ANALELE

ACADEMIEI ROMÂNE

SERIA II. — TOMUL XXXIII.

1910—1911.

MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE

CU 11 STAMPE.

BUCUREŞTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Comp., C. SFETEA şi LIBRĂRIA NAŢIONALĂ

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ.

VIENA
GEROLD & COMP.

1911.

CUPRINSUL

FRANCISC RÁKÓCZY AL II-LEA,

INVIETORUL CONŞTIINŢEI NAŢIONALE UNGUREŞTI, ŞI ROMÂNII

DE

N. IORGA

Membru al Academiei Române.

Şedinţa dela 4 Iunie 1910.

După ce pacea dela Carlowitz păreà că erà să asigure o bucată de vreme liniştea în Ungaria, ajunsă întreagă în mâna Impăratului, răscoala lui Francisc Rákóczy, izbucnită la Muncaciu în Iunie 1703 — doi ani după brutala lui arestare —, puse iarăş în discuţie stăpânirea Casei de Austria asupra provinciilor sale ungureşti.

Rákóczy, născut în 1676, erà fiul lui Francisc I-iu, un fiu al lui Gheorghe al II-lea, principele Ardealului. Mamă-sa erà Elena Zriny, dintr'o familie vestită în luptele împotriva Turcilor. Petru, fratele Elenei, fu decapitat pentrucă pregătise o mare răscoală a Ungurimii împotriva stăpânirii Habsburgilor; un Nádasdy, un Frangepani pieriră odată cu dânsul. După moartea prinţului Rákóczy, văduva sa luă pe Emeric Tököly care jucă rolul de prinţ ardelean şi de Craiu unguresc înainte şi după încunjurarea, de Turci, a Vienei la 1683.

Catolic, botezat Francisc, dar şi Leopold — cum i se şi ziceà în copilărie —, după numele Impăratului, crescut la Viena şi la Neustadt în Boemia, în credinţa faţă de Austriaci, pupil al lui Leopold I-iu, şcolar al Iezuiţilor şi menit a face parte din Ordin, supraveghiat de Kollonics, cardinalul convertitor, cumnat al contelui de Aspremont-Reckheim, din aristocraţia vieneză, guvernatorul Ungariei-de-sus, şi, în sfârşit, soţ al unei princese germane, Carlota de

Hesa-Rheinfels, ultimul Rákóczy nu păreà chemat să ajungă vreodată cap de revoltă. Imprejurările însă fură mai tari decât dânsul. (1)

Cariera lui de revoluționar, reprezentant al aspirațiilor la vieață liberă ale poporului său, e în strânse legături cu vieața noastră națională și cu vieața noastră de Stat. Pentru întâia oară se încearcă o lămurire a lòr, pe baza unui material mai bogat, în paginele ce urmează.

Ele încep o serie de studii privitoare la istoria Românilor, pe cari mi le suggerează și mă ajută a le redactà cercetările pe cari le fac pentru volumul IV din «Geschichte des osmanischen Reiches», care a înaintat acum până la cele dintâi decenii ale veacului al XVIII-lea.

I.

Răscoala rákóczyană ajunse mai interesantă pentru țerile noastre, și mai ales pentru principatul muntean, atunci când ea atinse partea de Miazăzi a Ardealului. In mijlocul iernii anului 1704, în Ianuarie, se ridică Secuii, câștigați de un agent din Ungaria, pentru Craiu, tot cu gândul, pe care-l avuseră și pe vremea lui Sigismund și Andreiu Báthory, de a-și căpătà înapoi libertatea. Cu un Kálnoky

(1) Cf. Nilles, *Symbolae*, pp. 1053—4; [Rákóczy], *Histoire des révolutions de Hongrie*, Haga, 1739, 6 vol. (ediția întâi are două volume) (cf. *Histoire du prince Ragotzi ou guerre des mécontents sous son commandement*, Paris, 1707); *Merckwürdige Geschichte des Fürsten Franz Rákóczy*, Berlin-Potsdam, 1795; Fiedler, *Aktenstücke zur Geschichte Franz Rákóczys und seiner Verbindungen mit dem Auslande. Aus den Papieren Ladislaus Kökennesdi's von Betes, seines Agenten in Baiern, Frankreich, Preussen und Russland*, 1705 1715, în «Fontes Rerum Austriacarum , 2 vol., Viena, 1855, 1858; lucrările lui Coloman Thaly, mai ales *Archivium rakocianum*; acelaș, *De Saussure törökországi levelei*, Pesta, 1909 și articolul lui J. Kont în *Revue de Hongrie*, 1909, n-rele 1—2 (trădarea lui Bohn). De văzut și amintirile lui Francisc Dadich, secretar dalmatin, în Gatterer, *Allgemeine historische Bibliothek*, Halle, Gebauer, X—XV, 1769 și urm.; Coloman Thaly, *Történelmi Naplók* (1663—1719), Budapesta, 1875 («Mon. Hung. Hist., Diplomata», XXVII); Acelaș, *Az elsö hazai hirlap*, 1705—10, Budapesta, 1879; Acelaș, *A székesi Gróf Berecsényi család*, Pesta, 1885, 1892, 2 vol.; Szopori Nagy Imre, *Magyar történelmi évkönyvek és naplók a* XVI—XVIII *századokból*, Pesta, 1881: Thaly, *Grof Eszterházy Antal tábori könyve*, Pesta, 1901. Cartea lui Horn, *Franz Rákóczy II*, ed. a 2-a, Leipzig, 1861, e învechită. Mai vezi Albert Vandal, *Une ambassade française en Orient sous Louis XV. La Mission du marquis de Villeneuve*, Paris, 1887; *Le Pacha Bonneval*, Paris, 1885. Pentru mama și sora lui Rákóczy, Coloman Thaly, *Késmárky Thököly Imre naplói, leveleskönyvei és egyéb emlékezete, irásai*, Budapesta, 1868, 1873; pentru el însuș, I, p. 355 și urm.; II, p. 516 și urm.

şi Szék István în frunte, ei năvălesc, ca viteji răsboinici şi ca îndrăzneţi hoţi de cai şi desbrăcători ai drumeţilor, pe la Apaţa în Ţara Bârsei, înaintând, împreună cu alţi Curuţi, până la Prejmer, unde se jăfuesc averile ascunse de nobili, şi la Codlea, unde negustorii «greci» plătesc şi ei cu punga. Apoi trec şi peste Olt, resping cetele trimese împotriva lor, taie drumurile de negoţ şi nu se risipesc până nu mântue prada. Un «căpitan» sau hotnog vine după alt căpitan, despre care spune că a fost numai «straja» furtişagurilor.

Astfel peste câtevà zile alte căpetenii, dintre cari câte unul aduceà şi mai multe mii de oameni, vin, în ciuda cavaleriei imperiale, să cerceteze dacă n'a mai rămas cevà şi pentru dânşii. Ei prind pe contele Mikes, ca să câştige la răscumpărarea lui. In Aprilie jăfuitorii sunt împrăştiaţi de catane, cari ard satele din Haromsec. Dar Braşovul rămâne toată vara ca încunjurat de Secuii şi Curuţii cari roesc în jurul lui. Sârbi fără căpătâiu, dragoni fugari, ţărani nemulţămiţi cu iobăgia le sunt în ajutor. Nemeşii stau închişi în cetatea cea mare a Saşilor.

Talpaşi setoşi pândesc sosirea buţilor de vin din ţară şi beau cât li-i voia după ce biruesc în lupta cu escorta germană. Se aude de oameni decapitaţi, traşi în ţeapă, ceeace aduce în Braşov represalii. (1)

Şi această stare de lucruri urmează în 1705, anul în care, toamna, Rákóczy fu bătut în Ardeal şi silit a se adăpostì în Gherla, pe când generalul Herbeville ocupà Clujul. In Maiu se cere locuitorilor din Râşnov, din Cristian şi Ghimbav «să-şi lase locuinţele şi să treacă 'n Secuime», ori chiar «să meargă în ţara de jos *(ins Niederland)*, cu tot ce au, ca să nu le iea averea Lobonţii din Braşov», — cari, deşì oameni împărăteşti, nu erau mai cum se cade; ei fug, dar pentru a se adăpostì la prieteni şi rude în vecinătate, sau a-şi căutà mântuirea în largul cuprins al vechii cetăţi de pe movila de lângă Râşnov, unde, la jumătatea lui Iulie, păziau oamenii Craiului celui nou, ca şi la Codlea. Numai la sfârşitul anului se puteau aduce în oraş, pe treizeci de care, armele Secuilor din Ciuc, cari se predaseră. Peste câtevà zile sosià în Braşov locotenentul-feldmareşal Cusani şi poruncià să se iea puştile ca şi orice alte unelte de răsboiu din mânile ţăranilor. Se îngădue numai un băţ de cutare mărime: «ein Stäblein, 4 Spannen lang».

In August 1706 pornesc iarăş, lângă Braşov chiar, apoi la Bran, jafurile. Din nou plătesc oamenii din Râşnov, Cristian şi Ghimbav, pe

(1) V. Ziarul lui Ioan Tsétsi în Thaly, *Történelmi Naplók*, p. 263 şi urm.

cari Curuții îi îndrăgiseră, se vede, în deosebi. Se cere Brașovenilor, pentru ei și toată stăpânirea lor, un preț de răscumpărare care întrece 20.000 de florini. Și Codlenii trebue să-și dea partea pentru a scăpà de acești oaspeți grozavi. Caii, vitele, butoaiele de vin de dincoace de munți hrănesc și adapă această mulțime sălbatecă; judele din Prejmer e supus caznelor pentru a da bani; alți fruntași ai satelor sunt târîți în robie; rebelii numesc birăi în numele Craiului lor.

Fără voia Brașovenilor și Sibiienilor, «cari țin cu Impăratul», se adună, în 1707, la Oșorheiu dieta Curuților, «der kurutzische Landtag» care face din Rákóczy un Domn al Ardealului; se hotărăsc mari contribuții pentru întreținerea bandelor, cari se chiamă că au ajuns acum oastea țerii (Martie—28 Maiu). Principele însuș se află în Ardeal, despre care zice că «nu-i lipsește nimic decât un Domn bun, părinte al Poporului» (1), și în curând această «oaste» îl duceà la Alba-Iulia, cetatea de Scaun a vechilor Crai, pe când în jurul Brașovului se iviau și pieriau iarăș tâlharii de vite și de oi, chinuitorii și prinzătorii de oameni. La Hărman contele Mikes însuș se așează, toamna, în casa părăsită a popei săsesc. (2)

II.

In aceste mișcări ale lui Rákóczy, care apăruse însuș, la 1703, în mijlocul Românilor din Maramureș (3) și ai cărui ostași jăfuiau fără osebire, în Țara Bârsei, și pe Sași și pe ai noștri, dar dădeau prilej și Românilor supuși ai «cinstitului Sfat» și ai «Măriilor Lor» din orașe să-și răstoarcă puțin din cele suferințe vechi, — neamul nostru trebuià să fie amestecat, cu vitejia și primejdia, cu câștigul și cu nădejdile. La Gherla, în 1705, Craiul găsì «simpli țărani români pe cari un tânăr nemeș, de neam mare, dar destul de prost, îi strânsese», ca guvernator. (4) «Muntenii destul de curagioși și cu dragoste de cetatea lor» cari apărară Chioara, erau tot Români. (5)

(1) Memorii, ed. I-a, II, p. 117.

(2) *Jahr-Geschichte von J. Teutsch*, în «Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó», IV, p. 118 și urm.; *Zeidner Denkwürdigkeiten von J. Dück*, *ibid.*, p. 302 și urm. Cf. Herrmann, *Das alte und neue Kronstadt*, ed. Meltzl, I, p. 64 și urm.; Memoriile lui Rákóczy, II, p. 69 și urm., 112 și urm.

(3) Katona, în Șincai, III, p. 328 și urm.

(4) Memoriile lui Rákóczy, II, p. 92.

(5) *Ibid.*, p. 93.

Reprezentantul la Constantinopol, în 1711, al lui Rákóczy erà boierul făgărăşan Ioan Talabă. (1) El voì să treacă la Suedezi şi fu iertat apoi de Austrieci. (2) Solul Ţarului în 1707 la Rákóczy, Corbea, care-i propuse Polonia, nu erà un Grec *(un Grec habitué dans ce pays, appelé Corbé)*, ci Teodor Corbea, ruda Ceauşului David şi Braşovean de viţă. (3) Şi nemeşul Naghiseghi Gabor, un cunoscut duşman al Unirii, se aflà în tabăra Rákóczyanilor, şi generalul Rabutin îl pedepsì pentru aceasta cu o închisoare care i se mântuì odată cu vieaţa. (4) «Libertaşii», banii de aramă ai Curuţilor, aduseră aminte Românilor multă vreme aventura lui Rákóczy. (5) Se ştie că noul rege maghiar dădù Maramureşenilor un nou Vlădică, pe acel Ion Ţircă, episcop curat românesc, care-i rămase credincios până la sfârşit. La 1706, în Iulie, el erà pribeag în Moldova şi scrià de acolo Craiului său arătând că e «gata să slujească Măriei Sale în tot ceasul» şi rugând pe Dumnezeu «să întărească arma Măriei Sale, să biruească duşmanii Măriei Sale, cum au biruit David Craiu pizmaşii săi». Când, la 1707, Rákóczy intră în Ardeal, Ţircă venì cu dânsul şi se aşeză odată cu Craiul în Scaunul Bălgradului, izgonind pentru câtvà timp pe Atanasie, episcopul cel de curând unit, al Imperialilor. El se îndatorise a da stăpânului în fiecare an şase cai pentru rădvan. (6)

Astfel încă odată sânge românesc se vărsă şi vitejie românească se cheltuì în Ungaria pentru cauza naţională a unui neam străin. (7)

III.

In ce priveşte Ţara-Românească, încă din 1703 Brâncoveanu trebuì să iea o atitudine faţă de marile schimbări pe cari le adusese în Ardeal întinderea revoltei. La început el păstrează legăturile cu Imperialii şi primeşte de două ori în primăvară pe căpitanul îm-

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, pp. 391—2.

(2) Acelaş, *Fragmente*, IV, p. 72.

(3) Memorii, II, p. 122.

(4) *Amintirile* lui Nicolae Bethlen, in Şincai, III, p. 330 şi urm.

(5) *Quellen der Stadt Brassó*, IV, p. 310.

(6) Cf. *Studii şi doc.*, IV, p. 72, nº LXVII; XII, p. LII; Nilles, *Symbolae*, pp. 372—5; Hurmuzaki, *Fragmente*, I, p. 87; *Sate şi preoţi din Ardeal*, p. 183 şi urm.; *Istoria Bisericii române*, II, tabla.

(7) Talman scrie la 3 August 1704: «und ist vermuethlich, das mehr Wallachen und Moldauer bey denen Rebellen alss Türcken sich befinden» (Hurmuzaki, *Doc.*, VI, p. 23).

părătesc Dufresnel. (1) Granița lui n'o închide nici magnaților unguri cari își strămută averile lor la noi pentru mai multă siguranță. (2) El aveà pe atunci prea mult de lucru cu mișcările Tătarilor rebeli în Bugeac, și în curând cu primejdioasa-i călătorie la Poartă, din care nu știà dacă se va mai întoarce, ca să se poată amestecà în astfel de lucruri pline de risc.

După întoarcerea lui cu asigurarea că va domnì pe vieață, Domnul muntean se găsește îndată în fața răscoalei Secuilor și a hotărîrii lui Rákóczy de a fi principe al Ardealului. (3) In Octomvrie acesta-și luă titlul de: «Nos Franciscus Secundus Rakoczi, Dei gratia Imperii et Transilvaniae princeps electus, necnon monkacsiensis, makoviensis et Hungariae confoederatorum pro libertate pugnantium dux».(4) Brâncoveanu păstrează însă vechea-i îndreptare politică, și în Iunie 1704 catane din Brașov aduceau la noi pe soția, fugară, a unuia din generalii împărătești aflători în Ardeal. (5) Regele Iosif îi mulțămià mai târziu pentru asemenea adăpostire de «credincioși ardeleni» cari nu mai puteau rămâneà, fiind lipsiți și de mijloace de traiu, în țara lor. (6) Cam în acelaș timp Constantin Vodă primise știri dela Brașoveni «pentru acei vecini ai lor, de jafurile ce fac și pe câți au prădat, de le-au luat bucatele» și făgăduià lămurit că «noi aceasta nu vom îngăduì, *mai vârtos căci au călcat hotarul țerii noastre*». A și cerut, «la cine este mai mare peste aceia», despăgubire față de «săracii» lui, prădați ca niște simpli Sași de-ai Impăratului. Altfel, vor fi represalii : «că apoi noi vom găsì de vom luà mai mult ; ce să nu-i pară rău». Munții vor fi păziți cu ostașii, cu «slujitorii» săi, «ca să nu-i mai lase pe unii ca aceia să se tinză și să mai facă ce au făcut». Brașovenilor, vechi prieteni și credincioși ai Chesarului, e gata a le fi de tot ajutorul. (7) De alminterea el dăduse de știre îndată la Poartă, înainte de această călcare de hotar, cerând, crede rezidentul german, un ajutor de trupe turcești pentru a păzì hotarul amenințat. (8) De sigur însă că el n'ar fi fost bucuros de

(1) *Socotelile Brașovului*, în aceste «Anale», XXI, p. 144.
(2) Hurmuzaki, VI, p. 20.
(3) V. mai sus, p. 2 și urm.
(4) Hurmuzaki, IX[1], p. 421, n° DLXXIV.
(5) *Socotelile Brașovului, l. c.*
(6) Hurmuzaki, VI, p. 28, n° XVII.
(7) Iorga, *Brașovul și Românii*, scrisoare din 9 Iunie 1704; p. 170, n° 24. Scrisoarea lui David Corbea către acelaș jude brașovean *(ibid.,* pp. 403 — 5) oglindește, la 16 Septemvrie următor, o stare de lucruri normală.—In citații dăm formele de limbă actuale.
(8) Hurmuzaki, VI, p. 21.

oaspeţi aşà de costisitori şi de pretenţioşi; slujitorii lui îi ajungeau, dar voià să aibă dela Turci autorizaţie pentru a-i întrebuinţà. El ţinù pentru apărarea ţerii nu mai puţin de 12 companii de ostaşi. (1)

In legătură cu aceste tulburări îl vedem pe Vodă, la sfârşitul aceluiaş an şi la începutul celui viitor, intervenind împotriva «Curuţilor» prădalnici. Ei opriseră, cum s'a spus, vinuri ce fuseseră cumpărate la noi, în Câmpulung, şi Brâncoveanu judecă astfel călcarea de pace: «Căci, deşì au cu dumneavoastră vrajbă şi nedragoste, iar cu oamenii ţerii noastre n'au nici o treabă, să-i prade»: Petru Kálnoky a fost poftit deci, «prin rânduri de oameni», să facă despăgubirea cuvenită, «să puie lucrul la o cale, să nu rămâe oamenii noştri prădaţi». (2) Iar, când, în Fevruarie 1705, trebuià să vie postavul pentru îmbrăcarea slujitorilor, Brâncoveanu cere dela «comandatul» Braşovului şi dela vechiul şi bunul prieten judele Andreiaş Reiter să-l aducă până la hotar, la Predeal, cu «câţiva Nemţi», din pricina «locurilor ce sunt cu grijă (3)», — căci şi Curuţii aveau nevoie de îmbrăcăminte caldă la vreme de iarnă. Şi în acelaş timp ambasadorul german la Poartă cereà izgonirea lui Brâncoveanu ca duşman al intereselor germane! (4)

Căci, pe de altă parte, Brâncoveanu se ferià şi de o prietenie prea strânsă cu Imperialii. Invinuirea lui Fériol, ambasadorul francez pe lângă Poartă, că el ar fi făcut pentru Rabutin mai mult decât Paşa dela Timişoara pentru Rákóczy, cu toată porunca Sultanului de a-l ajutà la asediul Seghedinului, şi anume dând generalului ardelean 24 de care de praf, e ridiculă. (5) Aceştia se plângeau acum, cu chiar Rabutin în frunte, că, în ciuda asigurărilor date de Constantin Stolnicul Cantacuzino, Vodă nu îngrijeşte de corespondenţa lor între Viena şi Constantinopol şi că, în genere, e «rece» cu dânşii. (6) Ei mai adăugeau că Vodă ar fi lăsat din slujba sa 400 de Tökölyani, cari ar venì acum să se adaugă Curuţilor, ba chiar Rabutin se te-

(1) *Ibid.*, p. 22. Că Poarta l-ar fi mustrat pentru aceasta, cum scrie rezidentul, nu e de crezut.

(2) *Braşovul şi Românii*, pp. 32—3, nº 3.

(3) *Ibid.*, pp. 66—7, nº 12.

(4) Hurmuzaki, VI, pp. 26—7.

(5) *Ibid.*, *Supl.* I¹, p. 358, nº DXXXIII.

(6) Giurescu şi Dobrescu, *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, Bucureşti, 1907, pp. 140—1, nº 235. De fapt, în Aprilie 1705 Tătari luptă în Ungaria cu generalul Heister (Hurmuzaki, IX¹, p. 415, nº DLXIV).

meà de năvălirea împotrivă-i a Tătarilor sosiți prin țerile noastre. (1) Și banii trimeși lui prin Muntenia dela Veneția zăboviau. (2) Când Rákóczyenii luară, în cursul verii, pasul Turnului-Roșu, legăturile Nemților cu Brâncoveanu ajunseră încaltea imposibile. (3)

Acuma Rákóczy își câștigase sprijinul Francezilor. După călătoria la dânsul a secretarului Michel, care trecuse pe la noi în 1704 ca negustor (4),—agentul lui Ludovic al XIV-lea, Désalleurs, erà, la 1704 încă, în drum spre Ungaria (5),—Fériol, nebunatecul reprezentant al Regelui pe lângă Poartă, trimeteà acolo, cu bani meniți rebelilor, pe agentul Brue și pe contele Léon, cu pază de Ieniceri; «alți ofițeri», cu firman, luau drumul pe la noi în Maiu 1705. (6)

In Moldova erà Domn Antioh Cantemir, pe care Fériol îl priviá ca pe un sigur prieten, între altele și pentrucă fratele său Dimitrie se adăpostise de dușmani, timp de șase luni, la ambasada regală. (7) Brâncoveanu îi păreà supus bănuelilor, și Fériol nu căpătase dela Poartă asigurarea, dorită de Rege, că nu se va mai îngădui Munteanului să trimeată provizii Nemților din Ardeal. (8) Indată după aceasta trec prin Țara-Românească, aducând iarăș porunci dela Poartă, tovarășii lui Tököly, (9) care-și isprăvì zilele în frumoasa-i reședință de lângă Nicomedia la 13 Septemvrie 1705 (10), așà cum trecuse încă din 1704 Petrossi. (11) Domnul însuș, ca și Constantin Stolnicul Cantacuzino și celălalt unchiu al Brâncoveanului, Spătarul Mihaiu, erau rugați să se îngrijească bine de acești călători de taină, cari nu trebue confundați cu nemeșii fugari după neizbânda lui Rákóczy în Ardeal la 1705. (12) Aceste dintâi scrisori ale lui Fériol către Curtea din București nu ni s'au păstrat însă.

---

(1) Giurescu și Dobrescu, *l. c.*, pp. 141—2, 30 Decemvrie 1704.

(2) *Ibid.* și p. 142, nº 239 și urm.

(3) *Ibid.*, p. 143, nº 242; Thaly, *Tört. Naplók*, p. 317 (altă luare a Turnului-Roșu, în 1707).

(4) Hurmuzaki, VI, p. 23.

(5) V. și Thaly, *Thököly*, II, pp. 577, 600.

(6) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 359, nº DXXXV.

(7) Cf. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, I.

(8) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 360, n[le] DXXXVI—VII; VI, pp. 25—26.

(9) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 361, n[le] DXXXVIII IX; IX[1], p. 423, nº DLXXVI. In acelaș timp Talman bănuià pe Brâncoveanu că transmite lui Rákóczy 100.000 de taleri; *ibid.* VI, p. 23. V. și Paul Lucas, *Voyage*, I.

(10) După un raport venețian, Hurmuzaki, IX[1], p. 423; după altul olandez, din 25 Noemvrie, la 10 Octomvrie (Iorga, *Documentele Brâncoveanu*, p. 126, nota 1).

(11) Hurmuzaki, VI, la a. 1704—5.

(12) V. Memoriile lui, II, p. 94.

La 17 Decemvrie în sfârşit, ambasadorul cereà formal Marelui Vizir să poruncească Domnului Ţerii-Româneşti a nu mai îngădui Germanilor din Sibiiu să se aprovizioneze pe teritoriul lui, precum făcuseră acum în urmă la pasul Vâlcanului; astfel credeà el să-i facă «a murì de foame şi de mizerie». (1) Deşi Vizirul, faţă de veştile de biruinţă ale Imperialilor la Şimlău şi Cluj (2), şovăià, firmanul fu dat, cu sau fără instrucţii private, pe cari Fériol nu erà să le ştie niciodată. Agenţii, abià sosiţi, ai lui Rákóczy la Poartă, Horváth şi Pápay (3), lucraseră şi ei în acest sens. (4)

IV.

La începutul anului 1706, prin stăpânirea castelului dela Turnu-Roşu şi a celui dela Bran, Imperialii izbutiseră a tăià legăturile rebelilor cu Ţara-Românească; ambasadorul francez scrie că schimbul de scrisori nu se poate face acum decât pe calea Moldovei, unde o închidere a trecătorilor erà neasămănat mai grea şi unde Vodă Cantemir stăteà la îndemâna Rákóczyenilor. El primise pe rebelii fugari şi dăduse şi alte «semne foarte adevărate ale prieteniei sale»: Rákóczy nădăjduià chiar că va puteà strânge infanterişti iefteni între locuitorii Moldovei şi că Domnul cel binevoitor va merge până la plata soldei lor, rămâind ca banii să i se dea înapoi dela ambasada franceză, din subsidiile acordate lui de Rege. (5) Fériol numià pe Brâncoveanu, cu ură, «prieten al Nemţilor» *(cet ami des Allemands)* şi stăruià pe lângă Rege pentru scrisori •cari ar fi putut aduce mazilia lui. Ambasadorul vorbià de titlul princiar pe care Impăratul îl dăduse Domnului muntean şi de averile pe cari acesta le-ar fi depus în Viena. (6)

In Martie Rákóczy se bucură că Poarta a oprit pe Constantin Vodă de a hrănì pe Imperialii din Ardeal şi arătă că va trimite un agent al său pentru a-l îndemnă în această privinţă şi «a cătă să

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 362, n° DXL.

(2) *Ibid.*, IX[1], p. 425, n° DLXXX.

(3) V. asupra lor şi *Monumenta Hungariae Historica*, XXV (Thaly, *Thököly Imre*, II), Budapesta 1873, p. 674. Cf. şi Thaly, *Tört. Naplók*, p. 374.

(4) Hurmuzaki, IX[1], la acest an; VI, p. 29 şi urm.

(5) *Ibid.*, pp. 28—9. n°. XVIII.

(6) *Ibid.*, *Supl.* I[1], pp. 364—5.

afle ce sentimente are pentru persoana sa». (1) Repede însă Fériol se încredințase că vânzarea de provizii din Țara-Românească urmează și mai departe. Bailul dădeà această asigurare la 11 Maiu (2), și cu o lună înainte ambasadorul francez arătà Vizirului că, dacă Poarta însăș se arătă prietenoasă față de Rákóczy, Brâncoveanu dă Germanilor, nu numai mijloace de aprovizionare, dar și arme și cai. (3) Până la sfârșitul anului, în convorbirile, memoriile, pamfletele lui Fériol și ale trimișilor «Craiului» ardelean, Pápay și Horváth, veniți cu daruri însemnate pentru toți puternicii din jurul Sultanului (4), se pomenesc legăturile neîngăduite ale lui Brâncoveanu cu generalul Rabutin. (5)

De fapt Domnul muntean păstrà, prin rudele sale Cantacuzinii, prin agentul său la Belgrad, strânse relații cu Imperialii. In Aprilie el le dădeà de știre că Rákóczy a cerut Tătari în ajutorul său, dar asigurà că ei nu vor fi lăsați a trece prin Țara-Românească. Corespondența germană mergeà acum în deplină siguranță pe aici. Domnul moldovean fusese câștigat și el pentru această politică — între altele și pentrucă Fériol începuse a lăudà pe Constantin Duca, mazil în Constantinopol, «om de cea mai mare nobleță, cu strămoși între Impărații greci (6)!» —, și noul trimes german Quarient luà, în toamnă, apărarea amândurora împotriva învinuirii că ajută cauza împărătească. Ba chiar se plângeà că ei lasă a trece rebeli unguri și agenți francezi, că le dau pașapoarte și că trimet arme și muniții răsculaților !

Cu adevărat, Brâncoveanu dăduse cele mai bune asigurări ambasadorului și-l liniștise ca și mai înainte în privința Tătarilor, cărora nu le-ar da cale nici într'un chip, și pentrucă «vechea rană» a trecerii lor în 1690 nu s'a lecuit încă: de curând, în 1705, o ceată de 300—400 de Nogai fusese oprită de locuitori, cărora nu li se putuse arătà un firman, și o treime din năvălitori căzuseră în luptă. (7) Dimitrie Cantemir lămurià, de altminterea, că Poarta însăș dăduse porunca de a se oprì astfel de cete «cu mâna armată și cu toată

(1) Aceste «Anale», XXXII, p. 11. Observ că scrisoarea se află și în Hurmuzaki, VI, p. 30.
(2) *Ibid.*, IX[1], p. 429, n[o]. DLXXXIX.
(3) *Ibid.*, *Supl.* I[1], p. 365 și urm.
(4) *Ibid.*, VI, p. 29 și urm., 148; *Fragmente*, III, p. 24 și urm. V. și aici, mai departe.
(5) Hurmuzaki, *Doc.*, *l. c.* Cf. acelaș, *Fragmente*, IV, p. 24 și urm.
(6) *Ibid.*, *Doc.*, *Supl.* I[1], p. 364, n[o] DXLIV.
(7) Giurescu și Dobrescu, pp. 145—6.

puterea». La 9 Noemvrie din Viena se recomandă lui Quarient să păstreze cea mai bună înțelegere cu Muntenii, creându-se și o corespondență secretă cu dânșii, ca și cu Moldovenii lui Antioh Cantemir. (1)

Avem în acest an și scrisorile lui Brâncoveanu către generali și către acest nou Trimes la Poartă. Ele arată, cum iese și din știrile de mai sus, un om cumpănit, cu multă chibzueală ferită, având față de Imperiali doar respectul cuvenit puterii, iar față de Rákóczy instinctul firesc de dușmănie care a existat totdeauna între Români și Unguri, ca națiuni.

Incă din Iulie, Quarient, ajuns la Constantinopol, scrisese lui Vodă. La 4 August acesta răspunde, din Târgoviște, cu complimente, redactate elegant în italienește de unchiul său Stolnicul Constantin. Urmează din partea ambasadorului alt «gentil foglio». La 9 Septemvrie, din Potlogi, Domnul făgăduește că va întrebuință cel dintâiu prilej pentru a-și arătă prietenia față de omul împărătesc și recunoștința pentru caräta cu șase cai pe care acesta i-o dăruise. (2) Indată după aceasta el comunică ambasadorului din Ardeal despre «rebeli», despre «perfidul Andreiaș Csáky» care, «cu aproape o sută dintre răsculații cari îl urmează, pradă țara și jăfuește vitele», cătând a câștigă aderenți prin deosebitele ținuturi, varmeghii—se zice și în italienește: «varmeghie»—; el adaugă și vești despre Tătari, pe cari nu-i va lăsă să treacă, dela «omul mieu care stă totdeauna la Belgrad». (3) In Decemvrie Vodă semnalează, în sfârșit, ivirea peste munți a grofului Pekri, «cu câtevà mii din rebelii cari îl urmează, stricând țara cu jaful și focul»; așteptă cu încredere pedepsirea acestor jăcași de către catane. (4)

V.

La începutul anului 1707, Brâncoveanu erà socotit ca un așà de sigur aderent al Imperialilor, încât Consiliul de Răsboiu înnoià po-

(1) Giurescu și Dobrescu, la anul 1706.
(2) Hurmuzaki, VI, pp. 36—7.
(3) *Ibid.*, pp. 58—9, nº XXIX.
(4) Giurescu și Dobrescu, pp. 149—51. Brâncoveanu vrea să știe dacă e adevărat că Impăratul cere o anume sumă dela Poartă și, in caz afirmativ, motivele acestei cereri. Oameni ai lui Vodă, între alții Ceaușul Corbea, trec adesea spre Brașov; aceste «Anale» XXI, p. 253—4.

runca de a fi adăpostit la nevoie, el și chiar urmașii lui, în țerile Impăratului; în deosebi trebuià să-i fie deschis Ardealul. (1) Vodă ceruse aceasta prin secretarul său Petru Griener, care rezidà acum la Viena (2), o rudă a marelui negustor sas Zaharia Griener, creditor al oștilor împărătești. (3) Corespondența lui politică, și cu Quarient și cu Consiliul de Răsboiu, urmează, cu toate marile izbânzi trecătoare ale lui Rákóczy în părțile vecine ale Ardealului, pe cari Turcii le aflară «prin Muntenia». (4) La 19 Iulie Brâncoveanu vorbià de «aplecarea lui către Casa Prea-Augustă, pe care în cele mai grele împrejurări s'a sârguit să o arăte, și a stăruit într'însa». Mai mult, după o convorbire cu Quarient, care trecuse înapoi spre Viena, el se arătà gata, fără a-și ascunde primejdia, a încheià o învoeală *(contratto)* cu cine i-ar fi trimes pentru aceasta: erà vorba de o sumă de bani pe care se declarà în stare a o plătì. Provizii s'ar puteà trimete, pe ascuns de «cunoscuții dușmani» *(noti nemici)*, dacă un om anume, Ignațiu Haan, ar veni pentru aceasta în țară, în calitate de comisar. Vodă cere știri politice din Europa și vrea să știe dacă în adevăr e vorba de o alianță între Rákóczy și Țar. (5)

In Septemvrie Haan începeà, de fapt, rostul lui de agent secret pentru provizii (6), primind dela Domn un împrumut de 10.000 de galbeni, și, la 27 Decemvrie, Vodă scrie cu privire la această misiune a comisarului. (7) Germanii se gândiau a cere Brâncoveanului și un alt împrumut, de 20—30.000 de florini. (8)

Totuș Cantacuzinii, cari începuseră a se ridicà împotriva lui Constantin Vodă, par să aibă alte sentimente și întrețin alte legături politice peste hotare. La 18 Aprilie 1707, Constantin Stolnicul Cantacuzino, care sprijinià totuș pe Haan (9), scrià, nu Imperialilor, ocrotitorii Domnului său, ci lui Laurențiu Pekri, comandantul oștirilor lui Rákóczy în Ardeal. Il numià: un vechiu și adevărat prieten, pomenià de scrisorile prin cari îi vestise, la 18 Martie, apropiata venire

(1) Giurescu și Dobrescu, *l. c.*, p. 152, nº 254; p. 153, nº 257.
(2) *Ibid.*, p. 153, nº 259.
(3) *Ibid.*, p. 167, nº 271.
(4) Hurmuzaki, VI, p. 62; Giurescu și Dobrescu, p. 213, nº 337; pp. 217—8, 219—20, 220—1; p. 269, nº 412.
(5) Hurmuzaki, VI, pp. 60—1, nº XXXII.
(6) Giurescu și Dobrescu, p. 155 și urm.
(7) *Ibid.*, pp. 165—6.
(8) *Ibid.*, p. 167 și urm., nº 271; pp. 185—6.
(9) *Ibid.*, pp. 164—5, 170.

a «Craiului» în Ardeal, cereà ştiri despre acesta; în acelaş timp dădeà alte ştiri despre afacerile turceşti şi tătăreşti, mai ales în legătură cu întărirea Benderului. (1) Din partea lui, peste un an, la 16 Maiu 1708, Spătarul Mihaiu Cantacuzino scriàîn Moldova lui Mihail Mikes, care stăteà în fruntea Rákóczyenilor fugari acolo: el se îndreptăţià pentru ajutorul bănesc ce-i fusese cerut de Craiu, prin «scăderile şi strâmtorările noastre» şi se oferià să negocieze, în anume condiţii de siguranţă, un împrumut la Bucureşti. Constantin vorbià lui Mikes de afacerile altor fugari ardeleni, soţia lui Szöllösy şi a lui Samuil Köfaragas dintre Tökölyenii trecuţi cu câţivà ani înainte prin ţară. Erà vorba încă de schimbarea satului muntean Costeni, al lui Mihaiu, cu Bodolea, posesiunea ardeleană a lui Mikes (2), care se şi făcù, spre paguba lui Mihaiu, căci nu-şi putù căpătà niciodată moşia ardeleană, sechestrată dela Mikes pentru trădare. (3) Mikes căpătase, pe lângă acest sat râmnicean, moşiile buzoiene: Sineşti, Răduleşti şi «Geteşti», cu gropile de pâne nedeschise, şi patrusprezece pogoane de vie în dealul Scăienilor, lângă Ploeşti, ba încă şi o moară, «bună şi gătită», pe Râmnic. (4) Amintim că în acelaş timp Brâncoveanu însuş ţineà ca amanet patru sate ardelene ale unui Giulay, dintre Rákóczyeni (5); ba chiar omul său Dindar le luă, fără drept, în stăpânire deplină.

La începutul anului 1708, bailul dădeà asigurarea, întemeiată pe o bună cunoştinţă a lucrurilor, că temerile Germanilor pentru un eventual atac din partea Turcilor, în fruntea Impărăţiei acestora fiind un duşman al lor declarat, Vizirul Alì Paşa din Ciorlì, sunt mai la urmă zadarnice. (6) Cererile de ajutor ale rebelilor unguri vor trebuì să rămâie fără folos, căci alte griji mişcau pe atunci lumea dela Constantinopol. Certele agenţilor lui Rákóczy între sine, bătăile formale pe cari şi le administrau, nu erau făcute de sigur ca să le ridice prestigiul. (7) Iar pierderile din Ardeal, unde castelul Gurghiului, după Deva şi Inidora, trecù în mâna Imperialilor, «izgonindu-se astfel răsculaţii, din cel din urmă adăpost al lor»,—căci, dacă ei arseră

(1) Hurmuzaki, IX[1], pp. 434—5, No DXCVIII. O lectură mai bună, în ale mele *Studii şi Doc.*, III, pp. 99—100.
(2) Hurmuzaki, IX[1], pp. 438—9.
(3) *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 274—7.
(4) *Ibid.*, pp. 278—83.
(5) Giurescu şi Dobrescu, p. 173; pp. 174—5, n-rele 279, 282.
(6) Pentru aceste temeri v. Hurmuzaki, *Fragmente,* III, la început; cf. *Doc.*, VI.
(7) Hurmuzaki, IX[1], p. 437, n-rele DCIII—IV.

apoi Bistrița, în Decemvrie, n'o putură luà (1), — trebuià să facă sprijinirea lor de Curțile domnești din Iași și București, imposibilă. (2)

Totuș îndată, în cursul acestui an 1708, Curuții încep să se miște iarăș în preajma Țerii-Românești. Ei ucid pe preoții catolici (3), răpesc pe judele dela Feldioara și sunt opriți numai în Iunie 1709 prin sosirea generalului Faber la Brașov. In vara trecută se furară unui Șcheiu 250 de boi «din Prahova» *(aus der Prahova)*. (4)

Deci, cu toate că Brâncoveanu se îngrijià și de acum înainte de corespondența imperială (5), cu toate că asigură, în Iulie, pe interpretul imperial Volde, care trecù spre Sibiiu, că e acelaș ca și înainte (6), el începe a privì și în altă parte. Comitele Alexandru Károlyi întrase în Ardeal: Nicolae Costin îi scrià, în August 1708, din Prăjești, asigurându-l că e «la tălpile Măriei Sale». (7) Noul Domn moldovean, Mihaiu Racoviță, care înlocuise pe Antioh Cantemir, făgăduià să sprijine «progresele folositoare ale bunilor vecini» și dădeà știri despre «credincioșii Măriei Sale principelui cari petrec până în ziua de azi în țara aceasta» și pe cari îi ținea bine, cu tot felul de scutiri, până la plecarea lor,—«călăuziți de iubire creștină către tot neamul unguresc». (8)

Incă dela 20 August, fiind în Târgoviște, Domnul muntean răspundeà la scrisoarea lui Károlyi, dată la 18 Iulie din tabăra dela Bonțida. Și el se învoește la propunerile cari «privesc binele amânduror țerilor, cu atât mai mult cu cât principele însuș i-a cerut-o, când trecuse prin Moldova». (9) Pe refugiați îi va ținea scutiți de dări (10), și celor ce voesc a plecà li se vor da pașapoartele de cuviință. Cere însă a nu se mai călcà pacea în dauna oamenilor săi, precum s'a făcut față de casnicul ce mergeà după cumpă-

(1) Thaly, *Tört. Naplók*, p. 377.

(2) Hurmuzaki, IX[1], p. 437, nº DCV.

(3 Astfel pe Ioan Pergauer, Iezuit; care se întorceà spre Brașov din Moldova (Nilles, p. 384).

(4) Teutsch, *l. c.*, pp. 122—3; Dück, *l. c.*, p. 317.

(5) Giurescu și Dobrescu, p. 172, n-rele 273 4; p. 174, n-rele 276, 278.

(6) Hurmuzaki, VI, p. 69.

(7) *Ibid.*, IX[1], p. 440, No. DCVII.

(8) *Ibid.*, p. 443.

(9) «Siquidem Excellentiae Vestrae principalis etiam tractu per Moldaviam idipsum a me amicabiliter postulaverit.»

(10) Pentru scutirea bucatelor «gubernatului și ale altor boiari neamiși mari», v. *Brașovul și Românii*, p. 372, scrisoarea din 13 Ianuarie 1707.

rături la Sibiiu. (1) La 3 Septemvrie asigurările în privinţa pribegilor erau întărite şi de Stolnicul Constantin, şi la aceeaş dată Vodă însuş dădeà explicaţii nouă. (2) In acelaş an trece prin Ţara-Românească agentul rákóczyan Pápay, lăsând la Poartă pe tovarăşii săi Francisc Horváth şi Henter. Ce e drept, în acelaş timp noii soli ai «Craiului», Mihail Teleky, Csáky şi Ioan Pap, erau primiţi la Timişoara ca nişte adevăraţi ambasadori, ca să fie apoi întâmpinaţi cu mai puţină favoare de alţi comandanţi turci: Rákóczy oferià Porţii un tribut îndoit ca acel dat de Tököly. (3)

Prietenia Brâncoveanului cu căpetenia, sprijinită măcar de unii Turci, a răsculaţilor din Ungaria nu însemnà însă că legăturile cu generalul imperial, cu «giupânul Crihpaum», încetaseră: Kriechbaum primià vinuri din pivniţele domneşti (4), şi, în Noemvrie 1708, Brâncoveanu scrià Impăratului Iosif că va rămâneà şi cu «gheneraríul cest nou» acelaş bun prieten şi vecin îndatoritor ca şi cu înaintaşii lui. (5) Nici nunta, serbată la Braşov cu o pompă deosebită, a unui vechiu rival şi pretendent la Tronul muntean, a vărului său, fiul lui Şerban Cantacuzino, Beizadeà Iordachi, care luă pe Luxandra, fiica lui Iordachi fiul lui Antonie Vodă Ruset (6), nu strică buna înţelegere între Domn şi Imperiali: el găsì cu cale să fie reprezentat la această bucurie de familie a Cantacuzinilor din ramura lui Şerban printr'un număr de boieri. (7)

---

(1) Hurmuzaki, IX[1], pp. 440—1, No. DCVIII. — La 1707 Brâncoveanu aveà acum, dela fraţii Naláczy şi dela Adam Székely, moşia ardeleană Poiana Mărului (*Braşovul şi Românii*, p. 254, No. 6), dela fugarul Gheorghe Bánffy capătă, pentru un împrumut de 2.500 de lei, Sâmbăta-de-sus (Giurescu şi Dobrescu, p. XXXV şi nota 4) şi primeşte zălog Tămaşpatacul (*ibid.*; cf. Iorga, *Documente Brâncoveanu*, pp. 165—6: tot acolo pentru «locurile» dela Şomărtin şi Cincul-Mic). V. şi Giurescu şi Dobrescu, p. 257, no. 394; pp. 323, 332.

(2) Hurmuzaki, IX[1], pp. 441—2.

(3) Acelaş, *Fragmente*, III, pp. 40—1; cf. şi pp. 48 9. Pentru sosirea, în Aprilie 1706, a lui Pápay, cu Horváth, la Constantinopole; La Mottraye, *Voyages*, I, p. 378. V. mai sus, p. 9.

(4) Cf. *Braşovul şi Românii*, p. 36.

(5) Giurescu şi Dobrescu, p. 176, no 283.

(6) Cf. şi Engel, *Litteratur der walachischen und moldauischen Geschichte*, p. 66: epitalamul lui Fronius pentru nunta, din 8 Martie 1699 *(sic)*, a lui Iordachi.

(7) *Braşovul şi Românii*, pp. 87, 233—4 (unde şi altă bibliografie); cf. *ibid.*, pp. 278 9. Pentru legăturile lui Rákóczy în acest an cu Moldova, aceste «Anale», XXXII, p. 11.

VI.

Dar stăruințele franceze pentru Rákóczy încetaseră încă mai de mult (1), dăinuirea lui Károlyi în Ardeal fu numai foarte scurtă, și dela 1710 înainte «Craiul» nu mai înseamnă nimic pentru Ardeal, pe care-l părăsì în Fevruarie 1711 pentru a trece în Polonia și apoi în Apus, unde stătù până în 1717, când o corabie din Marsilia îl duse la Galipoli. Relațiile Domnilor noștri cu Imperialii se desfac deci pe alt fond decât al luptei pentru neatârnarea națională a nemeșilor unguri, a Curuților și tovarășilor lor de jafuri și isprăvi.

De pe urma răscoalei lui Rákóczy, rămaseră însă în țerile noastre o sumă de emigrați unguri, bucurându-se până la urmă de favoarea deosebită, adeseori și de larga ospitalitate, a Românilor. Incă din 1691 se adăpostiau în Țara-Românească Francisc Gyulai, cu soția lui, Maria Kapi: la noi fu crescut fiul lor Ștefan, și fratele mai mare, Francisc, petrecù și el un timp între Români. Ei erau încunjurați în 1705, când făceau un împrumut dela Brâncoveanu, «neaducându-și destulă avere», de Ioan Bethlen și de Francisc Lugassy. (2) In Iulie 1710 un ofițer imperial găsià la bâlciul din Câmpulung—bun prilej de spionat—pe Iosif Teleky, pe Sigismund Korda, pe Andreiaș Naláczy, pe Alvinczy; cel dintâiu aveà o moșie «la trei ceasuri depărtare de Câmpulung»; cercetașul german se informă în zadar cu privire la încă un fugar, la Lugassy. (3) In Noemvrie din acelaș an erau împreună la moșia Stâlpul, pentru a fi martori la încheierea învoelii de schimb între moșii, a lui Mikes, care țineà pe Drusiana Bethlen, cu Mihaiu Cantacuzino, Ioan Bethlen, Francisc Lugassy și Samuil Biró. (4) Peste câtevà luni Brâncoveanu se rugà la Viena pentru liberarea lui Nicolae Bethlen și iertarea lui Mihaiu Mikes. (5)

Acesta petreceà pe atunci în Moldova. Iși dăduse fiul în gazdă, «pentru învățătura în evlavie și litere» — «erudiendum in pietate et litteris» — la Iezuiții din Iași, cari primiau, nu numai plată, dar și eleimozine, și uneori Părinții catolici dela școală erau poftiți

(1) Giurescu și Dobrescu, pp. 228—30 și 229, nota 1.

(2) Pentru chemarea, în 1709, a agentului Brue la el, Hurmuzaki, *Supl.* I[1], pp. 369—70, nº DLIII.

(3) Giurescu și Dobrescu, p. 188, nº 305.

(4) *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 277—83, Pentru Sigismund Szölösy, v. mai sus și Thaly, *Thököly*, II, p. 452.

(5) Giurescu și Dobrescu, p. 197.

la masă la Mikes, pe care-l intitulează în socotelile lor «binefăcătorul lor». (1)

Pentru a isprăvì cu aceşti Unguri oploşiţi la noi, cari ar fi putut duce cu dânşii o bună amintire recunoscătoare, sau ajutaţi numai de noi, — Mihail Apaffy, care fusese odată principe al Ardealului, primià la 1712 dela Brâncoveanu un împrumut de 50.000 de florini pe doi ani, zălogindu-i satele Hendorf, Ernea Săsească, «Kükülló», Noul-Săsesc şi «Szudal», în părţile Târnavelor, ba chiar Ibaşfalăul. (2) Soţia contelui Bartolomeu Ferrati, care, ca medic, jucă un oarecare rol la Curtea Brâncoveanului, dela 1708 până după 1711, şi care aveà moşia Coţofăneşti, erà Agnes Kálnoky. (3) Fiul ei păreà mai mult Ungur decât Italian şi-şi mărită fata după Anton Horváth de Zsákod. (4)

VII.

In Moldova se mai află în primăvara anului 1709 şi groful Pekri. (5) Nicolae Costin mai înseamnă între aceşti «boieri şi nemişi unguri pribegiţi de frica Nemţilor încă din Domnia lui Mihaiu Vodă, şi o samă şi dela Antioh Vodă», pe Mikes, care i s'a părut a fi «om de cinste», pe David Petki, pe Francisc Lázár. (6) O ştire ungurească vorbeşte, în Noemvrie, de «mulţii Curuţi cari aşteaptă în Ţara-Românească şi Moldova năvălirea Turcilor şi Tătarilor pentru a se unì cu ei». (7) Ei, «communitas magnatum et nobilium transylvanorum in regno Moldaviae commorantium», scriau la 31 Martie 1711 din Roman. (8) Rugau pe Dimitrie Vodă Cantemir a-şi aduce aminte de vechile şi strânsele legături de vecinătate între Ardeal şi Moldova, de ajutorul ce Domnii acestei ţeri au dat Ungurilor în afacerile lor cu Poarta; voiau să nu se scrie în privinţa lor la Constantinopol şi să fie lăsaţi a se întoarce acasă dacă vor puteà căpătà

(1) *Studii şi Documente*, I—II, p. 69.
(2) *Documentele Cantacuzinilor,* p. 274, n° x; pp. 277—8, n° XII.
(3) Cf. *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, I, pp. 40, 57, 144, 179; *Arch. istorică*, I-II, p. 54: inscripţia de pe mormântul copilului lor, mort în 1711.
(4) *Ibid.*
(5) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 370, n° DLIV.
(6) P. 77.
(7) Thály, *Tört. Naplók*, p. 412.
(8) Acelaş *Tört. Kalászok*, 1603—1711, Pesta, 1862, p. 261 şi urm.

iertare dela guvernul împărătesc; un firman în acest sens a și fost căpătat de ambasadorul francez. (1)

In curând, după înfrângerea lui Carol al XII-lea la Pultava și fuga din Polonia a regelui pus de dânsul, Stanislas Leszczyński, se adause la ei încă un oaspete, pentru a intrà îndată în slujba lui Rákóczy, care făceà atunci cele din urmă încercări ale lui. Iosif Potocki, Voevodul de Chiev, nu erà străin de țara și neamul Moldovenilor, fiind poate chiar unul din urmașii direcți ai lui Ieremia Movilă, prin fiica sa căsătorită în acel neam. (2) Scăpat din prinsoarea Muscalilor (3), el oferì lui Rákóczy o oaste «de Români *(Valaques)*, Tătari și dragoni, apoi trecù în Ungaria, pe la noi, la 1708, nu fără a pierde în trecătorile spre Maramureș (4) pe o seamă dintre ai săi, «spârcuiți» de cetele urmăritoare ale Rușilor, cari căutau pe Potocki, ca pe «o fiară sălbatecă, din loc în loc». Ajunse la Muncaciu și ajută pe Rákóczy a-și strânge o ultimă oștire, care făcù câtevà încercări în iarna anului 1709.

Se pretinde (5) că trupele lui Potocki, cavaleria suedeză, dragonii poloni, garda regelui Stanislas, l-ar fi silit a se întoarce înapoi tocmai când erà mai cu perspectivă urmarea luptei.

Pe când Mikes, Pekri și ceilalți pribegi se bucurau de găzduirea noului Domn moldovenesc Nicolae Mavrocordat, care «datu-li-au cărți de volnicie, și lor și oamenilor lor, să fie slobozi de toate supărările și, orice fel de traiu ar face în țară, să n'aibă nime, de spre vameși, nici de spre pârcălabi, nici o nevoie, până când Dumnezeu îi va scoate iarăși la moșiile lor» (6)—, Potocki pregătì atunci o năvălire în Moldova, pentru a puteà ajunge la regele Suediei, pe atunci așezat în marginea Benderului, în așteptarea răsbunării, pe care o dorià așà de mult, împotriva Țarului învingător. El intră pe la Câmpulungul rusesc și Vijnița, pe când Rușii îl așteptau la Colomea (7)

(1) *Ibid.*

(2) Saussure, *Levelei*, p. 146.

(3) Și un Wiszniewiecki, din familia în care Ieremia își măritase altă fată, venì atunci în Moldova; Hurmuzaki, IX, pp. 497–8, nº DCLVIII Cf. Anexe la Amira, *Soggiorno*, *Studii și Doc.* IX, nº VIII. Cf. povestirea lui Afenduli, în Hurmuzaki, XIII, p. 60 și urm; Călătoriile lui la Mottraye și Fabrice, *Anecdotes du séjour du roi de Suède à Bender*, Hamburg, 1766.

(4) Neculce, pp. 297–8.

(5) Memoriile, II, p. 137.

(6) N. Costin, p. 77.

(7) Cf. și Neculce, p. 298.

și așeză pe ai săi în cvartire la Cernăuți. De aici, cu starostele de Roman, Grudzinski (1), el merse drept la Iași.

Boierul care-l primì în numele învățatului Domn deprins cu ceremonialul diplomatic apusean prin funcționarea sa ca Mare Tălmaciu al Porții, fu însuș Nicolae Costin, corespondentul de odinioară al lui Károlyi, ales pentru aceasta ca unul ce erà bun cunoscător al limbii polone. La audiență Potocki fu dus a doua zi, cu alaiu de seimeni și peici: el și cei doi ofițeri ce-l întovărășiau erau călări pe cai turcești împodobiți. Vodă-l primì în fața Spătăriei și-l duse în «casa cea mare», unde-i făcù loc la stânga, cea mai mare cinste după eticheta orientală. Amândoi, Domnul și Palatinul, stătură în picioare, având fiecare «șlicele», unul cuca, celălalt pălăria, în mână. Vorbiră latinește, discursuri solemne, apoi Potocki și Grudzinski rămaseră în convorbire tăinuită cu Mavrocordat. In sfârșit Curtea-i văzù ieșind, petrecuți de stăpân, până la Spătărie. Un «cal moldovenesc» fu darul pe care-l primì a doua zi oaspetele. (2)

A patra zi, el pornià spre Bender: de aici erà să meargă la Constantinopol,—unde ajunse la 24 Iunie 1710 (3), fiind socotit de unii ca pretendent la Domnia Moldovei (4),— cu Aga ce venise anume pentru aceasta, iar Moldovenii rămâneau să ție pe cei 3.000 de oameni din Cernăuți cu bani și cu «ialovițe», cu vaci grase. Străinii se coborîseră acum la Cârligătura, «cu colibi pe văi», și cronicarul adauge cu durere: «nu rămâneà nime, nice cu bou, nice cu vacă, nice cu stup, nice cu fânațe, nice cu pâne, că călcau țarinile cu caii săi ce-i lăsase slobozi, neîmpiedecați; hăleșteiele, seci de pești, vânându-le ei; iară tot muriau de foame și acmù și boală intrase într'înșii». Veniau în orașe, se îmbătau, umblau, gata de gâlceavă, de rănire și de omor, «cu săbiile scoase» pe uliți. Judecătorul ce se așezase de căpeteniile lor în Iași, nu-i puteà pedepsì în deajuns, și tovarășul ce i se adăusese, pentru asemenea judecăți mixte, Nicolae Costin însuș, n'aveà autoritate la dânșii. Acum slujitorii, ca și Ieșenii dintre târgoveți, umblau cu bețe, cu «beldii» în mână, spre apărare; Hatmanul făceà poliția. «Ce de la o vreme îi băteau și ai noștri pe Leși», spre marea indignare a lui Grudzinski, care rămăsese. (5)

(1) Făcut general de Rákóczy, pentru cearta lui cu Soltyk; Memoriile, II, p. 141.

(2) V. și raportul olandez, din 30 Maiu în *Studii și Doc.*, IX, p. 47, nota 4; *Acte și fragmente*, I, p. 307, nº 2: scrisoare a lui Bercsényi către generalul Clement.

(3) V. *Studii și doc.*, IX: Amira, *Soggiorno*, anexe; *Acte și fragmente*, I, pp. 308—9.

(4) *Acte și fragmente*, I, p. 312, No. 1: raport al lui Bartholdi, din 28 Ianuarie 1711.

(5) Nicolae Costin; cf. și *ibid.*, p. 84.

Socotelile Casei Iezuiților din Iași pomenesc între cei cari cercetară în Aprilie 1710 biserica lor pe «Palatinul de Chiev, care din Iași mergeà la Bender», și pe Grudzinski. (1) Ele adaug însă că «din pricina năvălirii musafirilor din Pultava și Ungaria și primejdiilor de furat caii și boii se țineau acasă. (2) Un mare număr de bolnavi și morți dintre acești Poloni ai lui Rákóczy se înseamnă acolo în vară; erà să moară și Iosif Soltyk, pe care Iezuiții îl califică de «magnificus dominus». Mai găsim pe Grudzinski, Duczyminski, Kaczkowski, Owienny și pe secretarul român al lui Potocki, «Pavel Banul», cari sunt pomeniți cu toții până în Iunie 1711, deci până la răscoala lui Dimitrie Cantemir și intrarea Rușilor în Moldova, cu Țarul. De răul lor primì Mavrocordat mazilia ca o ușurare. (3)

Dimitrie Vodă îi lăsă să ierneze, plătindu-le cheltuelile cu bani împrumutați dela negustorii turci din Iași; toată oastea de 3.000 de oameni se așezase acuma în oraș. Potocki, sau, cum i se mai ziceà: «Halițchi», întors dela Poartă, în ziua de 6 Noemvrie 1710, la Bender (4), cu vestea declarației de răsboiu a Porții împotriva Rușilor, îi chemase acum la Nistru, lângă Soroca, pentru a se unì cu Tătarii; porniră «mâncând satele de-au rămas pajiște» și încremeniră, mulți din ei, de frig, în cale. Cei scăpați se opriră pe lângă Nimirov, unde Voevodul Chievului își aveà moșiile. Numai spre primăvară ei porniră asupra cetății rusești Bialocierchiev. (5)

Moldova erà amenințată acum și cu vizita «Craiului Racoți», pe care Fériol (6) ar fi vrut să-l scoată iarăș la iveală. (7) Se spuneà chiar că el va comandà aripa dreaptă a oștirii Țarului. (8) In Moldova ar fi găsit doar pe cei 600 de husari și 8 talpași cari erau în vară la Camenița (9), sau pe acei cari în Martie stăteau la Roman și căutau să se împace cu stăpânirea împărătească din Ardeal, pome-

(1) *Studii și doc.*, I II, p. 69.
(2) *Ibid.*
(3) N. Costin, p. 86.
(4) Neculce, pp. 298—9; *Documente Brâncoveanu*, p. 85; Fabrice, p. 32.
(5) *Ibid.* Pentru expediție, Fabrice, pp. 22, 53--4.
(6) El aduse pe celălalt trimes francez, Désalleurs prin Moldova; Memoriile lui Rákoczy, II, p. 143.
(7) Hurmuzaki, VI, p. 93.
(8) *Acte și fragmente*, I, p. 317.
(9) Cf. Memoriile citate.

nita «communitas magnatum et nobilium transylvanorum in regno Moldaviae commorantium». (1) Poarta erà însă hotărîtă a nu da pretext de răsboiu Imperialilor prin găzduirea lui (2): deoarece însă el ar fi mers să afle pe Ţarul, Turcii poruncîră să i se oprească intrarea în ţară, astfel încât trebuì să răsbată pe alt drum la Jaworow. (3)

După lupta dela Stănileşti şi înfrângerea Ţarului Petru, «Voevodul Chiovschi», unul din biruitori (4), aveà drepturi, şi el le făcù valabile în dauna Moldovei. Unit cu un număr de Suedezi, el pregătià o năvălire în Polonia (5), apoi aşeză la Prigoreni, în Ţinutul Cârligăturii, moşia lui Neculce, pe unii din ai săi, iar pe cei mai mulţi la Cernăuţi, unde stătù şi el până în primăvara anului 1712. Erau să fie atacaţi de Hatman, cu oamenii din acele părţi, dar porunci dela Poartă, căpătate de Carol al XII-lea, făcură să fie îngăduiţi şi mai departe aceşti neplăcuţi oaspeţi (6): abià în vară Grudzinski scoase pe străinii nemiloşi. (7) Invinşi peste Nistru, ei îşi aflară însă tot la noi adăpostul. (8) Când, după aducerea cu sila a eroului suedez la Demirtaş, Poarta orândui, în Ianuarie 1713, scoaterea cu orice preţ a Leşilor, se făcură slujbe la biserici, căci în atâta vreme ei «mâncase şi istovise tot dela bieţii ţărani» şi nu cruţau acum nici averile puternicilor. Izgonirea se făcù, de alminterea, în multe locuri foarte sălbatec, şi un Grec se lăudà că «Românii noştrii bat, prind şi scot de pretutindeni pe oamenii Palatinului de Chiev, după porunca Sultanului». (9) In zădar se încercă o apărare cu şanţuri şi întărituri de lemn la Cernăuţi: Hatmanul, Serdarul, călăraşii, pârcălabii cu ţăranii strânşi, Tătarii şi Ienicerii Hanului biruiră. (10) „Goli şi desculţi, numai câte cu un sucman rău asupră-li“, trecură ultimii ostaşi ai lui Rákóczy în Ungaria ori în Polonia. (11)

---

(1) Thaly, *Tortênelmi Kalászok*, p. 261 şi urm.
(2) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, pp. 58, 63.
(3) *Ibid.*, *Doc.*, VI, p. 90.
(4) Pentru participarea sa la luptă. v. Fabrice, p. 71.
(5) Amira, *Soggiorno*.
(6) Axintie Uricariul, p. 133 şi urm.; Neculce, p. 343.
(7) Axintie, *l. c.*
(8) *Ibid.*, p. 136.
(9) Amira, *l. c. Studii şi doc.*, IX, Apendice.
(10) Axintie şi Neculce, *l. c.*
(11) *Ibid.*, p. 143. Cf. Hurmuzaki, IX, p. 479 şi urm.

VIII.

Cu puţin timp înainte, în Iunie 1712, «Craiul» însuş trimesese la Poartă pe credinciosul său Pápay pentru a se oferì ca prinţ tributar al Ardealului. (1) Bercsényi, Anton Eszterházy, Adam Vay, Forgács se purtau pe la noi. (2) In 1716 ei voiau să treacă dela Lemberg la Hotin. (3) Se credeà că Rákóczy însuş vine în vara anului aceluia cu Tătarii la Sărata pe Prut. (4)

La fiecare nou răsboiu între Austrieci şi Turci, Rákóczyenii trebuiau să învie pentru a încercà o lovitură împotriva Imperialilor. Astfel atunci, la 1716 erà vorba de un atac al lor, prin Moldova sau prin Maramureş, asupra Ungariei-de-sus. Nicolae Mavrocordat, Domnul muntean, aduse la Bucureşti pe Pápay, Francisc Horváth, Csáky, şi chiar pe Talabă. Ei se îndreptară spre Hotin, de unde, supt comanda lui Bercsényi, trebuià să înceapă, şi cu ajutorul Hanului, care pornì pentru aceasta spre Nistru, expediţia. (5) Se ştie însă că în curând Mavrocordat erà prinsul Imperialilor la Sibiiu.

Şi în 1717, se credeà însă în putinţa realizării planului. Se dădură lui Bercsényi, întors în primăvară dela Poartă, anume pentru a-şi face oaste (6), 150 de pungi, făgăduindu-i-se însă o sută. Soţia lui erà la Cerneţi; Talabă deprindeà cu exerciţiul militar pe vagabonzii strânşi de generalisim, iar Francisc Horváth jucà la Adrianopol rolul de ambasador. Serascherul Regeb trebuià să ajute, cu 30.000 de oameni, năvălirea, care erà să se facă în acelaş timp pe la Bran, la Oituz şi la Poiana-Stampei. Bercsényi venì, pe la Isaccea, la Giurgiu să-l întâlnească. Hanul, amândoi Domnii erau să ajute la cucerirea Ardealului.

Deşì Ioan Vodă Mavrocordat, Ienachi, care înlocuise pe fratele său prins, nu dorià nimic mai puţin decât să joace rolul lui Mihaiu Viteazul, oastea rákóczyană, alcătuită din Unguri, dar şi din Poloni şi Rusneci, îşi puse tabăra la Văcăreşti. La Dobreni, în Vlaşca, stăteau Turci şi Tătarii Nuredinului. Regeb sosise la Giurgiu. Mănăstirile

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 412. n. DCXV; Fabrice, p. 139: Suedezii nu ţin în seamă pe Pápay.
(2) Hurmuzaki, VI, p. 127.
(3) *Ibid.*, p. 155, no. LXXXIII.
(4) *Ibid.*, p. 156.
(5) Acelaş, *Fragmente*, IV, p. 101 şi urm.
(6) Acelaş, *Doc.*, *Supl.* I[1], p. 436, no. DCXLII.

dela Mărgineni şi Câmpulung erau să fie dărâmate ca să nu le poată garnizonà Nemţii. (1) Regeb aveà 15.000, Nuredinul 4.000, iar Ungurii lui Bercsényi erau 2.000. (2) Muntenii şi Turco-Tătarii erau să treacă pe la Turnu-Roşu.

Darurile lui Ienachi Vodă izbutiră a zădărnicì marele proiect (3), cu atât mai mult, cu cât Marele Vizir priviă pe Rákóczy însuş, deşì, la întoarcerea-i din Franţa, în Octomvrie 1717, fusese primit «ca un Craiu» (4) şi erà pus în rândul Vizirilor, ca pe «un mincinos şi un înşelător (5)» şi se mărginià a-l recomandà Ţarului şi regelui Poloniei. Cererea lui de a i se da 4.000 de pungi pentru a face o oaste de 30.000 de oameni, fu respinsă. (6)

Indată aflăm însă în oastea cu care, în 1717, Mihaiu Racoviţă, după ce cătanele încercară a-l prinde în chiar reşedinţa sa, trecù în Ardeal, pe la Vama Câmpulungului, şi asedië Bistriţa, pe acelaş Bercsényi, «domn unguresc, şi cu alţi cu o seamă de Unguri ce aveà oaste». (7) El fu bătut şi respins, ai lui fiind cu totul împrăştiaţi. Peste câtevà luni vine la Iaşi Eszterházy, care nu se gătise destul de răpede ca să poată luà parte la acea campanie ardeleană. (8) Aveà cu el numai 50 apoi 200 de «slujitori unguri», daţi pe seama ţerii. (9) Şi aceştia se dovediră «oameni răi» : «multe bucate ale săracilor apucau de le mâncau, şi furiş şi făţiş, şi spărgeau dughenile noaptea, şi le jăcuiau de ce găsiau, cât venià Domnului în toate zilele să aibă gâlceavă cu dânşii». (10) Şi, precum ştirile despre neorânduelile şi cruzimea Ungurilor şi Leşilor lui Potocki ni le dă tocmai boierul care avù mai mult a face cu dânşii, Nicolae Costin, astfel despre aceste nouă suferinţe ale ţerii, din partea Ungurilor, vorbeşte tocmai acel Căminar Alexandru care erà adesea trimis să «împace» pe straşnicii musafiri. De-

(1) *Ibid.*, pp. 112—8.
(2) *Ibid.*, p. 118.
(3) Cf. *ibid.*, p. 128.
(4) Şincai (după Gebbardi), III, p. 400.
(5) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 141. Şi pentru uneltirile lui Rákóczy în Ungaria, *ibid.*
(6) *Ibid.* pp. 142—3. Pentru situaţia lui la 1718 în tabăra turcească, *ibid.*, pp. 156 7. Pentru silinţile lui după pace, *ibid.*, pp. 199—202.
(7) Muste, p. 66.
(8) Jurământul său către Rákóczy, 10 Aprilie 1717, Hurmuzaki, VI, p. 170, no. XCIX. Cf. scrisoarea aceluiaş din Adrianopol, 26 Noemvrie, *ibid.*, pp. 205—6.
(9) *Ibid.*, p. 207, no. CXXXVII.
(10) Amira, Cronica, în *Letopisiţe*, III, p. 135.

oarece Eszterházy cugetase a ispiti pe Ungurii din Ardeal prin agenţii săi, Moldova scăpă de dânsul. Potrivit cu cererea generalului ce comandà peste munţi, el fu orânduit la Tighinea, şi, după ce Paşa Ibrahim trebuì să spânzure pe câţivà din tălharii lui, fu adus în Rumelia. (1) Din parte-i, Rákóczy cereà încă 50.000 de Turco-Tătari pentru a trece pe la noi în Ardeal. (2) Ai săi aşteptau ziua înaintării prin colibele turceşti din Brăila şi Cernavoda. (3)

La 1719, pe când Imperialii stăruiau ca Rákóczy să fie trimes în Asia ca odinioară tatăl său vitreg, Thököly, el aveà încă speranţe mari. Cereà să fie numit Domn al Moldovei şi al Ţerii-Româneşti, chiar de ar fi să puie vechili greci la Iaşi şi Bucureşti şi să se lipsească de tribut. De altfel vânà şi Ardealul, iar cu puţin timp înainte se gândise şi la Coroana polonă. (4) La 1720 însă ai lui erau goniţi din Principate, şi în curând «Craiul» însuş fu dus dela Constantinopol, dar cu toată cinstea, la Silivri, apoi la Rodosto, reşedinţa-i definitivă. (5) Agenţii lui însă, Horváth, Mariaczy şi alţii mergeau în Rusia ori pândiau la Vidin. (6) Iar dintre Ungurii cari se plictisiau în exil, fiul lui Bercsényi strânse în Principate 150 de husari, pe cari-i duse în Franţa. (7) Încă la 1723 se vorbià de planul lui Rákóczy de a intrà cu Tătari strânşi la Bender, în moştenirea sa ardeleană. (8)

IX.

Regimentul lui Bercsényi apare iarăş în noul răsboiu dintre Austria şi Turcia. In 1737, de Tott, tatăl cunoscutului călător, căpitan în acest regiment, căpătà misiunea pe care n'o putù îndeplinì la noi, de a face ceeace se putuse face la 1717. (9) Vestitul

(1) *Ibid.*

(2) Hurmuzaki, VI, p. 212, no. CXLII; pp. 214 5, p. 249, no. CLXXIII; p. 257: i se acordă Ienichioiu ca reşedinţă.

(3) *Ibid.*, p. 245, no. CLXIX.

(4) Acelaş, *Fragmente*, IV, pp. 202–8, 255, 257 8, 261, 264, 273, 275, 277.

(5) *Ibid.*, p. 227 şi urm.

(6) *Ibid.*, p. 238.

(7) *Ibid.*, pp. 253—4.

(8) *Ibid.*, p. 222.

(9) Acelaş, *Doc.*, *Supl.* I[1], 487, no. DCCIV. Cf. acelaş, *Fragmente*, V, pp. 17, 20 şi *Revue de Hongrie*, *l. c.*, p. 184; Dadich, in Gatterer, *Beiträge*, XV, p. 266.

aventurier Bonneval formase mai de mult planul de a preface ţerile noastre într'un câmp de recrutare şi într'un lagăr al unei oştiri de 30-40.000 de oameni, care, supt comanda lui Rákóczy, ar fi fost plătită cu toate veniturile Moldovei şi Ţerii-Româneşti. (1) Acelaş fantast credeà să poată face din pretendentul îmbătrânit şi obosit un rege al Ungariei, proclamat în Buda, după care ispravă al doilea fiu al regelui ar trece, din Paris, prin Moldova în Ungaria Superioară pentru a se face prinţ ardelean. (2)

La 1734 Rákóczy, care-şi făceà mari speranţe despre partea Francezilor, trimeteà pe colonelul Mariaczy şi pe un anume «Ganko» (Iancu) la Hotin, «pentru a trece de acolo în Ungaria». (3)

La 8 Aprilie 1735 în sfârşit, se stângeà însă acela care dăduse de lucru atâtora, şi îndestul şi ţerilor noastre. Lăsă doi fii, dintre cari cel mare, Iosif, jucă un rol în legătură cu al tatălui său.

X.

In Septemvrie 1737, tânărul prinţ erà adus dela Rodosto, unde fusese întâiu găzduit, la Constantinopol, primit în audienţă de Caimacam, dăruit cu bani, şi se aşteptà chiar plecarea sa cu oastea Marelui Vizir spre Moldova, unde, din fericire, nu ajunse niciodată. (4) Totuş Bonneval, care se cereà «Serascher al Valahiei», ar fi voit mult să-l aibă cu el. (5) O serie întreagă de scrisori din ale lui Coloman Mikes privesc stările de lucruri dela Curtea munteană. (6) De fapt însă pretendentul trecù dela Cernavoda la Vidin, unde află încă 60 de Unguri, cari se adăugiră la cei din Constantinopol şi Hotin: de aici dădù el, la 3 Ianuarie 1738, manifestul său, apoi trimese trupe puţin norocoase în Ardeal şi fu rănit în luptă. Mai târziu el se adăpostià în preajma Domnului muntean Constantin Mavrocordat, care, împreună cu Ghica Vodă din Moldova şi cu Tătarii, trebuià să-l ducă în Ardeal (7),

(1) Hurmuzaki, *Supl.*, I[1], pp. 469 70, no. DCXCI.

(2) *Ibid.*, p. 491, no. DCCXLIII; *Revue de Hongrie*, p. 189 şi urm.

(3) *Revue de Hongrie*, *l. c.*, p. 45.

(4) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 508, no DCCXLIII; cf. acelaş, *Fragmente*, V, pp. 25, 65; v. şi *Merckwürdiges Leben und Thaten des Prätendenten von Ungarn und Siebenbürgen Joseph Ragoczy, von H. E. S.* Frankfurt-Leipzig, 1739, p. 79 şi urm.

(5) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 511, no CCXLVIII; Daponte, *Efemeride dace*, ed. Legrand, la 31 Ianuarie, 2 Martie, 14 Fevruarie 1738.

(6) Scrisorile lui Mikes Kelemen sunt privite ca o podoabă a literaturii maghiare. Traducerea părţilor ce ne privesc a dat-o, de curând, *Unirea* din Blaj. O analiză critică a lor urmează în Apendice.

(7) Hurmuzaki, *Fragmente*, V, pp. 77, 81; Daponte, *Efemeride*, la 16 Ianuarie 1738.

unde Petru căpitan de Câmpina răspândià proclamațiile lui. Și Mariaczy erà cu dânsul.

Se asigurà încă în Martie că el își va luà reședința de acum înainte la Iași,—unde merse din pricina ciumei—, și că Turcii i-au dat zece pungi de bani. (1)

Planul de intrare în Ardeal, prin Hațeg, nu izbutì. Nobilii înțeleși cu Rákóczy erau arestați. La Turnu-Roșu păziau pentru dânsul două regimente. O nouă încercare pe care o făcù nu izbutì și un drum la Hotin nu-i aduse nimic. Intors la Orșova, avù lângă acest oraș o ciocnire fără noroc cu Imperialii, și de aici se îndreptă spre oastea Vizirului supt poruncile căruia se puse. (2) Nu căpătă măcar cele câtevà sate în Țara-Românească», pe cari Vizirul dorià să i le asigure. (3) Rămase cu cei 200 de ostași și cu tainul său. Rostul i se închieià astfel. Căci murì la Cernavoda, de boală, când se așeză acolo cu tabăra, în toamna anului 1738. (4)

«Tot întru acelaș an 7246, la Noemvrie», scrie Neculce, care nu uită să însemne sfârșitul tânărului prinț menit a stăpânì Moldova, «murit-au Racoți, feciorul Craiului unguresc de care s'au pomenit mai sus, la Dunăre; pre carele îl pusese Turcii la Udriiu, și să fie Craiu în Țara Ungurească, dară nu i-au slujit norocirea». (5) Unii l-au crezut otrăvit de medicul său, care și fu arestat (6), alții au atribuit moartea exceselor.

Deși Ungurii tot mai cereau pe «fiul lui Rákóczy» (7), fratele său mai mic Gheorghe erà un om de petrecere, care trebuià să prefere Parisul intrigilor de ambasadori și curtenirii pe lângă Viziri în Constantinopol, ca și ostenelilor și primejdiilor vieții prin lagăre. Ultimii Rákóczyeni intrară în solda lui Mavrocordat. Cu dispariția lui Iosif Rákóczy se încheiau și atingerile noastre cu această familie, care atâta vreme a stat în fruntea elementelor celor mai vioaie din vieața ungurească.

---

(1) *Acte și fragmente,* I, pp. 352—3; cf. Daponte, la datele de 6 Aprilie, 7 și 26 Maiu 1738.
(2) Biografia germană citată, care întrebuințează și «Neue Europäische Fama».
(3) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 585; cf. VI, *ibid.*, p. 534.
(4) Saussure, p. 81.
(5) P. 405.
(6) Daponte, la 30 Octomvrie, 14 Noemvrie 1738, 5 Ianuarie, 2 Iunie 1739.
(7) Acelaș, la 14 Maiu 1739.

XI.

In legătură cu această prezenţă a Ungurilor la noi trebue pus de sigur şi proiectul lui Constantin Mavrocordat de a alcătui o istorie a Românilor printr'unul din cărturarii Iezuiţilor unguri din Ardeal. Carol Péterffy din Pressburg îi fu recomandat la 1743 pentru această misiune, şi el e poate acel care a tradus în latineşte lauda Domnului, alcătuită de Levantinul Depasta. (1)

Erà vorba însă şi de o mare istorie a ţerilor noastre în latineşte. Se începù întâiu printr'un şir de întrebări, la cari Péterffy trebuià să răspundă: ele priviau starea politică a ţerilor noastre, a amândurora, până în veacul al XIII-lea, izvoarele pentru cunoaşterea ei, Domnii sau Banii cari ar fi fost în Oltenia până la întemeierea Principatului muntean, legăturile Românilor cu Imperiul Latin de Constantinopol, aspectul cu adevărat istoric al descălecării lui Radu Vodă şi Dragoş Vodă, obârşia oraşelor Suceava, Hotin, Cetatea-Albă, Brăila ş. a., rostul titlului făgărăşean purtat de stăpânitoii Ţerii-Româneşti, împrejurările politice din părţile noastre în timpul propagandei celei mai vechi, din veacul al XII-lea, a Franciscanilor, drepturile episcopilor catolici din Moldova, partea lui Carol cel Mare în creştinarea Românilor şi reprezentarea Bisericilor româneşti la Sinodul din Florenţa. (2) In răspunsuri: «Illustratio articulorum quorundam historicorum rem et historiam Valachorum concernentium», se atribue, în sens curat maghiar, lui Sf. Ştefan însuş întemeierea Bisericii catolice a Milcovului. (3)

Manuscriptul Kaprinai XXV al Bibliotecii Universităţii din Pesta, «Prodromus historiae principatus Valachiae et Moldaviae dissertatio praevia», pare a fi începutul operei celei mari a lui Péterffy, care lucrà după izvoare antice, după cărţi de arheologie apusene şi după un manuscript şi note ale Inălţimii Sale. (4)

---

(1) Cf. Nilles, II, p. 1023 şi urm.; *Istoria literaturii româneşti în secolul al XVIII-lea*, I, pp. 447, 464.

(2) Cf. Sulzer, *Gesch. des transalpinischen Daziens*, II, p. 570 şi urm; Engel, *l. c.*, p. 63 şi urm.

(3) Aserţiunea că la Nămăieşti s'ar păstrà legenda că a trecut pe acolo Apostolul Pavel (Sulzer, III, p. 571) e de pus în legătură cu spusa unor călători germani din al XIV-lea veac, că la Câmpulung se poate vedeà urma piciorului Apostolului Andreiu (*Acte şi fragmente*, III, p. 1).

(4) Istoria Moldovei către principele Mavrocordat, pe care o citează o revistă ungurească (Engel, *Litteratur*, p. 67) e desigur aceasta.

In acest fragment se vede, pe lângă tendinţa, caracteristică pentru acel timp, de a face filologie ieftenă, dorinţa scriitorului de a pune în atârnare istoria noastră de aceea a Ungariei, ori dacă e vorba de Biserica Românilor, pe care, după el, Carol cel Mare însuş o întemeiază, dar Gyula, descălecătorul maghiar, o întăreşte, ori dacă se propune a numì partea dela 1300 până la 1627 din vieaţa trecutului nostru: «perioada ungurească». Altfel planul erà foarte vast, cuprinzând un studiu larg al celor mai felurite izvoare şi cercetarea arhivelor străine ca şi a inscripţiilor aflătoare în ţară. E însă, fără îndoeală, mai mult al unui Ungur decât al unui reprezentant catolic internaţional. (1)

Şi aceste idei sunt în relaţie strânsă cu concepţia lui Rákóczy de a învià Ungaria vechilor regi neatârnaţi şi de a cuprinde în ea, pe temeiul amintirilor din vremea lor, rosturile politice şi culturale ale Principatelor.

In acest timp, pe lângă Carol Péterffy, Iezuiţii Andreas Patay, Gheorghe Szegedy şi un al patrulea petreceau în Moldova. Şi Ioan Szegedy, directorul Colegiului din Cluj, şi superiorul din Braşov, Iosif Türk, erau în corespondenţă cu Domnul. (2) Călugării unguri se îngrijeau de creşterea beizadelelor lui Constantin Vodă. Acesta voì să tipărească în tipografia «academică» a Părinţilor ardeleni cărţi teologice româneşti. (3) Intors în Bucureşti la 1744, Mavrocordat aveà lângă sine, nu numai pe Nicolae Roseti, conte al Sfântului Imperiu Roman şi, mult timp, locuitor al Braşovului, împreună cu «contesa lui» (4), dar şi pe tânărul comite Kálnoky. El căutà şi aici Iezuiţi maghiari pentru Colegiul său latino-român (5); pe preceptorii iezuiţi ai fiilor îi pierduse, căci mulţimea, întărâtată de Franciscani, concurenţii Iezuiţilor, cari înfăţişau pe noii veniţi ca pe nişte «franc-masoni», se ridicase în vara anului 1743 împotriva lor. (6) Pe când

(1) Am dat o scurtă analiză în *Luceafărul* pe 1904; ediţie separată, sub titlul de «Mărunţişuri istorice culese în Ungaria», Budapesta, 1904. Pentru lucrări săseşti din acelaş timp v. Engel, *Literatur der walachischen und moldauischen Geschichte*, p. 54 şi urm.

(2) Engel, *l. c.*, p. 44 (după Molnár, *Magyar Könyvtár*, III, p. 23; cf. Nilles, p. 1011 şi urm., mai ales 1024 şi urm.).

(3) Nilles, p. 1029: «Divinarum legum volumina valachico idiomate in typographeo nostro academico aere suo recudi».

(4) *Studii şi doc.*, V, p. 54 şi urm.

(5) *Archiva soc. ştiinţifice şi literare din Iaşi*, V, pp. 549—50.

(6) Engel, *l. c.*, p. 45.

Péterffy scrià în sens unguresc istoria noastră, Szegedy, însufleţit de acelaş spirit naţional, trezit prin mişcarea lui Rákóczy, se ocupà de elementul unguresc risipit prin străinătate în lucrarea sa «Schediasma geographico-historicum, Hungaros intra et extra Hungariam degentes repraesentans».

Astfel şi după Rákóczy, reprezentanţii ideii maghiare găsiră culcuş cald şi cinste deosebită în ţerile noastre. In Iezuiţii pe cari îi designase ca veşnici aliaţi ai pretendentului testamentul bunicei lui, Sofia Báthory (1), — în lăcaşul dela Galata erà îngropat acel ce murià cu cuvinte de credinţă faţă de catolicism pe buze (2), — nu trebue să vedem, în adevăr, pe acel timp decât reprezentanţii aspiraţiilor maghiare către învierea patriei şi lăţirea hotarelor ei după tradiţiile medievale.

In Moldova ei nu văzură atâta catolici, cât săteni unguri fără cultură ungurească, şi de aceea încercară, sprijiniţi şi de Domn, a înlocuì prin catolicismul de limbă maghiară vechiul catolicism tradiţional în româneşte al Franciscanilor italieni (3); de aceea se duseră la Bacău, la Roman, în Ţinutul Hotinului, primiţi de Unguri ca fraţi de neam. Astfel o clipă ţerile noastre, în cari s'a pregătit, prin cultură naţională, viitorul de neatârnare al Grecilor, Sârbilor, Bulgarilor, au servit de adăpost şi acelora cari, în cea dintâi jumătate a veacului al XVIII-lea, pregătiau, săraci, despoiaţi şi prigoniţi, *Hungari pro Deo et patria exulantes,* cum spune pecetea lor (4), Ungaria maghiară, sumeaţă şi intolerantă, de astăzi.

Tot astfel, cu trei sute de ani înainte, tot pe pământ românesc, la hotarul Moldovei, se traduceau cărţile sfinte în ungureşte, de Toma Pécsy şi Valentin Ujlaky, puindu-se altfel bazele culturii maghiare în limba naţională. (5)

Lucruri pe cari, fără să cerem vreo recunoştinţă, ceeace nu îngădue totdeauna luptele între popoare cari încearcă a-şi afirmà tot mai mult energia şi misiunea lor, nu trebue să-l uităm.

(1) Nilles, p. 907.
(2) *Ibid.*, p. 1054.
(3) *Ibid.*, p. 1025 şi notele.
(4) Thaly, *Thököly,* I, p. 509, nota.
(5) Friedrich Kainz, *Zwei alte ungarische Texte aus einer Handschrift der k. bayer. Hof- und Staatsbibliothek,* München, 1879; Horváth, Kardos şi Endrödi, *Histoire de la littérature hongroise*; prelucrare de I. Kont, Paris 1900.

APENDICE

I.

Extrait de la lettre de Monsieur P. Datlée, à Jasse en Moldavie, le 6 février 1703.

Hier ist die gewisse Nachricht bey Hofe, welche mir der Furst notificiren lasset, dass der bissherige Gross-Vizir Taltaban-Bassa abgesezet, wo nicht auch gahr stranguliret, an seine Stelle auch bereits der bekandte Reiss-Effendi oder Gross-Cantzler installiret worden. Uber dieser Mutation machet man folgende Commentarien : dass nemblich unter diesen Gros-Vizir kein Krig wider die Christenheit zu vermuthen, weil er nicht allein den letzten Frieden befordert, sondern auch an sich ein friedfertiger Mann seyn soll. Und, weil der neulich abgesezte von wiedrigen Sentiment gewesen, dieser aber, nebst dem Muffti, vor den Frieden votiret, so konne mann auss dieser Promotion schliessen was die ferme Resolution des turckischen Ministerii sey.

Der gute Furst hat unlangst, umb sich von der Brutalitet des vorigen Gross-Vizirs loss zu kauffen, 50 Beutel (N. B. Ein Beutel Geld enthalt in sich die Valeur von 500 Rdr.) mit Geld nach Adrianopel gesandt. Er ist aber so glucklich dabey dass vor wurcklicher Ausliefferung des Geldes, welches eben auch dort hat geschehen sollen, die Veränderung vorgefallen.

Noch zur Zeit stehen die Tartarn an vorigen Ohrte, welche hier zu den Fursten gesandt haben, und begehren 15 Beutel mit Geld; wo nicht, so wollen sie gantz Moldau verheeren und verderben. Der Sultan Galga ist wieder bey seinen Trouppen, und weiss mann nichts anders alss dass auf ein Expedient gedacht werde wie er sich mit Reputation abziehen und seinen Frieden machen konne. Zu ihrer Befriedigung vermeinet mann wird nicht wenig contribuiren, dass der Patron von diesen Unruhen zu Adrianopel, wie vorgedacht, herunter ist; welches fur grosse Freude verursacht, desgleichen auch in ganzen turkischen Reiche, wie mann saget.

Eben an dies Moment wird mir vom Hofe Bericht zugestellet dass die Pohlen wieder die Cosaggen ein Treffen gewonnen, worin diese gantz

zerstreuert worden. Dessen gleichen dass dar Sultan Galga oder Haubt der revoltirenden Tartarn nunmehro auf die Flucht sich begeben und also gahr nichts mehr von den Tartarn zu besorgen.

P. S. Es ist nuhnmehro das tartarische Unwehsen vollig gehoben; ein jeder geht nach Hausse; der abgesezte Gross-Vizir ist dieselbe Nacht stranguliret, der Kopf abgehauen und folgenden Morgen dem Volcke gewiesen worden. Jederman ist vergnugt uber den neuen Gross-Vizir, vom *(sic)* dem mann sich viel promittiret.

(Archivele din Copenhaga, *Tyrkiet.*)

II.

Jurnalul lui Leopold de Talman, ambasador pe lângă Poartă; 1736.
Ms. 919 al Biblietecii Imperiale din Viena.

III.

Scrisoare italiană a lui Grigorie Ghica Vodă către un ambasador polon la Constantinopol; «Jassi, li 27 novembre 1737».

Biblioteca Czartorycki din Cracovia, ms. 618, fol. 907—8.

IV.

24 Iulie 1737.

.... Il commandante di Transilvania conte di Valis si trova con 24.000 huomini per far le seguenti invasioni: Il tenente-colonello Metternig marcia con un distaccamento a Queneni (1) e passa il vecchio rio alla Vallachia turchia e piglia posto in Porcett (2). Altro corpo marcia a basso de Rimesche (Râmnic), e fà un ponte nel fiume vecchio, e và ad unirsi col corpo di Metternig. Il generale Villani marcia con un regimento d'ussari et un corpo d'infanteria del regimento de Misfelin per il passo di Trespergher (3), camina al Campolongo, verso Porcett, farà un ridotto a capo di ponte per mantenere trincierato il ponte. Il generale Molen con altro distaccamento per il passo Berseces a Sitos (4), et il generale Cernin per il passo Kenenser verso la Moldavia, per veder di pigliar posto da dove si pensa far contribuire tutti quei paesi et osservare li andamenti de Turchi.

---

(1) Căineni.
(2) Porceşti.
(3) Törzburg (Bran).
(4) Bereczk (Breţc) şi Ojtos (Oituz).

IV.

22 Septemvrie (raport al lui Toma Boldoni).

.... Di presente disfatti li due regimenti di cavalleria assaliti in viaggio per la Vallachia da Turchi, con morte di 1400 ....

(Amândouă în Arhivele de Stat din Neapole (1).)

V.

Scrisorile din Bucureşti ale lui Coloman Mikes (după *Unirea*, p. 198 şi urm., traducere de d. Oct. Prie).

In Iunie 1739 sosesc la Bucureşti Vay, Pápay şi Mikes, venind cu toţii din Cernavoda. Domnul le trimete înainte oamenii săi, cu secretarul în frunte, şi-i găzdueşte la «o mănăstire», unde şi prânzesc. Mănăstirea e, neapărat, cea, cu totul nouă, a Văcăreştilor, zidită de Nicolae Mavrocordat, tatăl lui Constantin Vodă. Acesta i se pare chior, ce-i dreptul, dar foarte isteţ. Cu carăta domnească văd Ungurii oraşul; sunt aduşi şi la Constantin, care eră la «casa şi grădina» din marginea oraşului,—aceiaşi Văcăreşti. Stă însă, ca în vreme de răsboiu, sub corturi. Şi un sol rus ce merge la Vizir trece prin Bucureşti. Se dau oaspeţilor mijloace de drum mai departe.

A doua scrisoare, datată 21 Iulie, e din Iaşi. Mikes a trecut prin Focşani, străbătând locuri pustii, dar nespus de frumoase, pline numai de flori. Iarăş secretar domnesc, în preajma Capitalei moldoveneşti, iarăş carătă, iarăş tabără şi audienţă. Primirea e bună, vrednică de un fost Mare Dragoman.

In a treia se oglindeşte plictiseala pentru îndelungata şedere în «acest oraş urît», între boierii «ca urşii», fără tovărăşia măcar a lui Zay, plecat la Hotin. A vizitat câţivă Cantacuzini, cu vulturul bicefal în stemă, dar nu i s'a întors vizita şi n'a fost poftit la masă; lumea dela Curte îi zice «Măria Ta». Mitropolitul—Antonie—e de o amabilitate deosebită, şi pentrucă trimete rarităţi la masa străinilor, largă ca pentru zece oameni. Un «Pater italian» mai ţine de urît la prânz pribeagului. Preoţi români vede câte zece prin cârciume «în jurul butoiului». Mănăstirile sunt «prăpădite», casele, «de sat». Cu toate uşurinţele de negoţ, pe cari Domnii nu le ţin în seamă, afacerile sunt în mâna «Jidanilor şi Armenilor». Altfel, loc frumos, flori, roade, vite bune şi un Cotnariu care birueşte cu mult bietul vin de Piteşti al Bucureştenilor.

Boieri, vreo 10 — 12 mai mari; în dregătorii, Grecii; ţăranii prin păduri. In fruntea oştirii e «fratele unui cojocar grec bogat». Il recunoaştem pe acest frate al Chiurcibaşei Ţarigradului: e Psiolul, Ipsilanti: fiul său va fi Domn.

(1) Ghimeş.

Lumea e gata de plecare, Ruşii venind spre Hotin; Domnul porneşte, nu se ştie încotro, cu oastea: e Grigorie Mateiu Ghica. De curând a mai trecut un sol al Ţarului pe la el, spre tabăra turcească. Cu ce se poate apărà Moldova? Un Paşă cu 40 — 50 de oameni stă în mijlocul a 1.500 de ostaşi ai ţerii, cari se par Ungurului «păzitori de vite». Tunurile crede el că «se pot umpleà şi cu nuci». Logofătul şi alţi doi boieri sunt Caimacami.

In August Mikes zugrăveşte Iaşul în turburare şi frică. Fuge cine poate. Jupânesele s'au ascuns în păduri. Cei doi fii domneşti—Mateiu şi Scarlat—s'au dus şi ei, Ruşii fiind în ţară. Ar voì să plece şi străinul; îl asigură Caimacamul. «De dimineaţă până seara umblă vorba de Cazaci.» Vine însă vestea că Vizirul a bătut pe Austriaci şi a luat Belgradul.

Frica e zugrăvită şi în scrisoarea din 3 Septemvrie. Averile se duc în biserici, Hotinul fiind acum al Muscalilor. La 2 ale lunii s'a întors Vodă, la 3 Mikes e primit la el. E gata a plecà, şi-i pare bine.

Astfel la 18 Septemvrie e iar în Bucureşti. Pornise din Iaşi, pe care erà să-l lase la 7 ori 8 iarăş Domnul,—la 4, cu carătă domnească şi doi călăraşi. Turcii au fost bătuţi şi drumeţul a tot dus frica hoţilor. Iarăş câmp de flori, şi lipsă de oameni. Pe Pápay l-a aflat bine.

La 23 Octomvrie arată că fugarii ruşi pradă şi pe acolo. Domnul pleacă, şi Mikes e greu bolnav. Domnul s'a supărat pe el, că nu-l ascultă.

Apoi la 15 Martie 1740 el descrie iarna grea, începută la 18 Octomvrie. «Scumpete şi lipsă»; luptă pentru pâne; preţ mare al lemnelor; plictiseală, neprietenie: nici o poftire la prânz, şi doar Mikes, crescut în Iaşi, cunoaşte pe cutare boier încă de copil! Nici o convorbire despre Domn cu străinii; se tem.

La 22 Maiu, scriitorul ungur arată că, «de o lună», Constantin Vodă a plecat la Craiova să reocupe Oltenia, căpătată de Turci prin pace.

Peste puţin merge cu Zay la Rodosto. Pápay a murit în «acest oraş scorţos»: «şi-a sfârşit pribegia». Mai sunt în Ţară Saşi şi un Franciscan din Cic, care a trebuit să se îmbrace româneşte pentrucă Turcii îl neteziau cu ciubucul pe faţă.

UN CĂLĂTOR ITALIAN IN TURCIA ȘI MOLDOVA
IN TIMPUL RĂSBOIULUI CU POLONIA

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 25 Iunie 1910.

Printr'un dar al d-lui maior G. Vlădescu, atașat militar român la Roma, Academia Română a căpătat un exemplar dintr'o publicație rarisimă (1) care e un foarte important izvor pentru istoria culturală a întregii Impărăţii Otomane în veacul al XVII-lea, în a doua jumătate a lui, sub Mohammed al IV-lea și Marele Vizir Ahmed Köprili, Chiupruliul, din vestita dinastie de cârmuitori ai Statului turcesc. Hammer citează cărticica în Bibliografia prin care se mântue opera sa, în ediţie completă, dar el n'a avut-o în mână și n'a putut trage folos din multele știri nouă și sigure pe cari le cuprinde. Nici Zinkeisen, istoricul mai nou al Osmanlâilor în Europa, n'a cunoscut-o, căci altfel ar fi putut îmbogăți simţitor notele despre cultura turcească în veacul acela.

Astfel pentru întâia oară, tocmai când supraveghez tiparul părţii respective din a mea «Geschichte des osmanischen Reiches», expunerea pătrunzătorului spirit și omului de talent care a fost Cornelio Magni din Parma—n'aș puteà zice că e un urmaș al acelui Carlo Magni care, în epoca lui Mihaiu Viteazul, îndeplinià servicii de agent diplomatic împărătesc pe lângă cuceritorul Ardealului și care a mântuit ca *Postmeister* în serviciul Imperialilor (2)—poate adăugì

(1) ***Quanto di più curioso e vago hà potuto raccorre Cornelio Magni, nel primo biennio da esso consumato in viaggi e dimore per la Turchia***, Parma 1678. E un exemplar dăruit de autor unui prieten, având notiţa: «ex dono autoris». O ediţie cu titlul mai lung a apărut la Veneţia, în 1682. — Cartea se împarte într'un număr de scrisori adresate de Magni patronilor săi apuseni. E împodobită cu un frumos chip al lui.

(2) V. Hurmuzaki, XII, tabele și aceste «Anale» XX, p. 458 și urm.

și rectifică simțitor cunoștințele noastre despre Orientul osman în această epocă.

Magni merită însă de sigur și o cercetare în deosebi, pe care proporțiile ca și scopul operei mele germane n'o îngădue. Dar îi datorim și din alt punct de vedere această cercetare: pe lângă multe lămuriri cu privire la împrejurările noastre, pe cari le dă incidental atunci când vorbește de Turci și de raiale, de Frânci, de negustorii și corsarii lor, călătorul parmigian, care a luat parte, cât i s'a dat voie, până «aproape de Nistru», adică, de fapt, numai până la Iași, la campania care dădù Sultanului Mohammed, după atâtea plăceri de vânătoare, și stăpânirea Camenițel polone, socotită ca inexpugnabilă, a avut prilejul de a străbate Moldova, odată cu oștile împărătești, și de a ne păstrà în pagine colorate, pline de amănunte necunoscute, și înfățișarea acestui drum militar care l-a uimit și, afară de aceasta, priveliști din Moldova lui Duca Vodă, cu locurile, clădirile, oamenii și obiceiurile ei.

Astfel prin acest studiu adăugim pe Magni la drumeții din Apus cari au găsit interesantă, în bine sau în rău, țara și vieața noastră și i-au dat câtevà pagine din scrisul lor.

I.

Magni, care fusese și în Paris (1), și navigase pe Escaut (Schelda), nu călătorià atunci pentru întâiaș dată. El pomenește în 1673 o petrecere în Cipru, pe care a făcut-o cu opt ani înainte, fiind de față la *dunanmaua*, la iluminația pentru nașterea fiului celui mai mare al lui Mohammed al IV-lea. (2) Mustafà însă, viitorul Sultan Mustafà al II-lea, s'a născut, după listele genealogice ale lui Hammer, la 2 Iunie 1664. A fost și la Ierusalim, probabil tot prin acest an, și de acolo știe câte *pezze da otto* plătesc pelerinii pentru a puteà să vadă Sfântul Mormânt. (3)

In călătoria lui din 1672 el întovărășì câtvà timp pe vestitul cercetător francez Chardin, care mergeà prin Smirna în Mingrelia, țara robilor, și în Persia pașnică din acest timp. (4) După opriri prin Insulele Ionice, în cari face, cu deosebită plăcere, ca unul ce însuș

(1) Pp. 440, 456.
(2) P. 470.
(3) «Un viaggio da me fatto diece anni sono a quella santa città»; p. 159, Cf. p. 474.
(4) Pp. 17, 95—6, 107.

erà un erudit şi cetise opera lui Gyllius despre vechiul Bizanţ, cunoştinţa clericilor învăţaţi, fie Iezuiţi, fie episcopi latini, ca acel Guzzadino, care aveà, ca Grec ce ştià bine elineşte, rude îndepărtate până în Moldova, Cozadinii (1)—, Magni debarcă la Smirna.

Pentru întâiaş dată avem prin el o descriere amănunţită şi vioaie a marelui port din Anadol, ajuns cel dintâiu în toată Impărăţia, pe când Constantinopolea sărăcită n'aveà măcar mândria de a adăpostì pe Sultan, care de multă vreme se găsià mai bine în liniştea sigură dela Adrianopol. *Tùrcii* cu turbane albe, cu bărbi lungi, «mestecând vorbe tainice cu metaniile în mână»—, jertfe ale cafelei, tutùnului şi opiului—, vameşii sgomotoşi cari se răpăd şi fug ca nişte hoţi, luându-i banii, pentrucă Sultanul nu mai îngădue acum aducerea din Apus a «timinilor» falşificaţi de Olandezi (2); *Grecii* cu fes roşu de Barbaria, *Evreii* cu fes galben şi haine negre, «coloare privită la Turci ca infamă», nu-l interesează în rândul întâiu. Atenţia lui e cerută mai ales de însemnatul negoţ prin care Apusenii, Francii lui, cu pălării şi graiu italian, au dat vieaţă bogatei Ismir a Sultanului.

Veneţienii, foarte păgubiţi de lungul răsboiu al Candiei (3), mai aduc «postavuri de lână, de mătasă, de brocard de aur», dar comerţul lor e aproape înjumătăţit de concurenţa neleală a Evreilor, cari şi în Smirna «au multe case bogate în deajuns, dar nu atâta cât se laudă ei» (4), dar îşi câştigă pânea mai ales ca samsari, ce «infectează» orice activitate comercială (5), în ciuda *battalaţiilor,* boicotărilor publice ale celor ce sămsăresc prea neruşinat «all'uso giudaico», jidoveşte. (6)

(1) Pentru episcop, p. 20. Pentru cei din Moldova, mai departe.

(2) Pentru monede, v. p. 70: *timinul* e 10 *aspri*, 5 *sous* francezi; 8 *reali*, 12 *timini; pezza di otto*, 120 aspri, iar la vamă, unde se socoate cu aspri vechi *(sani)*, deşi nu mai circulă, numai 80 de aspri; *pezza di otto* şi talerul corespund. Cf. Zinkeisen, *Gesch. des Osmanischen Reiches*, V, p. 29 şi urm. Cf. şi *État présent* al lui Marsigli.

(3) P. 296. Cf. Barozzi şi Berchet, *Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato*, II, p. 236 şi urm.

(4) «Molte case ricche sufficientemente, non però quanto essi milantano»; p. 43.

(5) «Non essendovi casa veruna di mercanti che non sia provista o, per meglio dire, infetta di sensale ebreo.... In tal guisa si rendono arbitri del commerzio, e bisogna necessariamente passare per le loro mani, non essendo possibile conchiudere un negozio di dieci scudi che un Ebreo non ne tratti l' accordo» *(ibid.)*.

(6) La Constantinopol, unde Caraiţii vând pietre scumpe, Evreii, deşi mânaţi cu băţul, cu «bastonate da somaro», sunt iarăş stăpâni pe samsarlâc: «È difficile ad un

Cetăţenii Republicei au acum abià al treilea loc, mănţinându-se aici mai slab decât în Siria şi Egipt, de o parte, unde consulii sunt aleşi încă dintre senatori, şi la Constantinopol şi Adrianopol, oraşe luxoase, de alta. Armenii vin acum deadreptul la Veneţia pentru a duce Şahului şi Curţii lui la Ispahan neimitabilele brocarde de aur. (1) Abià îşi poate ţineà rangul, cu «acea splendoare şi acel decor» care trebue să arăte în consuli stăpânii de fapt ai vremii nouă, bietul bătrân căsătorit a şaptea oară cu o Chiotă, care reprezentă în Anadol Veneţia. (2)

La Constantinopol, unde preţul brocardului a scăzut odată cu prosperitatea biruitoare şi larga dărnicie mărinimoasă a Sultanilor,—în loc de 4—5.000 de bucăţi se vând acum abià 11.400,—sunt abià trei Case mari de comerţ veneţiene: Boneri, Terzi şi Piazzoni, Venturini. (3) Totuş ambasadorul, acum Giacomo Querini,—despre care Ahmed Chiupruliul a zis, văzându-l că mergeà cu greu, «dacă i-ar fi picioarele cum îi e capul!»—e un domn mare, foarte respectat, şi trece prin oraş între Dalmatinii săi de strajă ca un bail cârmuitor de pe vremuri. (4)

Genovezii, chiar după reluarea relaţiilor lor cu Poarta, cu toate darurile ce le fac Validelei, înseamnă prea puţin. (5) In palatul lui cu grădini, Sinibaldo Fieschi, «din conţii de Lavagna», rău plătit, se mângâe cu frumuseţa naturii pe malurile Bosforului. (6) Fusese

---

Franco il poter buscar da mano vergine qualche cosa di buono... In somma dilapidano, tanto qui quanto per il resto del mondo, tutto ciò che ponno» (p. 202). Ei vreau să trăească, prin orice mijloc: «sia poi furto, rapina o truffa, tutto passa per industria» (p. 252). Pentru femeile lor, p. 263. Şi şarlatanul Sabatai Sevi, despre care vorbeşte pe larg Ricaut, în *Istoria* sa, e amintit, la p. 465. Numărul Evreilor din Constantinopol îl socoate la 8 — 10.000 (p. 619). El vorbeşte cu desgust de «il loro sporco e puzzolente modo di vivere» (p. 634). Cf. p. 635, 643. Evreul Küpeli, arendaş de vamă; cf. Brosch—v. mai departe —, p. 184.

(1) Pp. 54, 71. Armeni, îmbrăcaţi european şi vorbind limbile Apusului, merg acum şi la Livorno, Marsilia şi Amsterdam (pp. 47—8). Pentru Patriarhul lor în legături cu Roma, pp. 64—5. V. şi p. 639; Barozzi şi Berchet, II, p. 152.

(2) P. 55.

(3) Pp. 128—9.

(4) Pp. 222—6.

(5) Pp. 58, 181.

(6) P. 134 şi urm. Cf. Barozzi şi Berchet, II, pp. 174, 236, 271. V. şi Ricaut, *Histoire des trois derniers empereurs*, III, p. 131 şi urm.

înlocuit cu Pompeo Giustiniani, din altă mare familie nobilă (1), care moare printr'un accident.

Francezii, «naţia cea mai numeroasă în toate părţile lumii» (2), au, pe lângă negustori fruntaşi, la Smirna, meşteri de tot felul, până la bucătari şi locandieri. (3) Ei nu stau însă pentru a vămui cele patru caravane ce vin pe an din Indiile Orientale cu produsele tipice ale acelor locuri calde. Numai la Constantinopol funcţionarii Casei Franciei, supt Nointel, învăţatul protector al studiilor despre Orient şi totodată înnoitorul în condiţii bune al capitulaţiilor (4), trebue să înveţe şi limba provenţală pentru a se înţelege cu echipagiile, de Meridionali, ale corăbiilor ce vin din Marsilia. Acolo sunt şi locande provenţale, cu stăpâni superstiţioşi şi limbuţi. (5) Negustorii «francezi» din capitala Impărăţiei se chiamă însă Roboli, Fabro, Griasco (6), pe când adevăratii Francezi sunt croitori, cismari, cârciumari şi bucătari (7),—ceasornicarii fiind genevezi.

Germanii au la Constantinopol, pentru comerţul lor de foarfece şi cuţite, care se face pe Dunăre până la Belgrad, unde Impăratul îşi ţine consulul, cel dintâiu pe teritoriul osman, o Agenţie a Companiei lor pentru Orient, şi conducătorul ei e un Elveţian din Chiavenna, Ioan Petru Pestalozzi, care vorbeşte turceşte şi face politică negustorească practică (8), pe când ambasadorul, Internunţiul Casa-

(1) *Ibid.*, p. 141. Daruri ale Genovezilor către Sultana Validè, p. 181.

(2) «La nazione più numerosa io l' hò creduta la francese, sicome per tutte le parti del mondo, trà le straniere, l'hò trovata la più copiosa.» Cf. Barozzi şi Berchet, II, p. 272. Francezii aduc: zahăr, droge, hârtie, în schimb pentru piei, lână, mătasă, vin. V. şi Zinkeisen, V, p. 27 şi urm.

(3) *Ibid.*

(4) «Cavaliere di avvenenza e tratti elegantissimi», fost consilier de Parlament la Metz şi Paris, el călătorise în Roma, Germania, Flandra, Polonia chiar, «per pura curiosità»; p. 110. Despre biblioteca lui, p. 111. Se semnalează şi ocupaţiile lui teologice, pp. 111—3, cari, cum se ştie, l-au făcut să ceară lui Nicolae Milescu al nostru acel «Enchiridion sive stella orientalis occidentali splendens», în care se arată dogma ortodoxă despre transsubstanţiare. Pentru bibliotecarul său Galland, traducătorul celor «O mie şi una de nopţi», «giovane molto studioso et erudito», *ibid.*, p. 116.

(5) Pp. 97—8.

(6) P. 117.

(7) P. 119.

(8) Pp. 44—5.

nova, ajutat de secretariul Marc' Antonio Mamucca della Torre, «om de un talent rar», pe care-l știm amestecat și în ale dinastiilor și țerilor noastre (1), întrebuințează toate mijloacele diplomației sale pentru a oprì răsboiul cu care Turcii amenințau de mult. (2)

Mai activ e la Smirna comerțul *olandez*, care numără douăzeci de case (la Alep și Cipru câte două, la Tripoli în Siria una, trei-patru, la Constantinopol; din Egipt au fost scoşi supuşii Statelor-Generale). Pe an vin de două ori din Amsterdam transporturi în valoare de 500.000 de *ottini*, consulul și rezidentul din Constantinopol putând prelevà un venit de câte 6.000. (3) Ambasadorul Collyer, din Amsterdam, prietenul lui Vodă Brâncoveanu, care va aveà și afaceri de bani cu dânsul, e un om foarte cult—«persona letterata et amatore di tutte le bell' arti»—, și palatul lui cuprinde colecții de medalii și antichități. Iar dragomanul, un Perot,—alții sunt și Evrei,—Francisc de Brossis, stă în «frumosul Palat al unui Domn muntean (4)». Trei case olandeze se găsesc în rândurile dintâi ale comerțului constantinopolitan. (5)

Intre consulii cu drepturi de suveran, cari dau mese și merg îmbrăcați în roșu cu alaiu de Ieniceri, nici unul nu e mai mândru la Smirna decât al *Angliei*. Il plătește Compania Levantului, a cărei organizație (6) o admiră Magni; tezaurarul e acum nobilul lord Dudley North. Ce sunt cele 1000 de taleri dela rege și 500 de *duble* de argint dela negustori, plus pensia din Marsilia, de 5—6.000 de taleri, pe cari îi primește Nointel (7), pe lângă marile venituri ale colegului său Harvey, cu cele 4.000 de livre sterlinge anuale! (8) Și aici un secretar literat, adunător de medalii și inscripții, crește prestigiul ambasadei. (9) Negustorii englezi dela

(1) Cf. Giurescu și Dobrescu, *Documente Brâncoveanu*, București 1907, tabla.

(2) Pentru planul olandez de a aduce postavul din Țerile-de-jos pe Rin și Dunăre la Constantinopol, v. Barozzi și Berchet, II, p. 174. Cf. *ibid.*, p. 231 și urm.

(3) P. 55.

(4) Pp. 130—3.

(5) *Ibid.*, p. 134. Pentru negoțul cu bani al Olandezilor, Barozzi și Berchet, II, p. 271. Pentru negoțul lor în genere, Brosch, *Geschichten aus dem Leben dreier Grosswesire*, Gotha 1899, pp. 182 3.

(6) V. prefața la Dallam și Covel, *Travels*.

(7) Pp. 116—7.

(8) P. 119. Cf. pentru comerțul englez Barozzi și Berchet, II, pp. 173—4, 230 și urm.

(9) P. 122.

Smirna, cari se pot lăudà cu un consul de valoarea literară a lui Ricaut, care a scris «Present state of the turkish empire» şi «Istoria celor din urmă trei Impăraţi ai Turcilor (1), trăesc cu tot decorul care le poate ridicà prestigiul, vânzând sigur, prudent, cinstit şi purtându-se frumos—*maniere e tratti obbligatissimi*—cu toată lumea: numai după şapte ani de serviciu în Orient poate să intre cinevà, de altminterea, în Companie, şi transporturile se fac numai pe corăbii regale, şi oarecum subt garanţia oficială. Astfel după opt, zece ani de activitate un Englez se poate retrage cu o avère de 50—100.000 de taleri, pe când ceilalţi abià de pot strânge, cu mijloace frauduloase, în ceartă, în beţie şi desfrâu, 12—15.000. (2)

II.

In strânsă legătură cu ambasadele, consulatele, dragomanii, cu negustorii aşezaţi sau cu negustorii în trecere sunt Francii raiale, între cari călătorul nostru a trăit şi a găsit prieteni.

Urmaşi ai colonilor genovezi mai ales,—ceeace-i face pe Negri, pe Draperi, pe Grilli, pe Perona, pe Testa şi Usamà să ţie înainte de toate la noua ambasadă a Genovei, dându-i în număr nepotrivit de mare dragomanii (3)—, Francii ţin Galata, la malul Mării, şi, sus, Pera, unde mai dăinuesc vechile turnuri şi alte urme ale mândrei şi bogatei autonomii creştine dinaintea anului cuceririi osmane, 1453. Ştiu atâtea limbi, încât călătorul se uimeşte. «Abià pot copiii să-şi desnoade limba, şi iată-i că vorbesc în perfecţie trei ori patru graiuri». (4) Acasă—prin legăturile cu familiile fruntaşe greceşti din jurul Farului, dela Fanar, care începe a fi centrul unei vieţi speciale, cu viitor mare,—femeile vorbesc greceşte, deci şi

(1) P. 51: «il console englese, addimandato il signor Ricau, soggetto letterato, avendo sostenuto la carica di segretario dell' ambasciata inglese in Costantinopoli per molti anni, nella quale hà dato saggio del suo valore... Vivendo vaghissimo di erudizioni e d'antichità, tanto in medaglie, quanto in iscrizioni et altre particolarità che vagliono a sodisfare il suo letterato talento.» Ricaut arată că Agemoglanii din Seraiu se îmbrăcau cu postav englez (*Present State*, p. 49). De Ricaut a apărut şi *The capitulations and articles published by Paul Ricaut, esq., secretary to His Excellencie the lord ambassador*, 1663. V. şi prefaţa la călătoria lui Dallam şi Covel. Cf. şi Zinkeisen, V, p. 57 şi urm.

(2) P. 51 şi urm. Pentru bancheri englezi la Constantinopol, v. Brosch, p. 154.

(3) P. 139 şi urm.

(4) «È cosa certo multo considerabile vedere che non solo gli adulti et uomini fatti, mà etiamdio i fanciulli di pochi anni non sanno cosi presto balbetare, che snodano la lingua in tre o quattro idiomi differentissimi, e questi in perfezione»; p. 99.

odraslele lor, cari deprind italienește și latinește în școlile călugărilor latini; la hogi capătă cunoștințe de turcește, de limba arabă—«literară»—și persană,—a poeziei, «la più gentile»; pe la ambasade deprind, în serviciu, englezește, franțuzește, ba chiar limbile olandeză și germană. Cu italiana au mai ales de lucru, aceasta fiind limbă internațională, încă de multă vreme, în tot Răsăritul. (1)

Greci pe jumătate, ei nu sufăr «chip cioplit» în bisericile lor, cu toate intervențiile clericilor, și o icoană a Maicei Domnului dăruită de un Chiot Dominicanilor a trebuit să fie înlăturată după cererea lor; ascultă liturghia cu pălăria în cap. O fac și din mândrie, căci țin la locurile rezervate în biserici și procesiuni, la făclii mari, iar, în vieața obișnuită, la calpace și caftane cu blană de soboli, la meși cu papuci galbeni, și doar dacă nu poartă veșmintele verzi cari sunt oprite creștinilor, tuturor creștinilor fără osebire. (2)

Lipsa îndelungată a Curții din Constantinopol a făcut ca luxul cel mai mare să fie reprezentat de ambasade, cu alaiurile lor strălucite de caràte și călăreți, de Grecii Fanarului—«principali\ Greci del Fanale» — și de acești Peroți cari nu mai au decât un simț: pentru bogăție și fast, și decât o putere: a intrigei și a uneltirilor.

III.

Catolicismul nu mai e acum o mare putere năvălitoare, care tinde a nimicì ortodoxia greacă. Lupta lui Chiril Lukaris, mucenicul pentru păstrarea tradiției răsăritene, a izbândit. Calvinismul său politic, oportunist, n'a rămas, dar primejdia unei catolicizări a Patriarhiei constantinopolitane, a Bisericii celor Mari și printr'însa a neamului grecesc întreg, s'a dus. Ambasadorii francezi nu mai sunt sprijinitori ai Propagandei, plătiți și lăudați de dânsa. Biserica latină din Răsărit a intrat din nou, după revărsarea ei temută, în albia firească.

In cale Magni a găsit Iezuiți din Chios, cari au învățat teologia la Mesina (3), pe Guzzadino episcopul de Zante, învățatul cunoscător al limbii elenice. La Smirna conducerea clerului catolic o are Leon

(1) «Benchè tutti gli Europei che non soggiacciono al Turco passino per Franchi, nondimeno l'idioma franco s'intende unico l'italiano, e questa lingua vengono astretti, intendere non solo, mà parlare, li ministri de'monarchi e potentati europei»; pp. 101—5.

(2) Pp. 174—5.

(3) P. 18.

Makrypodari, alt Chiot, ca vicar general. (1) Curentul vechiu, de limbă italiană, în legatură cu tradiţiile medievale din Levant, e reprezentat de Minorii Observanţi, pe cari îi sprijină şi consulul venețian, dar şi agentul olandez, care, cu toată erezia lui calvină, e bucuros să aibă la masă călugări latini. O a doua biserică o au însă Capucinii francezi, o capelă și un Colegiu, Iezuiții de aceeaș naţionalitate ; ei predică în limba lor. (2)

La Constantinopol Minorii Conventuali au biserică, și școala confrăției Sf. Ana de lângă dânsa. (3) Tot Italieni sunt Minorii Observanți, cari au stat la Sf. Maria, zisă Draperis, Duminicanii, cu biserica Sf. Petru, după pierderea lăcaşului celui vechiu, luat de Turci. Conducerea o are un Urbinez, Andrea Ridolfi, episcop de Calamina, bătrân bolnăvicios. (4) Dar în vechea biserică a Sf. Benedict, părăsită, crede Magni la 1453, de Cassinezi, s'au aşezat Iezuiții francezi cu caftane și bărbi, cari au, după obiceiul lor, lângă altarul latin şcoala europeană, prin care câștigă aderenți noi catolicismului: Misiunea din Grecia, de care se țin «părinții», a întemeiat cinci Colegii de toate. Père Valois are coperiş de plumb, ca la moschei, pe clădirile sale, grădini întinse, multe mijloace la îndemână. Și aici, pe lângă Iezuiți lucrează Capucinii, mai bisericoși și mai puțin practici: slujesc la ambasada franceză, aşteptând să poată ridică din nou biserica Sf. Gheorghe, nimicită de focul cel mare din 1663. (5) Ei predică, nu numai franțuzește, ci și grecește, singura limbă pe care o înţeleg bine credincioasele din Constantinopole ale Bisericii latine. (6) Liturghia catolică se celebrează şi pentru robii Sultanului, prinşii de răsboiu, la Bagno, în capele. (7) Turcii, cari urmează acum fără bătaie de joc, ei și chiar femeile lor, procesiunile călugărilor apuseni şi chioţi, în cari doar dacă nu e voie să se ridice crucea în vârf de suliţi ca un steag, ei cari îşi lasă Ienicerii, ce stau la ambasade «ca un câine la lanț» (8), să păzească alaiurile religioase

(1) P. 33.

(2) Pp. 32, 59—63.

(3) Pp. 98—9.

(4) Pp. 105, 148 şi urm., 151—2.

(5) Pp. 155—9, 175 6.

(6) Cf. şi p. 298.

(7) V. şi pp. 632—3. E acolo şi o biserică ortodoxă, cu clopote (pp. 613—4). Această îngăduinţă o pomenesc şi alţi călători. Aşà erà şi în oraşele de piraţi din Nordul Africei.

(8) «Con flemma grandissima trattiensi alla porta come un cane alla catena, aspettando i commandi del suo padrone»; p. 165. Cf. p. 297.

strălucite, și puțin cam provocatoare, ale creștinilor de lege apuseană, au îngăduit un cimitir deosebit și vor îngădui un spital (1). Magni, care a petrecut în casele de lângă biserica Sf. Francisc (2), a fost în măsură a cunoaște foarte bine rosturile propagandiștilor, predicatorilor și profesorilor de Colegiu.

IV.

In cursul călătoriei sale pe Mare, Magni a putut cunoaște pe Grecii din insule și de pe coaste, partea cea mai bogată, mai vioaie, mai îndrăzneață a neamului. I s'a spus de meșteșugul criminal prin care, cu falșe licăriri de far, atrag corăbiile pe stânci pentru a se îmbogăți din prada lor, pe care atâtea tratate nu-l puteau împiedecà. (3) I-a văzut tremurând înaintea oricărui vas care păreà că ascunde oameni de războiu: vara, ei sunt în mâna Capudanului, care-i pedepsește cu contribuții și amenzi, cu bastonade și spânzurători, pentru trădare adevărată sau închipuită, față de corsarii toscani și maltezi; iarna, aceștia sunt domni în Arhipelag și bieții «nesioți» îi țin cu mâncare și băutură, așteptând binecuvântarea unui bun naufragiu pentru a se despăgubì. S'a mirat găsindu-i totuș așà de veseli și de fățiși în luxul hainelor lor, acoperite cu fir la toate cusăturile, și al brățărilor, lanțurilor, inelelor, salbelor de bani ale femeilor. (4)

Despre Grecii săraci din orașe are părerea că sunt făcuți anume pentru bățul Turcului, de care ascultă, oricâți ar fi ei față de unul singur. (5) «Grecii sunt mai deprinși cu bățul, după părerea mea, decât măgarii din Italia». (5)

N'a cercetat familiile nobile din Fanar. (6) I s'a vorbit însă de trufia lor, de ambiția ce au de a fi Domni la noi cu orice preț.

(1) Pp. 162—5.
(2) P. 494.
(3) P. 306.
(4) P. 82—3 : «superbia estravagante»; pp. 293—5.
(5) «I Greci sono più avvezzi al bastone al mio credere che non sono in Italia ; somari della Marca»; pp. 312—3. La p. 447, vorbind însă de țăranii noștri, el strigă «non vuole per sua direzione altro che il bastone». Tocmai așà și în dela Croix, *E'tat présent des nations et églises grecque, arménienne et maronite*, Paris, 1695, p. 12: «Un seul homme turc fait marcher une legion de Grecs avec un baton et une injure» Și cealaltă observație a lui Magni, despre trufia Grecilor, se află și aici, p. 11: «la superbe est un peché originel des Grecs».
(6) P. 627.

Ştie că un Manolachi are o avere de 300.000 de taleri. (1) Află apoi că Grecii bogaţi căpătaseră averea lor mai mult prin împrumuturi cu camătă făcute Domnilor noştri. (2) In sfârşit cunoaşte foarte bine pe Panaioti Nikusios, Dragomanul, secretarul de Stat al Chiupruliului, stăpânul insulei Mykone, în care e ca un prinţ, ca un don Jose Nassi, un Gaspar Gratiani, luând 3.000 *pezze di otto* pe an din acest mic principat al cărui titlu n'are voie a-l purtà, deşi l-ar luà aşà de bucuros. E încântat de ştiinţa lui, cunoscută şi lui Miron Costin din Moldova—îl află cetind în Aristotele—, de fineţa spiritului, de blândeţea manierelor acestui mare Grec, lângă care a zărit şi pe cel ce erà să-i fie urmaş în conducerea politicei otomane, Alexandru Mavrocordat, pe care-l judecă — şi el ca şi secretarul francez de la Croix,—un «tânăr de talent». (3)

In ce priveşte vieaţa turcească, Statul turcesc, alaiurile Curţii şi ale oştirii, persoanele conducătoare, Magni are un punct de vedere original. El nu vrea să spuie decât ce a văzut, ce a aflat prin el însuş, vizitând, asistând la audienţe. «A nu aveà ştire decât prin spuse» *(il non averne notizia che per relazione)* e pentru dânsul un motiv de a nu vorbì despre un lucru; ce n'a văzut nu spune, ca alţi călători, că i-a ajuns la cunoştinţă directă. (4)

E cel dintâiu călător care se duce întâiu la târgul cel mare, la *Bezestan*, unde admiră hangerele de Stambul şi de Damasc, covoarele asiatice, pernele cusute cu fir, cele de catifeà roşie cu fond alb şi arabescuri înflorite, cari se lucrează la Brusa, caucurile brodate cu argint şi aur ale femeilor, peceţile artistice, lucrările de *bagà* şi de «ivoriu» rusesc, adecă de os de peşte. In acest haos ameţitor, *stordimento di testa,* îl interesează, nu numai noutatea şi felurimea, valoarea artistică şi trăinicia lucrurilor scoase în vânzare de mii de negustori, ci şi apucăturile *naţionale* pe cari le poate observà la fiecare popor în felul cum înţelege şi e deprins a face negoţul. N'are destule laude pentru Turcul cinstit, care primeşte înapoi şi după trei zile de răsgândire obiectul vândut (5), şi n'are cuvinte destul de aspre pentru şiretenia fără conştiinţă a

(1) P. 619.

(2) Barozzi şi Berechet, II, pp. 153—4.

(3) Pp. 81—2, 496—7, 622.

(4) Cf. şi: «perchè non hò per anche preso cognizione sufficiente di questo affare, che tutto consiste in relazione, mentre il pretendere di vederle sarebbe pura menzogna»; pp. 228, 264.

(5) P. 186 şi urm.

Evreului. (1) Ii impune în sfârşit siguranţa deplină ce se capătă în tot Bezestanul, unde abià se închid prăvăliile prin asprimea necruţătoare a călăului, gata a pedepsì cu chinuri şi moarte pe hoţi. (2)

Cercetează şi Bezestanul cel nou, pentru postavuri şi ţesături, târgul sclavilor, unde-i râd graţios *(beffarmi con bella grazia)* Circazienele şi unde vede Ruşi meniţi a vâslì la corăbii, lângă aristocraticii Caucazieni, lângă acele Georgiene cari se cumpără pentru Sultan şi cei mari din Impărăţie, lângă Mingrelii decăzuţi, al căror popor întreg pare a fi născut numai pentru a robì Osmanlâilor. (3) Merge la hanuri şi vede cum sosesc caravanele la acela pe care-l înălţase de curând Ahmed Chiupruliul. (4) Priveşte şi descrie flota care se găteşte de plecare, cu înfăţişare frumoasă. (5) Iea parte la o primire de ambasador de către Capudan-Paşa şi Bostangì-Başa, prefectul de poliţie al Constantinopolei şi împrejurimilor, şi descrie ceremoniile ospeţiei turceşti, cu cafeà în zarfuri şi afumarea bărbilor. (6) Ii pare rău că dela răsboiul Candiei nu se mai întră în cazarma Ienicerilor (7), dar, cu toate că la cele Şapte Turnuri nu mai e, ca odată, «locul de petrecere al Francilor» *(il carneval de'Franchi)*, izbuteşte a pătrunde şi în cuprinsul vechilor ziduri bizantine, fără a cunoaşte însă toată durerea,—adevărat mult scăzută, odată cu umanizarea moravurilor—, care se ascunde în ele. (8) A fost şi prin moschei, şi ar fi vrut mult să vadă şi Sfânta Sofie. (9) Băile-i sunt cunoscute, şi le descrie pe larg. (10) Despre «porţile» celor mari şi despre «Divanul» împărătesc povesteşte însă numai din auzite. (11) Iar, în ce priveşte Seraiurile împărăteşti, cu şcolile din năuntru şi odăile miilor de femei, reproduce o descriere foarte amănunţită şi neobişnuit de competentă care circulă pe vremea lui prin Constantinopol, vândută de autor, nu fără primejdie, tuturor ambasadelor,

(1) Mai sus, p. 3.
(2) «Consistendo la sicurezza, non nella forza de'catenacci, ma nella pontualità del carnefice»; p. 203.
(3) P. 202 şi urm.
(4) P. 209.
(5) P. 288 şi urm.
(6) P. 272 şi urm.
(7) P. 213.
(8) Pp. 282—3.
(9) Pp. 228, 232—3.
(10) P. 241 şi urm.
(11) P. 239 şi urm.

pe bani sau pe daruri, scrierea lui Albert Bobowski, de loc din Lemberg, «paj de muzică» al Sultanilor Ibrahim şi Mohammed al IV-lea. (1)

V.

Căpătând voie de a întovărăşì în 1672 oastea turcească ce se îndreptà, cu Sultanul însuş, spre Polonia, după provocarea solului regal Francisc-Casimir Wisocki (2), Magni merge la Anchialos, vechea reşedinţă a lui Mihail Cantacuzino Şaitanoglu, şi se suie aici pe galera lui Şaban-beiu, renegat genovez. (3) Vede Varna, cu colonia ei de Raguzani, având şi o biserică latină, într'un timp când Raguzanii întrebuinţaseră răsboiul dintre Turci şi Veneţieni pentru a-şi întărì situaţia comercială în Impărăţie. (4) Vorbeşte despre Tatarii şi dervişii din Dobrogea.

Ajuns la Dunăre, Italianul descrie Chilia, «loc foarte mare şi destul de bogat în toate, afară de vin», cu un «castel frumos, lucrat cu turnuri multe şi în care se păstrează multă artilerie»; arată şi «felurite arme genoveze tăiate în marmură prin multe locuri, ca la Galata. (5) E locul cel mai însemnat pentru pescuitul morunului, şi călătorul cumpără cu 30 de aspri doi moruni mari, de 80 de lire fiecare. Doar ţânţarii dacă-l supără,—*zanzale arrabiate di smisurata grossezza* (6)—în acest centru militar al expediţiei, unde vede 80 de tunuri şi muniţii în număr foarte mare, depuse de galerele ce se opriseră aici, neputând înaintà mai mult pe cursul Dunării în sus.

Şi Ismailul, *Smilul* nostru, i se pare «destul de bine clădit, cu mulţime de locuitori»; oraşul e feuda lui Câzlar-Aga, care păzeşte

(1) «A giudizio de' più intelligenti di questo paese porge lumi maggiori e più veridici quant' altre notizie siano per anche comparse» (p. 463). «Scrisse costui in italiano una relazione del Serraglio et dell' educazione de' paggi, come delle femine, con molte particolarità sin' ora nascoste: passa questa per una delle più curiose et esatte che siano per anche comparse: a me è riuscito buscarla; non pretendo però sii unica; vengo bensì assicurato che sii originale di sua mano; credo l' havesse molte volte copiata per presentarla a' ministri de' principi europei... Hò voluto inserirla ne' presenti fogli senza alterarla in minimo conto» (pp. 500—1).

(2) Campania am descris-o după toate izvoarele, în *Studii şi documente*, IX şi în *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV.

(3) P. 316 şi urm.; cf. pp. 290, 614.

(4) P. 325.

(5) «Chigli, luogo principalissimo.. Assai abondente, fuori però che di vino... Il castello è bello, fabricato con torrioni in quantità, et in esso conservasi per anche buon numero d'artiglieria: vidi in molti luoghi varie arme genovese incise in marmo, come ne appare in Galatà»; pp. 328—9.

(6) V. şi pp. 448—9.

«fetele Sultanului». (1) Nu știu ce înțelege Italianul prin *Vaslui*, numele scheloi următoare. Galera lui Șaban atinge apoi Isaccea și *Satul-Nou*, Ienichioiu, din vecinătate.

De aici începe pentru Magni drumul pe uscat. Ar luà o harabà, din acelea cari totdeauna întovărășesc oștile turcești (un sat lângă Constantinopol se chiamă Harabagì-chioiu). (2) Harabaua nu e însă împărătească, nici militară, ci o simplă căruță tătaro-moldovenească: e toată de lemn și caii n'au nici un capăt de ham ori căpăstru pe dânșii, ci numai funii.

Ajungând apoi lângă Reni, la Prut, scriitorul descopere tabăra. Erau atâția oameni, «ca o provincie întinsă, nu numai unul din cele mai mari orașe din lume». (3) E o rânduealǎ desăvârșită, pe care o garantează capetele tăiate, cari stau, spre învățătură, înfipte în pari. Acolo vede Magni cortul împărătesc, de lemne de bambù, căptușite afară cu saià de Veneția, și în năuntru cu brocard, și cuprinzând moscheie, iatac de dormit și odaie de Divan. Multe ceasornice apuseno hotărăsc timpul. (4) Lângă el haznaua e încărcată pe 300 de cămile. Nu se mai simte atâta lătratul câinilor Sultanului, vânător pătimaș, până la nebunie și risipă; Vizirul i-a ucis la Dunăre, cu viclenie, o mare parte din acești tovarăși de întreprinderi împotriva fiarelor, dintre cari unii au lanțuri de aur și argint și cercei de pietre scumpe. (5) Ascultă rugăciunea de seară, făcută cu multă pietate, și apoi se întinde atâta tăcere, «de nu se aude decât vreun nechezat de cal ori tânguit de cămilă.» (6)

Apoi ni se înfățișează marșul oștirii, pe care-l arată movile, și pentru a împiedecà orice stricare a ogoarelor, care e aspru pedepsită, și cu moartea. (7) In timp de noapte, 6.000 de mataragii arabi,

---

(1) «Assai bene fabricata, con quantità di abitanti.» V. și pp. 497—8: aveà și Atena. Câzlarul trimeteà Sultanului în Moldova daruri de câte 400 de pungi (pp. 459—60). Zilnic Mohammed dă 1000 de aspri de argint și 70 de galbeni de aur pentru pomeni (pp. 467- -8).— Tot domeniul Haremului îl administrează Câzlar-Aga, care putù ajunge mai târziu a conduce el Impărăția.

(2) V. însemnările lui Alexandru Mavrocordat, publicate de Papadopulos Kerameus în vol. XIII din colecția Hurmuzaki.

(3) «Una vasta provincia, nonchè la più gran città del mondo.»

(4) Pp. 368—70. Pentru alcătuirea cortului, p. 379.

(5) Pp. 354 5, 452—3, 555. Dar dimineața, totuș, «quando si sveglìano e si mettono in marchia, odonsi urli e latrati infiniti». Pentru vânătorile Sultanului, pp. 466-7.

(6) «Una modestia così grande, che maggiore non saprei esprimere: senon fosse qualche nitrito di cavallo o lamento di camelo, non sentirebbesi una minima voce»; p. 350.

(7) Pp. 335, 419: «acciò restasse quella danneggiata meno fosse possibile... Severa-

cu faclele în mână, deschid calea în lunca Prutului. 150 de cămile poartă bucătăria împărătească; ceacârgiii Sultanului duc cânii de vânat. Tuiurile sunt ţinute de agemoglani, recruţii Ienicerilor, a căror însemnătate a scăzut cu totul, Ienicerii înşii fiind înlocuiţi adesea prin spahiii cari descalecă, şi prin gărzile Paşilor, dintre cari Magni inseamnă pe Arnăuţii cu veşminte roşii, cari păzesc pe Marele Vizir. Coranul e aşezat, într'o cutie de brocard alb şi catifeà verde, pe spatele unei cămili încunjurate de dervişi beţi de afion, cu piei de fiare pe spate, cari îşi sfâşie, sărind cu gesturi nebune *(gesti da storditi e frenetici)*, hainele în sdrenţe. (1) Satârii, corp nou, poartă «satârul», dela care se numesc, halebarda apuseană. «Mehterii», muzicanţii, formaţi din «pagii de muzică» de cari a fost vorba, cântă ariile lor ciudate, frenetice.

Iată Sultanul, atunci în vrâstă de 35 de ani. Călăreşte pe o iapă arăbească slabă, lungă, «de-mi păreà mâncată de muşte», dar vioaie, iute şi mândră. Supt turbanul cu juvaere şi multele surguciuri se vede o faţă «măslinie», un ochiu care, când se mişcă, pare a se trezì din aţipirea-i obişnuită şi străluceşte sub fruntea largă; nasul e cârn şi gura mare, mustăţi, barbă, negre, rari. Stă gârbov, obosit pare că de moştenirea glorioasă a strămoşilor, de lunga lui Domnie începută în anii de copilărie, după tatăl său detronat şi hotărît morţii, în strigăte sălbatece pe cari nu le va uità în clipa când şi el, învins, părăsit, va trebuì să părăsească Scaunul împărătesc al Osmanlâilor. (2)

. In jurul lui e *bulucul* cel mare: bostangìi, totodată grădinari şi paznici ai Seraiului cu grădinile (3), gebegìi—armurieri, peici—copii de casă. Cele trei Agale din lăuntru, nedespărţite de persoana stăpânului, merg lângă el; Silihdarul cu sabia, Ibrictarul care îngrijeşte de spălătura rituală a *abdestului*, tulbantarul care pregăteşte scumpul acoperemânt al capului şi dă falduri elegante mătăsii.

Steagul Profetului, care face minuni în aţâţarea ca şi în potolirea răscoalelor, *sangeacul* verde, urmează. Vin la rând, după această

---

mente puniti con quantità di bastonate, ad esempio degli altri et ogni picciola insolenza, che negli eserciti di christianità passarebbe per giovanile vivacità, viene quì punita bene spesso con pena della vita.»

(1) P. 351 şi urm. Pentru Arnăuţii hoţi, cari ucid pe Saul, Evreul olandez, pp. 358, 406—7, 460—1, 607—8.

(2) Pp. 364—5. Cf. pp. 399—400: «quella sua rara barbetta e color necriccio»; pp. 463—4.

(3) Magni numără în Constantinopol 70 de grădini şi 50 de Seralii (p. 493).

veşnică făgăduealā a biruinţei, cei 12.000 de spahii cu timaruri (feude), ţinând în mână lanţele cu steguleţe roşii şi galbene. Fiecare caută a ieşi la iveală prin luxul său şi a câştigă favoarea Sultanului. (1) *Mutefariacalele*, odată feciori de Domni şi alţi vasali ai Sultanilor, acum 500 de tineri, nu mai au înfăţişarea lor de pe vremuri; între ei sunt mulţi renegaţi murdari *(molto cencioso, pedocchioso)*, şi Magni cunoaşte pe unul care pretinde a fi din neamul conţilor della Vaccaresca din Urbino. (2) Apoi trec, neapărat, nu Ienicerii scăzuţi în număr şi însemnătate, cari merg cu două zile înainte (3), ci mulţimile Asiei, până la Diarbecr, Mosul, Bagdad, pe lângă trupele mai alese pe cari le trimete Bosnia şi Albania, şi *voluntarii (gönüllü)*. In urmă, trăsuri ale Curţii, harabale, se îngrămădesc, fără să fie însă acea larmă şi bătaie care deosebesc oştile creştine. (4)

La popasuri, vieaţa e rânduită şi simplă. Sacalele împart apă oricui. (5) Se dau tainurile. Sultanul mănâncă iute, bând numai apă, pe când Vizirul a ajuns un mare beţiv, căruia de o vreme-i place, după sfat de medic, de alminterea—Cigala, învăţat la Padova—, numai horilcă polonă. (6) Urmează vânătoarea zilnică, împreună cu vreo 4—500 de tovarăşi, mai ales icioglani, pagi ai săi. Apoi ceauşii, aprozii strigă la Divan, la judecata pricinilor şi hotărîrea lucrurilor de oaste. A doua vânătoare se face după amiazi. Cu multă evlavie acest Sultan respectuos de tradiţie al timpurilor de superstiţie şi ateism se roagă. E rândul piticilor, al muţilor, al «pehlivanilor» de a-şi distră stăpânul. (7) Un ultim namaz, închinăciunea de noapte, se face în singurătate, încheind ziua lui Mohammed Padişahul, «veşnic biruitor».

VI.

La Ţuţora, unde Duca Vodă a făcut un pod de luntri acoperite cu scânduri (8), se trece în revistă toată oastea. Magni descrie şesul în care odinioară Cancelariul şi Hatman Zamoyski oprise pe

---

(1) «Nelle spese e nel guasto eccessivo.» Pentru înjosirea spahioglanilor, cavaleria pretoriană din Constantinopol, de Chiuprulii, pp. 495—6.

(2) Pp. 371, 442 3.

(3) P. 388.

(4) V. pp. 372—4.

(5) P. 346.

(6) Pentru tot ce nu e în Magni v. *Gesch. des osmanischen Reiches*, IV, cap. VI.

(7) P. 379; cf. p. 280.

(8) P. 407.

Tătari de a face beglerbeg al Moldovei pe sangeacul Ahmed şi, mai târziu, alt Hatman polon, Żolkiewski, căzuse prada visurilor de neatârnare ale aventurierului croat Gaşpar Gratiani, ajuns Domn al Moldovei. Erà un loc deschis în mărime de 12 mile italiene, între Prut şi dealuri înalte, frumoase, «suave»; pe o vreme aşà de rece, deşi erà pe la 10 Iulie, încât, afară de ceasurile calde ale zilei, se purtau blăni, iarba e aşà de bogată ca prin Italia în Maiu. (1)

Aici vede în sfârşit călătorul şi pe Ieniceri. In fruntea lor merg sacagiii corpului, cari şi-au împodobit poloboacele cu crengi de sălcii şi de plopi. 800 de «alergători» purtând sabie şi buzdugan atrag luarea aminte prin nespusa lor vioiciune: sunt o despărţire a oştirii pe care creştinii o admirau încă din epoca lui Soliman cel Mare. (2) O companie, o *odà* de elită vine acum: sunt 600 de oameni, în treizeci de grupe; au suliţi cu vârf aurit, din bambù indian; pe frunte banda de metal care deosebeşte pe Ieniceri; piei de tigru garnisite cu taftă roşie le cad pe umeri.

Adevărata oaste ienicerească stă în două fronturi, cu mâna pe sabie, strânşi de «n'ar puteà trece un căţel printre dânşii»; Magni îi socoate 30.000. Incet trece Aga Ienicerilor, cu Chehaia, locotenentul său, şi 16 oameni de suită. Şi, în sfârşit, după satâri şi caii împărăteşti, salutat de Ieniceri şi resalutându-i părinteşte, se înfăţişează, între 3.000 de icioglani cu coiful uşor şi stofe argintite pe caii frumoşi, Sultanul. Un mare rubin roşu scânteie'n frunte între penele de struţ ce fâlfâe; tot trupul, acoperit cu zale, e presărat cu diamante şi mărgăritare. (3)

Iaşul e numai cinci leghi departe, aşà încât Turcii merg pentru provizii până în oraş, de unde boierii s'au dus la oastea de 15.000 de oameni, care păzeşte pe dealuri: Moldovenii în *zendado* roşu *(cremesino)*, Muntenii în galben. (4) Sultanul însuş iese la vânat prin văile de lângă cetatea de Scaun a Moldovei: lângă o pădure de sălcii de pe malul Bahluiului, Italianul nostru, ascuns în căruţă— căci creştinii n'au voie să vadă oricând faţa împărătească—, îl zăreşte, încunjurat de cincizeci de călăreţi şi douăzeci de pagi în alb, în frunte cu Silihdarul, favoritul polon, *musaipul* iubirii sale, în

(1) Pp. 390—1.

(2) V. *Geschichte des osmanischen Reiches*, III, cap. ultim.

(3) P. 392 şi urm.

(4) Pp. 393—4: «Stavano schierati con qualche ordine, facendo vista pomposa». Cf. şi de la Croix, în *Acte şi fragm.*, I; *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, cap. VI.

haine de camelot blănite cu cacom, purtând pe cap un turban mic, prins la tâmplă (1).

Magni intră în Iași prin ulicioare mărginite de case păcătoase și de bordeie. Hanurile sunt pline. I se spune că ar puteà aflà, ca Latin, găzduire la Iezuiții poloni, ale căror socoteli, purtate până atunci pe foi răslețe, nu le avem, din nenorocire, decât dela 1678 înainte. (2) Află o căsuță încunjurată cu gard de nuiele, «ca la casele țărănești din Italia» lui. (3) Doi călugări stăteau ascunși: ei deschid când aud câtevà cuvinte încercate în latinește. Locuința, clădită în paiantă—«pertiche impiastrate di fango»—erà mai mult goală, căci fusese prădată cu câtevà luni înainte de răsculații lui Durac și Hâncul, cari «se ridicaseră împotriva lui Duca Vodă, plângându-se de angarìi prea grele»; luaseră și cuiele dela uși și ferestre. (4) «Părinții», bucuroși că acești oaspeți cu scrisoare de recomandație către Vistierul Moldovei îi vor apărà de cererile de cvartir și provizii («orz, grâu, unt»), nu găsiră decât puțină mâncare, bere și vin acru, dar rece, din pivniță (5), pentru coreligionarii neașteptați. Afirmația lui Magni că însuș episcopul catolic, care erà atunci, în seria polonă, Ștefan Atanasie Rudzinski, s'ar fi aflat lângă Iași, «in poca distanza», după ce, anul trecut, fusese chemat și necăjit de Domn («e ne facesse gran strapazzi»), cred că nu poate fi primită. (6)

După obiceiul său, Magni pleacă îndată să vadă orașul. Il găsește acoperit, «pe stradele de căpetenie, cu poduri de lemn, din trunchiuri de copaci întinse așà încât unul e prins în celălalt» (7),—

(1) Pp. 407 și urm., 418—9.

(2) *Studii și doc.*, I-II, p. 54 și urm.

(3) «Una fratta all'uso delle rustiche case d'Italia»; p. 421. Cf. pp. 441—2: fusese odată a Conventualilor.

(4) «Mesi sono, da cento sediziosi sollevati contro il principe, per pretensioni di soverchie angherie..., avendo quelli ammutinati fatto un grosso bottino, in tutto e per tutto di sei o sette livre di ferro in tanti chiodi che univano quel mal acconcio legname»; p. 422. Pentru răscoală, v. *Documentele Bistriței*, II, p. XXV. «Multele jafuri și răutăți ce au făcut prin târg» se pomenesc și la Nicolae Costin, p. 7, iar Neculce știe că «Hânceștii au întrat în Curtea cea Domnească și prin casele boierești și neguțitorești prin târg, stricând și jăcuind și prinzând pre Greci: pe câți i-au găsit, pre toți i-au omorît» (pp. 197 8). Cf. *Studii și doc.*, IX, pp. 143, 146—7.

(5) «Vettine, grotte sotteranee.»

(6) P. 433.

(7) «Le più frequentate [strade] restano coperte di tronchi d'alberi distesi per regola che uno tocca l'altro: altrimente si renderebbero impratticabili» (p. 423). Stradele sunt asămănate de el cu «scolatoi alle chiavicche o cloache» (p. 434).

interesantă observaţie care arată că podirea uliţelor din oraşele noastre *nu* începe cu «epoca fanariotă». Aiurea e însă praf mare. Ii plac casele cu paiantă—«legnami impiastrati di creta»—, cu coperişurile de şindrilă. (1)

Călătorul, căruia i se vorbì în Iaşi de vremurile de Domnie românească ale Movileştilor şi de tragicul lor sfârşit, caută să vadă Curtea, unde, cu câtevà luni înainte, în toamna anului 1671, «Hânceştii» «închiseseră pe Duca Vodă» până ce el putù să se strecoare, apărat de Aga birului, «în gios pe iaz». (2) I se pare «o căsoaie alcătuită numai dintr'o curte mare şi urîtă, pătrată, cu ziduri de pământ împrejur», ca un fel de brânzărie a Bergaminilor dela el de acasă. (3) Ar fi cuprins locuinţa însăş numai «o sală proastă, afumată, cu două odăi asemenea întunecoase, prost rânduite» (4); printr'o «roată ca la călugăriţe» (?)—«una ruota all'uso di monache»— se trece apoi la Doamnă. Singura mobilă mai bună erà un jeţ roşu, «alla veneziana», închipuind tronul. In curte, unde 25 de soldaţi germani,—rămaşi din zilele lui Gheorghe Ştefan,—băteau toba, aşteptà o căruţă ordinară de piele, după moda polonă, nici aşà de bună ca o birjă italiană — o «carrozza di nolo», — pentru familia domnească, iar douăsprezece harabale acoperite, pentru jupânesele ce slujiau pe Doamna Anastasia. Aceasta dă prilej lui Magni să râdă de trufia Grecilor, ale căror căpetenii din Constantinopol, *chirişgiii* («chiarizzi»), deci cavalerii, nobilii, urmăresc cu orice jertfe şi primejdii această Domnie, şi, odată ce au căpătat-o, ieau apucături împărăteşti, făcându-se serviţi la masă de patru copii de casă în genunchi şi ţinând lumânări în mână. (5)

Aceste aprecieri ne par nedrepte. Polonii dela sfârşitul veacului al XVI-lea lăudau măcar ei, dacă nu şi călătorii francezi, această Curte din Iaşi (6), care nu erà clădită din paiantă, nici încunjurată cu ziduri de pământ. Nu ştiu câte odăi puteau să fie în reşedinţa din

(1) *Ibid.*: «Li tetti sono molto acuti, coperti di pezzetti di tavole sottili, disposti in ordine aggiustato e vago».

(2) Cronicele citate. E de sigur iazul Ciorbeştilor, pomenit în vechea cronică a veacului al XVI-lea pe vremea lui Petru Şchiopul (Ureche, p. 233). Heleşteul îl menţionează şi Pavel de Alep *(Călătoriile Patriarhului Macarie*, trad. Emilia Cioran, p. 27).

(3) Una gran cassina, consistendo tutta in un vasto cortilaccio quadro, circondato da muraglia di fango... Gran corte di Bergamini...»; p. 424.

(4) «Sallaccia affumicata con due stanze simili oscure, mal in ordine.»

(5) Pp. 426—8.

(6) V. cartea mea *Istoria armatei*, I, la sfârşit.

Iași a lui Duca (1), despre care nu vorbește Pavel de Alep, dar ele nu aveau de sigur înfățișarea urîtă și sărăcăcioasă pe care o arată Magni. Peste cinci ani dela trecerea călătorului nostru venià, în adevăr, la Iași Palatinul de Kulm, sol la Poartă (2), și, ieșind din biserica Iezuiților, unde se făcuse în cinstea lui procesia, el mergeà «drept la Curte»: la poarta întâi e primit de boierinași, la a doua de boieri mari, după datinile celor două porți, a Ienicerilor și a Capugiilor, dela Seraiul Sultanului. Domnul, Antonie Vodă, îi iese înainte pe scări, «les degrez du Palais». Trec amândoi «prin două săli, unde erau mese mari întinse» și ajung «într'o odaie unde erà un divan vechiu, acoperit cu un covor turcesc». Urmează «o galerie sau balcon», și iată în sfârșit o «odaie frumoasă, zugrăvită întreagă după obiceiul olandez»: aici e alt divan; se dau dulceți și vutcă și se iea prânzul. «Odaia de audiență» în care se retrage Vodă și cu solul, pare a fi deosebită de acestea. (3) Nici «carăta domnească», pe care o încunjurau la plimbare «Seimeni și cu Vornici și cu Comiși (4)», nu va fi fost așà ponosită cum ni-o arată Italianul.

Și mai e o dovadă împotriva exactității acestei descrieri. După însăș mărturisirea lui Magni, casa din Constantinopol a lui Duca, unde fusese găzduit ambasadorul german Leslie, erà «bogată și strălucită», «îmbielșugată în aurituri» (5); «o singură odaie erà prețuită la vreo 10.000 de scuzi», și ferestrele erau vestite pentru «ingeniozitatea concepției și lucrului lor». (6) Erà cu putință oare ca acel ce avuse mândria și gustul ce trebuià pentru a înălțà cea mai frumoasă casă creștină din Constantinopol să se împace cu locuința în «brânzăria» afumată din Iași?

Ce a văzut Magni în 1672 pare a fi altcevà decât această Curte din oraș, cu odăile multe. Duca, întemeietorul mănăstirii Cetățuia, pe unul din dealurile de lângă Iași, a clădit în zidul încunjurător, care e de piatră, două rânduri de case, din cea mai bună cărămidă. Acela în care locuià însuș a fost cu totul prefăcut dăunăzi. El privià asupra Iașului, care i se întindeà întreg la picioare, având atunci deasupra multelor case de șindilă numai turnurile a două

(1) V. Papadopol Calimach, în *Convorbiri Literare*, XVIII (1884), p. 341.

(2) V. cartea I, *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, cap. VI.

(3) *Acte și fragm.*, I, pp. 90-1.

(4) Neculce, p. 225.

(5) «Ricca di indatorature»; p. 627.

(6) «In fatti è ricca e superba... Una sola stanza udii un giorno valutarla circa diece mila scudi... Vitriate di invenzione e manifattura veramente ingegnosa» (p. 438).

biserici mari, despre cari se va vorbì îndată. La 1842 Alecu Rusu l-a zugrăvit, frumos şi cu deamănuntul. Erau două rânduri, cel de jos fiind mai mult în pământ, pentru provizii, pe lângă beciul, săpat mai adânc. O scară de piatră, cu douăsprezece trepte, duce la un balcon. De aici se ajunge la o «tindă boltită», cu cărămizi în şase laturi pe jos şi cu o singură fereastră. Câte două odăi o mărginesc de amândouă laturile; în stânga, o cameră de primire şi un iatac, destul de bine luminate; în dreapta, a doua cameră se chemà «Odaia lui Vodă» şi aveà pe păreţi «flori roşii zugrăvite cu multă artă»; din ea o «scăricică săpată în zid şi luminată numai prin o ferestuică rotundă» duce la «Ietacul Doamnei», aşezat dedesupt. Rândul de jos are o tindă şi o odaie, frumos boltite. (1) De o parte erà baia, cu un dom de cărămizi care ţine până astăzi (2), iar la stânga intrării celeilalte, despre dealul Pietrăriei,—supt clopotniţa ce-şi păstrează frumoasa stemă a Moldovei—e o sală mare, cu bolţi gotice şi stâlpi purtând frumoase capitèle; un chip de sfânt, încă bine păstrat lângă uşa de intrare, arată poate că aici a fost paraclisul. Nu se poate hotărî rostul odăiţei vecine, cu o scară spre zid; cea de a treia îşi arată menirea prin uriaşul cuptor afumat.

E de crezut deci că Magni a fost dus la casele domneşti de aici, dela Cetăţuie şi că, în rândul de case despre Iaşi, a văzut doar tinda şi cele două odăi din stânga, pe cari le-a judecat cum văzurăm. (3)

In Iaşi, Magni mai înseamnă între multele biserici, printre cari unele-i par destul de plăcute—«anche passabili» — două mănăstiri, despre cari spune că sunt «foarte frumoase şi luxoase» *(molto belle e suntuose)*. Atribue numai una lui Vasile Lupu, despre care a aflat că «ştià să cumpănească aşà de bine lucrurile, încât şi-a râs de ameninţările Turcilor» (4), ba chiar ar fi murit în Scaun.

Prin călătorul nostru aflăm deci cevà despre arhitectura cea veche a Goliei, căci Pavel de Alep vorbeşte numai de icoana Maicei Domnului, de policandrele de Danzig şi de chipurile ctito-

(1) *Scrieri*, ed. P. V. Haneş, Bucureşti, 1908, pp. 195—8.

(2) V. Iorga, *Sate şi mănăstiri* şi ultimul n-r din *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice.*

(3) Totuş el ştie că biserica Trei Ierarhilor e lângă Curtea din Iaşi: «vicino al palagio del principe» (p. 427).

(4) «Quasi a dispetto della Porta medema... E che seppe cosi ben bilanciare le cose, che sempre si schermì delle di lei minaccie»; p. 426.

rilor. (1) Clădirea e de piatră pătrată, are o «cupolă înaltă» (*cupole elevate*), două turnuri («torri ben' alte»), stâlpi (*colonne*) la pridvor, de sigur balustrade («balustrate»), și acest cunoscător de artă se plânge doar că stilurile sunt amestecate (2), — de fapt fiind numai o acomodare a goticului la nevoile climei noastre și la cerințele cultului oriental, iar, pe din afară, o împodobire influențată de arta Răsăritului. Policandrele și candelele de argint— Pavel de Alep spune: de bronz—sunt pomenite și aici. (3) I s'a spus că între meșteri au fost Italienii, ba încă de cei din Roma.

A doua biserică e a Trei Ierarhilor. Ornamentația ei pe din afară atrage privirile călătorului: e «acoperită toată cu marmură, având pe dânsa foi sculptate, în lucru destul de mărunt și frumos» (4); despre aurituri ce ar fi fost nu se spune însă nimic, cum nu se spune nici de secretarul Patriarhului sirian, care și el admiră numai «împodobirea pietrei cu deosebită măestrie, peste toată priceperea». Picturile murale, cu chipul lui Vasile Vodă și al familiei sale, sunt semnalate în amândouă izvoarele. In lăuntru Magni mai văzù sipetele în cari se cuprindeà averea boierilor plecați din oraș și a negustorilor ce se temeau, deși fără dreptate, de foc și pradă. (5)

Boieri de țară n'a putut deci vedeà străinul (6); jupânesele, în lipsa soților, și tabăra turcească fiind aproape, nu iese din casă. Dintre fruntașii țerilor noastre, Magni nu amintește măcar pe Vistierul către care aveà scrisori. (7) Dar în lagăr el a întâlnit pe un Cantacuzin muntean care nu e altul decât învățatul și cetitul Constantin Stolnicul, cu care, întors abià dela studii din Padova, a putut deci vorbì italienește tot așà de bine ca și cu Panaioti Nikusios. (8) Crede că boierul muntean a învățat și în Franța, în Anglia, «dovedindu-se pretutindeni om de mare talent și cunoștințe literare». (9)

Cantacuzinii erau prigoniți atunci de Vodă Ghica. Șerban, primit de Duca Vodă, stătù un timp în Moldova, ascuns la Hangu, și trecù

(1) *L. c.*, pp. 16-8.

(2) «Ben lavorate, ma confuse negl'ordini dell' architettura»; p. 426.

(3) «Candeglieri e lampade d'argento»; *ibid.*

(4) «Inclostata tutta di marmi fogliamati con lavoro assai minuto e gentile»; *ibid.*

(5) Pp. 427—8.

(6) V. p. 431.

(7) V. și p. 445: el îi dădù însă cartea de trecere până la Galați.

(8) V. ziarul său de student până la 1667 în *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București, 1901, p. XLV și urm.

(9) «Con avere per tutto dato saggio di signore di gran talento o letteratura»; p. 432. V. și p. 433: «le doti personali».

apoi în Secuime. (1) Intors de curând din Cipru,—unde fusese deci surgunit—, Constantin trecù deci, cum bănuiam în memoriul despre Cronica lui (2), dincolo de Milcov. Magni nu credeà ca acest om bine înzestrat să-şi poată aflà odihna: deşì învăţatul Cantacuzin a trăit încă o jumătate de veac, prezicerea s'a îndeplinit din nenorocire, şi el a murit de ştreang, ca părinte de Domn mazâl.

Dintre Greci, a cunoscut pe duhovnicul domnesc, de loc din Paros, cu care vorbeşte în limba italiană. (3) Aude dela dânsul atacuri împotriva Apusenilor, ale căror oşti, dacă sunt franceze, se prevăd cu peruci, parfumuri, piepteni şi fac curte femeilor, dacă sunt spaniole, provoacă lumea cu mustăţile eroice încârligate'n sus, iar dacă 'sunt germane, beau de svântă; apoi lauda Turcilor al căror Sultan e numai «afabilitate şi îndurare», şi faţă de cel din urmă supus al său, şi în sfârşit panegiricul lui Vodă, ctitor al Cetăţuii. (4) Altfel, duhovnicul e om primitor şi găseşte în dulapurile sale, pentru oaspeţi, horilca polonă, atunci la modă, la Vizirii turci ca şi la evlavioşii stareţi ortodoxi.

Dintre Levantini, călătorul află în Iaşi pe un Cretan călugăr, care-i spune râzând cum a făcut bani, mii de scuzi, dându-se în Italia, şi chiar la Roma, drept bun catolic, deşì erà de lege grecească. (5) Un Cozadini, Guzzadini, fugar de pe flota veneţiană, e boier al lui Duca Vodă, dar acum se ascunde pentru a nu cheltuì la oaste, slujind, cum i se ceruse, cu zece cai în solda sa. (6)

Medicul Domnului erà un Evreu. (7) Magni, care se grăbise a merge la târg, unde se vindeà pentru oaste carne, pasări, unt, orez, pâne rău coaptă şi puţină, nu găsì acolo negustori de această naţie. Totuş Moldova aveà speculanţi evrei, arendaşi de impozite şi stor-

(1) *Despre Cantacuzini*, p. C. şi urm.

(2) Aceste *Anale*, XXI, p. 89. Sprijinirea lui Şerban făcù pe Duca Vodă să cadă mai uşor prin intrigile lui Ghica. Se ştie că se răscumpără dela moarte cu două blăni de vulpe neagră, foarte scumpe, în valoare de 40 de pungi (Constantin Căpitanul, ed. Iorga, p. 174). Astfel de blăni le aduceau la Iaşi, spune Magni, Tătarii (p. 441).

(3) Pentru Duca şi cultura grecească v. *Ist. literaturii rom. în secolul al XVIII-lea*, I, p. 32 şi urm.

(4) «Un monastero da esso costrutto con gran carità»; pp. 425—8.

(5) Pp. 428—9.

(6) «A servire in campo con diece cavalli a sue spese»; p. 439; v. şi p. 440. — Dintre Frânci Magni pomeneşte numai pe ceasornicarul francez al lui Duca-Vodă, plătit cu un scud pe zi. V. pp. 441—2; cf. Erbiceanu, *Mitropolia Moldovei*, pp. 2—3 şi Tanoviceanu, în *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, X, fasc. 1.

(7) P. 443.

cători de biruri crescute în folosul lor. Călătorul îi descrie astfel: «Evreii cari locuesc prin părțile acestea au născocit și înnoit, cum fac pretutindeni, nesfârșite angarii, ai căror arendași făcându-se, se slujesc de ele pentru a suge sângele bieților supuși, ajutați de autoritatea Domnului; sunt în cea mai mare parte din Polonia și întrebuințează cele mai răparețe meșteșuguri pentru a apăsà în folosul lor pe oricine e silit a le trece prin mâni.» (1)

In sfârșit, în calea lui Italianul a văzut și pe bieții locuitori dela țară ai Moldovei. Nimic din ce a găsit la ei nu-i place: «femeile sunt grosolane și nerușinate» («assai villane e sfrontate»; ba chiar «sfaciatissime e disonestissime», mai mult ca «le carampane di Venezia»); câmpiile frumoase ale țerii i se par nelucrate, dar în Neculce aflăm lămurirea: «Țara erà bejenită numai din șleahul oștii, iară în laturi stau cineși pre la casele lor; nu aveà nimeni nici o nevoie, nici la mers, nici la întors». (2) Dacă ar fi fost numai obiceiul lui de a șchiopà cu bățul puii, găinile, rațele sătenilor, pentru a le plătì așà cum credeà—«când vedeau apoi puii morți, se mulțumiau cu plata» (3),—încă am înțelege de ce a găsit «sate pustii și fără locuitori» în calea lui de întoarcere.

In aceleași zile Sultanul își făcù intrarea în Iași, mai mult incognito, *tiptil,* cu suită puțină. Nicolae Costin (4) scrie numai atât: «Vineri [12 Iulie] s'au primblat prin Iași cu alaiu». Neculce (5) își aduce aminte cum, în această primblare, Mohammed al IV-lea «s'au coborit pre la Necoriță»—biserica lui Nicoriță, în deal—«în Căcaina» —prin Tătărași și Târgul Cucului deci—, «și s'au suit prin Târgul Boilor, și au descălecat în câmp supt saivan, dela deal de Târgul Boilor». Duca mergeà pedestru lângă stăpân, care călcà pe «bucăți de aclazuri și de tăfți», menite a fi, după obiceiu, pe urmă ale oștirii. Supt *saivan* sau baldachin stând Sultanul, «Impăratul» Moldovenilor, el primește darurile domnești: «câțivà cai turcești cu podoabe scumpe, și lighian cu ibric de argint, și alte lucruri scumpe». A doua oară, Mohammed se urcă la Cetățuie și «privește locul în toate părțile». Iar strigarea hogii la Sfântul Nicolae cel Domnesc în clopot-

(1) P. 434.

(2) Cf. Magni, pp. 430, 446: «campagne piene et amene, mà incolte; casali tutti distrutti et inabitati»; Neculce, pp. 198—9.

(3) «Quando vedevano poili poi li morti, si contentavano del pagamento»; p. 447.

(4) P. 9.

(5) P. 98 9.

niţă o putem admite: un Sultan nu puteà să între decât în calitate de cuceritor şi, unde întrà, trebuià să fie şi o moschee.

După Magni, a patra zi dela sosire se vizitează Iaşul. Stradele nu sunt pustii, ci e poruncă a ieşi lumea la uşi şi ferestre. «Impăratul» are cu el pe Vizirul cel Mare, pe nedespărţitul Musaip şi 500 de cai ; salută blând în toate părţile. Cafeaua lui Vodă nu vrea însă a o primì la Curte. «Saivanul», «foarte frumos» (1), apare şi aici. După trei ceasuri vizita se încheie cu o vânătoare. Şi Magni arată frica ce o aveau călugării de a nu li se preface bisericile în moschei.

După ce crezuse că nu mai poate merge înainte în ciuda relei dispoziţii a Vizirului faţă de Francii din oaste şi în primejdie de a fi adus cu viclenie la Islam, Magni pornì noaptea spre Galaţi. Vasluiul, Bârladul îi par «sate fără rânduealà» *(casali mal acconci)*, dar în cel dintâiu târg privirile i se opresc asupra bisericii în ruină a lui Ştefan cel Mare, «veche, de piatră, destul de măreaţă». (2) La Galaţi, până unde ajung şeice din Marea-Neagră, sunt trei-patru biserici mai mari şi una catolică, având preot de loc din Pesaro ; aici cumpără două sarcini de raci cu mai puţin de un *giulio*. (3)

Renii, unde ajunge în patru ceasuri, pe o luntre grosolană, are biserici «sărace şi ruinate»: acolo află aşteptând pe diplomaţii Germani, Khinsperg şi Casanova. La Isaccea se coboară acum : vede castelul cel bun cu turnurile lui vechi, Seraiul gătit în cincisprezece zile, de sigur tot cu banii noştri, pentru Cretana Hasechì, «soţia» Sultanului, mama moştenitorului de tron, care însă rămâne la Babadag cu acest fiu, Mustafà, şi cu cea mai temută rivală a ei, Ghiulbeàz, *Roza-Albă*. (4) Cercetează acum şi podul, care e alcătuit din 45 de luntri mari, de pontoane *(barconi)*, ce se sprijină, către mal, pe 120 de pari, după planul unui Carintian sau Stirian, răsplătit apoi cu vama şeicelor. 20 de galere păzesc râul, iar un Paşă cu 3.000 de oameni face straja pe uscat. (5)

---

(1) «Vaghissimo padiglionzino, fatto tendere sopra d'und eminenza in vicinanza de fiume»; pp. 434—5.

(2) «Chiesa antica di pietre quadre, assai maestosa, mà come tutta in precipizio»; pp. 447—8.

(3) Pp. 448—9.

(4) Pp. 452—3.

(5) P. 454 şi urm. Mustafà Maltezul se laudă că oştile au întrebuinţat nouă zile şi

Dela Isaccea Magni se îmbarcă pentru ca, pe Dunăre și Marea-Neagră, să se întoarcă în Constantinopol, de unde pleacă numai în anul următor ducând cu sine notele cari trebuiau să slujească la alcătuirea acestei prețioase cărți de informație originală.

nouă nopți pentru a trece (pp. 458—9).—Se mai pomenește ceara «di Valacchia», p. 559, în cărticica, intercalată, a lui Bobowski. Pentru grâul românesc în Constantinopol, p. 628.

DOUĂ DOCUMENTE
PRIVITOARE LA
REVOLTA BOIERILOR DIN ŢARA FĂGĂRAŞULUI
IN FAVOAREA LUI MIHNEA VODĂ
NUMIT CEL RĂU

1508 — 1510

DE

IOAN PUŞCARIU
Membru al Academiei Române.

Şedinţa dela 25 Iunie 1910.

I.

Pentru lămurirea şi cuprinderea mai de aproape a unui episod istoric neîndestulător cunoscut, aflu de lipsă şi corespunzător scopului de a premite unele din antecedentele istorice ale ţerii Făgăraşului.

Dintre numeroasele documente rămase dela Mircea Vodă amintim acì pe cele ce se referă la familiile boiereşti din Ţara Făgăraşului.

Cu titulatura de «Domn veşnic al Făgăraşului» începe Mircea Vodă hrisovul său din Argeş la 27 Dec. 1391, prin care dărueşte boierilor săi credincioşi Stanciu Egumenul şi fratelui său Călin satul Scoreiu. Diploma a fost produsă într'un proces al familiei: erà tradusă din slavoneşte în limba latină (1).

La anul 1400 Mircea Vodă dărueşte boierilor săi Micul şi Stoica jumătate din satul Mândra (se află în traducere maghiară la familie şi în colecţia mea).

(1) Hurmuzaki, II, p. 282.

La 1417 Mircea cel Mare dărueşte lui Borcea şi lui Calian «credincioşilor boieri ai Domniei mele», satul Branişte̦a, Uraşii şi Vadul Şărcaii. (Se află în traducere română la familie şi în colecţia mea).

In sentinţa tribunalului de 12 boieri juraţi sub prezidiul Căpitanului Suprem al Făgăraşului Paul Thomory din 26 August 1511 se face provocare la hrisovul lui Mircea Vodă, dat boierului Koszta din Viştea de jos, despre donaţiunea făcută lui peste satele Viştea de jos şi de sus, şi jumătate din Arpaş (1).

Din actele acestea dela Mircea Vodă vedem des întrebuinţat epitetul de «boieri ai Domniei mele». Dar din aceasta nu urmează că i-a adus cu sine Mircea la Făgăraş, ci numai că aceşti boieri, fiind de baştină în Ţara Făgăraşului, unde Mircea erà tocmai aşà Domn ca şi în Muntenia, le puteà zice: «credincioşi boierii mei.»

Avem totuş un act aflat în Arhivul districtului Făgăraş din anul 1302, subscris de Ioan Literat şi C. Boer, ambii vicecăpitani ai Făgăraşului, şi de Valentin Rinel, primar din Agnita, şi Iacob Werner, primar din Sighişoara, cari constată că comuna «Gerdal», în scopul ca să-şi răscumpere nişte prizonieri din captivitatea Tătarilor, a luat împrumut o sută de mărci dela comuna «Braller», zălogind acesteia un pământ între satele «Gerdal», Feldioara, Râuşor, St. Martin şi Apa Oltului.

Din aceasta s'ar vedeà că cuvântul boier—cel puţin ca nume propriu de persoană—a fost uzitat la Făgăraş şi înainte de Mircea Vodă.

Considerând însă, că Tătarii inundase ţara pe la anul 1241 — va să zică cu 60 de ani mai nainte — şi având în vedere că amintitele sate erau sub jurisdicţiunea scaunului Cincu, ce erà competent la încheierea astor fel de acte însemnate, iar vicecăpitanii la Făgăraş încep numai dela căpitanul suprem Paul Thomory dela începutul secolului XVI — şi în fine luând în băgare de seamă, că hârtia actului poartă semnul de apă marca Sibiiului cu inscripţiunea Hermanstat (nu dt), unde, după părerea Contelui I. Kemény (în Kurz, *Magazin*, I, 134) n'a existat moară de hârtie până în secolul XVI, datul actului din anul 1302 vine tare sub bănueală. Din unele corecturi, şi din lipsa sigilelor provocate, apoi din indorsatul «Gerdal» se poate presupune că actul acesta a fost să fie un duplicat, dar necomplet, de nu şi greşit în datul 1302. Noi îl transpunem în păstrarea Academiei Române spre ulterioară apreţiere.

(1) Hurmuzaki, II, p. 90.

Intre aceea continuând cu următorii Voevozi ca Domni ai Făgăraşului, între aceştia relevăm în special pe Vlad II Dracul (1430—1439 şi 1442 — 1446), Voevodul şi stăpânitorul întregei Ţeri-Româneşti, Duce al Amlaşului şi Făgăraşului. La anul 1432, Ianuarie 20, dărueşte lui Roman, nepotul lui Stanciu boierul, satele Voivodeni şi Săsciorii Loviştei, apoi părţile lui Baicu şi Vlad din Sâmbăta de sus, şi muntele Moşu cu apa Făgăraşului (1).

Tot dela acest Vlad Vodă al Ţerii-Româneşti şi al plaiurilor şi herţeg la Amlaş şi Făgăraş avem hrisovul din Târgovişte, 18 Iulie 6942 (1434), dat lui Stan sin Tatul şi Ursul şi Radul Stan sin Bera şi Godea, prin care li se dărueşte satul Mărgineni. Hrisovul e tradus de pe slovenie în românie în Sf. Gheorghe din Bucureşti la anul 1782, din care avem şi noi o copie dela familie, dimpreună cu o traducere maghiară (colecţia mea).

In fine mai avem un hrisov dela Vladislav Vodă dat din Târgovişte, la anul 6960 (1452), boierului Stanciu Mailat «de Dezian», căruia îi donează a treia parte din satul Dejani. Dela familie avem o copie tradusă în limba română (colecţia mea).

De acì încolo nu ne mai întâlnim cu astfel de hrisoave donaţionale dela voevozii Ţerii-Româneşti ca Duci de Amlaş şi Făgăraş.

La din contra aflăm că Regele Mathias la anul 1464 conferă Făgăraşul lui Ion Geréb, Voevod al Ardealului, cumnat cu Ioan Hunyadi, tatăl lui Matiaş.

Acesta — Matiaş — întors din expediţiunea în contra lui Ştefan cel Mare la 1467, hotăreşte ca provinciile Rodna, Făgăraş şi Amlaş să nu se mai confere la particulari, ci să fie rezervate regelui spre a le conferì după trebuinţă voevozilor Moldovei şi Valahiei (2).

Cu toate acestea Regele Matiaş, curând după aceea, adresându-se către locuitorii districtului Făgăraş, cu motivarea că, în zilele acestea murind «egregius» Udrişte *qui illum districtum de nostra voluntate tenuit* (va fi fost vreun îngrijitor credincios al voevozilor contemporani din Muntenia), conferă acel district Saşilor din cele şapte scaune săseşti, şi după ce aceştia se vaieră că aducătorii decretului de conferire pe drum au fost jefuiţi de hoţii de Români, *per Valachos latrones,* regele le dă donaţiune nouă la a. 1472, în contra căreia Ioan Geréb protestează (3).

(1) Hurmuzaki, I², 573, tradus în limba maghiară după originalul slavon, ce se află în arhivul mânăstirii Coloşmonoştor.

(2) Hurmuzaki, II², p. 179.

(3) Hurmuzaki, II², p. 224.

Intre aceea nici voevozii Ungro-Vlahiei nu încetează de a pretinde domnia lor tradiţională la Făgăraş.

Aşà Radul cel Mare la 1503 intitulându-se încă *Dei gratia dux de Amlas et Fogaras, ... que transalpinensis,* cere dela Regele Ungariei, prin mijlocirea regelui Poloniei, ca să i se restitue ducatele Amlaş, Făgăraş, precum şi Valea Rodnei (1).

Dar această păşire făcù numai atent pe Regele Vladislaus II la slăbiciunea Domnului român, de a cerşì aceea ce mai nainte aveau din propria lor virtute—şi, în loc să cedeze pretenţiunii voevodului român, trimite pentru administrarea Făgăraşului—prin guvernatorul ţerii, Bornemissa — mai întâiu, la anul 1507, pe castelanul Ştefan Tokos, apoi la anul 1509 în calitate de castelan al fortăreţei Făgăraş şi totodată şi de căpitan suprem al districtului pe Paul Thomory, devenit mai. târziu (1522) arhiepiscop de Kalocsa şi comandant al armatei ungare căzute la Mohaci (1526).

II.

După moartea lui Radu Vodă cel Mare, întâmplată la a. 1508, boierii alegători de Domni — după cum foarte bine şi desluşit ne spune colegul nostru A. D. Xenopol — erau împărţiţi în două partide, a Drăculeştilor şi Dăneştilor (2). Boierii Drăculeşti aduc în scaunul ţerii, cu ajutorul Turcilor, pe Mihnea, numit apoi cel Rău, în contra fiului lui Ţepeluş, numit şi Basarab cel Tânăr, sprijinit de Unguri, şi din rivalitatea lor urmează neîntrerupt prigonirea unora în contra celorlalţi.

Mihnea, protejatul Turcilor, curând se împacă şi cu Ungurii, şi-l vedem căutând prietenia cu toţi vecinii, în special cu Braşovenii şi cu Făgărăşenii, cei mai de aproape angajaţi ca să-şi asigure poziţiunea atacată din partea Dăneştilor Basarabi, sub diferite pretexte: că Mihnea e turcit, altă dată că s'a catolicit, dar mai cu seamă că devenise un tiran crud faţă de Basarabeşti.

In fine se sculă Barbu Craiovescu cu mai mulţi Basarabeşti şi căpătară dela Turci mazilirea lui Mihnea, carele se refugiă la Sibiiu, unde fu omorît de Sârbul Iacsich, încuscrit cu familia Basarabeştilor.

---

(1) Hurmuzaki, II², p. 509.

(2) *Analele Academiei Române,* Tom. XXX, Mem. Secţ. istorice.

Avem în mână două documente, ce nu se află încă în colecţia Hurmuzaki, ci s'au descoperit de mine la respectivele familii boiereşti din Ţara Făgăraşului, din cari reiese că întru apărarea lui Mihnea s'au răsculat şi unii din boierii dela Făgăraş, începând dela cei din Ucea, Cârţişoara şi Arpaş până la cei din Şinca, din care împrejurare se poate deduce că revolta se întinsese de-a rândul pe sub Carpaţii făgărăşeni.

Primul document menţionat este o sentinţă adusă în scaunul judecătoresc, de 12 boieri juraţi sub prezidiul căpitanului suprem al Făgăraşului, Paul Thomory, din anul 1509, şi care s'a extradat în transumptul Capitolului din Alba lui Popa Coman Vlad şi lui Ioan Vlad din Ucea de sus în anul 1728. Se constată că după moartea Voevodului muntean Radu, în anul 1508, devenind acea ţară în mânile Voevodului Mihnea, unii dintre boierii şi Românii din Ţara Făgăraşului au început pe sub ascuns a trece la numitul Voevod, ca să-i dea această ţară dimpreună cu castelul şi cu poporul, şi între aceşti răsculaţi cei mai de căpetenie erau «agilul» Bursan de Ucea, Ziin de Cârţişoara, Grozav de Arpaşul de sus, şi văduva Ana Ziin, trădătoarea cea mai rea din Ucea, — ceeace înţelegând noi (Thomory) cu toţi boierii, i-am judecat ca infideli ai castrului şi trădători ai ţerii acesteia, confiscându-le moşiile situate între Ucea şi Corbi, ce le-am conferit apoi credincioşilor Coman, Vladimir, Stanislau, Bărbat, Barbu, Toma, Vlad şi Radul din Ucea, pe lângă depunerea de 50 floreni în folosul cetăţii (Anexa A).

Al doilea document e diploma Mariei Christina, soţia lui Sigismund Báthory, care purtà titlul: «Dei gratia Transilvaniae, Moldaviae ac Transalpinae princeps, partium Regni Hungariae Domina ac Siculorum Comes, etc.», şi ţineà Făgăraşul ca dotă dela bărbatu-său; ea, cu data de Alba-Iulia, 1598, confirmă scrisorile lui Ştefan Mailat, «liber Dominus terrae Fogaras, Vaivoda Regni Transilvaniae et Siculorum Comes», date din scaunul judiciar de doisprezece boieri juraţi ai Făgăraşului în anul 1534, prin care se constată că pe timpul Voevodului transalpin Mihne mai mulţi boieri din Ţara Făgăraşului, şi între aceştia anume Stan şi Aldea Solomon, şi Solomon al Vancei din Şinca, sustrăgându-se de sub ascultarea castelanilor au trecut în Ţara-Românească, şi de aceea, de Căpitanul suprem Paul Thomory, în scaunul judiciar de 12 boieri juraţi, confiscându-li-se moşiile, Şinca şi Ohaba, s'au vândut lui Pârvul din Şinca pentru 50 floreni. Dar acum (zice Mailat), întorcându-se

şi certându-se, li s'au restituit moşiile şi «boieronatul» lor după depunerea sumei de răscumpărare cu 80 fl. (Anexa B).

Din aceste documente se vede lămurit că boierii din Ţara Făgăraşului, îndemnaţi prin reminiscenţele tradiţionale, s'au crezut îndreptăţiţi a se amestecà în alegerile şi susţinerea voevozilor munteni ca Domni ai Făgăraşului până şi sub Mihnea cel Rău. De aceea cu tot dreptul scrie Thomory că influenţa Domnilor «transalpini» ca Duci ai Făgăraşului a durat până în secolul al XVI-lea.

Deoarece incidentul acesta are o astfel de însemnătate istorică, am crezut că trebue a-l completà prin publicarea acestor documente, ce le-am aflat la respectivele familii boiereşti.

ANEXA A.

Nos requisitores literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorio capituli Ecclesiae albensis Transilvaniae repositarum et locatarum ac aliarum quarumlibet iudiciariorum deliberatorum legitimorumque mandatorum regiorum principalium executores damus pro memoria per praesentes quod honorandi Popae Vladt Koman et Vlad Ioannes de Felsö Ucsa districtuque Fogaransiensi coram nobis personaliter constituti, exhibuerunt nobis et portarunt quasdam litteras collationales inferius verbotenus insertas et inscriptas, petentes nos debita cum instantia quatenus, easdem in transumpto literarum nostrarum inseri et inscribi facientes, paria earumdem sub sigillo nostro capitulari authentico eisdem extradare et emanare facere vellimus, quarum quidam litterarum tenor et verbalis continentia haec est:

Nos Paulus de Thomor, capitaneus castri terraeque Fogaras, damus pro memoria quod, quia anno Domini millesimo quingentesimo octavo denuo contingit spectabilem ac magnificum Radul Vaivodam transalpinensem ab hac vita decede et regnum illud Transalpinum manibus Michnae Vaivodae devenisse, mox ex ista terra Fogaras nonnulli boiarones et Valachi furtim cœperunt discedere ad ipsum Vajvodam, ut hanc terram ac castrum et populum manibus suis traderent et proderent, inter quos maiores erant agilis Burszán filius... de Ucsa, ac Ziin de Kerstisóra, et Grozava de Felsö Árpás, nec non relicta mulier Anca Ziin nominata, proditor pessima de Ucsa praedicta, una cum suis tribus complicibus. Et nos, intellecti, anno in praedicto, cum universis boiaronibus in sede judiciaria consedentes, adductis tribus testibus et litteris proditoriis praefatos boiarones et mulierem in sententiam capitalem adiudicassemus; quibus iuxta iudiciariam deliberationem omnibus pena suffragata sunt. Et, quia dictus Burszán princeps proditorum nec ad iudicium, nec ad manus devenire potuit, est condam-

natus, tanquam infidelis castri et terrae proditor una cum sua genealogia, et, hoc non praetermittentes, ipsos boiarones et terrae inhabitatores unanimo et consono voto, quod et quo tam ipsi, quam fratres illorum tribus vicibus sunt reperti in rebus proditoriis, est decretatum, quod nunquam in coeterum inter eosdem de genealogia ipsorum vel ramo boiaro vel aliquis oficialis fieri valent. Igitur nos, intuita fidelitate et fidelibus servitiis agilis viri Romani de Ucsa, nec non Vladimir, Stanislav Borbath, Barbul, Thomae, Vlad et Radul, filiorum suorum carnalium, tum ex eo, tum ex ipso [quae] tunc ad necessitatem conservationis castri per eosdem quinquaginta florenos in paratis nobis datis, totales portiones possesionarias ipsorum Burszan et Zilome fratrumque et filiorum suorum (tanquam a boiaronatu propter multas proditorias abscisas) in possessionibus utrisque, Ucsa ac Korbi, existentes habitas, simul cum universis proventibus, puta: terris arabilibus, quae domum propriam ipsius boiaronatus concernit, cultis et incultis agris, pratis ac molendinis ipsorum locorum [quae] ad easdem de iure spectant et pertinere debent, praedicto Romano pro fidelitate ex pecuniis suis, filiisque ipsius et eorumdem haeredibus, una cum Cziganis: Grozav cum filiis, Dadul cum filiis, Tinkul, Neder, Zlav, Nicola, Radul, Bancso, Iurg, Grozav, Mikov, Radul, Zkopu et Kosma dictis, iure perpetuo et irrevocabiliter dedimus et annuimus, ex consensu et promissione magnifici domini nostri illustrissimi joannis Bornemissa olim tesaurarii Regiae Maiestatis, nunc vero gubernatoris liberorum Reg[iae Maiestatis], tenent, sicut possident pariter et habent, testimonio litterarum mediante, praesentibus in sede iudiciaria boiaronibus Aldea Bika de Voivodeni, Koman et Kostia de Rusor, Mailat de Komana, Manea de eadem, Kirilla de Grid, Aldea de Vaad, Stoika de Betlen, Balas de Driid, Stephan de Szombath, Vulkan de Szkorey, Sztan Szorontál de Kertsisóra, caeterisque boiaronibus et populis [ibidem] existentibus. Datum in opido Fogaras, in sede iudiciaria, feria tertia infra verae sanctae et individuae Trinitatis, anno Domini millesimo quingentesimo nono. Apparebat etiam locus sigilli quasi pendentis ab inferiori parte.

Unde nos, praemissa humillima instantia et petitione praefatorum poparum Vlad Roman et Vlad Ioan coram nobis superinde facta, praesentes literas non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sua parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes, de verbo ad verbum sine diminuatione et augmento variationeque prorsus assignatas transumi et transcribi faciendum sub sigillo nostro capitulari authentico, annotatis exponentibus, jurium suorum universorum futuram ad cautellam necessariam, extradandas duximus et concedendas, communi iustitia et aequitate suadente. Datum feria secunda proxima post dominicam Misericordiae Domini, Anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo octavo.

(L. S.)

Collata et extradata per eosdem requisitores m. pr.

ANEXA B.

Nos, Maria Christierna, Dei gratia Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae Princeps, partium regni Hungariae domina et Siculorum comes, etc., nata archidux Austriae, dux Burgundiae, comes Tirolis et Goritiae, etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis quod pro parte et in personis agilium Barzan Iliae, Stoyka Iliae et Alde Iliae, filiorum agilis quondam Ztany Iliae, filii quondam Ztan Salamon, item Alde Demitru, Salamon Demìtru et Ztoya Demitru, filiorum quondam Alde Demitru, filii similiter Ztan Salamon, nec non Ztoyka Boyla et Domitru Boyla, filiorum Coman Boyla, filij quondam Salamon Boyla, boiaronum videlicet possessionis nostrae Synka in districtu superiori terrae nostrae Fogaras existentis habitae, exhibitae sunt nobis quaedam literae magnifici quondam Stefani Maylad, alias domini terrae nostrae Fogaras, in pergameno patenter confectae sigilloque eiusdem pendenti et authentico caera rubra impressive communitae, quibus mediantibus progenitores dictosque exponentes mediam partem boieronatus possessionis Synka et tres quartas possessionis Ohaba, per notam infidelitatis, in quorum ante illud tempus pacifico persistissent dominio, amisissent, postque longas intercessiones in gratiam redissent et dictas portiones eorum, iam aliis collatas, pecuniis eorum propriis redemissent ac demum eosdem Stefanus Maylath in praedictarum portionum boiaronalium, necnon earum quarumvis utilitatum et pertinentiarum dominio novo suae donationis et confirmationis titulo insignisset, tenore infrascripto; supplicatum quoque nobis est humillime ut nos easdem literas omniaque et singula in eisdem contenta rata, grata et accepta habeamus, clementer approbare, notificare et confirmare dignaremur. Quarum quidem litterarum tenor talis est:

Nos Stephanus Maylad, liber dominus terrae Fogaras, Vaivoda Regni Transilvaniae et Siculorum comes, etc., memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis et singulis quod, cum nos feria tertia proxima post festum omnium Sanctorum una cum duodecim iuratis boiaronibus nostris huius terrae nostrae pro discutiendis causis pro tribunali consedissemus, tunc agilis Stan Salamon, Alde Salamon et Salamon al Wancze de Synka, coram nobis personaliter constituti, sponte et libere confessi sunt in hunc modum: Quando, in elapsis temporibus, videlicet tempore quondam domini Mihne, alias Wayvodae Regni Transalpinae, et tempore quondam domini Pauli Thomori, tunc comitis et castellani, huius castri nostri Fogaras, fuerunt multi boiarones huius terrae in infidelitate adinventi ac de sub obedientia castellanorum alienati; ad quorum res-

pectum et praefati exponentes, videlicet Sthan Salamon, Alde Salamon, Salamon al Wancze de sub obedientia praescripti domini Pauli Thomori fuerunt alienati. Qua de causa ipsi praefati exponentes ad Transalpinae regnum introfugientes, ibique moram habentes, pro qua infidelitate praefatus dominus Paulus Thomori totam partem haereditatis ac boiaronatus eorum in possessionibus Synka et Ohaba habitas et existentes, una cum omnibus proventibus ad easdem possessiones de iure et ab antiquo pertinentibus, spectantes et pertinere debentes cuidam agili Pirvuluy de Synka pro florenis quinquaginta vendidisset et appropriasset. Qui scilicet Stan Salamon, Alde Salamon et Salamon al Wancze ex illa infidelitate et alienatione in gratiam nostram reversi sunt: nobis supplicati, ab infidelitate eorum eos accipientes in gratiam nostram, accepimus ipsos praefatos exponentes, in praescriptas haereditates aviticas intromissimus, in gratiam nostram accipientes. Qui praefati exponentes, videlicet Sthan Salamon, Alde Salamon, Salamon al Wancze, a filiabus praefati Pirvului de Synka et Stanislav de Reche praescriptas haereditates eorum pro florenis octoginta coram nobis redemerunt, videlicet aequalem medietatem possesionis Synka et tres quartales possessionss Ohaba, quae ab ipsis antea erant alienatae una cum montibus, alpibus, Gercanul et Danay nominatis, sylvis, nemoribus, rubetis, pratis, foenetis, terris arabilibus, cultis et incultis, molendinis molendinorumque locis, rivulis, glandinibus ac cuiuscumque utilitatibus et proventus quocumque nomine vocitatis ad easdem possessiones Synka et Ohaba spectantes, pertinentes et pertinere debentes. Ipsosque praefatos exponentes Zthan Salamon, Alde Salamon, Salamon al Wancze in praescriptis bonis et haereditatibus eorum haereditavimus, in filios filiorum suorum filij,— Ztan Salamon, Salamon Alde, Stoyka Ilie, Domitru filij, Alde Salamon, Dumitru Salamon,—haeredum per haeredes possidendum, tenendum pariter et habendum. Imo damus, donamus, conferimus et haereditamus, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum, sigilloque nostro mediante, praesentibus ibidem duodecim iuratis boiaronibus sedis nostrae, videlicet Alde Bika de Waywodeni, Radul de Lysza, Opra Bozgach de Wysd, Comsa de Bessembak, Barbat de Dragoș, Sandor de Zombata, Salamon de Wenechia, Ztanislau de Reche, Man Suga de Kopachel, Beka de eadem, Cryzte Milo de Illien, Idomir de Wuced. Datum in sede nostra judicialia, die supra notato, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quarto.

Nos itaque, praemissa supplicatione, nobis modo quo supra porecta clementer exaudita et admissa, praescriptas litteras dicti quondam Stephani Maylad donationales, non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali, insertas et inscriptas quo, ad omnes et continentes articulos clausulas... eatenus

quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatae..., earum veritas suffragatur, ratas, gratas et acceptas habentes, acceptavimus, aprobavimus, ratificavimus et confirmavimus memor[atis boiar]onibus ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis perpetuo valituras harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediantes. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras pendentis sigilli nostri munimine roboratas praedictis boiaronibus nostris, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis dandas duximus et concedendas. Praesentibus perlectis, exhibentibus restitutis. Datum Albae Iuliae, [... mense] iunii, anno millesimo quingentesimo nonagesimo octavo.

Maria Cristierna m. pr. (L. S.). Georg de Vrnocz m. pr. Per praefectum et exactorem fiscalem ac requisitores albenses tamquam commissarios Illustrissimae dominae Principissae ad investigandum boeronum terrae Fogaras jura deputatos, praesentes literae lectae ac pro Stephano Berszan de Sinca et Sztan Boyle de Ohaba, lineam generationis suae ad intrascriptas personas manifester deducentes, in vigore relictae.

In Fogaras, die 27 mensis febr[uarii], anno 1671.

CAROL AL XII-LEA, PETRU CEL MARE

ȘI

ȚERILE NOASTRE

(1709 1714)

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 1 Octomvrie 1910.

I.

Fuga la Bender a lui Carol al XII-lea.

Din cronica lui Nicolae Costin, mai bine decât din orice alt izvor aflăm împrejurările în cari «leul nebiruit» al Suediei ajunse a căutà un adăpost pe pământ turcesc în cuprinsul Moldovei. Istoricul moldovean e prea puțin aplecat să prețuească în oaspetele costisitor și aducător de primejdii al țerii sale altcevà decât vitejia, care-i puneà toată lumea la picioare. Deci el va spune cum Mazeppa, Hatmanul căzăcesc, după multe slujbe și hotărîtoare jurăminte făcute Țarului, pe care Costin îl numește înainte de o recunoaștere smulsă cu greu Turcilor «Impăratul» Petru, l-a trădat: întâiu «s'au îngrășat și s'au îmbuibat cu sfetnicii lui, cu polcovnicii», și apoi «s'au viclenit de către stăpânul său», făcând o faptă care-l pune alături cu Iuda vânzătorul. Dacă gândul lui de a face ca Regele Suediei, după iernatecul în Ucraina, să iasă puternic asupra zisului «Impărat» și să-l bată cu totul, s'ar fi îndeplinit, erà «să se stingă de tot cornul creștinătății». Dar Dumnezeu n'a voit, ci i-a gătit osânda.

Cu bucurie se povestește cum Mencicov a pătruns în țara trădătorului, cum a luat reședința lui, Baturina, și «pre nimene n'au cruțat, ce, până în copiii de țâță, tot supt sabie au pus, de curà sângele pre ulițe ca râurile». Pedeapsă cuvenită, adauge el, «căci s'au viclenit de către stăpânul lor, Impăratul, a căruia au mâncat pânea și sarea». Trecerea lui Mazeppa la Carol al XII-lea, la «Șved», e cu atât mai vrednică de înfierare, cu cât acesta erà aliatul Turcilor, «fratele lui Moamet».

Acesta însuș e un trufaș ridicat prin mândria lui împotriva lui Dumnezeu însuș. Se «suise sus» și aveà «laudă mare», dar, după Scriptură, erà să fie coborît ca pedeapsă «până la Iad». Ucraina e arsă toată ; mulți Suedezi se află peste noapte «înghețați, țapeni, cu sinețele a mână». Foametea face jertfele ei. Löwenhaupt, care trebuià să vie în ajutor din Polonia, e biruit de Ruși, cum se vede și din proclamație, «universalul» lui Petru. Și Zaporojenii dela Praguri, cari erau să meargă asupra Azovului rusesc, sunt pedepsiți îndată cu moarte și ruină.

Se ajunge la Pultava, în ziua de 27 Iunie 1709. «Muscalii» se bat «ca niște vrednici», cu «vitejie». «Neprietenul» e învins cu totul, «cu ajutoriul lui Dumnezeu». E pus pe fugă «nebiruitul Șved precum se socotià a fi». «Socoteala și chiverniseala cea prea înțeleaptă» a Țarului, «ispitirea și bărbăția sa» smulseseră biruința.

La Nipru, unde se află noaptea (1), fugarul Rege lasă Moldoveni să-i păzească vadul (2), plin de comori înnecate (3). Dela dânșii află Petru cele dintâi știri despre dușmanul răpus. Și alți Moldoveni, împreună cu destui Cazaci, întovărășiau, credincioși în fugă, pe Regele lor (4). Trecerea Bugului nu se face, la 28 dimineață, fără vamă grea — «câte 16 galbeni de om»—, bani dați în mâna Turcilor din Oceacov și a Cazacilor supuși acestora. Din urmă gonește avangarda rusească, în care se întâmpină, iarăș, și Cazaci și Moldoveni, de ai lui Chigheciu Polcovnicul, care de mai mult timp, încă din 1703, își cercà norocul sub steagurile «moschicești» (5). Moldoveni de ai lui Carol al XII-lea își află scăparea tocmai la Tătarii din Crimea (6). 3.000 de oameni pier ori

(1) La Motraye, *Voyages*, I, p. 413.
(2) N. Costin, în *Letopisițe*, II, 62.
(3) La Motraye, I, p. 413.
(4) Cf. și Neculce, p. 290, care nu arată atâta bucurie pentru «victoria» Rușilor.
(5) Hasdeu, *Archiva Istorică*, I, pp. 83-4.
(6) N. Costin, p. 68.

sunt prinşi acoperind trecerea Regelui lor. Paşa de Oceacov nu îndrăzneşte deocamdată să primească pe acest «musafir», cu privire la care n'aveà vreun firman al Impăratului său, nici să-i dea luntri pentru trecere. Se mulţumeşte a-i trimete cu Capugilar-Chehaia daruri de mâncare şi sorbeturi răcoritoare, şi apoi a-i face o vizită solemnă (1). Când el se înduplecă în sfârşit, şi-l poftì chiar în cuprinsul zidurilor, Regele învins nu puteà să se creadă în siguranţă, cetatea fiind în marginea, totdeauna primejduită, a Impărăţiei. După ce Paşa dădù de veste la Constantinopol,—unde ministrul rusesc Tolstoi arătase, după spusele unui curier, că «Şvedul» e mort ori prins,—despre faptul ciudat că vestitul erou se află pe teritoriul otoman, Carol se ridică din lagărul provizoriu dela Nipru, cu cei 1.000 de Suedezi, cu Mazeppa şi Cazacii lui, cu Polonii din partidul lui Stanislas Leszczynski, Regele pus de dânsul (2), şi se îndreptă la 5, petrecut de Paşa de Oceacov, spre cetatea Benderului, Tighinea noastră de pe vremuri, care fusese de curând reparată, şi cu ajutorul de bani şi de muncă al Moldovenilor. Paşa acestălalt îl poftise acolo printr'un Agă, care aduse şi darul unui cort bogat.

Prin scrisoarea dela Oceacov, 3 Iulie, noul Alexandru cel Mare, de care se vorbià mult în Stambul, deslușià pe Sultan că înfrângerea sa, «nenorocirea ce i s'a întâmplat», se datoreşte greutăţilor marşului, lipsei de hrană şi superiorităţii numerice a oştirii ruseşti, întreite. A trecut la Turci, «nefiind în stare, nici destul de aproape de provinciile sale, ca să poată ridicà o nouă oştire, şi voind să nu cadă în mânile unui duşman barbar»; e hotărît însă a trece în Polonia, unde nu crede ca Regele August, detronat de dânsul, să-şi mai poată ocupà tronul şi unde are o întreagă armată, neatinsă. El înştiinţează pe Sultan că Petru, călcătorul de pace, e gata să-l atace, pentru care şi-a înălţat cetăţi la Don şi Marea de Azov şi a pregătit o flotă. Astfel propune a i se da un corp de cavalerie, cu care să meargă în Polonia, pentru a se luptà şi mai departe împotriva «nedreptei ambiţii a Ţarului». In acest chip s'ar încheià o alianţă firească între cele două ţeri ameninţate de pornirile cuceritoare ale Barbarului. Un curier, Martin Neigebaur, Livonian, duse această scrisoare şi aceea către Vizir, precum şi

(1) La Motraye, I, 414—5; Amira, *Storia del soggiorno di Carlo XII in Turchia, scritta dal suo primo-interprete Alessandro Amira*, Bucureşti, 1905; în *Studii şi documente*, IX, p. 45; Fabrice, *Anecdotes du séjour du roi de Suède à Bender*, Hamburg, 1760, p. 15.
(2) La Motraye, I, pp. 411—2.

*

o a treia scrisoare, a cancelariului Müllern, care cereà Vizirului să sprijine idea alianţei suedo-polone-turceşti.

Răspunsurile sosiră abià la 19 August; Sultanul nu voì să răspundă de-a dreptul acestui Rege pribeag pe care-l privià cu mult mai pre jos decât dânsul. Vizirul, însă, urmând însărcinării stăpânului său, declară că venirea lui Carol e plăcută Padişahului, că Iusuf Paşa de Bender are poruncă «să-l trateze potrivit cu demnitatea regală, cât timp va sta acolo sau până ce o escortă onorabilă şi îndestulătoare îl va întovărăşì şi conduce cu siguranţă»; Paşii cari trebue s'o comande au şi fost aleşi. Martin Neigebauer n'are decât să aducă scrisori de acreditare şi va puteà să capete şi audienţă la Sultan (1).

La 8 Iulie st. v. Carol erà încă la Palanca tătărească a Niprului şi primià dela un Mârzac trimes de Hanul Devlet Ghirai alt cort şi o căruţă cu coviltir de postav, trasă de patru cai. Acuma nu mai erà nici o grabă. Abià în patru zile se ajunse la Bender, unde-l aşteptà, la Nistru, un cort regal, pentru a sta afară din cetate. 36 de salve de artilerie îl primiră; Ienicerii puternicului centru de apărare al hotarului răsăritean erau aşezaţi în şiraguri şi salutau tăcut, cu mânile la piept. Ca să fie la îndemână dincolo de ziduri, Paşa îşi făcuse cortul la o sută de paşi de cel pregătit pentru oaspete. Iusuf, Seraschierul, generalisimul acestei graniţe, erà de naştere Polon, şi poate că mai înţelegeà încă limba mamei sale. Carol îl înştiinţă de sosire prin Cancelariul său şi prin vioiul nobil polon Poniatowski. Indată el trecù la Rege, dar nici la Bender acesta nu voì să primească a fi găzduit în cetate. La 24 numai «Şvedul» erà de partea moldovenească a apei, şi anume el aşteptase a i se face un orăşel de corturi, «puţin mai în jos de oraş, între nişte copaci», într'o sălişte părăsită după o revărsare a râului. Acolo zăcù el de rana dela picior şi suferì operaţia care-l mântuì (2).

Pe la jumătatea lui August, după primirea scrisorilor din Constantinopol, Regele erà mulţumit, şi scrià la 23 ale lunii lui Stanislas Leszczynski că a sosit cu bine, că «afacerile lui nu sunt aşà de desperate cum vor fi spus duşmanii săi», că primirea ce i s'a făcut e «pe atât de prietenoasă, pe cât de generoasă» şi că aşteaptă escorta de plecare. Stanislas şi el să-şi «ţie inima mai presus de soarta rea (3)». Liniştit ca totdeauna, Carol îşi treceà vremea cu

(1) La Motraye, I, Apendice, pp. 20—3.
(2) *Ibid.*, p. 416.
(3) *Ibid.*, Apendice, p. 23.

plimbarea şi vânatul, şi unul din cronicarii noştri află o lămurire pentru faptul că aveà o suită aşà de mică, «cinci-şase oameni», în aceea că «nu ştià rândul ţerilor acestora, să îmble cu gloată» (1). Scrisorile de acreditare pentru Neigebauer fură trimese la 8 Septemvrie st. n. cu Poniatowski, care făcù opt zile numai până la Constantinopol (2).

II.

Ciocniri ale Suedezilor cu Ruşii în Moldova.

In acest timp Ruşii luaseră măsurile de supraveghere, pe când încă dela 12 August Cazacii veniau până la Iaşi, unde Mihaiu Racoviţă trebuì să gătească gazde bune pentru *musafirul* Ioan Lomikowski, *obuznicul* cel mare, şi pentru fiii săi, pentru secretarul căzăcesc Filip Orlik, pentru «canţalierii» ceilalţi, pentru polcovnici. O avangardă suedeză chiar intră în pământurile supuse Domnului, şi,—după Nicolae Costin, împotriva sfatului ce se dăduse de Vodă,—se aşeză pe iarnă la Cernăuţi. Colonelul Gyllenbroek erà în fruntea lor (3). Erau «vreo 600 de Şvezi şi vreo 700 de Cazaci» (4).

La acest hotar comandà îndrăzneţul brigadir rus Cropotov, cu alţi doi generali de cavalerie, cu mai mulţi polcovnici şi cu «joimirii moldoveni» ai lui Chigheciu şi ai unui mai vechiu mercenar român în slujba creştinilor, Constantin Turculeţ el însuş, care avuse atâtea ciocniri cu cete turceşti răsleţe în ultimul răsboiu dintre Poloni şi Turci. Cordonul de pază mergeà dela Ceremuş la Iagorlyk sau Iahurluc, pentru noi. Ar fi fost 10.000 de oameni după Neculce (5).

Moldovenii, cunoscători de drumuri, sfătuiră pe brigadir să cadă, pe la Mihalce, asupra duşmanilor risipiţi prin casele ţărăneşti dela graniţă. Neculce învinueşte formal pe Racoviţă însuş că erà iniţiat în acest complot şi că-l aprobase ca să nu vie Regele la Iaşi, cum mergeà svonul (6). Am crede cu greu ca un om aşà de încercat cum erà acest Domn, care ştià bine că nu el va deslegà marile

(1) Neculce, p. 291.
(2) La Motraye, I, p. 417. Audienţa lui Neigebauer e din 27 Septemvrie st. n. *(ibid.)*.
(3) Cronicele moldoveneşti; La Motraye, I, p. 417.
(4) N. Costin, p. 68.
(5) P. 291.
(6) Tot p. 291.

întrebări politice ale Europei, să fi săvârşit o aşà de pripită şi nebună greşeală. Oricum, Suedezii fură încunjuraţi fără vărsare de sânge şi robiţi, afară de cei cari căutau provizii în dealul Ţeţinei, unde se strânseseră cu gând de apărare, pe la bieţii ţărani cernăuţeni. Cazacii se luptară un timp «într'o luncă», apoi o luară de fugă; ai noştri, «Ţurcanii», cari uciseseră pe câţivà Suedezi fugari, la Cupca şi la Rădăuţi, îi cruţară pentru lege pe ai lui Mazeppa, ştiind bine că Ţarul «ar fi belit de vii» pe aceşti trădători. Unii din Moldovenii lui Petru cel Mare pătrunseră, ca odată pe vremea Regelui Sobieski, până la mănăstiri, întărindu-se la Putna ca şi în valea îngustă a Câmpulungului. Mihaiu Racoviţă izbutì însă a-i face să iasă, prin socrul său, Dediul Spătarul, care anume pentru aceasta fu aşezat la Cernăuţi, păzind granița cea mai primejdioasă (1).

Neculce asigură că Vodă (2) s'ar fi temut de urmările acestei călcări de pace, pe care fireşte că n'ar fi putut-o împiedecà. Ar fi trimes deci pe Capugì-Başa, venit pentru bir, la Galaţi, ca să scape de supraveghierea lui. El însuş ar fi răspândit svon că merge la moşia sa de pe Siretiu, Cândeştii, şi ar fi gătit la Botoşani căruţele pribegiei la creştini. In acelaş timp, după îndemnul Brâncoveanului, Poarta ar fi trimes la pribegii ce se aflau în Focşanii munteni, — boieri ca Ilie Cantacuzino şi Ilie Catargiu—un cercetător ascuns, care, strecurându-se tiptil până acolo, află de vinovăţia lui Racoviţă şi de fuga ce găteşte. Astfel s'ar fi poruncit lui Iusuf de Bender să puie mâna pe dânsul,—poruncă pe care şi fără aceasta Carol al XII-lea, mânios pentru cele suferite de ai săi pe pământ moldovenesc, erà în stare s'o capete prin omul său dela Constantinopol. Cu atâta mai mult, cu cât Turcii credeau că în asemenea împrejurări paza şi spionajul la hotare trebue să fie în grija unui om de însuşiri şi cunoştinţe politice deosebite şi-şi puseseră deci ochii pe cel mai mare fiu, vestit de învăţat, minune de erudiţie şi isteţime, al Dragomanului Alexandru «Exaporitul», pe Nicolae Mavrocordat.

Se întorsese din Constantinopol trimesul polon Poniatowski, la începutul lui Noemvrie (3), şi adusese «o sută de care de câte

(1) Cele mai multe amănunte, la Neculce, pp. 291—2. Cf. N. Costin, *l. c.*

(2) El ar fi refuzat odată Vizirului, când erà Silihdar, nişte cai şi miere; Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 373.

(3) I se propusese, la 15 Octomvrie, mediaţia Porţii; la 31 un raport anunţă plecarea lui; Hurmuzaki, *Fragmente*, IV, pp. 46—7. După la Motraye, I, p. 418, care nu dă totdeauna o cronologie sigură, el «s'a dus la Bender în ziua de 9 (20) Octomvrie».

patru boi, cu arme, ghiulele, gloanţe şi praf şi alte treisprezece care cu bani», 10.000 de galbeni (1). Sultanul Nuredin venise la Dubasari, încă din Octomvrie, pentru a se înţelege cu Regele în privinţa unei mari năvăliri în Ucraina; el îşi pusese tabăra lângă Cehrin, în aşteptarea gheţurilor iernii, cari întindeau pod pe râuri şi împiedecau pe oricine altul de a face răsboiu. Hanul însuş fusese chemat de Vizirul Ali din Ciorlù la Constantinopol pentru a luà parte la marele Sfat de răsboiu, în care erà să se hotărească definitiv politica turcească faţă de «Şved». Cei 800 de Suedezi din Bender, cei o mie de Români şi Poloni, în opt steaguri, ce stăteau în satele Varniţa şi Calfa, Cazacii din Botna, — al căror Hatman, tragicul Mazeppa, erà pe moarte (2) şi erà să lase Regelui şi rudelor marea-i avere, la 160.000 de galbeni, «fără bani de argint, fără taleri, fără potori şi fără copeice» (3), — se gătiau de o campanie de iarnă. Se vorbià de cinci Paşi, cari vor aduce 12.000 de oameni pentru a «întovărăşi» pe Carol al XII-lea prin Polonia prietenă, care va fi cruţată dacă va da hrana trebuitoare. Brâncoveanu ar fi stat închis în Târgovişte cu 22.000 de oameni (!), şi se svonià că nu va ajutà pe stăpânii săi, având—încă de atunci—o tainică înţelegere cu Muscalii, ai căror negustori umblau însă slobod, cu blănuri de soboli, la Chilia (4).

Un Capugì-Başă, Iusuf Aga, care adusese Regelui daruri, un hanger şi bani (5), venì pe neaşteptate de Sfânta Paraschiva,

(1) Cf. Hurmuzaki, *Fragmente*, IV, p. 45 şi urm.; Fabrice, p. 10.

(2) «Post mortem Masepae», în scrisoarea citată, din 10 Noiemvrie 1709. După Nicolae Costin el s'ar fi stins «într'acest an 1710, la luna lui Martie, 18 zile». La Motraye, I, p. 419, vorbeşte de reclamarea lui Mazeppa de către Ţar în Ianuarie 1710 încă. Şi Amiras pune moartea Hatmanului în 1710; p. 49. In Septemvrie încă-l cereau Ruşii ca şi pe Rege; Hurmuzaki, *Fragmente*, IV, p. 45. E de observat că Nicolae Costin scrie în curent cu evenimentele: v. p. 70, unde se spune, de Orlic, că «de atunce tot hătmăneşte pe loc la Tighinea, nu ştim până când». Fireşte că aceste rânduri sunt anterioare plecării, la 1713, a lui Carol al XII-lea, cu toţi ai lui, din Bender. Orlic fu numit la 14 Aprilie; *ibid.*, p. 76. — Pentru banii lui Mazeppa, şi Fabrice, p. 10. — N'avură apoi un Hatman în stare să-i conducă, dar recunoşteau ca şefi pe ofiţerii din Iaşi, Woinarowski, nepotul lui Mazeppa, Wotkowinski şi cel de al treilea colonel, mai cu trecere decât tovarăşii săi, Filip Orlic. — Iosif Potocki, Voevodul de Halicz, ba chiar generalul Steinbock erau aşteptaţi pentru expediţie.

(3) Carol al XII-lea se împărtăşi de 40.000.

(4) Scrisoare latină, de origine românească, din Bender, 10 Noemvrie, rău tipărită în Hurmuzaki, *Supl.* I¹, pp. 370—1. O redăm îndreptată la sfârşit.—După Amiras, p. 14 (48), Regele aveà pe atunci «1.300 Suedezi, 4.000 de Cazaci şi 4.000 de Poloni».

(5) Hurmuzaki, *Fragmente*, IV, p. 45 şi urm.

14 Octomvrie, Vodă fiind la biserică, cu mazilia la Iași. Iusuf Pașa îi dăduse, pentru mai multă siguranță, 300—600 de spahii din Bender, cu un colonel sau alaibeg. Neculce crede că 800 de joimiri, plătiți câte un leu, trecuseră Ceremușul ca să ajute pe tainicul prieten al Țarului. Mihaiu fu luat însă, cu Doamna Ana—tatăl ei, Dediul, fugì în Polonia—, cu tus-patru fiii, Constantin, Ștefan, Mihaiu și Ioniță, cu câțivà boieri—alții, toți boierii mari, trec peste Nistru, 12 dintre ei la Sniatyn și la Mohilău: Dediul, Lupu Costachi, Manolachi Ruset, mai târziu și Iordachi Ruset (1); prinșii intrară *în lanțuri* la Bender, unde Iusuf îi dăruì Regelui, care, din partea lui, n'aveà ce face cu ei. La 9 Noemvrie ei fură expediați la Poartă, unde odăi în Edicule sau închisoarea celor Șapte Turnuri, odăile lui Vasile Lupu, îi așteptau (2). Averea-i fu confiscată în întregime, cu catastih.

Indată se făcù, de un Agă țărigrădean și de altul din Bender, întovărășiți de oamenii Caimacamului Ioan Buhuș (3), între cari Ioan Abăzà, staroste de Cernăuți, cercetare la hotar pentru a se vedeà cum se petrecuse incidentul dela Cernăuți; s'ar fi găsit încălcare de «opt ceasuri» pe pământ moldovenesc (4). Ar fi fost pretextul de răsboiu căutat. De fapt se și ceruse solului rus Tolstoi, care se înfățișase Sultanului la 3 Septemvrie și fusese foarte rău primit, încă în Octomvrie, pe lângă înapoierea Suedezilor închiși la Chiev, cedarea Azovului și dărâmarea palancelor dela hotarele Crimeei.

Dar, prin Silihdar-Aga, favoritul său, Sultanul se arătă împotriva unui răsboiu așà de greu, cu Muscalii lui Petru și Polonii Regelui August. Carol al XII-lea, din parte-i, nu puteà primì soluția unei strecurări prin Ungaria-de-sus, cu ajutorul lui Rákóczy. El ar fi statornicit la nu mai puțin de «30.000 de Spahii și 20.000 de Ieniceri» ajutorul de care ar aveà nevoie pentru «a se întoarce» (5). Câtevà zile după sosirea în Iași a noului Domn, la 14 Ianuarie 1710,

(1) N. Costin, p. 70.

(2) Neculce, p. 293 și urm.; N. Costin, *l. c.*, scrisoarea citată. La 1-iu Decemvrie Mihaiu sosià în Constantinopol (Giurescu și Dobrescu, *Documente privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1897, p. 180, No. 288). Cf. Amiras, pp. 48—9 și p. 48, nota 3.

(3) Un Păharnic Ciocârlan îi sta alături în Căimăcămie, lipsind boieri mai însemnați.

(4) Neculce, pp. 293—4; N. Costin, p. 71.

(5) La Motraye, I, p. 418. Cf. scrisoarea lui Brâncoveanu din 6 Decemvrie 1709 despre neputința unei soluții în ce privește drumul; Hurmuzaki, IX, p. 447, No. DCXCVIII.

Sultanul întărià prelungirea pe 30 de ani a păcii cu Ruşii (1). Hanul o mijlocise în Decemvrie (2). Regelui nu-i mai rămâneà decât să se gătească de iarnă. Se făcură deci case lângă zidurile cetăţii, pe când Cazacii se adăpostiau în hrube sub pământ sau intrau slugi la răzeşii noştri (3). «Seraschetul», scrie Fabrice (4), «a pus să se clădească pentru Rege un fel de Curţi care samănă destul de bine cu vreuna din casele noastre de ţară din Holstein, numai cât e zugrăvită în felurite colori şi are un acoperiş de şindilă». In astfel de palat moldovenesc primì Carol, în primăvara anului 1710, pe Potocki, urmaşul lui Ieremia Movilă (5), şi pe agentul francez Désalleurs, venit din aceeaş tabără a lui Rákóczy (6).

In acest timp se lucrà cu ajutorul Domnilor noştri la Brăila, Giurgiu şi Cetatea-Albă (7), apoi şi la Oceacov. Ba până şi la Orcapì, în Crimea, trimese Brâncoveanu 500 de salahori şi 80 «de meşteri zidari» cu 100 de care. Caloian, fost căpitan de Buzău, merse acolo, ca Serdar, cu «dorobanţi, scutelnici şi călăraşi» (8).

III.

Nicolae Vodă Mavrocordat şi «musafirii».

Incă din timpul Căimăcămiei, când foştii pribegi dela Munteni,— unul stând tot acolo, iar celălalt, Catargiu, sosind la Iaşi ca un al treilea Caimacam al Domniei ce vrea să fie,—aşteptau pe Antioh Cantemir, dorit şi de Brâncoveanu pârîtorul şi de Iusuf al Benderului, hotărîtorul, şi când Nicolae Costin trăgeà nădejde să vie cu steagul Domniei Constantin Duca, fratele soţiei sale, Ileana Domniţa,— şederea lui Carol al XII-lea la Bender adăugise greutăţile Moldovei. Erà vorba în Noemvrie, cu adevărat, să sosească Turcii cari

(1) Hurmuzaki, *Fragmente*, IV, pp. 50-1. Actele cu privire la pace, în N. Costin, p. 93 şi urm.

(2) Fabrice, p. 30; la Mottraye, I, p. 419.

(3) Scrisoarea românească citată.

(4) P. 28: «Le Seraskier a fait bâtir une espece de serail pour le roi, qui a assés l'air d'une de nos petites metairies de Holstein, excepté qu'il est peint avec une grande varieté de couleurs et couvert d'un toit de bois».

(5) N. Costin, p. 76; Neculce, p. 298. V. Aceste «Anale», p. 18 şi urm.

(6) V. şi Hurmuzaki, *Supl.* I[1], pp. 375—80: se dădù de Francez lui Nicolae Vodă o tabachere de aur şi două caftane de brocard.

(7) Greceanu, ed. Şt. Grecianu, pp. 192—3, 193—4.

(8) *Ibid.*, p. 194.

aveau să ducă peste hotar pe «Șved» (1); cu două pungi de bani pe cari Armașul grec Iamandì le duse lui Iusuf, împreună cu turme de oi și altele «pentru Poarta lui», această sarcină nouă fu cruțată țerii (2). Grămăticul lui Mavrocordat, Ienachi, abià trecù prin Iași, în aceeaș lună, și alergă la Bender pentru grijile cele mari (3).

La 25 Ianuarie 1710 Nicolae Vodă, care avuse la 10 Decemvrie 1710 audiența sa la Sultan (4), erà acum în cetatea sa de Scaun, și la 25 Fevruarie sosià la București trimesul său la Brâncoveanu, vameșul Hurmuzachi (5).

In primăvară Domnul cel nou primì pe oaspeții ce mergeau la Craiul din Tighinea: Potocki îi lăsă de ținut 3.000 de «Leși și Lipcani», Tătari din Polonia, cari aduseră «mare nevoie și mare pradă și nespuse supărări»; mai cerù și vite de hrană — o mie de vaci — ori un împrumut corespunzător (6). Răspingerea acestei cereri din partea Domnului începù o dușmănie, cu urmări rele pentru dânsul, Potocki fiind omul Regelui suedez și îndată reprezentantul său la Constantinopol (7). Călărașii de țară păziau «pe la drumuri despre câmp» și alungau înapoi la «obuz» pe cei ce ieșiau «pentru jacul lor» (8). Și în Iași Nicolae Vodă luă măsuri înpotriva scandaloasei purtări a oaspeților, mai ales Poloni, pe cari îi adusese adăpostirea lui Carol al XII-lea la Bender: «beldiile» slujitorilor și bețele orășenilor învățară pe neastâmpărații musafiri să cruțe averile și sentimentele celor de țară, cari se arătaseră dela început așà de darnici cu dânșii (9). Grudzinski, starostele de Rawa, unul din căpetenii, se plânse pentru aceste măsuri la Potocki, care nu uită nici această jignire. (10).

(1) N. Costin, p. 71.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, pp. 72—3.

(4) Giurescu și Dobrescu, p. 180, No. 288.

(5) Chirigì Hurmuzachi, nu «Chirițibus Mutrachi», în Greceanu, p. 193. Acelaș cronicar însemnă — v. p. 217 — vestirea Domniei a doua prin «Chiriță Manolache Vel Agă, feciorul lui Chiriță Hurmuzachi».

(6) N. Costin, p. 77.

(7) In Iunie, el sosise la Poartă.

(8) N. Muste, *în Letopisițe*, III, p. 43.

(9) N. Costin, *l. c.* Oamenii lui Potocki erau prin August între Iași și Târgu-Frumos, «pe valea Cojasca» din acest Ținut al Cârligăturii : 2.000 cu Grudzinski, care mergeà și la Bender (Hurmuzaki, VI, pp. 72—3, No. XXXVIII; N. Muste, p. 43).

(10) *Ibid.*

La 15 Iunie st. n. Ali Paşa, Vizirul cel lacom, dela care Mavrocordat cumpărase domnia Moldovei cu nu mai puţin de o mie de pungi, cădeà. El îndrăznise a cere pe nişte prinşi suedezi scăpaţi în locuinţa lui Neigebauer (1). Noul vicar al Sultanului Ahmed fu Chiupruliul Numan (2), om drept, bun şi milos, străin de patima banului şi de viciul răsbunării. Nu numai că scoase din temniţă pe Mihaiu Racoviţă, dar îl şi despăgubì pentru cele zece pungi de bani ce i se luaseră la mazilie (3). Pe temeiul unei mărturii de boieri, pe care Nicolae Costin o declară falşă — iscăliturile celor nepribegiţi în Noemvrie 1710 fiind luate de Aga maziliei sub cuvânt că vrea să ştie cine sunt aceşti credincioşi ai Impărăţiei, — se cerù lui Mavrocordat partea din bir pe care Mihaiu Vodă n'ar fi strâns-o. Sub un cârmuitor ca Numan, nu mergeà însă cu sila, ci cu judecata, şi astfel se chemară la Iaşi Vornicul de Ţara-de-jos şi Vistierii lui Racoviţă, cari mărturisiră înaintea cadiului de Brăila, adus anume, că «rămăşiţele» birului au fost iertate de Domnul cel nou, ţara fiind prea mult stoarsă de alte cereri (4).

Odată ce Vizirul erà schimbat, răsboiul se puteà pregătì mai uşor. Incă dela jumătatea lui Iunie, Hanul primise porunca de a vizità pe Regele Suediei, chiar jertfind cerinţele etichetei împărăteşti a stăpânitorilor tătari. Carol al XII-lea erà încă în casa lui cea veche (5); numai peste câtevà luni, în vara lui 1711, revărsarea Nistrului erà să-l silească a-şi strică răgazul şi a căutà un adăpost mai sigur în satul Varniţa, din apropiere, numit aşà pentrucă de acolo se luà varul trebuincios la întreţinerea cetăţii (6). Regele nu

(1) Amiras, p. 49. Cf. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, cartea II, cap. II.

(2) E numit la 4 Iunie st. v. şi după Greceanu, p. 194. Caracterizarea de acolo: «om bun, drept, dela nimeni nu luà nimic», pe când Sultanul erà «lacom şi nesăţios», e foarte îndreptăţită. Cf. Giurescu şi Dobrescu, p. 189.

(3) N. Costin, p. 79; Neculce, p. 298.

(4) N. Costin, pp. 79—80. Cf. *ibid.*, p. 87.

(5) «Deux maisons»; Fabrice, p. 16. Se vorbeşte de locuinţele sub pământ, «cabanes sous terre», pe cari le aveau cei mai mulţi soldaţi. In Iunie se lucrà harnic la clădirea de case nouă. V. şi *ibid.*, p. 20.

(6) Fabrice, p. 166: «Sur une hauteur proche du village moldavien appelé Varnitza». Cortul regelui fusese lângă biserica românească: «assès proche d'une église grecque qui est à une petite distance du village». Şi Fabrice adauge: «Tous les autres officiers du roi se logèrent dans le village, et chacun s'accommoda le mieux qu'il put dans les maisons de ces paysans, qui sont Moldaviens et de la religion grecque»; la Motraye, II, pp. 30—31, 38, 111. Casa costă 7.000 de scuzi.

făcù «cei doi pași afară din cort» cari se cereau dela dânsul, și astfel Devlet-Ghirai fu primit de dânsul ca orice particular de distincție care a cerut o audiență la Curtea suedeză (1). La o leghe depărtare, «Impăratul» tătăresc așteptă întoarcerea vizitei, dar Carol al XII-lea nu se putù hotărî niciodată la acest pas, pe care-l privià ca o mare umilire (2). După somațiile făcute lui Tolstoi, de a se restitui prinșii dela Cernăuți, Regele credeà că trebue să se gătească pentru o expediție de răsbunare și se lucrà la steagurile cele nouă cu cifra lui. Moldovenii și Tătarii luau 24 de scuzi pentru o șea — caii «tătărești» erau însă iefteni (3) — și 4 «franci» pentru potcovit (4). In așteptarea declarației de răsboiu a Porții, Suedezii și Turcii fraternizau la Bender: în Iulie încă se dădù un prânz mare cu 160 de feluri, de Chehaia Pașei Iusuf; cei doisprezece invitați, ofițeri regali cu toții, ascultară tabulhanaua cetății și văzură comicăriile pehlivanilor Serascherului (5). Cele 282 de pungi și jumătate ale tributului muntean, pe cari Capugì-Bașa Mohammed le duse la Bender, în vară, trebue să fi plătit cheltuelile cu Craiul (6).

Numan n'aveà însă de gând să ducă armele biruitoare ale Sultanului pe pământul Muscalului călcător de pace. Ii erà dor de odihna sa îngânată cu cetitul cărților și cugetarea melancolică asupra rostului ființei omenești pe pământ. El cerù să fie iertat de această grea sarcină a vărsării sângelui omenesc pentru gloria Sultanului. In locu-i fu chemat din Alep un fost tăietor de lemne al Seraiului, ajuns Pașă cu trei tuiuri și «Vizir al Cupolei», Baltagì-Mohammed (17—18 August) (7). Abià peste cinci săptămâni intră în Constantinopol acest nou Mare Vizir, dela începerea stăpânirii căruia erau să atârne multe lucruri și în țerile noastre, ca și în legăturile politice ale Porții.

---

(1) *Ibid.*, p. 15.
(2) *Ibid.*
(3) O casă costà 30—40 de galbeni, cu grajd cu tot; Fabrice, p. 16.
(4) *Ibid.*, p. 20.
(5) *Ibid.*, pp. 22—3.
(6) Greceanu, pp. 194—5.
(7) Și Greceanu știe că Numan a fost trimes ca Pașă la Negroponte, pentru Turci «Egripoz», și pe care el îl numește astfel: «Egripul»; p. 195.

IV.

Numirea lui Dimitrie Cantemir ca Domn pentru răsboiu.

Nicolae Mavrocordat plătise odată prea mult și erà hotărît să nu mai dea altcevà decât ce se cuvine. Dacă i se cereau bani, el aduceà dovezi de plată. Dacă erà nevoie de salahori, nu trimeteà pe oricine, adevărat slujitor, *siimen* al Hatmanului sau al Agăi — erau ostași și trupe de poliție — ori fie și din «argații lor, ci «făceà căutare» la «grajdurile domnești», pe «izvoade», «întrebând pe fiecare cu gura lui» și înlăturând pe cei ce nu erau scriși în catastifuri. Silià pe Turcii negustori dela «carvanserà», hanul lor, a nu strânge decât adevăratele lor datorii (1), și fără camătă, cum scrià la firman. «Cărți de plinit» nu li se mai dădeau la mână; copiii de casă și aprozii nu mai erau la dispoziția lor, pârcălabii judecau procesele turcești ca oricare altele. Cei ce făceau negoț cu vite, deși veniau, ca balgii, numai pentru miere și ceară, erau siliți să dea, nu numai vama, ci și cornăritul, ca orice alți negustori, și iarăș un firman acoperià pe Domn (2). Un iasacgiu erà la îndemână pentru a face pe răii oaspeți să înțeleagă de cuvânt. Când Numan luă pecetea Impărăției, boierii nemulțumiți, cu Iordachi Ruset în frunte (3), erau siguri că Aga venit la Iași cu această carte aduce și mazilia Grecului care ținea cu mojicii și umblà după dreptăți scrise în toate hotărîrile lui: oamenii lui Ruset se îmbulziră în «casa cea mare» ca să audă doritul firman, ceeace aduse închiderea puternicului boier la vătaful de aprozi și apoi la bașbuluc-bașa; Nicolae Vodă făcù apoi Divan ca la Constantinopol în lucrurile cele mari și cerù dela Mitropolit, ca Sultanul dela Muftiu, un fel de ciudată, cu totul neobișnuită *fetva*, prin care se declarà că, după Pravilă — ca după Coran —, «dovedindu-se aceste asupra lui Iordachi Vornicul, moartea» (4)!; erà să-i taie limba cea batjocoritoare și, iertându-l de «sluțire», îl ținù închis «supt scări despre casele Doamnei» (5).

Pe lângă dușmănia Turcilor celor lacomi dela Poartă, cari izbutiră să răpue și pe blândul făcător de dreptate din neamul venerat

(1) Cf. și N. Costin, pp. 78-79, 88.
(2) Neculce, p. 297.
(3) Cf. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, I, p. 398 și urm.
(4) N. Costin, p. 82 — 3.
(5) *Ibid.*, p. 84: el dădù 12 pungi ca despăgubire pentru 15.000 de ughi luați dela Mihaiu Vodă, și mai făcuse și un împrumut Vistieriei. V. și Neculce, p. 729.

al Chiupruliilor, pe lângă pârile pribegilor și tânguirile vicleanului celui mare de sub scări, în sfârșit pe lângă vechea prigonire a lui Potocki (1) și plângerile, cari încetaseră numai în August, ale lui Carol al XII-lea însuș (2), se adăugeà împotriva lui Mavrocordat și mânia Brâncoveanului. Cărăușii trimeși de acesta la Oceacov se îmbătară la Galați și dădură foc târgului, cu care prilej prădară pe unii negustori, așà încât Domnul Moldovei făcù arătare la locurile înalte. La marginea principatului vecin, ca și la Nistru și la Dunăre, Nicolae Vodă deschise slobozii, cu «milă», cari smomiau pe birnicii de cari bogatul Domn muntean, la care veniau atâtea cereri, aveà strașnică nevoie (3). Mihaiu Cantacuzino, unchiul Brâncoveanului, ţineà, în sfârșit, la el pe Dumitrașcu, fratele lui Vodă Racoviță, și acesta stăruià din răsputeri pentru Domnia aceluia, care credeà să fi aflat acum un razim în dreptatea lui Numan Köprili.

De fapt însă și asupra lui Constantin Vodă se grămădiau pârile, strașnicele pâri de trădare. Răsboiul cereà apoi bani mulți, și nu erà să-i dea Carol al XII-lea, care, din potrivă, nu se mai sătură să ceară, cu dreptul lui de *mosafir* și cu mândria lui de rege; dar la Brâncoveanu stăteà doar o întreagă Vistierie de galbeni de aur, numai bună pentru lefile și zahereaua oștirilor! Ceeace hotărî căderea Domnului Moldovei fu însă intervenția Hanului.

Devlet-Ghirai voià răsboiul cu Muscalii, adecă răsbunarea pentru jafurile rusești în Crimea lui, pentru amenințarea din partea castelelor ridicate de Țar în hotarele ei,—o răsbunare tot prin pradă, care hrănià de veacuri Tătărimea. Ucraina, Ținutul Donului, unde stăteà gata Nuredinul lui, îl ispitiau de mult. Bătrânului îi plăceà vitejia nebună, vrednică de un mârzac cu sânge împărătesc, de un Șirin ales, a «Șvedului» și, având prilej să și câștige, erà încă mai bucuros să-l ajute. Cu bucurie primì el deci, în toamnă, pe Imbrohorul, Comisul cel mic al Sultanului, care pentru a doua oară îl poftì la Divanul păcii și răsboiului.

De mult cunoșteà el pe Cantemirești, și de sigur văzuse și pe bătrânul lor tată, voinic din codrul Chigheciului, vecin cu Nogaii lui din Bugeac. Fiul unui astfel de om erà mai bun pentru vremi de

(1) Cf. Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 384, no. DLXXV; aceste *Anale*, XXXII, pp. 13-4.

(2) Hurmuzaki, *Supl.* I[1] pp. 383—4. Stăruințele lui Mavrocordat pe lângă Désalleurs pentru a fi împăcat cu Potocki, 3 August 1710; *ibid.*, p. 382, no. DLXXII. Alte scrisori ale lui către Rege și unii din suita sa, *ibid.*, IX, p. 448 și urm.

(3) N. Costin, p. 84.

lupte decât învăţata, ceremonioasa odraslă a Exaporitului, cu care Devlet nu se împăcase niciodată. Şi capuchehaiaua Hanului, Daul-Ismail, care luà parte la ospeţele în cari Dimitrie Cantemir cântà din tambură—ceeace după vechea datină făceau numai robii ori năimiţii—erà de părere că acesta e un tânăr plăcut şi destoinic (1). Cum se întâmplase ca Baltagì să fi fost odată ocrotitorul lui Antioh Vodă, Hanul căpătă uşor dela dânsul numirea lui Dimitrie, care fusese odată moştenitorul ales de ţară, dar îngăduit de Poartă numai câtevà săptămâni, al părintelui său. Primind caftanul cel neobişnuit al *chelatului* (2), «cabaniţa cu spinări de soboli», iar nu ieftenul veşmânt de brocard veneţian, Dimitrie Vodă fu asigurat că va sta în Scaun toată vieaţa lui—aceeaş făgăduealǎ o aveà Brâncoveanu dela 1703—, că nu i se va cere nici măcar birul, necum ploconul steagului ori zahereaua sau ajutoare pentru Curtea «Şvedului»; în schimb, trebuià să dea pe vecinul său muntean—o adevărată comoară! — în mânile oamenilor împărăteşti (3). Acest vecin muntean însă trimisese de curând în vederea răsboiului 600 de cai, pentru Vizir şi pentru tunuri, 24.000 de «scânduri, grinzi, laţi şi altele» pentru podul dela Isacce, şi se cereau dela el, ca «huzmet» în bani, 300 de pungi (4). In aceste pretenţii Dimitrie însuş puteà să afle o învăţătură!

La 23 Noemvrie Mavrocordat judecà în Divan, judecata dreaptă fiind mândria lui. Doi Trimeşi împărăteşti, între cari unul erà Iusuf Aga, iar celălalt o sarageà a lui Antioh Vodă, pătrunseră în temniţa lui Iordachi, şi-i dădură drumul. Domnul părăsì atunci, fără a-şi pierde cumpătul, asigură cronicarul său,—dar Neculce l-ar fi văzut «înspăimântat»—, sala judeţelor. Erà o mazilie blândă, fără mânie şi fără pedeapsă. Firmanul izgonirii nici nu se cetì înaintea boierilor, ca de obiceiu. Nimeni nu se atinse de banii celui căzut din Domnie, cu toate că Iordachi, ajuns acum întâiul între Caimacami, apucase a da

(1) N. Costin, p. 89. Despre această îndeletnicire a istoricului nostru vorbeşte şi «călătorul» francez care face notele la Porter, *Observations sur la religion, les loix, le gouvernement et les moeurs des Turcs*, Neuchâtel 1770, p. 116, nota a: «Un Vaïvode grec ou prince de Moldavie bien connu parvint à cette dignité en jouant de la guittare devant un certain Ephraïm ou Ibrahim-Effendi, favori du Grand-Seigneur». — Pentru prezenţa lui Dimitrie Cantemir la ospeţele turceşti v. Dumont, *Voyages en France, en Italie, en Allemagne, à Malthe et en Turquie*, II, Haga 1699, p. 123: ambasadorul francez dă un «festin magnifique à plusieurs seigneurs turcs, où le prince de Moldavie se trouva» (an. 1699).

(2) Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, trad. Hodoş, p. 229, nota 38.

(3) Izvoarele citate şi Neculce, pp. 300—1.

(4) Greceanu, p. 196.

această poruncă. Doar că Nicolae Vodă trebuì să audă de față cu Aga mustrările pline de ură ale marelui boier pe care-l ținuse în beciu o vară întreagă; acesta fu oprit însă de Turc, când voì să-și facă plăcerea de a petrece pe fostul stăpânitor, în «lefticǎ», picioarele fiindu-i bolnave de umezeala închisorii. «La luatul de ziua bună dela boierii ce l-au petrecut, au zis, jurându-se, cum n'au avut gând rău, nice spre boieri, nice spre țară; iară cine i-au greșit, să fie iertați.» In alaiul care-l întovărășià, se găsiau și Suedezii și Cazacii față de cari fusese drept ca față de toată lumea. La Piscu oamenii așezați în sloboziile deschise de dânsul ieșiseră cu jale înaintea Agăi, care erà prietenul mazilului. Dela Tighinea i se dădù dovada că a răspuns birul întreg. La Galați învățatul Mavrocordat avù chiar o explicație cu învățatul său urmaș, — care alergase grabnic, fără alaiu și fără tuiuri ori steag, — în ce privește rosturile bănești ale țerii (1). Neculce asigură că Dimitrie Vodă oprise, prin scrisorile lui către Caimacami, orice necuviință față de înaintașul său, care trebuià tratat la plecare «cu mare cinste, ca un Domn». Se dădù din amândouă părțile făgădueala că nu se vor face pâri, — ceeace se observă însă doar câtevà săptămâni (2). O însemnată îmblânzire a moravurilor noastre politice, care se datorià însă în rândul întâiu inteligenței alese și deosebitei culturi a celor doi principi.

V.

Pregătirea răsboiului cu Petru cel Mare.

In zilele, de urgie pentru mulți, ale lui Mavrocordat,—care confiscase ce se găsià pe pământ moldovenesc în hambarele lui Turculeț (3),—fugiseră în Polonia pribegi cari aveau alte gânduri și scopuri decât obișnuiții fugari ce se duceau la Focșanii-munteni ori la Brașov, ba chiar la Sniatyn și Mohilău. Erau tot oameni tineri, cu aplecări și destoinicie pentru ale răsboiului, afară doar de Savin Zmucilă care fusese sfătuitorul la răscoală al lui Vodă Petriceicu

(1) N. Costin, pp. 86 9.

(2) In Maiu 1711, Nicolae Vodă erà adăpostit de Désalleurs, la ambasada franceză; Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 395, No. DXCII; IX, pp. 452-3, 454. V. și N. Costin, p. 92. Cf. și Cronica lui Axintie Uricariul, în *Letopisițe*, II, p. 121 și urm.

(3) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 385, No. DLXXVII.

şi luptase în părţile Bugeacului împotriva Tătarilor (1). Intre ei aflăm pe Vistiernicul Luca, pe Pavel Rugină, Ilie Abăzà, Mireştii; Ioan, Toader şi Pavel, unul polcovnic şi ceilalţi doi căpitani (2); pe Ioan Zărul, despre care o cronică munteană spune că ţineà pe o soră a lui Cantemir (3), şi rudele sale Nour şi Constantin Zărul, apoi pe Mogâldea Serdarul, pe Moţoc Jicnicerul, din vechiu neam de răzeşi, pe căpitanii Ciute şi Apostol, pe Căpitanul cel Mare Ion Bănarul, pe pârcălabul de Soroca (4), pe un Lazu, un Moţoc, un Calmăşul. In Polonia ei căutau pe Ruşi, oastea rusească, în rândurile căreia erau gata să se lupte, pentru glorie, pentru câştig, pentru plăcere, pentru «desrobirea» Moldovei din «robia turcească». Când aflară de numirea lui Cantemir, ei alergară toţi în ţară, afară de Zmucilă, care aveà de dat bani Vistieriei şi se vede că nu-i ştià găsì (5).

Dimitrie Vodă se plânge, în scrierile sale, că Turcii nu şi-au ţinut făgăduelile faţă de dânsul şi aceasta l-a îndemnat a trece la Muscali. De fapt, se strânseră îndată două şferturi din darea obştească, introdusă de Mavrocordat, pentru a se aveà «banii steagului», care şi sosì îndată — la întrarea lui în Iaşi, noul Domn avuse doar pe un Turc care ţineà numai «o ghigă mare», buzduganul (6). Pentru răsboiul viitor se cerură provizii de tot felul — şi la Bender —, lemne pentru cetate, dar, de fapt, şi pentru casele coloniei militare suedo-polone, lemne pentru podul dela Isaccea-Cartal (7), cară pentru grâul ce mergeà dela Brăila spre Nistru. Dar vitele periseră de boală, şi grâul nu se făcuse în anul ce se încheià. Grudzinski, cu cei peste 3.000 de Poloni ai lui, aşezaţi în Iaşi, cereau bani mulţi, şi abià-i găsì Cantemir la balgii, cu împrumut (8). Ţineà bani şi oastea cea nouă pe care noul Domn se crezù dator a o strânge: «cinci-şase steaguri de lefecìi» şi două de Lipcani, luaţi din ai lui Potocki, cari trăiau risipiţi prin ţară. «Feciori de boieri, grijiţi bine», îi formară o gardă,

(1) Pe lângă *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, v. Neculce, p. 335.

(2) Neculce, pp. 297, 332. Savin strângeà *rupta*, noua contribuţie generală, la Suceava, când porunca de a plătì «fruntea banilor» şi a da «tabla» îl făcù să fugă (N. Costin, p. 79).

(3) Greceanu, p. 208.

(4) La Greceanu i se zice: «Findicu». De alminterea în ediţia acestei cronici Zărul e redat: Ţăruş; p. 208.

(5) Neculce, p. 301.

(6) N. Costin, p. 89.

(7) Ioan Buhuş fu orânduit a le strânge în Vrancea, şi nu mulţămì pe Domn; *ibid.*, p. 91.

(8) *Ibid.*, p. 90.

și în ea intrară, pe lângă polcovnicul și căpitanii pe cari îi știm, Aga Dimitrie, sarageaua lui Antioh, Brahă, din Ținutul Dorohoiului, dela Borolea, căpitan de darabani (1). Cum se vede, noul Domn se răzimă și pe boieri, cărora le iertase desetina, împotriva ideilor «filozofice», egalitare, ale lui Mavrocordat, dar mai ales pe mazili, cărora «li-au scăzut dăjdiile pe jumătate» (2), văzând în ei un element militar și politic de viitor. Pentru țărani n'aveà nici vorbă bună, nici dreptate sigură.

In sfârșit, cu toată dorința Hanului, prinderea Domnului muntean se vădì cu neputință : Brâncoveanu fusese poftit a da, în total, 500 de pungi pentru răsboiu, și le dădeà, însă pe încetul, câte o sută pe lună (3). Cantemir își făcuse un dușman, care aflase toate, și el nu mai erà în stare acum să-l răpuie.

După înghețul Bobotezei, pe ger grozav, în Fevruarie, expediția Tătarilor, uniți cu Potocki și sfătuiți de un ofițer suedez, Lagerberg, începù. Hanul însuș pornì de pe malul Donului, dar nu putù distruge flota rusească, precum îi fusese făgăduința. El arse în jurul Harcovului. Bugecenii, cu fiul cel frumos al Hanului și cu comandantul polon, țintiră dela Soroca spre Chiev ; ei prădară la Nimirov și Samara, fără a puteà izbutì la Bialoțerchiev. Impotriva firmanului se trataseră ca dușmani bieții răzeși dela Nistru, cari, neașteptându-se la o astfel de lovitură, nu-și părăsiseră sălașele.

Până în primăvară stătură apoi hordele pe locurile dintre Nistru și Nipru. Când se apropiară generalii ruși, năvălitorii, cari făcuseră ispravă destulă, având mulți robi cu dânșii, nu se retraseră. In lupta ce se dădù lângă Bialoțerchiev, o parte însemnată o avură și Moldovenii Țarului, cu polcovnicul Grigoraș, zis Ivanenco, și cu rohmistrul Ioniță, fratele lui; ei rupseră liniile Tătarilor, dar la urmă fură încunjurați și nimiciți, perind «de suliță» și rohmistrul. Tătarii plecară apoi înaintea salvelor rusești (4). Pașa cel nou de Bender, Cara-Mustafà, nu știuse să sprijine după datorie această strașnică declarație de răsboiu (5).

(1) Neculce, p. 332. Pe Rugină Șătrarul îl aflăm, cu Antohie căpitanul, între alți răzeși la 1698 (Iorga, *Studii și doc.*, XVI, pp. 201—2, No. 66).

(2) Neculce, p. 302.

(3) *Ibid.*, pp. 300-1, 303-4.

(4) N. Costin, pp. 90—1.

(5) Neculce, p. 304; N. Costin, pp. 90—1; Amiras, p. 55, nota 1; Iorga, *Documente Brâncoveanu*, pp. 25—6.

VI.

Legăturile lui Dimitrie Cantemir cu Ţarul până la răscoală.

Veştile dela hotar, şi despre această năvălire tătărească, le află Poarta dela Cantemir, care ştià împrejurările politice din Europa şi aveà oameni bine plătiţi pentru a-l înştiinţà. Ni-o spune omul de încredere al lui, Neculce. Tot prin el aflăm că Turcii fură întrebaţi de Dimitrie Vodă dacă îngădue ca, în interesul lor, să între în legături cu Ţarul, şi că ei se învoiră la aceasta. Pe atunci partida filo-rusă din Moldova, cu Antohie Jora Hatmanul, cu Mitropolitul Ghedeon şi «alţi boieri mari» în frunte, privià pe Cantemir ca pe o unealtă turcească, un «Turc» curat, şi scrià Ruşilor că ea, fără ştirea lui, ar fi gata să-i dea bani pentru 15.000 de oameni şi un ajutor de 10.000 de slujitori moldoveni, dacă, în răsboiul ce se deschide, n'ar merge spre cetăţile de hotar— Oceacovul, Benderul,—ci ar înnoì campania lui Sobieski, viind prin Iaşi asupra Bugeacului pentru a oprì pe Tătari şi căutând a zădărnicì trecerea Vizirului peste Dunăre (1).

Incă din iarnă Ilie Abăză şi Ioan Mirescul merseră la Chiev, de unde Ţarul îi duse cu el la Moscova, pentru a-şi da lămuririle de nevoie (2). La o dată pe care n'o cunoaştem, Căpitanul Pricopie plecă apoi la Ţar pentru a pune la cale o învoeală scrisă cu acela în care Vodă Cantemir cel tânăr vedeà tot mai mult pe stăpânitorul de a doua zi.

Arătà Dimitrie Vodă prin aceasta că e gata la orice jertfă pentru biruinţa Muscalilor? E mult mai de crezut, după mărturisirile lui Neculce despre criza ce se petrecù după câtevà săptămâni în sufletul Domnului celui nou, mai priceput la cărţi decât la lucrurile acestei lumi, că Dimitrie voià, înainte de toate, încredinţat fiind că oastea europeană, cu arme apusene şi generali nemţi, a lui Petru cel Mare va birui, ca această schimbare de putere să nu-l afle nepregătit.

La 13 Aprilie încă se încheiè, după prădăciunile tătăreşti, un tratat al lui Cantemir, ca liberator al ţerii sale şi întemeietor de dinastie, cu Ruşii. Ţarul arătă că desrobirea «popoarelor creştine» e

(1) Neculce, pp. 304—5.

(2) Tanoviceanu, în *Archiva societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi*, IV, p. 344. In biografia adaosă la *Istoria Imperiului Otoman*, Antioh Cantemir pretinde (v. pp. 799, 804) că Ţarul ar fi trimis întâiu rămâne a se şti cu ce misiune — pe Grecul care erà medicul său, Policala.

scopul de căpetenie al pornirii sale, deși n'a voit ei răsboiul. Lui Dimitrie Vodă, ca unui «râvnitor pentru credința creştină și ostaș al lui Hristos», i se acordă un privilegiu de «supunere». Domnul va iscălì un act scris de vasalitate, cel mai târziu până la sfârşitul lui Maiu, dar lucrul nu se va da în vileag până la intrarea oştilor, când oastea moldovenească se va unì cu a Țarului, acesta purtând toată cheltueala. Cantemireştii, cât vor păstrà pravoslavia, vor fi stăpânitori cu drept de moştenire în Moldova, ca «samoderjeți», «suverani», având totul în mânile lor, dar după datină, care va fi păstrată, neschimbându-se nici dările; se statornicià și dreptul urmașilor nenăscuți la moartea vreunui Domn. *Orice făgăduează dată altui cuivà se va nimicì.* Doar pentru trădare un membru al dinastiei poate fi scos, dar numai pentru ca altul, credincios, să-i iea locul. Moldova cea nouă se va întregì cu toate raialele smulse dela dânsa. Pentru a fi în sfârşit siguranță și pentru cazul cel mai neașteptat, se făgăduià, dacă răsboiul n'ar fi norocit, ocrotirea Moldovei la pace ori adăpostul lui Dimitrie Vodă în Moscova, cu pensie, și despăgubire pentru casele lui din Țarigrad. Țarul nu schimbă aproape de loc punctele, «ponturile» aduse de Trimesul, — care nu e numit în privilegiu, — al Moldoveanului (1).

Cu actul scris al supunerii Dimitrie Cantemir trimese pe Ștefan Luca, dintre tinerii lui mazili răsboinici (2), fost pribeag din vremea lui Nicolae Mavrocordat : erà unul din cei mai de încredere oameni pe cari puteà să-i aibă la îndemână, el fiind cumnatul lui Neculce, singurul intim al bănuitorului Domn. Lui Luca i se ziceà și Luculenco, și el erà dintre răzeșii Țerii-de-sus, — aveà însă moșie la Bărboși—, cari ştiau și rusește. Erà să fie numit Vistier, și funcționà atunci, pentru a strânge știri, numai ca staroste de Cernăuți.

Oştile Domnilor noştri aveau şi ele porunca de a se unì cu ale Vizirului la 23 Aprilie st. n. în Bender. Dar abià pe la jumătatea lui Maiu trebuià să plece, cu Baltagì Mohammed, tabăra strânsă lângă Adrianopol, fără să putem fi în stare a spune motivele acestei zăbăvi: de sigur însă se aşteptă până atunci să se vadă în ce parte și cu ce gând pleacă Rușii. Cantemir va fi avut partea sa

(1) După *Polnoe sobranie zaconov*, IV, p. 659, în Mitilineu, *Colecție de tratate*, p. 74 și Sturdza, *Acte și documente*, I, p. 15 și urm. Cf. analiza din G. Bogdan-Duică, în *Rumänische Jahrbücher*, 1893, p. 618 și urm., 630 și urm.

(2) *Ibid.* Cf. «sfetnicii săi cei tineri ca dânsul», din N. Costin, reprezentantul îndoelilor boierimii celei mari.

în rătăcirea stăpânilor, ca şi Brâncoveanu, care, cum ştim, îşi făcù apoi lagărul lui de observaţie în gura Urlaţilor, la Cricov, fără a se mişcà de acolo.

Câtevà zile după sorocul, amânat, al plecării slujitorilor noştri, Dimitrie Vodă, care treceà în ochii celor mai mulţi ca un isteţ ajutător al Turcilor, trimeteà, la 23 ori la 24 Aprilie st. v. (1), pe Luca în Polonia, la Adam Sieniawski, Hatmanul Regelui August, pentru a negocià cu el în numele Vizirului, către care Sieniawski scrisese de curând pentru a scutì Polonia de primejdiile şi pagubele răsboiului. Erà vorba de o restabilire a lui Stanislas, acum în ajunul luptelor celor mari: cu acest preţ s'ar căpătà o deplină cruţare a tuturora şi întărirea păcii din Carlowitz (2).

De fapt, Luca mergeà la Ţar. Scrisorile lui de acreditare şi jurământul nu erau însă numai din partea Domnului. Inainte de a luà o aşà de mare hotărîre, acesta se crezuse dator a întrebà pe ai săi, a face un Sfat ca acela care, în Constantinopolul Padişahului, se strângeà înainte de schimbările politice cu însemnătate. Divanul lui Dimitrie Vodă erà alcătuit din următorii boieri: Nicolae Costin, care în cronica sa arată că n'a avut nici o parte la o măsură care, date fiind urmările ei, e osândită de dânsul. Lupu Costachi, care, îndată, merse la ţară la dânsul, în părţile Bârladului şi, împreună cu o mică oaste, se închise, el, fraţii, fiul, cu provizii pentru biruitor, oricare ar fi el; stătù în păduri sigure, lângă mânăstirea Bursuci, de unde nu-l putù scoate Chigheciu însuş, trimes în podghiaz cu 300 de Moldoveni şi 200 de dragoni (3). Apoi Constantin Costachi, care va fi urmat astfel pe ruda sa; Antohie Jora — înlocuit acum cu Neculce—, doi Sturzeşti: Sandu şi Ioan — despre cari nu se aude nimic —, un Grec, Spragiotes, ca Postelnic, Dabija, ca Ban. Pe lângă aceştia toţi, indiferenţi sau duşmani, se mai găsiau însă doi boieri, pe cari Cantemir îi putù câştigà: Vistierul Ilie Catargiu şi Păharnicul Gheorghiţă Mitre (4), care negociase odată nunta tânărului beizadeà Dimitrie cu o fată a Brâncoveanului (5).

(1) Cu câtevà zile înainte, la 11 Aprilie, Cantemir scrie în cei mai prietenoşi termini unora din cei ce încunjurau pe Carol al XII-lea; Hurmuzaki, IX, p. 451—2, no. DCXXV.

(2) Amiras, *l. c.*, p. 57, nota 2.

(3) N. Costin, pp. 100, 105, Neculce, p. 313. După Cantemir, în «Evenimentele Cantacuzinilor şi Brâncoveanului», Lupu ar fi fost dator cu 3.000 de galbeni din goştină şi ar mai fi primit 800 din Vistierie pentru a strânge zahereà.

(4) Neculce, p. 302.

(5) *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, I, p. 317; Neculce, pp. 306—7. Cf. Amiras, p. 67, note; N. Costin, p. 99.

Acestor boieri li se puse întrebarea ce măsură trebue să se iea față de înaintarea oștilor rusești, cari erau încă foarte departe. Cei mai mulți îl sfătuiră să urmeze exemplul tatălui său în vremea năvălirii lui Sobieski: să se coboare prin Fălciiu către Bugeacul Tătarilor ocrotitori: Doamna ar fi fost trimeasă la Oituz, Bârlad ori Focșani pentru a fi gata de trecere pe pământ străin, sigur. După această propunere, asigură Neculce, «au rămas». Dar Luca merse la Țar, la Jaroslaw, și acesta primì nouăle condiții, *din cari vorbește și interesul boieresc:* boierii vor fi inamovibili dacă nu săvârșesc vreo vină dovedită prin judecată; ei pot fi osândiți la moarte numai în Sfat și cu «iscălitura Mitropolitului», cum făcuse Nicolae Mavrocordat; Domnia nu le va luà nici o dijmă, mulțumindu-se cu venitul ocnelor și târgurilor, pe cari Dimitrie și le prevăzuse și prin «ponturile» sale; desetina, goștina dela «vecini» o vor strânge boierii și mazilii; Muscalii nu vor concurà aristocrația de țară, nici ca stăpâni de moșii, nici ca dregători (1).

VII.

Declarația silită a lui Cantemir pentru Ruși.

Petru cerù noului său vasal să vie neapărat la Nistru, cu cei 10.000 de oameni făgăduiți și cu provizii. Acesta arătă însă că n'are nici 3.000 și că frica de Tătari oprește pe cărăuși. Cu câți oameni se strânseseră sub steagurile sale, Cantemir se coborî deci și el la 20/31 Maiu într'un lagăr de așteptare și observație, la «Balica», sub mânăstirea lui Balica Hatmanul, care fu apoi Frumoasa lui Grigore Ghica (2). Aici află el de venirea unor Turci dela Bender, cari trebuiau să ridice, după cererea lui, pe negustorii de neamul și legea lor ce se aflau în Iași și se băteau între ei; crezând că e Aga maziliei, Vodă își închise Doamna la Cetățuie și legă, la Stânca, pe acești oaspeți, pe cari pe urmă-i liberă cu daruri, neștiind cum să mai îmbuneze lucrurile. Iașul, înștiințat, se împrăștiase de frica jafului (3).

Prin Neculce aflăm greutatea acelor zile critice. Zlătarii fugiau cu banii ținuturilor, și în Vistierie erau abià zece pungi de bani, carele cu hrană nu veniau la corturile celor «cinci-șese steaguri

(1) N. Costin, p. 306.
(2) La N. Costin: «lângă Bahluiu, din gios de mormânturile jidovești».
(3) Cele mai bogate știri în N. Costin.

de lefecii şi siimeni», cari se revoltară, mergând la Cetăţuie pentru plată. Domnul îşi pierde iarăş cumpătul: bate pe Bulucbaşi cu buzduganul şi-i loveşte cu sabia, înteţeşte garda lui adusă din Constantinopol, vreo 60 de oameni, şi pe siimenii cei noi, cu jurământ, sub Ioan Bănarul, împotriva zurbagiilor.

Turcii se apropiau: la începutul lui Iunie erau să ajungă la Isaccea. Iasacgiul, judecătorul Turcilor cu negoaţe, îl făceà pe Vodă hain în faţă, pentrucă nu se hotărăşte la plecare (1). Când Luca sosì în sfârşit cu privilegiul patent, cu «universalul» Ţarului, cu lanţul şi medalia purtând chipul noului stăpân, sufletul turburat al lui Dimitrie Vodă se alinà (2). Nu mai erà vreme de pierdut. Pricopie Căpitanul şi vechea sarageà a lui Antioh Vodă; Aga Dimitrie, pe care se făcuse a-l bate şi izgonì, merseră la Şeremetev, care comandà la Mohilău şi Ţicanovca, peste Nistru, avangarda rusească, cerând să-i facă îndatorirea de a-l *prinde* cu un podgheaz de vreo 4.000 de oameni (3). Emisarul află pe Ruşi lângă Soroca, al cărui pârcălab răspinse pe Turci şi pe Poloni şi le deschise porţile celorlalţi la 30 Maiu st. v. (4).

Podghiazul venì astfel într'adevăr, la 1 Iunie spre seară. Erau 3.000 de Ruşi şi Chigheciu cu călărimea lui de 500 de joimiri moldoveni. La apropierea lor de Zagarancea, unde Vodă le ieşì întru întâmpinare, se dădù porunca de a jăfuì, ucide şi botezà cu sila pe negustorii turci, la Iaşi şi aiurea, la Roman de pildă (5). Cantemir, care erà un istoric, înoià astfel isprava din 1594 a lui Aron Vodă (6). Peste două zile, la 3 ale lunii, Cropotov, care stătuse o zi în tabără, la «podul lui Bâtcă», lângă Tomeşti, intrà în Iaşi, şi Dimitrie Vodă se supuneà public Impăratului creştin (7). Dar păstrà totuş înfăţişarea cuivà care nu s'a putut împotrivì unei covârşitoare puteri, pe care nu el ar fi adus-o, smomind-o din drumul ei.

Dintre boierii de faţă — ceilalţi pribegiseră în zilele din urmă, — nu numai Ilie Catargiu şi Gheorghiţă Mitre ar fi încuviinţat fapta Domnului, dar şi Constantin Ruset Păharnicul, soţul unei nepoate de

(1) *Ibid.*, p. 100.
(2) *Ibid.*, p. 101.
(3) Neculce, pp. 308—10. Cf. N. Costin, p. 98 şi urm.
(4) *Acte şi fragmente*, I, p. 314, No. 2.
(5) Neculce, p. 341.
(6) După o scrisoare din tabăra dela Urlaţi, Cantemir ar fi înştiinţat însă pe Turci să fugă; *Acte şi fragmente*, I, p. 316, No. 3.
(7) 1-iu Iunie, Vineri, e pentru ieşirea întru întâmpinare, p. 100; 3 Iunie pentru supunere; *Acte şi fragmente*, I, p. 313. Aceste date şi la Afenduli, în Hurmuzaki, XIII, p. 54.

vară a Domnului (1), chiar și Ion Sturza, — Gheorghiță și Sturza pârîseră pe Mavrocordat la Poartă (2) — și în sfârșit puternicul Iordachi Ruset, căruia i s'ar fi părut numai că tânărul stăpânitor «s'a cam grăbit», neașteptând să vadă întâiu «puterea cum li-a merge» (3). La 4 Iunie vedem pe Cantemir pecetluind o poruncă de «oboroace de oaste», pentru hrana musafirilor, cu o nouă pecete latină, în care se numește «Dei gratia princeps Moldaviae», potrivit cu tratatul» (4). El primise, sau primì în curând, 30.000 de scuzi (5), pentru a face oastea lui moldovenească, și îndată se dădù veste în țară că plata ostașilor de țară va fi cinci ruble pe lună, adecă «50 lei proști și un tult», — după mărturisirea lui Cantemir însuș: cinci galbeni la înscriere și apoi trei taleri lunar (6); mazilii căpătară patente de polcovnici și rohmiștri ca tovarășii lor pribegi; cei dintâi erau să aibă, din aceiași bani ai Țarului, — în sumă de o sută de pungi, scrie Neculce —, 100 de ruble, ceilalți 30, iar chehaii (locotenenții) și stegarii, 10. Se căpătară astfel, din slujitori ca și din «ciobotari, croitori, blănari, cârcîmari, slugi boierești», destui ostași pentru 17 polcovnici și 170 de rohmiștri. Tătarii numărau 30.000 de oameni (!) și, roind după furt de cai în jurul taberei, se feriau să treacă Prutul, «știind pe Moldoveni că sunt sprinteni la răsboiu» (7). Se cereau vite, câte patru lei una, până la suma de alte patruzeci de pungi (8), și, când nu se găsiră, ele fură luate cu sila, «în Cârligătură și pre la Cotnari», dela cei cu bejenii.

Asupra valorii acestei oștiri și purtărilor ei merită să fie reproduse aceste rânduri, cuprinse în compilația zisă a lui Muste (9): «Atunce toți se făcuse oșteni: slugile lăsau pre boieri, argații lăsau pre stăpâni, și altă prostime mulți au mers de au luat bani și s'au scris la steaguri, — mai mulți fără de arme, că nu aveau de unde-și mai cumperà, că și arcarii sfârșise arcele, săgețile și săhăidacele

(1) Neculce, p. 317.

(2) Axintie Uricariul, în *Letopisițe*, II, p. 122.

(3) N. Costin; Neculce, p. 311. Rusul vizită Curtea și mănăstirile, apoi se întoarse la tabăra lui.

(4) *Studii și doc.*, XII, p. 99.

(5) 16.000 de galbeni, după un raport muntean; Hurmuzaki, VI, p. 29.

(6) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 937; N. Costin, p. 101. Cf. Muste, p. 45: «jalovanie țarsca». Pentru plata ostașilor lui Chigheciu, v. Hasdeu, *l. c.*

(7) *Ibid.*

(8) Neculce, pp. 313—4.—Trebuiau să fie 100 de oameni la un steag *(ibid.)*.—Cf. Muste, p. 45, pentru provizii.

(9) *Ibid.*

ce au avut în dughenile lor, ce îşi făceau suliţe din crăngi ascuţite şi pârlite la vârf; se încălără cine cum puteà. Dară ce oştean», scrie acest boier nu prea mare, «va să fie prostimea, mojicii, ce niciodată pre cal n'au încălecat, nici armă în mână n'au prins de când erau ei, nici în oşti n'au slujit; ce numai cât pierdeau banii. Că mulţi de aciia, şi polcovnicii,—nefăcându-li nime căutare, să li iea sama cine câţi oameni au strâns, fără numai strigau şi poronciau şi scriau cărţi: tot omul să încalece, să meargă în oaste, pentru volnicia lor, iar cine nu va ascultà această poroncă, ori boier ori breslaş, şi nu va merge în oaste, bine să ştie că acela va rămâneà vecin şi podan, în veci nerăscumpărat şi nevolnicit, şi tot ce va aveà, se vor da în jac, — umblau jăcuind în toate părţile, cirezile de boi de negoţ ce mergeau la iarmaroace în sus, turme multe de oi a' gelepilor, până şi de prin carăle bejenarilor, pre unde aflau câte două au trei cară, jăcuiau ce găsiau şi ce-şi puteau. Iară în oaste n'au mers.»

VIII.

Ţarul în Iaşi.

Incă din ultima zi a lui Maiu, Şeremetev însuş trecuse Nistrul pe la Raşcov, având cu el pe Dolgoruchi şi «alţi gheneral», cu 15.000 de oameni; răzeşii dela Nistru îi oferiră îndată slujba lor de ostaşi (1). La 6/17 Iunie Cantemir îl întâmpină la Ţuţora, unde comandantul muscălesc sosise cu o zi mai înainte (2), întovărăşit de acele cete ale răzeşilor Orheiului, Sorocăi şi Lăpuşnei, cari se temeau să nu fie pedepsiţi de Tătari (3). In suita Domnului erau Neculce şi Luca, dar şi Constantin Ruset. Şeremetev primì un cal turcesc dela Cantemir şi împărţì blănuri de sobol şi viguri de postav scump vizitatorilor. De faţă erà şi Sava din Ragusa, cunoscutul scriitor, care jucà de mult un mare rol diplomatic la Muscali şi le dăduse nădejdea unei răscoale generale a Slavilor din Balcani (4).

Dacă s'ar fi mers atunci asupra Dunării, cu trupele lui Şeremetev şi cele, cari veniră îndată, ale generalului Janus, dacă Ţarul ar fi

(1) *Acte şi fragmente*, I, p. 314, No. 2.

(2) N. Costin, p. 101; Afenduli, *l. c.*; Neculce, pp. 311—2.

(3) Şi se aşezară în Ţinutul Cârligăturii (Neculce, *l. c.*).

(4) V. şi proclamaţia Ţarului către Greci în Miklosich şi Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi*, pp. 279—81, No. XIX.

lăsat mai răpede «nunta leşească» dela Jaworow, erà cu putinţă să se oprească Vizirul la Dunăre. Dar abià Sâmbătă, la 23 Iunie/4 Iulie, se află el la Ţuţora, după ce, trecând pe la Soroca, străbătuse părţile Bâcului (1). Il călăuziseră aceia dintre vechii pribegi cari nu se întorseseră încă în ţară, Savin Banul şi Pavel Rugină. Mitropolitul Ghedeon îi ieşì cu evanghelia înainte, întovărăşit de Iordachi Ruset şi alţii, — Domnul *care nu se aşteptà la o asemenea primejdioasă vizită*, aflându-se în lagărul dela Zagarancea. Asupra Impăratului creştin Vlădica stropì aghiazmă, într'un ceas rău pentru Moldova, căreia marele oaspete îi aduceà solia unor nenorociri îndelungate, unor storcătoare cheltueli, a unei pierderi de pământ românesc şi a unei îndelungate umilinţe.

Petru nu erà om să aştepte pe Vodă, oricât de mult s'ar fi grăbit acesta. La apusul soarelui el erà în Iaşi, fără suită, şi vedeà Curţile; baia turcească îl atrase, şi merse acolo să se curăţe de praful marşurilor de vară. In acest timp Ţarina Ecaterina, sosită cevà mai târziu, mergeà să vadă pe Doamna Casandra, fiica lui Şerban Cantacuzino, care de sigur că aveà mai multă învăţătură şi mai frumoase purtări decât «Imperatoriţa», născută într'un sat german din Livonia. Casandra primì obişnuitul medalion cu chip în miniatură. Cantemir însuş intră în Curte, şi nu găsì pe musafirul său cel puternic; se întâlniră apoi la scări. Şi, cu braţele lui vânjoase, Rusul, care primise sărutarea mânii, îşi ridică gazda în slava cerului, sărutându-l apoi pe creştet (2).

A doua zi, Duminecă, deşì erà în postul Sâmpietrului, se dădù în locuinţa domnească ospăţ mare, după ce dimineaţa Petru cercetase, în sunetul clopotelor şi prin mulţimea de popor ieşită ca să-l vadă (3), numai «cu trei slugi ofiţeri», bisericile, lăudând mai ales Golia, în care i s'a părut că recunoaşte, pe lângă elemente de stil polone şi greceşti, şi altele ruseşti. Ţarul se arătă plin de amabilitate faţă de gazda sa, căreia-i dădù locul de cinste la masă, sărutându-l iarăş, şi la început şi la închinarea păharelor. Erau de faţă Cancelarul Golovchin, apoi generalii Galiţin, Dolgoruchi, Rönne, Weisbach, secretarul Şafirov, Raguzanul Sava, pe lângă Toma Cantacuzino, vărul Brâncoveanului, şi Gheorghe Castriotul, musafirii munteni.

(1) Data la N. Costin: 5 Iulie ar fi fost însă Duminecă.
(2) Neculce, p. 102.
(3) Muste, p. 46.

Prezenţa acestora în Iaşi ar arătă bună înţelegere între cei doi Domni, deşi încă în ultimul timp Cantemir fusese invitat de Turci să alerge pentru a prinde pe hainul din Ţara-Românească, care însă eră aflător în fruntea unei adevărate oştiri. Dar Toma trecuse încă de atunci la Ruşi,—venind întâiu la Şeremetev,—mai puţin din dorinţa de a-şi compromite domneasca rudă, cât din tragere de inimă adevărată pentru aceşti creştini de legea Răsăritului, cu cari Cantacuzinii stăteau în strânse legături trădătoare încă dinainte (1). El puteà fi privit deci ca un fugar, cum îl priveşte mai târziu istoriografia de Curte moldovenească; încă dela 18 Iunie părăsise fără voia Domnului său Ţara-Românească, unde eră Spătar (2). Unul din cei ce-l întovărăşiră eră Ceauşul spătăresc, locţiitorul Spătarului, Ghinea, celălalt, «Toderaşcu, brat David Ceauşul, neam foarte ciocoiu, Şcheau», cum îl încondeiază cronica oficială, eră Teodor Corbea, care ajunse «canţileariul» lui Petru cel Mare, după ce fusese negociator între el şi Rákóczy (3), şi tălmăcì *Psaltirea* în versuri româneşti. Toma duceà cu sine şi un văr, Gavrilă din Drugăneşti, nepot de frate al pretendentului Gheorghe, ucis în 1673, şi pe fiul lui, Preda, care se întoarse abià la 1724, precum şi pe căpitanul Mihalachi; Stolnicul Mihalcea Cândescul, din părţile Buzăului, îi dusese prin Vrancea (4).

Spătarul pribeag aveà cu el vreo 40 de oameni numai. Nu trebue să se uite însă că Brâncoveanu însuş ţineà un căpitan de călări în tabăra lui Şeremetev, care şi băuse de două ori în cinstea lui Constantin Vodă, cu salve de puşti (5).

Cât despre celălalt Trimes, el aduceà din partea lui Hrisant Notara, Patriarhul de Ierusalim, care şi el eră autorizat la aceasta de Vizir, propuneri de pace (6). Aceste propuneri, asigură povestitorul oficial muntean, ar fi fost respinse,—cu toate că Ţarul ştià

(1) V. *Documentele Cantacuzinilor*, p. 261 şi urm.—Şi în 1712 Ţarul voià să păstreze prin Mihail Cantacuzino legăturile cu căpeteniile sârbeşti gata de răscoală; *ibid.*

(2) Hurmuzaki, VI, p. 79. Se îmbrăcase în haine «persane», ca şi cum s'ar fi ascuns pentru a merge la o ibovnică; *ibid.* V. şi Dobrescu şi Giurescu, p. 211, nota 1.

(3) Aceste *Anale*, p. 5. Pentru o solie a lui Teodor Corbe dela Brâncoveanu la Cantemir, v. Cantemir, «Evenimentele», § 20.

(4) Greceanu, pp. 200—1 şi nota lui Şt. Grecianu. In vol. XXI din «Studii şi documente» dăm acte cu privire la el şi la ai lui. Pentru Cândeşti v. prefaţa la ediţia ce am publicat din Cronica lui Constantin Căpitanul.

(5) Izvoarele citate. Brâncoveanu ar fi primit dela Ţar, crede Neculce (p. 318), 300 de pungi pentru proviziile pe cari nu le trimese. El dădù, mai pe urmă, banii îndărăt. V. mai departe.

(6) *Acte şi fragmente*, I, p. 313; N. Costin şi Neculce; Greceanu, *l. c.*

mai de mult pe acest Castriot grecizat, care puteà fi, în numele lui Scanderbeg, un pretendent la stăpânirea Albaniei, — prin uneltirile lui Toma, pe deplin înțeles într'aceasta cu Cantemir.

De fapt, cu toate aceste manifestări pentru cauza creștină, situația lui Cantemir erà așà, încât numai un răsboiu fericit îl puteà scăpà, și acest răsboiu trebuià să fie, cum s'a spus, repede, prinzând pe Turci *înainte de trecerea Dunării*. Moldova nu puteà da proviziile de nevoie pentru 100.000 de oameni; ea nu le aveà, și câte erau la îndemână nu ieșeau la iveală și nu puteau sosì în lagăr, Domnul neavând, cum se vedeà zilnic tot mai mult, nici o autoritate. Brâncoveanu, care se răscumpărase dela Turci pentru toate prin gătirea a 2.000 de care cu patru boi și câte doi oameni (1), aveà zahereà destulă, dar nu erà dispus s'o trimeată încă Țarului, chiar cu primejdia de a trece înaintea lui drept cel mai autentic «Iudă». Față de Ruși el aveà aceeaș politică pe care o avuse odată față de Austriaci; țara lui erà prea slabă ca să ajute pe cei ce nu se dovediau că pot biruì și stăpânì. Se poruncise aducerea de hrană de peste Nistru, dar ea puteà să vie numai foarte încet, și o parte din care fură prădate de Tătari «la bălțile Căinarului», iar altele rămaseră pentru spitalul militar din Soroca (2). Petru cel Mare ar fi așteptat bucuros până la alcătuirea magazinelor dela Iași, dar noul său aliat îl grăbià arătându-i că «la Siretiu», în Brăila, e tot ce trebue, lucru despre care dădeà asigurare și Toma Cantacuzino. Oastea rusească erà să plece deci prea curând pentru o sigură defensivă, prea încet pentru o norocoasă ofensivă.

Dar până la ceasul negociațiilor se petrecù bine în «casa cea mare» a Curților Domnești din Iași, «la cină». Vinul de Cotnari și pelinul moldovenesc căpătară aceleași laude ca și stilul bisericilor și frumuseța vitelor. Boierii băură fiecare câte un păhar «dres» de mână împărătească, după datinile de prietenie la petrecere ale Rușilor. A doua zi, Luni, Impăratul pravoslavnic cercetă, fără suită, mânăstirea Trei-Ierarhilor, mai ales pentru a se închinà moaștelor Sfintei Paraschive: în strana domnească nu voì să stea, ci ascultă slujba în picioare, ca orice credincios de rând. La trapeza egumenului grec venì Cantemir, și se luară dulcețile. Apoi ofițerii nouăi oștiri moldovenești fură trecuți în revistă, cu sărutarea mânii

(1) Rapoartele austriace din Hurmuzaki, VI.
(2) Neculce, pp. 314—5.

împărăteşti din partea fiecăruia. Şi Mitropolia, clădirea Anastasiei lui Duca Vodă, cuprinse pe Ţar în zidurile ei. Incă odată el merse la Golia şi apoi, înainte de întoarcerea la Curte, unde nici acum nu petrecù noaptea, la Sf. Nicolae cel Domnesc, de curând prefăcut de Antonie Vodă Ruset.

In aceeaş zi Golovchin şi Sava chemară, după porunca stăpânului lor, pe boierii nemulţumiţi cu noul rost dinastic al Cantemireştilor, cu Domnia «pe neam», la gazda lor, în casa lui Dediul Spătarul, socrul pribeag în Polonia al lui Mihaiu Racoviţă. Iordachi Ruset se împotrivià din răsputeri la păstrarea acestei clauze din tratat, şi vedem cu mirare că erà de faţă şi fratele lui Mihaiu Vodă, Dumitraşco Racoviţă, care, fireşte, sprijinind «schimbarea Domnilor», apără interesele aceluia. Cronica lui Mihaiu Vodă, aşà zisul «Muste», laudă gândul celor ce voiau Domnie cu alegere, şi nu «Domn veşnic», şi e de părere că Dimitrie Vodă n'ar fi trebuit să se asigure dela început în această privinţă (1). «Veşnicia» e luată în batjocură: «Ce îndeşert s'au ostenit, că veşnic numai singur Domnul Dumnezeu este, şi, precum este veşnic, aşà şi lucrurile lui sunt necuprinse şi nehotărîte de mintea omenească. Ce cugetau Domnii şi aceste ţări, şi la ce au ieşit sfârşitul lucrurilor?» (2). Savin Banul, înălţat acum la Postelnicia cea Mare (3), pare să fi luat parte la discuţie mai mult ca spion al lui Cantemir, căruia-i dădù veste de toate. Cancelarul respinse «pofta» oligarhilor Moldovei, şi Ruset bătrânul fu, îndată, arestat şi petrecut de 50 de dragoni şi de Armaşul cel Mare la Soroca, de unde fu dus apoi la Chiev şi liberat numai după doi ani, prin stăruinţele Brâncoveanului şi ale ostatecilor ruşi la Poartă (4).

Inainte de această măsură, care rupeà legătura, totuş aşà de folositoare, a lui Dimitrie Vodă cu cel mai isteţ şi mai influent din boierii Moldovei, acesta se învoise a iscălì, — împreună cu fiul său Constantin, cu Ilie Catargiu, cu Gheorghiţă Mitre, — «universalul» către Ţară, prin care se înşirau legăturile vechi cu Turcii, nouăle lor încălcări, intervenţia mântuitoare a Ţarului, care a plecat la 15 Iunie asupra păgânilor către podul dela Isaccea şi chemà pe toţi cei în

(1) P. 46.
(2) P. 47.
(3) Muste, p. 50. Despre el şi ceilalţi «boierenaşi, feciori de boieri» cari fugiră cu Cantemir, Cronica racoviţească spune cu răutate că «n'au cutezat a rămâneà pentru jacuri ce făcuse în cirezile cu boi neguţitoreşti şi în turmele cu oile gelepilor» *(ibid.)*.
(4) Neculce, p. 37.

stare a purtà armele să vie, pentru datorie, leafă și pradă, cel mai târziu până la 15 Iulie spre a se unì cu oastea împărătească. E de o mare însemnătate acest manifest, păstrat într'o rea traducere latinească, venită poate dela Brâncoveanu însuș, și într'un rezumat german (1). Publicând în adausul documentar o formă corectă, dăm în acest loc retraducerea în românește a documentului, care a fost alcătuit între 17 Iunie, trebuind măcar două zile pentru ca știrea intrării lui Petru să ajungă la Iași, și 23, când Țarul venì la Țuțora, în timpul, prin urmare, când *Cantemir nădăjduià că Petru va merge de-a dreptul asupra podului fără a-și pierde vremea prin Iași numai pentru plăcerea de a-l compromite definitiv pe Domnul Moldovei și de a-l câștigà pentru totdeauna.*

«Dimitrie Cantemir, cu mila lui Dumnezeu Domn pe viață al țerii Moldovei.

Preasfințitului Mitropolit al Sucevei, episcopilor, boierilor, căpitanilor, și celor al doilea și al treilea, de tot felul, și la toată oastea și la toți curtenii de țară, și plăieșilor, și tuturor locuitorilor țerii Moldovei, vă facem știut cu această carte a noastră că, din vremea străbunilor și bunilor părinților noștri, dușmanul Sfintei Cruci a pustiit pe ai noștri multă vreme cu grozava-i putere, arătându-și în deosebi cruzimea. Când însă ascunsese sub piele de oaie pe lupul cel răpareț, prea setos de sânge creștin nevinovat, la începutul ajungerii țerii noastre sub stăpânirea sa și a proorocului său Mohammed, Bogdan Vodă, fiul lui Ștefan Vodă, Domn deplin, a făcut, cu jurământ, pace, cu învoeală ca Moldova să nu fie supusă la alt bir decât, pe an, 4.000 de galbeni, 40 de cai, 24 șoimi, după primirea cărora să nu facă nici o silă țerii Moldovei.

Dar păgânul cel necredincios și călcător de jurământ nu și-a ținut cuvântul, ci a făcut atâtea năvăliri zilnice asupra Moldovei, a dărâmat cetăți și întărituri, pe altele le-a luat în stăpânire, ca Tighinea, Chilia, Cetatea-Albă, Galați, Reni, Soroca, Ismail, cu alte locuri lângă Dunăre, și tot Ținutul Bugeacului, și el însuș, sub cuvinte închipuite, a îngăduit adesea Tătarilor să prade toată țara Moldovei, a luat în aspră robie pe locuitorii ei, pe fruntașii noștri boieri, sfetnici și curteni, a târît pentru poftele sale pe atâtea din

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, VI; IX, pp. 454—5, no. DCXXXI. — După d-l Bogdan Duică ar fi și în vol. III din *Monumenta Hungariae* ale lui Theiner.

fetele şi soţiile lor cinstite; ba încă a cercat să le aducă la legea sa păgână şi tiranică, pe dânsele, pe Domni şi alţi mai mari, împreună cu casele lor, prin felurite chinuri şi ameninţarea cu moartea. Aceasta au încercat-o şi asupra noastră, când cercă să ne nimicească prin dări tainice şi de faţă şi adăugà zilnic fel de fel de dăjdi, pe cari le ştiţi.

Dar mila dumnezeească nu uità niciodată de poporul său, şi deci cu duhul ei a umplut şi a aţâţat pe de Hristos iubitorul Petru Alexievici, Ţarul a toată Rusia, care, luându-şi nebiruitele arme, cu amintirea Sfintei Cruci adică, s'a împotrivit puterii celei tirane, spre desrobirea neamurilor creştine din şerbia păgânilor. Cu care trebue deci ca noi să ne unim în grabă, în calitate de tovarăşi de arme, din toată inima şi sufletul, cu toată averea noastră, mergând spre Dunăre şi stând împotriva asaltului tiraniei şi năvălirilor Turcilor.

Căci, cu ajutorul lui Dumnezeu, la 4 Iunie oastea Măriei Sale Ţarului a stat la Bender, la 15 însă ale aceleiaş luni ea s'a mişcat spre Dunăre, către podul pe care cu sângele nostru l-am clădit. De aceea Măria Sa Ţarul ne-a dat de ştire, nouă şi altora, pentru ca oricine poartă numele de creştin să se suie călare şi să se unească şi el cu oştirea Măriei Sale; iar, care nu va voì, averile i se vor confiscà. Şi cine va ascultà de această carte, acela va căpătà mila Măriei Sale Ţarului asupra averii lui întregi. Că s'au numărat lefi din Vistieria Măriei Sale pentru 10.000 de ostaşi, şi s'au dat în mânile mele. Deci cine va venì în tabără, va primì la început 5 galbeni, iar pe lună i se vor da 3 lei împărăteşti. Şi cetăţile ce ni s'au luat de tirani se vor da toate înapoi, cum spune Măria Sa Ţarul în universalul său. Şi, dacă, de acum înainte, cinevà ar voì să fie de partea Otomanilor, de faţă ori în taină, acela va fi afurisit, blestemat, izgonit ca Iuda din obştea sfinţilor, şi anatematisit pe veci; şi averile lui, ca ale unui duşman al Măriei Sale Ţarului, se vor confiscà, şi le va pierde, şi pedeapsa-i va fi tăiarea capului.

De aceea, fraţilor prea iubiţi, aceasta v'o spunem, să nu fie nimeni care să se îndoească. Căci cine se va arătà protivnic acestei cărţi, va chemà asupra capului său mulţime de nenorociri straşnice. Şi astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu,

să vă uniţi cu oastea Măriei Sale Ţarului şi să urmaţi cât mai în grabă paşii noştri. Iar, întru cât cinevà din voi nu se va înfăţişà în tabără până la 15 Iulie, va fi pedepsit cu asemenea pedepse. Dându-vă de ştire aceasta, mă rog de bună sănătate.

DIMITRIE CANTEMIR, Domnul ţerii Moldovei; ILIE CATARGIU, Vistiernic Mare; IORDACHI, Logofăt Mare; GHEORGHIŢĂ, Stegar (!) Mare; CONSTANTIN RUSET, Paharnic Mare (1).

După cearta cu doritorii de schimbări în Domnie — nu se spune ce s'a făcut cu Dumitraşco Racoviţă, despre care în cronica lucrurilor dela 1711 Cantemir ştie însă că Brâncoveanu l-ar fi osândit la moarte (2),—Ţarul dă în tabăra sa, la *obuz*, în a doua zi aniversară a luptei dela Pultava, o mare petrecere, un praznic de biruinţă. Mitropolitul Ghedeon făcù rugăciunile, pe cari le întovărăşì focul celor 52 de tunuri şi al puştilor din cele cinci rânduri ale dragonilor, ale «drăgănimii». Cu picioarele în şanţuri anume săpate se ospătară în «cinci-şase corturi» Ţarul, generalii, Vodă, aşezat între Şeremetev şi Cancelar (3), Mitropolitul şi cinsprezece boieri anume poftiţi. Ai noştri mâncară de frupt, cu toate că erà post, şi încă Miercuri, dar «libovul Impăratului creştinesc» biruì frica de pedeapsă dumnezeească. Se băù şampanie, «vin dela Franţuji», de care «mărmuriră» iute Moldovenii, deprinşi totuş a svântà buţile de Cotnari. Neapărat că acolo «au şi mas», întorsul la Iaşi fiind cu neputinţă şi, iarăş, neapărat că Muscalii desbrăcară noaptea pe fiecare de ce se puteà luà mai uşor: «pistoale, rafturi, epingele», în semn de netrecătoare amintire.

In acea zi de «benchet» chiar, boierii ar fi primit, după Nicolae Costin, cu iscălitură tratatul, şi în clauza care asigurà dinastia can-

(1) *Universalul* lui Cantemir e însemnat şi prin aceea că aici întâia oară şi în legătură cu această răscoală pomeneşte el vechiul tribut şi vechiul peşcheş. El găsise aceste cifre fără îndoială în arhivele otomane pentru Domnia lui Bogdan mai întâiu. Cf. Giurescu, *Capitulaţiile Moldovei*, Bucureşti 1908.

(2) Cronica racoviţească a lui Muste (v. şi mai departe; *Letopisiţe*, III, p. 46) salută cu căldură pe Ţar: «Frumos lucru şi cu minune erà tuturor a privì atunce Impărat aice la noi, şi fără de nici o mândrie grăià cu toţii.» Poporul «mulţămià lui Dumnezeu cu multă bucurie că li-au trimis Impărat creştin, nădăjduind că vor ieşì de supt jugul păgânilor»; *ibid.*

(3) Raportul lui Tiepolt, Hurmuzaki, VI, p. 100, care înseamnă că Dimitrie «vorbià bine latineşte» şi că împărţise vin Ruşilor. Il descrie astfel: «de statură mijlocie, pătrat, rumen, bărbos ca Muscalii, în haine polone». Tot acolo, descrierea «satului» Iaşi.

temirească (1). Neculce arată însă că numai a doua zi, cu mintea limpede, s'a îndeplinit aceasta acolo, în lagărul de peste Prut. Apoi în Iaşi se făcù publicarea tratatului, semnat în forma-i definitivă şi de Ţar; tot clerul şi toată boierimea erau adunaţi, împreună cu Sava Raguzanul, în «biserica domnească pre poartă», paraclisul Curţii. Cronica lui Racoviţă înfăţişează scena: Vodă în Scaun, «sinior Sava» lângă dânsul, «boierii înaintea lui». Logofătul ceteşte «ponturile» — cari se rezumă, corespunzând celor din Neculce—«şi, după ce cetià Logofătul un pont, întrebà Dumitraşco Vodă pre boieri: bunu-i acest pont? Ei ziceau: bun; iară care pont nu erà pre voia boierilor, ei răspundeau că nu-i bun, şi de acì stau până aşezau cum erà mai bine» (2).

IX.

Brâncoveanu şi Petru cel Mare.

Numai după aceasta se putù face plecarea, cu privire la care Neculce spune lămurit că *Ţarul s'ar fi gândit la drumul Focşanilor,—pentru a scoate din bârlog pe Brâncoveanu, de sigur* (3). Şi un raport din suita Ţarului vorbeşte de planul lui Petru, — chiar după ce află, la 7/18 Iulie, că Turcii au trecut Dunărea, — ceeace se făcuse, după primirea ordinelor Sultanului şi un Divan de răsboiu, la 9 st. n. (28 Iunie) (4)—de «a se unì cu generalul Rönne» (5.)

Incă dela 6 Maiu—cum se vede din Cronica Greceanului—Brâncoveanu plecase din Bucureşti: oprit de o poruncă a Vizirului la Gherghiţa, el se aşeză, cum s'a mai spus, pentru uşurinţa hranei, la Albeştii de lângă Urlaţi (6). Dela Focşani Ţarul aveà numai plaiurile Buzăului de străbătut ca să ajungă la tabăra domnească de lângă Cricov. Se pare că Munteanul aflase de sfatul ce se dădeà Ţarului, căci el mijlocì la Turci să i se îngădue desfacerea oştirii şi întoarcerea la Târgovişte, unde se aflà acum în ajunul Sfântului Petru, la 28 Iunie. Astfel proiectul drumului pe la Focşani trebuì să cadă.

(1) N. Costin, p. 103. Cf. un raport din lagăr, *Acte şi fragmente*, I, p. 322, No. 2.
(2) Muste, pp. 46—7.
(3) P. 319.
(4) Hurmuzaki, VI, p. 107, No. LVII.
(5) *Ibid.*, *Supl.* I[1], p. 411.
(6) V. şi memoriul mieu despre *Cronicile muntene*, (aceste «Anale», XXI), pp. 34—5. Şi de Toma Cantacuzino se svonià că vine pe la Focşaui; Greceanu, p. 205.

Dar trei corpuri rusești apucaseră înainte, și cel dintâiu avuse și el scopul de a silì pe Domnul muntean la recunoașterea nouăi vasalități în condițiile în cari fusese adus a o recunoaște public Domnul Moldovei, — aducând astfel mazilia sa, înlocuirea cu Ioan fratele lui Nicolae Mavrocordat, închiderea capuchehaielei sale Iano Cretanul (1), primejduirea vieții fratelui său Antioh, care scăpă numai pentrucă se dovedì că dăduse din timp știri despre trădare. Comandantul acelui corp de avangardă, menit a face o presiune asupra lui Brâncoveanu, generalul Rönne, duceà trupe de elită, «oaste care erà mai frunte, de Muscali», apoi joimirii repezi ai lui Cropotov, «Cropot» al lui Neculce, și un *polc* de Moldoveni; Toma Cantacuzino, cu puținii ce erau lângă dânsul, slujià de călăuză (2). Abià la 12 Iulie st. n. (1 Iulie) (3) se făcù însă pornirea lui cu 8 regimente de dragoni, atunci când, cum s'a spus, Vizirul trecuse Dunărea. Nu știm pe ce cale se duseră acești înaintași împotriva Brăilei, dar abià la 12/23 ale lunii, deci cu mult prea târziu, Rönne se găsià supt cetate; numai la 14/25, după ce Daud Pașa revenise asupra capitulării care dădeà Rușilor cetatea, armele și persoana sa, Brăila erà luată cu asalt (4). Acuma însă totul erà isprăvit în tabăra cea mare: o pace rușinoasă întrerupsese mersul triumfător al Impăratului creștin care credeà să între peste ramuri de finic în moștenirea sa.

Neculce arată că Toma Cantacuzino aveà Domnia munteană făgăduită, dacă Brâncoveanu s'ar îndărătnicì a nu luà o hotărîre; altfel, i se păstrà un rang de general moschicesc, moșii și un loc la Curte (5). Tot așà spune și Greceanu, și Radu Popescu, în Memorii (6). Un compilator care strânge în opera sa știri contemporane, din cronica lui Mihaiu Racoviță, adauge că Toma aveà delegație dela boieri pentru a reclamà dreptul de a se alege și la Munteni Dom-

(1) Cf. însă N. Costin, pp. 114—5.

(2) Neculce, p. 318.

(3) Afenduli, p. 55; Hurmuzaki, VI, p. 101. In *Journal de Pierre-le-Grand* pare a se înțelege până la 25 Iunie st. v. (6 Iulie st. n.) pentru ziua plecării.—Aceleași date se află în amănunțitul raport din N. Costin, p. 108. V. în sfârșit și notițele din rapoartele lui Fleischmann, Hurmuzaki, VI, pp. 85, 96.

(4) Scrisoarea lui Rönne, în Afenduli, p. 55.

(5) *L. c.*

(6) *Magazinul istoric*, V, p. 174.

nul (1). Brâncoveanu, îndată ce află de plecarea Ruşilor spre Brăila cu acest trădător al său, trebuià să bănuească gândul de a i se da Scaunul ţerii, şi orice asigurare în alt sens ar fi fost zădarnică. A-i cere ca în aceste împrejurări să facă jurământul de credinţă conducătorului unei oştiri hămesite şi zăpăcite, şi tocmai în ceasul când Vizirul, cu o oaste neobişnuit de puternică, făceà lagărul său pe malul stâng (2), — erà de sigur cea mai absurdă dintre pretenţii (3). Cum se vede din purtarea lui Constantin Vodă faţă de Imperiali şi faţă de Regele saxon al Poloniei (4), el nu voià, nu puteà, având grija sa şi a ţerii sale, să primească o suzeranitate creştină care nu s'ar fi dovedit întâiu deplin şi statornic biruitoare. Faţă de Ruşi, el n'a fost nici mai bun, nici mai rău, — mai «Iudă» pentru a întrebuinţà cuvântul Ţarului însuş, — decât faţă de alţi creştini, pe cari în teorie, ca ideal politic şi simpatii personale, îi voià de sigur mai bucuros decât pe Turcii, «foarte răi, lacomi, varvari, vrăjmaşi creştinilor, trufaşi, blestemaţi, lacomi, tirani, nemilostivi, spurcaţi, păgâni», precum îi cinsteşte chiar cronica oficială, scrisă de Radu Greceanu, a acestei Domnii. Dar el voià înainte de toate, ca un bun cârmuitor, păstrarea ţerii sale, «întreagă şi fără primejdie de către amândoaă părţile» (5). Dacă pârile lui Talabă, agentul român al lui Rákóczy la Poartă (6), sunt întemeiate, încă din 1709 i se spusese Ţarului de către Brâncoveanu că numai atunci ar puteà să facă închinarea lui către cuceritorul cel nou, ale cărui fapte le urmărià cu cea mai mare luare aminte, punând să se traducă pentru cetirea lui şi «Prognosticuri» despre viitorul puterii ruseşti, ca al lui Acxtelmeier (7), — când el şi-ar urmà biruinţele şi, împăcat cu Carol

---

(1) V. Muste, p. 45. Cf. cererile lui Iordachi Ruset şi ale lui Dumitraşcu Racoviţă, apoi şi ale lui Lupu Costachi, pentru Moldova, mai departe. — Ce spune omul lui Racoviţă despre lucrurile dela Munteni are o deosebită valoare, fratele lui Mihaiu Vodă, Dumitraşcu, fiind ginerele lui Mihaiu Spătarul Cantacuzino. Lui Toma i se atribue aici atragerea lui Petru la Iaşi—unde, de fapt, el căută să lămurească situaţia cu Cantemir—, «smintirea» lui din «calea de pe Nistru», înşelarea cu Brăila, făgăduind răscoala generală a Muntenilor; *ibid.* Pe alături apare numai, în «sfatul nesocotit cu întreagă sminteală» a «Moscalului neştiutor rândul şi puterea acestei ţeri», şi Cantemir.

(2) Incă dela 8/19 Iunie el se află la pod; Amiras, p. 63; *Acte şi fragmente*, I, p. 315, no. 1. S'a arătat mai sus că trecerea s'a făcut la 9.

(3) Şi cronica racoviţească explică nemişcarea lui Brâncoveanu prin acest năcaz; p. 46.

(4) *Doc. Brâncoveanu,* cap. I.

(5) Greceanu, p. 198.

(6) Aceste «Anale», p. 5.

(7) Aceste «Anale», XX, p. 221.

al XII-lea, unit cu Rákóczy, ar puteà năvăli în părţile noastre cu puterile trebuitoare (1).

Astfel, când în locul unei mari oştiri cuceritoare el văzù numai pe joimirii şi Moldovenii lui Rönne şi Cropotov, şi încă având în frunte un călăuz ca Toma, înţeles cu vechiul duşman Cantemir, «vestitul telpiz», «rău», «nebun», făcător de «lucruri blestemăţeşti şi necuvioase» (2), el nu putù să dea nici o ascultare îndemnurilor venite dela cei câţivà boieri rusofili cu orice preţ, sau scrisorilor ruseşti, dela miniştrii Ţarului şi dela Rönne însuş, de bună seamă în clipa plecării (3). Nu dădù nici o urmare *universalului* împărătesc pentru provizii şi «alte lucruri necăzute şi necuviincioase», pe care stegarul Vlasie, din ai Spătarului rebel, îl adusese, şi anume nu la Curte, unde puteà să găsească osânda la moarte a trădătorilor, ci la Mitropolie, de unde păstorià un Vlădică vechiu cunoscător al rosturilor ruseşti: acela erà Ivireanul Antim, din părţile caucaziene, de mult străbătute de emisarii Ţarului «liberator»; Antim erà de altfel mai de mult înţeles cu Toma (4). Din boieri Greceanu spune că doar Căpitanul Manta, Iordachi Cocorescu şi Constantin fiul Cornii Brăiloiul merseră, la Toma, rămâind apoi «câinii nimănui».

Neculce mărturiseşte că numai atunci când cauza rusească se făceà pentru Domnul muntean una singură cu a «eosforului», a luceafărului de dimineaţă Toma, Constantin Vodă oprì zahereaua «*ce o pornise înaintea Muscalilor la Fălciiu*», rămânând ca mai târziu să-i dea Ţarului banii îndărăt (5). Turcilor el le trimesese de curând altă rată din sutele de pungi datorite (6), precum şi cele 100.000 de oi cerute; Căpitanul Robea le duceà o parte din cele 3.000 de care şi 1.000 de salahori ce se ceruseră (7). Cu compromiterea-i prin trecerea lui Toma Spătarul la Ruşi (8), cu lagărul Vizirului la Cartal şi cu Tătarii în coastă, setoşi de prada şesurilor muntene, cu un Paşă la Galaţi, unde se aşezase Ioan Vodă Mavrocordat (9), fără îndoială că nici nu puteà face altfel. Dar proviziile gătite pentru Ruşi

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 392.
(2) Greceanu, *l. c.*
(3) După luarea Brăilei, el credeà să poată sfărâmà podul dela Isacce (N. Costin, p. 108).
(4) Radu Popescu, Cronica, în *Magazinul istoric*, IV, p. 23; Greceanu, p. 206.
(5) P. 320.
(6) Hurmuzaki, VI, p. 91.
(7) Greceanu, p. 204.
(8) Raport olandez din Constantinopol, 5 August 1711; *Doc. Brâncoveanu*, p. 177.
(9) Scrisoare a lui Brâncoveanu din 4 Iulie st. n., *ibid.*, pp. 87—9.

nu fură dăruite şi ele Vizirului chiar atunci, ci păstrate sub pază bună şi date acestuia *numai după biruinţă* (1). Indată, de alminterea, pacea dela Prut scoase pe Domnul muntean, — care lăsase la hotar pe Marele Căpitan de margine, pe cel de Dorobanţi şi pe cel de Ploeşti, retrăgându-se însuş la Târgovişte, cum am spus, în ziua de 28 Iunie (2), — dintr'o situaţie prea grea chiar pentru experienţa şi talentele lui diplomatice (3).

X.

Luptele dela Prut şi pacea dela „vadul Huşului".

Generalul rusesc Janus (4), care mergeà înainte, prin locuri cu totul pustii din pricina deselor năvăliri de Tătari, iar acum arse de soare şi mâncate de lăcuste, — pe cari de sigur nu le adusese neexperienţa lui Cantemir ori trădarea Brâncoveanului, cum nu putuseră aduce, cu douăzeci de ani înainte, aceleaşi împrejurări împotriva Regelui Sobieski, — ajunse pe la amiazi în ziua de 7/18 Iulie la Gura-Sărăţii, lângă satul Vetrişoaia (5), nu departe de târgul Fălciiului, unde aveà poruncă să facă magazine de provizii: cele trimese de peste Nistru cu 3.000 de căruţe fuseseră în adevăr oprite lângă Iaşi sau se pierduseră în mânile Tătarilor, ca şi boii cumpăraţi dela negustorii turci din Moldova (6). El găsì aici în faţă-i Turci cu câţivà Paşi şi călăreţii Hanului, trecuţi cu toţii pe trei poduri, din pontoanele ce se duceau în bagajele Vizirului. Tătarii căpătaseră, în adevăr, încredere (7), încă de când Şeremetev înaintà pe malul stâng al Nistrului, «pentru iarbă», şi, într'o luptă dela sfârşitul lui Iunie, ei înconjuraseră pe Cazacii Donului şi pe Moldovenii polcovnicului Gligoraş Ivanenco, acel «om foarte viteaz», şi-l răniseră, prinzând pe stegarul lui (8), alt Român plecat după faimă şi pradă, Iene Munteanul, împreună cu «vreo sută

(1) Neculce, p. 320.
(2) Greceanu, p. 205.
(3) *Doc. Brâncoveanu*, p. 87.
(4) Scrisori ale lui, în *Acte şi fragmente*, I, pp. 320—1; *Doc. Brâncoveanu*, p. 87.
(5) La Cantemir, *Ist. Imperiului Otoman*, trad. Hodoş: Bârseni. Un astfel de sat nu există. Pentru însemnătatea militară a vadului Sărăţii, Iorga, *Istoria armatei române*, I, pp. 219—20. La Greceanu: «Gârlele Vlădicăi, în lunca Prutului» pentru poziţiile dela 8; p. 206. V. mai departe.
(6) Neculce; N. Costin, pp. 104—5.
(7) V. şi Hurmuzaki, VI, p. 101.
(8) Ivanenco se luptă apoi cu Tătarii Crimeei, cari năvăliseră în Rusia la 1713; el aveà cu dânsul pe Tanţschi şi câţivà oameni de rând ce se uniseră cu ei; Neculce, p. 345.

de tovaroși dela steagul lui»; Dimitrie Vodă erà încă în Iași când se aduseră spre îngropare acești Români căzuți sub steag creștin pentru desrobirea țerii lor (1). Când corpurile lui Janus și lui Șeremetev porniră mai iute, călăreții ușori ai dușmanului treceau des, pentru pradă, «înot, călări, sprinteni, numai cu cămeșile și desculți» (2).

Janus n'aveà cu dânsul, — după ce se luase cea mai bună cavalerie la Brăila, după ce se trimesese Chigheciu la Bursuci și se lăsase la Iași un Hâncul («Gângaul») cu 3—400 Ruși (3), cu 180 de Cazaci și Seimenii târgului, — decât un număr destul de mic de trupe rusești — 4.000 de oameni — și de Moldoveni de cei cari stătuseră și mai înainte în slujba Țarului. El cerù, la vederea vrăjmașilor ce treceau grabnic râul, ajutorul lui Petru, care erà găzduit atunci «în gura Prutețului, la casele Banului». Porunca împărătească de a se retrage i-o aduse un Moldovean (4); în ziuă, avangarda lui Janus, retrăgându-se 'n careu, erà la Pruteț. Pentru a oprì pe năvălitori, ieșì acum la harță Dimitrie Vodă însuș, pe lângă 4.000 de Ruși și o seamă de Cazaci dela Nipru și dela Don. «Oastea de strânsură» a Domnului (5) se împotrivì un timp, la Gârla Vlădicăi (6), cât fu vorba de «a-și da palme și a se hărățì». Dar, ca unii ce «nu avusese oaste de demult», scrie cu jale Neculce, Românii, cari erau numai 2.000 (7) și nu puteau fi susținuți de trupe împărătești solide, trebuiră să se dea înapoi spre tabăra cea mare, în fața iurușului călărimii alese a Spahiilor și mulțimii Tătarilor, ca și în fața focului de puști și tunuri. Cronicarul de opoziție, Nicolae Costin, spune singur de fugărirea slujitorilor la vale și de căderea multora în râpa adâncă unde sulițile tătărești le dădeau moartea; el amintește de împușcarea lui Baltag pârcălabul și de prinderea căpitanului de Lipcani, care, ca Musulman, fu decapitat (8). De acum înainte ai lui Cantemir se mulțumiră a lovì pe Tătarii (9)

(1) N. Costin, p. 103.

(2) *Ibid.*, p. 104.

(3) N. Costin, p. 105; Neculce, p. 325. La a-și duce Doamna la Camenița, ori la Hotin nu se învoise Vodă.

(4) Cantemir, *Ist. Imperiului Otoman*, p. 791.

(5) Cantemir ar fi avut după la Motraye 6—7.000 de oameni (II, p. 14). Călătorul acesta afirmă că Moldovenii duceau provizii Turcilor; *ibid.*, p. 15.

(6) N. Costin, p. 106.

(7) Despre ceilalți, N. Costin (p. 106) adauge, batjocuritor și aici, că se răspândiseră la jaf, «tălhuind pe la prisăcile oamenilor».

(8) P. 106.

(9) Tătarii erau sub Mohammed Ghirai, fiul Hanului și sub Hanul însuș; Hurmuzaki, VI, pp. 86—7.

ce se duceau în cete pe la Huşi ca să prade Moldova, pe care o poruncă formală a Vizirului o hotărîse haină, deci bună de jăfuit.

Situaţia erà deosebit de grea pentru Ţar, care, neţinând seamă de sfaturile lui Cantemir (1), nu luase măsuri de siguranţă şi acum nu primià ştiri dela infanteria lui, rămasă tocmai la Movila-Răbâii. Neculce asigură că în această clipă de spaimă Impăratul ce râvnise la Ţarigrad şi se crezuse stăpân asupra tuturor pravoslavnicilor din Impărăţia turcească, l-ar fi întrebat pe dânsul, bietul sfetnic fără voinţă al unei Domnii trecătoare, dacă nu l-ar puteà scoate «cu două sute de draguni şi cu o sută de Moldoveni», împreună cu Impărăteasa,—«că va puteà merge călare»,—în Ungaria, rămânând ca Şeremetev să se descurce cu Turcii pe răspunderea şi cu primejdia lui. «Măria Sa este Impărat, şi este un lucru foarte cu grijă, să nu cadă la vreo primejdie», fu răspunsul. Astfel se hotărî retragerea la Stănileşti unde, după multe pierderi, şi a unui general (2), se ajunse în zorii zilei la 9/20 Iulie, făcându-se în aceeaş clipă şi unirea cu pedeştrii, cari se aflau sub comanda generalului Repnin. In chiotele Tătarilor năvălitori, cari smulseră provizii, bani, care, călărimea lui Petru cel Mare intră pripit în lagărul închis, în «părcanele» infanteriei, ca să aştepte aici, într'o înceată retragere spre Prut, hotărîrea sorţii. De pe Movila-Răbâii, a doua zi, tunurile turceşti începură să fulgere asupra duşmanului (3).

Foc aveau destul şi ostaşii Ţarului. Grenadirii lor erau superiori puţinilor purtători de *cumbarale* în rândurile Turcilor. Cinci tunuri fură cucerite dela Vizir. Turcii pedepsiră nemilostiv pe Moldovenii cari n'avuseră timp să fie cuprinşi în pătratul carelor apărătoare; ei fură luaţi în suliţi, până li se făcù loc să se poată strecurà prin coasta taberei. Totuş până la sfârşit ai noştri aduseră servicii însemnate Ruşilor, cari îi întrebuinţau pentru a curăţi terenul de duşmanii ce trăgeau în tiraliori prin mărăcini. Jertfa lor erà cu atât mai mare, cu cât cei ce cădeau în mânile Turcilor erau îndată decapitaţi, ca haini (4). Numai spre seară se dădù loc în lăuntru acestor ostaşi obosiţi, cari acum «şedeau acolo, în mijlocul obuzului; ca cum ar şedeà la casele lor, aşà nu aveau nici o grijă». A doua

(1) V. şi povestirea unui ofiţer din tabără despre aceste sfaturi, în *Acte şi fragmente*, I, p. 98, no. 2.

(2) N. Costin, pp. 106—7.

(3) Hurmuzaki, VI, p. 95.

(4) Rapoarte austriace din Constantinopol, Hurmuzaki, VI, pp. 108, 115.

zi ei știură să aducă apă din Prut Rușilor ce pieriau de sete; «le duceam cirezi de vite multe», adauge Neculce (1); doar dacă, la urmă, ca răsplată, ei se învredniciră de o parte din lucrurile pe cari Rușii trebuiră să le părăsească (2). Singur Domnul se chinuià la gândul că soția lui e în primejdie departe, și ar fi vrut bucuros să alerge în haine turcești acolo, împreună cu singurul credincios care se arătă gata să-l întovărășească, căpitanul Brahă din Borole (3). El sfătuià pe Petru să încerce aici acea nimicire a Ienicerilor cari, sub ochii lui, dăduse Austriecilor marea biruință dela Zenta. Și generalul Weidemann propuneà să se lase Moldovenilor și Cazacilor grija apărării *obuzului* «în coadă», pe când frontul, împuternicit, ar lovì meterezele Turcilor, căutând în această mișcare biruința; el căpătă sarcina de a-și aduce proiectul la îndeplinire, dar căzù în asalt, la 10/21.

Acum abià, după ce văzuse că Rușii flămânzi mai sunt în stare a încercà ofensiva, răspunse Vizirul, a doua zi, prin Cerchez-Mehmed Pașa, la ofertele în scris ale lui Șeremetev (4). In negociații ar fi îndrăznit delegații Țarului, Șafirov (5), Sava și Șeremetev cel tânăr, să ceară Dunărea ca hotar, ca despăgubire pentru prăzile Tătarilor: ei și-au căutat numai cele 30.000 de cojoace pe an, de mult uitate de Ruși, răspunse râzând Vizirul. Toate sfaturile lui Cantemir, care vedeà cu ochii ruina vieții sale, nu folosiră pentru a împiedecà pacea. Turcii îl cereau, iar Rușii spuneau că n'ar fi la dânșii, ci ar fi fugit de mult (6), poate la vechii lui stăpâni: de fapt Domnia lui dela Dumnezeu, autocrația lui dela Țarul (7) stăteau ascunse într'o butcă împărătească, de cele cu două roate, în seama lui Neculce și a doi copii de casă. Trei zile avù el acest adăpost, până se încheiè tratatul și ceaușii de întovărășire puseră în mișcare această biată oaste, care, fără să fi fost prinsă, erà dusă în drum ca robii. Abià la Movila-Răbâii i

(1) P. 329. Sacul cu făină se vindeà încă la început 10 ughi, pânea 12 bani (N. Costin, p. 104).

(2) *Acte și fragmente*, I, p. 99.

(3) Neculce, p. 325.

(4) Despre aceste oferte *în scris* v. firmanul către Brâncoveanu, *Acte și fragmente*, I, pp. 322—3; Hurmuzaki, VI (mai multe forme); IX, pp. 457, 458—9.

(5) El ar fi cumpărat pe Turci; *ibid.*, VI, p. 109.

(6) V. și *ibid.*, *Supl.* I[1], p. 400, no. DXCVIII; p. 405.

(7) După un raport al rezidentului prusian la Petersburg l-ar fi jignit termenul de «subditus» din tratat *(Acte și fragmente*, I, p. 324, no. 3).

se dădù drumul şi se putù arătà în lume. In tot lungul drumului avù însă durerea de a vedeà pe Tătari ducându-şi miile de Moldoveni prinşi (1), iar, când cei ce-l încunjurau cercau să-i scape, periau de slăbiciunea cailor ori erau opriţi cu sila de Ruşi de a sărì în ajutorul «părinţilor, femeilor şi feciorilor». Totuş lângă Movila-Răbâii chiar ei izbutiră să scape pe mulţi (2).

La Iaşi venise numai un slab «ceambur» de Tătari, care prinse, între alţii, pe căpitanul Tudosie Ciohoranul, pe care apoi alţi Români îl liberară. Ei prădară în Tătăraşi şi pe şesul Bahluiului, fără a puteà să atace Curtea ori să iea cele vreo 3.000 de care cu provizii ruseşti pe cari Cazacii de Don şi alte trupe le păziau în mahalaua Broştenilor (3). Cantemir putù să vie astfel în oraş, cu 200 de dragoni, ca să-şi iea Doamna. Ba fostul Domn, care se îngrijì a luà cu sine «toiagul de argint al ţării», putù să stea două zile pentru pregătiri şi să hotărască soarta celor câţivà negustori turci ce se mai aflau acolo. Plecă la 16 Iulie st. v. Pe la Popricani şi Zagarance el ajunse apoi iarăş la oastea suveranului său, dela care erà să atârne de acum înainte în toate. Văzù cum Muscalii, mergând pe la Ştefăneşti spre Movilău, prădau totul în cale. Inainte de a trece Nistrul, Moldovenii, supt Ivanenco şi Tanţschi, avură o ultimă mică izbândă asupra Tătarilor, dintre cari câţivà fură spânzuraţi pe ţărmul apei de hotar.

Locul de adăpost al fostului Domn fu Harcovul, iar Toma Cantacuzino —, lăsând pe Rönne, care trecù prin Cernăuţi la Hotin —, se oploşì, după ce se întoarse din Braşov (4), unde fugise întâiu, în vechiul cuib căzăcesc al Pereiaslavului (5). Dintre ostaşii lui, unii fură luaţi de Adam Sieniawski în serviciul Poloniei (6). In ţară, Ivan Căpitanul cu un Agă şi un anume Tălăbăscul aveau tabere de pribegi la mănăstirea Dumbrăviţa din Putna, Lupu Costachi stăteà la Bur-

---

(1) Pentru prădarea de Tătari a Huşului, cu episcopie cu tot, v. Melchisedec, *Cron. Huşilor*, I, pp. 180—1.
(2) N. Costin, p. 109.
(3) N. *Ibid.*; Hurmuzaki, VI, pp. 104—5.
(4) V. un raport al lui despre lupta dela Prut, *ibid.*, p. 89, no. XLIX.
(5) Neculce; cf. Giurescu şi Dobrescu, p. 211, nota 1: Amiras, p. 70, nota 1.
(6) Neculce, pp. 334—5. Pentru un Cârjă ajuns în serviciul lui Şeremetev, *ibid.*, p. 346. Pentru polcovnicul Ilie Abăză, care aveà datorii la «sinior Sava», v. scrisorile lui in *Studii şi Doc.*, XVI, p. 105 şi urm. El se făcù, după moartea soţiei, în 1721, monahul Ilarion dela Pecersca *(ibid.)*.

suci și prindeà iepele Tătarilor, iar Chighecenii se supuseseră Turcilor și-i ajutau (1). Și la Bărboși, în părțile Fălciiului, erau bejenari înarmați, cari atacau pe jăfuitori (2). Din Dragomirna, în sfârșit, scriau la 21 Iulie Ion Balș Păharnicul, Adam Luca și Ștefan Stamate (3). A împiedecà însă prada Tătarilor, cari ajunseră până la Botoșani, erà cu neputință.

Astfel se isprăvì marea campanie de eliberare a «pravoslaviei». Petru cel Mare rău informat, și nu numai din vina Domnilor noștri și a agenților lor pe lângă dânsul — căci și Sava Raguzanul (4), pe care Turcii îl cerură la pace ca și pe Cantemir (5), a jucat un mare rol în această întreprindere riscată, — crezuse să poată căpătà repede amândouă țerile noastre, înainte ca Vizirul să fi trecut Dunărea (6), pentru ca pe urmă să negocieze cu acesta, pe care nu-l credeà în stare să poată aduce o adevărată oaste și câștigà o biruință, pe baza, adoptată și la tratatul din Carlovăț, a lui *uti possidetis*. In loc de ce aștepta, el găsì un tânăr Domn «hemeit» de greutatea împrejurărilor, un al doilea Domn pe care o lungă experiență îl învățase că distrugerea Impărăției turcești nu e lucru de o clipă, apoi o țară ruinată, despre care puteà ști că *de mai mulți ani* o prăpădesc lăcustele și, în sfârșit, Tătari îndrăzneți, deprinși a tăià toate drumurile și un Vizir care, stăpân pe oști doritoare de a-și răsbună asupra creștinilor și mânat din urmă de patima lui Carol al XII-lea, erà gata, cu toate zăbăvile lui dela început, de o mare luptă hotărîtoare. Toate acestea nu puteau duce decât la capitulația mascată dela Stănilești și la escortarea deplorabilă a unei oștiri incapabile de a mai luptà (7).

(1) V. mai sus; N. Costin, pp. 107—8 și Neculce. Când Rönne trecù Siretiul la Măxineni, Ivan se desfăcù de dânsul (N. Costin, p. 108).

(2) N. Costin, p. 109.

(3) Giurescu și Dobrescu, pp. 106—7, no. 331.

(4) V. Ivan Scherlici, *Literatura sârbească în veacul al XVIII-lea* (sârbește), Belgrad, 1909, p. 166, și *Studii și doc.*, XVI, *l. c.*

(5) V. *Acte și fragmente*, I, p. 323, no. 3.

(6) Nu e de crezut ce spune Jefferyes, trimesul englez pe lângă Carol al XII-lea, că Dimitrie ar fi dat asigurări despre gândul Turcilor de a trimete puterea lor de căpetenie împotriva Azovului (*Acte și fragmente*, I, pp. 321—2). — Kayserling, agentul prusian în Rusia, asigură că Țarul biruitor ar fi avut planuri asupra Ardealului și întregii Ungarii; *ibid.*, p. 328, no. 2.

(7) Praf, bagaje ș. a. fură aruncate în Prut; N. Costin, pp. 108—9.

XI.

Urmările răsboiului dela Prut pentru ţerile noastre.

Prada Moldovei de Tătari a fost grozavă. Galaţii fură supuşi celui mai necruţător jaf, despoindu-se şi morţii din morminte, cu care prilej fu găsit şi aruncat în Dunăre trupul lui Mazeppa, care fusese strămutat la mănăstirea Sfântului Gheorghe. Bârladul «rămase numai pajişte». Bejenarii îşi părăsiră ascunzătorile lor întărite şi umplură lumea cu spaima şi nenorocirea lor. In Iaşi «apucase monarhie» un biet Polon turcit, fost beşleagă la Cantemir, care se creştinase iarăş de hatârul Ruşilor şi se întorsese acuma la legea Islamului; el îşi făceà oarecum datoria ca şef al jandarmeriei turceşti din ţară, şi e firesc ca buluc-başa Seimenilor de oraş, Arapu, să fi stat supt poruncile lui. Trecând însă peste marginile drepturilor sale, «egumenii» şi «negustorii», cari aveau oameni la îndămână, îl izgoniră, făcând «cap târgului», în totala lipsă de boieri, pe un Vornic Crâstea. La 21 Iulie el întâmpinà pe Turcul care petrecuse pe Ţar, Curt-Mehmed, Paşă mazil, care, cu firman ori fără, îşi luă gazda la Curte, ţiind ostaşi şi muzicanţi şi numindu-se «socotitoriu ţării Moldovei». El închise oraşul, cu slujitorii «Serdarului» său, Orheianul Ştefan, făcù judecăţi, ucigând pe fiul Căpitanului Iancu, pentru o vină faţă de Turci, puse la popreală pe unii egumeni, stoarse bani din şferturi nouă, ba chiar alcătuì un Divan: din Darie Donici Serdarul, fost polcovnic la Ruşi (1), ca Hatman, dintr'un Bazagì-Oglu, Grec, vameş, ca Postelnic (2), din Geanì, căruia-i dădù Comisia cea Mare, dintr'un Iordachi Medelnicerul prefăcut în Uşer, din Aga Vasile Adam.

Un guvern *legal* îl dădù Vizirul, care-şi pierduse încrederea în Mavrocordat cel tânăr de când acesta fugise peste Dunăre de frica lui Rönne—, înaintea acestuia el plecase şi din Brăila la Măcin (3)—, trimeţând pe Bechir-Aga în tabăra lui Lupu Costachi, încunjurată de Tătari (4). Lupu erà un om dintr'o bucată, foarte boier în toate şi care ar fi cutezat, crede Neculce (5) ca şi cronicarul racoviţesc, *să amintească Turcilor vechiul «obiceiu de-şi alegeau boierii şi*

(1) Neculce, p. 339.
(2) V. şi Muste, p. 49. «Intrebà şi pe alţii să boierească, ce n'au avut pre cine mai boieri».
(3) Axintie, p. 125.
(4) Pentru lupta taberei cu Chigheciu (mai sus, p. 91), v. şi Muste, p. 49.
(5) Neculce, p. 339; Muste, p. 49.

ţara Domn». După ce fu primit în audienţă de Baltagì şi de Hanul, acest mare boier cu autoritate pornì, întovărăşit de acel Agă şi de un Iasacgiu, spre Iaşi, unde intră în cea din urmă zi a lui Iulie, după ce liberase, cu firman, peste 2.000 de robi, cu preţ de rescumpărare (1). El silì pe Curt, care ceruse instrucţii dela Vizir, să părăsească Iaşul fără zăbavă: «neguslorii» îi gătiseră în sfârşit «rândul de haine» cerut (2). Numirea lui ca ispravnic de Scaun ca şi acest firman de cruţare arată că de-asupra Moldovei se ridicase cruda osândă obştească a Vizirului (3). In curând Antohie Jora fu numit al doilea Caimacam, după recomandaţia Lupului, iar unul din capuchehaielele lui Cantemir, Maxud, le mijlocià legăturile cu Turcii. Se pedepsiau aspru toţi ceice slujiseră Ruşilor, luându-li-se banii şi jăfuindu-se averea «bejenarilor», impuşi la taxa de doi lei pe cap (4).

Cârmuirea aceasta ţinù până la 9 Septemvrie, când tus-trei Caimacamii fură arestaţi—după ce plătiseră 12 pungi din cele 60 cerute de Vizir — şi trimeşi la Varna în temniţă îndelungată şi cu primejdie de moarte. Gheorghe Apostol fu numit de Bechir singur Caimacam, până ce Ioan Mavrocordat îndrăznì să-şi facă intrarea, dar nu ca Domn, ci numai ca îngrijitor al ţerii, ca «epitrop ţării Moldovei» pe lângă *Tergimănia* lui, la 26 ale lunii (5). Numai la 25 Septemvrie (6 Octomvrie) (6) fratele său Nicolae,—împotriva boierilor, cari ceruseră prin arz pe Mihaiu Racoviţă (7),—erà să capete Domnia, dela Sultan de-a dreptul, dar după scrisori dela Baltagì, care nu se întorsese încă (8)—, venind răpede în Iaşi pentru a lichidà, în ce privià pe Moldoveni, aventura suedeză (9).

(1) Pe şi mai mulţi îi scoase Nicolae Vodă; Axintie Uricarul, p. 132.

(2) Neculce, p. 340; Muste, p. 49.

(3) Muste arată că erà numai un ordin dela Vizir, pe care Hanul nu voì să-l urmeze şi pe care, până se întrebă la Poartă, pacea-l sfărâmă; p. 48.

(4) Neculce, p. 340; cf. Muste, p. 50. Totuş Nicolae Mavrocordat primì în Divanul său boieri de ai lui Cantemir, ca Nicolae Costin, Ilie Catargiu, Constantin Ruset, Gheorghiţă Mitre, Constantin Costachi (*ibid.*, p. 341).

(5) V. şi *Acte şi fragmente*, I, p. 319, n-rele 2, 3; p. 320, No. 2; Giurescu şi Dobrescu, p. 211, No. 334; Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 404; VI, pp. 90—1; IX, pp. 461—2, No. DCXXXVIII.

(6) V. Amiras, p. 61, nota 2; p. 85, nota 1.

(7) Axintie, p. 126. V. şi cronica lui Mihaiu Vodă însuş, Muste, p. 49: şi Lupu fusese de această părere. Argumentarea în acest sens a cronicarului, p. 50.

(8) *Acte şi fragmente*, I, p. 332, No. 2; *Doc. Brâncoveanu*, p. 126, nota 1; Axintie, p. 127: el primì «cucă dela Impăratul», împotriva obiceiului, Vizirul îl urmărià, puindu-l şi la poprealã, pentru 50 de pungi dintr'un vechiu poclon de bairam *(ibid.)*.

(9) El avù mult de lucru şi cu desele reclamaţii ale balgiilor prădaţi, cătând a scăpà cât mai uşor pe supuşii lui; Neculce, p. 341; Muste, p. 51. Cronicarul racoviţesc îl

XII.

Nicolae Mavrocordat şi Brâncoveanu în a doua Domnie şi greutăţile cu „musafirii".

Incă din August 1711, Carà-Mehmed, noul Paşă de Bender, primì porunca de a duce pe Carol al XII-lea prin Polonia, aşà cum se învoise şi Ţarul prin tratatul dela vadul Huşilor. Amândouă ţerile trimeseră provizii: Muntenii, cari aveau şi drumurile de dres, 700 de care, iar Moldovenii, după sărăcia ţerii lor prădate, abià 100 (1). Zahereaua stătù la Zagarancea dela 12 August până la 23 Noemvrie, când ea fu aşezată în mânăstirea Bârnovei lângă Iaşi şi împărţită, în stare rea, putrezită, Cazacilor Regelui. Provizia pentru drum cuprindeà întreagă 40.000 de chile de grâu, 20.000 de făină, 10.000 de oi şi 3.000 de boi, cu 1.500 de căruţe (2); Brâncoveanu dădù, din 30.000 de obroace de făină şi 50.000 de obroace de orz,— afară de 250 de care cu patru boi şi 500 de salahori pentru calea Craiului,—ce i se cereau, câte 7.000 de obroace de amândouă felurile şi 250 de care luate de «pe la căpitănii», Vizirul iertând pe urmă jumătate din cerere. Zece steaguri de Cazaci, sub Neagul, Marele Căpitan, merseră însă împreună cu Gheorghe Mareş, Vel Căpitan de Margine, cu Clucerul Afenduli şi Antonie Cromida Comisul, alt Grec de încredere (3). Erà vădit că «Şvedul» «îşi batjocurià de Turci», nevrând să plece, în credinţa că, mai curând ori mai târziu, pacea cu Muscalii, cari cu greu ar fi dat Azovul, se va rupe. Că va fi iarăş răsboiu, aceasta o bănuià în August un sfetnic al lui Brâncoveanu, care se pare a nu fi altul decât cumintele Stolnic Constantin (4).

Vizirul fu mazilit pe urma intrigilor suedeze şi Chehaiaua lui plătise cu capul, când, după o lungă zăbavă, pentru supravegherea duşmanului ca şi de frica stăpânului, ei se înfăţişară, în sfârşit, toamna

acuză că, împotriva firmanului, «pentru nime nu va să se puie»: ar fi urmat într'aceasta sfatul lui Ramadan.

(1) N. Costin, p. 115; Afenduli, p. 56 şi urm.; *Acte şi fragmente*, I, p. 329, No. 1; Hurmuzaki, VI, p. 90.

(2) Hurmuzaki, VI, p. 121.

(3) Greceanu, p. 211. O deputaţie de boieri merse în Iunie la Reni şi cerù Vizirului uşurarea ţerii; doi din delegaţi, Constantin Ştirbeiu şi Radu Golescu, se duseră şi până la Constantinopol; *ibid.*; cf. pp. 218, 220. Pentru despăgubirea Turcilor din Brăila, *ibid.*, pp. 213—4.

(4) *Acte şi fragmente*, I, pp. 326—7.

târziu, la Constantinopol. Inainte de această «satisfacţie» pentru încheierea păcii şi pentru jignirile aduse cu svonul pentru plecare, Carol al XII-lea nu voià să arăte în ce condiţii ar consimţì să se mişte. Brâncoveanu asigură în Septemvrie—, când, după 500 de pungi luate în patru luni, i se mai cereau 50 pentru «învârtejirea» oştilor, sumă pe care o luă din averea sa (1),—că doar în trei luni de zile să se poată hotărî Muscalii a da Azovul şi celelalte cetăţi prevăzute în pace (2). In Octomvrie însă tot el dădeà veste că oştile turceşti se pot împrăştià, căci Azovul e predat şi Ieni-Calè dărâmată (3), pentru ca îndată să puie lucrul iarăş la îndoeală (4). Pentru noua campanie mai trebuì să plătească 70 de pungi, din cele o sută cari se pretindeau dela el (5). Se adăogiră 20 altele pentru pod, 25.000 de chile de făină, 50.000 de «orz, unt, sare, sfoară», 400 de cai, 600 de care (6).

Cea dintâi grijă a lui Nicolae Mavrocordat (7), care ştià că Hanul fusese chemat dela Căuşani la Poartă pentru a se luà înţelegere cu privire la o nouă expediţie împotriva Ruşilor, fu să intre în bunele graţii ale regelui Suediei, primit iarăş ca oaspete cu tain, liber să-şi aibă legăturile politice cu oricine; el se arătă gata să ajute chiar pe vechiul duşman Potocki, necum pe colonelul de Cazaci Urbanovici (8). Dar gândul lui erà totuş să scoată pe Polonii Regelui, aşezaţi, după un răsboiu în care jucaseră rolul de privitori dincolo de Prut, între Orheiu, Soroca şi Hotin (9); aveà şi firman pentru înlăturarea acestor stricători de ţară, pe cari se făceà deocamdată a-i curtenì, precum, pe de altă parte, îngăduià încă pe Geaun Mârzacul şi pe Studinski în satele date de Han, ca din pământul lui. Carol al XII-lea poruncià fără cruţare pentru Moldova prădată: după instrucţii din cancelaria lui, Polonii, Cazacii, ba chiar şi Lipcanii, toţi supt Grudzinski, se întinseră pe iarnă până la Roman, luând provizii, ba chiar «ustava», noul bir nelegal de un leu pe

(1) Greceanu, pp. 215—6. Vizirul plecă dela Reni la 29 Septemvrie; *ibid.*

(2) *Acte şi fragmente*, I, pp. 329—31.

(3) *Ibid.*, pp. 333—4.

(4) In Noemvrie Domnul muntean credeà tratatul adus la îndeplinire; *ibid.*, p. 335.

(5) Greceanu, pp. 220—1.

(6) *Ibid.*, p. 221.

(7) Plecase dela Poartă la 10 Octomvrie, *grăbit de Turci* (Axintie, p. 129). Se ferise de a întâlnì pe Vizir (*ibid.*). Dar primì dela el, în drum, caftanul. Intrarea în Iaşi o face la 8 Noemvrie, de Sf. Arhangheli (*ibid.*, p. 131).

(8) Scrisoare din Iaşi, 19 Decemvrie st v., în Hurmuzaki, IX, pp. 463—4, No. DCXLI.

(9) Axintie, p. 130.

fiecare ființă vie: Urbanovici și Soltyk jigniră chiar pe Domn, care își apără supușii (1). Căpitanii poloni dădeau pașapoarte negustorilor ca în locuri fără stăpân. In zădar arătă Vodă că Polonii au voie să iea numai proviziile lăsate de Turci; niciodată nu se plătì despăgubirea făgăduită. Un rezident al Regelui, Adam de Briant, se așeză la Iași, și el avù să audă destule despre Paștile făcute de Poloni cu găinile sătenilor, despre prăzi, bătăi, violuri, despre oprirea birurilor și fuga țăranilor. Cu toate nouăle porunci dela Poartă către noul Pașă de Bender, Ismail, numai în primăvară oaspeții cei răi plecară, pentru a prădà pe partizanii Regelui August, începând cu moșia polcovnicului Constantin Turculeț (2). Doar dacă Domnul putù înlăturà pe Tătarii păstori cari răsbătuseră cu vitele, departe peste hotarul Bugeacului, și până la Iași (3). Un alaiu-beiu, colonel, din Camenița erà însă cât pe acì să se poată statornicì în Soroca (4).

Altădată însă, Mavrocordat se gândià la puterea Regelui și la slăbiciunea sa și se rugà de Briant să stărue pentru a-l scăpà, pe el și pe ai lui, de moartea grozavă a celor pârîți de Suedezi; atunci cuteză să strige, în buna sa latinească, îmbrăcând însă un sentiment urît: «Pereat Moldavia, dummodo clementia Serenissimi Regis gaudere possim!». Se jură că n'a trimes pe nimeni cu vreun raport defavorabil musafirilor, la Poartă. Suedezii i se păreau oameni de toată încrederea, și ar fi vrut să aibă a face cu ei, dar nu cu Polonii. De hatârul Regelui ar fi transmis, nu numai corespondența suedeză, ci și a lui Jefferyes, rezidentul englez, care trecù pe la Iași, făcând această cerere, la Bender. Rugà pe Potocki să nu-l mai clevetească. Pe boierii cari s'au fost hotărît să se apere singuri împotriva soldaților prădalnici, e gata a-i pedepsì (5).

In Aprilie însă, când veniră ordinele de plecare, Vodă nu mai voì să audă nimic și nu consimțì măcar a-și trimete delegații pentru

(1) Hurmuzaki, IX, p. 465 și urm. El pretindeà că s'a înțeles pentru iernatecul la Hotin cu Macri, starostele de Cernăuți; *ibid.*, p. 468. Cronicarul lui Mihaiu Racoviță învinuește pe Domn pentrucă n'a urmat sfatul boierilor spre a închide pe toți străinii in Iași, ca supt Cantemir; Muste, p. 51.

(2) Axintie, p. 133 și urm.

(3) Acelaș, p. 132.

(4) Acelaș, p. 138.

(5) Că Mavrocordat ar fi cerut, pe când Hanul erà încă la Isaccea, un ajutor de Tătari, fie și plătiți și hrăniți din Bugeac, precum scrie acest Stolnic Turcul, ofițer rusesc— Amiras, p. 72, nota—nu e, cred, de admis.

a face la Roman o cercetare cu trimesul regal, Duvall (1). Nici cai şi trăsuri nu vrea să smulgă dela «bieţii ţărani, aduşi în sapă de lemn», şi mai ales «în vremea când începe lucrul câmpului», pentru a duce provizii la Bender, cum cereà Duvall, a cărui cercetare se dovedià încărcată de cereri nouă (2). Dacă urmă cu scrisorile-i pompos redactate latineşte către miniştrii lui Carol al XII-lea, el făcù o primire strălucită, la 8 Septemvrie, lui Chomentowski, Palatinul de Mazovia, solul cel mare al Regelui August la Poartă, legând cu dânsul «voroavă» de «mare politică» şi petrecându-l însuş afară din oraş (3).

Dar în luna următoare Sultanul însuş se îndreptà cu mânie, la audienţă, împotriva unui nou sol rusesc şi-l mustrà pentru călcările de pace ale Ţarului, cari se dovediseră acum prin cercetarea făcută de trimeşii turci şi tătari. Răsboiul erà declarat, şi ostatecii fură duşi public la Cele-Şapte-Turnuri. Erà vorba de o mare expediţie împărătească în primăvară. Un nou Vizir, Abaza-Soliman, trebuià să se îngrijească de strângerea oştilor. Indată Polonii Regelui se aşezară «la Hotin, la Cernăuţi, la Suceava, la Câmpulung, la Neamţ, la Bălţăteşti, la Piatra», ba până la Bacău. Tot odată dela Brâncoveanu se cerură 30 de pungi din haraciu, cheresteaua pentru pod, 3.000 de care «pentru oaste» (4).

Indărătnicia lui Carol al XII-lea în a cere cât nu puteau să dea Turcii în materie de bani îi făcù mai mult rău decât toţi duşmanii săi la olaltă. Se hotărî atunci trimeterea lui cu orice preţ. Mavrocordat fu orânduit să aştepte la Ţuţora. O scrisoare personală a Sultanului nu folosì încă. Atunci se cerù dela Muftiu o fetvă pentru musafirii nerecunoscători, oricine ar fi ei. Marele Imbrohor şi un Ceauş-Başa plecară la Tighinea, cu porunci hotărîtoare.

Când se începù acolo *asediul* Varniţei, regele şi ai lui se ţinură

---

(1) Hurmuzaki, IX, pp. 487—8.

(2) In Iunie se ceruseră dela Brâncoveanu pentru drumul Regelui «500 de care cu boi şi 200 de căruţe cu cai»; Hurmuzaki, VI, p. 129, no. LXV. Intocmai aşà ca în scrisoare spune Cronica oficială a Greceanului, p. 225. Gligorie Comisul şi Sguromali Căpitanul aduseră aceste care şi căruţe; *ibid.*, «Făina veche, plouată, umedă şi stricată» trebuì să o cumpere ţara înapoi dela Chilia, în sumă de 50.000 de chile (scăzute apoi pe jumătate), cu 55 aspri una; *ibid.*, p. 226.— In Septemvrie trec prin Iaşi, cu nume schimbat, generalul Eosander şi secretarul Brunel; Hurmuzaki, IX, p. 496.

(3) Axintie, pp. 139—40. Unii Poloni credeau că pe acel timp Nicolae Vodă, autorizat de Turci, dă pe Polonii din ţară în mâna comandanţilor dela hotare în numele lui August; Amiras, p. 77.

(4) Greceanu, p. 232.

cu proviziile pe cari le aduceau cu carele Moldovenii din prejur şi pe cari, supt ochii îngăduitori ai Turco-Tătarilor, se făceau a-i prinde şi prădà Suedezii, cu Carol al XII-lea însuş în frunte. In acelaş timp însă, Mavrocordat căpătà voia de a izgonì pe soldaţi dela iernatec; Paşa din Bender dădeà voie să se întrebuinţeze orice mijloace, şi ele nu fură cruţate în adevăr. S'a arătat aiurea cu câtă bucurie aceşti costisitori străini fură scoşi în sfârşit din hotarele Moldovei (1). Impotriva lor fuseseră trimeşi Antohie Jora cu Jicnicerul Iamandì, cu Banul Ioan Balş şi cu Gheorghiţă, întors acum în ţară; ei aveau cu dânşii pe Seimenii de Curte, pe aceia ai Hatmanului şi ai Agăi, pe catane, pe călăraşi şi pe ostaşii cu cari, în aceste timpuri grele, Mavrocordat găsise cu cale a se încunjurà pentru siguranţa sa, «steagul» de Sârbi; ba, pentru a creşte această mică oştire, acest Domn de alt neam care ştià obiceiurile ţerii cerù dela boieri şi mănăstiri, ca în vremurile de neatârnare răsboinică, o «seamă de oameni». Se poruncià şi locuitorilor, după aceeaş veche rânduealâ ostăşească, «să aibă a sărì toţi, cine cu ce arme ar aveà». Hatmanul însuş trebuì să plece din Iaşi — unde Suedezii erau puşi supt pază acum (2) — cu «tobe şi trâmbiţe».

Polonii aveau ordin dela Tighinea să nu se dea; aşezaţi mai ales în Cernăuţi, ei încunjuraseră cu «vărţile» lor pe starostele moldovenesc, Gavril Miclescu. La Prigoreni, lângă Iaşi, satul lui Neculcea, ei stătură în faţa călăraşilor ţărani ai Moldovei, cari voiau să le aprindă casele 'n cap (3). Un ofiţer suedez venì la Botoşani să negocieze formal cu Turcii şi cu Hatmanul. Dar la o luptă nu se ajunse totuş. Cei dintâi se supuseră Moldovenii din serviciul regal, apoi Lipcanii, cari, ca Musulmani, se temeau de pedeapsa trădătorilor; Polonii fură trecuţi peste hotar; cei în port «şvezesc» duşi la Iaşi de beşlii. Jora alergă la Toporăuţi pentru a grăbì ieşirea soldaţilor lui Potocki (4). In Ţinutul Bacăului, Ruseteştii, Manolachi şi Ştefan, luară asupra lor izgonirea prădătorilor cari ameninţaseră să-i ardă în casă. Din Câmpulung se scoaseră 60 de oameni de ai

---

(1) V. aceste «Anale», p. 21.

(2) V. ştirile pe cari le dă despre acest «calabalâc mic» August Quennerstedt, în *Kalabaliken vid Bender*, Lund 1910.

(3) Neculce, p. 343.

(4) Axentie, l. c. Potocki însuş merse la Brăila, unde erà ţinut mai mult ca prizonier de Stat al Turcilor. Pentru plecarea lui, a lui Wiszniewiecki, a starostelui de Rawa, în Polonia la 1714, v. Neculce, p. 348.

lui Potocki și din Suceava 90 de infanteriști; vechii soldați români fură iertați, cei noi însă spânzurați (1).

XIII.

Regele Stanislas în Moldova. Plecarea lui Carol al XII-lea.

Tocmai în aceste zile nemerì în Moldova, prin Comănești și Bacău (2), regele Stanislas, care pornise dela Marea Baltică în nădejdea că va puteà să iea parte la marele războiu împotriva Rușilor și a lui August, pe care i-l vestise ocrotitorul său. Mavrocordat căpătase această veste printr'un Eiub Beiu, trimes al Pașei din Bender, fără a voì s'o creadă. Stanislas trecù prin Ardeal ca simplu ofițer regal suedez, cu numele de Laurențiu Burs, Francez de obârșie și având gradul de colonel; nimeni nu-l recunoscù. Lui Manolachi Ruset i se părù însă ciudat acest Francez care se temeà să iasă la iveală și pe care-l întovărășiau doi alți ofițeri și patru oameni de suită. Il prinse deci, la satul său Mărginenii, și-l aduse, după porunca Domnului, care nu zăbovì, la Iași, lăsând pe colonel în mănăstirea Galata, unde acesta petrecù noaptea. Nici a doua zi necunoscutul nu se învoì să iasă, pentru a se înfățișà Domnului în țara căruia se aflà, decât după lăsatul serii. Se declară un «colonel nenorocit» și nimic mai mult. Fu așezat la Trei-Ierarhi, în odăile egumenului, și de acolo el se duse la biserica «ungurească» să asculte leturghia. Numai după ce se împărtăși, destăinuì în sfârșit prin secretarul ce-l întovărășià cine erà el în adevăr. După o nouă audiență de noapte, Regele căpătă și o suită românească, alcătuită din Spandoni Căminarul, din Păharnicul Moldovei, din vătaful copiilor de casă, cămărașul de dulceți și cafegiul Curții, pe când căpitanul de catane păzià (3).

Mai multe zile petrecù Craiul Stanislas în Iași, împreună cu Briant rezidentul, cu Smigelski, ginerele lui Potocki, care reclamà «borfele și odoarele» ce-i luaseră Rușii la 1711 din mănăstirea Sucevița (4), cu colonelul Schwerin și câțivà alții. Vestea *calabalâcului* dela Bender venise la Iași, și ofițerii se temeau să nu-i prindă Tătarii. Briant întrebà de soarta stăpânului său și adăugeà cu hotărîre că, «de va

(1) Amiras, pp. 117—8.
(2) Neculce, p. 344.
(3) Cf. și notița lui Désalleurs în aceste *Anale*, XXXII, p. 14; Amiras, p. 86, nota 2.
(4) Cereà 15 pungi, și căpătă 5; Axintie, p. 164.

fi petrecut Craiul cevà sau să fie pierit, lor ce le mai este bună vieaţa». Mavrocordat îi ceruse a nu mai scrie nicăiri şi-l ameninţase cu «mânia prea puternicului Impărat» încă înainte de a se şti ciudata întâmplare sângeroasă dela Varniţa (1); «atârn numai de Dumnezeu şi de Măria Sa», fu mândrul răspuns. Mai târziu «varta» se luă dela uşa Suedezilor, cari îşi aveau încă tainul şi erau trataţi «fără asprime», păstrându-şi şi armele. Aceasta putù s'o vadă şi un nou Trimes regal, Hyltéen, care venì în Martie la Iaşi, trimes din Bender tocmai pe vremea «tumultului». Corespondenţa erà îngăduită şi mai departe. Schwerin putù să plece în voie după ce Ahmed-Aga, fratele Paşei Ismail, luă însemnare de toţi oaspeţii, fără a discutà numele falşe şi naţionalitatea închipuită pe care găsiau cu cale s'o declare. Provizii se dădeau şi Suedezilor din Orheiu şi sărăcimii polone rămase la Iaşi (2).

Numai când Stanislas fu «poftit» anume la Tighinea şi un Agă turcesc, nu un om de rând al Hanului, ca la început, venì la Iaşi să-l ceară, numai atunci Nicolae Vodă primì să se despartă de stăpânitorul de odinioară al Poloniei pe care nenorocirea-l făcuse a căutà un adăpost la această biată Curte a Moldovei. Regele nu se învoì bucuros, dar trebuì să se plece înaintea voinţei găzduitorilor săi. La pornire, în ziua de 8 Fevruarie stil vechiu (3), Mavrocordat stătù lângă rădvan, despărţindu-se cu complimente latineşti, iar Marele Comis, Jicnicerul Iamandì, «doi boierinaşi de Curte», căpitanul catanelor merseră cu oaspetele până la reşedinţa Seraschierului dela Nistru (4). Smigelski rămase la Iaşi pentru a-l reprezentà, şi Regele polon în exil cereà dela influenţa fraţilor Mavrocordat voie de a trece la Poartă pentru a se întâlnì cu Carol al XII-lea, care, în acest an 1713, uneltià pentru o nouă rupere a relaţiilor dintre Turci şi Ruşi (5).

In acest timp Iaşul erà adesea cercetat de ofiţerii răsleţi, cari plecau spre casă; şi Axel Sparre erà printre aceia cari îşi anunţaseră sosirea (6). Hyltéen plecase la Bucureşti pentru a încercà un nou

(1) Hurmuzaki, IX, pp. 501—2.

(2) *Ibid.*, p. 503 şi urm.

(3) Această zi, şi nu 18, a fost Duminecă, precum adauge cronica; de altfel, la 18 Stanislas ajunsese acum la Bender.

(4) Axintie Uricarul, pp. 152—4.

(5) *Ibid.*, p. 157.

(6) Hurmuzaki, IX, p. 509, n'o. DCLXV. Cf. Scrisorile lui publicate de d-l Teodor Westrin în *Historisk Tidskrift* pe 1900.

drum de corespondență secretă, prin medicul lui Brâncoveanu, Ferrati, și prin Bussi, care reprezentà pe acelaș la Viena (1).

Polonii și Lipcanii se întorseseră acum în părțile Hotinului și Cernăuțului, când vești nouă din Constantinopol înștiințară pe Mavrocordat, în vară, că oștile turcești se vor mișcà iarăș spre Nistru. Hanul cel nou, Caplan, Serascherul Abdì, al Benderului, cinci Pași de clasa întâi, zece de a doua, apoi Asiatici și șapte steaguri de Egipteni, având 150 de tunuri, trebuiau să aducă pe Stanislas, încunjurat de pribegi și de Cazacii lui Orlic, în țara lui pentru a domnì din nou dând Turcilor ca răsplată Camenița și Podolia (2).

Stanislas sosì la Bender în ziua de 18 (3); Incă din Iunie Brâncoveanu știà că se pregătește aducerea Hotinului, ba chiar și a Sorocăi, în stare de raià (4). Și Domnului muntean i se ceruseră care și salahori, cari merseră sub Robea căpitanul călărașilor de Râmnic, pe lângă piatră, cărămidă, lemnărie, meșteri de zidit; obișnuitele pungi de bani opriră singure pe Constantin Vodă, care trebuià să-și supravegheze însuș oamenii la lucru, — se vorbià de 2.000 —, în reședința lui. «Vă dau acum», scrià el la 11 Iulie, «vestea cea bună că am căpătat» — cu 120.000 de taleri — «numai pentru mine voia de a sta aici în pace, trebuind totuș să trimet acolo o mulțime de muncitori» (5). El așteptà plecarea în curând a oștii spre Țuțora. Din partea lui, Nicolae Vodă pusese pe Constantin Costachi să ajute pe un Pașă la curățirea «de copaci și de plavii» a Prutului dela Galați la Fălciiu (6). Brâncoveanului i se ceruseră 30 de pungi pentru lefile dela Bender și 250 de salahori la Prut; Mavrocordat dădù o mie — afară de ce trebuià pentru pod (7).

De fapt, după încheierea păcii cu Muscalii, la 15 (26) Iunie, se trimeteà lui Abdì firmanul de plecare. Indată Nicolae Vodă fu poftit să dea acelaș ajutor pe care Brâncoveanu puteà mai ușor să-l afle. La 22 Iulie, Domnul Moldovei, mai sărac, mai bun de sfat și mai

(1) Hurmuzaki, IX, p. 511.

(2) Axintie, pp. 158—9. Neculce vorbește și de un tribut de 50 de «fete mari»! Poarta îi dăduse lui Stanislas pentru a se gătì de războiu 150 de pungi; *ibid.*, p. 345.

(3) Cf. Amiras, în *Letopisițe*, III, p. 122: greșit 12 și *Soggiorno*, p. 98 și urm.; Afenduli, p. 72.

(4) *Doc. Brâncoveanu*, p. 92, no. VI.

(5) *Ibid.*, p. 95; cf. Greceanu, p. 239.

(6) Neculce, p. 347. Astfel de ordine se dăduseră și cu câtvà timp înainte; Amiras, p. 79, nota 1.

(7) Greceanu, p. 238.

credincios, ieşià în tabără; în ultima zi a lunii el mergeà la Zagarancea, unde cu doi ani în urmă tăbărîseră «oştile desrobitoare» şi «Impăratul creştin» (1). Ar fi fost vorba încă, scrie cronicarul lui Mihaiu Racoviţă, de ocuparea Cameniţei, cu ajutorul prezenţei celuilalt Rege (2).

Când să plece însă expediţia în folosul lui Stanislas, pe care şi Brâncoveanu începuse a o crede cu putinţă, venì dela Constantinopol, unde se căpătase încredinţarea că Ruşii nu vor îngădui expediţia şi că regele August a întărit Cameniţa (3), porunca de a se trimete Regele înapoi la Bender. El zăbovind, i se dărâmară corturile, şi cel care intrase în această cetate, cu câtevà luni în urmă, în bubuit de tunuri, mergeà acum, ce-i dreptul cu aceleaşi onoruri, acum zădarnice, supt pază de 700 Rumelioţi călări (4), către casa care trebuià să-i fie ca o temniţă (5).

A doua zi, la 20 August, oastea, hrănită până atunci de Moldoveni, pornì spre Hotin, şi la 28 se începù şi lucrul de înnoire a cetăţii, — Muntenii, la cari se adauseră încă o mie de salahori şi o mie de Cazaci supt Vel Căpitanul lor, Neagu (6), aducând lemnul pe care Moldovenii îl tăiau (7). Aceasta ţinù până la Sf. Dumitru, data când încetează pentru Turci campania: în Hotin, unde biserica de căpetenie fu făcută moscheie, iar celelalte două ajunseră magazii de pulbere (8), rămase pârcălabul numai pentru a slujì muhafizului Abdì Paşa, pe care-l încunjurară, toată iarna, pe spatele Moldovei, Paşa de Brusa, beiul din Egipt şi salahorii noştri: 100 de Moldoveni şi 200 de Munteni. La 11 Noemvrie, după un drum de douăsprezece

---

(1) Târgul de provizii ce se făcù la Zagarancea erà pe plată bună: «au dat voie [Mavrocordat] oamenilor de ţară ca să aducă fieşcare orz, fân, pâne, să vânză fără de nici o sfială; care lucru s'au făcut fără de nici o supărare despre oşti, pentru marea dreptate a lui Avdì Paşa şi dragostea ce aveà către Nicolae Vodă»; Amiras, Cronica, p. 122.

(2) N. Muste, p. 52. E un contemporan. Cf. *ibid.*, despre clădirea cetăţii Hotinului: «unde şi până astăzi zidesc şi întăresc, cu mare scădere ţerii».

(3) Neculce, pp. 345—6.

(4) Amiras, Cronica, p. 122.

(5) V. şi Scrisorile lui Sparre; unele şi în Hurmuzaki, *Supl.* I¹, pp. 429—30.

(6) Greceanu, p. 243. Pentru provizii, în loc de cele 3.000 de care cerute, veniră corăbii turceşti, *şirle*, la Floci; *ibid.* Ele duseră 25.000 de obroace de făină şi 25.000 de orz *(ibid.)*. Pentru 100 de pungi din tribut, *ibid.*, p. 244. In anul următor, tot pentru Hotin, se luară dela Munteni 10.000 de chile de grâu şi 100 de care; *ibid.*, p. 246.

(7) Cf. şi scrisoarea lui Brâncoveanu din 25 August 1713, în Hurmuzaki, VI, p. 134, No. LXIX; Amiras, pp. 120—2, 123 4.

(8) *Doc. Brâncoveanu*, pp. 99—100, No. XXV. Cf. Afenduli, la aceste date.

zile, Vodă erà în Scaunul ţerii, pe care această uzurpare turcească o despoiase de o cetate tare şi de o vamă bogată, deschizându-se noua raià, tăiată în 1714 din Ţinutul Cornăuţilor (1), — încă o prăpastie fără fund pentru veniturile ţerii (2). Cete de Bosniaci se întorceau prădând pe drumul Focşanilor (3). Abià după ce Palatinul de Mazovia, Chomentowski, care trecù prin Iaşi (4), încheiè pacea cu Turcii, putù Stanislas, în primăvara anului 1714, să părăsească, trecând prin Ungaria, teritoriul turcesc (5).

Sistemul de stoarcere prin omoruri al lui Gin-Alì Paşa, ginerele împărătesc, pe care cronicarul de Curte al lui Mavrocordat îl găsià priceput şi incoruptibil (6), aduse, prin îndemnarea lui Mihaiu Racoviţă, care, înţeles cu Mihaiu Cantacuzino, cuscrul său, nădăjduià să capete Ţara-Românească, după ce văzuse că Moldova e în mâni ce nu lasă uşor (7), căderea şi moartea lui Brâncoveanu. Ştefan Cantacuzino luă Scaunul vărului său. Numai atunci Carol al XII-lea fu silit a plecà, prin Statele Impăratului, spre ţara sa, fără să mai aştepte vreun împrumut ori ajutor de drum. In mersuri repezi, cari speriau pe Turcii deprinşi cu demnitatea alaiurilor lente, ajunse el, cu capugiul ce-l întovărăşià şi mica suită turcească ruptă de oboseală, la Rusciuc, în ziua de 17 Octomvrie st. n. Indată se trecù Dunărea. Nicăiri nu se îngădui Domnului sau boierilor să se înfăţişeze grăbitului călător. «Cei ce mergeau înainte la conace dau veste că soseşte Craiul, iară cei ce veniau mai pre urmă la conac, ziceau că au trecut Craiul înainte» (8). La 19 Octomvrie erà în Piteşti. Axel Sparre, care nădăjduià, în Iulie, să-şi vadă stăpânul la Bender (9), venì să-l afle aici, cu ostaşii ce mai rămăseseră la Nistru: din ei se făcură «vreo 15 cete de vreo sută de oameni», cari plecară deosebit, pe alte drumuri.

Se aşteptà răspunsul hotărîtor din Viena. In noaptea de 8 spre 9

(1) Neculce, p. 346.

(2) Axintie şi celelalte izvoare, în *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 246, nota 2. Cf. *Doc. Brâncoveanu*, pp. 99—100; Giurescu şi Dobrescu, p. 247 şi urm.

(3) Axintie, p. 161. Cf. Neculce, pp 346—7 pentru prădăciuni şi siluiri de «fete fecioare şi femei înţelepte» la Botoşani, Bârlad, Iaşi, Focşani.

(4) Axintie, p. 164.

(5) Fabrice, p. 303.

(6) Axintie, p. 158.

(7) N. Muste, p. 54.

(8) *Ibid.*, p. 52.

(9) *Acte şi fragmente*, I, p. 100; Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 432.

Noemvrie în sfârşit se despărţià de suita suedeză un ofiţer «în haină brună şi cu perucă de coloare castanie», care luà drumul Câmpulungului (1) şi de aici al Braşovului.

Astfel încetà Carol al XII-lea de a mai înrâurì vieaţa noastră de nevoi, în mijlocul căreia apăruse cu trei ani în urmă, «desmierdat în avere, cheltuitor fără seamă», «simeţ» (2), dar mai ales viteaz, — pentru a uimì, ca «domn blagorod şi vestit», care, «măcar că a fost căzut din cinstea sa, iară cu inima sa tot se părea a fi nebiruit» (3), pe aceia cari în mare parte uitaseră că şi ei înşişi fuseseră pe vremuri viteji mai presus de orice şi despreţuitori de moarte (4).

ADAUS DOCUMENTAR

Două acte din Hurmuzaki, *Supl.* I[1], readuse la o mai bună lectură. —

I.

Bender, 10 novembris 1709.

Magnificus dominus generalis Poniatowski redivit turcica ex legatione. Qui hoc effecit quod Rex Sueciae fecit pactum et amiciciam pro semper. 100 currus armorum, globorum et pulveris, 13 currus pecuniae secum adduxit Regi. Isti omnes currus fuerunt ducti quilibet duobus paribus bovium Soltan tartaricus fuit in Dubasari 4 hebdomadis, et iam sunt duae hebdomadae quando discessit ad Cerym, ubi se Tartari preparant ad bellum. Auditur inter Suecos quod, cum steterit glacies super aquas, ituri sunt in Ucraniam et Poloniam; cum ipsis 100/m Tartari et 50/m Turcae. Tantum si pro Epiphania ruthena erit firma hyems et constans; si vero hyems inconstans fuerit, tunc Sueci ibi hyemabunt et Turcae ad Iassi ibunt: hoc est 5 Paschae, cum quibus dicuntur esse 12/m. Iste generalis dixit quod nos cum Turcis non bellabimus contra Poloniam, sed Imperator Turciae talem dedit mandatum ut reduceret regem Sueciae ubi voluerit et qua; sed si illos aliquis attacaret, ut se defendant. Magnificus dominus generalis Spar sic declarat in Saxoniam ire per Dubno, et, quaedam persona dum petierat ab illo, si depopulabuntur

(1) *Acte şi fragmente*, I, pp. 100—1; Fabrice, p. 340, nota; Westrin, în *Historisk Tidskriff*, 1900, p. 20 şi urm. (după memoriile lui Gierta).

(2) N. Muste, p. 52.

(3) *Ibid.*

(4) Despre Turci, Greceanu (p. 239) scrie că: «atâta i-au făcut, încât şi înşişi ei nu ştià ce vor mai face, ci umblà ca nişte zăpăciţi, strămutând lucrurile lor într'o zi într'un fel, într'alta într'altfel».

bona Poloniae, respondit: «Non, nisi proviantum accipient, sed, si illos aliquis tentaverit, defendent se». Iam ab aliquot hebdomadis congregati sunt exercitus Turciae cum suetico; sunt adhuc Sueci 800; stant ad Dnestrum; valachica vexilla cum Polonis sunt 8. Faciunt 1000 homines; stant in Varnica et in Calfa. Fuit modo obligatio serviendi, et datum est cuilibet per 5 aureos; fuerunt aulici plures, sed fugierunt; Cosaci stant prope Botniae: cum hoc heroy (?) sunt 5. Modo et datum est cuilibet per tres aureos, et isti fugiunt inter rusticos valachicos, abscondunt se et ipsis serviunt.

Superna die, eductus est Hospodar valachicus inde in Turciam, cum uxore et 4 filiis et cum aliquot dominis valachicis, quibus compedes in pedibus posuerunt, pro hoc quod Suecos 400 Moschi ceperunt in Valachia. Imperator Turciae iussit illos accipere et reddere Regi Succiae ut ipsos iubeat perdere, sed illos noluit recipere et remisit illos ad Imperatorem: non est modo Hospodar in Iassi. Propter hanc fraudem multi domini valachici fugerunt post Dnestrum, ubi aliquis potuit; in Mohilew sunt 12. Dictum fuit pro Hospodar Multaniae quod debuerat habere aliquas factiones cum Moschis; misit Imperator pro ipso: noluit adesse, sed clausit se in Turgowica, in ipsa arce quam aedificavit, et ibi debuit se defendere cum suo exercitu, quorum habet 22/m. Sueci sic narrant quod Imperator misit exercitum expugnare ipsum et quasi iam acceptus fuerit cum duobus filiis.

Auditur etiam quod post mortem Masepae magna est relicta pecunia, quam preterito anno, antequam se vendidit, eduxit per Sorocam ad Ias. M. D. Woynarowski accepit successionem post ipsum, sed amplius dux non vult esse supra istos Cosacos. Apud illum est adhuc D. Horlik et Wotkowinski colonellus. Ex istis pecuniis Rex Sueciae magnam commoditatem habet.

Edificaverunt sibi Sueci omnes domus, precipue officiales generales, sperantes ibi hyemare. Nulli conceditur ex Cosacis et aliis transire per Dnestrum, nisi ad Dubassar et Jahorlikum tartaricum; Cosaci stant omnes simul, timentes se separare; fecerunt sibi foveas, et ibi manent, sed, si illic hyemabunt, promittuntur ipsis hospitia in pagis.

Magnificus Dominus Palatinus Chioviensis speratur huc venturus a Sniatyn, et generalis Stembok, et alter, cum exercitu, qui ituri sunt, per montes aut Hungariam, ad nos.

Transiverunt modo 20 currus Moschorum, qui, cum transiverint Dnestrum, iverunt ad Chiliam cum sobolis et vela. Turcae illis dederunt liberum passum, nisi iura dominii acceperunt ab ipsis. Contra Valachos valde irascuntur, quod permiserint Moschos contra Suecos sub Czerniechow.

II.

Demetrius Cantemir, Dei gratia ad vitam Palatinus Terrarum Moldaviae.

Admodum Reverendo metropolitae suczaviensi, episcopis ritus greci, Magnificis dominis, capitaneis, secundis et terciis capitaneis, cuiuslibet generis et universo exercitui omnibusque Aulae ministris terrestribus, et in finibus provinciae manentibus militibus, omnibus terrarum moldaviensium incolis, notum facimus praesenti universali nostro siquidem, adhuc proavis maioribusque nostris ac patribus superviventibus, tam longo temporis spacio sua potentia terribili devastavit gentes nostras hostis Sanctissimae Crucis, specialiter saevitiam suam demonstrando, cum tamen lupum rapacem, innocentis sanguinis christiani sitientissimum, sub pelle ovina abscondissent, initio ditionis terrarum nostrarum sub eius dominium eiusque Prophetae Mahometis, previo iuramento ipsi prestito, dominus magnificus Bogdam Palatinus, filius Stephani Palatini, plenarius possessor,

circa conditiones pacis tractavit ut terrae moldavienses nulli alio subiacerent tributo praeterquam quotannis 4 mille aureorum, 40 equos, 24 falcones conferrent, quo accepto nullam terris Moldaviae inferret violentiam. Sed infidelis et foedifragus paganus datum non praestitit verbum, dum tot violentas oppressiones terris Moldaviae intulit, arces, fortalitia demolitus est, alias in deditionem accepit, sicut Tiginium, Kilium, Bialogrodum, Galatium, Timarovam, Soroka, Obluciczam (?) (1), Smailum, cum aliis ditionibus circa Danubium, et tota provincia budziacensi, sepenumero confictis rationibus totum dominium moldavicum a Tartaris devastari permisit et eius incolas, praestantissimos nostros dominos, dignitarios et equestris ordinis homines, in rigidam accepit servitutem, totque filias matronasque pudicissimas pro libidine sua usus est, imo ipsas ac Palatinos aliosque dominos cum domibus suis ad fidem suam paganicam et tyrannicam per varia tormenta mortisque comminationem attrahere conatus est. Ergo idem ipsum malum in nobis ipsis experti sumus, dum nos tam privatis, quam publicis tributis annihilare satagebat ac varia quotidie augebat tributorum genera, quae vobismet ipsis nota sunt. Quapropter divina misericordia nondum obliviscitur populi sui, siquidem amantem Christi spiritu suo replevit et excitavit Petrum Alexiovitium, totius Russiae Czarum, qui, acceptis invincibilibus armis, monumento crucis scilicet sanctae, opposuit se potestati tyrannicae, ut gentes christianas ex servitute paganorum eliberet.

In cuius societatem armorum pleno corde et animo omnibus fortunis nostris iungamus nos, ac properemus necesse est, versus Danubium tendendo, impetui tyrannico eorumque invasionibus occurrendo. Siquidem divina ope quarta iunii stetit ad Benderum exercitus Czareae Maiestatis, decima quinta vero eiusdem mensis versus Danubium, ad pontem quem sanguine nostro ereximus, iam christianus movit exercitus. Quapropter Czarea Eius Maiestas notificavit nobis, sicut et aliis, ut quilibet nomen christiani portans equum conscendat, exercitui Eius Czaree Maiestatis se coniungat; qui autem renuerit, eiusmodi omnibus bona confiscabuntur.

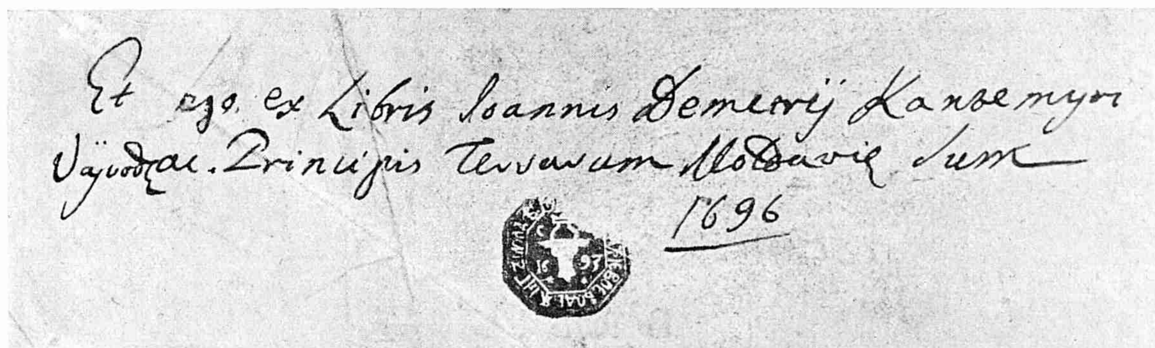
Qui vero universali huic satisfaceret, ille gratiam Czareae Maiestatis super omnia bona sua lucraretur. Siquidem pro decem millibus exercitus de aerario Eius Maiestatis stipendia enumerata sunt et ad manus meas transmissa; ideo castra petenti initio quinque aurei, pro mense autem tres imperiales leonini conferentur. Fortalitia a tyrannis obsessa omnia restituentur, sicut Illius Czarea Maiestas in suis universalibus notificat. Et siquis in posterum partium othomanicarum esse vellet, tam publice quam privatim, eiusmodi excommunicabitur, maledicetur, eiicietur tanquam Iudas a communitate sanctorum, et in perpetuum anathematizetur. Item illius tanquam hostis Czareae Maiestatis confiscabuntur bona, de illisque eiicietur, penaque colli plectetur.

Quapropter, fratres carissimi, hanc omnibus in genere propono informationem ut nemo de hoc dubitet. Qui enim huic universali contrarium se ostendet eiusmodi ingentium calamitatum numerum in caput suum attrahet. Quapropter adiuvante Domino cum exercitu Czareae Maiestatis iungatis vos nostraque vestigia sequimini quanto citius. In quantum autem aliquis illorum in castris pro decima quinta iulii non comparuerit, talis penis suprascriptis punietur. His notitiae omnibus propositis, bonam salutem precor.

DEMETRIUS CANTEMIR, *Dux valachicus;* ELIAS CATARGIUS, *Thesaurarius Magnus;* IORDAKI, *Magnus Cancellarius;* GEORGIUS, *Signifer Magnus;* CONSTANTINUS RUSSETO, *Pocillator Magnus.*

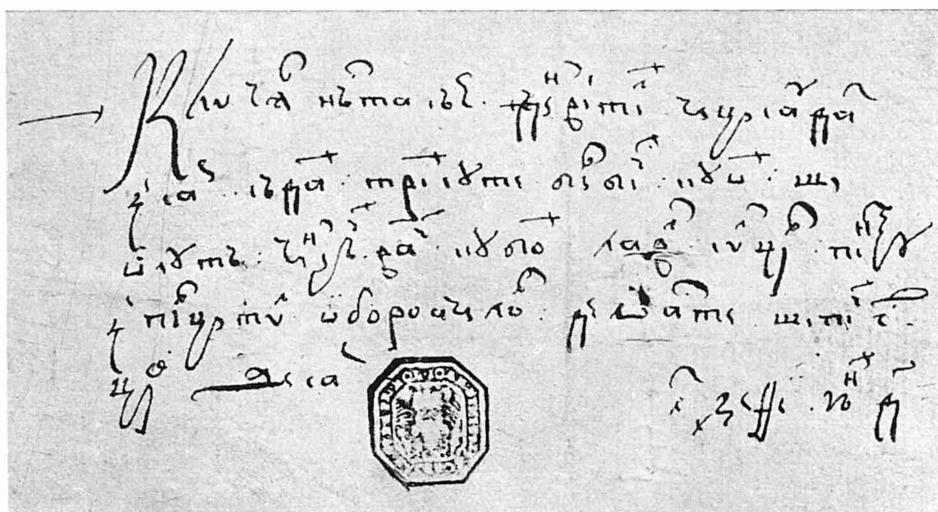
---

(1) *Tialvoliam*, *Tialnoka*, în toate versiunile.

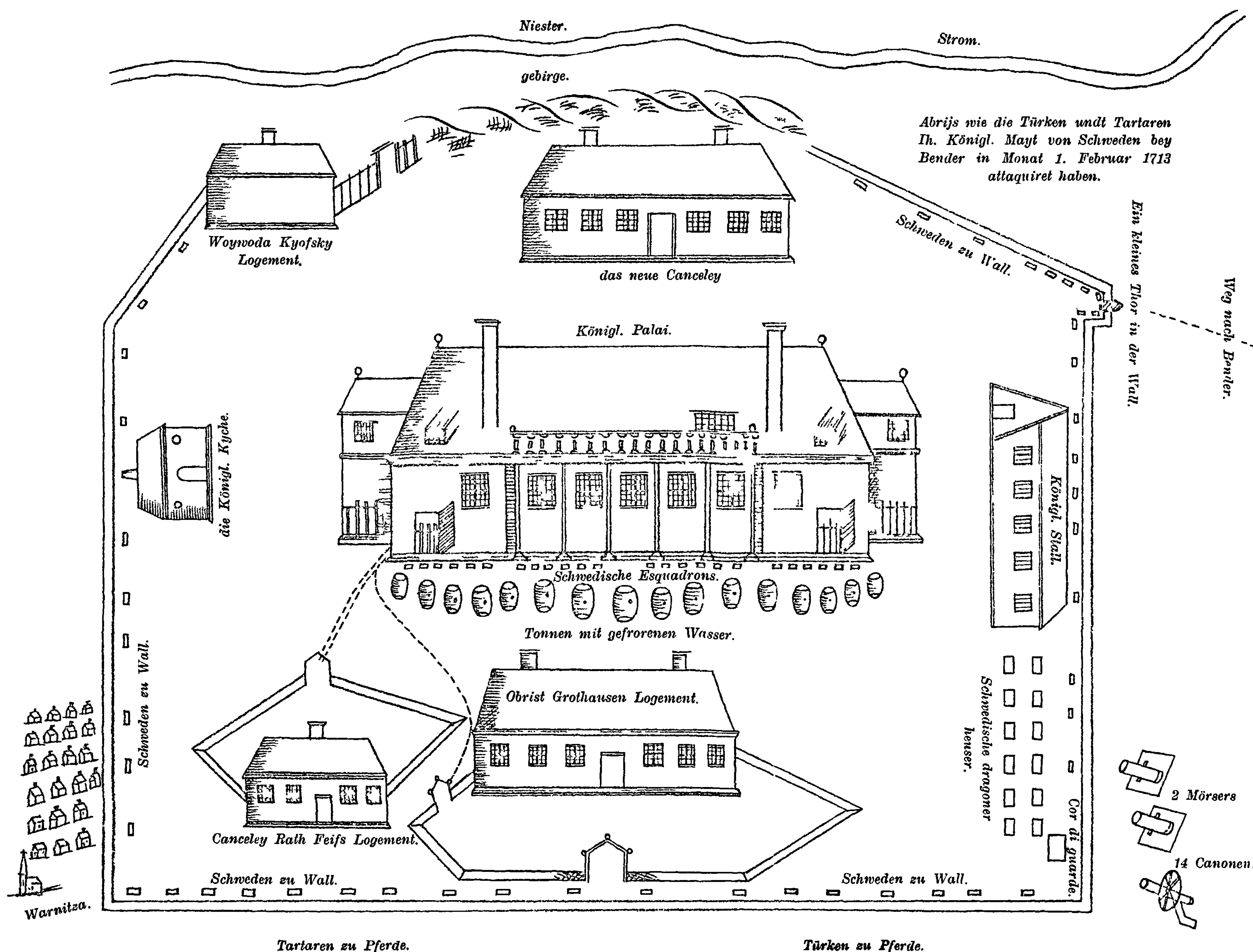
Et ego ex Libris Ioannis Demetrij Kantemyri Vajvodae Principis Terrarum Moldaviae Sum
1696

Pe o carte din biblioteca lui Dimitrie Cantemir (Biblioteca Academiei Române).

Poruncă a lui Dimitrie Cantemir pentru provizii (4 Iunie 1711) (Biblioteca Academiei Române).

Dintr'o scrisoare a lui Ilie Abăză ca pribeag (Biblioteca Academiei Române).

PLANUL LUPTEI DELA VARNIŢA
(după o veche planşă, reprodusă în Quennersted l. c.

CÂTEVA NOTE
DESPRE
CRONICELE ȘI TRADIȚIA NOASTRĂ ISTORICĂ

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 8 Octomvrie 1910.

I. Legendă, tradiție, istorie despre întemeierea Principatelor.

A.

Neagoe Basarab, «Negru Vodă» și cântecele sale (1).

O cercetare amănunțită a mențiunilor din izvoare interne și externe privitoare la istoria noastră, din punctul de vedere al legendelor ce cuprind, — cercetare care s'a și făcut la vecinii noștri Sârbii, în ce privește opera de compilație a unui «Presbyter Diocleas» și altele —, ar pune pe urma baladelor istorice cari s'au pierdut ori ar lămurì asupra vechimii și persistenței celor cari se păstrează încă.

I.

Cetind din nou prețioasa descriere a Principatelor între anii 1653 și 1657, făcută de Pavel de Alep, secretarul Patriarhului «arap» Macarie de Antiohia, care a petrecut între acești ani la noi, m'am oprit asupra acestor rânduri privitoare la mânăstirea din Argeș a lui Neagoe:

«Locul pe care e ridicată fusese odinioară un lac, adunat din apele de izvoare, în mijlocul căruia se descoperì o veche icoană a

(1) V. Iorga, *Balada română*, în *Cursurile de vară din Vălenii-de-Munte, 1909,* p. 129 și urm. și deosebit: *Balada populară românească. Originea și ciclurile ei.*

tului de vreun Negru Vodă, ci explică numele localității dela slavonescul *voda* și face astfel ciudata etimologie: Negru Vodă = Apa Neagră (1). Cronica românească a Buzeștilor arată exact unde erà această cetate a Negrului Vodă: «pre apa Dâmboviții în sus, la sat la Stoienești» (2): ea face parte din județul Muscel, comuna Pădenii-Pământeni (3).

In *Inscripții din bisericile României*, I, p. 130 și urm., m'am ocupat de persoana fabuloasă a lui Negru Vodă. El erà cunoscut cărturarilor, *pe baza acestui cântec bătrânesc*, auzit ca legendă de Pavel de Alep, încă din 1569, când un document îi atribue întemeierea ţerii. Că e vorba de Neagu sau Neagoe Vodă dovedește asertiunea Raguzanului Luccari, călător pe la noi prin anii 1590, că *Negru Vodă e îngropat la Argeș*, ca și legenda populară despre aducerea moaștelor Sf. Filofteia de dânsul: și călătorul sirian povestește la olaltă de Sf. Filofteia și de clădirea mânăstirii din Argeș (4).

«Radu Negru» a fost creat de Câmpulungeni, — la cari se cântà și o baladă a lui:

Din oraş din Câmpulung,
La poarta lui Negru Vodă,

precum se vede din inscripția din 1636 dela mânăstirea lor, cu prilejul cererii lor de privilegii supt Mateiu Basarab. Negru făcuse mânăstirea, — firește și pe cea din Câmpulung, ca și pe cea din Argeș, el fiind ctitorul prin excelență. Ziditorului «minunii» dela Argeș i se atribuià tot ce erà vechiu și măreț, ca și, în Moldova, lui Ștefan cel Mare. Astfel a trecut în seama lui și cetatea argeșeană a lui Negru Vodă, care e de sigur in legătură cu opera de apărare de către Unguri a celor dintâi Domni ai Ţerii-Românești. Pomelnicul mânăstiresc aveà însă pe Radu Vodă și cel dintâiu act al orașului erà tot dela un Radu. Astfel se născù, pentru cancelarie, și mai târziu pentru cronicari (Stoica Ludescu, Constantin Cantacuzino) personalitatea neadevărată, fabricată, a lui Radu Negru, care

(1) «Latine Nigra Aqua dictae»; Papiu, *Tezaur*, I, p. 31.

(2) *Magazinul istoric*, I, p. 283.

(3) Cetatea Negrului Vodă din Argeș o aflăm la Sestini, *Viaggio curioso-scientifico-antiquario*, Florența, Tondini, 1815, p. 29: «In poca distanza d'un tal luogo si vede un' altra torre: questa si chiama *Tscetatie Niegrului Wodi*, cioe la fortezza del principe Negro, e dove vi è una cappella».

(4) P. 142.

nu e măcar Radu *cel* Negru, ci al cărui nume e alcătuit din alipirea altor două: cel din baladă şi cel din mărturiile scrise.

A fost o legendă a lui Negru Vodă *păstorul*, pe care, pe aceeaş cale de trecere dela cântec la povestirea populară, să o fi luat Pavel secretarul patriarhal, care cel dintâiu o are,—la ceilalţi pomenindu-se singur numele «descălecătorului» fabulos, iar la Luccari şi la autorul pisaniei din 1636 şi originea lui *ungurească* (1), după denumirea de «Ungrovlahia» a ţerii sale?

Se pare că da. Nu poate fi o confuzie cu cealaltă legendă, păstrată până azi şi în cântec, a lui Negru Vodă: cercetarea de dânsul a lui Mircea *Ciobanul*, care se dovedeşte cu «ristov» a fi fratele său (2). Pavel de Alep ştie de un Voevod român din Ungaria — aceasta i-au putut-o spune Câmpulungenii şi egumenul lor după pisania din 1636 a mânăstirii, dar *caracterul lui de păstor şi lupta lui cu Tătarii în locuri pustii, biruinţa lui* «cu ajutorul lui Dumnezeu» nu pot venì de acolo.

Le putem căutà în legenda-cântec. Se pare că o ştie şi Constantin Stolnicul, care, cum spuneà, a întrebat cântecele bătrâneşti pentru a străbate taina trecutului nostru. Când pomeneşte legenda despre întemeierea Moldovei, la care venim îndată, el nu vorbeşte de vânători nobili, ci de «păstori umblând cu dobitoacele lor prin munţi» (3). Să ne amintim că, în legătură cu evenimentul mare al gonirii Tătarilor, Ungurii au o legendă, luată de sigur din cântec ca şi legendele despre luptele celor dintâi duci ai lor cu căpeteniile de Români şi Slavi dincolo de Tisa: legenda Sfântului Ladislas, care-şi lasă mormântul din Oradea-Mare ca să biruească pe păgâni. O legendă de Voevod luptând cu Tătarii şi curăţind creştinătatea de ei umblà deci prin ţară; i s'a alipit mai târziu numele lui Neagu-Negru ctitorul, pentru ca pe încetul,—ultima combinaţie a originii făgărăşene, scoasă din vechiul titlu de *herţegi* ai acestei ţeri, purtat de cei dintâi domni, a fost adausă după 1680 abià de Stoica Ludescu—să se ajungă la deplina formă cărturărească a unei legende pornite din simpla baladă.

(1) «Moşiia lui care easte dintru Unguri descălecată . . . Radul Negrul Voevod, care au fost de'nceput descălecătorol Ţerii-Rumăneşti»; *Inscripţii*, I, p. 128.

(2) Mateescu, *l. c.*, p. 4.

(3) *Operele lui Constantin Cantacuzino*, p. 135.

tului de vreun Negru Vodă, ci explică numele localității dela slavonescul *voda* și face astfel ciudata etimologie: Negru Vodă = Apa Neagră (1). Cronica românească a Buzeștilor arată exact unde erà această cetate a Negrului Vodă: «pre apa Dâmboviții în sus, la sat la Stoienești» (2): ea face parte din județul Muscel, comuna Pădenii-Pământeni (3).

In *Inscripții din bisericile României*, I, p. 130 și urm., m'am ocupat de persoana fabuloasă a lui Negru Vodă. El erà cunoscut cărturarilor, *pe baza acestui cântec bătrânesc*, auzit ca legendă de Pavel de Alep, încă din 1569, când un document îi atribue întemeierea țerii. Că e vorba de Neagu sau Neagoe Vodă dovedește asertiunea Raguzanului Luccari, călător pe la noi prin anii 1590, că *Negru Vodă e îngropat la Argeș*, ca și legenda populară despre aducerea moaștelor Sf. Filofteia de dânsul: și călătorul sirian povestește la olaltă de Sf. Filofteia și de clădirea mânăstirii din Argeș (4).

«Radu Negru» a fost creat de Câmpulungeni, — la cari se cântà și o baladă a lui:

Din oraș din Câmpulung,
La poarta lui Negru Vodă,

precum se vede din inscripția din 1636 dela mânăstirea lor, cu prilejul cererii lor de privilegii supt Mateiu Basarab. Negru făcuse mânăstirea, — firește și pe cea din Câmpulung, ca și pe cea din Argeș, el fiind ctitorul prin excelență. Ziditorului «minunii» dela Argeș i se atribuià tot ce erà vechiu și măreț, ca și, în Moldova, lui Ștefan cel Mare. Astfel a trecut în seama lui și cetatea argeșeană a lui Negru Vodă, care e de sigur in legătură cu opera de apărare de către Unguri a celor dintâi Domni ai Țerii-Românești. Pomelnicul mânăstiresc aveà însă pe Radu Vodă și cel dintâiu act al orașului erà tot dela un Radu. Astfel se născù, pentru cancelarie, și mai târziu pentru cronicari (Stoica Ludescu, Constantin Cantacuzino) personalitatea neadevărată, fabricată, a lui Radu Negru, care

---

(1) «Latine Nigra Aqua dictae»; Papiu, *Tezaur*, I, p. 31.
(2) *Magazinul istoric*, I, p. 283.
(3) Cetatea Negrului Vodă din Argeș o aflăm la Sestini, *Viaggio curioso-scientifico-antiquario*, Florența, Tondini, 1815, p. 29: «In poca distanza d'un tal luogo si vede un' altra torre: questa si chiama *Tscetatie Niegrului Wodi*, cioe la fortezza del principe Negro, e dove vi è una cappella».
(4) P. 142.

nu e măcar Radu *cel* Negru, ci al cărui nume e alcătuit din alipirea altor două: cel din baladă şi cel din mărturiile scrise.

A fost o legendă a lui Negru Vodă *păstorul*, pe care, pe aceeaş cale de trecere dela cântec la povestirea populară, să o fi luat Pavel secretarul patriarhal, care cel dintâiu o are,—la ceilalţi pomenindu-se singur numele «descălecătorului» fabulos, iar la Luccari şi la autorul pisaniei din 1636 şi originea lui *ungurească* (1), după denumirea de «Ungrovlahia» a ţerii sale?

Se pare că da. Nu poate fi o confuzie cu cealaltă legendă, păstrată până azi şi în cântec, a lui Negru Vodă: cercetarea de dânsul a lui Mircea *Ciobanul*, care se dovedeşte cu «ristov» a fi fratele său (2). Pavel de Alep ştie de un Voevod român din Ungaria — aceasta i-au putut-o spune Câmpulungenii şi egumenul lor după pisania din 1636 a mânăstirii, dar *caracterul lui de păstor şi lupta lui cu Tătarii în locuri pustii, biruinţa lui* «cu ajutorul lui Dumnezeu» nu pot venì de acolo.

Le putem căutà în legenda-cântec. Se pare că o ştie şi Constantin Stolnicul, care, cum spuneà, a întrebat cântecele bătrâneşti pentru a străbate taina trecutului nostru. Când pomeneşte legenda despre întemeierea Moldovei, la care venim îndată, el nu vorbeşte de vânători nobili, ci de «păstori umblând cu dobitoacele lor prin munţi» (3). Să ne amintim că, în legătură cu evenimentul mare al gonirii Tătarilor, Ungurii au o legendă, luată de sigur din cântec ca şi legendele despre luptele celor dintâi duci ai lor cu căpeteniile de Români şi Slavi dincolo de Tisa: legenda Sfântului Ladislas, care-şi lasă mormântul din Oradea-Mare ca să biruească pe păgâni. O legendă de Voevod luptând cu Tătarii şi curăţind creştinătatea de ei umblà deci prin ţară; i s'a alipit mai târziu numele lui Neagu-Negru ctitorul, pentru ca pe încetul,—ultima combinaţie a originii făgărăşene, scoasă din vechiul titlu de *herţegi* ai acestei ţeri, purtat de cei dintâi domni, a fost adausă după 1680 abià de Stoica Ludescu—să se ajungă la deplina formă cărturărească a unei legende pornite din simpla baladă.

---

(1) «Moşiia lui care easte dintru Unguri descălecată... Radul Negrul Voevod, care au fost de'nceput descălecătorol Ţerii-Rumăneşti»; *Inscripţii*, I, p. 128.

(2) Mateescu, *l. c.*, p. 4.

(3) *Operele lui Constantin Cantacuzino*, p. 135.

B.

Cântecul despre Dragoş Vodă vânătorul.

Legenda cărturărească a lui Roman şi Vlahata.

I.

Cele mai vechi anale ale Moldovei încep cu aceste cuvinte:

«La leatul 6867 dela Facerea Lumii, cu ajutorul lui Dumnezeu s'a început ţara Moldovei. Şi s'a început aşà:

1. A venit Dragoş Voevod din Ţara-Ungurească, din Maramureş, la vânătoare de zimbri, şi a domnit doi ani (1).»

Această însemnare s'a făcut în Domnia lui Ştefan cel Mare, îndată după înălţarea mânăstirii Putna. Ştefan însuş poruncise a se alcătuì un letopiseţ al domniei sale, al ţerii peste care stăpânià, şi al neamului său, dând astfel dovadă că înţelege puterea pe care o dă unui Stat afirmarea tradiţiilor sale istorice. Mai târziu el făcù să se scrie şi pe lespezi de amintire, în parte măcar, cuprinsul acestor scurte Anale, când ridică din piatră bisericuţa de lemn ce erà până atunci la Rădăuţi, locul de îngropare al înaintaşilor săi din acelaş neam.

Din anale chiar, el izgonise pe Iurg Coriatovici, un străin şi un uzurpator. Să adăugim că primirea lui Iuga Ologul în aceste însemnări dovedeşte că el făceà parte din neamul lui Bogdan Vodă, din şirul legiuit al Domnilor de acest neam şi că încercările nouă de a-l pune în legătură filială cu Iurg Coriatovici — nici Iurg, nume străin, nu e acelaş cu numele românesc Iuga, pe care-l găsim şi la Voevozii şi fruntaşii români din Maramureş (2) — nu sunt îndreptăţite (3). Pe pietrele amintitoare dela Rădăuţi se cetesc numele lui Bogdan, lui Laţcu, lui Roman, lui Ştefan, lui Bogdan fratele lui Alexandru cel Bun: deci sunt lăsaţi la o parte aici: Petru al Muşatei, pentrucă erà îngropat aiurea, la Neamţ, ctitoria sa, Iuga, pentru acelaş cuvânt — el fiind «luat la sine» de Mircea, Domnul muntean,

(1) Bogdan, *Cronicele moldoveneşti înainte de Ureche*, p. 143. Cf. analele din Bistriţa, în acelaş, *Cronice inedite*, p. 34: «La leatul 6867 a venit Dragoş Voevod din Ţara-Ungurească, din Maramureş, la vânătoare după un zimbru, şi a domnit doi ani».

(2) V. I. Mihályi, *Diplome maramureşene*, Sighet, 1900, p. 390: Iuga din Apşa; p. 321: Iuga din Călineşti; pp. 321, 540: Iuga din Fereşti; p. 369, etc.: Iuga din Sălişte; p. 549: Iuga din Şieu; p. 569 şi urm.: Iuga din Talabor.

(3) Cf. G. Popovici, *Anul dela Martie*, Bucureşti, 1905; Onciul, *Din Istoria României*. Părerea o văd admisă şi de I. Nistor, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, Viena, 1910 (din «Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichte»).

în ţara căruia se stinse «Ologul»; un Costea Voevod, de sigur fiul sau fratele lui Laţco, se întâmpină în pomelnicul dela Bistriţa, pentrucă oasele lui vor fi fost aşezate acolo, dar în Anale n'aveà ce căutà, ca unul ce nu domnise. Ştefan, pe care-l credem soţul Muşatei, mama lui Petru, lui Roman şi a celuilalt Ştefan, nu va fi fost recunoscut sau va fi stăpânit, cum admite d-l Onciul, numai o parte din ţară (1).

Fireşte că nici în inscripţiile dela Rădăuţi, nici în pomelnicul dela Bistriţa nu găsim pe înaintaşul, de alt sânge, al lui Bogdan, Sas Voevod, pe care descălecătorul Moldovei neatârnate îl izgonì ca pe un vasal umilit al regelui Ungariei. Cu atât mai puţin pe Dragoş, care, după anale, ar fi fost tatăl lui Sas şi care ar fi ajuns în părţile moldoveneşti pe urma zimbrului urmărit de dânsul.

Sas e pomenit în actele regale ungureşti cari asigură fiilor şi urmaşilor săi un adăpost şi o despăgubire pentru Moldova pierdută, în lupta supt steagul suzeranului. Dragoş Vodă nu apare însă *nici-odată* în ele, cu toate că un nume ca acesta nu e rar în Maramureş.

Despre el analele au numai ştirea că erà din Maramureş, că a pornit la vânătoarea de zimbru, că a domnit doi ani şi că fiul său a fost Sas. Din aceste puncte scoatem anii de stăpânire, aflaţi prin tradiţie, ca şi pentru toţi ceilalţi Domni până la Alexandru cel Bun, cu privire la care şi la neamul său se făcuseră însemnări în Bistriţa, ctitoria lui. Scoatem filiaţia lui Sas, pe care n'o afirmă actele ungureşti citate. Rămâne *vânătoarea* şi o *vânătoare de zimbru.*

Stema Moldovei erà zimbrul, şi cei dintâi cari s'au gândit la trecutul ţerii au simţit deci nevoia să şi-o lămurească. Tot aşà găsim într'un manuscript muntean din veacul al XVIII-lea, care, vrând să dea ştiri de tot felul despre principatul Ţerii-Româneşti, se îndreaptă pentru fapte în mai toate cazurile după încercarea de istorie critică dela sfârşitul veacului al XVII-lea a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino, o întreagă poveste cu domnul de Roman, «ce s'au sălăşluit la aceste locuri», cu «ţiitoarea fată» pe care a avut-o şi, «îmburduşind-o», a gonit-o, cu inelul ce i-a dat ca semn de recunoaştere, cu vieaţa de arcaş a copilului ce s'a născut, cu corbul care fură inelul de pe «vizdurile fântânii» şi e săgetat de feciorul de Domn căruia cu acast prilej mamă-sa-i destăinueşte obârşia sa slăvită,—toate acestea pentru a explicà pecetea munteană (2).

(1) Inscripţiile la Kozak, *Inschriften*, I; pomelnicul dela Bistriţa, în Melchisedec, aceste *Anale*, VII.

(2) Ms. 266 al Ac. Rom. Publicat în *Studii şi documente*, III, p. 46 şi urm.: locul analizat în text, la p. 55.

Vânătoarea Voevodului Dragoş după fiare în locuri pustii trebue să fi fost luată însă din alt izvor decât un pomelnic de nume şi din altă inspiraţie decât aceea a cărturarului care vrea să afle originea şi înţelesul lucrului. Ea are caracterul poetic şi ne face a crede în altă baladă, moldovenească, în legătură cu începuturile ţerii. Balada istorică o ştim însă că a *pătruns* în popor, dar nu erà din izvor curat popular, ci, la noi ca şi la alte neamuri, venià din nevoia cântecelor dela ospeţe. In astfel de cântece însă se poate întâlnì şi o tendinţă de explicaţie. Deci în întregime, afară de relaţia lui de înrudire cu Sas Vodă şi afară de anii Domniei, avem a face aici cu prefacerea în notiţe de anale a unui cuprins de baladă, — astăzi pierdută. Ea se cântà încă sub Ştefan, dar, de vreme ce i se recunoşteà o valoare istorică, introducându-şi ştirile în letopiseţul oficial, trebue să admitem că erà simţitor mai veche.

II.

S'ar puteà crede că aceeaş obârşie o are cealaltă poveste despre începuturile Moldovei şi ale neamului românesc, pe care o găsim sub titlul «Povestire în scurt despre Domnii moldoveneşti, de când s'au început ţara moldovenească», într'un manuscript rusesc dela sfârşitul veacului al XVI-lea; el cuprinde alte capitole răsleţe despre originea şi genealogia Ţarilor Moscovei ce vin dela August şi a tuturor cnezilor ruşi, cărora li se dau iarăş cât mai mulţi şi mai străluciţi înaintaşi. Aceste capitole *toate* trebue să fie dela începutul veacului al XVI-lea şi au drept scop, într'o vreme când patima originilor romane, antice, mitologice, divine, dacă se poate, atinsese şi pe Ruşi, să arăte că neamul stăpânitorilor peste Muscali poate sta alături ca vechime şi nobleţă cu oricare altul. Dar fiul Ţarului Vasile luase pe fata lui Ştefan cel Mare: copilul născut din această căsătorie nu domnì, ci se stinse în temniţă. Inainte de disgraţia Elenei şi a fiului ei, deci de luna lui April 1502, însă după ridicarea lui Dimitrie la situaţie de moştenitor al lui Vasile, în 1498, a fost adusă această ciudată povestire *ad hoc*, care, pe baza numelor de Român şi Vlah, cată a ne arătà şi pe noi ca un neam vestit, — acolo în Rusia.

Cărturarul dela Curtea lui Ştefan cel Mare, cărturar care a scris în vechea slavonă, şi nu în ruseşte, aveà să împace mai multe lucruri: acea nevoie de mari strămoşi, apoi numele de Român şi de Vlah, ortodoxia, la care ţineau Moldovenii destul, iar Ruşii şi mai mult, şi,

în sfârşit, ceeace e mai interesant pentru această expunere, legenda maramureşeană. Ca unul ce fusese la Veneţia, poate şi la Roma, unde va fi auzit de Papa Formosus, — deci unul din solii pentru ajutor ai lui Ştefan la Signorie şi la Sfântul Părinte, — cărturarul moldovean, cunoscător întru câtvà al tendinţelor Renaşterii, porneşte dela Veneţia pe fraţii Roman — în legătură cu cuvântul Român — şi Vlahata, care porneşte dela celălalt nume, de Vlah (1). I-a creat el, fără să-l fi dat vreun cântec ori măcar vreo legendă, tot aşà precum alţii, în Franţa medievală preocupată de problema turcească, a Cruciatelor nouă, dăduseră ca începători ai Francezilor şi Turcilor pe eroii eponimi Francus şi Turcus, sau Teucer, din Iliadă. Cei doi fraţi fac Roma, — amintire a legendei gemenilor Romulus şi Remus. Această Romă nu poate fi însă cea nouă, catolică, ci a trebuit să fie o Romă ortodoxă, neapărat mai veche. Cea catolică e ***Râmul Letinilor*** sau ***Latinilor***, aceastălaltă nu e un Râm, ci o Romă a ***Romănenilor*** (scriitorul are în gând Romanul moldovenesc).

Cum au ajuns însă Romănenii în Maramureş, pentru a se coborî în Moldova? Legenda Craiului Ladislas cel Sfânt care se luptă cu Tătarii, legendă ce pare a fi fost răspândită *şi la noi*, apare. Scriitorul, care a fost şi prin Serbia şi ştie cultul naţional al Sfântului Sava, el care cunoaşte pe Vladislavii transdunăreni, face pe Craiul desrobitor al creştinilor un nepot al Sfântului Sava. Din Mehemet face Neimet, adică Meimet, şi numeşte astfel pe Hanul ai cărui răsboinici se întind lângă Prut, lângă Moldova, şi chiar până la Mureş, — ca să aibă unde-i bate, fără a trece la noi, Sfântul Rege. Sunt chemaţi de o potrivă, în ajutor — cum chemà Ştefan pe Apuseni — Latinii şi Romănenii; aceştia sunt viteji şi cinstiţi; ceilalţi, uneltitori şi vicleni, — spre mai marea laudă a pravoslaviei. Inaintea luptei dela Tisa, Latinii dărâmă Roma cea veche, risipesc familiile locuitorilor şi îndeamnă pe Craiu a-i prăpădi în luptă. Aşà de bine se poartă însă împotriva Tătarilor ortodocşi, încât Ladislas le destăinueşte îndemnurile împotriva lor şi, fiindcă nu mai au de ce se întoarce acasă, îi aşează pe unde ştie povestitorul că sunt Români peste munţi: în Maramureş, la Tisa, la Criş, şi le dă alte soţii, Unguroaice.

Romani, dar ortodocşi, ***Romanovţii*** dau pe Dragoş. El merge la vânat de zimbru. Ţara pustie-i place. Cere Craiului a o puteà colonizà, şi i se îngădue. E ales Voevod de cei strămutaţi de el. Cum se vede, e o încercare de a da *un caracter legal* descăle-

(1) Cf. Laiotă, Balotă, Hociotă, Başotă, Calotă (dela Laiul, Balul, Hociul, Başul, Calul).

cării. Se însemnă și stema zimbrului și, după adevărul lucrurilor, cea dintâi reședință, *Baia*, în care însă Bogdan, și nu Dragoș chiar, pare să se fi așezat.

III.

Pomenită pe la 1470, apoi peste douăzeci de ani, legenda scoasă din baladă apare mai lămurită încă în versiunea letopisețului moldovenesc pe care o dă, întrebuințând zilele de oprire silită la Curtea lui Alexandru Lăpușneanu, ambasadorul polon Nicolae Brzeski (1). «Cu voia lui Dumnezeu», se începe această versiune, «cel dintâiu Voevod, Dragoș, a venit vânând din Țara-Ungurească, dela țara și apa (!) Maramureșului, pe urma unui zimbru, pe care l-au ucis lângă apa Moldovei»— Baia e pe apa Moldovei și se chemà odinioară chiar cetatea Moldovei, Baia Moldovei (Moldvabánya) — «și s'a veselit acolo cu boierii lui, și i-a plăcut țara, și a rămas într'însa, și a descălecat-o cu Moldoveni din Țara-Ungurească».

Aproape în acelaș fel întâlnim apoi povestea, peste un veac aproape, când deci ea *trăià încă în popor*. De o parte, iată, între 1646 și 1647 (2), Cronica lui Grigore Ureche, care nu se mulțumește cu scurta însemnare din Analele slavone ce i-au slujit de bază, ci înfățișează legenda întemeierii cu o sumă de lămuriri nouă, cu cari s'a crezut dator față de cetitorii săi. Nu e numai Dragoș — aici: fiul lui Bogdan — pe urma zimbrului, ci «o samă de feciori de Domni». Ei sunt urmași ai Romanilor, crede acest reprezentant al spiritului Renașterii, biruitoare de mult în Polonia: «den domniile ce au fost pe acele vremi la Râm». Vânătorii sunt ajutați de cățeaua Molda, care e născocită pentru a da de rostul numelui țerii; ea arată, înecându-se, locul unde va fi Scaunul de Domnie.

Când apoi Simion Dascălul reieà cronica lui Ureche pentru a o întregì, el pune a doua oară în legătură, fără a fi înrâurit, se pare, de letopisețul rusesc scris pentru Domnița Elena, descălecarea lui Dragoș vânătorul de zimbri cu luptele Craiului «Laslău» împotriva Tătarilor: pe acestea le iea în adevăr — și *numai pe acestea* — din «letopisețul unguresc», care aici înseamnă, se pare, nu o cronică latină a Ungariei, ci o încercare de istorie din partea catolică, scrisă

(1) In Bogdan, *Cronice inedite;* Hurmuzaki, XI, p. XX, nota 1.
(2) *Ist. lit. române în veacul al XVII-lea,* II, p. 845.

în ungureşte sau latineşte de vreunul din «biscupii», din episcopii apuseni, de neam maghiar, din Moldova. Şi alcătuitorul ungur are nevoie să explice venirea dela Roma, asupra căreia *trece* Ureche, necunoscând pe Traian altfel decât ca pe un cuceritor ce *nu se opreşte* (1). Fabula hoţilor cu cari Romulus a colonizat Roma, ca şi antipatia Ungurilor pentru Români, face pe scriitor, care se gândeşte şi la faptul că un Domn nu dă bucuros oastea lui cea bună vecinilor pentru răsboaiele lor, a vedeà în cei descălecaţi prin Maramureş, tălhari din Râm, şi se aduce ca dovadă arderea părului «împrejurul capului», tăierea rotundă a chicei obişnuită la Români. Simion, la rândul lui, adauge data luptei cu Tătarii: la «câşlegile Crăciunului», lângă Rodna, cum i se pare a vedeà din semne, prin «stânci de piatră în două locuri». Tătarii sunt goniţi. Siretiul e apa ce se vede acum, şi ea capătă, după povestitorul ungur, acest nume dela strigătul Craiului: Szeretem, szeretem. Tătarii fug la Crâm; pentru înfrângerea lor se face ospăţ de trei zile, şi de aceea Ungurii «la legea lor» fac lăsatul de sec numai Marţi. Tălharii rămân în Maramureş. La legenda, următoare, a lui Bogdan se adaugă numele de Boureni, unde a fost ucis zimbrul, bourul.

Locurile mai însemnate din susul Moldovei se lămuresc apoi prin poveşti adhoc după numele lor. Iţcanii vin dela prisăcarul Iaţco, Suceava dela *szöcs*, cojocar în ungureşte,— deci, «neşte cojocari ungureşti», Baia o fac, n'am înţelege dece, decât doar pentru pământul bun de oale ce aveà, «neşte olari». Pentru a lămurì obârşia Ruşilor din partea de sus a Moldovei, Iaţco e prefăcut în al doilea descălecător, care colonizează «pe apa Sucevei în sus şi pre Siretiu, despre Botoşani» (2).

---

(1) «Moldova au stat pustie peste 600 de ani, trecând pe aice Traian ..., a căruia se cunosc semnele puterii lui pe unde au tras troian, peste multe ţeri, trecând cu oştile lui peste câmpi şi peste ape. Atâţia ani [—600] s'au aflat pustie, până când au vrut milostivul Dumnezeu a nu lăsà acest pământ fără de oameni» (urmează vânătoarea lui Dragoş); *Letopisiţe*, I, p. 131.

(2) O mare parte din aceste ştiri: vânătoarea, originea Sucevei, le comunică verbal, după cronică, pe care o cunoşteà în versiunea lui Amiras, boierul moldovean Milo lui Boscovich, călătorul; v. *Viaggio* al acestuia, pp. 127—8 (şi în *Uricariul*, XXIV, p. 292): «Mi aggiunse il medesimo Moldavo che vi è in Jassi inedita un' Istoria di Moldavia, fatta compilare da Gregorio Gkika, stato principe di Moldavia 36 anni addietro, uomo di ottimo gusto e di molto sapere, e ricavata da tutti quei monumenti che il medesimo aveva con somma diligenza fatti ricercare da per tutto. Mi aggiunse *la tradizione popolare che vi è nel paese*, che un cavaliere unghero, avanzandosi coll' andare a caccia fino a là, trovò il paese deserto, che al fine si trovò un pelliciere con delle api [Su-

Ceeace ne face a da caracterul arătat mai sus «letopisețului unguresc», e aflarea acestei legende la arhiepiscopul și vizitatorul apostolic Bandini (1), care se aflà în Moldova ***tocmai în vremea când Ureche își alcătuià letopisețul, dar înainte ca Simion să fi îndeplinit revizia și întregirea lui.***

Și în rândurile lui Bandini vin din Maramureș nobilii. De toți ar fi «200 de tovarăși», — mai târziu Cantemir (2) socoate «vreo 300». In frunte nu e însă numai Dragoș, ci, potrivit cu acel letopiseț unguresc, ***croit după datele baladei,*** doi frați pe lângă Dragoș călăresc spre codrii pustii: Domokos (3) și «Volca, Volocha, Volchus», erou eponim, ce ar păreà să fie Vâlcu, dar e mai probabil *Oláh*, — căci și zice Italianul care-l face pe *el* să fie ales Domn, că dela numele lui se trage acest «valahus populus». Și ei cad în greaua urmărire, la apele ce străbate vânătoarea, ca și «cățelul cel frumos Molda». La întors frații arată ***mamei*** o brazdă din pământul roditor ce au găsit. Se hotărește adevărata descălecare.

La Bandini aflăm deci legenda pornită din cântec în forma literară dată de acel scriitor ungur mai vechiu. La el se găsește astfel și elementul deosebitor al «letopisețului unguresc»: Moldova pleacă dela «șase popoare italiene, oameni foarte nelegiuiți, hoți de drumul mare, izgoniți din țara lor». Și mai departe: «Intru amintirea surgunirii lor, mulți din popor își rad capu 'mprejur, ca și cum și-ar legà capul cu o funie; și, de câtevà ori, întrebând de ce se rad, suspinând unii au zis: «Așà ne-au învățat strămoșii, ca să ne aducem aminte noi, urmașii lor, că avem obârșie din Impărăția romană, dela neamul roman slobod, și pentru păcatele străbunilor surguniți din țară petrecem în pământ străin».

Nu putem admite *realitatea* acestei întrebări, și încă a unei întrebări directe. E de sigur acelaș izvor scris ca la Simion Dascălul și astfel cad învinuirile indignate pe cari i le aduce acestui compilator, în cunoscutele rânduri, pline de simțul demnității naționale, Constantin Stolnicul Cantacuzino, care luase un manuscript al Cro-

---

ceava, Iațeo, — confundați], dalle quali aveva il suo nutrimento, da cui prese nome la città di Suciava, che egli vi stabilì, ducendovi una colonia di Ungheri, derivandovi Suciava dal nome con cui in quella lingua si chiama un tel mestiere; che un suo cane chiamato Moldav, caduto nel fiume, vi si annegò, e dette il nome al fiume Moldova e alla Moldavia».

(1) *Analele Academiei Române*, XVI.

(2) *Descriptio Moldaviae*, p. 2: «300 saltem hominibus».

(3) Intre Maramureșenii descălecători se întâmplă a fi un Dămuncuș.

nicei moldoveneşti revăzute de Dascăl, în acelaş timp cu celălalt cronicar muntean, Constantin Căpitanul, în anii de răsboiu ce urmează după 1672 (1).

Pornită dintr'o baladă de ospeţe, legenda vânătorului de zimbri Dragoş s'a coborît în popor, pierzând şi câştigând elemente, la Români ca şi la Unguri: încă de sub Ştefan cel Mare ea a avut de două ori onoarea de a fi primită în letopiseţe oficiale; adăugită cu povestea luptelor Craiului Laslău cu Tătarii, cu conştiinţa originii romane, căpătată din cărţile Renaşterii şi din spusele celor cari le cetiseră şi cu fabula hoţilor lui Romulus, ctitori nelegiuiţi, dar viteji, ai Romei, ea a pătruns în letopiseţul scris ungureşte prin veacul al XVI-lea de un cleric catolic din Moldova, care întrebase pe poporănii săi. De aici ea a venit în discuţia celor dintâi alcătuitori de cronice scrise româneşte în veacul al XVII-lea, cari aveau şi de-a dreptul dela popor cuprinsul baladei domneşti de odinioară.

II. Continuarea cronicei lui Constantin Cantacuzino.

Astăzi e în afară de orice îndoeală că lui Constantin Cantacuzino, mare şi învăţat boier muntean, tot odată şi unul dintre aceia pe cari o înaltă cultură, căpătată în Constantinopol, în Veneţia şi Padova, îl ajută să prefacă în concepţii limpezi iubirea de ţară şi de neam pe care ceilalţi fruntaşi români ai vremurilor o aveau numai sentimental şi instinctiv, — i se datoreşte cronica începuturilor româneşti, care a ieşit la iveală numai la jumătatea veacului trecut, fără a i se înţelege însemnătatea, şi pe care apoi Kogălniceanu a cuprins-o în marea lui colecţie, atribuind-o Spătarului Nicolae Milescu.

Acest monument de erudiţie, critică şi cugetare, care e de sigur superior încercărilor analoage ale Costineştilor şi lui Dimitrie Cantemir, nu eră isprăvit în manuscriptul dela Cozia, după care s'a făcut ediţia Ioanid. El se opreşte la discutarea stăpânirii hunice a lui Attila asupra ţerilor noastre. Tot acesta e punctul în care se întrerupe povestirea şi în m-sele 446 şi 1267 ale Academiei Române şi în acela care, adus dela Muzeu, s'a adăugit la colecţiile instituţiei noastre.

(1) V. Memoriul despre Magni în acest volum din Anale, pe lângă *Operele lui Constantin Cantacuzino*, pp. 47—8, etc.; Constantin Căpitanul, ed. Iorga, p. 10.

A scris Constantin Stolnicul și mai departe povestea neamului nostru? Incă de mult am arătat că: da. Prinderea și moartea silnică, la 1716, a scriitorului nu l-au găsit la cele dintâi capitole ale marii lucrări pe care o plănuise. Cred că astăzi pot da cevà mai multe lămuriri cu privire la soarta acestei cronice de erudiție critică.

I.

Manuscriptul 266 al Academiei Române ne dá conceptul, mult îndreptat și neîndestulător stilizat, al unei Descrieri a Țerii-Românești, al cărei plan cuprindeà: geografia propriu zisă a Principatului («starea» și «întinderea», «hotară», «mărime», ape, «aerul», «pământul», «lucruri vrednice și rare»), poporația («firea lăcuitorilor»), limba, obiceiurile, organizația bisericească («împărțeala în trei eparhii», «arhiereii») organizația politică («stăpânirea», «pecetea», «legea»), veniturile, vieața orășenească, ctitoriile domnești, «neguțătoria», «școlile» (1). Cel ce scrie, pe paginele libere ale unui letopiseț moldovenesc știà de biblioteca dela Mărgineni a Cantacuzinilor, — despre care erà să fie vorba mai pe larg «la rândul neamului boieresc», de vânzarea acestor cărți când datornicii au urmărit — adecă după 1730 — pe Constantin Vodă Mavrocordat. Lucrarea lui a fost plănuită astfel și înseilată pe la 1750, fără să putem găsì ori bănuì măcar numele acestui boier cărturar.

Dela cele dintâi rânduri recunoaștem *întrebuințarea scrierii lui Constantin Stolnicul Cantacuzino*. Mărturia lui Bonfiniu despre «Dachi și Gothi, lăcuitori acestor locuri», înaintea cărora se aflau «niște neamuri ce le ziceà Gavriști și Ghestoboți» e întocmai locul dela p. 71, ed. Iorga, a lui Cantacuzino: «Și mai mult însă înaintea acestor Dachi și Gheti lăcuitori erà, și Bonfinie zice niște neamuri de le ziceà Gavriști și Chestoboți». Așà urmează și mai departe, cu «Misia» țară sârbească (Anonimul, p. 46 = Cantacuzino, p. 701, jos), cu supunerea de către August (A., *ibid.*; C., p. 75), cu lupta lui Domițian împotriva Dacilor (A., p. 46: «după Hristos ani 88»; C., p. 78: «la anul dela Invierea Domnului 99»). Infrângerea lui Oppius Sabinus «în Dobrogea» pare a fi luată de anonimul nostru (p. 46) dintr'o versiune mai întreagă a lui Cantacuzino. Cetatea Severinului vine dela Sever și la unul și la altul (A., p. 47; C., p. 79). Și boierul necunoscut se ocupă în treacăt de stăpânirea lui Attila la noi.

(1) V. *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, I, p. 502 și urm. Descrierea s'a dat în *Studii și documente*, III, p. 46 și urm.

Adausul acestuia despre originea cetăţilor: Giurgiul şi Brăila dela Genovezi, turnul din Târgovişte dela Daci, Antina Romanaţilor, dela aceiaşi, — arată preocupări arheologice, nouă şi interesante, pe cari însă tot cetirea cronicei Cantacuzinului le provocase. Capitolul despre «Cuţovlahi», anunţat numai, erà să fie luat din acesta, p. 125 şi urm.

La numele Principatului muntean (p. 48), Flac şi «Vlaha, fata lui Dioclitian, măritată după un Ioan ce au fost stăpânitor pe aceste locuri», sunt din Bonfiniu, citat la C., p. 101. «Vorba franţozască», adecă *Valaques (ibid.)* e din expunerea lui C., p. 122.

Mai departe însă, explicaţia Ungrovlahiei, alăturată cu Moldovlahia, prin faptul că «după Romani ar fi căzut Unguri cu stăpânire pe acest loc al Vlahiei», arată *întrebuinţarea părţii pierdute din Cantacuzino*. Şi lămurirea numelui, dat de Turci, *Caravlah* prin Negru Vodă (Carà), deşi greşită, e prea ingenioasă pentru a-i căutà originea aiurea. La sfârşitul capitolului, neisprăvit, despre nomenclatură, se amestecă părerea lui Miron Costin despre originea cuvântului Munteni (C., p. 49: «zicându-le Olteni, mai pe urmă, schimbându-se din vorbă slova dintâiu, le-au zis: Munteni»; M. C., I, p. 10: «s'au luat Leşii de pe apa Oltului şi au adaos la cărţile lor cele tipărite o slovă M, de li zic: Muntenilor *Molteni*, adecă Olteni»). Se citează însă apoi părerea Cronicei muntene, a lui Ludescu, despre obârşia olteană a principatului muntenesc (cf. *Magazinul*, IV, p. 23). Prefacerea explicării copilăreşti de acolo prin înlăturarea venirii «spre Miazănoapte» a Oltenilor — cari sunt aici «lăcuitori dintru acest neam Români» (p. 49), apropierea părerii lui Miron de a lui Ludescu, învederează altă minte decât a unui grăbit compilator. Dacă ţinem seamă că partea păstrată din Cantacuzino e mai mult în legătură cu nomenclatura şi originile, am puteà vedeà în aceste rânduri rezumatul părţii următoare din Cantacuzino, până la descălecare.

II.

O versiune anterioară anului 1764 — dată la care o cuprinde un copist, la un loc cu alte lucrări, de cuprins religios şi istoric, — are, după cuvintele dela început ale cronicei lui Ludescu, adausuri necontenite la letopiseţul acestuia. Se încearcă a se statornici anii când se încep şi se mântue Domniile (6823, moartea lui Radu Negru, 6842 suirea lui Alexandru Vodă). Se pomenesc, în ce priveşte le-

găturile cu Ungaria, răsboaie altfel necunoscute: după mențiunea luptei lui Carol-Robert,—aici cu presupusul Mihaiu Vodă—și a supunerii lui Alexandru fiul lui Basarab către regele Ludovic, expediția imposibilă a acestuia împotriva lui Casimir al Poloniei, în 1348, pentru a scoate Cracovia dela «Ianoș Craiul Cehilor», năvala Tătarilor în Ardeal și lupta lui Alexandru, două zile, la Secui și prinderea Sultanului «Atlam», care e tăiat, iar robii duși la Vișegrad; expediția lui Sigismund în folosul lui Mircea, cu multe știri amănunțite și cu aserțiuni ca aceea că Dan erà ajutat de Turci, iar Mircea a mers la Buda pentru a căutà ajutor la rege: descrierea, rău datată (29 Noemvrie) a luptei dela Nicopol, intervenția, exact arătată, a lui Ștefan de Losoncz («Lojonț Ișfan»); o largă povestire, mai mult fabuloasă, cu colorit anti-catolic, a luptei dela Varna (1444); alta a asediului Belgradului în 1456, «Iancul Vodă» ajutând cu «Cresteșăi» apuseni (crìstoșii, cruciații): frumoasă descriere retorică, posibilă ca detalii.

Cât privește împrejurările din Balcani, pe cari Constantin Căpitanul le adăugise, împreună cu știri despre Moldova din Ureche, după cronicarul bizantin Phrantzes, avem în această compilație destule, cari se văd a venì toate dintr'un letopiseț sârbesc. Se dau 28 de ani de Domnie lui Osman întemeietorul, față de 30 din alte versiuni ale cronografelor slave din Balcani, și se arată data morții: 6836, admisibilă. Se dau amănunte despre luarea Brusei în 6858,—pe cari le-am căutà în zadar în aceste părți; Orhan ar fi primit aici rana din care a murit. Se sar toate faptele pomenite în analele Sârbilor până la lupta din 1394 a lui Sigismund cu Turcii, dar se spune, exact, cum aceștia au luat Galipoli, Filipopol și «Udriiul» (Adrianopolul); lupta dela Cosova e dată extrem de confus. Luarea Macedoniei, Foceii, Beoției, Aticei și a «țerii Scheilor care erà supusă supt Coroana Țerii-Ungurești», înainte de lupta dela Nicopol, e corespunzătoare cu adevărul. Urmează, în această ordine de fapte, moartea lui Murad al II-lea, luptele celui de al doilea Mohammed cu «Caraiman»,—Caramanii—, «domnul Iconiei», clădirea cetăților, «în buaz (bogaz) unde iaste Marea strâmtă», luarea Constantinopolei, cu multe știri despre Greci și «Sarachini» mari ca Goliat (data precisă: «la anul dela Zidirea Lumii 6961, iar dela Hristos 1453, Maiu 29, într'o zi Marți, îndictul 1»).

Dela 1456 înainte, deci dela moartea lui Hunyady, pentru cronicar: «Iancul Vodă», nu se mai dă decât obișnuita cronică munteană.

Cuvinte ca Șchei pentru Bulgari ne-ar face să credem într'o ver-

siune veche ca a lui Moxalie, a unei alte forme din urmarea analistică a cronografelor bizantino-slave. Ea a fost întregită de un scriitor ardelean cu veşti din cronicele latine ale Ungariei, pe lângă cari s'au adaus menţiuni legendare despre lupta cu Tătarii, ca aceea cu «Atlam» în Secuime.

Aron Densuşianu pomenià odată o Cronică a Iancului Vodă: se poate să fie cea de faţă, care se opreşte odată cu moartea eroului şi vorbeşte aşà de pe larg despre partea lui în lupta dela Varna. Inainte de a vedeà cronica aceasta, despre care se ştià doar că e mai bogată şi are ştiri din izvoare ungureşti, credeam că în ea s'ar păstrà cevà din continuarea lui Constantin Stolnicul. Astăzi când ea e tipărită (1), nu putem spune alta decât că alcătuirea şi stilul ei sunt cu mult prea grosolane pentru ca să poată aveà un autor de ştiinţa şi inteligenţa lui Constantin. Multe din datele aduse sunt şi în contrazicere, apoi, cu acea cronologie critică, pe baza cercetării de documente, pe care Stolnicul o gătise pentru a-i folosì la partea cronicei sale pe care n'a ajuns a o scrie (2).

III.

Peste câţivà ani, Mihaiu Banul Cantacuzino, chemat să alcătuească pentru Ruşi un memoriu despre Principatul muntean, aveà încă la îndămână cronica rudei sale. Supt titlul: «Intâia întrebare, trasă din Istoria Ţerii-Româneşti scrisă de Stolnicul Constantin Cantacuzino după vechi mărturii şi dovezi istorice», el dădeà extrase cari corespund pp. 104, 71, 86, 105—6, 107, 108 şi urm., 111 şi 79 din ultima ediţie a scrierii lui Constantin. Manuscriptul lui erà însă necomplet până la Attila.

Am citat aiurea (3) afirmaţia lui Klein că această cronică, pe care scriitorul ardelean o atribue lui Teodosie Mitropolitul, mergeà *până în veacul al XIII-lea*. Şi în repeţite rânduri am atras atenţia asupra întrebuinţării părţii ce nu s'a găsit până azi în studiile călugărului muntean Naum Râmniceanu, care scrià prin 1820—30. Şi aici e de adus o precizare.

S'ar puteà ca Meletie de Atena, vestitul geograf, des întrebuinţat de scriitorii noştri, care, în opera sa capitală, discută şi cuvântul Vlah, să fi avut înainte pe Cantacuzino. Naum citează părerea

(1) In *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie* pe 1910, de d-l Stoica Nicolaescu.
(2) Cf. *Operele lui C. Cantacuzino*, pp. XL—I.
(3) *Ibid.*

lui. El combate pe aceea că Muntenii vin din Olteni, ceeace ne-ar trimete la manuscriptul cantacuzinesc dispărut. Indată după aceasta e vorba de Petru și Asan ca întemeietori ai Craiovei (τῆς Κραϊόβας οἱ ἀρχαῖοι; p. 245), și aici, pe lângă Nicetas Choniates, se citează Cantacuzino. S'ar crede că e vorba de Stolnic, care ar fi discutat deci asemenea împrejurări din veacul al XII-lea. De fapt, povestea lui Petru și Asan, «domni ai celor cinci județe ale Craiovei», cum se vede din «hrisovul de ctitorie», mai târziu, al bisericii Sf. Dumitru din acel oraș, deșì răzimată pe Choniates tocmai, e din ***memoriul lui Mihaiu Cantacuzino, cap. II.*** Sau, altfel, trebue să se admită—ceeace nu e imposibil, dat fiind mai ales sistemul Stolnicului de a se lămurì prin inscripții—ca această întrebuințare să-i vie lui Mihaiu din opera lui Constantin.

Căci Naum are în mână pe celălalt Cantacuzino și, când îl citează pentru nobilii români din Hațeg, are în vedere acest loc din cronica lui, p. 100: «Și doară vreo rămășiță de-a acelora [nobili] și până astăzi, de nu aici, iară în Ardeal poate fi, cum unii din Hațeg adeverează și se țin a fi» (Naum, p. 244: οἱ καταβάντες ἐκ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς Δακίας ἔκ τε τοῦ Χατζεγίου Τρανσιλβανίας, καὶ ἐκ τοῦ ἀντιπέρου Βανατίου, ἀφ' οὗ τὸ ὄνομα Οὐγγροβλαχία; πρβ6. Καντακουζινόν; Μελ. Γεωγρ.). Originea misică, frăția cu Moldovenii sunt idei de ale Stolnicului (*ibid.*). Și fixarea Capitalei lui Decebal la Bălgrad (C., p. 86) e de acolo (N. R., p. 246: străini «în jurul orașului lui Decebal și în Maramureș; p. 247: după Cantacuzino, Negru Vodă vine din «cetatea lui Decebal»). Și, iarăș, și aici se pune în legătură, pe lângă «diferiți istorici» (și Meletie), chestia descălecării oltene, după spusele lui Ludescu, ca bază, cu Cantacuzino (și de aici dispare însă trecerea de peste Dunăre).

Cele două concepții ce domină pe Naum călugărul, dascălul dela Sf. Ecaterina în epoca înoirii noastre: a originii dacice și a unității românești vin deci dela bătrânul Stolnic, a cărui operă se dovedià astfel vie și inspirătoare de credință și de fapte peste veacuri (1).

(1) Cf. și marginile patriei date de Naum la p. 249: «dela Prut și Nistru până la Tisa».

ALTE LĂMURIRI DESPRE VEACUL AL XVIII-LEA
DUPĂ IZVOARE APUSENE

LUAREA BASARABIEI ȘI MORUZEȘTII

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 8 Octomvrie 1910.

O nouă cercetare în còpiile mele de documente aduce la iveală încă un număr de acte în legătură cu epoca Fanarioților, acte cari nu și-au aflat locul în cele două memorii cuprinzând «Știri despre veacul al XVIII-lea în țerile noastre după corespondențe diplomatice străine» (1).

I.

Avem întâiu un număr de lămuriri despre țerile noastre date în scrieri de un caracter mai general.

I. Astfel în tratatul geografic «della sfera» (Graz, *Universitätsbibliothek*, 8°, 999), fost în proprietatea lui Ioan-Matthias de Schonberg în 1700, se spune, la fol. 47, despre țerile noastre:

«Della Turchia Europea. Si divide in Turchia propria e provincie tributarie; trà le provincie tributarie sono :
Moldavia—Jassi.

(1) Aceste «Anale», XXXII.

Czosawa—presa da Polachi (1). Trescort o Targrod (2), ben popolata. Hanno prencipi proprii, tanto l'una, quanto l'altra; tributarii al Turco. Abbondano pure cavalli. Questa gente però, cioè della Valacchia, è al presente più da traffico, e vale qualche poco a cavallo.»

Apreciare, de sigur, exagerat defavorabilă privitoare la valoarea noastră militară pe acel timp (3).

II. Ms. Czartoryski din Cracovia 1673, p. 391 și urm. (— 427; in-4⁰), are o scurtă Istorie a Moldovei, făcută pentru a arătà drepturile Ungariei asupra acestei țeri și a principatului muntean. Incepe: «La Moldavie est également comme la Vallachie un reste de l'ancienne Dacie».

III. Cred că într'un manuscript napoletan sunt culese aceste știri, din descrierea unei călătorii făcute la Constantinopol în 1728:

«Il principe Voivoda della Moldavia esser suole sempre un Greco, che dal Gran-Signore ottiene a forza d'oro, vita durante, l'investitura col carico dell'annuo tributo di 120 mila piastre turche, distribuite, parte al tesoro segreto, detto sigillato, ed altre parti alla Sultana-Madre, al Gran-Visir, al primo Hajekì (=Hasseki), camerier favorito, al Kiajà, maestro di casa della Corte, ed al terfterdar [=Tefterdar], tesoriere. E più ancora 12 mila oke o sian libre d'once 48 di cera, 15 mila di miele, 60 di cuojo e mille quintali di sevo,—il tutto ad uso del Serraglio e dell'Arsenale.

«Questo principe della Vallachia, cristiano ancor esso, con somme rilevanti nella maniera stessa ne viene investito, pagandone un grosso tributo, con anche 15 borse di donativo alla prefata Sultana e 10 al Gran-Visir, faciente ogni borsa 500 piastre, ed al predetto uso 20 mila oke di miele e 12 mila di cera (4).»

In lipsa unei culegeri a rapoartelor venețiene din Constantino-

(1) In răsboiul lui Sobieski cu Turcii.

(2) Cel dintâiu nume, luat din izvoare mai vechi, e al Târșorului; celălalt, aflător și în harta lui Reicherstorfer (Papiu, II), e pentru *Stargorod*, «Cetatea-Veche» dela Roman.

(3) Cf. această mențiune, mai veche cu un secol, în ms. G. 56 Inf. n. 2, fol. 48, al Bibliotecii Ambroziene din Milan («Descrittione delli paesi ch'hogi tiene il Gran-Turco, con li confini di ogni parte»):

«La Valacchia e la Bugdania, delle quali provincie per lunghi tempo potenti esserciti hanno tenuta in guerra e timore la Casa Ottomanna, sono al presente ad arbitrio e tributarie d'esso.»

(4) Se dau și note despre monedă: *asprul* e 2 «quattrini romani crescenti»; *paraua*, 6 «quattrini e un quarto, faciente 3 aspri»; *funducul*, 150 parale, 18 *paoli* și 7½ *bajocchi*.

pol, ca aceea a lui Albèri pentru veacul al XVI-lea și a lui Barozzi și Berchet pentru al XVII-lea, aceste știri despre tribut și mai ales despre darul în natură al țerilor noastre nu sunt fără însemnătate. Trebue să relevăm însă că o socoteală polonă din 1677 fixează tributul moldovenesc la 500.000 de piaștri (1). Dimitrie Cantemir dă, treizeci de ani mai târziu, 65.000 de taleri imperiali (2). Pe atunci Muntenii plătiau de două ori pe atâta (3).

II.

Scrisori din anii 1730 și următorii se află în ms. Czartoryski 617. Se întâlnește o cerere de sol polon pentru iarmaroacele din Moldova, cu pomenirea scoaterii Lazilor din țară de Grigorie Ghica (4). Sunt și scrisori franceze, ba chiar turcești cu litere latine, ale lui Hamza Pașa, «guvernatorul» de Hotin.

In legătură cu solia la Poartă a lui Mniszek (1755) (5) avem o scrisoare a lui Antioh Carageà, care cere a se da solului o scrisoare a Domnului Moldovei (scrisori turcești, *ibid.*, II, p. 545). In al treilea volum, pe lângă descrierea răscoalei lui Patrona-Calil (1730, Σεπτεμβρίου 17; pp. 493—6), mai avem actul de împăcare, din 9 Noemvrie 1755, al lui Κυρίτζη Γεωργάκης Καπετάνος cu soția lui Sarà, fiica lui Ἔρκρυτερ (p. 279). Apoi scrisori tătărești din Akkerman; VI, pp. 113, 119.

III.

In primăvara anului 1747, Ioan Vodă Mavrocordat, Domnul Moldovei, fu înlocuit (6). Un raport al lui Hübsch (ms. 2957 din Arhivele Dresdei) dă știrea la 6 Maiu, adăugând că scoaterea lui Ioan Vodă s'a făcut «ganz unvermuthet».

(1) *Acte și fragmente* I, p. 89.

(2) *Descriptio Moldaviae*, p. 110. Pentru raportul dintre piastru și celelalte monede, v. memoriul despre Magni, p. 37.

(3) Iorga, *Gesch. des rumänischen Volkes*, II, p. 78.

(4) V. Amiras, în *Letopisițe*, III. Cf. prefața vol. X din Colecția Hurmuzaki. V. și, în Biblioteca Arhivelor Imperiale din Viena, *Osservazioni sopra lo stato attuale del commercio della monarchia austriaca, suoi prodotti naturali, arti e manifatture, diviso in due parti* (sub Maria-Tereza).

(5) Cf. *Buletinul societății geografice*, 1898, sem. II.

6) V. memoriul I, p. 36.

Şi cu privire la întărirea, în 1752, a tânărului Vodă Ghica (1) avem încă un raport, acel din 1-iu Fevruarie al anului: se spune că Mateiu a fost întărit după ce a împărţit între miniştrii turci 800.000 de piaştri, dar această întărire n'ar aveà valoare decât pe un an.

In al doilea memoriu (2) s'a pomenit întemniţarea, de Constantin Vodă Racoviţă, a medicului italian care nu putuse scăpà pe Doamna lui. La 1755 Constantin arătà lui Hübsch că Désalleurs, diplomatul francez, stăruind pentru bietul străin, a adus încă de mult liberarea lui. In ms. Czartoryski 454, fol. 89 V° găsim intervenirea agentului polon Benoît, de care e vorba adesea în *Documentele Callimachi,* pentru un alt medic dela Curtea din Iaşi, Evreu de felul său. In «Litterae Celsissimi Constantini de Rakowitza, principis Moldaviae, ad Illustrissimum Paulum Benoe, castellanum varsaviensem» (îl intitulează: «Illustrissime domine Colendissime») se spune că, în procesul medicului evreu împotriva unui Armean, a dat ordin a se judecà părţile, dar ele s'au împăcat (Iaşi, 1752). Insă la 5 Iulie din acelaş an Benoît stărue iarăş pentrucă nu s'a îndeplinit actul de împăcare; Evreul, scrie stăruitorul, e «civis meus busstinensis» (din Bursztyn, în Galiţia).

Din 1756 ştirea unei răscoale la Vidin; rebelii ar fi prădat pe pământul Ţerii-Româneşti. Hübsch dă de veste, din Constantinopol, la 3 Fevruarie, aşà cum urmează:

«Nachhero verlauten will, dass die Besaczung in Widdin sich ebenfalls wieder ihren Bassa empöhret, auch dass bereits von selbiger zwey Dörffer in der Wallachey geplündert worden (3).»

In aceeaş lună, Constantin Mavrocordat, de curând adus dela Chios, locul său de surgun, capătă Domnia Ţerii-Româneşti, pe când Moldova ajunge a lui Constantin Racoviţă, care stătuse până atunci în Bucureşti. Această noutate o trimeteà, la 1-iu Martie, şi Celsing, agentul Suediei:

«Printz C. Mavrocordato år nu omsider forördnad till Hospodar af Wallachïet. Des foeretrådene C. Racowitza år flyttan til Moldaviet och dan dårstådes warande förstén Gika till Constantinopel återkallan.»

(1) V. memoriul II, p. 6 şi urm.
(2) P. 17 şi urm.
(3) Ms. 2957 din Arhivele Dresdei, III (1756—62).

«Constantin Vodă Mavrocordat a fost orânduit acum ca Domn al Țerii-Românești. Inaintașul său, Constantin Racoviță, e mutat în Moldova și Domnul de acolo, Ghica, a fost chemat la Constantinopol.»

Numirea lui Scarlat Ghica în Moldova, de unde pleacă Racoviță, e pomenită în raportul dela 16 Martie 1757 al lui Hübsch (1), care adauge că Ghica e «ein ruhiger Mann und sonst mein guter Freundt».

IV.

In legătură cu misiunea, din 1759, a lui Potocki, despre care vorbesc o sumă de acte în *Documentele Callimachi*, ms. Czartoryski din care sunt scoase are, la p. 644, următoarele plângeri și articole de firman pentru îndreptarea lucrurilor:

«13) Des sujets polonois ayant été venus dans les échelles du Danube Kilia, Galaz, Isakdji, Moncasto et Ismaïl, où ils ne payoient autrefois que 3 piastres de droit pour le baril de vin, les fermiers et receveurs s'étant permis d'en demander jusqu'à 40, on demande le redressement de ces griefs.

Firman à expedier conformément au VIII article.

14) Le mouteweli d'Isakdji ayant confisqué l'heritage d'un sujet polonois mort à Moncasto, la restitution est demandé.

La teneur du VIII article est claire en faveur de la demande.»

V.

In 1765 Hübsch anunță, prin raportul său din 15 Iunie, că fratele său va urmà procesul purtat cu folos de tatăl lor cu niște negustori greci din Principate.

La sfârșitul lui August pierià la Constantinopol puternicul Grec Stavrachi, arbitrul vieții noastre politice. Raportul din 2 Septemvrie al lui Hübsch se ocupă de această afacere: arestarea s'a făcut la 23 ale lunii; averile lui Stavrachi sunt duse îndată la Seraiu, soția găzduită la un cunoscut. Se prind și Grecii și Armenii cari au stat în legătură de negoț cu el. Epitropul Domnilor e spânzurat chiar înaintea casei lui de pe Canal. Și agentul saxon recunoaște că osânditul fusese un om neobișnuit de stăpânitor (2).

(1) Arh. din Dresda, ms. 2957, III, fol. 111 V°.

(2) Ms. 2957 al Arhivelor din Dresda, V (1765—9). Cf. *Documentele Callimachi*, I, pp. CXLIV—V.

VI.

Mihaiu Racoviță, dragoman al Porții, frate cu Constantin și Ștefan, și deci fiu al lui Mihaiu Vodă, e o personalitate cunoscută. Numit în funcția sa de încredere și de știință în cursul răsboiului nenorocit pe care Poarta-l începù împotriva Rușilor, la 1769, el a fost una din jertfele ciumei care pustià tabăra turcească (1). «Cu câtevà săptămâni înainte, el fusese trimes în tabără de Sultan», spune un raport olandez (2). I se ziceà în Constantinopol «beizadeà Mihăiță (3)». Data morții lui ar fi 1773, după *Genealogia Cantacuzinilor* (4), care spune că a fost însurat cu fiica lui Mihalachi Ruset Spătarul și a murit fără urmași. «Beizadeà Mihaiu», care venì în Moldova, din Țarigrad, la 1782, — al treilea Mihaiu Racoviță —, trebue să fie deci un nepot al lui.

Ms. 2.955 din Arhivele dela Dresda are pe fol. 46 o scrisoare dela Mihăiță Dragomanul, «Michaelus Rakoviza, Dragoman Sublimae Portae».

VII.

In al doilea Memoriu s'a dat o sumă de rapoarte cu privire la numirea lui Alexandru Ipsilant ca Domn muntean în 1774. La 26 Septemvrie st. n. Alexandru erà Domn. Și în Biblioteca Marciană din Veneția se păstrează (ms. It. 7, 1882, fol. 352) un raport francez, din 17 Octomvrie, relativ la aceste împrejurări :

«Le nouveau Hospodar de Vallachie a eu ses audiences de congé du Grand-Seigneur. Il n'attend que ses équipages et la nouvelle du départ des troupes russes de cette province pour se rendre au lieu de sa residence.»

VIII.

Pentru uciderea lui Panaioti Kodrikas, acel secretar domnesc către care scrià din Paris pribeagul pentru învățătură și revoluțio-

(1) Stamatiadi, *Biografiile Marilor Dragomani greci*, trad. C. Erbiceanu, 1898, p. 78; cf. *Doc. Callimachi*, I, p. CLVIII.

2) *Ibid.* p. 32, No. XXXII ; p. 36, No. XXXIX și *ibid.*, nota 1.

(3) *Ibid.*, II, p. 384, No. 368; p. 497, No. 131.

(4) V. și *Ist. literaturii române în secolul al XVIII-lea*, II, p. 18 și nota 6.

narul grec Constantin Stamati (1), avem acest raport saxon din 26 April 1802:

«La Porte, ayant decouvert la trahison du Grec Codrica, qui a servi de secretaire au ministre ottoman à Paris, ordonna au prince de Valachie de lui écrire de venir le trouver pour servir auprès de lui en qualité de secretaire, comme du tems passé. Celui-ci, trouvant cet emploi plus lucratif, quitta aussitôt le ministre de Paris pour se rendre auprès du prince, qui, par ordre de la Porte, à son arrivée lui fit trancher la tête. C'étoit un perfide Grec, et traittre, qui toute sa vie a été espion de celui qui payoit le mieux (2).»

Dela Kodrikas ca secretar domnesc în București avem, în Biblioteca Academiei, între actele vechiului consulat austriac, o curioasă scrisoare românească în litere latine către Agentul austriac. Dela acelaș, în acelaș fond, se păstrează și această scrisoare franceză:

Monsieur,

En vous témoignant ma parfaite reconnoissance pour la confidence avec laquelle vous me faites l'amitié de me remettre le brouillon inclus dans votre lettre, je [repousse] solennellment la mauvaise fois et l'ignonimie de ces sarcasmes; ma paticule *(sic?)*; en particulier l'excès de la bonté avec laquelle je me suis comporter envers eux, possée à bout, m'oblige de vous exposer, Monsieur, les raisons qui puissent satisfier mes attentions humains envers ces gens-là et les accuser de la plus barbare ingratitude envers moi. Avant le départ des trouppes autrichiennes, ayant presenté une requete, ces gens-là demandoient de Son Altesse la permission de rester dans ce pays-ci. Son Altesse, portée par ses sentiments d'humanité, que tout le monde lui connoit, croyant que le commandant des trouppes vouloit les faire sortir par force du pays, m'a donné ordre de leur requerir aupres du general-comte de Mitrowsky la permission de les laisser faire en liberté ce qu'ils trouvoient à propos; c'est ce qu'il a été fait exactement. La femme de ce Francesco, presente, m'a demandé si, en restant ici, elle peut dresser un theatre de representation: moi, en presence de Monsieur Caballini, je ne pouvois, sans douter, que lui dire que pourtant cela nous en parleront après. J'ai voulu donc les proteger. J'ai proposé tout ce qu'il regarde leur bien-être à Son Altesse, j'ai soliciter, j'eus même l'honneur de prier Son Altesse plusieurs fois à leur égard; malgré tout celà, malgré le coeur genereux et humain de Son Altesse, les circonstances ne permettoient sans doute que Son Altesse puisse donner permission à dresser un theatre pendant que les affaires sont encore à un pied tel que tout homme sensé le connoit et qu'eux seuls ne peuvent pas conprendre. Je leur ai dit donc à la première visite qui m'ont fait, malheureusement, que, quant à present, rien ne peuvent faire, et qu'il faut avoir patience jusqu'à ce que la paix avec la Russie soit conclue. Depuis que ce tems-là je n'ai pus laisser m'échapper la moindre occasion pour les faire rappeler à Son Altesse, sans que j'eusse aucun autre devoir que celui seul de l'humanité. J'ai fait tout mon possible à

(1) *Lettres de Constantin Stamaty à Panayotis Kodrikas sur la Révolution française* (janvier 1793), publiées pour la première fois... par Émile Legrand, Paris, Maisonneuve, 1888.
(2) Dresda, Arhive, ms. 2598.

obtenir de mon gracieux prince la permission de les faire representer quelque chose devant Son Altesse. J'eus le soin de faire l'avocat après leurs farces pour la justifier et les faire obtenir un payement le plus honorable par rapport à leur farces. Enfin je suis forcé par excès de leur ingratitude de vous dire, cher ami, que je leur ai donné de l'argent de ma propre bourse, comme ils ne peuvent le desavouer, car, outre le 5 piastres qui me doivent encore, je leur ait fait présent d'autant d'autres. J'eus la plus grande patience et la plus parfaite complaisance de leur permettre très souvans de venir me distraire de mes occupations et m'importuner de leur lamentation. Mais, puisque, après tout cela, ils ont eu la hardiesse jusqu'à me calomnier devant vous par des mensonges, dont leur caractère seul n'est pas digne d'en rougir, en m'accusant d'être la cause de leur infortune, je ne puis sans doute qu'en plaignant leur sort, haïr leur ignominie.

C'est, Monsieur, ce que je dois vous répondre envers eux, mais, puisque je dois vous répondre, Monsieur, avec le même sentiment, de la confiance la plus intime, j'ai l'honneur de vous dire que j'ai le coeur si bon, que je pouvois oublier tout cela et proposer à Son Altesse pour leur donner quelque chose, si je ne voïoit pas la foule de grands objets dispendieux qui entourent Son Altesse dans ce tems-ci, comme vous n'ignorez pas. Cependant, sans qu'ils puissent rien attendre ou exiger de moi, je vous assure, Monsieur ami, que je ne laisserai pas d'emploïer tous les moyens pour obtenir, s'il est possible, quelque chose pour eux. Quant à moi, voilà que je leur laisse mon argent sans le leur demander.

Excusez si par emportement très juste je suis si long, et soyés persuadé que je ne me desisterai jamais d'être,

Monsieur, Vostre très-humble et très-obeissant serviteur

Le 1 janvier n. s. [1792]. P. Codrikàs.

IX.

Pentru un proiect de împărțire a Turciei din acelaș an 1802 avem acest raport al aceluiaș trimes saxon, din 4 Iunie:

«J'ai reçu les dépéches que vous m'avez adressez jusques et y compris celle du 10 mai. Depuis quelque tems le bruit s'est repandu comme quoi il seroit question d'un demembrement de la Turquie Européenne au profit des deux Cours Imperiales et de la France. On pretend qu'il s'agit d'assurer à cette derniere Smyrne et toutes les isles de l'Archipel, de donner à l'Autriche la Valachie et la Moldavie et à l'Empereur de Russie quelques provinces avoisinant son Empire, et de former du reste des possessions ottomanes en Europe, y compris Constantinople, un État independant pour le Grand-Duc Constantin. Suivant quelques avis, il s'agiroit aussi d'indemniser le roi de Sardaigne du Piémont aux depends des Turcs. D'autres notions ne parlent que d'un arrangement moyennant [lequel] la Moldavie et la Valachie échoiroient à l'Autriche, sous la condition qu'elle cedat l'État de Venise au Grand-Duc de Toscane (1).»

(1) *Ibid.*

X.

Pasvantoglu și Românii.

Știri nouă cu privire la fuga lui Mihaiu Vodă Suțu în Ardeal, descrisă și de Fotinò, se dau în raportul saxon din 26 Iunie 1802. Barozzi, consulul rusesc la Veneția rezidând în București, e acelaș care, în calitate de colonel rus, venì în lagărul Marelui Vizir la 1792 pentru a începe, ca fost ocrotit al lui Vodă Mavrogheni și ca «om blând și *coulant*», o negociere secretă cu acesta (1). Despre gândul lui Suțu de a trece din Brașov, unde se adăpostise întâiu, în Rusia, vorbește și raportul prusian din aceeaș zi (2). După aceste știri ale ambasadorului von Knobelsdorf, Domnul ar fi aflat că Pasvantoglu, temutul aian al Vidinului, voià să trimeată o bandă în țară pentru a luà cu sila sarea pe care i-o refuzase nazirul Brăilei, și ar fi poruncit în zadar să apere granița ostașilor săi, cari cerură plata rămasă în urmă pe cinci luni (3).

Fotinò (4) arată însă că Vodă ar fi contribuit cu ostașii săi la atacul Vidinului, că ar fi dat de veste cu mândrie celor din Constantinopol despre luarea Fetislamului (Cladova) și a Crainei, că ar fi primit un firman de laude mari. Atunci și pentru aceasta Pasvantoglu chiamă pe hoții cârjaliii «din Rumelia și Bulgaria» și-i trimete asupra Țerii-Românești, cu Manaf-Ibrahim, «vestit pentru vărsare de sânge și cruzime». La 25 April st. v. el trece Dunărea în taină, călăuzit de Hristodul din Chios, între Turcii Sultanului, așezați la Moțăței și la Maglavit, cari țineau năcaz Domnului pentrucă le dădeà tainuri și lefi neîndestulătoare. Aceștia par deci a fi ostașii lui Suțu cari, în ceasul primejdiei, își cer leafa pe șase luni. Nazirul Brăilei erà dus la Lom și nu puteà nici el să apere. Cârjaliii pradă deci Târgul Cleanovului, merg spre Strehaia, întră în Târgu-Jiului, unde pradă pe unde pot (5). In aceste părți îi lovește Nazirul cu Cazacii turci și deliii lui: după lupta cea mare din ziua a șasea, năvălitorii fug fără de veste. Aflați la Stănești — cu mormântul lui Stroe Buzescu—, unde taie în pădure pe sătenii fu-

(1) *Acte și fragmente*, II, p. 346, no. 1.
(2) *Ibid.*, p. 367, no. 1.
(3) *Ibid.*
(4) II, p. 411 și urm.
(5) De curând s'au dat știri nouă despre aceste jafuri în publicația lui Al. Ștefulescu, *Biserica satului Călești*, Târgu-Jiiului 1910, p. 113.

gari, dispar din nou. La Ocnele-Mari ei se ivesc și pier după pradă. Cusan-Geali, cu călăreți, iea vama Caracălului, care și arde. Cei din sus jăfuesc și la mănăstirea Govora; Râmnicul-Vâlcii e părăsit de locuitori. La Caracăl Manaf-Ibrahim se unește cu locțiitorul lui. Aici sunt încunjurate de Arnăuți și celelalte trupe ale Nazirului și ale Pașei asiatic de Aidin. «Noaptea, asediatorii și asediații mănâncă și beau împreună, ca prieteni buni.» Deodată-i vine lui Vodă știrea că hoții lui Pazvan înaintează spre București. Se ține Divan. «Sfetnici anonimi» recomandă fuga. Ne gândim la Barozzi, și în adevăr Fotinò ne spune că, pe lângă îndemnuri dela «meghistani» din Țarigrad, a vorbit în acest sens și «un general-maior rus anume Barozzi, care se găsià atunci în București; și s'a vădit apoi că pentru chiar acest lucru fusese trimes, având în vedere scopuri cari până acum n'au ieșit la lumină». (1) Astfel, «când au început fățiș a se tulburà oștile și a cere lefile pe cele șase luni slujite», se dă cel dintâiu semn de pribegie spre Ardeal.

Povestirea românească a lui Dionisie Eclesiarhul e mult mai rău informată. Aici prădăciunile se petrec încă în Domnia lui Alexandru Moruzi. Calea urmată de năvalitori e dată neexact. Se notează însă îngăduința Nazirului față de coreligionarii săi. La mănăstirile arse de Cârjalii se adauge Polovraciul. Mai precise sunt știrile despre cele petrecute la Ocnele-Mari (2). Firește că fuga Bucureștenilor la Brașov nu e pomenită.

Foarte interesante sunt și știrile dintr'o corespondență bucureșteană, rezumată de d-l R. Rosetti în aceste *Anale* (3), din care reiese și mai bine rolul lui Barozzi, care cereà Mitropolitului și boierilor să cheme, față de amenințările Pasvangiilor, pe însuș Impăratul rusesc în ajutorul lor și al țerii; de altminterea propuneri asămănătoare veniau și din partea agentului Merkelius, care făgăduià bieților oameni îngroziți ocrotirea celuilalt Impărat creștin din apropiere (4). De acolo se mai vede că leafa erà cerută și de cei 1.600

(1) P. 419, nota.

(2) Pp. 201—2 Pentru mazilia lui Moruzi in legătură cu aceste prădăciuni v. scrisorile lui Stati Pencovici, din 1801, în *Studii și documente*, XII.

(3) XXXI, p. 369 și urm.

(4) Expunerea d-lui Rosetti, răzimată, se pare, și pe Fotinò — memoriul n'are toate notele și nici toată informația ce trebue —, e destul de exactă. Dar firește că Râmnicul-Sărat nu se află lângă Govora pe «valea Oltului» (p. 12).

de Arnăuţi ai lui bimbaşa Sava, acela care a jucat apoi un însemnat rol în 1821, pierind în mijlocul turburărilor de după Eterie. Sava urmăreşte chiar pe Domn, care fugià fără să fi plătit, şi opreşte giuvaere din avutul lui. Iar la Braşov Mihaiu fugarul nu scapă, nici de Barozzi, nici de Merkelius, şi ni se dă şi dovada că acesta din urmă căpătă dela «reprezentanţii naţiei valahe» o tânguire împotriva Grecilor către Impăratul Francisc, împărţitorul de binefaceri şi dătătorul celei mai bune siguranţe.

Iată acum raportul saxon:

«Une autre affaire, assez serieuse, c'est l'evasion du prince Soutzo, de la Valachie, vieillard de soixante et douze ans, qui avoit reçu ordre de la Porte d'entretenir douze mille hommes pour la sureté de la province contre les trouppes de Pasvant-Oglou. Celui-ci n'avoit que huit cent hommes, qui se plaignoient de ce qu'ils n'avoit encore rien reçu. S'étant un jour adressé au prince pour demander leur payement, il leur dit qu'ils n'avoient qu'à venir le lendemain, qu'il les payeroit, et pendant la nuit il décampa avec tout ce qu'il avoit de plus precieux, qu'on évalue à environ quatre millions, et fit dire en même temps aux consuls de Russie, d'Allemagne et d'Angleterre de se retirer, car il avoit avis que les trouppes de Pasvant-Oglou alloient envahir le pays. De sorte que tous se retirèrent, de même que les habitans du pays s'allèrent à Cronstadt, où ils trouvèrent le prince et prièrent le commandant de la ville de faire arrêter le prince, qui leur devoit beaucoup d'argent et ne vouloit pas les payer. Et aussitôt il fut arrêté, et chacun demanda ce qui leur est dû. En partant de Boucarest, il envoya un exprès à son fils ici, en lui marquant que lui s'enfuyoit vers la Russie et lui conseilloit de se refugier avec sa famille au Palais de Russie, priant ce ministre de lui accorder l'asile et son envoi en Russie. Mais le fils, dès qu'il reçut la lettre de son père, alla à la Porte pour [déclarer qu'il n'est pas en état de] (1) commettre une action si noire. Le ministre l'assura qu'il pouvoit rester tranquille et n'avoit rien à risquer, que, si son père étoit un traitre, cela n'influenceroit rien sur lui, qui a bien fait de venir aussitôt faire voir sa lettre...

On dit, et il y a lieu de croire, que c'est par le conseil d'un certain Barotzi, natif de l'isle de Naxie, au service de la Cour de Russie, qui a été employé ici comme espion pendant la derniere guere, qui depuis plus de six mois est nommé pour consul de Russie à Venise et restoit continuellement à Boucharest. On ne croit pas que c'est par ordre de la Cour, mais, se trouvant en detresse, pour arracher une somme d'argent du prince, qu'il lui a conseillé de se retirer en Russie. La Porte a proposé à plusieurs princes

(1) Aceste cuvinte lipsesc din copia mea.

la Principauté de la Valachie, mais tous, par crainte, l'ont refusé; alors elle ordonna au prince de Moldavie de se rendre à la Principauté de Valachie et laisser un secretaire en Moldavie, retirant les revenus de ces deux principautés pour suffire au maintient de ces trouppes. On a sû par differents courriers venus de Boucarest que le pays est fort tranquille et que jamais les trouppes de Pasvant-Oglou ne s'y étoient pas approchés.

Hier Monsieur l'Envoyé de Russie a eu une conference avec les ministres de la Porte pour lui demander quelle étoit l'intention de sa Cour dans le cas où le prince de Valachie allâ[t] se refugier en Russie: si elle voudroit le garder ou le rendre à la Porte comme un traittre. On ne sait pas positivement quelle a été la réponse de ce ministre (1).»

Pentru numirea lui Alexandru Vodă Suțu, dar numai pe câtevà luni, în amândouă Principatele și pentru plângerile făcute de consulul rusesc, tot în vederea unei turburări a lucrurilor la Dunăre, împotriva birurilor și a Grecilor lui, se poate vedeà cuprinsul scrisorilor găsite de d-l Rosetti (2). Se știe că Mihaiu Vodă, în loc să treacă în Rusia, găsì că e mai bine să ceară, la Constantinopol, iertare pentru slăbiciunea și greșeala lui și că i se hotărî ca loc de surgun insula Chalke în Marea de Marmarà, de unde niciodată nu se mai întoarse pentru a primì cuca și tuiurile (3).

Dimitrie Hangerlì fu Caimacamul în București al noului stăpânitor. El lucrà pentru aducerea în rânduealǎ a orașului căzut pe mâna derbedeilor până ce-l ocupară Hasan-Aga, Pașa din Nicopol, și aianul de Rusciuc Tersenicli; îl ajutà în asemenea sarcină grea și Banul Nicolae Brâncoveanu, chemat de acești comandanți turci dela Focșani, unde se adăpostise. Invoeala lui Alexandru Suțu cu Poarta erà aceea ca el să împace țara și să plătească lefile, iar, după aceasta, să-și aleagă principatul care-i va venì mai bine la socoteală. Constantin Filipescu, care și el se aflase în Moldova, primì să-i fie Vistier, dar ceilalți boieri români, «Dimitrie Ghica și fiii lui, Manuil Brâncoveanu, Dimitrie Racoviță, Radu Golescu, Scarlat Câmpineanu, Isac Ralet», și Vlădicii cerură și căpătară pe Constantin Vodă Ipsilant, care venì în Septemvrie ca Domn, după nouăle concesiuni făcute Rușilor de Poartă în favoarea Principatelor (4).

(1) Acelaș ms. 2958.

(2) *L. c.*, p. 17 și urm.

(3) *Acte și fragmente*, II, p. 370 și nota 4. El pornise din Sighișoara; averea i se vândù pentru datorii; Fotinò, p. 445.

(4) Fotinò, p. 444—7.

Actele franceze publicate în Colecția Hurmuzaki, ca și unele scrisori ale pribegilor (1), arată că refuzul de a se întoarce al boierilor, refuz pe care diplomația rusească îl recomandase, erà mijlocul de căpetenie prin care se putù căpătà hatișeriful de privilegii și se deslușește că dela acești boieri cu dragoste de țara lor au venit și condițiile menționatului act împărătesc, *pe care deci îl smulse, ca și pe celelalte, în rândul întâiu conștiința națională și simțul politic al vechii noastre boierimi.* Aceasta o dovedește, de altminterea, jalba, păstrată, din acelaș timp, a Moldovenilor (2). De aceea se prevede în acest act îndepărtarea din dregătorìi a Grecilor, afară de cei cari s'ar dovedì foarte cinstiți și cu deosebite cunoștințe, lăsarea tuturor fundațiilor în seama boierilor cari au drepturi, izgonirea negustorilor fără firman anume, oprirea lor, din nou, de a cumpără moșii, *odăi*, pentru creșterea vitelor. Astfel se tinde la păstrarea caracterului strict național al țerii. In acelaș timp boierii, dintre cari unii Moldoveni erau bănuiți că visează Republica (3), făcuseră să se adaugă dreptul lor de a hotărî contribuțiile și banii poștelor împreună cu Domnul (4).

Rapoartele saxone cu privire la aceste încurcături provocate de tălharii lui Pasvant-Oglu urmează astfel:

10 Iulie 1802. «Le nouveau prince de Valachie a ordre d'arranger l'affaire de Pasvant-Oglou; il a plus de trente mille hommes de trouppes en Valachie pour cet effet, et on espère que cette affaire aussi se terminera bientot, la Porte voulant mettre ordre dans la Roumelie pour faire cesser toute les calamités.»

Fotinò are un întreg capitol despre trimeterea pentru acest scop la Dunăre, după fuga lui Mihaiu Vodă Suțu, a lui Ghiurgì-Osman Pașa, fost de Silistra. Aianii țin un «congres» la București de frica lui, și istoricul grec îi înșiră: Ilic-Oglu, Batal Aga, Satoglu, Aslan-Oglu, Hagì-Omer-Oglu, Mehemed-Alì Beg, Ghiaùr-Imam, Tirnovlù, Hasan Bairactar, etc. Osman, care fusese scos pentru că necăjià cu cererile lui pe vecinul muntean, în loc să meargă în Asia, unde voiau

---

(1) *Ibid.*, *Supl.* I.

(2) *Literatură și artă română*, V, p. 759 și urm. — V. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 202 și urm.

(3) Rosetti, *l. c.*, p. 21.

(4) Sturdza, *Acte și documente*, I, pp. 259—63.

să-l depărteze conducătorii Impărăției, pornise către Adrianopol cu 30.000 dintre bandiții ce stăteau, în acele timpuri de anarhie, la îndemâna oricărui cutezător: Cârjalii, Arnăuți și alții de felul lor. Nu se sfiise a încunjurà Adrianopolul, pe care 60.000 de oameni alergară să-l apere. Cercă și la Filipopol. Ajunse apoi «antart pribeag», jăfuind «în Tracia și Macedonia». Fu văzut cu groază și la șase ceasuri de Constantinopol, de unde locuitorii își adăpostesc averile la Scutari în Asia, tocmai când drumurile spre Brașov se umpleau de Bucureștenii fugari. Cu 2.000 de pungi și primirea condițiilor sale, între cari și întoarcerea la Silistra, se făcù abià pacea între el și Capudanul Chiuciuc-Husein, care comandà totuș la 60.000 de Ieniceri, Galeongìi de ai lui și nizami (gedìd-nizam) de cei noi. Aianii știură să-l oprească însă de a intrà în Moesia lor, care se ziceà acum: Delì-Orman sau Hogea-Balcan (1).

24 Iulie. «Selon les derniers avis venus de Boucarest, le nouveau prince y étoit arrivé; les habitans retournent chez eux, et il paroit que bientot tout sera tranquille dans cette province, que la Cour de Russie croit devoir proteger, s'étant rendue guarante des deux principautés de Moldavie et de Valachie. On est à voir quelle mesure elle prendra et de quel œil la Porte verra tout cela. On espère que tout se passera sans donner le motif à des plaintes. C'est ce qui est à désirer (2).»

Cu privire la soarta lui Suțu fugarul, Hübsch scrie la 25 Septemvrie:

«Les creanciers du prince Soutzo se sont adressés à la Porte Ottomane pour reclamer leurs créances; comme elle sait bien qu'il a caché beaucoup de biens, elle lui a ordonné de les satisfaire aussitôt pour ne plus entendre leurs plaintes.»

XI.

Luarea Basarabiei și Moruzeștii.

Un număr de rapoarte saxone privesc negocierile pentru încheierea păcii din 1812.

10 Fevruarie. «Depuis mon rapport du 27 du mois dernier, la grande question de la paix entre la Russie et la Porte Ottomane a été le sujet

(1) Pp. 437—40.

(2) Rapoartele acestea se află în acelaș manuscript. Două din 1801 și altul din 1802, în Memoriul al doilea, pp. 634—5.

de plusieurs debats des Conseils d'État, où tous les ministres et les grands de l'Empire se sont reunis pour conferer sur les depeches arrivées de Boucarest. La Russie, après le resultat brillant de la campagne dernière, veut faire un paix avantageuse avec la Turquie. Les conditions imposées par le vainqueur lui paroissent trop élevées, le langage ferme avec lequel les plenipotentiaires russes parlent dans les conferences sur les pretentions de la Cour Imperiale a vivement surpris les plenipotentiaires ottomans, qui en ont fait leur rapport au Divan. Le Grand-Seigneur en a eu connoissance. Pendant deux jours rien n'a transpiré sur les nouvelles arrivées par le courrier de la Valachie, mais ensuite il y a eu des reunions, à la Porte, des chefs de l'administration du pays, où on leur a exposé les demandes de la Russie, auxquelles le Sultan Mahmout ne vouloit point consentir. Ce Conseil d'État n'a rien encore pu determiner sur le parti à prendre dans les circonstances actuelles, où les troupes et l'argent manquent au Gouvernement ottoman. On est ici actuellement dans un moment de crise, qui produira quelque effet. Dès que quelque parti aura été pris, je m'empresserai d'en prevenir Votre Excellence.»

Raportul cu aceeaş dată al Trimesului prusian (1) înfăţişează lucrurile altfel, reproducând spusele, interesate, ale Dragomanului Panaiotachi Moruzi. După el ştirile ar lipsì; plenipotenţiarii, *murahazii* turci, ar fi «păziţi de aproape», şi Poarta ar vrea să urmeze răsboiul mai bine decât să primească unele cereri imposibile, ca aceea a Basarabiei întregi, ceeace «ar compromite siguranţa Împărăţiei şi a negoţului turcesc». Şi aici se spune că acel care e mai hotărît pentru această cale n'ar fi altul decât însuş Sultanul. A doua zi un raport din Petersburg arată că, dintre plenipotenţiari, Cadiascherul Zadè-Ibrahim-Selim Efendi ar aveà aceleaşi vederi şi ar fi părăsit chiar Bucureştii, lăsând acolo pe colegii săi Abdul-Hamid Efendi şi Galib. Şi acestălalt ambasador erà sigur că, pentru Basarabia şi Cuban, n'a mai rămas nici o nădejde de pace (2). Reis-Efendi dădeà Prusienilor asigurarea că nu e la mijloc nici o înrâurire franceză, ci numai conştiinţa că o asemenea pace — se vorbià chiar de pretenţia rusească de a se cedà Moldova *până la Siretiu* — ar fi «neonorabilă» (3). El anunţà în acelaş timp Ruşilor că, fără să asculte de sfaturile lui Napoleon, în răsboiu cu Ţarul, fără să părăsească gândul păcii şi să-şi recheme plenipotenţiarii dela con-

(1) *Acte şi fragmente*, II, pp. 476—7.
(2) *Ibid.*, pp. 477—8.
(3) *Ibid.*, p. 478, No. 1.

gres, Poarta ţine, neapărat, la «integritatea teritoriului ei» şi că «niciodată nu se va învoì la cesiuni» (1).

Ce se petreceà la aceste negocieri cunoaştem în amănunte după corespondenţa consulară franceză din Bucureşti şi memoriile generalului Langeron (2). După ce Cutuzov, comandantul-general rusesc, înşelând pe Turci cu o demonstraţie la Turnu, făcù pe generalul Marcov să treacă în taină Dunărea la şchela Petroşani, lângă Giurgiu, cu 8.000 de oameni, şi aduse astfel prinderea întregii tabere a Marelui Vizir Ahmed, care abià scăpă însuş la Rusciuc (14 Octomvrie st. n. 1811), se începù între acest fugar nedestoinic şi generalisimul rusesc un nou şi foarte serios schimb de vederi pentru pace (3). Dragomanul Antonie Fonton merse la Vizir pentru a se înţelege cu dânsul, şi îndată cercurile din Constantinopol fură înştiinţate. La începutul lui Noemvrie, într'o cârciumă veche din Giurgiu, stăteau de vorbă cu privire la condiţii, Italinschi, Sabaneiev şi Iosif Fonton, Intâiul Tălmaciu al ambasadei ruseşti pe lângă Poartă,—Antonie şi Petru Fonton fiind dragomani şi Bobrov secretar,—cu cei trei diplomaţi turci arătaţi mai sus, având din partea lor ca interpreţi pe Grecii Dumitrachi Moruzi şi Apostolachi, dintre cari cel dintâiu erà socotit de unii ca înţeles cu generalul Cutuzov. Ruşii hrăniau pe Turcii din ostrov fără a-i liberà. Iar agenţii străini şi boierimea din Bucureşti se desnădăjduiau că nu pot aflà nimic despre mersul negociaţiei.

Svonul despre cedarea Basarabiei, prin care, fireşte, se înţelegeà numai Bugeacul, apare însă chiar din Noemvrie (4). Luarea Silistrei de un detaşament rus nu grăbì lucrurile: cetatea erà aproape părăsită. Şi Turtucaia fu ocupată. Peste Olt, la Ciuperceni, Ismail Beg se menţineà în faţa generalului Zass, şi el trecù Dunărea înapoi, după un şir de lupte lângă Calafat, abià în noaptea de 13/25 Noemvrie (5). Vremea erà blândă, şi se puteà aşteptà. Dar, tot la 25 ale lunii,

(1) *Ibid.*, No. 2. Cf. interpretarea, adesea greşită, a ştirilor de provenienţă prusiană în Zinkeisen, *Gesch. des osmanischen Reiches*, VII, p. 716 şi urm.

(2) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 639 şi urm.; I³, p. 344 şi urm.

(3) *Mémoires de l'amiral Paul Tchitchagof*, publiés par Charles Gr. Lahovary, Paris-Bucureşti 1910, p. 374. Ostrovul Giurgiului, unde erau 16.000 de Turci, fusese bombardat şi luntrile turceşti prinse de ale Ruşilor.

(4) Raport consular francez din 11; Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 641, No. DCCCXXX.

(5) Langeron, în Hurmuzaki, *Supl.*, I³, p. 365.

chiar reprezentantul saxon Hübsch asigură că Turcii vor cedà Moldova răsăriteană până la Siretiu (1), și el întărià această afirmație — adăugând doar că Turcii vreau să păstreze Dunărea-de-jos —, la 25 ale lunii (2). Consulul Ledoulx din București credeà, la începutul lui Decemvrie, că Rușii vor rămâneà în «Basarabia» întreagă, cu Ismailul, ba chiar cu Brăila, și asigură că tratatul e și iscălit, așteptându-se doar ratificația Sultanului (3). Se gătiau la București luminații cu «zeul Marte care, călare pe vulturul împărătesc, ține'n plisc Semiluna».

De fapt generalisimul trimesese pe Langeron și pe generalul Prinț Essen la Rusciuc. Aici Marele Vizir le observă că *„e rușinos ca Rușii, cari stăpânesc un șfert al globului, să se certe pentru o palmă de pământ, care nici nu le este folositoare“*. El arătă că n'are încredere în Napoleon, care i-ar distruge și pe Turci după ce Rușii ar fi fost distruși. Ba vorbì de alianța defensivă a celor trei țeri cari «se mai țin în picioare»: Turcia, Rusia, Anglia. Să nu mai dea deci lui Napoleon un balsam de sânge. «Vă dau Prutul; nimic mai mult; Prutul óri răsboiul; am jertfit enorm până acum ; Ismailul singur vă plătește răsboiul, și mai aveți patru cetăți și o strălucită provincie». Cutuzov fu uimit de această franchețã și de această prietenie; Țarului i se trimese raportul autograf al lui Langeron. A doua zi, acesta merse iarăș la ordie, cu generalul Turceaninov.

Incă de atunci erà vorba de mutarea Congresului la București. După predarea, deosebit de onorabilă, a Turcilor din ostrov, începură a și sosì aici reprezentanții Rusiei. La 14 Decemvrie Cutuzov intră în Capitala munteană, care-l primià cu sunet de clopote, pe când tunurile rusești bubuiau. De fapt el aduceà pacea. Ea fusese aproape încheiată la Giurgiu, prevăzându-se granița Siretiului în schimb pentru Serbia restituită în anume condiții. Intervenția directă, prin scrisoare autografă, a Sultanului aduse însă pretenția de a se păstrà pentru Turci Ismailul, Chilia și gurile Dunării. Ca mulțămită pentru concesiile anterioare, asediații din insulă primiseră voie de a trece ca «musafiri» la odihnă și hrană pe malul nostru (4).

La 15 sosiau și cei trei Turci, cu 70 de oameni ca alaiu și cancelaria. Dunărea erà deschisă pentru comerț, și Rușii luau vamă 5%, prin antreprenori, la Zimnicea. Marcov, care nu mai aveà de

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 645, No. DCCCCXXXVII.
(2) Raportul următor.
(3) *Ibid.*, p. 647.
(4) Ciceagov, pp. 375—6.

lucru, se întorceà spre Moldova. Peste câtevà zile Vizirul însuş se îndreptà spre Şumla, lăsând în Rusciuc pe Boşneag-Aga. Italinschi dădeà un banchet colegilor săi, și sala desbaterilor se pregătià, cam încet. Se păstrà acelaş secret asupra stadiului negocierilor. De fapt cetim că se aşteptà răspunsul Ţarului. Pe când Bulgacov, şeful cancelariei ruseşti, făceà să se răspândească prin boierul Varlaam vestea că se aşteaptă numai ratificația, care va fi dată la iveală abià în Martie, *Poarta nepierzând nimic* (1),—la 30 Decemvrie st. v. Cutuzov primià scrisoarea împărătească prin care se refuză întărirea tratatului din cauza schimbărilor introduse de Sultan (2). De acum înainte nu se mai lucră nimic la Bucureşti, unde se pierdeà vremea cu «marionete, umbre chineze, concerte, ş. a.» (3), pe când trupele rusești se aşezau pentru iarnă. Atâta doar spuneau Ruşii—ca generalul Harting—că «Sultanul e un om foarte întreg în hotărîrile lui» (4). Congresul ajungeà «indescifrabil» pentru consulul francez (5). Ruşii puseseră la mezat veniturile domneşti pe 1812.

Astfel la 14 Ianuarie 1812 se auzì că, într'o întrevedere la 13 seara, reprezentanții Sultanului, cari aflaseră răspunsul Ţarului, au declarat cum că stăpânul lor nu va părăsì cu nici un preţ punctul său de vedere şi că ei sunt gata să plece. Atunci numai Turcii din ostrov, «găzduiţi» deocamdată ca musafiri, fură declaraţi prinşi de războiu şi porniţi spre Rusia. Un curier anume fu expediat la Constantinopol pentru a cere, din partea Impăratului, un ultim răspuns, pe când Galib spuneà lămurit consulului francez că «minciuna e baza politicei ruseşti» şi căutà să smulgă dela el cevà despre intenţiile lui Napoleon de a luptà cu Ţarul pentru învierea Poloniei. Plenipotenţiarul turcesc vorbià de reînceperea ostilităţilor şi încheià cu vorba de încredere: «Dumnezeu e mare» (6).

Curierul trimes la Petersburg, prinţul Volconschi, sosià la Bucureşti cu începutul lui Fevruarie; cel turcesc erà oprit la Rusciuc de sloiuri. Garnizoana Giurgiului se întărià cu două regimente. Indată

(1) Aceasta erà vechea ei nădejde. V. raportul saxon din 10 Iunie 1807: «Occupé entièrement [le Sultan] dans ce moment-ci de la guerre contre les Russes en Moldavie et Valachie, que son grand désir seroit de faire évacuer, les provinces lointaines n'attirent que faiblement son attention».

(2) Ciceagov, p. 375.

(3) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 657.

(4) *Ibid.*, p. 659.

(5) *Ibid.* Tainul Turcilor erà de 135 de galbeni pe zi.

(6) *Ibid.*, pp. 663—5.

Cutuzov rupeà, fără vreo înștiințare, armistițiul (1). Siștovul erà ocupat de generalul Bulotov, oprindu-se mărfuri turcești «de mai multe milioane». Langeron sosià în Giurgiu, Marcov treceà în Oltenia. Siștovul erà prădat fără milă. La Zimnicea ofițerii ruși își împărțiau și femeile Turcilor. Generalul Livin cercă Măcinul plecând din Galați, pentru care se făceau planuri ca pentru o «nouă Odesă». Și în alte părți dobrogene se prădà după putință, până la Babadag, Bazargic, Mangalia; Harting distrugeà Silistra și pătrundeà până la Rasgrad (2). Cu asemenea măsuri se căutà grăbirea curierului, care tot nu sosise. Numai la 8 Martie seara, el erà la Giurgiu, unde-și începeà carantina. La 9 ale lunii scrisorile lui sosiau în București. Sultanul se arătase «nesguduit în hotărîrile sale». Un nou Trimes mergeà deci la Petersburg. Erà vădit că se așteptà primăvara,—și Napoleon.

XII.

La 10 Martie 1812, raportându-se la o scrisoare anterioară, din 14 Fevruarie, pe care n'o găsim întrebuințată în notele noastre, Hübsch scrie astfel despre afacerea păcii:

«Par mon rapport du 14 fevrier Votre Excellence aura observé la détermination du Divan à continuer plutot les hostilités contre la Cour Imperiale de St.-Petersbourg que de se soumettre à faire une paix desavantageuse à cet Empire. Quoique tous les moyens lui manquent pour poursuivre cette guerre, le peuple musulman a refusé de se reconcilier avec son voisin au moyen des grands sacrifices qu'il demande. Le Grand-Seigneur avoit temoigné le desir de se mettre à la tête de l'armée ottomanne, mais des reflexions plus mures le rettiendront dans cette Capitale.»

Nicăiri aiurea nu se vorbește de o asemenea intenție a Sultanului, nici despre sprijinul pe care i-l dădeà opinia publică turcească în hotărîrea de a nu înstrăinà nimic din teritoriul pe care el îl privià ca făcând parte din Impărăția lui. De fapt însă înfrângerile dela Dunăre produceau o adâncă impresie în Constantinopol: un Arab făcù din fân un chip de om mort, îl așeză pe masa sicrielor dela o moschee și strigă în auzul tuturora că acesta e proorocul Mohammed însuș, care, uitând de ai săi, nu mai e vrednic, în moar-

(1) V. și memoriul lui Langeron, în Hurmuzaki, *Supl.* I[3], pp. 69, 378—9.
(2) *Ibid.*, pp. 380—1.

tea lui, decât de îngropare (1). Iar, cât privește pe Sultan, el își aveà spionii personali și în tabăra Vizirului (2).

Sosirea unui curier din București e arătată în raportul dela 26 Martie:

«Il est arrivé de Bucarest un Tartare avec les depeches des plenipotentiaires ottomans pour la Porte. Plusieurs grands Conseils d'État ont été tenus pour communiquer les nouvelles venues aux membres du Ministère. On présume généralement que le contenu de ces avis est très favorable pour la conclusion de la paix, et cette nouvelle, si elle se verifie, fera plaisir au peuple musulman (3).»

Curierul acesta trebue să fi fost trimes *după* sosirea răspunsului din Petersburg. Țarul pregătià ultimatul către Napoleon, prin care cereà să se retragă Francezii din teritoriile ce le ocupau în Germania, la granița sa (24 Martie). El făcù deci, neapărat, concesia pe care Turcii o voiau de mult: înțelegând a păstrà totuș vechiul Bugeac, el lăsà Turcilor Gurile Dunării.

Acesta e înțelesul raportului saxon dat mai sus. Un raport prusian din Petersburg spune la 20 Martie că, pentru a câștigà de-a dreptul pe negociatorii turci, s'a întrebuințat o mediație suedeză (4), regele Suediei, căruia Francezii îi încălcaseră Pomerania, având cel mai mare interes la încheierea păcii. Aceste stăruințe le cunoaștem și din scrisorile, citate, ale consulului Ledoulx. Agentul suedez Horn venise la București, cu un curier rus, la începutul lui Martie; el cercetase și pe cei trei Turci și pe Moruzi. Mergeà la Constantinopol spre a vorbì cu ambasadorul suedez Palin, în corespondența căruia se află, de sigur, multe știri nouă despre pierderea noastră din 1812. Galib declară că nu crede veștile pe cari le aduceà despre lucrurile din Apus acest secretar; el a putut rămâneà impresionat însă de dânsele. Iar Moruzi, încă mai mult (5).

Mai erà o deosebire de vederi, căci încă dela început, ***nefiind siguri de gândul lui Napoleon împotriva Rusiei*** — el nu plecă decât în Aprilie pentru a ținеà la Dresda «Curtea sa de regi» pre-

(1) Hurmuzaki, XIII, p. 124.
(2) *Ibid.*, p. 154.
(3) Ms. citat.
(4) *Acte și fragmente*, II, p. 479.
(5) Hurmuzaki, *Supl.* I², pp. 676–7, no. DCCCLXXX. Pentru această intervenție suedeză v. Ciceagov, *l. c.*, p. 378.

gătitoare —, Sultanul însuş jertfise ţinutul dintre Prut şi Nistru *şi el ştià bine că altă oaste n'are nici de unde, nici cu ce o strânge*. E vorba de *Ţinuturile asiatice dela Cuban*, pe cari le cereau Ruşii şi pe cari Poarta nu voià să le deie. La începutul lui Aprilie acel ambasador suedez la Constantinopol, Palin, spuneà unui coleg că «nu despereazǎ de pace dacă Rusia n'ar voì să persiste asupra acestui punct şi s'ar mulţămì cu o parte a Moldovei» (1). Şi trebue să credem pe acest *mediator al tratatului*.

Incă din Aprilie o treime din oştirea de ocupaţie, *care nu ajungeà nici la 40.000 de oameni* (2), trebuì să plece pentru a luà parte la apărarea împotriva lui Napoleon a teritoriului rusesc. Se evità trecerea prin Bucureşti, pentru a se ascunde evacuarea. Se luau măsuri pentru întărirea Hotinului, pe unde Francezii şi Turcii, ba chiar Austriacii, cari încheiaseră cu Napoleon tratatul din 14 Martie, şi-ar fi putut da mâna. Giurgiul, Siştovul fură părăsite. Se strângeau bani, cari trebuiau să atingă suma de 2.000.000, şi căruţe de transport din Principate, a căror părăsire apăreà probabilă. 80.000 de boi, duşi de 40.000 de ţărani,— atâta erà pretenţia stăpânilor pe ducă (3). Generalul Cominò, Grec de origine, vice-prezident al Divanului din Bucureşti, plecă spre casă (3). Tabacherea de 80.000 de lei care se pregătià pentru Cutuzov, înfăţişând biata ţară prădată de el, care-i întindeà ramura de palmier a eroilor, fu pusă în lucru mai repede (5). Svonul că Sultanul va trimete un ambasador special la Paris pentru pregătirea alianţei, produse şi el o puternică impresie (6). In a treia săptămână a lunii se spuneà în lumea diplomatică din Petersburg că s'ar puteà ca Ţarul «să fi consimţit *a restituì tot ce cucerise asupra Turcilor*» (7).

Dar ambasadorul lui Napoleon, Andréossy, nu venise nici la mijlocul lui Aprilie, şi nădejdile diplomaţiei pariziene că tratatul de alianţă, cuprinzând această legătură însăş, apoi «*garantarea mutuală a posesiunilor*» şi lupta împreună contra Ruşilor, va fi încheiat încă înainte de venirea lui, de către Latour-Maubourg şi Ruffin, se

(1) *Acte şi fragmente*, II, p. 479, no. 3.
(2) Ciceagov, *l. c.*, p. 377.
(3) *Acte şi fragmente*, II, p. 480, no. 3; Hurmuzaki, *Supl.* I[2], p. 681; p. 682, no. DCCCLXXXVIII.
(4) *Ibid.*
(5) *Ibid.*, p. 685, no. DCCCXCII.
(6) *Acte şi fragmente*, II, p. 479, no. 3.
(7) *Ibid.*, pp. 479—80.

dovediră zădarnice (1). Astfel când, la 21 Aprilie, Cutuzov cerù plenipotenţiarilor turci o nouă conferinţă la reşedinţa lui, Galib, cel dintâiu dintre dânşii, nu putù spune altcevà decât că Poarta ar voì «să restabilească lucrurile în starea lor de mai înainte» (2). Colonelul de Rochechouart, pe care el îl trimese, după cererea Ruşilor, la Constantinopol pentru un ultim răspuns, se întoarse la 26, după ce fusese oprit mult timp de Vizir, în noul lagăr dela Şumla al acestuia, fără nici o lămurire (3). Se aşteptà Andréossy.

Acesta nevenind (4), Poarta nu puteà să înlăture *baza de negocieri pe care o primise în Noemvrie: cedarea părţii dintre Prut şi Nistru, afară de Basarabia şi de gurile Dunării.*

XIII.

La 18 Aprilie, amiralul Ciceagov, care mântuise organizarea provinciei Camciatca, aveà o audienţă la Ţarul Alexandru. Acesta, *gata de plecare împotriva Francezilor,* i se plânse de incapacitatea bătrânului, molâului şi stricatului generalisim dela Dunăre Cutuzov. «Pacea cu Turcia», aşà relatează amiralul cuvintele stăpânului său, «nu înaintează; în loc să se apropie, ea pare să se tot depărteze. Excesele trupelor noastre în Moldova şi Ţara-Românească au exasperat pe locuitori, indolenţa şi intriga prezidă la toate în partea aceea.» Chiar atunci misiunea de a aduce instrucţii nouă fu oferită lui Ciceagov însuş, care ar fi refuzat-o, neputând lucrà nici ca superiorul, dar, mai ales, nici ca inferiorul lui Cutuzov. A doua zi însă, el primì un ordin formal. Instrucţiile ce i se puneau în vedere erau următoarele: «Să isprăvească interminabilele negocieri cu Poarta şi să o invite la o alianţă ofensivă şi defensivă, sau altfel să reià ostilităţile cu toată energia trebuitoare pentru a o sili la aceasta în cel mai scurt timp»; să ameninţe cu flota Mării-Negre şi cu o răscoală generală a «Grecilor şi a tuturor popoarelor cari gem sub jugul otoman şi cari sunt legate de noi prin conformitatea legii lor, precum şi prin alte legături»; să se încerce, împotriva Francezilor, cu ajutorul flotei engleze şi cu îngăduinţă de trecere din partea Turcilor, o diversiune la Adriatica; «să se organizeze ori să

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 683, no. DCCCLXXXIX.
(2) *Ibid.*, pp. 684—5.
(3) *Ibid.*, p. 685; *Acte şi fragmente*, II, p. 480, no. 3.
(4) Cf. şi Rosetti, *l. c.*

se menție administrația în principatele Moldovei și Țerii-Românești», el, Țarul, «nemai putând să sufere grozăviile *(de semblables horreurs)*» ce se făceau acolo, după raportul ce primise (1).

Numit «comandant în șef al armatei Dunării, al flotei Mării-Negre și guvernator general al Principatelor Moldova și Țara-Românească», Ciceagov pleacă luând cu dânsul auxiliari cari îi puteau fi prețioși. Boierul Sturza, Scarlat Sturza, care, după studii în Apus și o petrecere mai îndelungată în Moldova, se strămutase de mult la Ruși și, «în timpul răsboaielor cu Turcii, le adusese mari servicii pentru ca să ajungă prin ei la liberarea țerii sale», «*erà rudă prin femeia sa cu familia lui Moruzi, dragomanul Porții, și al cărui frate erà atașat atunci la plenipotențiarii din București*», deci cu beizadelele Panaiotachi, din Constantinopol, și Dumitrachi, dela Congres; Alexandru, fiul lui Scarlat, «tânăr de mare talent, care la o creștere aleasă unià meritul rar de a vorbì și scrie desăvârșit cinci limbi, cu o elegantă ușurință», vestitul reacționar rusofil, care visà de triumful universal al unei ortodoxii mistice, întovărășià pe tatăl său. Funcția de «director al cancelariei diplomatice pe lângă generalul în șef al armatei din Moldova» o dădù Ciceagov, după recomandația cancelarului Rumiențov, care erà unul din cei ce împiedecaseră până atunci încheierea păcii (2), lui Capo d'Istria, viitor cancelar el însuș, și încă de pe atunci reprezentantul unei conștiințe naționale grecești, care se răzimà pe sprijinul Rusiei și n'aveà nici un fel de prietenie pentru Români ca popor (3). In sfârșit în suita de Greci și renegați a noului generalisim se găsià și acel «colonel» Barozzi, fost consul rusesc în Veneția, care adusese în 1802 fuga lui Mihaiu Suțu, cu toată Curtea și boierimea lui, ba chiar cu toată gloata Bucureștenilor, în Ardeal pentru a stârnì astfel un răsboiu între Ruși și Turci (4).

Nu știm ce tratat ar fi putut încheià omul astfel servit. Gloria de a liberà pe Moldovenii de peste Prut din «cruda robie a păgânilor» erà însă rezervată lui Cutuzov însuș.

La 2 Maiu, tocmai în ziua când Ciceagov plecà din Petersburg,

(1) Ciceagov, pp. 359—60. In notă se citează cunoscuta vorbă a lui Cutuzov despre locuitorii țerilor noastre: «Le las ochii să plângă».

(2) *Acte și fragmente*, II, pp. 481—2.

(3) Ciceagov, pp. 361—2. Instrucțiile mai precise ale amiralului, în *Revue Contemporaine* pe 15 Martie 1855 (nu mi-a fost la îndemână).

(4) *Ibid.*, p. 364.

Cutuzov, care simţise, prin scrisorile lui Rumienţov, că i se iea situaţia de comandant şi misiunea de pacificator, rugà pe Galib să-i arăte cari sunt ultimele condiţii ale Porţii, şi în aceeaş zi se ţinù o nouă conferinţă. Consulul francez erà încredinţat că Turcii, în ajunul marelui conflict militar din Rusia, vor cere întreaga restituire a provinciilor pierdute (1). De fapt, cum nici nu se puteà altfel, în lipsa unei învoeli formale cu Francezii şi *a siguranţei unei hotărîtoare biruinţe, ba încă şi a bunei lor credinţe absolute,* plenipotenţiarii nu putură face alta decât să repete ceeace spuseseră din Noemvrie 1811 până în Ianuarie 1812. Fără a întrebuinţà vreun secretar, Cutuzov *se grăbì a scrie însuş la Petersburg,* şi, ca să fie sigur că vestea va ajunge, el *expediè doi curieri* odată (2). Peste opt zile, când Ciceagov erà numai lângă Iaşi, plenipotenţiarii turci luau parte la serbările pe cari boieri slugarnici le dădură lui Cutuzov, oferindu-i tabacherea de aur şi făcând luminaţie şi artificii la Herăstrău (3).

Ciceagov stătù la Iaşi numai câtevà ceasuri (4), aşà de grăbit erà să iea asupră-şi rolul de împăciuitor între cele două Impărăţii. Bucureştenii aflau cu mirare la 27 Maiu că noul venit e acum stăpân în numele Ţarului peste Principate, dar ei nu ştiau decât din svon că pacea erà încheiată, şi-şi închipuiau că Rusia nu va câştigà decât «o bucată de pământ la Marea-Neagră». Galib declarà cui venià să-l întrebe că «pacea nu erà încheiată, dar amiralul Ciceagov pare a o dorì mult (*vivement*); ne oferă restituirea acestor provincii *până la Prut*» (5). De fapt însă amiralul nu mai aveà nici un rol: după însăş mărturisirea lui, Cutuzov «spusese plenipotenţiarilor turci să iscălească preliminariile aşà cum erau, şi le expediè Impăratului» (6). «Mica intrigă» mirase pe Turci, cari primiseră. *Se aşteptà deci numai răspunsul favorabil al Ţarului, şi, când acest răspuns venì,* **pacea erà gata.** Ciceagov arată că «articolele adiţionale» trimese de cancelar prin ultimul curier veniau prea târziu: «e cu neputinţă a face propuneri nouă potrivit cu articolele acelea» (7). Marele Vizir, căruia Galib îi trimesese,

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 688, no. DCCCXCV.
(2) *Ibid.*, p. 688, no. DCCCXCV.
(3) *Ibid.*, p. 689.
(4) După raportul lui Fornetty din 16 Maiu (*ibid.*), el ar fi sosit acolo, nu la 10, ci la 16.
(5) *Ibid.*, p. 691.
(6) Ciceagov, p. 379.
(7) *Ibid.*, p. 394.

din parte-i, propunerile iscălite ale Rușilor, în acest sens turcesc (1), nu puteà, în împrejurările date, decât să primească și el. La 30 Maiu în sfârșit Ledoulx arătà că Agentul Austriei i-a adus vestea, căpătată dela Galib însuș, că «pacea definitivă a fost iscălită într'o conferință care s'a ținut ieri»,—la 29 sau, cum se însemnă în actul însuș al tratatului fatal, 28 Maiu 1812 (2).

XIV.

Trimes îndată la Poartă, tratatul fu luat în oarecare discuție, la care luă parte Bulgacov, șeful cancelariei lui Cutuzov, care merse pentru aceasta la Șumla și apoi la Constantinopol, în taină (3). Față de Francezi, Galib se scuză cu aceea că «făgăduelile lui Latour-Maubourg nu se îndepliniseră, din nenorocire, la timp», că pământul cedat erà «puțin lucru» *(peu de chose)* și că, până la terminul de evacuare, fixat la trei luni, «evenimente fericite» ar puteà aduce schimbări în politica otomană (4). La 6 Iunie generalul Harting aduceà și la Iași vestea păcii, spuind limpede că de acum înainte Prutul va fi hotar (5).

Tratatul ajunsese la Constantinopol în opt zile. Sultanul, scrie Latour-Maubourg însuș, interesat, l-ar fi primit cu durere, mulțimea însă, desgustată de înfrângeri, cu aplause (6). Poarta nu erà mulțumită mai ales cu granița din Asia, și Anglia chiar o întăriă în acest sentiment (7). Abià la începutul lui Iulie sosiau la București actele de ratificație, pe cari Galib le socotià «necomplete» (8). De fapt, negocierile urmară până în August, dar numai asupra situației Serbiei. La 10 August, Reis-Efendi anunță ambasadelor schimbul ratificațiilor, făcut în București (9). Rușii, cari se gândiseră a întrebuința prezența lor în Principate pentru a silì pe Turci la o alianță, fie și *printr'un mers îndrăzneț asupra Constantinopolei,* ori pentru *a pătrunde în Ardeal împotriva Austriacilor,* cu ajutorul Ungurilor nemulțămiți,

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 692, no. DCCCC.
(2) *Ibid.*
(3) Nu însă fără știința lui Moruzi, care credeà că, in vederea unei alianțe, e cel mai bun lucru ce se «poate face»; Ciceagov, p. 395.
(4) Hurmuzaki, *l. c.*, pp. 693—4.
(5) *Ibid.*, p. 695, no. DCCCCIV.
(6) *Ibid.*, pp. 696—7.
(7) Ciceagov, p. 398.
(8 Hurmuzaki, *Supl.* I², pp. 698—9, No. DCCCCX.
(9) *Acte și fragmente*, II, p. 485.

trecură Prutul îndărăt (1). Planul organizării unei oștiri românești pentru scopuri viitoare dispărù și el (2).

Astfel nu erà întemeiată bănueala exprimată de Trimesul saxon în raportul său din 18 Iulie, că izgonirea de către Ciceagov a consulilor francezi și a celor doi agenți prevestià un răsboiu :

«Nous avons eu avis que le général en chef à Boucarest a adressé, le 2 juillet, une note officielle aux consuls de France et d'Autriche pour qu'ils ayent à quitter la Valachie et la Moldavie, encore occuppées par les Russes, puisque les deux Gouvernemens alloient entrer en guerre.»

XV.

Acelaș raport prusian care vorbește despre proclamarea păcii în orașul unde fusese iscălită, adauge că Panaioti Moruzi a fost scos prin stăruințele Franciei jignite și ale Austriei, mai puțin în calitate de aliată a aceleia decât de veche rivală a Rusiei, care erà indignată de ultima cucerire, neașteptat de ușoară, a Țarului. Numai după evacuarea Principatelor, la 26 August st. n. și plecarea lui Ciceagov spre Rusia, a lui Fonton spre Constantinopol, unde sosì la 6 Septemvrie, după numirea noilor Domni, cu învoirea Rusiei, Scarlat Callimachi în Moldova, Ioan Gheorghe Carageà în Țara-Românească, se dădù ordin lui Galib și lui Dimitrie Moruzi să părăsească Bucureștii spre a se prezentà la Șumla. Ajuns aici, Dimitrie primì caftanul de mulțămire pentru pace și, scos afară, fu decapitat îndată, la 8 Noemvrie st. n. La 18 sosì capul și la 20 Panaioti, care fusese depus încă dela 7 August, aveà, la Constantinopol, acelaș sfârșit. *Iaftaua*, inscripția de pe capul său îl învinuià că «a trădat necontenit Guvernul, a îndrăznit să se amestece în afaceri cari nu erau de competența lui, a tratat pe miniștrii Porții în chip arogant și în batjocură și, mai ales, i-a rătăcit prin falsități și minciuni», — toate «lucruri dovedite și constatate» (3). Alexandru Moruzi, fratele celor doi executați, fu luat dela Terapia și trimes la galere, cea mai înjositoare pedeapsă (4). Halet Efendi, noul favorit, avuse partea de căpetenie în această distrugere a partidului Moruzilor, care trăì însă

---

(1) Ciceagov, pp. 396—7. Pentru frica unei pătrunderi a Austriacilor în Moldova, *ibid.*, p. 407.

(2) *Ibid.*, pp. 401, 402 și urm.

(3) *Acte și fragmente*, II, pp. 488—9; Hurmuzaki, *Supl.* I², pp. 700—1.

(4) *Ibid.*, pp. 699—700; *Acte și fragmente*, II, p. 490.

și mai departe, până la uciderea, în 1821, a beizadelei Nicolae, dragoman al flotei (1).

Erau Moruzeștii trădători și meritau ei această soartă grozavă? Nu vedem în ce chip, pe ce bază de situație sau de merite ar fi putut ei înrâurì hotărîrea plenipotențiarilor, care erà, încă din Noemvrie, și a Porții. Ciceagov însuș spune că «plenipotențiarii turci erau ***mult mai bine luminați asupra adevăratelor interese turcești de cum se crede obișnuit*** » (2). Galib, mai marele între dânșii, nu erà cel dintâiu venit care să se poată încurcà în rosturile diplomației apusene: erà Chehaia-Beiu, fusese Reis-Efendi, reprezentase, în 1803, pe Turci la Paris și negocià încă din 1808 pacea care nu se încheiè decât în 1812, având acum alți colegi decât cei dela început (3). In negocieri el erà privit ca «omul de căpetenie, omul superior» (4). Dar trebuià să se acorde o satisfacție Puterilor prietene, în clipa înfrângerii Rușilor de Napoleon, și Marele Vizir, care *el* hotărî, erà cu atât mai bucuros s'o dea, cu cât astfel păreà a se spălà pe el însuș de învinuirea unei incapacități flagrante și pe Chehaiaua sa, Galib, indispensabil Imperiului pentru cunoștințele lui diplomatice, de o învinuire tot așà de grea.

Cinevà care n'aveà nici un interes, ambasadorul prusian de Werther, dă de sigur judecata cea mai plauzibilă când atribue îndoita osândă și distrugerea politică a Moruzeștilor «intrigilor grecești» ale familiilor rivale și «insinuațiilor străine».

E incontestabil însă că acești Greci, ca atâția dintre congenerii lor în servioiul Porții, s'au lăsat răsplătiți pentru servicii în cursul negocierilor. Găsirea între hârtiile lui Dimitrie a ucazului prin care Țarul îi dădeà o moșie de 100.000 de lei în Basarabia și în averea lui a unui inel de briliante de 15.000 piastre, pe care o constată un raport saxon din Decemvrie, în al doilea memoriu al nostru (5), e o dovadă. Această răsplătire erà însă de sigur prea slabă pentru un act de trădare care ar fi hotărît.

De altminterea afirmația consulului francez din București că «Grec

(1) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 737, No. DCCCCLXIV; cf. C. Mano, ***Documente din secolele al XVI-lea—XIX-lea privitoare la familia Mano***, București 1907, ***passim***.

(2) P. 397.

(3) Insemnările lui Constantin Carageà, în Hurmuzaki, XIII, pp. 119, 134.

(4) Langeron, p. 354. Aveà această calitate și dela Sultan; p. 355.

(5) Tot așà spune și Zinkeisen, VII, p. 26, după alt izvor diplomatic.

şi Rus e tot una» cuprinde un adevăr absolut. Clasele luminate greceşti aşteptau liberarea Eladei dela Ţar, şi ele vedeau în Principate numai baza materială a viitoarei lupte pentru desrobire. Aceasta a fost starea de spirit a celor cari au început mişcarea dela 1821 cu desăvârşita siguranţă că, a doua zi după declaraţia lui Alexandru Ipsilanti, Rusia va interveni în favoarea revoluţiei pornite de acela care până la trecerea Prutului purtà uniforma împărătească. Mitropolitul Ignatie mergeà mai departe decât Moruzeştii, ajutând pe Ciceagov a negocià cu Paşa de Vidin şi chiar cu Alì Paşa, căruia i se făgăduì regalitatea Epirului (1).

XVI.

Să vedem însă ce zic şi Ruşii chiar.

Intr'un raport către Ţar, Ciceagov arată că «Prinţul Moruzi ne e ataşat pe cât e cu putinţă fără a-şi compromite zilele». Dar tot el adauge că Moruzi, de sigur Dimitrie, aduceà înainte că «poporul din Constantinopol, mai deprins decât oricând cu revoluţiile, *nu puteà să sufere idea unei concesii* şi că, recunoscând totuş slăbiciunea sa, *voià mai bucuros să piardă totul cu armele în mână decât să cedeze cevà* (que de rien céder), căci altfel ar trebuì să se îndeplinească profeţia care vesteşte căderea Imperiului, şi *Guvernul e silit a cruţà sentimentele poporului;* că *Sultanul şi el a fost nemulţumit de cererile tot mai mari, pe cari le găsià umilitoare pentru Turci,* şi că, jignit de refuzul pe care l-a încercat în ce priveşte înapoiarea trupelor prinse la Slobozia, erà pe cale să se lase atras (entraîné) de partidul opus (2)». Cevà mai târziu el sfătueşte pe Ruşi să dea înapoi tunurile şi ostaşii Vizirului, aşà cum cereà Sultanul (3).

E interesant să se vadă în sfârşit, cum priviau scriitorii din Principate chiar împrejurările din 1811—2.

Pentru Fotinò, de sigur un observator atent şi un povestitor bogat, trecerea Dunării de către Marcov a fost un act de o îndrăzneală deosebită, care a stricat dintr'odată toate socotelile încrezute ale Turcilor, cari aveau, sub Ceapanoglu, Paşă cu trei tuiuri, vreo 30.000 de oameni şi destui Arnăuţi, deosebit de viteji, sub

(1) Ciceagov, p. 398. Inţelegeri cu Muntenegrenii, *ibid.*, pp. 398—9.
(2) P. 394.
(3) P. 395.

doi fii ai lui Alì Paşa din Ianina. Vizirul Curşid, care urmează lui Ahmed Paşa, fost de Brăila, în locul de Mare Vizir, păstrează însă şi mai departe o destul de însemnată oştire. Mai ales în primăvara anului 1812 ar fi fost cu putinţă ca Ruşii să fie înduplecaţi a-şi părăsì toate cuceririle. Dar Curşid ar fi fost înrâurit de ameninţările lui Barozzi, trimes, crede istoricul grec, de Cutuzov pentru a da asigurarea că răsboiul va începe fără zăbavă prin trecerea Dunării de către trupele împărăteşti.

De fapt, cele mai multe din aceste ştiri sunt greşite. Mărturia consulului francez din Bucureşti, a reprezentanţilor europeni din Constantinopol, a lui Ciceagov însuş au de sigur mai mare preţ decât însemnările după svonuri ale unui boierinaş grec fără legături. Reţinem din ce spune el doar grosolănia cu care, data aceasta, se purtară Ruşii: scuipând înaintea localnicilor, îi numiau cu despreţ: «Moldovan» şi «Tureţchi duh», «speţă de Turci» (1).

Mai mult merită să fie întrebat Fotinò în ce priveşte uciderea chiar a Moruzeştilor. El ştie că lui Dumitrachi i s'a tăiat capul «sub cuvânt că el a lucrat ca să se cedeze cele cinci Ţinuturi ale Moldovei dincolo de râul Prut în stăpânirea Ruşilor». Dar, adauge el, «pricina de căpetenie a tăierii amândurora a fost că i-au pârît la Poartă ca prieteni ai Ruşilor» (φιλορῶσσοι). Peirea lor o socoate istoricul grec ca o «pedeapsă a neamului său», pentru «caracterul» celor osândiţi, pentru mulţimea însuşirilor lor şi creşterea lor deosebită, pentru cinstea pe care, căpătând-o dela străini, o răsfrângeau asupra Grecilor celorlalţi (2).

De un şi mai mare interes pentru toate împrejurările din ţerile noastre sunt notele lui Constantin Carageà Banul, cari s'au publicat de curând în vol. XIII din colecţia Hurmuzaki. Pentru acest Grec, de mult deprins în toate rosturile moldoveneşti, în care şi îmbătrânise, Dumitrachi Moruzi, fiul lui Constantin Vodă Moruzi, pe care scriitorul îl servise, e ca şi un Român: „beizadeà Dimitraşco“. Incă dela 23 Aprilie 1807, Alexandru Vodă, fratele său, fusese surgunit la Angora, iar Dumitraşco, «consilier pe lângă Reis-Efendi», la Cesarèa, pe când Panaiotachi, care pierduse, la sfârşitul anului precedent, locul de Dragoman al flotei (3), împreună cu tânărul Dumitrachi Moruzi, fiul precedentului, şi cu Nicolachi, fiul lui Alexan-

(1) P. 557.
(2) Pp. 559—60.
(3) *Documente Callimachi*, II, p. 610, nota 1.

dru, erau închiși în temnița cea adâncă a lui Bostangì-bași, la «Forno» (1). O pățanie, unită cu sechestrarea averilor și fuga familiilor, care nu se puteà uità lesne. Carageà arată că, atunci când, la 27 Noemvrie 1808, s'a dat caftanul de Dragoman al Divanului, ori, cu titlul întreg: «Divani-humaiumve-muchialemè-tergiman» lui Dimitrașco, după o vacanță de 23 de zile a postului de încredere, el a fost «adus *cu sila*, din insule», unde duceà vieață mulțumită acest bogat fiu de Domn. Nu e deci un ambițios fără frâu, dorit de situații și riscând orice pentru ele.

După iertarea Moruzilor, ei au iarăș amestecul lor firesc în diplomația turcească. In Iunie 1809 Dumitrachi se întorceà dela Iași, împreună cu cei dintâi plenipotențiari, *murahasi*, cu vestea că Rușii nu vor să negocieze atâta timp cât va sta în Constantinopol Trimesul englez Adair, uneltitor de vrajbă (2). Pe atunci Poarta aveà toată încrederea în acest al doilea fiu al credinciosului Costachi Moruzi, în acest frate al lui Alexandru Vodă, care, deși fusese numit prin stăruința Rușilor la 1806, «influența lui la Ruși nu erà tocmai așà de puternică ca a lui Ipsilanti pe atunci», — nefiind deci, ca acesta, un client, confident și complice al acestora (3). Când, atunci, în Iunie 1809, începându-se iarăș ostilitățile, Dumitrachi merse în tabăra Vizirului Chior-Iusuf, la Daud-Pașa, având iar ca tovarăș pe Galib, el lăsă la Poartă ca *vechil* pe fratele său Panaiotachi, «deși acesta nu voià și numai cu sila a fost înduplecat» (μὴ ϑέλοντα, καὶ μετὰ βίας καταπεισθέντα) (4). Deci n'avem a face cu oameni cari se îmbulzesc la trădare, chiar cu primejdia morții, din nebună sete de câștig și cinste.

In 1810 acest Panaiotachi e un om influent și scapă pe clienții creștini ai Turcilor maziliți (5). Când după succesele neașteptate ale Marelui Vizir Iusuf împotriva lui Camenschi, generalisimul rusesc, în Iunie, încrederea începù să se ivească iarăș în sufletele conducătorilor Impărăției și Sultanul, căruia o fetvă a Muftiului îi dăduse dreptul de a luà tot aurul și argintul supușilor săi din Constantinopol pentru expediția personală plănuită de dânsul, se mulțumì a face un apel la patriotismul și credința supușilor săi, acelaș beizadeà jucă un rol care nu samănă cu al unui trădător. El

(1) P. 145; cf. Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 418, no. DXXI. Ei se întorc însă la 1808 (*Documente Callimachi*, II, p. 611, nota 1).

(2) Pp. 119, 121.

(3) Manolachi Drăghici, II, p. 72. V. și mai departe.

(4) Carageà, *l. c.*, p. 121.

(5) P. 122.

chemă pe Patriarh, pe arhierei și nobili, pe isnafurile meșteșugarilor și, în această «adunare națională» (γενικὴ συνέλευσις), el arătă jertfa ce face «Impăratul», blândeța cu care cere sprijin, datoria ce o au Grecii, «deși nenorociți», de a nu lăsà pe Armeni și Evrei să-i întreacă. El a fost unul din cei șase efori cari strânseră și argintul bisericilor, dela Patriarhie și dela mitocul Sfântului Mormânt chiar (1).

Peste câtevà zile, în Iulie 1810, când Vizirul silì pe Ruși să plece dela Șumla și-i bătù în cale, Dimitrie Moruzi se grăbì să dea, *cu bucurie*, această știre fratelui său din Constantinopol (2). El făcù și un *credincios* raport oficial Porții (3), pe care Carageà îl și reproduce (4).

Când apoi, peste un an, în Maiu 1811, erà vorba a se începe la București negocierile de pace, se trimese dela «urdie», împreună cu Abdul-Hamid Efendi, Apostolachi, secretarul lui Dumitrachi, — în care deci toată lumea aveà încă o încredere desăvârșită (5). Inainte de o mai serioasă desbatere cu privire la pace, în sfârșit, acelaș «beizadeà Dumitrașco» merse la Rusciuc, în August, chemat de Vizir, și Galib însuș se așteptà acolo pentru consfătuire (6). Prin scrisorile lui către intimii greci din Constantinopol, beizadeaua lăudà pe Vizir, om neobosit, pentru hărnicia cu care strânge oști împotriva Rușilor de peste Dunăre (7). Raportul dragomanului despre mișcările turcești din Septemvrie e plin de căldură răsboinică (8), și el înalță cât poate pe ostașii otomani cari au declarat că «mai curând mor decât să se predeà», ba însemnă chiar cu oarecare mândrie numărul urechilor rusești tăiate. Nimic nu face să se întrevadă trădătorul presupus, care ar fi jertfit, cu prețul vieții sale însăș, interesele Impărăției pe care o servià, și aceasta numai de hatârul Rușilor, în nădejdea inelelor de briliante și a moșiilor peste Prut.

In legătură cu aceste mărturii grecești e în sfârșit cea românească a lui Manolachi Drăghici, autorul «Istoriei Moldovei pe timp de 500

(1) P. 126.
(2) *Ibid.*
(3) P. 127.
(4) P. 128 și urm. Alte asemenea științi, pe pp. 133, 134.
(5) P. 150.
(6) P. 154.
(7) *Ibid.*
(8) P. 155 și urm.

de ani». Următorul cronicarilor moldoveni însemnă cu îngrijire că Moruzeştii sunt «din viţă lăzească», deci nu Greci adevăraţi. El arată că două din fetele lui Constantin Vodă Moruzi, care a domnit «cu mare înţelepciune, şi de tot poporul iubit», au luat boieri de ţară— a treia a fost măritată cu «Postelnicul Arghiropulo, boier fanariot trăitor în Ţarigrad» (Iacovachi), a patra, Ruxanda, cu Iancu Callimachi, a cincea, Ralù, pe care notele lui Carageà ne-o arată la Constantinopol prin 1807, cu Postelnicul Kalliarchi, «cel mai galantom şi zarif din boierii Fanarului»—, şi anume: Sultana pe Scarlatachi Sturza, unul din cei mai luminaţi boieri ai ţerii, Catinca pe Vistierul Săndulachi Sturza. Şi chiar unul din ginerii greci, beizadeà Iancu, nu puteà fi privit de loc ca un străin (1).

Chiar cu acest prilej, Drăghici — ce e dreptul, înrudit cu Moruzeştii prin căsătoria surorii sale Elena cu Gheorghe Arghiropol,— vorbind despre tăierea lui Dumitrachi Moruzi, spune că ea s'a făcut «*supt cuvânt* că a fost trădător Devletului către Ruşi, după împuternicirea ce aveà dela Sultanul, prin uneltirea Franţuzilor». Despre fratele cel mai mare, Alexandru Vodă, ştim şi prin acest povestitor al ultimelor Domnii fanariote în Moldova că erà soţul Zoiţei, fata lui Răducanu Roset cel bătrân, orfană, pe care o crescuse la Curte Constantin Moruzi (2). Toţi cronicarii se unesc a lăudà buna cârmuire a lui Alexandru, fratele «trădătorilor» din 1812, crescuţi cu aceeaş îngrijire şi în aceleaşi sentimente ca şi dânsul. El nu «lucrează de pe tandur, ci gospodăreşte, urmărind însuş toate lucrările de aproape». Sturzeşti, Bălşeşti — Alecu Balş ţineà pe nepoata lui Vodă după Rusetești (3) — şi Iordachi Drăghici, tatăl povestitorului, îl încunjură în a doua Domnie moldovenească. Lui îi datoră Iaşul noua Curte — aceea în care locuì vremelnic, e vechea Universitate, care poartă încă armele lui pe poartă, — chioşcul şi reţeaua apelor, pavarea, «pardosirea» străzilor cu lemn şi cu «moluzul dela Curte», alinierea, «îndreptatul» lor, «oborînd multe barace şi foişoare sau cerdace ce atârnà până la jumătate de drum», luminarea uliţelor, «aşezându-se fânariu la toate 25 case», paza lor de «culuccìi prin răspinteni», luaţi cu «chizeşie» şi puşi sub porunca Vel-Căpitanului, şi de cele trei străji de noapte, în sfârşit şi înfiinţarea «naziriei podurilor» pentru griji de edilitate. Şi Drăghici nu uità să amintească şi aceea că «în orice vreme uşa-i erà deschisă

(1) II, p. 46.
(2) P. 57.
(3) P. 75.

la cine dorià să-l vadă pentru nevoi» și că «au stârpit cu totul dihonia ce se lățise între locuitorii moșiilor cu stăpânii, pentru moșii» (1). «Il iubiau», încheie povestitorul, «toți locuitorii fără excepție, un avantagiu rar ce nici un Fanariot, din toți Domnii, nu l-au dobândit în Moldova».

Intâmplările dela 1806, scoaterea lui Alexandru Vodă Moruzi prin înrâurirea Francezilor și întoarcerea lui înapoi pe câtevà zile, aduc din partea lui Drăghici declarația că prin aceste fapte «Casa lui Moruz se găsià în buza tunului, că *nici cu Rușii erà unită prin vreo legătură sigură*, nici în Țarigrad mai nădăjduià cevà după criza lucrurilor urmate» (2). La vestea intrării Rușilor în Moldova, Domnul se hotărăște a merge la Poartă, *«oricum ar fi viitorul său*, pentru ca să nu lase toată familia răspunzătoare în mâna Turcilor, precum tot s'au nenorocit în urmă» (3).

Căderea Moruzeștilor se arată astfel în acest izvor moldovenesc. Napoleon ar fi scris Sultanului să nu facă pace cu nici un preț; scrisoarea autografă a Impăratului ar fi fost oprită pentru tălmăcire de către Panaiotachi până ce a dat de știre lui Dumitrachi, la București, iar acesta ar fi arătat că generalul Cutuzov a pus termin de zece zile pentru iscălirea tratatului, căci altfel va merge până la Adrianopol. Francezii prind și «corespondența secretă» ce s'a urmat de trădători și astfel, pe când Dumitrachi luà parte la balurile rusești din Capitala munteană, prin cari se arătà bucuria înțelegerii cu Turcii, «se iscălià firmanul de moarte pentru dânsul și pentru frații săi» (4).

Care a fost de fapt atitudinea lui Napoleon, știm din cele spuse mai sus, pe baza corespondențelor diplomatice. Judecata lui Zinkeisen că «Napoleon a înțeles interesele lui la Constantinopol prea puțin și, oricum, prea târziu», rămâne și azi adevărată (5). Incă din Aprilie 1811 Impăratul Francezilor propuneà Turciei un tratat de alianță prin care i s'ar fi asigurat amândouă Principatele, întregi, și, întâmplător, Crimea (6); în Decemvrie ambasadorul rus la Paris credeà că diplomația franceză stărue din răsputeri pentru urmarea

(1) Pp. 67—9.
(2) P. 74.
(3) *Ibid.*
(4) Pp. 77—9.
(5) VII, p. 725.
(6) Vandal, *Napoléon et Alexandre I-er. L'alliance russe sous le premier Empire*, Paris, 1893 și urm., III, p. 157.

îndărătnică a răsboiului (1). Dar în acelaş timp Napoleon «privià Moldova şi Muntenia, precum şi Serbia, ca provinçii austriace, iar Dunărea ca o apă austriacă, ale cărei guri trebuià să le aibă Imperiul» (2). In Aprilie 1812 încă el făceà declaraţia formală, către ambasadorul rus Curachin, că «a rezistat totdeauna stăruinţelor turceşti» şi că «abià de şase săptămâni a început şi el să discute în acest sens» *(j'ai abondé dans la chose)* (3). Necontenit el arătà că rezervase Impăratului Alexandru Principatele şi gurile Dunării. Abià la sfârşitul lui Martie primise Latour-Maubourg, *un simplu agent*, instrucţii pentru a negocià în privinţa alianţei (4). «Indată Napoleon lăsă aproape cu totul să cadă aceste negocieri», scrie istoricul german citat mai sus. Abià *la sfârşitul lui Iulie* sosià Andréossy, adevăratul negociator al alianţei, în Constantinopol.

Astfel Zinkeisen, care cunoaşte acţiunea diplomatică din acest moment, aduce lui Dumitrachi Moruzi doar imputarea că, fiind «un Grec şiret» (*verschlagener Fanariot*), a făcut pe Cutuzov să renunţe la pretenţii mai mari decât a cesiunii Basarabiei. Şi acelaş scriitor recunoaşte că «în lagărul Vizirului ca şi la Constantinopol, partidul păcii, în care se aflau ofiţerii Ienicerilor şi massele populare, ajunsese mai puternic» (5).

Cum se vede, scrisoarea lui Napoleon, ascunderea ei — imposibilă — de Moruzi, corespondenţa «secretă» sunt toate fabule din Fanar, pe cari scriitorul moldovean le-a cules din gura Grecilor anti-«moruzlìi» (6). De fapt, Moruzeştii «doriseră» pacea ca toţi Grecii ceilalţi, şi ca mai toată lumea (7).

XVII.

Să ascultăm şi pe ofiţerul francez Mériage, venit în misiune la noi.

El a cunoscut pe «prinţul Moruzi» vorbind cu el la Craiova încă din 1809 cu privire la răscoala Sârbilor şi la condiţiile pe cari le-ar pune Poarta în ce priveşte soarta lor viitoare (8). Pe atunci

(1) Sturdza, *Acte şi doc.*, I, p. 1007.
(2) *Ibid.*, p. 1010.
(3) *Ibid.*, p. 1910.
(4) Zinkeisen, VII, p. 726.
(5) *Ibid.*, p. 728. Cf. şi Andréossy, *Constantinople et le Bosphore*, Paris, 1828.
(6) Drăghici arată, *l. c.*, că a vorbit pe larg la întâia Domnie a lui Alexandru Moruzi, despre uciderea fraţilor acestuia. Astfel de ştiri lipsesc însă acolo.
(7) Un Manu numeşte pacea: ποθητή; C. Manu, *l. c.*, p. 408,
(8) Hurmuzaki, *Supl.* I[3], p. 52.

diplomații francezi vorbiau de «Moruzeşti şi de toți Grecii vânduți Rusiei» şi, în al doilea rând, şi Angliei, şi cari trimeseseră în 1806 un agent la Varşovia, iar pe urmă alții la Malta şi Alger (un Ghica) (1). Se credeà că această familie, «aşà de dibace în a vrăjì ochii în Turcia», servià când pe Ruşi, când pe Englezi, din singurul motiv al unei uri nestinse, «acharnement haineux et calculé», şi, în orice caz, foarte ciudate, față de Francezi (2). Dumitrachi erà, încă dela sfârşitul lui 1808, dragoman şi tot odată «plenipotențiar» pe lângă Galib Reis-Efendi, Panaiotachi fiind, cum s'a spus înainte, vechilul la Constantinopol al fratelui său (3). Dumitrachi Moruzi arată Francezului, în termini cari nu sunt inspirați de vreo duşmănie, cum s'au rupt negocierile de pace, cum a sfătuit pe plenipotențiarii turci să aştepte dincolo de Dunăre răspunsul definitiv al Țarului. Despre semnele de prietenie dintre Francezi şi Ruşi, el spuneà că «intimitatea de azi între Curtea din Petersburg şi a Franciei n'aveà ca bază decât *nădejdea Rusiei de a o întrebuințà pentru a săvârşì desmembrările Turciei pe cari le plănueşte şi că de aceea caută a strică Turcia cu Franța declarând că cele două Puteri erau unite pentru pace şi pentru răsboiu*» (4), că Ruşii «*întrebuințau împrejurările în vederea cuceririlor ce doriau*», că altfel s'ar unì şi cu Austria, numai să le poată face, că, în cazul când Turcii s'ar alipì la politica engleză, «ei ar fi înşelați» (elle [la Porte] sera sans doute la dupe) şi că el, deşì ambasadorul englez încearcă a conrupe pe toți, se va opune la o alianță formală (5).

O minte limpede care urmăreşte înainte de toate interesele Împărăției, de durata şi integritatea căreia erau legate toate interesele clasei internaționale a Fanarului.

Din partea Ruşilor, afară de Ciceagov, analizat mai sus, pe care nu-l interesează nici însuşirile, nici păcatele fraților Moruzi, mai este un povestitor care vorbeşte pe larg de cedarea Basarabiei, aruncând oarecari învinuiri celor doi Fanarioți. E un Francez de origine,

(1) *Ibid., Supl.* I², pp. 528—9.

(2) Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 558, No. DCCXXX; p. 559, No. DCCXXXIII; p. 561, No. DCCXXXVI; p. 737, No. DCCCCLXIV. Pentru agentul lor la Paris, Rali, care *spionase pentru dânşii la Bucureşti şi fusese îndepărtat de Ruşi,* v. *ibid.*, p. .567, No. DCCLII. Şi înalți demnitari ai Porții, ca Beglicgi-Efendi Izet-Beiu din 1809, erau creaturile Moruzilor, ba chiar fuseseră crescuți de ei; *ibid.*, I³, pp. 55—6, No. XL.

(3) V. mai sus, p. 176.

(4) Hurmuzaki, *Supl.* I³, p. 54.

(5) *Ibid.*

strălucitorul și spiritualul Langeron, a cărui vervă satirică, asemenea cu a lui Saint-Simon ori a principelui de Ligne, nu cruță pe nimeni (e acel care găsește că hora este «ce a văzut mai ridicul în vieață»).

El pleacă dela concepția «rassei de scelerați celei mai imunde», cari sunt Fanarioții (1). E încredințat însă că «*toți Grecii din Fanar, fără excepție, trebue să fie dușmani ai Rusiei, care umblă după singura hrană a vieții și ambiției lor: Moldova și Muntenia*» (2). Dragomanul Apostolachi Camo i se pare o ignobilă unealtă a lui Galib, și că s'ar pune în brânci pentru a slujì de sprijin patronului când se suie pe cal. Dar Alexandru Moruzi, pe care l-a cunoscut, e «singurul bun administrator» dintre Greci. Planul de a se unì tot pământul românesc de dincoace de Carpați, și Serbia, cu Impărăția rusească e al lui Constantin Ipsilanti, care se visà «rege al Daciei», iar ceilalți Greci, «și chiar Moruzeștii», ocrotiți de Rusia», sunt, pentru motivul arătat mai sus, împotriva acestei idei (3). La intrarea Rușilor în Moldova, ajutorul le vine în adevăr, dar nu dela puternicul partid moruzesc. Un Catargiu îi ajută a luà Benderul (4); prințul Cantacuzino, din Rusia, ataman al Cazacilor Donului, luptă la Cetatea-Albă (5); un alt Cantacuzino, locotenent-colonel și ruda lui Melisino, ajuns general rus, — el ținea pe Luxandra fiica Banului Mihaiu Cantacuzino —, organizează o oaste pământeană (6). Ipsilanti, «intrigantul ambițios», *îndemnătorul la acest răsboiu de cucerire*, se visează acum rege (7); boierii munteni, cari trăiseră ca fugari la Brașov, pe când Arnăuții lui Ipsilanti se coborau dela Radu-Vodă și tăiau pe Turci pentru a face generalului Miloradovici la scările casei lui Ghica o alee de capete, se întorceau înapoi fără zăbavă și luau parte la strălucitele baluri rusești (8). Constantin Varlaam, fost ofițer rus ce locuise prin Moscova și Petersburg, Mitropolitul Ignatie, boierul Nenciulescu, Constantin Filipescu, unii Ghiculești, Grădișteni, ca și Brâncovenii stau în fruntea dușmanilor stăpânirii turcești (9).

---

(1) Langeron, p. 72.
(2) P. 108.
(3) P. 110.
(4) P. 111—2.
(5) *Ibid.*
(6) P. 121. Cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 196.
(7) *Ibid.*
(8) P. 117.
(9) Pp. 133 4, 184.

Insă Moruzeştii şi «Moruzliii» nu se arată prin nimic prietenii năvălitorilor; din potrivă, Langeron înseamnă că, la Bucureşti fiind mai mulţi Greci decât în Iaşi, «spiritul Fanarului domneşte, şi toate intrigile erau aproape făţiş îndreptate împotriva Ruşilor». Şi totuş, peste câtevà pagine, acelaş scriitor asigură că Dimitrie Moruzi, pe care-l vede la Iaşi în Fevruarie 1809, unde venise cu Galib, «erà să fie câştigat prin ispita unuia din cele două Principate pentru a favorizà pretenţiile Ruşilor» (1). Ca şi cum aceştia aveau să hotărască asupra numirii, pe care Francezii erau mult mai curând în măsură a o influenţà! Altfel generalul recunoaşte bucuros că «Moruzi erà un om fin, şiret (*astucieux*), versat în politica Divanului, şi, ce e mai mult, plin de spirit, de cunoştinţe şi foarte amabil în societate, ale cărei delicateţe şi *bon-ton* le gâcise» (2). Şi nu e fără interes să se noteze că peste câtevà rânduri dragomanul rus Fonton, şi el «cuminte, prevăzător, instruit, dibaciu, amabil, de *bon-ton*», e învinuit că, pentru bani dela Turci, a favorizat pe aceştia în negociaţii, cătând a scăpà Principatele de anexarea la Ruşi. O învinuire — pe aceasta Langeron, perfid, o taxează de calomnie, dar o raportează; şi, de fapt, Halet Efendi spuneà diplomaţilor ruşi, în 1812, că Ţarul trebue să facă acum cu tot neamul Fontonilor ceea ce Sultanul făcuse cu al Moruzilor — preţueşte cam tot atâta cât şi cealaltă (3).

In ce priveşte legăturile Moruzilor cu evenimentele, Langeron recunoaşte că Moruzi cel mare nu ştià nimic despre planul de năvălire al lui Marcov, că el prevăzuse însă o astfel de *bagarre*, că-şi pusese bagajele în siguranţă la Rusciuc şi că înaintea Cazacilor fugì mai răpede decât Galib, găsind adăpost în satul Cadichioiu (4).

Negocierile încep. Scriitorul franco-rus declară că Ruşii voiau pacea cu orice preţ şi că astfel li se păreà că s'ar puteà mărginì

(1) P. 155. Dumitrachi fusese chezăşul la Poartă al lui Alexandru în 1792 Iorga, (*Documente şi cercetări asupra istoriei financiare şi economice a Principatelor;* din «Economia Naţională», 1900, pp. 61—2).—La începutul lui Decemvrie 1811, Ledoulx scrie despre urmările păcii: «Moruzzi est nommé prince de Valachie par l'influence des Russes» (Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 647, no. DCCCXLI). Acelaş îl numià pe Moruzi, la 28 Martie 1812 «la cheville ouvrière des Russes» (*ibid.*, p. 679, no. DCCCLXXXIII). Consulul francez dela Bucureşti nu erà însă de o pătrundere diplomatică deosebită.

(2) *Ibid.*

(3) Iar la p. 353 se arată că Iosif Fonton, fost prim-dragoman francez, erà bănuit, încă şi în 1811, de simpatii pentru Turci: atâta valoare au aceste judecăţi despre trădare!

(4) P. 347, nota 1.

la granița Dunării ori chiar la a Siretiului (1). Apoi încă odată Langeron dă caracterizarea lui Moruzi și adauge că, împotriva credinței lui Cutuzov că i-ar fi devotat, el, «ca toți Grecii din Fanar, nu erà devotat decât sieși». Asigurarea că ar fi fost câștigat prin perspectiva Domniei dela Ruși, garantată de Galib, a mai fost respinsă odată. Și, când arată neașteptatele propuneri turcești pentru cedarea Basarabiei, în Decemvrie 1811, Langeron spune formal: «N'am putut înțelege niciodată ce a îndemnat pe Turci a ne acordà o pace care se făcuse indispensabilă pentru noi. Am siguranța că nici un membru al congresului turc n'a fost nici cumpărat, nici câștigat prin speranțe. Galib, cel mai însemnat, erà sărac, și sărac a rămas. ***Prințul Moruzi n'aveà nevoie de protecția noastră ca să aibă locul de Domn, și nu l-a avut*** » (2). Am spus oare mai sus altcevà?

Lăsând la o parte toate explicațiile lui Langeron, mai ales aceea cu norocul lui «ruschi Bog», rămâne lămurirea sigură că Turcii n'aveau nici armată, nici bani, ci erau sătui de ***dălcălecii*** lor, de «hoții din Bulgaria» ai deosebiților aiani, pe cari Vizirul trebuià să-i comande, și că orice încredere în Napoleon lipsià, și la Poartă, și în lagăr. Și, mai departe, «plenipotențiarii turci se arătau în politică mai tari decât ai noștri: Galib Efendi și prințul Moruzi erau capete diplomatice mai pricepute decât ale lui Italinschi și Sabaneev. Ei încălcară (prirent le dessus) pe aceștia într'atâta, încât ai noștri aveau aerul de învinși cari cer pacea în loc de învingători cari o dictează (3)». Rectitudinea din partea turcească erà perfectă. Toate veștile defavorabile Rușilor «nu-i făceau să rupă congresul, ba nici măcar să-și crească pretențiile. Păreau numai că țin pe fiecare zi mai mult la ele, dar cedau și mai departe Prutul» (4). Fanarioții în special erau pentru cedarea Basarabiei ca să-și păstreze locurile de Domni în Principate, cari, altfel, riscau să fie și ele pierdute, scrie Langeron, după convorbiri avute cu unii din ei în 1821, la Odesa. Această explicație exclude însă și ea cumpărarea lui Moruzi, care «conduceà» pe Galib, ca «organ al Fanarului» interesat, și deci face imposibilă și trădarea lui (5).

In sfârșit despre uciderea Moruzeștilor acelaș informator vioiu își dă o părere care luminează mai bine decât toate celelalte măr-

(1) Pp. 350—1.
(2) P. 369.
(3) P. 385. Aici și despre negociatorul suedez Hummel, secretar la Petersburg.
(4) P. 386.
(5) P. 386, nota 2.

turii tragedia din toamna anului 1812. Andréossy e acela care aduse înlăturarea ori pedepsirea tuturor factorilor păcii pe care Francezii o blestemau, dar o meritaseră. Vizirul, depus; Galib, exilat în Asia; cei doi Fanarioţi, decapitaţi. «Dar», adauge Langeron, «*politica Turcilor a avut mai puţină parte în această crimă decât intrigile prinţului Carageà, care fu numit domn al Ţerii-Româneşti. Avuse de concurent pe Moruzi, şi se temeà să nu fie înlocuit de el. Acestea sunt glumele obişnuite ale Fanarioţilor*». Şi, pentru înţelegerea definitivă a păcii se spune: «Rusia are datorii eterne faţă de d-l Andréossy. Nu e nici o îndoeală că, de ar fi venit la timp — şi puteà s'o facă uşor —, ar fi împiedecat pacea, şi atunci am fi stat foarte rău. Andréossy a călătorit ca un ambasador, când trebuià să alerge ca un curier. S'a oprit, s'a distrat pretutindeni, şi a găsit pacea făcută» (1).

Am arătat aiurea (2) cum Scarlat Callimachi ca şi Iancu Carageà îşi căpătaseră Scaunele domneşti în unire cu Iacob Arghiropulo, care ajunse dragoman în locul lui Dumitrachi Moruzi, şi cu Halet Efendi, noul puternic la Poartă. *Ei* aduseră astfel căderea şi nimicirea Moruzilor, ai căror partizani, cari de sigur că nu «trădaseră» la încheierea păcii, fură căutaţi la sfârşitul anului prin ţerile noastre pentru a fi şi ei «pedepsiţi» (3). Iar pacea dela Bucureşti, deci pierderea Basarabiei, a rezultat din zăbava politicei franceze, care reflectà egoismul şi nestatornicia lui Napoleon I-iu şi din neîncrederea Turcilor în astfel de planuri geniale, cari se puteau rezolvì lesne în peirea lor.

La aceste concluzii duce studiul de faţă.

---

(1) P. 370, nota 1. Pentru mersu-i de «broască ţestoasă», şi p. 386.

(2) *Documente Callimachi*, I, p. CXCVII—VIII.

(3) *Ibid.*, p, 7, no. IX. Cf. raportul consular austriac din aceeaş publicaţie, p. 156. V. şi *ibid.*, vol. II, p. 548, nota 1.—Ca un răsunet depărtat a acestor prigoniri e exilarea dragomanului muntean Bibica Rosetti în primăvara anului următor. V. *Acte şi fragmente*, I, p. 493, no. 4 (erà însă prieten al Francezilor), şi acest *raport saxon inedit*: «Bibica Rossetti, Grec, premier-agent du prince de Valachie, a été déposé de cette place et a été exilé à Angora. Monsieur Arghiropulo, Drogman de la Porte, a été chargé provisoirement de faire les fonctions d'agent du Voïvode Karadgea».

RĂSCOALA SEIMENILOR

IN POTRIVA LUI

MATEIU BASARAB

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 5 Noemvrie 1910.

I.

La 27 Maiu st. n. 1653 Mateiu Basarab, încunjurat de o strălucită Curte, de boierii săi, bătrâni și tineri, câștigă, prin îndărătnicia sa luptătoare, prin iubirea pe care o inspirà celor cari-l slujiau de atâția ani sau cari crescuseră și se ridicaseră la dregătorii și la faimă în umbra lui, și în sfârșit, prin norocul, prefăcut, de povestitorii timpului chiar, într'o minune săvârșită pentru ajutorul dreptului care înălțase și prefăcuse atâtea biserici întru slava și mărirea lui Dumnezeu, — hotărîtoarea luptă dela Finta (1). Dată pentru a se apără de răpedea năvălire a Cazacilor lui Vasile Lupu Târgoviștea apropiată (2), ea aduse desăvârșita sdrobire a oștirii, puternice — Muntenii o socot la 20.000,—pe care o conduceà vechiul dușman, setos de răsbunare, apoi fuga acestuia, îndată, din Moldova însăș, trainica așezare în Scaun a lui Gheorghe Ștefan, unealta răsplătitoare a lui Mateiu, rătăcirea, care erà să fie fără capăt, a Lupului între străini și, ca ultim rezultat, *pacea*, de mult așteptată și dorită mai presus de orice din partea Basarabului muntean, care, deși ridicat prin răsboiu, n'avuse niciodată în gând să înnoească vremile, cuceritoare, dar scump plătite și încheiate printr'o strașnică nenorocire, ale lui Mihaiu Viteazul,

(1) Cercetări pe acest câmp de luptă nu s'au făcut. O icoană găsită acolo am dat-o în *Floarea Darurilor*, II, și pe urmă în amândouă edițiile *Istoriei Românilor*.

(2) In veacul al XV-lea se socotià distanța la o milă.

care fusese Domnul și căpitanul de pe vremuri al tânărului boier din Brâncoveni.

Nu treceau însă decât puține săptămâni după acest triumf și biruitorul erà strâmtorat în cămara unde zăceà, de rana căpătată în toiul furios al luptei, de aceia chiar cari-l făcuseră să poată răsbì pe dușman. Seimenii și dărăbanții sau dorobanții «și alte ceate» scot tunurile afară din Târgoviște, ca și cum s'ar fi gândit a bombardà cetatea dacă nu li s'ar plătì cele «câte trei lefi» pe cari le cereau; ei pătrund până și acolo, «în casa» bolnavului, care erà un Domn și stăpânul lor căruia-i făcuseră jurământ, «îl pedepsesc» cu necuviințele lor, «se laudă că ei au bătut răsboiul Cazacilor», îi cer, ca unuia ce «au îmbătrânit și au ieșit din fire», «să se facă călugăr», și amenință, dacă nu vor fi mulțămiți, că «vor sparge cămara și singuri își vor luà». Vistierul și Armașul sunt căutați — unul pentrucă ține banii ascunși, iar celălalt pentrucă încearcă a păstrà rândueala — în chiar aceste «case domnești», cari dăinuesc încă în ruinele Curții înnoite de Brâncoveanu, «supt căpătâiul lui *(sic)*, supt paturi, prin poduri, prin cămări, prin lade»; ei sunt prinși, despoiați — «desbrăcându-i de haine» — , bătuți, duși cu această rușine și suferință «afară la câmp», în lunca Ialomiței, unde așteaptă «oștile», ca pentru o neobișnuită și strașnică judecată, și jărtfiți acolo. Ba chiar un bun boier nevinovat, Musceleanul Socol din Cornățeni, ispravnicul clădirilor dela Câmpulung ale acestui Domn de o vrâstă cu dânsul, e scotocit la «gazda» lui, unde și el zăceà, poate tot de o rană căpătată la Finta, și omorît de una din cetele cari întrebuințau această clipă de rupere a tuturor legăturilor de ascultare, datorie și cuviință pentru a se îmbogățì din jafuri. Doamna Elina, buna gospodină, înțeleapta înlocuitoare a soțului ei în cârmuire și judecată, urmașa lui Radu Calomfirescu, «domnișoara de onoare» dela Curtea lui Mihaiu Viteazul (1) și sora învățatului Udriște Năsturel, moare de durere în August și e îmmormântată în biserica de lângă Curte, fără ca, poate, bătrânul Domn să o fi putut petrece la acest loc de odihnă desăvârșită.

Mateiu se «vindecă la picior», urmează Cronica, pe care o urmăm comentând-o; el «iese la primblare cătră Argeș», -- adecă spre Curtea-de-Argeș. La întors află porțile închise de Seimenii săi. La «șanțul cel mare» stau tunurile. Iarăș i se cere să părăsească Scaunul: «sau să iasă din țară», mergând la vecinul Rákóczy, aliatul său, «sau

(1) Generalul P. V. Năsturel, în *Revista pentru istorie arheologie și filologie* pe 1910, vol. XI, p. 38.

să se călugărească». «Obida» acestei situaţii umilite ţine «trei zile». «Şi nici pâine nu lăsà să-i aducă, să mănânce din averea lui şi din toată cinstea Domniei lui.» Mateiu e silit să se răscumpere. Prin beţii, sgomote de noapte, prigoniri de boieri, ostaşii îşi serbează noua biruinţă. Domnul s'ar fi gândit atunci să stârpească acest neam rău şi fără recunoştinţă, chemând pe Tătari asupra lor. Şi ar fi şi îndeplinit atunci acea pedeapsă a ostaşilor nesupuşi care, supt Constantin Basarabul, urmaşul lui Mateiu, erà să se încheie cu nimicirea puterii de apărare a ţerii. Bunul ocrotitor al supuşilor şi tovarăşilor săi de arme fu cruţat însă de această durere din urmă. Stăpânirea lui nu se mântuì în sânge, prin pedeapsa vinovaţilor şi paguba nesfârşită a ţerii. La 9 Aprilie 1654 el moare, după puţină boală, «ajungându-l adâncile bătrâneţe» (1).

Aşà scrie logofătul căruia Şerban Cantacuzino îi dăduse sarcina de a izvodì o cronică deplină a Ţerii-Româneşti; acestea sunt ştirile pe cari le-a aflat el în oarecari însemnări — ca acelea despre lupta dela Finta —, ori în amintirile lui însuş. Constantin Căpitanul Filipescu, care alcătueşte mai târziu o a doua Cronică, duşmană lui Şerban Vodă şi tuturor Cantacuzinilor, întrebuinţând pe aceasta, n'are nici un alt amănunt, afară numai de uciderea, la Fântâna-Ţiganului, vechiu loc de luptă încă din veacul al XVI-lea, a prinşilor, «robilor» moldoveni şi cazaci după Finta, înaintea Agăi turcesc venit în cercetare (2). Căpitanul cronicar crede că gândul de răsplătire al lui Mateiu se îndreptà şi spre «Ungurii», lui Rákóczy, cari şi-ar fi dat mâna cu Cazacii ca să treacă supt sabie pe răsvrătitori, dar se poate ca în acest adaus să fie înrâurirea celor petrecute pe urmă, când în adevăr Ardelenii săvârşiră măcelul răsbunător.

Cronica săsească a lui Nekesch-Schuller (3) descrie lupta dela Finta, aminteşte rana lui Mateiu, care nu-l împiedecă însă — «schadet aber ihm nichts» —, urmăreşte împrejurările din Moldova, dar nu ştie nimic despre turburările Seimenilor. Ea nu spune nici aceea că venirea lui Rákóczy dela Feldioara, unde ţinuse dietă în Iunie 1653, la Braşov în ziua de 15 Iulie ar fi în legătură cu aceste răscoale ale pretorienilor Domnului aliat.

(1) Cronica pomenită a lui Ludescu, *Magazinul istoric*, IV, p. 327.

(2) Amănuntul tăierii în şanţuri a 7.000 (!) de Cazaci ce fugiau se află şi în povestirea lui Kraus (v. mai departe). Şi Pavel de Alep vorbeşte de Cazaci ucişi ori daţi Turcilor pentru galere (trad. Emilia Cioran, pp. 107—8).

(3) *Quellen der Stadt Kronstadt*, IV, pp. 236—7.

Povestirea brașoveană din *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum* (1) nu cuprinde nimic despre răscoală. Ea are însă o deosebită însemnătate prin două știri: una că lui Gheorghe Ștefan, de loc din părțile Bacăului, i se zicea *Ungurul* — «Stephanus Ungur», iar cealaltă că o parte din trupele muntene n'au voit să se lupte cu Moldovenii. Dar despre aceasta mai departe.

O Cronică foarte amănunțită, a lui Kraus (2), care știe și de solii de taină ale Impăratului la Vasile Vodă — Vlădica Makrypodari, care pleacă dela Tohani, — «ein griechischer Bischoff von Tihany auss Ungern, Makri Podori genannt» (3), înfățișează lucrurile cu totul altfel. Cei doi boieri uciși întâiu sunt jertfele lui Mateiu însuș. Când Gheorghe Ștefan aveà să se descurce cu fostul său Domn, întors pentru a-l pedepsi, se trimet în ajutorul lui tocmai acești sfetnici de aproape ai Domniei muntene, Ghinea Vistierul și Radul Armașul— i se zice și Spătarul—, cu 2.000 de oameni, cari se așează, în lupta ce urmează, la ariergardă. Pe când noul Ștefan Vodă, cu Ardelenii, știind ce-l așteaptă, își încoardă toate puterile, Muntenii se poartă foarte slab, ceeace aduce retragerea celorlalte trupe și căderea lui Nagy, cu mulți din «mișeii» lui și din Secui, pe când alții dintre Ardeleni trec peste munți, în neorânduealǎ. Aceasta face pe Mateiu să taie pe cei doi boieri, vinovați pentru pierderea luptei și ruina Ținutului de hotar al Moldovei, pe care Vasile, necrutător, pune să-l ardă, — aici în părțile Bacăului și Putnei fiind tocmai averea, moșiile foarte întinse ale lui Gheorghe Ștefan. Urmează, după cererea Seimenilor, dar nu și de mâna lor chiar, uciderea lui Socol, «un cucernic nevinovat boier, care nu-și aveà părechea în Țara-Românească». Mo-

(1) II, pp. 50—3; cf. povestirea din Cronica lui Ioan Bethlen, pp. 35—6.

2 In *Fontes rerum austriacarum*, *Scriptores*.

(3) I, p. 197. In 1647 Vasile cereà pentru Iachint Makrypodari, pe care Imperialii îl «prezentaseră» ca un potrivit episcop unit de Usküb, conducerea Bisericii catolice din Principate; *Studii și Documente*, I-II, pp. 424—5, No. XIII. Cf. Iorga, *Istoria Bisericii*, I, p. 407.— Autorul știe și de vinul pe care Rákóczy îl trimete lui Lupu («2 ungerlander Wein»), de florile pe cari soția lui Rákóczy le dă Saftei lui Gheorghe Ștefan, iar aceasta și Doamnei (cf. cererea de săminţe pe care Doamna Elina o face la Brașov, *Brașovul și Românii*, pp. 110—1) și de obișnuitele vânători domnești («wie denn die Waida nach Gewonheit mit etlig taussent Volck auff die Iagt zu ziehen pflegen»; cf. și mărturia lui Bandini, în aceste «Anale», XVI). Și pretextul de boală a soției pe care-l invoacă Gheorghe Ștefan pentru a pleca dela Curte e cunoscut scriitorului sas, ca și scrisoarea cu slovă schimbată a Logofătului («mit verzogenen Buchstaben»). Cifra de 20.000 de oameni pentru oastea lui Vasile la Finta (16.000 de Cazaci, 4.000 de Moldoveni) e ca în Ludescu, iar, când spune că adversarul lui aveà 2.000 de «Meszei», ceeace înseamnă *mișei*, săraci, țărani, am crede că *traduce o dare de seamă românească*.

tivul erà că Seimenii nu puteau trece pe un maidan al lui la Curte, iar pretextul: că Moldovenii şi Cazacii nu i-au prădat satele în trecere. Se dă amănuntul că trupul bietului boier cu maidanul fatal a fost aruncat în noroiu gol și că averile i-au fost prădate.

Pentru răscoala Seimenilor lămuririle sunt cu totul nouă și vrednice de cea mai mare luare aminte. Ele nu privesc însă faptul chiar, împrejurările ridicării ostașilor cu plată, jertfele pe cari ei le făcură, prădăciunile pe la casele boiereşti, amenințarea și jignirea nerușinată a Domnului, oprirea lui de a întrà în cetate, la întoarcerea din Argeș, de sigur în toamnă. In aceste rânduri ale lui Krauss se cuprinde *motivarea militară și politică a turburărilor*. A o da în întregime, așà cum se poate deslușì din izvoarele ce avem, e și ținta acestui studiu.

II.

Intâiu: de unde vin Seimenii sârbi?

In lista de «lafe ce am dat de în Vistierie» pe care o avem în românește, din mâna Vistierului al doilea, Dumitrachi (1), se însemnă pe rând: Cazacii lui Branețchi, Valeaoschi, Ocesalschi și Cazacii români ai lui Răstopcea, apoi o seamă de «Cazaci pedestri», «Ungurii» lui Makó Gergely Secuiul, Moldovenii lui Mârzea și Anghelachi, cari trecură apoi în Moldova lor și avură un rost în luptele lui Ștefan Tomșa cu Movileștii (2); *Sârbii lui Petco și Necula, beşlii sârbi ai hotnogului Marco, drăbanții, de sânge tot sârbesc, în parte,* căci căpeteniile lor sunt, în rândul întâiu, Jivco Roşul, Jivco Negrul, Mirda Ianăş (Ungur ori Sârb din părțile unde elementul sârbesc veniă în atingere cu Ungurii), Miclăuş (despre care se poate spune acelaş lucru), Nedelco (cu un nume sârbesc), și apoi căpitanul Radul și hotnogul Dumitru; urmează «drăbanții dela Poartă», garda, straja lui Vodă, de neam nehotărît, apoi «drăbanții unguri» ai lui Thúry Ferencz, oamenii lui Gaspar Sibrik şi ai lui *Ivan Brancovici*, satârgiii, cari par tot străini, tunarii, sichireaşii sau căruțașii (3), «ot tunuri», cei dela trăsurile domneşti, «ot legăne», apoi comişeii, stegarii, croitorul și vraciul.

(1) Aceste «Anale», XX, pp. 468—9.

(2) Aceste «Anale», XXXII, pp. 1040—1.

(3) Dela *szekeres*. Se află în româneşte încă din veacul al XV-lea, cum se vede dintr'o scrisoare slavonă a lui Basarab Vodă Bătrânul, publicată de d-l I. Bogdan, în *Relațiile Țerii-Româneşti cu Braşovul,* I, p. 117.

Cazacii cu plată erau peste 3.000, Ungurii, călări, abià o mie, Moldovenii, iarăș cavalerie, în suma exactă de 1.452, *Sârbii, de toți*, dacă se iea pentru ei măcar jumătate din drăbanți, cari nu sunt decât trabanții de modă germană, trecuți și în Ardeal, *peste 4.600, 1.648 fiind cu siguranță Sârbi, neamestecați cu alte neamuri*. La 1600 se socotiau 2.000 de Cazaci, 1.200 de Moldoveni, 1.300 de Sârbi călări, 1.200 de trabanți unguri, afară de 6.000 de Români pedeștri (1). In Ardeal Mihaiu voià să lase la plecarea-i în Moldova *3.000* de Sârbi călări, 1.500 de Moldoveni, afară de Secui (2). Dar, când trecuse munții, el n'aveà decât 1.100 de călări unguri, 1.000 de pedeștri al căror neam nu se arată și 23.000 de lefegii, în cari intră *Sârbii* cu Cazacii și Moldovenii (3), pe lângă 8.000 (?) de «*haiduci liberi*».

De unde-i luase Mihaiu pe Sârbii lui? Știm că răsboiul țerilor dela Dunăre cu Turcii fu pregătit de o mare răscoală a Sârbilor, cari pe încetul se așezaseră în părțile bănățene: un Toader Vlădica, un Dochian («Docianus Thrax») se aflau în fruntea lor, și ei săvârșiră pe la Becicherec isprăvi însemnate împotriva Turcilor Pașei din Timișoara. In fruntea lor stăteà noul Ban pus de Sigismund Báthory, în amintirea celor de Severin, Sârbul Gheorghe Palatici, din Lugoș: ei aclamă pe tânărul principe ardelean ca Despot sau Craiu și primesc dela el un steag de luptă (4). Un Ioan din Lugoș (Lugassy), un Petru «Maysocz», un alt Ioan («Ioannes quidam») se deosebesc în aceste ciocniri, înainte ca Sigismund însuș să se fi declarat pentru creștini (5). Un Mihaiu Vaida merge dela Palatici pentru a smomì și altă sârbime. După luarea Becicherecului, voinici de aceștia, cu sete de răsbunare, și mai ales cu dor de leafă și nădejde de pradă, se grămădesc în oastea «desrobirii». Până la Panciova tot ținutul se smulge de supt ascultarea turcească. Pașa de Timìșoara e bătut de două ori, fiul său ucis. Báthory e chemat ca un Craiu al Ardealului și Sârbilor (6). La 13 Iunie 1593, Ardeleanul e salutat, din «tabără», de Banul Sava, de Velimirovici («Velimironich») și de Teodor Vlădica, «în numele tuturor cnejilor și a întregii nații a Sârbilor creștini». Un Iancu

(1) Hurmuzaki, XII, p. 780; cf. p. 830.
(2) *Ibid.*, p. 831.
(3) *Ibid.*, III, p. 431.
(4) Wolfgang Bethlen, III, pp. 181—5.
(5) *Ibid.*, p. 224 și urm.
(6) «Splendido et Serenissimo Transsylvaniae et Rasciae regi, Sigismundo, Moldaviae et Transalpinae glorioso Vayvodae, domino nostro gratiosissimo; *ibid.*, p. 232.

«Halbur» ucide în luptă dreaptă pe Aga din Vârşeţ, Palatici iea Făgetul (1). Ei cer ajutorul lui Ştefan Báthory de Ecséd şi al vecinilor, când se văd strimtoraţi. Lângă Becicherec se bat cu Hasan al Timişoarei, având deci cu sine şi Unguri şi Români din acele părţi. Infrângerea lor fu grozavă. «In acea zi se păreà că a perit, nu numai nădejdea şi norocul Sârbilor, ci şi chiar numele lor (2).»

Cei ce nu fură ucişi sau robiţi aveau unde să fugă. Mihaiu îi primì cu braţele deschise. Şi nu numai pe aceşti Sârbi bănăţeni, din părţile creştine. Unul din cei mai vestiţi căpitani ai lui, Baba-Novac, pe care Ungurii îl arseră pe urmă, erà dintre Sârbii cari se alipiră *mai pe urmă* la aceştia, venind însă din părţile de peste Dunăre, dar mai ales de prin Bosnia, până unde răsbătuse faima acestuilalt Craiu luptător al creştinilor. Deli-Marcu, altă căpetenie, alergase la el tocmai din Ragusa, şi el apără la începutul anului 1595, fiind şi rănit într'o ciocnire cu Turcii, Craiova şi tot Banatul (3). In 1598, nu mai puţin de 12.000 de haiduci sârbi, după socoteala unui spion, păziau în Balcani împotriva Turcilor (4). In Herţegovina chiar, din îndemnul Patriarhului de Ipec şi al episcopului de Trebinie, Visarion, Gardan Voevod şi alţi «comiţi» se ridicaseră pentru creştini (5).

După căderea lui Mihaiu, aceşti călăreţi în «taftă sârbească», roşie, harnici la pradă ca şi la ceartă — ei se bat la Sâmpietrul Bârsei cu Cazacii, şi-l ard (6)— şi nerăbdători la leafă (7), îşi găsiră de lucru aiurea. Incă din primăvara anului 1600, Deli-Marcu, care aveà 3.000 de oameni, şi Baba-Novac, cu Haiducii lui din Balcani, vreo 5.000, erau gata să treacă la Impăratul (8). 800 de Sârbi erau în Septemvrie

(1) P. 232 şi urm. Cf. şi Hurmuzaki, XII, p. 28, No. LXII; p. 316 (plata Sârbilor), p. 527.

(2) «Eo die, non tantum spes ac fortuna Rascianorum, verum et nomen eorum deletum videretur»; W. Bethlen, *l. c.*, pp. 281—7.

(3) Hurmuzaki, XII, p. 36.

(4) *Ibid.*, p. 407, No. DCXVIII.

(5) *Ibid.*, p. 441, nota.

(6) *Ibid.*, p. 764.

(7) *Ibid. ll. cc.* V. şi *ibid.*, p. 534, No. DCCCLII. Ei păziau în Decemvrie 1599 la Bistriţa *(ibid.*, p. 545, No. DCCCLXXIV), şi în Chioar şi Gherla *(ibid.*, p. 669, nota; p. 673, No. MXXXIX).

(8) *Ibid.*, pp. 741, 843; p. 932, No. MCCCIII: la Sălagiu, Dej, Bistriţa; p. 1047, No. MDVI; p. 1077, No. MDLIV: la Lipova. La p. 881, socoteala comisarilor imperiali: *4.000* călări sârbi, 4.000 ai lui Baba-Novac, «jumătate călări, jumătate pedeştri».— 1—2.000 de Sârbi merg în Moldova; p. 951, No. MCCCXLIII; pp. 962 3, No. MCCCLIII. şi mai sus, p. 192.

la duşmanii lui Mihaiu, — împreună cu 2.000 de Români (1). Cei credincioşi, de amândouă neamurile, fură ucişi (2). Sârbii aceştia nu reprezentau numai o oaste, ci un popor, căci îşi purtau cu ei soţiile şi copiii, aşezându-se, după cum li se plătià, într'un loc ori în altul (3). Unii aveau ca şefi căpitani şi hotnogi, alţii, beşlii, din părţile turceşti, după normele de organizaţie osmane, odabaşi, ca acel Petcu care stă cu 1.000 din ai săi în Dej (4).

Să se întoarcă supt stăpânirea Turcilor nu voiau şi nici nu puteau aceşti vărsători de sânge «păgân». Ei stăteau, prin Ardeal, şi mai ales prin Banat, la îndemâna cui aveà nevoie de oaste încercată şi îndrăzneaţă. Când pretendentul Ştefan Cercel, din 1604, se gândeşte la o năvălire, el scrie deci la Ioan Pribeagul din Lugoj, la căpitanul Luca Sârbul (Rácz), la Ilie Aga, la Ioan Pârcălabul de Lugoj, la căpitanul Duca Sârbul. Făgădueşte pentru căpetenii locuri înalte în oaste, boierìi, iar ostaşilor: 5 taleri pe lună pentru călăreţ, 4 pentru pedeştri, leafa conducătorilor fiind de 15 pentru cei mai de jos, de 13 pentru fruntaşii de haiduci, şi de 45 pentru cine va puteà să afle 1.000 de oameni din aceştia; că se vor da «sate şi bune sălaşe de Ţigani», nici nu mai puteà să fie îndoeală (5).

In ţară erà pe vremea aceea un partid militar, prieten creştinilor de obiceiu, şi care-şi amintià de Mihaiu Viteazul. Dar Sârbii nu se aflau într'însul *ca unitate deosebită, cu un nume al lor*. După boieri şi în fruntea *slujitorilor*, cu feude militare mărunte, vin *Roşii*, cari, cu Stanciu Păharnicul, izgonesc la 1611 în folosul lui Radu Şerban cel răsboinic pe Radu Mihnea cel paşnic (6). «Şi veniră toţi boiarii, şi toţi roşii, şi toţi slujitorii, de se închinară lui Radu Vodă Mihnea, şi făcură mare jurământ ca să-i slujească cu dreptate, şi se odihniră toţi cu pace (7).» Lângă *măciucaşii* («machokas») călări, cu bâtele şi suliţele lor, Mihaiu dusese, în adevăr, la cucerirea Ardealului «o foarte frumoasă oaste de Roşi, din toată boierimea»

(1) *Ibid.*, p. 1028, No. MCCCCLXXVIII.

(2) *Ibid.*, p. 1029, n-rul următor. Alţii vin dela Munteni; p. 1035.

(3) *Ibid.*, p. 891, No. MCCXLIII. Pentru un «Iacob Despotul, Sârb», care cereà şi Moldova, în 1600, v. *ibid.*, pp. 1115—6, No. MDCXVI.

(4) *Ibid.*, p. 955, No. MCCCL.

(5) Hurmuzaki, IV[1], pp. 374-5, No. CCCXXII. Cf. Iorga, *Un pretendent la tronul muntean: Dumitraşcu Vodă Cercel*, în «Lui Titu Maiorescu Omagiu», 1900, p. 156.

(6) *Studii şi documente*, IV, p. CIV.

(7) Ludescu, în *Magazinul istoric*, IV, p. 306.

(«pulcherrimum item Rosonum, ut ipsi vocant, exercitum») (1). Ei jucară apoi, supt comanda popularului Lupu Mehedințeanul, un rol de căpetenie în izgonirea, la 1618, a Grecului Alexandru Vodă Iliaș, și de fapt, mai târziu, lângă Lupu fu așezat de Turci în țeapă și Buzdugan Căpitanul (2), ucigătorul Grecilor, care erà însă comandantul Seimenilor (3). De altminterea cronica versificată a Vlădicăi Mateiu dela Mira (4) spune lămurit că un complot fusese făcut de anume boieri, între cari Lupul și Grecul Crâstea, împreună cu Roșii și alți ostași, pentru a scoate pe Domn: *Sârbii* dau de știre, și Mehedințeanul trebue să-și caute scăparea în Ardeal. După expediția dela Oceacov și uciderea lui Crâstea, se stârnește răscoala; nici călărașii, nici dărăbanții nu vreau să se lupte; ei arată că nu sunt plătiți, că au fost siliți a-și vinde armele și caii. Deșì Vodă, strâns de frica pribegilor, plătește, *cei 400 de Sârbi* îl trădează și deschid drum Lupului. Seimenii fraternizează astfel cu Haiducii de peste munți ai «harámiului», haraminului — zice cântecul —, căpitan de răscoală (5); și acest cuvânt e venit dela Turci, prin seimeni (6). Pe unul din urmașii lui Alexandru Iliaș, Alexandru Coconul, încercă să-l gonească oastea: «călărașii», adecă acești *roși*, «dela Mănești și dela Gherghița și dela Ploiești și dela Rușii-de-Vede», *cari stăteau deci încă prin locurile unde, potrivit cu nevoile sale de apărare, Mihaiu îi colonizase* (7).

După biruința boierilor, a *Curții*, «lotrii» de peste Olt, cari vin cu pretendentul răspopit Paisie, vor fi fost din aceeaș clasă, care *râvnià la stăpânirea țerii*. Leon Vodă se sprijină pe unii boieri, pe «străji» (8), — sate privilegiate în munte, — pe garda sa de 200 de Dalmatini, cari i se par unui călător mai frumoși decât trabanții ardeleni (9). Acest călător socoate în oastea «Grecului» 1.000 de că-

(1) Hurmuzaki, III, p. 431.

(2) Ludescu, p. 309.

(3) «Capitaneum rascianum, hominem militarem»; *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum,* I, p. 292.

(4) Papiu, I, p. 343.

(5) Καὶ ὅπου ἦτον χαραμῆς, κἀνεὶς ἀνθρωποφάγος; p. 349. Pomenirea «haramiilor» unguri și *ibid.,* p. 351. Haiducii erau 700 de călări, cu Secui cu tot, având de căpetenii pe Paul «Jentschi», «Jantschin» —, poate un vechiu Seimen de-al lui Mihaiu: Ienciu — și Ștefan Török (*Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, p. 289). «Curuți» «lănceri» (λαντζάροι), aduc și pe Gavril Movilă în Scaun (Papiu, I, p. 350).

(6) Șăineanu, II, p. 208.

(7) Ludescu, p. 310.

(8) *Ibid.,* p. 312.

(9) Paul Strassburgh, în Cipariu, *Archivu.*

lări, 600 de pedeştri. «Călărind, am întrebat pe Domn câţi ostaşi se mai pot strânge în ţara lui. A răspuns că 10.000 de călări, 2.000 de pedeştri au mai rămas, şi a suspinat adăugind că pe vremea lui Mihaiu Vodă erau 50.000 de oameni supt arme» (1).

Sârbii nu lipsiau nici acum, şi printr'un Sârb trimete unul din paznicii hotarului vestea fugii lui Mateiu Aga din Brâncoveni, care erà să fie odată Basarabul domnitor Mateiu Vodă (2). Sârbi călări, cu un căpitan, păziau la Târgu-Jiiului, şi cu ei se întâlniră pribegii «în gura plaiului», pentru a-i «risipì», «de-au fugit cine încătroo au putut» (3). Când Mateiu luă Domnia, Vel Aga Oprea, trei căpitani, 35 de iuzbaşi, dintre cari unii au nume străine — găsim şi porecle ca: Daşoveanul, din Daşov-Oceacov, şi Cazacul, ori Saracibaş, căpitanul de «saraci». sau saragèle, împreună cu căpitanul Vălenilor-de-Munte, Lucea, jură credinţă lui Rákóczy, ocrotitorul stăpânului celui nou, în numele lor şi al tuturor ofiţerilor inferiori, «ceauşi» şi «vătaşi», precum şi al «voinicilor», — «toţi cetaşăĭ, călărime şă pedestrime» (4).

Până la Mateiu Basarab n'avem nici o dovadă că astfel de ostaşi, luaţi din mijlocul Sârbimii trezite la gustul răsboiului şi deprinse cu foloasele lui s'ar fi chemat Seimeni. Când se cerù dela Poartă noua Domnie, se înfăţişară numai delegaţi din partea «roşilor şi călăraşilor şi dorobanţilor» (5). Mateiu, nu numai că luptase lângă asemenea Sârbi în Ardeal — unde s'a şi stins, atunci, pe vremea lui Mihaiu, tatăl său, Danciul Vornicul din Brâncoveni, fiind îmmormântat lângă Aron Vodă în biserica din Bălgrad (6) —, dar titlul său de Agă, cu totul nou, introdus în ierarhia dregătoriilor noastre odată cu aceşti lefegii (odabaşa Petco, pomenit mai sus, e, după rosturile ienicereşti, inferiorul unui Agă), arată că a stat câtvà timp,

(1) *Ibid.*
(2) *Studii şi doc.*, IV, p. 20.
(3) *Ibid.*, pp. 19—20.
(4) Hasdeu, în *Columna lui Traian*, 1874, p. 216. De aici, în *Studii şi doc.* IV, pp. CLXXVIII—LXXX. Titlul de Agă îl poartă şi pretendentul Neagul, «Neagu Vodă Basarab»,— ba chiar «fiul lui Basarab»,— tatăl lui Antonie din Popeşti; *ibid.*, p. CLXXXI. Cf. Radu Greceanu, ed. Şt. Grecianu, p. 335.
(5) Ludescu, p. 318.
(6) Cf. *Inscripţii*, I, p. 203; Veress Endre, *Monumenta Vaticana, Erdélyországi Pápai követek jelentései VIII. Kelemen idejéből*, Pesta 1909, p. 295.

mult timp chiar, *fără a trece la boieria de Divan*, în fruntea lor (1). El aveà deci pentru ce să-i prețuească, să ție la ei și să aibă încredere în destoinicia ca și în ascultarea lor față de dânsul. In lupta dela Finta cronicarul muntean însemnă (2) pe «haiducii călări», aduși de peste munți, pe «țăcăluși», adecă ostași cu *săcălușe*, cu puști, «oaste cu foc», precum lămurește chiar acest izvor; Curtea lui, de 7.000 de oameni, vine numai pe lângă acești luptători deprinși. Kraus arată, mai amănunțit, că Roșii, «oameni slobozi și boieri» («dass ist seine freie Leüt undt Bugern»), călări cu toții, erau încadrați între aripile pedeștrilor, și în deosebi ale Seimenilor, și se spune anume că aceasta s'a făcut pentru a se puteà încunjurà și nimicì aceia cari ar căutà să fugă. Și, de fapt, alt izvor ardelean din acel timp, care și el desparte oastea în Seimenii pedeștri și Roșii călări (3), spune deslușit că «*unele trupe viclene ale lui Mateiu Vodă nu voiau să lovească în frații lor, Românii din Moldova*» (4). Seimeni și alți «lefecii», Unguri din haiducime, fuseseră trimeși și la Milcov pentru a scăpà pe Diicul Spătarul din încurcătura în care se pusese, ieșind numai cu călărime (5) împotriva Cazacilor, pușcași vestiți (6), pe când la Teleajin, în ziua de 2 Maiu, luptă dărăbanții mai ales, și sunt bătuți, perind și Marele Căpitan — dar între ctitorii schitului său acesta apare ca «Vel Agă» și soția sa «Vel Agoe» — Lupu Buliga, deși piatra lui de mormânt, la Topolnița, vorbește cu mândrie de faptul că Buliga «foarte rău i-au strecat pe Cazaci și pe Moldoveani» (7). Cronicarul moldovean, care știe aceasta, arată mai departe ce vitează a fost purtarea Seimenilor aici, la «Hinta». Dincolo de Teleajin, după răspingerea străjii de călărime, ei se apără, în bună retragere, «pen nește dumbrăvi ce sânt

(1) «Aga Mateiu» îi zice și Kraus (I, p. 113) — Cf. Ludescu, p. 311: «Atuncea și Mateiu aveà dregătorie dela dânsul (Leon Vodă), Agă Mare, și erà de moșie den satul Brâncoveanii, fecior Danciului Vornicul, care se trăgeà din neamul băsărăbesc; datu-i-au Leon Vodă județul Romănaților, ca să-l ție de birărie».— Mateiu Păharnicul e vărul lui Mateiu Aga, fiind fiul lui David (v. și Poboran, *Istoria orașului Slatina*, ed. a 2-a, Slatina, 1909, p. 332). Pavel de Alep pune, cu prilejul alegerii lui Constantin Vodă, pe Aga Seimenilor în fruntea ofițerilor —, Vel Căpitan, al dărăbanților, venind pe urmă (p. 114).

(2) *L. c.*, pp. 323—4.

(3) *Chronicon Fuchsio-Lupino Oltardinum*, p. 53.

(4) «Renuentibus insuper perfidis quibusdam Matthiae principis copiis in fratres Valachos moldavicos saevire»; *ibid.*, p. 51.

(5) V. și Ludescu, p. 323: «n'aveà oaste cu foc».

(6) Miron Costin, pp. 333—4.

(7) Iorga, *Inscripții*, I, pp. 208—9.

acolo». In zădar își «pedestrește» Timuș, care aleargă el însuș, Căzăcimea împotriva lor. Seimenii se pot ascunde acum «într'altă pădure ce erà în lunca Praovei»: gloanțele lor dau jos pe doi sotnici, ofițeri ai Cazacilor; de năcazul urmăririi zădarnice și a pierderii acesteia, Timuș se îmbată în casele dela Cocorești ale Cantacuzinului Constantin, și le dă foc, pline de avuție și hrană, cum erau. Miron Costin crede doar că Seimenii singuri, fără greșelile pornite din patima și pripa lui Timuș și fără deosebita bărbăție a lui Mateiu, căruia și Kraus îi zice «un bun viteaz» («sehr ritterlig gehalten»), n'ar fi izbândit răsboiul. «Siimenii Sârbi sau Ungurii nu-i aleg den Munteni, nici sânt Siimenii sârbi sau Ungurii atocma cu focul Cazacilor» (1). Și la dânsul așezarea trupelor e dată ca și la povestitorul ardelean: pe când Vasile Lupu, desgustat de lipsa de socoteală a ginerelui său și de invidia aceluiaș față de buna purtare ostășească a Moldovenilor, face din ai săi aripa stângă, Mateiu îi scoate înainte «Curtea ce se zice la dânșii Roșii», cetele călări ale boierimii mărunte, împreună cu «altă oaste de țară»; «o seamă de pedestrime Siimeni» îi sprijinià. La stânga erau Ungurii și câțivà Poloni. In mijloc se oprește însuș Domnul; el are cu sine «levenți» —aventurieri, tot Sârbi—, «dărăbani» sau «dărăbanți muntenești». După începerea «harțului», Seimenii «dau cu foc» în Moldovenii călări, sprijiniți de lefecii nemți. Dar Moldovenii răsping în «năvala cu steaguri» pe Roșii, cari sunt aruncați peste Ialomița, fără vad. Atunci Mateiu îndreaptă pe Seimeni și tunurile asupra cavaleriei biruitoare. Indată Vodă se întoarce la mijloc, și iarăș Seimenii se opun dușmanului. Călărimea polonă, deprinsă cu Cazacii, ajută într'un iuruș greoiu, cu caii lor mari, după ce ai lui Timuș dăduseră, târîndu-se până aproape de dușman, sigurul lor foc fulgerător. Furtuna ce izbucnì atunci, desăvârșì risipa oștilor aduse de Vasile Vodă și de ginerele său.

Astfel Seimenii se arătaseră vrednici de îngrijirea deosebită a vechiului lor Agă din vremuri. Se poate ca el chiar să le fi dat alcătuirea în care-i găsim atuncea. Kraus scrie astfel despre începutul acestei trupe: «E de știut că acești Seimeni erau o pedestrime inimoasă, bărbată și iute, cei mai mulți Sârbi sau Rați, și s'au format în 1636, tocmai supt Mateiu (2)». Și el arată că fuseseră aduși din munții Bosniei, unde se țineau cu hoția, de un Sârb

(1) P. 335.
(2) Pp. 219—20 din vol. I.

anume Simion, al cărui nume, fireşte, e născocit pentru ca Sasul să înţeleagă de unde vine numele de «Seimen». Veniseră numai o mie de puşcaşi, dar îşi alipesc o sumă de Români (1).

Data de 1636 pentru *întărirea* Seimenilor poate fi adevărată: în adevăr pe acea vreme Mateiu nu ştià unde să găsească mai iute buni ostaşi, cunoscători de regule tactice şi ţintaşi dibaci, împotriva lui Vasile Vodă, care în anul următor erà să şi vie asupra lui. Şi obârşia Seimenilor *celor noi* e dată bine: Bosnia şi Herţegovina, unde trăià mai mult, între Sârbii rămaşi creştini, ca şi între cei trecuţi la Islam, marele spirit militar din vremuri. *Din astfel de locuitori ai Imperiului îşi făcù tocmai atunci sălbatecul Sultan Murad al IV-lea, care tindeà là nimicirea vechilor corpuri degenerate ale Spahiilor şi Ienicerilor, oastea cea nouă şi sigură, împodobită cu turbane roşii, care trăì numai puţin după moartea lui înainte de vreme. El îi numià Seimeni,* după corpul de vânători al Ienicerilor (2). Şi coloarea roşie pe care o păstrară Seimenii la noi şi după ce ajunseră a fi numai unul din elementele de gardă ale unei miliţii de Curte (3), se întâlneşte, cum am văzut, la ostaşii din vremea lui Murad (4).

Roşii, «liberi ca Secuii» (5), călăraşii, împărţiţi pe judeţe—găsim astfel pe cei «ot Buzău» (6)—stăteau prin sate, având o situaţie mai bună şi mai cinstită decât slujitorii. Vedem astfel în 1659 pe «Calotă Roşulŭ ot Gălceşti» având ca «înprejureni» pe «Lupulŭ iuzbaş[a] ot Crasia, Stanŭ čauşulŭ» şi alţii fără de rosturi ostăşeşti (7). La 1657, cu prilejul unei vânzări la Făurei, apare, pe lângă cumpărător, un «cap[i]t[anŭ] otŭ Gradeştea», «Neanulŭ Roşul ot Călnăŭ» şi «Bose steg[arulŭ] otŭ Codreştĭ» (8). Dărăbanţii stăteau însă cu toţii la Bucureşti sau la Târgovişte, cu Domnia, a cărei strajă erau. In jurământul către al doilea Rákóczy apar căpitani, iuzbaşi şi vătafi, ste-

(1) *Ibid.*, p. 220.

(2) De fapt e numele persan Segban, pronunţat greşit de Turci (Carl Ritter von Sax, *Geschichte des Machtverfalls der Türkei bis Ende des 19. Jahrhunderts,* Viena, 1908, p. 169, nota).

(3) Şăineanu, *Influenţa Orientală,* III, p. 105: citaţiile nu corespund toate.

(4) Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches,* III, p. 468. Cf. însemnarea lui Ioan Bethlen, p. 36: «hi (Semeni) sunt ex natione Thracum collecti pedites, audax et expeditum, verum inconstans ac seditiosum militiae genus».

(5) V. Kraus, I, p. 218: «so freye Leüt sein, wie unssere Zeckel».

(6) *Studii şi documente,* IV, p, 39.

(7) Bibl. Ac. Rom., doc. 37/XCVI.

(8) *Ibid.*, doc. 47/LXXXVIII.

gari și ceauși din Berelești, Amărăști, Corșori, etc. Alți «slujitori», tot după județe, purtau titlul de «păhărnicei și spătărei», având același rost sătesc (1). Dar erau și slujitori în Târgoviște. Seimenii se înrudiau adesea cu străinii, și mai ales cu Românii cari fuseseră primiți în mijlocul lor, căci, cevà mai târziu, la 1655, găsim, pe lângă «lefeciii sârbi, steagul Iancului Căpitan» și pe «lefeciii de supt ascultarea Lecăi Căpitan za Botezați», deci un căpitan așezat chiar la sat (2). Anume părți din orașele de Scaun aveau astfel o poporație neastâmpărată și nesigură de *ostași ereditari, cu femei și copii, cari-și aveau case de veci* și trăiau din leafă. Intâlnim astfel la 25 Maiu 1654 pe Pătrașco *Ceaușul* care vinde «unŭ locŭ de casă înŭ orașŭ înŭ București, cătŭ aŭ avutŭ dela tată-său Vasilie *Ceaușŭ*, cu curtea și cu grădina, denŭ loculŭ besearicii până înŭ casa luĭ Nedelco *Ceaușŭ* și până înŭ casa Floriĭ *călărașŭ*. . ., și acestŭ loc. . . iaste la besărica Tabacilorŭ». El aduce ca marturi pe Leca *Spătarul*, pe Florea, Bădica, Toader și Ivan *călărașii*, pe Neacșul *Ceaușul*, pe Dumitru *Dărăbanțul* și pe un aprod (3). Pavel de Alep ne înfățișează pe toți acești ostași felicitând la zilele mari pentru bacșișuri bune și străbătând străzile reședințelor domnești în sunet de surle și trâmbițe (4). La alaiurile de Crăciun ei defilau în număr de mai multe mii — 10.000, scrie cu admirație un călător sirian (5). Sute de cârciume le slujeau numai lor (6). Astfel se arată îndreptățite cuvintele cronicarului domnesc muntean: «Dorobanții și Seimenii și alte ceate, Mateiu Vodă foarte-i îngrășase, strângând pre toți dintr'alte țeri streine săraci foarte, iar Mateiu Vodă li făcuse milă mare, că aveà la casele lor pace ca să-l caute la vreame de nevoie, cum se cade slugilor celor drepte». Și în gura bătrânului Domn însuș se pun aceste cuvinte: «In zilele unde crescură, și se însurară, și făcură copii, și se îmbogățiră toți, — mai vârtos zic de acest neam dorobănțesc, fiind tot dintr'acest pământ al Țerii-Românești, și neavând ei nici o nevoie dela mine sau dela alții; iar diavolul cel nepohtitoriu de binele omenesc iată cum intră în ei de i-au nebunit,

(1) *Studii și documente*, IV, p. 33 și urm., p. 40 și urm.
(2) *Ibid.*, pp. 42—3, No. XLVI.
(3) Bibl. Ac. Rom. doc. 12/XLIV.
(4) Trad. Emilia Cioran, 1898, p. 108.
(5) *Ibid.*, pp. 80—1.
(6) *Ibid.*, p. 82.

şi nu ştiu ce fac, că s'au însoţit cu Sârbii Seimenii, de şi-au măritat fetele şi surorile după ei, şi nu poate nimene să-i conteneascâ» (1).

III.

Erà în răscoala Seimenilor, pe care o descriu cu patimă cronicele de ţară, una după cealaltă, şi o amintesc, mai mult sau mai puţin exact, povestirile săseşti, numai sburdăciunea unor pretorieni ajunşi obraznici a doua zi după biruinţă, faţă de un Domn sgârcit, împotriva căruia se plânge şi diaconul din Alep (2), faţă de un căpitan care nu-şi mai puteà părăsì patul ori măcar oraşul de Scaun (3)? De sigur că *nu. Erà şi o cauză politică, o uneltire şi un interes.* Pe acestea trebue să le găsim.

Din căsătoria lui Mateiu cu Elina se născuse un singur fiu, numit tot Mateiu, şi el murise în fragedă vrâstă: lângă mormântul lui în biserica domnească din Târgovişte fură aşezate, la 1653 şi 1654, rămăşiţele părinţilor cari nu-l uitaseră (4). Barbu, fratele lui Mateiu, purtând un nume potrivit cu descendenţa din Craioveşti care dădù celuilalt «nepot al lui Basarab» dreptul la Domnie, nu ajunse la vârsta de bărbat (5). Se pare că a mai fost un frate, mort înainte de vreme, Vâlsan. In Preda Brâncoveanu, fiul lui David sau Deatco şi al Calei, Mateiu nu văzuse niciodată un urmaş al său. Alt Brâncovean, Radu (6), nu lăsase copii (7).

---

(1) Ludescu, p. 329.— Un Oxotie *Aga* din 1568 e pomenit de d-l P. V. Năsturel, în *Literatură şi artă română*, XI, p. 562. Erà Agă pentru Turcii din garda Domnului?

(2) «Se făcuse în zilele din urmă peste măsură de sgârcit, şi iubià pe Turci şi pe Tătari foarte, dându-le şi toată averea lui. Oricine venià la el din partea lor, căpătà caftan. Dar nu-i plăceà de preoţi, călugări şi egumeni veniţi după eleimosină: le da drumul cu mâna goală»; p. 107.

(3) «In acei ani de pe urmă Mateiu Vodă ajunsese greoiu, fiind bătrân. Puterea numai ajutà să iasă de loc din zidurile cetăţii»; acelaş, *ibid.*

(4) Iorga, *Inscripţii,* I, p. 106. S'ar puteà ca inscripţia în versuri:

Aicea zac Matheĭ, în cest pământ reace,
Pentru ce cu voĭ ceĭ viĭ nu poč a petreace:
Cela č-am fost oarecând de toţi prealăudat, etc.

să fie a acestui fiu. Piatra e de tot mică, şi s'ar potrivì cu un mormânt de copil. Aceea dela Arnota a lui Mateiu Vodă are materialul, mărimea, felul de lucru şi inscripţia pietrei Doamnei Elina. Deci trupul lui Mateiu ar fi fost mutat acolo împreună cu mormântul,— Chipul tânărului Mateiu în biserica dela Strehaia; *ibid.*, p. 211.

(5) *Inscripţii*, I, p. 203.

(6) V. şi mai jos.

(7) *Inscripţii*, I, pp. 203—4.

Ostaş al lui Mihaiu Viteazul, acest Domn venit în Scaun prin împrejurări neprevăzute (1), fără să fi fost vreodată pretendent şi să fi avut legături mai vechi în vederea Domniei, se gândise a repară vechea nedreptate care răpise moştenirea lui Nicolae Vodă Pătraşcu în folosul lui Radu Şerban, care se puteà lăudà şi el numai cu o coborîre din Neagoe Vodă prin femei (2). Incă din 1640 el cereà Impăratului să-i dea pe Mihaiu fiul, născut în 1625, al lui Nicolae Vodă, pentru a-l creşte ca pe un moştenitor de ţară. Dar Curtea imperială, fără a refuzà în principiu, voià să-l păstreze pentru a puteà ridicà pe Românii din Ardeal împotriva lui Rákóczy, cu vraja numelui şi sângelui său (3). In 1654 bietul tânăr rătăcià pe la Cazaci, la cari erà să şi moară (4) fără a fi făcut o singură faptă. El căutase a luà pe Ruxanda, fiica lui Vasile Lupu, rămasă văduvă după Timuş, şi ultimu-i gând fusese la moştenirea cealaltă, ardeleană, a părintelui său (5).

Ana, mamă-sa, văduva lui Nicolae Vodă Pătraşcu, trăià încă la 1656 în ţară, unde se întorsese tocmai din 1640: ea erà fiica lui Radu Vodă Şerban. Aveà şi o fată Elena sau Ilinca (n. 19 Ianuarie 1624) (6), numită după sora maicei sale, Elina Cantacuzino, măritată înainte de 1640 (7), şi această Ilinca luase, pe la 1643—4, pe Istrati sau Evstratie, Vistierul al doilea, din neamul Goleştilor (8). Tatăl acestuia

(1) Pentru cariera lui v. şi *Studii şi documente*, IV, p. CLXVI, nota 1.

(2) Cf. încercarea de reconstituire a spiţei lui în *Inscripţii*, I, pp. 85—6 cu îndreptările esenţiale şi ipotezele d-lui P. V. Năsturel, în *Literatură şi artă română*, XI, p. 373 şi urm., 461 şi urm., 557 şi urm. (despre Radu Şerban un document zice: «s'aŭ fost tras Domnia Luĭ dăn neamul Craioveştilor»; iar Mateiu pomeneşte pe «moşul Domnieĭ Meale Barbul Banul» şi pe Neagoe «bătrânul strămoşul Domniei Meale».— Banul Şerban erà cumnatul Banului Pârvul, şi fiica lui Anca, bunica luĭ Radu Şerban, ţinuse pe Neagoe, Marele Ban al Craiovei, de sigur din sânge craiovesc, şi, în sfârşit, Maria, mama lui Radu Şerban şi sora unui alt Şerban, Postelnicul, fusese măritată cu Nica fost Armaş Mare. Radu Şerban ar fi fost, după d-l Năsturel, nu fiul acestei Marii, ci al lui Şerban cu *altă* Marie).

(3) Hurmuzaki, IV[1], la datele de 1640, 1644; *Studii şi documente*, IV, Prefaţa (v. tabla); *Despre Cantacuzini*, p. LVII şi urm.

(4) *Mon. Hung, Hist., Diplomataria*, XXIII, pp. 142-3. V. Hurmuzaki, VIII, pp. 399-400, 402, 415 şi urm.; Slavici, *Familia lui Mihaiu Viteazul*, în revista *Vatra*, I, pp. 289, 321, 353 385 şi urm.; Iorga, *Despre Cantacuzini*, *l. c.*

(5) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 215; *Mon. Hung. Hist. Diplomataria*, XXIII, p. 142.

(6) După d-l P. V. Năsturel, *Literatura şi arta română*, XII, p. 209 şi urm. erà şi o fiică Ancuţa.

(7) *Ibid.*

(8) V. Ilie Nicolescu, *Noua Revistă Română* pe 1-iu Noemvrie 1901.

erà Stroe din Leurdeni și mama, Vișa din Golești. Pe Istrati se gândià acum, pe la 1645—50, Mateiu a-l lăsà ca urmaș, pentru sângele acela al lui Mihaiu pe care erau să-l aibă copiii lui și ai Elinei, ai Ilincăi, care iscălià cu litere latine scrisorile ei (1).

Acest Golescu erà privit ca o rudă a lui Mihaiu, — înaintașul său, Marele Vornic Ivașcu, fiind, după Vlădica Mirelor, «din sângele lui Pătrașcu (cel Bun)» (2) De fapt Albu, fratele *bătrânului* Ivașco din veacul al XVI-lea, ținеà pe fiica lui Miloș Vodă, Irina, iar Ivașcu însuș fusese pe rând soțul fiicei lui Radu dela Afumați și al fiicei lui Drăghici din Mărgineni, din care se coborià Doamna Elina a lui Radu Șerban, ceeace face ca, apoi, fiica acestei Eline să boteze cu numele de Drăghici pe întâiul ei născut cu Postelnicul Constantin Cantacuzino. Inrudirea cu Brâncovenii erà de multe feluri, și strânsă. Gorgan Spătarul din Golești, cumnatul lui Mateiu (3), nepot de fiu al lui Ivașcu Vornicul din vremea lui Pătrașcu cel Bun (4), luase pe Calea din Brâncoveni soră a lui Mateiu, văduva lui Calotă Banul (5). Neacșa, sora lui Ivașco, fu soția lui Radu din Brâncoveni. Gorgan însă e conducătorul emigrației oltene din 1631, și numai moartea lui dădù lui Mateiu putința de a fi Domn. In sfârșit Stana Brâncoveanca, fiica lui David, vărul lui Mateiu, avù cu Fota Postelnicul pe Vișa, care fu soția acelui Stroe Leurdeanu din Golești (6) și mama lui Istratie.

Dar Istrati, care trebuià să piară din porunca lui Mihnea cel Rău, peste câțivà ani numai (7), n'aveà ce trebuià pentru a-și păstrà iubirea bătrânului Domn și pentru a câștigà pe boieri, fără voia cărora nu puteà să domnească. Kraus ne lămurește în această privință. Istrati, deși crescut la Curte și privit ca urmaș al lui Mateiu, care-i

(1) Iorga, *Despre Cantacuzini*, p. LVIII și urm.; *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 54—6: scrisoarea ei din 25 Iunie 1644; Kraus, I, pp. 135—6.

(2) Ὁποῦ ἦτον τὸ γένος του μένον ἀπὸ τὸν Πετράσκον; p. 351. Cf. Nerva Hodoș, Prefața la ediția călătoriei lui Dinicu Golescu (București 1910).

(3) Ludescu, p. 314.

(4) Acesta e fiul lui Radu și al Caplei fiică a Banului Teodosie; Hodoș *l. c.*, p. XIV și urm.

(5) *Ibid.* La p. XX se dă înrudirea prin căsătoria Mariei cu David Postelnicul din Brâncoveni: Stana e fata lor. Cf. *Studii și documente,* IV, p. CLXIII nota 2; p. CLXVI, nota 1; V, p. 179; Poboran, *Istoria orașului Slatina,* ed. 2-a, p 330 și urm.

(6) P. V. Năsturel, *l. c.*, p. 573.

(7) P. V. Năsturel și Ilie Nicolescu, *ll. cc.*

(8) Ludescu, p. 348; Constantin Căpitanul, p. 144.

și dăduse bani și scrisori de taină, e pârît de dușmanii înălțării sale ca șef al unui complot. Ar fi fost osândit la moarte (se dă și data: postul mare al anului 1653), dar, o fetiță înștiințându-l, el trece la Poartă, de unde se întoarce fiind iertat, dar fără nădeide de moștenire (1).

In lipsa neamului lui Mihaiu alții trebuiau să se gândească la moștenirea ce erà să se deschidă. Radu Șerban fusese, din punctul de vedere al descendenței directe, prin bărbați, un uzurpator, dar nu un mai mare uzurpator decât Mateiu însuș, și uzurpația aceluia erà mai veche. Urmașii lui puteau crede că Scaunul muntean se cuvine a se întoarce la dânșii. Radu Vodă avuse însă, din căsătoria lui cu Doamna Elina, care trăì și după dânsul, două fete: Anca, pomenită și mai sus, și Elina. Anca ajunse, cum s'a spus, soția lui Nicolae Pătrașcu, dând astfel fiului ei Mihaiu un drept mai mult (2). Elina se măritase cu un boier muntean pe care toți îl credeau coborît din Impărații Constantinopolei creștine, Constantin Cantacuzino, credinciosul Postelnic al lui Mateiu: fiul cel dintâiu al Elinei, botezat Șerban după numele de boierie al bunicului, erà să râvnească și să capete, mult mai târziu, Domnia munteană.

Testamentul, scris la Viena, al lui Radu Vodă pribeagul, nu cuprinde nici o știre despre vreun fiu ce ar fi avut. Din legăturile lui cu Elina, «văduvă fără bărbat», fata preotului Constantin din București (3), așezată apoi în satul vecin, Dobrenii — mama și bunica lui Șerban stăteau la Coeni, deasupra Dâmboviței, dar ai lui erau și Dobrenii, unde mai târziu erà o frumoasă locuință cu turnuri, cu zugrăveli, având grădină, heleșteu, foișor și biserică —, se născuse însă, poate după luarea Domniei, un urmaș nelegitim, Constantin. Preuteasa Elina trăì până în August 1642; fiul ei, care fusese cândvà însemnat la nas pentru ca să nu poată stăpânì vreodată, erà Serdar, comandând poate pe leventi, oricum una din cetele nouă,

(1) Pp. 210—1. Scriitorul adauge că el ținea pe «des Radul Waide Togter..., andre sagen dess Petrasko Togter». Cf. p. 218, unde se zice că ar fi revenit în grație și că el ar fi provocat chiar ultimele turburări, «umb die Fastnacht» a ultimului an din vieața lui Mateiu.

(2) V. testamentul lui Radu Șerban, în aceste «Anale», XXI, pp. 290—1; Bianu, *Documente românești*, București, 1907, I, pp. 52-3. Facsimile în a mea *Istoria Românilor*, amândouă edițiile.

(3) Ea luă apoi pe Neagoe Logofătul din Târgoviște. Cu acesta are pe Radul Păharnicul. — Elina capătă dela Radu Vodă satul Tântava, tot în Ilfov,

după datina Turcilor, dela cari a luat şi acest nou nume de boierie, în 1644. Erà pe atunci în bune legături cu Mateiu, care nu stătù pe gânduri să-i încredinţeze ostaşi, vreo 6.000, pe cari-i trimise în ajutorul lui Rákóczy cel dintâiu împotriva Germanilor. El se luptă, şi nu fără noroc, cu soldaţii lui Homonnay, trimes împotriva Ardealului. Işi ziceà «fiul lui Şerban Vodă»: astfel îl cunoscură aceia prin mijlocul cărora trecù ca răsboinic, şi biserica din Dobreni, unde-i fusese îngropată maica, purtà în piatră pomenirea «jupanului Cosstandin Vel Sărdar, sănŭ Io Şărban Voivod» (1). Erà însurat la această dată cu o Balaşa fiica Stolnicului Nicolachi, altfel necunoscut, şi a Elinei (2). Din această căsătorie nu i se născuse decât o fiică, numită după mamă-sa, şi acest singur copil nu trăì (3).

După 1644 trecerea lui Constantin scăzù cu totul. Il înlocuì în iubirea lui Mateiu nepotul acestuia, Diicu Buicescul, şi anume nepot de soră. Mama lui, Mara, erà deci şi ea fiica Danciului din Brâncoveni (4). «Cât a trăit Mateiu», spune Pavel din Alep, «mărirea, cinstea şi pompa nepotului său fură mari. De câte ori veniă la Curte, l-am văzut întovărăşit, înainte şi în urmă, de mai mult de 500 sau 600 de oameni; tot aşà şi la plecare... De multe ori Mateiu dorise a-l face Domn în locul său şi întrebuinţà tot felul de meşteşuguri spre a izbutì. Dar nimeni nu se învoià la aceasta, nici boierii, nici ţăranii, pentru uşurinţa minţii lui». Lui Diicul i se jertfise formal Constantin, care stăteà înaintea nepotului domnesc cu căciula pe cap, el fiind odraslă de Domn, şi cu toate că Serdarul erà dator cu supunere Spătarului (5). Pus să aleagă între unul şi celălalt, Mateiu silì pe «tânărul Şerban Vodă», pe pretendent, să-şi lase comanda.

«El se retrase îndată la palatele şi moşiile lui, pe cari părinţii lui le zidiseră şi întemeiaseră în deosebite părţi ale ţerii, şi locuì acolo» (6) De fapt se aşează la Dobreni, *fără a pierde din vedere însă o singură clipă moştenirea domnească pentru care înainte*

(1) *Inscripţii*, I, pp. 89—90. V. mai ales *Convorbiri literare* pe 1901, XXXV, pp. 810—2. Despre fratele după mamă al lui Constantin, făcut de acesta Păharnic in 1655, vorbesc şi izvoare ardelene.

(2) *Inscripţii*, pp. 100-2.

(3) *Ibid.*

(4) Poboran; *l. c.*, p. 333.

(5) Pavel de Alep, p. 110. Diicul nu erà Agă, ci, în felul de a se exprimà al Sirianului, erà «Aga», adecă superiorul lui Constantin.

(6) *Ibid.*

de toate trăià. Deşì cumnatul său Constantin Cantacuzino îşi însură fiul cel mai mare, Drăghici, cu Păuna fiica Diicului (1), sprijinul influentului Postelnic al lui Mateiu erà asigurat mazilului din Dobreni. Aiurea însă n'aveà nici un sprijin.

Diicul păreà mult mai tare. Tot aşà de bogat ca şi rivalul său, el aveà marea moşie a Buiceştilor, lângă Brâncovenii lui Mateiu, rămasă lui dela mamă-sa, din averea uriaşă, de mult fărâmiţată, a Craioveştilor, din care luase larg şi Radu Şerban (2). El vindeà Braşovenilor lână, având tovarăş în legăturile cu ei pe boierul din Brâncoveni, ruda sa Preda, pe care-l înlocuì în Spătărie, când acesta ajunse Vornic Mare (3). Deşì purtarea lui în 1653, când pierdù răsboiul la Focşani, ieşind fără puşcaşi şi tunuri înaintea Cazacilor, îi scăzuse foarte mult prestigiul — Diicul fusese cel dintâiu uneltitor, secret, al răscoalei lui Gheorghe Ştefan —, el îşi păstrà încă toată puterea. Aveà cu soţia sa Dumitra, fiica lui Pană Spătarul Filipescu, doi fii de vârstă, Preda şi Papa, şi două fete, Ancuţa şi Marica: poate Ancuţa, cea mai mare, se mărită în Ardeal, câştigându-i sprijin şi acolo, în lumea ce încunjurà pe Rákóczy (4). Unul din fii ţineà şi el pe o Unguroaică, fata lui Szalánczy, şi, după ce tatăl său pierdù moştenirea şi nasul, el cerù Craiului ardelean, în 1655, să-l sprijine pentru a năvălì în ţară (5).

Diicul, cel iubit de Vodă, ocrotitul lui Rákóczy, boierul înrudit cu «Băsărăbeştii», pe care-l sprijinià Preda din Brâncoveni şi, cu el, toată nobilimea olteană care făcuse Domn pe Mateiu, unul din ei, şi înţelegeà să păstreze Scaunul ţerii pentru alţii din a stânga Oltului, el, «moştenitorul prezumptiv» al Ţerii-Româneşti, erà Spătar şi aveà oştile în mână. El erà să aibă deci puterea, la moartea lui Mateiu, care se puteà prevedeà, bătrânul având 65 de ani (6)

(1) *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 94.

(2) *Despre Cantacuzini*, *l. c.*

(3) *Braşovul şi Românii*, pp. 46—7, 123—4, 220—1; cf. aceste «Anale», XXI, pp. 205—6.

(4) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 222; la Poboran, inscripţia Clocociovului, pp. 333—4. Chipurile lui Diicu, al Dumitrei şi celor două fete, în Poboran, *l. c.*, p. 337.

(5) *Studii şi documente*, IV, p. CCLXV. Şi Diicul se aflà lângă Sibiiu, la 5 Septemvrie (aceste «Anale», XXI, p. 279). V. şi *Studii şi doc.*, IV, p. 35: e în Martie 1655 la Ernut, între pribegi. La 1656 apoi Constantin Vodă arată că «dumisale Diicului s'au rumtu ai dia boerie» (*ibid.*, p. 49). V. şi Szilágyi, *Bellum boreo-orientale*, I, p. 384; *Mon. Hung. Hist.*, *Diplomataria*, XXIII, p. 233. Papa, fiul lui Diicu, pârî în 1688 pe Şerban Vodă la Adrianopol; abià izbutì să-l scape Marica, mama lui Constantin Căpitanul, care dă această ştire (ed. Iorga, p. 208). Fiul acestuia se numì tot Diicul (Poboran, *l. c.*, p. 340).

(6) Kraus, *l. c.*

şi rana dela picior fiind, pentru vârsta lui, mortală (1). Constantin aflase că plasturele «bărbierului» domnesc nu folosesc la nimic, că acelea pe cari le adusese medicul polon al lui Rákóczy făcuseră mai mult rău, crezându-se chiar într'o înveninare, că nici al treilea chemat la patul bolnavului, bărbierul Iacob din Făgăraş, nu ştià cum să închidă rana dela Finta (2). Moartea lui Mateiu erà chestie de câteva săptămâni, fie şi de câtevà luni. Constantin nu-l iubià, şi n'aveà de ce să-l iubească: am citat aiurea o hotărîre a lui de mai târziu, în care critică fără încunjur judecata înaintaşului (3). In alta, din 28 August 1656, el declară lămurit că «Mateĭ Vodă, pentru voia Doamneĭ dumnealuĭ, şi pentru voia luĭ Cazan Post., aŭ slobozitŭ de rumănie, fără de leage, şi i-aŭ datŭ pre seama lu Cazanŭ Post.» pe nişte oamenĭ (4). Nu-i păreà tot aşà de bine ca de boala fără leac a celui care-l surgunise la moşie, şi de perspectivele sigure ale lui Diicul. Pentru a-l răpune trebuià să i se smulgă din mână Spătăria. Erà cu neputinţă. Se impuneà, ca o soluţie desperată, răscularea ostaşilor împotriva căpeteniei lor şi a Domnului însuş, pentru ca o abdicaţie silită, — cu trecere peste hotare, sau adăpost la mânăstire — să-i dea tronul lui Constantin.

La 9 Ianuarie 1654 Sfatul Domnesc se alcătuià din Banul Spahiul, Vornicul *Preda Brâncoveanul*, Radu Cocorăscul, Bunea Grădişteanu, *Diicul*, Ghiorma, Radu Păharnicul, *Pană Filipescu*, Radu Comisul şi *Constantin Cantacuzino* (5).

Afară de Banul Spahiul, pe care nu-l cunoaştem, şi al cărui nume e foarte ciudat, ceilalţi toţi erau rude, prieteni, aliaţi politici, ai lui Diicul. Intre ei nu mai aflăm pe cele două jertfe ale celei dintâi răscoale (Iunie ori Iulie 1653) a Seimenilor, — Bunea e Vistier. Inainte de a trece la turburările din urmă, cari fură oprite numai de moartea lui Mateiu, să lămurim întâiu această lovitură mare împotriva duşmanilor lui Constantin.

La povestirea Domniei Basarabului, cronicarul de Curte mai vechiu al Ţerii-Româneşti compătimeşte pe cei doi boieri, ucişi atât de sălbatec, supt ochii chiar ai bătrânului, bolnavului lor stăpân şi ocrotitor. Jertfele «turbaţilor», ale «porcilor făr' de nici o ruşine»—

(1) O spune şi Miron Costin, *l. c.*
(2) Kraus, I, pp. 210—11.
(3) *Studii şi doc.*, IV, Prefaţa.
(4) Bibl. Ac. Rom., doc. 33/XLIV.
(5) Bibl. Ac. Rom., doc. 145/LXIX.

logofătul nostru, în legătură, prin Elina Cantacuzino, ocrotitoarea sa, cu neamul lui Radu Şerban, deci şi cu Constantin Vodă, atacă astfel pe Seimeni şi Dorobanţi şi pentrucă în 1655 ei se ridicară asupra acestuia însuş — sunt numite astfel: Ghinea Ţucală şi Radu Vărzarul Vel Armaş. Amândouă numele sunt porecle înjurioase. Ludescu, omul Cantacuzinilor, nu iubeşte pe neamul acesta al Vărzarilor pentrucă fiul lui Radu, Constantin, Păharnicul cel Mare al lui Grigorie Ghica, lucrase la peirea lui Constantin Postelnicul Cantacuzino. Dacă a făcut aşà, e pentru că «erà învăţat de tată său», căci «nu se poate face din mărăcine struguri, şi din rug smochine». Fiu al Vărzarului, al «grădinarului de verze din Ploeşti» (1), acest «morococean» sau «varză-rea», e mai rău decât «morococeanul» ce a fost tată-său. «Sămânţa acestor nelegiuiţi şi îndrăciţi», scrie cu o nespusă furie cronicarul, «s'ar cădeà ce ar fi parte bărbătească, să se scopească, ca să nu mai răsară muştar şi ardeiu, ci să se topească şi să se concenească» (2).

Pentru a înnegrì pe Vărzarul cel tânăr, Ludescu caută povestea celui bătrân. Credem că a găsit-o — intercalând-o, cu cevà schimbări, în expunerea lui (3) — în *cartea de învinuire şi osândă a răsculaţilor chiar*. Astfel el n'ar fi amestecat şi pe Ghinea, *care ţineà pe însăş sora lui Mateiu Basarab, pe Florica,* şi ai cărui fii Brătăşanii Mihu, Mihăilă, Petru şi fata, Alexandra, vor fi fost mai curând prieteni ai Cantacuzinilor decât uneltitori împotriva acestora (4). Ghinea Ţucală «erà pentru contemporanii săi Ghinea din Brătăşani, boier romanizat cu totul şi ctitor al bisericii Sf. Treime din oraşul Slatina (5).

După vechiul act de acuzaţie, Radu Armaşul e «de moşie Român», dar numai fiu de grădinar ploieştean, şi de fapt «fiul dracului», «om îndrăcit şi făr' de ruşine», «iubitoriu de a vărsà sângele omenesc», «şarpe mânios, de muşcă pre unii şi pre alţii», aruncător de «prihănii şi năpăsti», ucigaş în ascuns, care acopere în casa lui trupurile celor jertfiţi «în gunoaie», calău obştesc care — doar de aceea erà Armaş!— «taie urechile şi nasurile» celor pe cari-i «poartă prin târg», şi-i aruncă la sfârşit în ocne: «ca un drac, numai ce

(1) Cf. şi *Despre Cantacuzini*, p. LXXVI.
(2) Ludescu, p. 364.
(3) *Ibid.*, pp. 365—6.
(4) Poboran, *l. c.*, p. 356 şi urm.
(5) *Ibid.* Chipurile lui şi soţiei, Vişa (?), *ibid.*, p. 358.

tușià și aruncà cu buzduganul în sus, și cine-l auzià se ascundeà de glasul lui». Cealaltă «slugă rea», supusă anaftemei întreite, fusese, cum îi spune pe grecește porecla, olar de meșteșug și rămăsese în purtări: «că olariul, din cătro-i este voia, dintr'acolo-i pune mănușa»; ca Vistier, e un adevărat «lup», pentru mari și mici, un lacom de averi, care și în postul cel mare «șede la gazdă de face socoteala banilor» și-i «bagă în ladă», un socotitor dibaciu și nemilos, care «se lăudà că scrie toată socoteala țerii pre o unghie», un Iuda vânzătorul, care strică numele cel bun al Domnului său (1).

In Radu Armașul Constantin vedeà, de fapt, un om de energie, foarte temut, care-i puteà strică planurile, iar în Ghinea Brătășanul un cumnat al lui Mateiu, gata să-și ajute nepotul dela Buicești. Eì trebuiau să piară, — și periră.

Kraus dă și o altă lămurire pusă în circulație pentru a îndreptăți omorul celor doi boieri, la cari se adause Socol, tot pentru marele lui rost pe lângă Domnul bolnav. Răsculații se făceau a crede că Mateiu chemase pe Roși pentru a nimicì pe cei 4.000 de Seimeni. De aceea fură ceruți uneltitorii complotului și uciși în chiar cămările domnești (2). In alt loc din aceeaș cronică săsească, Mateiu e învinuit că ar fi pus la bir pe 1000 din acești ostași străini (3).

Scena după întoarcerea din Argeș, în toamnă, n'o știe Kraus. El amintește însă că Mateiu, după ce-și răscumpără Domnia cu bani, stricând socoteala lui Constantin, — dădù din Seimenii săi 500 lui Rákóczy și un număr oarecare lui Gheorghe Ștefan: aceștia din urmă s'ar fi luat la ceartă, și la luptă sângeroasă chiar, cu cei 300 de Nemți din straja noului Domn al Moldovei, care ar fi fugit însuș, cu boierii și locuitorii, crezând că «dau Tătarii», când Sârbii atacară odăile lefeciilor apuseni. Cei 600 de Seimeni fură atunci desarmați și scoși repede din Iași, ba chiar din țară. Unii se întoarseră acasă, álții trecură la Poloni.

Pavel de Alep asigură că solul muscălesc, care fusese foarte rău primit, bătrânul Domn strigând că nu vrea «să-l vadă în ochi», ar fi pregătit în Aprilie 1654 a treia răscoală a ostașilor. Nu pare o știre serioasă. La această nouă mișcare s'ar fi ajuns de sigur, dar

(1) Ludescu, *l. c.*
(2) I, p. 218.
(3) Pp. 223—4.

nu prin acești emisari ruși, ci prin agenții lui Constantin, dacă moartea nu prindeà pe Mateiu la 9 ale lunii.

Diicul lipsià; boala fiului mai mic îl chemase la Buicești. Dobrenii erau însă aproape, și Constantin putù să alerge. De altfel el n'aveà concurent, dacă oastea erà cu el și Spătarul, pe care nu mai voiau să-l asculte slujitorii, lipsià. Cine l-a făcut Domn, printr'o alegere pe care nimeni nu se puteà gândì s'o conteste, ne spun toate izvoarele. După cronica țerii, «toată Curtea și toți slujitorii» (1), după Miron Costin, «Siimenii și dărăbanii, cari la acea simeție se suise den izbânda cu Mateiu Vodă, cât nice pre Domnie, nice pre boieri întru nimică nu-i băgă în seamă» (2). In povestirea lui Pavel de Alep, oastea-l înconjură, și el chezășuește boierilor și orășenilor că Seimenii și Dărăbanții, stăpânii tuturora, nu vor jăfuì orașul. Toată lumea puteà să strige «La mulți ani» (3).

Constantin izbutise, — spre nenorocirea lui și a ostașilor lui, a căror stăpânire fără margini erà să se mântuie prin măcelărirea lor de către străinii chemați în ajutor de un Domn desnădăjduit. Cât despre Diicul, el pribegise, tăiat la nas în Ardeal, și supt Mihnea Vodă erà să piară tot pentru bănueala că n'a părăsit încă gândurile lui de Domnie (4).

(1) Cf. și *Studii și doc.* IV, p. 268.

(2) P. 348.

(3) P. 111. După Kraus, I, p. 228, Constantin ar fi fost recunoscut de Mitropolit și «popor» încă înainte de moartea lui Mateiu, care-i dă însuș averile.

(4) V. *Studii și doc.*, IV, prefața.

CEVA DESPRE OCUPAŢIUNEA AUSTRIACA
ÎN ANII 1789—1791

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Şedinţa dela 14 Ianuarie 1911.

Ocupaţiile ruseşti şi austriace în Principate au o însemnătate deosebită, nu numai din punctul de vedere politic şi militar, ci şi din altele, cari ne interesează poate mai mult. Ele aduc obiceiuri nouă, alte datini de cârmuire, alte procedări de administraţie, alte mode, alte petreceri şi alte vicii. Pe lângă aceasta, idei apusene, venite de-adreptul din Apus, sau trecute întâiu prin Petersburg, capitala cea nouă, aşà de puţin rusească, a Ruşilor, năvălesc odată cu oştile străine şi vor rămâneà şi după plecarea lor. Din alt punct de vedere, ocupaţiile aduc grele poveri şi mari suferinţe, cari lecuesc curând de anume iluzii cu privire la nepărtinirea, la dreptatea, la mila şi iubirea de oameni a creştinilor. Şi în sfârşit ele provoacă întrebări, cercetări, statistice, rapoarte, informaţii, pe cari le lasă în Arhive bine păstrate, unde de mulţi şi cu mult folos s'ar puteà căutà ştiri felurite despre amănuntele vieţii din acel timp.

Mai ales pentru a pune în lumină spusele, cunoscute de câte un bibliograf izolat, ale unui călător francez, venit la noi tocmai pe vremea când Austriacii ne erau stăpâni, şi pentru a stabilì deosebirea între starea de spirit a boierilor noştri la 1737—1739, când mai fuseseră aceşti vizitatori răsboinici şi cea, mult schimbată, din 1790, se scriu aceste câtevà pagine.

I.

In cursul anului 1788, când Turcii făcură straşnica lor pradă în Banat, arzând, Vizirul însuş la Palanca, Biserica-Albă, Panciova şi până la Vârşeţ, iar Turcii vidineni la Mehadia, Caransebeş şi Lugoj, lângă care oraş Impăratul Iosif însuş fu învins, hotarul muntean fu călcat de multe ori, la Cerneţi întâiu, şi aiurea: un aian merse la Haţeg de arse şasesprezece sate. Ce e dreptul, cătanele se aşezară, şi cu tunuri de munte, la Tismana şi Cozia, ca şi în mănăstirea din Câmpulung, dar Cara-Mustafà din Vidin, chemat de Vodă-Mavrogheni, făcù o mare tabără la Porceni, lângă Târgu-Jiiului; el ocupă şi celelalte oraşe oltene, şi în curând mănăstirile, părăsite de năvălitori, fură prădate, arse şi zidurile sfărâmate de salahorii turceşti şi de măglaşii Ocnei. La Craiova, doi ofiţeri turci, un turnagiu şi un Derviş-Aga, — Văcărescu mai înşiră (1): un caimacam turc, un chehaie şi un capugilar-chehaie turci — ţineau judeţul, Domnul fiind reprezentat doar printr'un boierinaş ridicul (2). Aceste împrejurări trebue lămurite mai de aproape.

Incă din Fevruarie 1788, pe când cătanele lui Preda Bujoreanu Serdarul păziau la Râmnic,—unde, şi la Ocna, în curând erau să prade «volintirii nemţi» (3)—şi voiau să se aşeze la Cozia, se răspândiau «cărţi tipărite împărăteşti» — din cari nu s'a găsit până acum nici un exemplar — pentru ca să cheme la stăpânire creştină pe locuitorii Ţerii-Româneşti. Spătarul-cel-Mare fugià dela Argeş, unde erà trimes spre strajă, la Piteşti, «şi până acum», zice un răvaş, «nu ştim unde să află». Se svonià că «Nemţii au ieşit la Ruşava». Că «va ieşi Neamţul în ţară», că a ieşit chiar pe la Turnu-Roşu, că numai zăpada stă în calea oştenilor împărăteşti, de aceasta nu se îndoià nimeni (4).

Nu lipsiau nici îndemnătorii la ocupaţie. Pe atunci pribegi erau adăpostiţi la Braşov, şi doi dintre dânşii, tocmai Marele-Spătar Ioan Cantacuzino şi Serdarul-cel-Mare Constantin, alt Cantacuzino, mergeau la generalul din Sibiiu, şi cel dintâiu arătă că Vodă, energicul Nicolae Mavrogheni, are doar 200 de Arnăuţi, lipsiţi acum de

(1) In Papiu, *Tesaur*, II, p. 297.
(2) Dionisie Eclesiarhul, *ibid.*, pp. 176--7.
(3) *Ibid.*, p. 177.
(4) *Studii şi Documente*, VIII, p. 105 şi urm.

căpetenia lor, şi că pătrunderea pe valea Prahovei ar fi cu totul uşoară, după ce Turcii s'au retras dela Ploeşti. De fapt, la 21 Fevruarie, un ofiţer împărătesc treceà pe la Comarnic, *moşia Cantacuzinilor*, unde îi primì Constantin Cantacuzino, tot din ramura lui Pârvu, deci alt «Măgurean» (1), cu doi Lipoieni şi un vătaf Mihalachi, care erà vătaful plaiului, în fruntea celor 60 de plăiaşi, «bine înarmaţi». Cantacuzinul ţinù şi un discurs: «nu poate mulţumì îndestul lui Dumnezeu, că se pot arătà acum ca adevăraţi supuşi ai Impăratului, şi el însuş se socoate cel mai fericit că e supusul cel dintâiu». Catanele urmează cursul apei Breaza şi ajung la Câmpina, plină de Braşoveni fugari, cari arătau că numai vătaful, care oprise din ordin domnesc pe agentul Merkelius, în drum spre hotar (2), i-a scăpat de a fi duşi în robie la Bucureşti. Boierii trecuţi la creştini rugau pe comandant să înainteze până la Ploeşti. Deoarece el nu se învoì la aceasta, Cantacuzino, ca şi vătaful şi soţiile lor, cu averea strânsă în grabă, urmară pe Nemţii cari se retrăgeau. In curând alţi «doi Cantacuzini», dintre Râfovenii aceştia din Prahova, şi Constantin Câmpineanu veniau din Ploeşti cu alte ştiri şi îndemnuri (3).

Iubirea cea mare de creştini a lui Ioan şi a fratelui său Nicolae Cantacuzino se explică prin creşterea lor. Fii ai lui Răducanu, mort în timpul răsboiului precedent cu Muscalii, nepoţi de frate ai lui Pârvu, care căzù luptând pentru creştinătate la Comana, în rândurile ruseşti, şi ai lui Mihai, care din Ban muntean ajunse general-maior rus şi ne-a lăsat întinsul memoriu alcătuit pentru diplomaţii Impărătesei Ecaterina în vederea anexării (4), ei urmaseră pe acesta din urmă la Petersburg, fuseseră daţi în şcoalele militare de acolo şi în 1783 se întorseseră, după ce viaţa între străini începù să li se pară cam tristă, înapoi în ţară, unde familia lor aveà încă un mare rost, dar ei înşişi nu mai găsiră moşiile, vândute odată pentru totdeauna, şi prietenii părinteşti de odinioară (5).

(1) V. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 94.
(2) Blancard, *Les Mavroyéni, Histoire d'Orient*, ed. a 2-a, p. 334.
(3) Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 309—13. Cf. *ibid.*, p. 218 şi urm.; *Despre Cantacuzini*, p. CLVII.
(4) Ἱστορία τῆς Βλαχίας, tipărită la Viena, în 1806, în traducere grecească, de fraţii Tunusli.
(5) *Despre Cantacuzini*, pp. CLV—VI; *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 198—9.

*

In acelaş timp Tismana, Cozia, Câmpulungul primiră cercetarea vremelnică a stràjilor austriace (1), unite cu pribegi, cu alți *volintiri* români, cu Arnăuți și Sârbi.

II.

Mavrogheni oprì pentru Vistierie Măgurenii, stăpânirea cantacuzinească din Prahova, și însemnă această familie de trădători între cele dintâi cari trebuiau gonite pentru a se răsbunà păcatele față de Sultan. Nicolae, rămâind creștin, își scăpă vieața înscriindu-se ca *iamac* în ortaua a 30-a de Ieniceri (2). «Mușcându-și barba (3)» dupa obiceiu, îndrăznețul insular, pe care nu-l speriase niciodată primejdia, se hotărî să lupte pentru a păstrà țara Impăratului celuilalt, din Țarigrad. Dintre boieri el alese chezași cunoscuți și bogați și-i trimese la Nicopol: pe Ienachi Moruzi, pe Scarlat Ghica și Tudorachi Iulianò și apoi pe însuș Ienăchiță Văcărescu, ca să aibă ce scrie pe urmă, pe alți fruntași ca Nicolae Brâncoveanu Banul, ca Dumitrașcu Racoviță, și el din neam de Domn, ca Manolachi Crețulescu, Costachi Ghica, Dumitrachi Fălcoianu și un al treilea Grec, Alexandru Farfarà, Stolnic (4). Și Vornicul Greceanu merse, până la răscumpărarea cu bani grei, să le ție tovărășie (5).

Bucureștenilor Vodă le spusese prin proclamație, încă din 29 Decemvrie 1787, să n'aibă frică, căci nu va fi pe voia «farmazonilor» înțeleși cu Nemții (6). La 7—8 Fevruarie, apoi la 15 și 16, el sfătuì pe aceiași locuitori ai Capitalei sale și pe alți supuși ai săi să nu se potrivească la manifestele, de cari a fost vorba mai sus, manifeste tipărite la Brașov și cari veniau în fiecare județ, cu «plicurile» (7), căci vor perì sau vor cădeà robi, ca niște trădători ce ar fi, împotriva legii dumnezeești și a pravilei. Sultanul doar n'a ridicat o moschee, n'a hotărît nici un loc de hagialâc, și ce altă asigurare a creștinătății ar dorì Românii? Vechile privilegii — născocite în

(1) Dionisie Eclesiarhul, p. 173.
(2) Bălcescu, în *Magazin*, I, p. 192.
(3) Văcărescu, p. 294.
(4) *Ibid.*, p. 295.
(5) *Ibid.*
(6) Urechiă, *Istoria Românilor*, III, p. 107 și urm.; Hope, *Anastase ou Mémoires d'un Grec*, II, p. 80.
(7) Urechiă, *l. c.*, p. 130 și urm.

1772, la negocierile pentru pace cu Ruşii şi în cari deci acest Domn *crede* n'au fost niciodată călcate. In ultimul răsboiu, în Principate ca şi în Arhipelag, a fost numai un jaf şi o jale, pentru ani întregi. Cei ce vor luptà pentru Padişah vor fi scutiţi de bir pe toată vieaţa lor şi cei ce vor sărì la hotar se vor învrednicì de răsplătiri deosebite (1). «Catane» de ale lui Vodă nu se aflau numai la Vârciorova, la Turnu-Roşu, dar, încă din Ianuarie, şi la Câmpulung (2). Pentru a oprì ivirea de *volintiri* beţi, ca în ultimul răsboiu, cârciumele la drumul mare fură închise.

Odată cu sosirea de Ieniceri şi levenţi — de teama cărora se oprì mersul trăsurilor şi ieşirea pe stradă a femeilor — se căută a se alcătuì o armată. Constantin Vodă Mavrocordat, precum se vede dintr'o listă a oştirii sale din 1737-9 (3), pe care am găsit-o de curând într'o condică, strânsese toate steagurile şi mai silise a luà armele şi toată boierimea cea tânără, în rândurile căreia aflăm şi pe Pàrvu Cantacuzino, viitorul luptător pentru Ruşi la Comana. El adunase pe «copiii din casă cei mici şi cei mari», pe paici sau paji, pe ciohodari, pe slujitori, pe «siimenii holtei», pe Arnăuţi, pe Sârbi, pe Mocani, cu căpitanii lor Preda, Dobrin, Constantin, Mihalcea, Nedelco, Sandul, pe levenţi, pe «Cazacii călăreţi», pe vânători, pe «talpoşi» (talpaşi) de modă croată, pe «Nemţii din Poartă», dela turnul Curţii Domneşti, pe lefegii, saragele, slujitori din Focşani («Focşanlâi») şi pe «Martalogii de peste Olt», după datina bosniacă.

Mavrogheni se îndreptă şi el spre cei 400 de Arnăuţi, spre slujitori (lefecii), ai Spătarului (150) şi ai Căpitanului (100), în număr total, deci, de 250, spre slujitorii «căpităniilor de pre afară», spre scutelnici — 8 cete de câte 50 de «liude», pentru străji în oraş, spre seimeni — 8 cete de 50 de oameni —; şi el chemă pe tinerii boieri (4), cari fugiră însă la duşmani; pe lângă aceasta mai poruncì a se face 90 de cete, steaguri, de câte 100 şi 6 de câte 50, dintre dregătorii săi bucureşteni. Călăreţii erau să aibă dela 20 de lei până la unul singur, pedeştrii dela 6 lei în jos. Căpitani, odobaşi, ceauşi, zapcii, stegari erau chemaţi să-i comande. Vechile uniforme: roşii pentru infanterie, galbene pentru ofiţeri, verzi pentru zapcii, fură înviate. Erau să fie şi muzicanţi şi, pentru siguranţă, pompieri, pe

1) Urechiă, *ibid.* Cf. Blancard, p. 664 şi urm.
(2) Blancard, pp. 668—9.
3) In Apendice.
4) Bălcescu, *l. c.*, p. 192: ceata ar fi fost numai de 125 de boieri.

lângă curieri pentru ștafete(1). Conduragiii și cismarii, precupeții și cârciumarii luară, după cântărețul tragediei mavroghenești, Pitarul Hristachi (2), pușca.

Cum erau, oamenii lui Mavrogheni goniră pe năvălitori la Vălenii-de-Munte și la Rucăr, la Cozia, la Târgu-Jiiului și Câineni: Căpitanii Spiru și Luca fură făcuți polcovnici ai Craiovei, cu caftan, și, pe lângă scutirile făgăduite, 500 de lei se dădură luptătorilor, prin noul Serdar. In curând volintirii munteni pătrunseră și în Moldova, luptându-se la Vasluiu, apoi la Comănești și Ocna Bacăului. La Tecuciu Mavrogheni-și pune ispravnicul. In Iunie căpitanii munteni prădau la Brașov, și manifestele împărțite de ei chemau pe locuitori la libertate în brațele țerii-mame (3). Un ambasador englez scrie la 1 Septemvrie că «un spirit de nemulțumire apare între clasele de jos ale poporului din Ardeal, mulți din cari s'au unit de bună voie cu Domnul muntean» (4). Și trimisul prusian (5) vorbește de asemenea uneltiri pentru răscoala Ardelenilor. Răspingând un atac la Turnu-Roșu, alți volintiri și Turci trecură prin satul de munte Poiana și ajunseră la Sibiiu (6). Locuitorii din Hațeg, unde aianul ajunse prădând cele șasesprezece sate (7), fură și ei îndemnați la răscoală (8).

Dar fuga la Nemți urmà, ca și confiscările lui Mavrogheni pentru biserica sa din București, a Izvorului Tămăduirii. Tot neamul Filipeștilor, care avuse corespondență cu Austriacii, erà tratat ca trădător (9). Banul Pană, cu fiii Nicolae și Constantin, fu surgunit la Athos (10). Hagi Stan Jianul, mare boier oltean, dela care avem o sumă de scrisori, și fiul său, Gheorghe, ajunseseră și ei în rândurile

(1) Urechiă, *l. c.*, pp. 119-120; Blancard, pp. 671-3.

(2) *Buciumul* pe 1863, p. 36. O ediție nouă a dat-o d-l Gh. Adamescu, în «Biblioteca pentru toți».

(3) V. Urechiă, p. 200 și urm., și Blancard, pp. 344-5, 347.

(4) «It is added that a spirit of disaffection appears amongst the lower classes of the people in Transilvania, same of whom have voluntarily joined the prince of Walachia»; Blancard, p. 685. Mocanii cu turmele nu fuseseră supărați; Urechiă, pp. 195-6; Blancard, p. 342 și urm.

(5) *Acte și fragmente*, II. La 1 August cele Șapte Sate ale Săcelelor se supusese năvălitorilor. Proclamația din 6 Octomvrie în Urechiă, *l. c.*, p. 229 și urm. și Blancard pp. 401—2.

(6) *Ibid.*, p. 689.

(7) Dionisie Eclesiarhul, p. 175. Și aici, mai sus.

(8) Blancard, pp. 409-10.

(9) *Ibid.*, p. 341.

(10) Bălcescu, p. 192; corespondența consulară austriacă.

trădătorilor, şi averea lor hrănì şi casa apelor din Craiova (1). Şi în Moldova Căpitanul Viţu, cu ai săi, trecù la Nemţi, părăsind credinţa jurată lui Nicolae Vodă, care erà dela 9 Iunie Domn al amânduror Principatelor (2).

In ce priveşte caracterul naţional al trupelor lui Mavrogheni, izvoare contemporane socot 4.000 de Arnăuţi (3.000 infanterie), 2.000 de «Români turci» *(sic !)* (1.500 infanterie), 2.000 de «Români creştini» (1.500 infanterie), 4.000 de Bulgari (3.000 infanterie), 4.000 de Tatari, cu 800(!) de tunuri, servite de 200 de ostaşi (3). Şi un cronicar contemporan, dela Râmnic, clisiarhul Episcopiei, Dionisie, admiră această oaste: «Că făcuse căpitănii cu steaguri frumoase, zugrăvite cu sfinţi, îmbrăcând căpitanii cu capoduri domneşti, dându-le şi lefi, numind căpitănia lui Sfeti Gheorghie şi a lui Sfeti Dimitrie şi a lui Sfeti Teodor Tiron, şi a altor sfinţi; erà şi căpitănii de Arnăuţi cu Turci amestecaţi» (4).

Anul 1789 aduse alte isprăvi din partea lui Mavrogheni, seraschierul creştin al Principatelor. La Focşani ca şi la Câineni, Nemţii fură respinşi, în Fevruarie, de volintirii şi Turcii acestuia. Manoli Vodă Geani, pus în Moldova anul trecut, nu crezù că trebue să urmeze lupta, ci trecù la Ruşi, astfel că oştile muntene avură în seama lor şi aceastălaltă ţară, şi în Martie ele biruiau o ceată rusească la mânăstirea Adam din Tutova (5). Ambasadorul englez din Constantinopol vorbià chiar de planul îndrăzneţului Grec «de a străbate prin Bucovina în Polonia (6)». Dar în Maiu Ruşii erau la Galaţi, cu toată vecinătatea Marelui-Vizir însuş. Şi totuş a doua oară Nicolae Vodă chemă, la 30 Iunie, din tabăra spre pasul Buzăului, —trecuse prin Bucov şi Ploeşti, cu 12.000 de oameni—pe Ardeleni la supunerea faţă de dânsul şi de Sultan (7). Aiurea, la Bran, în Aprilie, unde

(1) Urechiă, *l. c.;* Blancard, pp. 675-6.

(2) Urechiă, *l. c.;* Blancard, pp. 682-1, 697-8. Trimetem mai bucuros la expunerea, rânduită întru câtvà, a lui Blancard, a cărui carte e, de altmintrelea, plină de confuzii şi naivităţi. V. darea mea de seamă în *Revue historique* pe 1910.

(3) Blancard, p. 432. O înfăţişare a oştirii, *ibid.*, p. 505.

(4) Papiu, p. 173.

(5) Urechiă, p. 251 şi urm.

(6) Blancard, p. 427 şi urm.

(7) *Ibid.*, p. 442 şi urm. Vodă pierdù 400 dé oameni şi fugì în noaptea de 16 Iulie st. n. la Văleni (raport consular austriac, în copie la Biblioteca Academiei Române, din 27). Se închină în biserica, prefăcută 'n magazin turcesc, şi trece, la 20, cu 50 de oameni spre Focşani *(ibid.)*.

luptară împotriva lui Românii din întâiul regiment de grăniceri (1), ca și la Turnu-Roșu, în Iulie, cetele jăfuitoare fuseseră oprite.

III.

Indată repezile biruințe ale Rușilor în Moldova schimbară înfățișarea răsboiului. Cu Suvarov, comandantul lor, se uni prințul de Koburg, comandantul oștirii de ocupație a Austriacilor.

Incă din Aprilie 1788 maiorul Fabri pătrunsese în Moldova, luase Botoșanii și, în lagărul turcesc dela Șipote, lângă Iași, prinsese, nu fără voia lui, pe bătrânul Alexandru Vodă Ipsilanti, deși îl înconjurau Turcii nestăpâniți ai lui Ibrahim Pașa. Arnăuții căpitanului Vițul trecuseră atunci la Austriaci (2). O trainică ocupație nu se putù stabilì însă din cauza apropierii Hanului (3). Nici Domnia lui Manoli Vodă Roset, trimes de Vizir dela Sofia, nu dăinui, cum s'a spus, înaintea apropierii lui Rumiențov, care luase Hotinul împreună cu Austriacii, cărora li-l și lăsă (4). La 27 Septemvrie din acest an Cârmuirea o aveau în Iași «boierii Divanului Moldovii», și anume Ioniță Sturza Logofătul, Ștefăniță Sturza, și el Logofăt, Scarlatachi Sturza, format la școale germane, doi Cantacuzini, Iordachi Vornicul și Matei Vistierul, doi Ghica: Iordachi Vornicul și Costachi Hatmanul, nepoții din ramura Slugearoglu ai lui Grigore Vodă decapi-

(1) Raportul consular din Brașov, 10 Aprilie 1789. Cu husari ei câștigară «den entschiedensten Sieg, dergleichen wir an der siebenbürger Gränze noch nicht gehabt haben»: căzură 253 de dușmani. — La Vălenii-de-Munte fugarii bătură pe boierul cu aprovizionarea, Iancu (raportul din 21 Aprilie). — Trei boieri se declară în scris pentru Austriaci (raportul din 9 Iunie; v. și apendicele). — Pentru încercarea de a se luà Făgărașul, unde țăranii fugiră din piață, v. Urechiă, după istoria austriacă a răsboiului, pp. 268—9.

(2) Hurmuzaki, X, p. XLII; rapoarte consulare austriace, în *Studii și Documente*, VII, p. 327 și urm.—Mavrogheni poruncise la începutul anului comandanților Arnăuților săi să-și dezarmeze oamenii. Aceștia arătând că lucrul ar fi cu neputință, căci «die Arnauten lassen sich lieber alle todtschlagen als dass sie ihr Gewehr hergeben sollten», Vodă mazilì și pe Tufecciu și pe Delibașa, dar îi trimese pe unul la Craiova și pe celălalt la Pitești, pentru apărarea hotarului (raport austriac din București, 18 Ianuarie 1788). In Aprilie noul Delibașă puse pe Arnăuți să jure credință pe cruce (raportul din 21 Aprilie, Sibiiu). De fapt Delibașa de Arnăuți «Sisse», cu fratele său, căpitan, trecură în 1788 la Austriaci, cu 100 de oameni. Căpitanul fu așezat la Trotuș (raport din 23 Decemvrie 1788). Rușii aveau cu ei pe căpitanul de Arnăuți Pavel *(ibid.)*. Atanasie *Gurschi* scrie în vara anului 1788 din Mohilău prin căpitanul Dumitru (anexă la rapoartele consulare austriace din Iași).

(3) Văcărescu, p. 296.

(4) *Ibid.* V. și Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, pp. 52—3.

tatul, un Roset: Lascarachi Vistierul, un Catargiu: Costin Vornicul, un Balş: Iordachi Vistierul şi cu ei Vornicul grec Depasta (1).

Pe la mijlocul anului 1789, Suvarov înlocuià pe bătrânul Rumienţov şi mergeà îndată la Bârlad, unde se aflà generalul Derfelden, care câştigase, având şi 1.000 de Arnăuţi, biruinţa cea mare dela Galaţi: el se aşezà apoi în tabăra dela Cărăpceşti lângă Siret. Prinţul de Koburg se coborà din Galiţia pe celălalt mal. Indată catanele sosiră la Agiud, şi cei doi generali ai Puterilor aliate fraternizară. Apoi aceste două oştiri se şi uniră la Trotuş împotriva Serascherului, ce se apropià cu 40.000 de oameni. La Mărăşeşti, lagărul următor, Arnăuţii, subt căpitanul «Falkenhagen», şi Cazacii lui Ivan Grecov dădură de cetele înaintate ale Turcilor, şi se încăieră o adevărată luptă. Mulţi duşmani se înecară în Putna. Indată, noaptea, se încheiè podul peste acest râuleţ cu albia prăpăstioasă, şi lângă Focşani Ruşi şi Nemţi oferiră lupta cea mare. Focul creştinilor şi un mare atac cu baioneta hotărî. Mânăstirile Sf. Samuil, ctitoria nouă a lui Constantin Racoviţă, şi Sf. Ioan fură luate cu asalt, după ce tunurile bătuseră în ziduri. In fuga lor spre Râmnicu-Sărat şi Brăila, Turcii fură urmăriţi, de aceeaş uşoară cavalerie a Arnăuţilor şi Cazacilor, împreună cu ulanii Impăratului (21 Iulie st. v.). «Erà cea dintâi bătălie», scriu Memoriile lui Suvarov (2), din care luăm toate aceste amănunte, «pe care s'o fi câştigat Austriacii în acest răsboiu».

Ca o urmare, Ruşii trecură înapoi la Bârlad, împotriva unui atac posibil al Turcilor ori a Capudanului Hasan din Bender, din Ismail, ocupară Fălciiul, unde puseră tunuri, înaintară cu avangarda până la Cahul şi Ismail; la Movila Răbâii steteà Repnin. In acelaş timp, Koburg se ciocnià cu trupele lui Hasan la Salcea, după care-şi puse tabăra „la Milcov, la o milă de Focşani“. Dela Bârlad, Suvarov alergă să-l ajute, când Vizirul însuş încercă să răsbune în-

(1) *Studii şi Documente*, VII, p. 240, No. 125. V. facsimilele adause la acest memoriu.

(2) *Histoire des campagnes du comte Alexandre Suworow Rymikski*, II, Londra, 1799, p. 48 şi urm. Pentru ciocniri anterioare, între avangarda lui Karacsay cu Arnăuţii lui Sava şi Turci, la Trotuş, la Valea-Seacă, v. Urechiă, *l. c.*, p. 255 şi urm. după «Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Russland, Oesterreich und der Türkey», III, Viena 1791. Unul din planurile date de Urechiă însemnă la Focşani bisericile Sf. Grigore Bogoslovul, Sf. Vasile, Sf. Dumitru, Precista, Domnească, Armenească, Nicolae cel Vechiu şi cel Nou, Sf. Ioan, Adormirea, Sf. Apostoli, Sf. Paraschiva, Vovidenia, Treisfetitele, Sf. Gheorghe şi Sf. Arhangheli, pe lângă «biserica neisprăvită».

frângerea. Turcii erau atuncia „pe apa Râmnicului, la patru mile de Milcov".

Se hotărî un marş ofensiv; în ziuă aliaţii erau la râul Râmna. Trecură apa, ce nu erà mai mare decât până la genuchi, şi străbătură „un câmp plin de porumb şi de buruieni ce treceau de brâu" (1). Turcii fură găsiţi în linii bine apărate lângă un Târgu-Cucului dispărut (2). Din Râmnic chiar se iviră 2.000 de „Arnăuţi călări" cu Mavrogheni. Acum, lângă Bogza şi Crângu-Mieilor (Bochsa, Kringumaelor) începură năvălirile furioase ale călărimii osmane. Suvarov concentră pe ai săi „subt un deal lângă satul Caiata, la o milă de Târgu-Cucului", vechiu loc de luptă al lui Ştefan-cel-Mare. „Se află încă pe vârful dealului ruinele unei cetăţi puternice, despre care se zice în ţară că acela care o iea, câştigă lupta, şi cel ce o păstrează e Domn în Ţara-Românească. Ea se află în mijlocul câmpiilor dela Focşani, cari se întind dela Putna la malurile Buzăului, până la Brăila şi pe cari s'au dat lupte sângeroase. Se ştie că Baiezid a înfrânt pe Ştefan Vodă (!) cu 60.000 de oameni lângă Râmnic (3).»

Arnăuţii se deosebiră şi aici. La Crâng, de unde băteau şi tunurile Turcilor, fu o frământare grozavă cu «dălcălecii» Ienicerilor. Arnăuţii Ruşilor şi *ai Austriacilor* — foasta strajă a lui Ipsilante şi a lui Mavrogheni — se ţinură însă bine. Pădurea fu luată în sfârşit, cu straşnic măcel. Apa Râmnicului, la depărtare de o milă, erà plină de sfărâmături şi de trupurile morţilor (11/22 Septemvrie). Aceasta e lupta dela Râmnic pentru Ruşi, dela «Mărtineşti pentru Austriaci, după un sat ce fusese odată pe Râmnic» (4).

Cu Cazaci şi Arnăuţi în frunte, se trecù râul a doua zi. Nu mai erau alţi duşmani decât cete bune de măcelărit. Prin Brăila, unde stătù 15 zile, Marele Vizir, bolnav, trecù la Şumla. Pe când Suvarov

---

(1) «Un champ couvert de blé de Turquie et de plantes sauvages qui s'élevoient jusqu'à la ceinture des hommes»; *ibid.*, p. 73.

(2) «Le camp des Turcs n'étoit pas loin du bourg de Tyrkogukuli»; *ibid.*

(3) «Sur une montagne près du village de Kaïata, à une mille de Tyrkogukuli... On trouve encore au sommet de cette montagne les ruines d'un fort considérable, dont on dit dans le pays que celui qui s'en empare gagne la bataille et que celui qui le garde est maître de la Valachie. La véritable cause de cette opinion c'est que la montagne se trouve au centre des plaines de Torhani *(sic)*, qui s'étendent de la Putna aux rives du Buséo jusqu'à Brahilow, et qui ont été le théâtre de combats sanglants. On sait que Bajazet défit l'hospodar Étienne avec 60.000 hommes auprès de Rymnik»; *ibid.*, p. 78.

(4) «A cause d'un village de ce nom, situé autrefois sur le Rymnik, mais qui n'existoit plus»; *ibid.*, p. 88. Astăzi satul există însă iarăş.

se întorceà îndată la Bârlad, în vechea lui tabără (1), Koburg, care se îndreptase spre Goleşti, lângă Focşani, avù misiunea de a ocupà Capitala munteană. Mavrogheni se oprise numai acolo, în fuga sa. Turci de peste Dunăre se strânseseră în jurul lui şi făcuseră tabără la Bucureşti. Numai după multă nedumerire şi o cercetare îndelungată a împrejurărilor, locotenent-colonelul Fischler îşi făcù în sfârşit intrarea în Capitala munteană, înspăimântată, la 15 Noemvrie. Il conduseseră Ioan Cantacuzino şi Câmpineanu (2), cari petrecuseră câtvà timp la Sibiiu, înaintând de acolo şi un memoriu către Impăratul Iosif, despre felul în care ar trebui dus războiul cu Turcii. Dar Koburg însuş nu sosì, primit cu pompă mare, decât la 9 Noemvrie (3) st. n., seara, la şapte ceasuri. Işi alese ca locuinţă casa — Palatul, scrie cinevà care l-a văzut, — care o moştenise Brâncoveanu (4). Indată se înjghebă Divanul, din Cantacuzino ca Spătar, şi Câmpineanu ca Agă, numiţi de Curte, şi din fruntaşii clerului şi boierimii muntene: Mitropolitul Cosma, Filaret de Râmnic, Dosofteiu Filitis de Buzău, Marele Ban Dimitrie Ghica, fratele lui Grigore Vodă, Scarlat Cornescu Vistierul (5), Radu Slătineanu, o rudă a Cantacuzinilor, Vornic, Radu Golescu, tatăl Goleştilor dela 1821, Logofăt, Constantin Ştirbei Drăgănescu, Vistierul Matei Fălcoianu şi un Ioan Damaris, cunoscut şi acesta ca rudă cantacuzinească. Koburg luă titlul de prezident al Divanului — «Măriia Sa Prea-Innaltul Prinţip de Sacsoniia-Coburgu, marele-comandir al tuturor oştirilor şi oblăduitorul ţării» (6), Generalul Enzenberg, fost guvernator al Bucovinei, a cărui iscălitură cirilică erà: «Enţenberg F[eld]-M[areşal]-L[aitnant] (7), fu viceprezident, şi agentul împărătesc de până atunci, Merkelius, întors din Ardeal, prin Roman (8), trans-

(1) Trecù şi la Tecuciu (*ibid.*, p. 95). Generalul-locotenent Mihailovici erà acum la Fălciiu (*ibid.*).

(2) La 5 Martie din acest an el se află în «ţară străină», «la Bozieni, din Ţinutul Niamţului, al Moldovii» (*Studii şi Doc.*, VII, p. 16, no. 69).

(3) Bălcescu, *l. c.*, pp. 192-4. — Cf. şi raportul inedit al lui Merkelius din 10 ale lunii.

(4) *Acte şi fragmente*, II, p. 308, No. 4. Cf. planul dat la sfârşitul operei citate a lui Urechiă.

(5) Raportul austriac dela Bucureşti din 2 Octomvrie 1788 vorbeşte de surgunirea lui la Nicopol.

(6) *Studii şi Documente*, I—II, p. 459, No. XXI.

(7) *Ibid.*

(8) Interesanta lui descriere de călătorie până acolo se află în còpiile de rapoarte ale agenţilor austriaci din Iaşi în Biblioteca Academiei Române.

lator (1). A doua zi se făcù și jurământul de credință, și Ioan Cantacuzino arată că, după sfatul său, primit și de Filaret și Cornescu, strânși în comisiune de cercetare, boierii ar fi jurat, nu după forma germano-română înfățișată de noul stăpân, ci după alta, încredințată de ei Mitropolitului și din care lipsià amintirea vasalității muntene față de regatul Ungariei și se adăogeà condiția respectării privilegiilor (2).

Actul de jurământ se păstrează de altfel între hârtiile Mitropoliei din București, azi la Academia Română. L-a publicat, după ms. fol. No. 1071, doc. 10, d-l A. Lăpědatu, în *Convorbiri literare*, XLIV, p. 403 (3). Se adeverește ce spun Memoriile lui Cantacuzino că formei, care cuprindeà mențiunea drepturilor Ungariei și care tăceà despre vechile noastre privilegii, i s'a substituit o alta, în care acea vasalitate medievală nu e pomenită și în care, din potrivă, se califică Leopold al II-lea numai drept «al nostru prea-strălucit protector» și i se făgăduește supunere «unind *folosul pământului nostru* cu enteresul stăpânirii *sale, pentru binile de obște... Și, păzindu-ni-se privileghiurile,* ne făgăduim ca, la cele prin putință spre ajutorul oștirii cei pentru ocrotirea țării, vom fi cu toată silința, neîmpublicând cele ce sunt de taina slujbei».

IV.

Cu toată împotrivirea Turcilor din Orșova, colonelul Kray învinse la Porceni pe Cara-Mustafà, ai cărui ostași fură văzuți apoi «feșteliți și plini de noroiu» fugind spre Dunăre (4), în ziua de 6 Octomvrie. După ce maiorul Brugglach pătrunse pe valea Oltului, călăuzit de un Băbeanu (5), Nemții întră în Craiova părăsită de Turci și de «catanele de Rumâni», fără prea mare pripă (6), la 6

(1) Bălcescu, *l. c.*, p. 194. In *Studii și Documente*, *l.*, *c.*, ar fi iscălit și un Vilarà.
(2) Bălcescu, *l. c.*, pp. 194—5.
(3) V. reproducerea facsimilată a actului, aici.
(4) Dionisie Eclesiarhul, p. 177.
(5) Urechiă, p. 285 și urm.
(6) Intâiu, cu o lună în urmă, ei porniseră în fugă nebună: «Cuprinși de frică fiind, ziua pe la prânz au dat fuga, neputând, de frică mare, nici să-și puie șeile pe cai, ci unii încălecà' pe cal fără de șea, altul de grabă nu apucà să-și deslege calul și încălecà pe el, alții își lăsà' tot și dà' fuga, iar alții își trăgeà' numai calul de căpăstru, cu nimic pe el, altul cu traista în capul calului, și unii, fiind pe la bărbieri să se razà, cum se'aflà' pe jumătate ras, se apucà' de fugă»; *ibid.*, p. 178. Apoi se întoarseră, siliră pe boieri a-și lăsà ișlicele pentru «căciuli negre lungi» de modă turcească, mâncară cu ei carne friptă de *curban-bairam* și le luară la acest prilej jurământ, iar, când se duseră la urmă, smulseră, subt amenințări de pradă, 40 de pungi pentru lefi.

Noemvrie (1): Kray aveà lângă el şi pe unul din Bibeşti, care fu făcut îndată ispravnic (2). De fapt isprava erà a lui Kray, care, ajutat cu ştiri şi de boerul Geanoglu, ce-şi aveà călugări spioni la Mavrogheni, stătuse cinci luni cu un detaşament la Porceni şi izgonise pe Turci: înaintea lui ieşiau acuma spre a-l duce la Episcopie fruntaşii celor cinci judeţe (3). Generalul-prinţ de Hohenlohe pare a fi venit numai la 26 următor, în ziua de Sf. Dumitru. Cu ei se întoarse Jianul, care, pentrucă fusese, cum s'a spus, prigonit de Turci, căpătă Căimăcămia judeţelor oltene, în care îl înlocuì însă, chiar în Noemvrie, Ioniţă Papuc, al doilea Clucer, care fusese şi Caimacamul turcesc. «Volintirii», cari prădau sălbatec, fură puşi la rânduealǎ cu cele mai aspre măsuri. Catanele nu se arătară însă mai blânde: «Soldaţi sânt», scrie la 26 Noemvrie un negustor, «pe la toate casele câte 10 şi câte 12, şi au ars toate gardurile, de au rămas tot câmp Craiova» (4).

Abià la 25 Martie st. v. 1790 venise în Craiova numirile membrilor Divanului: Ştefan Pârşcoveanu, fostul candidat la domnie, Barbu Ştirbei, care călătorise prin Apusul «duchilor» şi «duchezelor», Jianu, care jertfise pentru cauza austriacă, «Brăiloiul cel bătrân»,—Ioniţă Stolnicul, care scrià cu şase ani în urmă că «a îmbătrânit, a slăbit, a lăsat şi barbă, să fie lucru mai frumos»,—Glogoveanu, Ghiţă Jianu, fiul lui Hagi Stan, Clucerul Murgăşanu, Corniţă Brăiloiul, din aceeaş familie de vechi apărători ai cauzei împărăteşti. Li se rânduiseră lefi, dela 50 până la 200 de lei pe lună. Se aleseră şi ispravnici, cu plata, foarte însemnată, de 200 de lei lunar. Se puseră în fruntea Cancelariei trei Logofeţi Mari, cu 30 de lei leafă, şi mai mulţi alţii «mici», cu numai 10 lei (5). Dar, peste câtevà luni, la 15 August, «Divanul Banatului Craiovei» — acesta erà titlul oficial — se alcătuià numai din Pârşcoveanu, Barbu Ştirbei, Ioan Glogoveanu Vistierul şi din credinciosul Constantin Geanoglu Spătarul. Ei îşi luară ca tălmaciu, «secretariul cel mai întâiu al Divanului», pe Leopold Benedicti (6). Se întrebuinţă pecetea purtând mărcile celor cinci judeţe, între cari cerbul, albina, peştele

(1) Bălcescu, p. 194; Dionisie Eclesiarhul, pp. 178—9. La 8 după Urechiă, care reproduce «Ausführliche Geschichte».

(2) Cf. *Viaţa lui Barbu Ştirbei*. Vălenii-de-Munte, 1910, p. 10.

(3) *Studii şi Documente*, XI, pp. 104—105, No. 26.

(4) Cf. *ibid.*, VIII, p. 106, No. 7.

(5) *Ibid.*, p. 107, No. 10.

(6) V. şi Apendicele III.

și ghinda pe ramură, literele BN (= Banatul) fiind în latinește (1).

Iarna fu veselă pentru ofițeri, la Craiova, cu privire la care avem știri, ca și, de bună seamă, la București. Pe când străjile păziau la Dunăre, cu «ingineri» și tunuri, sunau *muzicile*, de modă apuseană, la *baluri* «de tractir». «Și iubià' și boierii, mai vârtos muierile, muzicile și balurile nemțești, că se adunà' cu ei la cele veselitoare.» Venind la Craiova la începutul anului 1791, emigratul Salaberry auzì vorbindu-se între boieri «franțuzește, și destul de bine», deși portul rămăsese, chiar la femei, cel vechiu, cu părul înfășurat în marame negre ori roșii, în cari sunt prinse «ghirlande ori mănunchiuri de flori», presărate cu diamante mari, cu talie având «buzunare» la sânuri, cu *rochie* «en pompe» pe pântece, cu papuci în picioare, pe cari-i lasă pentru a se așeză pe Divan *alla turca;* «cât despre mâini, Dumnezeu știe unde sunt, când ele nu țin mătănii de coraliu sau trandafiri uscați și trecuți prin chihlimbar, — ceeace înseamnă chilimbar tăiat în formă de trandafiri. Bărbați și femei jucau cu străinii, pătimaș, jocul de cărți la modă, *le pharaon*. La masă la Știrbei, președintele Divanului — «un gros vivant, qui auroit représenté à merveille Bombance dans le Roi de Cocagne», — se stă grecește pe călcâie,—și femeile, — se spun multe povești și se țes multe intrigi; la bal se joacă danțuri românești încă, pe cari călătorul, descriindu-le apoi cu deamănuntul, le caracterizează astfel: «gestul cel mai voluptos, îngânat de o arie simplă și monotonă»; un pas înainte, un pas îndărăt; timp de trei sferturi de ceas e tot *da* și *nu* (2). Nunțile urmau, cu strălucire mare, în câșlegi, înaintea Nemților: Salaberry văzù una la biserica lui Știrbei, cu multe lumini și ploaie de alune (3).

La București, pribeagul francez găsì pe Enzenberg și ofițerii lui

(1) *Studii și Documente*, XII, p. 296, No. IV. N'am putut regăsì acest document în colecția mea. Unul cu pecete nu se află în Biblioteca Academiei.

(2) Cf. *Archiva societății științifice și literare din Iași*, III, p. 209: o caricatură grosolană a horei în 1793, la Iași, unde tinerele cocoane, învățate de Ruși, danțau și *anglaise* și poloneza.

(3) Cf. constatările făcute în Moldova de tânărul rus Struve: *Voyage en Krimée, suivi de la relation de l'ambassade envoyée de Pétersbourg à Constantinople en 1793 ; publié par un jeune Russe attaché à cette ambassade*, Paris, Maradan, 1802, după *Reise eines jungen Russen von Wien über Jassy in die Crim und ein ausführliches Tagebuch der im Jahre 1793 von St. Petersburg nach Constantinopel geschickten russischen Gesandtschaft*, Gotha, 1801. In *Archiva, l. c.*, am dat un larg rezumat al părții din carte care ne privește.

— Koburg plecase de mult — desnădăjduiți că nu se mai isprăvește un războiu care-i ține în astfel de locuri cu petreceri puține și, după gustul lor, grosolane. Trăsuri nemțești *(chariots allemands)* și cai de oaste străbăteau străzile podite cu bârne. Dintre boieri călătorul văzù pe Spătarul Ioan Cantacuzino, «care ar trece oriunde drept un om instruit. El urăște pe Turci, cari-i puseseră la preț capul; dar ura lui e mai liniștită decât a frate-său. Acesta scăpă dela ei dintre Ieniceri — ca prin minune, și le-a juruit atâta dușmănie, încât, după ce a slujit împotriva lor în oastea prințului de Koburg, la încheierea păcii (dela Siștov, în August), s'a aruncat în oastea rusească, pentru a-i combate încă». Și călătorul pomenește despre roabele din Ismail, pe cari Nicolae le trimesese lui Ioan, și cari se pierdură pe drum, și despre alte roabe, pe cari ofițerii austriaci le vizitau în lipsa stăpânului (1).

In Memoriile sale, scrise rusește — pe cari Bălcescu le-a văzut și pe cari cât mai curând ar trebuì ca această instituție să le capete dela urmașii lui Ioan Cantacuzino, mort la moșia sa de pe Bug, Cantacuzinca, în 1828, — Ioan Cantacuzino arată că dorià pe atunci — și scrià pentru aceasta lui Potemchin, lui Repnin, lui Suvarov și Galițin, toți comandanții Rușilor — întărirea vechiului drept de alegere a Domnilor, râvnind el însuș după Scaunul înaintașilor săi și întemeierea unui «Stat creștin mare și puternic», din Românii amânduror Principatelor. Chiar atunci, în Fevruarie 1790, el se duse însuș în Moldova pentru acest scop (2). Fratele său ceruse atunci dela Impărat, «augustul nostru stăpân», să fie numit subpolcovnic al regimentelor de *volintiri* Mavrodin (3) și Delibașa, pentru «a servì pe Măria Sa împotriva necredincioșilor», fără a voì să hotărască răsplata ce l-ar aștepta după pace. El fu numit «locotenent-colonel» și comandant al Arnăuților pentru a-i oprì dela jaful caselor și moșiilor boierești; din «walachischer Fond» erà să aibă leafă de 155 florini pe lună (4). In timpul negocierilor de pace dela Siștov, Ioan, întors din Moldova, cereà reprezentantului prusian, marchizul Lucchesini, să primească Principatele subt ocrotirea marelui rege Frederic, care și-ar puteà strecurà manufacturile aici (5).

(1) Salaberry, pp. 122—3; Apendicele I.

(2) Scrisoarea de recomandație, în Bălcescu, *l. c.*, p. 201, nota.

(3) Pentru «Mavrodin binbașă, pe carele-l făcuse Nemții maior, fiind om viteaz, cu un fecior al lui, iar viteaz și hrăbor», v. Dionisie Eclesiarhul, p. 180.

(4) *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 314 și urm.

(5) Bălcescu, *l. c.*, pp. 197—9.

Lui i se datorește în sfârșit actul de afirmare a drepturilor țerii, subt care, înainte de a-l da noului comandant austriac în București, generalul Mitrowski, el pusese iscăliturile meșteșugite ale Divanului întreg. Hammer, istoricul Imperiului otoman, îl dă mai târziu într'o scrisoare. Pe baza rapoartelor unchiului său Mihai Cantacuzino (1), Ioan cereà pentru „nația românească“, păgubită până acum de vechile ei drepturi și coborîtă abuziv la situația de locuitori ai unor provincii turcești, altă soartă decât cea veche, pe care n'ar primì-o cu nici un preț, ci mai curând „ar vrea să-i înghită pământul pe loc ca Lisabona și Lima“, de curând dărâmate de cutremur, cum știà bine acest cetitor de gazete apusene. Se pretindeà înapoiarea raielei dunărene după dărâmarea cetăților, *alegerea Domnului de un număr fix, restrâns, de alegători din toate cele trei stări*, cum se făcuse când Alexandru Ghica moștenì cu voia țerii pe tatăl său Scarlat Vodă, mort în Scaun, apoi răspunderea tributului de „300 și cevà pungi de bani“ la Poartă prin ambasadorii Rusiei și Austriei, *cari vor fi amândouă Puteri protectoare*, înlăturarea zaherelei și a monopolului turcesc asupra vitelor de export. Oaste românească va apără teritoriul românesc, și *în timp de răsboiu el trebue să fie declarat neutru* (2).

Apoi Salaberry ne duce la o „assemblée“ — cuvântul e și în românește, la Văcărescu — în casa „Vistierului“, care poate fi ori Marele Vistier Scarlat Cornescu ori Vistierul Matei Fălcoianu. Stăpânul trage din ciubuc și iscălește hârtii. Femei se adună și se îngrămădesc pe divan, apropiind florile și pietrele scumpe. Iar „boierul Campanion“, Aga Scarlat Câmpineanu, „de o veselie rară pentru țara unde trăià și poziția în care se aflà“, își arată părerea de rău că a lăsat la băile din Spa, unde fusese de curând cu un ofițer rus, o iubită „frumoasă ca luna“ (3).

V.

O a treia administrație împărătească funcționà pentru Moldova la Roman. Aici *se îngăduise* oarecum, de către Rușii lui Rumiențov, ca aliații să-și aibă iernatecul la sfârșitul anului 1788. Aripa dreaptă

(1) Cf. Bălcescu, *l. c.*, p. 200; Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 197 și urm.

(2) Am tipărit acest memorabil act, așà cum îl dă scrisoarea lui Hammer din 10 August 1803, în *Convorbiri literare*, 1901, p. 1126 și urm.

(3) Pp. 123—4; Apendicele I.

mergeà până la Piatra, cea stângă până la Pașcani. Indată însă după așezare venì poruncă de a nu se ținea în seamă hotărîrile Rușilor și ale Divanului din Iași: erà vorba chiar să se exploateze ocnele pe seama fiscului împărătesc (1). Astfel se întemeiè «administrația chesaro-crăiască în Moldova». Asupra ei lipsesc scrisorile românești ca și paginele călătorilor. Avem însă un număr de acte dela dânsa. In fruntea administrației județelor dintre Siret și munte erà «Măria Sa Domnul Ioan Fidel Erggelet», «Sfetnic al Gubernii Liovului și Administrator», adică, probabil, Erngeleith. El deschideà «procese», făceà somații, primià «protestăluiri» și «apelații» și dădeà «sentenții». Boierii, din Bucovina poate, cari pierdeau judecata, declarau că recunosc, ce e dreptul, pe «dumnealui Administratorul», dar nu și Divanul ce-l încunjurà. «Nici printr'o publicație sau altŭ drumŭ», scrie Ianachi Cantacuzino, «nu ni s'aŭ făcut de știre, și nu știmŭ de vre-un Divan să fie acolò în Romanŭ, alcătuitŭ și de niște persoane neștiute, care se vădŭ acolò iscălite... Pentru noi un Divanŭ nepublicarisitŭ și cu persoane cu totul neștiute nu poate să fie legiuitorŭ lucru... Săntŭ și fără idei, necumŭ cu vre-o știință de filosofie și pravilĭ giudecătoreștĭ; în pămăntulŭ nostru aceste persoane nu s'aŭ putută învrednicì ca să fie orănduiți de către Stăpănire să judece vre-odată măcarŭ doĭ țarani (2)». Persoanele atacate astfel erau Pitarul Ioan Cheșcu și căpitanul Antohie Cuza, mazil (3). Divanul din Iași, «Divanul Cnejăi Moldoviĭ», în care, la 30 Iulie, subt prezidenția fostului consul Sărghie Lascarev, «statschii sovetnic, cavaleriŭ și întâiu-șezătorŭ la Divan», întâlnim pe Sturza, pe Constantin Greceanu, pe Constantin Roset și alți doi, încercà să se amestece, dar acestui Divan *rusesc* i se răspundeà dela «K. K. Administrația Romanului» în aceste cuvinte de mustrare: «Cum de sorocește la Divan o ğudecată pentru niște moșii care săntŭ într'altă stăpănire și supuse altiĭ ğudecătoriĭ?» (4). Aproape doi ani funcționà la Roman Administrația. In Iulie, ea se ocupà de cererea Mariei, fiica lui Matei Cantacuzino și văduva lui Zamfirachi Damaris—și aceasta o călătoare prin lume—de a i se îngăduì să-și vândă moșiile din Buzău, Secueni, Teleorman și Ilfov—între altele și Băneasa—pentru a plecà în Apus pe totdeauna (5).

(1) Rapoarte austriace din Cernăuți, 26 Noemvrie și 17 Decemvrie 1788.

(2) *Studii și Documente*, VII, p. 243, N-le 135—6.

(3) *Ibid.*, pp. 243—4, N-le 137—8.

(4) *Ibid.*, pp. 244—5.

(5) *Geneologia Cantacuzinilor*, p. 316 și urm. Și Agentul din Iași, Raab, erà, la 29 Noemvrie 1789, in Roman; Blancard, I, p. 467.

VI.

«Zahareà are oștirile destulă dela Dumnezeu», scrie un negustor din Craiova, în Martie 1790, «numai moarte multă este între soldați și între ceilalți oameni ; mor de se stâng, de lingoare ; zac ca dovlecii; unde intră boala, cad toți la pământ». Dionisie Eclesiarhul dela Râmnic a văzut și el în orașul lui întâiu parada celor morți la spitalul de acolo, unde fuseră aduși pentru aerul curat: «petrecându-i cu câte un polc de soldați tot în rând până la biserică, cu preot, și-i slujià, apoi îi îngropà, și soldații făceà' o mustră..., și puneà' peste cosciug postav negru». Apoi numărul bolnavilor și celor trecuți din vieață ajunse așà de mare, încât cinstea, grija, omenia față de bieții ostași morți în țară străină dispărură: erau duși noaptea, goi pentru economie, și aruncați «ca snopii» în șanțuri, având salahorii cari le săpaseră ca singuri ciocli. Și orășenii zăceau de ciumă, prăpădindu-se cu grămada. Astfel lămurirea eclesiarhului nostru că boala venià din «slănină crudă» mâncată cu pesmeți — căci dobitoacele curate pentru Islam le mâncaseră de mult credincioșii Profetului — și din «apa rece» rămâne numai ca o notă pentru închipuirile ce-și puteà face un cleric cărturar de pe acel timp. Ungurii și «Românii ungureni», adaoge el, scăpau stropind aceeaș slănină, la care erau mai deprinși, cu vin (1). Locurile libere erau umplute cu pandurii olteni, cari aveau toată grija poștelor și nu se purtau cu lumea mai blând decât Nemții cei adevărați și vechile catane (2).

In primăvară răsboiul pe care-l deschiseră Turcii, într'o nouă mișcare de ofensivă, puse la încercare pe acești ostași obosiți. Dincoace de Olt tentativa lui Koburg de a luà Giurgiul fu respinsă, în Aprilie, și peste câtevà săptămâni noul Vizir Seid-Hasan, care înlocuià pe Hasan Capudanul, ocrotitorul, mort în luna Martie, al lui Mavrogheni, trecù Dunărea la Rusciuc, gonind pe Austriaci până la Argeș (Iunie) (3). Se credeà că Turcii vor îndrăznì să înainteze până la București.

In Banat luptele începură, cu șeicile turcești, pentru stăpânirea Dunărei și a ostroavelor, încă din Aprilie. La 8 Maiu se știà în

(1) P. 183. Cf. *Studii și Doc*. VIII, p. 107.

(2) In Salaberry, unul din ei ciomăgește la Cerneți pe rândașul unui boier; pp. 95 6; Apendicele I.

(1) Suvarov, p. 96 și urm.; Bălcescu, *l. c.*, p. 199.

Craiova că vine Turnavitul, unul din căpitanii lui Mavrogheni, cu nepotul acestuia, şi cu Cămăraşul de izvoade. Volintirii răspundeau pătrunzând până la Smârdan (1). Indată însă Domnul muntean, care petrecuse iarna strângând altă oaste, a lui personală, pe malul drept, apărù la Vidin în fruntea ei. La 26 Iunie el dădù lupta, lângă Calafat, lui Clerfayt şi Stedler, comandanţii oştilor împărăteşti în Banatul oltean. In zadar căută să-l sprijine noul Vizir, care şi el trecuse acuma Dunărea. «9 batalioane de infanterie şi 5 divizii de cavalerie» strivirà pe cei 8.000 de duşmani, şi Divanul din Bucureşti aduse la cunoştinţa locuitorilor Capitalei, îngrijoraţi de apropierea oştilor din Giurgiu, această biruinţă, care trebuià să aducă peste câtevà săptămâni, la 19 Iunie st. v., decapitarea lui Mavrogheni, ca o răsbunare a Vizirului (2). Indată după aceasta Kray cucerì ostrovul de lângă Vidin, zis Turnul (3).

In Bucureşti se purtà grija spionilor: boierul Drăgănescu erà închis ca dătător de veşti; un Grec, Polizu, se suì în spânzurătoare, împreună cu logofătul Gheorghe, nepotul episcopului de Silistra, care, acesta din urmă, erà găzduit la biserica Doamna Bălaşa; cu toată «hărboria» lui supt Giurgiu, Mavrodin erà adus, cu căpitanii lui de Arnăuţi, supt pază şi osândit «la şanţ pe zece ani» (4). Suvarov erà chemat, în cea mai mare grabă, pentru a scăpà Bucureştii de cucerire.

El plecă din Bârlad, lăsând aici şi Cazaci şi Arnăuţi, pe când la Prut rămâneà generalul Melin, înlocuit apoi cu Galiţin. Duceà cu el 2.000 de Arnăuţi, pe lângă 15.000 de ostaşi ai săi, ruşi. La Risipeni pe Buzău veniră dela Austriacii aliaţi veşti şi mai rele. In trei zile Suvarov ajunse la Afumaţi în Ilfov, unde erà pe atunci fabrica de postav, şi a doua zi Koburg puteà să vadă pe liberatorul său, care întrase, numai cu puţini, în Bucureşti. Până să se bată pe strade — «şi Muscalii războià' pe Nemţi, că-i lovià' la fălci cu pumnii», asigură Dionisie Eclesiarhul (5), pentru băutură şi pentru «posadnice şi slujnice ţiitoare», cunoscute aceluiaş slujitor bisericesc, — ostaşii celor două Impărăţii îşi arătau toată dragostea unor

(1) *Studii şi documente*, VIII, p. 109 şi urm.

(2) Ureche, III. Cf. Blancard, *l. c.*, p. 480 şi urm. Pentru luptă, şi Dionisie Eclesiarhul, p. 179.

(3) *Ibid.*, p. 179. Cf. *Studii şi doc.*, VIII, p. 109, No. 21.

(4) *Ibid.*, p. 112.

(5) Pag. 181.

frați drepți cari nu s'au văzut de mult (1). Vestea armistițiului dela Reichenbach, impus noului Impărat Leopold de mediatorii prusieni, englezi și olandezi, împiedecă însă marea ciocnire ce se pregătià între cei 50.000 de oameni uniți și Turcii cari erau atunci încă plini de încredere și de avânt. Suvarov se întoarse prin Buzău și trebuì să-și facă pod propriu la Mărășești, alături cu pontoanele austriace. Dând știrea că s'a încheiat armistițiul, un negustor bucureștean se căinà astfel: «Nimenea nu crede de a fi făcut așà semfonie oarbă Impărăția noastră, și, de va fi adevărat aceasta așà, vai de Țara-Rumânească și de toate locurile ce le-aŭ fost luat Neamțul, că robie și robie va fi la săracii creștini: făr' Dumnezeŭ să facă milă cu creștinii, să nu fie așà precum se vorbește»! (2).

Totuș erà adevărat: fără condiții speciale pentru Principate, Austriacii încheiară armistițiul, și peste câtevà luni erau să încheie la Siștov, lângă locul unde pierise, de sigur nevinovat, Mavrogheni, și pacea. In Octomvrie Koburg părăsià Țara-Românească. In Bacău și Roman se așeză însă al doilea regiment românesc, împreună cu Secuii și Ungurii lui Barko, care tăiase cândvà granița Bucovinei; cavaleria rămâneà în șesul muntean (3).

Un raport prusian vorbește în Martie 1791 de svonul «descoperirii unei răscoale închipuite a boierilor din București împotriva garnizonei austriace» (4). Poate ca acolo era vorba numai de o pregătire a nouăi stări de lucruri care trebuià să înceapă îndată, căci armistițiul se isprăvià. El fu prelungit însă în aceeaș lună, și generalul Iosif Mitrowski luă acum moștenirea lui Enzenberg, înlocuitorul lui Koburg. El își făcù intrarea la 23 Martie st. n. Totuș se poruncià în Aprilie negustorilor turci să plece într'o lună, fiind prea mulți din nația lor (5). Se cereà țerii o nouă zahereà pe patru luni; Boierii trebuiau să dea 500.000 de lei cu titlul de «contribuție extraordinară». Iar când Văcărescu se întoarse tocmai dela Rodos, el fu izgonit ca spion al Vizirului, în numele căruia ar fi anunțat că Mahmud de Scutari e numit serascher al țerii împotriva Rușilor. (6).

---

(1) Suvarov, pp. 98—102.
(2) *Studii și doc.*, VIII, p. 111, No. 30.
(3) *Ibid.*, pp. 112—3, No. 34.
(4) *Acte și fragmente,* I, pp. 319 20.
(5) *Ibid.*, p. 324.
(6) *Ibid.*, pp. 326 7.

Și, de fapt, el luase această sarcină asupră-i (1). Ba încă împotriva Rușilor cu cari urmà răsboiul, el luă asupră-și gătirea podurilor: cele peste Olt și Jiiu se *tăiară* ca pentru niște mori ale Mitropoliei cu voia celui ce purtà cârja de arhipăstor, Cozma; cel dela Buzău se gătì cu ajutorul episcopului Dosofteiu Filitis. Astfel înainte de plecarea Nemților fruntașii Bisericii românești se arătau, poate și din motive religioase, cu fapta împotriva lor.

Abià peste un an dela armistițiu, la 31 August, Mihaiu Suțu, numit Domn peste tot teritoriul ocupat de Austriaci, își făceà intrarea în București și arătà țerii că ea s'a întors acum în puterea Turcilor, «supt stăpânirea cărora ați trăit și voi și strămoșii noștri». Dela 28 ale lunii ocupația austriacă încetase.

Stăpânirea Impăratului creștin din Apus se mântuise. De pe urma ei rămăsese o Vistierie goală și o țară ruinată, o boierime cevà mai conruptă și o țărănime cevà mai săracă. Sătenii pe cari Salaberry i-a văzut aburcându-i trăsura supt biciu, până la moșneagul care sărise și el să ajute cu cârja, bordeiele de «Hotentoți» pe cari le descrie acelaș, cu femeile sălbatice cari, când li se aruncă o aripă de puiu, scot din țoale copilul amorțit de foame și-l hrănesc (2), cu lăcomie pentru dânsul,—sunt ilustrațiile regimului de fericire creștină pe care încă odată țerile noastre avuseră sà-l guste. O mie șapte sute de familii din județele de șes fugiseră la Giurgiu (3). In sfârșit în primăvara ultimului an de ocupație «țăranii de lângă Craiova», scrie Lucchesini, «se hrăniau cu pâne mestecată cu paie hăcuite și cu mușchiu de pe copaci: *am avut în mână o bucată*» (4). Domnia fanariotă care se întorceà, nu puteà aduce nimic mai rău.

---

(1) Papiu, *Tezaur*, II, p. 299 și urm.

(2) Salaberry. V. *Apendicele* I.

(3) Văcărescu, p. 499.

(4) «La disette est si grande, que les paysans des environs de Krajova se nourrissent de pain mêlé de paille hachée et mousse d'arbre: j'ai eu en main un morceau», *ibid.*, II, p. 322.

APENDICE I.

Partea Românilor din Principatul muntean în răsboiul turco-austriac precedent (1).

Însemnarea pentru câtă chieltuială coprinde la o șaică ce au venitŭ fermanŭ însă să să facă la Giurğovŭ, cumŭ arată anume; Fevruarie 25 d., lt. 7246 [1738].

20 dă lopătași po tl. 30	tl. 600
20 dă ostași po tl. 30	» 600
tunarii	» 30
cărmaciulŭ	» 30
temtemŭ telteletŭ	» 200
1 sanğacŭ și unŭ alemŭ	» 60
1 bairamŭ și alemŭ poleitŭ	» 60
1 edecŭ și cucliiacŭ	» 8
cearmăculŭ și cu halatulŭ	» 8
1 lengherŭ de ferŭ și cu halatulŭ	» 8
7 cantară de hierŭ, cantarulŭ po tl. 7 polŭ	tl. 52 polŭ
plata la lipsă și la tăiatŭ	tl. 6 polŭ
plata la meșteri de lemnu *(cevà șters)*	tl. 90
pentru învălitoarea čardacului la păsle	» 15
la macarale și la alte trebuințe	» 8
la zeftŭ și catranŭ	» 20
la vănsealaĭ la plata	» 60
la căpt.. pentru așternutŭ și pentru alamă	» 100
la 22 de lopotari, minteanuri roși cu șiretŭ	» 30
leafa căpitanuluĭ, de lună 6	» 300
leafa pentru măncarea capitanuluĭ	» 200
	cinŭ tl. 2.728

(1) După «Rânduiala făcliilorŭ denŭ zioa de Bl[a]goveștenii, hramulŭ bisericii de josŭ, și totŭ să daŭ și susŭ, anume Martie 22 d., 7233» (1725) și «rânduiala făcliilorŭ de luminata zi a Paștilorŭ, Mart 28 d., lt. 7233», în ms. G. Em. Filipescu al ***anatefterului*** brâncovenesc (v. ***Studii și doc.***, V), comunicat de d-l N. Filipescu.

Semnare pentru cătă sumă de orzŭ s'au cumpăratŭ dela Giurğovŭ, cu chila Giurğovuluĭ, care vine într'o chilă căte 6 stambolchilă, chila căte tl. 3 pl., iarăşŭ cu marefetulŭ dum. Hasimŭ-Efendi, cadiulŭ decolò, cum arată anume: Fev. 25 d., l-tŭ 7247 [1739].

Grămadă Ahmetŭ Agà	orzŭ	chil.	608	tl.	1.575
Bostanzadeà Ahmetŭ Agà	»	»	400	»	1.400
Asci-Ibraimŭ Başà	»	»	100	»	350
Ahmetŭ fiiulŭ lui Mehmetŭ	»	»	50	»	175
Ambazolŭ-Zadeà Hasanŭ-Agà	»	»	300	»	150
Mehmetu fiiulŭ lui Alì	»	»	200	»	700
Caimzadè Ali-Celebì	»	»	50	»	175
Filibelì-Mehmetŭ-Agà	»	»	250	»	875
Caimŭ-Zadeà-Omerŭ-Başà	»	»	30	»	105
Alemdarŭ-Hasanŭ-Başà	»	»	100	»	250
Chiurŭ-Mehmetŭ-Agà	»	»	150	»	525
Balabanŭ-Hagì-Alì	»	»	400	»	1003
Abdula-Beiŭ	»	»	200	»	700
Hagì-Alì-Agà	»	»	100	»	350
Ali-Başà fiiulŭ luĭ Omerŭ	»	»	54	»	179
Anastasie	»	»	100	»	350

cinŭ orzŭ chile 2.934, tl. 9269;
care foiţă iaste pecetluită de dumnealuĭ cadiul de Giurğovŭ Hasăm-Efendi.

Semnare pentru cătă sumă de untŭ înpărătescŭ s'au cumpăratŭ dela Giurğovŭ afară denŭ darale, cu marefetulŭ dum. Hasimŭ-Efendi, cadiulŭ de acolò, cumŭ arată anume; Fev. 25 d., ltŭ. 7247 [1739].

Mola-Ahmetŭ otŭ Roşciucŭ, cantare 29, oc. 17, tulumurĭ 3. edeč 6, tl. 558 i banĭ 45.
Molla-Mustafà otŭ Giurğovŭ, untŭ, cantare 19, oc. 12, tulumurĭ 3. edecŭ 5, tl. 366, banĭ 24.
Alemdarŭ-Abdula-Başa otŭ Giurğovŭ, untŭ, cantară 53, oc. 31. edecurĭ 15, tl. 1.019, banĭ 118.
Hagì-Ali-Agà otŭ tamŭ, untŭ, cantară 24, oc. 41. edecurĭ tl. 417 i banĭ 24.
Mustafà-Başa otŭ tamŭ, untŭ, cantară 17, oc. 46. edecurĭ 3, tl. 339 i banĭ 91 pl.
Emer-Hagì-Usiinŭ otŭ Roşčucŭ, untŭ, cantară 10, oc. —, a dramŭ 300.

edecurĭ 3, tl. 68, banĭ 4 pl.
Tătarŭ-Alì-Başa otŭ Giurğovŭ, untu, cantara 3, oc. 26.
edecuri 3, tl. 190, banĭ 15.
Cincĭ cantară 155, oc. 33, dram. 300.
talumurĭ 50, edecurĭ 39.
Preţulu untului tl. 2.206 pl., iarŭ cu pecetea dumisale cadiului otŭ Giurğovŭ Hasănŭ-Efendi.

Suma liudelorŭ de toate steagurile de slujitorĭ, de pe cum arată în josŭ anume; Septemvrie 1 dn., leatŭ 7248 [1739].

Steagŭ de boerime anume:

Scarlatu bivu vt. Post.
Costandinŭ bivŭ Vl. Capt.
Costandinu Asanŭ vt. Arm.
Pârvulŭ Măg[ureanulŭ] Post.
Mihaiŭ Popescu Post.
Iorga Lipănesculŭ Post.
Radulŭ Balasachi Post.
Iordache Canóra
Costandinŭ Plopşoreanu.
Luca Rahtivanulŭ.
Ioniţă bratu Vasilachi Post.
Costandinŭ Prijbeanulŭ.
Mihaĭ Rudeanulŭ.
Radulŭ snă Radulŭ Cluč.
Mateĭ Milesculŭ.
Dumitraşco Vlŭ Cup.
Ştefanŭ Pah. Rănesculŭ.
Costandinŭ Măg[ureanulŭ] Pah.
Luca Pah.
Ianache biv vt. Post.
Ceauşŭ za Aprozĭ.
Costandinŭ Florescu 3 Post.
Radulŭ Fălc[oianu] Post.
Vintilă Post.
Costandinŭ Popescu Post.
Costandinŭ Cocorăscu Post.
Costandinŭ Lăp. Post.
Ianachie vt. Com.
Anastasie Mora.
Istodorŭ Com.
Radulŭ Brăiloiulŭ.
Costandinŭ Corbeanu.
Ioniţă Băleanulŭ.
Ştefanŭ snă Iane Popa.
Badea Părăianu.
Manole Credincearŭ.
Radulŭ Oresculŭ.
Ioniţă Peh.
Mihaĭ Zătreanu.
Şărbanŭ Breaz[oianu] log. za Vist.
Necolae Creţ[ulescu] Vl. Čoh[odarŭ]
Neculae Ded[ulescu] Post.
Mateĭ Pădure Post.
Pătraşco Găv[ă]nesculŭ.
Leonardie Post.
Barbulŭ Priotescu Post.
Iordachi Sefendachi Spăt.
Dumitru Spet. Com.
Costandinŭ Fiotŭ [Hiotul, din Chios].
Costandinŭ Căplescu Com.
Dumitraşco Starostea.
Costandinŭ fiĭ log. za Vist.

Costandinŭ Brădescu.
Ştefanŭ Strămbeanulŭ.
Dumitru Medl.
Pah. Minculŭ snă Chir.
Papa Rusănesculŭ Pah. (1).

Copii denŭ casă ceĭ micĭ.

Costandinŭ Rumănulŭ.
Sandulŭ Arapulŭ.
Costandinŭ snă Necula Căpt.
Costandinŭ Limberŭ.
Vasilie Arvanitohoritulŭ.
Gheorghie de la Căminarŭ.
Barbulŭ Plopşoreanu.
Pascalŭ snă Savveĭ.

Paicii.

Ianachie văt[afŭ].
Stamate.
Grigorie.
Hristo mataragì.
Păunŭ.
Manole sarağbaşa.
Tudorŭ chih[aia]
Dimitrie.

Čohodarii.

Dimitrie Baş-Č[o]h[o-darŭ].
Fiera.
Nicola.
Ivanŭ.
Trandafirŭ.
Anastasie.
Stoianŭ.
Dima.
Panait chih[aia].
Dima.
Ivanŭ.
Tudorŭ.
Radulŭ.
Stoianŭ.
Mihalachie.
Stanciulŭ.
Tudorŭ.
Manea.
Ivanŭ.
Dumitre Demirŭ.
Chirco.

Copii denŭ casă ceĭ marĭ.

Avraamŭ.
Toaderŭ Mold[ovea-nulŭ].
Stoica Fălcoianu.
Manolache.
Gheorghiţă.
Vasilie.
Manulŭ.
Socolŭ.
Stănimirŭ.
Vlaiculŭ.
Neculae.

(1) Cf. raportul austriac din Bucureşti, 1-iu Fevruarie 1788: «Den 28-ten Abends liess der Fürst alle grosse Bojaren zusammen kommen und verlangte von ihnen 25 junge Bojaren der ersten Familien, welche dem Spathar allsogleich nachfolgen sollten; diese mussten die Bojaren allsogleich bestimmen. Des Ghyka sein mittlerer Sohn musste den Anfang machen, die Übrigen mussten ihm folgen... Den 30-ten wurden die jungen Boyaren, obwohl diesen Tag die Witterung hier sehr stürmisch war, unter der Aufsicht des Gross-Postelnick dem Spathar gegen Fokschan nachgeschickt». Mulţi credeau, adauge raportul, că ei erau să fie întrebuinţaţi la Brăila, dar Domnul declară că-i trimete la Focşani ca să apere hotarul de Turci. «Er wolle ihnen mit den älteren Bojaren auch nachziehen».

Ștefanŭ Sărbulŭ.
Nanŭ.
Dragomirŭ.
Spandonie.
Nedelco.
Gheorghie Târg[oviș-teanulŭ].
Voico.
Iane.
Arsenie.
Vladulŭ.
Vladŭ celu micu.
Gheorghie Buc[ureș-teanulŭ].
Sărbulŭ.
Oprea.
Radulŭ.
Tanasie celŭ mare.

Iordaghiia.
Baldovinŭ.
Costandinŭ.
Tănasie celŭ micu.
Filimonŭ.
Văsile Târg.
Manole
Mihai otŭ Târg.
Florea.
Gheorghie Mold.
Stanŭ.
Miroslavŭ.
Ilie.
Toma.
Grigorie alŭ Port.
Pătrașco.
Grozea.
Petre.

Bogdanŭ.
Mihaĭ Râmniceanulŭ.
Pârvulŭ.
Agapie Greculŭ.
Andronie.
Frățilă.
Ionŭ.
Șerbanŭ Lăz[ă]reanu.
Nedelco Sărbulŭ.
Paraschiva.
Sterie.
Stănislavŭ.
Stoica.
Vladulŭ caf[egiulŭ].
Miha Căm.
Grigorie celŭ micŭ.
Gugiulŭ.
Badea.

Slujitorimea.

Velŭ Steagŭ, liud. 88.
Sima Căpt., liud. 43.
Hagi Stanŭ Căpt., liud. 40.
Necula Capt. Cornea, liud. 55.
Pană Capt., liud. 37.
Manta Capt., liud. 40.
cinŭ liud. 303, căpitanĭ 6, zapciĭ 18.

Siimeanĭ holteaĭ.

Hagi Stoica Capt., liud. 50.
Gheorghie Capt., liud. 46.
Tudorŭ Capt., liud. 50.
cinŭ liud. 146, capitanĭ, zapciĭ 9.

Arnăuțiĭ.

Nicula Capt., liud. 49.
Paraschiva Capt., liud. 47.
cinŭ liud. 36, căpitanĭ 2, zapciĭ 6.

Sărbiĭ.

Gheorghie Căpt. snă cap. *(sic?)*, liud. 66, căpitanĭ 1, zapciĭ 3.

Mocanii.

Preda Căpt., liud. 64.
Dobrinŭ Căpt., liud. 45.
Costandinŭ Căpt., liud. 35.
Sandulŭ Căpt. otŭ Răm[nicŭ], liud. 34.
Mihalcea Căpt., liud. 37.
Nedelcu Căpt., liud. 48.
Costandinŭ Căpt. otŭ Boz[ăŭ], liud. 37.
cinŭ liud. 200 pl., căpitanĭ 7, zapciĭ 21.

Levenții.

Daniilŭ Capt., liud. 65, capitanŭ 1, zapciĭ 2.

Cazaciĭ călăreți.

Velŭ Steag, liud. 41.
Andreiŭ Căpt. otŭ tărgŭ, liud. 52.
Manea Căpt., liud. 37.
Gheorghie Căpt., snă Ma[nea?], liud. 63.
cinŭ liud. 262, căpitanĭ 4, zapciĭ zece.

Vănătorii.

Preda Căpt., liud. 99.
Radul Căpt. liud. 66.
cinŭ liud. 162, căpitanĭ 2, zapciĭ 7.

Talpoșii.

Pătrașco Căpt., liud. 59, căpitanŭ 1, zapciĭ 2.

Neamții de Poartă.

Antohie Căpitanŭ, liud. 35, căpitanŭ 1, zapciĭ 2.

Lefegii.

Velŭ Spat., liud. 44.
Velŭ Căpt. za lefeciĭ, liud. 43.
cinŭ liud. 87, zapciĭ 10.

Saragelele.

Mitrea Căpt., liud. 28.
Savva Căpt., liud. 26.
Fotinŭ Căpt., liud. 40.
Arsenie Căpt., liud. 39.
Mihaĭ podŭ Căpit. (1), liud. 28
Pană Căpitanŭ, liud. 3.
Gheorghie Căpt., liud. 35.
Vasile Căpt. Tărg., liud. 31.
cinŭ liud. 258, căpitanĭ 8, zapciĭ 12.

(1) Sub-căpitan.

Slujitorii Focșanilăi.

Bunciucașiĭ, liud. 30.
Ionŭ Căpit., liud. 17.
Tudoranŭ Căpt., liud. 26.
Gligorie Căpt. za scnt[elnicĭ], liud. 7.
cinŭ liud. 80, căpitanĭ 3, zapciĭ 7.

Martalogiĭ de peste Oltŭ.

Martalogĭ, liud. 70, zapciĭ 5.
1 steagŭ Țarigrădeanĭ, liud. 30.
1 steagŭ călărașĭ, liud. 57.
1 steagŭ Lipcanĭ, liud. 40.

APENDICE II.

Notele unui călător.

LETTRE XXI (1)

Czernitz est la première bourgade valaque. Un caporal pandoure, qu'une médaille à sa boutonnière nous annonçoit pour le plus brave, comme il étoit le plus beau, le plus vigoureux et le plus saoul de tous les caporaux, nous accompagna chez un boyard, qu'il condamnoit à nous loger. Tout avoit fui à l'aspect de notre introducteur. Le valet du boyard, qui lui tomba sous la main, reçut en moins de rien une volée de coups de bâton, pour n'avoir pas paru sur-le-champ, autant pour notre chambre, pour notre feu et pour le foin sur lequel nous devions coucher. L'esclave n'en fut ni plus triste, ni plus prompt, parce qu'ici ce n'est qu'une manière de demander les choses. Cependant la bonne volonté du caporal nous a nui; car, le lendemain matin, ayant vu le boyard, nous lui fîmes dire, par notre *ordonnance,* que nous étions fâchés du dérangement que nous lui avions occasionné. Le bon hôte lui dit qu'à la brusquerie de notre arrivée, il nous avoit pris pour des officiers allemands; que, s'il avoit su que nous fussions des étrangers, il nous auroit offert sa chambre. Cependant ces maîtres éphémères traitent les Valaques moins mal que les Turcs; mais on voit que ce moins n'est pas encore un mieux pour eux. Il nous fit entrer dans sa chambre, nous donna à fumer, nous fit prendre du café, des confitures, de l'eau-de-vie, et nous obligea d'emporter des poulets. Sa petite femme vint; elle étoit brune, mise à la mode du pays, le petit ventre en pompe et la gorge enfermée dans deux poches de mousseline. Je lui ai tendu la main pour lui dire adieu; je me souviens qu'il l'a prise et l'a mise sur son cœur. Je conviens que sa manière étoit plus noble et plus affectueuse que la mienne. Il étoit d'une figure noble, brun, des yeux vifs, d'une belle stature, comme presque tous les Valaques.

(1) Din «Voyage à Constantinople, en Italie et aux îles de l'Archipel par l'Allemagne et la Hongrie», Paris, Maradan, an. 7, p. 95 și urm.

Nous quittâmes Czernitz d'une manière brillante, mais de bien mauvais augure pour les chemins. Douze chevaux et autant d'hommes faisoient à peine avancer notre voiture. A quelques cents pas de la ville, le relais nous laissa, ne coûtant pas même un remercîment. Le maître de poste fournit les chevaux et les hommes qui sont assujétis à cette corvée, dans les villages situés sur ce qu'on appelle pompeusement la grande route. D'un autre coté, ils ne paient pas d'antre impôt, ce qui rend la chose moins révoltante. A quelque distance de Czernitz est une montagne d'un quart de lieue au plus, que nous fûmes plus de trois heures à monter. Ce fut pour moi une occasion d'observer le caractère de ces bons Valaques, qu'il n'y a qu'une manière de prendre, comme presque tous les hommes. Notre ordonnance alla nous chercher des paysans, qui commencèrent à se jeter dans leurs bois. Il lui fallut faire une battue pour nous en procurer dix ou douze. Quand les fuyards virent que nous ne maltraitions pas leurs camarades, et que nous aidions tous les premiers à faire marcher la voiture, ils nous joignirent peu à peu; et j'en ai compté plus de trente qui soulevoient, sur leurs épaules, la voiture, et même les chevaux, plus gênants qu'utiles par leur nombre et la manière dont on les attèle. Ils s'animoient mutuellement par des cris affreux. Je n'ai jamais aimé ces hurlemens, qui me semblent rapprocher l'homme des animaux. Rien ne me touche comme de voir l'intérêt que les pauvres Valaques prenoient à des gens dont ils avoient commencé par se méfier. L'attente d'un salaire auquel ils ne sont point accoutumés, laisse toute sa pureté à la compassion qu'ils inspirent. Il sembloit que ce fussent leurs effets qu'ils transportassent. Il n'y a pas jusques à un vieillard que je vois encore, et qui avoit trouvé le moyen de placer, au milieu de tous ces bras, le bâton qui l'aidoit à marcher, pour pousser la voiture.

Quelle source de réflexions ! Un caporal, revêtu d'un sarreau autrichien, fait fuir ou rassembler, comme de timides troupeaux, des hommes grands et qui ont l'extérieur de la force; qui auroient l'air des enfans de la liberté, si leurs yeux ne déceloient pas leur asservissement, si l'esclavage ne leur avoit même pas fait croire qu'ils sont foibles. Combien cette pusillanimité contraste avec cette figure sauvage, cette hache qui pend à leur ceinture, cette peau de mouton sale, mais qui, jetée sur leur côté gauche et rattachée sur la poitrine, rappelle le vêtement romain !, ces lambeaux de toile, qui, assujétis par une corde croisée, forment leur chaussure, dont la noblesse est aussi attestée que déchue, quelque loin qu'il y ait de la chaussure valaque à celle d'un agréable de la Cour d'Auguste.

Quand on voyage en Valachie, il faut se faire une raison sur les superfluités de la vie. On jouit précieusement de l'exact nécessaire, parce qu'on en est souvent privé, et qu'on se trouve heureux de ne point passer la nuit

dans les bois, n'étant jamais sûr de faire six ou huit lieues en douze ou quinze heures. On dort dans les cabanes bâties sous terre, que la fumée seule fait soupçonner d'être habitées. Les Valaques ont grand soin d'enfouir ainsi leur existence et ce qu'ils peuvent posséder, dans la crainte que les Turcs ne s'en emparent. Voilà l'état d'avilissement où l'oppression et la tyrannie réduisent les hommes.

On a établi, pour les communications, des relais de chevaux de distance en distance, à la tête desquels est un caporal pandoure (1), qui fait les honneurs de la maison. Nous nous terrâmes un soir dans un de ces taudis, et nous nous assîmes par terre en arrivant. La lumière très foible du foyer nous empêchoit de voir que nous étions entourés des notables du lieu, que la curiosité avoit amenés. Le caporal, assis sur un petit escabeau comme sur un trône, prononça gravement en valaque: *illumina* (2). Tout le choeur répéta: *illumina*, *illumina*. Je m'attendois à une petite illumination, quand je vis arriver une chandelle toute rabougrie, que portoit, avec la dignité convenable, le *notarius* de l'endroit. Ces messieurs, après nous avoir examinés, et tâté surtout des boutons de métal qu'ils prenoient pour des miroirs, nous permirent de nous coucher avec les poulets que nous devions manger le lendemain.

Je me souviens de l'intérêt que Vaillant (3) jette sur les plus petits détails de son voyage en Afrique: je voudrois être aussi heureux. Son Hottentot, qui ne voulut boire de l'eau-de-vie qu'après que toute sa famille en eût gouté, me rappelle le trait suivant, dont j'ai été témoin.

Il étoit nuit: nous arrivâmes, avec un timon cassé, à la porte d'une cahute située au milieu des bois. Un trou au plancher servoit de cheminée à quatre bûches qui brûloient debout. La cabane étoit pleine de fumée: on n'y respiroit qu'accroupi comme en Laponie. Une femme toute déguenillée étoit sur le bout d'une vieille couverture, qui remuoit de temps en temps, et je croyois qu'il y avoit des petits chats dessous. Nous avions pendu notre marmite au plancher avec tout le génie possible, et nous y faisions cuir du riz et des poules. Cette femme regardoit avec un air d'intérêt sur lequel je me méprenois. Nous lui donnâmes une aile de poulet: elle ne l'eut pas plutôt, qu'elle tira précipitamment de dessous la couverture un petit enfant tout nu, tout endormi, tout grondant, pour la lui faire manger.

---

(1) Pentru rolul acestor panduri v. broşura mea despre Tudor Vladimirescu, în biblioteca «Steaua».

(2) *Lumină!*

(3) François Levaillant, ***Voyage dans l'intérieur de l'Afrique par le cap de Bonne-Espérance dans les années 1781—83***, Paris 1790; ***Second voyage dans l'intérieur de l'Afrique***, Paris 1795.

En général, ce qui m'a le plus frappé dans ce pays-là, c'est l'air souriant et tranquille de tous les enfants. Leurs parents leur attachent sur la tête toutes les pièces de monnoie qu'ils ont: voilà pourquoi les aspres, les paras et les ducats, en Valachie et en Turquie, se trouvent percés.

Des bois, des montagnes, des chevaux plus détestables encore que les chemins, voilà ce qu'on rencontre partout avant d'arriver à Crajova, capitale de la Petite Valachie.

LETTRE XXIII (1).

Crajova est une assez grande ville. Elle a, comme la capitale de la Valachie, son Spatari, son Vestiaire (2) et son divan (3). Ces titres subsistent encore, quoique sans fonctions, bien libres à présent. On nous mena voir les principaux boyards, et nous trouvâmes le premier échantillon des mœurs orientales. Plusieurs parlent français, et assez bien. Les femmes sont habillées à la turque, leurs maris aussi, excepté qu'ils portent des calpaks au lieu de turbans. Elles enveloppent leurs cheveux, qui ont leur couleur naturelle et qui sont courts, d'un morceau d'étoffe noire ou rouge qu'elles tournent

(1) Scrisoarea XXII cuprinde o istorie pe scurt a ţerilor noastre: e luată şi după Raicevich. E interesantă această aserţiune privitoare la rostul elementului românesc în Statul întemeiat de Bulgari în Mezia: «Il est certain que pendant plusieurs siècles les habitans de la Valachie, unis aux Slaves bulgares, firent des excursions jusqu'à Andrinople, et même jusqu'à Constantinople» (p. 103). El admite că supt Cumani Românii aveau «leurs chefs ou princes particuliers» (p. 104). Supt Ludovic-cel-Mare «la nation valaque, refugiée dans la Transilvanie, vint habiter de nouveau son ancienne patrie sous la conduite de deux chefs qui prirent le nom slave de Vaivode». Vorbeşte de Radu Negru şi, precum aminteşte rămăşiţele podului lui Traian la Cerneţi, asigură că în Banatul oltean se mai văd pietre cu crucea Ordinului ioanit! Boierii aduc supunerea către Turci prin gâlcevile lor. Mihai Viteazul nu izbuteşte în silinţile sale, «n'étant soutenues que du courage et du génie d'un seul homme, que sa nation ne secondoit pas» (p. 107). Se reproduce lista Grecilor din Fanar executaţi pentru trădare şi se dau amănunte despre uciderea lui Grigore-Vodă Ghica.

Aceste lucruri se repetă în broşura din Iunie 1821 a aceluiaş, iscălită cu numele întreg, ***Essais sur la Valachie et la Moldavie, théâtre de l'insurrection dite Ypsilanti*** (sic) (pe contrapagină se recunoaşte paternitatea Scrisorilor). Se prescurtează unele părţi, şi se adaug altele. Aici Salaberry arată (p. 6) că ştie despre originea slavă a numelor domneşti vechi, despre caracterul slavon al «diplomelor, inscripţiilor pe pietre şi liturghiei»; boierii i se par de sânge slav. Descrierea vieţii păstoreşti a Românilor, a bordeielor unde se ascund cuprinde pagini frumoase. Preţueşte, după amintirile sale din 1791, şi sparanghelul ce creşte în «ostroavele Dunării». Nopţile cu lună din Maiu sunt zugrăvite cu artă de cineva care le-a simţit farmecul (pp. 17 8; apoi despre lăcuste). Despre strângerea birului pe focuri şi fuga ţeranilor peste hotar, pp. 22–3. Despre

autour et qu'elles ornent de guirlandes de fleurs ou simplement de quelques bouquets. J'en ai vu plusieurs avoir cette coiffure couverte de superbes diamans, mais qui étoient mal montés. Les graces dans une femme vêtue à l'orientale ont un caractère aussi séduisant, mais bien distinct de celles d'une Française. C'est un abandon que ce costume flottant et voluptueux accompagne de la façon la plus piquante. Je l'ai remarqué avec plus de plaisir encore à Constantinople, parce que les femmes qui y sont vêtues a l'orientale, dans la société mêlent la grace européenne à la négligence asiatique, qui a quelque chose de noble et de tendre. Ce mélange heureux tourne au profit de la coquetterie. Toutes ces Grecques avoient quelque chose de mélancolique, arrivant d'un air languissant, qui sied si bien à leurs yeux noirs qu'adoucissent leurs longues paupières. Elles quittent leurs babouches au bas du divan, et vont s'accroupir dans un coin, ne tenant pas plus de place assises qu'une Française debout. Pour leurs mains, Dieu sait où elles sont, quand elle ne tiennent pas leurs petits chapelets de corail ou de roses durcies et passées dans l'ambre.

Les boyards aiment beaucoup à jouer, même gros jeu. J'ai vu partout des pharaons; les femmes s'en mêloient, et cela ne les embellissoit pas plus qu'ailleurs.

---

tactul şi umilinţa Domnilor, pp. 29—32. Citează amănuntul că în Socotelile Domnului Moldovei a găsit suma de 3.390 de lei pentru gazetele din Germania (pp. 34—5). Se reproduc pagini întregi din Scrisorile principelui de Ligne, care vizitase ţerile noastre în acelaş timp. Credinţa în puterea usturoiului împotriva strigoilor, pp. 44—5. Observaţiile despre deosebirea dintre *patria* pentru care Ipsilanti chiamă la răscoală şi *moşia* românească sunt foarte bune (*ibid.*, p. 48 şi urm.). Salaberry e, de alminterea, ca om de ordine, împotriva revoluţiei. Cf. şi buna formulă dela p. 48: «ici la croix est la révolte, le croissant est la légitimité».

Se ştie că acelaş autor a dat şi o Istorie a Imperiului otoman: ***Histoire de l'Empire ottoman depuis sa fondation jusqu'à la paix d'Yassi, en 1792***, în 4 vol.; Paris, Bossange; a 2-a ediţie, Paris-Londra 1817.

(2) Vistier.

(3) Le Spatari est le généralissime des troupes. Il a la police des villages. Il a une prison dans son palais, et inflige des peines pécuniaires et corporelles. Aussi cette charge, très lucrative, est occupée par un Grec parent ou favori du prince. Le prince Cantacuzène est Spatari à Bucharest. Le Spatari est aussi intendant des postes.

Le Vestiaire ou trésorier est toujours du pays, pour être mieux à même de recouvrer plus aisément et en plus grande quantité les contributions. Ils sont ordinairement longtemps en place, et ont la confiance du prince. Il est à remarquer que tous ceux qui occupent les principales places portent leur barbe longue, ce qui est une distinction, dans le pays.

Le divan est le tribunal de la justice. Il a l'air d'influer sur les affaires publiques; mais le vrai pouvoir est concentré dans le prince et ses ministres.

Le président du divan se nommoit Stiribée (1). C'étoit un gros vivant, qui auroit représenté à merveille Bombance dans le Roi de Cocagne. Il nous avoit promis de nous mener au divan le lendemain, mais il n'y en a pas eu, vu le peu d'affaires. Il nous a offert à dîner, pour nous consoler, et j'ai accepté bien volontiers. J'ai vu que les femmes mangent accroupies comme elles le sont le reste de la journée, que les boyards sont aussi amateurs de contes et de nouvelles que les anciens Grecs et que leurs ragoûts les en rapprochent encore mieux, ne valant pas plus que ceux des Spartiates.

J'allai le même jour au bal. J'y trouvai un Turc de Nicopolis, auquel tous mes nouveaux amis me présentèrent. Je m'en souviens, parce que c'est le premier que j'aie vu. Il voulut bien m'assurer de sa protection, et me donna son adresse, qui vraiment m'eût été utile si j'avois passé dans sa ville. Les danses valaques ont un caractère de langueur: c'est le geste le plus voluptueux, soutenu d'un air simple et monotone. On se tient par les bras en les élevant, ce qui relève aussì, d'une façon fort heureuse, les trois quarts et demi des gorges: on fait un pas en avant et un pas en arrière; pendant trois quarts-d'heure c'est toujours oui et non. On ne recherche pas assez l'origine des danses. En général, celles des Turcs n'en ont point une équivoque; ce sont tout simplement des tableaux de l'Arétin mis en action. Pourquoi y auroit-il de la délicatesse dans leurs allégories, quand il y en a si peu dans leurs jouissances?

En allant chez Stiribée, nous vîmes un soir de la lumière dans un grand bâtiment au milieu de sa cour (2). C'étoit une église qu'il avoit fait bâtir: nous y entrâmes, et l'on y célébroit une noce. Il tomboit, pendant la cérémonie, des noisettes et des avelines, qui me rappeloient le *Sparge marite nuces*. Il est évident que cet usage vient des Romains. Mais ils ont dérobé à plus d'un peuple celui-ci, qui, dit-on, se pratique dans les mêmes circonstances.

La première nuit des noces (3), tandis qu'entre la pudeur et l'amour il se

(1) Barbu Ştirbei. V. asupra lui: Iorga, *Un boier oltean la Karlsbad în 1796 -1797, călătoria lui Barbu Ştirbei în Apus,* în aceste *Anale*, XXIX, p. 215 şi urm.

(2) Biserica Sf. Troiţa. La 1781 Dumitrana, mama lui Barbu, ziceà să se lucreze la Sibiiu policandrul cu 24 de sfeşnice (*Studii şi doc.*, VIII, p. 5, no. 20). In Iunie se zugrăvià (*ibid.*, p. 7, no. 29). Cf. *ibid.*, p. 130, no. 83.

(3) «In tempo che la prima notte lo sposo è occupato in consumare il matrimonio, i parenti della sposa danno la caccia agli di lui giovanetti fratelli, a prossimi parenti, per far loro subire per quello ch'essi pretendono la pena del taglione, e vendicare la giovane vittima del dolore che stà soffrendo. In capo all'anno si radunano tutti i parenti per celebrare l'anniversario delle nozze, et si repete lo stesso attentato, restando nella libertà dei giovanetti di redimersi con una quantità di vino!»

V. *Osservazioni storiche, naturali, politiche intorno la Valachia e la Moldavia*, Vienne 1789.

livre un combat, que doit suivre une défaite aussi douce que la victoire, les parens de la mariée donnent la chasse aux plus jeunes frères ou parens de l'époux, pour leur faire subir, à ce qu'ils prétendent, la peine du talion, et venger la jeune victime du mal qu'elle souffre. Au bout de l'année, tous les parens se rassemblent pour célébrer l'anniversaire des noces, et la même cérémonie recommence; mais les jeunes parens ont alors la liberté de se racheter avec une certaine quantité de vin... Un vieux boyard m'a assuré que ce singulier usage étoit en pratique il n'y a pas longtemps, parmi la noblesse, et qu'on a éprouvé, en général, du mécontentement de le voir se perdre.

LETTRE XXIV.

On peut prendre à la lettre ce qu'on dit en Valachie des chemins et de la disette de vivres. La dernière poste, avant d'arriver à Bucharest, est une de celles qui ne finissent point. Nous quittâmes le relais à cinq heures du soir, et il étoit jour quand nous arrivâmes dans la ville. Ce ne sont que des bois, des bourbiers et des montagnes. Enfin, après avoir vu maître et finir la plus longue des nuits, nous sommes descendus dans le trois cent soixante-cinquième couvent de Bucharest, qu'on nous avoit donné pour logement (1). Le général Ensemberg commandoit les troupes allemandes. Nous en avons été parfaitement reçus, d'après les lettres que nous lui remîmes du prince de L... (2) et du comte Philippe Cob... (3). Sa maison étoit intéressante, sur tout par le nombre d'officiers qui avoient été faits prisonniers, et qu'on venoit d'échanger. Ils maudissoient les Turcs autant qu'ils se louoient de M. de Choiseul (4). Il n'y a pas de démarches qu'il n'ait faites pour abréger leur cap-

(1) Le nombre des églises et des couvens qui se trouvent dans les villes et hors des villes de Valachie ne se conçoit pas. Tous les princes et les plus riches particuliers ont eu la vanité d'en faire bâtir pour conserver leur mémoire, n'oubliant pas de faire peindre sur les murs leurs belles actions et celles de leurs familles.

(2) Lichtenstein, Lobkowitz?

(3) Koburg.

(4) Choiseul-Gouffier, ambasador la Constantinopol, împotriva căruia mai ales contele de Ferrières-Sauveboeuf a scris ale sale *Mémoires historiques, politiques et géographiques des voyages du --, faits en Turquie, en Perse et en Arabie depuis 1782 jusqu'en 1789*, etc., 2 vol., Paris, Buisson, 1790. Despre Mavrogheni şi biruinţele sale, despre sabia şi blana date de Vizir se vorbeşte în vol. I, pp. 138—9, arătâudu-se că: «il avoit une armée de dix-huit mille hommes, dont plus d'un tiers étoient des chrétiens valaques ou bulgares». El crede (vol. II, pp. 276—7) că, după fuga lui Mavrogheni, care, ca dragoman al Capudanului, se arătase «tant de fois bas et fourbe», iar, ca Domn, «aussi sottement glorieux que vindicatif», Bucureştenii primesc cu grabă pe Austriaci.

tivité, et il n'y a pas de manœuvres que l'ambassadeur d'Angleterre n'ait fait jouer pour empêcher l'effet de ces bons offices.

Un de ces prisonniers étoit tombé entre les mains de deux cents Turcs, revenant seul d'une découverte. On cite même, dans l'armée, le trait d'Iosouf-Pacha (1), qui renvoya au général Clairfaith la croix de Marie-Thérèse que portoit l'officier, et lui fit tenir à lui-même cinquante louis qu'on lui envoyoit.

Un vieux capitaine avoit été pris à Méhadia, après avoir tenu fort longtemps avec une poignée d'hommes: sa résistance prépara le succès du major Steïn, qui fut mieux récompensé que lui.

La ville de Bucharest est toute planchéyée au lieu d'être pavée. Hommes, chevaux, voitures, tout marche sur des madriers posés à côté les uns des autres, souvent rompus ou prêts à rompre. Cependant les chevaux et les chariots allemands, à peu près les seuls en usage, vont avec une égale vitesse. On porte devant eux des espèces de réchauts enduits de naphte (2 : cela brûle pendant plusieurs heures et ne s'éteint pas.

Crajova est à Bucharest ce qu'est une ville de province à une capitale, et c'étoit pour juger de la différence que je faisois trente lieues de plus. Nous y avons passé huit jours, et nous avons fait connoissance avec le prince [Jean] Cantacuzène, qui passeroit pour un homme instruit partout. Il déteste les Turcs, qui avoient mis sa tête à prix; mais sa haine est plus tranquille que celle de son frère (3). Il leur échappa comme par miracle, et leur voua une telle animosité, qu'après avoir servi contre eux dans l'armée du prince de Cobourg, il s'est jeté, depuis la paix, dans l'armée russe, pour les combattre encore. Je me souviens de lui, parce qu'il avoit mis son frère, à Bucharest, dans une affliction comique. Il lui avoit envoyé, par un Grec, deux jeunes esclaves prises à Ismaël, avec une lettre d'avis, et le prince n'avoit reçu que la lettre.

Il ne gardoit pas mieux ses conquêtes qu'il n'assuroit ses présens. On m'a dit qu'à... il avoit enfermé dans une salle basse des esclaves qu'il venoit de prendre. Quond les officiers autrichiens savoient le prince absent, ils entroient, et les pauvres captives, qui s'attendoient toujours à quelque chose de pis, se résignoient, jusqu'à ce que le prince, las de pourvoir aux plaisirs de l'armée, leur ouvrit la porte à toutes.

On nous mena chez le *Tesorière* un jour d'assemblée. Il étoit au milieu de la pièce, fumant une pipe dont le bout posoit à terre à quatre pas, et

(1 Mare-Vizir.
(2) Masalale.
(3) Nicolae.

de la main qu'il avoit libre, il signoit des mémoires que lui présentoient ceux qui étoient là. Au fond de l'appartement, huit ou dix Valaques étoient couché[e]s devant autant de boyards. Petit à petit le divan se remplit; une nuée comme de chattes de toutes couleurs, vint se fourrer à quatre pattes derrière celles qui étoient déjà placées, et toutes ces têtes coiffées comme j'ai déjà dit, rapprochant dans tous les sens ou des fleurs ou des pierreries, sembloient autant de lustres ou de parterres. J'ai vu là un original dont je me suis promis de me souvenir. C'est un boyard appelé Campanion (1), d'une gaîté rare pour le pays où il vivoit et pour la position où il se trouvoit. Il avoit été à Spa avec un officier russe, contre l'ordinaire des boyards, que les princes ne laissoient pas sortir du pays (2).

Je le trouvois plus malheureux que l'aveugle de naissance; car Spa et Bucharest sont assurément le jour et la nuit. Il me parloit de la maîtresse qu'il y avoit laissée, et, pour en faire un digne éloge, il me disoit: Elle étoit belle comme la lune.

LETTRE XXV.

Je quittai, au bout de huit jours, le général, Bucharest et les boyardes. La neige qui étoit tombée nous en fit éloigner promptement. Nos chevaux trottant, et même galoppant, ce qui sont deux choses miraculeuses sur les grandes routes de Valachie, nous portèrent en peu de jours à Chinmitza (3), qui est sur le bord du Danube en face de Scistowa. C'est un amas de chaumières dont je ne parlerois pas, si nous n'y avions été reçus à merveille par un major du régiment du Prince Eugène qui se trouvoit là en quartier. Je n'ai jamais vu autant de choses extraordinaires (4) que ce jour-là.

(1) Câmpineanu.

(2) Pour empêcher les boyards de porter leur plaintes à la Porte, les princes et les ministres, non seulement leur interdisoient toute correspondance avec les étrangers, mais ne leur permettoient pas de sortir du lieu de la résidence du prince même pour aller dans leurs terres, de crainte qu'ils ne s'en fussent à Constantinople.

(3) Zimnicea.

(4) J'y vis pour la première fois un chameau. De tous les enfans de la nature, il n'y en a pas qu'elle ait affublé de singularités plus grotesques. Il semble qu'elle n'ait fait entrer qu'à regret la beauté dans la compositon de ses oeuvres. La bonhommie chez tous les animaux bipèdes, quadrupèdes ou à plumes, est toujours accompagnée de quelque dot ridicule. Rien n'a l'air plus bête qu'un âne, une autruche, ou un mouton. Ce chameau, si utile par sa vigueur, sa sobriété, sa docilité, qui ne peut vivre que dans les climats où on ne pourroit pas le suppléer, il est plein de difformités et de disproportions. Monté sur des échasses qu'il plie si à propos pour recevoir les fardeaux les plus lourds, sa tête est emmanchée dans un si long cou, qu'ils ne se suivroient pas les uns les autres, si on ne faisoit précéder toutes les caravanes par un âne.

Le major avoit la plus belle queue qui fût dans l'armée autrichienne, et je trouvai chez lui un jeu d'échecs, un très-bon dîner, et un pot de moutarde de Maille. En voyant cette forme si connue et l'adresse du fameux Maille, rue des Arcs, mon enthousiasme fut aussi réel que celui de Potaveri :

Et mon âme attendrie
Du moins pour un instant retrouva sa patrie (1).

De Lille.

(1) In urmarea *Scrisorilor* se spune că Țara-Românească hrănește cu vânatul și peștii săi pe plenipotențiarii dela Siștov (*ibid.*, p. 127).

APENDICE III.

Câteva acte inedite privitoare la ocupaţia austriacă din 1789 – 1791.

I.

Biblioteca Academici Române, Acte din Constantinopol, II, p. 399.

Nicolae Mavrogheni către Patriarhul de Constantinopol.

10 Octomvrie 1787.

....Ὅθεν. εὑρεθέντος ἐνταῦθα εἰς τὴν κάθεδραν μας τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολίτου Δρύστρας, ἐτελέσθη σήμερον, τῇ ι' Ὀκτωβρίου, καὶ ὁ κανονικὸς προβιβασμὸς τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μποζέου Κοσμᾶ εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Οὐγγροβλαχίας μὲ κοινὴν χαρᾶν καὶ ἡμῶν καὶ παντὸς νοὺ ὑπηκόου μας(1)....

II.

Biblioteca Academiei Române, document 184/II.

Dumv. mazilĭ, ruptaşĭ, Molitfele Voastre preoţĭ i diiaconĭ, Vorniceĭ şi cătră toţĭ lăcuitoriĭ de la Ţănutulŭ Dorohoiuluĭ. După înştiinţarea č-am luatŭ pentru grija şi frica č-aŭ întratŭ între voĭ, dinŭ care spăimăntăndu-vă, aţĭ făcutŭ o samă şi clătire de a vă strămuta de pe la locurile voastre, ne-aŭ fostŭ de mari mirare, pentru care pricină s'aŭ făcutŭ de cătră voĭ o urmare ca ačasta. Înŭ vremea căndŭ alte ţărĭ pe unde trecŭ oştenĭ, şi aŭ atăte supărărĭ cu găţirile conacilorŭ şi cu altele, staŭ loculuĭ şi nu s'aŭ clintitŭ, cu cătŭ maĭ vărtosŭ voĭ să cade a sta fără de nicĭo griji, că nič cu unile de acestea nu sinteţĭ supăraţĭ. Se cunoaşte darŭ că ničo pricină alta nu vă tulbură odihna fără numaĭ că vă potriviţĭ la vorbi răsuflate şi nu socotiţĭ nič milile prè-puterniciĭ Înpărăţiĭ, ci să răvarse asupra pămăntuluĭ acestue, nič cele deosebite poroncĭ ce sintŭ date cu mare străşnicie prinŭ înnaltele fermanurĭ cătră toţĭ Paşiĭ, binbaşiĭ şi alţĭ zabiţĭ aĭ oştenilorŭ ca se fie feriţĭ cu totŭ chipulŭ de a nu pricinui nimăruĭ cè maĭ mică asupreală şi supărare, avăndŭ înnainte ochilorŭ voştri îndestule încredinţărĭ de la oşteniĭ č-aŭ trecutŭ pănă acumŭ, că afară dinŭ trebuinčosulŭ tainatŭ ce li s'aŭ datŭ, nimăruĭ ničo supărare n'aŭ pricinuitŭ; nič că avemŭ Domnu şi stăpănŭ cu atăta milostivire, pe Mărie Sa Vodă, care neadormită purtarea de grijĭ are

(1) «Deci, găsindu-se aici, la Scaunul nostru, Preasfinţitul de Dristra (Silistra), s'a săvârşit astăzi, la 10 Octomvrie, şi înaintarea canonică a prea-iubitorului de Dumnezeu episcop al Buzăului Cozma la Mitropolia Ungrovlahiei, cu bucurie de obşte, şi a noastră şi a tuturor supuşilor noştri».

spre paza tuturorŭ; nič pentru că noĭ cu toțiĭ stămŭ cu casele noastre fără a nu face nišo clătire.

Ci, potrivindu-vă numaĭ la auzirĭ mincinoase, vă tulburațĭ și vă pricinuițĭ înșivă stricăciune și serăcie. Ce darŭ iată și noĭ n'amŭ lipsitŭ a vă scrie și a vă încredința, puindu-vă înnainte și ğurămăntŭ, pe o credință dumnezeiască ci avemŭ cu toțiĭ, că nu este vrea o griji de pradă saŭ de altă primejdie, precumŭ să poartă vorbi răsuflate pintre voĭ, căcĭ, de arŭ fi vre o primejdiia ca aceia, noĭ însușĭ, după datoriia ce avemŭ pe[n]tru patriia noastră, v'amŭ da de știri și amŭ puni la cali ca să ne păzimŭ și pe noĭ și pe voĭ. Darŭ nefiindŭ, cu mila luĭ Dumnezăŭ, o frică ca aceia, pentru ačasta stămŭ cu toțiĭ loculuĭ și vă dămŭ toată încredințare ca să eșițĭ dinŭ toată grija și prepusulŭ și să nu vă maĭ potrivițĭ vorbilorŭ neadevărate. Căutațĭ darŭ și, încredințăndu-vă că nu este nicĭo temiri, să stațĭ liiștecari loculŭ (1), și, de aŭ apu[catŭ] vre uniĭ a să strămuta, să să întoarcă înnapoĭ la loculu săŭ și la odihna sa, să vă căutațĭ de arăturĭ și sămănăturĭ și alti trebuințĭ a casălorŭ voastre; căcĭ, stăndŭ cu toțiĭ loculuĭ și silindu-ne cu toată vărtute la săvărșire înpărăteștilorŭ poroncĭ, după datoriia supuniriĭ, cunoscutŭ este că putemŭ pitreci fără de nicĭo grijă. Iarŭ, căndŭ voĭ nu vețĭ lua la înțălegiri și vețĭ faci tulburari înŭ țară, cu strămutare de la locurili voastre, atunce esti de socotitŭ că poate să viia vreo urgii înpărătiască și asupra noastră și asupra voastră. socotindu-ne nesupușĭ și necunoscătorĭ mililorŭ înpăráteștĭ.

1787, Ocv. 25.

III.

Biblioteca Academici Române, documentul 197/LXIV.

Cinstite Preaosvinție Ta, alŭ nostru ca unŭ părinte, cu fiiască plecăčune închinăndu-ne sărutămŭ driapta blagoslovitoare Preosvințiĭ Tale.

Carte Preosvinții Tale cu bucurie amŭ priimitŭ și pentru arătare ce ni să face de cătră Preaosvinție Ta că grija ce s'aŭ întămplatŭ aŭ fostŭ fără vătămare nimărue, și că n'aŭ maĭ rămasŭ nicĭo grijă, cu totulŭ ni-amŭ măngăetŭ.

După cari înștiințare a Preaosvinții Tale aŭ sositŭ și unŭ omŭ alŭ Mării Sale luĭ Vodă cu carte Înnălțimiĭ Sale prinŭ care ne arată și ne încredințază că nicĭo grijă nu este, asămine ca și Preaosvinție Ta, și ne măngăe, ca să eșimŭ dinŭ toată grija și prepusulŭ.

Decĭ cu unŭ glasŭ toțĭ, slăvindŭ pre Svăntulŭ D[u]mnezeŭ și mulțămindŭ și purtăriĭ de grijă și preveghериĭ Prea-Înnălțatuluĭ stăpănŭ, că s'aŭ păzitŭ toțĭ de obștie fără primejdie, îndată și noĭ amŭ hotărătŭ, după datorie cu cari sintemŭ legațĭ, ca să ne întoarcemŭ înnapoĭ. Darŭ, fiindŭ-că știre ce amŭ luatŭ noĭ de întămplare č-aŭ fostŭ la Eșĭ, aŭ fostŭ într'altŭ felŭ, și nu să

1) Locului.

putè a nu ne da cè desăvărşită frică şi spaimă, căcĭ pe care întălnemŭ şi pe cari întrebamŭ, altă nu auzămŭ decătŭ potopŭ, şi toate satile de prinŭ preğurulŭ Eşuluĭ, căte întălnemŭ la drumŭ, şi întrebăndu-ĭ pentru ce fugŭ, ni-aŭ arătatŭ că de huetulŭ tunurilorŭ şi puşcilorŭ ce să auziè i-aŭ făcutŭ de aŭ fugitŭ, aceste toate ni-aŭ îndemnatŭ şi pe noĭ a fi siliţĭ să ne depărtămŭ cu famelicle noastre, şi, ağungăndŭ aice, la Heleştienĭ, ni-amŭ propitŭ până ce omŭ lua înştiinţare de la Eşŭ,—care înştiinţare îndată ce amŭ luat-o şi ni-amŭ pliroforisitŭ de toată întămplare, îndată, făcăndŭ şi hotărăre, şi purcedemŭ, şi nădăjduimŭ că până măine, poimăne, ne vomŭ afla la Eşĭ, înpreună cu omulŭ Mării Sale luĭ Vodă, şi ne rugămŭ cu toţi de obştie să arăţĭ Mării Sale luĭ Vodă, cu chipulŭ ce veĭ socoti Preaosvinţie Ta ca să nu se tulbure asupra noastră, şi după creştiniasca blăndeţe a Mării Sale să socotiască că încuğuraţĭ fiindŭ de femeĭ şi de copiĭ la o întămplare neasămănată ca aćasta, trebue să ne îndemnămŭ a căuta vre unŭ locŭ, să aşezămŭ fameliile noastre; iarŭ, cătŭ pentru noĭ însuşĭ, nicĭ găndŭ, nicĭ scoposŭ amŭ avutŭ şi avemŭ să ne depărtămŭ de la Mărie Sa Vodă, după hotărăre ce amŭ făcutŭ. Deosăbitŭ n'omŭ lipsì şi pentru lăcuitoriĭ de prinŭ sate, să punemŭ totŭ chipulŭ de silinţĭ a-ĭ măngăè şi a-ĭ încredinţa ca să să întoarcă la urma lorŭ, căč spaima întru adevărŭ arătămŭ că n'aŭ fostŭ puţină, că toate satele s'aŭ strămutatŭ de pe la locurile lorŭ, şi pe drumŭ li-amŭ găsitŭ toate bejănărite. Şi sintemŭ a Preaosvinţii Tale fiĭ sufleteştĭ

1787, Noem. 13.

N. Razu (?) Vel Vor.
Alecsandru Balşŭ Vornicŭ.

Mateĭ Cant., Vist.
...Spat.
...Spat. (1)

IV.

Biblioteca Academici Române, document 97/LXXIV (planşe, no. 3).

Dela a Eĭ c. c. Înparăteştĭ Mărirĭ Divanulŭ Romanuluĭ.

Cătră dumnealuĭ Camn. Ioniţă Rosătŭ (chemat pentru o judecată de moşie).

P. Coburgŭ,
Costandinŭ Balşĭ, Banŭ.

27 Dechemvrie, '788.

[Pe Vo:] Pentru pricina moşiei Hărtopu, cu Ioniţă Barbu.

(Pecete roşie, ruptă, — de sigur cu: «K. K. Administration in der Moldau»).

V.

Biblioteca Academieĭ Române, document 201/LXXVI.

Milostiiŭ bojiiŭ Io Niculaie Petru Mavrogheni Voevodŭ i gospodarŭ, davatŭ gospodstvami (?), de vreme că dela Urzicenĭ, dinŭ cumpărătoarea dumnealuĭ

(1) Reproducerea iscăliturilor la sfârşit.

bivŭ Velu Vistierŭ Scarlatŭ Greceanu face trebuinţă a să căra una mie dooaă sute chile orzu, să să ducă la boazulŭ Focşanilorŭ pentru trebuinţa tainaturilorŭ aschereiilorŭ de acolò, pentru luna luĭ Aprilie, dămŭ volnicie credč. boeruluĭ Domnii Mele Iane bivŭ Velŭ Slug[e]rŭ să meargă şi să facă straşnicŭ mumbaşărlăcŭ ispravnicilorŭ dela sudŭ Bozăŭ ca să înplinească căte cară va fi trebuinţă pentru încărcatu aceştiĭ mai susŭ zisă sume de zaherea, şi, îndată ce le va găti, numai de cătŭ să le şi pornească la Urziceni, sud Ialomiţa, ca să încarce aćastă zaherea şi să o aducă să o descarce la mag[a]ziia Focşanilorŭ. Şi, pentru ca să nu să facă zăbavă la adusulŭ aceşteĭ zaherele, să aibă volnicie orănduitulŭ mumbaşarŭ a lua cară de la verĭcine, şi verĭ ale cuĭ va fi, orĭ mănăstirescŭ, orĭ boerescŭ, saŭ de la preoţĭ, de la scutelnicĭ, de la breslaşĭ şi de la toţĭ de obşte, afară numai de la Ungurenĭ să nu ia, de vreme că este deosebitŭ făcută orănduială a să lua cară de la dănşiĭ, pentru căratu zaherelilorŭ. Iarŭ, de va vedea orănduitulŭ mumbaşărŭ că ispravnici să poartă cu lenevire la înplinitu acestorŭ cară, să aibă a rĭndui pă ispravnicĭ înŭ fiiară şi, pă de altă parte, să înştiinţeze Domnii Mele ca să trimitemŭ să-ĭ arădice cu urgie şi să-ĭ pedepsimŭ cu' moarte, ca pe nişte pricinuitorĭ a aduce lipsă la hrana oştirilorŭ. Şi-ţĭ poruncimŭ, orănduitule mumbaşărŭ, până în zece zile să fie aćastă zahereà făcută teslimŭ, că, de veĭ face maĭ multă zăbavă, straşnecŭ te vomŭ pedepsi. Într'altŭ chipŭ să nu fie! Că aşa este porunca Domnii Mele. I samŭ recehŭ gospodstvami.

1789, Martie 20.

(Pecetea.)

(Monogram.)

Buz[ăŭ].

[Pe Vo:] 1.200 chile orzŭ dela Urzicenĭ la Focşanĭ.

VI.

Vălenii de Munte (scris: *Valen*), den 30/19 May, 1789.

Bibl. Ac. Rom., Copiile Rapoartelor Consulilor Austriaci din Bucureşti, II, 1787—93. fol. 235—6.

Anexă la raportul lui Merkelius din Braşov, 9 Iunie 1789.

Übersetzung eines walachischen Briefes von 3 jenseitigen Bujaeren, als zweyter Vistier (: oder Schatzmeister :) Thoma, zweyter Vistier Janko de Glava, dritter Vistier Constantin.

Ihren Brief haben wir mit vielem Vergnügen erhalten und haben uns wegen ihrer dauerhaften Gesundheit ausserordentlich gefreuet: wir loben

mit ihnen den dreyeinigen Gott, durch dessen Gnade wir uns auch noch gesund befinden.

Alles was sie uns geschrieben haben und auch durch unsern Mann mündlich sagen lassen, bestättigte der allmächtige Gott durch seine Gnade, damit es unter guter Ordnung zur vollkommenen Ausübung gelange, und, nach der Versicherung welche uns unser Mann gebracht hat, ist folgendes unsere gegründete Antwort: Wenn es mit einem festen Vorsatz beschlossen ist, mit einer zahlreichen Macht herein zu dringen, so muss das Vorrücken auf einmal auf allen Pässen unternommen werden, damit die Türcken nicht Zeit gewinnen sich einander zu helfen. Zuerst wäre es gut über Thömes oder wo es am leichtesten sein sollte mit Nachdruck herein zu brechen, und hernach gleich auch von allen Pässen. Durch derley Anstalten würden die Türcken bald verjagt werden. Sollte aber etwas ohne gegründete Absichten unternommen werden (sie sind ein Christ und haben Weib und Kinder, welche ihnen Gott erhalten wolle, Ihre Herren Vorgesetzten sind mit grossen Einsichten begabt und lieben die Christenheit, wie auch unser armes Land wünscht ; sie wissen auch die Unternehmungen der Barbaren und den Hass gegen eine andere Klasse der Leute, welche mit Ihnen nicht von einem Geschlecht sind), also müssen sie es so veranstalten, dass die Truppen nicht ohne Fundament hereinkommen: sonst verfällt das ganze arme Land unter das Joch der Sclaverey und würde ein grosser Untergang unter Allen vor der Zeit geschehen. Nur in den hiesigen Gegenden befinden sich mehr als drey tausend Türken, und es kann leicht seyn dass sich mehrere hieher ziehen, indem wir vernommen haben, dass auch der Grösste unsers Ortes (1) mit einer ganzen Mannschaft, velche er bey sich hat, aufbrechen will und nach Buccow kommen; also können sie selbst die Rechnung machen.

Wegen den Lebensmitteln, können wir es nicht loben, oder eine standhafte Auskunft geben, weil zu verschiedenen Malen hier eine sehr grosse Summa zusammengebracht wird und in kurzer Zeit wieder abnimmt. Denn sie wissen gut wie die Türken damit umgehen, und keine Ordnung halten, indem einer dem andern kein Gehör giebt; welche sich wegen unserer Sünden hier mit uns befinden. Es kommt nun darauf an, wie sich die Ankunft ihrer Truppen ereignen wird: wir können aber doch nicht sagen dass nicht im Vorrath seie.

In Ansehnung der Wägen und übrigen nöthigen Viehe ist noch viel geblieben, und wir können in jedem nöthigen Falle alle nöthige Hülfe leisten.

In Betreff der Leute, können wir mit Wahrheit sagen dass genug auf seyn werden, die Türcken helfen zu verjagen, weil Alle so aufgebracht

(1) Vodă Mavrogheni.

sind, dass klein und gross die Waffen ergreifen wird, um die Türken zu vertilgen.

Dieses sind die Nachrichten; welchen allen aller Glauben und Wahrheit zu geben ist; was sie aber noch ferner wissen wollen, können sie von unserm Abgeordneten erfahren,—denn er weiss Alles, und wir haben es ihm auch gezeigt.

Lieber Freund! sie sind ein Christ und haben mit uns gelebt, und hoffen nach Gott dass es bis an ihr Ende sein werden. Wir sind mit aller Zuneigung auf kaiserlicher Seite, und wir thun dieses aus eigenem Triebe, ohne Zwang. Zeigen Sie also hohen Behörden von uns alle Unterthänigkeit und ein sehnliches Verlangen einer glücklichen und baldigen Hieherkunft an, damit sie sich erbarmen und in guter Ordnung dieses arme Land befreyen.

Diese unsere Offenbahrung, welche wir hiemit an Tag legen, bitten wir flehend damit selbe sehr geheim gehalten werde; sonsten würden wir ein unglückliches Schlachtopfer werden: wir sind ohnehin wegen unsere Sünden jederzeit mit dem Todte auf der Zunge und dienen immer zwischen dem Schwerde.

Glauben sie sicherlich dass unser Versprechen von ganzem Herzen geschieht: es soll sich offenbar zeigen, dass sich unsere jetzige Zusage in Allem bestättigen wird, wodurch wir uns eben den Grund legen wollen dass wir zu unserm Vortheil die Gnade Sr. Mt. des Kaisers durch die Vermittlung der hohen Obrigkeit und unserer gnädigen Gönner erhalten werden.

Der Allmächtige Gott gebe uns eine glückliche und baldige Zusammenkunft, damit wir uns gesund sehen, und bitten um eine gnädige Antwort auf das baldigste.

Wir verbleiben Ihre gute Freunde

Vistier Thoma.
Vistier Joan de Glava.
Vistier Constandin.

VII.

Biblioteca Academiei Române, document 92 XXXII.

Cerere către «Administrația Romanuluĭ», pentru niște moșii din Neamț. «Cinstițĭ dumv. ispravnicĭ de Ținutulŭ Niamțuluĭ. De vremi că vocscŭ a-șĭ măsură moșiile, nu săntŭ oprițĭ, și va merge dumnealuĭ Ionițā treti Logofătŭ de va măsură și va face și hartă și prescripție de stare loculuĭ și de curgere moșăilorŭ, fiindu toțĭ împregiurașăĭ fāță, cu a lorŭ hotarnice; care hartă să să iscăliască și de dumv. și de împregiurașĭ. Iarŭ hotară să nu sĭ pue,

nicĭ să să scoată, cumŭ şi stăpânire fieştecărue să stè nesmintită precumŭ să află acumŭ, pără înŭ vreme ce să vorŭ aşăza giudecătorĭ de a să căuta asămene pricinĭ.

'89, Iuli 20/9.
B. Metzburg.»

VIII.

Biblioteca Academiei Române, document 115/XXI.

Cătră Exţălănţia Sa gheneral baron Enţenbărg.

Înştiinţare fac Exţelenţii Tale cum că, când eram eŭ la şvadromu d[o]mnuluĭ Căpitanŭ Lăscarĭ, căpral, eŭ încă, după poruncă, m'am fost dus cu şvadromu la bătălia Râmnicului, şi, după izbânda noastre, s'aŭ întâmplat de am avut şi eŭ o norocirea, de am aflat şi eu un lucru foarte scump, adecă nişte moaşte sfinte, şi, aducându-le eŭ cu mine, aŭ aflat domnu maioru Şerţ cum că sănt la mine, aŭ venit domnu maioru Şărţ la cuartirul mieŭ peste Olt, la Chinenĭ, şi aŭ luat aceale sfintele moaşte, şi, luându-le aceale sfintele moaşte de la mine, cerănd eŭ şi zapis, mi-aŭ dat pentru maĭ mare adeverinţă zapis ; pe care zapis închizându-l aice, l-am trimis Exţălănţii Tale, cu iscălitura domnului maior Şărţ, ca să nu zică că umblu cu hicleşug, şi, rugăndu-mă eŭ de multe orĭ ca să-m deae îndărăpt, şi pănă acuma nu aŭ dat samă de acel lucru scump, şi, fiind tot la domnu maioru Şărţ, am văzut că s'aŭ dus de aice, şi aceae încă am auzit că să duce departe, şi, ca să nu rămăĭ şi eŭ de atăta lucru scump păgubaş, că eŭ n'aş da nice patru sau cincĭ sute de leĭ, mă rog mili şi ajutorinţi Exţelenţii Tale ca să te milostiveştĭ a-m fi întru ajutor, să-m poč dobăndi aceale sfintele moaşte înderept şi, după multă ajutorinţa

Exţelenţii Tale, rămăĭ

Umilit slugă şi rob
Lazar Popazu.

Chinen, în 10 Iulie 789.

IX.

Biblioteca Academiei Române, document 3 LXXI.

23 April 1790. «Cătră precinst. domnul administatoril».
Săteni din Porceşti (Neamţ) fac o plângere pentru pământ.

[Pe dos :] Present d. 4-ten May 1790.

Die Kläger und der H. Beklagte sind auf den 7-ten May alt. Kal. zur Tagsatzung vorgeladen worden. Roman, den 5-ten May 1790.

Ergghelet.

Dum. Gheorghii Vărnav înpreună cu jăluitorii la 7 a lui Maiŭ calindarŭ vechi să vă aflați toți la Administrații, ca să cercetezi pricina.

1790, Apr. 24 / Mai 5, Romanu.

Ergghelet,
Administratorŭ.

X.

Biblioteca Academiei Române, document 32/XXXV.

2.560. De la c. c. Administrație Romanului.
Cătră dum. Banulŭ Costandinu Balșŭ.

Erei Vasăli de iznoavă aŭ mai jăluitŭ pentru scrisorile moșii sale ce i li-ai luatŭ dumniata înŭ tărie, fără dreptate. Deci iată se mai scrie dumitale ca, ori să dai scrisorile înnapoi numitului jăluitorŭ, ori să triimiți răspunsu pentru care pricină nu voești a le întoarce.

Romanŭ, 9 Iulie / 28 Iunie 1790.

Ergghelet m. p.
Administratorŭ.

De la cc. Administrație Romanului
cătră
cinstitŭ dumisale Banului Costandinŭ Balșŭ
la Trifești.

(Pecetea neagră știută.)

XI.

Biblioteca Academiei Române, documente 94/I și 95/I (planșa no. 5).

«De la c. c. Administrație Romanului.

Roman, 28/17 Săpt. '790.»

Judecata «răzeșilor de Fedeleșeni» cu Anastasie Scorțescul. «Acăstă pricină aŭ mai fostŭ cercetată de cinstitulŭ Divanulŭ Eșului», la 1785-6; Scorțescul află «mai înnainte de vadiaoa înŭ pămîntulŭ acesta așezată... Pentru aceia acăstă c. Administrații, după cărțile cinstitului Divanŭ, hotărăște» pentru Scorțescu, «iarŭ pe răzeșii jăluitori îi dă rămași dinŭ toată ğudecata, neavîndŭ nič-o dreptate de protimisisŭ». Iscălește Erggelet (romănește). Pecete neagră cu «k. k. Administration in der Moldau».

La 11/31 August, «Ioanŭ Milo» pîrîse pe Scorțescu «cătră cinstita cc. Administrație Romanului», arătând că pe nedrept i s'a făcut și «eczacuții», și cere un termin după «caldr. vechiŭ». — Copia e autentificată în Noemvrie de «Zagorschi, protocolistŭ».

XII.

Biblioteca Academiei Române, document 1/LXIX, p. 40.
9 Maiu 1791.

«Ștefanŭ Rosetŭ Stolnicŭ» face cunoscut că a hotărnicit o moșie a lui Neculai Roset biv Vel Spatar, după «cinstită cartia cc. Administrații Romanuluĭ».

Cartea e din 19 Noemvrie 1790, dela Erggelet.

XIII.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

Atestatŭ.

La măna arătătoriuluĭ aceștiia, dumnealuĭ Costantinŭ Eliatŭ, păcumŭ că la anulŭ 788, începăndu-să războiŭ cu Poarta Otomanicască, au venitŭ dumnealuĭ maĭ susŭ numitulŭ și aŭ primitŭ slujbă chesaro-crăiască, primindŭ și jurămăntulŭ după regula ostășască, dinŭ care curge dreaptă datoriia a fi suditŭ înpărătescŭ, după care, înpreună și cu alte obraze, aŭ slujitŭ în vremea războiuluĭ, înplinindŭ poruncile ce era' date înpotriva vrăşmaşilorŭ înpărăteștĭ, și după poruncile Comanzi ostășeștĭ aŭ urmatŭ la Margine, făcandŭ și înpotrivire catră vrășmașŭ,--deci i să dă ačastă adeverință la mănă, ca orĭunde să fie cunoscutŭ ca unŭ suditu înpărătescŭ, și să i să dea toată ocrotirea cuviinčoasă ce să cade la ofițiri înparăteștĭ. Și, pentru ca în următoarea vreme să aibă îndestulată credință, cu iscălitura noastră îlŭ întărim.

Datŭ înŭ Brașov, anulŭ 790, înŭ alŭ 10-lea Dechem.

Mayersheim m. pr.
Gfz.

(Pecete roșie 1.)

XIV.

Biblioteca Academiei Române, document 89 LXII.

(Jalbă) cătră prè-cinstita c. c. Administrație Romanuluĭ, de la Mihalachi Cerchezŭ Banŭ.

[Vo.:] Präsent. den 22-ten Dezember 1790.

4392.

Wurde dem Romaner Isprawnickamt aufgetragen, die Abgränzung vorzunehmen und hierüber seinen Bericht zu erstatten.

Roman, den 23-ten Dezember 1790.

Ettinger.

(1) In *Acte Diverse*, XX (1772—1843), p. 3, se află diploma, din 24 Fevruarie 1793, a luĭ Ioan Boian, «boier moldovenesc», făcut locotenent rus la 9 Noemvrie 1792.

Cinstita isprăvnicie Ținutului Romanului să rînduiască oamenĭ cu înțelegere ca să margă la stare locului, și să hotărască parte dum. jăluitoriuluĭ, și să o aliagă.

Romanŭ, 23/12 Dechemvrie 790.

În lipsa dum. svetn. Guberniiĭ și administratoruluĭ.

Ettinger.

XV.

Biblioteca Academiei Române, document 86/XCII.

De la Divanu Banatuluĭ Craiovi.

De vreme ce înŭ cursulŭ răzmirițiĭ aceștiia, atătŭ căndŭ s'aŭ călcatŭ de volintiriĭ chesariceștĭ, cătŭ și la eșirea Turcilorŭ ce aŭ fostŭ încuibațĭ, cumŭ și la întrarea armieĭ, multe stricăčunĭ și pagube s'aŭ făcutŭ sfinteĭ și dumnezeeștiĭ Episcupiĭ a Răimniculuĭ, sudŭ Vălcea, după cumŭ iaste văzutŭ și cunoscutŭ de toțĭ de obște, decĭ Preasfinția Sa, de Dumnezeŭ iubitoriulŭ părintele episcupu Răimniculuĭ, chiriu chirŭ Filaretŭ, aŭ făcutŭ raportŭ către preacinstitu prezidentŭ Exelenția Sa domnulŭ ghinăralŭ, feldmarșalŭ laitenantŭ baronŭ fonŭ Enținbergŭ, rugăndu-se ca să se ajute sfînta episcupie pentru multele stricăčunĭ și pagube cu vama tărguluĭ ce să face la Drăgășanĭ sudŭ Vălce, moșiia sfinteĭ episcupiĭ, păste anŭ, și poruncindu-i-să de către Exelenția Sa pentru ačasta, și cunoscăndŭ că iaste cu cale ačastă cerere, să facem cea cu cuviință urmare,—dreptŭ aceia fiindcă ačasta nu iaste de stricăčune, și nicĭ nu să pricinuește pagubă Cămăriĭ înpărăteștĭ de acea vamă, că nu este vre unŭ tărgŭ mare, și nicĭ vre o sumă mare de venitŭ iarășĭ nu este, ci prea-puținŭ lucrulŭ, și, fiindŭcă sfinteĭ episcupiĭ cu adevăratŭ în cursulŭ aceștiĭ răzmirițe multe pagube i s'aŭ întămplatŭ, ci cu acestŭ puținŭ venitŭ ce arŭ putea eși dinŭ vamă de la acelŭ tărgŭ ce să face păste anu, găsimŭ că este cu cale să se ajute sfănta episcupie, afară numaĭ fără de oborulŭ de vite ce s'arŭ vinde, de la acelea să nu aibă treabă, ci să să caute vama de vameșiĭ ceĭ orănduițĭ, iarŭ de la celelalte ce săntŭ običnuite a să vămui la acestŭ tărgu nicĭunŭ amestecŭ vameșiĭ să nu aibă, ci să fie pă seama sfinteĭ episcupiĭ, căutăndu-să acestŭ puținŭ venitŭ de oameniĭ sfinteĭ episcupiĭ ce să va orăndui, ca cu acelŭ puținŭ venitŭ să să ajutoreze sfînta episcupie la pagubile ce aŭ avutŭ, care și la ponturile vănzăriĭ slujbeĭ vămilorŭ de estimpŭ s'aŭ arătatŭ de ačasta către cumpărătoriĭ slujbeĭ aceștiia ; ačasta scriemŭ.

1791, Ghenarŭ 1.

Eperiș Căpt., Ștefanŭ Părșcoveanu, Barbulŭ Știrb[eĭ] Vor[ni]cŭ, Ioanŭ Glogoveanu Vist., Haralampio (1).

---

(1) Cu litere latine.

Dela feldmerşală laitnantŭ baronŭ fonŭ Enţibergŭ.

Precumŭ cinstitu Divanu, aflându cale acasta, văzându-să că iaste înpreunată cu toată dreptatea şi cuviinţa, amŭ învoitŭ şi însumĭ; decĭ poruncescŭ să se urmeze întocmaĭ.

Haoptcfelt *(sic!)*, Bucureştĭ, Fevr. 15, 1791.

(Pecetea ghinr.)
Grigorie Merişescu
bivŭ 3-ti Logf.

Pročt. Gheorghe, 3-ti Logf.
za Divanu.

(Copie.)

XVI.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

Cărţuliĭ venite dela Romanŭ, Focşanĭ.
Còpiĭ, leatŭ 1791.

Necula suditulŭ Rusii are înŭ optŭ căruţĭ marfă muşcăcască, mărunţişurĭ felŭ de felŭ, care s'aŭ socotitŭ după fatură 900 ruble; aŭ plătitŭ vama înpărătească aicĭ cu 27 ruble; merge la Bucureştĭ; să aibă pace.

Manolache Căpt., vameşŭ.

leatŭ 1791, Maiŭ 7.

Chiriiacŭ, suditulŭ Rusii, are înŭ zece valerĭ şi înŭ şapte coproce [coropce] blănărie şi alte mărunţişurĭ, faturea 1566 leĭ, patruzecĭ plata vama la Romanŭ, cu patruzecĭ şi şapte leĭ, banĭ înpărăteştĭ; cărţuliia de plata vămiĭ s'aŭ opritŭ, şi s'aŭ datŭ dela noĭ acastă copiie după poruncă, cu care merge la Bucureştĭ.

Antiohŭ Sava.

XVII.

Colecţiunea mea de documente.

Cu frăţască dragoste mă închinŭ dumitali, arhonŭ treti logofete Dincă.

Pentru slujba căminărituluĭ dinŭ sudŭ Vîlci amŭ văzutŭ răspunsulu ce-mi facĭ dumneata că maĭ josu de 300 leĭ nu-ţĭ dă mîna a mi-lŭ da; ci, fiind[că] amŭ apucatŭ de amŭ vorbitŭ cu omulŭ acela, îmĭ este ruşine să mă lasŭ, măcarŭ şi patru sute de leĭ să daŭ. Aşa darŭ îmĭ caută a-lŭ priimi după cumŭ d-ta scriĭ. Iar, de veĭ vrea d-ta să-mĭ laşĭ maĭ josŭ, acasta va fi bunăvoinţa dumitali; numaĭ trimite-mĭ cartea d-tali, şi voĭ număra baniĭ: numaĭ acumŭ maĭ înŭ grabă să mi să trimiţă, fiindcă să grăbeşte omulŭ să plece. Şi săntŭ alŭ d-tale ca unŭ frate.

1791, Ghenarŭ 10. *Benedictj L.*, Secretarius (?).

Cu frăţască plecăciune,

Dragostea, prieteşugulŭ şi firească bunătatea Mării Tale mă îndatoriază, nu numaĭ să mă păgubescŭ, ci şi jărtvă să-mĭ facŭ Mării Tale; şi eŭ, cu toate că vre unŭ cîştigŭ nu cautŭ, numaĭ să nu păgubescŭ, dar Măriia Ta trimite-mĭ talerĭ 290, şi cartea veĭ luoa de la dumnealuĭ 3 logofătŭ Gheorghiţă, fiindcă nu mi le-aŭ maĭ datŭ, şi poftescŭ milostivulŭ Dumnezăŭ să trimiţă Mării Tale, măcar cel puţin 700 cîştigŭ. Rămîĭ gata slugă.

1791, Ghenar 10. *Costandin Dimiu (?).*

(Pe o foaie lipită aici:

Fiindcă, în cîtă vreme amŭ fostŭ eŭ la Bucureştĭ, astă toamnă, bani de ugeretu poştelor s'aŭ fost strînsŭ de d-luĭ Leopolt Benedicti; de care făcîndŭ socoteala, s'aŭ găsit talerĭ 47, banĭ 60, adecă 47, banĭ 60, pe cari banĭ i-amŭ priimitŭ şi amŭ datŭ ačastă adeverinţă spre încredinţare.

91, Mart 21. *Velŭ Spat.*

XVIII.

Biblioteca Academiei Române, document 6/LXXI.

Cătră prè-cinstitŭ Divanulŭ Cnejiiĭ Moldoviĭ.

Cincĭ răzeşĭ dinŭ satulŭ Bahna, otŭ Ţinutulŭ Niamţuluĭ, anume Ioanŭ monahŭ, ereĭ Gheorghie, Efremŭ diiaconŭ, ereĭ Ioanŭ şi Ştefanŭ Păduri, prinŭ jaloba č-aŭ datŭ aice, ceru ca să li se întoarcă scrisorile lorŭ pe părţile dinŭ moşie Secueniĭ, care s'aŭ opritŭ de dum. Ilie Catargiu, fiindŭ atunce Vorc. de aprozĭ la Divanŭ, înŭ vreme Domnieĭ Domnuluĭ Alexandru Ioanŭ Mavrocordatu, avîndŭ numiţiĭ de susŭ atunce ğudecată cu dum. Costandinŭ Vîrnavŭ. Cinst. Divanŭ este poftitŭ ca se binevoiască a porunci la loculŭ cuviinčosŭ, ca să să întoarcă scrisorile jăluitorilorŭ ca pe unŭ lucru alŭ lorŭ, ce acumŭ îĭ chiamă înnapoĭ.

Romanŭ, 16/5 Fevruar 791.

Erggelet,
administratorŭ.

XIX.

Biblioteca Academiei Române, document 142/LXXV (planşa no. 4).

Bucureşti, 3 Aprilie 1791.

Hotărîre în procesul unei Bucureştence. Iscălesc: Mittrowsky mp., Ὁ Ῥιμνίκου Φιλάρετος, *Dim. Ban, Scarlat Vist., Radu Lăc., Cost. Creţ., Stef. Fălc., Cst. Păh. Ct. Fălc. Vist.*

Merkelius m. p. 3-ti Log.

Trecut în condică.

(Pe cealaltă foaie:)

Weil der Beklagter nach Verlauf der 4 Jahren für die bekante Weinberge den Betrag zurückzuzahlen kein Recht hat, so wird der Ilinka der Besitz derselben hiemit bestattiget.

XX.

Biblioteca Academiei Române, document 8/LXXI.

De la cc. Administraţia Romanuluĭ cătră dum. Medr. Constandinŭ Vîrnavŭ.

După răspunsulŭ ce dă cinst. Divanŭ Eşuluĭ asupra jalobeĭ luĭ Ionŭ monahŭ, ercĭ Gheorghie şi cielanţĭ răzeşĭ dinŭ satulŭ Bahna, otŭ Ţinutulŭ Neamţuluĭ, li s'aŭ poroncitŭ ca să nu maĭ vie aice la Administraţii cu arătari pentru acè pricină, căcĭ nu vorŭ fi ascultaţĭ, fiindcă scrisorile lor cu ğudecată li s'aŭ luatu dinŭ mînă, şi s'aŭ datŭ înŭ mîna dumi, şi, ca să poţĭ întimpina maĭ cu lesnire la v'o arătare după vremi a lorŭ, iată ţi să triimite o copii de pe carte, răspunsulŭ cinstituluĭ Divanŭ, încredinţată.

Rom[anŭ], $\frac{20}{9}$ April 791.

Erggelet,
administratorŭ.

XXI.

Biblioteca Academiei Române, document 50/LXXX.

De la c.c. Administraţie Romanuluĭ.

S'aŭ datŭ ačastă carte de volnicie acestor slugĭ, anumi Ştefanŭ Beldimanŭ, Gheorghie Buganŭ, triimişĭ de cătră dum. Banŭ Ştefănachi Sturza ca să caute doĭ Ţiganĭ č-aŭ fugitŭ de la casa dumisali, anumi Neculaĭ şi Marie, prinŭ a cărie puteri numiţiĭ triimişĭ să poată rîdica pe aceĭ Ţiganĭ, orŭ unde i-arŭ găsi şi să-ĭ ducă la urma lorŭ, iarŭ, dacă s'a înpotrivi cineva a nu-ĭ da, arătîndŭ că aŭ vre o dreptate asupra lorŭ, atunce triimiti să-ĭ ceĭ pe Ţiganĭ prinŭ ğudecată.

Romanŭ, $\frac{4 \text{ Iulie}}{23 \text{ Iunie}}$ 791.

Erggelet m. p.
administratorŭ
(Pecetea cunoscută, cu roşu.)

XXII.

Biblioteca Academiei Române, document 85/LXXV.

«Către luminatulŭ şi marile Divanŭ alŭ Prinţipatuluĭ Ţăriĭ-Rumăneştĭ prea-plecată jalbă», de la «moşneni mazălĭ dinŭ sudŭ Buzăŭ».

La 4 Iulie 1791 se dă în seama episcopului de Buzău. Iscăleşte «Mayersheim Gfz., în locul lui Mitrowski. Apoi Ὁ Ῥιμνίκου Φιλάρετος.

Al doilea rând: Scarlatŭ Vist., Rd. Lc., Cosd. Creț., Ioanŭ Logft., Stefan Fălc. (1).

Jos: bivŭ Velŭ Sărd.

XXIII.

Biblioteca Academiei Române, document 126/LIV.

Statschii Sovetnic şi întăĭ-şăzătorŭ la Divanŭ, Sărghie Lazarovicĭ Laşcarevŭ.

Fiindŭ-că prè-strălucitulŭ cnezŭ (2) va să purciagă de aicea, dinŭ Huşĭ, şi pe drumulŭ Prutuluĭ să margă la Iaşĭ, pentru aceia darŭ să poronceşte dumv., ispravnicĭ la Țănutulŭ Fălciiului, şi dum. ispravnicĭ de Țănutu Eşiĭ, voî, căpt. de pe la poşte, voî, vorniciĭ şi lăcuitori de pinŭ sate, ca să căutațĭ şi pentru podurile ce vorŭ fi străcate, şi, pe unde vorŭ trebui făcute de iznoavă, să să ri[di]ce îndată şi să să facă, cumŭ şi drumurile şi tăurile să să tocmască şi să să astupe, şi iată, spre săvărşire aceştiĭ poroncĭ, s'aŭ pornitŭ de aicea pe Logf. Gheorghii, carile să margă pe la toate drumurile şi, oriunde va trebui podŭ făcutŭ, saŭ drumŭ tocmitŭ, să scoată oamenĭ de pinŭ sati, orĭ poştĭ, de vorŭ fi, orĭ scutelnicĭ, saŭ orĭ a cuĭ, şi numaĭ de cătŭ poronca să săvărşască. Căcĭ carele nu să va supune porunciĭ, să va pedepsi.

Sărghi Laşcarevŭ.
(Pecete cu vultur, roșie.)

1791, Avt. 21, Huşiĭ.

La 2 Septemvrie 1791 se dau scutiri lui «Ioannŭ sinŭ Vasile Stamatinŭ, tălmaču alŭ Divanuluĭ Cnejieĭ aceştie» (136/LIX).

XXIV.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

Dass die Gebrüder Missir, Kaufleute von Roman, in der Moldau, während der ganzen Zeit als die fünf Distrikte der Moldau in dem kaiserl.-königl. Besitz waren, das kaiserl.-königl. Militär mit Schlachtvieh versehen, die Gefälle bei denen Versteigerungen zum merklichen Nutzen des allerhöchsten Aerariums emporgebracht und denen kaiserl.-königl. Herren Generalen, sowohl als anderen Staatsdieneren in ihren Häuseren Unterkunft gegeben, endlich aber sich die allgemeine Achtung und Zufriedenheit erworben haben,

(1) V. mai sus, p. 260, No. XIX.
(2) Potemchin.

wird denenselben auf ihr geziemenden Ansuchen anmit bezeuget. So geschehen zu Roman in der Moldau, den 23-ten September 1791.

Johan Fidel Erggelet,
kk. wirklicher galizischer
Gubernialrath und Administrator der
funf Distrikten von der Moldau
(pecete roşie, fără semne.)

XXV.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

Bucureşti, 17 Octomvrie 1791. «Theodosius Constantin,... k. k. Kauf- und Handelsman und Contribuent zu Hermanstadt», se face garant «für die Person des k. k. Volontair-Capitains Panajott», pe două luni.

(Pecete cu Ѳ. A. K. S.)

XXVI.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

Verzeichniss der Sachen die der Dieb, ein Sluschitor des Herren Aga, den 17-ten Novemb. 791, in der Nacht, aus dem Hause der verwittibten Frau Catharina Saprowitz gestohlen hat.

XXVII.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

De la silihtarulŭ alŭ Mării Sale Saraschierulŭ Brăiliĭ către dumnealuĭ domnulŭ prietenulŭ nostru consololŭ de Bucureştĭ, alŭ dovletuluĭ chesar[icescŭ], cu prietenască dragoste.

(Pecete turcească.)

De la silihtarulŭ Mării Sale Sarascherulŭ Brăiliĭ către dumnealuĭ prietenulŭ nostru consulŭ de Bucureştĭ alŭ dovletuluĭ chesar[icescŭ], să fiĭ dumneata sănătosŭ.

Prietenască scrisoare către dum[nea]ta nu este de alta fără cătŭ înştiinţezŭ pe dumneata, fiindu-că trimetemŭ aceste doă robe către dumneta, dinŭ roghiĭ care aŭ ... înŭ vreme oştirilorŭ, ca să le trimeţĭ dumneata earŭ la loculŭ lorŭ. De aĉasta înştiinţezŭ pe dumneata, şi săntŭ

Mart 29, 1792.
Alŭ dumitale bunŭ prietenŭ:
Alĭ-Aga i silihtarŭ
alŭ Mării Sale Sarascherŭ
Brăileĭ.

Dela silihtarulu Sarascherulŭ Brăilil către dumnealui consolosŭ a devletului nemțescu care să află la Bucureștĭ, cu prietenască dragoste.

(Semnătură turcească.

De către silihtarulŭ Mării Sale Saraschierulŭ Brăilei către dumnealuĭ consolulŭ alŭ dovletuluĭ Nemțilorŭ și alŭ nostru bunŭ prietenŭ, către dumnealuĭ; să fiĭ dumneta sănătosŭ. Înștiințezŭ pe dumneata fiindu-că trimete Măriea Sa Pașa doă robe nemțoice către dumneata cu unŭ omu de Curta Mării Sale, anume Huseinŭ-Aga. De ačasta venindu acole, și să ne face teslimŭ înŭ măna dumitale. Poftimŭ pe dumneata să avemŭ curatŭ răspunsulŭ dumitale. De ačasta poftescŭ pe dumneta, și săntŭ... *(sic).*

Mart 18, 1792.

XXVIII.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

20 Iunie 1792. «Costandinŭ Cămpineanu» dă zapis «la măna doftoruluĭ Adamŭ Ulricŭ» pentru 200 de leĭ.

XXIX.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.
Sibiiu, 31 Iulie 1793.

«Demeter Marco, oriental. Dollmetsch», cere «Escelenței Sale» ca, «eingedenk jener in Sistow mir erwiesenen hohen Gnade und Versprechens, mir zu Betreibung meiner bei dem Fürsten Brancován austehenden Geldern einen Ferman gnädigst erwirken zu wollen».

XXX.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

1793. «Alessandro Geroparo, citadino veneto», arată «come che il signor Zuppa di Eustachio morì nel tempo del pringippe Maurogeni, [e] furono confiscati dal medesimo Maurogeni tutti gli suoi effetti che si trovarono».

XXXI.

Biblioteca Academiei Române, Arhiva Merkelius.

Unŭ sipetŭ închisŭ și pecetluitŭ cu pecetea răposatuluĭ Mitropolitulŭ Cosma, ce aŭ fostŭ trimisŭ înŭ Brașovŭ prinŭ Pantazi Dimancea, înŭ păstrare la răposatulŭ Ghioca neguțătoru dinŭ Brașovŭ, aducăndu-se acumŭ din

năuntru, avăndŭ pecetea răposatuluĭ la verigă întreagă, şi de-asupra cămăşiĭ sipetuluĭ peste legătură pecetea vămiĭ Braşovuluĭ şi alte treĭ peceţĭ streine, l-amŭ priimitŭ înŭ măinile noastre prinŭ măna dumisale sinior Marchelŭ, agentulŭ chesaricescŭ, tăindŭ peceţile: cele de-asupra le-aŭ opritŭ la dumnealuĭ; pentru care dămŭ aĉastă adeverinţă a noastră.

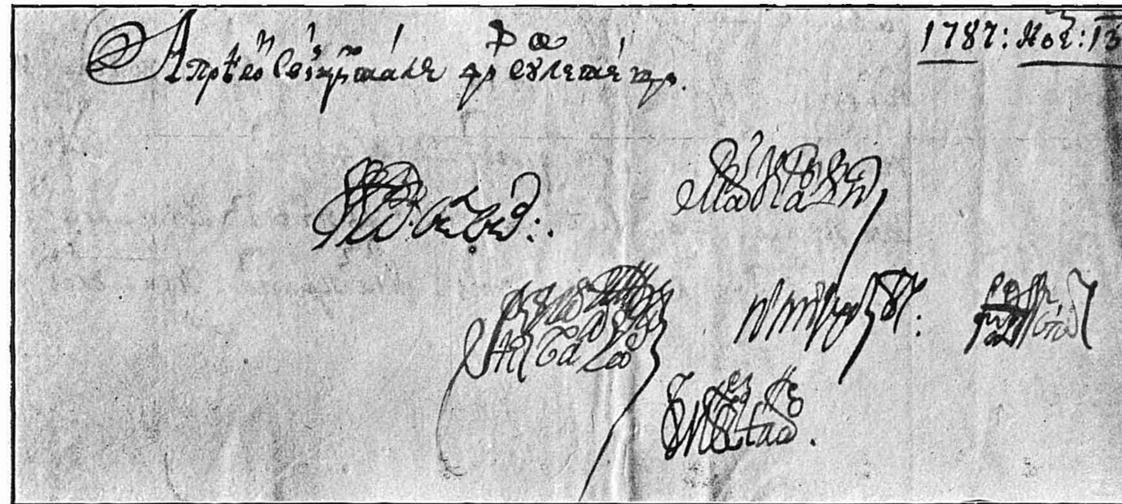
1793, Noem. 7, Bucureştĭ.

Dositheŭ alŭ Ug[rovlahieĭ].

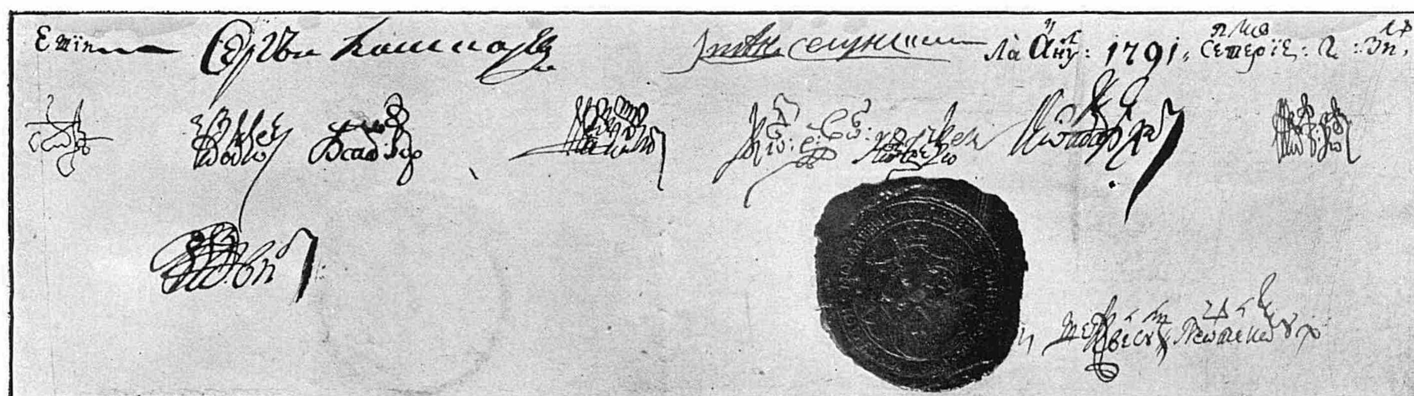
Costandinŭ Ghica Velŭ Logft.
Μαρίνος βατάχ. Οὐγρ., μάρτυς (1).

(Trei peceţi tăiate: una a Vămii braşovene.)

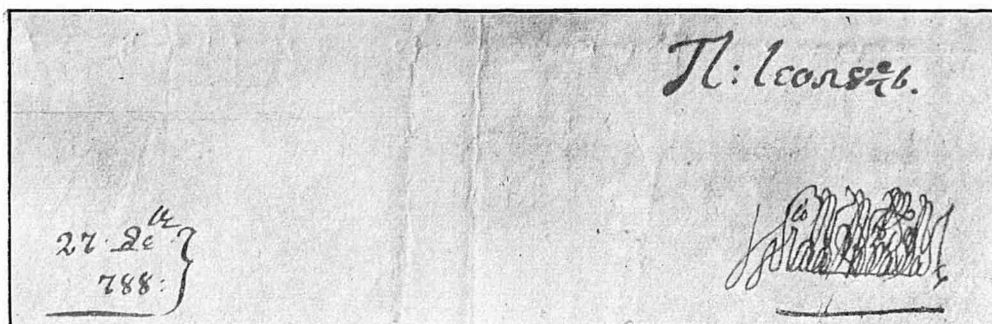
(1) «Marin vătaful Mitropoliei Ungrovlahiei, mart.»

Iscăliturі pe scrisoarea moldovenească despre bejenia din 1787 (mai sus pp. 252—3, no. III).

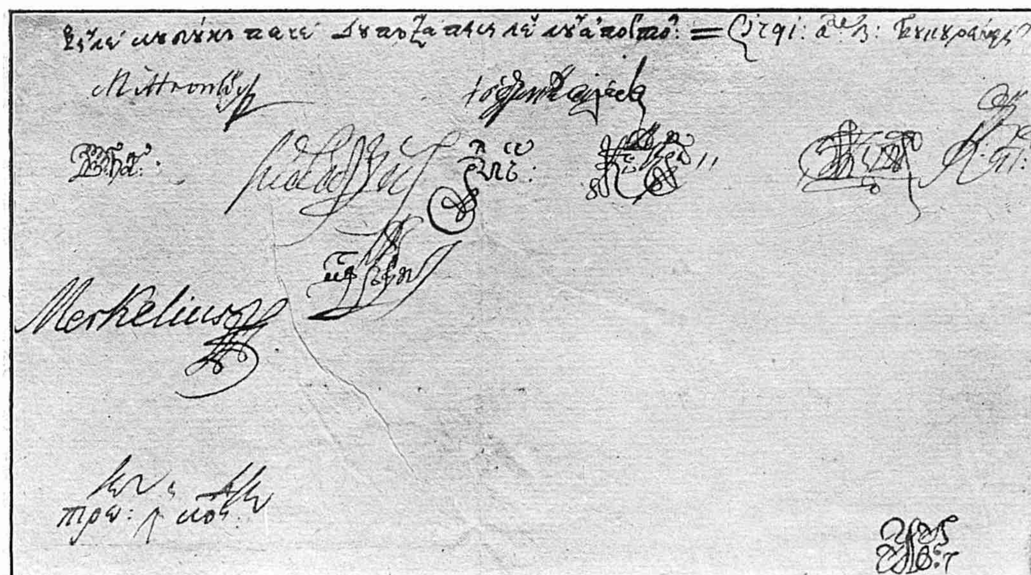

Iscăliturile membrilor Divanului din Iași, cu Serghie Lașcarev, fostul consul rusesc, în frunte.

Iscălitura românească a principelui de Koburg (sus la dreapta „P. Coburgŭ“).

IV.

Iscăliturile membrilor din 1791 ai Divanului muntean (v. p. 260, no. XVIII).

O hotărîre a Administrației Austriace în Moldova (v. p. 256, no. X).

Adresă din 3 Fevruarie 1791 a Divanului Craiovei în procesul dintre Mateiu Pleșoianu și egumenul Anatolie de Govora pentru pământuri în Mihăești.

Jurământul din 1790 al boierilor munteni către Impăratul.

INSEMNĂTATEA
DIVANURILOR AD-HOC DIN IAȘI ȘI BUCUREȘTI
IN ISTORIA RENAȘTERII ROMÂNIEI

DE

DIMITRIE A. STURDZA
Membru al Academiei Române.

I.

Tratatul de Paris din 30 Martie 1856.

Ședința dela 4 Martie 1911.

Acel care se încearcă a judecà ființa unui om, caută mai întâiu a-l pune față în față cu datoriile cele mari și imprescriptibile către sine însuș, către aproapele său și către organismul societății omenești. Numai cunoscând astfel pe individ, se poate judecà, dacă el a fost capabil să ajute poporul din care face parte, și statul căruia el aparține, a-l înaintà spre progres sau a-l împinge spre scădere.

In genere se poate zice pentru indivizi ca și pentru popoare și state, că cel care stă pe loc e în scădere. Numai cei cari muncesc cu credință și cu dragoste muncă grea și conștientă pot păși înainte, și nu se înneacă în valurile mării vieții, totdeauna în mișcare și foarte des furtunoasă.

Pentru acel care se încearcă a scrie Istoria Universală, e de nevoie să cunoască starea prezentă a omenirii în comparație cu timpurile trecute, stabilind progresele sau regresele popoarelor în desvoltarea generală a omenirii.

Istoria unui popor sau a unui stat consistă în a-i cunoaște trecutul, pentru a-i înțelege prezentul, aruncând privirile spre viitor.

Privirea spre trecut ne arată, dacă în comparație cu prezentul statul și poporul au adaos sau au pierdut din ființa lor. Privirea spre viitor are a ne arătà, dacă acest viitor poate fi așezat și bine asigurat spre a se desvoltà și progresà în mod normal în toate direcțiunile activității omenești.

Punctul de plecare al prezentului este pentru un om individualitatea lui bună ori rea, care dă putinţa unei influenţe morale sau pernicioase asupra semenilor lui.

Prezentul unui stat şi al unui popor nu poate fi o dată oarecare, o zi sau un an; ci cuprinde o perioadă mai lungă. Aceasta se înfăţişează în mod plastic, ca un podiş mai înalt, de pe care putem privì — de o parte spre o câmpie adeseori devastată — şi de altă parte spre dealuri mănoase şi munţi înalţi, împăduriţi, cari asigură prosperitatea şi bogăţia pentru toţi.

*

Pentru România perioada prezentului ocupă aproape o jumătate de secol. Ea este perioada Renaşterii noastre naţionale ca popor şi ca stat.

Perioada Renaşterii pentru noi se află între timpul, în care amândouă Principatele Române erau ameninţate a-şi pierde fiinţa lor ca stat şi timpul în care această fiinţă a luat un trup real şi definitiv.

Anul 1821 e caracterizat prin sfârşitul Domniilor Fanarioţilor şi anul 1866 prin fundarea şi organizarea Domniei Regelui Carol I.

La începutul perioadei de Renaştere am putut aruncà cu spaimă ochii noştri spre trecutul care ne apăsà şi ne strivià. La mijlocul acestei perioade, maì ales în anii 1848 şi 1857, ne-am încordat toate puterile şi ne-am dat toate silinţele pentru a eşì din suferinţe şi dureri seculare. In fine în anul 1866 am putut răsuflà, constatând că am ajuns a aveà o fiinţă durabilă, a fi în realitate un Stat independent, a fi un factor constant al liniştii şi al păcii în Orientul European şi a ocupà astfel între naţii şi state o existenţă proprie, recunoscută de lumea întreagă.

In 1848 mişcarea a fost scurtă. In Moldova, ea a avut un caracter mai domol şi a fost repede înnăbuşită. In Ţeara-Românească însă, cele trei luni din Iunie în Septemvrie au lăsat urme adânci în toate clasele poporului.

In 1857 mişcarea a fost sistematic organizată prin Divanurile ad-hoc din Iaşi şi din Bucureşti, chemate de Tratatul de Paris din 1856 a rostì dorinţele poporului din Moldova şi din Valahia asupra viitorului său aşezământ ca stat. In luptele grele şi mari ce s'au desfăşurat atunci pentru ca poporul întreg să-şi rostească în toată libertatea dorinţele sale, s'a închegat şi organizat o generaţiune de bărbaţi inimoşi, muncitori şi vrednici, cari au condus lupta de regenerare cu o cunoştinţă limpede a ţelului de ajuns, cu o claritate pătrun-

zătoare a situaţiúnii interne şi externe. Divanurile ad-hoc pot fi considerate ca laboratoriul dogmatic şi tehnic al Renaşterii României.

*

Cu toate aceste un factor foarte important de reuşită pentru această muncă înălţătoare a fost fără îndoeală timpul prielnic în care ea s'a desăvârşit, şi anume timpul unei mari munci a popoarelor lumii spre a da un nou avânt mersului neamului omenesc.

Inainte de Tratatul de Paris din 30 Martie 1856, lumea întreagă de dincolo şi de dincoace de Oceanul Atlantic a fost, în timp de trei pătrare de secol, adânc sguduită prin evenimente politice şi răsboinice.

Aceste evenimente au pus în vedere o idee nouă morală şi politică, şi anume organizarea societăţii omeneşti în state pe baza principiilor de egalitate a tuturor cetăţenilor, de libertate a tuturor şi de frăţietate a oamenilor.

Dincolo de Oceanul Atlantic, în America de Nord, impulsiunea a fost dată de fruntaşi din Anglia, de Puritani, cari au dus peste mare cea mai aspră aplicare a principiilor moralei creştineşti. Noua organizare s'a desăvârşit însă numai în urma unei îndelungate crize răsboinice, în care au fost învăluiţi Americanii, Englezii şi Francezii, şi s'a realizat sub conducerea nemuritorului George Washington, înconjurat de o lume de bărbaţi devotaţi cu inima şi cu sufletul nouei creaţiuni.

Dincoace de Oceanul Atlantic o revoluţie violentă a răsturnat în Franţa o veche monarhie, în care Şeful Statului guvernà după principiul celui mai aspru absolutism, exprimat prin vestitele cuvinte—«Statul sunt Eu». Impăratul Napoleon I s'a încercat a dominà violenţele, dând liber cûrs geniului său răsboinic; însă gloria armatei franceze nu puteà înlocuì idea cea nouă, care pătrunsese în spiritul popoarelor.

Dorinţa popoarelor nu erà îndeplinită numai prin o linişte menită cel mult a vindecà ranele produse prin distrugeri şi desfiinţări materiale. De aceea dispoziţiunile Congresului de Viena din 1815 nu au putut contribuì a liniştì lumea prin restaurarea vechei stări de lucruri şi înfiinţarea de state nouă după voinţa şi interesele celor cari biruiau.

Popoarele cereau, ca ideile cele nouă să iea trup şi suflet, spre a se puteà asigurà progresul şi domnia dreptăţii în lăuntrul fiecărui stat, precum şi în dreptul ginţilor.

*

Aceste tendinţe nu agitau numai mintea oamenilor gânditori, ci şi popoarele. Rezultatul produs a fost o frământare internă a popoarelor, care împingeà tot mai mult, să se ţie seamă de deosebirile şi necesităţile naţionale, şi de dorinţa tuturora de a nu fi unele popoare oprite a se desvoltà şi a progresà, din cauza piedecilor puse de dominaţiunea altora.

Această situaţiune încurcată apăsà mai imediat Italia, care se înfăţişà atunci ca o aglomeraţie de state vechi şi noŭă, cari împiedecau naţiunea în desvoltarea ei normală, culturală şi economică. Acelaş simţimânt a început curând a nelinişti şi Germania, unde erà mai greu a aflà o soluţiune practică.

Neliniştea a crescut pe nesimţite pretutindeni, mai ales însă în Orientul European. Congresul de Viena din 1815 a ocazionat gruparea statelor mari europeane într'un fel de Areopag, care trebuià să apere şi să îmbunătăţească soarta popoarelor celor slabe, guvernate de tendinţe, cari tot mai mult se depărtau de condiţiunile ce prinsese rădăcini adânci în vieaţa socială şi politică a omenirii.

Statele europeane bine organizate, ca şi popoarele lor, erau împiedecate a aveà cu Imperiul Otoman relaţiunile internaţionale normale obişnuite între dânsele; căci în Turcia organizarea despotică a statului erà înăsprită, rezervându-se toate drepturile cetăţeneşti în favoarea unui popor răsboinic şi relgiunii acestuia.

Această situaţiune a adus o mare turburare între Puterile, cari formau Areopagul European, căruia i se impuneà, din ce în ce mai mult, a aflà căile şi mijloacele pentru a ajunge a impune acest progres şi Orientului European.

După multe încercări fără rezultate, s'aŭ produs divergințe atât de însemnate, încât a izbucnit un mare răsboiu european — Răsboiul Crimeei, care a avut de rezultat final Tratatul de Paris din 30 Martie 1856.

Imprejurări extraordinare caracterizează acest timp de turburare. Problema erà de a introduce Imperiul Otoman în areopagul statelor europeane. Pentru a izbutì erà neapărat a-l înduplecà să proclame însuş programul reformelor necesare, care să-l apropie de Europa. Anglia şi Franţa au încheiat atunci cu Imperiul Otoman o alianţă răsboinică, spre a-l scăpà de o impunere unilaterală. Aceste trei state mari unite au mai tras în partea lor Sardinia, stat mic, primindu-l în situaţiune egală cu dânsele, atât în timpul răsboiului, cât şi la încheierea păcii. Austria şi Prusia au stat în aşteptare, cu

armatele lor pregătite, privind cum se va desfăşură lupta ce se încăierase sub cetatea Sevastopolului.

Sub asemenea auspicii s'a deschis Congresul dela Paris în 25 Fevruarie 1856 şi s'a subscris în fine Tratatul de pace din 30 Martie 1856 de Suveranii Angliei, Austriei, Franciei, Prusiei, Rusiei, Sardiniei şi Turciei.

*

Această pace e caracterizată prin o nouă evoluţiune a popoarelor. Se recunoşteà îndreptăţirea naţiunilor mari şi compacte, însă sfâşiate în mai multe state, de a se unì într'un singur stat; se da putinţa la state mici de a se unì şi formà un stat mai mare, mai ales dacă populaţiunea acestor state mici aveà acelaş început şi nume, aceeaş limbă, religie, istorie şi civilizaţie, aceleaşi legi, instituţiuni şi obiceiuri, prezentând astfel o mai bună organizare de putere ca stat şi de progres general.

*

Intâiul pas pentru a realizà această evoluţiune l-au făcut Italienii, sub impulsiunea Regelui Victor Emanuel al Sardiniei, încunjurat de bărbaţi de stat devotaţi patriei lor.

In momentul când Anglia, constrânsă de împrejurări, se găsì nevoită să facă Sardiniei propuneri de a luà parte la Răsboiul Crimeei, Ministrul de Externe Generalul Dabormida — comunică, în 13 Decemvrie 1854, Ministrului Angliei la Turin — James Hudson — programa acestei alianţe în următoarea notă oficială:

«Guvernul Sardiniei nu poate, în nici o împrejurare, să împrumute soldaţii săi unui alt stat. Armata noastră este compusă de cetăţeni traşi la sorţi, cărora nu li se poate cere a-şi jertfi vieaţa decât pentru a servì ţerii lor; prin urmare nici o parte a armatei noastre nu poate fi pusă în serviciul unei alte Puteri.

«Trupele noastre nu pot luà parte la răsboiul din Orient, decât în calitate de trupe aliate: este dar indispensabil ca un Tratat de alianţă ofensivă şi defensivă să fie încheiat între Puterile occidentale şi Sardinia.

«Acest Tratat trebue să fie de natură a asigurà interesele materiale şi morale ale Regelui şi ale ţerii; trebue ca guvernul să poată arătà naţiunii, că jertfele ce i se impun sunt cu prisos răsplătite prin foloasele ce i se dau.

«Cabinetul se grăbeşte a declarà, că el nu înţelege a formulà în Tratat foloase materiale, cari ar da totdeauna învoelii aparenţa unei vânzări a celui mai preţios sânge al concetăţenilor săi. E deci datoria guvernului a

obţineà o dovadă evidentă de consideraţiunea, de care el se bucură pe lângă cele două mari Puteri. Guvernul Sardiniei în nici un caz nu poate sacrificà demnitatea, onoarea și viitorul patriei sale».

Acest program s'a realizat prin Convenţiunea militară dintre Franţa, Anglia și Sardinia, semnată la Turin în 26 Ianuarie 1855 de Ducele de Guiche, James Hudson și Comitele de Cavour. Cele 6 articole ale acestei Convenţiuni glăsuesc astfel:

«*Art. 1.* — Maiestatea Sa Regele Sardiniei va da pentru trebuinţele răsboiului un corp de armată de 15.000 oameni, organizat în cinci brigade, formând două divizii și o brigadă de rezervă, sub comandamentul unui general sard.

«*Art. 2.* — Indată după schimbarea ratificaţiilor prezentei Convenţiuni, se va procede imediat la formarea acestui corp și la organizarea serviciilor administrative, pentru ca să poată fi gata de a fi transportat cât se poate mai curând.

«*Art. 3.* — In executarea art. 1 al prezentei Convenţiuni, corpul de armată a Maiestăţii Sale Regelui Sardiniei va fi compus de infanterie, de cavalerie și de artilerie în proporţie cu puterea sa efectivă.

«*Art. 4.* — Maiestatea sa Regele Sardiniei se leagă a mănţineà corpul de expediţie la cifra de 15.000 oameni, prin trimiterea succesivă și regulată a trupelor necesare pentru a-l completà.

«*Art. 5.* — Guvernul Sardiniei va îngrijì plata soldei și a subsistenţei trupelor sale. Inaltele părţi contractante se vor concertà pentru a asigurà și a facilità armatei sarde aprovizionarea magaziilor sale.

«*Art. 6.* — Maiestăţile Lor Regina Regatului Unit al Marei Britanii și al Irlandei și Impăratul Francezilor garantează integritatea Statelor Maiestăţii Sale Regelui Sardiniei și se îndatoresc a le apărà în contra oricărui atac în tot timpul duratei răsboiului actual».

Prin o Convenţiune dintre Anglia și Sardinia din aceeaș zi, Anglia se îndatorește a înaintà Sardiniei două milioane de Livre sterline cu 4 procente pe an, din cari 3 procente ca dobânzi și 1 procent ca amortizare, însărcinându-se Anglia cu transportul gratuit al trupelor Sardiniei.

Aceste două Convenţiuni sunt legate de Actul de Accesiune al Sardiniei la Convenţiunea dela Londra, semnată de Anglia și Franţa, în 10 Aprilie 1854, ale cărei dispoziţiuni principale sună astfel:

«Puterile contractante lucrează pentru restabilirea păcii dintre Rusia și Sublima Poartă pe baze solide și durabile și pentru a garantà Europa de reînnoirea regretabilelor complicaţiuni, cari din nenorocire au turburat pacea

generală. — Integritatea Imperiului Otoman aflându-se violată prin ocuparea provinciilor Moldaviei și Valahiei și prin alte mișcări ale armatelor rusești; Anglia și Franța s'au concertat și se vor concertà asupra mijloacelor mai nimerite pentru a liberà teritoriul Sultanului de o invaziune străină, spre a nu se mai reînnoi complicațiuni europeane. Aceste puteri se leagă dar a întrețineà, după necesitățile răsboiului, apreciate în comun acord, forțe suficiente pe pământ și pe mare, cari se vor hotărî, când va fi de nevoie, în privirea calității, numărului și a destinației lor. — Animate de dorința de a mănțineà echilibrul european și neurmărind vreun scop interesat, Inaltele Puteri contractante renunță dinainte a trage foloase particulare din evenimentele ce s'ar puteà produce».

Prin aceste acte Sardinia a intrat în Concertul Statelor mari Europeane, cu drepturi egale, într'un moment critic al răsboiului Crimeei, și a creat astfel la încheierea păcii o situațiune, de care a profitat Italia mai întâiu și în urmă România.

*

Situațiunea generală erà foarte favorabilă pentru a asigurà și a întărì o impulsiune atât de puternică ca aceea a unui răsboiu, care pusese în mișcare toate puterile vii ale popoarelor și ale statelor europeane.

Noi Românii din Principatele Moldova și Valahia stam în fruntea celor mici și slabi.

Pentru a profità de această situațiune favorabilă, care trebuià să fie acțiunea noastră?

Aveam a dovedì mai întâiu, că dorințele noastre sunt naturale și drepte, și că stau în legătură cu tendințele generale ce agitau lumea.

Aveam a arătà în urmă piedicile interne și externe, ce s'ar încercà a opri libera rostire a dorințelor noastre.

Aveam în fine a dovedi, prin o stăruință liniștită, dar hotărîtă, că suntem un popor, care știe ce dorește, precum știe a-și expune cu claritate și cumpăneală dorințele sale.

Munca pentru a ajunge la țelul propus a fost grea și anevoioasă; dar am dus-o la bun sfârșit. Chiar dela început s'au ridicat încercări de a înșelà Areopagul European, întrebuințându-se mijloacele cele mai ilegale pentru a falsificà și înnăbușì fără milă și fără cruțare libera rostire a cugetărilor și dorințelor noastre, garantată prin Tratatul de Paris din 30 Martie 1856.

Poporul Principatelor Moldova și Valahia a fost totdeauna conștient, că el se trage din legiunile romane, cu cari Traian a împresurat și a cucerit Dacia. De aceea limba acestui popor e aceeaș

în amândouă Principatele, și printr'însa s'au transmis din generațiune în generațiune aceleași legi, instituțiuni și obiceuri, cari au dat acestor două țeri, despărțite una de alta în timp de secoli, acea putere de rezistență, care a amorțit în timpuri neprielnice, dar care nu a fost sdrobită de acestea.

*

Indată ce noua evoluțiune a poporului s'a manifestat pretutindenea, erà natural ca simțimântul necesității Unirii politice a celor două Principate să izbucnească și să se organizeze ca o putere națională, îndreptățită.

Un scriitor, care călătorià pe la finele decadei a treia a secolului trecut în Orientul European, a făcut următoarele aprecieri profetice asupra Românilor din Principate:

«Un popor uitat în zilele noastre, așezat pe fruntariile Europei și a Asiei într'o grădină frumoasă, încunjurată de o mare pustietate, — fără putere pe teritoriul său, fără influință pe marea sa, vasal al vecinilor săi—ar păreà a fi o nouă dovadă, pe lângă alte multe, că apăsarea omului prin alt om este o lege a naturii omenești. Acest popor însă începe a se trezì, scuturat de necesitatea unei vieți naționale. El nu ascultă de instinctul sălbatec care aruncă oardele barbare asupra unei civilizații, nu face decât a urmà o mișcare providențială de renaștere, care a trezit și trezește și alte popoare. Românii din Moldova și Valahia s'au trezit ca întreaga Europă, și această agitație este prevestirea neîndoioasă a deșteptării naționalităților».

Aceste tendințe și dorințe ale Românilor din Principate s'au vădit în mod neîndoelnic în Regulamentul Organic, elaborat pentru a dotà amândouă Principatele cu îmbunătățirile reclamate de starea lor înapoiată.

Dispozițiunile Regulamentului Organic doveditoare necesității Unirii sunt cuprinse în Secțiunea V și glăsuesc precum urmează:

Pentru Moldova.

Principii Indigenatului și a Conpatriotirii între Locuitorii ambelor Prințipaturi.

Art. 425. Inceputul, religia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor acestor două Prințipaturi, precum și trebuințele a ambelor

Pentru Valahia.

Inceputuri de o Unire mai de aproape între amândouă Prințipaturile.

Art. 371. Inceputul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluirii locuitorilor într'aceste două Prințipaturi, sunt îndestule elemen-

părţi, cuprind din însuş descălecarea lor elementurile nedespărţitei Uniri, care s'a împiedecat şi a întârziat de intâmplătoarele împrejurări.

Mântuitoarele folosuri a rodului ce s'ar naşte din întrunirea acestor două naţii sunt netăgăduite.

Elementurile. întrunirii a Moldo-Românilor se aflà aşezate prin acest Regulament, prin asemănatele temeiuri ale administraţiei acestor două Ţeri.

Art. 426. Identitatea (potrivita fiinţă) a lagislaturii fiind acel mai lucrător mijloc a desăvârşi o aşà morală Unire: spre aceste o comisie îmbinată din ambe Prinţipaturi se va închegà, care, din condicile politiceşti şi criminaliceşti acestor două ţeri, să alcătuească unul şi numai singur legiuitor cuprins, încât Domnii amânduror Prinţipaturi vor aflà cu putinţă unirea şi potrivirea acei condice, aducând întru aceasta prefacerile şi schimbările ce s'ar socotì neapărate şi sporind toate căderile neprevăzute.

Art. 427. Locuitorii acestor două Prinţipaturi se vor împărtăşì deopotrivă la toate folosurile neguţătoreşti, după principiile aşezate la Capul V-lea Articolele 152 şi 164 acestui Regulament. Românii se vor împărtăşì în Moldova de aceleaşi drepturi, pe cât şi Moldovenii în Ţara-Românească. Dritul de a puteà câştigà averi mişcătoare şi nemişcătoare este slobod la locuitorii amândorora Prinţipatelor.

turi de o mai de aproape a lor Unire, care până acum s'a fost poprit şi s'a zăbovit numai după împrejurări întâmplătoare.

Şi cele urmate după dânsele bunele dobândiri, şi urmările folositoare ce ar odrăslì dintr'o apropiere a acestor două popule, nu pot fi supuse la nici o îndoeală.

Inceputurile lor s'au aşezat într'acest Regulament prin cea de un fel clădire a temeiurilor administrative în amândouă Ţerile.

Art. 372. Locuitorii din amândouă Prinţipaturile se vor împărtăşì de toate folosinţele neguţătoreşti după temeiurile întocmite la Capul V Articolul 159 al acestui Regulament, şi vor dobândì deopotrivă în fieşce Eparhie la al lor negoţ aceleaşi drepturi civile ce vor aveà şi pământenii. Căderea de a dobândì într'o ţară sau în alta proprietăţi mişcătoare sau nemişcătoare este asemenea dată locuitorilor din amândouă Prinţipaturile.

Art. 152. Importația și exportația din Moldova în Țara-Românească și asemenea a tuturor acelor producțiuni pământești, ce s'ar cunoaște a fi deopotrivă folositoare pentru amândoă națiile, sunt slobode și fără nici o plată de vamă; precum vitele și alte producțiuni spre înlesnirea și hrana locuitorilor.

Art. 164. Iară producțiunile acele ce pot fi vătămătoare negoțului amândoror Principaturilor, precum trecerea cârdurilor a vitelor de negoț spre vânzare la iarmaroacele țerii sau peste hotarele vecine și coborirea zaherelelor din Țara-Românească la schelea Galații sunt întru totul oprite.

Art. 428. Făcătorii de rele și criminaliștii Statului, dezertorii (fugarii), precum și datornicii cari s'ar furișà dintr'o țară în alta, se vor înturnà la locul lor, cu toate ale lor câte ar fi luat cu sine, în urmarea unor așezări ce s'ar hotărî între ambele ocârmuiri.

Art. 429. Locuitorii satelor așezate pe marginea Prințipaturilor, aflându-se în trebuință de a trece vremelnic din o parte la alta pentru lucrul pământeștii economii pe moșiile megieșite, vor fi volnici, mijlocind numai învoirile de lucru cu proprietarii locului și având adeverința județelor sătești a locuinței lor, fără nici o dare sau împiedecare din partea Ocârmuirii.

Art. 159. Aducerea și scoaterea din Valahia în Moldavia ce vor face locuitorii Valahiei și din potrivă, a orice fel de product al țerii, care se va cunoaște că este spre folosul amânduror noroadelor, precum vite și alte producturi pentru trebuința cea de toate zilele a locuitorilor, sunt slobode și nesupuse la nici un havaiet sau vamă.

Lucrurile ce vor fi vătămătoare uneia din amândouă Prințipaturile, precum trecerea turmelor de vite, pentru negoț și vânzarea lor în bâlciurile țerii și peste hotarele lor; asemenea și căratul grânelor, a sării și a săului din Moldavia în portul Brăilei și alte schele ale Valahiei, este cu totul oprită.

Art. 372. Făcătorii de rele, criminalii Statului, dezertorii precum și datornicii ce vor scăpà dintr'un Prințipat într'altul, să vor da înapoi deopotrivă împreună cu toate lucrurile ce vor luà cu dânșii, după întocmirile unui așezământ de dare înapoi ce se va legiuì într'amândouă stăpânirile.

Art. 373. Locuitorii satelor sălășluiți pe hotarul acestor două țeri având trebuință de a trece vremelnicește dintr'un hotar pe altul, pentru munca săteneștii iconomii pe moșiile învecinate, vor fi slobozi de a o face, tocmindu-se însă cu proprietarii acelor moșii, și împuterniciți cu slobozenie de voie din partea Judecătoriilor satelor, fără nici o dare, nici făcânduli-se vreo împiedecare din partea stăpânirii.

Art. 430. Monedele vor aveà acelaş curs şi acelaş preţ în âmbe Prinţipaturile, întocmai cu principiile preţurilor aşezate la Capul Finansului art. 81.

Art. 81. Preţul tutulor monedelor de aur sau de argint ce vor intrà în Moldova, se va statornici după a lor de sine curată şi adevărată valoare, potrivit cu aceea a galbănului de Olanda, care cuprinde 60 grăunţe de aur şi $^{9}/_{13}$ grăunţe de miglă, în preţ de $31^{1}/_{2}$ lei galbănul, sau de 14 sorocoveţi, după cursul de astă-zi a galbănului şi a sorocovăţului. Această preţuire va fi de temeiu nestrămutat a cursului monedei în toate materiile şi alişverişurile din lăuntru a Moldovei.

Art. 475. Monedele vor aveà acelaş curs şi aceleaşi preţuri în amândouă Prinţipaturile, întocmai după cuprinderea articolului 65.

Art. 65. Galbenii împărăteşti sau olandezi să vor socotì câte 14 sfanţihi unul sau lei 31 şi jumătate, luându-se acest preţ de acum al galbenilor şi sfanţilor drept temeiu nestrămutat al cursului monedelor pentru toate daraverile ce urmează întru cea dinnăuntru circulalaţie a Valahiei, după intrinseca preţuire ce va aveà fiecare preţuire de monedă.

Am alăturat faţă 'n faţă textul Regulamentului Organic al Moldovei de textul Regulamentului Organic al Valahiei, pentru a dovedì că dorinţa Unirii celor două Principate erà naturală, fiindcă ea reiese în toată claritatea din înseşi diferinţele caracteristice ale expresiunilor întrebuinţate de o parte şi de alta, nu mai puţin însă din tendinţa unei aplicări practice a acestei Uniri, până la o parţială unire vamală şi la fixarea unirii monetare pentru moneta de aur şi de argint (Galbănul olandez şi Sorocovăţul austriac).

*

După Răsboiul Crimeei putinţa Unirii Moldovei şi Valahiei într'un singur Stat a fost una din preocupaţiunile principale ale Areopagului European. Bărbaţii de Stat ai Puterilor celor mari au fost siliţi de împrejurări să-i cerceteze mai de aproape necesitatea europeană.

Guvernul Franciei a cercetat Arhiva Ministerului Afacerilor străine din Paris, iar Guvernul Sardiniei a scrutat şi el, întru cât Unirea Principatelor se înfăţişează ca o necesitate pentru a izbutì la ţelul urmărit al unităţii Italiei.

Cercetările Guvernului Francez erau mai uşoare, şi au început imediat. Arhivele sale au scos la lumină o corespondenţă a unui publicist frances — Du Bois-le-Comte — care a călătorit în Principate

în 1834, și care arătà «Situațiunea politică a Principatelor Române și dorințele locuitorilor privitoare la viitorul țerii lor». Această corespondență a format baza pe care s'a răzemat acțiunea Guvernului francez.

Un extract al acestei corespondențe a fost publicat în foaia oficială «*Moniteur Universel*» din 18 Septemvrie 1856, iar «Gazeta Moldovei» din 20 Septemvrie 1856 No. 75 a reprodus acel extract în următoarea traducere românească:

«In momentul când viitoarea reorganizare a Principatelor Dunărene ocupă atențiunea cabinetelor și când se agită cestiunea Unirii acestor două provincii într'una singură, credem că nu se va cetì fără interes extrasul următor din corespondența scrisă înainte de mai bine de douăzeci de ani de d-l Du Bois-le-Comte, asupra acestei combinațiuni importante, care de atunci preocupà foarte mult populațiunea moldo-valahă. Ea are data de 17 Maiu 1834.

«.... Cele două Principate, unite prin comunitatea originii lor, a limbii lor, a istoriei lor și a pozițiunii lor politice actuale, aspiră să se unească într'un singur stat.

«Un Ministru din Moldova îmi ziceà: — Făcând unirea vom aveà o economie însemnată în administrație, forțe și mijloace mai mari și ceva mai multă însemnătate în Europa și încredere în viitor. Neînsemnata împotrivire ce ar mai puteà existà în contra acestei măsuri la unii membri ai boierimii, este puternic combătută de către numeroasele căsătorii contractate în societatea din cele două capitale. Poporul din Moldova n'are nici o prejudecată în contra acelui din Valahia: ușor se vor obicinuì unii și alții a se considerà că fac parte din aceeaș familie, adoptând numele de Român, care este numele generic al întregii rasse dacoromane. Cei din București ar voì ca orașul lor să devină capitala noului stat; cei din Iași simțesc că capitala lor e prea aproape de Ruși pentru a se puteà bucurà de acest folos. La început Domnitorul ar puteà rezidà alternativ în amândouă capitalele, sau Capitala s'ar stabilì în orașul Focșani, care e tăiat de linia de graniță fixată între amândouă țerile. Vom reluà atunci vechiul nume de Dacia, care nu este necunoscut Europei și care va deșteptà simpatii favorabile nouă, încunjurându-ne de farmecul marilor amintiri istorice comune de o potrivă întregii noastre națiuni.

«Idea Unirii celor două Principate într'un Mare Ducat al Daciei, nu numai n'a rămas necunoscută Rușilor, ci a primit foarte de curând oarecare încurajare din partea lor. O instrucțiune comunicată de d-l Minziaki Comitetului de Reforme și care tratà despre dispozițiunile și principiile generale de sta-

bilit în Regulament, amintià cu tărie foloasele și urmările salutare, cari ar rezultà pentru amândouă Principatele din grija ce ar aveà ele să strângă tot mai mult legăturile cari le unesc, în chipul de a formà, cât va fi cu putință, o singură națiune. Unul dintre comisari, d-l Iordachi Catargiu, a luat notă de această recomandare pentru a propune Unirea celor două provincii sub un singur guvern. Propunerea aceasta, primită de întregul Comitet, aprobată de generalul Kisseleff și de d-l Minziaki, a fost înaintată la St. Petersburg.

«Ea s'a înapoiat cu invitarea de a i se da urmare și Comisiunea tocmai se ocupà cu redactarea ei pentru a fi propusă Curții Imperiale și Adunării, când d-l Catargiu cerù, ca pentru a se înlăturà orice gelozie, să se adaugă, că prințul ce va fi pus să guverneze noul stat, să nu aparțină nici uneia din cele trei mari puteri vecine. D-l Catargiu atribue acestei propuneri adiționale lăsarea în părăsire de acum înainte a proiectului de Unire. Din acest moment n'a mai fost vorba de el, sau fiindcă Rusia a recunoscut în spiritul cu care a fost primit, o intențiune dușmănoasă, sau fiindcă clauza ce aveà să i se adaugă, zădărnicià unele speranțe personale.

«Crearea unui Mare Ducat al Daciei, care să întrunească amândouă Principatele, mi s'a părut a fi acì expresiunea dorinței obștești a acestei țeri. M'am pus în legătură la Iași cu toți oamenii cari ieau oarecare parte la afaceri și fără să fie provocați de mine, după primele cuvinte schimbate, cu toții reveniau să-mi exprime această dorință și cu toții erau de acord să spună, că Moldova nu poate trăi îmbucătățită și închisă între vama rusă și cea austriacă. In București am găsit în fundul inimilor aceeaș dorință, dar acì se exprimau asupra ei cu mai multă rezervă. Aceasta se datorește deosebirii de caracter, precum și faptului că Valahii, cari posedă toate elementele necesare pentru a existà ca națiune, simțesc mai puțin nevoia Unirii. O socoteală de interes particular îi mai face să se teamă, ca boierii moldoveni, comparativ mai numeroși decât ei, să nu vină atunci să ocupe funcțiunile, ceeace este acì un motiv de primul rând.

«De idea Unirii celor două Principate se leagă idea de a se încredințà domnia unui Principe străin. Aceasta de asemenea este o dorință obștească, care nu o ascund decât cei ce-și simțesc interesele lor particulare compromise prin realizarea ei și chiar printre aceștia se găsesc mulți cari se ridică deasupra acestei considerațiuni.

«Tatăl meu a fost Domn și unchiul meu este acuma Domn», — îmi ziceà Beizadè Ghica —, «cu toate acestea aș face orice sacrificii pentru a procurà «țerii mele cele două baze de existență, cari i-ar puteà permite să spere oare-«care stabilitate: — Unirea ambelor principate și ridicarea unui Prinț străin —». «Vom primì cu lacrămi de recunoștință orice Prinț străin» îmi ziceà, Marele Vornic Filipescu.

«In sfârşit dorinţa de a vedeà, sau Dacia sau chiar Principatele în actuala lor stare, sustrase protecţiunii excluzive şi imperioase a unei simgure curţi şi puse sub aceea a marilor puteri europeane; această dorinţă, manifestată încă de mult timp, mi-a fost exprimată de asemenea şi în mai multe rânduri, atât în Iaşi cât şi în Bucureşti, şi realizarea ei se consideră ca necesară pentru a se completà opera de regenerare a acestei ţeri».

Informaţiunile lui Du Bois-le-Comte au fost utilizate de Guvernul francez în corespondenţa sa diplomatică.

Baronul de Bourqueney, reprezentantul Franciei în *Conferinţele dela Viena din 1855* a avut-o de sigur sub ochii săi, precum a avut şi articolele Regulamentului Organic referitoare la Unirea Principatelor.

In conferinţa a *IV dela Viena din 26 Martie 1855*, Baronul de Bourqueney a cerut a desvoltà în numele guvernului său câtevà puncte de vedere, cari nu au fost luate în consideraţie de Conferinţă în momentul în care s'au stabilit principiile, prin a cărora aplicare s'ar puteà asigurà realizarea primei garanţii privitoare la organizarea Principatelor Moldova şi Valahia.

Aceste puncte de privire sunt cuprinse în *Memorandul* următor:

«După însuş textul notelor din Viena şi interpretarea ce li s'a dat lor prin o comună înţelegere, gândul celor trei Cabinete aliate a fost, nu numai a sustrage teritoriul Principatelor unei influinţe care se exercită asupra lor în mod excluziv, ci totodată de a face din ele un fel de stavilă naturală peste care să nu mai poată păşi o asemenea influinţă spre a ameninţà Imperiul Otoman.

«Intre combinaţiunile ce se prezintă pentru a asigurà Moldaviei şi Valahiei o consistenţă şi o forţă îndestulătoare, cea dintâi ne pare a fi Unirea acelor Principate într'un singur stat. Nu e necesar a insistà asupra ce a făcut natura spre a felicità această unire — asupra identităţii limbii, obiceiurilor, a legilor şi a intereselor lor. Dorinţa acestor provincii în această privire este conform cu convenienţele guvernelor aliate: ele nu văd în fuziunea lor administrativă decât aplicarea unui plan, care de mulţi ani este obiectul necurmatelor lor preocupaţiuni, şi care a fost chiar indicat în unul din articolele Regulamentului lor Organic, elaborat de Rusia în 1829, la o epocă în care se constată în toate silinţa de a desăvârşi despărţirea lor morală de Imperiul Otoman.

«In cazul prezent, interesul Puterii Suzerane conglăsueşte în totul cu interesul general şi cu interesul celor două provincii; şi este dar de crezut că consilierii cei mai luminaţi ai Sultanului vor fi favorabili unei combinaţiuni, care ar stabili astfel pe malul stâng al Dunărei un mare Principat cu

o populaţiune de aproape 4.000.000 locuitori în locul a două Principate, până acum prea slabe pentru a opune o rezistinţă eficace acţiunii Rusiei.

«Aceleaşi consideraţiuni, cari impun dorinţa ca Moldavia şi Valahia să fie întrunite sub un singur guvern, aceleaşi consideraţiuni cer ca acest guvern să aibă toate condiţiunile de putere şi de durată şi un sistem apropiindu-se cu cât se va puteà mai mult de forma monarhică, pentru a răspunde în mod complet ţelului ce se propune. O putere timpurară lasă un câmp deschis competiţiunilor şi luptelor de partid, cari nu ar face decât a facilità reîntoarcerea influinţei, pe care dorim cu toţi a o depărtà. O putere pe vieaţă ar aveà aproape aceleaşi inconveniente, căci dacă schimbarea persoanelor ar fi mai puţin frecuentă, ea n'ar suscità mai puţine competiţiuni, cari ar provocà aceleaşi intrigi. Istoria Principatelor nu a fost, putem zice, decât trista experienţă a acestor două moduri de guvern.

«Autoritatea supremă ar trebuì să fie dar ereditară, ca să poată ea îndeplinì cu siguranţă rolul important ce i s'ar da.

«Asupra acestei cestiuni a eredităţii, opiniunea Porţii nu ne este cunoscută.... Poarta însă nu poate privì această concesiune ca incompatibilă cu drepturile ei suverane şi cu principiile Imperiului. Poarta nu ar aveà dar obiecţiuni de fond în contra unei schimbări, care, de altă parte, ar fi favorabilă intereselor sale de pe malul stâng al Dunărei.

«In această privire ar fi două căi de urmat. Sau s'ar mărgini pentru moment a proclamà ereditatea conferind suveranitatea cu titlu condiţional unui Principe din ţară, rezervându-şi Poartă à aprecià într'un timp dat devotamentul şi titlurile persoanei alese. Sau s'ar adoptà o măsură, care ar fi cea mai bună, fiindcă ar decide chiar de pe acum cestiunea, şi anume a face un apel la un Principe dintr'o familie domnitoare din Europa.

«Aceasta a fost combinaţiunea, la care Puterile s'au gândit pentru Grecia, căci la epoca când au ajutat Grecia a se constituì, ele credeau că un Principe ereditar dintr'o familie domnitoare va întărì poziţiunea Greciei şi a Turciei. Puterile nu se îndoiau atunci, că Turcia ar fi dat consimţimântul său, şi ele nu priviau că va fi imposibil, ca un Principe creştin să primească guvernul noului Stat cu condiţiunea de a recunoaşte Suveranitatea Sultanului. Aceasta rezultă din Protocolul conferinţei dela Londra din 21 Martie 1829.

«Importanţa noului Principat, prin poziţiunea sa politică şi numărul populaţiunii sale, ar asigurà unei dinastii creştine îndestulate şi mari foloase, pentru ca vasalitatea să nu fie în realitate o obiecţiune decizivă»....

După ce a dat cetire Memorandului Cabinetului de Paris, Domnul de Bourqueney a adăogat, — «că intenţiunea sa nu este a provocà

în acel moment o discuțiune asupra cestiunilor conținute în el, și că e bine înțeles, că aceste cestiuni nu vor face obiectul deliberațiunilor Conferinței decât cu consimțimântul Porții».

După această declarație a urmat în Conferințe o scurtă discuțiune, consemnată în *Protocolul al VI-a:*

«*Lord John Russell* a observat, că dacă în discuțiunea asupra întâiei baze a negociațiunii nu a cuprins mai multe cestiuni precum — Unirea celor două Principate într'unul singur, guvernul Gospodarilor pe vieață sau ereditar, oportunitatea unei reprezentațiuni naționale, — cauza nu a fost că importanța i-a scăpat din vedere. Atunci i s'a părut că inițiativa propunerilor de această natură revenià Sublimei Porți și că luarea ei în considerațiune trebuià amânată până în momentul în care Guvernul otoman ar fi în măsură a cunoaște întreaga cugetare a Conferinței.

«*Lord Westmoreland* a aderat la opiniunea colegului său.

«*Contele Buol* deasemenea a opinat că inițiativa propunerilor de această categorie aparține Sublimei Porți.

«Principele *Gortchacow* a stabilit în privința desvoltării întâiului punct, că nu puteà să fie obligatoriu decât ce a fost parafat de d-nii Plenipotențiari, dar că alte puncte de vedere privitoare la cestiunea de care e vorba pot să dea loc la discuțiune numai la timp oportun.

«*Plenipotențiarul Otoman* arată, că cestiunile cuprinse în Memorandul francez interesează în mod prea direct drepturile Puterii Suzerane, pentru ca să nu rezerve Guvernului său dreptul de inițiativă».

Acì s'a terminat discuțiunea și Conferința din Viena din 1855 nu a luat nici o deciziune asupra acestui punct.

*

Corespondența lui Dû Bois-le-Comte să află întrebuințată în mod mai întins în câtevà rapoarte ale Consulului General al Franciei din București Beclard adresate Comitelui Walewski la Paris în 1856. Voiu cità acì numai unul din aceste rapoarte, acela din 6 Septemvrie 1856:

«.... In 1834 ca și în 1849 Rusia și Turcia, prin derogațiune dela Regulamentul Organic, în loc să lase națiunii însăș alegerea prințului, și-au luat dreptul de a-l numì ele prin o comună înțelegere.... Se poate zice, că în 1834 Rusia și Turcia erau speriate mai dinainte de aplicarea unui Regulament, în care se strecurase câtevà instituțiuni liberale, și că în 1849, expe-

rienţa făcută cu acest Regulament confirmà temerile, dacă nu ale Turciei cu care Românii dela 1848 au simpatizat, dar cel puţin ale Rusiei, care găsià ocazia binevenită să revină asupra concesiunilor sale. In sfârşit în 1834 ca şi în 1849 lumea erà încă sub impresiunea evenimentelor din Franţa şi cabinetul din Petersburg simţià nevoia de a face să prevaleze principiul de autoritate chiar în detrimentul respectului datorat unei legi organice....

«Cred că nu pot face mai bine decât a cità din nou corespondenţa d-lui Du Bois-le-Comte cu Guvernul francez. Iată ce scrià acest diplomat în 17 Maiu 1834:

«*1. Regulamentul Organic.*

«Principatele Dunărene au conservat în organizaţia lor politică oarecari «aparenţe de guvern reprezentativ sub regimul Domnilor. Rusia denunţând «Europei viciile administraţiei turceşti şi-a luat îndatorirea de a o înlocuì «cu cevà mai bun.

«O circulară anterioară, străină de spiritul şi ideile ce domină în acest «moment cabinetul din St. Petersburg, a determinat natura instituţiunilor «ce au fost date celor două provincii.

«Impăratul Alexandru în amestecul ideilor sale de filantropie şi ambiţiune, «a invitat în mai multe rànduri şi cu multă stăruinţă pe boieri, ca să-i «aducă la cunoştinţă reformele ce ar fi necesare să se întroducă în guver«narea patriei lor.

«Mai multe scrisori scrise în acest sens de d-l de Nesselrode «boierilor cu «gânduri bune» — aşà erà adresa — au fost trimise în 1820 numeroşilor Va«lahi refugiaţi în Transilvania.

«Valahii au însărcinat cu redactarea răspunsului la aceste scrisori pe un «Francez, d-l Coulin.

«D-l Coulin a cărui influenţă modestă şi muncă neobosită au contribuit «până acum foarte mult la stabilirea şi desvoltarea nouălor instituţiuni valahe, «a redactat, în înţelegere cu câţivà boieri, un memoriu în care cereau rea«nexarea la Principate a cetăţilor turceşti de pe malul stâng al Dunărei, «restabilirea dreptului de alegere a Domnului, prelungirea autorităţii Dom«nilor pe tot timpul vieţii lor, supraveghierea impozitelor de către o adu«nare permanentă.

«Când memoriul d-lui Coulin a ajuns în mâna Impăratului Alexandru, «acesta se aflà la Verona. Ideile sale se schimbase.

«Acest plan de reforme, conceput într'un spirit care corespundeà scriso«rilor scrise în numele său anume pentru a-l provocà, i-a părut a fi pro«dusul părerilor politice pe cari el le combăteà în Italia.

«El consideră drept revoluţionari pe boierii «cu gânduri bune», cărora se «adresase d-l de Nesselrode; şi nu mai fu vorbă de acest plan.

«Cu toate acestea memoriul valah a fost dus la St. Petersburg şi când, «cinci ani în urmă, a fost nevoie să se reglementeze soarta Principatelor, «Impăratul Nicolae. ocupat atunci mai mult de scopurile sale politice decât «de spiritul popoarelor, a adoptat punctele lui principale şi le-a introdus pe «rând, întâiu în Convenţiunea dela Ackerman, pe urmă în Tratatul dela «Adrianopole.

«Principiile puse în aceste tratate au servit de bază, când Rusia a trebuit «să dea celor două Principate un sistem de guvernământ.

«Conformându-se Convenţiei dela Ackerman, Rusia a întrunit la Bucureşti «în 1829, sub prezidenţia d-lui Minciaky, un Comitet de reforme, compus din «două secţiuni, una valahă şi alta moldovenească. Aceste secţiuni erau în- «sărcinate să pregătească separat îmbunătăţirile organice, a căror natură se «indică treptat-treptat precum şi dispoziţiunile principale într'o serie de in- «strucţiuni pe cari guvernul rusesc le adresă consulului său.

«Lucrarea fiecărei secţiuni, trimisă la Petersburg, a fost examinată, mo- «dificată, completată şi la urmă amândouă reunite într'o singură lucrare de «către miniştrii imperiali, asistaţi de doi membri ai Comitetului, dintre cari «unul eră actualul Domn al Moldovei, Mihail Sturdza.

«Astfel refăcută lucrarea fu prezentată spre a fi adoptată de cele două «Adunări a Valahiei şi a Moldovei, compuse, după vechea legislaţie a ţerii, «din boieri, episcopi şi deputaţii mănăstirilor.

«Notele venite dela Petersburg şi avizurile generalului Kisselef au lămurit «direcţiunile, au uşurat şi câte odată au provocat şi oarecari discuţii în adu- «nări; iar Rusiei i s'a rezervat totdeauna o largă putinţă de a interveni.

«Regulamentul de reforme odată adoptat, a fost pus în aplicare, fără a «se aştepta ratificările şi s'au numit două nouă Adunări, una pentru Valahia «şi alta pentru Moldova, după modul stabilit într'însul.

«Aceste Adunări s'au ocupat numai decât să iea diferite măsuri cari ser- «vesc la completarea Regulamentului şi cari împreună cu el trebuiau intro- «duse într'un Codice general.

«Cu toată atotputernicia Rusiei, Regulamentul şi anexele lui n'au trecut «fără opoziţie.

«Generalul Kisseleff a fost nevoit să exileze în Rusia pe Mitropolitul Va- «lahiei. Boierul Văcărescu a protestat cu tărie în Adunare în contra acestei «măsuri.

«Am protestat, imi spunea el, şi am amintit că noi am avut în toate «timpurile dreptul de a ne face singuri legile. Am declarat că dacă com- «patrioţii mei împărtăşesc părerile mele, nu le vom primi în nici un chip

«dela nimeni, nici chiar din mâna cea mai prietenoasă şi mai puţin suspectă, «nici chiar din mâna lui Dumnezeu. Că trebue să votăm sub prezidenţia «Mitropolitului şi că însemnează a ne silui părerile exilându-se acest prelat, «în momentul când experienţa lui ni erà mai necesară».

«Trei deputaţi valahi au refuzat în mod hotărîtor a da consimţământul «lor la Regulament.

«Printre Moldoveni opoziţia a fost şi mai vie şi mai generală.

«2. *Numirea Domnilor.*

«Regulamentul Organic amintind în această privinţă dispoziţiunile tra-«tatelor dela Akerman şi Adrianopole a sancţionat vechiul drept al Prin-«cipatelor de a-şi alege singure Domnii. El a precizat cu o îngrijire specială «formalităţile ce trebue observate cu ocazia acestei alegeri şi a dat cele «mai depline garanţii independenţei voturilor, obligând chiar pe alegători «să depună jurământ că nu vor ascultà de nici o influinţă străină.

«Dar după ce toate aceste garanţii au fost completate şi stabilite, ele «au fost amânate pentru viitor.

«Rusia a anunţat că pentru această singură dată Principii vor fi desem-«naţi de cele două Puteri protectoare, şi că în ceeace o priveşte pe ea în «particular, lipsită de orice interes personal, va lăsà Sultanului numirea lor.

«Toţi s'au simţit jigniţi de acest act de atotputernicie şi de această ge-«nerozitate ridicolă, care cu o singură trăsătură anulà garanţiile, ce au fost «prelucrate cu atâta grijă în favoarea Principatelor.

«Toate privirile s'au îndreptat asupra alegerii ce se va face.

«Erà evident că această alegere a rămas în mâinile Rusiei.

«3. *Domnul Ştirbei.*

«Dacă Rusia ar fi avut ca idee principală în alegerea Domnilor, să susţină «şi să desvolte reformele fericite introduse de ea, i se prezintau doi can-«didaţi, cari erau atât prin caracterul lor cinstit, cât şi prin talentele lor, cu «totul superiori altora şi erau departe de a afectà o opoziţie jignitoare pen-«tru Rusia. Aceştia făceau parte din ministerul ce Rusia formase — d-l Ştirbei «pentru Valahia şi d-l Alecu Ghica pentru Moldova.

«Dar Rusia cereà înainte de toate un devotament mai personal cauzei «sale şi garanţii cari să-i asigure mănţinerea influinţei sale asupra persoa-«nelor desemnate.

«4. *Domnul Alexandru Ghica.*

«Ea a crezut să găsească aceste avantagii în d-nii Alexandru Ghica şi «Mihail Sturdza.

«Cel dintâiu este un caracter cinstit. Are chiar un fel de tendinţă roman-«tică, însă spiritul său este încet şi puţin desvoltat. Educaţia sa a fost ne-«glijată şi cunoştinţele sale sunt foarte mărginite.

«In sfârşit — şi aceasta este trăsătura principală a caracterului său — el «este cu atâta mai susceptibil la influinţe, cu cât este mai puţin luminat «şi mai sincer doritor de a face bine. Astfel abià numit, a consimţit să pri-«mească dela generalul Kisseleff un prim ofiţer de ordonanţă şi un secretar.

5. Domnul Mihail Sturdza.

«Se bănueşte că prinţul Mihail Sturdza se va mănţineà mai independent «faţă de cei ce-l înconjoară. Spiritul său mai fin, mai mlădios, mai activ şi «mai pătrunzător de idei, de mai multă siguranţă şi de un devotament mai «puţin orb.

«Interesul care-l face rus, poate să se schimbe cu împrejurările. Dar Rusia «consideră ca o garanţie a credinţei sale întinsele proprietăţi ce le are în «Basarabia şi cari, după cum îmi spuneà d-l de Stemposky, consul rus în «Iaşi, fac din el un semi-supus».

«Intr'o altă depeşă din *18 Maiu 1834, d-l Du Bois-le-Comte,* vorbind despre relaţiunile sale cu persoanele principale din Bucureşti, se exprimă astfel:

«Printre persoanele cu cari împrejurările m'au pus în legătură în Bucu-«reşti, am deosebit câtevà, cari păreau a fi în poziţia de a aveà roluri prin-«cipale sub regimul care începe.

1. Cei doi fraţi Ştirbei şi Bibescu.

«In fruntea tuturor erau cei doi fraţi Bibescu, despre cari am avut mai «de multe ori ocazia să vorbesc E. V. în depeşile mele, unul Ministru de «Culte, celălalt al Afacerilor străine. Amândoi sunt încă foarte tineri, amândoi «au fost la Paris pentru completarea studiilor şi s'au întors cu amintiri şi idei «cari îi leagă de Franţa, dar având totodată şi un respect sincer pentru tot «binele ce generalul Kisseleff l-a făcut acestei ţeri şi ale cărui instrumente «principale au fost ei, deşi în fond nu aparţineau decât ţerii lor.

«In genere se crede că incontestabila superioritate, ce le-a procurat o in-«fluenţă cu totul dominantă sub administraţia rusească, le asigură o ase-«mene poziţiune şi sub noul Domn.

«Cel dintâiu dintre fraţi, d-l Ştirbei, a luat numele unui bogătaş care l-a «adoptat.

«In relaţiile mele cu diferitele persoane, caracterul d-lui Ştirbei, marea sa «influenţă şi incontestabila sa superioritate asupra tuturor celorlalţi membri «ai guvernului, m'au îndemnat să mă explic cu el cu mai multă libertate.

«Aceasta am făcut-o într'o convorbire, care îndulcită şi ornată cu arta ce «el posedă, mi-a stabilit situaţiunea şi natura acţiunii mele în ţară şi m'a «dispensat de orice altă explicare cu boierii».

«D-l Du Bois-le-Comte reproduceà aci chiar termenii acestei conversaţiuni, şi sfaturile ce a dat d-l Ştirbei erau excelente. Ele au exercitat de sigur o oarecare influinţă asupra atitudinii lui».

*

Unirea Principatelor Moldova şi Valahia într'un singur stat sub domnia unui Principe ereditar dintr'o familie domnitoare europeană pătrunsese în cercul necesităţilor politice celor mari, cu toate dificultăţile ce ea întâmpinà, de câte ori se ivià o fază nouă a încercărilor ce se făceau pentru a o realizà.

S'a mai dovedit încă odată, ce pot credinţa nestrămutată în progresul omenirii, şi răbdarea de a aşteptà până ce acea credinţă se lăţeşte în vieaţa statelor mari şi puternice spre a produce rezultate folositoare şi pentru cei mici şi slabi.

Cestiunea Unirii Principatelor Moldova şi Valahia într'un singur Stat sub domnia ereditară a unui Principe străin a fost pusă în mişcare, nu ca un interes al unui imperiu, ci ca un interes general al dreptăţii şi al umanităţii.

Această cestiune a avut mulţi protivnici, căci ea atingeà obiceiuri vechi de dominaţiune, cari nu se mai potriviau cu impulsiunile date popoarelor destinate a trăì mai departe şi a participà şi ele la desvoltarea pacinică a traiului omenesc.

Cestiunea aceasta intrase în preocupaţiunile politice necurmate ale Impăratului Napoleon al III, ale Regelui Victor Emanuel şi ale Comitelui de Cavour.

Ea a făcut un mare pas înainte, când Puterile cele mari ale Europei au fost silite de împrejurări să iea o hotărîre în privirea ei, când s'au întrunit în *Congresul de Paris în 1856* şi au semnat *Pacea din 30 Martie 1856.*

In discuţiunile ce au urmat în acel Congres, s'au desvălit cine, din diferite cauze mai mari sau mai mici, erà amic sau inimic.

S'a dovedit că cestiunea aceasta nu puteà fi îngropată sau înnecată, odată ce dreptatea ei erà vădită ca o necesitate absolută şi imediată pentru Principatele Române ca şi pentru Italia.

Desbaterile anevoioase urmate în Congres arată aceasta în amândouă direcţiunile.

Congresul de Paris s'a întrunit în 16 Aprilie 1856. In întâia şi

a doua Conferință se constată de către Președintele ***Comitele Walewski***, că Puterile iau de bază a negocierii păcii propunerile consemnate în ***Protocolul din Viena, din 1 Fevruarie 1856***, de Reprezentanții Franciei (Bourqueney), Marei-Britanii (G. H. Seymour), Austriei (Buol-Schauenstein), Rusiei (Gortschakoff) și Turciei (Hizam).

Acest Protocol aveà următoarea cuprindere:

«In urma primirii de către Curțile respective à celor cinci propuneri cuprinse în documentul anexat acì sub titlul de Proiect de Preliminarii, subsemnații, după ce l-am parafat, în conformitate cu autorizarea ce am primit in acest scop, am convenit ca guvernele noastre să numească fiecare plenipotențiari investiți cu depline puteri pentru a procedà la semnarea preliminariilor de pace formale, a încheià un armistițiu și un tratat de pace definitiv. Numiții plenipotențiari se vor întruni la Paris în termen de trei săptămâni, cu începere de astàzi, sau dacă se poate și mai curând».

Punctul întâiu privià Principatele Dunărene, și glăsuià astfel:

«Desființarea completă a protectoratului rusesc.

«Rusia nu va exercità nici un drept particular sau excluziv de protecțiune sau de ingerință în afacerile interne ale Principatele Dunărene.

«Principatele își vor păstrà privilegiile și imunitățile lor sub suzeranitatea Porții și Sultanul va mai acordà sau confirmà acestor Principate, în înțelegere cu Puterile contractante, o organizație interioară conformă cu nevoile și dorințele populațiunii.

«In înțelegere cu puterea Suzerană Principatele vor adoptà un sistem defensiv permanent, reclamat de situațiunea lor geografică; nici o piedică nu se va pune măsurilor extraordinare de apărare ce ele vor fi nevoite să iea, pentru a respinge orice atac din afară.

«In schimbul fortărețelor și teritoriilor ocupate de armatele aliate, Rusia consimte la o rectificare a graniței sale dinspre Turcia Europeană. Această graniță rectificată în chip conform cu interesele generale, va începe din apropierea Hotinului, va urmà linia dealurilor ce se întinde în direcțiunea sud-estică și va încetà la lacul Salzyk. Traseul va fi definitiv reglementat prin Tratatul de pace și teritorul cedat va fi înapoiat Principatelor și Suzeranității Porții».

In ședința a ***VI-a din 8 Martie***, Congresul examinează propunerile relative la organizarea Principatelor.

«*D-l Comite Walewski* observă, că înainte de a atinge acest punct important al negocierilor, este indispensabil să se discute o cestiune care este predominantă și soluțiunii căreia sunt subordonate în mod necesar lucrările

ulterioare ale Congresului în această privinţă. Această cestiune este de a se sti, dacă Moldova şi Valahia vor fi pe viitor unite într'un singur principat sau dacă vor continuà să aibă o administraţie separată. Domnul Primplenipotenţiar al Franciei crede, că Unirea celor două provincii răspunzând unor necesităţi scoase la lumină în urma examinării cu atenţiune a adevăratelor lor interese, Congresul ar trebui să o admită şi să o proclame.

D-l Prîmplenipotenţiar al Marei-Britanii împărtăşeşte şi sprijineşte aceeaş părere, bazându-se în special pe utilitatea şi interesul, de a se luà în serioasă consideraţiune dorinţele popoarelor, de cari, spune el, e bine totdeauna să se ţină seamă.

D-l Primplenipotenţiar al Turciei o combate. Aali-Paşa susţine că nu trebue să se atribue acestei separaţiuni a celor două provincii situaţiunea căreia e vorba să i se pună sfârşit; că separaţiunea datează din vremurile cele mai vechi şi că turburarea ce a domnit în Principate îşi are originea într'o epocă relativ recentă; că separaţiunea este urmarea naturală a obiceiurilor şi deprinderilor cari se deosebesc într'o provincie şi în ceealaltă; că unii indivizi, influenţaţi de consideraţiuni personale, au putut formà o părere contrarie actualei stări de lucruri, dar că de sigur nu aceasta este părerea populaţiunii.

D-l Comite de Buol, deşi nu este autorizat a discutà o cestiune pe care instrucţiunile sale n'au prevăzut-o, crede ca şi primul plenipotenţiar al Turciei, că nimic n'ar justificà Unirea celor două provincii. Populaţiunile, zice el, n'au fost consultate şi dacă se ţine seamă de valoarea ce orice aglomeraţiune de oameni atribue autonomiei sale, se poate deduce *a priori* că Moldovenii şi Valahii doresc înainte de toate să-şi conserve instituţiunile lor locale şi separate.

Comitele Walewski, după ce invoacă şi alte motive în sprijinul părerii sale, răspunde că Congresul nu poate consultà direct aceste populaţiuni şi că trebue în mod necesar să se procedeze în această privinţă pe calea presupunerilor. Dar, zice el, toate informaţiunile sunt de acord să arate pe Moldo-Valahi ca animaţi în unanimitate de dorinţa de a formà pe viitor un singur principat. Această dorinţă se explică prin comunitatea originii şi a religiunii, precum şi prin precedentele cari au scos la lumină inconvenientele de ordin politic şi administrativ, ce rezultă din separaţiune. Unirea fiind fără îndoeală un element de prosperitate pentru cele două provincii, răspunde obiectului supus solicitudinii Congresului.

D-l Primplenipotenţiar al Austriei nu poate da o deplină crezare informaţiunilor pe cari se bazează Primul plenipotenţiar al Franciei. El socoteşte de altfel, că părerea Primului plenipotenţiar al Turciei, care e în mai bună poziţiune decât oricare alt membru al Congresului, pentru a puteà aprecià adevăratele nevoi şi dorinţe ale populaţiunilor, merită a fi luată în

deosebită considerare; că de altă parte Puterile înainte de toate sunt angajate să mănţină privilegiile Principatelor şi că ar însemnà să li se aducă o gravă lovitură, dacă cele două provincii ar fi constrânse să se contopească la olaltă, deoarece cel dintâiu dintre aceste privilegii este acela, de a se administrà separat. El adaoge că mai târziu şi după ce se va constituì în Principate o instituţiune, care să poată fi considerată în mod regulat ca organ legitim al dorinţelor ţerii, se va puteà procedà în perfectă cunoştinţă, dacă va trebuì, la unirea celor două provincii.

D-l Baron de Bourqueney răspunde primului Plenipotenţiar al Austriei, că nu-i poate împărtăşi aprecierea. Bazele negocierilor, zice el, sunt că Principatele îşi vor conservà privilegiile şi imunităţile lor, şi că Sultanul, în unire cu aliaţii săi, le va acordà sau confirmà o organizaţiune interioară conformă cu nevoile şi dorinţele populaţiunilor. Noi am înţeles deci la Viena, să rezervăm Sultanului şi aliaţilor săi, dreptul şi grija de a se sfătuì asupra măsurilor potrivite a asigurà fericirea acestor popoare, ţinând seamă de dorinţele lor. Iar Francia a depus, în conferinţele din anul trecut, un act, care a pus cestiunea pe terenul discuţiei şi de atunci nu s'a ridicat de nicăiri nici o manifestare, care să poată slăbi informaţiunile ce ne fac să credem că Moldo-Valahii doresc unirea celor două provincii într'un singur Principat.

D-l Primplenipotenţiar al Sardiniei aminteşte, în scop de a stabilì că dorinţa populaţiunilor în această privinţă este anterioară împrejurărilor actuale, că un articol din Regulamentul Organic a prejudecat cestiunea, inscriind în acest act principiul unirii eventuale a Principatelor.

Aali-Paşa susţine, că articolul citat de d-l Comite Cavour nu poate fi interpretat în acest sens.

D-l Comite Orloff declară că plenipotenţiarii Rusiei, având putinţa de a aprecià nevoile şi dorinţele Principatelor, sprijinesc proiectul de unire, căci va ajutà la prosperitatea provinciilor.

Faţă de declaraţiunea făcută de Aali-Paşa, că plenipotenţiarii Turciei nu sunt autorizaţi să urmeze discuţia pe acest teren şi plenipotenţiarii Austriei fiind şi ei fără instrucţiuni, cestiunea este amânată pentru o altă şedinţă, pentru a le da putinţa să primească instrucţiuni dela curţile lor.

In *şedinţa a VIII-a din 12 Martie*, d-l *Baron de Bourqueney* face darea de seamă despre lucrarea comisiunii, care în ultima şedinţă a fost însărcinată să pregătească textul articolelor tratatului privitoare la organizaţiunea viitoare a Principatelor.

Inainte de a da cetire articolelor propuse de comisiune, d-l Baron de Bourqueney stabileşte că scopul lucrării comisiunii a fost să împace părerile emise în ultima şedinţă.

Procedura propusă de comisiune, adauge d-l Baron de Burqueney, se bazează pe trei principii:

Să se încheie pacea fără a-i subordonà instrumentul final unui act diplomatic rămas în suspensie;

Să se iea măsuri potrivite a se asigurà de dorinţa populaţiunilor asupra cestiunilor de principiu încă nerezolvite;

Să se respecte drepturile Puterii Suzerane şi să nu se treacă cu vederea nici drepturile Puterilor garante, stabilindu-se îndoita necesitate a unui act diplomatic, care să consacre principiile adoptate ca baze de organizare a Principatelor şi a unui hatişerif care să promulge aplicarea lor.

Plecând dela aceste trei idei comisiunea propune să se trimită numai decât delegaţi la Bucureşti, cari se vor întrunì acolo cu un comisar otoman.

Se vor convocà fără întârziere Divanuri ad-hoc în capitalele celor două provincii. Ele vor fi compuse astfel încât să ofere garanţiile unei reprezentări adevărate şi serioase.

Comisiunea europeană ţinând seamă de dorinţele exprimate de Divanuri, va revizuì statutele şi regulamentele în vigoare. Lucrarea ei va fi transmisă la actuala reşedinţă a conferinţelor. Pe baza acestei lucrări se va încheià între Puterile contractante o convenţiune diplomatică, iar Sultanul va promulgà un hatişerif care va stabilì organizarea definitivă.

In *şedinţa a IX-a din 14 Martie* Congresul examinează redactarea pregătită de comisiune a articolelor privitoare la Principate şi destinate a figurà în tratatul de pace, şi pe cari d-l Baron de Bourquoney, în calitate de raportor, le-a comunicat Congresului în şedinţa precedentă.

Fiecare punct al acestei redactări face obiectul unei discuţiuni, la care iau parte toţi plenipotenţiarii şi după ce a fost amendată în două puncte, ea este adoptată de Congres în termenii următori:

«Nici o protecţiune excluzivă nu se va exercità de acum înainte asupra Principatelor Dunărene. Nu va existà nici o garanţie excluzivă, nici un drept particular de ingerinţă în afacerile lor interne. Ele vor continuà a se bucurà de privilegiile şi imunităţile ce le posed, sub suzeranitatea Inaltei Porţi şi sub garanţia Europei.

«La reviziunea legilor şi statutelor lor astăzi în vigoare, Inalta Poartă va păstrà numitelor Principate o administraţie independentă şi naţională, precum şi deplina libertate a cultului, a legislaţiunii, a comerţului şi a navigaţiunii.

«Pentru ca în vederea acestei reviziuni să se stabilească între ele un acord deplin, o comisiune specială, asupra compunerii căreia se vor înţelege înaltele Părţi contractante, se va întrunì la Bucureşti împreună cu un comisar al Inaltei Porţi.

«Acestă comisiune va aveà sarcina să se informeze despre starea actuală a Principatelor şi să propună bazele viitoarei lor organizaţiuni.

«M. Sa Sultanul va convocà imediat, în fiecare din cele două provincii, un Divan ad-hoc, compus astfel încât să constitue cea mai exactă reprezentare a intereselor tuturor claselor societăţii. Aceste Divanuri vor fi chemate să exprime dorinţele populaţiunilor relative la organizarea definitivă a Principatelor.

«O instrucţiune a Congresului va regulà raporturile comisiunii cu aceste Divanuri.

«Luând în considerare părerea emisă de amândouă Divanurile, comisiunea îşi va transmite fără întârziere propria sa lucrare la sediul actual al conferinţelor.

«Inţelegerea finală cu Puterea Suzerană va fi consacrată prin o Convenţiune încheiată la Paris între înaltele Părţi contractante şi un Hatişerif conform cu hotărîrile Convenţiunii va stabili în mod definitiv organizaţiunea acestor provincii, puse de acum înainte sub garanţia colectivă a tuturor Puterilor semnatare.

«Va existà o putere armată naţională în scopul de a mănţineà siguranţa în lăuntru şi de a asigurà paza fruntariilor. Nici o piedică nu va puteà fi pusă măsurilor extraordinare de apărare ce Principatele, în acord cu Inalta Poartă, vor fi chemate a luà, pentru a respinge orice atac din afară.

«Dacă liniştea interioară a Principatelor va fi ameninţată sau compromisă, Puterile garante se vor înţelege cu Inalta Poartă asupra măsurilor ce vor trebui luate pentru a mănţineà şi restabilì ordinea legală. O intervenţiune armată nu va puteà aveà loc fără o înţelegere prealabilă între aceste Puteri».

Primul Plenipotenţiar al Turciei observă că instrucţiunile sale nu-i permit a aderà definitiv la această redacţie; el rezervă aprobarea Curţii sale, pe care o va solicità prin telegraf.

In *şedinţa a XIV-a din 25 Martie* articolele privitoare la Principate, revăzute de comisiunea de redactare, sunt consemnate în protocol:

«Principatele Valahia şi Moldova vor continuà a se bucurà, sub suzeranitatea Porţii şi sub garanţia Europei, de privilegiile şi de imunităţile pe cari le posedă. Nici o protecţiune excluzivă nu se va exercità asupra lor de către vreuna din Puterile garante. Nu va existà nici un drept particular de ingerinţă în afacerile lor interne.

«Inalta Poartă se angajează să păstreze numitelor Principate o administraţie independentă şi naţională, precum şi deplina libertate a cultului, a legislaţiunii, a comerţului şi a navigaţiunii.

«Legile şi statutele astăzi în vigoare vor fi revizuite. Pentru a se stabilì

o deplină înţelegere asupra acestei revizuiri, o comisiune specială, asupra compunerii căreia înaltele Părţi se vor înţelege, se va întruni fără întârziere în Bucureşti, împreună cu un comisar al Inaltei Porţi.

«Această comisiune va aveà ca sarcină să se informeze despre starea actuală a Principatelor şi să propună bazele viitoarei lor organizări.

«M. S. Sultanul promite să convoace imediat, în fiecare din cele două provincii, un Divan ad-hoc, compus aşà fel încât să constitue reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii. Aceste Divanuri vor aveà chemarea să exprime dorinţele populaţiunilor relative la organizarea definitivă a Principatelor.

«O instrucţiune a Congresului va regulà raporturile comisiunii cu aceste Divanuri.

«Ţinând seamă de părerea emisă de cele două Divanuri, comisiunea va transmite fără întârziere, la sediul actual al conferinţelor, rezultatul propriei sale lucrări.

«Inţelegerea finală cu Puterea Suzerană va fi consacrată prin o Convenţiune încheiată la Paris între înaltele Părţi contractante şi un Hatişerif în conformitate cu stipulaţiunile convenţiunii va constitui în mod definitiv organizarea acestor Provincii, puse de acum înainte sub garanţia colectivă a tuturor Puterilor semnatare.

«S'a convenit că va existà o putere armată naţională, organizată în scopul de a mănţineà siguranţa în lăuntru şi de a asigurà 'paza graniţelor. Nici o piedică nu se va puteà pune măsurilor extraordinare de apărare, pe cari Principatele, în înţelegere cu Inalta Poartă, vor fi chemate să le iea pentru a respinge orice atac din afară.

«Dacă pacea interioară a Principatelor va fi ameninţată sau compromisă, Inalta Poartă se va înţelege cu celelalte Puteri contractante asupra măsurilor de luat pentru a mănţineà sau restabili ordinea legală. Nici o intervenţie armată nu se va puteà face fără o înţelegere prealabilă între aceste Puteri».

In urma unei observaţiuni făcute de d-l *Comite de Clarendon,* rămâne stabilit că firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc va fi făcut în înţelegere cu reprezentanţii Puterilor contractante din Constantinopol şi redactat aşà fel ca să prevadă deplina executare a articolului, care determină compunerea acestor adunări.

In *şedinţa a XVI-a, din 27 Martie,* articolele de mai sus privitoare la Principate sunt introduse în textul Tratatului ca articolele XXII—XXVII, la cari se mai adaugă articolul XXI, care sună astfel:

«Teritoriul cedat de Rusia va fi anexat la Principatul Moldovei sub suzeranitatea Inaltei Porţi.

«Locuitorii acestui teritoriu se vor bucurà de drepturile şi privilegiile asigurate Principatelor şi în timp de trei ani vor aveà voie să-şi transporte în altă parte domiciliul, dispunând în libertate de proprietăţile lor.»

In *şedinţa a XXI-a din 4 Aprilie*, *Comitele Walewski* zice, că e timpul ca Congresul să se ocupe cu instrucţiunile destinate Comisarilor cari vor fi însărcinaţi să se ducă în Principate ca să se informeze, conform art. 23 al tratatului de pace, despre starea actuală a acestor provincii şi să propună bazele organizaţiei lor viitoare. El spune că aceste instrucţiuni ar puteà fi concepute în termeni generali; că fixând obiectul misiunii comisarilor, aşà cum a fost definit prin însuş tratatul, ele trebue să le lase latitudinea necesară de a se informà şi de a fi în măsură a-şi îndeplinì pe deplin şi în chip mulţumitor misiunea ce li s'a încredinţat. I se pare că această părere poate fi primită de Congres cu atât mai mult, cu cât firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc trebue să fie, după cum constată protocolul şedinţei a XIV-a, făcut în înţelegere cu reprezentanţii Puterilor contractante din Constantinopol şi redactat aşà fel ca să prevadă deplina executare a articolului tratatului care determină compunerea acestor adunări. In sfârşit crede, că redactarea acestor instrucţiuni, cari n'ar puteà fi pregătite de către Congres, ar trebuì să fie încredinţată unei comisiuni alese din sânul lui.

Congresul primeşte această propunere şi hotărăşte că comisiunea să fie compusă din Primul Plenipotenţiar al Turciei şi Plenipotenţiarii Franciei şi ai Marei Britanii.

In *şedinţa a XXII-a din 8 Aprilie*, d-l *Baron de Bourqueney* ceteşte, în numele comisiunii însărcinate cu redactarea instrucţiunilor, proiectul de instrucţiuni destinate comisarilor, cari se vor duce în Principate în temeiul articolului 23 al Tratatului de pace.

D-l *Comite de Clarendon* observă că Congresul ocupându-se de provinciile dunărene şi-a propus înainte de toate, să provoace exprimarea liberă a dorinţelor populaţiunilor şi că acest scop ar puteà să nu se realizeze dacă Hospodarii ar rămâneà în stăpânirea puterilor de cari dispun şi că ar fi bine poate să se caute o combinaţiune de natură a asigurà o întreagă libertate Divanurilor ad-hoc.

Primul *Plenipotenţiar al Austriei* răspunde că nu trebue a se atinge de administraţie într'un moment de transiţie ca cel prin care vor trece Principatele decât cu cea mai mare rezervă şi că s'ar puteà compromite totul, dacă s'ar pune capăt tuturor puterilor înainte de a constituì altele nouă; că în orice caz Congresul ar trebuì să lase Porţii grija de a luà măsurile cari ar puteà fi socotite necesare.

Aali-Paşa spune, că administraţia actuală poate nu prezintă toate garan-

ţiile pe cari le-ar puteà dorì Congresul, dar ar fi a se expune sa cadă în stare de anarhie, dacă sar încercà a ieşì din ordinea legală.

Lordul Cla^rendon răspunde că el nu înţelege de loc să propună răsturnarea tuturor puterilor, el aminteşte împreună cu alţi plenipotenţiari, că autoritatea Hospodarilor actuali e ajuns la terminul fixat prin învoirea care le-a încredinţat-o şi că pentru a rămaneà în limitele legalităţii, tocmai acum e ocazia a se chibzuì asupra acestui lucru.

Mai mulţi plenipotenţiari dė asemenea amintesc că Regulamentul Organic prevede întreruperea puterii Hospodarilor.

In urma acestor desluşiri Congresul decide că lasă pe seama Inaltei Porţi de a luà, dacă va găsi de cuviinţă, la expirarea puterii Hospodarilor actuali, măsurile necesare şi potrivite pentru a îndeplinì intenţiunile Congresului, combinând libera exprimare a dorinţelor Divanurilor cu mănţinerea ordinei şi respectul stării legale.

La propunerea d-lor Primplenipotenţiari ai Marei Britanii şi Franciei şi pentru a prevenì orice conflict sau discuţii regretabile, s'a luat de asemenea o comună înţelegere, că fermanul care va ordonà convocarea Divanurilor ad-hoc va fixà regulile ce vor trebuì urmate în ce priveşte prezidarea acestor adunări şi modul de deliberare.

După ce a luat aceste hotărîri, Congresul adoptă, cu oarecari modificări, cari sunt introduse în ele, instrucţiunile, al căror proiect l-a prezentat d-l Baron de Bourqueney şi cari sunt anexate la prezentul protocol.

Iată aceste instrucţiuni:

«Articolul 23 al Tratatului din 30 Martie a instituit o Comisiune specială chemată a culege elementele şi a pregătì bazele viitoarei organizări a Principatelor dunărene. In consecinţă, Puterile semnatare Tratatului s'au înţeles asupra compunerii acestei Comisiuni, în conformitate cu stipulaţiunile acelui Tratat şi Congresul întrunit la Paris a aprobat instrucţiunea, menită a regulà linia de purtare a Comisarilor, în cursul misiunii lor.

«Articolele Tratatului din 30 Martie privitoare la Principatele Valahia şi Moldavia glăsuesc astfel:

«*Art.* 22. Principatele Valahia şi Moldavia vor urmà a se bucurà, sub Suveranitatea Porţii şi sub garanţia Puterilor contractante, de privilegiile şi imunităţile ce sunt în posesiunea lor. Nici o protecţie excluzivă nu se va exercità asupra lor de una din Puterile garante. Nu va fi nici un drept particular de ingerinţă în afacerile lor interioare.

«*Art.* 23. Sublima Poartă se leagă a conservà ziselor Principate o administraţiune independentă şi naţională, precum şi întreaga libertate a cultului, a legislaţiei, a comerţului şi a navigaţiei. Legile şi statutele astăzi în vigoare vor fi supuse unei reviziuni. Pentru a stabili o deplină înţelegere asupra

acestei reviziuni, o Comisiune specială, asupra compunerii căreia înaltele Puteri contractante se vor înțelege, se va întruni la București cu un Comisar al Sublimei Porți. Această Comisiune este chemată a cercetà starea actuală a Principatelor și a propune bazele viitoarei lor organizări.

«*Art. 24.* Maiestatea Sa Sultanul promite a convocà îndată, în fiecare din cele două provincii, un Divan ad-hoc, compus astfel ca să constitue reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor populațiunilor, privitoare la organizarea definitivă a Principatelor. O instrucțiune a Congresului va regulà relațiunile Comisiunii cu aceste Divanuri.

«*Art. 25.* Luând în considerație opiniunea emisă de amândouă Divanurile, Comisiunea va transmite fără întârziere, la sediul Conferințelor, rezultatul propriei ei lucrări. Ințelegerea finală cu Puterea Suzerană va fi consacrată prin o Convenție încheiată la Paris între Inaltele Puteri contractante, și un Hatișerif, conform cu stipulțiunile Convenției, va constituì în mod definitiv organizarea acestor provincii, puse de acum înainte sub garanția tuturor Puterilor semnatare.

«*Art. 26.* Este bine înțeles că va fi în Principate o forță armată națională, organizată în scop de a mănținèà siguranța interioară și a asigurà paza fruntariilor. Nici o piedică nu va putèa fi pusă măsurilor extraordinare de apărare, pe cari, în înțelegere cu Sublima Poartă, ele ar fi chemate a luà pentru a respinge orice agresiune din afară.

«*Art. 27.* Dacă liniștea internă a Principatelor ar fi amenințată sau compromisă, Sublima Poartă se va înțelege cu celelalte Puteri contractante asupra măsurilor de luat pentru a restabilì ordinea legală. O intervențiune armată nu va aveà loc fără o înțelegere prealabilă între aceste Puteri».

«Articolele citate stabilesc cu preciziune caracterul general al misiunii încredințate Comisarilor europeani. Cestiunile supuse studiului lor îmbrățișează sistemul administrativ în expresiunea sa cea mai înaltă; însă principiile consacrate în mod irevocabil prin Tratat vor rămâneà în afară de cercetarea lor.

«Comisarii vor merge la Constantinopol îndată ce evacuarea succesivă a teritoriilor otomane, stipulată prin articolul 31 al Tratatului din 30 Martie, va fi făcut progrese îndestulătoare pentru ca Comisiunea să poată combinà sosirea sa la București cu deplina încetare a ocupațiunilor timporale ale armatelor, precum și cu executarea articolului 20 privitor la rectificarea fruntariei moldovene.

«O forță indigenă va priveghià atunci la mănținerea ordinei publice, și autoritatea administrativă va fi datoare, de acum până atunci, a se grăbì a desvoltà organizarea sa astfel, ca să poată răspunde la toate exigențele situațiunii.

«După sosirea lor la Constantinopol, Comisarii au datoria de a se asigurà că s'au trimis fermanele de convocare a Divanurilor. Poarta s'a legat, în termenii Tratatului din 30 Martie, a face această convocare în forma cea mai proprie pentru a asigurà o reprezentare adevărată a intereselor tuturor claselor societăţii.

«Dela Constantinopol, Comisiunea se va strămutà la Bucureşti. Ea nu va aduce cu sine un sistem preconceput; însă ea se va încunjurà de toate luminile, de toate informaţiunile cari-i vor permite o judecată nepărtinitoare asupra stării ţerii, aducându-şi totdeauna aminte că ea nu are decât un caracter consultativ, şi că opiniunile ei, rezervate numai pentru Guvernele cari i-au încredinţat mandatul, nu trebue niciodată să se arate în mod evident pe terenul cercetărilor sale.

«Comisiunea va îndreptà mai ales atenţiunea sa asupra reformelor reclamate de statutele şi regulamentele în vigoare; ea va studià starea financiară, aşezarea impozitelor, relaţiunile clerului cu administraţia, regimul mănăstirilor, sistemul militar, desvoltările de cari acesta este susceptibil în proporţie cu puterile financiare ale ţerii. Ea va examinà principiul constitutiv al puterii şi cestiunile legate de el; însă ea nu va discutà nici un sistem, care ar fi în opunere patentă cu principiile generale, consacrate prin Tratatul din 30 Martie.

«Indată ce Divanurile vor fi constituite în amândouă Princincipatele, Comisiunea se va pune în relaţiune cu Preşedinţii acestor Divanuri, prin unul din membrii ales de ea pentru a fi organul Comisiunii. Ea va invità pe Preşedinţii Divanurilor a-i transmite expresiunea dorinţelor manifestate asupra îmbunătăţirilor necesare tuturor ramurilor administraţiei şi în general asupra reformelor, cari îmbrăţişează în totalitatea lor organizarea Principatelor.

«Dacă Comisiunea va judecà, că dorinţele manifestate de Divanuri nu sunt de natură a luminà în mod îndestulător materiile supuse cercetării ei, Comisiunea le va adresà cestiuni subsidiare, şi va provocà răspunsurile necesare pentru a completà lucrarea ei proprie.

«In timpul întrunirilor acestor Divanuri, nici o influenţă nu va fi exercitată asupra mersului deliberaţiunilor lor. Orice agitaţiune din afară ar falsificà rezultatul şi ar puteà întârzià şi chiar compromite pentru totdeauna îmbunătăţirile ce Puterile semnatare Tratatului din 30 Martie se silesc a introduce, în înţelegere cu Poarta, în regimul interior al Principatelor.

«Când deliberaţiunile Divanurilor vor fi terminate, Comisiunea se va înţelege asupra unui raport general, pe care ea e datoare să-l adreseze la sediul actual al conferinţelor. Dacă această înţelegere nu s'ar puteà face asupra tuturor punctelor, ea va reproduce atât opiniunile unanime, cât şi acele asupra cărora înţelegerea nu a putut să se facă în sânul Comisiunii.

«In genere, în cursul operaţiunilor sale, Comisiunea nu va pierde din vedere adevăratul ei caracter. Ea este însărcinată cu o cercetare nepărtinitoare şi ea nu va răspunde exact spiritului institutuirii ei, decât ferindu-se în raporturile sale cu funcţionarii şi cu persoanele private, de orice act de autoritate sau de ingerinţă, care ar fi în contrazicere formală cu scopul misiunii ei».

*

Comisiunea s'a întrunit în întâiele zile ale lunii Septemvrie 1856 la Constantinopol.

Ea erà compusă: Pentru Austria — de Baronul de Koller, înlocuit de Cavalerul Liehman de Palmrode; pentru Francia — de Baronul de Talleyrand-Périgord; pentru Marea Britaniei — de Sir Henry Bulwer; pentru Prusia — de Baronul de Richthofen; pentru Rusia — de D. de Basily; pentru Sardinia — de Cavalerul de Bensi; pentru Turcia — de Mehmed-Esaad-Savfet-Effendi, muşteşar al Marelui Vizir.

*

Să constatăm acum şi sforţările diplomatice făcute de *Comitele de Cavour*, ca împăratul Napoleon cu guvernul său să nu şovăească în susţinerea Unirii, ca Anglia să nu se dea la o parte de a susţineà cauza Principatelor şi ca Turcia să fie silită a se convinge, că pentru dânsa e un pericol să creadă mai departe că va puteà menţine Principatele Moldova şi Valahia sub suzeranitatea ei, chiar de ar fi ajutată şi de alte Puteri, momentan favorabile Imperiului Otoman.

Vom cità extrase din câtevà scrisori ale Comitelui de Cavour adresate, în momentele cele mai critice ale Congresului, marchizului Emanuel d'Azeglio, Ambasadorul Sardiniei la Londra.

Scrisoarea din *2 Martie* ziceà:

«Plenipotenţiarii francezi au dat a se înţelege, că ei vor face în privirea Principatelor propuneri cu totul altele decât cele discutate şi concertate în anul trecut la Viena. Impăratul a dat, precum cred, instrucţiuni precise lui Walewski. Insă dacă nu vom fi susţinuţi de Clarendon, nu putem sperà nimic».

Scrisoarea din *6 Martie* arată temerea că dificultăţile se îmmulţesc: «Impăratul ţine la Unirea Principatelor întru'un mod absolut, fie din punct de vedere al proiectelor sale privitoare la Italia, fie în însuş interesul acestor ţeri. Lordul Clarendon din contra are o atitudine incertă, este nehotărît şi pare chiar a preferì sistemul statului quo. El e influenţat în această privire de Turcia, care în contra adevăratelor ei interese, condusă de simţeminte de amor pro-

priu şi de vanitate, ţine mult ca Principatele să rămână slabe şi despărţite.

«In această situaţie trebue ca acţiunea noastră să fie cu totul concentrată întru a aduce pe Lordul Palmerston la ideile Impăratui.

«Unirea Principatelor e neapărat cerută de interesele bine înţelese ale acestor ţeri. Dacă ele nu vor fi unite, dacă nu vor constitui o putere tare şi compactă, ele vor rămâneà, ca şi în trecut, pradă corupţiunii şi desordinei. Toţi Valahii şi Moldovenii, cari au venit să mă vază, reclamă Unirea, ca cea mai principală binefacere, ce aşteaptă dela Congresul care se ocupă de organizarea lor. Ar fi pentru Europa o adevărată ruşine să lase aceste ţeri pradă anarhiei şi intrigilor. Am studiat în destul aceste cestiuni şi m'am convins că dacă Principatele nu vor fi unite, ele vor rămâneà într'o stare mai rea decât în trecut. Cestiunea a fost amânată în Congres, pentrucă Clarendon nu s'a putut înţelege cu Walewski asupra Unirii. Caută să convingi pe Palmerston, că ar fi o crimă de «lèse civilizaţiune», dacă el ar susţineà statul quo şi s'ar opune dreptelor dorinţe ale întregului popor românesc».

In scrisoarea din 7 *Martie* Cavour revine cu insistenţă asupra necesităţii de a se ajutà un popor nenorocit:

«Cestiunea Principatelor a fost amânată pentru o şedinţă apropiată, Anglia şi Francia neputându-se pune în acord asupra Unirii Moldovei cu Valahia. Impăratul ţine la această idee foarte mult, fie ca un mijloc de a face cevà pentru noi, fie în interesul nenorocitului popor românesc. Rusia este gata a susţineà pe Impărat, Lordul Clarendon însă este influenţat de Aali-Paşa, care combate foarte tare idea Unirii. In adevăr Congresul va fi acoperit de ruşine dacă va mănţineà hospodaratul şi starea actuală a Principatelor. Aceasta ar fi repetiţia agravată a celor ce s'au făcut la Viena, violând drepturile umanităţii. Am insistat pe lângă Lordul Clarendon, ca Moldovenii şi Valahii, cari fac parte din Occidentul Europei, să fie cel puţin interpelaţi. Insistaţi mult asupra acestui punct în convorbirile cu Lordul Palmerston. Simţemintele sale liberale trebue să-l îndemne a fi bine dispus pentru o populaţiune creştină de 4.500.000 suflete, expusă astăzi a nu fi nici măcar consultată, jignindu-i-se credinţele şi neţinându-se nici o seamă de interesele ei.

«Impăratul ţine, o repet, foarte mult la Unire. Dacă Anglia, în loc de a o apărà, o va zădărnicì în Congres, Impăratul va aveà situaţiunea cea mai frumoasă, căci se va zice că singur el a susţinut

principiul de rassă și de naționalitate, singura dată când ar fi posibil să fie aplicat.

«Ar fi foarte trist ca Lordul Palmerston să devie necredincios principiilor liberale, pentru cari s'a luptat toată vieața sa în Parlament, tocmai când i s'a prezentat ocaziunea de a le da o aplicare practică.

«Insist, o repet, asupra interesului de a fi consultați Moldo-Valahii».

In scrisoarea din *12 Martie* Cavour insistă din nou:

«Opoziția Porții la Unirea Principatelor și la numirea unui Principe străin se accentuează din zi în zi mai mult. Dacă noi nu vom aveà un mijloc de acțiune la Constantinopol, vom pierde cauza. Totuș nu trebue să renunțăm la proiectele noastre, căci aceasta ar puteà jignì pe Impărat. Să mergem tot înainte, poate vom întâlnì un ajutor neașteptat și bun».

In scrisoarea din *18 Martie* Cavour zice: «Iți trimet o lucrare asupra Unirii Principatelor, care-mi pare foarte remarcabilă. Fă ca Palmerston s'o înghită. Lucrarea mi se pare că răspunde la toate argumentele ce s'ar puteà spune, chiar din punctul de vedere al Turciei».

In scrisoarea din *20 Martie,* Cavour leagă Unirea Principatelor de cestiunea Italiei.

«Crezi că ar fi necesar, ca înainte de a mă întoarce la Turin, să viu la Londra, pentru a vorbì cu Palmerston de *marea cestiune* a Principatelor? Aș dorì foarte mult a-i cunoaște ideile asupra cestiunii Siciliei. Dacă nu poate face nimic pentru Pimeont prin Congres, de ce nu i-ar procurà Sicilia? In caz de revoluție legiunea Anglo-italiană ar ocupà Palermo și ar proclamà independența mai întâiu și în urmă anexarea Siciliei cu Piemontul. Idea este îndrăzneață, dar nu e absurdă. Meditează asupra ei și dacă nu o socoți imprudentă, vorbește câtevà cuvinte lui Palmerston».

In *27 Octomvrie* Cavour sfârșește astfel scrisoarea sa, trimisă dela Turin la Londra Marchizului Emanuel d'Azeglio:

«Sunt foarte mâhnit că nu mă pot înțelege cu guvernul Angliei asupra cestiunii Principatelor, și că nu pot să împărtășesc sentimentele lui; dar nu cred că-l pot urmà pe o cale care e contrară principiilor politice, cari au condus totdeauna purtarea noastră. Nu putem fi liberali în Occident și absolutiști în Orient. Poți însă să asiguri pe Ministrul Angliei, că acțiunea noastră va fi rezervată».

*

E clar și evident, că Unirea Principatelor Moldova și Valahia sub un Principe Ereditar, luat din familiile domnitoare din Europa, a fost una din cestiunile politice cele mari, cari agitau lumea în anul 1856. Ea nu erà importantă numai pentru Principate, ci și pentru Europa, fiindcă dimpreună cu dânsa se puneau în mișcare și alte mari cestiuni, cari au schimbat fața politică a Europei, Regatul Italiei mai întâiu, și în urmă Imperiul German. De aceea mersul înainte al Unirii Principatelor nu puteà fi oprit de intrigi și interese personale, mai ales când erà susținut în Principate de poporul român condus de bărbați energici, bine pregătiți și buni patrioți.

INSEMNĂTATEA
DIVANURILOR AD-HOC DIN IAȘI ȘI BUCUREȘTI
IN ISTORIA RENAȘTERII ROMÂNIEI

DE

DIMITRIE A. STURDZA
Secretar general al Academiei Române.

II.

Anul 1856.

Ședința dela 11 Martie 1911.

Au trecut peste optsprezece luni din ziua de 30 Martie 1856, în care Puterile cele mari ale Europei au semnat la Paris Tratatul de Pace, până ce poporul român din Principate a văzut Divanurile ad-hoc întrunite la Iași și la București, și lucrând astfel cum hotărîse Areopagul European.

Acest timp s'ar puteà numì zilele de ispită, prin cari trebuià să treacă poporul român, până va ajunge a rosti cu stăruință liniștită și cu cumpăneală clară dorințele țerii.

Voiu expune în memoriile următoare, prin acte și documente, munca neobosită, răbdarea cea mare, vointa cea tare și curățenia simțemintelor, de cari au fost însuflețiți bărbații conducători ai națiunii în această mare și grea lucrare. Ei au avut însă, pentru a o puteà desăvârșì, nu numai încrederea nețărmurită a poporului român, dar li s'a dat încă ajutor puternic și sfat prietenesc din afară. Astfel s'au înlăturat piedecile, cari se ridicau în drumul nostru și cari aveau de scop să înnădușe fără milă și fără cruțare un popor, care voià să iasă la vieață.

Mare și anevoioasă a fost munca aceasta, căci în contra noastră s'au sculat mulți vrăjmași interni și externi, cari se obicinuise a dominà, a apăsà și a profità. Dar am dus această îndrăzneață

întreprindere la bun sfârşit şi până în capăt, aşezând noi înşine bazele organizării noastre politice, ale cărei rezultate vor rămâneà pentru poporul român un ***Monumentum aere perennius.***

Domnul Thouvenel ziceà despre Principate în 1839: — «Nu ştiu ce hotărîre fatală a soartei pare a fi condemnat una din cele mai frumoase ţeri din lume, să fie un câmp necontenit deschis tuturor pasiunilor rele ale oamenilor.»

Astăzi Regatul Român stă în faţa Europei ca un punct constant şi sigur al păcii. Puterile cele mari cari ne-au dat ajutorul lor în criza cea mare şi furtunoasă, prin care am trecut în a doua jumătate a secolului trecut, ne-au rămas amice; iar pe acele cari nu aveau încredere în noi şi ne duşmăniau, le-am convins prin fapte că nu aveau dreptate, şi se bucură şi ele de prietenia noastră. Românii au o mare virtute—***recunoştinţa***—pentru acei cari le-au deschis calea în timpuri grele, ca şi pentru acei ce altădată ne combăteau, dar în urmă au recunoscut greşita lor apreciare, că suntem un popor neliniştit şi sumeţ.

Sunt dator să zic aceasta, pentrucă actele şi documentele, prin cari se desfăşură acţiunea tuturor amicilor şi inimicilor noştri, aparţin trecutului şi nu puteam cere atunci, ca Principatele Moldova şi Valahia să insufle încredere tuturora. Românii ziceau pe acele timpuri:—«Voim a rădicà la gurile Dunărei un edificiu politic şi naţional, destul de puternic, ca să asigure liniştea completă a Orientului European».—Principatele erau prea decăzute pentru ca toate popoarele europeane să aibă aceeaş încredere, că poporul român va fi în stare a fundà un Stat independent şi a intrà cu energie în civilizaţiunea lumii: Românii însă au dovedit că ştiu a se ţineà de cuvântul dat.

*

Intâia jumătate a anului 1856 se prezintă ca o pregătire pentru a rezistà furtunii, care se simţià că înaintează pe fiecare zi mai mult.

Vasile Boerescu a publicat atunci la Paris un studiu de cea mai mare valoare: — România după Tratatul de Paris din 30 Martie 1856, cu o introducere de Royer Collard, Profesor de dreptul ginţilor la Facultatea de drept din Paris.

Chiar o scurtă enumărare a cuprinsului acestui studiu dovedeşte importanţa sa: — Dreptul public şi politic al Moldo-Valahiei, Modificarea acestui drept prin Tratatul de Paris, Cestiunea Suverani-

tății și a Vasalității, a Dreptului de a face răsboiu, de a negocià tratate, de a aveà reprezentanți în străinătate și de a bate monedă; — Dreptul intern al Principatelor: Reformele absolut necesare, în armată, în finanțe, în țărănime și în comune, Dreptul de intervențiune, Cestiunea Unirei Principatelor sub Domnia unui Principe Străin.

A doua scriere este publicată în Iași de un membru al Clerului Inalt și Profesor la Seminarul dela Socola:—*Arhimandritul Neofit Scriban*:—Unirea și Neunirea Principatelor Române.

A treia scriere istorică și politică este a unui amic al Românilor; *Paul Bataillard* a publicat la Paris:—Primul Punct al Cestiunii Orientale. Principatele Moldaviei și al Valahiei dinaintea Congresului.

*

Nu rămâne îndoeală, că Moldovenii trebuiau să se pună în capul mișcărei naționale, căci ei aveau să hotărască mersul și reușita ei.

*

Intâia manifestare oficială a Moldovenilor pentru Unire a fost adresată Domnitorului Grigorie Alexandru Ghika în ajunul întrunirei Congresului de Paris în 28 Fevruarie 1856:

«Inaltele Puteri, cari în marea lor lucrare a împăciuirei Europei, care în punctul întâiu al Preliminărilor Păcii au avut în vedere viitorul Principatelor Române, au pus drept principiu: — Respectarea vechilor privilegii și imunități ale Principatelor, Aceste imunități sunt întemeiate pe Capitulațiile încheiate de strămoșii noștri cu Inalta Poartă în al 15-lea și al 16-lea secol, Capitulații ale cărora cele întâi condiții sunt: Autonomia țerii, Domn ales de țară și din sânul ei, și Adunarea generală ca reprezentantă a nației. Tot în simțul acesta s'a exprimat și E. Sa Derviș Pașa, Comisar Plenipotent al Augustului nostru Suzeran în 1854, declarând că onoarea și gloria M. S. Sultanului sunt interesate la păstrarea vechilor noastre drituri. Aceste declarații. făcute într'un chip atât de solenel în fața universului, au fost pentru Români piatra credinței în mijlocul viforilor și al nenorocirilor de pe urmă, și temelia speranțelor celor mai scumpe, că la viitoarea pace, iubita noastră patrie nu numai va păstrà ceeace a avut, dar încă va dobândi tot ce-i mai trebue pentru ca să poată împlini misia ce de către Providență și interesul Europei s'a pus la gurile Dunărei, adecă Unirea Principatelor.

«Cu cât încrederea Românilor în niște făgăduințe atât de solenele erà mare și desăvârșită, cu atâta am fost surprinși și profund întristați, aflând că la Conferințele din Constantinopole Ambasadorii Marilor Puteri s'ar fi și concertat despre organizarea Principatelor, fără a consultà și principiile noastre, con-

form cu condițiile de pace făcute de M. S. Imperatorul Austriei și că prin rezultatul acestor conferințe s'ar fi atacat înseși vechile noastre drituri, păstrate și respectate până și în timpii cei mai nenorociți. După știrile de curând sosite și pre cari, în încrederea ce avem în dreptatea Europei și în generoasele ei sentimente pentru Principate, noi nu le putem încă privì ca temeinice, noua legislație, de care țara în cale de progres are neapărată nevoie, nu are a se face în țară și prin țară. Viitoarea Constituție ar aveà a se elaborà afară din Principate, în Constantinopole, și sub privegherea Inaltei Porți. Adunarea generală, aceea care în toți secolii mai mult sau mai puțin a reprezentat țara și a fost singura putere legislativă, în loc de a se îmbunătățì ca să reprezinte toate elementele vii ale nației—proprietatea, meritul, comerțul, industria—se desființează—și în locul ei se instituează un Senat, necompatibil cu legile, cu deprinderile, cu caracterul nației noastre. Domnul n'ar aveà mai mult de a se alege de către țară ca șeful ei, ci ca simplu funcționar al Turciei, se va și orânduì de către Inalta Poartă dintr'un număr de candidați pământeni.

«Mai multe reforme din lăuntru, cari oricât de bune ar fi, trebue să fie rezultatul desbaterilor reprezentanților nației, ca unele ce se ating de cestii cu totul din lăuntru, se decretează prin însăș conferința și apoi cu o singură trăsătură de pană se desființează cu desăvârșire independența guvernului național, rostindu-se că toate legiuirile privitoare la utilitatea publică, la comerț, la industrie, ce s'ar adoptà în Turcia, vor aveà a se pune în lucrare, fără osebire, și în Principate, ca unele ce fac parte integrantă imperiului otoman. In alte cuvinte acea independență a guvernului național, făgăduită prin un articol al lucrării conferințelor și prin alt articol, se desființează cu desăvârșire și așà făgăduința, de a ni se garantà, de către Europa întreagă, vechile noastre imunități, rămân desființate și țerile noastre se prefac în Provincii Otomane, atârnate deadreptul de guvernul central din Constantinopol. Conștiința noastră este că Principatele noastre n'au făcut nimic, care ar merità osânda, ca ele în această epocă de drept și civilizație să-și piardă drepturi sfinte și scumpe, pe cari strămoșii noștri au putut a le păstrà în timpuri de silă și de barbarie.

«In această tristă împrejurare, în care ne vedem puse în pericol toate bazele autonomiei și ale naționalității, datoria noastră către părinții noștri, cari ni le-au păstrat cu prețul de șiroaie de sânge, datoria noastră către urmașii noștri, cărora trebue să le lăsăm aceea ce am moștenit, datoria noastră către însăș Inalta Poartă și către generoasa Europă, cere ca să nu lăsăm a ni se impune o asemenea stare de lucruri necompatibilă cu vechile noastre capitulații, recunoscute prin atâtea strălucite Hatișerife, fără

măcar a rădicà glasul şi a protestà în faţa lumii, că driturile Principatelor pot fi călcate, dar că ele niciodată nu pot fi desfiinţate.

In lipsa unui organ legal al ţerii, care este Adunarea Obştească, noi dar subscrişii — cler, boierime şi corporaţii — împlinim o sfântă şi neapărată datorie, adresându-ne prin acest act către Inălţimea Voastră, rugându-vă ca Domn, ca Creştin, ca Român să nu lăsaţi a se sfâşià drepturile ţerii, fără a întrebuinţà toate măsurile cerute de împrejurări, de Inalta Voastră poziţie, de datoria Voastră către ţară, în al căreia cap Vă aflaţi, şi să împărtăşiţi aceasta a noastră protestaţie la Congresul Inaltelor Puteri din Paris, la care apelăm în contra încheierii luate în sânul conferinţelor din Constantinopol. Acest act prescris prin o mare necesitate nu are nimic opus cu adâncul şi neviolabilul respect ce păstrăm pentru gloriosul nostru Suzeran, cu adânca încredere ce avem în marea dreptate a Puterilor, cari au luat sub puternicul lor scut soartea patriei noastre. El ne este dictat de către sentimentele datoriei noastre către patrie şi istorie, el este aşà precum fiecare popor pus în poziţia noastră l-ar fi făcut negreşit.

«Ţara noastră va fi liniştită, ea va merità, printr'o atitudine demnă şi potrivită cu gingăşimea împrejurărilor critice în cari ne aflăm, stima Europei, în a căreia dreptate punem temeiu. Iar dacă va fi, ca după şase secole de existenţă naţională şi politică deosebită, acum Principatele în mijlocul unui răsboiu, întreprins pentru eliberarea popoarelor Orientului, să-şi vadă drepturile compromise şi sfâşiate, este de datoria noastră, în numele lui Dumnezeu şi în faţa lumii să protestăm în contra siluirii făcute unei naţii creştine şi aşà, de vom şi cădeà, vom păstrà cel puţin lauda posterităţii, stima chiar a celora ce ne-ar fi strâmbătăţit şi sentimentul că am împlinit o sfântă şi neapărată datorie.

«Ai înălţimii Voastre prea supuşi şi prea plecaţi servitori:

Logofeţii: George Sturdza şi Ion Cantacuzino.

Vornicii: Nicolae Millo, George Razo, Grigore Cuza, Dimitrie Mavrocordat, Dimitrie Ch. Miclescu, Dimitrie Miclescu, Ioan N. Cantacuzino, C. Rolla, Ioan Prăjescu, Lascar Catargiu, N. Docan, Alexandru Donici.

Hatmanii: Alexandru Aslan, Nicolae Mavrocordat.

Postelnicii: Vasile Alecsandri, Dimitrie Corne, Ioan Sturdza, Nicolae Istrati.

Colonelii: M. Kogălniceanu, C. Vârnav, N. Iamandi, A. C. Mavrocordat.

Agalele: Ştefan Silion, N. Pisotzki, D. Ştefano, N. Miclescu, N. Burchi, D. Grigoriu, Ioan Donici, Bucşănescu.

Spătarii: Mihail Cantacuzino, G. Sion, D. Meleghi, A. Vuluţi, C. Tulbure.

Banul, A. Cerne.

Comisul N. Proca.

Paharnicul C. Sion.

Domnii: A. Russo, C. Silion, A. Millo, I. Georgescu, etc.

A doua manifestare pentru Unire a fost a Generalului Nicolae Golescu, Membru al Guvernului provizoriu și al Locotenenței Domnești din 1848:—Memoriul adresat în Martie 1856 Impăratului Napoleon III.

«Inaltele funcțiuni ce am avut onoarea a ocupà ani îndelungați, înainte de 1848, în guvernul și armata Valahiei, fericirea de a fi fost în 1848 membru al Guvernului provizor al Valahiei și apoi membru al Locotenenței Domnești, recunoscută de Inalta Poartă și de marile Puteri, pozițiunea mea actuală mai cu seamă ca exilat din țara mea, Principatele Dunărene, la cererea imperioasă a Rusiei, și stima cu care mă onorează compatrioții mei, de sigur nu pentru serviciile aduse patriei, ci pentru lealitatea stăruințelor mele constante, mi-ar permite poate să mă cred dator și să am dreptul a vorbi în numele țerii mele. Dar este oare nevoie să-și prezinte cinevà titlurile, când vine să ceară dreptate pentru țara sa, aceluia care ține astăzi în mână destinele Europei?

«Da, în numele țerii mele îndrăznesc să ieau pana pentru a supune prea plecat Maiestății Voastre Imperiale o scurtă expunere a dorințelor noastre ale tuturor Românilor și pericolele de cari suntem amenințați.

«La începutul răsboiului prezent, compatrioții mei și cu mine, credeam că Provedința anume l-a provocat, pentru a face să obțină dreptate. pentru a face să ocupe locul la care aspiră printre națiunile civilizate ale Europei, acest popor românesc din Principatele Dunărene, care aproape uitat de frații săi din Apus, singur în mijlocul atâtor popoare dușmane, a știut să păstreze pozițiunea periculoasă ce i s'a încredințat, timp de aproape două mii de ani: care a avut forța și înțelepciunea de a tratà, cu armele în mâni, cu Baiazid I și Mahomed II, și de a le inspirà respectarea independinței și a suveranității sale, într'o epocă când dela Constantinopole până la Viena, popoare și principii își plecau cu toții capul sub iataganul otoman. Poporul român a putut rezistà la toate năvălirile barbarilor asiatici din evul mediu și întreprinderilor nenumărate ale acestor barbari moderni ai imperiului Țarilor, a căror îndrăzneală și viclenie a alarmat întreagă Europa. Dacă n'a avut putința de a învinge totdeauna barbarii și de a le oprì înaintarea spre Apus, le-a dat în schimb tuturor primul botez al civilizațiunii; și cei ce vizitează Orientul pot recunoaște cu ușurință, că în domeniul moral și intelectual el este și astăzi magistrul acestei lumi. Imaginea României se reflectează în tot ceeace strălucește în mijlocul acestei societăți semibarbare, după cum în Apus marea și frumoasa imagine a Franciei Voastre se reflectează în toate minunile civilizațiunii moderne.

«Repet că am sperat mult dela prezentul răsboiu și, cu toate decepțiunile ce am îndurat până astăzi, sperăm încă că nu va fi fără roade pentru țara

noastră; căci el a fost declarat Rusiei cu ocazia năvălirii în Principate, fiindcă dintre toate ţerile Europei, ele au suferit mai mult din cauza triplei ocupaţiuni ruseşti, turceşti şi austriaceşti, şi fiindcă, mulţumită lui Dumnezeu, ultimul cuvânt al acestei mari crize n'a fost rostit încă, şi că Românii nu pot desperà de un răsboiu condus de Francia.

«Da, până acum decepţiunile noastre au fost mari. Nu numai ni s'a refuzat onoarea de a luà parte şi noi, după dreptul şi datoria noastră, la acest răsboiu sfânt, care ar fi trebuit să fie prin excelenţă al nostru, după cum am cerut cu stăruinţă şi la care am fi putut şi am puteà încă luà parte într'un mod foarte eficace; căci independent de sinţimintele de cari suntem însufleţiţi, mi-ar fi uşor să demonstrez cu cifre, că Principatele pot strânge în câtevà săptămâni o sută de mii de luptători exercitaţi la mânuirea armelor şi că au destule resurse pentru a face faţă la toate cheltuelile întreţinerii lor. Nu numai nu s'a permis Românilor să se înarmeze şi să lupte alăturea cu Turcii şi cu puternicele armate ale M. V., dar le-a fost chiar oprit de a-şi manifestà în mod liber dorinţele, voinţa lor, aşà că Europa începe să se îndoească de simţimintele lor şi de forţa lor, şi acest răsboiu, care păreà a puteà fi o pagină de glorie, ameninţă să devină o pată pentru istoria noastră.

«Inacţiunea şi mutismul la care am fost condamnaţi sunt poate un rău ireparabil şi cu toate acestea nu ne putem împiedicà de a recunoaşte că trebuià să fie; căci astfel au fost lucrurile aşezate, afară de Românii cari n'aveau libertatea de a vedeà şi afară poate de Turcia, care nu ştià, sau mai bine zis nu puteà să vadă. Anglia şi Francia, singurele cari puteau să ne înţeleagă şi puteau voi ceeace voiam noi, din nenorocire erau departe de noi. Retragerea Ruşilor din Principate a transferat teatrul răsboiului în altă parte, şi a fost purtat cu îndârjire în Crimea, unde Anglia şi Francia erau absorbite, concentrate departe de noi. Pentru un moment, aproape ne pierduse din vedere, şi ne-au lăsat cu totul la discreţia Austriei, care a ocupat Principatele. Pentru a reveni la ocuparea Principatelor de Austriaci, voiu observà că de când trupele austriace au ocupat Principatele, Turcii, cum am spus, se simţiră mai puţin capabili decât ori când de a întreprinde sau de a tolerà cevà ce puteà să nu placă acestei puteri. Un singur exemplu va dovedi această afirmare: Manifestul Turcilor la intrarea lor în Valahia, proclamà o uitare completă a trecutului şi prin urmare o amnistie generală pentru toţi cei compromişi politiceşte; cu toate acestea patrioţilor români, pe cari Rusia a forţat Turcia să-i depărteze din Valahia pentru puternica lor protestare în 1848 în contra protectoratului rusesc, nu le-a fost permis să se reîntoarcă în patria lor; iar agenţii devotaţi Rusiei, cari înrolau în public voluntari pe seama ei şi cari au fugit din ţară la sosirea Turcilor, au putut să se întoarcă, să-şi reocupe chiar posturile ce le ocupase în

timpul Rușilor și să continue propaganda lor în favoarea Rusiei, ca și în trecut.

«Așà a voit Austria, și ea are motivele sale de a voì în toate afacerile din Principate statul quo ante bellum: ea ține sau cel puțin speră să înlocuească aci pe Ruși și să le formeze încetul cu încetul după placul ei. Tot ea a împiedicat ca influința anglo-franceză să ajungă la noi. E cert că dacă s'ar fi îngăduit simțimântului public să se manifesteze liber în Moldo-Valahia, ar fi fost de ajuns o singură zi pentru ca această influință, de care cu drept cuvânt Austria se teme, să se arate pretutindeni și să compromită pentru totdeauna proiecte atât de mult desmierdate.

«Cei cățivà boieri bătrâni, cei mai mulți de origine fanariotă, cari continuă a administrà, sau mai bine zis a exploatà Valahia și Moldova, obicinuiți să trăească din sudoarea țăranilor și a se îmbogăți cu prețul onoarei și a independinței ţerii, se tem nu mai puțin decât Austria de amestecul Angliei și al Franciei în afacerile Principatelor.

«Făcând deci urări pentru succesul armatelor rusești, ei sunt cu totul devotați guvernului austriac, care le dă ajutor și protecție și le promite să-i întrebuințeze, ca și guvernul rusesc, la robirea ţerii. Cu toate acestea temându-se ca Francia și Anglia să n'aibă și ele parte la ceeace se va face pentru reorganizarea Moldo-Valahiei, ei trimit la Londra, la Paris și la Constantinopole agenți învestiți cu scrisori de recomandare și cu sume mari de bani, cu misiunea de a convinge fiecare guvern în particular, că boierii sunt excluziv devotați politicei lui și că au fost calomniați de către cei ce au zis că sunt partizani ai Rusiei sau ai Austriei. Ei speră în acest chip, că orice se va întâmplà, ei vor perpetuà în mâna lor administrația Principatelor și vor izbutì a se numì Domni candidații lor. E de crezut că manoperele lor nu vor izbutì și că nu se vor alege decât cu cheltuelile lor; dar nu este mai puțin regretabil, că oameni cari în țară și ca reprezentanți ai dorințelor și intereselor Românilor, pentru a nu zice mai mult, se bucură de o considerațiune foarte mică, că acești comi-voiajori ai boierilor să fie primiți de ambasadorii și miniștrii Turciei, Angliei și Franciei.

«Pentru a-și asigurà mai bine atotputernicia lor în viitor, ei s'au unit, și-au pus la olaltă pungile și stăruințele lor, pentru a face să fie numit Domn al Valahiei sau al celor două Principate, în caz când aceste vor fi unite, unul din membrii familiei Ghica, pe care l-au ales în vederea marilor șanse de reușită ce le prezintă candidatura sa, căci el este de asemenea foarte mult sprijinit de reprezentantul Marei Britanii la Constantinopole. Trebue să mărturisesc, că speranțele lor par destul de întemeiate, căci candidatul lor se aflà în special favorizat în acest moment: el dispune de sume considerabile și de toate mijloacele de acțiune ce partizanii săi i-au pus la dispoziție.

Austria văzând că este susţinut de boieri, n'are nici un interes de a-ì opune un alt candidat; dimpotrivă sprijinindu-l, ea crede că va găsì într'însul un instrument ascultător pentru planurile ei. Ambasadorul britanic sau pentru motive analoage celor ale Austriei, pentru a contrabalansà influinţa franceză în Principate şi în speranţa de a creà acì un partid englezesc în guvern şi printre boieri, sau pentru consideraţiuni cu totul meschine, cu totul personale — căci se cunoaşte pretenţia Lordului Redcliffe de a face să triumfeze în toate lucrurile voinţa sa la Constantinopole —, a luat în mod făţiş partea candidatului Ghiculeştilor, şi e de temut că alianţa ce leagă pe Exconsulul Franciei în Principate de familia Ghica, să nu fi slăbit cu această ocazie perspicacitatea obicinuită a guvernelor. Căci Domnii actuali, pe cari se încearcă atât de mult să-i răstoarne, nu pot aveà altă vină în ochii lor, decât aceea de a nu voì să se retragă şi să-şi cedeze locurile altora. Şi pentru astfel de motive, pentru a aveà mai multe şanse de reuşită candidaţii lor, ei nu voesc Unirea celor două Principate.

«Poate că Românii fac rău, de se preocupă atât de mult de cestiuni aşà numite de persoane; cu toate acestea dacă guvernul M. V. nu va acordà de pe acum un sprijin eficace dorinţelor lor drepte, mai târziu s'ar puteà găsì o candidatură vrăşmaşă intereselor lor, atât de bine stabilită la Constantinopole, încât însăş Franciei i-ar fi greu să o înlăture, chiar de ar voì. Şi valoarea personală, simţimântul şi caracterul şefului unui stat sunt totdeauna garanţia cea mai sigură pentru fericirea popoarelor, mai ales într'o ţară ca Moldo-Valahia, unde totul este de creat şi unde Domnul trebue să fie în adevăr mare, pentru a puteà rezistà vicleniilor şi intimidărilor puterilor vecine.

«La începutul acestei scrisori am rugat pe M. V. să-mi acorde permisiunea de a-i supune o expunere repede a dorinţelor Românilor. Ceeace doresc cu toţii, ceeace îndrăznesc a vă cere, este Unirea celor două Principate şi instituţiuni potrivite pentru a înlesnì libera desvoltare a tuturor forţelor morale şi materiale ale ţerii lor. Dar ceeace ar covârşì dorinţele lor ar fi crearea unui stat cu totul independent şi suveran, restituindu-li-se, dacă mersul răsboiului va permite, Basarabia, care este încă cu totul românească si care n'a fost deslipită de Moldova în 1812 decât prin surprindere şi trădare. România udată de marele fluvìu al Dunărei, şi răzimată pe Carpaţi, cu teritorul ei întins şi bogat, cu cele şase milioane de locuitori toţi omogeni, va formà în Europa unul dintre primele state de a doua mână, în stare a aveà în orice timp sub arme o sută de mii de oameni şi a face să i se respecte prin urmare teritoriul. Această ţară ar încetà atunci de a mai fi un obiect de poftă pentru Rusia, Austria şi Turcia, o arenă care le invită fără încetare la luptă, şi ar devenì, dacă mă pot exprimà astfel, un fel de tampon, care ar face pe viitor imposibile ciocnirile violente între cele trei împărăţii. Noul stat

n'ar fi atât de formidabil ca să turbure într'un chip oarecare liniştea marilor Puteri, vecinele sale, de vreme ce locuitorii, cu admirabilele facultăţi cu cari sunt înzestraţi şi încunjuraţi cum sunt de vreo 7—8 milioane de Români din Austria, Rusia, Turcia şi Serbia, ar puteà să-şi împlinească cu mai multă eficacitate misiunea lor civilizătoare în Orient, iniţiind popoarele ce-i încunjoară în toate minunile societăţii occidentale şi dându-le drept pildă binefacerile civilizaţiunii.

«Atunci unul dintre membrii augustei şi eroicei familii a M. V. poate nu va dispreţuì să se pună în fruntea Românilor. Un prinţ francez va fi considerat de noi ca un prinţ din propria noastră naţiune, iar prestigiul şi numele de Napoleon va face din suveranul nostru un adevărat obiect de adoraţiune pentru toţi supuşii săi. România va fi pentru Francia o forţă şi o glorie. Veţi aveà acolo mai mult decât o colonie, decât o cetate întărită. Francia îşi va găsì acolo sufletul său. Ea n'are nevoie să ne cucerească; noi o invităm, noi ne deschidem braţele înaintea ei; să vină să se recunoască în noi.

«Sângele ce curge în vinele fiilor Franciei curge şi în vinele fiilor României, căci originile romane şi celtice ale Francezilor şi Românilor fac din ei unul şi acelaş popor. Francia în mărirea sa ne-a uitat multă vreme, dar noi n'am pierdut-o niciodată din vedere, noi am iubit-o totdeauna, noi am dorit-o totdeauna, noi ne-am simţit totdeauna trăind într'însa; necazurile şi bucuriile ei au fost totdeauna şi ale noastre. Totdeauna când puternica sa voce umpleà lumea, noi ne simţiam mândri, ca şi cum am fi auzit răsunând propria noastră voce. Da, vocea noastră nu răsunà în afară, ea nu aveà un ecou; dar în fundul inimilor noastre aveà totdeauna acelaş accent, aceeaş forţă.

«Chiar dacă Francia nu ne-ar întrebà, nu ne-ar ascultà, şi ne-ar părăsì cu totul în această criză mare, din care ea are putinţa să facă să iasă purpura sau giulgiul pentru România, noi nu o vom iubì mai puţin, noi nu ne vom silì mai puţin să mergem pe urmele ei. Dar vai, cât timp încă speranţele noastre vor fi deşearte şi sforţările noastre sterile?

«De sigur că starea anormală şi violentă în care se găsesc astăzi Principatele nu poate dăinuì. Care va fi însă noua situaţie ce li se pregăteşte?

«Printre proiectele prezintate în timpul acestui răsboiu pentru reconstituirea Valahiei şi Moldovei este unul, se pare, care face din cele două Principate un vice-regat turc, ca cel al Egipetului, adică un mare paşalâc. Fără a vorbì de drepturile lor, lucrul pare foarte exorbitant; căci superioritatea stării sociale a Principatelor asupra celei din Turcia este atât de mare, că ar fi să se insulte oricare diplomaţie, dacă s'ar bănuì că unul singur dintre membrii ei s'a putut gândì serios să le subordoneze mai mult Turciei, să facă din

ele un fel de paşalâc. S'a mai zis, în vederea unei schimbări a hărţii Europei, că Principatele vor fi date Austriei, pentru a o despăgubi de anumite ţinuturi ce s'ar desface din imperiul ei. Mai întâiu aceasta ar fi o mare nenorocire pentru Români şi un foarte rău serviciu făcut Austriei, atât de mult este urgisită în Principate. Pe urmă, s'ar puteà oare reparà o nedreptate printr'o alta şi mai mare? Căci dacă robirea Poloniei făcută în secolul trecut de Curţile din Nord este un lucru oribil; cu cât mai mare ar fi oroarea dacă o astfel de crimă ar puteà fi comisă în zilele noastre, şi aceasta de Anglia unită cu Francia? Cestiunea Principatelor, chiar dacă n'are renumele altor cestiuni europeane, are folosul de a nu fi complicată cu alte dificultăţi. Ea e foarte simplă şi momentul este prea potrivit, pentru a nu o rezolvì imediat şi fără întârziere: căci Principatele îşi aparţin lor înşile. Nu trebue decât să li se recunoască deplina suveranitate şi aceasta se poate face fără a se vătămà interesele nici unei puteri, Moldo-Valahia fiind cu totul dispusă a despăgubì Poarta de tributul anual ce-i plăteşte, deşì suzeranitatea lor nominală costă pe Sultan, în realitate, mult mai mult decât îi aduce acest tribut şi dreptul lor.

«Cu toate svonurile acestea, mai mult sau mai puţin alarmante, asupra destinelor lor viitoare, Românii au încredere şi aşteaptă zile mai bune; căci o legendă veche le spune, că atunci când oamenii cu pantaloni roşi, Francezii, vor apăreà pe malurile Dunărei, oara libertăţii lor va sunà; şi ei au văzut pe aceşti oameni....

«Oare legenda va minţì? Salvatorii au apărut pe malurile Dunărei şi vor fi neputincioşi?... Nu, noi ştim că M. V. puteţi totul şi că ceeace trebue să voiţi—veţi voì, căci naţiunea al cărui şef sunteţi se chiamă Francia şi numele Vostru este Napoleon».

*

Moldovenii aù luat însă iniţiativa de a strânge într'un mănunchiu puternic pe toţi bărbaţii meniţi a fi conducătorii naţiunii prin poziţiunea, cultùra, cunoştinţele şi patriotismul lor. Astfel s'a organizat în Iaşi la începutul lunii Iunie *Comitetul Unirei* pentru a întreprinde o acţiune energică în toate judeţele ţerii.

Deciziunea pentru înfiinţarea Comitetului Unirei, din 25 Maiu (6 Iunie):

«Anul 1856, Maiu 25. In apropierea sosirii Comisarilor pentru a se informà de dorinţele şi nevoile ţerii, după rostirea Tratatului de Paris din 30 Martie, jos iscăliţii pătrunşi de necesitatea ca Moldovenii să se înţeleagă în acest moment despre adevăratele lor dorinţe şi nevoi, s'au întrunit astăzi

şi au adoptat, ca expresie a aspiraţiunilor lor şi ca mijloc de a le realizà, deodată următoarele:

«*Punctul I.*

«Art. I. Unirea Principatelor sub un Prinţ străin, dintr'o familie domnitoare în Europa, afară de dinastiile staturilor megieşite.

«Art. II. Statornicirea unei Capitale nouă în mijlocul âmbelor ţeri.

«*Punctul II.*

«Spre răspândirea principiilor adoptate în punctul I, se hotărăşte a se sluji: — 1° de presă, atât prin foile periodice cât şi prin broşuri sau foi izolate; — 2° de delegaţi trimişi în districte; — 3° de adunări convocate în Capitală de către această societate a Unirei şi în districte de către delegaţii săi.

«Societatea în Capitală şi delegaţii în districte vor adunà cât mai multe iscălituri în favoarea principiilor cuprinse în punctul I.

«*Punctul III.*

«In privirea viitorului guvern provizoriu, societatea doreşte ca acesta să fie în conformitate cu glăsuirea Reglementului Organic; oricare altă combinaţie fiind în contra acestei legi şi a vechilor drituri ale ţerii.

«*Punctul IV.*

«In cât priveşte Divanurile cari urmează a fi convocate pentru a rostì dorinţele şi nevoile ţerii în cestia reorganizării sale, societatea propune următoarele: — 1° Compunerea acestor Divanuri să se întemeieze pe alegere; — 2° Cestia alegerii fiind de o mare însemnătate şi dela aceasta atârnând tot viitorul ţerii, societatea găseşte de cuviinţă a se înţelege asupra modului electoral celui mai priincios, ca în caz când membrii ei ar fi consultaţi în acest obiect, să se poată rostì în conglăsuire.

«Spre acest sfârşit, societatea a numit din sânul ei o comisiune alcătuită din cinci membri, cari vor elaborà un proiect asupra modului celui mai nemerit de alegere, în conformitate atât cu vechile datini ale ţerii cât şi cu duhul articloul 24 din Tratatul de Paris. Comisia se va compune de d-nii Vornicul Constantin Hurmuzachi, Colonelul Mihail Kogălniceanu, Vornicul Dimitrie Rallet, Vornicul Constantin Rolla şi Beizadè Niculae Şuţu şi va înfăţişà acest proiect la întrunirea viitoare a societăţii.

«*Punctul V.*

«Interesul întrunirii cerând neapărat a intrà în relaţie cu Românii din Valahia, societatea a hotărît ca în acest scop să trimeată din sânul ei Deputaţi, şi pentru acum deodată ea însărcinează pe d. Postelnicul V. Alecsandri, carele a şi primit această misie.

«Mădulările de faţă ale societăţii găsesc de cuviinţă ca în seanţa viitoare să se aleagă un Comitet diriguitor precum şi Secretarii societăţii. Iar întrunirea viitoare va fi în 30 a curentei la Logofătul Ştefan Catargiu».

(Subscrişi:) St. Catargiu; P. Mavrogheni; Const. Ghika; Iancu Ghika; Alex. Ghika; C. Hurmuzaki; M. Kogălniceanu; D. Rallet; C. Negre; A. Panu; V. Alecsandri; N. Şuţu; C. Rolla; Lăţescu; Leon Ghika; Al. Catargiu; Pisoski.

Actul înfiinţării Societăţii «Unirea» din 25 Maiu (6 Iunie), Socola lângă Iaşi:

«Anul 1856, luna Maiu 25 zile. In apropierea sosirii Comisarilor pentru a se informà de dorinţele şi nevoile ţerii după rostirea Tratatului de Paris din 30 Martie, iscăliţii pătrunşi de necesitatea ca Moldovenii să se înţeleagă în acest moment despre adevăratele lor dorinţe şi nevoi, s'au întrunit azi şi au adoptat, ca expresia aspiraţiilor lor şi ca mijloc de a le realizà, deodată următoarele:

«Puntul I. Art. 1°. Unirea Principatelor sub un Prinţ străin, dintr'o familie domnitoare în Europa, afară de dinastiile Staturilor megieşite. Art. 2°. Statornicirea unei Capitale nouă în mijlocul ţerii.

«Puntul II. Spre răspândirea principiilor adoptate în punctul I, se hotăreşte a se slujì:—1°. De presă, atât prin foile periodice, cât şi prin broşuri, sau foi izolate; 2°. De delegaţi trimişi prin districte;—3°. De adunări convocate, în Capitală, de Societatea aceasta a Unirei, şi în districte, de către delegaţii săi. Societatea, in Capitală, şi delegaţii, în districte, se vor sili a adunà cât mai multe iscălituri în favoarea principiilor cuprinse în puntul I.

«Puntul III. In privirea viitorului guvern provizoriu, Societatea doreşte ca acesta să fie în conformitate cu glăsuirea Regulamentului Organic; oricare altă combinaţie fiind în contra acestei legi şi a vechilor drituri ale ţerii.

«Puntul IV. In cât priveşte Divanurile cari urmează a fi convocate pentru a rostì dorinţele şi nevoile ţerii în cestia reorganizării sale, Societatea propune următoarele: —1) Compunerea acestor Divanuri să se întemeieze pe alegere ; — 2) Cestia alegerii fiind de o mare însemnătate, dela aceasta atârnând tot viitorul ţerii, Societatea găseşte de cuviinţă a se înţelege asupra modului electoral celui mai priincios şi, în caz când membrii ar fi consultaţi în acest obiect, să se poată rostì în conglăsuire.

«Spre acest sfârşit, Societatea numeşte din sânul ei o comisie, alcătuită de cinci membri, cari vor elaborà un proiect asupra modului celui mai nimerit de alegere, în conformitate cu vechile datine ale ţerii, cât şi cu art. 24 din Tratatul de Paris. Comisia se va compune din d-nii: Vornicul Costantin Hurmuzache, Colonelul M. Kogălniceanu, Vornicul Costantin Rolla, Vornicul D. Rallet şi Beizadeà N. Şuţu şi va înfăţişà acest proiect la întrunirea viitoare a Societăţii.

«Puntul V. Interesul întrunirii cerând neapărat a intrà în relaţie cu Românii din Valahia, Societatea a hotărît ca, în acest scop, să trimeată din sânul ei delegaţi şi, pentru acum deodată, ea însărcinează pe d-lui Postelnicul Vasile Alecsandri, care a şi primit această misie. Mădulările de faţă ale Societăţii găsesc de cuviinţă ca, în seanţa viitoare, care trebue a fi mai numeroasă, să se aleagă un Comitet diriguitor, precum şi secretarii Societăţii. Iar întrunirea viitoare va fi la 30 ale curentei, în casele d-sale Spătarului Mihalache Cantacuzin Păşcanu».

(Subscrişi:) Ştefan Catargiu, N. Suţu, C. Negri, D. Ralet, Alecu Cantacuzin, P. Mavrogheni, A. Panu, C. Hurmuzaki, I. A. Cantacuzin, V. Alecsandri, N. Catargiu, A. Catargiu, M. Chrissoverghi, N. Docan, I. N. Cantacuzin, A. C. Mavrocordat, L. Ghica, Dr. Steege, N. Pisoschi.

Cu ocazia înfiinţării Societăţii «Unirea» în viea dela Socola a Domnului Petru Mavrogheni, Vasile Alecsandri a scris următoarea improvizaţie :

25 Maiu 1856.

Sub acest măreţ castan
Noi jurăm toţi în frăţie,
Ca de azi să nu mai fie
Nici Valah, nici Moldovan;

Ca să fim numai Români,
Intr'un gând, într'o Unire,
Să ne dăm mână cu mâni
Pentru-a ţerii fericire.

Actul Organizării definitive a Comitetului Unirei din Iaşi poartă data de 11 Iunie 1856:

«*Jurnal.*

«Anul 1856, Maiu 30 zile. In apropierea sosirii Comisarilor pentru a se informà de dorinţele şi nevoile ţerii, după rostirea Tratatului de Paris din 30 Martie, jos iscăliţii, pătrunşi de necesitatea ca Moldovenii să se înţe-

leagă în acest moment despre adevăratele lor dorinţe şi nevoi, s'au întrunit astăzi şi au adoptat, ca expresiile aspiraţiilor lor şi ca mijloc de a le realiză deodată următoarele:

«*Punctul I.*

«Art. 1. Unirea Principatelor sub un Prinţ străin, mai ales de o rassă latină, dintre familiile domnitoare în Europa, afară de dinastiile staturilor megieşite.

«Art. 2. Statornicirea unei Capitale nouă în mijlocul âmbelor ţeri.

«*Punctul II.*

«Spre răspândirea principiilor adoptate în punctul întâiu, se hotărăşte a se sluji:

«Art. 1. De presă. atât prin foile periodice cât şi prin broşuri sau foi izolate,

«Art. 2. De delegaţi trimişi în districte,

«Art. 3. De adunări convocate în Capitală de către societatea aceasta a Unirei şi în districte de către delegaţii săi.

«*Punctul III.*

«Mădularele de faţă ale societăţii găsesc de cuviinţă, ca lucrările ei să se încredinţeze unui Comitet diriguitor, precum şi secretarilor societăţii, cari vor lucră întru îndeplinirea principiilor expuse mai sus.»

*

Acţiunea Guvernului francez a fost îndreptată la Constantinopole mai ales pentru a sfătui şi a convinge guvernul Turciei, că Unirea Principatelor nu numai nu poate constitui un pericol pentru Imperiul Otoman, dar din contră va aduce foloase Turciei şi Europei.

Trei comunicări confidenţiale ale d-lui Thouvenel, ambasadorul Franciei la Constantinopole, dovedesc aceasta în mod necontestabil.

In 11 Martie 1856, d-l Thouvenel a dat lui Faud Paşa următorul Memoriu asupra vederilor Franciei în cestiunea viitoarei organizări a Moldovei şi a Valahiei:

Memoriul dat de d-l Thouvenel lui Fuad Paşa la Constantinopole în 11 Martie 1856:

«In momentul când e vorba să se consfinţească printr'un Tratat de pace rezultatele răsboiului, Guvernul Imperial ţine să facă cunoscut Porţii, cu cea mai deplină sinceritate, părerea sa bine cugetată şi socotită asupra unuia

din punctele supuse actualmente desbaterilor Congresului, și care privește viitoarea organizare a Moldovei și Valahiei.

«Dacă se aruncă o privire asupra istoriei relațiunilor dintre Rusia și Turcia, este ușor de stabilit că Principatele, din cauza separațiunii lor și a regimului ce a rezultat, n'au încetat a servì, într'un anumit chip, ca trecătoare pentru atacurile îndreptate de Rusia în contra Turciei. Valahia și Moldova, așà cum sunt constituite, nu numai că n'au format o barieră teritorială, dar dorințele și simpatiile țerilor alăturându-se într'o perioadă îndelungată de timp, la trădarea Hospodarilor, au înlesnit în răsboaiele anterioare înaintarea dușmanului până la Dunăre. Cu ocazia ultimei invaziuni este drept că aceste sentimente nu s'au manifestat; regimul protectoratului deschisese ochii Valahilor și Moldovenilor; dar în schimb acest regim i-a enervat întru atâta, încât au suferit, fără nici o rezistență, invaziunea unei armate străine în țara lor. Acest șir de evenimente dezastroase, care e de ajuns să le amintim, atrag după sine învățături, cari ar fi regretabil să fie pierdute pentru Inalta Poartă, de vreme ce dacă ea ar ținea seamă de ele, ar trage un profit învederat pentru viitor.

«In rezumat ce a câștigat Turcia din vechea stare de lucruri? Foarte puțini bani și multe încurcături. Nu ar însemnà deci a i se da un sfat bun, întorcându-i privirile dela orice proiect, care ar produce în curând roade tot atât de sterile și de amare? Convingerea Guvernului Imperial este în această privință stabilită și e de nevoie ca motivele cari au format-o să pătrundă și în spiritul Inaltei Porți, aliata sa.

«Nu este cestiunea de a se atinge întru nimic drepturile M. S. Sultanului. Acest drept constă într'o Suzeranitate pe care nimeni nu o contestă; el este consfințit printr'un tribut care nu e vorba să fie desființat. Dar în afară de cestiunea de drept există o cestiune de fapt, adică organizarea interioară a Principatelor, care conform privilegiilor lor trebue să fie complet independentă și scutită de orice ingerință. Din acest punct de vedere, care poate fi unicul interes al Porții, dacă nu acela, ca organizarea Moldovei și Valahiei să fie combinată în așà fel, încât Principatele vasale și Puterea suzerană să găsească în această organizare cel mai mare folos posibil? Orice altă bază de apreciare ar fi falsă. Dacă cugetăm mai departe în această ordine de idei, soluțiunea devine ușoară și cu atât mai simplă, cu cât Inalta Poartă, pentru a se arătà dibace, n'are decât să fie generoasă.

«Să examinăm în câtevà cuvinte interesele cari sunt în cauză în această discuție, și se va vedeà că ele se confundă.

«Din momentul în care Inalta Poartă nu se va mai gândì să administreze ea însăș Principatele și să le micșoreze privilegiile de cari s'au bucurat, s'ar suprimà în Principate influința Rusiei. Atunci privirile Turciei

vor fi îndreptate, ca să se formeze dincolo de Dunăre un stat cu legături strânse cu Turcia şi trebuincioase ei, care să-i servească ca barieră morală şi materială şi care să fie destul de puternic pentru a face să i se respecte teritorul său, destul de mulţumit de condiţiunile existenţei sale pentru a respinge influinţele străine. Dar două provincii separate, supuse fiecare unei autorităţi deosebite, oferă ele materialiceşte un dig capabil de a rezistà primei lovituri? Experienţe repeţite şi dureroase au dovedit contrarul, şi cu toate acestea nu se poate tăgăduì, că dacă slăbiciunea puterilor existente din Iaşi şi Bucureşti a favorizat invaziunile, aceste invaziuni s'au făcut mai uşor şi din cauza descurajării unei naţiuni despărţite în două, deşì obiceiurile, originea, limba şi religiunea ei poartă pecetea unităţii. Care naţiune a aşteptat totdeauna dela evenimente un remediu pentru suferinţele ei, o satisfacţie pentru speranţele ei?

«Ar fi logic, ar fi cuminte a se lăsà să dăinuească aceeaş slăbiciune şi aceeaş situaţie interioară grea şi prin urmare şi aceleaşi pericole externe?

«Oare lecţiunile trecutului nu indică dimpotrivă, că Turcia, pentru a se întărì ea însăş la Nord şi pentru a stabilì un fel de soluţiune de continuitate între ea şi Puterea a cărei vecinătate imediată a ameninţat-o aşà de des, trebue să întărească existenţa politică a Principatelor, să creeze Valahiei şi Moldovei interese proprii pentru a le creà în acelaş timp şi datorii, dintre cari cea dintâi va fi apărarea energică a acestui teritoriu, unde duşmanul până acum n'a avut decât să se arate pentru a devenì imediat stăpân, şi care va acoperì de acum înainte, sub garanţia Europei întregi, provinciile cele mai expuse ale Imperiului Otoman? In acest caz, cu un cuvânt, Principatele nu vor mai fi grânarul de aprovizionare totdeauna deschis pentru o armată care năvăleşte, ci vor formà un bulevard în contra străinului.

«Ce obiecţiuni ar puteà face Inalta Poartă pentru a nu susţineà în Conferinţe combinaţiunea recomandată de Guvernul Imperial?

«Suzeranitatea este salvată, tributul mănţinut, ba chiar poate fi mărit; deci bazele raporturilor Valahiei şi Moldovei cu Turcia vor existà în deplinătatea lor; să aşează numai pe aceste baze o clădire mai solidă, mai potrivită cu destinaţiunea ei. Se va pretinde că Principatele odată unite, vor aveà mai târziu, ca regatul Greciei, aspiraţiuni contrarii păcii imperiului? Aceasta ar însemnà să se compare situaţii cari n'au nici o analogie. Rassa moldo-valahă nu se întinde dincolo de Dunăre. Acest fluviu mare este linia ei de fruntarie. Acest popor îşi are locuinţa sa într'un spaţiu cercumscris, şi se mai deosebeşte de celelalte populaţiuni supuse Porţii prin limba şi originea sa. Mai mult, Românii sunt un popor izolat în mijlocul Slavilor şi legătura ce ar unì-o cu Turcia, va fi, pentru a zice aşà, cea mai bună garanţie a naţionalităţii sale.

«Alte Puteri își închipuesc poate, la prima vedere, că Unirea celor două Principate într'un singur stat vasal M. S. Sultanului, ar fi de natură a-i atinge interesele. Avem din contră temeiuri să credem, că o examinare deplină a cestiunii va modifică această părere. Opera care e vorba să se îndeplinească este pentru toată lumea o operă serioasă și de bună credință. Este interesul tuturor ca Valahia și Moldova să primească în sfârșit o organizare, care să nu permită a se mai pune în discuțiune soartea acestor Principate, atât de importante din trei puncte de vedere: geografic, politic și comercial; ca să existe la nordul Imperiului Otoman o țară unită în mod indisolubil cu destinele lui și favorizându-le, la adăpostul oricăror pofte și sustrasă combinațiilor de a-și face un viitor, cărora le-ar puteà da naștere situațiunea ei, dacă ar rămâneà precară.

«Guvernul Imperial este decis, din partea sa, să desvolte aceste considerațiuni în Congresul deschis la Paris și i-ar păreà rău să constate că Inalta Poartă ezită a investi plenipotențiarii ei cu instrucțiuni, cari să le permită a pune în evidență, cu toată autoritatea cuvântului lor, meritele soluțiunii dela punctul întâiu, după principiile ce le-am expus și de a combate, împreună cu plenipotențiarii Franciei, părerile contrarii. Simțimintele M. S. Impăratului față de Turcia sunt de ajuns cunoscute, dovezile pe cari le-a dat destul de evidente, pentru a nu fi nici o îndoeală, că sfatul ce-l dă este inspirat de o convingere sinceră, precum și de înțelegerea marilor interese, pentru apărarea cărora Francia și-a vărsat sângele. Impăratul în calitate de amic și aliat, cere Inaltei Porți și M. S. Sultanului însuș, a se alătură părerilor sale și a susțineà un sistem, care asigurând pentru totdeauna siguranța Imperiului Otoman la granița lui principală, va da și Europei Occidentale garanțiile la cari are dreptul, în contra reîntoarcerii complicațiunilor cari au turburat pacea.»

In 15 Martie, Thouvenel trimite Comitelui Walewski raportul următor asupra dificultăților ce a presimțit că cestiunea Unirei va întâmpină la Poartă și la Ambasadorul Angliei Lordul Stratford:

«Diferitele depeși telegrafice ce am transmis zilele acestea E. V. ca răspuns la cele ce mia-ți făcut onoarea a-mi adresà, v'au făcut să presimțiți toate dificultățile ce le întâmpină cestiunea Unirii celor două Principate Dunărene. Imi rămâne să vă expun demersurile mele în total.

«Aceste demersuri au început, natural, prin vizita ce am făcut Lordului Stratford. Am adus la cunoștința d-lui ambasador al Angliei natura instrucțiunilor mele și l-am întrebat dacă e în măsură să-mi sprijinească sforțările. Colegul meu mi-a răspuns, că în adevăr a primit în ajun o depeșă telegrafică a Lordului Clarendon, dar că nu-și amintește cuprinsul ei. Găsind

depeşa i-a dat o lectură foarte repede şi am remarcat că cuvântul «Unirii» nu erà pronunţat, dar rezultà oarecum din înţelesul frazelor. De altfel depeşa nu făceà decât a învità Poarta să dea lui Ali Paşa deplinele puteri necesare ca să discute toate propunerile. Nu se specificà că Anglia preferă o soluţiune alteia. Am declarat Lordului Stratford ca ordinele E. V. erau prea lămurite şi prea precise pantru a-mi lăsà vreo îndoeală despre datoriile mele şi că voiu lucrà în consecinţă. D-l Ambasador al Angliei mi-a răspuns că va trimite în cursul zilei pe întâiul său dragoman la Poartă, pentru ca să vorbească cu Fuad Paşa atât despre afacerile Principatelor, cât şi despre menţionarea Hatihumaiumului din Tratatul final. Intrând pe urmă în cestiune mi-a mărturisit foarte sincer, că nu consideră cestiunea în acelaş fel ca noi; că unirea Valahiei cu Moldova nu-i pare o combinaţiune fericită, decât dacă graniţa noului stat ar merge îndărăt până la Nistru; că ar fi extrem de periculos să aibă Turcia la Nord, cum este la Sud, o ţară configurată rău şi care ar voì să se întindă pe contul ei; că Austria n'ar fi uşor de atras în partea noastră «şi în scurt», a adăugat, «eu doresc să nu mi se ceară sfatul; aş spune ceeace gândesc oricărui bărbat ar face apel la lealitatea mea, cu atât mai mult aş trebuì să spun adevărul Sultanului».

«Erà evident că nu aveam să sper nimic dela o convorbire mai lungă: M'am întors acasă şi v'am trimis întâiul meu mesagiu telegrafic dela 10 Martie, dând ordin d-lui Schefer să se ducă la Poartă ca să înceapă discuţia şi să anunţe că voiu merge să o continuu. O depeşă a lui Aali Paşa pusese dejà în mişcare spiritele şi comunicarea primului meu dragoman i-a turburat de tot. După trei consilii consecutive, Fuad Paşa luptând cu imputările foarte energice ce-i făceau mai mulţi membri ai Divanului, a reuşit totuş să câstige majoritatea pentru idea menţionării Hatihumaiumului în Tratat. Abià terminată această luptă, a trebuit să înceapă alta cu mult mai serioasă şi Fuad îşi mărturisià neputinţa de a o duce bine la capăt. Reşid Paşa cu ajutorul altora ajunsese la palat; noi i-am deschis porţile. D-l Schefer încercă în zadar să înalţe curajul Ministrului de externe. El întâlnì ieşind dela Poartă pe d-l Pisani, care-i spuse că venià să ceară în urma instrucţiunilor Lordului Stratford, ca Marele Vizir să fie autorizat să discute în Conferinţă pe baza Unirei Principatelor. Aceasta erà mai mult decât îmi permiteà să sper conversaţia mea de dimineaţă. In timpul zilei am primit mai multe persoane, cari mă anunţară că intrigile auzite în contra cabinetului deveniau tot mai violente, că opinia publică mişcată din cauza Hatihumaiumului şi agitată din cauza svonurilor răspândite privitoare la pretenţiunile ce se fac plenipotenţiarilor Turci la Paris, se apropià în mod vădit de Reşid Paşa şi de partizanii săi.

«Oricare aveà să fie rezultatul demersurilor mele, am crezut că nu trebue

să neglijez nimic pentru a le asigurà succesul, pentru a da miniştrilor turci argumentele pe cari ei nu vor îndrăznì să nu le prezinte în consiliu; şi cu un cuvânt, pentru a stabilì că dacă Franţa emiteà o părere, făceà aceasta din consideraţiuni serioase, inspirate de o înţelegere superioară a înseş cestiunii şi de interesele Imperiului Otoman. M'am decis atunci să aştern pe hârtie ideile ce-mi propusesem a desvoltà Caimacamului Marelui Vizir şi Ministrului de externe. Am onoare a transmite alăturat E. V. o copie a acestei lucrări.

«A doua zi, 11 Martie, m'am dus la Poartă. Prima vizită am făcut-o lui Mehmet-Kibrisli Paşa, care-mi mărturisì, că oarecari vorbe pronunţate de Fuad Paşa ieri în Consiliu, cu privire la cestiunea de care i-am vorbit, au provocat o furtună violentă, şi că i se păreà absolut imposibil a împăcà spiritele. Aceasta cred că nu însemnează că Caimacamul ar fi în sufletul său cu totul opus Unirei Principatelor, dar curentul i se pare prea puternic pentru a încercà să-l întoarcă înapoi.

«Când am intrat la Fuad Paşa, d-l Baron de Prokesch îl părăsià. Internunciul s'a explicat cu el pe un ton supărat şi hotărît, bazându-se pe interesul identic al Turciei şi al Austriei. «Noi cunoaştem», mi-a zis Ministrul de externe, «toate serviciile pe cari Cabinetul din Viena le-a adus alianţei; cu toate acestea nu punem aceste servicii în cumpănă cu acelea ce le-am primit dela Impăratul Napoleon şi vă rog să credeţi, că este foarte dureros pentru noi a nu puteà dovedì M. Sale recunoştinţa noastră, făcând ceeace doreşte».

«M'am silit să demonstrez, că uneori se prezintă împrejurări solemne, în cari cea dintâi datorie a unui prieten sincer nu este de a măguli prejudiciile şi slăbiciunile unui aliat, ci dimpotrivă de a-i da sfaturi bune, chiar cu rizicul de a jignì păreri nechibzuite, deşì ele sunt predomnitoare.

«Am zis lui Fuad Paşa:—«Sunt lucruri pe cari poate nu V'ar plăceà să le repetaţi înşivă şi am scris mai dinainte ceeace voiam să Vă spun. Vă dau prin urmare această hârtie, pe care am însemnat ideile mele. Nu este o notă, nu-i nici măcar un memoriu, cu un cuvânt nu e nimic oficial. Este un mijloc pentru ca E. V. să puteţi aduce la cunoştinţa Sultanului şi a Miniştrilor, nu numai modul de a vedeà al guvernului meu, ci şi acela al unui om, care este măgulit a fi reuşit să vă inspire oarecare încredere».

«Atunci i-am cetit memoriul meu.

«Fuad Paşa mi-a mulţumit pentru cele comunicate şi a adăugat că-i vor servì cel puţin pentru a dovedì, că noi punându-ne pe un punct de vedere care nu erà acel al Porţii, am raţionat inspirându-ne numai de ceeace credem că este în interesul ei. «Voiu supune, mi-a zis Fuad, părerea E. V. colegilor mei şi Sultanului; hotărîrea noastră încă nu-i luată; dar relaţiunile

noastre de prietenie au fost până acum prea sincere, pentru a vă face promisiuni zadarnice. Noi ne cunoaştem situaţia; vom cedà unei constrângeri generale; nu vom puteà fi însă convinşi prin raţionamente. Se poate felicità oare Europa Occidentală că ne-a forţat mâna în privinţa Greciei? Pericolul ce există la Sud, ni-l va creà la Nord. Unirea Principatelor însemnează urcarea pe tron a unui Prinţ străin, însemnează Ereditatea; ca ultim termen însemnează Independenţa după un an, dacă nu imediat. Ceeace se va face în Bucureşti, se va îndeplinì şi în Belgrad; noi vom fi ameninţaţi în însăş inima Imperiului şi desmembrarea Turciei va începe a doua zi după ce aţi conjurat-o şi v'aţi câştigat recunoştinţa noastră! Rusia prin datine şi prin religiune va stăpânì toate aceste state mici. Centrul vostru de influenţă este Constantinopole. Nu-l schimbaţi; este în interesul vostru ca şi în al nostru».

«Afară de argumentul privitor la Serbia şi care are tărie, cred că am combătut pe toate celelalte cari mi s'au opus. Am stabilit că între Regatul Greciei, a cărei înfiinţare a tăiat în două rassa elenică şi care este vecin cu provinciile turceşti cele mai accesibile influenţei sale, şi Moldo-Valahia care cuprinde pe toţi Românii supuşi Porţii şi se află despărţită prin Dunăre de Bulgaria, unde trăeşte o altă rassă şi se vorbeşte o altă limbă, o comparaţiune nu este acì cu putinţă. Am amintit că atunci când Rusia sub Ecaterina II s'a gândit la Unirea Principatelor, erà vorba de un apanagiu pentru un favorit al Ţarinei, pentru prinţul Potemkin, iar când s'a urmărit, în 1829, aceeaş idee, erà vorba să se realizeze Unirea în folosul unui Mare Duce, nu pentru a stabilì o barieră, ci pentru a se desăvârşì o încorporare deghizată.

«La dreptul vorbind, am adăugat, toate marile combinaţii politice ce s'au agitat de o jumătate de secol, s'au învârtit în jurul deposedării voastre de Provinciile Dunărene; depinde acum de voi să împiedecaţi pentru totdeauna reîntoarcerea acestor ipoteze şi să creaţi în această parte sub influinţa voastră un dig solid şi respectat. Nu cred să existe în Europa un bărbat de stat, care să nu vă ţină de rău, că scăpaţi ocazia aceasta de a terminà afacerea în condiţiuni bune pentru voi. Imi vorbiţi de consimţimântul Rusiei şi vedeţi în acesta un argument în contra proiectului nostru. Şi acì nu aveţi dreptate şi facèţi un calcul greşit. Eu cred ca şi voi, că Rusia are partizani la Iaşi şi la Bucureşti şi voi le măriţi numărul! Căci se va şti că în Conferinţele din Paris, d-l de Brumow şi Comitele Orloff au votat pentru Unirea Principatelor. Nu discut sinceritatea plenipotenţiarilor ruşi şi dacă ţineţi, chiar o contest; dar atunci au fost îndemânatici şi în zece ani, dacă nu mai curând, în locul unui stat format cu învoirea voastră şi sub inspiraţiunea Occidentului, veţi aveà a face cu o ţară turburată de pasiuni naţionale, cari se va şti că sunt susţinute de Rusia şi contra cărora veţi fi neputincioşi, Ceeace zic de Rusia se potriveşte şi pentru Austria».

«Fuad Paşa este prea inteligent pentru a nu înţelege în fond dreptatea acestui raţionament; dar n'am câştigat nimic în contra împotrivirii sale de a rupe pe faţă cu prejudiţiile naţiunii sale şi ale suveranului său. Nu se resignează cinevà în Orient ca să piardă un lucru inutil pentru a câştigà mai cu siguranţă un lucru necesar. Acì oamenii se închină în faţa forţei materiale; se supun destinului; primesc faptele îndeplinite; niciodată nu înţeleg a-şí sacrificà amorul propriu; nu ascultă de bunul simţ şi consideraţiunile curat morale au puţină valoare.

«Plecând dela Fuad Paşa, l-am lăsat sub impresia neplăcerii ce o va cauzà Impăratului rezistenţa nedibace, opusă unei combinaţiuni propuse de M. Sa prin prevederi, a cărora înţelepciune viitorul o va dovedi; şi m'am dus să văd pe Ahmet-Fethi Paşa, a cărui încredere şi prietenie mi-au fost adeseori foarte utile. După limbagiul ce mi-a ţinut A. S., am înţeles numai decât, că un demers direct la Sultan n'ar aveà alt rezultat decât să ne sdruncine creditul, fără nici un folos pentru cestiunea specială încredinţată grijilor mele.

«Voiu aşteptà deci, înainte de a merge la Palat, răspunsul E. V. la depeşile mele telegrafice.

«Primul dragoman al ambasadei s'a reîntors ieri la Poartă. Consiliul erà întrunit şi deşì hotărîrea lui nu erà încă oficială, nu prezintà nici o îndoială că Aali Paşa va fi invitat să se prezinte Impăratului şi să ceară M. S. Imperiale, în numele Sultanului, ca un serviciu personal şi ca o dovadă de prietenie, să renunţe la cestiunea Unirei Principatelor. Este de datoria mea să declar E. V. că dacă această cestiune nu va fi susţinută de Anglia tot atât de energic ca şi de noi, nu vom reuşi să o rezolvim. Iar răspunderea mea mă obligă să nu vă ascund, că dacă ambasadorul M. S. Britanice ascultă de ordinele guvernului său, când nu-i sunt plăcute, Lordul Stratford are un mod de a-şi separà personalitatea de caracterul său oficial, care face că deşi este cu totul în regulă, nu obţine ceeace inima nu-i cere să obţină. Ceeace s'a întâmplat odinioară cu nota din Viena este un exemplu despre acest mod de a lucrà. Am sub ochi un spectacol analog. Colegul meu trimiţându-şi dragomanul la Fuad Paşa se sustrage dela orice critică pozitivă; dar el n'a judecat cazul atàt de grav, ca să meargă însuş la ministru, precum are obiceiul de a nu-şi cruţà oboseala drumului când este vreun interes. La Poartă s'a înţeles perfect, că dacă nu pune piedici demersurilor mele, nu le secondează şi nici nu le aprobă.

«De altfel am ţinut ca el să nu ignoreze nimic din cele ce am făcut. Deci i-am trimis ieri pe primul meu secretar, ca să-l informeze despre chipul cum mi-am întrebuinţat ieri ziua şi să-i comunice depeşa E. V. din 11 Martie.»

In 23 Martie d-l Thouvenel comunică Comitelui Walewski o nouă şi lungă convorbire cu Fuad Paşa.

«Fuad Paşa a binevoit să-mi comunice confidenţial o depeşă telegrafică încurcată, prin care Aali Paşa face cunoscut Inaltei Porţi rezoluţiunile Congresului cu privire la Principate. E. V. ştie că n'am decât puţină încredere în valoarea politică a anteproiectului elaborat la Constantinopole. Mai ales din momentul în care nu am izbutit să ne înţelegem nici asupra modului de alegere a Domnilor, nici asupra bazelor puterii legislative, nu m'am îndoit deloc de soartea rezervată lucrării noastre.

«Oricum ar fi, şi fără a pune nici un amor propriu de autor, nu mă pot oprì de a constatà, că la Bucureşti şi mai ales la Iaşi am fost judecaţi prea aspru. Noi nu aveam nici o calitate de a discutà o ordine de idei ce erà numai de conpetinţa cabinetelor. Astfel cestiunea Independenţei sau a Unirei Moldovei cu Valahia nu ne privià deloc, precum nici aceea a numirii unui Principe străin. Noi nu aveam să ne ocupăm decât de îmbunătăţirile de introdus în regimul statului quo. Considerată în adevăratele ei margini, lucrarea noastră nu ni s'a părut de natură a ridicà greutăţi, cu atât mai puţin a merità atâtea imputări.

«Am sub ochi memoriile prinţului Ştirbei şi al prinţului Ghica şi văd că în cele mai multe puncte de amănunte Domnitorii sunt obligaţi să recunoască că am nimerit. Ceeace critică ei este pretenţiunea ce am fi avut de a face chiar bine Valahiei şi Moldovei fără ajutorul lor. Nu reprob desigur acest exces de susceptibilitate naţională, dar mă mărginesc a observà, că reformele indicate de noi şi aprobate în mod teoretic de Domnitori, ar fi putut fi de multă vreme produsul acestei autonomii, care se invoacă cu atàta sgomot, ca unul din privilegiile cele mai preţioase ale Principatelor. Judecând viitorul după trecut, ne este îngăduit a ne teme că cele mai frumoase sentimente nu vor produce nici un rezultat, dacă atunci când Puterile acordă garanţia lor pentru organizarea Valahiei şi Moldovei, nu vor introduce în mod autoritar anumite principii, cari sunt proclamate ca excelente şi cari cu toate acestea nu s'au grăbit a le pune în practică, precum sunt egalitatea înaintea legii, libertatea cultelor, distribuirea în mod egal a sarcinilor publice, desfiinţarea birului pentru ţărani, impunerea proprietăţilor funciare, dreptul de proprietate pentru străini şi substituirea censului pentru boieri. Nu ar fi mai puţin sigur să se încredinţeze legislaturei locale, oricare ar fi ea în definitiv, grija de a îmbunătăţi soartea massei naţiunii şi eu doresc cu toată ardoarea ca instrucţiunile comisarilor în această privinţă să fie categorice şi bine definite.

«Printre acuzările al căror obiect suntem, trebue să citez aceea de a nu fi ţinut seamă de pretinsa existenţă legală a vechilor capitulaţiuni ale Mol-

dovei şi Valahiei cu Poarta. Aceste documente, recunosc, au o valoare istorică reală; dar prea uită cei din Bucureşti şi din Iaşi, că dacă Fanarioţii au fost din nenorocire stabiliţi acolo, aceasta s'a făcut din cauză că domnii indigeni, violând cu armele în mâini jurământul lor de credinţă către Sultan, au adus asupra lor şi a ţerii lor apăsarea armelor otomane. Din acest timp provinciile dunărene au mai păstrat, ce e drept, o administraţiune deosebită, dar Poarta alegeà pe şeful acestei administraţii şi îl lăsà să trăească, numai să împartă venitul jafurilor sale cu persoanele înalte din Constantinopole şi să nu vândă în mod neruşinat interesele Turciei cabinetului din Petersburg. Astfel s'au ridicat familiile Mavrocordat, Caragea, Moruzi, Mavrogheni, Suţu şi Calimachi. Tratatul din Adrianopole a readus în mod nominal în vigoare dreptul Principatelor de a-şi alege ele Domnii şi le-au liberat de ticăloşiile a căror pradă erau. Altă dată Fanarioţii, Consulii Rusiei au făcut averi în Bucureşti şi Iaşi. In cât priveşte Domnii, afară de Prinţul Bibescu, fratele Prinţului Ştirbei, a cărui alegere a fost urmată de mişcarea din 1848, ceilalţi au fost numiţi printr'o înţelegere simulată a Curţii Suzerane cu Curtea Protectoare, deşi Regulamentul Organic cuprinde un capitol consacrat modul desemnării Domnilor prin voturile unei adunări. Au fost trei numiri în Valahia şi două numiri în Moldova, deşi Tratatul din Adrianopole le garantează domnia pe vieaţă. Deci nu e perfect corect, că Prinţul Ghica aduce în discuţie vechile privilegii pentru a încriminà idea unei liste de trei candidaţi supusă la alegerea Sultanului. Noi dăm de sigur ţerii o libertate cu mult mai mare decât aceea pe care o are de un secol. Sistemul electiv este rău prin sine însuş; dacă în definitiv trebue păstrat, înclin a crede că numirea a trei candidaţi, slăbind atotputernicia marilor capitaluri, cari au un rol considerabil într'un mediu atât de corupt, va fi o mai mare garanţie pentru cei mulţi, decât o restrângere a drepturilor lor. Rămân de asemenea convins, că în lipsa unui control eficace la centru şi în provincii, orice sistem legislativ, care va degenerà în sistem parlamentar, nu va produce decât anarhie înlăuntru.

«Cestiunea în termenii în cari este pusă de Congres, scapă cu totul misiunilor acreditate în Constantinopole; dar E. V. a primit cu bunăvoinţă şi indulgenţă lucrările ce v'am adresat şi de aceea m'am crezut autorizat a vă exprimà, încă odată, părerea mea conştiincioasă asupra unuia din punctele cele mai interesante şi mai delicate ale afacerilor orientale.»

In 17 Aprilie Comitele Walewski comunică d-lui Béclard, Consulul General al Franciei la Bucureşti, că Guvernul Imperial mănţine convingerea sa despre necesitatea Unirei Principatelor.

«Plenipotenţiarii Franciei nu s'au ferit a exprimà precis, în timpul ne-

gocierilor, părerea Guvernului Imperial asupra necesităţii de a organiza în Principate o administraţie întemeiată pe baze durabile şi care să le asigure propăşirea.

«Noi n'am ezitat a declară că, în interesul bine înţeles al Turciei, n'ar trebuì să se neglijeze nimic pentru a formà din aceste provincii o stavilă tendinţelor cari au provocat răsboiul şi că în acest scop ar fi esenţial a constituì puterea guvernului în toate condiţiunile de tărie şi durată şi a o aşezà pe reforme bine concepute şi pe desvoltarea intereselor materiale.

«Ni s'a părut în această privinţă, şi convingerea noastră e profundă, că pentru a obţineà acest rezultat, ar trebuì în primul rând a unì cele două provincii într'un singur Principat.

«Discuţia ce s'a provocat în Congres şi informaţiunile ce ne-au venit, n'au făcut decât să întărească modul nostru de privire a situaţiunii de care ne îngrijim. Va fi de ajuns să vă inspiraţi de studiul ce l-aţi făcut la faţa locului, pentru a corespunde sentimentelor Guvernului Imperial asupra acestei cestiuni.»

Comitele Walewski trimite în 26 Aprilie d-lui Thouvenel o noüă expunere a cestiunii Unirei Principatelor, arătând că Guvernul Imperial nu şi-a schimbat părerea sa:

«Am recunoscut dreptatea observaţiunilor ce-mi prezintaţi cu privire la atitudinea ce trebue să păstrăm în cestiunea Unirei celor două provincii dunărene, într'un singur principat şi sunt ca şi D-voaştră de părere, că trebue să intrăm într'însa cu un plan perfect stabilit dela început. Iată cum înţelege Guvernul Imperial rolul nostru în acest incident şi în ce chip îşi propune a-l urmà în desvoltarea lui.

«Inainte de a procede la reorganizarea Principatelor trebue să se convoace, după cum ştiţi, Divanurile ad-hoc, chemate a exprimà dorinţele populaţiunilor. Congresul a încredinţat Porţii grija de a întrunì aceste adunări, hotărînd totodată că vor fi compuse în aşà mod, încât să constitue reprezentaţia cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii. Recunoaştem că de această măsură pregătitoare vor depinde în mare parte combinaţiile ce vor trebuì să se concerteze ulterior, şi prin urmare veţi aveà a vă întrebuinţà toată grija pentru ca Firmanele de convocare să fie concepute în termeni cari să nu poată împiedicà în nici un fel soluţiunea, ce ni se pare util să prevaleze, se înţelege, în interesul tuturor partidelor. Acesta este un punct asupra căruia vă atrag de pe acum întreaga Voastră atenţiune şi pe care-l recomand solicitudinii D-voastră celei mai neclintite. N'am nevoie să adaug că veţi trebuì în acelaş timp să vă siliţi a face să se iea în considerare, ca şi noi, necesitatea Unirei Principatelor, întrebuinţând întreaga D-voastre in-

fluință pentru a face să intre convingerea noastră în spiritul consilierilor Sultanului.

«Cestiunea aceasta neputându-se rezolvì decât mai târziu și când va vênì momentul pentru Puterile semnatare ale Tratatului din Paris de a se înțelege asupra bazelor viitoarei administrații a Principatelor ; D-voastră veți urmà până atunci această lucrare în măsura raporturilor D-voastre cu miniștrii otomani, profitând de toate împrejurările pentru a pune în lumină foloasele soluțiunii, care are dela început întregul nostru consimțimânt. Vom așteptà în această pozițiune, ca Divanurile să ne aducă la cunoștință părerile Moldo-Valahilor. Atunci va rezultà din două una : ori Divanurile vor exprimà asupra acestei cestiuni o părere conformă cu aprecierea noastră proprie, și atunci, bazați pe dorințele liber exprimate de către populațiune, vom înlocuì sfaturile noastre cu reprezentări cari să o facă pe Poartă să înțeleagă, fără a ne preocupà prea mult de urmările locale și temporale cari ar puteà rezultà de acì chiar în Constantinopole, că trebue să se țină seamă de angajametele ce și-a luat obligându-se a consultà Divnurile ad-hoc; —ori Adunările aceste se vor oprì la o hotărîre contrarie, și noi, în acest caz, ne vom mărginì, dacă nu putem face altcevà, să ne liberăm responsabilitatea noastră de amăgiri, cari, după noi, trebue să urmeze mănținerii stării de lucruri actuale, stabilindu-ne clar părerile și vederile noastre.

«Aceasta este regula de purtare ce trebue să o urmați înainte și după întrunirea Divanurilor ad-hoc și eu sunt sigur, că nu veți fi izolat pe acest teren. Lordul Clarendon într'o ultimă convorbire ce am avut cu el la Londra, s'a exprimat în așà fel, încât m'a lăsat să cred, că în această cestiune ca și în toate celelalte, vom fi de perfect acord, afară poate de unele nuanțe pe cari nu le pot încă aprecià. Baronul de Manteuffel s'a arătat din partea sa ferm hotărît să ne urmeze pe calea pe care am pornit. Am motiv să bănuesc că ministrul Prusiei la Constantinopole nu va întârzià a primì instrucțiuni în acest sens și D-voastră veți puteà, din acel moment, să vă combinați sforțările și demersurile cu acelea ale colegilor D-voastre, cari ca și el vor fi autorizați să se înțeleagă cu D-voastră.»

Comitele Walewski, Ministrul Afacerilor Străine al Franciei și Președintele Congresului din Paris, a trimis, în Iași, ca Consul, pe d-l Victor Place cu instrucțiuni speciale de a-i da informațiuni dese și precise asupra stării spiritelor în privirea Unirei și a da sfaturi cum să se organizeze mijloacele de propagandă.

D-l Place arată în trei rapoarte adresate Comitelui Walewski situațiunea Unirei în Moldova.

Rapoartele din 8 și din 13 Iunie arată starea opiniunilor la Iași în privirea Unirei,

«Indată după sosirea mea în Moldova, am fost surprins de incertitudinea în care se află spiritele asupra intenţiunilor Puterilor Occidentale, privitoare la reorganizarea acestor ţeri, mai ales în ce priveşte Unirea celor două Principate.

«Conformându-mă instrucţiunilor atât de clare şi de categorice ce am primit dela E. V. în momentul pornirei mele, şi ordinului ce mi-aţi dat de a nu tăceà asupra conţinutului lor, m'am pronunţat mai întâiu în favoarea ideii Unirei.

«Am putut să constat efectul ce a produs asupra tuturor oamenilor luminaţi ai acestei ţeri o declaraţiune atât de pozitivă, şi când am adăogat că intenţiunea Puterilor este, ca nimic să nu se facă fără participarea populaţiunilor, cari vor fi chemate a-şi rosti dorinţele lor în modul cel mai liber şi mai lămurit; aceşti domni m'au rugat să transmit guvernului Impăratului expresiunea recunoştinţei lor pentru un procedeu, care arătându-le singura cale de urmat pentru salvarea lor, le lăsà facultatea de a o urmà ei înşişi şi fără silă.

«Cu toate acestea, ei au manifestat oarecari îngrijiri asupra duratei ocupaţiunii teritoriului Principatelor de către trupele austriace şi turceşti, dându-mi a înţelege că exerciţiul libertăţii votului ar puteà fi împiedicat de prezenţa baionetelor străine, şi au adăugat că nu trebue să luăm în rău înţeles un simţimânt uşor de explicat, când se gândeşte cinevà ce au avut a suferì prin invaziunile şi ocupaţiunile atâtor armate.

«M'am silit să-i liniştesc asupra acestui punct, spuindu-le că în urma tratatelor de împăciuire şi de alianţă cari s'au încheiat, toate Puterile cele mari nu au decât aceeaş voinţă asupra modului cum Comisiunea de cercetare are a-şi îndeplinì mandatul ei, şi că Austria ca şi Turcia vor fi cele întâi ce vor ţineà ca la o cestiune de onoare, ca o libertate deplină să fie dată Principatelor, pentru ca nici una din hotărîrile lor să nu fie pătată din capul locului de prepusul că a fost luată sub influinţa unei apăsări armate.

«Aceste explicaţii şi certitudinea că nici o armată străină nu va apăsà asupra deliberaţiunilor lor, au umplut de bucurie inimile Moldovenilor, şi îndată ei au propus să se pună la muncă pentru a răspândì în toate clasele societăţii idei sănătoase privitoare la Unirea Principatelor şi la reorganizarea lor.

«I-am rugat foarte mult să se ţie în limitele celei mai stricte moderaţiuni, să nu întrebuinţeze decât mijloace autorizate de lege, să se păzească de orice ar puteà fi o cauză de agitaţiune şi de dezordine, într'un cuvânt să se arate demni, prin o propagandă regulată şi pacifică, de silinţele ce face întreaga Europă pentru prosperitatea lor viitoare.

«Aflu în Consulul Angliei o adevărată opoziţie în contra proiectului Unirei

celor două Principate. Nu știu încă dacă purtarea sa este rezultatul ideilor sale personale, sau al instrucțiunilor guvernului său.»

In al doilea raport din 13 Iunie, d-l Place descrie mai departe situațiunea Unirei la Iași și sfaturile ce a dat de a se organiză în liniște acțiunea celor ce doresc Unirea, prin presă și întruniri:

«In scrisoarea ce am avut onoarea a adresà E. V. în 8 a curentei, am expus situația în care am găsit spiritul public din Moldova, fericita și imensa impresiune ce a produs siguranța că majoritatea Puterilor Europeane voià Unirea Principatelor și dorința ce a manifestat partea cea mai luminată a populațiunii, de a întrebuință numai decât mijloacele pentru a răspândì această idee. Acest plan n'a încetat de a aveà urmări și au început să se pună imediat în lucrare.

«Oamenii favorabili Unirei erau cu atât mai încurajați a se pronunță, cu cât autoritățile superioare ale țerii au dat semnalul în acest sens.

«Divanul Obștesc, răspunzând comunicării ce i-a făcut Domnul pentru a da socoteală de administrația sa, își încheie adresa prin această frază foarte semnificativă: «Da, Măria Ta, Divanul o spune sincer, ai pregătit calea mântuirii Patriei noastre, ai susținut drepturile strămoșești, ai apărat și susținut înaintea areopagului european Unirea Principatelor, un principiu măreț, glorios, singura garanție a existenței reale și durabile a Principatelor Dunărene».

«Deci puterile cele mai înalte ale Moldovei, Domnul și Divanul Obștesc, singurul reprezentant legal al țerii, au luat inițiativa acestei măsuri mari. Astfel după un exemplu venit atât de sus și mai ales după publicarea articolelor 22, 23 și 24 ale Tratatului din Paris și a Protocoalelor 6, 7 și 8 ale conferințelor, n'a mai rămas nici o îndoeală în spirite, că a venit momentul de a organiză mijloacele pentru a dovedì că E. V. ați avut dreptate să declarați, că «Unirea celor două Principate, răspunzând unor necesități date la lumină în urma unei cercetări minuțioase a intereselor lor adevărate, Congresul ar trebuì să o admită și să o proclame».

«Pentru aceasta au venit la mine mai multe persoane influente să mă consulte, spunându-mi că membrii Comisiunii trebuind să treacă în curând prin Principate, este de urgență să se convoace întruniri, unde să se poată sfătuì, să se înțeleagă asupra modului de a-și exprimà dorințele, să redacteze în sfârșit un fel de program, care să le dea putința de a răspunde cu metodă și în armonie la cestiunile, ce ar puteà să li se pună de către Comisari.

«Eu am aprobat în principiu acest proiect, însă atrăgându-le atenția că în aplicarea lui este nevoie de mare prudență, că prin urmare întrunirile n'ar trebuì să se facă decât în case particulare și, dacă se poate, la câte un func-

ţionar înalt sau la persoane, al căror nume să fie o garanţie, pentru a se evità orice ar aveà aparenţa unui club; că n'ar trebuì să se discute acolo decât cestiunea Unirei, căci ea este cea mai fundamentală, şi că celelalte cestiuni, cari vor decurge dintr'însa mai târziu, ca d. e. modul alegerei, dreptul de proprietate, raporturile dintre proprietari şi ţărani, etc., dacă vor fi ridicate înainte de vreme, vor aduce perturbare în spirite şi vor compromite cestiunea principală; că odată programul fixat şi după ce se vor alege câţivà membri şi vor formà un comitet pentru conducerea pacinică a propagandei regulate şi legale ce va trebuì să se facă în judeţe, adunarea aceea va trebuì să se disolve, pentru ca să nu devină o cauză de agitaţie care ar puteà degenerà în mişcare de stradă şi pentru ca nevoia de a vorbì, atât de naturală oamenilor întruniţi, să nu dea naştere încetul cu încetul la acuzări reciproce şi la personalităţi uşor de prevăzut într'o ţară, care a fost necontenit supusă la atâtea influinţe străine; că în sfârşit şi mai presus de toate, această adunare nu va trebuì să se considere învestită cu nici un mandat oficial, ci să fie considerată numai ca o adunare de persoane, cari se întrunesc pentru a se înţelege şi a se lămurì unii pe alţii în momentul când ţara lor a ajuns la o criză decizivă şi că prin urmare nu vor trebuì să se opună, nici să iea în nume de rău, ca oameni contrarii ideei Unireĭ Principatelor — de se vor găsì de aceştia — să se poată întrunì şi ei în altă parte şi să se organizeze în acelaş chip.

«Puterile Europeane şi în primul rând Francia — le-am spus — v'au făcut să le cunoaşteţi simpatiile ce au pentru starea D-voastre prezentă şi pentru viitorul D-voastre; ele v'au dat dovada cea mai convingătoare anunţându-vă că veţi fi consultaţi asupra organizaţiunii D-voastre viitoare, însă condiţiunea este, ca toate dorinţele, în ori şi ce sens s'ar manifestà, să poată fi exprimate pe deplin şi în mod liber.

. «Atunci Moldovenii mi-au vorbit de ocupaţiunea austriacă. Ei mi-au spus că faţă de simţimântul atât de protivnic Unirei Principatelor, manifestat de Comitele Buol, li se pare imposibil ca Austria să nu facă uz de ascendentul ce i-l dă prezenţa trupelor sale, pentru ca să împiedice această exprimare a dorinţelor lor.

«In toate ţerile — au adăogat ei — o consfătuire în contact cu baionete străine face să se bănuească, cu dreptate, că nu a fost liberă; cu atât mai mult în această ţară, obicinuită de atâta vreme să tremure în faţa armatelor venite din afară, este de temut că singură prezenţa lor, chiar şi dacă ar rămâneà ele în cea mai absolută neactivitate, va turburà spiritele şi le va influenţà. Iar o astfel de neactivitate nu se observă deloc. Dela începutul ocupaţiunii amestecul Austriei în afacerile noastre este constant. Mai la urmă, în momentul când erà vorba să se dea concesiunea unei bănci,

generalul Gablentz, față de boala Comitelui Paar care-l ținea în casă, a însoțit pe agentul Austriei la Domnitor, târându-și sabia prin salonul A. S. și căutând să facă presiuni asupra hotărîrilor lui, într'o afacere care nu era de resortul său.

«Dacă este adevărat, că majoritatea Puterilor Europeane doresc Unirea noastră, cum se face că se află pe teritoriul nostru trupele acelora, cari s'au arătat tocmai contrarii acestei idei? Este o anomalie foarte curioasă, cu atât mai mult, cu cât în acest moment suntem atacați cu violență în gazetele austriace, cari ne prezintă ca revoluționari, gata de a ne răscula, și cari declară sus și tare, că dacă provinciile vor scăpa Austriei din mână prin politică, ea trebue să facă sforțări să ne absoarbă prin combinațiuni financiare.

«E. V. mă va crede, că ținând seamă de relațiunile amicale ce există între guvernul nostru și cel austriac, n'am primit plângerile Moldovenilor. Le-am repetat ceeace le-am spus și altă dată, că caracterul leal și cavaleresc al M. S. Imperiale și Regale atât de bine cunoscut de întreaga Europa, nu permite să se admită nici un singur moment, că oricari ar fi vederile politicei sale, va autoriza vreodată armata sa să înăduşe sau să falşifice expresiunea dorințelor unui întreg popor.

«Trupele austriace, le-am spus, în virtutea Tratatului care le-a deschis granițele Principatelor, n'au intrat decât cu un scop special și cu totul milităresc, să împiedice la nevoie pe Ruși, cu forța, de a intra din nou. Nu pot deci să cred, că generalii austriaci, trecând peste marginile strâmte cari le-au fost trase, să fi abuzat de puterea lor, pentru a pune piedici administrațiunii D-voastre și mai ales într'un moment atât de serios, când Europa întreagă are ochii ațintiți asupra lor, să se gândească a schimba ocupațiunea lor curat militărească într'un mijloc de acțiune politică.

«Atunci domnii aceștia s'au oferit să-mi dea probe autentice despre toate cele ce au afirmat; dar am crezut inutil să mai prelungesc discuția asupra acestei cestiuni, lăsând pentru mai târziu grija de a lua informațiuni mai complete și le-am spus că în loc să-și piardă vremea cu acuzațiuni, ar face mai bine să se ocupe fără întârziere de cestiunea principală.

«Sfaturile mele au avut efect și s'a ținut o primă întrunire compusă din oamenii cei mai moderați și mai luminați, la Ministrul de Finanțe. In urma unei discuțiuni destul de lungi, s'au luat, s'au formulat hotărîri asupra cinci puncte diferite. Voiu examina diferitele cestiuni, cari s'au discutat acolo.

«In frunte, ca punctul întâiu, se prezintă Unirea Principatelor. Aceea este idea care le predomină pe toate celelalte. Dar E. V. va remarca, că programul nu o separă de Prințul străin. E o cestiune foarte gravă și foarte delicată, care aș fi voit să o văd înlăturată pentru moment, dar i-am găsit neînduplecați în această privință.

«Pentru noi, mi-au zis, Prinţul străin este inseparabil de Unire; altminteri vom recădeà în toate abuzurile de altă dată: corupţie, venalitate, nepotism, opoziţie sistematică a marilor boieri cari n'au fost aleşi, toate piedici reformelor de tot felul şi cu toate acestea atât de necesare. Atunci ce folos să ne unim? Să rămânem mai bine aşà cum sîntem.

«In caz când vom fi ameninţaţi a aveà un Prinţ indigen, ne vom teme dacă va fi Valah, ca să nu ne sacrifice Valahiei, iar Valahii vor aveà aceeaş temere cu privire la Moldova, dacă va fi Moldovean.

«In sfârşit avem dorinţa să intrăm în marea familie a Europei şi să ne arătăm vrednici de ea. Există pentru aceasta un mijloc mai bun, decât să punem în fruntea noastră un Prinţ dintr'una din casele domnitoare?

«Acì indic numai în mod sumar argumentele, ce-mi propun să le desvolt într'o depeşă specială. Dar trebue să spun, că dacă nu li se lasă Moldovenilor speranţa unui Prinţ străin, cestiunea Unirei Principatelor îmi pare foarte compromisă în faţa lor.

«Din frica de a nu fi sacrificaţi Valahiei, frică ce pare a stăpânì pe mai mulţi Moldoveni, a izvorît articolul al 2-lea al punctului întâiu, relativ la înfiinţarea unei nouă capitale, într'un loc care să fie la centru pentru amândouă ţerile. O astfel de temere nu este împărtăşită de către Moldovenii luminaţi, mai ales dacă vor aveà un Prinţ străin; dar cum ea este argumentul principal al anti-unioniştilor, partidul luminat a crezut de cuviinţă să facă această concesiune.

«Punctul al doilea se referă la diferitele mijloace de a propagà în ţară principiile adoptate în punctul întâiu.

«Asupra acestui articol n'am de făcut nici o observaţiune. Presa, delegaţii, întrunirile sunt bune mijloace de propagandă, cu condiţiunea ca să fie întrebuinţate cu multă discreţie şi măsură. In acest sens le-am vorbit acelor domni şi-mi propun să supraveghez, cât va fi posibil, ca ei să nu treacă limitele ce le-am indicat.

«Punctul al treilea atinge o cestiune foarte delicată: aceea a viitorului guvern prrvizoriu, care va aveà să administreze Moldova în timpul interegnului provocat prin încetarea puterilor Domnilor actuali. Această cestiune are nevoie de o cercetare specială şi aşteptând, am rugat pe domnii aceia să întrerupă pentru moment orice fel de discuţiune asupra acestui subiect.

«Aceeaş recomandare le-am făcut cu privire la punctul al patrulea, care tratează despre legea electorală şi despre compunerea Divanurilor, cari trebue convocate pentru a exprimà dorinţele şi nevoile ţerii. Le-am atras cu tărie atenţiunea, ca să evite a ridicà vreuna din aceste cestiuni, cari cu toată însemnătatea lor, sunt cu toate acestea secundare, dacă se compară cu cestiunea predominantă a Unirei.

«Este cu neputinţă —le-am spus — ca toate părerile să fie unanime asupra acestor cestiuni diferite; cercetarea lor prematură nu poate să provoace decât desbinări între D-voastră şi poate chiar certe. Oricine va vedeà dela început, că cutare punct, chiar secundar, dar la care ţine, nu va fi rezolvit în chipul cum doreşte el prin însuş faptul Unirei, se va arătà mai rece faţă de cestiunea principală. Deci atâtea adeziuni riscaţi să vi le înstrăinaţi. Mănţineţi-vă deci numai pe terenul Unirei şi ocupaţi-vă a-l face să rodească.

«In definitiv aşà s'a şi hotărît.

«Nu pot decât să aprob punctul al cincilea, care are de obiect ca Românii din Moldova să se pună în relaţiune cu Românii din Valahia. Aceasta este urgent şi necesar, căci întreaga mişcare naţională trebue să se facă printr'o comună înţelegere între cele două Principate, dacă e vorba să câştige o legătură temeinică şi impozantă.

«Schimburile de delegaţi nu pot fi decât favorabile şi alegerea făcută din partea Moldovei este cu totul justificată prin inteligenţa şi moderaţiunea ce disting pe d-l Vasile Alecsandri.

«Aceasta este deocamdată situaţiunea acestei importante cestiuni a Unirei Principatelor Dunărene, pentru care E. V. mi-aţi recomandat să am toată grija.

«Toţi oamenii luminaţi şi cinstiţi din capitala Moldovei o proclamă cu entuziasm ca unica şansă de mântuire, ce rămâne ţerii lor.

«Guvernul şi în special Domnitorul s'au pus în fruntea mişcării.

«O însemnată parte dintre marii proprietari s'au strâns în jurul ei.

«O întâie manifestaţie pacinică şi regulată a şi avut loc.

«Se pregăteşte una şi mai mare, căreia eu nu-i dau mare importanţă.

«Moldovenii au bunăvoinţă, dar n'au experienţa necesară pentru a dirige opinia publică. Foarte dispuşi a se aruncà în acţiuni extreme, ei pot depăşi ţinta, dacă nu vor fi reţinuţi.

«Deci nu am mare nădejde în adunarea anunţată cu privire la punctul al cincilea al programului lor. Nu se va ajunge desigur la alt rezultat, decât la acela, care s'a obţinut dejà şi care este suficient ca o stabilire de principii. Lucrul de căpetenie este în momentul de faţă, ca aceste principii să fie propagate în judeţe şi eu îndemn cu tărie pe toţi cei cari au proprietăţi să se ducă acolo, pentru a începe să dea desluşiri diferitelor clase ale populaţiunii, în loc să stea în Iaşi cheltuindu-şi timpul şi activitatea în conciliabule, ce de acum înainte sunt inutile.

«Această măsură este cu atât mai necesară, cu cât există un partid, care începe a se agità pentru a împiedicà Unirea Principatelor. Acest partid s'a pus sub protecţiunea Austriei, ai cărei agenţi, în urma sentimentelor manifestate de d-l de Buol în Congresul dela Paris, au primit desigur acest rol. Eu caut acum să-mi dau seamă exact de elementele cari compun partidul an-

tiunionist, de motivele adevărate cari îl fac să lucreze, de pretextele ce le pune înainte pentru a ascunde aceste motive şi de feluritele mijloace ce le întrebuinţează.»

In raportul său din 22 Iunie d-l V. Place comunică conversaţiunea sa cu Mitropolitul Moldovei.

«Cred că unul din punctele cele mai delicate de atins în cestiunea Unirei Principatelor, şi căreia nu s'a dat poate destulă atenţiune, este cestiunea religioasă.

«Dacă Rusia este în realitate de bună credinţă, când declară că ea se asociază la politica Franciei în ce priveşte Unirea, noi trebue să ne felicităm de ascendentul ce ea are încă. Dar dacă pentru proiecte încă ascunse, ea vrea numai să împiedice mersul nostru înainte, nu rămâne îndoeală că influinţa ei asupra clerului moldovenesc este un adevărat pericol.

«E. V. ştie că provinciile române aparţin ortodoxiei orientale, care este o expresiune generală pentru ceeace se numeşte ritul grecesc.

«Cu toate acestea există o nuanţă ierarhică, care e necesar a arătà.

«Mitropolitul Moldovei şi Mitropolitul Valahiei sunt independinţi unul de altul şi pretind la aceeaş independinţă de patriarhii greci ai Rusiei sau al Constantinopolei. Aleşi de Adunările naţionale şi întăriţi de Hospodari, ei spun că în principiu ei nu au nevoie de altă sancţiune, şi că ei au consimţit a cere o aprobare a patriarhului de Constantinopole, pentrucă erau obligaţi în urma ingerinţei constante a Porţii în afacerile ţerii lor, pentru a ocupà liberi scaunele lor, de a face sacrificii de bani ce împiedecau intrigile Patriarhului, precum şi Hospodarii erau siliţi a da bani Divanului Impărătesc pentru a se mănţineà în domnie.

«Le-a rămas dar o adevărată teamă instinctivă de Constantinopole.

«De altfel, fiecare Mitropolit administrează în materie religioasă în mod suveran, şi în ordinea civilă el e Preşedintele de drept al Marelui Divan, din care fac parte cei doi episcopi diocesani.

«Este deci uşor de înţeles, că Mitropolitul şi Episcopii ocupă o poziţiune foarte importantă în societatea moldovenească.

«Când se vorbeşte de influinţa clerului în această ţară, obicinuit se crede că e vorba numai de clerul de jos, a căruia ignoranţă, obiceiuri grosolane şi viciuri dau un mijloc uşor de a-i negà orice ascendent. Sunt însă convins că acest punct de vedere este eronat. Clerul, chiar cel inferior, are, nu atât prin valoarea sa personală, ci desigur prin marea idee a serviciului său religios, o influinţă însemnată asupra populaţiunii.

«Clerul înalt are o mare putere asupra masselor, şi este evident că în ziua în care preoţii ar primì din partea înaltului cler un cuvânt de ordine, care

ar fi contrar nouă, acești preoți, vorbind în numele religiunii în pericol, ne-ar creà dificultăți serioase.

«E încă cert că fiecare membru al Bisericii Orientale, preot ori laic, este animat de un spirit mare de defiență în fața oricărui creștin din Occident, și pentru a fi mai precis, are în contra lui o antipatie fanatică.

«Rusia, care în curs de ani de zile nu a fost împiedicată întru nimic a-și așezà influința, a profitat în mod admirabil de această dispozițiune dominantă a orientalilor, și efectele ei se întâmpină, îndată ce se încearcă cinevà a le da o atenţiune oarecare.

«Porțiunea cea mai numeroasă a tinerimii moldo-valahe, care a frecventat Germania, Francia și Anglia, se silește a se arătà liberă de prejudiții, când un străin vorbește dinaintea ei de clerul său, și adesea pică în excese, cari nu dovedesc nimic, vrând a dovedi prea mult. Insă ne-am expune a nu apreciă lucrurile după a lor realitate, crezând că aceste excese provin din buna lor credință.

«Fără a intrà aci în amănunte inutile, arătând experiențele mele proprii cari m'au condus a constatà adevăratele simțiminte ale Românilor asupra acestor materii, va fi de ajuns a zice că m'am convins că ortodoxia orientală este foarte vie și că ne vom aflà dinaintea unor mari greutăți în ziua în care nu vom fi fost pregătiți a ţineà seamă de ea.

«Pentru moment, trebuià să mă ocup de a împiedecà, ca această dispoziție religioasă să nu fie exploatată de persoane opuse politicei noastre; și aceasta cu atât mai mult, că auziam silințele ce se pun a răspândi vuetul pericolelor la cari ar fi expusă religiunea ortodoxă prin Unirea cu un principe străin. Mai eram informat că Mitropolitul, al căruia spirit erà ezitant, mai erà condus și de motive personale.

«Mi se păreà că aveam dreptul, în urma ordinelor și instrucțiunilor ce am primit dela E. V., de a vorbi deschis asupra tuturor cestiunilor ce se înfățișau, și am profitat de o întrevedere cu Mitropolitul, în care am tratat despre toate cestiunile cari-l agitau și-l făceau să eziteze.

«Nu vă voiu osteni prin o expunere lungă a conversațiunii ce am avut. Mă voiu mărgini a o rezumà în scurt.

«Care va fi Mitropolia dominantă, m'a întrebat Arhiepiscopul, când cele două Principate vor fi unite?

«Am recunoscut imediat, pe socoteala clerului, acea temere care preocupă mai mulți Moldoveni, ca Moldova să nu fie absorbită de Valahia, când capitala noului Stat va fi la București.

«Am dat întâiu argumente generale, cari combăteau aceste temeri, adică puțina diferință ce există între întinderea și populațiunea celor două provincii, importanța ce câștigă Moldova prin posesiunea gurilor Dunărei și a unui li-

toral maritim, sporirea veniturilor sale prin arendarea lacurilor ce i se cedează şi prin productul vămilor sale în porturile cele nouă. In urmă a venit la obiectul mai imediat al preocupaţiunilor sale.

«De ce, i-am zis, una din Mitropolii ar absorbi pe cealaltă? Cine le împiedecă să-şi păstreze deplina şi întreaga lor independinţă? Nu lipsesc exemple pentru a dovedi, că această independinţă este foarte naturală în acelaş stat. In Francia noi avem 14 Mitropoliţi independinţi unii de alţii. Mai mult, în Rusia, unde domneşte ortodoxia, cei trei Mitropoliţi de Kiev, de Moscova, şi de Petersburg nu au între dânşii nici o poziţiune de subordinaţiune.

«Aceste argumente şi exemple păreau a-l satisface, şi am văzut că spiritul lui e liniştit prin certitudinea, că Unirea nu va atinge în nici un mod prerogativele sale.

«Dar întronarea unui Principe străin ar puteà expune credinţa noastră la pericole, adăogă el?

«I-am răspuns, că această temere e cu atât mai puţin întemeiată, că istoria acestui secol este bogată în dovezi contrarii. I-am adus aminte pe Regele catolic Bernadotte pe tronul luteran al Suediei; pe regele protestant Leopold pe tronul catolic al Belgiei. Incă mai mult: Aveţi dinaintea ochilor voştri principi cari au îmbrăţişat ritul grecesc după suirea lor pe tron. Familia actuală din Rusia, germană de origine, mai înainte protestantă, a terminat, precum însuş o mărturisiţi, a fi protectoarea cea mai călduroasă a ortodoxiei voastre.

«Aceste argumente, având de bază fapte, mi-au părut că au produs o mai puternică convicţiune asupra unui om, căruia nu-i lipseşte instrucţiunea. In fine Mitropolitul mi-a declarat că nu-i mai rămâne nici o obiecţiune în contra Unirei.

«Am fost chiar în destul de surprins, când a crezut că a sosit momentul a se explicà fără temere cu mine, să-mi facă următoarele destăinuiri: — El mi-a zis, că atât el, cât şi Vlădica actual dela Socola, bărbat de altfel foarte inteligent, au fost mulţi ani între adepţii cei mai înfocaţi ai propagandei panslaviste, în capul căreia sta Rusia. Astăzi, a urmat el, Rusia ne-a dat măsura sa; noi ştim ce valorează în realitate în faţa Europei; noi cunoaştem pericolul rezervat de viitor la toţi acei de gintea noastră, dacă Slavii de Nord vor ajunge a se uni cu Slavii de Sud. Provedinţa ne-a aşezat pe noi, oamenii de rassă latină, într'o poziţiune care ne permite a izolà una de alta aceste două fracţiuni atât de periculoase, şi pricep că nu vom puteà ajunge la acest rezultat decât dacă Unirea ne va da putinţa de a fi mai tari şi liberi de orice influinţă stricătoare. Din momentul în care ortodoxia noastră nu are a se teme de nimic, mă unesc şi eu în totul cu idea Unirei.

«Nu îndrăznesc a afirmà că aceste toate mi s'au zis fără reticenţă; căci

trebue totdeauna să te păzeşti de oameni, obicinuiţi din copilărie a disimulà simţimintele lor. Insă trebue să adaog că nimic până acum nu mă autoriză să mă îndoesc de sinceritatea Mitropolitului.

«Un fapt, care nu poate să nu aibă consecinţe foarte importante pentru obiectul ce noi urmărim, m'a convins că Mitropolitul este de bună credinţă. Prin ordinul său, Arhimandritul Neofit Scriban, fratele Vlădicăi de Socola, de care am vorbit mai sus, publică o broşură — intitulată «Unirea şi Neunirea Principatelor». — Din exemplarul alăturat E. V. va constatà că, învălit într'un stil mistic şi citaţiuni numeroase din Sfintele Scripturi, Arhimandritul lasă să se vadă foarte clar, că sentimentele Şefului Clerului moldovean sunt favorabile Unirei.

«Sunt fericit că am obţinut acest rezultat, pentrucă astfel înaltul Cler e câştigat pentru Unire, înainte ca alte influinţe ostile să fi avut timpul şi ocaziunea de a-l îndreptà pe altă cale. Pentru a nu-i mai lăsà facultatea de a se mai răsgândi, am sfătuit pe Principe a face ca acest mandament să fie tipărit în mai multe mii de exemplare, pentru a-l răspândi în toate districtele Principatului».

Consulul Franciei la Iaşi comunică Comitelui Walewski, în 23 Iunie 1856, următoarele:

«Am arătat E. V. mişcarea în favoarea Unirei Principatelor în adunările ce se ţin la Iaşi, precum şi rezoluţiunile ce acestea au luat. Lucrul esenţial este acum, de a se gândi la aplicarea lor fără întârziere, pentru a răspândi în populaţiunea diferitelor districte ideile, cari noi voim să triumfe... Domnul Vasile Alecsandri, poetul cel mai iubit al naţiunii, a compus, după a mea cerere, o poezie, în care el serbează Unirea Principatelor, şi i-a dat forma unui dialog politic, care sfârşeşte cu un cântec popular, menit să fie cântat în curând în cel mai mic bordeiu».

Acest dialog şi poezia populară a lui Vasile Alecsandri sunt următoarele :

Păcală şi Tândală

Dialog politic între Păcală (june Unionist) *şi Tândală* (bătrân Giubeliu).

Păcală.

Ce ai astăzi măi Tândală, de eşti aşà supărat?
De corăbii înecate nu cumvà poate-ai visat?
Ce gândire amărîtă astfel te-a posomorît,
Că pe cât nu erai mândru, acum eşti şi mai urît?

Tândală (oftând).

Ah! Păcală prea iubite, spune-mi este-adevărat
Că'n această ţară veche, că în Iaşul blestemat,
S'a ivit o boală nouă ce pe mulţi a molipsit,
Şi la care tot Românul chiar din fire e menit?

Păcală.

Care boală, măi Tândală?

Tândală.

Boală grea şi făr' de leac
Ce de mult ne ameninţă.

Păcală.

Dar ce boală?

Tândală.

O! trist veac!
In ce vremi a fost s'ajungem, în ce rele, în ce foc!
Auzi, frate, toţi Românii să fie-uniţi la un loc!
Moldoveanul şi Munteanul să-şi piarză numele lor,
Să 'ntruneasc'a lor pământuri, să se facă un popor,
Ba chiar naţie să fie! auzi! naţie! măi, măi,
Zău că nu credeam Românii atâta de nătărăi!

Păcală.

De ce eşti aşà de aspru pentru neamul românesc,
Măi Tândală?... al tău suflet îl ştiam mai creştinesc.
Pe cât îmi aduc aminte, tu odinioar' ai fost
Atât de blajin, că lumea te credeà puţin cam prost,
Cine ţi-a turburat firea? Spune mie, dragul meu.
Cine din miel cu blândeţe te-a făcut leu-paraleu?

Tândală.

Cine, cine... n'am nevoie ca să ţi-l destăinuesc,
Dar acela oarecine m'a făcut să'ncremenesc,
Când mi-a spus chiar la ureche c'un glas blând şi'nduioşat,
Că Moldova sărmănica spre peire a plecat,
Căci de-a fi să se unească Moldovenii cu Muntenii,
Muntenii dintr'o sorbire au să'nghit' pe Moldoveni.

Păcală.

Elei! frate.

Tândală.

Așà, dragă!.. Ascultă să te-oțărești:
Se zice de Capitală că să fie 'n București;
Cale de treizeci de poște departe de Iașul meu,
D'acest târg frumos și mare, unde trăim tu și eu.
Ei! Păcală, ori ce-i spune, nici că'mi vine de crezut
Că va puteà să ajungă Iașul oraș de ținut!
Iașul, scaunul Domniei, care, precum tu ai zis,
Se aduce de departe cu vestitul tău Paris;
Iașul, vechea Capitală, unde am căsuța mea
Care, de s'ar pierde Iașul, mult din prețu-i ar scădeà.

Păcală.

Ințeleg și te jelesc.

Tândală.

Ș'apoi alta, altă posnă! Ci că'n statul românesc
Să fie la stăpânire Domn de neam împărătesc,
Domn străin numit pe viață și cu drept de moștenire.
Auzi tron cu moștenire... apoi nu-i de suferit!
Cari atuncea cum s'ar prinde, eu ce am «hambiție»,
Să-mi ridic toată nădejdea de-a mă acăță de tron!
Eu ce sunt patriot mare, eu «get-beget» să nu am
Prilej de a fi în țară nici măcar la un Divan
Și pierzând a mele drepturi să ajung chiar a vedeà
Sub un Prinț străin, catolic, că se pierde legea mea!

Păcală.

Ei! Tândală, te rog, taci,
Căci pe cât ești prost din fire și mai prost vrei să te faci.
Ce te sbuciumi pentru lege astfel de înfuriat,
Când tu legea-ți în picioare de-atâtea ori ai călcat.

Tândală.

Eu, Păcală?

Păcală.

Tu, Tândală.

Tândală (făcându-şi cruce).

Mă ferească Dumnezeu!

Păcală.

In zadar, căci pe-a ta urmă te paşte păcatul greu.
Adu-ţi tu aminte bine de ţiganii ce-ai avut;
Prin mezat, ca nişte vite, câte suflete ai vândut,
Despărţind fără 'ndurare mumele de-ai lor copii,
Şi râzând de a lor lacrimi ca o fiară din pustii!
Spune mie, o creştine! câţi creştini ai chinuit,
Când erai chiar din păcate în slujbă orânduit,
Câte văduve sărace, câţi orfani tu aì prădat
Şi pâinea de toată ziua chiar din gură le-ai luat?
Spune-mi, tu, o stâlp al legii, ce umbli cu crucea 'n sân,
Sunt aceste fapte rele de creştin sau de păgân?

Tândală.

Bine, frate, tu mă sperii, ce greşeal' am făptuit,
Pentrucă, fiind în slujbă, şi eu m'am chivernisit?
Aşà-i obiceiul ţerii....

Păcală.

Taci, Tândală, nu cârtì,
Ai prădat sărmana ţară, e destul, n'o mai hulì,
Hotăreşte-te odată a fi ţerii de folos,
Dacă vrei să ţi se ierte trecutu-ţi mult păcătos;
Iar nu umblà cu minciuna ca un şearpe cu venin,
Zicând că s'ar pierde legea, de-am aveà un Domn străin,
Căci Românu 'n astă lume orice rele-ar suferì,
In legea în care se naşte, în ea ştie a murì.
Ungurii ce în Moldova sunt ca noi locuitori,
Schimbat-au a lor credinţă subt Românii domnitori?
Pentru ce dar pe-al tău frate mai uşor să-l socoteşti,
Când el încă tot păstrează bunurile strămoşeşti,
Şi de ce, supus orbiei, unui mârşav interes,
Să nu vrei a înţelege lucru lesne de 'nţeles,

Că'n unire stă puterea! Că la oricare nevoi
Decât a fi unul singur e mai bine a fi doi;
Că pâraele-adunate se prefac în râuri mari
Și cei slabi, când se 'mpreună, cumpănesc pe cei mai tari;
Căci precum zicea o-dată l'ai săi fii un biet moșneag,
E mai lesne-a rupe o vargă decât un întreg toaig.

Tândală.

Bine dar ce are a face?

Păcală.

Nu 'nțelegi; ascultă dar:
Pentru ce țerile noastre au bătut atât amar?
Pentru ce acum, de veacuri, nici că mai hălăduesc?
Pentru ce fără sfieală dușmanii le năvălesc,
Incât astăzi biet Românul a ajuns a fi de jac,
Nu mai știe ce mai este tătar, jidov sau cazac?
Și privind îmbelșugarea holdelor din țara lui,
Se întreabă cu durere, ai cui prad' or fi, ai cui?
Știi tu pentru ce, Tândală, Dumnezeu ne-a părăsit?
De-am rămas, dintr'un neam mare, un neam mic și umilit?

Tândală.

Pentru ce?

Păcală.

Pentrucă vrajba între frați s'a încuibat!
Pentrucă Românul frate de Român s'a depărtat,
Pentrucă și mai 'nainte s'au găsit printre Români
Oameni vânzători ca Iuda, inimi rele de păgâni,
Carele jertfind ca tine viitorul românesc,
Și semănând desbinarea pe pământul strămoșesc,
Au scăzut, au stins puterea, unirea neamului lor,
Și au mărit semeția dușmanului răpitor.
Când e turma neglijată, fără câini, fără păstor,
Lupul iese dela pândă și-o sugrumă mai ușor.

Tândală.

Adevărat, așà este; însă de ce, fătul meu,
Păstorul acestei turme să nu fim sau tu sau eu?
Pentru ce străin să fie?

Păcală.

Căci păstor în ţara mea,
Nici eu nu te-aş vrea pe tine, nici tu pe mine n'ai vrea.
Dulce e domnia, frate, şi mulţi vor a se 'ndulci,
Ş'acei mulţi unul pe altul caută a se nimici,
Prin partide, prin corupţii, prin minciuni şi prin vânzări,
Care sunt menite toate rău s'aducă bietei ţări!
Nu-i mai bine dar să 'nchidem calea tronului slăvit
Celor care sunt în stare chiar şi neamul de jertfit?
Nu-i mai bine toţi Românii însuflaţi d'acelaş dor,
Dintre două mici popoare să ne facem un popor?
Iar ca prinţ al României un străin prinţ să dorim
Şi cu tronuril' Europei pe al nostru să-l rudim?
Atunci naţiile toate ne-or primi la sânul lor,
Ca pe-o naţie iubită şi d'un mare viitor,
Ş'a strămoşilor ţărână trăsări-va în mormânt,
C'a ajuns a lor vechiu nume respectat iar pe pământ,
Şi urmaşii noştri, mândri de părinţii ce-au avut,
La copiii lor vor spune binele ce le-am făcut.

Tândală (uimit).

E, Păcală, frăţioare, drept să-ţi spuiu... bine vorbeşti!
Insă... Spune'mi capitala... tot să fie 'n Bucureşti?

Păcală.

Bată-te noroc în faţă! măi Tândală, ce-ai păţit,
De ţi-i drag aşà mult Iaşul, nu cumvà te-ai jidovit?
Dar nu vezi pe toată ziua valul negru ovreesc,
Cum se 'ntinde şi îneacă tot oraşul creştinesc,
Incât oricine soseşte în lăuntrul înglotat,
Socoteşte că'n Iudea din păcate a intrat?

Tândală.

D'apoi bine, Bucureştii adică este mai bun?

Păcală.

Oricine ar socoti-o, eu l-aş socoti nebun.
Bucureştiul ca şi Iaşul este ca un vechiu sucman,
Care, ori şi cât l-ai coase, nu plăteşte nici un ban.

Tândală (asvârlindu-şi căciula în sus).

Ura! dacă este aşă,
Ado mâna, măi Păcală, mâna voiu cu tine a da,
Să trăească România şi Unirea între Români!
Hai să tragem, măi, o horă în ciuda celor păgâni!

(Se prind de mână şi joacă cântând).

Hai să dăm mână cu mână
Toţi cu inima română,
Să'nvârtim hora frăţiei
Pe pământul României.

Iarba rea din holdă piară!
Piară duşmănia 'n ţară;
Intre noi să nu mai fie
Decât flori şi omenie.

Măi Muntene, măi vecine,
Vino să te prinzi cu mine
Şi la viaţă cu unire
Şi la moarte cu 'nfrăţire.

Unde-i unul nu-i putere
La nevoi şi la durere,
Unde-s doi puterea creşte
Şi duşmanul nu sporeşte.

Amândoi suntem de-o mamă,
De o făptură şi de-o seamă,
Ca doi brazi într'o tulpină,
Ca doi ochi într'o lumină.

Amândoi avem un nume,
Amândoi o soartă 'n lume,
Eu ţi-s frate, tu mi-eşti frate;
In noi doi un suflet bate.

Vin' la Milcov cu grăbire
Să-l secăm dintr'o sorbire,
Ca să treacă drumul mare
Peste-a noastre vechi hotare.

Şi să vadă sfântul soare,
Intr'o zi de sărbătoare,
Hora noastră cea frăţească
Pe câmpia românească.

Această serie de comunicări, Consulul Place o încheie prin următoarea relaţiune din 25 Iunie către Comitele Walewski asupra călătoriei Domnitorului Grigorie A. Ghika în mai multe judeţe ale Moldovei:

«Hospodarul s'a pornit astă dimineaţă spre Ocna, un mic oraş depărtat de 6 miriametri; de acolo va merge la Galaţi şi se va întoarce la Iaşi după o absenţă de 10 până la 12 zile. Această călătorie a cauzat o oareşcare emoţiune, pentrucă s'a răspândit vuetul, nu se ştie cum, că Principele se duceà pentru totdeauna.

«In împrejurările actuale, această călătorie va aveà desigur urmări folositoare.

«In ţară cestiunea Unirei Principatelor începe să preocupe spiritele şi se poate prevedeà de pe acum, că la fiecare dată când Principele se va aflà în contact cu poporul acesta, va căutà să capete dela el lămuriri asupra unui subiect care interesează pe toţi foarte mult.

«Opiniunea Principelui în această privire e bine cunoscută, fiindcă el a dat în realitate impulsiunea mişcării actuale. De aceea noi trebue să fim mulţumiţi de a vedeà, că peste puţin timp el va fi pus în poziţiune de a se explicà în public şi de a da astfel mai multă autoritate delegaţilor, cari în acest moment merg în districte pentru a pregăti acolo spiritele».

La sfârşitul lui Iunie a început a se deslănţuì furtuna presimţită. Au ieşit la iveală candidaţii la Căimăcămie şi la Domnie, precum şi mijloacele băneşti de corupţiune întrebuinţate de vrăjmaşii interni şi externi ai ţerii.

Iată ce comunică în 26 Iunie Ambasadorul Franciei la Constantinopole Thouvenel Comitelui Walewski:

«... Aali Paşa a ordonat dela Viena celorlalţi miniştri să se ocupe în Consiliu de organizarea unei Căimăcămii la Bucureşti şi la Iaşi, puterile Principilor actuali fiind expirate, dela 16 ale acestei luni, conform cu Fermanele de investitură. Lui Aali Paşa îi pare rău că nu a fost cu putinţă a depărtà o agitaţiune inutilă Moldovei şi Valahiei; căci Principii Ghika şi Stirbey doresc Unirea celor două provincii, şi prezinţa lor în capul administraţiunii ar fi fost o garanţie pentru sinceritatea compunerii Divanurilor ad-hoc şi pentru rostirea dorinţelor lor asupra unui p ◊ nct esenţial. Nici unul, nici alt

nu ar fi consimţit ca din Hospodari să devie simpli Caimacami; şi de aceea trebuià înfiinţat un guvern provizoriu. Idea unei Căimăcămii, formată după prescripţiunile Regulamentului Organic, nu e gustată de Poartă, şi fiindcă Porţii i s'a lăsat toată libertatea, ea s'a hotărît să numească în fiecare Principat o singură persoană pentru a îndeplinì, cu titlul provizoriu, funcţiunile de şef al guvernului local.

«Candidaţii cari, după Aali Paşa, seamănă să fie mai mult în vedere sunt: Principele Alexandru Ghika în Valahia şi Toderiţă Balş în Moldova. Dela d-l Photiade, însărcinat de afaceri al Moldovei, a aflat că un număr destul de însemnat de boieri mari, apăsaţi de o simţire strâmtă de gelozie locală şi agitaţi de speranţa de a ajunge a fi Hospodari, dacă nu va fi Unirea, au adresat Porţii un fel de protestare în contra singurei combinaţiuni, în stare de a asigurà în mod definitiv viitorul ţerii lor. Fuad Paşa nu a trimis încă o comunicare lui Aali Paşa, însă cunoaşte opiniunea sa.

«Aali Paşa urmează astfel mai departe:

«Grecii mestecaţi în afacerile Principatelor, ca Photiadi, Aristarhi şi Vogoridis, întreţin din toate puterile lor repulsiunile Porţii şi din Constantinopole apasă asupra corespondenţilor lor în Bucureşti şi Iaşi în această privire».

Ambasadorul Franciei la Constantinopole Thouvenel opinează în depeşa sa asupra acestui punct astfel:

«Intrigile acestea nu sunt de natură a puteà reuşì: dorinţa Valahiei şi a Moldovei este fără nici o îndoeală conformă dorinţei Impăratului. Această dorinţă e asociată, este adevărat, cu idea unei dinastii ereditare, luată dintr'una din familiile domnitoare ale Europei; şi acest punct va fi, precum am avut onoare de a spune Excelenţii Voastre, marea dificultate ce va fi de rezolvat aici sau poate şi aiurea . . . »

In 16 Iulie Consulul Place dela Iaşi dă Comitelui Walewki o altă informaţiune nu mai puţin importantă, despre candidatura antiunionistă la Căimăcămie şi la Domnie a lui Grigórie M. Sturdza:

«Am arătat E. V. prin diferite scrisori mersul ideii Unirei Principatelor şi se poate vedeà de pe acum care va fi situaţiunea în care Comisiunea va aflà ţara, când va intrà în cercetarea cestiunei.

«In acel moment, nu rămâne îndoeală, fiecare Principat va fi administrat de un guvern provizoriu, având misiunea a nu împiedicà întru nimic libera expresiune a dorinţelor populaţiunilor.

«Alegerea şi compunerea acestui guvern provizoriu are deci o mare importanţă, şi fără să doresc a examinà o cestiune care se va tratà la Constantinopole, mă voiu mărginì aici a atrage atenţiunea asupra unei persoane, care, pe cât se spune, poate fi aleasă de Caimacam interimar.

«Acesta este Principele Grigorie Sturdza, fiul fostului Hospodar Mihail Sturdza. Acesta e cunoscut şi sub numele de Muhlis Paşa şi este unul din Comisarii turci pentru delimitarea nouălor fruntarii ale Basarabiei.

«Gr. Sturdza este cu totul opus Unirei Principatelor. Am probe peremptorii pentru a fi convins. El fiind tocmai unul din cei mai serioşi candidaţi la Domnia Moldovei, şi E. V. veţi aflà în scrisoarea mea din 24 Iunie trecut motivele cari îl împing la o acţiune.

«Este foarte evident că un om care are mari şanse de a fi Domn stăpânitor al unuia din Principate, se va sili din toate puterile sale a împiedicà Unirea celor două Principate sub un Principe străin».

Cu mult mai înainte s'a prins întâia dovadă de corupţiune bănească şi anume următoarea scrisoare a lui Panaioti Balş din 27 Martie 1856, Iaşi:

«Biletul de zece mii de galbeni — ce l-am dat d-lui Adossides, secretarul intim al A. S. Aali Paşa, şi pe care vărul meu Vornicul Teodoriţă Balş confirmă, că această sumă va fi valabilă şi plătită — eu mă leg a nu o reclamà dela vărul meu decât atunci, când vărul meu va fi numit Domn al Moldovei prin îngrijirea d-lui Adossides. Şi pentru încredinţare am dat această hârtie vărului meu în contra scrisorii ce va scrie Eminenţei sale Episcopului Nicomediei».

(semnat) **P. Balş.**

In legătură cu această scrisoare stă următoarea informaţiune, dată în 10 Iulie 1856 de Consulul Place Comitelui Walewki:

«Aducându-mi-se la cunoştinţă un fapt destul de important, m'am grăbit a-l comunicà ambasadorului Franciei la Constantinopole şi am onoare a adresà aci alăturat E. V. un duplicat al scrisorii scrise cu această ocazie:

«In acest moment aflu în mod foarte sigur, că d-l Tudoriţă Balş a trimis «ieri împuternicirea sa casei Zarifi şi Vlasto din Constantinopole, ca să trateze «în numele său cu ministrii turci numirea sa la domnia Moldovei. El însăr«cinează această casă să ridice până la suma de 80.000 ducaţi (aproape un «milion de franci) pentru a obţineà acest rezultat, şi în caz de reuşită se obligă «să-i dea pe un preţ de nimic arenda salinelor şi a dreptului de export al «cerealelor.

«Casa Zarifi şi Vlasto îi scrie că şi-a asigurat cooperaţiunea ambasadorilor «Franciei şi Angliei. Ea adaugă că este sigură că va obţineà pentru d-l Tudoriţa

«Balş Caimacamia în schimbul sumei de 25.000 ducaţi (cam 300.000 franci) «şi d-l Balş a răspuns că nu va primì Caimacamia decât cu asigurarea că va «fi numit pe urmă Domn».

«Informaţiunile acestea sunt sigure; dar rog cu insistenţă pe E. V. să vă faceţi a le ignorà, căci divulgarea lor ar puteà compromite într'un mod grav persoana dela care le am».

In 14 Iulie Marele Vizir adresează Domnitorului Grigorie A. Ghika următoarea depeşă telegrafică:

«Maiestatea Sa Imperială Sultanul socotind să vă desărcineze de domnia Moldovei, a numit pe d-l Vornic Tudoriţă Balş în calitate de Caimacam al domniei Moldovei; în curând veţi primì depeşa mea oficială, dar odată cu primirea prezentei veţi lăsà fără întârziere frânele guvernului».

Tot în 14 Iulie Marele Vizir comunică prin firul telegrafic Vornicului Teodor Balş numirea sa de Caimacam:

«Maiestatea Sa Imperială Sultanul găsind de cuviinţă a vă numì Caimacam al domniei Moldovei şi de a desărcinà pe Principele Grigorie Ghika din funcţiunea de Domn, l-am invitat telegrafic a depune în mâinile D-voastre frânele administraţiei.

«Veţi primì depeşa mea oficială şi Fermanul de investitură».

Nu s'a trecut săptămâna şi Fermanul Impărătesc pentru numirea Caimacamilor a ieşit din Cancelaria Inaltei Porţi.

Fermanul Impărătesc, adresat d-lui Vornic Teodor Balş, cu data de jumătatea lunii Zilkade 1272 (jumătatea lui Iulie 1856):

«Sfârşindu-se domnia Prinţului Grigorie Ghica, carele a fost numit de Mine Voevod al Moldovei, ce face parte întregitoare a Impărăţiei Mele, el a fost rechemat.

«Spre dovada simţimintelor Mele, ţintind la fericirea tuturor locuitorilor Imperiului Meu, Impărăteasca Mea plăcere, întipărită de bună voinţă, doreşte ca privilegiile ce au fost lor hărăzite ab-antiquo de către Inalta Poartă să fie mănţinute şi întărite cu deplinătate şi ca Reglementele ţerii să fie îmbunătăţite şi completate într'un chip priincios pentru binele locuitorilor.

«Prin stipulaţiile Tratatului general încheiat cu fericire, s'a hotărît a asigurà ţerii legi fundamentale ce se vor statornicì după o desbatere pătrunzătoare. Timpul de a împlinì această stipulaţie a sosit, şi fiindcă este de trebuinţă ca, în curgerea acestor dorite desbateri, cârmuirea ţerii să fie în starea celei mai desăvârşite nepărtiniri, şi că tu, Caimacame, tu eşti cunoscut de

Mine ca un om ce te-ai deosebit prin credința ta, dreptatea, dragostea către Patrie și integritatea, Căimăcămia Voevodiei Moldovei s'a încredințat, prin porunca și hotărîrea Mea Suverană, înțelepciunii tale și credinței, ca tu să fii șeful cârmuirii vremelnice, până la numirea noului Voevod, care va fi ales și orânduit după modul prescris prin viitorul nou reglement al țerii.

«Până când reglementele de față vor fi îmbunătățite și completate, se va urmà potrivit cu principiurile lor, asemenea se va considerà pravilicește anulată și desființată orice dispoziție făcută despre administrația țerii, neîntemeiată pe legile fundamentale ale țerii. Cârmuirea dar provizorie încredințată înțelepciunii tale va fi datoare a lucrà pe această cale; și fiindcă, după cum s'a hotărît, dorințele locuitorilor trebue să fie cercetate asupra îmbunătățirilor lăuntrice ale țerii, precum aceasta se va face obștește știut mai apoi printr'un Firman Impărătesc, este de datoria populațiilor a așteptà acel moment în poziția celei mai depline supuneri; și tu, tu vei fi dator, lucrând cu bun cuget și cu dreptate a jertfi toată luarea ta de seamă la mănținerea bunei orândueli în țară. Este dar de Impărăteasca Mea voință ca tu să iei măsurile potrivite cu aceste principii, și ca tu să pui toată silința spre a asigurà fericirea populațiilor.

«Spre a-ți explicà cele mai sus arătate și a-ți încunoștințà misia ta, s'a slobozit Firmanul de față dela Impărăteasca Mea Cancelarie. Indată ce voința Mea Suverană va fi cunoscută ție, tu te vei supune cu întregime la îndeplinirea poruncilor Mele».

Fermanul prin care fostul Domn Alexandru Ghika se numește Caimacam al Țerii-Românești, din 15 Iulie 1856:

«Alexanndre Ghika, vechiule Domn și acum Caimacam al Valahiei, vecinicească-se vredniciile Voastre.

«Termenul misiei Prințului Barbu Știrbei, fostul din a Noastră voință rânduit Domn al Valahiei, parte integrantă a Imperiului Nostru, fiind expirat, s'a depărtat din funcțiile sale.

«Fiindcă Impărăteasca Noastră voință este ca, spre dovedire de Inalta solicitudine și bunăvoință ce avem către toți locuitorii acestei Impărătești a Noastră provincie, administrația din lăuntru a țerii să se reformeze și să se perfecționeze așà, încât păstrându-se și întemeindu-se privilegiile acordate din vechime de Inalta Noastră Poartă locuitorilor Valahiei, să le asigure buna lor petrecere și fericire.

«Fiindcă stipulațiunile obștescului tratat, de curând cu norocire încheiat, au hotărît ca noua organizație a administrației acestei provincii a Imperiului Nostru să se desbată și să se hotărască, și epoca de a se pune în lucrare această hotărîre a ajuns.

«Este de cea mai mare importanță ca, pe câtă vreme se vor țineà deliberațiile într'aceasta, administrația țerii să păstreze o poziție cu totul nepărtinătoare.

«Cunoscând dar simțimintele Voastre de credință, de dreptate, de patriotism, și zelul, prin acest Impărătesc al Nostru Decret, încredințăm fidelității Voastre funcțiile de Caimacam al Domniei Valahiei, spre a guvernà vremelnicește țara până la alegerea și numirea de Domn, care se va face potrivit nouălor statute și regulamente, ce sunt a se așezà și după modul ce se va fixà.

«Până la săvârșirea reviziei statutelor astăzi în ființă, este de neapărat în principiu, ca aceste statute să-și aibă puterea lor lucrătoare: așà dar, orice act privitor la administrație și starea viitoare a țerii, carele nu va fi conform cu reglementele fundamentale astăzi în ființă, se va considerà în principiu ca în neființă; trebue, prin urmare, ca totdeauna să fii mișcat de acest principiu în administrația ad-interim a Valahiei încredințată înțelepciunii Voastre.

«Fiindcă s'a hotărît, și mai târziu prin Impărătesc al Nostru Decret se va specificà, ca și dorințele populației să fie consultate asupra reformelor din năuntru ce se vor face în Principat, locuitorii țerii sunt datori să adăste cu o deplină supunere rezultatul acestor lucrări; iar din parte-Vă. întrebuințând dreptatea și echitatea, Veți stărui, după datorie-Vă, a se păstrà liniștea obștească, luând toate măsurile trebuincioase spre acest sfârșit, și făcând tot ce va depinde de înși-Vă pentru asigurarea bunei petreceri a populației.

«Acestea sunt Impărăteștile Noastre voințe. Ca să cunoașteți cele de mai sus, și ca numirea Voastră să se obștească, s'a dat acest Ferman din Impărătescul Nostru Divan.

«Indată ce veți luà cunoștință de cele într'însul cuprinse, Vă veți grăbi a îndeplinì Impărăteștile Noastre porunci, și veți îngrijì a aduce întru îndeplinirea datoriilor Voastre înțelepciunea, credința și dreptatea.

«Dat în 15 ale lunii zilcade anul 1273 ($^{3}/_{15}$ Iulie 1856)».

In 15 Iulie, Spătarul Mihalache Cantacuzino Pașcanu și Vornicul Constantin Hurmuzaki au rădicat vocea lor pentru a protestà în contra scrierilor d-lui Nicolae Istrati, care a combătut prin publicitate Unirea.

«Câtevà întâmpinări asupra «Chestiei zilei» a d-lui Nicolae Istrati», de d-l Mihalache Cantacuzin, articol publicat în «Steaua Dunărei» dela 3 (15) Iulie 1856:

«I. Autorul broșurii zice că întrunirea «deșteaptă în unii mari sperări și în alții mari temeri»—se înțelege, socotim pe cei cu sperări, pe acei ce vor

unirea şi progresul. Acei cu temerile, de ce se tem? Nu cumvà de stârpirea abuzurilor?

«II. Sfatul dat să nu ne grăbim «de a ne pronunţà întru această chestie foarte importantă», este prea bun, şi cei ce vor unirea s'au gândit de mult la cele ce ar fi de folos ţerii lor; să lase dar timp şi celorlalţi a se gândi de acum înainte. Iar «excesul de patriotism», ce se impută celor cu Unirea nu-l credem să fie o scădere morală.

«III. Dacă cuvântul «în unire stă tăria este cuvântul lui Dumnezeu?» apoi desbinarea, antiunirea, al cui cuvânt este? — «Este unire, în bine, şi unire în rău,» zice autorul. Cei buni se unesc la bine, cei răi la rău, iată răspunsul.

«IV. Deşi «Icteniile sântei leturghii se repoartă numai la unire în religie,» însă unirea aceasta sufletească se cere dela creştini, pentru ca să o pue în lucrare la toate cele folositoare; altfel s'ar asemănà cu o sămânţă fără roade.

«V. Prea adevărat lucru este, că: «Imperii mari şi regate s'au şters de pe hartă»; dar cu atâta mai adevărat este şi aceea, că cele mici se şterg mai curând şi în mai mare număr. Şi oricum ar fi, oare nu-i de datoria noastră să căutăm ca ţara să ne fie mai mare, şi măcar cât decât mai tare?

«VI. Autorul zice chiar unite «Principatele nu se vor puteà apărà prin propria lor putere»; nimenea nu pretinde din contra; dar dreapta judecată ne spune că unite fiind, tot mai anevoie vor puteà fi înghiţite şi la întâmplare tot ar puteà rezistà, până le-ar veni un ajutor.

«VII. Cine ar vrea ca «Românii să primească cele întâi lovituri», sau

«VIII. Ar dori ca să fim «expuşi de a ne bate cu Nordul», sau măcar cu oricine altul? Dar din nenorocire poziţia ne este de aşà fel, că chiar când se bat alţii între dânşii, noi tot suferim. Pătimi-oar ţerile mai mult, decât au pătimit în răsboaele trecute, dacă s'ar întruni?

«IX. «Rusia a intrat şi a trebuit să iasă din Principate de zece ori». Aşa-i, dar cine ne poate spune că mai viind, ar ieşi iarăş? Noi am dori de a nu mai face asemeni încercări; de aceea vrem să ne întrunim.

«X. «Statele-Unite şi Elveţia» nu ne pot fi de exemplu. Ţerile acelea au o poziţie excepţională, şi apoi chiar şi acelea au un guvern central, lucru ce ne dă dovadă pentru întrunire, iar nu şi în contra ei. Şi dacă

«XI. «Grecia», precum zice autorul, n'ar fi profitat nimic cu guvernul ce are acum, n'ar fi de mirare: căci ea în timp de mai multe sute de ani n'a avut nici un fel de organizare; dar cu toate că a fost cu greu de a pune deodată un popor aşà de neastâmpărat pe calea civilizaţiei, totuş nimeni nu poate tăgădui că n'a făcut oarecare progres.

«XII. De este adevăr că antiunioniştii «nu ţin de altcevà decât de privilegiile strămoşeşti», apoi cum poţi zice că «n'avem dreptul de a pretinde unirea?» De n'am avea nici dreptul de a ne întruni şi a ne da nişte legi cum

se cade, apoi ce ne-ar mai rămâneà din autonomia și privilegiile noastre decât suma abuzurilor cari s'au întrodus?

«XIII. «Naționalitatea română nu o avem toți în convicție», zice autorul. Văzând urmările unor oameni, mulți au început a crede că autorul are dreptate.

«XIV. «In acest grad de pericol am pune și religia părinților noștri, care a ajuns a nu aveà preț la mulți dintre cărturari.» Oare nu cumvà și la mulți dintre farisei? De ar fi să răscolim țărâna părinților noștri, apoi ei, desbrăcați fiind de patimi și de tot lucrul înjositor, de sigur că ne-ar îndemnà la întrunirea Principatelor ca la o singură ancoră de mântuire, și ne-ar spune că dacă religia părinților noștri nu s'a pierdut atâtea sute de ani, bântuită de feluri de litfe, și poporul fiind în întunerecul neștiinței, cu atât mai puțin se va puteà periclità acum, când tot a mai străbătut o rază de lumină și când chiar și clerul a început a fi mai luminat.

«XV. Ca dovadă de sinceritatea antiunioniștilor, autorul spune că «au și sentimentul patriotismului, dar au și legături de familie, dar au și legături de averi». Au doară acelor ce vor întrunirea le lipsește tot șirul acesta de «și»? Sutele de boieri proprietari, de neguțători, de meseriași, cari s'au declarat pentru întrunire din toate părțile țerii, n'au și ei casele și familiile lor? Dar tocmai pentru aceea își doresc un viitor mai sigur pentru patria lor! Și apoi unde, cu cine, s'a arătat?

«XVI. «Dispreț către proprietari și către neguțători?» Tocmai acei ce vor întrunirea au declarat ca bază a alegerilor viitoarei Obștești Adunări pe proprietari și neguțători, fără însă a strâmbătăți pe celelalte clase, și dacă vor unirea, apoi tocmai pentru a da o mai mare siguranță proprietății și familiei, o doresc ei cu atâta căldură.

«XVII. «O putere limitrofă (Rusia) voește unirea.» Pe puterea aceasta nu o iartă onoarea de a face altfel. Cum ar puteà zice acum că este rău un lucru pe care l-a sancționat în Regulament ca un lucru firesc și bun?

«XVIII. Autorul se mai teme «de rivalitatea dinăuntru», dacă s'ar întrunì Principatele. Cu totul din contra: când va fi țara mai mare, micile ambiții păcătoase nu vor mai puteà aveà nici un efect.

«XIX. Se mai zice că «antiunioniștii vor să păstreze raportul legal cu Turcia». Dar cine-i acela, dintre cei ce vor unirea, care ar voì să rupă raporturile legale cu Poarta? De cunoaște autorul pe cinevà, să ni-l arate. Aceasta însă este o vădită denunțare și o urîcioasă calomnie.

«XX. Antiunioniștii «nici cu Domn pământean» n'ar voì întrunirea. Acei ce o vor, din contra, nu fac tocmai cel mai mare caz de Domnie, și dacă doresc ca noua căpitenie a Statului să fie dintr'o dinastie suverană, ei o vor numai ca prin aceasta să poată secà rădăcina pomului discordiei, și ca să

se poată pune odată un frâu îndătinărilor celor rele care sunt adevărata peire a ţerii. Şi apoi lăsând toate la o parte, unde-i bărbatul îndestul de capabil între noi, care să poată răspunde la o chemare aşà de mare?

«XXI. «Sângele strămoşilor», de care se vorbeşte atât în «chestia zilei», n'a apărat «Obşteasca Adunare», precum ajunsese a fi în timpii de pe urmă şi nici acea mare comoară numită «Regulamentul.» Acel sânge preţios s'a vărsat, pentru ca să avem totdeauna dreptul de a ne da legi şi de a ne alege Domnitorul, de a face pace şi răsboiu şi alte multe drepturi, de cari unor oameni se vede nici le pasă, deşi au aer a se preocupà numai de dânsele, şi cari toate la un loc înfiinţează drepturile şi privilegiile strămoşeşti întemeiate pe autonomia şi suveranitatea noastră, fără a jignì întru nimic suzeranitatea Turciei pe care nimeni nu o respinge.

Constantin Hurmuzaki a publicat, în «Steaua Dunărei» dela 3 (15) Iulie 1856, articolul următor, întitulat—«Un renegat al Unirei Principatelor—»:

«Astă iarnă, când ne venì trista ştire despre rezultatul conferinţelor dela Constantinopole în cauza Principatelor, cine alergà zi şi noapte din casă în casă şi ne agità în contra Turcilor? D-l Neculai Istrati.

«Cine strigà mai tare în contra tendinţei Porţii de a călcà driturile strămoşeşti şi a preface Principatele în paşalâcuri? D-l Neculai Istrati.

«Cine provocà întruniri şi adunări numeroase, cine perorà mai tare, cine jucà rol de tribun al poporului, de Baş-agitator? D-l N. Istrati.

«Cine şi-a stricat mai mult pieptul, îndemnând la o manifestare energică în contra protocolului conferinţelor dela Constantinopole din 11 Fevruarie? D-l N. Istrati.

«Cine chemà pe toţi in corpore la curte spre «a sili» pe Domnitor ca să subscrie împreună protestul? D-l N. Istrati.

«Cine strigà în gura mare: «dacă Vodă nu va voì să subscrie împreună cu noi protestul, să mergem la Mitropolie şi să protestăm?» D-l N. Istrati.

«Cine a subscris, cu litere mari, protestul din 18 Fevruarie, în contra protocolului conferinţelor dela Constantinopole din 11 Fevruarie? D-l N. Istrati.

«Cine a cerut între altele şi «Unirea Principatelor?» Şi — D-l N. Istrati.

«Dar! şi d-l N. Istrati a cerut Unirea Principatelor!

«Dovadă protestul subscris de d-lui şi protestul acel curajos, acel energic, acel patriotic, care face onoare atât acelui ce l-a compus, cât şi acelor ce l-au subscris şi care, între altele, cuprinde şi următoarele cuvinte: «Aceste declaraţii, făcute într'un chip atât de solemn în faţa universului, au fost pentru Români piatra credinţei în mijlocul viforelor şi al nenorocirilor de pe urmă şi temelia speranţelor celor mai scumpe, că la viitoarea pace, iu-

bita noastră patrie nu numai va păstrà ceeace a avut, dar încă va dobândi tot ce-i mai trebue, pentru ca să poată împlinì misia ce de către Provedinţă şi interesul Europei i s'a pus la gurile Dunărei, adecă Unirea Principatelor».

«Cu toate acestea tot d-l N. Istrati, ca un bun comediant carele, prin îndatinata sa schimbare de roluri, a ajuns la o virtuozitate atât de rară, încât a întrecut chiar şi Metamorfozele lui Ovid, astăzi ni se înfăţişează sub mască ultra-turcească ca stegar al Neunirei Principatelor şi—risum teneatis, amici—ca apărător al privilegiilor strămoşeşti, între cari, secole întregi, a figurat şi răposata sclavie, după care mai toţi partizanii neunirei şi astăzi încă oftează; ni se înfăţişează, zic, ca apărător al «suzeranităţii Porţii», ba chiar şi al însuş «Imperiului otoman», pe care numai aceia l-au putut atacà, cari, ca dumnealui, au fost în stare de a se face de bună voie crainic public, cetind în biserică la Sf. Spiridon buletinul biruinţei ruseşti din Asia.

«Vai de Imperiul otoman, dacă soarta lui ar atârnà dela apărarea ce-i promite un cameleon, un Proteu politic, ca d-l N. Istrati, sau «Nepărtinitorul», carele neputând dispune nici de talent, nici de cunoştinţe ordinare, necum de cunoştinţe publice, îndoapă pe cetitorii săi cu greţoasele lepădături, culese din cele mai despreţuite foi străine — din foile inspirate de inimicii cauzei Românilor.

«Noi am plânge soarta Turciei dacă ea, care singură a putut susţineà la Dunăre o luptă glorioasă cu giganticul colos dela Nord, astăzi, după încheierea păcii, ar fi redusă la trista necesitate de a aşteptà apărarea driturilor sale dela o mână de oameni, compusă din cunoscuţi inimici ai ei. Dar! din cunoscuţi inimici ai ei, zicem; căci cine nu ştie că mai toţi amicii politici ai «Nepărtinitorului» au fost, toată vieaţa lor, sateliţi ai consulilor ruseşti, partizani şi scutelnici declaraţi ai Rusiei, instrumente ale politicei ei, şi arătau cu degetul pe acei cari cutezau a «vorbi» măcar de suzeranitatea Porţii? Cine nu ştie, că tocmai aceia cari se zic astăzi apărători ai suzeranităţii, în timpul ocupaţiei ruseşti, au renegat Turcia întru atâta, încât ascundeau chiar şi Nişanurile turceşti, pe când chiar şi d-l Kotzebue purtà încă pe al său? Intocmai ca emancipaţii cari, nedeprinşi a trăì fără stăpân, umblă căutându-şi nou stăpân, tot aceşti apărători ai «Imperiului otoman», poate pentrucă n'avem încă consul rusesc în Moldova, năzuesc astăzi la alt stăpân, unde neunirea Principatelor află simpatii încurajătoare.

«Şi apoi încă mai are d-l N. Istrati curajul de a se servì de un argument perfid al jurnalelor de Viena şi a reprezentà idea Unirei Principatelor ca o intrigă rusească, când toată lumea ştie că autorul acestei idei măreţe în lumea diplomatică este alesul Franciei, Imperatorul Napoleon III, a căruia rară înţelepciune şi tărie de voinţă a ştiut a înălţà acea binecuvântată ţară la cel dintâiu rang între staturile Europei, a dictat pacea dorită şi a con-

tribuit la răsturnarea protectoratului uzurpat și la asigurarea driturilor noastre, mai mult decât celelalte puteri împreună.

«Chiar și acei cari, ca d-l N. Istrati, nu cunosc altă limbă, decât acea română, se pot încredință din «colecția protocoalelor conferințelor dela Viena», traduse de d-l Codrescu, și anume din protocolul VI, că reprezentantul generoasei Francii, d-l Bourqueney, a propus, încă la conferințele din Viena, în 26 Martie 1855, Unirea Principatelor sub un prinț din una din familiile domnitoare ale Europei, și a desvălit această idee de mântuire într'o expunere plină de lumină și de adâncă pătrundere politică, — expunere demnă de marele renume al acestui bărbat de stat.

«Dacă autorul «Chestiei zilei în Moldova» ar fi cetit și protocoalele conferințelor dela Paris, și anume protocolul No. 6 din 8 Martie 1856, ar fi mai văzut: 1) că și la Paris, Unirea Principatelor s'a propus și s'a apărat cu căldură tot de către reprezentanții mărinimoasei Francii; 2) că Unirea s'a adoptat și de către ilustrii reprezentanți ai Angliei, Rusiei și Sardiniei, precum mai târziu și de către reprezentantul Prusiei, care a dat Românilor atâtea dovezi de bunăvoință, și 3) că plenipotentul Austriei, d-l contele Buol, n'a putut altmintrelea împiedică proclamarea hotărîrii majorității favorabile Unirei, decât prin adoptarea ei condițională; iată cuvintele lui proprii: «Mai târziu, și când se va fi constituit în Principate o instituție care ar puteà fi considerată ca un organ legitim al dorințelor țerii, se va puteà procede la unirea ambelor provincii cu deplină cunoștință a lucrurilor».

«De cunoșteà d-l N. Istrati aceste protocoale, ne-ar fi scutit de ridicula întrebare: «Unde anume am puteà vedeà documentul doveditor, că Occidentul este într'adevăr dispozat a transformà poziția noastră politică?»

«Spre mai mare încredințare, noi mai citàm câtevà fragmente din protocolul ședinței din 8 Martie; iată-le: «Dumnealui întâiul plenipotențiar al Franciei este de socotință, că Unirea ambelor Principate răspunde la nevoile descoperite prin cercetări pătrunzătoare, că Congresul ar trebuì să o admită și să o proclame», și mai departe: «Unirea Principatelor, fiind fără contrazicere un element de tărie și de prosperitate, răspunde la obiectul propus îngrijirei Congresului».

«Din aceste toate și orbii pot vedeà: *a)* că stăruința pentru Unirea Principatelor, departe de a fi necompatibilă cu respectul și recunoștința cuvenită Puterilor Occidentale, mai ales este un omagiu, ce datorim mărinimoasei majorități a Puterilor reprezentate la Congresul din Paris; *b)* că nu acei ce doresc Unirea Principatelor pretind a modificà Tratatul de pace, ci din contră tocmaĭ aceia cari, prin opunerea lor la hotărîrea majorității Congresului și prin năzuirea lor numaĭ la una din Puterile aliate, zădărnicesc scopul resbelului și spiritul Tratatului, care a fost și este desființarea a orice pro-

tectorat excluziv, a orice amestecare în trebile dinăuntru ale Principatelor; *c)* că cererea Unirei Principatelor nu este o purtare manifestă în contra Curţii Suzerane, după cum declamă d-l Istrati, nu stă nici cum în contrazicere cu suzeranitatea Porţii, căci «suzeranitatea» nu este «suveranitate».

«Congresul dela Paris, acest areopag compus de corifeii diplomaţiei Europeane, de bărbaţi îmbătrâniţi în studiile şi practica politicei şi a dritului gintelor, niciodată n'ar fi propus Unirea Principatelor, dacă aceasta ar fi o călcare a suzeranităţii Porţii; căci scopul resbelului a fost apărarea, iar nu surparea driturilor Porţii.

«Dacă capitulaţiile — aşà se numiau toate tratatele între Turcia şi Puterile creştine — nu sunt litere moarte, nu sunt hârtii răsuflate, dacă dritul gintelor nu este o crudă minciună, Principatele au fost şi sunt «suverane», şi, prin urmare, pot încheià — după cum avem atâtea exemple — atât cu Puteri străine, cât şi între sine, tot felul de tratate; aşà dar şi Tratatul pentru Unirea acestor două staturi.

«Altă dată vom tratà despre această materie mai pe larg, şi vom dovedì, cu istoria şi dritul gintelor în mână, că prin recunoaşterea suzeranităţii şi chiar prin plata unui tribut, necum «unui peşcheş», cum se numeşte acea dare în capitulaţii, «nu se pierde suveranitatea».

«Astă dată vom mai întrebà încă pe d-l Istrati, cum poate apărà d-lui şi «Nepărtinitorul» «suzeranitatea Porţii», când «Jurnalul de Constantinopole», No. 714 din $^{14}/_{26}$ Iunie 1856, jurnal subvenţionat de guvernul turcesc, pretinde că Poarta otomană nu este «suzerană», ci «suverană» a Moldovei şi a Valahiei.

«Nepărtinitorilor! cetiţi acel jurnal, şi schimbaţi-vă programul. Sau spuneţi-ne şi nouă, cum se potriveşte programul d-voastre cu următorul fragment din sus citatul articol?

«Este necontestabil că Hatihumaiumurile date Principatelor sunt mărturii nerecuzabile ale «Suveranităţii» şi nu ale «Suzeranităţii» Porţii asupra acestor ţeri.» Tot acel jurnal se arată nemulţumit cu Tratatul de pace dela Paris, pentrucă n'a recunoscut «Suveranitatea» Porţii asupra «Principatelor», adăogând că articolul atingător de aceste ţeri ar fi trebuit a se scrie în modul următor: «Sub garanţia Puterilor, protectoratul uzurpat al Rusiei asupra Valahiei şi Moldovei este surpat, şi Inalta Poartă intră iar în «suveranele» sale drituri asupra acestor două provincii ale Imperiului otoman, cari se vor administrà de acum potrivit cu Hatihumaiumurile octroiate prin Sultani.» — Sapienti pauca—.

«Ne rezervăm dreptul de a supune doctrina «Jurnalului de Constantinopole.» cât şi «Chestia zilei» unui examen pătrunzător şi conştiinţios».

Situațiunea Moldovei în urma instalării Căimacămiei Vornicului Teodor Balș este caracterizată în raportul din 24 Iulie, trimis de Consulul Place Comitelui Walewski.

«Am adus la cunoștința E. V. retragerea Prințului Ghika și instalarea noului Caimacam, care trebue să administreze în mod provizoriu țara.

«Am raportat de asemenea împrejurările cari au însoțit instalarea oficială a acestui guvern interimar.

«Aceste incidente diverse și influința lor probabilă asupra cestiunii Unirei Principatelor mă silesc să expun E. V. în mod clar situațiunea țerii.

«Când am venit în Moldova, am găsit populațiunea cu totul mișcată de declarațiunile ce E. V. și majoritatea plenipotențiarilor ați făcut în Congresul din Paris, privitoare la Unire. Se sperà că un proiect atât de potrivit cu dorințele și interesele Principatelor și sancționat mai dinainte printr'o dispozițiune a Regulamentului Organic, nu va mai întâmpinà piedici serioase, din momentul în care obținuse asentimentul aproape al tuturor Puterilor, iar Puterile cari nu doriau realizarea Unirei declarase că se vor conformà dorințelor țerii, exprimate în mod liber. Astfel s'a văzut cu plăcere Divanul obștesc profitând de cea dintâi ocazie ce i s'a dat, pentru a se asocià la demersurile ce făcuse Domnitorul. Erà de ajuns prin urmare o mică impulsiune pentru a produce în Moldova o manifestație generală.

«De altfel când judecă cinevà aceste țeri, nu trebue să piardă din vedere caracterul locuitorilor lor. Fondul acestui caracter îl formează nedumerirea și frica: aceasta nu trebue să ne surprindă. Niciodată n'a fost vreo țară supusă la mai multe hărțueli și influințe diferite. Incunjurate de trei state mari, de cari se tem în acelaș grad, dacă nu pentru aceleași cauze, Principatele Dunărene trăesc totdeauna cu frica de a nu fi într'o zi absorbite cu totul de unul din ele. Având convingerea îndeajuns de întemeiată, că Anglia și Prusia nu pot întreprinde nimic eficace contra lor sau pentru ele, ele nu-și pun speranțele lor decât în acțiunea Franciei. Depărtarea Franciei le garantează în contra oricărei putințe de absorbire; politica ei față de ele implică totdeauna prin sine însăș idea celei mai desăvârșite dezinteresări, și aceasta explică, independent de legăturile de rassă și de curentul care le atrage spre obiceiurile și limba noastră, simpatiile Românilor pentru noi, precum și încrederea lor în cuvântul nostru. Ei nu așteptau decât un semn dela noi, dar îl așteptau.

«Fără îndoeală, manifestațiile Domnitorului și Divanului aveau o valoare considerabilă, ce rezultă mai ales din pozițiunea înaltă a organelor lor. Dar aceste acte nu constituiau expresiunea dorințelor întregei populațiuni, așà cum a cerut-o Congresul din Paris, și multe persoane ezitau încă de frică,

să nu se dea înșiși pradă dușmăniei Turciei și Austriei, dacă s'ar pronunță înainte de a se vedeà Unirea asigurată de ajutorul Franciei. In astfel de împrejurări ați binevoit E. V. să mă trimiteți în Moldova, după ce m'ați învestit cu instrucțiunile cele mai categorice.

«Știu că unele motive ar fi părut că mă obligă a întârzià. Căci se puteà naște întrebarea, dacă nu erà cumvà periculos a pune în mișcare o populațiune întreagă pentru o cestiune vitală, care nu poate decât să excite pasiunile, dacă acest pericol se va mărì în urma întârzierei, ce prelungirea ocupațiunii austriace o aduceà intrării în funcțiune a Comisiunei Europeane, dacă o manifestație favorabilă Unirei nu va îndemnà pe cei cari îi sunt dușmani să facă alta în sens contrariu, dacă, în sfârșit, susceptibilitățile Turciei, deșteptându-se prin demonstrațiuni pripite, nu vor face ca această Putere să iea măsuri pentru a le împiedicà efectul.

«Nu mi-am ascuns de loc aceste obiecțiuni, dar în acelaș timp răspunsul se prezintà dela sine.

«1. Dacă populațiunea moldovenească poate fi pusă în mișcare cu ușurință, ea poate fi mânuită și îndreptată tot atât de ușor, dacă nu-i lăsată să ajungă la o prea mare exaltare. Inflăcărând-o nu puteam să mă tem de nimic, mai ales că având la îndemână la Iași pe șefii acestei mișcări, îmi erà ușor să le inspir o direcțiune moderată. Faptele ce le-am expus în corespondența mea și situațiunea actuală a țerii au justificat cu prisosință prevederile mele.

«2. In cât privește întârzierea sosirei Comisiunei pe teritoriul Principatelor, oricât ar fi de regretabilă, nu erà cu neputință să trag folos din ea. Dacă Comisarii s'ar fi prezintat după semnarea păcii și dacă ar fi întrebat imediat populațiunea, nevoia acesteia de a se întrunì, de a-și formulà dorințele, aceasta ar fi putut aduce în sânul ei o fierbere, pe care poate n'ar fi putut-o stăpânì o administrație trecătoare, totdeauna mai slabă decât un guvern stabilit mai de mult; profitând însă de timpul ce i-a rămas, îi erà ușor să se consulte în liniște, să-și dea seamă fără ură și să meargă la vot, oarecum fără grabă prea mare. De altfel guvernul domnesc erà acì pentru a înăbușì orice încercare de dezordine; și dacă în aceste demersuri pregătitoare s'ar fi amestecat și puțină pasiune, aveà tot timpul necesar să se potolească așà fel, încât Comisiunea n'ar fi avut a aprecià decât expresiunea liniștită și chibzuită a adevăratelor nevoi ale țerii!

«3. Fără îndoeală manifestațiunile în favoarea Unirei trebuiau să dea naștere la altele în sens opus. Dar departe de a vedeà în aceasta un motiv de a ezità, nu vedeam decât un motiv mai mult să nu-mi fie teamă de a pune cestiunea în mod sincer.

«Toate Puterile au declarat că voesc să se conformeze dorințelor populațiunei; nici una din ele nu are prin urmare intențiunea de a o surprinde

întrebând-o pe neaşteptate, şi deci nici una nu poate să se teamă ca adversarii, ca şi partizanii Unirei, să aibă ocazia de a se explicà cu maturitate.

«Voiu adăogà că din punctul nostru de vedere erà avantajos să procedez astfel. Căci partidul Antiunionist, de care s'a făcut oarecare sgomot. este în realitate cu mult mai puţin numeros decât pare, şi nu erà rău de a-l somà să se arate, să-şi dea numele membrilor, să-şi expună motivele, pentru ca să se ştie în ce-i constă adevărata lui valoare.

«4. In sfârşit, în cât priveşte Turcia, ar fi o greşeală gravă a crede, că ea nu ştie perfect cari sunt dispoziţiunile Moldovenilor. Demonstraţiile acestora nu puteau să-i aducă nimic nou cu privire la dorinţa Unirei, care ar aveà fără îndoeală ca scop să scape aceste ţinuturi nenorocite de venalitatea hrăpariţă a ministrilor Porţii. Astfel ori se făceau ori nu se făceau demersuri imediate în favoarea Unirei, nu erà mai puţin neîndoios că Turcia va uzà de puterile ce i-a dat Congresul din Paris, ca să organizeze un guvern provizoriu în sensul cel mai favorabil vederilor ei.

«Alegerea noului Caimacam este destul de semnificativă, cu atât mai mult că d-l Tudoriţă Balş face de multă vreme jertfe băneşti pentru a-şi ajunge scopul şi că înainte cu câtevà luni fusese desemnat ca Principe Interimar.

«Acestea sunt, Domnule Ministru, raţiunile ce s'au prezintat spiritului meu pentru a combate obiecţiunile ce s'ar fi putut ridicà în contra demersurilor imediate în favorul Unirei. Dar chiar dacă aceste argumente nu m'ar fi impresionat decât puţin, există altul care le covârşià pe toate şi care nu-mi permiteà să ezit nici un moment. Acesta erà instrucţiunile atât de hotărîte ce mi-aţi dat E. V. în audienţa mea de concediu.

«Astfel m'am pus la lucru dela sosirea mea aci şi îndată ce am repetat, după ordinul E. V., cuvintele E. V. Prinţului şi Moldovenilor celor mai luminaţi, «adică că cei ce se vor pronunţà în favoarea Unirei n'aveau să se teamă de nimic şi că vor fi susţinuţi sus şi tare», efectul a fost, că orice umbră de ezitare a dispărut. Caracterul lor s'a oţelit prin siguranţa, că nu aveau să se teamă de nici o urmare a manifestaţiunilor ce voiau să facă.

«E. V. aţi putut vedeà din corespondenţa mea, dacă intenţiunile E. V. au fost urmate.

«Cea mai pacinică propagandă s'a organizat în Iaşi şi s'a răspândit fără turburări în provincii. Guvernul s'a pus singur în fruntea ei ca să o conducă, dându-i mai multă autoritate.

«Doi dintre şefii clerului au publicat manifeste de mare importanţă, în dispoziţiunile religioase în cari se află această ţară.

«S'au pus bazele unui ziar şi s'au făcut publicaţiuni pentru a răspândi această idee.

«S'au trimis delegaţi în judeţe şi au prezintat acolo adrese, cari s'au acoperit de semnături.

«In sfârşit în călătoriile intreprinse de Principe în ultimul timp, prezinţa sa a fost peste tot locul o ocazie pentru populaţiune de a se pronunţà sus şi tare

«Acestea sunt rezultate pozitive şi cari au pe lângă aceasta folosul că mulţi oameni timizi, cari astăzi ar ezità fără îndoeală, se găsesc legaţi prin angajamentele ce au luat.

«Nu voiu trece sub tăcere, cu privire la aceşti oameni, că ei au fost unul din motivele, care m'a îndemnat să lucrez fără întârziere, când terenul erà încă liber de orice influinţă contrarie, pentru ca să nu le las răgaz de a da înapoi.

«Dacă de altă parte partidul Antiunionist a crezut că trebue să opună o propagandă activităţii noastre, n'avem decât să ne felicităm, căci şi-a descoperit secretul slăbiciunii sale.

«In această situaţie noi nu putem deci decât să regretăm organizarea nouei Caimăcmăii.

«D-l Balş, ce e drept, n'a făcut cunoscut prin nici un act oficial politica ce-şi propune să urmărească; dar este destul de uşor să o construim din antecedentele sale.

«In jurul lui au venit să se grupeze toţi indivizii contrari Unirei, sau mai bine el însuş este acela care i-a adunat şi le-a dat cuvântul de ordine, pentru a-şi pregătì realizarea proiectelor sale viitoare.

«Faptele aduse la cunoştinţa E. V., în depeşa mea dela 6 c., nu ne pot lăsà nici o îndoeală asupra naturei proiectelor d-lui Balş, şi este învederat că n'a fost numit de Poartă Caimacam, decât cu condiţiunea să întrebuinţeze toate mijloacele pentru a mănţineà separaţiunea celor două Principate.

«Cu tot interesul învederat al ţerii sale pentru Unire, d-l Balş se lasă dus de speranţa, că va ajunge odată Domn al Moldovei; el va continuà chiar să facă sacrificii mari pentru a ajunge acest scop, neobservând că-şi iea asupră-şi o grea sarcină, care probabil îl va sdrobì.

«Greutăţile ce va întâmpinà la fiecare pas, sforţările chiar ce le va face pentru a împiedica Unirea îi vor creà numeroşi duşmani, cari vor împiedicà alegerea lui, dacă va intrà în luptă un candidat mai influent decât el, cum este prinţul Sturdza, ceeace se va şi întâmplà. Deocamdată, atât timp cât va durà, poate contà pe sprijinul Austriei, care a găsit într'însul un instrument docil. Am motive a crede că l-au lăsat să spereze, mai mult decât domnia trecută. Mai multe indicii mă fac să presupun, că dacă Cabinetul din Viena va reuşi să mănţină separaţiunea celor două Principate, va propune pentru fiecare din ele un prinţ indigen ereditar, dând ca motiv că această ereditate va fi un mijloc de a smulge ţara din anarhie.

«Nu încape nici o îndoeală că ea are în vedere pentru Moldova pe d-l Balş şi lăsând să-i strălucească înaintea ochilor o speranţă atât de mare, ea poate fi asigurată de concursul lui pentru a împiedecà Unirea.

«Rog pe E. V. să binevoiţi a crede, că în tot ceeace spun aci, nu sunt condus de nici un spirit de animozitate sistematică, căci personal îmi este foarte indiferent, dacă Principatele vor fi unite sau separate ; dar eu judec după ceeace văd, şi luând, natural, ca punct de plecare instrucţiunile ce mi-aţi dat şi ţinta ce am ordin să ating. Dela numirea d-lui Balş, agenţii austriaci îşi ascund aşà de puţin proiectele lor, afişează atât de mult pretenţiunea de a stăpânì aceste ţeri şi de a le asimilà într'un chip sau într'altul, dominând administraţia şi exercitând o presiune asupra manifestării voturilor populaţiunilor, încât cred că aş lipsì dela îndeplinirea celei mai imperioase datorii, dacă nu v'aş atrage atenţiunea asupra celor ce se petrec. De altfel în această purtare nu este nimic surprinzător. Austria are un interes atât de mare să iea pentru sine în aceste părţi poziţiunea covârşitoare, pe care armatele aliate au smuls-o Rusiei şi să gonească toate celelalte influinţe, încât ea va merge departe în întrebuinţarea mijloacelor, sau pentru a da la o parte piedicile cari o vor stingherì aci, sau pentru a ne înşelà înşine asupra adevăratelor noastre interese.

«In acest moment singurul lucru de care-i este frică, este Unirea Principatelor, care dând soliditate reorganizaţiei ce se pregăteşte, va da acestor provincii mijlocul de a scăpà, într'un viitor apropiat, de influinţa abuzivă a statelor limitrofe. Astfel am văzut Cabinetul din Viena îndemnând Turcia să profite de dispoziţiunile Tratatului din Paris, care da în mâinile Puterii suzerane organizarea guvernului interimar.

«Abià a părăsit Marele Vizir Viena şi s'a dus la Constantinopole şi s'a şi grăbit să scape de Principele Ghika—deşi scrisese puţin timp înainte Domnitorului prin Fuad Paşa—că, fiind favorabil Unirei, erà silit să-l înlocuească printr'un boier, care va promite să susţină o politică opusă.

«Deci Austria se poate crede pe calea cea bună pentru a-şi ajunge scopul şi se va vedeà din întârzierile ce va continuà să aducă retragerii trupelor sale, că contează pe prezenţa lor pentru a intimidà opoziţia. Ea va şti să întrebuinţeze timpul, care va mai trece până la venirea Comisiunei.

«Astfel nu voiu ascunde E. V. faptul, că o mare descurajare a cuprins pe un anumit număr de partizani ai Unirei. Acesta este un rezultat inevitabil al caracterului timid, despre care v'am vorbit la începutul scrisorei mele, timiditate întreţinută de nesiguranţa viitorului. Această descurajare este mărită de svonurile ce s'au răspândit aci şi cari au fost propagate de ziarele germane, că Francia va abandonà idea Unirei. Şi cum ea este aceea, care atât la Viena, cât şi la Paris, a luat cea dintâi această idee sub patronajul

său, temerile Moldovenilor ar fi foarte naturale, dacă Francia şi-a modificat politica.

«Dar eu, m'am silit să-i asigur, spunându-le că guvernul imperial a fost foarte atins de simpatiile ce populaţiunea românească le-a manifestat la orice ocazie pentru ţara noastră, şi de încrederea ce i-a dovedit, pentru ca cineva să-şi permită a crede că guvernul nostru va înceta un singur moment a se ocupa cu stăruinţă de interesele Principatelor şi a ţinea seamă de dorinţele lor.

«Cu toate acestea, într'o perioadă când situaţia începe a fi încordată şi când fiecare zi ne apropie de momentul în care populaţiunea va fi consultată, îmi voiu permite a indica folosul ce ar rezulta, dacă ei n'ar avea nici un motiv de a se înşela asupra intenţiunilor noastre, şi dacă ar veni vreo dovadă de interes, care să-i asigure pe deplin.

«Dacă totuş E. V. aţi decis că trebue să renunţ de a susţinea proiectul Unirei Principatelor, îndrăznesc să vă rog a-mi da nouă ordine în această privinţă.»

Cu toate acestea, Comitele Walewski dă în 26 Iulie Consulului Victor Place instrucţiuni de a nu ascunde că guvernul Franciei este şi va fi pentru Unire, însă să se ţie în rezervă, ca să nu se zică că a exercitat o presiune asupra spiritelor.

«Corespondenţa D-voastre a sosit la Departament la 6 a acestei luni.

«Am cetit cu mult interes desluşirile şi aprecieţiunile ce ne-aţi transmis relativ la importanta cestiune a Unirei.

«Raportul în care ne faceţi cunoscută părerea şi dispoziţiunile clerului moldovean a atras în special atenţiunea noastră şi putem conchide atât din convorbirea D-voastre cu Arhimandritul, cât şi din alte fapte ce aţi adunat, că cauza Unirei este asigurată că va avea pentru dânsa voturile populaţiunei.

«Nu-mi explic ce l-a putut face pe Principele Ghika să bănuească, că stăruinţele Turciei şi Austriei ar fi determinat guvernul imperial să-şi schimbe modul său de a vedea.

«Mă grăbesc să vă dau asigurare deplină în această privinţă.

«Părerea noastră este tot aceeaş pe care v'a făcut-o cunoscută Departamentul Afacerilor străine şi aţi putut observa, că ziarele franceze n'au lăsat fără răspuns insinuările unor foi străine, cari pretindeau că noi am fi cedat influinţelor Austriei. Aceasta nu este exact. Dar este adevărat că la Viena s'au preocupat cu destulă aprindere de demersurile ce aţi făcut pentru a determina sau a mări mişcarea în favorul Unirei şi a stârni manifestaţiuni în acest sens.

«Veţi căuta, fără îndoeală, a vă pune la adăpost de orice învinuire de această natură, evitând demonstraţiunile, cari ar putea da de bănuit, că noi

căutăm să exercităm asupra părerilor un fel de presiune, care, n'am nevoie să vă amintesc, nu este deloc în interesul guvernului imperial. Cu cât mişcarea în favoarea Unirei este mai spontaneă şi mai generală, cu cât această combinaţie este mai în conformitate cu dorinţele ţerii, cu atât mai puţin trebue să căutăm a interveni printr'o ingerinţă, care ar puteà fi un pretext să se spună, că există manifestaţiuni artificiale acolo, unde în realitate nu există decât expresiunea simţimintelor intime ale marei majorităţi a poporului.

«Este de ajuns să se ştie, că guvernul M. S. Imperiale va susţineà cu influinţa sa, în deliberările Puterilor, dorinţa Moldo-Valahilor, favorabilă Unirei.

«Chiar pentru aceasta ţinem, ca adevărata părere a ţerii să se desfăşure în mod liber, fără ca vreo influinţă străină să-i împiedice avântul.»

Ceremonia instalării de Caimacam al Valahiei a Principelui Alexandru Ghika a avut loc în (16) 28 Iunie 1856.

«E. S. Kiamil-Bei, introducătorul ambasadorilor, a sosit în Capitală la 16 ale curentei, aducător Fermanului imperial, pentru numirea I. S. Prinţului Alex. Ghika în calitate de Caimacam.

«E. S. a fost primit aici cu toate onorurile cuvenite rangului său şi a înaltei misii, cu care a fost însărcinat de M. S. Sultanul.

«Ieri la amiazi în sala Adunării Generale a Mitropoliei, s'a cetit fermanul.

«Autorităţile civile şi militare, precum şi corpul diplomatic, au fost faţă la această ceremonie, ce a atras un numeros concurs de spectatori.

«Prinţul Ghika, înconjurat de ministri, a mers înaintea E. S. Kiamil-Bei, spre a-şi primì din mâinile sale Fermanul imperial, şi conducând pe E. S. pe o estradă ce erà pregătită, a urmat cetirea Fermanului în limba turcească; după aceasta cetirea s'a reprodus în limba română de Ministrul Justiţiei.

«După această îndoită cetire, E. S. Kiamil-Bei, adresându-se către asistenţi, a pronunţat un discurs, la care Prinţul Ghika i-a răspuns prin o alocuţie urmată de aplauze şi de strigăte repetate de mai multe ori: Să trăească Prinţul Alexandru Ghika!»

E. Sa Kiamil-Bei a rostit următorul cuvânt:

«Maiestatea Sa Sultanul, după ce a hotărît a pune capăt administraţiei Prinţului Ştirbei, a numit pe I. S. Prinţul Alexandru Ghika spre a guvernà ţara în însuşire de Caimacam.

«D-v. cunoaşteţi îngrijirea cea înaltă şi vie a M. S. mperiale, pe care stipulaţiile Tratatului de Paris din nou au mărturisit-o.

«Reglementul Organic are a se revizui spre a îmbunătăţi administraţia dinăuntru a ţerii şi a asigurà îndemânarea şi fericirea populaţiunilor.

«Valahia trebue să păzească o poziție liniștită și demnă, și să aibă o întreagă și deplină încredere în sentimentele Inaltei bunevoințe a M. S. Sultanului, spre a grăbì îmbunătățirile administrative dinăuntru, cari se vor desbate, se vor încuviințà și se vor pune în lucrare de Inalta Poartă.»

I. Sa Prințul Caimacam a răspuns următoarele:

«Cu supunere am ascultat ordinele M. S. Imperiale. Luând frânele guvernului, dator sunt a exprimà astăzi dinaintea E. V. că mă simt măgulit, că M. S. Imperială a binevoit a mă chemà din nou în fruntea administrației, pentru o epocă în care instituțiile acestei țeri, consacrate de către ai săi glorioși strămoși, se vor statornicì și se vor desvoltà.

«Sper a crede că M. S. Imperială, numindu-mă, n'a fost însuflețită decât prin aducerea aminte, că urmez încă a mă bucurà de priința și de încrederea de care locuitorii m'au încunjurat în trecuta mea carieră.

«Românii, Excelență, nu vor uità niciodată părinteasca îngrijire ce-i mărturisește fermanul M. S. Imperiale, și nici vor lipsì a arătà a lor recunoștință către Augustii aliați.

«Insărcinarea mea astăzi e mare, o simțesc, dar sperez că cu ajutorul simpatic al locuitorilor țerii, nu mă voiu slăbì sub povară; puterile mele le razim în protecția M. S. Imperiale, și în dragostea concetățenilor mei.

«Rog pe E. V. de a crede că voiu întrebuințà toate ale mele mijloace, ca locuitorii Valahiei, fericiți de întemeierea drepturilor și a bunei stării lor, să binecuvânteze neîncetat numele de August al M. S. Imperiale.

«Ca încheiere rog pe E. V. de a depune la picioarele tronului M. S. Imperiale omagiul sentimentelor mele de recunoștință și de credință. Binevoiți a primì pentru D-V. înși-Vă, Excelență, expresia celei mai adânci a mele considerații.»

Solemnitatea cetirii Fermanului Imperial pentru numirea Vornicului Teodor Balș Caimacam al Moldovei, a urmat în Iași în 11 (23) Iulie.

Miercuri, în 11 ale curentei, o mare adunare compusă din Preasfinții Mitropolitul Sofronie, Episcopul eparhiot Meletie și Stravropoleos Filaret, cu înaltul cler, EE. LL. Ministrii și Directorii osebitelor Departamente administrative și judecătorești, Corpul academic și Facultatea medicală, în mare uniformă, d-l General-Maior Baron de Gablenz Comandantul corpului de ocupație, d-l General Reznicec, ofițerii superiori, corpul diplomatic, și un mare număr de boieri s'au întrunit la 11 ore la Palat în sala Tronului.

Trupele de toată arma, cari formează garnizona Capitalei, jandarmeria

şi pompierii în uniformă de paradă, erau înşirate pe piaţa Palatului. Un detaşament de grenadiri imperiali-regali de Austria cu tunuri erà aşezat lângă Palat.

La 11 $^{1}/_{2}$ ore, doi adjutanţi şi un cortegiu de Curte au mers la otelul E. S. Kiamil-Bei, spre a-l conduce la Palat, unde Comisarul Imperial s'a primit cu onorurile militare şi de către Ex. Sa Caimacamul ce erà inconjurat de ai săi adjutanţi şi de membrii Ministerului.

După ce s'au aşezat în Sala Tronului, care erà ornată cu portretul M. S. Sultanului, în faţa acestei impozante adunări, E. S. Comisarul a immânat Fermanul imperial în mâinile Caimacamului, carele, după ce l-a ascultat cu onorurile cuvenite, l-a dat Secretarului de Stat Prinţul Ion Ghica, iar acesta translatorului d-l Argenti, carele a cetit actul în limba turcească, iar Secretarul de Stat a cetit traducerea românească.

La cetirea acestui act imperial, trupele au prezintat armele, şi artileria imperială a Austriei l-a urmat cu 21 lovituri de tun.

E. S. Kiamil-Bei a rostit apoi către adunare următoarele cuvinte:

«Maiestatea Sa Imperială Sultanul, după ce a hotărît a pune capăt administraţiei Prinţului Ghika, a numit pe E. S. Marele Vornic Teodor Balş a guvernà ţara în însuşire de Caimacam.

«D-voastră cunoaşteţi îngrijirea cea înaltă şi vie a M. S. Imperiale şi stipulaţiile Tratatului de Paris de nou au mărturisit-o.

«Reglementul Organic are a se revizuì spre a îmbunătăţi administraţia din năuntru a ţerii şi a asigurà îndemnarea şi fericirea împoporărilor.

«Moldova trebue să păzească o poziţie liniştită şi demnă şi să aibă o întreagă şi deplină încredere în sentimentele a Inaltei bune voinţe a Maiestăţii sale Imperiale spre a grăbì îmbunătăţirile din năuntru cari se vor desbate, se vor încuviinţà şi se vor pune în lucrare de Inalta Poartă.»

După această scurtă alocuţie, rostită cu demnitatea şi însemnătatea ce caracterizează pe acest Inalt funcţionar, *E. S. Caimacamul* i-a adresat următoarele cuvinte:

«Pătruns de sentimentul adâncei recunoştinţe, primesc mărturisirea graţioasă a Inaltei încrederi, cu care Maiestatea Sa Imperială Sultanul, Augustul Suzeran al Moldovei, a binevoit a mă onorà, încredinţându-mi demnitatea de Caimacam al Domniei acestui Principat.

«Insemnătatea acestei sarcini adaogă un caracter sfinţit către datoriile, cari îmi sunt impuse. Eu voiu întrebuinţà toată sârguinţa mea spre a îndeplini păzirea cea cu sfinţenie a legiuirilor, ce sunt temeiul orânduelii şi al fericirii sociale.

«Ingăduiţi E. V. să depun prin a Voastră mijlocire, în numele Moldovenilor, tributul recunoştinţei publice, la picioarele Tronului gloriosului nostru

Suzeran, pentru Inalta îngrijire care M. S. Imperială nu încetează a mărturisi în priinţa acestei ţări. Alegerea în astă ocazie a E. V. de organ a Prea Inaltei sale voinţe este un nou gaj al Augustei Sale bunevoinţe.»

Adunarea luătoare de seamă la toate aceste zise, rostite de noul înalt funcţionar, ce este hotărît a le da înţeles şi vieaţă prin fapte, le-a salutat din curăţia inimii întru încrederea unui statornic viitor.

Solemnitatea acestei zile memorabile. care înseamnă cel întâiu pas al Moldovei în a ei nouă vieaţă politică, după vrednicie s'a apreţuit de toţi adevăraţii compatrioţi. In această criză unică a istoriei noastre, amorul de patrie reclamă concordia publică, unirea întru cele putincioase şi lepădarea de orice interes personal, prin care noi vom asigurà fiinţa şi fericirea patriei noastre şi ne vom învrednici de simpatia Europei şi de recunoştinţa nepoţilor.

Profesiunea de credinţă a Caimacamului Teodor Balş se află expusă în Ofisul său către Consiliul administrativ extraordinar din 24 Iulie, publicat în Gazeta de Moldavia, No. 56:

«Odată cu ocuparea postului de Caimacam al Domniei Moldovei, pe care Maiestatea Sa Imperială, Augustul nostru Suzeran, a binevoit a-mi încredinţà, eu mă găsesc dator a declarà Sfatului, cât şi compatrioţilor mei, că recunosc gravitatea îndatoririlor ce-mi sunt impuse într'un moment când soarta viitoare a patriei noastre se află în ajunul reorganizării făgăduite prin Tratatul ce a adus Europei binefacerile păcii.

«Măreaţa îngrijire a Inaltei Porţi şi a marilor Puteri garantează neîndoelnic un viitor mai ferice. la care tot Românul, fără încetare, a aspirat; prin urmare sârguinţele noastre trebue să ţintească în chip de a merità un asemenea viitor. N'am puteà mai bine mărturisi încrederea noastră în înaltele scopuri ale marilor Puteri ce arată un atât de binevoitor interes în privinţa soartei noastre, decât prin dovezi de iubire către buna rânduealǎ şi legalitate. prin răzămarea speranţelor noastre în dreapta preţuire ce acele Puteri sunt vrednice a face drepturilor noastre şi adevăratelor noastre interese.

«Liniştea, armonia, şi concordia trebue a fi regula purtării noastre, prin care se va pregăti, în timpul cuvenit, expresia legală a dorinţelor ţerii, atrăgând asupră-ne simpatiile acelora ce sunt chemaţi de Dumnezeeasca Provedinţă a se rosti definitiv asupra soartei noastre.

«Pătruns de aceste principii, privind la adevărata lor fiinţă funcţiile ce-mi sunt încredinţate, şi nu mai puţin considerând starea provizorie a împrejurărilor, în al căror mijloc ne aflăm, eu socot de a mea datorie a mă feri de orice inovaţie pripită şi a păstrà nestrămutat instituţiile ce există, până la definitiva organizaţie a Principatului. Cea întâi a mea îngrijire va fi pǎzirea legilor şi cea cu scumpătate îndeplinire a îndatoririlor de către func-

ționarii, dela cari atârnă administrarea dreptății și ocrotirea drepturilor și a intereselor legitime a fiecăruia. Indemnând dar pe Sfat a se pătrunde de aceste principii întru exercitarea puterii lui încredințată, nădăjduesc că voiu fi încurajat în purtarea sarcinei mele prin prielnicul sprijin al compatrioților mei, ale căror convingeri, oricum ar fi, vor aflà în mine un aprețuitor fără pärtinire, însuflețit de binele patriei sale.

«Prin o așà loială cooperare și prin respectul către legalitate, vom ajunge a îndeplinì înaltele intenții ce se ocupă de soarta noastră, și vom asigurà viitorul și fericirea Moldovei.»

Șefii Departamentelor administrative și judiciare, numiți de Caimacami:

I. *In Moldova.*

După ce Șefii Departamentelor administrative și judecătorești au dat ale lor demisii din postul ce ocupau sub Domnia trecută, E. S. D. Caimacam, prin decrete, a înlocuit pe acești funcționari prin următoarele denumiri:

Secretar de Stat, Vornic Alex. Sturdza;

Ministru din Năuntru, D. Logof. Teodor Balș;

Ministru Dreptății, D. Logof. Costin Catargiu;

Ministru Financelor, D. Vornic Scarlat Roset;

Directorul Departamentului din Năuntru Post. D. Corne;

Directorul Departamentului de Finance, D. Vornic. C. Negruți;

Directorul Departamentului de Culte și al învățăturilor publice, D. Post. Gheorghe Asachi;

Directorul Departamentului Lucrărilor publice, D. Aga A. Ruso.

II. *In Valahia.*

Lista Ministerului nou numit de I. S. Prințul Ghica, Caimacamul Țerii Române:

Prezidentul Sfatului, Costachi Cantacuzin;

Ministru din Lăuntru, Beizadè Costachi Ghica; Director, Nicolae Păcleanu;

Ministrul Dreptății, Logofătul Costachi Bălăceanu; Director, Sărd. Râmniceanu;

Ministrul de Finance, C. Suțu; Director, Steriadi;

Logofăt al Credinței, Polcovnicul Crețulescu;

Secretar de Stat, Clucer Dimitrescu;

Director Iorgu Ghika;

Controlor, Gheorghe Hagi Tudorachi, neguţător;
Poliţmaistru oraşului, Beizadè Mitică Ghica.

In 31 Iulie 1856 Sublima Poartă, după ce a numit și instalat pe amândoi Camacamii, expune prin o circulară a lui Fuad Pașa intenţiunile sale privitoare la Principatele Dunărene.

«Se apropie momentul când trebue să ne ocupăm de reorganizarea celor două Principate Dunărene. Divanurile ad-hoc vor fi în curând convocate şi Comisiunea Europeană, împreună cu delegatul otoman, se va duce la faţa locului.

«Credem important, în interesul cestiunei înseş, să ne explicăm faţă de aliaţii noştri cu aceeaş sinceritate, care a prezidat în toate relaţiunile noastre şi care va fi în totdeauna linia noastră de purtare, pentru a păstrà această înţelegere cordială ce domneşte între noi.

«Toată lumea cunoaşte intenţiunile Inaltei Porţi privitoare la cele două Provincii Dunărene; ele au fost consfinţite printr'un act public şi solemn. M. S. I. Sultanul a voit nu numai să mănţină în mod integral toate privilegiile şi imunităţile, pe cari strămoşii săi le-au acordat celor două Principate, dar el a mai voit, ca printr'o revizuire a legilor organice, să facă să se desvolte, potrivit cu progresul şi luminile secolului, mijloacele bunei stări şi ale prosperităţii lor.

«Reorganizarea Principatelor, pusă sub garanţia Puterilor semnatare ale Tratatului din 30 Martie, intră în dreptul public european.

«Pentru ca această reorganizare să fie o operă vrednică de intenţiunea înţeleaptă şi conservativă, care a prezidat la stipulaţiunile actului Congresului din Paris, trebue să fie conformă cu originea acestei intenţiuni, adică cu cele două mari principii, dintre cari unul este mănţinerea intregităţii şi independinţei Imperiului otoman, şi prin urmare a drepturilor suverane ale Sultanului asupra Principatelor, celălalt desvoltarea bunei stări morale şi materiale a poporului moldo-valah.

«Guvernul imperial, tot atât de gelos de drepturile Sultanului, pe cât are dorinţa de a realizà toate îmbunătăţirile, cari se vor găsì necesare în administraţia interioară a Principatelor, declară din nou că el este gata să admită şi să dea acestor provincii o organizaţie potrivită cu interesele lor şi cu drepturile Porţii. El nu ezită să spună de asemenea, că consideră nu numai ca un drept, dar şi ca o datorie, faţă de aceste populaţiuni, de a fi apărătorul drepturilor tuturor claselor.

«Fiecărei provincii i se va garantà o administraţie interioară independentă şi naţională, dar regimul guvernului lor şi forma lui nu trebue să fie opuse constituţiunii Imperiului, de care ele atârnă. Altminteri cele două provincii

vor fi ca nişte paraziţi, un izvor de încurcături pentru corpul de care sunt legate şi nu vor aveà o vieaţă solidă şi durabilă.

«Trebue căutat mijlocul de a creà pentru fiecare provincie un guvern tare şi drept în acelaş timp. Puterea acestuia trebue scoasă din două izvoare: încrederea «suveranului» faţă de care va fi «vasal şi tributar» şi încrederea poporului. care-l va aveà de şef.

«Administraţia ţerii trebue să fie supusă unui control naţional: interesele fiecărei clase trebue să fie reprezintate de adunările, cari vor fi garanţia ordinei şi a conservării pentru societate. Dar reformele ce vor aduce regimului guvernamental trebue să se oprească aci. In afară de acest principiu nu există decât pericole şi complicaţiuni. Noi nu ascundem că ştim, că în Principate există, deşi în minoritate, o opinie favorabilă Unirei celor două Principate într'un singur stat, guvernat de un singur Principe.

«Ştim că această părere a găsit un răsunet în cabinetele unora din aliaţii noştri, cari văd în această combinaţie un element de forţă pentru Imperiu şi de propăşire pentru Moldo-Valahia. Considerând aceasta ca o nouă dovadă a acelei intenţiuni amicale şi dezinteresate, de care aceste cabinete au fost totdeauna insuflate pentru Imperiu, noi credem de datoria noastră să le atragem atenţiunea serioasă asupra consecinţelor acestei combinaţii şi să le exprimăm sincer modul nostru de a vedeà în această privinţă.

«Partizanii Unirei celor două Principate speră să ajungă prin aceasta la următoarele rezultate: 1° să întemeieze un stat destul de puternic, ca să servească de stăvilar pentru Imperiu; 2° să creeze pentru Moldo-Valahia un guvern, care prin unitatea sa de acţiune să poată face să se desvolte buna stare a locuitorilor săi.

«Să discutăm mai întâiu primul punct.

«Cele două Principate, nu tăgăduim de loc, pot servì de stavilă pentru Imperiu, a cărui existenţă este pentru ele un element de vieaţă; dar de sigur nu vor puteà cu propriile lor forţe să apere Imperiul în contra unui atac din afară; o populaţiune atât de mică nu poate da o armată destul de numeroasă, încât să închidă calea unei armate puternice, care ar voì să atace Turcia prin Moldo-Valahia. Forţa lor trebue căutată în dreptul public european, care recunoaşte aceste două provincii ca părţi integrante ale Imperiului otoman, şi care va face din Principate o adevărată linie de apărare morală pentru Turcia. Ultimele evenimente confirmă în cel mai înalt grad ceeace afirmăm. Dacă la începutul diferendelor noastre cu Rusia, cele două Principate ar fi fost considerate, ca acum, o parte integrantă a Imperiului, Rusia n'ar fi făcut desigur ceeace şi-a permis să facă. Dacă Europa ar fi zis atunci, că graniţa Turciei începe la Prut, Rusia n'ar fi trecut-o niciodată.

«Unirea celor două Principate, din care trebue să rezulte fără îndoeală o

stare de lucruri, care va aduce o atingere mai mare sau mai mică a drepturilor «suverane» ale Turciei, va face să slăbească legăturile cari le leagă de imperiu, şi să se piardă şi pentru Imperiu şi pentru Principate această forţă morală şi reală, pe care le-o dă astăzi poziţiunea lor actuală. In loc de două provincii, cari să-şi urmeze evoluţiunea în sfera lor proprie şi nu caută decât o bună stare materială şi economică, care să le poată face să trăească fericite sub egida tutelară a Imperiului şi sub legile garantate de Imperiu, vom aveà un «stat», quasi-independent, natura şi forma sa îi vor creà motive de ambiţiune. Atunci el nu va fi un stăvilar pentru Imperiu, ci mai mult o încurcătură şi prin urmare un pericol continuu, nu numai pentru propriile lui legături, ci şi pentru cele ale vecinilor săi.

«Să trecem acum la a doua cestiune.

«Unirea celor două Principate este supusă la contestaţiuni serioase şi din punct de vedere al intereselor Valahiei şi Moldovei.

«De când cele două Principate sunt anexate la Imperiul otoman, Inalta Poartă a garantat fiecăruia din ele o administraţie naţională şi independentă, principiu recunoscut astăzi şi de către Tratatul din Paris. Această administraţie independentă este recunoscută numai faţă de Imperiu sau şi faţă de fiecare din cele două Principate? In ce ne priveşte pe noi, credem că această independenţă administrativă este recunoscută cu privire la fiecare din cele două provincii, ca şi cu privire la Turcia; popoarele valah şi moldovean, deşì unite prin originea lor, au format de zece veacuri naţionălităţi separate, corpuri distincte, obişnuite să fie administrate deosebit, având fiecare un şef, legile lor, cu un cuvânt naţionalitatea sa distinctă. Unirea n'ar fi oare o violare a acestui principiu, n'ar face să dispară această emulaţiune, să zicem frăţească, ce unul da celuilalt? Unul dintre principate incorporat la celălalt va pierde cu siguranţă toate foloasele, de cari se bucură până acum prin instituţiunile sale particular naţionale.

«Relele de cari suferă încă locuitorii celor două Provincii provin din cauze independente de administraţia lor separată; neegalitatea condiţiunilor claselor sociale, lipsa unei administraţii drepte şi imparţiale şi alte multe împrejurări politice au întârziat progresul moral şi material al celor două ţeri.

«Cu toată această stare de lucruri, care trebue revăzută şi îmbunătăţită, cele două Principate au avut până acum o desvoltare bine hotărîtă în condiţiunile lor sociale. Grecia, ţară independentă şi relativ mai puternică decât fiecare din Principate, n'a putut atinge până acum gradul de prosperitate, ce l-a ajuns fiecare din ele sub o administraţie separată.

«Serbia este un exemplu foarte izbitor; ea nu are decât jumătate populaţiunea Valahiei şi două treimi din cea a Moldovei şi trăeşte cu legile sale, fericită şi mulţumită, având un guvern tare şi naţional în fruntea sa.

«Valahia şi Moldova, dotate cu legi cari să dea satisfacţie intereselor diferitelor clase, cu un guvern aşà zicând patriarhal, vor fi fiecare tot atât de fericite ca şi naţiunile cari sunt mici la număr, dar puternice prin poziţiunea ce le dă dreptul public şi cari trăesc pe lângă acestea sub egida unui stat mare.

«Deci noi credem că Unirea celor două Principate nu este o condiţiune esenţială pentru bună starea lor şi o trebuinţă a lor reală. Trebue căutată în altă parte, după cum am spus, obârşia relelor de cari suferă ele şi să le slăbim puterea lor prin mijloace cari ar schimbà cu totul o stare de lucruri, ce există de veacuri sdruncinându-se legăturile ce le ţin de Turcia şi formează forţa Imperiului şi fericirea celor două Provincii.

«Dacă Puterile amice şi aliate examinează bine această cestiune, cu acel spirit pătrunzător şi binevoitor, care le-a călăuzit în cestiunea Orientului, vor vedeà, ca şi noi, că Unirea celor două Provincii nu numai nu oferă nici un folos, nici pentru interesul Imperiului, nici pentru acel al Moldo-Valahilor, ci din contră va produce inconveniente pentru amândouă părţile, şi prin urmare complicaţiuni pentru Europa în general.

«Dacă ar trebuì să se creeze în Principate o forţă care să servească ca avantgardă forţei Imperiului, ar fi un mijloc să se combine o unire a sistemului militar, care prin aranjamentele ce s'ar face, ar fi pusă la dispoziţiunea apărării comune a Imperiului? Principiul unei înţelegeri asupra sistemului de apărare generală fiind prevăzut şi stabilit prin actul Congresului din Paris, el poate fi aplicat într'o măsură mai largă şi mai potrivită cu dorinţa de a formà o forţă defensivă pentru Turcia Europeană.

«De asemenea sistemul Uniunii vamale, postale şi telegrafice se poate uşor stabilì, fără ca să fie nevoie pentru aceasta de a recurge la o schimbare totală a regimului guvernamental al celor două Provincii.

«Tratatul din 30 Martie a stabilit, pentru reforma ce urmează a se introduce în Principate, principiul de a se consultà dorinţele celor două popoare. Inalta Poartă a înţeles şi înţelege acum, că prin această hotărîre nu se stabileşte decât o revizuire a Regulamentelor Organice, adică îmbunătăţirea instituţiunilor celor două ţeri, în aşà fel încât să facă guvernele lor tari şi stabile şi administraţiile lor drepte şi regulate. A consultà dorinţele celor două ţeri asupra regimului lor de guvernământ şi prin urmare asupra raporturilor lor cu Imperiul, ai cărui vasali sunt, ar însemnà a stabilì un principiu şi un precedent, care n'ar fi, credem, conform cu ideile conservatoare ale marilor Puteri Europeane.

«Guvernul Sultanului regretă că vede o diverginţă de opinie între dânsul şi unii din aliaţii săi; dar încrezându-se în spiritul lor de dreptate şi de lealitate şi voind să dea încă o probă de consideraţiunea sa faţă de ei, nu

vrea să facă un refuz public asupra acestei cestiuni în fermanul de convocare a Divanurilor ad-hoc, al cărui proiect ne preocupă actualmente și pe care-l vom comunicà în curând reprezentanților Puterilor semnatare Tratatului general. Noi suntem siguri mai dinainte, că cabinetul...., apreciând cu drept cuvânt această dovadă de încredere a Inaltei Porți, nu ne va refuzà concursul pentru ca să obținem un rezultat potrivit dorințelor noastre și, putem zice, potrivit drepturilor noastre. Ceeace vrem mai ales și asupra ce trebue să insistați pe lângă guvernul ...... este ca această cestiune, care atinge prea de aproape interesele și drepturile Curții Imperiale, să nu fie supusă unei discuțiuni publice în adunări cari nu sunt încă obișnuite cu marile desbateri politice, ci unei cercetări serioase a Puterilor și să fie rezolvite înainte de a ajunge în domeniul pasiunilor agitate de pe acum ale celor două popoare, cari în educațiunea lor socială pot preferà utopii în locul adevărului și al realității.»

In lunile cari au urmat acestei Cerculări a Inaltei Porți, inimicii noștri interni și externi au început a vedeà că, desvoltând numai teorii învechite, nu vor izbutì a mănțineà în Principate și în viitor influința ce avusese în trecut. Ei au căutat deci să organizeze în mod metodic atitudinea lor. Ei sperau a dominà, a apăsà și a profità sub o altă formă.

Raportul d-lui Thouvenel, adresat Comitelui Walewski în 7 August, expune impresiunile d-lui Fotiade în audiența ce i-a acordat Caimacamul Moldovei.

«D-l Fotiades, Capuchehaia a Moldovei, s'a prezintat Caimacamului Moldovei.

«Impresiile lui sunt destul de suspecte. Ascultându-l ai crede că partidul unionist e mai puțin numeros și mai puțin hotărît, decât au făcut să se bănuească demonstrațiunile sale din ultimele săptămâni ale Domniei lui Grigorie Ghika. Partidul separatist ar fi gata să-l învingă, fiindcă coalițiunea intereselor egoiste și meschine ale marilor boieri ar puteà să biruească în sânul Divanului ad-hoc. D-l Fotiades caracterizează în termini foarte tari repulsiunea întregei țeri în contra Austriei; și opunerea Cabinetului din Viena la idea Unirei teritoriale ar fi, după el, argumentul cel mai bine apreciat de toți cei ce pun înainte pe promotorii acestei combinațiuni. De altfel ei nu sunt înțeleși între dânșii și cei mai înflăcărați, ca d-nii Mavrogheni, Catargi și Negri, foști ministri ai ultimului Domn, n'ar vrea un prinț străin. Am aflat cu regret și mirare, după convorbirea d-lui Place cu Mitropolitul, că acest prelat și cei doi episcopi sufragani ai săi au însărcinat pe d-l Fotiade să aducă la cunoștința Porții, că sunt gata să se pună în fruntea

unei manifestaţiuni în contra Unirei. Arhiepiscopul din Iaşi, în râvna schimbării părerii sale, nu se gândià la cevà mai puţin decât să iea o măsură disciplinară în contra unui membru al clerului, Arhimandritul Neofit Scriban, profesor la seminar şi autorul unei broşuri, care fără drept s'a pus pe socoteala sa. Caimacamul Tudoriţă Balş s'a opus. D-l Fotiades, pentru a terminà tabloul său, în scop de a fi plăcut Porţii, adaugă că mai mulţi partizani ai Rusiei ar fi susţinătorii cei mai activi ai Unirei şi că stângăcia şi violenţa agenţilor austriaci ar fi sporit în general simpatiile boierimei moldovene faţă de Curtea din Petersburg. Voiu transmite aceste informaţiuni d-lui Place spre a le controlà.»

Comitele Walewski comunică d-lui Thouvenel în 9 August gruparea Puterilor Europeane în cestiunea Unirei Principatelor, şi că, oricât de mari să fie divergin̦tele lor în această privire, actele Congresului sunt hotărîtoare în mod egal pentru toate părţile contractante, că, prin urmare, cestiunea nu se poate rezolvà la Constantinopole, în Principate sau aiurea, ci numai la Paris între Plenipotenţiarii întruniţi în o a doua Conferinţă:

«Guvernul Franciei a avut cunoştinţă despre instrucţiunile ce d-l Comite de Buol le-a adresat d-lui Internunciu al Austriei, cu privire la Unirea Principatelor. M'aş mirà dacă consilierii Sultanului n'ar fi izbiţi de situaţia grea ce se face Porţii prin potrivirea părerii lor cu aceea a Cabinetului din Viena; de vreme ce celelalte Puteri reprezintate în Congres, şi în special acele cari au luptat alăturea cu Turcia, au exprimat o părere contrarie. Trebue să o recunoaştem că aceasta nu poate să scape aprecierii opiniei publice, chiar în Orient, şi nu pot crede că judecata acesteia ar puteà fi favorabilă ministrilor actuali ai Sultanului, cu cari de altfel regretăm foarte mult că nu suntem în perfect acord.

«Ştiu că la Constantinopole persistă credinţa, că unanimitatea între Puterile cari s'au arătat în sânul Congresului favorabile Unirei Principatelor, nu este atât de completă, cum credem. Aceasta este o greşeală care se întreţine în public, şi care urmează a se dovedì în viitor. Este adevărat că mai multe împrejurări au determinat pe unele Puteri să se explice într'un mod mai mult sau mai puţin precis, dar dacă este cevà sigur, aceasta este că afară de Cabinetele din Viena şi Constantinopole, toate celelalte cari au luat parte la încheierea păcii, cred că Unirea intră în necesităţile, ca şi în dorinţele populaţiunii moldo-valahe şi aşteaptă ca Divanurile ad-hoc să-şi facă cunoscut sentimentul lor cu privire la aceasta, pentru a-l sprijinì în Conferinţele ce trebue să se ţină în Paris. Nici noi n'am înţeles să procedăm altfel şi dacă n'am ascuns niciodată convingerea noastră despre folosul acestei măsuri,

ca şi despre dispoziţiunile populaţiunii, nu ne-am propus de altă parte de loc să stăruim să triumfeze o combinaţie, care n'ar aveà nici asentimentul Moldo-Valahilor, nici acel al aliaţilor noştri. Astfel m'am mărginit în continuu să vă recomand a vă da toată silinţa ca să puneţi în evidenţă, în convorbirile D-Voastre cu ministrii turci, avantajele incontestabile, cari au să rezulte, după noi, din Unirea administrativă a celor două Provincii Dunărene într'un singur principat. Soluţiunea definitivă a acestor două cestiuni nu se poate discutà, cel puţin pentru moment, nici la Poartă, nici în Principate, căci ea a fost rezervată de către Congres Conferinţei din Paris, şi deci până atunci trebue să ne mărginim a urmărì în Constantinopole o lucrare pregătitoare.

«Această atitudine este în perfectă conformitate cu hotărîrile luate de semnatarii păcii. Deci n'avem nimic de schimbat într'însa. Mai mult, trebue să o păstrăm, căci pe acest teren, care este acel al actelor Congresului, nu suntem expuşi să ne rătăcim. Aceste acte sunt obligatoare în mod egal pentru toate părţile contractante şi ele indică drumul ce trebue urmat în ce priveşte organizarea viitoare a Principatelor. Protocolul al 14-lea cere ca redactarea fermanelor ce vor ordonà întrunirea Divanurilor ad-hoc să se facă prin înţelegere între Poartă şi Reprezentanţii Puterilor contractante la Constantinopole. Aceasta este singura sarcină ce li s'a rezervat; şi articolul 24 al Tratatului determină obiectul ce trebue să-l îndeplinească activitatea lor. Acest articol, ca şi articolele 23 şi 29, completate prin instrucţiunile ce Congresul însuş a avut grija să pregătească, fixează natura şi limitele misiunii încredinţate comisiunii însărcinate să primească dorinţele populaţiunii. «La sosirea lor în Constantinopole,. Comisarii vor trebuì să constate, că fermanele de convocarea Divanurilor s'au trimis. Dela Constantinopole Comisarii se vor duce la Bucureşti». Aceasta însemnează, după părerea mea, că d-l Baron de Talleyrand şi ceilalţi Comisari nu vor puteà fi admişi, cum înclinaţi a crede, a luà parte la Conferinţele ce veţi aveà împreună cu colegii D-Voastre şi cu ministrii turci, pentru a vă sfătuì asupra redactării fermanelor.

«Sunt dar de părere că, observând cu exactitate hotărîrile Congresului, putem păstrà, fără să ne temem de urmări, poziţiunea ce am luat. Dorinţele Divanurilor, după cum vor fi conforme sau contrarii prevederilor noastre, vor da acţiunii noastre o autoritate incontestabilă, sau ne vor degajà, fără prejudiţiu pentru poziţiunea membrilor actuali ai Divanului, ca şi pentru propria noastră consideraţiune. Căci repet, cestiunea trebue numai studiată, atât la Constantinopole, cât şi la Bucureşti şi Iaşi; şi numai la Paris, între Plenipotenţiarii întruniţi în Conferinţă, se va elaborà soluţiunea şi cred că e de prisos să adaug că Plenipotenţiarii Porţii vor aveà acolo întreaga

libertate rezervată tuturor reprezentanţilor Puterilor contractante. In acel moment se va puteà găsì de cuviinţă de asemenea a se examinà o eventualitate, care evident preocupă prea mult Poarta: vreau să spun de alegerea unui Prinţ străin în Principate. Această cestiune nu se cuprinde implicit în mod necesar în aceea a Unirei, şi în orice caz ar fi prematur să ne oprim astăzi la discuţiunea unei combinaţii, care nu e indicată prin nimic, că ar fi fost în prevederile semnatarilor Păcii.

«D-l Comite de Buol a căutat să afle părerea noastră asupra utilităţii de a stabilì la Viena, în înţelegere cu noi şi cu guvernul englez, un centru de informaţiuni şi de control, pentru a luà repede o hotărîre asupra dezordinelor ce ar izbucnì în Turcia. Noi am respins această propunere.»

Guvernul Impăratului Napoleon III observà cu cea mai mare atenţiune, cum Inalta Poartă vroià să introducă Puterile favorabile Unirei într'un labirint de intrigi. Instrucţiunile date de Comitele Walewski Ambasadorului Franciei la Constantinopole şi Baronului de Talleyrand Périgord au rămas neschimbate, şi anume că divergințele de opiniuni se vor hotărî la Paris în o a doua Conferinţă.

Comitele Walewski, în instrucţiunile date d-lui Thouvenel în 16 August, formulează rezervele sale în următorul mod:

«Imi anunţi, şi aceasta e uşor de văzut, că unul din motivele principale, care îndeamnă pe Guvernul otoman a se opune Unirei, este temerea ca această măsură să aibă ca corolar instalarea la Bucureşti a unui Principe străin. Doreşti să vă fac cunoscut opiniunea guvernului Impăratului asupra acestui punct. Precum v'am mai comunicat, nu aveţi a intrà în discuţiunea acestei cestiuni. Noi o rezervăm pentru ca ea să fie examinată de Puterile semnatare Tratatului de Paris. E de ajuns să se ştie la Constantinopole că avem opiniunea noastră în ce priveşte principiul Unirei; altfel stau lucrurile în ce priveşte forma guvernului ce este a se da Principatelor Unite şi alegerea persoanei care poate fi chemată să le guverneze. In modul nostru de a vedeà, Unirea nu implică suirea pe tron a unui Principe străin, şi când momentul discuţiunii acestei cestiuni va sosì, noi vom găsì că este foarte natural ca toate opiniunile să fie ascultate şi ca Plenipotenţiarii Otomani să se explice în toată libertatea. Mai adaug că în faţa angajamentelor luate în Conferinţele dela Paris, ca Divanurile ad-hoc să fie chemate a constatà şi a rostì votul ţerii în privirea principiului Unirei, nu ni se pare neapărat oportun şi util ca aceste Divanuri să discute cestiunea numirii unui Principe străin.»

Baronul de Talleyrand Périgord comunică Comitelui Walewski convorbirile sale cu Baronul de Richthofen, Comisarul Prusiei.

«Baronul de Richthofen, trimisul Prusiei în Comisiunea Europeană a Principatelor Dunărene, a sosit aci de opt zile. Locuind în acelaş hotel cu el, mi-a fost la îndemână a aveà întrevederi dese şi intime cu el, şi am fost foarte bucuros de aceasta. M'am întreţinut adesea cu colegul meu asupra lucrărilor încredinţate nouă şi după întâiele noastre convorbiri generale am constatat cu mare plăcere, că eram de aceleaşi păreri. D-l de Manteuffel s'a ţinut de promisiunea dată E. V. Reprezentantul său este un apărător călduros al programului susţinut de Ministrul Impăratului în Congresul dela Paris: — Unirea Principatelor, guvernul unui Principe străin, reforme interioare înţelept liberale, fără a cuprinde aşezământul instituţiunilor parlamentare.—D-l de Richthofen se pronunţă neted asupra necesităţii imperioase de a încredinţà puterea Statului în mâni mai nobile, admite însă, contrariu opiniunilor Regelui Prusiei, că executarea integrală a planului nostru comun nu poate fi decât succesivă şi că prudenţa şi respectul, datorite drepturilor şi repulsiunilor Porţii, ne impun poate a nu insistà mai ales astăzi, decât asupra întâei părţi a sfaturilor noastre. El crede, ca şi mine, că după o scurtă şedere la Constantinopole, ar fi bine nu a abandonà definitiv, ci a amânà cestiunea alegerii unui Principe străin ca Hospodar. Această amânare poate oferi avantaje reale.

«De altă parte, dificultăţile inerente ale reorganizării şi ale fuziunii acestor două provincii sunt atât de mari, încât datoria de a prezidà la această reformă este fără îndoeală cea mai grea şi ingrată din toate sarcinele.

«De ce să nu evităm această greutate protejatului Europei şi să nu punem astfel la adăpostul unui pericol cert prestigiul necesar, care în întâiul timp este necesar să-l încunjure.»

Ca o nouă dovadă că Guvernul Franciei nu vroià să-şi schimbe vederile sale şi a ieşi din hotărîrile luate de Congresul dela Paris, sunt instrucţiunile din 2 Septemvrie trimise Baronului Tayllerand.

«Am fost foarte mulţumit de atitudinea ce aţi avut şi de limbagiul ce aţi ţinut în împrejurările în cari vă aflaţi, de a răspunde, în numele Guvernului imperial, celor ce au venit să vă exprime dorinţele lor şi să vă ceară sfaturi.

«Aţi păstrat o măsură dreaptă, căutând să-i faceţi să înţeleagă bine, că guvernul M. S. I., care cel dintâiu s'a pronunţat în favoarea Unirei, nu va puteà susţineà această cauză până la sfârşit şi face să prevaleze convingerile sale, decât dacă dorinţa incontestabilă şi generală, dacă nu unanimă, a populaţiunii îl va sprijini şi-i va justificà prevederile.

«Acest sprijin al unei dorinţe publice şi exprimate sus şi tare este cu atât mai necesară, cu cât nu putem să ascundem că Guvernul englez şi-a modificat simţitor părerile susţinute, în principiu, de către plenipotenţiarii săi

în sânul Congresului. Cabinetul din Londra înclină astăzi pe partea Turciei şi a Austriei în cestiunea aceasta, şi pentru a-l oprì de a alunecà pe acest povârniş, este de nevoie un răspuns categoric al populaţiunii la apelul ce i se va adresà.

«Deci înainte de toate trebue să se ştie toată importanţa ce este legată de convocarea şi compunerea Divanurilor şi D-Voastre veţi trebuì, cum vă veţi întoarce în Principate, să căutaţi a convinge pe partizanii Unirei, că deocamdată aceasta este afacerea principală.

«Noi ştim că prejudiţiile şi repugnanţa ce Guvernul otoman are în contra ideii Unirei se reduc mai ales la aceea, că-şi închipueşte că această întocmire trebue să aibă ca corolar inevitabil venirea unui Principe străin în fruntea noului Stat moldo-valah. Astfel am crezut că trebue să însărcinez pe ambasadorul M. S. I. la Constantinopole să se explice asupra acestui punct cu ministrii Sultanului, arătându-le că temerile lor sunt cel puţin premature şi declarându-le că, după părerea noastră, faptul Unirei nu implică numirea unui Prinţ străin, că dacă Divanurile ad-hoc trebuiau în mod necesar să fie chemate, în baza angajamentelor luate în Congresul din Paris, să discute asupra cestiunii Unirei, noi am găsì cu totul natural ca fermanul de convocare a Divanurilor să înlăture din programa deliberărilor lor cestiunea de a şti dacă guvernul Principatelor va fi sau nu va fi încredinţat unui Principe străin. Cercetarea acestei cestiuni delicate şi soluţiunea ei vor aveà loc în viitoarele deliberaţiuni ale Congresului din Paris. Toate părerile vor puteà fi aduse atunci la lumină. Noi, întrucât ne priveşte, nu vom aduce acolo nimic în mod pătimaş şi Guvernul otoman ne va găsi cu totul dispuşi a primi consideraţiunile ce va crede oportun a prezentà atunci Congresului.

«Acesta este rezumatul instrucţiunilor ce am adresat E. S. d-lui Thouvenel şi pe care-l invit să vi le comunice. De asemenea îl autorizez să vă comunice şi celelalte părţi ale corespondenţei mele, unde se aflǎ expuse vederile şi intenţiunile Guvernului imperial, privitoare la această cestiune importantă a Unirei Principatelor.

«Din momentul în care fermanul de convocare a Divanurilor va fi promulgat, va fi bine ca să vă duceţi numai decât în Principate. Independent de folosul ce va rezultà din constatarea prin voi înşivă a mişcării spiritelor, prezenţa D-Voastre, nu mă îndoesc că va exercità o influenţă salutară asupra acestei mişcări; şi dacă nu aveţi a exercità această influenţă, o puteţi luminà prin sfaturi înţelepte şi puteţi face pe principalii partizani ai Unirei să înţeleagă cât este de important să nu compromită, prin demersuri şi publicaţiuni imprudente şi prin pretenţiuni premature şi exagerate, o cauză care n'a încetat a aveà cele mai bune şanse de reuşită.»

O comunicare a Comitelui Cavour către Comitele Corti, însărcinat de afaceri al Sardiniei la Londra, din 4 Septemvrie, dovedește că Marele Bărbat de Stat al Italiei știà că unele Puteri sunt ostile Unirei, iar altele pot să slăbească în atitudinea lor anterioară. El expune din nou convingerile sale că Unirea Principatelor este folositoare și necesară, din punctul de vedere al intereselor Principatelor și al Turciei.

«Legațiunea Imperială otomană mi-a comunicat zilele acestea o depesă circulară, adresată de Guvernul Sultanului reprezentanților săi pe lângă curțile aliate. Ea este relativă la viitoarea organizare a Principatelor Dunărene, pentru a executà cele stabilite în protocoale și în tratatul din Paris. In acest document, de altfel foarte demn de atențiune, atât prin cuprinsul, cât și prin forma lui, Guvernul Sultanului, deși se arată dispus să introducă în noua organizare a Principatelor un sistem liberal de reforme administrative și economice, totuș combate cu tărie proiectul Unirei acestor două țeri într'un singur stat. El se încearcă să demonstreze că această Unire nu dă garanții suficiente în contra unei invaziuni străine, că ea e contrară dorințelor majorității populațiunii românești, precum și adevăratelor ei interese, și încheie cu propunerea, ca această cestiune să fie rezolvită de către Puterile semnatare ale Tratatului din Paris, înainte de a trece în discuțiunile publice din Principate și fără participarea Adunărilor moldo-valahe.

«Am crezut că trebue să răspund fără întârziere la această comunicare printr'o depeșă adresată trimisului regal la Constantinopole, în 30 August, și după care primiți alăturat o copie. Veți vedeà într'însa, că deși recunosc importanța argumentelor aduse de Turcia în contra proiectului Unirei, am declarat că guvernul regal crede de cuviință să amâne soluțiunea unei probleme atât de dificile, până la cunoașterea deplină a faptelor și mai ales până la exprimarea liberă și legală a dorințelor populațiunii, a cărei soartă în viitor este de regulat.

«Aveam intențiunea să vă comunic numai copia depeșei menționate mai sus, pentru a vă aduce la cunoștință părerea Guvernului regal asupra acestei afaceri, când d-l James Hudson îmi comunică din ordinul Guvernului său această circulară turcească, rugându-mă să-i expun vederile Ministerului asupra acestei cestiuni grave. Mă grăbesc a satisface dorința nobilului Lord care conduce Ministerul de Externe, prin depeșa prezentă, pe care veți binevoi a i-o cetì și a-i lăsà, dacă dorește, o copie.

«După cele ce mi-a comunicat Sir James Hudson, primul Secretar de Stat al M. S. Britanice pentru Afacerile Străine, care în timpul Conferințelor din Paris a emis o părere favorabilă proiectului Unirei Principatelor Dunărene,

ar fi acum dispus să primească vederile exprimate de Poartă. Cum această schimbare în conceperea cestiunii principale, ce urmează a se rezolvì în virtutea Tratatului din Paris, poate aveà urmările cele mai serioase şi cele mai neplăcute, cred de datoria mea a încercà să expun Cabinetului M. S. Reginei, întreaga insuficienţă a argumentelor aduse de Ministrul de Externe turc, în scop de a face pe Puterile semnatare ale Tratatului de Paris să dea, înainte de a se face vreo anchetă, un vot îndreptat în contra principiului Unirei celor două Principate Dunărene.

«Cestiunea Unirei celor două Principate trebue să fie considerată, după mine, din două puncte de vedere diferite: 1° din punctul de vedere al intereselor Pincipatelor Dunărene şi 2° din acel al intereselor Turciei.

«Voiu examinà mai întâiu primul punct.

«Mi se pare că orice reformă, orice organizare trebue să se bazeze pe o putere solidă. Principatele au nevoie de un guvern tare, care să poseadă mijloace importante de acţiune. E absolut lămurit că toate reformele politice vor rămâneà, sterile şi vor puteà devenì chiar periculoase şi vătămătoare, dacă puterea executivă va fi slabă şi împărţită.

«Nu trebue să se uite că este vorba să se pună capăt abuzurilor, cum sunt corupţiunea în administraţie, reaua administrare a justiţiei, plăgi ale stării sociale, ca de exemplu mănţinerea robiei. Dar nici o modificare profundă în toate ramurile administraţiei nu se va puteà realizà şi mănţineà, fără un centru de acţiune puternic şi energic, care să aibă la dispoziţia sa mijloace morale şi materiale pentru a-şi asigurà drepturilor sale respectul şi pentru a veghià la stricta executare a legilor ţerii. Fără acest centru de acţiune nimic nu se va puteà face.

«Necesitatea Unirei, simţită în deobşte de populaţiunea românească şi manifestată prin toate mijloacele ce-i stau la îndemână, este o dovadă foarte convingătoare pontru cele ce am spus. Oamenii cu ideile cele mai extreme, chiar aceia cari erau acuzaţi sau bănuiţi în 1848, că propovăduesc idei ultraliberale, declară acum că cele mai largi reforme politice nu vor aveà decât o valoare relativ minimă, în comparaţie cu principul Unirei, care singur are în ochii lor o importanţă decisivă; de asemenea instinctul oamenilor mai puţin luminaţi îi face să înţeleagă că singură Unirea poate fi într'adevăr folositoare ambelor ţeri.

«De altfel sentimentul care se manifestează acum într'un mod atât de puternic în populaţiunea românescă nu este cevà nou. El s'a format de mult timp. Ori de câte ori Moldo-Valahii au putut să-şi exprime ideile lor, s'au pronunţat pentru principiul Unirei. Insăş Turcia nu l-ar puteà tăgădui, căci acum 25 de ani, când se decisese să dea Principatelor un Regulament Organic, a crezut că trebue să dea acestui simţimânt o dovadă indiscutabilă, declarând

în art. 425 al numitului Regulament, că originea, religiunea, obiceiurile şi chiar limba locuitorilor celor două Principate, precum şi nevoile lor, constituesc elemente suficiente pentru Unire, care n'a fost împiedicată şi întârziată până acum decât de împrejurări întâmplătoare, dar că foloasele ce ar rezultà din Unirea acestor două popoare n'ar puteà fi puse la îndoeală. Astfel bazele acestei Uniri sunt aşezate în Regulament prin uniformitatea administrativă a guvernelor celor două ţeri. Nu s'ar puteà cinevà exprimà într'un chip mai lămurit, mai decisiv şi care să răspundă mai bine intenţiunilor Puterilor, cari în Congresul din Paris s'au pronunţat în favoarea principiului Unirei. Dacă ne gândim la rezultatele separaţiunii Principatelor, ne convingem uşor, că ea nu poate fi mănţinută fără mari pericole, printre cari nu ezit a pune în prima linie: rivalitatea inevitabilă a celor doi domni, cari vor fi chemaţi să guverneze cele două ţeri, uşurinţa de a exercità asupra lor o influinţă contrară ideilor de civilizaţiune şi de progres, favorizate de Anglia, dependinţa Valahiei de Austria, care iea pe Dunărea de sus o poziţie ameninţătoare. De multă vreme Austria şi-a pus ochii pe acest fluviu. Să ne amintim că această Putere a ştiut să se facă stăpână peste mai bine de 7 milioane de Români, cari locuesc în Transilvania, Banat şi Bucovina. Se poate admite că două mici state, slăbite prin separaţiune, vor puteà rezistà politicei ambiţioase şi cuceritoare a Austriei? Influinţa Cabinetului din Viena în Principatele Dunărene şi în special în Bucureşti, va aveà aceleaşi efecte, ce vedem că se produc în micile State ale Italiei.

«Separaţiunea nu poate decât să înrăutăţească situaţia Principatelor, căci ea produce o excitare profundă, vătămând toate sentimentele poporului. Ea va face necesar un guvern despotic şi autoritar, care pentru a se mănţineà, va trebui să facă totdeauna apel la intervenţiunea puterilor armate ale Turciei şi chiar ale Austriei.

«Iată principalele inconveniente la cari dă loc, după părerea noastră, separaţiunea Principatelor Moldo-Valahe.

«Cercetànd cestiunea din al doilea punct de vedere, voiu observà mai întâiu că Poarta exagerează probabil adevărata întindere a drepturilor ei de suzeranitate asupra Principatelor Dunărene. Ea nu posedă aceste ţeri cu acelaş drept legal ca pe celelalte provincii ale Imperiului. Ea nu este Puterea «suverană» a acestor teritorii, ci numai «suzerană». Această deosebire, care a existat totdeauna, a fost mănţinută cu îngrijire de Congresul din Paris. Turcia nu poate contestà că protocoalele şi tratatul de pace vorbesc totdeauna de Puterea «suzerană» şi că nu există nici un cuvânt, nici cea mai mică expresiune, care să poată fi interpretată ca o recunoaştere a dreptului real de «suveranitate». Dacă Poarta ar fi «suverană» peste cele două State de cari ne ocupăm, intervenţia activă a Europei, în organizarea lor interioară,

n'ar fi legitimă, pe când nu este nimic mai natural, mai normal, mai potrivit cu dreptul public european, decât intervenţia Puterilor amice în neînţelegerile dintre Puterea suzerană şi Puterile vasale. Astfel stând lucrurile, Unirea celor două State vasale nu este în contrazicere cu drepturile Puterii suzerane. Puterea suzerană poate fi chiar silită să admită Unirea, dacă aceasta o cer interesele Statelor vasale sau interesul general.

«De sigur nu vreau să contest că Europa trebue să iea în serioasă considerare interesele Imperiului otoman, pentru cari ea şi-a vărsat sângele său cel mai bun. Dar Unirea Principatelor este oare în realitate contrară intereselor Porţii?

«Unirea Moldovei cu Valahia va aveà de rezultat stabilirea unei naţionalităţi româneşti. Insă această naţionalitate nu poate fi ostilă Turciei, căci ea nu se va puteà gândi să se estindă spre sud, unde va găsì rasse străine şi duşmane.

«Dacă noul Stat va nutrì idei de mărire, nu-şi va întoarce desigur privirile şi sforţările înspre Turcia. Tendinţele lui vor fi îndreptate totdeauna spre Est şi spre Vest, unde sunt provincii locuite de fracţiuni din rassa românească.

«Ministerul de Externe turc a prezentat în circulara sa o analogie între Principate şi Regatul Greciei. Analogia nu există. Este o deosebire esenţială între cele două ţeri. Grecia nu va uità niciodată frumoasele timpuri ale Atenei, Spartei, Tebei şi mai puţin acele ale Imperiului oriental, minunata capitală a Paleologilor şi Patriarhii ei. Grecía peste tot locul se află alăturea de Turcia Europeană; peste tot locul alăturea de o giamie se ridică o biserică creştină. Intemeind regatul Greciei, se stabilià numai un punct central pentru naţionalitatea greacă, rămânând majoritatea rassei elenice sub dominaţiunea turcească. De aci trebuià să rezulte din partea acestei populaţiuni un curent irezistibil spre unirea cu fraţii săi, deveniţi independenţi. Nu te poţi împotrivi forţei lucrurilor. Grecii din Epir, Albania, din insulele Arhipelagului vor căutà totdeauna să devină părţi integrante ale Regatului Greciei, precum de altă parte, acest regat va fi totdeauna frământat de dorinţa irezistibilă de a-şi însuşi elementele identice, rămase sub sceptrul Sultanului.

«Principatele Dunărene din potrivă constituesc o rassă deosebită, care nu are nici o ramificaţiune în alte provincii, dar care în acelaş timp nu s'a lăsat a fi absorbită de rassele puternice ce o încunjură. Turcii nu s'au introdus ca biruitori printre urmaşii soldaţilor lui Traian. Nici o giamie nu se ridică în Ţara-Românească. Orice încercare de asimilare între Români şi Turci, Greci sau Slavi va rămâneà inutilă. Acestea sunt patru popoare, cari prin caracterul lor etnografic perfect deosebit formează patru popoare diferite. Poarta

nu poate să aibă nici o frică, că Românii se vor unì cu Sârbii ori cu Bulgarii. Un Român şi un Slav au unul faţă de celălalt mai puţină simpatie, decât un Român faţă de un Turc. Dimpotrivă Românii formează o piedică pentru tendinţele de unire, cari însufleţesc pe diferitele ramuri ale marei familii slave. Naţionalitatea românească este o contragreutate care, folositoare Porţii şi Europei, se opune desvoltării periculoase a panslavismului. Este de ajuns să-ţi arunci ochii pe hartă şi vezi că rassa slavă se întinde dela Ural şi Marea Nordului până la Marea Adriatică, fără altă întrerupere decât ţerile locuite de către rassa românească. Şi cum panslavismul este fără îndoeală un pericol nu numai pentru Turcia, ci pentru întreg Occidentul, nu este oare de cel mai mare interes să se stabilească în mijlocul ţerilor slave o naţionalitate care simpatizează în mod excluziv cu Occidentul şi care ar puteà formà o piedică reală în contra unirei unor popoare, cari au tendinţe atât de puternice spre unire, încât vor supune, poate, restul lumii civilizate.

«Dar stabilirea unei naţionalităţi române, departe de a fi ameninţătoare pentru Turcia, îi va fi de mare folos. Un guvern naţional la Bucureşti nu va fi nici rus, nici austriac. Antipatia de rassă îl va ţineà totdeauna departe de imperiul rusesc. Dorinţa de a-şi anexà pe Românii încorporaţi statului austriac şi de a recâştigà provinciile răpite de Austria va fi o piedică neînvinsă în contra influinţei Cabinetului din Viena. Puterile rivale Turciei nu vor fi de temut în Principate decât atâta timp cât vor aveà a face cu guverne cari, slabe în prezenţa spiritului naţional, să fie forţate a căutà un sprijin moral sau material, financiar sau militar, la vecinii cari au mijloace de corupţiune sau de influinţă atât de mari. Oamenii obişnuiţi a face comerţ cu favorurile Porţii, pot să piardă o parte din profitul, ce nu se poate mărturisì, prin stabilirea unui guvern unic şi puternic în Principatele Dunărene. Poarta nu poate decât să câştige.

«Guvernul Sultanului se teme ca exemplul Moldovei şi Valahiei să nu fie periculos pentru alte provincii ale imperiului. Această teamă este cel puţin exagerată. Mai întâiu celelalte provincii ale imperiului sunt în mod real supuse Porţii şi nu numai vasale. Deci nu există nici o analogie în situaţia lor. Poziţiunea Principatelor este cu totul excepţională. Exemplul lor nu poate fi aplicat celorlalte provincii. In al doilea rând, dacă Poarta lasă să se execute cu exactitate reformele ce le-a acordat, aceste provincii nu vor aveà nici un interes să formeze mici centre independente, fără tradiţiuni şi fără legătură de apropiere între ele. Crearea unui centru mare la nordul Dunărei va face ca populaţiunea dela sud să dorească mai puţin a se unì în centre fără importanţă. Crearea regatului Greciei a devenit prejudiciabilă Imperiului otoman, fiindcă prin aceasta s'a organizat o putere străină, cu tendinţa de a absorbì o parte din supuşii reali ai Porţii. Consolidarea

Principatelor, dând o nouă consfinţire principiului de concentrare a statelor, va servì din potrivă a combate tendinţele dizolvante şi separatiste, ce există în sânul Imperiului otoman.

«In sfârşit o consideraţiune generală trebue să aibă o mare greutate în hotărîrile Europei. Dacă după cum se afirmă şi după cum e de crezut, Unirea este, cu toată opunerea Turciei, o dorinţă arzătoare a Principatelor, Puterile apusene o pot oare respinge? Se pot ele expune, în faţa lumii civilizate şi în faţa istoriei, la răspunderea de a fi sacrificat interesele reale, pretenţiunile legitime a cinci milioane de creştini presupunerilor exagerate, temerilor nejustificate ale Cabinetului turc? Şi Anglia, însufleţită de sentimente atât de înalte, de idei atât de liberale, va călcà oare în picioare principiul de naţionalitate, în cea mai legitimă aplicare practică a acestui principiu? Va lăsà ea altor guverne meritul de a se face apărătorii lui? Aceasta n'ar însemnà oare a se expune a pierde întreagă influenţa, ce a câştigat asupra tuturor partidelor liberale din Europa, şi care este de nevoie să o păstreze în interesul civilizaţiunii şi progresului, în interesul Occidentului? Nu-mi vine a crede această schimbare.

«Sper că comunicarea ce mi s'a făcut de curând prin Sir F. Hudson nu este ultimul cuvânt ce-l va pronunţà guvernul M. S. Reginei în această cestiune. Aceasta este părerea mea, care este de asemenea şi a bărbaţilor de stat, cari formează ministerul, şi a membrilor liberali influenţi din parlamentul Sardiniei. Indrăznesc a sperà că Cabinetul britanic, luând în considerare motivele ce le-am expus, va evità să se oblige într'un mod definitiv; dar oricare va fi hotărîrea ce va crede de cuviinţă să iea, sper că va recunoaşte, înainte de toate, în interesul ce purtăm acestei cestiuni o nouă dovadă a dorinţei noastre vii, de a rămâneà în toate cestiunile în cea mai intimă bună înţelegere cu Anglia, cu care, pentru orice eventualitate, suntem legaţi prin legături atât de puternice de simpatie şi recunoştinţă.»

Atitudinea îndoioasă a Caimacamului nu aveà o mare importanţă. Ea a fost constatată în redacţiunea unei scrisori a Principelui Alexandru D. Ghica, adresată Impăratului Napoleon III în 24 August. Data ei e interesantă: curând după numire și instalare la Căimăcămie.

«Sire, Insărcinat de Puterea suzerană cu Căimăcămia Principatului, consider ca una din cele dintâi ale mele îndatoriri să depun la picioarele M. V. I. odată cu profundul meu respect şi admiraţiunea mea pentru augusta voastră persoană, omagiul de veneraţiune şi de vie mulţumire a naţiunii valahe pentru M. V. I., care prin plenipotenţiarii voştri aţi binevoit a dovedì pentru ea un interes atât de mare în sânul conferinţelor din Viena şi Paris.

«Moldovalahii nu vor uità niciodată, Sire, că Franța a fost aceea, care sub domnia glorioasă a M. V. I. și-a ridicat cea dintâiu vocea sa puternică în favoarea drepturilor lor și a existenței lor politice.

«In momentul când aceste țeri au să fie chemate să se bucure de garanția solemnă a acestor drepturi, întemeiate pe regimul lor privilegiat și național, aș crede a lipsì dela misiunea mea, dacă n'aș favorizà din toate puterile mele și în marginele cari îmi sunt puse intențiunile binevoitoare ale Congresului din Paris.

«Mă simt cu atât mai fericit de a mă asocià la aceasta din toate puterile mele, cu cât văd încredințată soarta acestor țeri, printr'o favoare cu totul specială a Provedinței, în mâini atât de puternice.

«In aceste împrejurări atât de solemne, cari vor decide de viitorul Moldo-Valahiei, eu aștept cu bucurie și nerăbdare efectele fericite ale acțiunii principale a M. V. I. pentru bună starea patriei mele.

Depeșa d-lui Béclard către Comitele Walewski, din 24 August 1856:

«In depeșa mea foarte confidențială de ieri, am avut onoare a transmite E. V. un plic conținând o scrisoare, ce vă erà adresată de către Prințul Alexandru Ghica, precum și o altă scrisoare destinată M. S. Impăratului.

«Grăbindu-mă a trimite acest dublu mesagiu departamentului, m'am abținut dela orice comentar asupra redactării celor două misive, prin cari Prințul Alexandru Ghica notifică Guvernului francez instalarea administrațiunii provizorie, al cărei șef este. Pe lângă aceasta am trimis în aceeaș zi două alte scrisori ale Caimacamului Valahiei la Constantinopole și la Viena, scrise de el în acelaș scop d-lui Thouvenel și d-lui Baron de Bourqueney.

«Originalele tuturor acestor scrisori, fiindu-mi puse sub ochi, am avut răgaz să le cunosc și am putut observà astfel câtevà schimbări de redactare, substituite de către Prințul Ghica textului elaborat de secretarul său.

«Poate nu este inutil să semnalez acì câtevà din aceste schimbări. In scrisoarea adresată M. S. Impăratului, textul primitiv al alineatului se terminà cu aceste vorbe: «aș crede a lipsì dela misiunea mea, dacă n'aș favorizà din toate puterile mele intențiunile binevoitoare ale Puterilor aliate.»— E. V. veți observà modificarea introdusă de Prințul Alexandru Ghica în modul următor: «Aș crede a lipsì misiunii mele, dacă n'aș favorizà din toate puterile mele, și în marginile cari-mi sunt puse, intențiunile binevoitoare ale Congresului din Paris.»—

«Una din frazele scrisorii destinate d-lui Thouvenel începeà astfel: «... Căci preponderența incontestabilă ce a exercitat Francia în sânul conferințelor prin organul plenipotențiarilor său—.» Acest text a fost schimbat în modul

următor: «Căci partea de o importantă esențială ce a avut Francia în sânul conferințelor.»—

«Nu pretind a da acestor amănunte mai mare importanță decât au: spun numai ce am văzut.

«De altfel este sigur, şi din nenorocire fiece zi îmi aduce nouă dovezi, că Prințul Alexandru Ghica, sfătuit de colegul meu englez şi condus de Poarta Otomană, nu-şi iea de loc sarcina de a favorizà intențiunile binevoitoare ale Puterilor străine.»

In 9 Septemvrie Comitele Walewski aprobă atitudinea d-lui Touvenel, dar îl însărcinează să fie cu atențiune la redactarea definitivă a Fermanului de convocare a Divanurilor.

«...In depeşile mele din 9 şi 16 August n'am voit decât să vă arăt pericolele la cari ne-ar expune orice încercare de a fixà la Constantinopole punctele rezervate aprecierii Divanurilor ad-hoc sau ale Comisiunii Principatelor. Părerea mea erà numai diferită de a D-Voastre şi trebuiam cu atât mai puțin să admit în acest moment, că am puteà să ne abatem dela programul tras de Protocoale şi de însuş Tratatul, cu cât Austria încercà să iasă dintr'însul, pentru a face să prevaleze asupra Unirei Principatelor doctrina pe care noi am combătut-o. Nu putem să nu recunoaştem că, dacă aveà să se examineze la Constantinopole faptul de a şti, dacă convine sau demnității sau intereselor Porții, ca să sesizeze ea însăş Adunările moldovalahe asupra acestei cestiuni, s'ar fi putut naşte din discuție incidente şi păreri regretabile din punctul nostru de vedere, pe când mănținându-ne pe terenul hotărîrilor Congresului, nu aveam să ne temem de o astfel de eventualitate. De atlfel n'am fi avut să facem nici o obiecțiune, dacă guvernul otoman ar fi crezut folositor să invite într'un chip special Divanurile ad-hoc să exprime simțimântul țerii asupra Unirii; ceeace nu putem admite este ca această hotărîre a Porții să devină obiectul unei desbateri, şi convorbirea D-Voastre cu Marele Vizir şi cu Fuad Paşa, ce mi-o împărtăşiți în ultima D-Voastre corespondență, îmi arată cât de mult trebue ca să ne păzim, pentru ca să prevenim abateri, cari ar puteà prejudicià soluțiunile ulterioare.

«Astfel mă grăbesc să vă dau întreaga mea aprobare pentru limbajul hotărît ce l-ați ținut ministrilor otomani şi să vă felicit pentru succesul obținut, determinându-i să renunțe la intențiunea, mărturisită de proiectul de Ferman comunicat, de a fixà diferitele puncte de cari se vor ocupà Divanurile ad-hoc şi de a înlăturà, trecându-l sub tăcere, pe acela care, în spiritul negociatorilor păcii, trebuià să facă înainte de toate obiectul deliberațiunilor lor. Am toată încrederea, că veți priveghià cu aceeaş grijă redactarea definitivă a actului, care va servì de bază lucrărilor acestor Adunări.»

In 10 Septemvrie încep ordinele formale ale Inaltei Porți, privitoare la amestecul ei în cestiunile administrațiunii interioare.

Fuad Pașa cere prin ordinul din 10 Septemvrie, ca Vornicul Teodor Balș să suspende Legea Presei, promulgată de fostul Domn Grigorie A. Ghika și să restatornicească censura.

«Ex. Voastră veți binevoì a suspendà măsura promulgată de fostul Domn G. Ghika și a restatornicì legiuirea presei, precum ea a existat înaintea acei promulgări, precum și censura.

«Spre acest sfârșit, mijloacele cele mai nemerite se pare a fi următoarele:

«A nu se mai da autorizație pentru publicarea a nici unei gazete nouă de oricare fel.

«A se chemà redactorii jurnalelor în ființă și a li se face cunoscut: că ei sunt datori a nu tratà în nici un chip despre cestiile cari pot jignì drepturile Inaltei Porți. A oprì cu strictețã de a da în public vreun atac de orice fire în contra Maiestății Sale Sultanului sau a guvernului Său, în contra Suveranilor aliați sau amicii Turciei, sau în contra Puterilor învecinate, sau de a înserà vreun articol, care să poată da prilej la reclamații din partea Inaltei Porți sau a Puterilor aliate și că la caz când ei nu s'ar conformà cu aceste îndatoriri, suspendarea definitivă a gazetei va fi nemijlocita consecință a urmării lor.

«Un censor, rânduit de Ex. Voastră, trebue a fi înadins însărcinat cu privighere în executarea acestor măsuri și răspunzător pentru aplicarea lor.»

Un decret al Caimacamului Balș către Sfatul Administrativ extraordinar ordonă executarea imediată a *restatornicirii așezământului de mai înainte atingător de censură.*

«Impărtășind Sfatului Administativ, în copie, partea unei depeși oficiale a E. S. Fuad Pașa din 10 Septemvrie (29 August) 1856, prin care îmi face cunoscut, spre punere în lucrare a dispozițiunilor adoptate de Inalta Poartă în privirea presei, pun înaintea Sfatului ca, pe temeiul celor cuprinse în pomenita depeșă, să chibzuească măsurile cuvenite pentru suspendarea legiuirii actuale a presei și restatornicirea așezământului de mai înainte atingător de censură.»

«*Anexă.* Secretariatul de Stat al Moldovei.

«Redacției foilor oficiale.

«Comunicându-se Redacției copie de pe ofisul Ex. Sale Caimacamului, adresat Sfatului Administrativ sub No. 16, precum și de pe partea depeșei, alăturate pe lângă el, a E. S. Fuad Pașa, pentru suspendarea legiuirii actuale a presei, se invită pe Redacție a le publicà prin cele întâi numere ale foi-

lor sale, cu adăogire că restatornicindu-se censura, după dispozițiile Domnescului Ofis din anul 1848, sub No. 93, publicat prin Buletinul No. 90, Secretariatul de Stat, spre înlesnire, a propus Ex. Sale Caimacamului a se însărcinà pe d-lor Vorn. Costachi Negruți și Post. G. Asachi cu asemenea censură, cărora li s'au și slobozit de către Ex. Sa Ofisele de nominație sub No. 17 și 18.»

In 11 Septemvrie d-l Thouvenel expune Comitelui Walewski ostilitatea ce a constatat la bărbații de Stat ai Angliei.

«. . . D-l Ambasador al Angliei are în mână de o săptămână o copie a depeșei Lordului Clarendon către Lordul Cowley, al cărei text E. V. ați avut grija să mi-l aduceți de asemenea la cunoștință. Lordul Stratford a făcut aluzie la dânsa cu ocazia ultimei lui vizite, când mi-a prezentat pe d-l Henry Bulwer, pe care îl întâlnisem odinioară la Madrid și la Paris. După limbajul său aș fi putut crede că părerea principalului secretar al M. S. Britanice este formulată acolo într'un chip mai categoric. Această părere, este drept, se cetește între liniile documentului emanat din Foreign Office; dar Lordul Clarendon în definitiv a recunoscut că nu aveà dreptul de a o expune în mod oficial, înainte de a se fi consultat cu E. V.; el a constatat de asemenea că respectarea Tratatului și a protocoalelor autorizà Divanurile ad-hoc să se ocupe de cestiunea Unirei. Lordul Stratford, fără a tăgăduì că s'a făcut în această privință o profundă schimbare în modul de a vedeà dela început al Cabinetului său, m'a lăsat să bănuesc că răul ar fi și mai mare la Londra și că doctrina Porții, prezintată cu iscusință de Ambasadorul ei, ar fi obținut acolo câștig de cauză și că s'ar renunță la consultarea populațiunii din provinciile Moldova și Valahia asupra punctului fundamental al organizației lor viitoare. M'am grăbit a răspunde d-lui Ambasador al Angliei, că instrucțiunile mele diferă de ale sale și că datoria mă obligă să le urmez, oricât ar fi de penibilă pentru mine o divergință de opinii cu el. Astfel lăsându-l să-mi expună, ca și d-l Baron de Prokesch și Marele Vizir, necesitatea de a alăturà la fermanele de convocarea Divanurilor ad-hoc un program de lucrările ce vor aveà să îndeplinească aceste Adunări, l-am pus în cunoștință, că puterile mele nu merg mai departe decât executarea pur și simplu a articolului 24 al Tratatului din 30 Martie; că articolul 23, după Guvernul imperial, privește pe comisarii Puterilor contractante și că articolul 25 este numai de competința Congresului.

«După cum E. V. știe, am plecat în aceeaș zi la Dardanele, de unde nu m'am înapoiat decât alaltăeri. La reîntoarcere am aflat că vestea despre opunerea declarată a Cabinetului din Londra contra Unirei Principatelor a ajuns la Constantinopole și nu mai erà un mister pentru nimeni. Ministrii turci

câştigă de sigur în aceasta o mare forţă de rezistenţă. In fond ei se simţiau încurcaţi că erau de aceeaş părere cu Austria şi împotriva noastră, dar ajutorul Angliei le-a venit numai bine. Eu aproape reuşisem, după cum v'am raportat în depeşa mea No. 75, să decid pe Marele Vizir şi pe Fuad Paşa a modificà redactarea Fermanului în termenii exacţi ai articolului 24. Eu ştiu că încurajaţi deadreptul de d-l Baron de Prokesch şi sfătuiţi de Lordul Stratford, într'o măsură pe care n'o pot încă aprecià, stau la îndoeală dacă e bine să părăsească proiectul primitiv şi se gândesc chiar să se declare oficial contra dreptului Divanurilor de a da un vot favorabil Unirei. Tactica lor ar constà să pună guvernele în măsură de a rezolvì între ele această cestiune, în loc de a o lăsà să fie discutată în Bucureşti şi Iaşi.

«Mi s'a părut, Domnule Comite, că investit cu instrucţiuni atât de clare şi de precise, ca cele ce mi-aţi dat E. V., aş lipsì dela datoria mea dacă nu aş atrage încă odată cea mai serioasă atenţiune a ministrilor turci asupra urmărilor unei astfel de hotărîri. Deci d-l Outrey s'a dus la Poartă ca să reamintească lui Fuad Paşa şi lui Aali Paşa convorbirile mele cele mai recente, pentru a le demonstrà pericolele oricărei depărtări a lor de pe terenul dreptului şi al bunei credinţe şi în sfârşit pentru a le repetà, că eu mă voiu opune în mod hotărîtor, ca întrunirea în care vom aveà de examinat Fermanul să se abată dela obiectul ei particular. Am lăsat să le spună că noi nu avem calitatea nici de a reformà opera Congresului, nici de a-i încălcà atribuţiunile lui ulterioare. Cu un cuvânt noi suntem în situaţiunea magistraţilor însărcinaţi să aplice legea, aşà cum este, nu să o facă ei sau să o modifice. Fondul nu ne priveşte; noi n'avem decât să supraveghem îndeplinirea unui act de procedură. Indrăznesc încă a crede că aceste argumente vor readuce pe Aali Paşa şi Fuad Paşa în starea în care i-am lăsat; în caz contrariu voiu urmà, fără să deviez un pas, calea ce-mi indică ordinele E. V.

«Orice ar fi, d-le Comite, lucrurile în totalitatea lor nu mai stau aici astfel cum steteau înainte cu două luni. N'aş puteà zice că noi am pierdut teren; recunosc numai că Anglia şi Lordul Stratford au câştigat. Părerile Cabinetului din Londra asupra Insulei Şerpilor, asupra posesiunii oraşului Bolgrad şi, în ultimul loc, asupra Unirei Moldovei cu Valahia au făcut o impresie destul de puternică, ce de sigur nu trebue exagerată, dar e locul acum să o constatăm. Totdeaunea este greu şi adeseori de prisos ca cinevà să se dedeà la presupuneri, cari nu există sau nu se pot traduce în fapte pozitive. Cu toate acestea îmi permit a crede că cauza unirei teritoriale şi administrative a Principatelor Dunărene—făcând abstracţiune dė prinţul străin,—discutată în anumite condiţiuni, ar fi câştigat foarte mult la Constantinopole,

dacă d-l Ambasador al Angliei ar fi fost invitat să-şi unească stăruinţele lui cu ale mele.

«Tăcerea lui oficială şi opoziţiunea lui privată nu mi-au împiedicat progresele mele şi depeşa ce E. V. mi-aţi făcut onoarea a-mi scrie cu data de... mi-a servit să sdruncin în mod serios obiecţiunile contra cărora aveam de luptat. Ultimele rapoarte ale d-lui Mussurus către guvernul său şi comentariile cu cari Lordul Stratford, autorizat ori nu, a însoţit comunicarea depeşei Lordului Clarendon către Lordul Cowley, mi-au distrus, nu pot să ascund şi mai puţin să tac, întreagă munca, cărei m'am consacrat cu zelul ce mi-l cereà datoria mea şi mi-l inspirau convingerile mele personale.

«Se poate realizà unirea cu toată rezistenţa Porţii, susţinută cu energie de Austria şi aprobată de Anglia? Divanurile ad-hoc vor aveà oare, în actuala stare de lucruri, curajul să se pronunţe în favoarea unei combinaţiuni, a cărei reuşită nu li s'ar păreà asigurată? Nu mi se cade, d-le Comite, să cercetez cestiuni de această natură, dar nu persist mai puţin a crede, punându-mă într'un punct de vedere curat teoretic, că Unirea Moldovei şi Valahiei, în condiţiuni hotărîte şi proprii a asigurà Poarta asupra eventualităţilor viitoare, ar fi fost folositoare atât pentru provinciile vasale, cât şi pentru Puterea suzerană. De sigur că argumentarea Ambasadorului otoman din Londra este foarte îndemânatică, dar cu toate acestea, cercetând-o mai de aproape, se vede că se bazează pe sofisme. Din momentul în care nu e vorba să se instaleze un prinţ străin în Bucureşti, comparaţiunile ce d-l Mussurus le face cu Grecia nu se pot aplicà Moldovei şi Valahiei. Aceste ţeri, fără îndoeală, nu sunt astăzi în stare să dea o dinastie naţională, şi ar fi destul de greu să-i faci pe Moldoveni să primească un prinţ valah şi pe Valahi să primească un prinţ moldovean. Această piedică însă s'ar fi putut evità, dacă designarea Domnului, rezultat din alegeri, ar fi fost lăsată Porţii în înţelegere cu aliaţii ei. Acest Domn indigen ar fi avut el toate calităţile ce se doresc unui şef de administraţie? Nu ştiu şi mă îndoesc. Ceeace este sigur, este că nu e cu putinţă să se găsească în Moldova şi în Valahia doi prinţi în adevăr capabili de a guvernà separat aceste ţeri şi cu toate acestea nimeni nu s'ar gândì în această ipoteză să recurgă la dinastii străine. Este mai greu să conduci interesele a patru milioane de oameni, decât să operezi pe baze mai restrânse, dar cuprinzând totuş una o populaţiune de două milioane şi jumătate de suflete? Nu e permis dimpotrivă să se spere, că desvoltarea naturală şi activitatea unei naţiuni mai considerabile va impune guvernului unitar al Valahiei şi Moldovei demnitatea şi spiritul de conducere, de cari guvernele separate ale acestor provincii au fost cu totul lipsite până acum?

«Cât privește temerea de a lucrà, fără să vrea, în profitul Rusiei, care este argumentul cel mai puternic al d-lui Mussurus, nu-l cred prea întemeiat. Un prinț străin, care-și va păstrà religiunea proprie sau va trece la ritul oriental, va fi sau un obiect de neîncredere sau de puțină stimă pentru massa noilor săi supuși. Am auzit singur adeseori spunându-se în Grecia, că regele Oton, dacă n'ar fi izbutit să i se ierte originea lui catolică, totuș s'ar fi expus la o cădere sigură părăsind-o. Aceleași încurcături, aceleași pericole s'ar reproduce la București în una sau în cealaltă ipoteză, dacă lecțiunea din Atena nu s'ar ținea în seamă. Cu un Domn indigen, oricât ar fi de mediocru, așà cevà nu este de temut, și Rusiei i-ar lipsì pretextul religios. Dimpotrivă ea va aveà de învârtit un pretext politic, în momentul când îi va conveni, atâta timp cât nu se va formà între Prut și Dunăre un spirit național destul de puternic pentru a rezistà seducțiunilor, dintre cari cea mai tare este tocmai idea Unirei. Dacă făcând inovații ne-am înșelà, ar rămâneà în orice caz Porții și Puterilor, cari îi împărtășesc părerea, să dovedească că sistemul de «status quo ante bellum» erà un prezervativ eficace, ceeace ar însemnà să desmintă un veac și jumătate de istorie, sau să stabilească că este mai bine să ne întoarcem «a priori» la greșelile unui trecut funest, decât să încercăm, chiar fără a aveà vreo siguranță, să asigurăm Principatelor un viitor mai bun.

«Prin argumente de acest fel și pe cari cer iertare E. V. că le-am fi expus aci mai pe larg, am reușit până în momentul când s'a lămurit acțiunea d-lui Ambasador al Angliei, să calmez puțin temerile principalilor membri ai Divanului. Astăzi mă găsesc în fața unei situații nouă. D-l Henry Bulwer, pe care l-am văzut ieri, mi s'a părut foarte supărat. El cunoaște terenul din Constantinopole și știe că aci se trece foarte ușor dela particular la general. Din faptul că Franța și Anglia nu mai consideră în acelaș fel cestiunea Principatelor se trage concluziunea, că în curând ele nu se vor înțelege asupra nici unei cestiuni orientale, că Turcii, după cum le e obiceiul, vor opune o influință celeilalte, pentru a se strecurà și a trăì între amândouă, și în sfârșit că Rusia își va regăsì numai decât locul în acest joc de echilibristică. A trebuit să convin, Domnule Comite, că dacă într'un furnicar de intrigi ca cel de aci deducțiunile logice s'au tras atât de repede, și de cele mai multe ori fără să fie adevărate, n'a fost mai puțin surprinzător, ca a doua zi după un răsboiu dus în comun, să se manifesteze între Francia și Anglia o neînțelegere diplomatică asupra unui punct important, dar am adăogat în acelaș timp, că noi nu suntem de loc vinovați, având în vedere că noi ne mărginim a fi totdeauna de părerea, la care Lordul Clarendon s'a alăturat în sânul Congresului. Cei din Londra s'au schimbat, nu cei din Paris. D-l H. Bulwer a recunoscut dreptatea observațiunii mele și mi s'a părut că regretă

sincer, că Cabinetul englez, admiţând, cum crede şi d-sa, că soluţiunea ce a fost găsită la început bună, nu mai e potrivită, a dat prea curând semnalul unei neînţelegeri cu noi. După Comisarul M. S. Britanice ar fi trebuit ca el să se abţie de a să pronunţà, şi că din contra trebuià să se consacre la un studiu conştiinţios şi aprofundat al societăţii moldo-valahe, al intereselor ei, al nevoilor ei şi al aptitudinilor sale morale şi politice, înainte de a se formà o judecată prealabilă asupra condiţiunilor celor mai bune pentru organizarea ei viitoare. In acelaş fel îşi înţelege şi d-l Basili misiunea şi d-l Boutenieff mi-a spus, că deşi guvernul său este hotărît, ca şi noi, să consulte dorinţele populaţiunii şi să ţină seamă de ele, atât cât va fi posibil, cu toate acestea înţelege să-şi rezerve părerea sa definitivă până la conferinţele din Paris. D-l H. Bulwer vede în această atitudine un calcul, care va face Cabinetul din Petersburg în ultimul moment arbitru între Francia şi Anglia şi-i va da mijloacele de a aveà o influinţă preponderantă asupra soluţiunii cestiunii ce fusese vorba şi speranţa la origine să se rezolve mai mult contra Rusiei decât împreună cu ea.

«In momentul de a terminà depeşa, aud că d-l Ambasador al Angliei s'a dus la Sultan să-l anunţe că M. S. Britanică îi trimite Ordinul Jaretierei. Această distincţiune, care prin natura ei este în afară de schimbul de ordine obişnuit între suverani, primeşte dela împrejurări o semnificare politică şi Lordul Stratford, de sigur, nu va neglijà nimic ca să tragă din acest semn de curtenie tot profitul posibil.»

De atunci înainte situaţiunea politică europeană se complică în fiecare zi tot mai mult.

O nouă cerculară a lui Fuad Paşa din 14 Octomvrie, adresată Reprezentanţilor Guvernului otoman în străinătate, arată că Inalta Poartă nu şi-a schimbat punctul ei de vedere în contra Unirei Principatelor.

«Am remis acì reprezentanţilor Puterilor semnatare ale Tratatului din 30 Martie proiectul de Ferman, care trebue să emaneze, după dispoziţiunile acestui act, din partea M. S. I. Sultanului, pentru convocarea Divanurilor ad-hoc, ce au a se întrunì în cele două Principate, pentru a exprimà dorinţele populaţiunii cu privire la îmbunătăţirile de adus regulamentelor ulterioare şi administrative ale Valahiei şi Moldovei şi care proiect trebue redactat în înţelegere cu reprezentanţii Puterilor.

«Puterile aliate vor vedeà, nu ne îndoim, în redacţiunea acestui proiect, care stabileşte într'o măsură atât de largă reprezentarea intereselor diferitelor clase, o nouă dovadă de sinceritatea şi loialitatea cu care Guvernul imperial se conformă atât de complet spiritului general al Tratatului, încheiat la Paris în mod fericit.

«Când Inalta Poartă a consimţit a se revedeà organizarea interioară a Principatelor, n'a încetat să declare că este dispusă şi are intenţiunea fermă să cerceteze şi să adopteze îmbunătăţirile proprii a asigurà, în fiecare din cele două provincii, bună starea locuitorilor, păstrându-le în totdeauna şi în mod integral privilegiile octroate ab antiquo fiecăreia din ele separat. Ea a fost în acelaş timp pătrunsă de convingerea că Puterile, cari vor luà parte la discuţiunea acestei importante cestiuni, nu vor permite a se face nici un atentat în contra drepturilor legitime ale suzeranităţii Sultanului şi a principiilor şi intereselor generale ale Imperiului său. Considerând de aproape toate inconvenientele şi pericolele cari sunt inerente cestiunii Unirei Principatelor, cestiune pusă în discuţie de câtvà timp, ea n'a lipsit să-şi exprime cu aceeaş libertate şi sinceritate atât în conferinţele din Paris, cât şi după Congres, părerea sa bazată pe motivele cele mai raţionale.

«Inalta Poartă n'are nici o îndoeală că nobilii săi aliaţi, călăuziţi de acest sentiment de bunăvoinţă şi de solicitudine, de care Guvernul otoman a dat până acum atâtea dovezi, vor aprecià după adevărata ei valoare această comunicare sinceră. Cu toate acestea Cabinetul imperial, după ce a examinat cu atenţiune această cestiune importantă, în scop de a puteà ajunge să evite toate dificultăţile soluţiunii ei, n'a reuşit să găsească mijlocul de a înlăturà inconvenientele şi pericolele ce le-a văzut dela început. Deci el consideră ca o datorie a echităţii şi a lealităţii sale, şi pentru a preveni orice neînţelegere, să declare amicilor şi aliaţilor săi, din nou şi oficial, că persistă în soluţiunea sa primitivă, de a ferì de orice atingere dreptul ce-i dă principiul suzeranităţii sale şi drepturile ce i le recunoaşte Tratatul general, declarând că înţelegerea care se va stabilì pentru organizarea interioară a celor două Principate, va depinde de înţelegerea finală cu Curtea Suzerană.

«Guvernul Sultanului, rezervându-şi prin urmare dreptul şi facultatea de a nu primì principiul Unirei Pincipatelor, chiar şi dacă Divanurile ad-hoc l-ar adoptà, cu toate că Tratatul din 30 Martie nu le dă acest drept, crede de datoria sa a reînnoì convingerea, că din cauza discuţiunilor ce se fac în aceste ţeri asupra acestei cestiuni atât de delicate, s'ar puteà naşte complicaţiuni grave, şi este pătruns de convingerea că cea mai înţeleaptă măsură ar fi să nu se permită Divanurilor ad-hoc să intre în discuţie asupra acestei materii.

«In ce priveşte pe Comisarul Guvernului imperial, el va fi obligat, ca în sânul Comisiunii compuse din delegaţii Puterilor semnatare, să se conformeze acestui principiu şi Inalta Poartă nu ar puteà să primească în nici un caz o combinaţie ce o găseşte contrarie integrităţii Imperiului şi interesului ei vital.

«Acestea sunt comunicările ce sunteţi însărcinat a face, după ordinele M.

S. I. Sultanul, Augustul nostru Suveran, Cabinetului pe lângă care sunteţi acreditat. Guvernul M. S. Impăratului, care a dat atâtea dovezi de bună-voinţă faţă de Imperiul otoman şi care—Poarta este convinsă—nu va încetà a arătà grijă pentru drepturile şi interesele ei, ne place a crede că va aprecià intenţiunile Inaltei Porţi şi motivele cari o obligă să facă această declaraţie.»

Iată şi textul Proiectului de Ferman pentru convocarea Divanurilor ad-hoc, prezintat la Constantinopole la Comisiunea Europeană, în 20 Octomvrie, şi care a înăsprit încă mai mult situaţiunea:

«*Compunerea Divanurilor.—Fiecare Divan se compune din cinci comitete separate:*

«1. *Comitetul episcopilor*, prezidat de mitropolit. Li se vor alăturà trei preoţi şi trei administratori ai averilor bisericii.

«2. *Comitetul boierilor de 1-a clasă*, care se va compune din *17 membri*, aleşi de semenii lor, întruniţi în capitala Principatului. *Nobleţea reprezentanţilor*, ce au a se alege de către boieri, va trebuì *să meargă cel puţin până la a doua generaţie.*

«3. *Comitetele boierilor de celelalte clase şi ale proprietarilor funciari în genere.*—Toţi cei ce posedă, în fiecare judeţ, 500 de culaci de pământ liber de ipotecă şi de alte sarcini, şi. cari îşi au domiciliul şi reşedinţa fixă în capitala judeţului, se vor întrunì şi vor alege câte un deputat de judeţ. In total *17 membri.*

«4. *Comitetul meşteşugarilor, membri ai corporaţiilor şi meseriaşi.* — Va aveà de asemenea *17 membri* pentru capitala Principatului, 6 membri pentru două oraşe de mâna a doua şi 6 membri pentru şase oraşe de mâna a treia.

«5. *Comitetul ţăranilor.*— Ţăranii cari posedă într'o comună de judeţ un venit de 350 piastri sau sunt embaticari de pământuri situate în diferite localităţi, şi acei cari neposedând pământuri cu un asemenea venit vor fi embaticari de pământuri, cari aduc venitul cel mai ridicat sub acesta, vor alege în fiecare judeţ câte cinci indivizi, cari se vor întrunì în capitala judeţului pentru a alege la rândul lor un reprezentant de judeţ. In total *17 membri.*

«Condiţiuni pentru a fi eligibil.—Membrii celor două Divanuri vor trebuì să fie în vârstă de 30 de ani şi să se bucure de întregimea drepturilor civile.

«Modul de deliberare. — Fiecare comitet se va întrunì separat în localul Divanului obştesc şi va puteà deliberà asupra regulamentelor interioare comune întregului Principat sau asupra nevoilor particulare ale clasei ce reprezintă, cu condiţiunea ca pe urmă să supună rezultatul discuţiunilor sale şi părerile celor cinci comitete întrunite în adunare generală. Aceste comitete se vor mărginì a-şi exprimà dorinţele lor, supunându-le Adunării generale a Divanului. Aceste dorinţe vor fi apoi cercetate, întâia oară în sâ-

nul Comisiunii Europeane, la care va luà parte şi un reprezentant al Porţii, iar în al doilea rând vor deveni obiectul deliberaţiunilor ulterioare între aceasta şi Puterile aliate.

«Părerea Divanurilor, neputând aveà deci nici un caracter definitiv, părerile admise atât de comitetele cari vor deliberà în particular, cât şi de Adunarea generală a Divanurilor, vor fi redactate în scris, separat, sub formă de proiecte şi supuse Comisiunii.

«Este oprit membrilor Divanului să aducă la cunoştinţă în mod individual părerile lor membrilor Comisiunii Europeane, şi pentru aceasta proiectele de cari este vorba vor fi predate preşedintelui Divanului, care le va transmite preşedintelui Comisiunii Europeane (care va fi Comisarul otoman).

«Raporturile Divanurilor cu Comisiunea nu se vor face decât prin mijlocirea Comisarului otoman.

«Fiecare comitet îşi va alege preşedintele cu majoritatea voturilor, dintre membrii ce-l compun.

«Preşedintele şi secretarul Divanului general vor fi numiţi de Caimacamul Principatului.

«*Dispoziţiune finală şi cominatorie.* — Dacă, contra aşteptării, membrii acestor Adunări îşi vor permite a discutà cestiuni contrarii drepturilor Porţii şi vechilor privilegii ale Principatelor, reprezentantul Porţii va anunţà despre aceasta Comisiunea şi va face în această privinţă comunicarea necesară Locotenenţei domneşti. Dacă s'ar întâmplà ca Divanurile să aibă o purtare nepotrivită cu starea de lucruri existentă, se vor luà măsuri pentru a o reprimà.»

Instrucţiunile din 13 Septemvrie ale comitelui Walewski, adresate d-lui V. Place, recomandă, ca mai înainte, prudenţa cea mai mare.

«Am primit, Domnule, depeşile ce mi-aţi făcut onoarea a-mi scrie confidenţial până în 4 Septemvrie incluziv.

«Am cetit cu interes rapoartele, prin cari mi-aţi făcut o dare de seamă despre manifestările opiniei publice în Moldova, relative la Unirea celor două Principate Româneşti şi despre atitudinea ce aţi luat în prezenţa acestei opinii, ale cărei avânturi periculoase trebue domolite cu aceeaş îngrijire, cu care trebue împiedicate slăbiciunile nesocotite.

«Depeşa ce vi s'a trimis la 26 Iulie trecut vă recomandà să evitaţi orice demers, care poate acuzà Guvernul imperial, că ar căutà să exerciteze o presiune asupra spiritelor şi da pretext să se zică că există manifestări artificiale acolo unde nu este în realitate decât exprimarea simţimintelor intime ale marei majorităţi a populaţiunii. Ea vă anunţà în acelaş timp, că Guvernul imperial are totdeauna convingerea, că combinaţia propusă de

Francia, din principiu, este singura care poate asigurà prosperitatea Moldo-Valahiei, oferind totdeodată Turciei o nouă garanţie de siguranţă şi fiind cel puţin tot atât de practică, ca şi toate acelea, cari ar puteà fi prezentate sub inspiraţiunea intereselor particulare sau rău înţelese.

«Va trebuì, Domnule, ca ori de câte ori se prezintă ocazia, să daţi Moldovenilor asigurarea, că părerea Guvernului imperial nu se va schimbà şi că sprijinul nostru nu va lipsì cauzei Unirei în sfaturile Europei, când această cauză va obţineà asentimentul ţerii.

«Acesta e modul cel mai demn şi cel mai eficace de a combate descurajarea ce mi-aţi semnalat.

«Ieşind din această măsură, angajând mai direct, mai personal, într'un fel oarecare, influinţa Guvernului imperial, am luà politicei noastre caracterul de dezinteresare ce o distinge şi am riscà, o repet, să facem ca manifestările populaţiunii să piardă acel caracter de spontaneitate, care trebue să le fie forţa principală şi să aducă sprijinul cel mai serios politicei noastre.

«Dacă nu trebue să excitaţi mişcarea în favoarea Unirei, puteţi însă să o luminaţi prin sfaturi înţelepte şi să-i faceţi pe partizanii Unirei să înţeleagă cât este de important să nu compromită prin demersuri imprudente şi pretenţiuni premature o cauză, care n'a încetat de a aveà pentru sine cele mai bune şanse.

«Prin urmare să faceţi să se ştie că legătura ce au voit să o stabilească în mod forţat publicaţiunile şi discursurile câtorvà Moldoveni, între Unirea celor două Principate Româneşti şi alegerea unui prinţ străin, este unul din principalele argumente opuse astăzi ideii Unirei de Turcia, care este mai ales preocupată să înlăture a doua din aceste eventualităţi. Astfel pentru a face să înceteze neplăcerile, pe cari le-au provocat în Constantinopole, discuţiunile făcute în Moldova asupra acestui punct, am crezut să însărcinăm pe d-l Thouvenel să declare miniştrilor turci, că după părerea noastră, dacă Divanurile ad-hoc trebue să fie chemate, potrivit angajamentelor luate în Congresul din Paris, să delibereze asupra cestiunii Unirei Principatelor, noi vom găsì foarte natural, ca Fermanul de convocare să înlăture din programul lucrărilor Divanului cestiunea de a se şti, dacă Guvernul Principatelor Unite va fi încredinţat unui prinţ străin, deoarece cercetarea şi soluţiunea acestei chestiuni trebue să aibă loc în viitoarele deliberări ale Congresului din Paris, unde părerile diferite vor puteà fi lămurite cu toată autoritatea, de care sunt susceptibile şi cu o libertate nemărginită.

«Aceste explicaţiuni, Domnule, vă fac cunoscute gândurile şi intenţiunile Guvernului imperial. Vi le comunic pentru informarea D-voastre personală şi vă las grija de a le utilizà cât mai bine în interesul cauzei, ce n'a încetat

a aveà simpatiile noastre dezinteresate, cu toată opunerea ce o întâmpină din partea altor Puteri.»

Nu mai puţin importante sunt instrucţiunile Comitelui Walewski, trimise Baronului de Talleyrand, arătând Comisarului Franciei în Comisiunea Europeană atitudinea sa în faţa Fermanului de convocare a Divanurilor ad-hoc.

«N'aş fi surprins ca d-l Basili să creadă că trebue să refuze a urmà pe colegii săi la Bucureşti — după cum mă faceţi să înţeleg, — atâta timp cât Principatele nu vor fi evacuate de trupele austriace. Cele mai nouă comunicări ale d-lui Thouvenel nu mă lasă să bănuesc că Poarta ar fi în acest moment în măsură să expedieze fermanele de convocare a Divanurilor. De altă parte noi nu neglijăm nimic, ca să grăbim noua delimitare a funtariei din Basarabia şi care reţine în provinciile dunărene forţele pe cari Austria le mai întreţine acolo. Putem deci să presupunem că instrucţiunile pe cari Rusia le-a dat Comisarului ei nu vor provocà o întârziere mare.

«D-voastre cunoaşteţi părerile contradictorii, la cari a dat loc proiectul de unire a Principatelor; guvernele ostile acestei combinaţii, temându-se de părerea ce va fi emisă de Divanurile ad-hoc, par a dorì ca aceste Adunări să nu fie consultate asupra acestei cestiuni, ceeace ar însemnà, după noi, a nesocotì pe faţă intenţiunile Congresului.

«Deci noi n'am puteà admite ca fermanurile să încerce în această privinţă a împiedicà direct sau indirect libera exprimare a voturilor, ce trebue să le dea populaţiunea moldo-valahă prin organul delegaţilor săi. Noi credem că stăruinţele Ambasadorului M. S. I. la Constantinopole vor triumfà asupra împotrivirilor Porţii. Dar la rândul vostru şi după ce vă veţi duce în Principate, va trebui să respingeţi orice expedient ce s'ar întrebuinţà pentru a ajunge la rezultatul ce se caută. Regulamentul Organic vă va da, la nevoie, ocazia de a provocà părerea Divanurilor asupra Unirei celor două provincii într'un singur principat. Prin urmare acest document va trebui să servească de bază lucrărilor acestor Adunări şi articolul 425 pune această măsură ca o eventualitate rezervată unei cercetări aprofundate.

«Dar nu ni se va puteà contestà că a venit momentul să procedăm la discutarea acestui punct important, şi dacă ni s'ar mai opune că aceasta ar însemnà să atingem drepturile suzerane ale Porţii, am fi pe deplin îndreptăţiţi a răspunde, că Guvernul otoman, aderând la inserarea unei astfel de dispoziţiuni în Regulamentul Organic, a recunoscut singur că Unirea ar fi o simplă măsură administrativă şi fără însemnătate politică; că prin urmare ea intră în cadrul desbaterilor Divanurilor.

«In acest antecedent veţi găsì elementele cari vă vor fi necesare, dacă la

Bucureşti se va reînnoì pretenţia, pe care noi am combătut-o la Constantinopole.

«D-l Thouvenel crede că s'ar puteà solicità pentru delegatul Porţii prezidenţia Comisiunii, din care faceţi parte. Dar dacă poziţia Porţii în tot ce priveşte Principatele nu este identică cu a celorlalte Puteri semnatare a Tratatului de Paris, ea diferă în sensul că Poarta este întru câtvà parte interesată, şi încredinţându-se reprezentantului ei direcţiunea lucrărilor la cari aveţi să conlucraţi, ne-am expune să prejudecăm hotărîrile ulterioare ale Conferinţei din Paris.

«Sunt sigur că D-Voastre veţi evità cu îngrijire, în toate împrejurările, o atitudine care ar puteà face să se creadă că dispoziţiunile noastre au încetat de a mai fi binevoitoare faţă de Turcia. Dar trebue să vă recomand a întrebuinţà întreg tactul vostru, pentru a face să se rezolve primul punct într'un chip mai conform cu marile interese ce urmează a se desbate, fără să poată rezultà din aceasta o atingere a susceptibilităţilor legitime ale Guvernului otoman.»

Victor Place dă în 30 Octomvrie o seamă amănunţită Comitelui Walewski de atitudinea sa moderată şi de dificultăţile ce întâmpină la fiecare pas al său.

«Am primit depeşa ce E. V. mi-aţi făcut onoarea a-mi scrie la 13 ale lunii, şi în care se reînnoesc instrucţiunile, ce mi s'au dat mai dinainte, pentru a-mi indicà purtarea ce trebue să am în afacerea Unirei Principatelor române.

«Sunt cu atât mai fericit că E. V. aţi binevoit a-mi aminti ordinele ce-mi dăduseţi, cu cât eu m'am străduit să le execut punctual dela începutul acestei cestiuni.

«Departe de a excità pe Moldoveni în manifestările lor, am căutat totdeauna să-i moderez prin sfaturile mele şi pot să spun că am reuşit să-i mănţin pe calea ce Guvernul imperial doreşte să fie urmată.

«Ceeace face să se simtă mai bine acest rezultat este atitudinea ce a luat în această ţară administraţia interimară a Caimacamului. Căci eu n'am lăsat pe E. V. să ignoreze nimic din cele ce s'au încercat de trei luni împotriva Unirei: înlocuirea radicală a funcţionarilor administrativi, judecătoreşti şi militari, trimiterea de emisari în judeţe, promisiuni sau ameninţări întrebuinţate faţă de ţărani pentru a le stoarce semnăturile, toate mijloacele au fost bune. Ele au putut fi cu atât mai eficace, cu cât cei ce le întrebuinţează se sprijinesc pe ascendentul ce-l dă prezenţa trupeler austriace unei politice duşmane Unirei.

«Dacă faţă de o constrângere atât de activă, partizanii Unirei ar fi răspuns prin demersuri în sens contrar, dacă la rândul lor ar fi străbătut ţara pentru

a o mânţineà în intenţiunile ce ea manifestase dejà, nu ar fi putut fi acuzaţi că s'au purtat ca nişte rebeli, nici s'ar fi putut pretinde că Guvernul imperial cercà să provoace demonstraţii artificiale. Aceasta ar fi fost pur şi simplu o apărare legitimă. Cu toate acestea, în baza ordinelor ce mi-aţi dat E. V. şi sigur de încrederea ce Moldovenii au avut totdeauna în Francia, i-am determinat să rămână liniştiţi, să nu se lase târîţi în demersuri, cari ar puteà deveni inprudente şi mai ales să se refere la măsurile ce va şti să le iea la timp Comisiunea internaţională, pentru a asigurà libera exprimare a dorinţelor populaţiunii, atât în alegerile membrilor ce vor formà Divanurile ad-hoc, cât şi în desbaterile acestor Adunări.

«Partizanii Unirei au dat deplină credinţă vorbelor mele, când le-am declarat că sprijinul Guvernului imperial nu le va lipsi în sfaturile Europei. Ei s'au decis să aştepte cu răbdare rezultatul promisiunilor ce li s'au dat.»

Atitudinea Guvernului otoman şi a Lordului Stratford în contra Unirei rămâne neschimbată şi trage după sine o complicaţiune europeană.

Thouvenel către Comitele Walewski, în 13 Octomvrie 1856:

«...Fuad Paşa nu s'a mărginit la observaţiunile verbale ce le-a făcut Lordului Stratford şi d-lui Prokesch. El a expediat în original d-lui Prinţ Callimachi şi în copie d-lui Mussurus o depeşă, care arată lămurit grijile ce-i provoacă Porţii prelungirea şederii soldaţilor austriaci în Moldova şi în Valahia şi prezenţa vaselor engleze în Bosfor. In timp ce se semnifică d-lui Comite de Buol, că a sosit momentul retragerii, se aminteşte Lordului Clarendon, că strâmtoarea va fi închisă la sfârşitul lui Octomvrie. E. V. va găsì în raportul alăturat aci, ce mi l-a adresat d-l Outrey, o analiză a depeşei lui Fuad Paşa...

«Poarta ne-a comunicat oficial Fermanul relativ la convocarea Divanurilor ad-hoc ale Moldovei şi Valahiei, însoţindu-l de o simplă scrisoare. Textului turc Fuad Paşa i-a alăturat o traducere, a cărei copie voiu aveà onoarea a o trasmite E. V. cu cel mai apropiat curier. Această traducere nu se potriveşte în câtevà pasagii cu cea a secretarului interpretului Ambasadei. Cuvântul «separat», care mi-a bătut la ochi, a dispărut, dar a fost conservat în turceşte. Mai sunt şi transpoziţiuni. pe cari nu mi le explic şi pentru cari e nevoie să intervin la Fuad Paşa. Gândindu-mă bine la aceasta, mi s'a părut că mai simplu ar fi să cer supresiunea întregei introduceri a Fermanului. Poarta relatează acolo, după modul ei, dispoziţiunile Tratatului de Paris. Găsesc că ar fi de preferat pentru a pune capăt comentariilor, să citez «in extenso» articolele cari privesc Principatele. Aş face propunerea şi nu văd ce mi s'ar puteà obiectà, ca să declin luarea lui în considerare.

«Poarta chiar, prin demersul ce l-a prescris Ambasadorului ei la Viena, a recunoscut că demnitatea ei de o parte, de altă parte loialitatea ce trebue să prezideze la executarea Tratatului de Paris nu îngăduià să se procedeze la alegeri, nici să se întrunească Divanurile, atâta timp cât Principatelor vor fi ocupate de trupe străine.

«Rămâne deci de hotărît ce va face Comisiunea, după ce vom terminà examinarea Fermanului de convocare. D-l H. Bulwer este de părere că comisarii ar puteà să se ducă la Bucureşti, fără să ţină seamă de prezenţa Austriacilor, şi să înceapă o anchetă asupra situaţiunii provinciilor şi reformelor de introdus în organizaţia lor. Această primă lucrare, după ce va fi comunicată Cabinetelor şi discutată între ele, va deveni ca o programă ce ar aveà să se supună pe urmă Divanurilor ad-hoc. Idea este ingenioasă: este chiar destul de practică; ceeace rămâne de ştiut este dacă ea e sinceră, adică dacă nu ascunde un gând ascuns contra proiectului Unirei. Căci această cestiune n'ar trebuì să rămână în afară de cercetările comisarilor; ei vor trebuì în mod necesar să-şi dea o părere în această privinţă şi Cabinetele de asemenea ar trebui sesizate înainte de a se consultà Divanurile. Această dorinţă este împărtăşită de Poartă, Anglia şi Austria.

«Aşteptând, Domnule Comite, dacă aş judecà după corespondenţa agenţilor noştri, situaţia în Bucureşti şi Iaşi se înrăutăţeşte. Caimacamii îşi întrebuinţează autoritatea lor nu numai pentru a înăbuşi orice manifestare în favoarea Unirei, ci şi pentru a provocà demonstraţii contrarii. D-l Balş desfăşură în acest scop un zel particular şi am avut sub ochi trei petiţiuni copiate după modelul anexat acì şi acoperite, se zice, de cel puţin o sută de mii de semnături. Se poate ca Prinţul Grigore Ghika să fi făcut uz de mijloace neregulate, pentru a strânge adeziunile contra cărora protestează acum cei cari le-au dat, dar nimic nu probează că d-l Balş n'a făcut tot aşà. Eu n'am ascuns lui Fuad Paşa, că rapoartele d-lui Place şi ale d-lui Béclard nu mă edificà deloc asupra libertăţii lăsate de Caimacami locuitorilor pentru a-şi exprimà voturile. Ministrul Afacerilor străine mi-a răspuns că declinà în mod oficial răspunderea reproşurilor ce am făcut d-lui Balş şi Prinţului Alexandru Ghica. Destituirea în massă a funcţionarilor, manoperele întrebuinţate pentru a smulge sătenilor petiţiile, al căror cuprins ei nu-l ştiu, mijloacele de intimidare cari emanează direct dela autorităţile locale, ar fi tot atâtea acte contrarii intenţiunilor Porţii. Fuad Paşa mi-a spus, în aceşti termini, că dacă Guvernul otoman a găsit cu cale, că nu se cuvenià ca Prinţul Gr. Ghika să se pună în fruntea unei mişcări unioniste, că dacă el nu credeà că Valahia şi Moldova ar trebuì să-şi manifesteze, în afară de Divanurile ad-hoc, sentimentele lor, îmi afirmă de asemenea că succesorii interimari ai ultimilor Domni nu aveau mandat de a sé face promotorii ofi-

ciali ai unei mişcări separatiste. Rolul lor trobuià să fie să liniştească ţara şi să o pregătească, prin propria lor moderaţiune, a trece fără turburări un moment de criză. Am dat, Domnule Comite, aceste detalii, d-lor Béclard şi Place şi i-am invitat să-mi semnaleze, sprijiniţi pe dovezi, faptele cari li s'ar păreà că ar puteà exercità o influinţă abuzivă din partea puterii asupra spiritului populaţiunii şi în special mijloacele de constrângere, de cari s'ar fi servit în unele judeţe. Nu putem cere fără îndoeală Porţii, şi cu atât mai puţin Caimacamilor, să fie de părerea noastră, dar demnitatea Guvernului imperial pretinde că dacă părerea ce a emis-o nu e favorizată, să nu fie nici părerea contrarie şi ca balansa să fie ţinută drept.

«Deci nu aş ezità să cer dela E. V. un ordin ca să fac o plângere formală contra şefilor administraţiei provizorii din Valahia şi Moldova, în cazul când mi s'ar dovedi că un astfel de demers ar fi devenit indispensabil pentru a asigurà leala executare a Tratatului de Paris.»

Depeşa Comitelui Walewski către d-l Thouvenel din 18 Octomvrie 1856:

«. . . Observaţiunile ce v'a sugerat redacţiunea Fermanului mi s'au părut deplin întemeiate şi îmi dovedesc că guvernul Impăratului poate contà pe vigilenţa D-Voastre, pentru ca nimic, în actul emanat dela Sultan, să nu poată împiedicà libera exprimare a voturilor, pe cari populaţiunea moldo-valahă va fi chemată să le exprime asupra viitoarei organizaţii a Principatelor. Poarta va înţelege că propria ei demnitate îi comandă să nu încerce a pune piedici, prin echivocuri de limbaj, rezoluţiunilor Congresului şi că este în propriul ei interes, ca cestiunea Unirei mai cu seamă să fie pusă precis şi desbătută liber în sânul Divanurilor. Dacă, după cum pare a crede cabinetul turc, această măsură nu are asentimentul majorităţii locuitorilor din cele două provincii, trebue singur să dorească, să nu se poată invocà mai târziu nici o împrejurare, care să tindă a dovedi că n'a neglijat nimic pentru a obţineà un vot care n'ar fi conform cu adevăratul sentiment al populaţiunii. Ne place deci a crede, că încercările D-Voastră de a se scoate din proiectul de Ferman tot ce ar fi de natură a-i falşificà valoarea, nu vor rămâneà fără roade.

«In acelaş scop veţi binevoì, Domnule, a atrage atenţiunea miniştrilor Sultanului asupra purtării ce o au Caimacamii celor două Principate. Veţi fi aflat din corespondenţa d-lui Béclard şi a d-lui Place, cu câtă ardoare procedează Prinţul A. Ghica şi d-l Balş, cu tot caracterul vremelnic al atribuţiunilor lor, la schimbările aproape generale ale personalului administrativ, în scop de a exercità o acţiune directă în alegerea membrilor Divanurilor şi a-şi asigurà o majoritate, care arătându-se complezantă faţă de părerile

guvernului turcesc, le-ar pregăti la Constantinopole, ca şi în Principate, şanse sigure de a rămâneà definitiv în posesiunea puterii. De pe acum chiar rămâi convins, la Bucureşti ca şi la Iaşi, că alegerile vor purtà pecetea unei presiuni regretabile şi proprie a falşifică obiectul pe care l-a avut în vedere Congresul, când a hotărît să consulte populaţiunea înainte de a pune bazele noului sistem administrativ, şi noi nu putem să nu recunoaştem, că această impresiune, izvorîtă din actele Caimacamilor, a fost întărită de măsura ce a luat-o Poarta în contra presei în Moldova, cu o spontaneitate pe care nu o insuflà nici un interes particular, măsură a cărei legitimitate de altfel este departe de a fi demonstrată. Guvernul Otoman trebue să se aştepte, că toate împrejurările cari vor influenţà desbaterile Divanurilor, vor fi apreciate în Conferinţă cu o sinceritate foarte mare şi de sigur nu vrea să se expună la critici pe cari le-ar justifică îndeajuns o ingerinţă care ar aveà de rezultat să vatăme întreagă exprimarea dorinţelor populaţiunii, contrar prevederilor semnatarilor păcii.»

Depeşa Comitelui Walewski către d-l Thouvenel, din 25 Octomvrie 1856:

«Felicităm Poarta că în sfârşit a ieşit din neactivitatea, ce păreà o părăsire a propriei sale cauze, şi că a înţeles că grija pentru demnitatea sa, cât şi pentru interesele sale, nu-i îngăduiau să consimtă mai departe, prin tăcerea ei, la prelungirea în Principate a unei stări de lucruri, de care opinia publică din Europa începe să se sperie. Chiar în cazul când demersul Porţii n'ar aveà de urmare să decidă evacuarea imediată a Moldo-Valahiei, totuş va aveà cel puţin avantajul de a scăpà Guvernul M. S. Sultanului de răspunderea şi de interpretările supărătoare, pe cari tăcerea lui le făceà să apese asupra lui; ea ne va permite, pe lângă aceasta, a da observaţiunilor ce noi înşişi adresăm Cabinetului din Viena, o autoritate ce le-ar fi lipsit atâta timp cât se puteà apărà, pentru a răspunde, cu învoirea cel puţin inplicită a Guvernului Sultanului. In sfârşit, Domnule, acest demers va aveà de urmare să contribue a provocà, din partea opiniei publice europeane, o judecată severă contra unei ocupaţiuni, ale cărei pericole şi inconveniente nu voim să le mărim peste măsură, dar care este cu totul anormală şi care, începând dela 28 c., va constitui o călcare flagrantă a angajamentelor luate în Congresul din Paris. Nu amintesc tot ce are supărător prezenţa unor forţe austriace, din punctul de vedere al înfluinţei ce o poate exercità asupra alegerilor, ce vor aveà loc pentru compunerea Divanurilor ad-hoc. Cabinetul din Londra, căruia prezenţa unei escadre engleze în Marea Neagră îi comandă mai multă rezervă în această cestiune, emite părerea că Guvernul austriac va trebuì să-şi retragă cu totul trupele sale din capitalele Principa-

telor, înainte de operaţiunile electorale. Este de crezut că Guvernul vienez va preferà fără greutate această jumătate de măsură. Dar Guvernul Otoman nu va judecà fără îndoeală că este suficientă, şi noi de partea noastră trebue să-l silim să stărueascǎ pe această cale pe care a plecat. Sunt sigur că D-Voastre nu veţi lipsì a încurajà dispoziţiile favorabile, de cari Poarta se arată însufleţită, şi a-i întărì hotărîrile.

«Ambasadorul M. S. la Londra îmi comunică că Lordul Clarendon a judecat tot atât de sever ca şi noi manoperele ce le-au întrebuinţat Caimacamii pentru a rătăcì sentimentul populaţiunii şi a le dictà manifestaţiuni, menite a asigurà triumful părerilor ce au predomnit la Constantinopole. Principalul ecretar de stat a anunţat pe d-l Comite de Persigny, că va adresà Lordului Stratford instrucţiuni, pentru a aduce Poarta sau pe agenţii ei la o apreciere mai limpede a hotărîrilor Congresului din Paris. Vă rog, Domnule, a lucrà în acelaş sens şi a secundà demersurile colegului D-Voastre. Am făcut cunoscut Lordului Clarendon, că vă voiu scrie şi îmi place a crede că înţelegerea între cele două ambasade va da mai multă eficacitate acţiunii lor respective. Dacă va fi altfel, dacă Guvernul Sultanului nu va luà nici o măsură pentru a împiedicà abuzuri atât de condamnabile, va trebuì să dăm, fără îndoeală, acestor reprezentaţiuni un caracter mai aspru.»

Nota identică adresată la începutul lunii Noemvrie Porţii Otomane de către Ambasadorii Franciei şi Rusiei, cere dela marele Vizir să se pronunţe în mod categoric asupra a patru cestiuni.

«M. S. Impăratul, Augustul meu stăpân, a binevoit a-mi da ordin să cer A. S. Marelui Vizir declaraţiuni precise asupra următoarelor puncte:

«1. Cu privire la regularea graniţelor Basarabiei. — Poarta consimte să lase Conferinţei din Paris rezolvirea dificultăţilor survenite asupra acestui punct, ori ar fi mai dispusă a le înlăturà, renunţând la pretenţiile sale asupra Bolgradului în favoarea Rusiei, în schimbul cărora Rusia şi Francia i-ar garantà posesiunea definitivă a Insulei Şerpilor şi a Deltei Dunărei?

«2. Cu privire la prelungirea ocupaţiunii Principatelor Dunărene.— Nu vede Poarta în aceasta o călcare a literei şi spiritului art. 31 al Tratatului din Paris? Şi nu este ea îndoit izbită de contrazicerea ce există între faptul prelungirii ocupării Principatelor de către forţele armate austriace şi limbagiul ţinut de Comitele Buol în Congres?

«3. Cu privire la prezenţa escadrei engleze în Bosfor şi Marea Neagră.— Nu consideră Poarta acest fapt ca contrar Convenţiunii din 13 Maiu 1856, prin care în termin de şase luni, cu începere dela schimbarea ratificaţiunilor Tratatului de Paris, s'a fixat retragerea de pe teritoriul otoman a forţelor armate ale Angliei, Franciei şi Sardiniei şi afară de aceasta ca piedică pentru

punerea în executare a Convențiunii relative la strâmtoarea Dardanelelor, care trebuià să intre în vigoare cu începere dela 28 Octomvrie?

«4. Cu privire la reorganizarea Principatelor Dunărene.— Este Poarta de părere că Divanurile ad-hoc se pot pronunță în toată libertatea în favoarea Unirei teritoriale și administrative a celor două Principate, dacă această Unire este în dorințele Valahiei și Moldovei, și dacă acest vot ar fi luat în serioasă considerare de către Congresul din Paris, ar întâmpină dificultăți din partea Porții, ca Putere Suzerană? A. S. Marele Vizir este invitat a se pronunță, cât mai curând posibil, și într'un mod precis asupra acestor cestiuni, a căror înaltă importanță, în momentul de față, n'ar puteà-o tăgădui.»

Comitele Walewski scrie în 1 Noemvrie d-lui Thouvenel, că atitudinea Guvernului Otoman, persistând în ostilitatea sa în contra Unirei, va îmmulți în mod gratuit greutățile.

«D-l Ambasador al Turciei mi-a cetit și mi-a lăsat copia, ce o veți găsi alăturată aci, a unei depeșe dela curtea sa. Cum veți vedeà, această comunicare are de scop să aducă la cunoștința Puterilor semnatare ale Tratatului din Paris intențiunea Guvernului Otoman de a se opune, în orice caz, Unirei celor două Provincii Dunărene într'un singur principat. Credeam, Domnule, că reprezentațiunile ce ați avut însărcinarea a face în această privință miniștrilor otomani a avut de urmare să-i determine a renunță la un demers, care nesocotește pe față una din rezoluțiunile esențiale ale Congresului. Astfel n'am ascuns lui Mehmet-Bey simțimintele penibile ce această opunere mi-a provocat. Am spus d-lui Ambasador al Turciei, că guvernul său mi se pare că simte plăcere să îmmulțească în mod gratuit greutățile, cari vor apăsà mai ales asupra viitorului Imperiului otoman și că toate încercările sale nu vor reuși să strămute de pe adevăratul teren o cestiune prevăzută și pusă de negociatorii păcii. I-am spus că plenipotențiarii s'au întrebat, dacă ar fi potrivit să se supună Valahia și Moldova unei administrații unice și ei au amânat soluțiunea acestui punct, recunoscând că trebue să se lumineze, consultând anume populațiunea, înainte de a luà o hotărîre definitivă.

«Toate Puterile, și nimeni n'a înțeles să excepteze Turcia, și-au păstrat în această privință libertatea de apreciere, dar Poarta abuzează într'un mod straniu de bunăvoința ce i s'a arătat în continuu, când ne declară astăzi că se va opune oricărei demonstrațiuni a Divanurilor asupra acestei cestiuni.

«Este Unirea avantajoasă sau prejudiciabilă intereselor Principatelor sau celor ale Imperiului otoman? Este ea în dorințele și nevoile populațiunii? Atinge ea drepturile suzerane ale Tuciei?

«Aceste sunt — am adăogat — atâtea puncte de lămurit.

«Dar nu se va puteà ajunge la aceasta, dacă se va pune piedică oricărei discuţii.

«Această discuţie trebue să aibă loc; Congresul a hotărît aşà, şi Cabinetul otoman comite o gravă greşeală, pretinzând să-şi substitue voinţa sa celei a tuturor Puterilor întrunite.

«Şi cu toate acestea, aşà va fi, dacă delegatul său în Principate va înţelege a interzice Divanurilor ad-hoc să exprime o părere în această privinţă. In acest caz Comisiunea nu şi-ar puteà urmà lucrarea. Misiunea ei ar fi împiedicată şi în mod necesar împiedicată prin iniţiativa Guvernului Otoman, şi nu pot să bănuesc că el ar voì să-şi iea o asemenea răspundere. De asemenea am obrervat reprezentantului Turciei, că nu fără regret şi fără surpriză am văzut Poarta rătăcită de sugestiunile interesate, cari o expun la dispreţ, de care ar trebuì să se ferească cu cea mai mare grijă.

«Pacea abià s'a încheiat şi tratatul care o asigură nu este încă executat deplin şi Poarta nu mai deosibeşte guvernele, cari i-au apărat cu sinceritate independenţa, de cele cari nu şi-au urmărit decât propriile lor interese în răsboiul, a cărui cea mai mare greutate am dus-o noi.

«Totuş Austria—trebue să-i dăm dreptate—nu ascunde motivele personale ce o fac să combată Unirea Principatelor, pe când noi căutăm în zadar pe acelea cari determină purtarea Guvernului Otoman.

«Ce ne putem noi oare propune, dacă nu să aducem un serviciu Turciei şi sfaturile noastre nu sunt mai vrednice de credinţă decât cele cari ajung la Constantinopole pe alte căi?

«Dar, i-am spus sfârşind, Poarta pare a-şi fi luat sarcina de a respinge părerile noastre, pentru a face pe placul unor dorinţe, cari nu ar puteà fi ale Turciei şi noi avem dreptul să ne arătăm supăraţi, când o vedem desfăşurând o rezoluţiune excesivă şi recurgând la cele mai imprudente demersuri, în toate împrejurările în cari nu suntem de aceeaş părere cu ea, de vreme ce când ne aşezăm alăturea de ea, ca să-i apărăm propria-i consideraţiune şi cele mai legitime interese, ea se arată şovăitoare şi este cuprinsă de cea mai deplorabilă slăbiciune.

«Acestea sunt în esenţă observaţiunile ce am făcut d-lui Ambasador al Turciei şi D-voastre, Domnule, veţi binevoì a le prezintà fără încunjur, din partea D-voastre Marelui Vizir şi Ministrului de Externe al Sultatului, declarându-le, pe lângă aceasta, după cum i-am arătat şi lui Mehmet-Bei, că Guvernul imperial se vede obligat a considerà comunicarea ce ni s'a făcut ca o violare directă a hotărîrilor Congresului, şi că prin urmare trebue să o ţinem ca neavenită».

Scrisoarea particulară a Baronului de Talleyrand către Comitele Walewski, din 2 Noemvrie 1856:

«Discuțiunea Fermanurilor, cari convoacă Divanurile Valahiei și Moldovei, a început în sfârșit. Cea dintâi întrunire a făcut atâta cinste celor cari au participat, încât la drept vorbind nu știu dacă trebue să laud pe cei cari au vorbit, ori pe cei cari au tăcut. Nu-mi fac desigur iluzia să cred că va fi totdeauna așà: este sigur că elocința d-lui de Prokesch are în rezervă idei ruginite și cea a Lordului Stratford supărări pentru a pune piedici d-lui Thouvenel în calea ce-și propune a urmà în ședințele următoare. Totuș, mulțumită reticențelor, cu cari va rămâneà învelită, spre marele meu regret, cestiunea principală (dreptul pentru Divanuri de a discutà Unirea), nu mă îndoesc că va fi înțelegere asupra redactării definitive a acestor Fermanuri impalpabile. Când spun impalpabile, nu mă înșel de loc în ce privește Comisiunea, al cărei rol, destul de ingrat la Constantinopole, constă în a privì, dar a nu atinge. Trimisă numai pentru a constatà expedierea Fermanurilor, ea nu-și va puteà nici măcar împlinì modesta sa însărcinare, deoarece ocupațiunea austriacă va forțà negreșit Conferința reprezentanților să se pronunțe contra trimiterii Fermanurilor în Principate.

«Ce veți hotărî atunci pentru noi, Domnule Comite, dacă vom fi împiedicați a ne duce la București? Va trebuì oare să așteptăm în Pera, într'o inactivitate ce ne discreditează, evacuarea ce nu se va face mai curând decât peste șase luni? Nimeni nu se îndoește despre aceasta, acì cel puțin.—Ori poate inconvenientele ce rezultă din distanța la care suntem de ordinele Curților noastre și din imposibilitatea de a merge iarna în Principate nici pe uscat, nici pe mare, ne va aduce poate folosul unei rechemări momentane și foarte dorită de comisari?

«Această din urmă hotărîre admit că s'ar pretà la înterpretări supărătoare. Comisiunea pentru multă lume n'ar păreà numai separată, ci ar păreà disolvată și populațiunea românească, atât de frământată, ar pierde din ce în ce mai mult încrederea.—Dar s'ar puteà îndepărtà, după cât îmi pare, cele mai multe din aceste obiecțiuni, hotărîndu-i-se Comisiunii pentru iarna aceasta, și după ce Fermanele vor fi adoptate, un domiciliu politic comun. Viena mi-ar păreà că oferă în acest caz avantajele reale. Acolo vom fi aproape de guvernele noastre și de Principatele Dunărene, pe cari de acolo putem să le vizităm la orice epocă a anului. Prezența noastră în capitala Austriei va exercità la nevoie chiar un fel de presiune morală asupra politicei Cabinetului vienez și în oricare stare a lucrurilor rolul nostru va fi acolo mai puțin șters decât în Constantinopole.

«Imi ieau libertatea a vă supune această idee, care poate la Paris va păreà mai puțin practică, decum pare în Pera.

«In cazul când, Domnule Comite, îmi veți da ordin să rămân în Turcia până la plecarea trupelor austriace, vă rog să binevoiți a mă autorizà oficial de a profità de răgazul meu pentru a vizità coastele otomane ale Mediteranei. Deşi vapoarele îmi permit a face aceasta imediat, n'aş vrea cu toate acestea să o încerc înainte de a obțineà aprobarea D-Voastre. D-nii Basili şi Richthofen sunt foarte decişi a nu petrece iarna în Pera. Şi unul şi celălalt vor cere congediu. Cât priveşte pe Savfet Efendi, el se pretinde revenit din Bucureşti. El este dintre aceia — şi numărul lor este mare — cari văd cu mare mulțumire ocupațiunea Principatelor şi scandaloasa expunere a escadrei engleze în Bosfor.

«P. S. Este neîndoios că Savfet Efendi va fi înlocuit şi se bănueşte că Fuad Paşa ar puteà fi desemnat, ca comisar al Porții în Moldo-Valahia.»

Depeşa Comitelui Walewski către d-l Thouvenel, din 27 Noemvrie 1856:

«Guvernul M. S. crede că ar fi bine şi folosisor, ca Fermanul de convocare a Divanurilor, odată stabilit între Poartă şi ambasade, să fie din nou cetit într'o întrunire, la care să asiste împreună cu ministrii otomani şi reprezentanții Puterilor, membrii Comisiunii Principatelor. Aceşti din urmă să fie admişi să-şi facă observațiunile lor asupra diferitelor dispozițiuni ale Fermanului; ministrii Sultanului şi trimişii Puterilor să le iea în considerare şi să țină seamă de ele, dacă le vor recunoaşte oportunitatea.

«Această participare a comisarilor la o deliberare finală asupra Fermanului de convocare poate aveà avantajul de a limpezi anumite puncte rămase îndoelnice în spiritul lor şi a preveni astfel greutăți de interpretare.

«Această considerațiune m'a făcut să primesc propunerea Guvernului englez şi vă autorizez, Domnule, să vă dați asentimentul la propunerea ce Lordul Stratford va fi însărcinat să facă asupra acestui subiect Guvernului Otoman.»

Atitudinea îndrăzneață a Caimacamului Teodor Balş a provocat în Moldova o izbucnire a unei nemulțumiri foarte mari. Moldovenii au fost nevoiți a adresà Marelui Vizir la Constantinopole prima petițiune de protestare în 30 Noemvrie în contra Caimacamului Teodor Balş:

«Sunt cestiuni cari nu pot fi abordate fără o descurajare profundă şi o amară tristeță.

«Aşà este cestiunea care preocupă astăzi pe subsemnații şi care are drept obiect starea actuală deplorabilă a patriei lor. Puşi în alternativa, sau să tre-

cem drept nişte spirite revoluţionare şi pătimaşe, dacă ne ridicăm vocea, sau să sacrificăm printr'o tăcere culpabilă adevăratele interese ale ţerii noastre, ezitarea de a ne pronunţă cu energie ni s'a părut nouă subsemnaţilor o transacţiune odioasă cu conştiinţa noastră, o dezertare dela cauza ţerii noastre şi un fel de trădare faţă de Curtea suzerană, căreia suntem sincer devotaţi.

«Ajungerea A. V. la Marele Vizirat ne-a asigurat pe deplin în această privinţă şi sub auspiciile înaltei idei, care a prezidat această înălţare în slujbă, îndrăznim să supunem adâncei aprecieri a A. V. faptele cele mai izbitoare şi situaţiunea prezentă a ţerii noastre.

«Când Inalta Poartă, în urma Tratatului din Paris, încredinţă Căimăcămia d-lui Teodor Balş, credeà în grija sa părintească, că dă această misiune unei persoane de încredere şi că nu trebue să lase între trecut şi viitor un deşert, în care naţiunea desperată din cauza desgustului şi nerăbdării, puteà să rătăcească şi să se piardă.

«Cu toate acestea, din nenorocire, o tristă experienţă de câtevà luni a venit să dovedească, că mersul Căimăcămiei este departe de a corespunde acestei înalte concepţiuni.

«Şi fără a intrà în detalii amănunţite, noi putem afirmà A. V. în conştiinţă, că ori dacă am cercetà antecedentele politice şi conduita actuală a Caimacamului, ori dacă am aruncà o privire asupra tuturor ramurilor serviciului public, ne-am convinge că ţara merge spre pieire şi că Statul este în pericol iminent.

«Pentru a face acest adevăr mai sensibil în ochii A. V., va fi de ajuns să vă semnalăm respectuos, că originea acestui rău adânc stă atât în incapacitatea şi lipsa de sinceritate, de vederi mai largi şi de patriotism a Caimacamului actual, precum şi în reaua alegere a persoanelor, înfierate în public, cărora le-a încredinţat în mare parte administraţia ţerii.

«Ceeace face situaţia mai încordată este că Caimacamul, cu toată credinţa lui aparentă faţă de Inalta Poartă, lucrează cu activitate să aducă asupra ţerii cele mai mari nenorociri, slăbind tot mai mult, prin o purtare echivocă, legăturile de devotament, ce au legat în totdeauna Moldova de Inalta Poartă.

«A. V. înţelege din acestea, că guvernul actual al Moldovei, deschizând în acest mod o cale pe care patimile dejà destul de îndârjite să poată face o invaziune periculoasă, ţinteşte să ducă ţara la o totală pieire şi să-i smulgă cu violenţă sentimentele de credinţă încercată, care o leagă de Curtea suzerană şi în afară de care noi nu vedem o mântuire posibilă.

«Sub stăpânirea acestor fapte, subsemnaţii ne permitem a adresà A. V. protestările noastre cele mai energice şi doleanţele noastre legitime, rugându-vă să binevoiţi a le depune la picioarele Augustului tron al mărinimosului nostru Suzeran şi a întrebuinţà puternica intervenţie a A. V., ca să înceteze

cât mai curând nenorocirile cari apasă asupra Moldovei, obținând înlocuirea Căimăcămiei actuale cu o persoană devotată Inaltei Porți, iubitoare de țara sa și cu o situație independentă.

«Această înaltă măsură, pe lângă faptul că se leagă de o serie de idei politice, cari nu scapă adâncei pătrunderi a A. V., va aveà de rezultat încetarea abuzurilor enorme ale administrației actuale și va deveni simptomul fericit, premergător unei ere, în care nenorocita Moldovă slăbită, rănită și însângerată de atâtea schimbări, va puteà găsi în sfârșit pacea și prosperitatea ce i le-a garantat Augustul ei Suzeran.»

Guvernul Franciei a publicat în ziarul *Le Constitutionnel* o analiză a unei depeși a Comitelul Walewski, în care se arată dorința împăciuitoare a Franciei din ziua semnării Tratatului de Paris, de a nu se reface Tratatul, dar a se interpretà și deslușì prin o Conferință a tuturor Puterilor, și astfel să se execute Tratatul.

«Puterile semnatare ale Tratatului din Paris s'au înțeles asupra unui punct important: ele au hotărît în unanimitate, ca să se întrunească o nouă Conferință la Paris la o dată foarte apropiată, pentru a pune capăt divergințelor ce s'au manifestat între guverne, cu privire la interpretarea anumitelor puncte din Tratat. Spunem că acest prim pas pe calea împăcării este important; el este un semn bun despre dispozițiunile respective ale Puterilor și nu lasă nici o îndoeală, că divergințele de opinii existente vor primì o soluțiune fericită și promptă. Această nouă întrunire a Conferinței, orânduită mai dinainte prin Tratatul din Paris, ni s'a părut totdeauna a fi calea cea mai bună ce se poate alege pentru a ajunge la o soluțiune satisfăcătoare. Guvernul francez s'a pus pe acest teren; noi am fost de părerea lui dela începutul dificultăților, fără a mai reclamà nimic și îl sprijinim cu convingere și stăruință; ne bucurăm că toată lumea s'a unit în sfârșit cu această propunere. Activitatea glorioasă a primei Conferințe, fără de care pacea europeană probabil nu s'ar fi realizat, ne arată ce se poate așteptà dela colaborarea oamenilor eminenți și călăuziți de un sentiment comun de dreptate și cinste.

«Nu este vorba să se refacă opera Congresului, să se schimbe textul sau dispozițiunile Tratatului; aceasta după cum ni se comunică nu este de loc necesar. Ceeace mai are Conferința de făcut, este numai să interpreteze Tratatul și să stabilească sensul lui, cu privire la anumite puncte cari au părut îndoelnice.

«Noua Conferință se va compune de astădată numai din Plenipotențiari de al doilea rang, și după toate probabilitățile Conferința va fi de scurtă durată. Această veste a fost primită de Europa cu o vie satisfacțiune; încrederea ce ea a provocat a exercitat o influență fericită asupra spiritului public

şi a afacerilor. Cu toate acestea nu pare de loc probabil că toate dificultăţile afacerii principale s'au rezolvit; e de crezut că deocamdată cestiunea e puţin înaintată, şi că fiecare Putere îşi mănţine modul său de a vedeà cu privire la punctele contestate. Dar tocmai aceasta dovedeşte folosul nouăi Conferinţe. Dacă înţelegerea s'ar fi făcut, n'ar mai fi nimic de discutat; întrunirea Plenipotenţiarilor ar fi de prisos. Logica deci pare a indicà, că în aceste şedinţe ale Conferinţei se pot manifestà încă păreri diferite; dar acordul se va realizà sau în urma unor concesiuni reciproce, cum este de sperat, sau în urma unui vot al majorităţii. Şi într'un caz şi într'altul nu trebue să ne îndoim, că soluţiunea nu va fi bună. Iată deci scopul Conferinţei ce se va deschide în curànd: — să interpreteze anumite puncte contestate ale Tratatului din Paris şi să-l pună pe acesta cât mai curând în executare. Greutăţile odată înlăturate şi motivele cari au permis mănţinerea ocupaţiunii provinciilor şi mărilor turceşti odată dispărute, forţele armate engleze şi austriace vor puteà imediat să se retragă şi astfel Tratatul va fi în Orient şi pretutindeni pe deplin executat.»

In 1 Decemvrie, d-l Victor Place înştiinţează pe Comitele Walewski despre un complot având de scop să asasineze pe Caimacam şi pe şapte membri ai Consiliului.

«De câtevà zile se face mare sgomot la Iaşi despre un pretins complot, care aveà de scop să asasineze pe Caimacam şi pe cei şapte membri ai Consiliului său.

«Tot ce am putut află până acum dela însuş Caimacamul şi dela prefectul său de poliţie este, că doi indivizi, foşti hoţi de drumul mare, au fost arestaţi şi au pretins că aveau de gând să intre într'o zi în camera Consiliului, fiecare pe altă uşă şi acolo amândoi să ucidă cele opt persoane prezente.

«Intreagă această poveste pare atât de ridicolă, mai ales când se cunoaşte dispoziţia locului unde aveà să se întâmple masacrul, încât nu am crezut să întreţin despre ea pe E. V. Dar iată că deodată se caută a se da acestei afaceri proporţiuni mari, implicând într'însa unele persoane onorabile; şi am toate motivele a crede, că Austriacii se pregătesc a trage profit de aci, în interesul politicei lor. După ce au întrebuinţat toate pretextele pentru a explicà dăinuirea ocupaţiei lor în Principate, ei încearcă să aţâţe în ţară oarecare dezordine, care să le poată da ocazia să spună, că prezenţa lor a devenit necesară pentru a mănţineà ordinea şi pentru a face aci servicii de jandarmi, după expresiunea de care s'au servit ei înşişi.

«Populaţiunea moldovenească este atât de blândă şi liniştită, încât până acum încercările lor au dat greş, mai ales la Fălticeni şi în judeţul Bacău. Astăzi acest pretins complot va servi de minune proiectelor lor. Temându-mă

să nu încerce a-l exploată, dându-i proporţiuni folositoare vederilor lor, am crezut de datorie să vorbesc despre el.

«De altfel sper că felul în care mi-am formulat părerea asupra acestei poveşti absurde va face să înţeleagă cei interesaţi, că adevărul nu va întârzià în orice caz să iasă la lumină şi dacă se va prezentà vreun incident nou, nu voiu lipsì de a informà numai decât pe E. V.»

In fiecare zi Caimacamul Balş organizà mijloace tot mai violente în contra Unirei Principatelor. Scandalurile se înmulţiau necontenit.

Intâiul fapt a fost demisiunea întregului Divan Domnesc, cea mai înaltă instanţă judecătorească a ţerii. Această demisiune a fost dată Caimacamului prin următoarea adresă din 15 Decemvrie :

«In şedinţa de astăzi Divanul Domnesc, dând lectură cererii ce Logofătul Nicolae Canta a prezintat E. V., la 19 Noemvrie trecut, relativ la afacerea sa cu d-l Agă Manolache Codrescu pentru o moară, care cerere a fost recomandată acestui Divan cu această rezoluţie a E. V., că «date fiind împrejurările expuse în această cerere, afacerea va fi judecată sub prezidenţia E. Voastre» ;

«Divanul a observat în această cerere expresiunile următoare : «*Cererea care vi s'a prezintat în Septemvrie trecut, expunând neregulele fără exemplu şi persecuţiunea evidentă a acestui Divan în această afacere până întru atâta încât a întrebuinţat fraude*"; apoi la sfârşit: „*Dat fiind actele atât de necuviincioase a acestui Divan, să binevoiţi a admite cererea ca această afacere să fie judecată sub prezidenţia E. V., unicul mijloc care ar puteà garantà astăzi împricinaţilor apărarea drepturilor lor contra nedreptăţilor neruşinate ale acestui Divan;*»

«Deci faţă de astfel de insulte, deşì Divanul ar fi voit să ceară E. V. pedepsirea aceluia, care a îndrăznit să atace demnitatea Curţii supreme a ţerii, totuş fiindcă rezoluţia pusă de E. V., că „*date fiind împrejurările expuse în această cerere, afacerea va fi judecată sub prezidenţia E. V.,*" ar însemnà că recunoaşteţi că spusele Logofătului N. Canta sunt meritate de Divanul Domnesc, adică că acest Divan, aşà cum este compus nu ar prezintà nici o garanţie pentru împricinaţi;

«*Subsemnaţii*:

«*Membri şi candidaţi actuali ai Divanului Domnesc, crezând că ar aduce o ştirbire atât demnităţii lor proprii, cât şi datoriilor celor mai sfinte faţă de ţară, dacă ar continuà să stea în Divan;*

«*Vă roagă să le primiţi demisia, pentru ca Divanul să poată fi reconstituit cu oameni după dorinţa d-lui Logofăt Canta.*

«Adaugă acì cererea d-lui Logofăt, pentru a puteà fi luată în considerare.

«Vornicii: V. Sturza, Alecu Donici, Dimitrie Miclescu.
«Postelnicii: Dimitrie Manu, Iancu Sturza, P. Grigoriu.
«Agalele: N. Donici, V. Meleghi.
«Postelnicul: Costache Carp.»

In urma acestei demisiuni, Caimacamul face în 19 Decemvrie următoarele schimbări de persoane în Ministerul său prin Decretele următoare:

«*D-sale Post. Nicolae Istrati.*

«Postul de şef al Departamentului Lucrărilor publice fiind vacant, eu am găsit de cuviinţă a numì pe d-v. la aceste funcţii şi membru Sfatului Extraordinar, cu îndatoririle şi driturile prevăzute în Regulamentul Organic.
«Am nădejde că vă veţi sârgui a răspunde la această chemare, prin regulata înaintare a lucrărilor, potrivit aşezămintelor.

«*Luminării Sale Beizadè Nicolae Konaki Vogoride.*

«Postul de şef Departamentului financelor fiind vacant, eu am găsit de cuviinţă a numì pe L. V. la aceste funcţii şi membru Sfatului Administrativ, cu îndatoririle şi driturile prevăzute în Regulamentul Organic.
«Am nădejde că vă veţi sârguì a răspunde la această chemare, prin regulata înaintare a lucrărilor, potrivit aşezămintelor.

«*D-sale Logof. Nicolae Cantacuzin.*

«Starea sănătăţii d-sale Logof. Teodor Balş reclamând retragerea sa dela funcţiile ce ocupă de şef Departamentului din Lăuntru, eu am găsit de cuviinţă a face alegerea în persoana d-voastre spre înlocuirea d-sale Logof. Balş, şi dar, prin aceasta, vă numesc şef Depart. din Lăuntru şi Prezident Sfatului Administrativ, cu îndatoririle şi driturile acestui post, prevăzute în Regulamentul Organic.
«Am deplină încredere că vă veţi sârguì a răspunde la această chemare, prin regulata înaintare a lucrărilor, potrivit aşezămintelor.»

Noii ministri erau cunoscuţi ca cei mai hotărîţi inimici interni ai Unirei.

Nicolae Istrati erà cel mai aprig propagator al Separatismului. El a fost caracterizat de Spătarul Mihalachi Cantacuzino, unul din cei mai de frunte boieri, şi de Vornicul Constantin Hurmuzaki, unul din cei mai învăţaţi bărbaţi ai ţerii.

Nicolae Vogoride erà cunoscut prin legăturile sale de înrudire ce aveà la Constantinopole. Părintele lui a fost în 1821 Caimacam în Moldova, iar un frate și cumnații ocupau la 1856 înalte servicii de Stat în Imperiul otoman. Vogoride urmărià Domnia Moldovei, și importanța lui a crescut, când, după moartea Caimacamului Teodoriță Balș, el a fost numit Caimacam.

Nicolae Cantacuzin a rădicat protestările țerii întregi, când nouăsprezece membri ai Divanului Domnesc și-au dat demisiunea lor, pentru ca «Divanul să poată fi reconstituit cu oameni după dorința Domnului Logofăt Canta.»

Demisiunile membrilor Divanului Domnesc au rădicat o furtună mare în Moldova, căci nesiguranța justiției erà manifestă.

Atunci s'a auzit iarăș glasul lui *Vasile Alecsandri,* care în versuri fulgerătoare a rădicat Moldova întreagă în picioare.

Moldova în 1857

este cea mai strașnică sentință, care s'a dat vreodată de o țară în contra acelora, al cărora țel erà de a dominà, da a apăsà și de a profità.

Scumpă Moldovă ! țară de jale !
Ah ! în ce zile tu ai ajuns !
Lasă-m'a plânge ranele tale,
Căci până'n suflet mă simt pătruns.

Tu ce ești bună, dulce, iubită;
Tu ce ești fiica lui Dumnezeu,
Cum te lovește soarta cumplită !
Cum te înneacă amarul greu !

Lupii și corbii și vulpi străine
Fac a lor hrană din trupul tău,
Și tu Moldovo, plătești cu bine
La toți aceia cari-ți fac rău !

O ! cât de crunte ș'otrăvitoare
Sunt pentru tine a lor mușcări,
Când ei cu gure sfâșiitoare
Răspund l'a tale dulci sărutări !

Dar mult mai aprig trebui să fie
Chinul ce suferi, amarul chin,
Când vezi chiar fii-ți cu dușmănie
Rupându-ți sânul de amor plin!

Mumă duioasă! trist în cădere,
Cu agonie trupul îți frîngi,
Și nu-ți rămâne nici o putere,
Nici glas la lume ca să te plângi!

Când ridici fruntea,... jos în țărână
O 'mpinge,-o calcă dușman picior.
Când ridici glasul,... o cruntă mână
Ii curmă 'ndată gemetu'n sbor!

Dar cât va bate inima 'n mine,
Eu, în veghere, la lupt'oiu sta,
Și cu tărie eu pentru tine
In fața lumii voiu protestà!

Pentru coroana-ți de Suverană,
Pentru al tău nume și al tău drept,
Eu înfruntà-voiu hidra dușmană
Ș'un scut ți-oiu face cu al meu piept.

Voiu zice ție: «Mumă 'ntristată!
«Prinde la suflet învietor;
«Căci tu scăpà-vei de munci odată
«Și-i aveà parte de viitor!

«Las' să te prade hoții în taină,
«Să urle lupii în urma ta.
«Lasă-i să rupă mândra ta haină...
«Haină mai mândră tu vei purtà!

«In zadar răii vreau în orbire
«Cereasca lege a'mpotrivì.
«Ceriul voește a ta mărire,
«Și tu Moldovo, mare vei fi!

«In zadar cearcă ei să rădice
«Un zid, pe Milcov, despărţitor.
«Cădeà-va zidul! şi tu ferice,
«Vei fi unită cu a ta sor'!

«Căci tot se află în România
«Inimi aprinse de un sânt dor,
«Ce vrea Românul ca să re'nvie,
«Mare, puternic, ca dorul lor.

«E scrisă 'n ceriuri sânta Unire,
«E scrisă 'n inimă cu foc ceresc!
«O! Românie! l'a ta mărire
«Lucrează braţul dumnezeesc!»

Voiu zice, zice până la moarte,
Celor ce-s duşmani neîmpăcaţi:
«O! voi unelte de rele soarte
«Pentru Românii ce vă sunt fraţi;

«Voi care însuşi cu a voastră mână
«Mormântul ţerii l-aţi pregătit,
«Ş'aţi muşcat mâna ce vă da pâne,
«Ş'aţi rănit sânul ce v'a iubit.

«Voi care ţerii plătiţi cu ură,
«Când ea vă cheamă dragii săi fii,
«Uitând dreptate, Lege, Natură,
«Uitând că însuşi aveţi copii;

«Blestemul ţerii tunând să cadă
«Pe capul vostru nelegiuit!
«Blestem şi ură!... lumea să vadă
«Cât rău în lume aţi făptuit!

«Fie-vă viaţa neagră! amară!
«Copii să n'aveţi de sărutat!
«Să n'aveţi nume, să n'aveţi ţară!
«Aici să n'aveţi loc de 'ngropat!

«Și când pe calea de vecinicie
«Veți plecà sarbezi, tremurători,
«Pe fruntea voastră, moartea să scrie :
«Dușmani ai țerii, cruzi vânzători !»

INSEMNĂTATEA

DIVANURILOR AD-HOC DIN IAȘI ȘI BUCUREȘTI

IN ISTORIA RENAȘTERII ROMÂNIEI

DE

DIMITRIE A. STURDZA
Secretar general al Academiei Române.

III.

Anul 1857.

Ședința dela 18 Martie 1911.

La începutul lunii lui Fevruarie 1857, Unioniștii din Iași s'au constituit în *Comitet Electoral al Unirei*, adoptând un program de acțiune, pentru ca Românii din amândouă Principatele să nu mai fie împiedicați a-și rosti în toată libertatea dorințele lor în Divanurile ad-hoc.

Acest act erà subscris de G. Sturdza și St. Catargiu, — de P. Mavrogheni, A. Panu și D. Rallet, — de C. Hurmuzaki, M. Kogălniceanu, V. Mălinescu și C. Rolla — și de D. Cozadini.

Cuprinsul actului este următorul :

«In ajunul reorganizării patriei noastre, subscrișii, cari dela început ne-am dechiarat pentru Unirea Principatelor Române într'un singur Stat, după înțelegerea ce am avut cu o mare parte din amicii noștri politici, am găsit de neapărată nevoie de a ne constitui — și ne-am și constituit — în «Comitet electoral al Unirei», adoptând totodată și următorul program:

«1° Unirea Principatelor Moldova și Valahia într'un singur Stat, cu respectarea drepturilor Porții în cuprinderea vechilor noastre tratate (capitulații);

«2° Neutralitatea pământului Principatelor române ;

«3° Respectarea drepturilor Principatelor și în deosebi a autonomiei lor în cuprinderea acelorași tratate ;

«4° Ereditatea Șefului Statului, ales din una din familiile suverane ale Europei, însă cu înlăturarea acelora din Statele vecine (Ospodaratul și-a făcut timpul; un nou regim european trebue să-i succedeze);

«5° Puterea legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, care să reprezinte interesele întregei nații;

«6° Supunerea străinilor din Principate la legile pământului;

«7° Recunoașterea dreptului Principatelor Unite de a-și întemeià relațiile comerciale după interesele lor;

«8° Garanția colectivă a tuturor Puterilor, cari au subscris Tratatul de Paris, spre asigurarea tuturor drepturilor mai sus arătate;

«9° Partida Unirei, fiind totodată și partida progresului, dorește a vedeà introduse în țara noastră și toate reformele, cari sunt în stare de a ne civilizà societatea și a ne întărì nația, — reforme întemeiate pe principiile dreptății și egalității înaintea legii, precum și pe respectul proprietății.

«Dar, întemeindu-ne chiar pe art. 23 din Tratatul de Paris, care consfințește plina libertate a legislației noastre, noi dorim ca toate reformele, ce au a se introduce în organizarea din lăuntru a Principatelor, să se facă nu cu jignirea, ci cu respectarea și în puterea autonomiei noastre, după ce mai întâiu se vor fi regulat relațiile legale ale Principatelor cu Inalta Poartă și cu Puterile garante și după ce se va fi statornicit definitiva putere executivă și legislativă în țară.

«Scopul întrunirii noastre este dar realizarea acestui program și pentru acest sfârșit:

«*a)* A ne pune în strânsă înțelegere cu partida Unirei din âmbele Principate, iar mai ales cu aceea din ținuturile Moldovei;

«*b)* A lucrà în conglăsuire cu ele, pentru ca în toată țara partida Unirei să se organizeze astfel, ca viitoarele alegeri să trimită în sânul Divanurilor cât se poate mai mulți reprezentanți ai marelui principiu, care predomnește în Principate.

«Cunoscând mărimea chemării noastre, noi ne îndatorim a-i închinà cea mai zeloasă și necurmată activitate, energie și privighere și a lucrà împreună în strânsă unire, până la triumfarea principiilor rostite în programul nostru.

«Totodată am hotărît:

«*a)* A ne adunà cât se poate mai adeseori — acum de odată în toate zilele — spre a ne sfătuì împreună și a înaintà lucrările cuvenite;

«*b)* A ne supune hotărârii majorității membrilor, din cari se compune comitetul nostru;

«*c)* A constatà și a regulà întrunirile și hotărîrile noastre prin jurnaluri subscrise de toți membrii de față, ca să aibă compatrioții noștri putința de a se încredințà de zelul și activitatea fiecăruia din noi.»

In fața neînțelegerilor dintre Puterile cele mari, cari luase sub garanția lor drepturile Principatelor, organizarea lor viitoare și libera rostire a dorințelor populațiunilor în Divanurile ad-hoc, hotărîrea Unioniștilor din Iași aveà o semnificare mare și netăgăduită. Ei cereau să nu se suprime pentru statele mici acea dreptate, care erà necesară pentru desvoltarea și progresul lor.

Erà și timp de a pune capăt ezitațiunilor, mai ales în urma vuetelor necontenite de o ocupațiune a Principatelor cu o oștire turcească și de pretențiunile Inaltei Porți, susținute de Austria și de Anglia.

In aceste zile de grea cumpănă, Guvernul Impăratului Napoleon III a susținut cauza umanității și a civilizațiunii prin declarațiuni hotărîtoare.

D-l Thouvenel, Ambasadorul Franciei la Constantinopole, înștiințează pe Comitele Walewski în 29 Ianuarie 1857, că a cerut Guvernului otoman o denegare imediată și categorică a vuetelor de ocupațiune a Principatelor, căci de altfel va protestà în mod energic, rezervând Guvernului său drepturile ce-i sunt conferite prin Articolul 23 al Tratatului de Paris.

Iată cuprinsul raportului d-lui Thouvenel:

«Mulțumesc E. V. pentru aprecierea binevoitoare în privirea participării mele la redactarea definitivă a Fermanului de convocare a Divanurilor ad-hoc, și că acest document a meritat, în întregimea lui, a fi aprobat de Guvernul Impăratului.

«Fermanul ne-a fost comunicat în mod oficial. In nota ce-l însoțește, Poarta dă asigurarea că transmite ordinele sale Caimacamilor Moldovei și Valahiei înainte de 30 Martie. Această frază în spiritul Marelui Vizir nu însemnează altcevà, decât conveniența de a aşteptà o înțelegere asupra epocei trimiterii Fermanului, și Reșid crede, ca Lord Stratford și ca mine, că cu cât mai în grabă, cu atât ar fi mai bine. Presupun deci că nu se va întârzià a fixà o dată, și că ea nu va trece peste 15 Fevruarie.

«Pe când d-l Béclard, pe care nu-l putem suspectà de a fi complezent pentru Principele Alexandru Ghica, dorește să nu se aducă nici o schimbare administrației provizorii a Valahiei, d-l Place cere cu insistență numirea unei Căimăcămii de trei membri. Opiniunea susținută de Consulul nostru general îmi pare aplicabilă și pentru Moldova. D-l Béclard crede că sosirea Comisarilor în Principate va înfrânà autoritatea locală, că oricare va fi schimbarea ce va face Poarta, nu e probabil că ea va fi mai priincioasă și că dispozițiunile Fermanului oferă populațiunii toate garanțiile în contra intrigilor.

Persoanele indicate de d-l Place ca cele mai capabile pentru criza alegerilor au trimis aci un plenipotent, care se pare că are în vedere a întrebuință bani ca primul argument. Nu găsesc că acest chip de a începe lucrarea o recomandă în mod favorabil. Mă îndoesc de altfel, că Poarta va consimți a substitui, în locul unui Caimacam, unic, o Locotenență princiară compusă de trei membri. Aceeaş modificare ar trebui făcută şi în Valahia, şi e permis a ne îndoi că ar fi oportun, în acest moment, a turbură cele două Principate pentru cauze atât de secundare. Nici Principele A. Ghica, nici d-l Balş, nu se bucură aci, este adevărat, de vreun credit; dar dacă aş fi nevoit eu însumi a luà inițiativa destituirii lor, ei ar aflà desigur sprijinitori, şi n'aş îndrăzni a luà asupră-mi răspunderea unei măsuri atât de grave, fără ordinul E. V.

«Comisiunea Europeană va asistà la alegeri. Ea are de misiune a asigurà sinceritatea acestei operațiuni importante; şi admițând chiar că ar fi nimerit a da succesori Caimacamilor în funcțiune, totuş ar fi nimerit a aşteptà ca Comisiunea să-şi zică cuvântul ei, care de sigur va fi luat în serioasă luare aminte la Constantinopole. Mi se pare greu să cred, că idea Unirei fiind în adevăr națională, e permis cuivà a cugetà, că ea ar puteà fi înnăduşită prin manevre subreptice, în momentul când în țară se va şti, că Poarta nu se mai opune să se emită un vot favorabil. Opinez dar a persistà în aprecierea mea identică cu aceea a d-lui Béclard, până ce E. V. nu-mi va face cunoscut modul său de a vedeà. Trebue însă să vă spun că nu am primit încă desvoltarea depeşilor telegrafice, în cari d-l Place, făcând aluziune la circumstanțele pe cari nu le cunosc, insistă asupra necesității de a revocà pe d-l Balş din funcțiunile sale.

«Un vuet straniu... şi pe care ezitez a-l crede, cu toate că se pretinde din sorginte autorizată, mi s'a comunicat ieri. Se zice că Guvernul otoman nu cugetă la mai puțin, decât a înlocui prin un corp de armată de 10.000 oameni trupele austriace cari ocupă încă Principatele, şi că această hotărîre a fost luată în unul din ultimele consilii. Trimit chiar astăzi la Marele Vizir pe al doilea dragoman al Ambasadei spre a căpătà informațiuni. I-am zis să se facă că nu crede la vuetele acestea: dar dacă nu va căpătà o denegare imediată şi categorică, voiu protestà în mod energic, în numele meu personal, şi rezervând drepturile conferite de art. 23 al Tratatului de Paris Guvernului Impăratului în contra unei violațiuni atât de manifeste a clauzei, care interzice Porții, chiar în caz de turburări, de a interveni cu trupe în Principatele Dunărene, fără o înțelegere prealabilă cu Puterile cari au garantat Privilegiile lor.

«Am fost la Sultan pentru a-l felicità de norocita aplanare a dificultăților, cari suspendase efectele păcii. Am pus în evidență spiritul de lealitate, de

moderaţiune şi de concordie, care n'a încetat a însufleţi politica noastră, şi partea ce i se cuvine în cestiunea Deltei. Maiestatea Sa mi-a repeţit că nici odată nu va uità recunoştinţa datorită Impăratului şi guvernului său. Am profitat de ocaziune, pentru a stabili că înaintea tuturor aliaţilor Turciei, Francia a emis opiniunea, că gurile Dunărei trebuiau să fie anexate la teritoriul turcesc, şi aceasta printr'un act strălucit privitor la Unirea Principatelor, care a fost un răspuns la insinuările ce se făceau în contra noastră.

«P. S.—D-l Outrey soseşte în acest moment dela Poartă. Reşid Paşa a negat în mod formal, că a fost vorba de a trimite trupe în Valahia; fiind însă necesar de a reconstitui corpul de armată din Rumelia, se sporesc pentru orice întâmplare garnizonele fortăreţelor de pe Dunăre. Marele Vizir cu toate acestea i-a mărturisit în mod confidenţial, că d-l Baron de Prokesch i-a zis că dacă Poarta, pentru a asigurà ţinutul Principatelor, ar crede că e nevoie ca Turcia să trimită trupele sale, după evacuarea Austriacilor, Cabinetul din Viena va aprobà această măsură. I s'ar fi răspuns că ar trebui o înţelegere între toate Puterile semnatare Tratatului de Paris şi că nu ar fi de ajuns numai consimţimântul uneia din Puteri.»

Comitele Walewski, dorind să nu existe cea mai mică îndoeală asupra hotărîrii Franciei, de a nu lăsà să pericliteze un interes politic francez şi european, a publicat în *le Moniteur Officiel* din 5 Fevruarie următorul articol, care a avut un mare răsunet în Europa:

«Guvernul Impăratului a fost totdeauna inspirat de o indoită idee în afacerile Orientului. Dacă el a înţeles din punctul de vedere al unui interes general politic francez şi european a asigurà independenţa şi mănţinerea Imperiului Otoman, una din cele mai constante preocupaţiuni a fost de a vedeà îmbunătăţindu-se soarta populaţiunilor creştine, care atârnă de suveranitatea sau de suzeranitatea Sultanului. El priveşte ca unul din rezultatele cele mai fericite ale politicei sale şi ale sforţărilor armatelor franceze, că a contribuit a rădicà condiţiunile acestor numeroase populaţiuni, făcând ca ele să obţie egalitatea drepturilor şi foloasele libertăţii religioase.

«Guvernul Impăratului erà cu atât mai mult îndreptăţit a aveà această purtare, că el erà convins că serveşte cauza umanităţii şi a civilizaţiunii, ajutând totodată dispoziţiunile luminate şi binevoitoare ale Guvernului Otoman.

«Intre populaţiunile creştine, acele ale Serbiei, ale Valahiei şi ale Moldaviei erau într'o poziţiune particulară. Având instituţiunile lor proprii, ele se bucurau de imunităţi şi privilegii vechi: erà deci necesar a le asigurà mănţinerea acestor foloase, puindu-le sub garanţia dreptului european şi adăogând pentru aceste ţeri elemente noue de ordine şi de prosperitate. Pe acest

punct de vedere s'a pus Congresul de Paris, când a decis că Principatele Moldo-Valahe vor fi chemate a numì două Adunări sau Divanuri ad-hoc, având ca mandat special de a rostì dorinţele acestor provincii şi de a indicà modificările ce s'ar cuvenì a se introduce în organizarea lor.

«In rândul întâiu al acestor modificaţiuni figurează, fără îndoeală, aceea care e menită a întrunì, sub o singură şi unică administraţiune, Moldova şi Valahia. Guvernul Impăratului a găsit în Congresul de Paris o ocazie naturală de a se pronunţà în mod formal pentru această combinaţiune.

«Mai înainte încă, în Conferinţele din Viena, Plenipotenţiarul Franciei a expus că Unirea erà combinaţiunea cea mai proprie pentru a asigurà Moldaviei şi Valahiei puterea şi consistenţa necesare, spre a devenì, în acea parte, o barieră utilă a independinţei teritoriului otoman. Guvernul Impăratului a exprimat, chiar dela început, în mod hotărîtor modul său de vedere asupra acestei importante cestiuni. El nu a încetat a o aveà, şi schimbul de comunicaţiuni care a avut loc în timpul din urmă între dânsul şi Cabinetele cari gândesc altfel, cu ocaziunea măsurilor de luat la Constantinopole pentru convocarea Divanurilor, nu a putut decât să-l întărească în convicţiunile sale. El nu desnădăjdueşte de a le vedeà adoptate şi în consiliile Puterilor, căci i se pare cu greu ca puterea aceea, care dintre toate e cea mai interesată în cestiune, să nu recunoască, când ziua unei deliberaţiuni adânci va fi sosit, că Unirea Principatelor, care ar fi pentru dânsa o reînnoită asigurare de securitate şi de independinţă exterioară şi pentru populaţiuni un element mare de prosperitate, nu are nimic care nu ar fi de acord cu drepturile de suzeranitate, exercitate astăzi de Inalta Poartă asupra Provinciilor Dunărene.»

Comitele Walewski înştiinţează pe Consulul Franciei la Iaşi, în 7 Fevruarie, că nota din Monitor nu are alt obiectiv decât a stabili în mod netăgăduit, că ideile guvernului său favorabile Unirei Principatelor nu s'au modificat întru nimic, şi a face să înceteze presupunerile şi insinuaţiunile ce se pun în circulaţiune în această privire.

«Guvernul Impăratului fiind informat de oarecari vuete menite a presupune că opiniunea sa asupra Unirei Principatelor s'ar fi modificat şi că el nu ar mai fi în acelaş grad favorabil acestei combinaţiuni, a crezut că în momentul în care populaţiunile moldo-valahe au să proceadă la numirea membrilor cari au să compue Divanurile ad-hoc, el nu puteà să lase să se acrediteze aceste vuete, fără prejudiciu pentru interesele, pe cari politica sa a căutat să le apere din toată inima.

«El s'a decis prin urmare a inserà în «Monitor» articolul publicat în 5

Fevruarie, în care se expun vederile, cari nu au încetat de a-l conduce, după ce el s'a pronunţat formal în Congresul de Paris pentru sistemul, în care el vede necontenit o garanţie de prosperitate pentru Principatele Dunărene şi de securitate pentru Imperiul otoman.

«Nota din «Monitor» nu are alt obiectiv, decât a stabilì în mod netăgăduit, că ideile guvernului nu s'au modificat întru nimic asupra acestui punct şi de a face să înceteze presupunerile şi insinuaţiunile, cari ar puteà fi puse în circulaţiune în această privire.

«Cred că această expresiune a simţimintelor, de acì înainte neîndoelnică, a Guvernului Maiestăţii sale Imperiale va fi primită cu satisfacţiune în Moldova şi că ea va contribuì în mod util a întărì convicţiunile favorabile cauzei Unirei.

«Am fost satisfăcut a aflà, prin ultima d-tale depeşă, că Caimacamul, ascultând de sfaturile ce adesea i-am dat şi temându-se să nu atragă asupra sa o nouă dezaprobare din partea Guvernului Otoman, pare dispus a pune un capăt la nişte manevre cari exercitau o influinţă dăunătoare asupra opiniunei. Noi trebue, de aceea, să punem toată grija noastră, ca simţimântul public să nu poată fi înşelat, şi în această cugetare, nu rămâne vreo îndoeală, ai crezut că erà o datorie a numì în diferite puncte ale teritoriului moldovenesc agenţi având misiunea de a combate propaganda antiunionistă a starostilor austriaci şi de a opune aserţiuni adevărate la nişte vuete adesea nefundate.

«Cu toate acestea îmi pare rău că ai luat această măsură, fără a te fi înţeles cu d-l Béclard şi fără a-mi fi referit. Imi place a crede că persoanele desemnate de Domnia Ta vor şti să evite, prin o purtare prudentă, a căşunà neplăceri Consulatului Maiestăţii Sale Imperiale în Moldavia şi că se vor abţineà de o propagandă, care ar trece peste limitele arătate în instrucţiunile mele anterioare.»

Consulul General Béclard arată Comitelui Walewski, prin un raport din 20 Fevruarie, că articolul din Monitorul din 5 Fevruarie a produs în Bucureşti o imensă sensaţie.

«De mai multe zile nu se vorbeşte acì decât de acest articol şi de cugetarea care l-a inspirat. Inainte de toate se constată în acest articol un semn de înaltă simpatie pentru cauza Principatelor. Toţi sunt profund recunoscători şi numele Impăratului e pronunţat de toată lumea.

«Toate speranţele sunt îndreptate spre Augustul nostru Suveran. In faţa acestei politici generoase şi constante a Cabinetului francez s'au uitat îngrijirile zilelor trecute, şi nu se întrevede decât reuşita zilelor viitoare.

«Nu exagerez nimic zicând că articolul Monitorului a fost salutat de ace-

Ieași aclamațiuni ca și știrea victoriilor noastre din Crimea și a semnăturei Tratatului de Paris. Acest entuziasm s'a tradus imediat prin o manifestare spontanee.

«In ziua sosirei postei, îndată ce publicațiunea din «Monitor» a fost cunoscută, numeroase persoane s'au prezintat la mine pentru a-mi exprimà gratitudinea lor; însă pentru a evità un răsunet, care ar puteà fi displăcut, ei s'au mărginit, în mare parte, a-și înscrie numele lor.

«In zilele următoare, am primit sute de cărți de vizită. E. V. va fi satisfăcut, nu mă îndoesc, de efectul produs prin limbagiul ziarului oficial și mai ales de discrețiunea inteligentă a locuitorilor din București, dovedită cu această ocaziune.

«Lista persoanelor cari au venit la mine, și pe care o conserv cu grijă, se compune de nume din toate clasele societății: sunt boieri mari, impiegați, proprietari din clasa a doua, profesori, advocați, neguțători, meseriași.

«Printre toate acestea, văd și nume cari reprezintă partidul Principelui Bibescu sau al Principelui Știrbei sau al Principelui Alexandru Ghica—acești din urmă în minoritate;—însă văd mai ales pe toți membrii partidului național în complet, partid care justifică titlul său până la un oarecare punct, dând cestiunilor de principii pasul înaintea cestiunilor de persoane.

«Presimțisem publicarea articolului din «Monitor». Ea erà necesară și astăzi oportunitatea lui este vădită. Dacă ea a putut cauzà la Londra o surprindere și la Viena o nemulțumire, el erà binevenit pentru a inspirà în aceste țeri celor mai interesați în cauză, adică locuitorilor din București și Iași, simțiminte de încredere și de legitimă satisfacțiune.»

Nici această declarațiune, făcută prin foaia oficială a Guvernului Franciei, nu a făcut să înceteze vuetele, și Comitele Walewski a fost nevoit să trimită d-lui Thouvenel la Constantinopole, în 14 Fevruarie, instrucții pentru a arătà Guvernului Otoman gravitatea situațiunii, căci Turcia, nefiind autorizată de art. 23 al Tratatului de Paris a ocupà cu ostirile sale Principatele, îndreptățește pe Puterile cosemnatare ale Tratatului să-i ceară socoteală de această călcare evidentă a Tratatului.

«Am luat cunoștință de svonurile, că Poarta ar aveà intențiunea de a ocupà Principatele cu un corp de 10.000 oameni din armata otomană, după retragerea trupelor austriace. Nu v'am întreținut de acest svon, pentrucă o asemenea măsură ar fi constituit o violare directă a articolului 27 al Tratatului de Paris, și noi nu puteam admite că Guvernul Otoman ar fi putut să iea asupră-și responsabilitatea. Mă sprijiniam de altfel pe vigilența voastră, pe demersul ce ați prescris d-lui Outrey și pe explicările date acestuia ime-

diat de Reschid Paşa. Acestea toate dovedesc că am făcut bine să aştept informaţiunile ce-mi veţi trimite, spre a mă preocupà de un svon, care merită a fi confirmat, înainte de a fixà asupra lui atenţiunea Guvernului Impăratului. Voiu instruì însă în mod confidenţial pe Ambasadorul M. S. I. la Viena de opiniunea emisă de d-l Baron de Prokesch, în această privire. Noi avem încrederea că Moldo-Valahii vor fi suficienţi pentru a mănţineà ordinea în cele două Provincii, şi nu am aveà nici o indoeală în această privire, dacă Caimacamii ne-ar fi obicinuit a ne rezimà pe o administraţie luminată şi inteligentă. Din nenorocire d-l Balş în Moldova ne pare că a intrat, ca şi Principele Ghica în Valahia, pe o cale care duce la agitaţie şi poate la competiţiunea unor persoane, în stare de a provocà dezordine. Sunt departe de a cugetà cu d-l Place, că e bine a luà măsuri revocând pe cei doi Caimacami, şi aţi apreciat atât de bine motivele, cari ne îndeamnă să ne abţinem dela orice propunere de acest fel, încât cred de prisos a vă mai semnalà inconvenientele. Dar nu este mai puţin sigur, că trebue să atragem atenţiunea Porţii asupra actelor administraţiei interimare a Principatelor, cu care ea s'a solidarizat într'o anumită măsură, dându-şi încrederea unor oameni pe cari Poarta i-a ales în toată libertatea; astfel eu nu mă îndoesc că Guvernul Otoman va înţelege cât este de important să evite orice complicaţiune nouă şi că va căutà atunci să modereze zelul exagerat şi pretenţiile semnalate de corespondenţa agenţilor noştri consulari. Dacă s'ar întâmpla altfel şi dacă ar ajunge Caimacamii să provoace o turburare ca aceea, pe care purtarea lor actuală tinde să o provoace, opinia publică ar puteà crede că Poarta nu a făcut nimic pentru a preveni această eventualitate, în scop de a-şi îndeplinì planul, de care este bănuită, de a ocupà Principatele cu armatele sale, iar Puterile semnatare ale Tratatului de Paris ar fi autorizate în acest caz a-i cere socoteală.

«Veţi binevoì a împărtăşì, când veţi aveà ocazie, aceste observaţiuni Miniştrilor Sultanului. La nevoie le veţi amintì că puterile încredinţate Caimacamilor au şi trebue să păstreze un caracter cu totul transitoriu, cu alte cuvinte iniţiativa lor nu trebue să treacă limita măsurilor pur administrative. Luând această apreciere, care rezultă din actele Congresului, ca regulă de purtare, Poarta poate readuce pe aceşti funcţionari la atribuţiunile lor, ori de câte ori vor mai încercà să se depărteze de ele.

«Articolul din «Monitor» cu privire la Unirea Principatelor a fost, după cum veţi fi observat, obiectul diferitelor interpretări, adesea greşite. N'am trebuinţă să vă spun, că părerea Guvernului Imperial, în această cestiune, nu ascunde nici un plan ce nu l-am puteà mărturisì. Din toate părţile s'au încercat să inducă în eroare opinia publică, căutând să acrediteze svonul care ne prezintă pe noi, ca şi cum am fi renunţat la convingerile noastre. In momentul când populaţiunile sunt chemate să-şi aleagă mandatarii, am

crezut că este de folos să stabilim odată pentru totdeauna şi într'un mod care să nu lase îndoeală, că urmăm a privì Unirea Principatelor ca o măsură folositoare pentru prosperitatea acestor provincii şi ca o garanţie de siguranţă pentru Turcia. Nu e nevoie să revin pentru D-Voastră asupra consideraţiunilor, de cari n'am încetat a ne inspirà. Cu toate aceste cred că este bine să vă trimit, pentru informaţiunea D-Voastre personală, copia unei depeşe ce am adresat cu această ocazie Ambasadorului M. S. I. la Londra, la care alăturez copia unei depeşe ce am primit dela d-l Baron de Bourqueney asupra aceluiaş subiect.»

Guvernul Franciei vroià însă ca Inalta Poartă să ştie şi să priceapă că ea va fi răspunzătoare de atitudinea amânduror Caimacamilor, care nu încetează de a fi ostilă sincerităţii alegerilor pentru Divanurile ad-hoc. In acest sens Comitele Walewski a trimis în 28 Fevruarie d-lui Thouvenel instrucţiuni nouă, cari întăresc pe cele anterioare:

«...In ce priveşte atitudinea Caimacamilor şi în particular a Caimacamului Moldovei, nu pot decât să mă referez la depeşile mele anterioare. V'am pus în poziţiune să cunoască Cabinetul otoman, că Guvernul Impăratului nu poate lăsà să treacă fără observaţii şi fără a arătà că răspunderea se suie până la Ministru pentru încercările din Principate de a alterà sinceritatea alegerilor ce au să se facă în curând; şi dorim ca Poarta să priceapă până în ce punct propria ei demnitate îi comandă să iea toate măsurile, pentru ca intenţiunile Congresului să fie îndeplinite cu lealitate. Purtarea delegaţilor otomani, însărcinaţi a duce la Bucureşti şi la Iaşi Fermanele de Convocare a Divanurilor, va permite să se judece şi recomandaţiunile ce li s'au făcut în momentul pornirii lor din Constantinopole, şi dacă prezenţa lor în Principate n'ar aveà de efect imediat de a oprì zelul aprins al Caimacamilor, noi vom fi autorizaţi a conchide că Principele Ghica şi d-l Balş nu fac de a se conformà dorinţelor Porţii.

«In depeşa din 5 Ianuarie, d-l Place îmi anunţă că, cu toate solicitaţiunile sale, Caimacamul Moldovei nu iea în realitate nici o dispoziţiune serioasă pentru a grăbì luarea în posesiune de către administraţiunea Moldovei teritoriul cedat de Rusia. Cred că din informaţiuni mai recente veţi fi aflat că d-l Balş execută cu cea mai mare îngrijire toate instrucţiunile, ce Poarta îi trimite. De altfel trebue numai decât să întreţineţi fără întârziere pe Ministrii Sultanului despre aceasta.

«Veţi vedeà din depeşa alăturată în original, adresată d-lui Baron de Talleyrand, că Cabinetul din Petersburg, întocmai ca şi cele din Viena şi din Londra, a recunoscut cu noi, că Fermanele de Convocare a Divanurilor trebuiau

să fie expediate şi executate fără întârziere, şi că comisarii noştri vor puteà sosì în Bucureşti în cursul lunii lui Martie şi fără să mai fie necesar a aşteptà ca ultim termin data fixată pentru întreaga evacuare a Principatelor. Cabinetul de Petersburg a binevoit a da instrucţiuni în acest sens d-lui Basili, şi d-l Comite de Kisselef a binevoit să mi le comunice pentru a le puteà trimite în còpii Comisarilor noştri.»

Pericolele situaţiunii ce se crease de ostilitatea Turciei în contra Unirei provocase, în 9 Fevruarie, chiar după câtevà zile dela publicarea articolului din Monitorul Oficial din 5 Fevruarie, în Camera Lorzilor o interpelare a Lordului Lyndhurst, la care a răspuns Comitele de Clarendon:

«*Lord Lyndhurst*: Am să fac o întrebare nobilului meu amic, Lordului Clarendon, şi l-am încunoştinţat despre aceasta.

«Nobilul meu amic a cetit negreşit un articol publicat, sunt puţine zile de atunci, în «Moniteur Universel» şi îl va fi cetit cu o oareşcare mirare. Acest articol a produs pe Continent o impresiune foarte vie, cu atât mai mult că nişte persoane bine cunoscute, Principii Ştirbey, Bibescu şi Sturza şi un principe tânăr, aliat cu amândouă familiile imperiale din Rusia şi din Francia, al cărui nume nu-l cunosc, sunt în acest moment la Paris, sau au fost zilele trecute, şi nu au rămas de tot neactivi în această cetate a intrigilor. Articolul, la care fac aluziune, constată că Impăratul a dorit, din capul locului, Unirea celor două Principate Dunărene, că de atunci încoace experienţa l-a confirmat în această opiniune şi că el sperează încă, că celelalte Puteri, cari acum sant contrare vederilor sale, le vor adoptà la sfârşit. Scriitorul mai insinuează, cu toate că nu afirmă aceasta în termini foarte precişi, că cestiunea Unirei celor două Principate va fi supusă deliberării Adunărilor, cari au să fie convocate prin un Fermam al Porţii. Cu toate acestea aflu, şi am aflat aceasta de mult, că Turcia, cà şi Austria pe cât cred, au în această privire cu totul alte vederi, şi sunt foarte contrare ca cestiunea să fie adusă în Adunările de cari e vorba. Aceasta tocmai este o cestiune de mare importanţă, fiindcă Turcia consideră că Principatele sunt stăvilare spre a o apărà în viitor, în contra Austriei de o parte, a Rusiei de altă parte. Dacă Principatele vor fi întrunite într'un singur Stat, punând în capul acestui regat un Principe străin, acest stat va cădeà sub influinţa altor State, mai ales a Rusiei.

«Dacă astfel la un capăt al Turciei noi vom fi siliţi să vedem un regat sub influinţa Rusiei, şi la un alt capăt un al doilea regat, adică al Greciei, sub aceeaş influinţă, — o astfel de stare de lucruri poate trage după sine foarte mari pericole pentru Turcia, şi ar îngrijì cu drept cuvânt Guvernul Otoman.

«Cestiunea ce pun nobilului Lord Clarendon este aceasta: —Este bine înţeles că Adunările, cari au a se întrunì în amândouă Principatele în virtutea Fermanului Porţii, vor discutà şi hotărî într'un raport convenienţa Unirei celor două Principate; sau dacă această cestiune va fi rezervată numai desbaterilor reprezentanţilor marilor Puteri în viitoarele Conferinţe, cari vor aveà loc la Paris.

«*Comitele Clarendon:* In ce priveşte cestiunea a doua, ce mi se adresează de nobilul şi învăţatul meu amic, răspund că am cetit fireşte articolul din «Monitor», la care face aluziune, şi că l-am cetit şi eu cu oarecare mirare... Mă voiu mărginì însă a răspunde numai la cestiunea ce mi s'a pus de nobilul şi învăţatul meu amic. Prin Fermanul care s'a publicat, nu se împiedică, ca cestiunea Unirei sau oricare altă cestiune să fie discutată. Aceasta este cu totul conform intenţiunilor Congresului de Paris. Congresul a declarat — şi aceasta a fost primită de Plenipotenţiarii Turciei, — că poporul Principatelor va fi liber să discute oricare cestiune în conexitate cu forma de guvern ce se va primì pentru aceste ţeri. Prin urmare Fermanul nu interzice Divanurilor vreo discuţiune oarecare; însă, în acelaş timp, s'a presupus fireşte că nici o hotărîre nu se poate luà şi nu s'ar puteà face în aceste Divanuri, care ar tinde a negà Suzeranitatea Porţii sau care ar obligà-o a exercità puterea sa într'un mod, care ar compromite siguranţa şi integritatea Imperiului otoman. Sunt silit să mă abţin, în acest moment, de a intrà într'o discuţiune asupra acestui subiect, sau de a spune până la ce punct sunt de acord cu opiniunile enunţate de nobilul şi învăţatul meu amic. Totuş surprinderea mea există, căci a fost înţeles între Reprezintanţii Marilor Puteri în Congresul de Paris, că înainte ca acele Divanuri să se întrunească, înainte ca poporul Principatelor să se consulte, că înainte ca raportul Comisarilor să se primească şi ca Congresul să se întrunească pentru a-l luà în consideraţiune, nici una din Puteri nu va face cevà pentru a influinţà opiniunea în Principate sau aiurea în privirea acestei cestiuni particulare. Prin urmare nu fac decât a îndeplinì promisiunea dată, în ce priveşte guvernul Maiestăţii Sale, dacă, în acest moment, mă abţin de a discutà acest subiect.»

Unioniştii din Moldova, acum organizaţi în Comitet de acţiune, văzând pretenţiunile Turciei, ostilitatea surdă a Austriei şi a Turciei, încurcăturile produse prin ezitaţiunile unora din Puteri şi prelungirea anormală a administraţiunii Caimăcămiilor, au adresat Marilor Puteri semnatare Tratatului de Paris în 19 Fevruarie petiţiunea următoare:

«In timpul deliberărilor privitoare la Tratatul de Paris, în şedinţa din 8 Martie, Plenipotenţiarul Marei Britanii a emis în deosebi principiul — «uti-

lităţii şi al conveninţei de a luà în serioasă consideraţiune dorinţele populaţiunilor»—din Moldo-Valahia. In şedinţa din 8 Aprilie, el observă în urmă—«că Congresul de Paris, propuindu-şi, înainte de toate, de a provocà expresiunea liber emisă a acestor dorinţe, acest obiect ar puteà să nu se realizeze, dacă Hospodarii ar rămâneà deţinând puterile de cari ei dispun, şi că ar fi poate nevoie de a căutà o combinaţiune de natură să asigure libertatea întreagă Divanurilor ad-hoc»—. Această observaţiune, primită de Congres, a dat loc la înfiinţarea Căimăcămiilor în Principate.

«Intenţiunea tutulor plenipotenţiarilor erà prin urmare, ca o administraţie în esenţa ei transitorie să fie pusă în capul ţerii, în timpul ce ar trece din momentul retragerei Hospodarilor şi până în ziua, în care populaţiile ar fi chemate a-şi rostì dorinţele lor. Atunci se credeà că acest timp va fi foarte scurt şi că misiunea puterei interimare s'ar fi mărginit—«a mănţineà ordinea şi respectul situaţiunei legale» — (şedinţa din 8 Aprilie).

«In urma unor împrejurări întâmplătoare şi unor întârzieri neprevăzute, un an întreg s'a strecurat între instalarea Căimăcămiei şi epoca în care se vor face alegerile pentru Divanurile ad-hoc. Pericolul, pe care Congresul voià să-l înlăture, nu erà oare să se înfăţişeze în toată puterea lui? In solicitudinea sa pentru adevăratele interese ale Principatelor, şi pentru a asigurà întreaga lor libertate de a-şi rostì dorinţele, Congresul nu a vrut să conserve în capul Principatelor Principi, cărora puterile mari şi un exerciţiu îndelungat al autorităţii ar fi putut da mijloace abuzive de influinţă. Dar iată că prin neaşteptata durată a mandatului Caimacamilor şi prin întrebuinţarea făcută de puterea lor, Caimacamii au căpătat această poziţiune predomnitoare, menită a fi desfiinţată. Inconvenientele sunt cu atât mai simţite, că, cu toată Legea Organică, Caimacamii şi-au însuşit toate prerogativele atribuite principilor: ei se bucură de aceeaş listă civilă, de dreptul de a destituì şi de a numì pe toţi împiegaţii, de facultatea de a conferì graduri militare şi ranguri de boierie. Intr'un cuvânt, ei au la dispoziţiunea lor toate mijloacele de influinţă; şi în realitate nu le rămâne, pentru a fi Hospodari, decât a aveà şi numele.

«Nu vom aprecià acì întrebuinţarea făcută de această mare Putere, nici arătà cum au destituit mulţimi de funcţionari, în contra Legii Organice; noi vom constatà numai că, în opunere cu intenţiunile Congresului de Paris, Caimacamii au astăzi în mânile lor toate armele, cari se hotărîse a se retrage Hospodarilor, şi cari timpul nu a făcut să le dea o mai mare putere în mâinile lor. Pericolul e cu atât mai real, că în Moldova şeful administraţiunii interimare are o acţiune contrară datoriei de nepărtinire prescrisă prin chiar Fermanul de instalaţiune, căci întrebuinţează puterea sa în sensul unei politici excluzive, şi luând măsurile sale pentru a-i asigurà succesul.

«In fața acestor fapte, a cărora gravitate crește pe fiecare zi, subsemnații, sprijinindu-se pe dovezile interesului arătat de Europa întreagă Principatelor prin organul plenipotențiarilor săi, ne credem îndestul de autorizați a face un apel la simțimintele de echitate a Guvernelor, pentru a le rugà să binevoească a luà măsuri pentru a asigurà țerii noastre beneficiile întregi ale Tratatului de Paris. Noi nu voim altcevà, noi nu cerem altcevà, decât o garanție a întregei libertăți a voturilor noastre în alegeri și a independinței deliberațiunilor Divanurilor noastre.

«Căimăcămia Moldovei, cum ea există astăzi, nu ne dă această garanție, pe care bunăvoința Puterilor a vroit să ne-o dea. Faptele dovedesc aceasta în mod îndestulător, și prelungirea, atât de neașteptată, a acestei Puteri este ea însăș contrară principiilor de justiție, cari au instituit-o, precum și un obstacol pentru o întreagă nepărtinire.

«Credem dar a intrà cu totul în spiritul Tratatului de Paris, în ceeace ne privește pe noi, cerând ca în momentul alegerilor, Căimăcămia, pe care împrejurările și timpul au transformat-o în adevărat Hospodarat, să fie înlocuită prin o combinație, care să poată asigurà libertatea întreagă a Divanurilor.

«Sfârșind vom adăugì, că restabilirea libertății presei, mănținută în limitele echitabile ale legii, ar fi în momentul alegerilor un mijloc eficace pentru prepararea liberei rostiri a dorințelor țerii.

«Sperăm că nimeni nu va bănuì intențiunile bărbaților de seamă, interesați la mănținerea liniștei și a ordinei, și că, mărginindu-ne numai a solicità stabilirea unei administrațiuni nepărtinitoare, care să ne permită, prin libera expresiune a dorințelor noastre, să răspundem în mod demn la legitimele speranțe puse în noi de toate Puterile, și în particular de Sublima Poartă. Fiecare din noi suntem convinși că astfel ne-am îndeplinit datoria de buni cetățeni.

«*Logofeți:*

Ștefan Catargiu	Nicolae Milu	George Lățescu-Kostaki
George Sturdza	Dimitrie Cantacuzin	Princ. Alex. Cantacuzino
Constantin Sturdza	Vasile Ghika	

« *Vornici:*

George Sturdza	Petru Mavrogheni	P. Ventura
A. Cantacuzino	Constantin Hurmuzaki	Ioan A. Ghika
I. G. Ghika	M. Manu	Constantin Rolla
I. A. Cantacuzino	Grigorie Cuza	Mihail Kogălniceanu
E. Chrisoverghi	A. Catargiu	Dimitrie Rallet
Anastasie Panu	Constantin Ghika	Constantin Negri
Dimitrie Sc. Miclescu		

«*Coloneli:*

Milu	Manu	Alexandru Mavrocordat

«*Postelnici:*

A. A. Sturdza	Scarlat Mavrogheni	Ioan Sturdza
Mihail Iora	G.-Rosetti-Roznovanu	Constantin Luca
Dr. Varnav	Petru Manu	Vasile Alecsandri
Const. Strat	Alexandru Catargiu	N. Rosetti-Bălănescu
Const.-Rosetti-Tetzcanu		

«*Maiori:*

Vasile Mălinescu	Diamandescu

«*Agi:*

A. Iora	I. Rallet	Ion Donici
Gr. Sturdza	Ion Paladi	D. Aslan
D. Beldiman	C. Sc. Sturdza	Ion Silion
G. Scortzescu	N. Donici	

«*Spătari:*

Al. Scortzescu	I. Negruzzi	C. Cananău
Sandu Negri	Dim. Cozadin	Dim. Sturdza
Alex. Milu	Const. Christodulo-Cerkez	P. Carp
Scarlat Bontaş	Sandu Miclescu	C. Angonescu
G. Sion	N. Carp	

«*Comişi:*

Scarlat Lambrino	G. Vrabie
Toma Voinov	Vasile Romalo

«*Ban:*

Petre Şendrea

Sărdari:

C. Corjescu, George Bulimar

«*Stolnic:*

Sandu Bonciu

Căminar:

C. Şainoglu

«*Pitari:*

Dimitrie Tacu;

«*Domnii:* A. Matinescu, C. Cuparencu, N. Voinov, Petre Paladi, I. Licu, G. Genadi, etc.»

Această petițiune a fost trimisă fiecărei Puteri, care a luat parte la Congresul de Paris, prin o scrisoare adresată în 19 Fevruarie Consulilor din Iași:

«Marile Puteri Europeane, reprezentate anul trecut în Congresul din Paris, însuflețite de o grijă binevoitoare pentru viitorul nostru, au hotărît în înțelegere cu M. S. Sultanul, că populațiunile din Moldo-Valahia vor fi chemate să-și spună dorințele lor asupra organizării lor viitoare și s'au legat a le asigurà o deplină libertate în deliberațiunile lor.

«Evenimentele le-au înșelat în parte așteptările. Prelungirea anormală a administrațiunii Caimacamilor, prerogativele domnești ce și-au atribuit ei, întrebuințarea ce au făcut de ele, atitudinea politică ce au luat ei într'un mod atât de hotărît, nu ne mai lasă nici o garanție pentru libera manifestare a dorințelor noastre.

«Pentru noi momentul este solemn. Soarta noastră urmează a se hotărî și Europa așteaptă ca rezultatul Adunărilor noastre să justifice interesul ce Puterile cele mari ne-au arătat. Venim deci să reclamăm, în virtutea unui drept sfânt și recunoscut, o independință legitimă pentru alegerile noastre și pentru Divanurile noastre și în administrația noastră provizorie o nepărtinire care să existe de fapt, nu numai cu vorba. Caimacamia actuală, devenită o adevărată Domnie, mai puțin numele, nu mai este în condițiunile dela început. Despre aceasta suntem siguri și gata a aduce dovezi.

«Am hotărît dar să ne adresăm fiecărei Puteri, care a luat parte la Congresul din Paris. Vă trimitem alăturat o petițiune, ai cărei semnatari vă sunt cunoscuți, cu rugăciunea de a binevoi să o transmiteți guvernului D-Voastre. El se va puteà asigurà astfel, că recunoscători pentru binele ce voește să ne facă Europa, nu cerem decât mijloacele pentru a-l puteà realizà.

«In limitele ce ne-a tras Tratatul din Paris, noi ne mărginim a dorì exercițiul liber al libertății votului, care este întâia condițiune a organizării noastre și vom dovedì, prin liniștea deliberărilor noastre, că întrebuințarea necontestată a unei libertăți moderate este încă cea mai bună garanție pentru mănținerea ordinei în vreme de criză.»

Caimacamul Balș, găsind puterile sale neîndestulătoare pentru a puteà intervenì în mod impunător, a scris la Poartă pentru a se plânge în contra petițiunii Unioniștilor. Dorind să lovească astfel pe membrii Comitetului Electoral al Unirei în acțiunea lor, Caimacamul a creat un nou conflict între dânsul și Unioniștii din Moldova. In 25 Fevruarie, Consulul Franciei din Iași d-l Place încunoștințează pe Comitele Walewski despre acest conflict:

«Am aflat că Caimacamul Moldovei a scris la Poartă, pentru a se plânge de opoziţiunea ce ar întâmpină aci din partea câtorvă oameni, cărora el pe nedrept le atribue proiecte de dezordine, arătând totodată părerea sa de rău de a nu aveà puteri îndestulătoare pentru a luà măsuri în contra lor.

«Scopul acestei cereri este destul de clar.

«Este foarte natural că nenumăraţii partizani ai Unirei, adică aproape toată ţara, au încredere într'un număr de persoane onorabile, cari se bucură de consideraţiune mare, şi ale cărora cuvinte au un ascendent. Din această situaţiune a rezultat formarea unui comitet care, de altfel, lucrează la lumina soarelui şi care are de misiune a dirige, într'un scop comun, silinţele ce se fac în judeţe. Căimăcămia ar vrea să lovească pe membrii acestui comitet.

«Departe de a mă opune creaţiunii acestui centru de acţiune, din contră l-am ajutat cu sfaturi bune, pentru a se evità la alegeri dezordine. De mult timp m'am silit să fac să înţeleagă aceşti domni, ca toate să se petreacă în liniştea cea mai absolută, atât în capitală cât şi în judeţe. Inimicii lor nu aşteaptă decât o împrejurare oarecare, pentru a aveà un pretext de a interveni cu o forţă mai mult sau mai puţin impunătoare. Ar fi dar necesar să nu li se ofere o ocazie pentru aceasta.

«Aceste sfaturi au fost primite de toţi în aşà mod, că mai multe persoane favorabile Unirei au găsit cu cale a lăsà fără răspuns provocaţiunile agenţilor guvernului, cari aveau de scop a provocà conflicte. Comitetul din Iaşi şi-a dat toată silinţa şi se sileşte în fiecare zi a propagà aceste idei în judeţe; de aceea vedem că, cu toate actele arbitrare ale administraţiei, ordinea materială cea mai perfectă nu a încetat de a fi pretutindeni, sunt deci convins că, dacă alegerile vor fi în adevăr independente şi în afară de orice presiune a puterii, nu avem a ne teme de o dezordine şi că Austriacii nu vor aveà ocaziunea de a face, în această ţară, serviciul de jandarmi, precum l-au propus.»

In faţa unei asemenea situaţiuni, nu erà de prevăzut ce se mai poate întâmplà.

Atunci s'a ivit o altă împrejurare, care a pus un capăt tuturor intrigilor şi tuturor situaţiunilor: boala şi moartea Caimacamului Balş.

In 27 Fevruarie Caimacamul Toderiţă Balş a adresat Sfatului Administrativ Extraordinar următorul Ofis, publicat în Gazeta de Moldova, No. 14.

«Starea sănătăţii mele, după ordonanţa doctorilor, având trebuinţă de un repaus de câtevà zile, eu găsesc de cuviinţă a însărcinà pe Sfatul Administrativ Extraordinar cu direcţia trebilor publice, potrivit aşezămintelor statornicite, până când sănătatea mă va îngădui a mă ocupà iarăş.»

Sfatul Administrativ Extraordinar a publicat în aceeaş zi următorul

«Jurnal încheiat în seanţa Sfatului Administrativ Extraordinar la 14 Fevruarie 1857, prin asistenţa următorilor Membri:

«Ministru din Năuntru, Marele Logofăt şi Cavaler *Nicolae Cantacuzin.*

«Ministru Dreptăţii, Marele Logofăt şi Cavaler *Costin Catargiu.*

«Secretarul Statului, Vornicul şi Cavaler *Alexandru Sturza.*

«Ministru Finanţelor, *L. S. Beizadè Nicolae Konaki Vogoridi.*

«Ministru Cultului şi al Instrucţiunii publice, Post. *Panaite Balş.*

«Locotenent de General Inspector oştirii, Colonel şi Cavaler *P. Scheleti.*

«Sfatul Administrativ Extraordinar, întrunindu-se astăzi, a luat în privire cuprinderea Ofisului No. 12, adresat lui din partea Ex. S. D. Caimacam, şi prin care se pune însărcinare Sfatului de a dirijà trebile publice, potrivit aşezămintelor statornicite, până la însănătoşirea Ex. Sale care, după ordonanţa doctorilor, are trebuinţă de un repaus de vreo câtevà zile şi prin urmare chibzuind cele de cuviinţă, întru cât priveşte chipul căutării a trebilor Statului, încheie;

«1. Sfatul se va întrunì regulat de trei ori pe săptămână, Marţi, Vineri, şi Sâmbătă, pe la 10 ceasuri de dimineaţă, în seanţă extraordinară, în care zile se va da curs tuturor trebilor, cari după înţelesul mai sus citatului Ofis, sunt încredinţate Sfatului Extraordinar, şi cari se vor înfăţişà de fiecare Şef de Departament cu toată lămurirea. Iară ziua de Marţi să fie hotărîtă pentru primirea suplicelor ce se dau pe numele Ex. Sale d-lui Caimacam, şi cari se vor înfăţişà de către d-l Şeful Secţiei competente.

«2-lea. In caz de extraordinară trebuinţă, spre a se înaintì trebile neurnite ce nu îngădue păsueala, Sfatul Extraordinar va fi convocat şi se va întrunì şi în alte zile decât acele însemnate mai sus, precum şi în orice ceas s'ar înfăţişà trebuinţa.

«3-lea. Pentru lucrările curente ce se ating de punerea la cale a Sfatului Administrativ Extraordinar, întrunirea lui se va face în fiecare zi de Miercuri.

«4-lea. Pentru obiectele ce ar fi de fire a se cere deslegarea Ex. Sale d-lui Caimacam, şi care prin încheierea Sfatului Extraordinar se va pune în aplicaţie, se va păstrà o listă specială care, iscălită de Membrii Sfatului Extraordinar, se va supune Ex. S. la vremea însănătoşirii Sale.

«Acest jurnal dimpreună cu Ofisul Ex. Sale d-lui Caimacam să se comunice fiecăruia Şef de Departament, spre regula lui, şi totodată să se publice prin foile oficiale.»

D-l Fotiadi, Kapukehaia al Moldovei la Constantinopole, a adresat

în 1 Martie următoarea depeşă telegrafică Sfatului Administrativ Extraordinar:

«Ministerul Imperial, luând cunoştinţă de depeşa Voastră despre starea boalei E. S. Caimacamului, a fost foarte mâhnit. Marele Vizir, foarte trist, cere să i se comunice ştiri despre E. S. Dorim ca acestea să fie satisfăcătoare. Maiestatea Sa Imperială, aflând despre boala Ex. Sale, a binevoit a-şi manifestà simpatia pentru Ex. Sa, cerând să i se comunice ştirile ce se vor căpătà».

In 1 Martie, Unioniştii din Moldova au adresat Consulilor Puterilor Garante din Iaşi o nouă petiţiune:

«In 19 Fevruarie, subsemnaţii au luat libertatea a adresà o petiţie adresată E. S....., în care ei expuneau situaţiunea făcută ţerii în momentul convocării Divanurilor ad-hoc, prin puterile excesive ce s'au dat administraţiunii interioare a Moldovei.

«Moartea neprevăzută a Caimacamului, dând loc a se luà măsuri pentru instituirea unei nouă administraţiuni provizorii, subsemnaţii, mişcaţi de o îngrijire legitimă, se grăbesc a solicità, prin petiţiunea anexată, puternicul sprijin al guvernului vostru, spre a se avizà la o combinaţie conformă cu principiul emis de Congresul de Paris, în şedinţa sa de 8 Aprilie.

«Vă rugăm deci, Domnule Consul, să binevoiţi a transmite petiţiunea aceasta guvernului vostru şi a primì asigurarea consideraţiunii noastre celei mai distinse.

«Logofăt:	George Sturdza.
«Vornici:	M. Kogălniceanu, Anastasie Panu, C. Hurmuzaki, P. Mavrogheni, Grigorie Cuza, Dim. Rallet.
«Colonel:	Emandi.
«Postelnici:	I. Sturdza, Dim. Grigoriu, M. Iora, A. Teriakiu.
«Agale:	Panaioti Cazimir, Grigorie Costaki, S. Sturdza, A. Manoli, G. Mălinescu, N. Burki, Dr. med. A. Fătu.
«Spătari:	Dim. Cozadini, G. Sion, N. Carp, P. Carp, G. Platon, D. Sturdza, Sandu Miclescu, G. Rizu, G. Săulescu, I. Boian, C. Figa, N. Tacu, G. Balica, Drăghici, M. Kazimir.
«Stolnici:	Nic. Sion, A. Pogor, Sandu Bonciu, Const. Dimaki.
«Serdari:	M. Coroi, C. Nicolau, G. Cuparencu, C. Corjescu.
«Bani:	G. Hasnaş, I. Holban, Skipor.
«Clucer:	Anastasie Georgiu.
«Comişi:	I. Fătu, Ion Ciucă, I. Corjescu.
«Căminari:	G. Lupu, P. Arghiropulo.

«Paharnic: I. Negruzzi.
«Slugeri: I. Licu, G. Tacu, N. Bosie.
«Pitari: Toma Clucevici, Const. Zirra.
«Inginer: Niculae Neculce.
«Profesori: G. Cobâlcescu, N. M. Quinezu.
«Domnii: Scarlat Pastia, V. Mălinescu, Ion M. Prăjescu, Constantin Kirnizki, I. Bantaş, G. Vasiliu, P. A. Giosan, G. Voinescu, N. Vârnav, A. Georgiu, I. Albu, G. Lecca, I. Lecca, D. Foto, I. Bosie, D. Tacu, D. Zamfirescu, D. Miclescu, C. Marcian, V. Popovici, Gr. Costinescu».

Petiţiunea Unioniştilor din Moldova, adresată Ministrilor Afacerilor străine ai Puterilor garante, aveà aceeaş dată şi aceleaşi semnături:

«In $^{1}/_{19}$ Fevruarie din urmă subscrişii au luat libertatea a adresà E. Voastre o petiţiune, în care ei expuneau situaţiunea periculoasă, făcută ţerii prin puterile excesive ce şi-a atribuit administraţia provizorie şi întrebuinţarea ce ea a făcut de dânsele.

«Moartea neprevăzută a Caimacamului asvârlă astăzi pe Moldoveni într'o îngrijire uşor de priceput. Ei se întreabă îngrijiţi, care formă se va da nouăi administraţii, şi la ce combinaţie se vor oprì puterile cele mari, pentru a răspunde la votul dat în Congresul de Paris în 8 Aprilie 1856?

«Subscrişii cred că combinaţia cea mai fericită ar fi aceea a unei Căimăcămii compuse de trei membri numiţi ad-hoc şi luaţi în afară de Consiliul actual, căci aceasta nu ar fi decât continuarea sistemului, în contra căruia noi am formulat mai înainte plângerile noastre. Influinţele individuale ar fi astfel neutralizate unele prin altele, şi libera expresiune a dorinţelor populaţiunii ar aflà în realitate o garanţie de independinţă, pe care Puterile au vrut să asigure Principatelor.

«Subscrişii iau dar libertatea de a se adresà din nou E. Voastre, spre a solicità puternicul său sprijin pentru combinaţia unei Căimăcămii de trei membri, ca fiind cea mai folositoare şi singura care ar puteà răspunde necesităţilor situaţiunii, cât şi intenţiunilor binevoitoare ale Europei.»

Tot în 1 Martie d-l Victor Place înştiinţează pe Comitele Walewski despre moartea Caimacamului Balş.

«Sunt informat chiar acum în mod oficial, prin o scrisoare a Secretarului de Stat, despre moartea d-lui Teodor Balş, Caimacamul Moldovei.

«Din această comunicare şi din declaraţiunile verbale făcute mie, rezultă că Consiliul de ministri, în aşteptarea ordinelor dela Constantinopole, va urmà

în mod provizor a expedià afacerile şi va mănţineà pur şi simplu statul quo.

«Moartea d-lui Balş trezeşte toate ambiţiunile. Daţi-mi însă voie a persistà în propunerea ce am prezintat mai înainte, a unei Căimăcămii de trei membri, aleşi din boierime, iar nici decum compuse de cele trei persoane, cum ar fi astăzi Ministrul de Interne, Ministrul Justiţiei şi Prezidentul Divanului Domnesc, cunoaştem în deajuns pe acestea.

«Orice Căimăcămie individuală are de rezultat mai mult ori mai puţin de a da naştere la speranţe de Hospodarat, şi este foarte greu unui om care are puterea să nu caute a realizà speranţele sale.

«Intr'o administraţie mai numeroasă, din contra, influinţele se neutralizează şi libera rostire a dorinţelor populaţiunii ar găsì principala sa garanţie. Insă oricare din aceste două combinaţiuni se va adoptà, ieau libertatea de a indicà necesitatea, ca Fermanul de numire să se explice în modul cel mai categoric asupra datoriei Caimacamului de a rămâneà nepărtinitor.

«Ţara este şi va fi liniştită. Dacă Austriacii ar vrea să profite de moartea d-lui Balş pentru a întârzià evacuarea trupelor lor, ei nu ar puteà să se sprijine decât pe pretexte nefundate. Tot aceasta ar fi pentru trimiterea de trupe turceşti, a cărora apariţiune în Principate ar puteà aveà consecinţele cele mai defavorabile.»

D-l Fotiadi, Kapukehaia al Moldovei la Constantinopole, trimite atunci următoarea depeşă telegrafică Sfatului Administrativ Extraordinar, în 2 Martie:

«Alteţa Sa Marele Vizir a aflat cu profundă durere trista ştire a morţii Excelenţei Sale Caimacamului. A. Sa mă autorizà a da de ştire Onorabilului Sfat, că el va continuà a conduce afacerile, până ce i se va comunicà Decretul Impărătesc privitor la numirea unui nou Caimacam».

Sfatul Administrativ Extraordinar al Moldovei execută ordinul vizirial în aceeaş zi de 2 Martie.

«Excelenţa Sa Caimacamul domnesc al Principatului Moldovei, din momentul în care a simţit că starea boalei sale îl împiedică a se ocupà de afacerile Statului, a însărcinat Sfatul Administrativ Extraordinar cu direcţiunea afacerilor publice, după cum s'a publicat în Buletinul Oficial, sub No. 14.

«Provedinţa în planurile ei nepătrunse a voit să sfârşească suferinţele E. S. Caimacamului, şi acest bun şi harnic patriot a murit Duminecă, 17 c., la ora 2 $^1/_2$ după amiază.

«Comunicând această dureroasă veste, Sfatul Administrativ Extraordinar va continuà a girà guvernul ţerii până la hotărîrea Inaltei Porţi.»

«Ministrul de Finanţe, Principele Nicolae Konaki Vogoride, care semnase în 27 Fevruarie Jurnalul Sfatului Administrativ Extraordinar, dă Domnului Consul al Franciei Victor Place în 2 Martie următoarea declaraţiune :

«Subsemnatul, având încredere în loialitatea Franciei şi în simpatia sa faţă de Principate, m'aş simţi fericit de a aveà sprijinul guvernului ei pentru a fi numit Caimacam.

«In acest caz mă îndatoresc, în modul cel mai formal, să nu întreprind nimic ce ar puteà împiedicà, sau la alegeri sau în Divanuri, libera exprimare a dorinţelor populaţiunii.

«Promit să administrez cu cea mai deplină nepărtinire.

(Restul scris de mâna Prinţului):

«Aprob cele scrise mai sus şi accept toate clauzele.

«La 2 Martie 1857».

Semnat: **N. Konaky Vogorides.**

Pentru copia conformă cu originalul
Semnat: V. Place.

In 12 Martie d-l Thouvenel comunică Comitelui Walewski împrejurările în cari Caimacamul Nicolae Vogoride a dat Consulului Place în 2 Martie declaraţiunea de a fi imparţial.

«... D-l Place, într'o scrisoare particulară, mi-a explicat pentru ce a dat preferinţă Prinţului *Konaki-Vogorides* asupra celorlalţi pretendenţi la succesiunea d-lui Balş. Acest candidat, chiar în ziua când îmi erà semnalat telegrafic ca cel ce ne oferià cele mai multe garanţii, *se prezintă la Consulul nostru* şi, în speranţa de a obţineà sprijinul meu la Constantinopole, *i-a dat în scris angajamentul de a se purtà faţă cu partizanii Unirei Principatelor perfect de corect şi de imparţial.* Contractată într'o formă cu totul confidenţială şi secretă, această obligaţiune mai impune noului Caimacam, deşi numai ca chestiune de prudenţă, datoria de a nu ne nemulţumì.

«Am crezut că este bine să-i inspir în această privinţă câtevà reflexiuni salutare şi să ieau act eu însumi, într'un chip amical şi binevoitor, de dreptul ce am aveà de a ne plânge, în caz când şi-ar uità promisiunile.

«Am trimis deci d-lui Place o depeşă lămurită, pe care am onoare a o înfăţişà E. V. şi care sper că va aveà de urmare să încurajeze pe noul Caimacam al Moldovei, să nu se abată din calea cea bună. In sfârşit mi s'a părut util, ca scrisoarea trimisă de Poartă Prinţului Vogorides, cu ocazia numirii sale, să fie redactată în aşà fel, încât nepărtinirea să nu-i poată fi imputată ca un repros, şi am obţinut, după cum E. V. poate vedeà din hârtia acì alăturată, ca Marele Vizir să dea un vot de blam postum întregii administraţii a d-lui Tudoriţă Balş.»

D-l Place arată Comitelui Walewski prin o depeşe telegrafică din 14 Martie noua fază, prin care treceà declaraţiunea Caimacamului din 2 Martie.

«Noul Caimacam, Principele Vogoride, mi-a declarat că este gata a sprijinì cu prudenţă Unirea, dacă aş obţineà certitudinea, că această combinaţie va triumfà în Congres, după ce ea va fi votată în Divanuri.

«Binevoiţi a-mi răspunde telegrafic, ce pot să-i comunic».

Intreaga situaţiune se clarifică prin publicarea în 14 Martie a următoarei corespondenţe din Constantinopole a ziarului «*Morning Post*»:

«Infiinţarea Băncii Turciei şi numirea Caimacamului Moldovei au fost în timpul din urmă subiectele ce au preocupat guvernul şi atenţiunea publicului.

«Vornicul Balş, defunctul Caimacam, a fost secerat în deplina vigoare a vârstei de o boală acută de plămâni.

«Alegerea succesorului pe care i l-a dat Poarta, după lungi conferinţe cu diferitele ambasade, cari fac parte din Divan, unde influinţa lor pune adeseori o mulţime de piedici, s'a oprit asupra Prinţului Konaki-Vogorides, unul din cei mai mari boieri ai Moldovei, fiul bătrânului prinţ Ştefanache Vogorides, care, cu toată vârsta sa înaintată, continuă a fi luat în seamă la Constantinopole. Prin această alegere Reşid Paşa a curmat rivalităţile ce erau să izbucnească între marile ambasade, cari fiecare se silià să-şi pună înainte candidatul într'un post, care dat fiind caracterul lui provizor, n'ar fi trebuit să înăsprească atât de mult spiritele.

«La ce trebue să ne aşteptăm atunci când va fi vorba să se numească cei doi viceregenţi pentru cele două principate?

«*Tânărul Bey Konaki-Vogorides, deşì originar dintr'o familie din Constantinopol, şi-a petrecut copilăria în Moldova, unde s'a căsătorit cu o bogată moşteniloare din ţară şi a ocupat în diferite rânduri postul de Ministru. Prin averea şi influinţa sa în ţară, el poate fi considerat ca unul dintre viitorii candidaţi la Domnia Principatului Moldovean. El va aveà în faţa rivalilor săi avantajul că familia sa stă la Constantinopole, căci acest fapt va fi în ochii Porţii ca o garanţie a purtării sale în viitor şi a credinţei sale către tronul Sultanului.*

«Cât priveşte destoinicia sa personală, starea lucrurilor de când a luat frânele guvernului, nu ne permite să o judecăm. Se zice că are puţină inclinare spre galanterie, dar de altă parte nu cheltueşte banii fără socoteală, o calitate din cele mai însemnate pentru un om, însărcinat cu guvernarea acestor ţeri.»

In 4 Martie d-l Victor Place trimite următorul raport Comitelui Walewski despre intrigile Candidaților:

«De câtevà zile asist aci la un spectacol ce mă scârbește.

«Boala Caimacamului abià a luat o întorsătură mai gravă, care aveà să provoace inevitabil moartea, și concurenții la succesiunea lui au și început să se miște. După moartea Caimacamului activitatea lor a devenit și mai mare și, după obiceiul țerii, toți au făcut uz de bani pentru a-și sprijinì candidatura.

«Bancherii ovrei din Iași nu mai au altă ocupațiune, decât să dea polițe pentru Constantinopole, să negocieze împrumuturi, să întrebuințeze telegraful, pentru ca să ajungă la timp fondurile cerute de lăcomia Turcilor.

«Peste cincisprezece candidați, pe cari-i cunosc, se prezintă și se înghesue pe această cale a mituelii. Unii din ei au îndrăznit să vină la mine să ceară sprijin și nu sunt în stare să spun câte promisiuni și jurăminte de imparțialitate mi-au făcut, pentru a obțineà ajutorul meu. I-am primit însă după cum meritau.

«Un mic număr dintre dânșii, cari se respectă și cari înțeleg că, sub supravegherea Europei, nu se mai pot continuà scandalurile de altă dată, au preferat să aștepte ca cinstea și patriotismul lor să atragă atențiunea asupra lor. Numele acestora am avut onoarea a le indicà d-lui Thouvenel. Eu sper că aceștia vor triumfà și vor asigurà populațiunii libera exprimare a dorințelor sale.

«Dar din toate cele ce s'au întâmplat rezultă, după mine, nevoia imperioasă de a se pune odată capăt acestui trafic rușinos, care înjosește autoritatea. Se înțelege că Turcii, pentru cari schimbarea continuă a puterii în Principate este un izvor nesecat de câștiguri suspecte, nu prea sunt doritori să-i asigure o situațiune stabilă. Aceasta e însă un motiv mai mult de a lucrà pentru a mântuì odată pentru totdeauna un popor atât de exploatat și atât de nenorocit, și a-i asigurà prin Unire un guvern definitiv, pus pentru viitor cel puțin la adăpostul încercărilor de venalitate.»

In 7 Martie, Marele Vizir trimite d-lui Nicolae Konaki Vogoride-Bey, la Iași, următoarea telegramă:

«Maiestatea Sa Imperială Sultanul a binevoit a vă numì Caimacam al Moldovei. Fermanul de numire vi se va remite de către d-l Photiades personal. In așteptarea lui luați în primire postul vostru.»

In 7 Martie, Sfatul Administrativ Extraordinar al Moldovei iea următoarea deciziune:

«Consiliul Administrativ, întrunit în ședință extraordinară, a luat cunoștință de conținutul comunicării ce i s'a adresat prin Principele Nicolae Konaki-

Vogoride cu data de astăzi, şi prezentată Consiliului la 8 ore 55 minute seara, precum şi telegrama Ministrului Afacerilor străine al Inaltei Porţi, privitoare la numirea Excelenţei Sale de Caimacam al Principatului Moldovei.

«Dând frânele Guvernului chiar în astă seară în mâinile Excelenţei Sale Caimacamului, Consiliul a decis:

«1°. Depeşa telegrafică menţionată mai sus să se comunice imediat redacţiunii foilor oficiale, pentru a fi adusă la cunoştinţa publicului.

«2°. Prezentul proces verbal se va transmite la cunoştinţa departamentelor, pentru a regulà mersul lucrărilor lor.

«3°. Secretariatul de Stat va comunicà numirea Excelenţei Sale a noului Caimacam Consulatelor respective din ţară ale Puterilor străine, precum şi Generalului Comandant al trupelor de ocupaţie.»

Marele Vizir trimite în 9 Martie următoarea scrisoare, adresată noului Caimacam al Moldovei :

«In urma morţii d-lui Balş, fost Caimacam al Moldovei, fiind nevoie, pentru a-l înlocuì, de o persoană demnă de această poziţiune, până la numirea unui nou Domnitor, în conformitate cu Regulamentul Organic, ce se va alcătuì pentru organizarea şi bunăstarea Principatelor, E. Voastră aţi fost ales să ocupaţi acest post important, în baza credinţei voastre bine cunoscute şi a înnaltului vostru spirit de dreptate.

«Această numire a fost supusă M. S. Imperiale, care s'a milostivit a o decretà printr'o iradeà suverană, şi firmanul dat în acest scop a fost încredinţat d-lui Photiades, ginerele Prinţului Vogorides, tatăl vostru, pentru a vi-l predà.

«Veţi binevoì a dispune să se ceteascà şi să se publice acest Ferman.

«De altă parte, fiindcă s'au făcut continue plângeri, că predecesorul vostru n'a observat în întregime prescripţiunile Fermanului ce i s'a dat, cu privire la observarea Regulamentelor Organice ale provinciei şi la datoriile funcţiunii sale, E. V. veţi binevoì, în înţelpciunea şi lealitatea voastră obicinuită, să vă conformaţi purtarea, în orice împrejurare, cu Regulamentele în vigoare şi cu dispoziţiunile Fermanului.

«Veţi da o soluţiune absolut dreaptă şi imparţială afacerilor curente. Vă veţi pune în sfârşit toate silinţele, ca să mănţineţi mulţumirea şi încrederea tuturora şi să nu daţi loc la nici un motiv de plângere.»

Imediat după numirea noului Caimacam al Moldovei se cetesc în Bucureşti şi Iaşi Fermanele de convocare a Divanurilor.

Buletinul Oficial din Bucureşti publică în 10 Martie discursurile

lui Kiamil-Bey şi al Caimacamului Ghica, rostite cu ocaziunea cetirii acelui Ferman:

«Maiestatea Sa Imperială Sultanul, Augustul nostru Stăpân, voind a da o nouă dovadă de înalta sa bunăvoinţă către populaţiile Ţerii-Româneşti, a hotărît, printr'un Ferman imperial, convocarea Divanului ad-hoc, care trebue să exprime dorinţele acestui Principat privitoare la revizia şi îmbunătăţirea reglementelor interioare ale acestei ţeri.

«Dând Inălţimii Voastre acest Ferman imperial, care statorniceşte modul alegerii, sunt încredinţat că Românii se vor felicità de statornicele îngrijiri ale Inaltei Porţi, şi preţuind importanţa datoriilor lor, cari se află într'o aşà de strânsă înclinare cu fericirea viitoare a acestei provincii, vor da dovezi de recunoştinţă prin liniştea şi moderaţia de cari sunt animaţi.

«La acest discurs M. S. Principele Caimacam a răspuns că se socoteşte fericit de a fi mijlocitorul Impărăteştii bunevoinţe a M. S., exprimată Românilor printr'acest Ferman. Nădăjdueşte că se vor îndeplinì dispoziţiile lui într'o desăvârşită linişte din partea locuitorilor acestui Principat, cari totdeauna au dat dovezi învederate de a lor supunere şi dragoste către Suzeranul lor; şi totdeodată nădăjdueşte că reprezentanţii Puterilor garante, ai căror politici Agenţi sunt aici de faţă, îi vor da tot folositorul concurs.»

Cetirea Fermanului de convocare a Divanului ad-hoc al Moldovei dă loc unei publicaţiuni mai solemne în 12 Martie:

«Astăzi s'a îndeplinit solemnitatea promulgării Fermanului Impărătesc al Maiestăţii Sale Sultanului, Augustului nostru Suzeran, privitor la convocarea Divanului ad-hoc. Pentru acest sfârşit, Inaltul Cler, d-nii Ministri, Inalţii funcţionari civili şi militari, d-nii Reprezentanţi ai Puterilor străine, Generali austriaci şi boieri, s'au întrunit la palat, în sala tronului, ornată cu portretul Maiestăţii Sale Imperiale Sultanului Abdul Medjid. La douăsprezece ore a zilei E. S. Cabuli Efendi, aducătorul Fermanului Impărătesc, însoţit de o gardă de onoare, a sosit la palat într'o trăsură a Curţii, şi a luat loc pe o estradă, unde erà E. S. Principele Caimacam şi Ministrii cu Corpul Diplomatic. După ce a dat omagiul cuvenit acestui Act Impărătesc, s'a dat cetire textului turcesc, iar Secretarul Statului Alex. Sturdza a cetit în urmă traducerea în limba românească.

«Terminându-se această cetire, E. S. Cabuli Efendi a adresat E. S. Caimacamului, în limba franceză, următoarele cuvinte:

«Maiestatea Sa Imperială Sultanul, în constanta sa solicitudine pentru bună-«starea Moldovei, a fixat prin un Ferman Impărătesc formarea Divanului ad-hoc, «chemat a rostì dorinţele populaţiunii asupra revizuirii şi ameliorării Regula-

«mentelor interne ale acestui Principat. Insărcinat de Inalta Poartă de a înmână «E. Voastre acest Ferman Impărătesc al Augustului nostru stăpân, îndrăznesc «a nădăjdui, că credincioşii Moldoveni vor recunoaşte în acest act, ca tot- «deauna, simţimintele părinteşti ale Guvernului Maiestăţii Sale Impărăteşti, şi «că, pătrunşi de importanţa actului ce au să desăvârşească, vor procedà «la alegeri, a cărora formă e dată prin Ferman, cu liniştea şi moderaţia, pe «care Inalta Poartă este în drept a o aşteptà dela ei».

«E. Sa Principele Caimacam a exprimat recunoştinţa sa şi a ţerii în următorul mod:

«Rog pe Excelenţa Voastră să binevoească a depune la picioarele Maiestăţii «Sale Sultanului omagiul profundei gratitudini a ţerii pentru neadormita şi «părinteasca sa solicitudine în favoarea destinelor Moldovei. Noua binefacere, «prin care Maiestatea Sa Imperială binevoeşte a-şi manifestà astăzi simţi- «mintele sale mărețe, ne este astăzi cu atât mai preţioasă, cu cât noi vedem «în el o asigurare a conservării privilegiilor şi imunităţilor date din vechime «acestui Principat. Ţara mea se va ţineà la înălţimea Actului important ce «este chemată a desăvârşì, procedând la alegerile prescrise cu linişte şi cu «moderaţie perfectă. Inălţăm rugile noastre fierbinţi spre cer, ca să conserve «zilele preţioase ale Maiestăţii Sale Sultanului şi ca să dea Imperiului său «puterea şi gloria deplină. Suntem fericiţi de alegerea făcută de Inalta Poartă «în persoana E. Voastre pentru a ne aduce acest Ferman Impărătesc, care «deschide Moldovei o nouă eră de prosperitate; eu şi iubiţii mei compatrioţi «vă mulţumim de grija adusă la îndeplinirea acestei misiuni, şi privim so- «sirea voastră între noi ca de fericit augur pentru viitor».

«Aclamaţii entuziaste au salutat aceste dorinţe privitoare la acest act de cea mai mare importanţă pentru ţară. In timpul cetirii Fermanului trupele garnizoanei erau sub arme şi artileria a tras una sută şi una lovituri de tun.»

In urma numirii și întăririi lui Nicolae Conaki Vogoridi de Caimacam, *Comitetul electoral al Unirei pentru Iași* adresează Unioniștilor din Iași următorul *Program*, în 13 Martie:

«Tratatul de Paris a hotărît că locuitorii Principatelor Române vor fi întrebaţi asupra reorganizării Patriei lor.

«Fermanul M. S. Sultanului, care cheamă adunările menite a rostì dorinţele Ţerii (Divanele ad-hoc) s'a şi publicat.

«Comisia europeană, ce are a adunà aceste dorinţe şi a le supune Congresului Marilor Puteri, curând va sosì.

«In acest moment plin de atâtea speranţe, datoria tuturor Românilor este: de a se întrunì, de a se luminà, de a se înţelege împreună asupra principiilor, pe cari trebue să se întemeieze rostirea dorinţelor Ţerii.

«Insufleţită de această datorie naţională, «Partida Unirei Principatelor» socoate că a sosit timpul de a se organiză şi de a-şi pregătì lucrările pentru viitoarele alegeri.

«Ne grăbim dar a vă încunoştinţà că, după înţelegerea urmată cu o mare parte din amicii noştri politici, subscrişii ne-am întrunit în Comitet electoral al Unirei pentru Iaşi.

«Scopul întrunirii noastre este:

a) A ne pune în strânse înţelegeri cu ţinuturile;

b) A lucrà în conglăsuire cu ele, pentru ca în toată ţara «Partida Unirei» să se organizeze astfel, ca viitoarele alegeri să trimită în sânul Divanurilor cât se poate mai mulţi reprezentanţi ai marelui principiu, ce predomneşte în Principate.

«Programul Partidei Unirei se întemeiază pe înseşi principiile Tratatului de Paris.

«Dorim dar şi sprijinim:

1) Unirea Principatelor, cu respectarea drepturilor Inaltei Porţi, în cuprinderea vechilor noastre Tractate (capitulaţii).

2) Neutralitatea pământului Principatelor Române.

3) Respectarea drepturilor Principatelor, şi în deosebi a Autonomiei lor în cuprinderea aceloraşi Tractate.

4) Ereditatea şefului Statului (Domniile şi-au făcut timpul, un regim European trebue să le succedeze).

5) Puterea legiuitoare încredinţată unei Obşteşti Adunări, care să reprezinteze interesele întregei naţii.

6) Supunerea străinilor aflători în Principate la legile pământului.

7) Recunoaşterea dritului Principatelor, de a-şi întemeià relaţiile comerciale după interesele lor.

8) Toate acestea sub garanţia colectivă a puterilor ce au subscris Tractatul de Paris.

«Partida Unirei este totodată şi Partida Progresului. Dorim dar să se introducă şi în Ţara noastră toate reformele cari sunt în stare de a ne civiliză societatea şi a ne întări naţia, reforme întemeiate pe principiile dreptăţii.

«Intemeindu-ne însă chiar pe art. 23 din Tractatul de Paris, care ne consfinţeşte deplina libertate a legislaţiei noastre (autonomia), dorim ca toate reformele ce au a se introduce în organizaţia din lăuntru a Principatelor, să se facă nu cu jignirea, ci cu respectarea şi în puterea Autonomiei noastre. Oricât de preţioase şi de neapărate sunt reformele din lăuntru, noi punem mai pre sus de ele dritul de a ne face noi singuri legi în pământul nostru.

«Reguleze-se relaţiile legale ale Principatelor cu Inalta Poartă şi cu Puterile garante, contenească pe pământul nostru resbelele şi ocupaţiile militare,

cari ne precurmă toată propăşirea şi ne seacă toată bogăţia ; statornicească-se puterea executivă şi legislativă, ce are a se pune în capul Ţerii; hotărască-se odată starea politică a României; cu un cuvânt să fim stăpâni în casa noastră, şi atunci noi singuri vom şti şi vom trebui a face toate reformele din lăuntru, de cari Ţara noastră are nevoie, reforme cari până acum, în mare parte, s'au împiedecat numai prin înrâurile din afară, şi prin lipsa de stabilitate în lăuntru. De aceea dar, înainte de toate, să stăruim şi să cerem dela dreptatea providenţială a Europei, ca existenţa naţională şi autonomia să ni se respecteze, precum în drit aşà şi în fapt, şi atunci Patria noastră singură va dovedi că ştie a răspunde la aşteptarea marilor Puteri, şi că este vrednică de binefacerile lor.

«Acestea fiind principiile ce s'au adoptat dela început de către Partida Unirei din âmbele Principate, vă rugam, d-lor, ca să binevoiţi a le comunicà tuturor amicilor noştri politici, spre a cunoaşte şi d-lor nevoia ce este ca şi în oraşul şi ţinutul d-voastre să se organizeze Partida Unirei şi să se înfiinţeze un Comitet Electoral pentru sprijinirea ei.

«Adresându-vă aceste cugetări, noi suntem departe de a ne însuşi un drept de amestecare în alegerile membrilor Comitetului de acolo, sau a candidaţilor pentru viitoarele alegeri. Acestea rămân la deplina şi libera chibzuire a amicilor noştri politici din acel oraş şi ţinut. Numai ei sunt în dreptate de a însemnà pe candidaţii ce trebue a fi propuşi la alegerile de depùtaţi pentru Divan.

«Nu avem însă îndoeală, că pentru o chemare atât de mare, aceştia se vor alege dintre bărbaţii cari, prin trecutul şi moralitatea lor, dau cele mai multe închezăsluiri că vor apărà cu tărie neclintită drepturile Ţerii, şi vor stăruì pentru triumfarea Unirei şi a Autonomiei Principatelor, fără de care nu este viitor, nu este mântuire pentru naţia noastră.

«Odată ce numele acestora vor fi însemnate, noi toţi ceilalţi fraţi ai credinţei noastre politice trebue să ne lepădăm de orice priviri personale, şi să întrebuinţăm toate mijloacele legale, toată energia noastră, pentru ca propuşii partidei noastre să triumfeze în ziua alegerilor; altfel glasurile răşlăţindu-se asupra mai multor candidaţi, Partida Unirei ar puteà fi biruită în adunările alegătoare, şi prin urmare şi în Divanul ad-hoc.

«Trebuinţa cere ca Comitetele ţinutale, îndată după înfiinţarea lor, să se pue în nemijlocită şi neîntreruptă comunicaţie cu Comitetul din Iaşi, căci, o mai repetăm, numai prin deplina organizare a Partidei în toată Ţara, şi strânsa înţelegere a tuturor Comitetelor electorale, putem vedeà împlinindu-se visul de aur al strămoşilor noştri, putem dobândì anghera de mântuire a naţiei române: «Unirea Principatelor».

«Sfârşind, să ne fie iertat a face apel la simţimântul naţional al compatrioţilor noştri, al Românilor fără osebire de clase şi opinie.

«O mare criză se apropie pentru Ţara noastră, «suntem în ora a unsprezecea!» In faţa unui moment atât de mare, datoria tuturor Românilor este, ca precum ei sunt uniţi prin aceeaş iubire către muma Patrie, asemenea să se unească şi asupra principiilor, cari singure pot întemeià fericirea ei morală şi materială.

«Dar spre a puteà împlinì cu sfinţenie o datorie atât de însemnată, să depunem toată patima personală, să uităm desbinările dintre noi — urmare a nenorocirilor şi bântuirilor, cari de o sută de ani ne apasă Ţara, — să ne dăm cu toţii mâna, aducându-ne aminte că suntem fii ai aceleiaş Ţeri, că acelaş sânge curge în vinele noastre, că acelaş viitor ne aşteaptă pe toţi, şi că acel viitor nu poate fi ferice, decât dacă, în ziua marei întrebări, Europa, care ne-a recunoscut toată libertatea întru rostirea dorinţelor noastre, ne va găsì pe toţi întruniţi în aceleaşi credinţe, însufleţiţi de aceeaş cugetare pentru binele obştesc, şi zicând toţi într'un glas: «Să trăească România unită şi «autonomă».

«Membrii Comitetului electoral al Unirei pentru Iaşi:

(Subscrişi:) Ştefan Catargiu, George Sturdza, Petru Mavrogheni, Dimitrie Rallet, Constantin Rolla, Constantin Hurmuzaki, Vasile Mălinescu, Dimitrie Cozadini, Anastasie Panu.»

Acest program a fost trimis Comitetelor din judeţe prin următoarea adresă a Comitetului Central al Unirei din Iaşi din 13 Martie:

«Pe lângă cele cuprinse în alăturata adresă, care s'a trimis în toate ţinuturile, Comitetul nostru a găsit de cuviinţă a mai luà şi măsurile următoare:

«1° El a înfiinţat prin contribuiri şi subscripţii dela sine şi dela alţi amici ai cauzei noastre o cassă, menită a întâmpinà cheltuelile trebuincioase pentru ţinerea corespondinţelor, publicarea de scrieri desvălitoare ideii Unirei, şi mai ales pentru câştigarea marelui ajutor, ce ne poate aduce presa străină.

«2° A însărcinat cu punerea în lucrare a măsurilor ce se vor încuviinţà de el, pe subscrişii cari, organizând o cancelarie pentru corespondinţa lui cu comitetele ţinutale, au regulat totdeodată şi modul expediţiei şi primirea ei, care vi se va comunicà verbal.

«3° Au pregătit şi cuvenitele observaţii asupra Fermanului de convocare a Divanurilor, spre a le aduce fără întârziere la cunoştinţa comisarilor marilor Puteri, a căror venire în Principate se aşteaptă din zi în zi.

«4° Au aflat de neapărată nevoie de a adunà, cât se poate mai curând, cele mai exacte liste de alegătorii din fiecare ţinut.

«Aducând la cunoştinţa d-niilor voastre aceste măsuri, sperăm că veţi bine-

voì a ne trimite, cât se poate mai curând, listele alegătorilor din ținutul d-voastre, iar mai ales listele proprietarilor celor mari.

«Pe lângă adresa alăturată, avem onoare de a vă trămite și o broșură foarte interesantă, care sub guvernul răposatului Caimacam se confiscase de către Postelnicie, iar acum s'a slobozit și s'a pus în circulație.

«Plini de speranță în patriotismul și conlucrarea d-voastre, avem onoarea de a ne însemnà cu cea mai aleasă stimă.

«Ai d-voastre plecați servi:

(Subscriși) C. Hurmuzachi, P. Mavrogheni, D. Cozadini, V. Mălinescu.»

In aceeaș zi de 13 Martie, *Partidul Unirei din Moldova a prezentat la Iași lui Kabuli-Efendi* memoriul următor:

«De când a început a fi agitată cestiunea reorganizării Principatelor Române, un punct domineazǎ toate celelalte. Acesta este acela care privește Unirea acestor două provincii sub un singur guvern. Faptele de a urmà unei asemenea combinațiuni și consecințele ei pentru viitor au fost prea bine discutate prin pana scriitorilor eminenți și chiar prin aceea a bărbaților de Stat, ca să întreprindem acì a mai tratà această cestiune, a o desvoltà și a face să reiasă, încă odată, toate foloasele ce ea prezintă.

«Memoriul acesta are un țel special, și anume acela de a restabilì sub adevărata lor lumină spiritul și tendințele partidului Unirei în Principatele Române. Din ziua în care acest partid s'a pronunțat, și oamenii cari-l compun au început a se sfătuì unii cu alții, calomniile cele mai neauzite nu au încetat de a fi răvărsate asupra lor. S'a căutat mai ales a reprezintà la Constantinopole acest partid ca compus de elemente revoluționare, de elemente al cărora vis și scop secret ar fi de a rupe legăturile cari leagă Principatele de Imperiul Otoman.

«Este dar de datoria oamenilor, cari s'au grupat împrejurul acestei idei, de a restabilì faptele sub adevărata lor coloare, de a expune cu franchețǎ și cu lealitate spiritul care-i conduce în lucrarea intreprinsă. Orice neînțelegere trebue să dispară, căci adevărul singur poate duce spre reușită pe toți acei pe cari criza actuală i-a asvârlit în mari îngrijiri.

«Toată lumea știe că provizoriul și instabilitatea sunt cauzele disoluțiunei, cari au ros această țară și cari au denaturat caracterul locuitorilor săi. Istoria nenorocirilor lor consistă în aceasta, chiar acum, pentru a dovedì că înnădușind spiritul național, se paralizează sufletul care însuflețià acest trup, și că ei au fost reduși, ca țară, în stare de simple teritorii, și ca populațiune, în stare de suflete a împărțì.

«Lăsate în prada influinței străine, care a cercat să le domineze, nu numai prin putere, dar și prin corupțiune, aceste provincii au pierdut orice

punct de razim, şi ele s'au văzut părăsite în mâna acelora cari doriau să le cotropească. Toate elementele de vitalitate, cu care Provedinţa le-a dotat, picau astfel în ruină, şi Imperiul Otoman a putut să vadă în fiecare zi că cotropirea teritoriului Principatelor este cotropirea a însuş acestui Imperiu.

«Astăzi că Provedinţa divină, în scopurile sale nepătrunse, a vrut a pune un capăt unei stări de lucruri, care semănà a fi iremediabilă, trecutul trebue să serve de învăţătură pentru viitor.

«In aceasta constă secretul dorinţelor noastre. Noi vrem Unirea Moldovei şi Valahiei într'un singur Stat, nu cu scopul de a slăbì legăturile de suzeranitate, cari ne leagă de Inalta Poartă, ci numai pentru a le strânge încă mai mult prin restabilirea adevăratului interes, care legà altă dată aceste provincii de Imperiu.

«Ne-am zis, trebue ca Turcia să afle în aceste ţeri un element de puteri îndestulătoare pentru a mănţineà, în această parte, siguranţa fruntariilor sale. Garanţia integrităţii pe care Europa a promis-o teritoriilor româneşti este făcută pentru a da acestor elemente timpul a se produce şi a se desvoltà. Trebue, pentru a îndeplnì acest scop, ca Principatele să mănţie în mod franc şi leal legămintele ce au cu Imperiul Otoman, a căruia existenţă este o cestiune de înaltă politică europeană, şi fără de care existenţa acestor provincii devine iluzorie: lăsate fără sprijin, ele curând ar fi şterse de pe harta Europei de Puterile cotropitoare cari le încunjură.

«Interesul Principatelor Române este intim legat de acela al Imperiului. Românii nu pot aveà simpatii politice decât pentru Turcia, căci exsistenţa lor depinde de sprijinul mai mare ori mai mic ce ei vor aflà în elementele de putere, de care dispune Imperiul Otoman.

«De aceea, partidul naţional a manifestat cu entuziasm simpatiile sale pentru Turcia în timpul evenimentelor anului 1848. El s'a rădicat atunci cu energie în contra tendinţelor cotropitoare ale Rusiei, precum el şi astăzi se ridică în contra tendinţelor Austriei, care a cugetat să moştenească de drept poziţiunea pierdută de Rusia, şi face toate speranţele acestor provincii să se îndrepteze spre Imperiul Otoman, a căruia înfluinţă a fost absolut ştearsă prin dominaţiunea de fapt ce exercità Cabinetul de San-Petersburg.

«Pentru acest sfârşit e însă necesar, înainte de toate, ca spiritul naţional să fie reînviat, şi ca societatea Moldo-Valahă să fie rădicată prin efectele electrice ale acestui simţimânt, pe care vicisitudinile trecutului l-au scăzut.

«Este numai un singur mijloc pentru a ajunge la o îndreptare reală, acesta este de a întrunì familia română a celor două Principate într'un singur mănunchiu.

«Numai atunci când se vor simţì o naţie, ei vor aveà un interes a vărsà sângele lor pentru a apărà teritoriul lor. Ei vor puteà servì astfel de avan-

gardă a Imperiului, în moment de primejdie. Ei vor puteà deveni destul de puternici pentru a oprì un timp oarecare o armată cotropitoare, însă nici odată pentru a întoarce armele lor în contra Turciei, pentru a combate singura condiţiune de existenţă ce le-a rezervat soarta.

«Aceste ţeri nu au numai nevoie de a fi bine organizate ca administraţiune internă, ci încă să fie bine constituite ca corp politic.

«Ajungând dar naţionalitatea română a se rădicà prin faptul Unirei Moldovei şi a Valahiei, ajutând-o a se întărì prin desvoltarea resurselor materiale şi morale de cari Principatele dispun, — Guvernul Otoman va ajunge a le face utile pentru dânsul, şi a trage din ele foloase reale, acordându-le lor o protecţiune salutară.

«Moldovenii urmăresc îndeplinirea acestei dorinţe şi lucrează cu căldură ca ea să se îndeplinească, cu toate sacrificiile intereselor locale, ce ei prevăd, pentru a reuşì.

«Ei sperează a vedeà în curând Inalta Poartă luminată despre simţimintele ce însufleţesc pe toţi aderenţii partidului Unirei. Atunci ea va da, nu ne îndoim, nu numai asentimentul său, însă şi concursul necesar pentru realizarea acestei combinaţii binefăcătoare.»

Comitetul Electoral al Unirei nu s'a oprit în mersul său. In 22 Martie el a publicat următorul manifest:

«Tratatul de Paris a hotărît că locuitorii Principatelor Române vor fi întrebaţi asupra reorganizării patriei lor.

«Fermanul M. S. I. Sultanului, carele cheamă Adunările menite a rostì dorinţele ţerii (Divanele ad-hoc), s'a şi publicat.

«Comisia Europeană, ce are a adunà aceste dorinţe şi a le supune Congresului marilor Puteri, a şi sosit în Bucureşti.

«In acest moment plin de atâtea speranţe, datoria tuturor Românilor este de a se întrunì, de a se luminà, de a se înţelege împreună asupra principiilor, pe cari trebue să se întemeieze rostirea dorinţelor ţerii.

«Insufleţiţi de această datorie naţională, subscrişii, după înţelegerea urmată cu o mare parte din sprijinitorii Unirei Principatelor, ne-am întrunit în Comitet electoral pentru Iaşi.

«Scopul întrunirei noastre este de a ne pune în strânsă înţelegere cu alegătorii ce au cu noi aceeaş credinţă politică, cum şi a lucrà în conglăsuire cu ei, pentru ca la viitoarele alegeri să triumfe marea dorinţă ce predomneşte în Principate.

«Programul ce ne îndatorim a-l sprijinì se întemeiază pe însuşi principiile Tratatului de Paris şi anume: — 1° Unirea Principatelor într'un singur Stat, cu respectarea drepturilor Inaltei Porţi, în cuprinderea vechilor noastre tra-

taturi (capitulații), — 2° Neutralitatea pământului Principatelor, — 3° Respectarea drepturilor Principatelor, și în deosebi a Autonomiei lor în cuprinderea acelorași tratate, — 4° Ereditatea Șefului Statului. (Domniile și-au făcut timpul. Un regim european trebue să le succedeze). — 5° Puterea legiuitoare încredințată unei Obștești Adunări, care să reprezinte interesele întregei nații, — 6° Supunerea străinilor aflători în Principate la legile pământului, — 7° Recunoașterea dreptului Principatelor de a-și întemeià relațiile comerciale după interesele lor, — 8° Toate acestea sub garanția colectivă a Puterilor ce au subscris Tratatul de Paris.

«Partida Unirei este totodată și partida progresului. Din tot sufletul dorim dar să se introducă și în țara noastră toate reformele cari sunt în stare de a ne civilizà societatea și a ne întărì nația, reforme întemeiate pe principiile dreptății, egalității înaintea legii și al respectului proprietății.

«Intemeindu-ne însă chiar pe art. 23 din Tratatul de Paris, care ne consfințește deplina libertate a legislației noastre (Autonomia), dorim ca toate reformele ce au a se introduce în organizația din năuntru a Principatelor să se facă nu cu jignirea, ci cu respectarea și în puterea Autonomiei noastre. Oricât de prețioase și de neapărate sunt reformele dinăuntru, noi punem mai pre sus de ele dritul de a ne face noi singuri legi în pământul nostru.

«Reguleze-se relațiile legale ale Principatelor cu Inalta Poartă și cu Puterile garante; continească pe pământul nostru resbelele și ocupațiile militare, cari ne precurmă toată propășirea și ne seacă toată avuția; statornicească-se puterile executive și legislative ce au a se pune în capul țerii; hotărască-se odată starea politică a României; cu un cuvânt să fim stăpâni în casa noastră; și atunci noi singuri vom ști și vom trebuì a face toate reformele din năuntru, de cari țara noastră are nevoie, reforme cari până acum, în mare parte, s'au împiedecat numai prin înrâuririle din afară, și prin lipsa de stabilitate înăuntru.

«De aceea dar, înainte de toate, să stăruim și să cerem dela dreptatea providențială a Europei, ca existența națională și autonomia să ni se respecteze, precum în drit, așà și în faptă; și atunci patria noastră singură va dovedì că știe a răspunde la așteptarea Marilor Puteri, și că este vrednică de binefacerile lor.

«Acesta fiind programul adoptat de noi dela început, noi îl aducem la cunoștința tuturor amicilor noștri, pentru ca toți împreună în fața viitoarelor alegeri să mărturisim aceleași principii, și să păzim aceeaș urmare politică.

«Prin aceasta însă noi suntem departe de a ne însușì un drept de amestecare în însemnarea candidaților meniți pentru viitoarea adunare. Aceasta rămâne la deplina și libera chibzuire a alegătorilor din deosebitele localități.

«Numai ei sunt în dreptate a însemnà numele ce trebue a fi propuse la

alegerile de deputaţi. Nu avem însă îndoeală, că pentru o chemare atât de mare se vor alege bărbaţi capabili de a apără cu tărie neclintită drepturile ţerii, şi de a stărui pentru triumfarea Unirei şi a Autonomiei Principatelor, fără de care nu este viitor, nu este mântuire pentru naţia noastră.

«Sfârşind, să ne fie iertat a face apel la simţimântul naţional al compatrioţilor noştri, al Românilor fără osebire de clasă şi opinie.

«O mare criză se apropie pentru ţara noastră; suntem în oara a unsprezecea! In faţa unui moment atât de mare, datoria tuturor Românilor este, că precum ei sunt uniţi prin aceeaş iubire către muma patrie, asemenea să se unească şi asupra principiilor, cari singure pot întemeià fericirea ei morală şi materială.

«Dar spre a puteà împlinì cu sfinţenie o datorie atât de însemnată, să depunem toată patima personală, să uităm desbinările dintre noi, urmare a nenorocirilor şi a bântuirilor cari de o sută de ani ne apasă ţara, să ne dăm cu toţii mâna, aducându-ne aminte că, Munteni şi Moldoveni, suntem fii aceleiaş ţeri, că acelaş sânge curge în vinele noastre, că acelaş viitor ne aşteaptă pe toţi, şi că acest viitor nu poate fi ferice, decât dacă în ziua marei întrebări, Europa — care ne-a recunoscut toată libertatea întru rostirea dorinţelor noastre — ne va găsì pe toţi întruniţi în aceeaş credinţă, însufleţiţi de aceeaş cugetare pentru binele obştesc, şi zicând toţi într'un glas: «Să trăească România unită şi autonomă!.

«Membrii Comitetului electoral al Unirei pentru oraşul şi ţinutul Iaşi.

Ştefan Catargiu *(Logofătul)*	George Sturdza *(Logofătul)*
Petru Mavrogheni	Dimitrie Rallet
Costache Rolla	Costache Hurmuzaki
Anastasie Panu	Mihail Kogălniceanu
Vasile Mălinescu	Dimitrie Cozadin.»

De acest manifest se leagă şi alte două acte însemnate ale Unioniştilor din Iaşi, din 22 Martie:

1°. Dorinţele Unioniştilor din Iaşi.

«In virtutea vechilor drepturi ale ţerii noastre, consfinţite prin Capitulaţiile ce au încheiat, după vremi, Domnii noştri Moldo-Români cu Inalta Poartă şi în urmarea Tratatului dela Paris din $^{18}/_{30}$ Martie 1856, voind să păstrăm în toată întregimea lor acele drepturi strămoşeşti, cari sunt temeliile Autonomiei noastre, şi să respectăm totdeodată şi drepturile Inaltei Porţi, statornicite prin acele capitulaţii, Noi, subsemnaţii Români dorim: 1. Unirea Principatelor într'un singur Stat, cu respectarea drepturilor Inaltei Porţi, în cuprinderea vechilor noastre trataturi (capitulaţii),— 2. Neutralitatea pământului Principatelor, — 3. Respectarea drepturilor Principatelor, şi în deosebi a Auto-

nomiei lor în cuprinderea aceloraşi tratate,—4. Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare d'ale Europei, ai cărui moştenitori născuţi în ţară să fie crescuţi în religia ţerii,—5. Puterea legiuitoare încredinţată unei Obşteşti Adunări, care să reprezinte interesele întregei naţii, — 6. Supunerea străinilor aflători în Principate la legile pământului, — 7. Recunoaşterea dreptului Principatelor de a-şi întemeià relaţiile comerciale după interesele lor,—8. Toate acestea sub Garanţia Colectivă a Puterilor ce au subscris Tratatul de Paris.

«Acestea fiind bazele pe cari se întemeiază fiinţa noastră politică, fără de care orice chezăşuire în privinţa îmbunătăţirii sociale este peste putinţă a se realizà şi a procurà ţerei un viitor ferice şi statornic, subsemnaţii credem că numai după ce Inaltele Puteri garante vor binevoì a recunoaşte şi chezăşuì cele opt puncte sus zise, ar urmà să ne ocupăm de organizarea din năuntru; când atunci, unindu-se Divanurile ad-hoc din amândouă Ţerile Române, să se declare în Adunare extraordinară, în virtutea dreptului de Autonomie, şi alcătuind Legea Electorală, după care să se compue în viitor Obşteasca Adunare a ţerii pe baza art. 5 mai sus pomenit, să se îndeletnicească apoi la reformele din năuntru ale Statului românesc, aşezând bazele viitoarei sale Constituţii.

«Declarăm totdeodată ca o profesie a noastră de credinţă: că toate reformele din năuntru trebue să fie întemeiate pe principiile dreptăţii, egalităţii înaintea legii şi al respectului proprietăţii.

«Pătrunşi că dela cele dintâi opt baze fundamentale, cuprinse aici, atârnă existenţa politică şi naţională a patriei noastre, câţi dintre noi subsemnaţii vom aveà dreptul de alegători, încredinţând soarta ţerii în mânile deputaţilor, ne îndatorăm că votul nostru îl vom da numai pentru acei cari, mai înainte de ziua alegerii, vor chezăşuì prin înscris îndatorire, că vor declarà aceste baze, le vor susţineà cu conştiinţă şi le vor votà în Divanul ad-hoc, pe faţă, iar nu cu vot secret.

2°. *Mandatul Imperativ al Unioniştilor din Iaşi.*

«In puterea drepturilor noastre, consfinţite prin tratatele încheiate între Sultanii Otomani şi Domnii noştri pământeni: Mircea, Vlad V. şi Petru Rareş; In puterea Tratatului din $^{18}/_{30}$ Martie 1856, care a recunoscut drepturile Porţii şi ale noaste în cuprinderea aceloraşi tratate; In urmarea lucrărilor Congresului de Paris, chemaţi fiind prin Fermanul M. S. I. Sultanului a alege o Adunare, care să arate dorinţele ţerii pentru viitoarea sa organizare;

«Subscrişii, cu însuşire de alegători, după o împreună înţelegere, declarăm că dorinţa noastră este, ca aleşii să susţină în Divan următoarele baze pentru starea noastră politică:—1°. Respectarea Autonomiei şi a drepturilor noastre

internaţionalė, după cum amândouă sunt hotărîte prin tratatele din 1393, 1460, 1513 şi 1529, încheiate de către I. Poartă cu Principatele.—2°. Unirea Principatelor Moldovei şi Valahiei în un singur stat sub un singur guvern,—3°. Neutralitatea pământului Principatelor,—4°. Şeful Statului ales, străin, cu drept de moştenire la tron, ai căruia urmaşi născuţi în ţară dorim să fie crescuţi în religia ţerii,—5°. Guvern Constituţional Reprezentativ cu o singură Adunare Obştească aşezată pe bază electorală largă, încât să cuprindă interesele întregei naţii române,—6°. Supunerea străinilor din Principate la legile ţerii.

«Aceste baze ale stării noastre politice Divanul, în virtutea Tratatului de Paris, va mijlocì a se garantà de Puterile subscriitoare acelui tratat. După care, membrii Divanurilor din âmbelė Principate, întrunindu-se, se vor constituì în Adunare Extraordinară legiuitoare, vor procedà la facerea Legii Electorale şi a Constituţiei ţerii, având de principii în lucrările lor legiuitoare: Respectul proprietăţii, libėrtatea şi respectul individual, şi vor încheià lucrările lor cu alegerea Şefului Statului.

«In acestea cuprinzându-se credinţa şi dorinţa noastră politică, declarăm că acei ce vor voì a aveà voturile noastre vor trebuì ca înaintea alegerilor să se îndatorească, că vor sprijinì şi vor votà pe faţă în Divanul ad-hoc aceste dorinţe.

«Gheorghe Ionescu Iconom, Doct. Anast. Fătu, D. Gusti, I. Negură, I. M. Chinezu, D. Zamfirescu, Iancu Corjăscu.»

La această acţiune din Moldova a urmat acţiunea paralelă în Bucureşti.

In 15 Martie, Membrii Comitetelor Unite publică în ziarul «Concordia» dorinţele Românilor, exprimate în Adunarea Bucureştenilor:

«Cu apropierea epocei în care Românii au a-şi exprimà definitiv dorinţele despre viitoarea reorganizare a stării politice a ţerii lor, cetăţenii oraşului Bucureşti au început, în diferite şi numeroase adunări ce avură până acum pentru acest scop, a se ocupà cu discuţiunile cestiunilor ce sunt a se decide în acea ėxprimare de dorinţe.

«După multe discuţiuni dar, ce se făcură în toate adunările lor, în cari se adoptase diferite programe de dorinţele ce erau să fie exprimate, erau mai toatė conforme între dânsele despre formele principale.

«In sfârşit, Marţi seara, la 3 Martie, o adunare numeroasă, ca la şase până la şapte sute dė cetăţeni cel puţin, au primit cu unanimitate următoarea programă, care ne grăbim a o comunicà Românilor, felicitându-ne totdeodată pentru conformitatea, care predomină în ideile noastre, cât şi pentru aceea ce o vedem într'ale fraţilor noştri de peste Milcov.

«*Dorințele Românilor.*

«In virtutea vechilor drepturi ale țerii noastre, consfințite prin capitulațiile ce au încheiat, după vremi, Domnii noștri Moldo-Români cu Inalta Poartă; și în urmarea Tratatului dela Paris din $^{18}/_{30}$ Martie 1856; voind să păstrăm în toată întregimea lor acele drepturi strămoșești, cari sunt temeile Autonomiei noastre, și să respectăm totdeodată și dreptul de suzeranitate al Inaltei Porți, stipulat prin acele capitulații, Noi, subsemnații Români dorim:

«I. Chezășuirea Autonomiei și a Drepturilor noastre Internaționale, după cum sunt hotărîte amândouă prin capitulațiile din anii 1393, 1460 și 1513, încheiate între Țerile Române cu Inalta Poartă Suzerană; precum și Neutralitatea teritoriului Moldo-Român.

«II. Unirea țerilor România și Moldova într'un singur stat și sub un singur guvern.

«III. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare d'ale Europei, ai cărui moștenitori născuți în țară am dori să fie crescuți în religia țerii.

«IV. Guvern Constituțional Reprezentativ; și după datinele cele vechi ale țerii, o singură Adunare Obștească, care va fi întocmită pe o bază electorală îndestul de largă, încât să reprezinte interesele generale ale populației române.

«Acestea fiind bazele, pe cari se întemeiază ființa noastră politică, fără de care orice chezășuire în privința îmbunătățirii sociale este peste putință a se realiză și a procură țerii un viitor ferice și statornic, subînsemnații credem că numai după ce Inaltele Puteri garante vor binevoì a recunoaște și chezășuì cele patru puncte sus zise, ar urmà să ne ocupăm de organizarea dinăuntru; când atunci, unindu-se Divanurile ad-hoc din amândouă Țerile Române, să se declare în Adunare Extraordinară în virtutea dreptului de autonomie, și alcătuind Legea Electorală, după care să se compună în viitor Obșteasca Adunare a țerii pe baza art. IV mai sus pomenit, să se îndeletnicească apoi la reformele din întru ale Statului Românesc, așezând bazele viitoarei sale Constituțiuni.

«Declarăm totdeodată ca o profesiune a noastră de credință: Respect la dreptul proprietății de orice natură,—Egalitatea tuturor Românilor înaintea legilor,—Libertatea individuală și a muncii țăranului.

«Pătrunși că dela cele dintâi patru baze fundamentale cuprinse acì atârnă existența politică națională a patriei, câți dintre noi vom aveà dreptul de alegători, încredințând soarta țerii în mânile Deputaților, ne îndatorăm că votul nostru îl vom da numai pentru aceia cari mai înainte de ziua alegerii vor chezășuì prin înscris îndatorirea că ei vor declarà aceste baze,

le vor susţineà cu conştiinţă şi le vor votà în Divanul ad-hoc pe faţă, iar nu cu vot secret.

«Membrii Comitetelor Unite:

«Prezidenţi: C. Creţulescu, L. Calenderoglu.

«Vice-Prezidenţi: A. Golescu, G. Bosianu, N. Christu.

«Membri: P. Poenaru, I. I. Filipescu, E. Predescu, G. Joranu, P. I. Cernătescu, I. Penescu, N. Nenovici, C. Racoviţă, A. Orescu, Costaforu, Kirilov, Culoglu, Popazu, A. Petrescu, G. Romanov, Polichroniadi.

In 11 Aprilie Comitetul Central al Unirei din Bucureşti a dat o explicare celor patru baze din Programa Naţională, cuprinsă în Dorinţele Românilor din 15 Martie:

«Dacă ne-am întoarce privirile cu câtevà luni înapoi, când Principatele Române se aflau în tăcerea aşteptării despre punerea la cale a măsurilor hotărîte de Puterile contractante la 30 Martie în Paris, ne vom aduce aminte, că partizanii sistemului vechiu ziceau, că Unirea Principatelor este o idee a unui mic număr de oameni. Astăzi însă, când Puterile Mari trimit bărbaţi însemnaţi, ca să afle cari sunt dorinţele Românilor, tăcerea se întrerupse şi glasurile celor cu inimă de Român se înalţă, şi nimeni nu cutează a zice sau a se îndoì că Unirea n'ar fi idea generală a locuitorilor amânduror Principatelor. Partidul naţional se concentră în această idee, punându-şi credinţa în acest principiu mântuitor, care are atâta putere şi evidenţă, încât Românii cu mulţimea se înşiră sub stindardul său; repeziciunea cu care cuprinde inimile Românilor nu lasă îndoinţă, că peste puţin se va revărsà peste tot terenul Principatelor şi se va aşezà cu o autoritate neclintită.

«Autoritatea Unirei e puternică, ca una ce umbreşte şi desvoltă proprietatea, comerţul, industria, profesiunile liberale şi partea religioasă, cu un cuvânt elementele întregi de vieaţă ale unei ţeri.

«Programa Unirei a aşezat patru fundamente puternice, pe cari să se rădice edificiul organizării sale politice.

«I. Chezăşuirea Autonomiei şi Drepturilor noastre Internaţionale, după cum sunt hotărîte amândouă prin capitulările din anii 1393, 1460 şi 1513, încheiate între Ţerile Române cu Inalta Poartă; precum şi Neutralitatea teritoriului român.

«Autonomia am avut-o şi o avem în drept, iar în faptă s'a călcat. Acest drept nu s'a putut tăgăduì cu dinadinsul niciodată Românilor nici de Puterea suzerană, nici de vreuna din Puterile europeane; ba s'a confirmat încă prin Tratatul de Paris. Este încă de lipsă chezăşuirea dreptului de Autonomie stipulată prin tratatele noastre cele vechi cu Inalta Poartă, cu care numai

va puteà încetà amestecul străinilor în trebile ţerii din năuntru, şi prin urmare Fermanele.

«Comerţul va aveà liberă desvoltare, şi Puterea Militară va creşte şi se va întemeià după trebuinţele Statului. Când cerem chezăşuirea drepturilor noastre internaţionale, cari se cuprind în Capitulaţiile noastre cu Inalta Poartă suzerană, recunoscute şi de dânsa, noi vom puteà prin noi înşine, prin trimişii noştri, să reprezentăm interesele noastre pe lângă Puterile cele mari şi să contractăm cu acele Puteri legăminte comerciale, întinzând relaţiunile după trebuinţă. In sfârşit, prin Neutralitatea teritoriului român, rămâind scutiţi de năvăliri străine, vom puteà să ne bucurăm în linişte şi în pace, crescând puterile materiale şi desvoltând pe cele morale, elemente neapărate ale fericirii unei ţeri.

«II. Unirea Ţerilor Române şi Moldave într'un singur Stat şi sub un singur guvern.

«Unirea Principatelor aduce cu sine puterea naţională, adică chezăşuirea materială pozitivă a drepturilor noastre politice. Numai prin Unire putem ajunge la stabilitate, putere şi tărie, şi astfel vom puteà face a se respectà drepturile din afară şi din năuntru ale ţerii.

«III. Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei, ai cărui moştenitori, născuţi în ţară, am dorì să fie crescuţi în religiunea ţerii.

«Este ştiut din chiar experienţa trecutului că Domnia dintre pământeni a aţâţat rivalitatea dintre familiile pretendente la tronul ţerii; cu aceasta patimile luară un sbor nemăsurat şi neînfrânat şi cei cu puterea în mână, ca să se poată ţineà în contra partidelor ce se formau, se trudiau a conrupe pe cei cu suflete slabe, încurajând prin răsplătiri demoralizarea şi lăsând câmp deschis acelora la tot felul de abuzuri!

«In afară, toată grija Domnitorilor sta de a interesà Puterile străine în favoarea persoanei lor, şi nu în favoarea ţerii; iar pretendenţii alergau necontenit la străini spre a jertfi interesele ţerii fără cruţare pentru trista lor deşertăciune.

«IV. Guvern Constituţional Reprezentativ; şi după datinele cele vechi ale ţerii, o singură Adunare Obştească, care va fi întocmită pe o bază electorală largă, încât să reprezinte interesele generale ale populaţiei române.

«Intr'adevăr, cum ar puteà fi chezăşuită puterea legilor din întru, dacă voia şi puterea guvernului nu va fi mărginită şi răspunzătoare înaintea unei Adunări Obşteşti, care să facă şi să îmbunătăţească legile ţerii? Această Adunare nu va înfăţişà şi sprijinì privilegiile şi interesele unei clase sau ale unei caste ca în trecut, ci interesele obşteşti, compusă din persoane strâns legate cu interesele cele mari ale ţerii. Această Adunare va fi regulată astfel,

încât proprietatea, comerţul, capacitatea, ca în toate ţerile, să nu fie călcate de mulţimea numărului.

«Acestea sunt fundamentele, pe cari are a se înălţà edificiul fiinţei noastre politice, şi ca să la putem dobândì, urmează să ne îndatorim a ne asigurà, noi alegătorii, prin înscris dela aleşii noştri, că vor exprimà în Divanul ad-hoc dorinţele noastre formulate în cele patru principii fundamentale, pe faţă, iar nu cu vot secret. Aceasta este singura măsură tare, ce ne poate chezăşuì că aleşii deputaţi nu ne vor împinge în prăpastie în ziua cea hotărîtoare.

«Dacă avem deplină convingere şi încredere că viitorul ţerii stă în cele patru puncte fundamentale, că în ele se cuprinde vieaţa şi fericirea naţională, care din noi, cu inima curată şi cu cuget sincer, n'ar voì să subscrie actul de îndatorire şi n'ar voì să-şi mărturisească în public a sa curăţenie, declarând şi sprijinind pe faţă în Divan dorinţele Românilor?

«Numai cei cu cugete ascunse şi rele s'ar ferì de o asemenea îndatorire de subscriere, de care să fugim; asemenea să fugim şi de aceia, cari în trecut ne-au înşelat pe noi şi pe ţară, şi cari acum poate se vor încercà a ne amăgì prin vorbe bune, sub masca patriotismului, prefăcându-se că îmbrăţişează principiile noastre politice.

«Aşà dar oricine va făgăduì că va declarà şi va sprijinì în Divanul ad-hoc acele patru principii politice şi nu va primì a subscrie această declarare, legându-se prin înscris, să ne temem că sub masca de patriotism ar zăceà o urîtă cugetare.

«Români! fiţi bărbaţi, fiţi cu luare aminte. Se apropie acum minutul cel aducător de bine sau de rău, minutul zilei celei însemnate, care ne va atrage respectul şi marea preţuire a Europei civilizate, sau dispreţul lor cu ruşinea noastră. Dacă nu vom arătà acum, că am meritat simpatia Europei, vom fi părăsiţi şi uitaţi de dânsa; şi prin urmare pieirea, o pieire tristă, dar dreaptă, va fi partea noastră în viitor!...

«Noi ne vom coborî în morminte şi sufletele noastre ca criminale vor căutà să se ascundă dinaintea sufletelor marilor strămoşi ai noştri, cari ne-au lăsat în testament, scris cu sânge preţios, dreptul de a hotărî noi despre binele ţerii; iar urmaşii, nepoţii noştri se vor ferì de vederea mormintelor noastre, ca să ne cruţe de ostenelile lor!

«Români! Deviza noastră să fie: multă energie însoţită de multă înţelepciune.

«Preşedinte: C. Creţulescu.

«Vicepreşedinte: A. Golescu.

«Membri: Gr. Ghica, A. Isvoranu, G. Costaforu, C. Butculescu, A. Orescu, N. Nenovici, N. Christu, Chr. Polichroniadi, D. Culoglu, N. N. Pâcleanu, C. Racoviţă, I. I. Filipescu, I. Bălăceanu, I. Penescu, E. Predescu, G. Joranu, P. I. Cernătescu.»

Unioniştii din Bucureşti au înmânat în 20 Martie Comisarilor Europeani în Principate adresa următoare:

«Populaţiunile în mijlocul cărora aţi sosit se felicită de a puteà salutà în D-Voastre o nouă eră de pace şi de prosperitate. De aceste bunuri atât de scumpe Principatele nu s'au putut bucurà niciodată nici măcar douăzeci de ani consecutivi; dar luptând în contra veacurilor de suferinţe, ele au putut câştigà tăria de credinţă într'un viitor mai bun.

«Dea Dumnezeu ca să fi sosit acum acel viitor de atâta vreme dorit, în sânul căruia ne introduc astăzi inteligenţa înaltă şi vederile superioare ale Reprezentanţilor Europeani.

«Noi Românii celor două Principate ne-am legat de vreo 400 de ani destinele noastre de cele ale Imperiului Otoman; această legătură am stabilit-o pe capitulaţiunile încheiate cu Sultanii Baiazid Iilderim, Mahomed II şi Selim I de glorioasă amintire.

«Schimbările vremurilor n'au desfiinţat cu totul condiţiunile existenţei noastre politice, ci au împiedecat desvoltarea lor naturală.

«Câtă vreme în această perioadă de timp, popoare odinioară puternice şi renumite au fost şterse din rândul naţiunilor, Românii n'au putut nici ei decât cu mare greutate să-şi păstreze existenţa lor primitivă.

«Dacă prezenţa voastră între noi însemnează primul ceas când ne este permis a ne gândì la progres, dacă putem astăzi da curs liber aspiraţiunilor pe cari vremea le-a copt, dar în acelaş timp le-a dat înapoi în noi înşine, declarăm acì în conştiinţa noastră înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, că Unirea Principatelor sub un guvern unic este cea dintâi nevoie şi cea mai arzătoare dorinţă a României.

«Unirea a fost totdeauna tendinţa necesară vieţii celor două Principate; istoria noastră o arată îndeajuns. Deci noi o considerăm ca cea mai înaltă şi cea mai legitimă rescumpărare a lungilor suferinţe, în contra cărora populaţiunile acestea luptă din timpuri imemorabile şi ca o soluţiune politică şi socială reclamată de epoca noastră.

«Atâta timp cât fiecare din ele au avut câte un guvern separat, Principatele Române au rămas uitate, în sânul asupririi lor, de lumea europeană: lăcaşuri veşnice de intrigi şi desbinări, de certuri şi de conflicte grave, ele au plătit tributul sângelui şi al lacrămilor lor pentru aceste zile nefaste. Nenorocirile şi mizeria în care le vedeţi sunt dovezi triste despre aceasta, dar vieaţa ce o mai simt în ele, plină de putere, este însuş elementul viitorului lor. Unite într'un singur stat, ele îndrăznesc să se pună în serviciul intereselor generale.

«Să facă numai Europa din aceste populaţiuni o singură naţiune sub garanţia ei, şi neghina nu va mai creşte în câmpiile roditoare ale Dunărei, pen-

tru a înnăbuşi germenii păcii şi ai civilizaţiunei. Vecinii noştri vor fi pentru totdeauna asiguraţi din partea noastră de o pace dreaptă.

«Nu vom mai trăi pentru a le otrăvi relaţiunile lor exterioare, nici pentru a le aduce pericole; mai mult asiguraţi prin stabilitatea lucrurilor, uniţi prin conştiinţa adevăratelor noastre interese, vom puteà să ne desvoltăm activitatea noastră în bine, ca şi celelalte naţiuni şi vom binecuvântà acest secol de civilizaţie, care ne-a adus pacea şi prosperitatea, cu ardoarea ce o poate inspirà unui popor ca noi o singură privire aruncată în trecut.

«Dreptatea şi înţelepciunea timpului în care trăim ne spun îndeajuns că era inaugurată prin prezenţa voastră în mijlocul nostru va fi cea mai mare epocă a istoriei noastre. La începutul acestei epoce, la care am aspirat cu atâta ardoare, soarta ne-a dat putere să putem lăsà posterităţii o memorie scumpă, alăturea de numele glorioşilor voştri Suverani şi de acele ale ilustrilor Plenipotenţiari ai Congresului din Paris.

«Europa întreagă va şti dela voi, că pe ţărmurii Dunărei Orientale există un popor de patru milioane, demn de o soartă mai bună.

«Ea va şti că acest popor este unit înaintea lui Dumnezeu prin una şi aceeaş credinţă, în istorie prin cultul originei şi al tradiţiunilor sale, în prezent prin tot ce caracterizează înrudirile aceleiaş rasse.

«Bine fie cuvântat geniul păcii şi al dreptăţii, care a inspirat Congresul din Paris în idea Unirei Principatelor Române.

«Aci noi invocăm sprijinul Inaltelor Puteri contractante, ca să protejeze «Unirea celor două Principate.»

Această adresă a Unioniştilor din Bucureşti a fost completată prin o explicaţiune ulterioară, înaintată Comisarilor Europeani în aceeaş zi de 20 Martie:

«In lupta lor seculară împotriva relelor nesfârşite, sub povara cărora ar fi perit fără sprijinul Europei, Principatele Moldo-Valahe n'au pierdut niciodată speranţa într'un viitor mai bun.

«Ele au aşteptat dela Europa civilizată întreg binele ce le lipsià şi această speranţă, atâta vreme amăgită, a reînviat din nou în inimile Românilor, de când Congresul din Paris şi Tratatul ce i-a urmat au deschis o nouă eră Principatelor, asigurându-le sub suzeranitatea Inaltei Porţi o existenţă politică întemeiată pe vechile lor drepturi şi potrivită cu dorinţele naţiunii.

«Astăzi geloşi de a ne asocià în unanimitate la opera Puterilor Apusene şi la vederile generoase şi înţelepte ale celorlalte Puteri semnatare ale Tratatului din Paris, declarăm aci în conştiinţa noastră, înaintea tribunalului Europei, că cea dintâi şi cea mai arzătoare dorinţă a noastră este Unirea Principatelor într'un singur stat omogen, propusă în sânul Congresului.

«Mai declarăm că această Unire a fost în toate timpurile tendinţa necesară şi condiţiunea de vieaţă a celor două Principate, că ea a fost consacrată şi recunoscută chiar prin articolul 371 al Regulamentului Organic al Valahiei şi 425 al Moldovei, cari spun: «Originea, religiunea, moravurile şi identitatea «limbei locuitorilor Principatelor, cum şi nevoia lor mutuală, cuprind din «principiu elementele unei Uniri intime, care a fost împiedicată şi întârziată «de împrejurări fortuite şi secundare.»

«Prin urmare, luând de bază învăţăturile trecutului şi apreciind după adevărata lor valoare vederile atât de înţelepte şi generoase emise de Plenipotenţiarii Congresului din Paris, noi cerem astăzi Europei această Unire, ca o răscumpărare legitimă a lungilor noastre suferinţe şi ca singura soluţiune posibilă, reclamată de necesitatea politică şi potrivită cu dorinţele populaţiunilor din Moldo-Valahia.»

Comitetul Central al Unirei din Bucureşti a intrat imediat în comunicare cu Comitetul Central al Unirei din Iaşi prin următoarea adresă din 23 Martie:

«Domnilor şi iubiţi ai noştri compatrioţi!

«Noi am salutat programul politic al Moldaviei despre dorinţele Românilor cu urări de fericire pentru viitorul Patriei noastre comune. El s'a cetit şi s'a repetat în adunările noastre în auzul publicului, care l-a primit cu cele mai vii aclamaţii de entuziasm şi cu săltări de bucurie. La noi, ca şi la Dumneavoastră, Domnilor, se fac pregătiri. Insufleţiţi de acelaş spirit, mai mulţi patrioţi zeloşi, bărbaţi înfocaţi pentru binele comun, au luat iniţiativa făcând cele dintâi pasuri ca să lumineze massele asupra înaltei misiuni, care le aşteaptă, şi să dea spiritelor o direcţie dreaptă şi uniformă.

«Noi credem a împlinì o datorie, alăturându-vă acì în copie programul nostru, din 3 Martie curent, în care, după o îndelungă şi matură desbatere, s'au expus bazele fundamentale ale viitoarei noastre organizări politice şi sociale,—şi a căreia redacţie definitivă s'a adoptat în unanimitate şi s'a sancţionat prin iscăliturile unui însemnat număr de Români din toate clasele societăţii noastre.

«Idea principală, idea care predomină într'una şi care ne însufleţeşte pe toţi, este aceea a Unirei cu fraţii noştri de peste Milcov; căci este timpul să ne întindem mâna unul altuia, şi să conlucrăm împreună cu toate puterile noastre unite pentru regeneraţia Patriei noastre comune. Spre acest sfârşit am dorit, Domnilor, a ne pune în comunicaţie directă cu comitetul Dumneavoastră, ca să putem păşì în conformitate, pe acelaş drum, şi să nu ne rătăcim, depărtându-ne unii de alţii pe căi diferite.

«Intemeiaţi pe fraterna unanimitate ce există între noi, ne place a crede

că frații noștri Moldoveni vor adoptà și înșile, în programul Dumnealor, mandatul imperativ ce-l socotim de cea mai mare importanță pentru Deputații Divanelor ad-hoc, cărora este a li se încredință soarta nației întregi.

«Suntem convinși, Domnilor, că vă veți silì a insuflà connaționalilor noștri de acolo această măsură de asigurare, crezând că ea poate fi, la întâmplare, singurul scut ce ne mai rămâne pentru mântuirea drepturilor noastre.

«Asemenea socotim că ar fi de dorit a vă unì cu noi și asupra chestiei Prințului străin, considerând importanța acestui principiu în împrejurările noastre de astăzi.

«Ne apropiem, Domnilor, de momentul suprem care va decide despre existența noastră politică și despre viitorul copiilor noștri.

«Soarta noastră este unică și fără antecedente în analele diplomatice ale Europei. Națiile cele mai poleite, cele mai puternice din lume, ne-au trimis din sânul lor bărbați luminați și plini de înțelepciune, ca să ne dea, în numele civilizației moderne, mijloace pentru renașterea noastră politică. Ei au să ne întrebe: cari sunt nevoile? cari sunt dorințele noastre? Toate spiritele serioase, toate guvernele și popoarele Europei, Occidentul și Orientul și-au ațintit privirile asupra noastră și sunt în așteptare să audă: cari vor fi cele dintâi graiuri ale acestui popor, ce se deșteaptă din letargia în care a zăcut până astăzi.

«Când odată vom expune cu unanimitate, în fața Europei, dorințele noastre, în toată demnitatea unei nații, atunci vom așteptà în pace și liniștiți aceea ce areopagul ei va hotărî despre soarta noastră. Până atunci, deviza noastră va fi: curaj, liniște și frăție între noi.

«Primiți, Domnilor, încredințări de cea mai adâncă stimă și considerație din parte-ne.»

(Subscr.) Prezidentul Comitetului Unirei, Constantin A. Crezzulescu; Vicepresident, Alecu Golescu. Membri: P. I. Cernătescu, G. Costaforu, Ioan Bălăceanu, E Predescu, Joranu, Al. Orescu, Nicolae Hristu, Ch. Polihroniad, D. Culoglu, S. Penescu, N. Nennovici, I. I. Philippescu, C. Racoviță.

Comitele Walewski trimite în 21 Martie la București Baronului de Talleyrand-Périgord, membru al Comisiunii Europeane, instrucțiunile Guvernului Franciei, expuindu-i gruparea Puterilor semnatare Tratatului de Paris în cestiunea evacuării și în aceea a Unirei Principatelor.

«Am primit depeșa telegrafică ce mi-ați făcut onoarea a-mi trimite pentru a-mi anunță sosirea D-voastre în București.

«Aflu din altă parte că și colegii D-voastre nu vor întârzià să sosească

acolo și informațiunile ce-mi vin din Viena ne autorizează să credem că evacuarea Principatelor se apropie.

«Ne apropiem de momentul când Comisiunea va puteà să-și împlinească, fără mai multă întârziere, sarcina ce i s'a încredințat.

«Cu această ocazie cred folositor a vă împărtășì informațiunile ce posedăm asupra dispozițiunilor Curților semnatare Tratatului din Paris, și de cari se vor inspirà fără îndoeală Comisarii lor respectivi, pentru ca să puteți să vă regulați purtarea în raporturile ce veți aveà a întrețineà cu ei.

«Cunoașteți punctul de vedere în care a crezut să se pună Austria în cestiunea Principatelor. Sub influința preocupărilor născute din starea sa interioară, Puterea aceasta s'a arătat în mod constant hotărîtă să se opună combinațiilor ce, după noi, sunt indispensabile să prevaleze, dacă vrem să realizăm în mod sincer scopul ce ne propunem. Observațiile ce le-am supus aprecierii sale nu i-au modificat modul de a vedeà și ea stăruește într'însul — și este bine să o știți — cu o energie pe care probabil o veți regăsì în atitudinea succesorului d-lui de Koller.

«După ce prin organul Plenipotențiarilor ei în Congresul din Paris a ținut un limbagiu identic cu al nostru, Cabinetul Angliei a părut că se apropie de Austria; dar astăzi, mai bine luminat, pare a fi revenit să creadă că va fi în acelaș timp cuminte și drept să se iea în considerațiune, înainte de toate, dorințele populațiunilor.

«Guvernul Imperial n'a primit niciodată altfel rolul ce i s'a rezervat, și dacă Sir Henry Bulwer rămâne interpretul credincios al sentimentelor guvernului său, vă veți puteà ușor înțelege cu el în orice ocazie.

«Știți că Poarta vede în Unirea Principatelor Dunărene un pericol serios pentru autoritatea ei—confundând împrejurări fără analogie între ele și cari, apreciate bine, demonstrează dimpotrivă că această măsură, departe de a se întoarce în detrimentul Turciei, va fi o garanție pentru siguranța ei. — Ea a primit cu bunăvoință observațiunile, ce căutau să producă în Constantinopole neliniștiri închipuite. Cu toate acestea părerea ei definitivă va depinde — ne place a crede — de împrejurările ulterioare, dar cred de altfel, că Comisarul ei se va abțineà de orice încercare ce nu va fi autorizată de instrucțiunile generale pregătite de Congres. Dacă va lucrà altfel, veți trebuì să-i faceți observații și la nevoie să interveniți în înțelegere cu colegii D-voastre.

«Comunicările ce am schimbat cu Curțile din Turin, Berlin și Petersburg dela încheierea păcii ne fac să credem că ele împărtășesc vederile noastre și am tot dreptul să cred că delegații lor vor fi investiți cu instrucțiuni analoge cu cele ce am onoare a vă adresà D-voastre. Prin urmare îi veți găsì dispuși să se înțeleagă cu D-voastră în toate privințele. Nu putem crede că această înțelegere ar puteà devenì în sânul Comisiunei un izvor

de conflicte, cari ar împiedecà realizarea operei ce i s'a încredinţat; noi sperăm din contră, că majoritatea va privì cestiunile importante ce sunt supuse cercetării lor, în sensul prevederilor noastre. Trebue în orice caz să mănţinem acest acord şi D-voastră vă veţi da toată grija, pentru a fi în măsură să preveniţi orice hotărîre, care nu va fi în conformitate cu actele Congresului din Paris sau cu nevoile adevărate ale Principatelor.

«Precum vedeţi, suntem aproape fixaţi asupra dispoziţiunilor adevărate ale Puterilor reprezentate în Comisiunea din care faceţi parte şi indicaţiunile ce vă dăm vă vor pune în putinţa de a judecà în ce măsură vă va conveni să strângeţi raporturile D-voastre cu fiecare din colegii D-voastre. De altfel nu trebue să uitaţi în nici o împrejurare, că Guvernul Imperial înţelege să rămână credincios deciziunilor semnatarilor păcii, căutând înainte de toate să împace drepturile de suzeranitate ale Sultanului cu o reconstituire dreaptă a Provinciilor Dunărene. Totul ne dovedeşte că Moldo-Valahii, dându-şi seama exact de interesele lor comune, doresc cu tărie să se constitue într'un singur Principat. In această convingere şi în scop de a dovedì ferma noastră intenţiune de a cântărì cu grijă dorinţele populaţiunilor, aşà cum a voit Congresul, când a hotărît ca ele să fie consultate, noi nu-ne-am sfiit niciodată să ne afirmăm sus şi tare părerea asupra acestei cestiuni. Avem motiv a crede că majoritatea din cele două provincii, luminate de experienţele în zadar reînnoite, va primì cu aclamaţiuni alegerea unui Principe străin, dar această eventualitate, putând fi privită la Constantinopole, într'o anumită măsură, ca o deviaţiune cu un caracter nou, vă veţi abţineà de a încurajà încercările ce s'ar puteà face în acest scop, observând celor ce le-ar face că ar aveà de efect, în acest moment, să înmulţească rezistenţele ce întâmpină încă reformele administrative.

«De altfel în toate ipotezele este un punct ce nu trebue să-l pierdeţi din vedere şi care formează obiectul principal al misiunii date Comisarilor tuturor Puterilor: ***nevoia de a veghià asupra exprimării libere a dorinţelor populaţiunilor, prin organul Divanurilor ad-hoc, fără a le fi permis a aduce atingere drepturilor Porţii***; şi eu vă recomand să priveghiaţi ca intenţiunile Congresului în această privinţă să fie împlinite cu sinceritate.»

Situaţiunea din Moldova se încurcă tot mai mult prin atitudinea ostilă Unirei a Caimacamului Vogoride, căruia i s'a impus o linie de purtare, care nu-i lasă altă alternativă decât, sau să lucreze la falsificarea dorinţelor populaţiunii, sau să-şi atragă disgraţia Inaltei Porţi.

Consulul Place arată Comitelui Walewski amănuntele acestei situaţiuni deplorabile, în care din nou se vede amestecat d-l Fotiade, ca agent al Porţii, în două rapoarte succesive.

Raportul din 25 Martie arată cari sunt oamenii cari încurcă viitorul Moldovei.

«Am primit depeşa E. V. şi am întrebuinţat-o, după cum aţi dorit.

«Am cetit de asemenea interpretările ce aţi propus asupra unor anumite dispoziţii ale Fermanului de convocare. Ele nu pot aveà decât urmări bune şi nu mă îndoesc că au fost primite. Dar ar fi foarte folositor ca să fie comunicate oficial Caimacamului sau de către Poartă sau de către Comisiune, căci listele electorale se pregătesc în acest moment şi interpretările date trebue să aducă schimbări însemnate.

«Inainte de a ne da seamă de faptele cari au urmat după numirea şi instalarea Prinţului Vogoride, am aşteptat ca situaţiunea să se clarifice, ca să-mi permită şi mie să o pricep mai bine.

«Astăzi sunt în măsură să dau E. V. informaţiuni depline.

«Din momentul în care telegraful a anunţat noului Caimacam alegerea ce a făcut Poarta, el a luat în mână frânele administraţiei, conform ordinului ce a primit. La început el s'a mărginit să-şi păstreze ministerul, aşà cum erà, lăsând a se înţelege că aşteaptă sosirea d-lui Fotiade, care aduceà fermanul de instalare şi care trebuià să-i aducă instrucţiuni definitive.

«Timp de opt zile, cât a durat această stare provizorie, Prinţul Vogoride, care simţià că numirea sa va excità în ţară o mare nemulţumire, a avut grija să păstreze o atitudine cât se poate de neutră şi s'a putut convinge că partizanii Unirei erau dispuşi să se apropie şi de el şi de Poartă, dacă promisiunile de nepărtinire erau sincere.

«Spiritele erau foarte bine dispuse, când din nenorocire sosì d-l Fotiade. Chiar în seara sosirii sale am avut ocazia să văd pe acest funcţionar, cu care am întreţinut, potrivit cu recomandaţiunile E. V., relaţiuni excelente. Dar din primul moment m'am putut convinge că Poarta a făcut o greşeală, încredinţând d-lui Fotiade această misiune.

«Cu toată promisiunea ce vi s'a dat la Constantinopole, că scrisoarea vizirială adresată Caimacamului erà în adevăr expresiunea purtării ce i se indicà, erà posibil să i se fi dat d-lui Fotiade instrucţiuni confidenţiale. Nu mi-a fost greu să mă conving de existenţa lor. Nu numai m'am mirat văzând că Guvernul Otoman persistă, şi cu această ocazie, pe calea ce o adoptase cu d-l Balş; dar că Inalta Poartă este împinsă pe această cale prin antecedente şi mai ales prin informaţiunile neexacte ce i se dau asupra adevăratei situaţiuni a ţerii.

«D-l Fotiade nu m'a lăsat în necunoştinţă, că aduceà Prinţului Vogoride ordinul formal de a păstrà ministerul d-lui Balş şi de a întrebuinţà aceleaşi mijloace pentru combaterea Unirei.

«L-am rugat pe d-l Fotiade, ca înainte de a luà măsurile ale căror urmări dezastroase le prevedeam, să binevoească să aştepte câtevà zile pentru a studià el însuş spiritele şi a-şi da seamă de ce aveà să facă.

«El a consimţit, dar cu toate acestea, vechea stare de lucruri a fost mănţinută, afară de faptul că d-l Neculae Cantacuzino a trecut dela Interne la Justiţie şi d-l Costin Catargi dela Justiţie la Interne.

«In scop de a face pe E. V. să înţeleagă mai bine semnificarea acestor necontenite schimbări, destul de neexplicabile la prima vedere, este nevoie să intru în oarecari amănunte.

«In Decemvrie trecut, când a avut loc remanierea ministerială, despre care am avut onoare a vă întreţineà mai nainte, d-l Teodor Balş, influinţat în toată această afacere de către d-l Gödel, Agentul Austriac, a întrebat categoric pe d-l Neculae Cantacuzino, numit Ministru de Interne — dacă iea asupra sa răspunderea de a conduce alegerile viitoare, astfel încât să nu lase să intre în Divanul ad-hoc decât oameni duşmani Unirei. — D-l Cantacuzino răspunse că este gata să lucreze în acest scop, dar că nu puteà să iea asupra sa obligaţiunea de a reuşì. La aceasta d-l Balş a observat că d-l Istrati şi-ar luà această obligaţiune formală, cu condiţiunea să fie lăsat să facă ce va voì, în special întru cât priveşte numirea prefecţilor şi subprefecţilor. Astfel, cu consimţimântul d-lui Cantacuzino, d-l Istrati, numit Ministru Lucrărilor publice, a fost însărcinat cu întocmirea listelor electorale. Atunci am văzut o nouă schimbare între funcţionarii civili, d-l Cantacuzino mărginindu-se numai a-şi pune semnătura pe toate numirile de prefecţi făcute de d-l Istrati.

«Se pare fără îndoeală, că ar fi fost mai natural să se dea d-lui Istrati portofoliul Internelor şi aceasta erà şi părerea Agentului Austriac. Dar acest minister, care aduce totodată şi preşedinţia Consiliului, a fost totdeauna ocupat de un boier de primul rang, şi deoarece d-l Istrati nu erà boier de primul rang, d-l Balş n'a îndrăznit să înfrunte mai departe indignarea publică dejà destul de aţâţată şi l-a mănţinut la ministerul cel mai puţin important, care nu aduceà nici un rău operei sale oculte.

«In ultimele săptămâni ale vieţii sale, d-l Balş a căpătat dovada că încercările d-lui Istrati nu au izbutit în contra simţimântului general favorabil Unirei. El şi-a arătat neîncrederea şi aceasta a adus retragerea acestui din urmă, care şi-a dat demisia puţine zile înainte de moartea Caimacamului.

«In faptele ce v'am expus se găseşte explicarea Ministerului actual al Prinţului Vogoride.

«D-l Fotiade a sosit acì cu ordinul de a nu face nici o schimbare în compunerea Cabinetului şi de a stăruì mai mult ca oricând în politica antiunionistă.

«Sunt absolut sigur de ceeace afirm acì.

«Un singur ministru şi-a dat dimisiunea: Secretarul de stat d-l Alexandru Sturdza. Ceilalţi au rămas. Dacă n'ar fi voit să agraveze situaţia, ar fi fost mai natural să-i mănţie în posturile lor. Dar am văzut că s'a făcut o schimbare între d-l Cantacuzino şi d-l Catargiu. A trebuit să mă asigur de o schimbare, despre care am fost prevenit înainte de a se face, şi ştiu în modul cel mai sigur că într'o întrunire la d-l Catargiu, la care au asistat şi d-nii Fotiade, Gödel, Istrati şi Cantacuzino, acest din urmă întrebat fiind, dacă este sigur că va face alegerile în sens antiunionist, a răspuns, ca şi d-lui Balş, că nu poate luà răspunderea acestor alegeri. Atunci d-l Catargiu a observat că el îşi iea sarcina şi că răspunde de toate. In urma acestei obligaţiuni formale, el a fost numit Ministru de Interne. Numirea lui nu datează decât de câtevà zile şi dejà toţi prefecţii au primit invitarea să vie în grabă la Iaşi, unde noul lor şef are de gând să le dea verbal un cuvânt de ordine, care să nu lase urme.

«Duminica trecută, într'o ocazie solemnă, când d-l Catargiu a primit vizita in corpoare a funcţionarilor săi, între cari se găsià Colonelul jandarmilor, iată ce vorbe le-a spus: «Voiu sdrobì, voiu fărâmà Partidul Unionist şi dacă un singur membru al lui va fi ales în Divan, primesc să-mi tundeţi musteţile». Acesta e procedeul obicinuit în ţară: ameninţările. Astfel sistemul ce au de gând să întrebuinţeze este stabilit în mod precis.

«Puteţi dar aprecià buna credinţă a d-lui Fotiade faţă de D-voastră şi sinceritatea promisiunilor de nepărtinire ce vi s'au făcut în Constantinopole. Cu toate acestea alegerea d-lui Cantacuzino şi Catargiu pentru a purtà cruciada în contra ideii naţionale nu este nici fericită, nici onorabilă. Nici-odată doi oameni n'au provocat o reprobare mai generală într'o ţară, unde sunt cu toate acestea destule motive ca oamenii să fie indulgenţi. Este un dispreţ, o indignare de care nimic nu poate da o idee. V'am făcut cunoscut pe d-l Cantacuzino în depeşele anterioare şi Poarta v'a lăsat să speraţi că va fi invitat să se retragă; noi însă vedem ce se întâmplă: el a fost pus la departamentul, unde-i este mai uşor să-şi urmeze obiceiurile cele rele. Când i-am vorbit d-lui Fotiade de retragerea lui, mi-a răspuns că nu este necesară, căci nu există o condamnare judecătorească contra lui.

«Ceeace însă este mai straniu în noua situaţie a d-lui Cantacuzino, este că el a adresat fostului Caimacam petiţia defăimătoare, în urma căreia Divanul Domnesc a fost nevoit să se retragă; şi că el, insultătorul Magistraturei celei mai înalte a ţerii, este astăzi Ministru de Justiţie.

«Ce cugetă Guvernul Otoman despre această combinaţie?

«In cât priveşte pe d-l Costin Catargi, care a fost la Departamentul Justiţiei, n'am de spus decât o vorbă: el este pus de către opinia publică pe un grad şi mai înalt decât Nec. Cantacuzino.

«Ceeace mă izbeşte mai mult din toate cele ce se petrece de mai bine de un an în Moldova, este orbirea neexplicabilă a Inaltei Porţi.

«Când idea Unirei teritoriale şi administrative a Principatelor a fost pentru întâia oară pusă în discuţie, a deşteptat un mare entuziasm între cei mai mulţi şi mirare într'un anumit număr de oameni. Atunci erà o mişcare uşor de condus. In loc de a-şi luà această sarcină, Poarta se declară dela început în contra Unirei. Aveà dreptul, fără îndoeală. Dar dacă ar fi ştiut să profite de simpatiile ce le aveà în ţară, nu i-ar fi fost greu să conducă spiritele. Departe de a se apropià de Francia, care s'a arătat în toate împrejurările cea mai credincioasă dintre aliaţii ei, după cum e şi cea mai veche, Turcia şi-a legat deodată interesele de Austria, care niciodată n'a căutat decât să profite de încurcăturile ei.

«Din acest moment cestiunea Principatelor a luat o schimbare cu totul neaşteptată. Atunci am văzut pe Agenţii Austriaci încercând să compromită tot mai mult Turcia faţă de populaţiuni. Ei s'au purtat cu atâta brutalitate, încât şi-au ajuns numai decât scopul. In vreme ce sfătuiau Inalta Poartă să îmmulţească Fermanurile şi Scrisorile Viziriale, cari sunt vătămătoare pentru amorul propriu naţional, când nu sunt indispensabile, Agenţii Austriaci puneau încetul cu încetul mâna pe administraţia ţerii, se amestecau în toate afacerile şi-şi luau ca sarcină să facă şi mai aspre urmările ocupaţiunei.

«Astfel populaţiunile au început să fie neîncrezătoare şi încetul pe încetul s'a văzut micşurându-se simpatiile faţă de Poartă.

«Austriacii, în loc să înţeleagă, că urile ce le deşteptau se îndreptau împotriva lor, s'au silit să convingă Inalta Poartă prin informaţiuni neexacte, că împotriva acesteia se ridicau nemulţumirile. Astfel s'au înăsprit tot mai mult raporturile între Guvernul Otoman şi Principatul Moldovei. Pentrù a reuşì, au prezintat partidul unionist ca duşman sistematic al Turciei, ca ne visând altcevà decât ca ţara să fie independentă. Poate au fost îndemnaţi să dicteze d-lui Balş acea purtare nesocotită, care a compromis totul, căci cu cât mai mult s'au declarat ei în contra Unirei, cu atâta idea aceasta a progresat.

«Acesta este adevărul asupra situaţiei. In cât priveşte antipatia faţă de Poartă, ea nu există. Cei ce o semnalează sau cari vorbesc de proiectul de separare, se înşeală sau voesc să înşele.

«I-ar fi fost uşor Porţii să cunoască starea lucrurilor, dacă, în loc de a se încrede în rapoartele agenţilor străini, interesaţi să o inducă în eroare, ar fi trimis acì oameni siguri, observatori nepărtinitori şi cari să-i fie devotaţi.

«Dacă Kabuli-Efendi şi d-l Fotiade sunt de bună credinţă, vor spune cât au fost de izbiţi de aspectul Moldovei. In această ţară, unde li s'a anunţat

spirite în turburare, proiecte de revoluție în contra Turciei, n'au găsit decât oameni liniştiţi, n'au auzit nici un cuvânt ostil în contra Porţii. Fără îndoeală au trebuit să fie izbiţi de nemulţumirea generală ce domneşte în contra Austriei, dar ei şi-o explică acum, după ce ştiu şi au văzut atitudinea agenţilor şi armatelor ei.

«Ceeace nu-i va fi izbit mai puţin este progresul ce a făcut idea Unirei, tocmai din cauza presiunii ce au încercat să exercite asupra ei. Când arătam d-lui Fotiade şi Caimacamului nedreptatea ce făceau Guvernului local şi Porţii, numind miniştri nişte persoane atât de desconsiderate, ei mi-au răspuns: Ce putem face? Aşà vrea Poarta. Fără îndoeală noi vedem că tot ce este inteligent şi cinstit se ţine de partidul unionist şi că nouă nu ne rămân decât oameni pătaţi; dar Poarta a poruncit şi trebue să ne supunem.

«Este trist că Turcia, pentru care noi am făcut atâta, în loc să ne asculte, a preferat să stabilească între politica ei şi a Austriei o solidaritate, care nu poate aveà decât cele mai rele urmări. A fost împinsă pe o cale, care-i poate fi fatală. Cu toate acestea îi rămâne încă o şansă favorabilă: Poarta trebue convinsă, dacă agenţii ei vor fi sinceri la reîntoarcere, că a fost înşelată într'un mod nedemn, şi că votul Divanurilor în favoarea Unirei este inevitabil. Aceasta este o dorinţă generală a populaţiunei, care va izbutì într'un mod sau într'altul. De ce dară Poarta ar lăsà să se proclame această Unire oarecum în contra sa? Astăzi mai are posibilitatea a face să se pronunţe pentru ea. E de ajuns să nu se mai arate contrarie. Cea mai mică concesiune din partea sa va fi primită cu entuziasm. Un cuvânt favorabil va întoarce speranţele în partea sa, căci acestea nu i-au fost niciodată ostile. Să dea ordin noului Caimacam să se despartă de miniştri cari îl compromit şi să-l invite să-şi aleagă alţii dintre oamenii cei mai nepărtinitori şi mai cinstiţi. Roadele ce ea va trage de acì nu vor întârzià a-i dovedì, cari sunt adevăraţii ei amici şi cari adevăraţii inimici.»

Raportul din 31 Martie conține organizarea manoperelor Guvernului Caimacamului Vogoride.

«Am primit depeşa ce E. V. mi-a făcut onoarea a-mi trimite şi m'am silit să mă pătrund de înţelesul instrucţiunilor ce le rezumaţi în acesté vorbe: «Rostirea în deplină libertate a dorinţelor populaţiunei; încredere în hotă-«rîrile ulterioare ale Puterilor Garante.»

«Tocmai în vederea acestei libertăţi depline, Puterile au înţeles să asigure rostirea dorinţelor Moldo-Valahiei, şi în faţa încercărilor neîncetat reînnoite de a-i aduce vreo atingere, am adus mai de multe ori la cunoştinţa E. V. actele şi manoperele ultimei administraţii. Administraţia care a fost instalată acum pare dispusă să meargă pe aceeaş cale. Nu fiindcă n'aş crede

că Prinţul Vogoride are dispoziţiuni cu mult mai nepărtinitoare decât predecesorul său, dar Poarta i-a impus un minister şi i-a tras o linie de purtare, ce nu-i lasă altă alternativă, decât sau să lucreze la falsificarea dorinţelor populaţiunii, sau să-şi atragă disgraţia.

«In scrisoarea mea către d-l Thouvenel din 25 c., am expus situaţiunea noului Caimacam. Imi mai rămâne să dau seamă de anumite fapte îndeplinite în urmă şi de mijloacele la cari au recurs Puterile acelea, cari vreau să se opună Unirei.

«In primul loc guvernul refuză autorizaţiunea de a se publică ziare sau scrieri, în cari să fie discutate şi studiate cestiuni, asupra cărora ţara este chemată să delibereze şi Divanul ad-hoc să se pronunţe.

«Printr'o scrisoare din Septemvrie trecut, Fuad Paşa a suprimat legea presei şi a restabilit censura. Fără a cercetă ce eră esenţial în acest mod de procedare şi fără a discută dreptul de ingerinţă al Porţii, redactorii ziarelor «Zimbrul» şi «Steaua Dunărei» au decis să suspende vremelnic publicarea foilor lor. Astăzi, după cetirea Fermanului de convocare, ei au crezut că, apropiindu-se alegerile generale, ar fi folositor să uzeze de dreptul ce le conferă legea de a-şi exprimă ideile lor şi de a le răspândi pentru a lumină pe alegători asupra alegerei candidaţilor şi asupra cestiunilor importante, pe cari mandatarii lor vor trebui să le cerceteze. Deci aceşti redactori s'au adresat guvernului, cerându-i să numească un censor, la a cărui cercetare au declarat că se vor supune, în conformitate cu scrisoarea lui Fuad Paşa. Totuş, cu toată legalitatea acestei cereri, ea a fost respinsă.

«Pentru întâia oră se întâmplă ca într'o ţară oarecare, unde există censura, ea este refuzată scriitorilor cari se supun ei în scop de a publică un ziar sau o carte. Faptul este atât de anormal, încât am refuzat a-l crede, până când nu mi l-a confirmat însuş Caimacamul. Şi ceeace face să iasă mai mult la vedere arbitrarul, este că s'au mărginit să facă oprirea numai verbal, refuzând să o formuleze în scris. Am recunoscut în aceasta modul lor obicinuit de procedare, adică de a face şi de a opri, dar fără a lăsă urme. De altfel măsura n'a fost luată de Caimacam, care are răspunderea. Ea a fost hotărîtă de Consiliul de ministri, care este compus din aceiaşi oameni, pe cari i-a impus d-lui Balş Agentul Austriac, şi pe cari Poarta l-a silit pe Prinţul Vogoride să-i păstreze.

«Câtevă împrejurări mai contribue la gravitatea refuzului. In Valahia apar cinci ziare, cari, după cum se vede din articolele lor, par a se bucură de o mare libertate şi e greu de explicat, de ce Moldova să nu poată aveă şi ea acelaş privilegiu. Această măsură ar fi cu atât mai dreaptă, cu cât separatiştii, profitând de tăcerea forţată a presei şi de imposibilitatea de a se face rectificări, se dedau la uneltiri foarte nesocotite. Astfel am în mână un

pretins program, fără semnături, ce este atribuit în mod fals unioniştilor Valahi, şi în care se spune că Unirea va aveà de rezultat împărţirea pământurilor şi introducerea catolicismului în locul ritului oriental. Aceste două puncte au de scop să depărteze spiritele dela idea Unirei şi în special clerul. S'a socotit cu drept cuvânt că apariţiunea acestui program va produce cea mai jignitoare impresie şi a fost trimis în toate mânăstirile cu gândul că, în lipsa oricărui mijloc de publicitate, va fi cu neputinţă de a fi desminţit.

«Iată o altă explicare a refuzului semnalat de guvern redactorilor ziarelor moldoveneşti. Dar mă întreb, dacă este autorizat să-şi îndeplinească în acest mod datoria de nepărtinire şi dacă se poate tolerà ca el să continue a se opune publicării de ziare, cari, chiar fiind censurate, ar aveà putinţa cel puţin de a luminà populaţiunea.

«Un ziar Ovreesc, care, ce e drept, se arată foarte duşman Unirei, a obţinut autorizaţia de a apăreà şi a ajuns la al 30-lea număr.

«In sfârşit în Iaşi se publică un ziar numit «Gazeta de Moldavia», care este organul oficial al Guvernului şi care în fiecare număr are articole în contra Unirei.

«Ar fi drept ca şi părerea cealaltă să aibă de asemenea dreptul de a fi auzită.

«Urmez acum a expune manoperele Guvernului.

«D-l Costin Catargiu, Ministru de Interne, luându-şi obligaţiunea faţă de d-l Fotiade, Agentul Porţii, să compună Divanul ad-hoc în aşà fel, încât să respingă Unirea, a început să se servească de mijloacele ce-i oferă exerciţiul puterei, pentru a-şi ajunge scopul. Fermanul de convocare însărcinând pe ispravnici şi pe preşedinţii tribunalelor cu revizuirea listelor electorale, aceşti funcţionari au fost chemaţi în Iaşi pentru a primì dela Ministru instrucţiuni verbale.

«Am arătat altă dată că sub administraţia d-lui Balş aceşti diferiţi funcţionari au fost aleşi cu multă grijă în vederea alegerilor viitoare. D-l Catargi nu s'a crezut încă destul de sigur de ei şi a ţinut să-i dojănească pe fiecare în particular. Ştiu că le-a cerut promisiunea că vor uzà de toată puterea lor pentru a combate candidaturile unioniste în judeţele lor respective. Unul dintre preşedinţi — cel din Galaţi — răspunse că, fiind partizan al Unirei, nu puteà să-şi iea obligaţiunea decât de a rămâneà neutru. Atunci d-l Catargi a insistat să-l facă să-şi dea demisiunea şi, fiind refuzat, a fost vorba câtevà zile să-l distitue. Dar în sfârşit au revenit, de frică să nu se facă scandal.

«Dintre prefecţi cel din Botoşani, numit Gherghel, a destăinuit fapte foarte curioase: La sosirea lui în Iaşi, conform ordinului, Ministrul l-a îndemnat să meargă să facă, ca şi ceilalţi prefecţi, vizită Agentului Austriac, pentru a i se completà instrucţiunile. D-l Gherghel, care e bătrân, a ob-

servat mai întâiu, că un astfel de demers nu e potrivit cu vârsta sa, că i se pare ciudat să fie trimis să iea cuvântul de ordine dela Consulatul Austriac. Cu toate acestea, la stăruinţele repetate ale Ministrului, s'a decis să se ducă la Agent, care l-a îndemnat cu tărie să întrebuinţeze influenţa sa de prefect, pentru a împiedică mişcarea favorabilă Unirei, promiţându-i, dacă va reuşì în judeţul său, să fie recompensat de Austria şi de Turcia.

«Ceeace spun acì despre un preşedinte şi un prefect ştiu că li s'a întâmplat tuturor celorlalţi.

«Doi ispravnici au sosit azi dimineaţă pentru a primì instrucţiuni.

«Formarea listelor electorale, care este încunjurată de un mare mister, va da deasemenea ocazie la abuzuri. Astfel în loc de a se lăsà ca listele să fie făcute în fiecare judeţ, cum ar fi mai natural, Ministrul, care nu are aceeaş încredere în toţi prefecţii, a dat ordin să i se trimită lui numele tuturor alegătorilor şi eligibililor, pentru a le supune el însuş unui control, şi dela Iaşi vor plecà listele pentru fiecare capitală.

«Cât pentru cler, deşi din Ferman rezultă că listele trebue întocmite de autoritatea bisericească, cum însă Mitropolitul este cunoscut cu simţiminte unioniste, Ministrul de Interne încearcă să împiedice pe cât este cu putinţă exerciţiul acestei însărcinări.

«Un act important, de pe care am reuşit să-mi procur o copie, a fost de ajuns pentru a-mi da idea de spiritul ce va prezidà la redactarea acestor liste: este o listă provizorie, întocmită de un prefect şi în care sunt trecute numele tuturor indivizilor, cari pot fi alegători sau eligibili. In faţa fiecărui nume se află arătarea dispoziţiunilor sale unioniste sau separatiste. Pe lângă aceasta se mai indică ce şanse sau mijloace de influenţă există. In sfârşit lista aceasta se termină printr'o frază semnificativă: — «De privighitori «răspund dacă Departamentul Internelor va numì în aceste funcţiuni per- «soanele ce le voiu recomandà şi dacă alegerile vor fi amânate. Printre per- «soanele indicate în prezenta listă, şi cari au dreptul de a fi alese, mă oblig «a face să se aleagă acelea pe cari le va socotì potrivite Guvernul».

«Cred că e greu să fie cinevà mai lămurit. Ştiu că acest document datează de câtevà săptămâni şi că a fost adresat Ministrului, când erà Caimacam d-l Balş. Dar aceeaş operă ascunsă, începută atunci, se continuă şi prefectul care a întocmit această listă este încă în funcţiune, căci nu se desparte cinevà de funcţionari cari îşi înţeleg atât de bine misiunea ce li s'a dat.

«Alegerile la rândul lor sunt ameninţate de un alt pericol foarte serios; Guvernul are intenţia să facă a fi prezidate colegiile electorale, în momentul votărei, de către prefecţi.

«Pentru a face să se înțeleagă care ar puteà fi acțiunea ispravnicilor la votare, e de ajuns să citez un singur fapt:

«Un fost prefect mi-a povestit că, prezidând o alegere comunală și voind să împiedice pe un anumit individ de a fi ales primar, deschideà el însuș buletinele, și ori de câte ori vedeà numele indivului în cestiune, cetià cu voce tare un alt nume, rupeà buletinul și-l aruncà în foc. Astfel ar fi deci rezultatul intervențiunei prefecților în alegerile generale și dacă modul votării și al despoierei scrutinului nu va fi reglementat de instrucțiuni formale, este de temut că se vor face fraude și abuzuri.

«In sfârșit îmi mai rămâne să expun o ultimă cestiune și cea mai gravă: aceea a întrunirilor pregătitoare. Chiar înainte de publicarea Fermanului și pentru a se pregătì să se apere în contra intervenției abuzive a Guvernului, partizanii cei mai însemnați ai Unirei au luat obiceiul de a se adunà, pentru a se înțelege în vederea alegerilor. Aceste adunări n'au dat ocazie niciodată nici celui mai mic sgomot și de altfel persoanele cari le compun sunt prin caracterul, bogăția și însemnătatea poziției lor cei mai buni garanți de mănținerea ordinei. Cum s'a publicat Fermanul de convocare, li s'a părut cu tot dreptul că a venit momentul să dea mai multă tărie organizației lor și au ales 12 membri ca să formeze un Comitet Central, care a fost însărcinat să redacteze un program și să se pună în legătură cu județele.

«Programul a fost întocmit și am onoare a-l trimite alăturat E. V. Fără a pretinde că nu păcătuește în unele puncte, nu se poate să nu se recunoască perfecta lui moderațiune și să nu se dea dreptate spiritului conciliant și cuminte care l-a dictat.

«Trimis în județe, acest program a dat loc să se formeze în fiecare județ un comitet, care s'a pus în legătură cu cel din Iași, în scop de a domnì o înțelegere deplină în alegerea candidaților, în linia de purtare ce trebue să fie urmată și în modul de propagare a ideilor de reorganizare.

«Toate acestea sunt legale și chiar necesare pentru a introduce puțină metodă în marea operațiune, la care este chemată această țară pentru întâia oară. Mărturisesc chiar că dela început, când m'au consultat, am aprobat aceste comitete, căci am văzut în formarea lor cel mai bun mijloc de a mănțineà puțină ordine în cele ce aveau să se întâmple și de a astâmpărà aprinderea anumitor spirite, totdeauna periculoase în astfel de momente, dacă sunt lăsate de capul lor. Astfel la Iași, alăturea de Comitetul Central, în care este reprezentată în majoritate clasa boierilor proprietari, s'a format un altul din alegători de clasa a cincea, a orășenilor, care a adoptat programul Comitetului Central, față de care el nu este decât o sucursală.

«Guvernul, care a înțeles perfect importanța acestor comitete și care a văzut că partizanii Unirei, organizați astfel, nu vor lăsà țara pradă arbitra-

riului său, anunță peste tot locul, că le va suprimà cu forța. Intàia oară, când Caimacamul mi-a spus această idee, i-am observat că într'un timp atât de solemn și când țara este chemată să se pronunțe asupra soartei sale, prin mijlocirea unui Divan general, este mai mult decât drept, este chiar o datorie pentre toți cetățenii, să se sfătuească, să se înțeleagă, să se unească asupra alegerei oamenilor, cari au să primească mandatul sfânt de a exprimà dorințele populațiunei, și că pentru a provocà această înțelegere, este indispensabil a formulà într'un program principiile, intențiunile, cu un cuvânt profesiunile de credință ce-i unesc pe unii cu alții, pe cei ce împărtășesc aceeaș părere. I-am adăugat pe lângă acestea, că regimul nelogic, căruia țara a fost supusă atâta timp, nu mai are valoare, că Puterile garante au înțeles să se lase o deplină libertate exprimării dorințelor, că datoria Guvernului este o nepărtinire absolută, cu singura misiune de a administrà și de a mănținea ordinea publică, și că atâta timp cât această ordine nu este nici turburată, nici amenințată, Guvernul trebue să se abțină și să îngădue. Prințul Vogoride a părut că s'a convins de raționamentul meu. Dar el este îndemnat de d-l Catargiu, Ministrul său de Interne, căruia pasiunea politică și dorința de a mulțumi Poarta îi turbură rațiunea. Acesta vrea să-și creeze, pentru un caz eventual, titluri la Căimăcămia, care i-a scăpat cu ocazia morții d-lui Balș, și aș fi foarte surprins dacă n'ar ajunge în curând la o extremitate oarecare.

«Din toate acestea se vede ușor cum va fi tratată în Moldova libertatea votului ce s'a căutat a se asigurà celor două Principate. Pentru mine, după ce am studiat cu atențiune faptele ce se petrec, actele Guvernului și ținta tendințelor lui, nu am nici o îndoeală asupra planurilor Porții. Ea a înțeles că în Valahia lupta în contra Unirei nu este posibilă, mai ales sub ochii Comisiunei Internaționale, și crezând că, *dacă cel puțin un Divan ar emite un vot defavorabil*, realizarea Unirei ar întâmpinà mai multe piedici,—își îndreptează toate sforțările în Moldova, unde speră să obțină acest rezultat.

«Din ordinul ei Guvernul Moldovean se opune presei și dreptului de întrunire. Funcționarii, după exemplul miniștrilor lor, se servesc de minciuni și de amenințări pentru a înșelà și a înspăimântà populațiunea. Se întocmesc liste electorale necomplete, și se pregătesc toate pentru a falsificà alegerile, cu gândul că se va puteà influențà în acelaș sens asupra spiritului Divanurilor.

«Pericolul este real și iminent: un ofis al Caimacamului cu data de $^{12}/_{24}$ Martie a remis d-lui Catargiu «administrația țerii» (textual): adecă soartea populațiunei este încredințată unui om, care nu se va da înapoi dinaintea nici unui mijloc pentru a-și ajunge scopul, și dacă acest om este mănținut la putere, se va jucà o comedie curioasă în fața Europei.

«Sunt obligat deasemenea să declar cu sinceritate că în prezența relei voințe de aci de a înlătură voința unei părți a Puterilor, acțiunea Comisiunei, dacă aceasta va rămâneà în București, va fi nesuficientă în Moldova. De altfel și când prezint observațiuni aci și semnalez abuzurile de putere și manoperele scandaloase, mi se insinuează că aceasta nu privește pe consulii din Iași și știu că se pregătesc să conteste chiar Comisiunei dreptul de a controlà ceeace ei numesc acte interne ale administrației. M'aș mirà dacă n'ar merge până acolo, încât să provoace un conflict cu Comisiunea, căci se simțesc sprijiniți de Austriaci și de Turci.»

Ca un nou avertisment, «*Le Moniteur Universel*» publică o Corespondență din Iași din 31 Martie, care constată că Partidul antiunionist se pregătește pentru a împiedicà libera rostire a dorințelor populațiunii moldovene, și că uneltirile acestea găsesc un sprijin regretabil în parțialitatea Guvernului.

Vă anunț vești triste în privința alegerilor ce se pregătesc. Partidul antiunionist întrebuințează toate mijloacele pentru a împiedecà exprimarea liberă a dorințelor populațiunii moldovene și uneltirile lui găsesc un sprijin regretabil în parțialitatea Guvernului. Iată mijloacele prin cari se silește să ajungă acest scop. Toate publicațiunile destinate a lămuri țara, în ajunul alegerilor generale, asupra importantelor cestiuni cari au să fie supuse în curând deliberațiunilor sale, sunt riguros interzise. Ziarele considerate ca favorabile Unirei nu pot obțineà antorizațiunea de a apăreà, chiar dacă se supun prescripțiunilor censurei de curând restabilite, de vreme ce se lasă adversarilor cea mai deplină libertate de a-și exprimà părerile lor. Adversarii profită de această tăcere impusă unioniștilor și de imposibilitatea de a fi desmințiți, întrebuințând uneltiri de o rară nerușinare. Astfel într'un pretins program fără semnături, atribuit pe nedrept unioniștilor munteni, se spune că Unirea va aveà de urmare împărțirea moșiilor și introducerea catolicismului în locul ritului ortodox. Acestea sunt cele două cestiuni, cari trebue mai ales să depărteze spiritele dela idea Unirei și în special clerul. S'a socotit bine, că publicarea acestui program va face cea mai deplorabilă impresie și a fost expediat în toate mănăstirile cu gândul, că în lipsa oricărui mijloc de publicitate, va fi cu neputință să fie desmințit. Toată lumea de aci știe că funcționarii însărcinați cu revizuirea listelor electorale au fost, între altele, chemați la Iași și nu au plecat de aci, până ce nu au promis că vor uzà de întreaga lor putere pentru a combate candidaturile unioniste în județele lor respective. Se raportează chiar, că unul dintre acești prezidenți, răspunzând că în calitate de partizan al Unirei nu poate să-și iea alt angajament decât de a rămâneà neutru,—s'a insistat să-l determine a-și da demisia, și față de refuzul său, a

fost vorba, timp de două zile, să fie destituit, dar s'a renunţat la aceasta, de frica să nu se facă scandal. E temere generală ca formarea listelor electorale să nu dea naştere la nouă abuzuri. Ministrul, în loc de a lăsà să se facă aceste liste în fiecare judeţ, ceeace pare cu mult mai natural, a dat ordin să i se trimită numele tuturor alegătorilor şi eligibililor, pentru ca el însuş să le controleze. Astfel din Iaşi vor plecà listele pentru fiecare capitală de judeţ. S'a mai svonit că guvernul are intenţia să pună pe prefecţi să prezideze colegiile electorale în momentul votării. In sfârşit, pentru a încoronà această serie de măsuri, s'au trimis circulări tuturor prefecţilor, ordonându-le ca să împrăştie cu forţa armată, dacă va fi nevoie, comitetele ce s'au organizat în ţară şi au de scop să dea o organizare mai solidă şi mai practică ideii de Unire. Catargiu însuş a declarat: — «Am să vă satur de întruniri şi de asociaţii.»

Acest avertisment oficial erà foarte necesar, pentrucă acţiunea în contra Unirei luà proporţiuni tot mai mari. Se poate zice mai mult. In Aprilie 1857 a început lupta decizivă a Unioniştilor din amândouă Principatele în contra atacurilor reînnoite ale adversarilor lor interni şi externi.

Unioniştii din Moldova au adresat atunci Comisiunei Europeane din Bucureşti în 30 Martie o energică protestare, cerând a se pune capăt amestecului direct şi indirect al Guvernului în alegerile pentru Divanul ad-hoc şi făcând rezervele lor eventuale asupra consecinţelor atitudinei anormale produse de Căimăcămie, care a luat toate măsurile pentru a paralizà cu totul exerciţiul liber al drepturilor cetăţeneşti.

«La 7/19 Fevruarie trecut, subsemnaţii am avut onoarea să adresăm Inaltei Porţi şi Puterilor semnatare ale Tractatului din Paris reclamaţiunile noastre contra puterilor excesive pe cari şi le-a luat Caimacamul Moldovei Tudoriţă Balş, contrar intenţiunilor Congresului din Paris.

«Din copia acì alăturată a zisei cereri, Inalta Comisiune de reorganizare a Principatelor se va puteà convinge despre dreptatea motivelor cari au provocat-o. Cererea subsemnaţilor erà bazată pe un drept recunoscut şi câştigat, pe un principiu stabilit de însuş Congresul, şi care a fost cu totul falsificat în aplicarea lui: dreptul Românilor de a-şi exprimà liber dorinţele.

«In timpul când cererea noastră ajungeà la destinaţie, moartea Caimacamului Tudoriţă Balş a dat loc numirei unei nouă puteri interimare în Moldova.

«Am aşteptat acest eveniment cu linişte, speranţele noastre erau mari, căci, repetăm, se bazau pe un drept stabilit de Congres. Mai mult, chiar după moartea Caimacamului, ne măguliam că plângerile noastre în contra guver-

nului trecut vor aveà ca rezultat inevitabil cel puţin de a face să se iea anumite măsuri de precauţiune, pentru a se împiedicà sub noua administraţie reînnoirea abuzurilor celei dintâi.

«Prin urmare încrederea noastră în verdictul tribunalului la care apelam nu puteà fi decât foarte mare; şi astăzi încă, deşi vedem repetându-se aceleaşi fapte, n'am puteà atribuì, în prezenţa Tractatului din Paris, nesuccesul dreptelor noastre plângeri decât evenimentelor neprevăzute şi grabei cu care s'au succedat.

«Numirea imediată a Prinţului Nicolae Vogoride, ca urmaş al răposatului Tudoriţă Balş, a fost pentru noi un fel dé revelaţiune descurăjătoare pentru situaţiunea noastră. Am bănuit imediat că aceasta nu erà decât continuarea sistemului, împotriva căruia am reclamat. Cu toate acestea am aşteptat cu resemnare, ca primele acte ale noului Caimacam să lămurească situaţiunea. Câtevà zile au fost de ajuns ca să justifice temerile noastre. Nu a întârziat a-şi atribuì aceleaşi puteri princiare, în contra cărora ne rădicasem, puteri pe cari legea organică, astăzi încă în vigoare, şi Congresul din Paris nu le îngădue în nici un chip puterei interimare. Prerogativele ce şi-a luat fostul Caimacam sunt exercitate astăzi în toată deplinătatea lor de către succesorul său, şi efectul moral al acestui fapt s'a agravat prin coincidenţa că Prinţul Vogorides face parte dintre funcţionarii Guvernului Imperial. In adevăr, câtevà zile înainte de numirea lui în postul de Caimacam al Principatului, «Gazeta de Moldavia» a anunţat că M. S. Sultanul s'a milostivit a înaintà în grad pe Prinţul Vogorides, dându-i demnitatea de «Rutlei-Ulia.» Astfel sistemul de presiune inaugurat, şi multă vreme practicat de precedenta Căimăcămie se mănţine cu stricteţă, cu agravarea că astăzi aplicarea lui este încredinţată unui funcţionar direct al Porţii, care este supus în acelaş timp şi în mod necesar influenţei legăturilor de familie, cari îl leagă de Constantinopole. Administraţia superioară continuă a fi în mâna unor oameni, cari şi-au manifestat în public simpatiile lor politice şi cari lucrează cu energie ca să le facă să triumfeze. Nu vom cità decât un singur fapt în sprijinul celor ce afirmăm: S'a făcut mare sgomot de un proiect de remaniare a Consiliului administrativ, în scop de a corespunde imparţialităţei la care Guvernul trebue să fie constrâns. Această remaniare s'a făcut de fapt, dar s'a mărginit la un simplu schimb de portofoliuri între foştii ministri. Logofătul Justiţiei Costin Catargiu a înlocuit pe Logofătul Necolae Canta la Ministerul de Interne şi acesta a înlocuit pe Logofătul Catargiu la Ministerul de Justiţie. O astfel de schimbare s'a făcut între cei mai mulţi funcţionari şi ea caracterizează îndeajuns, ni se pare, situaţiunea. Insă d-l Costin Catargiu, care este crezut, cu probe de sigur, mai energic decât colegul său, a fost numit la Departamentul Afacerilor interne, pentru ca să lucreze cu mai multă efi-

cacitate în criza electorală ce se pregăteşte şi a cărei direcţiune aparţine acestui Departament. Astfel a doua zi după lectura Fermanului pentru convocarea Divanului şi în ajunul operaţiunilor electorale, libertatea alegerilor e ameninţată de a fi compromisă prin intervenţiunea activă a Guvernului. Ordonanţa dată de Caimacamul Moldovei pentru punerea în aplicare a Fermanului de convocare, comparată cu aceea a Caimacamului Munteniei în aceeaş cestiune, şi instrucţiunile ulterioare, redactate în această privinţă de către Consiliul administrativ din Iaşi, puse faţă în faţă cu ale celui din Bucureşti, probează în mod evident tendinţele părtinitoare şi excluziviste ale politicei urmate de Guvernul moldovenesc, contrare intenţiunilor Congresului din Paris. De altă parte noi ne vedem lipsiţi de orice mijloc de acţiune pentru a ne apără drepturile împotriva influenţei pe care guvernul voeşte să şi-o rezerve în mod excluziv. Prin suspendarea legii de presă din 12 Maiu 1856, nu numai suntem lipsiţi de dreptul de a discută pe calea publicităţei cestiunile, cari trebue să servească ca punct de plecare pentru alegători în alegerea mandatarilor lor, şi a desminţi svonurile false şi calomniile ce se îndreptează în contra tuturor acelora cari nu împărtăşesc părerile Guvernului, dar suntem opriţi de a publică orice ziar, chiar sub regimul unei censuri impuse în mod arbitrar. Cererile verbale şi scrise, ce am adresat în această privinţă Caimacamului Vogoride, au fost refuzate categoric, de vreme ce publicul este în continuu indus în eroare, asupra incidentelor zilnice, de către unicul ziar care este admis în ţară, «Gazeta de Moldavia», organul oficios al administraţiei.

«In chipul acesta Guvernul, care în materie electorală n'are singur cuvântul, îşi arogă excluziv dreptul de a vorbì şi reduce la cea mai absolută tăcere pe cei cărora legea le dă putinţa de a se sfătuì şi de a se pronunţà asupra înaltelor interese ale ţerii.

«Nădăjduind totuş că vom obţineà dela însuş Caimacamul să revină în mod sincer şi loial la principiul unei imparţialităţi stricte, am făcut o ultimă încercare. Cinci dintre subsemnaţii, şi anume Logofătul Ştefan Catargiu şi Vornicii Mavrogheni, Ralet, Rolla şi Kogălniceanu,—s'au prezintat E. S. şi i-au cerut încetarea oricărei intervenţii, directe sau indirecte, a funcţionarilor în alegeri, precum şi a presiunei ilicite ce se exercitează actualmente asupra opiniei publice şi, ca unică garanţie, putinţa de a ne exprimà şi apărà pe calea presei părerile noastre. E. S. s'a mărginit a ne răspunde, «că este în «imposibilitate de a ne împlinì dorinţele; «că înţelege legitimitatea plângerilor «noastre, dar că nu depinde de loc de E. S. să facă cea mai mică schim-«bare; că de altfel, cum Inalta Comisiune nu se află decât la distanţă de 24 «oare, n'avem decât să-i prezintăm ei plângerile şi E. S. speră că acest de-

«mers va contribui să facă, chiar prin ea însăş, situaţia mai netedă şi mai «uşoară.»

«Cum se poate vedeà, situaţiunea noastră în acest moment diferă de cea a Valahiei. Căci acolo opinia publică este la adăpostul piedicilor ce le sufere în Moldova, şi presa discută liber.

«Sub stăpânirea adâncei emoţiuni ce a provocat-o în public poziţiunea excepţională creată Moldovei într'un moment atât de solemn, subsemnaţii vin să supună aprecierei Comisiunei Internaţionale doleanţele lor contra unei stări de lucruri în contrazicere flagrantă cu drepturile de veacuri ale Românilor, cu acelea pe cari le-a garantat Tractatul din Paris, şi cu principiul libertăţii depline ce le-a rezervat Congresul în exprimarea dorinţelor lor. Toate încercările făcute până acum pentru a reuşi ca această clauză a Tractatului să înceteze de a mai fi numai o literă moartă şi să devină o realitate în aplicarea ei, au căzut în faţa acestui sistem hotărit.

«Astăzi deci când Inalta Comisiune Internaţională se găseşte în sfârşit întrunită la faţa locului; astăzi când aplicarea stipulaţiunilor Tractatului dela 30 Martie este pe cale de executare, noi venim să protestăm în mod formal contra violărei angajamentelor luate faţă de Principate şi contra violărei drepturilor noastre recunoscute în mod solemn. Nu ne îndoim că Comisiunea Internaţională, pătrunsă de dreptatea reclamaţiunilor noastre, va luà măsuri ca să remedieze o situaţiune atât de puţin conformă cu ceeace se aşteptà să găsească în Moldova.

«Dar stăruinţa neobosită cu care se urmăreşte acì faţă de toţi şi contra tuturor un sistem premeditat de presiune este în adevăr menită să deziluzioneze pe aceia, cari ar mai puteà să spere a readuce guvernul actual pe calea imparţialităţii. El nu şi-a ţinut şi nu-şi ţine încă nici una din promisiunile ce a făcut singur sau cari s'au făcut în numele său Europei şi nouă. Nici un scrupul nu-l opreşte de a călcà datoriile ce i le impun litera şi spiritul Tractatului de Paris. A ne gândì că-l vom puteà face să renunţe la scopul, pe care vrea să-l atingă prin orice mijloace; a sperà să-l putem constrânge la o abţinere atât de mare, încât să ne asigure libertatea electorală cea mai absolută, acestea sunt pentru noi lucruri atât de grele, încât ni se par imposibile.

«Astfel nu mai avem altă speranţă decât în intervenţia Inaltei Comisiuni Internaţionale, care singură mai poate să ne mântuească, în ultimul moment, de pericolul de care ne vedem ameninţaţi. De aceea venim să punem sub protecţiunea ei puternică drepturile şi viitorul nostru. De aceea venim să-i cerem să uzeze de puterile cu cari este împuternicită, pentru ca să oprească eventualităţile fatale, pe cari i le semnalează prevederile noastre.

«Oricari vor fi măsurile pe cari Comisiunea Internaţională va găsì de cu-

viinţă să le iea, noi am ajuns, întru cât ne priveşte, să nu vedem mântuire pentru noi decât în adoptarea următoarelor dispoziţiuni: —

«Noi cerem dreptul ca comitetele electorale să se poată întruni în libertate şi restabilirea Legei de presă din 12 Maiu 1856, pentru a puteà discutà asupra intereselor ţerii cu libertatea pe care ne-o acordă implicit Congresul.

«Noi cerem ca orice acţiune directă sau indirectă a Guvernului asupra alegerilor şi asupra voturilor Divanului să fie de fapt împiedicată, după cum de drept îi este interzisă.

«Noi cerem, în sfârşit, ca Inalta Comisiune Internaţională, faţă de pericolul ce prezintă situaţiunea, să binevoească a nu se mărginì numai a supraveghià, ci să iea în mână conducerea superioară a puterilor existente, ca singurul mijloc de a asigurà, după noi, un caracter de dreptate manifestărei voturilor ţerei.

«Terminând, să ne fie permis a ne face rezervele noastre faţă de urmările eventuale ale situaţiunii anormale ce avem astăzi. Desigur speranţa noastră în rezultatele intervenţiunei directe şi active a Inalţilor Comisari este foarte mare; dar suntem în ajunul publicărei listelor electorale şi chiar în acest moment s'au luat toate măsurile pentru a paralizà cu totul exerciţiul liber al drepturilor noastre. Temerea noastră este prin urmare cu totul naturală, dar de altă parte încrederea ce avem în dreptatea providenţială a Europei ne impune datoria să depunem în mânile Inalţilor Comisari protestarea de faţă.»

(Semnaţi) Logofeţii: E. Catargiu, G. Sturdza, V. Ghika.

Vornicii: G. Sturdza, D. Mavrocordat, L. Bogdan, G. Razu, C. Ghica, I. Ghica, P. Mavrogheni, C. Hurmuzaki, C. Rolla, I. A. Cantacuzino, D. Rallet, M. Kogălniceanu, A. Panu, C. Negri, E. Chrisoverghi, P. Ventura, A. Ghica, D. Ch. Miclescu, Grigore Cuza, M. Manu.

Hatmanul: Alexandru Aslan.

Postelnicii: Gheorghe Cuciureanu, M. Jora, I. Sturdza, V. Alecsandri, A. Teriachi, D. Grigoriu, P. Manu, Sc. Mavrogheni, C. Vârnav, G. Prăjescu.

Colonelii: T. Casimir, A. C. Mavrocordat.

Agalele: I. Silion, G. Silion, I. Rallet, I. Donici, G. Scorţescu, I. Paladi, A. Grigoriu, P. Calimachi, P. Străjescu, A. Jora, N. Burchi.

Maiorul: V. Mălinescu.

Spătarii: D. Cozadini, A. Scorţescu, G. Sion, D. Negulici, A. Rusu, V. Adamachi, I. Brăescu, I. Xanti, G. Giuşcă, G. Vârnav, G. Gane, D. Sturdza, etc.

Buletinul Oficial No. 22 din Bucureşti publică în 27 Martie următorul ofis al Çaimacamului Ţerii-Româneşti.

«Noi, Prinţul Alexandru Dim. Ghica, Caimacamul Ţerii-Româneşti: Către Secretarul Statului.

«Voinţa Noastră a fost şi este a nu face din censură un instrument de împiedecare unei sănătoase şi regulate desvoltări a publicităţii. In adăstarea

mai vârtos a momentelor de faţă am socotit de cuviinţă a slăbì regulele censurei în folosul jurnalismului, mărginind intervenţia ei numai pe cât priveşte la paza bunei cuviinţe şi a respectului către Inalta Putere Suzerană şi celelalte.

«Regulele în fiinţă pentru tipar fac responsabili pentru paza acestui princip nu numai pe censor, dar mai vârtos pe Redacţia unui jurnal.

«Jurnalul «Timpul», în foaia sa din 11 Martie, No. 24, prin reproducerea unui articol din jurnalul «l'Estafette», a ieşit cu cea mai învinovăţitoare necuviinţă din respectul datorat Inaltei Porţi.

«Considerând dar neiertata vină a Redacţiei de a inserà un asemenea articol; considerând, pe de altă parte, că nu poate fi iertat unei Redacţii, care nu ştie să se pătrunză de datoriile sale, a deconsiderà, prin licenţa ei, atât înaintea Inaltelor Puteri, cât şi înaintea publicului nostru, o cuviincioasă şi folositoare libertate a tiparului;

Noi poruncim ca să se ridice voia jurnalului «Timpul» de a se mai tipărì.

«Secretarul Statului va aduce la îndeplinire acest al nostru Ofis.»

In 3 Aprilie Departamentul de Interne publică în Buletinul Oficial al Moldovei, No. 24, încunoştinţarea următoare:

«Ministerul din Năuntru, prin a lui împărtăşire No. 6.273, aduce la cunoştinţa publică încheierea Consiliului Administrativ extraordinar, atingătoare de urmările unei partide din acest Principat, care şi-a însuşit dreptul a se constituì formal în Comitet, a deliberà asupra fiinţei politice a acestui Principat, a iscălì jurnale, a publicà programe şi proclamaţii, litografiindu-le.»

Adresa Secretarului de Stat sub No. 1.064, din 22 Martie (3 Aprilie), către Departamentul din Năuntru:

«Luând în consideraţie cele cuprinse în referatul acelui Onor. Departament, sub No. 5.977, atingător de urmările unei partide din acest Principat, care şi-a însuşit dreptul a se constituì formal în Comitet, a deliberà asupra fiinţei politice a acestui Principat, a iscăli jurnale şi a publicà programe şi proclamaţii, litografiindu-le, Sfatul administrativ extraordinar găseşte de cuviinţă a da următoarea deslegare:

«Că nişte asemenea comitete necunoscute de Guvern, lucrătoare alăturea cu autoritatea fiinţândă a Principatului, şi având ramificaţii în toate reşedinţele ţinutale, se cunosc de sine nelegale şi nu pot fi îngăduite, căci pe cât Guvernul este mişcat de cea mai vie dorinţă să vadă prezidând la alegerea viitoare o completă nepărtinire, cu atât este şi în drept să ferească alegerile de orice înrâurire sau uneltire, cari, într'un duh excluziv de partidă, sunt de fire a aduce rătăcire şi a amenința sinceritatea alegerilor.

«Prin urmare Sfatul este de socotinţă ca, în privirea acestor împrejurări, cele mai neapărate măsuri a se luà de Departamentul din Năuntru, ce este depozitar al înaltei poliţii, se socot următoarele: — 1°. A se da poruncă tuturor poliţiilor, că pe cât libera discuţie şi consfătuire, în privirea alegerilor viitoare, este iertată tuturor acelor din locuitorii ce au dreptul de alegători, spre atâta nu este iertat înfiinţarea de comiteturi lucrătoare, de natură a ademenì pe locuitori către o opinie sau către alta, într'un duh excluziv de partide.—2°. A prinde (saisir) şi a desfiinţà tot felul de asemenea programe sau proclamaţii, ce s'ar găsì oriunde circulând în ţară. — 3°. A publicà nişte aşà tendinţe ale citatului comitet spre obşteasca ştiinţă.

«Această deslegare dar a Sfatului, Secretarul de Stat cu onoare o comunică Onorat. Depart. spre conformare.»

In 2 Aprilie, d-l de Thouvenel trimite Comitelui Walewski asupra situaţiunii cestiunii Unirei un memorand remarcabil, care se termină cu o notă marginală scrisă de însuş Impăratul Napoleon III:

... «Sunt foarte recunoscător E. V. că aţi avut bunătatea a-mi comunicà ultimele instrucţiuni date Baronului Talleyrand. Comisarul Impăratului în Principate mi-a anunţat sosirea sa în Bucureşti şi proiectul de a se duce la Iaşi. El a părut mirat, dela început, de legătura ce o stabilesc partizanii Unirei, a căror majoritate numerică, cel puţin în Valahia, nu se poate contestà, între părerea lor şi alegerea unui Principe străin, care să conducă destinele viitoare ale provinciilor unite. Kiamil-Bei şi Kabuli-Effendi, cari au înmânat Caimacamilor Fermanele de Convocare, au adus aceeaş impresie, şi Poarta, departe de a se sperià, s'a asigurat şi mai mult. Ea ar vedeà într'o manifestaţie de acest fel o completă justificare a temerilor sale şi Guvernul Impăratului trebue să socotească de pe acum, că chiar dacă s'ar face o presiune diplomatică unanimă, şi de sigur nu va fi aşà, abià ar reuşì să învingă rezistenţa ce va întâlnì din partea Porţii. A trebuit înfrângerea dela Navarin, rechemarea ambasadorilor şi Pacea dela Adrianopole, precedată de un răsboiu dezastros, pentru a pregăti emanciparea Greciei, cu rezerva ce Sultanul a trebuit să o părăsească, imediat ce a fost pronunţat numele Prinţului Leopold de Saxa Coburg. Acest exemplu este acì încă în memoria tuturor şi dacă nu există analogie între urmările unei simple uniri administrative a Valahiei cu Moldova şi cele ale liberării complete a Elinilor, cu toate acestea se va obiectà, numindu-se un Principe străin, că legătura de vasalitate cu o astfel de condiţiune, fiind recunoscută ca imposibilă la Atena, nu va puteà fi admisă nici la Bucureşti, sau dacă va fi admisă, nu va întârzià a fi ruptă.

«Depeşa d-lui Comite de Persigny ce E. V. aţi binevoit a-mi comunicà,

indică şi mai mult că Guvernul M. S. Britanice, dacă ar reveni pe faţă la părerea emisă de Lordul Clarendon în sânul Congresului, nu ar admite mai mult decât un Domn indigen sau un Domn grec, ultima eventualitate pe care Moldovenii şi Valahii o resping ca o nenorocire şi o ruşine. Redusă la termenii săi cei mai simpli, cestiunea, după cum răspunderea mea mi-a impus de mai multe ori datoria de a spune, nu va fi rezolvită la Constantinopole decât prin o înţelegere energică şi întinsă a Franciei cu Anglia. In faţa sforţărilor Lordului Stratford, combinate cu ale mele, Reşid Paşa va fi cu siguranţă silit să cedeze şi o va face, aruncând răspunderea purtării sale pe Aali Paşa.

«Nu ştiu ce ar mai puteà spune actualul Mare Vizir, dar vă rog pe E. V. să fiţi deplin convins că întreagă situaţia se rezumă în rândurile de mai sus.

«Vechiul Cabinet, răsturnat în urma incidentelor ce nu e nevoie să le mai amintesc, a avut slăbiciuni deplorabile; el le-a plătit prin căderea sa şi n'am avut ce să-i facem. Cu toate acestea e drept să-i recunoaştem un anumit spirit de independinţă şi simpatiile ce ni le arătà, deşi nu îndrăznià să ne urmeze sfaturile în prezenţa unei escadre engleze şi a demersurilor ameninţătoare ale Angliei şi Austriei. L-am susţinut timp de şasesprezece luni în contra atacurilor fără măsură şi neîncetate; el a căzut mai mult din cauza că l-am părăsit, decât a loviturilor ce i s'au dat. Aali Paşa, Fuad Paşa şi Mehmed-Ruşdi Paşa sunt prea inteligenţi şi prea drepţi pentru a nu recunoaşte, că date fiind împrejurările, trebuiau să aibă în mod necesar această soarte. Ei au rămas cu mine în terminii unei prietenii pline de încredere. Ori de câte ori îi văd, deşi situaţiunea actuală îi atinge foarte neplăcut, ei îmi declară că hotărîrea lor este luată şi că nu le va veni gustul de a relua puterea decât după regularea cestiunei Principatelor. Ei nu voesc să se expună din nou nemulţumirilor Franciei şi duşmăniei Ambasadei englezeşti. Ii mai reţine şi un alt motiv: hotărîrea lor cinstită de a nu încurajà, cum face Reşid Paşa, dezordinele financiare ale Sultanului. Această atitudine a singurilor oameni, cari l-ar puteà înlocuì, constitue forţa principală a Marelui Vizir. El simte în mod instinctiv, că din partea noastră este ameninţat. De acì rezultă că niciodată afacerile curente ale Ambasadei n'au fost expediate cu mai multă punctualitate şi uşurinţă ca acum şi că în cestiunea, care domină actualmente pe toate celelalte, în cestiunea Unirei, ne oferă, dacă mă pot exprimà astfel, garanţia temerilor sale. Aali Paşa îmi spuneà însuş zilele trecute: «Dacă vă va acordà cinevà ceeace pentru D-Voastră este esenţial, «acela va fi Reşid Paşa.»

«Acest mod de a vedeà este general acì şi rămâne numai ca E. V. să decideţi importanţa ce trebue să-i dau, comparând interesele generale ale politicei noastre orientale cu interesul particular, pe care Guvernul Impăratului

îl are pentru a-și realizà ideile sale generale cu privire la Principate. Problema ce rămâne de deslegat are asupra terenului, pe care m'a pus încrederea M. S. Imperiale, o influență prea serioasă și prea complexă, pentru ca să mă expun imputărei de a nu fi spus adevărul, așà cum îmi pare după cele mai profunde și mai conștiințioase reflexiuni.

«Voiu mai adăugà câtevà cuvinte: Nimic nu reflectează în limbagiul Lordului Stratford schimbarea, pe care d-l Comite de Persigny a crezut a o fi observat la Londra. Dușmănia d-lui Baron de Prokesch n'a fost niciodată atât de pătimașă ca acum. D-l Baron de Wildenbruck e mai mult în retragere decât în progres. In sfârșit d-l de Boutenieff își rezervă cu totul părerile sale și noi nu putem decât să ne felicităm de aceasta, căci nu este probabil că Rusia ar pune un zel sincer pentru a susțineà o combinație ce ar crede-o contrară influenței sale. Cât privește pe d-l General Durando, care, ce e drept, contează puțin, el se mirà, în convorbirile sale private, mai mult de greutățile Unirei decât de foloasele ei.»

(Notă pe margine scrisă cu mâna lui Napoleon III):

„Să se stăruească cu tărie a se obținea concursul lui Reșid Pașa pentru Unire. Să nu se cruțe nimic pentru a se ajunge la acest rezultat.“

Victor Place arată din nou în 5 Aprilie 1857 persecuțiunile Caimacamului Vogoride în contra Unioniștilor:

«Este cert că patima politică l-a făcut pe Guvernul Moldovei, și în special pe Ministrul de Interne Costin Catargiu să-și piardă rațiunea.

«Intr'o scrisoare din 31 Martie trecut am adus la cunoștința E. V. crearea și compunerea comitetelor, ce s'au format atât în Iași, cât și în județe, pentru a pune oarecare ordine în actele partidului unionist.

«Aceste comitete compuse din alegători au procedat, repet, în cea mai mare liniște și au redactat un program foarte moderat, care a fost primit în județe. Este acela a cărui copie am trimis-o E. V. în scrisoarea mea din 31 Martie. De altfel cu această ocazie nu s'a făcut altcevà decât ceeace se practică în Valahia sub ochii Comisiunei Internaționale.

«Nimic deci nu puteà să excite dușmănia Guvernului în contra unor comitete cari, făcând uz de un drept incontestabil, nu făcuse nimic pentru a turburà ordinea publică. Dar aceste comitete aveau de scop să dea o organizare mai solidă și mai practică ideii Unirei, pe care Guvernul a luat misiunea de a o combate cu orice preț, cu toată datoria lui de a fi imparțial. Astfel la propunerea d-lui Catargiu, Consiliul de Ministri a luat incalificabila hotărîre, a cărei traducere am onoarea a o trimite alăturat E. V. Și cum m'am văzut în nevoia de a face cunoscute toate demersurile Guvernului, m'am convins că în urma acestei deciziuni, s'au trimis: 1° circulări

tuturor prefecților ca să împrăștie comitetele cari se vor fi organizat în ținuturile lor; 2º alte ordine s'au trimis tuturor comandanților de jandarmi din județe, impunându-le să se pună la dispoziția imediată a prefecților și să întrebuințeze la nevoie chiar forța armată.

«Mi se spune de altă parte, dar nu pot să afirm, că Caimacamul a scris la Constantinopole să i se dea autorizația de a exilà pe membrii principali ai comitetului din Iași.

«E. V. va observà ceeace este perfid în redactarea hotărîrii, a cărei traducere este alăturată, căci se zice: «Guvernul este însuflețit de cea mai vie «dorință de a vedeà prezidând la viitoarele alegeri o deplină nepărtinire.»

«Este acelaș sistem; să vorbească în actele oficiale de nepărtinire și să nu se dea înapoi în fața nici unui mijloc de a servì partidul opus în acte sau în instrucțiunile confidențiale date funcționarilor.

«De altfel chiar în actul pe care îl citez, situația se află indicată mai bine decât au voit-o autorii lui. Se zice că «comitetele lucrează alăturea de autoritatea existentă.» Iată deci ce se întâmplă: Idea de a se mănțineà separațiunea care, la drept vorbind, are aci puțini partizani, nu este reprezentată decât de Guvern și de funcționari, pe cari i-a numit în scopul de a luptà alăturea cu dânsul. Astfel această idee n'a dat loc la crearea de comitete speciale, deoarece aceste comitete se compun de fapt în Iași de Consiliul de Ministri și în districte de prefect și de funcționari. Toți acești oameni lucrează cu mare activitate și au la dispoziția lor mijloace puternice de acțiune. Dar aceasta nu e de ajuns: cea mai mică rezistență, chiar legală, le face rău, și cum comitetele Unirei, bine organizate, pot să pună oarecare piedică manoperelor neregulate ale Guvernului, el caută să le desființeze. Astfel prin hotărîrea chiar a Consiliului este lămurit definită acțiunea fiecăruia: de o parte comitetele unioniste, adică țara, de altă parte Guvernul, sau mai bine zis Austria și Turcia.

«După astfel de acte, unite cu arestări politice și cu suprimarea absolută a presei, este oare nevoie de a demonstrà că Ministerul actual, ascultând de un cuvânt de ordine, nu dă înapoi nici chiar înaintea mijloacelor violente, pentru a falsificà libera exprimare a dorințelor populațiunii?

«Orice adunare unionistă trebue împrăștiată chiar cu forța, programele ei confiscate și distruse, cu un cuvânt orice poate aduce la cunoștința țerii ce este în realitate Unirea, este oprit. Aceasta este nepărtinirea atât de mult promisă?

«Astfel e în adevăr timpul ca Comisiunea, dând în sfârșit semne de vieață, să vină și să pună acest Guvern nesocotit pe calea cea dreaptă. Țara așteaptă cu frică ce va face Comisiunea, căci este sătulă de atâtea minciuni în administrație, și dacă nu mi-aș fi dat cea mai mare silință recomandând răbda-

rea, am fi văzut izbucnind vreo dezordine, ceeace ar fi o adevărată nenorocire, dar pe care este învederat că Guvernul are intenţia a o provocà.

«Resemnarea unui popor îşi are marginile sale şi ar fi prudent a se pune capăt provocărilor neruşinate şi neîncetate ce se fac.»

Dorinţa Guvernului Căimăcămiei de a provocà neînţelegeri şi conflicte necontenite apare chiar în relaţiunile sale cu Biserica. Astfel s'au născut conflicte între Mitropolitul Moldovei şi Patriarhul Ecumenic, între Mitropolitul Moldovei şi Egumenii Greci ai mănăstirilor închinate, între Mitropolitul Moldovei şi Episcopii Eparhioţi, între Mitropolitul Moldovei şi însuş Caimacamul Vogoride.

Circulara Mitropoliei Moldovei către Egumenii mănăstirilor închinate şi neînchinate, din 24 Martie (5 Aprilie):

«După art. 24 din Tractatul de Paris, din 30 Martie anul 1857, urmează a se convocà, pentru amândouă Principatele, Moldova şi Valahia, câte un Divan ad-hoc, compus într'un chip ca să cuprindă înfăţişarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii. Aceste Divanuri vor fi îndreptate a rosti dorinţele naţiei asupra organizaţiei definitive a Principatelor. Spre acest sfârşit, prin Fermanul M. S. Sultanului, împărtăşit nouă de către Departamentul averilor clerului, pe lângă adresa cu No. 1.694 din 18 a lunii Martie, s'a statornicit, şi în privirea clerului, la art. 1, următoarele: «Afară de Mitropolitul «şi Episcopii Provinciei, cari vor fi, după drept, membri ai Divanului, egu«menii sau cârmuitorii mănăstirilor proprietare de averi închinate, şi egu«menii mănăstirilor proprietare de averi neînchinate, vor alege în deosebi «doi deputaţi clerici şi doi pământeni, adică patru în totul, şi preoţii ce «îndeplinesc cu oricare titlu funcţiile ministerului lor, în reşedinţa fiecărei «Episcopii, se vor întrunì, după convocaţia Episcopului lor eparhiot, spre a «numì asemenea dintre dânşii câte un deputat la Divan pentru fiecare Eparhie.»

«Potrivit dar şi cu Ofisul Excelenţei Sale din 4 Martie curent, urmând a se începe chiar de acum măsurile pregătitoare pentru aplicaţia întocmai şi cu exactitate a dispoziţiilor Inaltului Ferman, Noi am statornicit a se pregătì în Mitropolie liste pentru Egumenii sau cârmuitorii mănăstirilor proprietare de averi închinate, şi Egumenii mănăstirilor proprietare de averi neînchinate, cari urmează a alege în deosebi doi deputaţi clerici şi pământeni, adică patru în totul.

«Drept care, Prea Cuvioşia Ta, ca Egumen mănăstirii (aici s'a numit mănăstirea, cu arătare de este închinată sau neînchinată), te vei înfăţişà la Mitropolie, în terminul de 20 zile dela publicarea acesteia prin «Buletinul Oficial», ca să te înscrii în lista ce se pregăteşte spre îndeplinirea lucrării

încuviinţate prin art. 1 din Impărătescul Ferman. De aceea se face Prea Cuvioşiei Tale cunoscut, precum totodată se obşteşte aceasta şi prin «Buletinul Oficial», spre ştiinţă şi întocmai urmare a lucrărei de mai sus.»

(Iscălit) Sofronie Mitropolitul Moldovei.

Director Mitropoliei, Panaitachi Panu, Postelnic.

Egumenii sau Cârmuitorii Mănăstirilor proprietare de averi închinate, în număr de 29.

Mănăstirile închinate la Ierusalim (12):

1. Arhimandritul Atanasie, Egumenul Mănăstirii Sf. Sava.
2. Arhimandritul Ieroteiu, Egumenul Mănăst. Bărnovski.
3. Arhimandritul Chipriarh, Egumenul Mănăst. Galata.
4. Arhimandritul Gavril, Egumenul Mănăst. Caşinul.
5. Protosinghelul Vartolomeiu, Egumenul Mănăst. Nicoriţa.
6. Protosinghelul Dionisie, Egumenul Mănăstirii Cetăţuia.
7. Protosinghelul Avacum, Egumenul Mănăstirii Bărnova.
8. Protosinghelul Partene, Egumenul Mănăstirii Probota.
9. Protosinghelul Damian, Egumenul Mănăstirii Bistriţa.
10. Protosinghelul Modest, Egumenul Mănăstirii Tazlău.
11. Protosinghelul Neofit, Egumenul Mănăstirii Soveja.
12. Ieromonahul Nicandru, Egumenul Mănăstirii Frumuşica.

Mănăstirile închinate la Muntele Atonului (13):

13. Arhimandritul Macarie, Egumenul Mănăstirii Sfinţilor Trei-Ierarhi.
14. Arhimandritul Anania, Egumenul Mănăstirii Golia.
15. Arhimandritul Evghenie, Egumenul Mănăstirii Dancu.
16. Arhimandritul Agapie, Egumenul Mănăstirii Barboiu.
17. Arhimandritul Nil, Egumenul Mănăstirii Floreştii.
18. Arhimandritul Iacob, Egumenul Mănăstirii Răchitoasa.
19. Arhimandritul Sofronie, Egumenul Mănăstirii Burdujenii.
20. Arhimandritul Veniamin, Egumenul Mănăstirii Berzunţu.
21. Arhimandritul Eftimie, Egumenul Mănăstirii Mira.
22. Arhimandritul Procopie, Egumenul Mănăstirii Precista şi Răducanu.
23. Ieromonahul Natanail, Egumenul Mănăstirii Dobrovăţul.
24. Ieromonahul Daniil, Egumenul Mănăstirii Precista din Galaţi.
25. Ieromonahul Sofronie, Egumenul Mănăstirii Vizantia.

Mănăstirile închinate la Sinai (2):

26. Arhimandritul Chiril, Egumenul Mănăstirii Făstâcii.
27. Arhimandritul Antim, Egumenul Mănăstiri Frumoasa.

Mănăstirea închinată la Alexandria (1):

28. Arhimandritul Teofan, Egumenul Mănăstirii Bohalniţa.

Mănăstirea închinată la Antiohia (1):
29. Arhimandritul Ieroteiu, Egumenul Mănăstirii Păpăuţii.
.Mănăstiri închinate fără Egumeni (8):
30. Mănăstirea sfântului Ioan Gură de Aur.
31. Mănăstirea sfânta Vineri.
32. Mănăstirea sfântul Lazăr.
33. Mănăstirea sfântul Gheorghe din Galaţi.
34. Mănăstirea Hadămbu.
35. Mănăstirea Aseul.
36. Mănăstirea Dealu-Mare.
37. Mănăstirea Grăjdenii.

Egumenii sau Cârmuitorii mănăstirilor proprietare de averi neînchinate (12):

1. Arhiereul Iosif Evhanton, Egumenul Mănăstirii Răşca.
2. » Calinic Hariopoleos, Egumenul Mănăstirii Slatina.
3. » Filaret Stavropoleos » » Socola.
4. » Marchian Ierapoleos » » Coşula.
5. Arhimandritul Gherasim, stareţul mănăstirii Neamţu i Secul, ce este Chinovie.
6. Arhimandritul Nicon, Egumenul Mănăstirii Bisericani.
7. » Varnava, » » Păngăraţii.
8. » Antonie, » » Bogdana.
9. » Veniamin » » Zagavia.
10. » Iosif » » Vorona, Chinovie.
11. » Teoctist » » Mogoşeşti.
12. » Vitalie » » Goroveiu.

Adresa Egumenilor greci către Mitropolitul Moldovei, din 28 Martie (9 Aprilie):

«Inalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit al Moldovei şi Cavaler a multor Ordine kiriu kir Sofronie.

«Adresele Inalt Prea Sfinţiei Voastre din 24 a lunii curente Martie, prin care se face invitaţie subiscăliţilor de a se înfăţişă la Mitropolie spre a se înscrie în lista ce se pregăteşte pentru aplicarea art. I din Impărătescul Ferman, primind-o, sub iscăliţii cu cuvenitul respect grăbesc a supune Inalt Prea Sfinţiei Voastre, că după deslegarea ce au primit dela ai lor Kiriarhi, citatul articol al Impărătescului Ferman nu priveşte Mănăstirile şi Egumenii greci, supuşi Maiestăţii sale Sultanului, ci numai pe clerul pământean de

aici, de care se compune nația Moldoveană, și prin urmare cu părere de rău declară că nu se pot conformà cu citata invitație a Inalt Prea Sfinției Voastre.»

Scrisoarea Locoțiitorului de Episcop al Romanului Nectarie Hermeziu către Ministrul de Interne Costin Catargiu, din 8 Aprilie.

«Vă trimit în copia aci alăturată răspunsul ce mi-a făcut protopopul de Bacău, și nu voiu lipsi a vă trimite raporturile celorlalți protopopi, îndată ce le voiu fi primit.

«Directorul meu actual îmi este o mare piedică în cestiunea prezentă. Când am fost ultima dată la Iași, rugam pe d-l Ministru de Culte să mi-l scoată, și îmmânasem o notiță despre toate pretextele, cari ar puteà motivà destituțiunea sa; sunt îndestule la număr.

«Vă rog dar, scăpați-mă de acest intrigant, care profită de pozițiunea sa de secretar al meu, pentru a cunoaște fiecare pas al meu.»

Anexă: Raportul Protopopului de Bacău:

«Aici în Bacău, ca în întreg județul, spiritele sunt foarte nemulțumite de dispozițiunile Fermanului, publicat de «Gazeta». Toată lumea așteaptă momentul pentru a protestà în contra mai multor articole. De altfel pot să vă asigur că partidul care predomnește în județ, și aceasta trei pătrare din populațiune, sunt aderenți ai Unirei Principatelor, cu un Principe ereditar, și notați bine că acest partid este compus de tot ce este mai însemnat în boierime. Nu sunt decât câțivà impiegați și câțivà măgulitori, încă excepțiune la regula generală, cari se țin la o parte, așteptând ultimul cuvânt. Despre Separatism nu se mai vorbește, căci chiar acei cari în vara trecută erau în contra Unirei, astăzi s'au declarat deschis în favoarea Unirei Principatelor. Și corpul negustorilor sunt hotărîți a aderà la tot ce va decide boierimea. In cât privește poporul nu vă pot da o idee adevărată de opiniunile sale, căci, până în ceasul acesta, Unioniștii s'au abținut de orice propagandă în clasele inferioare.»

In 24 Aprilie Caimacamul Vogoride trimite Mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu următoarea comunicare:

«*Inalt Prea Sfinție*,

«Am luat știință, că unii preoți, diaconi și alți servitori bisericești, având în frunte pe unii din mai înalt cler, în loc de a-și căutà de îndatoririle Bisericei și a se face pildă poporului prin o purtare liniștită și cuviincioasă, se abat la manifestații sgomotoase, purtându-se pe ulițe cu cocărzi de colori străine

şi dând prin aceasta o rea pildă poporului deapururea liniştit. O aşà purtare din partea numiţilor, pe cari unii răuvoitori nu lipsesc a o declarà ca încuviinţată de Inalt Prea Sfinţia Voastră, mă îndeamnă, ca Şef al Statului, ce sunt dator a priveghià pentru buna stare şi linişte a poporului, a Vă poftì să binevoiţi grabnic a luà măsurile ce veţi socotì mai potrivite pentru mărginirea clerului în deobşte dela orice manifestaţii, fără pildă până astăzi şi cu totul nepotrivite, pe cât tagmei bisericeşti, pe atâta şi în contra legilor; rugându-vă totdeodată ca de măsurile ce veţi luà să-mi faceţi şi mie cunoscut prin înscris cu grăbire, *ca şi eu să le pot aduce la cunoştinţa cui se cuvine.*

«Al Inalt Prea Sfinţiei Voastre fiu sufletesc şi supusă slugă:

«N. Conachi Vogoride.»

Răspunsul Mitropolitului Sofronie Miclescu adresat Caimacamului Vogoride, din $^{14}/_{6}$ Aprilie:

«Excelenţa Voastră,

«Asupra adresei din 12 Aprilie, ce mi-aţi făcut cinste a-mî adresà, în cuprindere: că unii din preoţi, diaconi şi alţi servitori bisericeşti, având în frunte pe unii din mai înalt cler, în loc de a-şi căutà de îndatoririle bisericii şi a se face pildă poporului prin o purtare liniştită şi cuviincioasă, se abat la manifestaţii sgomotoase, purtându-se pe uliţi cu cocarde de colori străine, şi dând prin aceasta o rea pildă poporului deapururea liniştit;—am cinste a răspunde Excelenţei Voastre, că după ştiinţele ce am luat, clerul n'a făcut decât a merge să hiritisească pe d-nii Comisari, cari în numele mărinimoaselor puteri au venit în ţară spre îndeplinirea celor hotărîte prin Tractatul dela Paris, şi în privirea îmbunătăţirii soartei clerului. Dacă Excelenţa Voastră găsiţi de cuviinţă ca preoţii să fie opriţi pe viitorime de a mai merge să hiritisească pe Comisari, binevoiţi vă rog a-mi împărtăşì de îndată aceasta, pentru ca noi să facem atunci lucrarea cuvenită.

«Cât pentru cocardele de colori străine, ce-mi arătaţi prin scrisoarea Ex. V. că ar fi purtat pe uliţe tagma bisericească, o asemenea urmare o găsim şi noi neîncuviinţată, şi deşi n'am putut aflà că aceasta s'ar fi făcut de către cler, şi nici Ex. V. nu ne însemnaţi anume feţele, cari din tagma bisericească s'ar fi purtat pe uliţe cu cocarde de colori străine; însă noi cu toate acestea am dat porunci ca să se ferească toţi aceia cari fac parte din cler dela o asemenea neîncuviinţată urmare.

«Cât însă priveşte vorbele cuprinse în adresa E. V., că unii din răuvoitori nu lipsesc a declarà că ar fi de către noi încuviinţate urmările ce se impută clerului prin adresa E. V., Noi vă facem cunoscut că o asemenea declaraţie din partea arătaţilor răuvoitori nu merită de a se luà în vreo

considerație, și este departe de a puteà atinge la dignitatea noastră de Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei, care niciodată n'a fost și nici n'a putut fi atinse de asemenea imputări.

«Așteptând răspunsul E. V., cu toată cinstea suntem al E. V. către Dumnezeu smerit rugător

«Sofronie, Mitropolit Moldovei.»

Scrisoarea Patriarhului Constantinopolei Ciril adresată Mitropolitului Moldovei, din 1 Maiu:

«Ciril, din grația lui Dumnezeu, Patriarh Ecumenic.

«Prea Sfinte Mitropolit al Moldovei și prea cinstit Exarh al provinciilor mărginașe, frate al nostru iubit și plăcut, coleturgisitor al Smereniei noastre.

«Domnule Sofronie, harul și pacea Domnului să fie cu tine, scumpule Prea Sfinte.

«Pătrunși de simțiminte de prietenie față de Sfinția Ta, nu putem să ascundem durerea ce simte inima noastră frățească, văzând că Sfinția Ta ai dat din nou prilej la plângeri îndreptate în contra Ta, plângeri provocate de o purtare nepotrivită cu demnitatea Ta pontificală, din pricina unor anumite demersuri, contrarii în toate privințele vocațiunii și pozițiunii Tale.

«Sfinția Ta îți amintești că și altă dată s'au ridicat plângeri și nemulțumiri în contra Ta și că noi, mișcați de dragoste frățească către Sfinția Ta, ne-am silit să Te arătăm nevinovat și să împiedicăm furtuna ce te amenință.

«De aceea ar fi trebuit să înlături pe viitor cu prudență orice ar fi putut să-ți aducă vreo jignire sau să Te învinovățească într'un mod oarecare.

«Cu toate acestea, Sfinția Ta, urmând aceeaș linie de purtare, ne silești să-ți adresăm această scrisoare patriarhală, prin care Te sfătuim, Te îndemnăm frățește și-ți ordonăm, ca autoritate bisericească, să dai pe viitor dovadă de o purtare mai potrivită cu demnitatea Ta, pentru a preveni cu prudență urmările grave ce ar puteà rezultà dintr'însa și să Te silești a fi recomandat Bisericii de către Guvernul local, ca fiind deasupra tuturor învinuirilor ce s'au îndreptat în potriva Ta. Căci dacă vei continuà a urmà aceeaș purtare, vom fi nevoiți, cu părere de rău, să recurgem la măsuri mai energice.

«Harul lui Dumnezeu și mila lui nesfârșită să fie cu Tine.

«Patriarhul Constantinopolei, fratele Tău în Christos.

«Ciril.»

In 3 Aprilie, Ministerul de Interne al Moldovei aduce la cunoștința publică încheierea Consiliului Administrativ Extraordinar, reprodusă la pag. 480 și atingătoare de urmările unei partide din acest Principat, care și-a însușit dreptul de a se constituì formal în comitet, a

deliberà asupra ființei politice a acestui Principat, a iscàlì jurnale și a publicà programe și proclamații litografiindu-le.

Comitetul Electoral Central din Iași protestează în contra acestei deciziuni a Consiliului Administrativ Extraordinar, adresându-se Miniștrilor Afacerilor străine ai Marilor Puteri Garante:

«Tractatul de Paris și Fermanul de Convocare a Divanurilor au recunoscut locuitorilor Principatelor dreptul de a-și rostì liber dorințele lor, privitoare la reorganizarea patriei lor.

«Prin însuș aceasta, Marile Puteri au recunoscut tuturor cetățenilor dreptul incontestabil de a se întrunì, de a se consultà asupra adevăratelor lor nevoi și de a ascultà profesiunile de credință ale candidaților, pentru a puteà judecà cari dintre dânșii sunt mai vrednici pentru cea mai înaltă misiune, aceea de a reprezintà națiunea și de a decide de soartea țerii în Divanul ad-hoc.

«Acest drept cuprinde în sine acela de a formà comitete electorale și constitue o condițiune sine qua non a alegerilor, pretutindinea unde acestea nu trebue să fie o literă moartă.

«Acest drept noi trebue să-l avem, și îl avem, dacă Tractatul de Paris, actul cel mai înalt și cel mai solemn al secolului nostru, nu este o literă moartă, în ce privește Principatele.

«In consecință, noi răzămându-ne pe aceste promisiuni solemne, pe aceste principii incontestabile și legale, și după cererea unui mare număr al amicilor noștri din țeară, noi subscrișii ne-am întrunit în liniștea cea mai mare, ne-am consultat unii cu alții asupra necesităților și intereselor țerii, și ne-am constituit în comitet electoral al Unirei Principatelor, publicând în acelaș timp profesiunea de credință a acestui partid.

«Purtarea noastră a fost și continuă a fi legală, cu atât mai mult, că nici Regulamentul Organic, nici o altă Lege a țerii, nici Fermanul de Convocare nu opresc asemenea acte. Mai mult, publicarea programului partidului Unirei a fost o măsură nu numai legală, ci și necesară; căci, ajunși în ajunul reorganizării patriei noastre, Guvernul provizoriu ne-a retras orice mijloc de publicitate prin abolițiunea Legei asupra Presei din 12 Maiu 1856. Pe publicitate se razămă mijlocul de a luminà opiniunea publică asupra adevăratelor nevoi și adevăratelor interese ale Moldovei, precum și asupra persoanelor cari sunt demne de înalta misiune a reprezintà țara lor în momentul cel mai solemn și cel mai critic al istoriei noastre; numai în publicitate vom găsì mijlocul de a combate teoriile dăunătoare societății, a apărà onoarea noastră și principiile noastre politice în contra calomniilor ce se îndreaptă în fiecare zi în contra noastră, a desmințì svonurile perfide ce se răspândesc pentru a turburà liniștea și a băgà discordie între cetățeni; într'un cu-

vânt, publicitatea este singurul mijloc de a pregăti adevărata și exacta expresiune a dorințelor țerii prin Divanurile ad-hoc.

«De aceea am văzut cu o foarte mare surprindere deciziunea Consiliului Administrativ din 22 Martie curent, publicată în «Gazeta Moldovei», No. 24, declarând ilegale actele noastre de alegători și ordonând căutarea și distrugerea programului nostru.

«Această deciziune a Consiliului e menită a intimidà pe unii și a încurajà pe alții. Ea exercitează o adevărată presiune asupra opiniunilor și constitue o restricțiune a libertății electorale; și prin aceasta ea este contrarie generoaselor intențiuni ale Congresului de Paris și ale Fermanului de Convocare, cari interzic în mod expres orice influențare sau imixtiune a Guvernului provizor, ale căruia atribuțiuni se mărginesc întru a mănținea liniștea publică, pe care nimeni din acei cari aparțin numerosului nostru partid nu au turburat-o și nici gândesc a o turburà.

«Cum a putut Consiliul să califice actele noastre de ilegale, în fața atâtor promisiuni solemne ale Puterilor, și în fața întregei libertăți de care se bucură frații noștri din Valahia? Acolo, în adevăr, sub ochii Comisiunei Europeane, se țin întruniri cu mult mai numeroase, se discută prin organul presei toate înaltele cestiuni actuale, se institue comitete, se publică programe, precum și corespondențele comitetelor din provincii cu Comitetul Central.

«Hotărîrea Consiliului ne acuză că reprezintăm — «un partid care și-a în-«sușit dreptul de a se constitui formal în Comitet, de a deliberà asupra «ființei politice a Principatului, de a semnà procese verbale, de a publicà «programe, etc.»

«Acest drept a fost recunoscut de Congresul de Paris fiecărui cetățean al Moldo-Valahiei, și prin urmare nu mai are nevoie de a fi sancționat de Guvernul local, a căruia întâie datorie, impusă de Congresul de Paris și de Ferman, este imparțialitatea, neutralitatea cea mai strictă.

«Hotărîrea Consiliului mai zice încă, că «noi lucrăm lângă autoritatea exis-«tentă». Dacă prin aceasta Consiliul a voit să zică, că noi ne-am însușit atribuțiuni ale Guvernului, atunci noi respingem o asemenea imputare cu toată energia ce ne insuflă conștiința legalității actelor noastre: și declarăm în acelaș timp, că departe de a uzurpà cea mai mică părticică a drepturilor autorității, noi respectăm ordinea legală și nu uzăm decât de un drept care ne-a fost dat în vederea viitoarelor alegeri, și care a fost refuzat în mod expres numai Guvernului, și numai lui — dreptul liberei manifestări a opiniunilor.

«Mai departe, aceeaș deciziune mai adaogă — «că noi lucrăm într'un spirit «excluziv de partid, etc., etc.—». La această acuzare suntem îndreptățiți a

răspunde, că numai acte ascunse şi făcute la întunereo ar puteà fi acuzate de a fi inspirate de un spirit excluziv de partid şi de a tinde a rătăcì opiniunea publică sau a ameninţà sinceritatea alegerilor. Dar acei cari lucrează deschis, şi proclamă tare principiile lor şi tendinţele lor, şi le supun aprecierii ţerii întregi; acei cari nu întrebuinţează alte mijloace de influinţă decât publicaţiunea profesiunii lor de credinţă şi nu fac apel decât la sfinţenia cauzei lor, acestia nu pot primì o asemenea acuzare. In consecinţă atacurile făcute prin această deciziune a Consiliului în contra drepturilor celor mai mari ale cetăţenilor şi a libertăţii electorale obligă pe subsemnaţii a reclamà lângă Excelenţile Voastre în contra acestor măsuri vexatorii şi a cere revocarea lor imediată».

(Semnaţi) Georgie Sturdza, Ştefan Catargiu, Petru Mavrogheni, Constantin Hurmuzaki, Anastasie Panu, I. A. Cantacuzino, Dimitrie Cozadini, Constantin Rolla, Vasile Mălinescu.

Protocolul întrunirei Comisiunei Internaţionale Europeane din 13 Aprilie are o însemnătate deosebită, fiindcă Comisarul Otoman cereà dela Comisiune un sfat în privirea întrunirilor alegătorilor:

«Astăzi $^{1}/_{13}$ Aprilie, subsemnaţii întrunindu-ne, în urma invitării Comisarului Otoman, pentru a luà cunoştinţă despre un proiect de circulară, comunicat de Caimacam şi pe care A. S. îşi propune să-l adreseze administratorilor, Comisiunea a înţeles cuprinsul după cum urmează:

«Având în vedere că orice reuniune de persoane, cari nu sunt alegători, nu oferă nici un caracter de legalitate, Caimacamul invită pe administratorii săi să nu autorizeze întruniri de acest soiu.

«După înţelesul circulării, pentru a fi considerat ca alegător, n'ar fi nevoie să se aştepte până când listele electorale vor fi întocmite şi publicate, ci se permite persoanelor, cari se consideră autorizate de lege a fi alegători, să formeze reuniuni sub anumite condiţiuni ce li se prescriu.

«Pe lângă aceasta, circulara opreşte orice discuţie al cărei obiect n'ar fi de competinţa Divanului însuş, precum şi broşurile anonime.

«Pentru a completà această comunicare, Comisarul Otoman a adus la cunoştinţa Comisiunii o depeşă telegrafică a Inaltei Porţi, ce o primise cu două zile mai înainte şi pe care, având în vedere iniţiativa luată de Principele Caimacam, a crezut că nu trebue să o prezinte decât în ziua fixată pentru desbaterile Comisiunei asupra acestei cestiuni. Depeşa invită pe Comisarul otoman să se înţeleagă cu colegii săi şi cu Caimacamul, pentru a desfiinţà, în caz când Regulamentul Organic nu se opune, comitetele ce s'au format în unele localităţi din Valahia şi cari discută cestiuni ce sunt de competinţa excluzivă a Divanurilor ad-hoc.

«Comisarii întrebând, pentru informaţia lor, ce legi există cu privire la aceasta, Comisarul Otoman a prezintat un răspuns al Secretarului de stat, care arătă că nu există vreo lege care să oprească ori să autorizeze întrunirile pregătitoare pentru alegeri, nici vreo lege în contra întrunirilor cari nu şunt periculoase pentru liniştea publică.

«Comisarii, după ce şi-au schimbat între sine părerile asupra obiectului acestor comunicări, considerând: 1) Respunsul Secretarului de Stat cu privire la lege; 2) Că comitetele sau întrunirile politice cari au atras atenţiunea Caimacamului şi a Inaltei Porţi se moderează progresiv de câtvà timp; 3) Că deşi admit dreptul alegătorilor de a atinge cestiunile pe cari reprezentanţii lor au a le discutà în Divanuri, totuş este greu de a stabili cari sunt persoanele ce au calitatea de alegători, înainte de a se fi publicat listele electorale.

«Au căzut de acord să informeze pe Caimacam prin intermediul Comisarului Otoman, că dacă A. S. este de părere, că un sfat ce l-ar da în spirit liniştitor poporului valah şi care să explice intenţiunile bine cunoscute ale Puterilor şi să-l îndemne a amânà întrunirile electorale, până ce vor fi publicate listele electorale, ar aveà de urmare să prevină întrunirile politice, în cari se agită cestiuni rezervate alegătorilor şi Divanurilor;

«Comisiunea aprobă în unanimitate acest demers.

«Un extras din acest protocol dela cuvintele: «dacă A. S. este de părere» şi până la cuvintele «Comisiunea aprobă în unanimitate acest demers» va fi comunicat Caimacamului prin intermediul Comisarului Otoman.

«Data ut supra».

(Semnaţi) Liehman-Palmrode, Talleyrand, Bulwer, Richthofen, Basily, Benzi, Savfet-Efendi.

Timpul alegerilor pentru Divanul ad-hoc apropiindu-se, Guvernul Caimacamului Vogoride a început pregătirile pentru formarea listelor electorale, în așà fel ca ele să cuprindă cât mai mulţi dușmani ai Unirei.

In acelaș timp însă el controlà prin agenţii administrativi toate mișcările membrilor partidului unionist din amândouă ţerile.

Iată ce telegrafià Ministrului de Interne al Moldovei prefectul de Focșani, Pruncu, în ziua de 11 Aprilie:

«Omul pe care l-am expediat la Bucureşti a sosit chiar acum; mă mărginesc deocamdată a vă aduce la cunoştinţă, că Unirea a scăzut foarte mult. Kogălniceanu şi colegii săi nu s'au prezintat încă Comisarilor. Lumea la Bucureşti e nebună; Comisarul englez s'a declarat pe faţă în contra Unirei. Veţi primì cu poşta informaţiuni mai complete.»

Pentru ca listele electorale să fie alcătuite conform dorinţelor Guvernului, toţi medicii din Moldova au fost chemaţi în Iaşi, spre a-şi legitimà drepturile lor, printr'un ordin al Comitetului Sanitar cu data de 16 Aprilie:

«In urma raportului prezintat de Consiliul comunal al Capitalei, No. 428, Comitetul aduce la cunoştinţă, că toţii medicii Principatului, atât indigeni, cât şi naţionalizaţi, cari vor dovedì că au drept de a fi alegători sau eligibili pentru convocarea Divanului ad-hoc, conform art. 5 § 2 din Fermanul Imperial, să se prezinte înaintea Comitetului cu diplomele lor, pentru a se constatà calităţile ce ar puteà aveà, cum se spune mai sus, pentru a fi alegători sau eligibili.»

(Semnaţi) C. Catargiu, N. Mavrocordat.

Alte manopere întrebuinţate de Guvernul Caimacamului Vogoride în acelaş scop, precum şi mijloacele de a lo combate, de cari s'au folosit Unioniştii, sunt expuse în următoarea depeşă a d-lui Victor Place din 15 Aprilie:

«Urmez a vă da E. V. seamă de actele ce se îndeplinesc în judeţele Moldovei prin mijlocirea prefecţilor şi a arătà în amănunte existenţa manoperelor practicate de Guvern pentru a exercità o acţiune de presiune sau de fraude asupra alegerilor.

«Aceste acte se găsesc expuse în parte într'o serie de documente, din cari rezultă lămurit, că prefecţii se întrec în ameninţări în contra oamenilor cunoscuţi ca Unionişti, că întrebuinţează chiar violenţa, că încearcă a înşelà sau a intimidà pe ţărani şi pe micii proprietari, că ei abuzează de puterea administrativă, care nu li s'a dat decât pentru a mănţineà o nepărtinire completă şi o liberă rostire a dorinţelor. Pe lângă acestea se poate constatà dela început, din aceleaşi documente, că listele electorale nu vor fi sincere, şi Fermanul care atribue prefecţilor, cari au întocmit listele, dreptul de a le revizuì, însemnează că ei îşi vor îndreptà propria lor operă.

«In cât priveşte valoarea actelor acì anexate, este de ajuns să li se cunoască originea.

«Publicarea programului făcut de Comitetul Electoral din Iaşi a provocat în provincie crearea de Comitete analoage, cari au intrat în relaţii cu el.

«Aceste comitete secundare şi-au luat misiunea de a adunà informaţiuni în fiecare district şi a le adresà la Iaşi, unde se concentrează în biuroul Comitetului Central, pentru ca Comisiunea să le poată cunoaşte.

«Am primit comunicarea mai multor informaţiuni de acestea şi s'au făcut traduceri de pe originale, cari rămân acì la dispoziţia Comisiunii.

«Alte plângeri foarte numeroase mi-au mai fost comunicate verbal, dar am răspuns că nu le pot transmite decât dacă vor fi formulate în scris, și cred că în câtevà zile Comitetul va primì răspunsurile din toate județele.

Cred că nu este nevoie să insist asupra informațiunilor ce am onoare a da E. V. Intențiunile instrumentelor, pe cari Poarta le-a adus la putere, sunt destul de învederate și nu vor da înapoi dela întrebuințarea nici unui mijloc pentru a înăbușì libera exprimare a dorințelor populațiunii.»

Guvernul francez vedeà cu ochi buni atitudinea hotărîtă a Unioniștilor de a împiedicà manoperele Caimacamului Vogoride, precum și piedicile ce se puneau Unioniștilor din Muntenia. Dar în privința altor cestiuni, ce pentru Români erau strâns legate de cestiunea Unirei, el își făceà rezervele sale prin depeșa ce Comitele Walewski a trimis-o Baronului de Talleyrand, Comisarul Franciei în Principate, în 18 Aprilie:

«Guvernul Impăratului a văzut cu mulțumire primirea tot atât de cordială, cât de distinsă, ce s'a făcut Comisarului M. S. la sosirea lui în București. N'ați lipsit, Domnule Baron, de a exprimà Caimacamului sentimentele voastre personale pentru demonstrațiunile ce a ordonat să vi se facă la primire. Dar doresc să-i aduceți de asemenea și mulțumirile M. S. Imperiale.

«Am cetit cu interes expunerea primelor voastre impresiuni și modul vostru de a vedeà starea de lucruri din Principate. Nu pot decât să aprob atitudinea ce ați luat și limbagiul vostru este de acord cu vederile Guvernului Impăratului și cu instrucțiunile ce am avut onoarea a vă da. Căci D-Voastră știți ce cerem noi înainte de toate: ca populațiunile moldo-valahe să-și poată exprimà dorințele lor cu o deplină libertate. Noi nu voim o părere artificială, nici în favoarea, nici în contra Unirei. Scopul demersurilor voastre trebue să fie să combateți cât e posibil și să neutralizați piedicile pe cari adversarii Unirei ar căutà să le opună manifestării dorințelor naționale. Mai departe nu trebue să mergeți.

«Totodată nu ieșiți din limitele misiunii voastre, dacă căutați să luminați pe partizanii Unirei, făcându-i să înțeleagă că trebue să se ferească cu îngrijire de a amestecà exprimarea unei dorințe atât de legitime cu manifestațiuni cari i-ar puteà compromite succesul. In această privință am văzut cu durere, Domnule Baron, că cestiunea Prințului străin, ațâțată de spirite aprinse și la început poate de oameni cari ascultau de un cuvânt de ordine, pare a se legà tot mai mult de cea a Unirei. Trebue însă dimpotrivă a se separà.

«Nu vă sfiiți deci a declarà că, după părerea noastră, nu există mai periculoși dușmani ai Unirei decât aceia cari ridică o pretenție făcută anume ca să compromită cauza. D-Voastră știți susceptibilitățile Turciei în această

privinţă şi temerile Austriei şi rezistenţa îndârjită ce ar opune Guvernul Otoman însuş principiului Unirei, dacă ar puteà crede că noi avem intenţiunea de a pune un Principe străin în fruntea Moldo-Valahiei.

«Această eventualitate a fost dela început cea mai vie preocupare a sa, şi argumentul cel mai tare ce-l invocà împotriva sistemului Unirei erà, că acesta îi păreà că implică necesitatea unui Principe străin.

«Siliţi-vă a obţineà înlăturarea acestei cestiuni, cel puţin inoportună şi prematură, din programul ce sunt chemate să-l redacteze populaţiunile moldo-valahe prin organul Divanurilor; aceasta va însemnà a servì nu numai în mod loial, ci şi folositor cauza Unirei.

«Am convingerea că colegul D-Voastre englez va primì dela Guvernul său instrucţiuni indentice. Cu această ocazie trebue să vă spun că svonurile răspândite cu privire la dispoziţiunile Cabinetului din Londra, şi cari caută să stabilească o opoziţie între felul lui de a vedeà şi al nostru în cestiunea Unirei Principatelor, nu sunt întemeiate. Dacă convingerile Guvernului englez în această privire nu sunt atât de pronunţate ca ale noastre, el nu doreşte mai puţin decât noi, ca părerea şi nevoile reale ale Principatelor să se manifesteze.

«Deci puteţi să vă înţelegeţi pe deplin cu d-l H. Bulwer pe terenul pe care sunteţi amândoi şi doresc să întreţineţi cu el raporturi intime şi pline de încredere.»

● In aceste împrejurări grele şi încurcate, membrii Comisiunei Europeane ieau hotărîrea de a merge la Iaşi. Comisarul Franciei soseşte acolo în 18 Aprilie, Comisarul Austriei în 19 Aprilie, Comisarul Otoman în 20 Aprilie, Comisarul Sardiniei în 21 Aprilie.

Atât Unioniştii, cât şi Guvernul Caimacamului Vogoride, se pregătiră a întâmpinà pe reprezentanţii Europei.

D-l V. Place, însărcinat de Baronul de Talleyrand, trimite în 22 Aprilie un raport amănunţit Comitelui Walewski asupra intrărei Comisarilor în Iaşi.

«Membrii Comisiunei Internaţionale, a căror prezenţă erà atât de necesară în Moldova, au sosit în parte în Iaşi.

«D-l Baron de Talleyrand mă însărcinează să dau seamă E. V. de unele incidente, cari au semnalat intrarea în oraş a mai multora dintre colegii săi.

«Comisarul Austriac a fost primit cu o răceală pe care trebue să o fi simţit. In locul populaţiunii atât de numeroase, care de bună voie s'a dus întru întâmpinarea Comisarului Impăratului, şi care l-a aclamat cu atâta entuziasm, el a întâlnit la barieră opt Moldoveni, ale căror nume le am. Este adevărat că a putut vedeà ca compensaţie în drumul său plebea evreească, care aci

este sub protecţiunea Austriei şi pe care căprarii Agenţiei au condus-o înaintea lui. Sosind la otelul său, d-l Liehmann nu mai puteà aveà nici o îndoeală de antipatia ce a lăsat-o în ţară ultima ocupaţiune militară.

«A doua zi trebuià să sosească Comisarul Otoman, şi cu toată nemulţumirea ce Guvernul actual a provocat prin actele sale, o mare parte din locuitorii Iaşilor, cei mai mulţi Unionişti, s'au dus întru întâmpinarea lui Savfet-Efendi, chiar până dincolo de barieră.

«Acolo a avut loc un incident foarte regretabil şi iată informaţiunile ce am putut adunà până acum asupra lui. Puţin timp după sosirea d-lui Costin Catargiu, care precedà cu o jumătate de oră pe Comisarul Otoman, un Arap care de câtvà timp este în serviciul Administraţiei moldoveneşti, a plecat în galop şi a întâmpinat pe Savfet-Efendi la o mică distanţă de oraş. Acolo şi-a încredinţat calul unui individ necunoscut, iar el s'a urcat pe capra trăsurei Comisarului, spunând surugiilor că nu le dă voie să se oprească în faţa primei grupe de oameni ce o vor întâlnì, sub pedeapsă de a li se tăià capetele. Deci cum a sosit trăsura aproape de persoanele cari aşteptau pe Comisar spre a-i urà bun sosit, acestea s'au apropiat de porţi cu buchete strigând: Trăească Sultanul! Arapul, care scosese sabia, a început atunci să lovească în dreapta şi în stânga. Mai multe persoane au fost atinse şi unul dintre surugii a primit trei lovituri de sabie. Aceeaş scenă s'a repetat la barieră, unde aşteptau delegaţii oficiali ai Guvernului, deoarece Arapul înţelegând desigur rău ordinul ce i s'a dat, credeà că întâlneşte peste tot locul duşmani, aşà că Moldovenii, veniţi să aclame pe reprezentantul Sultanului, au fost loviţi cu sabia în strigătele de: Trăească Sultanul!

«Trăsura şi-a continuat drumul cu acelaş aparat răsboinic, şi cum mă aflam pe parcursul cortegiului, am putut vedeà însumi pe Arap şezând pe capră, cu sabia în mână şi aruncând peste tot locul priviri furioase şi ameninţătoare.

«In acest chip a ajuns la Iaşi Savfet-Efendi.

«E. V. va înţelege fără greutate impresia penibilă ce a produs în oraş această demonstraţie. Publicul a văzut într'însa reprezentarea, mai dramatică decât de obiceiu, a ameninţărilor pe cari Guvernul moldovenesc le face în fiecare zi, în numele Porţii, în contra acelora cari cer libera exprimare a dorinţelor lor.

«Vă mărturisesc deasemenea, că în urma unei atitudini atât de provocătoare, ne-am temut un moment de dezordini grave.

«E foarte bine că partidul naţional consimte să asculte cuvintele moderate, pe cari adevăraţii prieteni i le-au spus cu această ocazie, căci populaţiunea întreagă, fără deosebire de păreri, erà indignată.

«Savfet-Efendi, care a fost informat îndată de efectul deplorabil cauzat de acest individ, s'a grăbit a-şi exprimà regretele. El le-a exprimat în termini

foarte vii d-lui Talleyrand şi mie şi ne-a rugat să spunem peste tot locul că a fost adânc mâhnit de cele întâmplate. El a mai declarat că nu ştià de prezenţa unui Arap pe capra trăsurii sale şi actul aci alăturat, publicat după cererea sa, aduce la cunoştinţă modul cum judecă el o demonstraţie, care s'a întors împotriva acelora cari o pregătise.

«In seara intrării lui Savfet-Efendi Guvernul a ordonat să fie iluminat oraşul. Astfel a fost iluminaţie în două case de Moldoveni şi în cinci sau şase case de bancheri evrei supuşi protecţiunii austriace.

«Primirea ce s'a făcut a doua zi Cavalerului de Benzi s'a resimţit mult de dispoziţiile în cari se găsià populaţiunea.

«S'au dus în massă întru întâmpinarea lui. cu buchete şi panglici în colorile Unirei: albastru, roş şi galben. Strigătele cele mai entuziaste l-au însoţit pe Comisarul Sardiniei dela barieră până acasă şi atunci s'a produs un fapt, care nu e cu putinţă de a nu fi regretat.

«Numeroase drapele în colorile Unirei figurau în cortegiu şi cei ce le purtau au parcurs pe urmă câtevà străzi strigând: Trăească Unirea!

«Fără îndoeală erà supărător că aceste colori, nefiind încă în mod legal ale ţerii, au fost arborate, şi noi ne-am grăbit a blamà aceste acte. Totuş ele sunt uşor de explicat, din cauza simpatiei masselor pentru Regele Sardiniei, a cărui politică este favorabilă Unirei, din cauza urei ce poporul are în contra Austriei, al cărei reprezentant a fost primit cu atàta răceală, şi mai ales din cauza intrărei ciudate şi ameninţătoare a Comisarului Otoman. Trebue să fim mulţumiţi că protestarea poporului a găsit atât de repede ocazia de a se satisface printr'o manifestaţie, care a fost oricum foarte inofensivă şi care, fără a turburà ordinea publică, s'a mărginit la câtevà strigăte şi la o plimbare cu drapele.»

Anexă. Actul publicat în «Gazeta de Moldavia» din 22 Aprilie:

«In momentul când Ex. Sa Savfet-Efendi, Comisarul Otoman, a sosit la marginea oraşului, un individ cu turban arăpesc şi cu sabie la coapsă a luat loc pe capra trăsurii lângă vizitiu, fără ca Ex. Sa să fi observat, şi şi-a permis să scoată sabia şi să o învârtească, în scop de a intimidà şi a îndepărtà persoanele cari s'au apropiat de trăsură.

«Ne grăbim a informà publicul că îndată ce Ex. Sa a fost încunoştinţat despre acest act nevrednic, îndeplinit de un individ pe care nu-l cunoştea, a fost foarte rău impresionat, cu atât mai mult cu cât în decursul călătoriei sale dela Bucureşti până aici a primit cu plăcere persoanele, cari în trecerea sa au voit să-i vorbească şi să-i exprime sentimentele lor.

«La cererea Ex. Sale acest individ a fost arestat.»

Savfet-Efendi a fost nevoit el însuş să se convingă de atitudinea leală şi demnă a Unioniştilor, când căpeteniile mişcării naţionale se prezintară în 25 Aprilie cu următoarea adresă, care a fost cetită de Constantin Hurmuzaki :

«Principatele Moldovei şi Valahiei au dat în totdeauna dovezi, prin fapte netăgăduite, că ele ştiu să mănţie legăturile seculare, cari-i ţin strânşi de Imperiul Otoman.

«Dacă de o parte Românii consideră garanţia drepturilor lor imprescriptibile, consemnate în capitulaţiunile lor, ca o apărare a existenţei lor naţionale şi politice, ei sunt totdeodată decişi a respectà legături, al cărora folos reciproc nu se poate contestà.

«De aceea astăzi, când, în virtutea Tractatului de Paris, Principatele sunt chemate a-şi rostì liber dorinţele lor asupra organizaţiei lor definitive, noi ne grăbim a declarà solemn E. Voastre această asigurare atât de sinceră, cât şi de unanimă.

«Noi profităm în acelaş timp de ocaziunea sosirii E. Voastre între noi, pentru a reînnoì expresiunea simţimintelor noastre de devotament, de respect şi de gratitudine ce păstrăm pentru Maiestatea Sa Imperială Sultanul, care, dimpreună cu Augustii Săi Aliaţi, a binevoit să deschidă patriei noastre perspectiva unui viitor stabil şi prosper.

«Aceste simţiminte, pe cari nu le-am negat niciodată, nici chiar în zile de încercări şi nenorociri, şi legalitatea cea mai riguroasă nu vor încetà a regulà purtarea noastră.

«Calităţile eminente cari vă disting şi cari au motivat alegerea facută de Maiestatea Sa Sultanul în persoana E. V., pentru a-l reprezentà în sânul Comisiunei, ne insuflă cea mai mare încredere şi ne autoriză a fi convinşi, că nu veţi fi mult timp între noi fără a vă convinge de sinceritatea asigurărilor noastre şi a lealităţii intenţiunilor noastre.»

Atitudinea Caimacamului Vogoride şi a Guvernului său nu se schimbă, ci din contra merge înainte cu asprimea sa.

Ordinul No. 38, dat de Caimacam Departamentului de Interne în 23 Aprilie, declară orice manifestaţie pe stradă ca «o nelegiuire, care trebue să atragă după sine aplicarea legilor, după gravitatea delictului.»

Iată Ordinul publicat în Buletinul Extraordinar la «Gazeta de Moldavia.»

«Căimăcămia Principatului Moldovei. Departamentului Trebilor din Năuntru.

«Am luat încredinţare că ieri, la 10 a curentei, o grupă de individe, îm-

părechindu-se şi purtând stindarde de coloare deosebite, s'a îndeletnicit a face în public mai multe manifestaţii şi cu moduri neiertate de legi a invità pe pacinicii locuitori către demarşe cu totul împotrivitoare la păzirea bunei orândueli şi la supunerea către instituţiile ţărei, încât prin asemenea scandaloase urmări a răspândit îngrijirea cea mai vie în toate clasele societăţii.

«Pătruns de sacra datorie de a priveghià cu neadormire asupra obşteştei linişte şi a siguranţei tuturor locuitorilor, pun în vedere acelui Departament, că pentru nişte asemenea mişcări, fiind cu totul neiertate de aşezămintele poliţieneşti, pe viitorime se va păzì cea mai strictă priveghere, ca oricând ele s'ar reînnoì, să se aresteze pe cutezători, pedepsindu-se după toată asprimea legilor întru asemenea, căci datoria fiecărui adevărat patriot este de a respectà pre cât instituţiile ţărei sale, pe atâta şi liniştea compatrioţilor săi, şi a se ferì de orice instigaţie politică cu scop de a compromite viitorul Moldovei. Prin urmare o demarşă colectivă şi prin stradele oraşului, precum acea urmată ieri, fiind turburătoare liniştei publice şi doveditoare unor scopuri nepriincioase ţărei, nu poate a se privì de către Guvern altfel decât ca o nelegiuire, care trebue să atragă după sine aplicaţia legilor, după gravitatea delictului.

«N. Conaki-Vogoride.

«Secretar de Stat: P. Balş.»

In urma acestor manifestări Guvernul Căimăcămiei s'a grăbit a publicà instrucţiile Sfatului Administrativ Extraordinar al Moldovei pentru aducerea întru întocmai împlinire a Fermanului atingător de convocarea Divanului ad-hoc. Aceste instrucţii sunt din 27 Aprilie şi s'au publicat în «Buletinul Oficial al Moldovei,» No. 31 şi în «Gazeta de Moldova,» No. 31.

«1) Departamentul Cultului va face poftire Preasfinţiei sale Părintelui Mitropolit ca să binevoească :

a) A vestì tuturor Egumenilor de mănăstiri închinate şi neînchinate, ca, potrivit cu aşezământul din anul 1835 pentru cele pământeşti, şi unii şi alţii să se adune în Capitală, în locul anume destinat pentru întrunirile Divanului ad-hoc, a doua zi după împlinirea terminului de 30 zile socotite dela ieşirea «Buletinului», a listei egumenilor de mănăstiri, având în osebi a alege câte doi deputaţi clerici pământeni dintre ei, adică : patru în total, fără a puteà să iea parte la alegeri nimeni alţii decât numai singuri Egumenii.

b) A vestì Preoţilor din Capitala Iaşi, reşedinţa Mitropoliei, de a se întrunì într'acelaş local, a treia zi după împlinirea terminului publicaţiei prin foaia oficială, spre a se alege un deputat dintre ei, iarăş fără să iea parte la alegeri nimeni alţii decât numai singuri aceşti preoţi.

«2) Departamentul Cultului va face împărtăşire Preasfinţitului Episcop de Huşi, şi Preasfinţitului Locotenent de Episcop al Romanului de a convocà preoţii din ambele reşedinţe episcopale ale Moldovei, Roman şi Huşi, după împlinirea terminului de 30 de zile al publicaţiei prin foaia oficială a listei preoţilor, spre a numì dintre ei câte un deputat la Divan pentru fiecare eparhie, întocmai după textul Impărătescului Ferman.

«3) Departamentul Trebilor din Năuntru, însărcinat cu publicarea tuturor listelor de alegeri, spre a nu se prilejì confuzie în operaţiile alegerilor, de îndată să facă deşteptare prin «Buletinul Oficial» tuturor boierilor şi fiilor de boieri de orice rang, proprietari de moşie şi proprietari simpli de pământ, prevăzuţi la art. 3 al Inaltului Ferman, precum şi proprietarilor de casă de prin oraşele de reşedinţă a ţinuturilor şi a celor din Capitală, ca în termini de 15 zile dela data foaiei, să se înfăţişeze la administraţia locală, şi orăşeni la Eforiile respective, cu titlurile proprietăţilor spre întocmirea şi îndeplinirea listelor, ce sunt în lucrare, unde vor dovedì vârsta lor, dritul de pământeni sau împământeniţi, după formele prescrise de Regulamentul Organic, anexa lit. X din capitolul al IX-lea, că se bucură de întregirea driturilor politice şi că sunt proprietari de moşii lucrătoare, libere de orice ipotecă, conform şi explicaţiilor publicate prin «Buletinul Oficial», No. 24, de către Secretarul de Stat sub No. 1.049.

«4) De asemenea se vor deşteptà şi feţele prevăzute la art. 5 din împărătescul Ferman, adică persoanele dedate unei profesii libere, precum profesorii şcoalei Statului şi membrii Academiilor sau ai Societăţilor literare, ştiinţifice, recunoscute de Guvern, precum şi medicii şi legiştii înzestraţi cu diplome regulate, şi inginerii civili pământeni, sau acum şi legiuiţi împământeniţi, îndeplinind şi unii şi alţii funcţiile sau arta lor de 3 ani, recunoscuţi în oraşul unde rezidează, ca în terminul arătat să se înfăţişeze la muncipalităţi spre înregistrare.

«5) Capitala Iaşi va da patru deputaţi la Divan; Botoşanii şi Focşanii câte doi, iar celelalte oraşe şi reşedinţe câte unul.

«6) Pentru locuitorii pontaşi, lucrători de pământ, se vor luà de bază tăbliţele oficiale alcătuite de către cea din urmă catagrafie, şi aleşilor se va plătì, potrivit art. din Ferman, câte 14 lei pe fiecare zi de om, din Vistierie, prin Departamentul din Năuntru.

«7) Completându-se listele şi primindu-se de către Departamentul din Năuntru, el va şi urmà a le publicà prin foile oficiale în terminul prescris de 30 zile succesiv şi în ordinul cuvenit, ca şi alegerile să poată începe îndată după împlinirea terminului, şi a procede fără întrerupere.

«8) Obştiile satelor în cea dintâi zi după împlinirea zilelor de publicaţii, vor păşì către alegerea a doi delegaţi dintre locuitorii pontaşi, cari întru-

nindu-se de îndată la punctul Privighitoriei, vor alege dintre dânşii doi alegători; aceştia, unindu-se la reşedinţa ţinutului cu aleşii celorlalte ocoale ale ţinutului, vor alege dintre dânşii pe deputatul lor la Divan, întocmai după glăsuirea Inaltului Ferman. De asemenea Privighetorii, având în vedere lista proprietarilor de moşii în întinderea de 99 fălci cel mult, şi 10 fălci cel puţin din cuprinsul fiecărui ocol, îi va întrunì la tactul ocolului spre a-şi alege dintre dânşii cu majoritatea glasurilor 5 alegători, cari au a se duce la reşedinţa ţinutului, unde, unindu-se cu ceilalţi veniţi dela celelalte ocoale din clasa lor, vor face alegere dintre ei a deputatului pentru Divan, întocmai după Impărătescul Ferman, înţelegându-se că acela care ar aveà mai mult de 99 fălci intră în clasa II, având însă şi celelalte cerute însuşiri.

«9) A doua zi după expirarea terminului de 30 zile al publicaţiei, se vor întrunì la reşedinţa ţinutului proprietarii mari înscrişi în lista respectivă şi vor păşì în alegerea deputaţilor, după modul prescris după punturile de mai sus.

«10) Toate corposurile electorale de pe la ţinuturi se vor prezidà de către administratori, după instrucţiile şi rândueala statornicită dela înfiinţarea Reglementului pentru alegerile deputaţilor ai obşteştilor adunări, iar acelor de pe la ocoale de privighetori, afară numai de acei prevăzuţi la art. 5, cari se vor prezidà de preşedintele eforiei.

«Aşà precum prin Impărătescul Ferman toate clasele societăţii sunt chemate a expune dorinţele sale pentru revizia statutelor şi a reglementelor lucrătoare, şi fiindcă toate clasele au a desbate cestiile atingătoare de interesele ei proprii în comitete speciale, apoi Departamentul din Năuntru va aveà îngrijire şi va da instrucţiile cuviincioase spre a nu-şi prilejì confuzii la alegere, ca listele alegătorilor de fiecare clasă să fie specificate şi că acei cari au a votà în puterea dispoziţiilor Inaltului Ferman la No. 2 şi 3, să nu intre în numărul acelor cari sunt chemaţi a votà după § 1, 2, 3 şi 4, din art. V, asemenea şi aceştia să nu intre la No. 2 şi 3.

«12) Amestecul amploiaţilor în operaţiile electorale nu are alt scop decât stricta observaţie a regulelor aşezate şi păzirea bunei linişte, prin urmare ei nu vor puteà sub nici un motiv a aveà amestec la votul alegătorilor, cari trebue a fi scutit de orice influinţă, şi vor aveà îngrijire ca operaţiile electorale să se facă cu imparţialitatea prescrisă în Ferman.

«13) Administratorul va aveà mai vârtos în băgare de seamă ca alegerile comunelor să se facă cu cel mai mare ordin, să nu împiedice pe cultivatori dela lucrările agricole, şi mai vârtos ca persoanele străine să nu se introducă între dânşii cu scopul de a influenţà asupra spiritului lor, sau a le da socotinţe; oriunde s'ar întâmplà astfel de lucrări, Dregătorul ţinutului va oprì pe al lor autor, pentru ca ei să fie mărginiţi după lege.

«14) Fiecare deputat din fiecare clasă însemnată prin Inaltul Ferman va primì îndată după a sa alegere înscris adeveritor din partea Administratorului sau a secretarilor, cu care se va înfăţişà la Divan, când alegerile vor fi încheiate şi se va convocà deschiderea lui.»

«Ministru din Năuntru, C. Catargiu».

Acestor instrucţiuni a urmat circulara Logofătului Vasile Ghika, Ministru de Interne, către Administratorii judeţelor din 30 Aprilie.

«*Domnul meu*,

«Excelenţa Sa Prinţul Caimacam, prin Ofisul său, a binevoit a mă chemà la ocârmuirea Departamentului Trebilor din Năuntru. Misia aceasta, după evenimentele ce încearcă poziţia actuală a ţerii, este nu numai grea, dar şi delicată ; m'am bizuit însă a luà asupră-mi această povară, întâiu pe încredere că sentimentele de moderaţie şi ale unui duh neprihănit de purtare, într'o epocă aşà de inportantă pentru patria noastră, nu vor lipsì dela compatrioţii mei, şi al doilea, în speranţa concursului, pe care contez din partea tuturor funcţionarilor ramului administrativ.

«Cestia viitoarei organizaţii din lăuntru, ce ni s'a făgăduit prin binevoitorul Ferman al M. S. Imperatorului Suzeran în înţelegere cu înalţii săi Aliaţi, este cestia zilei de astăzi.

«Ea ar fi fost ferită de agitaţiile ce în parte a încercat, dacă pregătitoarele sfătuiri ale cetăţenilor îndrituiţi s'ar fi făcut fără sgomot, dacă adunările numeroase la unele din localităţi ale Principatului n'ar fi privit poate la manifestări dezordonate şi compromiţătoare pacinicei liniştiri a poporului. Iar mai cu seamă dacă acele adunări n'ar fi adoptat numire nepotrivită de cluburi, comiteturi şi altele de asemenea, netolerate sub oricare guvern, şi dacă, în sfârşit, duhul de loialitate şi imparţialitate, pe care cu deosebire recomand d-tale, Domnule Administrator, ar fi predominat în toate ocaziile, căci pe cât egalitatea în faţa legei este sufletul dreptăţii, pe atâta şi ţinerea bunei armonii dintre cetăţeni în dreptate şi respect este o datorie administrativă de căpetenie şi care va servì de temelie în lucrările atingătoare de atributul d-tale.

«Domnule Dregător, dela înţelepciunea concursului d-tale aştept pentru ţinutul ce administrezi respectarea legilor în toată vigoarea lor. Reglementul Organic şi Manualul Administrativ sunt deodată în multe cazuri destule deslegări. Respectarea liniştei publice, ce mai mult decât altădată cere neadormirea poliţiei, trebue să ocupe mai cu osebire îngrijirea d-tale ; vei aveà dar privighere a fi totdeauna în mijlocul oricărei împrejurări de fire provocătoare bunei orândueli spre a restrânge şi a prevenì din vreme, prin

bine chibzuite măsuri, influințele pernicioase ce ar puteà aduce neliniște publicului, lățindu-se prin așà măsură echilibrul legal al duhului Tratatului din 30 Martie și care, în conformitatea Fermanului Impărătesc, făgădueşte în Principat concursul unui Divan ales de toate clasele, spre revizuirea statutelor țerii; înțelegându-se că, pe cât Guvernul va aveà de păzit stricta neutralitate în ceeace priveşte libera exprimare a unor așà nevoi, pe atâta este dator și cu stăruință va privegbià ca această măsură să nu fie mijloc de rea cugetare și de rătăcire a publicului, ci să se mărginească în înțelegerea lucrărilor în cercul numai a celor câți după înaltul Ferman sunt îndreptățiți în desbatere.

«Acestea, Domnul meu, păzindu-le cu strictețe și loialitate, nu mă îndoesc că veți trage stima compatrioților și mulțumirea Guvernului, precum și la din împotrivă vă va privì o serioasă răspundere.

«V. Ghika».

Comitetul Central al Unirei trimite în 1 Maiu comitetelor din județe o circulară, în care face istoricul primirii membrilor Comisiunei Europeane în Iași.

«Iertați-ne că, preocupați de primirea Comisarilor, și îmbulziți cu o mulțime de lucrări căşunate din sosirea acestor bărbați, cari ne țin astăzi soarta în mâinile lor, nu v'am putut împărtăși încă cele ce s'au petrecut în sfera noastră politică.

«Acum însă când lucrurile încep a-și luà o direcție mai hotărîtoare, și noi putem cunoaște mai limpede starea în care se află trebile noastre, cu plăcere ne grăbim a încunoștință și pe d-voastră.

«Tânguirea trimisă prin deputații noștri dela Bucureşti a produs rezultatul cel mai mulțumitor.

«Mergerea lor acolo a grăbit cu mult venirea la noi a Comisarilor, cari au voit să se încredințeze prin sine însuși despre adevărul plângerilor noastre. După amănuntele cercetării făcute, și după cele petrecute chiar în ființa Comisarilor, ei s'au încredințat cum că noi, departe de a fi mărit lucrurile, am fost arătat mai puțin chiar decât este viul adevăr. Comisarii, nefiind însă în complet aici, n'au putut luà nici o hotărîre definitivă, totuș suntem autorizați a crede cum că peste cinci, șese zile, întorcându-se la Bucureşti, măsurile ce se vor luà de către Comisie, vor fi în favoarea liberei și sincerei rostiri a dorințelor.

«Primirea Comisarilor Puterilor amice cauzei noastre a fost însoțită de un entuziasm așà de mare, încât cu toții ne-au arătat cele mai măgulitoare mulțumiri din partea lor. Nu mai puțin ne mândrim și noi de buna primire

ce s'a făcut marilor oaspeţi prin ţinuturile pe unde au trecut; exemplu care a avut o înrâurire binefăcătoare chiar şi asupra Capitalei.

«Despre întâmplarea neplăcută ce am avut la sosirea Comisarului turc, veţi fi auzit şi d-voastră, dar fiindcă ştirile, până când ajung prin ţinuturi, se prezentează de multe ori sub o faţă neadevărată, vă însemnăm aici adevărul întru aceasta.

«Adversarii cauzei noastre, necruţând nici un fel de mijloc spre a ne face rău, au trimis se vede înadins pe un Turc ce se află aici în Capitală, de s'a pus pe capra trăsurei, în care venià Comisarul Otoman. Omul acela, în minutul când lumea adunată voià să încunjure trăsura, strigând să trăească Sultanul, scoase sabia, începù a o învârtì în toate părţile spre a depărtà pe cei ce se apropiau. Mulţimea s'a retras de îndată, trăsura şi-a urmat calea, lăsând în urmă cea mai mare indignaţie. Aceasta a fost cauza pentru care oamenii partidei noastre, tocmai după trecere de mai multe zile, au felicitat de bună venire pe E. S. Savfet-Efendi, adică după ce mai întâiu Excelenţa Sa a cerut formală iertăciune despre cele întâmplate, şi după ce a declarat deputaţilor noştri, cum că urmarea Turcului de pe capră nu numai n'a fost poruncită de E. Sa, dar încă că nici persoana, nici fapta acelui individ nu-i erà cunoscută. Aceste încredinţări ni s'au repetat de către Exc. Sa şi în ziua înfăţişării partidei noastre.

«Văzând adversarii noştri cum că nici provocarea făcută de către zisul Turc cu sabia scoasă nu ne-a făcut să ne abatem din statornicia şi liniştita cale, pe care păşim spre neclătita noastră ţintă, s'au silit prin toate chipurile a arătà manifestările noastre pline de entuziasm pentru sosirea Comisarilor, ca nişte semne prevestitoare de turburări. Aşà ni s'a imputat plimbarea pe uliţele Capitalei a unui mare număr de tineri şi oameni din popor cu muzică şi cu steaguri tricolore în fruntea lor, manifestaţie care s'a făcut fără ştirea Comitetului şi s'a descuviinţat de el, care însă se poate lesne explicà prin istoria săbiei. Guvernul a socotit de cuviinţă a oprì pe viitor asemenea manifestări; o ordonanţă s'a şi publicat întru aceasta.

«O altă întâmplare desplăcută, urmată în zilele trecute, a fost şi arestarea d-lui I. Negură. Pretextul arestării sale erà că d-lui, dând prin mâna ofiţerului competent un bacşiş muzicei şi jandarmilor, ce au fost faţă la primirea Comisarilor, prin aceasta ar fi voit să corupă miliţia! O acuzare aşà de putredă a trebuit să cadă de sine, şi d-l Negură este acum iarăş liber.

«Efectul ce au sperat unii oameni, că ar produce asemenea arestări, a fost cu totul contrar dorinţelor lor, şi s'a întâmplat că au căzut ei înşişi în cursele ce le-au fost întins.

«Schimbarea d-lui C. Catargiu s'a făcut cu scop de a înăduşi reclamaţiile Comisarilor asupra mai mult decât părtinitoarei sale administraţii. Noi ne-am

silit însă a convinge pe Comisari, cum că este de neapărat o schimbare de sistem, iar nu de persoane.

«Imboldiţi de patimi şi ne mai având nici o nădejde de izbutirea cauzei lor pe drumul legal al rostirii majorităţii, credincioşi sistemului lor de acuzare, adversarii Unirei s'au încercat din nou în zilele de pe urmă a pârî pe Unionişti ca revoluţionari şi turburători liniştei publice. De astă dată însă pâra fu formală. O jalobă se purtă din casă în casă şi din instanţe în instanţe spre a fi acoperită cu iscălituri; dar în curs de o săptămână abià s'a iscălit de vreo şasezeci indivizi, când apoi a şi căzut în mâinile partidei noastre. Dintre persoanele subînsemnate, abià cinci sau şase sunt din acele îndrituite după Ferman, şi anume persoanele cunoscute de capi cetei Antiunionistă. Toţi ceilalţi sunt amploiaţi ai Guvernului şi câţivà sudiţi austriaci şi greci. Copie de pe actul acesta s'a dat Comisarilor, şi credem că nu puţin va contribuì de a le dovedì cine sunt antiunioniştii şi cari le sunt mijloacele lor de acţie. Jaloba antiunioniştilor perise de pe masa Directorului Judecătoriei de Iaşi, căruia i s'a fost dat de către preşedinte spre a o subscrie. Din a cui poruncă nu se ştie, acest amploiat s'a fost arestat, dar după două oare i s'a dat iarăş drumul.

«In faţa dar a unor asemenea împrejurări, purtarea partidei noastre este de sine dictată. Când suntem acuzaţi ca revoluţionari şi turburători, când se zice că Unirea ar pune societatea în pericol, dacă nu s'ar luà măsuri în contra ei, noi trebue să păzim ordinea legală şi cea mai mare linişte.

«Prin o atitudine plină de demnitate, ă dăm cea mai vie desminţire viclenelor imputări ce ni se fac. Orice nanifestări sgomotoase trebue să le înlăturăm cu totul, orice provocări din partea adversarilor noştri trebue să le respingem cu dispreţul ce trebue să ne insufle nişte mijloace înjositoare ale unor oameni în desperare şi convicţia de care suntem pătrunşi, căci orice atacuri şi loviri, din partea oricui, vor dobândì o deplină satisfacere pe drumul legalităţii, singura cale demnă de marea cauză ce apărăm. Tribunalul nostru cel mai înalt este Comisia Europeană; dela dânsa trebue să aşteptăm totul. Ea este acum însărcinată chiar şi cu schimbările ce s'ar socotì de cuviinţă a se face în privirea Fermanului de convocare, fără însă a schimbà principiile lui.

«Aşà dar încrederea în înalta Comisie, păzirea liniştei şi bunei ordine, dar totodată şi curaj cetăţenesc, activitate, energie, perseveranţă pe calea legalităţii, să fie neschimbata deviză a noastră a tuturor.»

D-l Victor Place comunică în 2 Maiu Comitelui Walewski intrigile interioare din Ministerul Caimacamului Vogoride.

D-l de Talleyrand informează pe E. V. despre căderea Ministrului de Interne,

d-l Costin Catargiu, ale cărui acte arbitrare și violente am avut ocazie adeseori a vi le aduce la cunoștință.

«Imi rămâne acum să vă expun în ce chip a părăsit puterea Ministrul acesta.

«Reprobarea generală ce a produs el a devenit atât de mare și ultimele lui măsuri purtau pecetea unei astfel de nerușinări, încât Turcii înșiși au sfârșit prin a recunoaște că aveau într'însul un prieten prea compromițător.

«Astfel din momentul în care Savfet-Effendi și-a dat Caimacamului consimțimântul la retragerea lui Catargiu, Prințul Vogoride a căutat să se despartă de ministrul său.

«De altfel el erà obligat întru câtvà la aceasta, din cauza atitudinei ce luase soția sa. Principesa Vogoride, care, după ce a întrebuințat toate mijloacele de convingere pe lângă soțul ei pentru a obținea destituirea d-lui Catargiu, s'a retras la țară. Acì au venit din toate părțile Moldovei svonurile despre relele fapte ale acestui om și a adus desperarea în sufletul ei cu totul devotat țărei.

«Intr'aceea sosirea Comisarilor în Iași a făcut pe Caimacam să simță nevoie de prezența soției sale, pentru a face onorurile casei, și i-a scris rugând-o să vină acasă. Principesa i-a răspuns prin Principele Alexandru Moruzi, că atâta timp cât d-l Catargiu va fi Ministru, ea nu se va întoarce în Iași.

«Principele Moruzi mai adaugă, adresându-se d-lui Vogoride: «Ați venit în «Moldova numai de câțivà ani, fără de a aveà nimic; nu aveți altă avere «decât zestrea ce v'a adus-o fiica lui Konaki. Ea v'a iertat purtarea din trecut «și delapidarea unei părți din această mare avere; dar nu vă va iertà o tră-«dare față de patria sa, care ar fi trebuit să fie și a voastră. Astfel astăzi nu «posedați decât ceeace aveți dela dânsa, și printr'un divorț poate să vă arunce «pe drumuri, de unde v'a luat. Nu știu deci dacă vă convine această șansă «pentru realizarea speranțelor ce Turcii vă lasă să întrevedeți. Deocamdată «Principesa vă cere retragerea d-lui Costin Catargiu, și numai cu această con-«diție se va întoarce acasă».

«Am auzit aceste vorbe dela însuș Prințul Moruzi, care timp de două zile nu l-a lăsat în pace pe Caimacam.

«Ostenit, pe lângă aceasta autorizat și de Savfet-Effendi, și după ce a primit asentimentul Austriacilor, cari aveau în rezervă un demn urmaș pentru d-l Catargi, Prințul Vogoride a consimțit în sfârșit a-i cere demisia.

«Dar în timpul acestor tratative, s'a și răspândit în oraș svonul despre apropiata retragere a d-lui Catargiu. El fusese informat, și cu o seară înainte de a se retrage s'a dus la Caimacam ca să-i ceară oarecari explicațiuni asupra svonurilor, a cărora răspândire, ziceà el, nu puteà decât să-i atingă autoritatea.

«Prințul Vogoride, care luase dejà hotărîrea, dar care ca demn fiu al Fanarului știe să mintă cu o rară nerușinare, răspunse d-lui Catargiu, strângându-i amândouă mâinile: — «Dragă prietene, să știi că atâta timp cât voiu fi Caimacam, d-ta vei rămâneà Ministru de Interne».

«A doua zi dimineața l-a chemat la dânsul și, fiind de față și Prințul Moruzi și d-l Milu, Ministru de Finanțe, i-a cerut dimisia.

«D-l Catargiu, deși cunoaște mai bine decât oricine valoarea ce se poate pune în țara aceasta pe cuvântul dat, a fost la început atât de surprins de contrastul între această cerere și asigurările ce i se dăduse în ajun, încât rămase câtevà minute fără să răspundă. Revenindu-și în fire, el a zis Caimacamului, că ar dorì să cunoască motivele acestei purtări. «Vi le voiu spune, după ce voiu primì demisia», răspunse Prințul Vogoride. «Și eu nu-mi voiu da-o decât când voiu cunoaște motivele», a fost replica d-lui Catargiu.

«Discuția a urmat pe acest teren ridicol, până când d-l Catargiu a declarat că nu va face nimic, înainte de a consultà pe Comisarul Otoman.

«Deci s'a dus numai decât la Savfet-Efendi. Nu știu ce s'a întâmplat la întrevederea lor; dar ieșind de acolo, d-l Catargiu și-a dat demisia.

Urmașul său este Logofătul Vasile Ghika, acela care a fost propus de Austriaci să fie Caimacam la moartea lui Teodor Balș, și care a lăsat o faimă atât de deplorabilă, când a fost timp de un an Ministru de Finanțe, sub ultimul Domn.

«Nu spun nimic despre această persoană, despre care vă va informà d-l de Talleyrand. Il cunosc de multă vreme ca un om foarte inteligent, foarte șiret, foarte capabil, dar mai ales foarte capabil ... de orice. Venirea lui la putere nu înseamnează deci decât o schimbare de persoană, care nu aduce nici o modificare sistemului de constrângeri și fraude, ce Guvernul austro-turc, care stăpânește actualmente Moldova, este hotărît să-l urmeze în contra liberei exprimări a dorințelor populațiunii; d-l Vasile Ghika va aduce însă mai multe forme și mai multă prudență decât predecesorul său și prin aceasta va fi și mai periculos.

«Circulara ce a publicat ieri mi se pare că-i dă cu prisosință măsura, căci printre frazele destul de încurcate și cu toate vorbele de nepărtinire și legalitate, ce nu se uită niciodată în actele destinate publicității, se simte în fiecare rând amenințarea și planurile de constrângere.

«De altfel intențiunea Guvernului moldovean de a stăruì în sistemul său reiese și mai bine din destituirea d-lui Beldiman, Ministru de Culte, și din împrejurările ce au însoțit ieri retragerea sa.

«D-l George Beldiman, care nu și-a ascuns niciodată simțimintele sale antiunioniste și care face parte din prea micul număr de persoane, cari au

acest sentiment drept convingere, mi se păreà că intră cu prisosință în programul, a cărui realizare o urmărește Căimăcămia.

«D-l Beldiman este de un caracter blând, cuminte, moderat și deși a consimțit în mai multe rânduri să facă demersuri pe lângă Mitropolit și cler, pentru a-i atrage în partidul separatist, a căutat totdeauna să se mănțină în limitele cele drepte.

«In ultimul timp sosirea Comisarilor a dat ocazie populațiunii atât de apăsate să-și facă cunoscute adevăratele ei simțiminte.

«E. V. știe că toate clasele societății au ieșit întru întâmpinarea fiecărui Comisar pentru a-i aclamà și membrii clerului s'au văzut și ei în mare număr la aceste manifestații.

«De atunci și în mai multe rânduri Mitropolitul, precum și majoritatea Episcopilor, Arhimandriților și Preoților, au mers să viziteze pe Comisari și le-au comunicat dorințele, temerile și speranțele lor. A fost pentru întâia oară că clerul a luat o atitudine atât de lămurită și Guvernul, care știe ce influință va aveà această purtare asupra țărei, este foarte supărat.

«Prințul Vogoride s'a plâns deci cu amărăciune Mitropolitului de cele întâmplate, și fără îndoeală d-l de Talleyrand va informà pe E. V. de cererile ce Caimacamul le-a făcut prelatului.

«Negăsindu-l destul de mlădios, după cum se aștepta și neputând să obțină nimic, Prințul Vogoride a dat ordin Ministrului de Culte să pedepsească aspru preoții cari au luat parte la demonstrații.

«D-l Beldiman, care de fapt ar fi fost împiedicat de a procedà altfel, s'a mărginit a adresà câtevà observațiuni verbale unui anumit număr de preoți.

«Nici Caimacamul, nici cei cari îl conduc sau îl ațâță, n'au fost mulțumiți de această moderațiune și ieri, într'o discuție destul de vie, Prințul Vogoride i-a imputat d-lui Beldiman slăbiciunea. Acesta i-a răspuns că legile nu dau Ministrului de Culte nici un mijloc de a pedepsì pe preoți, că de altfel el nu găsià în actele ce li se impută nimic de dojenit, că în sfârșit, născut în Moldova, el vrea să trăească și să moară acì liniștit, și că prin urmare nu se simte dispus a întrebuințà violențe în contra clerului.

«La aceasta Caimacamul a răspuns că va ști să găsească un alt ministru energic, care nu se va oprì în fața unor astfel de scrupule și a concediat în mod brutal pe d-l Beldiman, cerându-i demisia. Acesta și-a dat demisiunea și un anume Alexandru Sturdza, care are reputația de a fi și mai violent decât d-l Costin Catargiu, a fost numit Ministru de Culte.

«Ne putem deci aștepta peste puțin să vedem Consiliul de Miniștri, ațâțat de d-l Sturdza și condus de d-l Ghika, stăruind într'o cale și mai compromițătoare.

«Imi mai rămâne să dau seamă E. V. de un incident destul de curios, ce s'a petrecut în Iaşi înainte cu câtevà zile.

«Guvernul posedă, afară de funcţionari, pentru a-l secondà, câţivà oameni, în fruntea cărora se află un anume Istrati, despre care am vorbit în depeşile mele precedente şi pe care Caimacamul Balş îl făcuse Ministru de Lucrări publice.

«Acest individ a redactat o mică adresă către Savfet-Efendi, în care separatiştii uzând, fără îndoeală, de dreptul lor, agită foloasele ce cred a vedeà în mănţinerea separaţiunei între cele două Principate.

«Fără a cercetà aci valoarea argumentelor lor, este de mirare că vorbesc de demersuri, ce tind să le violeze privilegiile, şi în special că îndrăznesc să spună că aceste demersuri pot să turbure liniştea publică.

«Aceasta este tactica Guvernului, de a prezintà totdeauna ordinea ameninţată de către Unionişti, pentru a fi autorizat să guverneze cu asprime şi a arătà că o intervenţie străină este totdeauna în perspectivă.

«Toate aceste uneltiri n'ar aveà mare importanţă, dacă n'ar fi opera directă a agenţilor Guvernului.

«Adresa fiind prinsă, s'au descifrat semnăturile şi au rămas surprinşi de a vedeà printre ele semnăturile Ministrilor de Interne şi Finanţe.

«Pe scurt, cel mai mare număr de semnatari sunt funcţionari şi chiar străini şi nu se găsesc între ei decât şase persoane cu dreptul de a fi alegători sau eligibili.

«Abià patru sau cinci nume sunt de ale unor indivizi, numiţi în limba ţărei cu expresiunea despreţuitoare de «ciocoi.» Cam de acest fel sunt toţi cei cari în adresă se intitulează reprezentanţi ai tuturor claselor sociale. O stare analitică de semnături însoţeşte actul în cestiune, pe care d-l de Talleyrand îşi propune să-l alăture la documentele ce le trimite E. V.

«S'ar fi dat cu drept cuvânt puţină importanţă acestui act, care oricum descoperă mai ales, prin numele celor semnaţi, slăbiciunea partidului separatist, dacă nu s'ar fi văzut că în realitate ea este opera Guvernului.

«Inainte de a fi pusă în circulaţie, ea a fost prezintată Caimacamului şi aş fi foarte surprins dacă n'ar fi fost supusă aprobării prealabile a lui Savfet-Efendi.

«Pe urmă a fost purtată de funcţionarii unei administraţii, a cărei primă datorie ar trebuì să fie nepărtinirea şi abţinerea, şi în sfârşit au mers cu neruşinarea până acolo, încât au strâns semnături şi în tribunale. De acolo a dispărut.

«Ori câtă supraveghere s'a pus pentru păstrarea ei, a fost de ajuns un moment de distracţie din partea unui director de tribunal, pentru ca acest act să fie sustras. Se pare că în momentul dispariţiei ei, sala erà plină de

lume şi că imediat Preşedintele Tribunalului a pus să se închidă uşile pentru a puteà perchiziţionà toate persoanele prezente. Dar unul dintre asistenţi a avut prezenţa de spirit să iea o hârtie oarecare din buzunar, să o rupă şi să o arunce în bucăţi pe fereastră strigând: «Duceţi-vă de vă căutaţi petiţia în stradă.» Fiecare a căutat să meargă să adune bucăţile; în îmbulzeală cel ce aveà petiţia se furişă, şi când s'au adunat bucăţile, s'a observat că nu erau decât o hârtie fără nici un folos.

«Ar fi fost mai bine să tacă de acest incident ridicol. Dar Guvernul a comis greşeala de a arătà prea mult interes pentru a regăsì petiţia.

«Fără nici un ordin şi la simpla cerere a unui particular cunoscut ca separatist, subşeful poliţiei a arestat pe directorul căruia îi fusese dată mai în urmă petiţia. Acesta a fost ţinut închis câtvà timp; l-au ameninţat cu moartea pentru a-l face să mărturisească şi nu l-au liberat decât când s'au convins că nu ştià nimic, şi mai ales cá au avut prostia de a fi amestecat acţiunea guvernului într'o afacere de această natură.

«Astăzi e dovedit, printr'o nouă probă, adăugată la atâtea altele, că Guvernul interimar al Moldovei nu se dă înapoi dela nici un mijloc pentru a face să triumfe politica excluzivistă, în serviciul căreia s'a pus. Am avut de atâtea ori ocazia să arăt că nu dau o mare valoare faptului, că aduc o probă mai mult şi de altfel de acum înainte este rolul d-lui Comisar de a lămurì pe E. V. asupra situaţiunii.»

Un Ordin de zi, adresat armatei de Caimacamul Vogoride în 4 Maiu, caracterizează situaţiunea sa ca supus otoman:

«Maiestatea Sa Imperială Sultanul, binevoind a-mi face cadou un cort la fel cu cel al comandantului suprem al armatelor sale, eu îl ofer oştirii moldovene, ca o dovadă de bunăvoinţa mea şi satisfăcându-mi prin aceasta dorinţa ce am avut totdeauna de a-mi arătà în orice ocazie dragostea mea particulară pentru armata Patriei.»

Secretarul de Stat Paul Balş adresează în 4 Maiu o scrisoare Departamentului de Interne, prin care arată măsurile poliţieneşti în contra Comitetelor Unioniste şi a programelor acestora.

«Luând în considerare cuprinsul referatului No. 5.977 al Onor. Departament, citat mai sus, relativ la uneltirile unui partid din acest Principat, care şi-a luat dreptul de a se constituì formal în Comitet, care deliberează asupra situaţiunii politice a acestui Principat, punându-şi semnătura sa colectivă pe procese verbale şi publicând programe şi proclamaţiuni litografiate, — Sfatul Administrativ Extraordinar socoteşte să iea cu privire la aceasta următoarele hotărîri:

«Că astfel de Comitete, cari nu sunt recunoscute de Guvern, cari lucrează în afară de autoritatea existentă în Principat şi au ramificaţiuni în toate capitalele judeţelor, sunt prin însăş natura lor atinse de ilegalitate şi nu pot fi îngăduite, căci cu cât Guvernul este mai însufleţit de cea mai mare dorinţă de a vedeà viitoarele alegeri prezidate de cea mai perfectă nepărtinire, cu atâta are dreptul de a apărà alegerile de orice influinţă sau de orice amestec, care într'un scop excluziv de partid ar fi de natură a induce în greşeală şi a face să se primejduească sinceritatea alegerilor. Deci Sfatul Administrativ este de părerea, că date fiind împrejurările, măsurile cele mai indispensabile ce trebue să le iea Departamentul Internelor, care este depozitarul puterilor înaltei poliţii, sunt următoarele:

«1. Să se dea ordin tuturor comisarilor de poliţie şi celorlalte autorităţi legal constituite, că deşi este îngăduit tuturor locuitorilor ţărei să se bucure de dreptul alegătorilor de a discutà liber şi de a se sfătui cu privire la viitoarele alegeri, nu e mai puţin adevărat, că existenţa unor Comitete cari lucrează să încline spiritul poporului mai mult spre o părere decât spre alta, într'un spirit excluzivist de partid, este prejudiciabilă adevăratelor interese ale ţărei.

«2. Să confişte şi să distrugă orice program sau proclamaţiune, care ar aveà o astfel de tendinţă, peste tot locul unde s'ar găsì în ţară.

«3. De a publicà tendinţele de acest fel emanate dela un Comitet ca acela numit mai sus, pentru edificarea publicului în general.

«Deci această hotărîre a Sfatului Administrativ se comunică prin Secretarul de Stat Onoratului Departament al Internelor spre regulă».

Baronul de Talleyrand-Périgod telegrafiază în 7 Maiu din Iaşi d-lui Thouvenel: «Savfet-Efendi şi Caimacamul s'au adresat la Constantinopole pentru a obţineà *înlocuirea Mitropolitului.* Singurele învinuiri aduse în contra acestui prelat sunt părerile sale unioniste. Sunt decişi să facă totul pentru a-l împiedicà să prezideze Divanul».

Depeşa Comitelui Walewski către Baronul de Talleyrand, din 9 Maiu, în care-i arată că Marele Vizir, temându-se de turburări în Principate, semnalează necesitatea de a trimite în Moldova şi Valahia oştiri turceşti.

«Mehmet Gemil Bei a venit să-mi cetească o comunicare, prin care Marele Vizir îi semnalează necesitatea de a trimite trupe otomane în Principatele Moldova şi Valahia, bazându-se pe aceea că agitaţia ce domneşte în provincii poate să provoace turburări iminente.

«Cum este posibil ca despre acest demers al Guvernului Otoman, care trebue să se fi făcut şi pe lângă celelalte Puteri semnatare ale Tratatului din Paris,

să fi mers svonul în Principate şi să provoace oarecare nelinişte, cred că e bine să vă informez că nu i-am ascuns d-lui Ambasador al Turciei surprinderea ce-mi făceà propunerea sa. I-am spus că din multele informaţiuni ce le primesc din Principate, nimic nu-mi indică, că ordinea materială ar fi primejduită şi că dacă se manifestează oarecare agitaţie la apropierea alegerilor, ea se datoreşte manoperelor Caimacamilor. Am adăugat că nu trupe este oportun a se trimite în Principate, ci instrucţiuni bune pentru aceşti funcţionari.

«Pe urmă i-am amintit lui Mehmet Gemil Bei, că Puterile semnatare Tratatului de Paris, invitând populaţiunile româneşti să-şi manifesteze pentru întâia oară dorinţele lor într'o formă regulată şi în deplină libertate, au înţeles să excludă orice motiv de influinţă externă şi înainte de toate aceea care ar rezultà din prezenţa unui corp de armată străină. In sfârşit am terminat zicând, că dacă s'ar întâmplà, în contra oricărei probabilităţi, ca să izbucnească turburări în Principate, ar trebui — afară de un caz de urgenţă absolută — să se amâne până după operaţiunile electorale intrarea trupelor, a căror prezenţă acolo s'ar crede necesară pentru a asigurà mănţinerea ordinei.

«Aceeaş primire a obţinut comunicarea turcească la Londra. Lordul Clarendon a spus d-lui Musurus, şi noi împărtăşim în întregime părerea lui, că chiar în cazul când ar izbucnì ciocniri parţiale în unele locuri din Principate, faptele acestea n'ar fi de ajuns pentru a motivà intervenţia armată a Turciei şi că această intervenţie n'ar puteà aveà loc decât într'un caz de răsboiu civil general sau de revoluţiune declarată, şi după ce Puterile semnatare Tratatului din Paris îi vor fi recunoscut nevoia absolută.

«Cunosc corespondenţa Ministrului nostru la Berlin. Când i s'a făcut Domnului de Manteuffel comunicarea Marelui Vizir, el a răspuns Trimisului Turciei, că veştile ce le primeşte din Principate nu-l fac să creadă că ordinea ar puteà fi acolo turburată şi că forţa armată locală i se pare de altfel cu totul îndestulătoare pentru a mănţineà ordinea».

D-l Victor Place arată Comitelui Walewski, în 15 Maiu, sistemul de destituiri din funcţiunile publice şi de înlocuiri, practicat de Caimacamul Vogoride.

«Sistemul destituirilor din cauza părerilor unioniste continuă tot aşà ca şi înlocuirea celor destituiţi prin oameni compromişi, dela cari nu se cere decât promisiunea de a lucrà în contra Unirei.

«De curând a fost supus acestei operaţii stranie Divanul de apel.

«Aga Niculae Burki, membru al acestui tribunal, s'a pomenit destituit şi înlocuit cu d-l Pappafil, care sub Guvernul Prinţului Ghika a fost scos din

serviciu pentru defraudări considerabile, dovedite şi constatate printr'un referat al Ministrului de Justiţie.

«D-l Ştefan Silion destituit, şi înlocuit prin d-l Dimitrie Burduja, om de afaceri al Prinţului Vogoride.

«D-l Ştefan Grigoriu, înlocuit din cauza părerilor sale unioniste şi înlocuit cu Ioan Scorpan, al cărui singur merit este că e separatist.

«Un oarecare Filipide a fost numit supleant la Tribunalul de apel, deşi n'a făcut niciodată parte din magistratură. El e un delapidator dovedit şi tăinuitorul abuzurilor lui N. Cantacuzino în Ministerul său de Interne sub Prinţul Ghika şi de atunci a rămas funcţionar al d-lui Cantacuzino, actualmente Ministru de Justiţie.

«Deci în afară de faptul odios al acestor destituiri, un lucru izbeşte mai mult: valoarea oamenilor cari sunt aleşi ca succesori.

«In zadar opinia publică respinge astfel de alegeri, în zadar se ridică în potriva lor antecedentele, purtarea, actele lor, aceşti oameni sunt separatişti sau promit să fie; este de ajuns şi în orice caz sunt motive să se aleagă astfel de instrumente pentru a apără o cauză, care până acum n'a fost susţinută decât prin mijloace necinstite.

«De altă parte serviciul militar dă ocazie la promoţiunile cele mai scandaloase.

«Nu eră de ajuns că o armată mică, abià de 2,000 de oameni, dădeà curiosul spectacol al unui personal ofiţeresc, în care sunt vreo 60 de coloneli; numărul ofiţerilor creşte pe fiece zi şi ultimele două numere ale «Gazetei» oficiale conţin peste 30 de promoţiuni nouă.

«Ministrul de Răsboiu se plânge că Caimacamul face promoţiuni direct din propria lui iniţiativă, chiar fără să aştepte sau să ceară prezentarea reglementară. Intre altele Ministrul de Răsboiu a observat că toţi ofiţerii astfel creaţi sunt fii de alegători şi voiu adăogà că un oarecare Andrei Stamati, destituit de Prinţul Ghica pentru defraudările cele mai revoltătoare, a fost numit şeful intendenţei militare. Nu se puteà să i se încredinţeze un post care să convină mai bine instinctelor lui rapace.

«Este bine de observat că toate promoţiunile sunt contrarii art. 19 din Regulamentul Organic, care opreşte pe Caimacami de a acordà grade în armate ori ranguri de boierie. Acest abuz de ranguri poate aveà mare influinţă pentru alegerile ce se pregătesc.

«Domnitorul Mihail Sturdza, pe care scrupulele nu-l prea împiedicau, s'a servit mai de multe ori de acest mijloc când aveà vreo temere de rezultatul unei alegeri. Astfel Prinţul Vogoride se străduşte a urmà acest exemplu şi a făcut în urmă nişte numiri de boieri, cari s'au semnalat cu toţii prin activitatea de a secondà manoperele Guvernului. Cred inutil de a le trans-

crie acì ,numele, dar nu pot să nu arăt o împrejurare foarte semnificativă, care a însoțit numirea lor:

«Caimacamul a ținut să predeà el însuș decretele indivizilor, pe cari îi «răsplătià și le-a ținut această cuvântare: «S'a spus atât de mult că autori-«tatea domniei mele s'a sdruncinat, încât am voit să dau o dovadă de puterea «ei, chiar în prezența d-lor Comisari. Această dovadă constă în exercițiul «deplin și întreg al prerogativelor ce mi se tăgăduesc. Deci vă acord, Dom-«nilor, titlurile arătate în aceste decrete». Este ușor de înțeles ce armă și ce mijloc de corupțiune va aveà Guvernul în mâinile sale, dacă i se lasă dreptul de a conferì titluri. De altfel el e dispus să uzeze din belșug de acest drept. S'au pregătit și semnat mai multe mii de decrete de boierie; titlurile și numele se lasă în alb și decretele vor fi trimise în județe. In momentul alegerilor prefecții vor chemà pe alegători și le vor zice: «Dacă votați «pentru candidatul Guvernului, o să vă dau cutare rang. Iată decretele în cari «n'am decât să vă pun numele și rangul, asupra căruia am convenit. Sunt «gata să vă plătesc».

«Aceste decrete au în țară o influință foarte mare, căci ele conferă boieria și toate privilegiile împreunate cu dânsa, de aceea puține arme atât de puternice sunt în mâna unui Guvern neleal.

«Intr'adevăr scandalul a ajuns la cele din urmă margini; trebue să vină cineva în această țară pentru a asistà la un astfel de spectacol. Dar mai trebue ca oamenii, cari îndrăznesc să-l facă, să știe că sunt susținuți în orice împrejurare de către Puterile de o rea credință egală cu a lor și în special trebue să li se fi făcut, pentru a-i îndemnà, niște promisiuni prea seducătoare.»

In $^{2}/_{14}$ Maiu Funcționarii separatiști adresează Comisarului Turciei Safvet-Efendi următoarea petiție:

«Excelență,

«Intemeindu-ne pe generozitatea și mărinimia Maiestății Sale Sultanului. Augustului nostru Suzeran, care garantează Moldovei mănținerea vechilor privilegii cunoscute de către glorioșii Sultani; Intemeindu-ne pe textul acelor privilegii, prin cari Inalta Poartă ne asigură păstrarea Moldovei, păstrarea autonomiei Moldovei și păstrarea Guvernului nostru național; Intemeindu-ne pe Tratatul încheiat la Paris în 30 Martie, prin care Marile Puteri întăresc privilegiile Moldovei și rămânerea ei sub suzeranitatea Inaltei Porți: Noi cunoaștem o abatere și o răsturnare a acelor privilegii, o jignire a Tratatului de Paris, o urmare ilegală, fuzia Moldovei cu Valahia, fuzie care n'a existat niciodinioară.

«Convinși totodată că o asemenea fuzie ar fi funestă în toate privirile, că ea ar deșteptà rivalități între noi și Valahieni, cari ar provocà nenorociri

şi intervenţii; — Incredinţaţi că prin această transformare s'ar compromite existenţa patriei noastre; — Incredinţaţi că şi interesele sociale ale Moldovei de asemenea s'ar compromite pentru ale Valahiei, care între alte avantagii ar posedà şi avantagiul majorităţii; — Incredinţaţi că fericirea patriei noastre trebue să o aşteptăm dela instituţii bune, iar nici cum dela întinderea teritorială prin unire cu Valahia; — Dorind a păstrà şi în viitor pacea şi armonia cu Valahia, şi a nu da nimănui prilegiu de intervenţie sub oricare nume sau pretext; — Dorind a aveà întreaga noastră autonomie şi o putere legislativă neatârnată de puterea domnitoare, dinaintea căreia să fie răspunzători funcţionarii Statului; — Dorind, în sfârşit, a nu pierde Moldova şi privilegiile ei moştenite şi câştigate, în schimb pentru un viitor eventual şi nesigur; — Păstrând recunoştinţă şi simpatie pentru prosperitatea Imperiului Otoman: — Am aşteptat cu încredere şi în completă linişte compunerea Divanului ad-hoc, chemat de a rostì dorinţele în privirea reorganizării Statutelor şi Regulamentului actual..

«Insă, văzând cu îngrijire, noi locuitorii din toate clasele Moldovei, evenimentele ce se desfăşură chiar în prezenţa Excelenţei Voastre, văzând că în loc de repausul atât de dorit, după o lungă agonie şi calamităţi de un şir de ani, cari au apăsat obosita noastră Patrie, ne găsim acum expuşi unor lucrări ţintitoare a ne lovì privilegiile, şi a compromite liniştea Moldovei: — Cu umilinţă supunem Augustului nostru Suzeran, prin organul Excelenţei Voastre, rugămintea noastră, ca în temeiul legăturilor ce ne sunt garantuite prin vechi capitulaţii şi prin Tratatul de Paris, să ni se păstreze Moldova şi autonomia ei, singurul mijloc pe care se reazemă liniştea şi fericirea ţărei.

«Avem onoare a ne însemnà

«Ai Excelenţei Voastre prea plecaţi şi supuşi servi:

(Au iscălit) «Panaioti Balş, Secretar de Stat, Ministru Afacerilor străine; Colonel Rossetti, adjutant Caimacamului; Maior Christea, comandant militar al Capitalei; Colonel Scheletti, adjutant Caimacamului, director Departamentului de Interne; A. A. Sturdza, director Departamentului Finanţelor; Ioan Drăghici, director Departamentului Lucrărilor publice; C. Carp, membru Divanului domnesc; A. Sorociano, candidat la Divanul domnesc; G. Cigara (străin, supus rusesc), membru Divanului domnesc; Teodor Burada, preşedinte Tribunalului criminal; Spătar Pancrati, preşedinte Tribunalului din Iaşi; Gheorghe Caliman, ispravnicul de Iaşi; C. Voinesco, membru Divanului legislativ; P. Rado, vornic portăreilor; B. Drăghici, controlor Statului; C. Balaeş, cassierul Departamentului Finanţelor; D. Gane, membru Divanului legislativ; J. Eni, preşedinte Tribunalului din Piatra; Costinesco, judecător la Tribunalul din Piatra; G. Asachi, arhivist Statului şi redactor «Buletinului Oficial»; Em.

Codrescu, membru Divanului; M. Străjescu, agent principal al Guvernului pentru propaganda antiunionistă; N. Drossu, director la Departamentul de Interne; Const. Alcaz (supus rusesc), secretar Consiliului sanitar; P. Sterian, şef de secţiune la Departamentul Lucrărilor publice; T. Albineţ, idem la Interne; Antoniadi, idem la Secretariat de Stat; A. Braesco, idem la Finanţe; Malcoci, secretar la arhiva Statului; Calici, revizor la Departamentul de Interne; Florescu, şef de biurou la departament de interne; A. Boghian, funcţionar la Departamentul de Finanţe; B. Stamati, protocolist la Tribunalul din Iaşi; I. Lazarini, profesor la şcoala Statului; I. Sacara, idem; B. Gregori, director poştelor; G. Vasiliu, funcţionar la poliţia din Iaşi; A. Steriadi (străin), subdirector vămilor; Castrino (străin), funcţionar vamal; M. Mihailescu, idem; Schinteiu, idem; Farra (supus austriac); Ioan Ciudin, fără proprietate; Scarlat Climenti. idem; Chirica, idem; C. Palladi, idem, T. Romanu, idem; J. Beker, idem; C. Gane, idem; G. Plastara (străin), supus grecesc; Calliarchi, idem; Papazoglu, idem; G. Papafil; N. B. Docan; Alecu Balş, logofăt; J. Alexandrescu; N. Istrati, postelnic; I. Istrati, spătar.

Depeşa d-lui Thouvenel către Comitele Walewski, din 18 Maiu, expune situaţia politică din Constantinopole:

«Ramazanul pricinueşte nişte trăgăneli faţă de cari n'am ce să fac; dar sper ca cu primul curier să pot transmite E. V. o copie de pe instrucţiunile pe cari Poarta s'a văzut nevoită a le trimite lui Savfet Efendi, în urma demersurilor mele pe lângă Marele Vizir.

«Din nenorocire nu cred că o atitudine mai corectă din partea Comisarului otoman ar fi de ajuns pentru a schimbà starea de lucruri arătată de d-l Baron de Talleyrand. Rapoartele d-lui Baron de Richthofen şi ale d-lui Benzi, cari mi-au fost comunicate, sunt tot atât de precise şi de întristătoare. Dacă este foarte regretabil că mărturisirea d-lui Basili nu s'a adăogat la cele ale colegilor săi, totuş sper că d-nii Comisari ai Franciei, Prusiei şi Sardiniei vor luà act de protestarea ce li s'a remis în Iaşi, pentru a provocà, cel puţin din partea mojorităţii Comisiunii Europeane, un act pe baza căruia să pot încercà a obţineà cevà la Constantinopole.

«Cererea ce aş fi formulat-o singur pentru a obţineà destituirea Caimacamului Moldovei şi a ministrilor săi ar fi fost un incident prea grav şi nu m'am crezut autorizat să trec cu atâta sgomot peste instrucţiunile ce Guvernul Impăratului le va combinà fără îndoeală cu Cabinetele, cari ţin ca şi el să cunoască adevăratele dorinţe ale populaţiunii moldoveneşti.

«Limbagiul meu a fost destul de categoric, pentru ca să pregătească Poarta

la exprimarea cea mai severă a nemulţumirei noastre, şi am găsit la d-l Ministru al Rusiei, la d-l Ministru al Sardiniei şi la d-l Insărcinat de afaceri al Prusiei întreg ajutorul ce-l puteam aşteptà până la primirea ordinelor guvernelor lor.

«Ar fi fost zadarnic, Domnule Comite, să mă adresez d-lui Internunciu al Austriei, dar am crezut că trebue să informez în mod sumar despre demersurile mele pe d-l Ambasador al Angliei şi să-l rog a mă secundà.

«Lordul Stratford mi-a răspuns în aceşti termini:

«Scandalurile şi nedreptăţile, de cari îmi vorbiţi, îmi sunt necunoscute, «afară de menţionarea lor în adresa D-voastre. Nu înţeleg de ce d-l Henry «Bulwer nu s'a dus la Iaşi, însă d-l Stanley, care-l reprezintă acolo, este mul«ţumit de Prinţul Vogoridi. Se pare că greutăţile provocate în Bucureşti nu «există în Moldova, unde prin urmare se procedează fără încetare la execu«tarea Fermanului. Mi se pare că acestea privesc autorităţile locale şi nu pot «înţelege modul de a vedeà al unor Comisari, cari, separaţi de colegii lor, şi-au «permis un act de intervenire, care după părerea mea ar fi fost mai potrivit «să se facă din partea întregei Comisiuni. Fiind informat că Poarta cunoaşte «nu numai simţimintele D-voastre în această privinţă, dar şi ale altor trei «reprezintanţi, m'am crezut dator să i le fac cunoscute şi pe ale mele.»

«Deşì exprimată sub forma condiţională, doctrina Ambasadorului englez e foarte lămurită şi E. V. poate judecà ce ajutor pot sperà din partea colegului meu atât acum, cât şi mai târziu. I-am trimis pentru edificarea lui personală petiţia Moldovenilor către Comisiunea Europeană şi am răspuns adresei luì, că cu tot regretul de a nu-i împărtăşì părerea, voiu continuà a face tot ce va depinde de mine, în conformitate cu instrucţiunile ce am, pentru a asigurà libertatea şi sinceritatea operaţiunilor electorale în Principate.

«Deci am redactat pentru d-l Outrey instrucţiunile ce am onoare a le transmite alăturat E. V. şi am rugat pe d-nii Butenief, Durando şi de Gundlach să însărcineze pe primii lor dragomani de a face astăzi un demers, care să-l silească şi pe Reşid Paşa a se explicà cu ei.

«Marele Vizir ştiu că a fost extrem de surprins de idea că manoperele Caimacamului Moldovei ar puteà fi considerate, din cauză că nu sunt pedepsite, ca o ofensă a demnităţii Puterilor, cari ieau în serios ancheta ordonată de Congres şi înclin a crede că discuţia se va face cu folos pe acest teren, dacă Rusia, Prusia şi Sardinia vor consimţi a o pune deodată cu noi. Ceeace pare în orice caz neîndoios, e că fără o lovitură puternică, intrigile Porţii, excitate de Austria, tolerate de Anglia şi servite de instrumente oarbe, vor triumfà la Iaşi şi probabil şi la Bucureşti. In cât priveşte acţiunea mea personală, îndrăznesc a spune că-mi va fi imposibil a o împinge mai departe

fără a pune în cauză, în contra datoriilor mele de Agent și a drepturilor mele de Ambasador, politica Guvernului Imperial.

Depeșa d-lui Victor Place către Comitele Walewski, din 21 Maiu, descrie arestările politice ordonate de Vogoride:

«In ziua de 4 a lunii trecute am adus la cunoștința E. V., că arestările politice m'au îndemnat a face împreună cu colegii mei prusian și rus un demers colectiv pe lângă Caimacam, spre a obținea oarecari lămuriri pentru Comisiunea Europeană.

«Prințul Vogoride ne-a repetat cu insistență, că nu va da informațiuni decât la o cerere scrisă din partea noastră. Am bănuit de sigur că aceasta nu erà decât o cursă pentru a aveà ocazia să ne dea un răspuns în felul aceluia ce ni l-a dat la 4 Aprilie și a cărui copie am trimis-o de curând. Cu toate acestea am crezut că erà necesar să se pună cestiunea în chip definitiv, pentru a nu lăsà nici o îndoeală asupra modului nerușinat, cum înțelege Guvernul Caimacamului a-și împlinì mandatul. De altfel cum cunoșteam dela însuș Prințul Vogoride și dela Ministrul său de Externe pretențiile ce le are față de Comisiune, doriam să-i cruț d-lui de Talleyrand conflictul ce i se pregătià, preferam să-i micșorez gravitatea, luându-l pe socoteala mea. Am scris prin urmare Caimacamului o scrisoare, în care mărginindu-mă a-i aminti promisiunea verbală ce mi-a făcut, îl rog să-mi dea asupra arestărilor informațiuni, pe cari să le pot transmite Guvernului meu și Comisarului Imperial.

«Răspunsul ce mi-a dat prin Ministrul său de Externe nu mai lasă nici o îndoeală asupra sistemului ce a adoptat: de a lucrà în mod nelegal, de a nu da înapoi dela nici o manoperă perfidă pentru a falsificà alegerile, și de a refuzà apoi orice explicație care l-ar incomodà. Această procedură este cea mai comodă și mi-a spus cu gura mare că este hotărît să se servească de ea față de Comisiune la prima cestiune ce i se va prezintà. Este dar important a ști ce însemnează în acest caz pentru Caimacam Comisiunea.

«Supus și plecat în fața Comisarilor turc și austriac, a căror îndrumare o urmează cu o ascultare admirabilă, el nu se îndreptează decât în contra acelora dintre Comisari, cari voesc o aplicare legală a Tratatului din Paris.

«El este foarte mult încurajat pe această cale de Agenții austriac și turc, cari găsind în el un om care le face perfect afacerile lor, au natural interesul să anihileze cât se poate de mult rolul de înaltă supraveghere a Comisiunii.

«Dar ceeace arată o rară nerușinare este îndrăzneala, cu care Caimacamul sprijinește sistemul său pe autonomia Principatelor. Pe când de o parte supune cele mai mici acte ale administrației sale și alegerea tuturor funcțio-

narilor la aprobarea Comisarului Porţii şi Agentului austriac, fără să creadă că prin aceasta autonomia este atinsă, de altă parte nu-i este teamă să spună că informaţiunile date Comisarilor de bună credinţă ar compromite această autonomie. Este nevoie de mare răbdare pentru a rămâneà în marginile politeţei, asistând la un spectacol, care pe lângă toate nu e decât o continuă bătaie de joc în fapte şi vorbe a Congresului din Paris.

«Ceeace agravează situaţia este că dacă Guvernul moldovenesc este autorizat să răspundă astfel la toate cererile de explicaţiuni, ce vor adresà Consulii în numele Comisarilor lor, rolul nostru de observatori şi informatori va fi de un folos neînsemnat, căci ne va fi imposibil a verificà cevà.

«Sunt cu atât mai obligat să semnalez acest inconvenient, cu cât listele electorale vor apăreà şi momentul alegerilor se apropie.

«Atunci fără îndoeală se vor face abuzurile cele mai mari, şi fiindcă Guvernul va refuzà să răspundă la cererile noastre, ne va fi aproape imposibil să confruntăm diferitele asertiuni. Caimacamul are totdeauna răspunsul gata: «Aceasta nu priveşte decât pe Moldoveni şi Guvernul lor, iar Consulii n'au «să se amestece.»

In acest moment apare din nou în foaia oficială a Guvernului Francez «Moniteur Universel» din 21 Maiu un nou avertisment:

«Guvernul moldovenesc nu se mulţumeşte să influenţeze votul alegătorilor, ci vrea să-şi rezerve şi alegerea candidaţilor. Pentru a-şi ajunge scopul, a recurs la un expedient care încoronează sistemul de constrângere şi de arbitrariu ce-l urmăreşte cu atâta îndârjire. Paragraful V al Fermanului de convocarea Divanurilor ad-hoc determină numărul deputaţilor ce trebue să trimită fiecare oraş. Capitala va trimite din partea ei patru deputaţi. Evident că corporaţiunile de negustori şi de industriaşi vor da cel mai mare număr de alegători. Căci fiecare din ele va delegà câte trei împreună cu starostele ei. Guvernul moldovenesc a înţeles cât ar fi de important pentru realizarea proiectelor sale a se numì de corporaţii alegătorii cari împărtăşesc vederile sale. Prin urmare a însărcinat pe starostele cel mare, care-i este devotat, să supună starostilor celor 34 de corporaţiuni un proces verbal, pe care să-l semneze în alb, după ce vor fi indicat pe o foaie separată numele candidaţilor lor. In posesiunea acestui document, acoperit de semnături, Guvernul va puteà înscrie într'însul fără grijă numele alegătorilor ce-i vor convenì şi face să triumfeze ideile lui în numele dorinţei poporului. Acest fapt va păreà de sigur de necrezut şi m'aş fi sfiit eu însumi de a-i da credinţă, cu toate cele ce se întâmplă sub ochii mei, dacă nu mi-ar fi fost afirmat de însuş starostele unei corporaţiuni, care mi-a comunicat în acelaş timp procesul verbal pregătit de Guvern.»

O telegramă a Baronului de Talleyrand-Périgord comunică Comitelui Walewski în 25 Maiu, că abuzurile Caimacamului Vogoride întrec orice bună cuviință, și arată deciziunea Comisarilor Franciei, Prusiei, Rusiei și Sardiniei de a nu intrà în relațiune cu un Divan convocat sub astfel de auspicii :

«Rapoartele Domnului Place din 15 și 17 Maiu dovedesc că abuzurile Caimacamului Moldovei, cu privire la dispozițiile electorale, întrec marginile rușinei. Conivența Austriei este învederată. Savfet fiind absent, Comisiunea nu este constituită. In înțelegere cu colegii mei prusian, rus și sard, m'am crezut dator a declarà astăzi în Procesul Verbal al primei ședințe și în mod preventiv, că nu este potrivit cu demnitatea Puterilor reprezentate în Comisiune de a aveà să trateze cu un Divan convocat sub astfel de auspicii. Aceasta este intențiunea mea, afară de a nu voiu primì un ordin al E. V. sau o părere contrarie a d-lui Thouvenel, căruia îi comunic această depeșă. Dacă Caimacamul și sistemul ce el reprezintă nu vor fi schimbați, alegerile din Moldova nu vor fi decât o comedie nedemnă.»

Depeșa d-lui Thouvenel către Comitele Walewski din 25 Maiu dă relațiunea stării de lucruri și a intrigilor din Constantinopol:

«Am avut onoare a anunță E. V. în postscriptul ultimei mele depeși, că Marele Vizir, în urma unor nouă demersuri din partea mea, la cari s'au alăturat Ministrii Rusiei, Sardiniei și Insărcinatul de afaceri al Prusiei, s'a hotărît să supună încă odată Consiliului cestiunile rezolvite la început într'un sens, pe care am declarat că nu-l pot admite, și anume : — 1. Comisarul Otoman în Principate va primì ordin să se întoarcă numai decât la București. — 2. Ministrul Afacerilor străine va convocà oficial pe reprezentanții Puterilor semnatare Tratatului din Paris, pentru a hotărî asupra pretențiunei Caimacamului Moldovei de a procede la operațiunile electorale, fără a aștepta soluțiunea îndoelilor relative la interpretarea unor clauze ale Fermanului.

«Imi rămâne să raportez cum s'au petrecut lucrurile.

«Primul dragoman al Ambasadei a prezintat lui Reșid Pașa o copie a instrucțiunilor anexate la depeșa mea din 18 Maiu, chiar în momentul în care A. S. îl informà confidențial despre proiectul stabilit în ajun de a-mi adresà mie, precum și d-lor Butenief, Durando și Gundlach o notă verbală, dictată de Ambasadorul Angliei și de Internunciul Austriei, să respingă ca nefundată cererea noastră principală. Marele Vizir și-a exprimat dorința de a arătà Lordului Stratford și Baronului de Prokesch singurul act în care părerea mea a fost consemnată, cu motivele ce o sprijiniau, și d-l Outrey s'a

grăbit să consimtă la această comunicare. E. V. va vedeà din cele două documente alăturate acì, că colegii mei, luând cunoştinţă de argumentele mele, au găsit o ocazie mai mult de a persistà în părerea lor şi de a expune o teorie cu totul opusă. Ei nu s'au mărginit numai a discutà cestiunea controversată, ci au contestat natura şi validitatea înţelegerii stabilite între noi înainte cu trei săptămâni, pentru a supune cercetării Comisiunii Europeane îndoelile ce ni s'au prezentat; şi ca şi cum n'ar fi fost deajuns atâta, ei şi-au expus într'un mod foarte curios preocupările cari sunt cu siguranţă mobilul purtării lor. Deşi îndrăznesc să atrag atenţiunea E. V. asupra textului însuş al instrucţiunilor d-lui Ambasador al Angliei şi ale d-lui Internunciu al Austriei către primii lor dragomani, cred folositor a expune mai jos puncturile cele mai semnificative.

«Iată mai întâiu, cum se exprimă d-l Baron de Prokesch : «A oprì executarea Fermanului în Moldova din cauza îndoelilor de interpretare ridicate «în Valahia... ar însemnà a subordonà şi a pune astfel într'o stare de depen-«dinţă una faţă de cealaltă cele două provincii, a căror independinţă reci-«procă este unul din privilegiile cele mai vechi şi mai sfinte garantate de «Poartă».

«Lordul Stratford reia la rândul său cestiunea în aceşti termini :

«Nu este nevoie să punem temeiu pe incidentele produse; este de ajuns că «spiritele s'au aprins în cestiunea Unirei, că Comisarul Otoman şi-a făcut in-«trarea în Iaşi în mijlocul unei mulţimi aţâţate, că spiritul de partid s'a de-«clarat în cluburi şi procesiuni, etc., etc».

«In cât priveşte argumentul final, care cuprinde o apologie indirectă a tuturor scandalurilor administraţiei Prinţului Vogoride, trebue de asemenea amintit, că d-l Ambasador al Angliei l-a afirmat, deşi aveà pe masă, împreună cu o scrisoare în care i se semnalau impresiunile d-lui Baron de Talleyrand, ale d-lui Baron de Richthoffen şi ale d-lui Benzi, voluminosul Memoriu adresat Comisiunii Europeane de bărbaţii cei mai consideraţi şi mai cinstiţi din Moldova.

«A bănui mai dinainte că Caimacanul este în stare să nu-şi cunoască datoriile sau să denatureze intenţiile bune ale Puterilor, ar însemnà a duce zelul şi prevederea la exces.

«D-l Baron de Prokesch, recunosc, nu-şi ascunde jocul. El proclamă sus şi tare, că Austria este contrară Unirei şi va face totul pentru a o împiedicà. El însuş lucrează în consecinţă şi-i urmăreşte scopul, fără să-i pese de mijloace. Mă aşteptam deci să-l am de adversar şi nu-l învinuesc pentru nici o armă întrebuinţată în contra mea. Ceeace mă miră este că o afacere, în care nu este de regulat decât o cestiune de drept şi nu este de lămurit decât o cestiune de bun simţ, a fost transformată în o luptă de avant-pos-

turi privitoare la Unirea Principatelor. Mă mir că în această luptă d-l Internunciu al Austriei are de secundant pe d-l Ambasador al Angliei, că d-l Stratford într'un document oficial laudă dispozițiile Ministrilor turci, exagerând importanța unei agitații, pe care Lordul Clarendon a găsit-o de curând cu totul naturală și cu totul simplă, și că taxează de zel excesiv, de prevedere neoportună o îndoeală oarecare asupra lealității Prințului Vogoride.

«In acelaș timp, când se prezintau intrucțiunile celor doi colegi ai mei lui Reșid Pașa, acesta erà îndemnat să se opună în contra pretențiilor intolerabile ale Ambasadorului Franciei, și declarà că dacă s'ar convocà o Conferință, ei n'ar luà parte la dânsa. Aceasta însemnează a se da Marelui Vizir curajul de a înfruntà amenințarea, pentru care mi-am pus stăruințele. Domnii Ministri ai Rusiei, Sardiniei și d-l Insărcinat de afaceri al Prusiei și-au îndreptat stăruințele lor în acelaș sens, ca și mine.

«Mi-am dat cu scrupulozitate toată osteneala, în comunicările mele directe precum și în cele cu cari am însărcinat pe primul dragoman al Ambasadei, ca mănținând cu tărie hotărîrea mea de a nu primì ca încheiere a desbaterilor nota ce fusese vorba să mi se adreseze, să nu mă despart de limita ce am obiceiul să păstrez în relațiunile mele cu Ministrii turci. Dar nu m'am crezut obligat la aceeaș rezervă față de doi emisari, trimiși învederat ca să mă ispitească din partea Marelui Vizir și să mă sperie de urmările neînțelegerii publice cu Lordul Stratford.

«Reșid-Pașa știe — îmi ziceau ei — că aveți de o mie de ori dreptate ; el «are toată prietenia pentru D-voastră, un devotament desăvârșit pentru Francia. «Cereți-i ce voiți și vă va acordà, dar credeți-l, poziția lui este foarte grea. «Lordul Stratford îl plictisește în mod oribil, dar nu desperează că va scăpà «de el. Ambasadorul Angliei numai la idea că s'ar puteà să vi se cedeze, «a fost cuprins de o furie cum nu s'a mai văzut».

La aceste insinuări am răspuns declarând că nu pot să mă abat dela linia de purtare ce mi-o idică datoria mea. Și atunci am socotit, Domnule Comite — și cer iertare pentru aceasta E. V., — că cel mai bun lucru în această împrejurare erà să ieau exemplu dela decanul meu și să-i adoptez cel puțin odată sistemul care-i reușește de mult timp. Deci la rândul meu am simulat un acces de supărare și am declarat interlocutorului meu intimidat, că dacă lucrurile se petrec în acest mod la Constantinopole, nu voiu da înapoi în fața nici unei piedici și nu mă viou lăsà bătut de persoane furioase.

«Câtevà ore mai târziu, Divanul s'a întrunit, fără să se mai țină seamă de curioasa ceremonie, pe care Musulmanii o numesc Noaptea Puterei (când se oferă Sultanului o roabă din partea uneia din surorile sau ficele sale), și după cetirea instrucțiunilor mele din 18 Maiu și a răspunsurilor d-lui Ambasador al Angliei și a Internunciului Austriei, discuția s'a încheiat prin convocarea

unei Conferinţe a Reprezentanţilor Curţilor semnatare Tratatului din Paris. Din patru câţi eram, ne-am găsit cinci de acord, dacă nu asupra cestiunei de fond, cel puţin asupra cestiunei de formă, şi Poarta în definitiv s'a alăturat la părerea exprimată de d-nii Butenief, Durando, de Gundlach şi de mine cu privire la competinţa ei excluzivă. Anunţând acest rezultat d-lui Outrey în dimineaţa de Joi, 21 Maiu, Reşid Paşa m'a rugat să nu spun că eu aş fi reclamat în ultimul rând, în mod categoric, întrunirea în Conferinţă plenară a autorilor Fermanului şi a-i lăsà meritul, în ochii disidenţilor, de a fi oferit el acest mijloc de împăcare celor două partide. Marele Vizir a dat în acelaş timp primului dragoman al Ambasadei o copie de pe observaţiunile Lordului Stratford şi ale Baronului de Prokesch asupra instrucţiunilor mele. N'am crezut potrivit să las să se pună în arhivele Porţii o combatere a modului meu de a vedeà, fără a-i adăogà o replică, şi am redactat sub forma de instrucţiuni către d-l Outrey un act, ce am avut onoare a-l transmite E. V. şi în care sper că am domonstrat cu prisosinţă dreptatea părerilor mele.

«Mai rămâneà să comunic primirea făcută de Ambasada engleză şi Internunciatura austriacă propunerii Porţii. E. V. cetind scrisoarea alăturată ce mi-a trimis d-l Comite de Koscielsky, agent foarte activ al Marelui Vizir, va puteà judecà starea de spirit în care erà Lordul Stratford la vestea hotărîrii Divanului. Cu toate acestea, după 48 de ore de gândire, s'a resemnat să primească, ca şi d-l Baron de Prokesch, întrunirea Conferinţei şi Reşid Paşa mi-a trimis vorbă, că se duce să iea ordinul Sultanului pentru a ne convocà mâni la dânsul în al său Yali la Emirghian.»

Expunerea actelor ilegale ale Caimacamului Moldovei, făcută de d-l Thouvenel, în 26 Maiu:

«1. Numiri scandaloase în Divanul de apel din Iaşi. Oameni scoşi din serviciu pentru delapidări dovedite şi constatate legal au fost numiţi membri la acest tribunal.

«2. Promoţiuni în armată în dispreţul tuturor regulelelor ierarhiei. Un individ distituit, fiind că a comis abuzuri revoltătoare, a fost numit şeful intendenţei militare.

«3. Destituiri în massă ale funcţionarilor administrativi.

Articolul 19 din Regulamentul Organic spune:

«Caimacamii nu vor puteà da, în timpul gestiunii lor, ranguri de boierie, «nici destituì funcţionarii publici pentru altcevà decât pentru un delict «dovedit».

«4. Dar în afară de faptele menţionate acì, Caimacamul Moldovei, care conferise dejà câtevà ranguri de boierie, a creat boieri, voind, după cum a spus

aleşilor convocaţi la dânsul pentru a-şi primì brevetele, să dovedească «în «prezenţa Comisarilor forţa puterii sale şi deplinătatea drepturilor sale».

«5. Predându-se Comisarilor Franciei, Prusiei şi Sardininiei o petiţie în care cuvântul Unire nu e pronunţat, dar care aminteşte abuzurile şi violenţele administraţiei, Guvernul moldovenesc a pus să se redacteze o petiţie împotriva Unirei, pe care au primit ordin să o semneze toţi funcţionarii.

«Preşedintele Comunei Iaşi a chemat pe cei 36 staroşti ai corporaţiilor de negustori, le-a arătat această petiţie şi i-a ameninţat cu bătaia, dacă nu vor semnà-o. Unii au fost aduşi la primărie cu jandarmi.

«Există o protestare a celor mai mulţi staroşti, cari declară că nu au cedat decât constrângerii.

«Aceste manopere s'au practicat sub ochii şi sub inspiraţiuna Comisarului Otoman, care a ţinut să aducă la Bucurşeti petiţia de care e vorba.

«6. Staroştii diferitelor corporaţiuni au fost invitaţi să prezinte Primăriei un proces verbal, redactat mai dinainte, relatând despre o alegere ce nu avusese încă loc şi lăsând în alb numele celor trei delegaţi ai fiecărei corporaţii, chemaţi în virtutea Fermanului, să iea parte la alegerea deputaţilor oraşului. Actul există.

«7. Caimacamul a intervertit ordinea alegerilor pentru Divan, arătată de Ferman.

«8. In realitate el a prescurtat şi redus la jumătate durata de 30 zile, fixată de Ferman pentru reclamaţiunile cu privire la listele electorale.

«9. In contra Regulamentului Organic şi a tuturor precedentelor, el a lipsit Galaţii de numărul de deputaţi ce trebuià să-l aibă potrivit numărului populaţiunei sale.

«10. Prezidenţia colegiilor electorale s'a cedat prefecţilor şi subprefecţilor, în contra Fermanului care declară ca abuzivă orice intervenţie a autorităţii, ce n'ar aveà de scop unic mănţinerea ordinei.»

Instrucţiunile date de Inalta Poartă Comisarului Otoman din Principate în 28 Maiu sunt următoarele :

«Ni s'a raportat că circulă svonuri că s'ar exercità acum în Moldova violenţe asupra unor clase ale populaţiunii ; că aceste se bazează pe ordine secrete ale Guvernului şi că însuş Caimacamul s'ar găsì în neputinţa de a procedà altfel, deoarece familia Prinţului Vogoride este ca o garanţie în mânile Porţii.

«Dar cum Inalta Poarta, în sinceritatea principiilor sale, îşi face o datorie de a executà deplin Tratatul din Paris, şi cum manifestarea simţimintelor populaţiunilor cu privire la Regulamentele Interioare şi la Legile Organice ale Principatelor Moldovei şi Valahiei este o dispoziţiune a acestui Tratat, Gu-

vernul Otoman, deoarece este învederat că nu a făcut nimic ce ar puteà micşurà această dispoziţiune şi nu a dat nicăiri nici un ordin, nici secret nici public, în această privire, consideră ca o datorie a sa, de a expune adevărata stare a situaţiunei, pentru a desminţì în public aceste născociri cari ar puteà face să existe o îndoeală asupra sincerităţii purtărei sale.

«Astfel este învederat că Inalta Poartă doreşte mai mult decât oricine, în calitatea ei de suverană, realizarea lucrurilor, cari în orice mod ar puteà aduce bunăstarea, liniştea şi odihna populaţiunilor celor două Principate şi că va pune toate stăruinţele în acest scop. Poarta, care din principiu n'a fost favorabilă cestiunii Unirei Principatelor, ce ocupă actualmente spiritele, nu şi-a ascuns părerea sa nici acì, nici în Principate.

«Lăsând la o parte cestiunea violenţelor făcute în această privire asupra populaţiunilor Principatelor, Poarta a fost totdeauna de idee că hotărîrea definitivă a Regulamentelor Organice ale celor două Principate este lucru care va fi rezolvit de Congresul din Paris; prin urmare Inalta Poartă n'a făcut nimic pentru a exercità un fel de influenţă în Principate, în scop de a da de pe acum mai multă tărie propriei sale păreri şi pentru a veghià acolo la protejarea drepturilor sale.

«Nu se poate de asemenea contestà, că depeşa telegrafică ce a fost trimisă pentru a împrăştià, chiar când ar fi fost favorabile legilor ţerii, orice întrunire care se ocupà de publicaţiuni turburătoare, precum erau în urmă în Bucureşti, n'a fost inspirată decât de dorinţa sinceră de a apără liniştea ţerii de orice atingere şi că nu aveà de loc ca scop să facă a ieşi din calea legală modul de alegere a membrilor Divanului.

«Prin urmare dacă s'a trimis de Poartă vreo instrucţiune secretă sau publică către Caimacamii celor două Principate pentru a face violenţe în alegeri, vă autorizez şi vă invit a declară celor în drept, că intenţiunea formală a Guvernului este, ca ordinele să fie numai decât publicate. In cât priveşte «garanţia», ce s'ar fi raportat ca venind din partea Prinţului Vogoride, deoarece aceasta atinge onoarea Inaltei Porţi, vă invit de asemenea a declară celor în drept, că Guvernul nu o poate în nici un chip primì. Deci nu veţi îngăduì să se facă violenţe în nici o parte a Principatelor, în contra legilor ţărei, şi sper că veţi binevoì a lucrà în acest sens.

«Deci guvernul este totdeauna gata a dovedi, că este la adăpostul plângerilor aduse în contra lui şi cum în obligaţiunile sale el nu se va abate dela linia de sinceritate şi de dreptate, şi cum libera exprimare a dorinţelor sincere ale populaţiunilor Principatelor, cu privire la Regulamentele necesare, se va puteà obţineà prin mersul legal al alegerilor, fără violenţe nici aţâtarea dorinţelor; cum de altă parte Poarta speră din partea Puterilor garante, că delegaţii Puterilor, favorabile ori nefavorabile Unirei, vor procedà în această

afacere tot cu aceeaş nepărtinire, este nevoie să mărturisim, că pentru a continuà Puterea Suverană să urmeze calea apucată în această cestiune, trebue, natural, ca fiecare parte să rămână cu credinţă în aceeaş stare de nepărtinire.

«Cu privire la formarea listelor electorale, considerând că dintre toate ordinele imperiale trimise în Principate numai asupra unor părţi din Fermanul trimis în Valahia s'au arătat îndoeli, pe când asupra celui din Moldova nu s'a zis nimic; considerând că Guvernul a socotit ca şi E. V. în răspunsul dat Comisarilor francez, prusian şi sard, că n'ar fi locul să se întârzie formarea listelor electorale; că ambasadorii Franciei, Rusiei, Prusiei şi Sardiniei au spus şi ei aici, că textul Fermanelor trimise în cele două provincii fiind identic, regulele alegerii trebue să fie şi ele asemenea în cele două ţeri; considerând de altă parte că Guvernul discută asupra acestui subiect cu Ambasadele Angliei şi Austriei, voiu aduce la cunoştinţă hotărîrea îndată ce va fi luată.

«De altfel cea mai mare parte dintre Comisari, cari au fost la Iaşi, fiind iarăş la Bucureşti, iar Comisarii Angliei şi Austriei nu s'au depărtat din acest oraş; E. V. va binevoì a se întoarce şi ea îndată în Bucureşti. Şi cum veţi trebuì desigur să vă puneţi în înţelegere cu toţi Comisarii asupra afacerilor, cu cari ei sunt însărcinaţi; şi cum, după cum e posibil, E. V. veţi fi dejà în Bucureşti, dacă îndoelile arătate asupra câtorvà puncte ale Fermanului se vor înlăturà în urma ultimei mele depeşi; e clar că acest soiu de greutăţi va trebuì să fie lăsat la o parte.

«Dealtminteri mă grăbesc a amintì E. V., că e foarte necesar ca Comisarii să lucreze în înţelegere în afacerile ce cad în cercul puterilor acordate lor de către Congresul din Paris; că dacă fiecare Comisar va aveà o părere deosebită într'o cestiune, nu mai încape îndoeală că se vor produce greutăţi mari; că în asemenea situaţiune trebue stăruit a se întrunì părerile tuturor, şi că în sfârşit atunci când se vor ivì greutăţi ce nu se vor puteà rezolvì şi în cestiuni cari ar fi în afară de cercul de atribuţiuni date de Congres Comisarilor, acestia se vor adresà imediat la Ambasadorii lor, şi E. V. de asemenea voţi raportà Porţii.

«Trebue să adaug, că dacă E. V. este încă în Iaşi, executarea repede a afacerilor va impune să vă întoarceţi la Bucureşti. Veţi binevoì a plecà numai decât.

«P. S. S'a hotărît ca zilele acestea să fie o întrunire a Ambasadorilor, pentru a ajunge la o înţelegere asupra diverginţelor ce există între Excelenţele Lor, cu privire la pregătirile pentru alegeri ce se fac în Moldova. M. Sa dând o Iradeà în acest sens, vă voiu face cunoscută hotărîrea ce se va luà.»

In aceste zile de grea cumpănă ultimul Domn al Moldovei adresează Comitelui Walewski la Paris în 30 Maiu un memoriu în care arată starea deplorabilă şi anormală a Moldovei.

«Excelenţă,

«Populaţiunile române din Principatele Dunărene: Moldova şi Ţara-Românească, de patru sute de ani stau uitate şi părăsite de atenţiunea ochiului european, şi lăsate în prada inamicilor, cari pururea s'au silit a le subjugà şi a le face victima nesaţiului omenesc.

«Hotarele întinse ce Moldova posedà pe timpul lui Ştefan cel Mare, în urma tractatului încheiat de Bogdan Vodă, au fost necontenit călcate de inamici, au fost totdeauna nerespectate, şi, în cele de pe urmă, răpite de megieşi, cu învoirea Porţii Suzerane, care, prin stipulaţiuni, se îndatorise a apărà ţara şi a păzì frontierele nebântuite de străini. Aşà, Bucovina se luă de Austria, şi Basarabia de Rusia.

«Locuitorii Principatelor totdeauna şi-au îndeplinit îndatoririle la cari îi chemau tractatele; ei n'au făcut nici o abatere, nici o rea urmare în contra legăturilor lor. Poarta Suzerană însă, n'a lăsat nici un prilej fără a călcà tractatele. Ea înstrăină părţi din Moldova, dădù necontenit lovituri locuitorilor, îşi resbună pentru intriga sa cu străinii asupra Românilor. De sute de ori încălcă ea însăş ţara cu sabia, sângerând şi măcelărind poporul nevinovat. De altă parte, Austria lucrà necontenit la mreaja cu care să-şi maĭ adaoge pământul Bucovinei.

«Excelenţă! Atotputernicul Dumnezeu ascultând vocea poporului român, a fraţilor, a părinţilor, a bunilor şi a străbunilor mei, se milostivì, în fine, a insuflà Puterilor Europeane cugetarea pentru suferinţele Moldo-Românilor, ce le dictă un filantrop interes pentru îmbunătăţirea soartei lor.

«Inaltele Puteri, încheind Tractatul de Paris, începură a încurajà pe Români; ele aşteaptă, în înalta lor generozitate, exprimarea dorinţelor poporului, spre a-i îndeplinì cererile. Insă răuvoitorii inamici îşi puseră toate puterile şi uneltiră toate mijloacele, pentru ca să înăduşe adevăratele dorinţe ale poporului, pentru ca să semene chiar în mijlocul său felurite neînţelegeri. Austria şi, după aceasta, Turcia îşi făcură osebite interese cu asemenea rea voinţă, găsind în ţară trădători, precum se găseşte neghină în grâu, pe cari îi cumpără materialmente; ele instalară Căimăcămii în contra Regulamentului, numiră miniştri, dregători şi diferiţi impiegaţi, cărora le făgăduiau bani, decoraţiuni şi funcţiuni înalte, şi cu aceştia îşi înfiinţă maşina pentru trădarea intereselor comune ale ţărei, adică pentru a insuflà locuitorilor că ar fi mult mai bine să rămâie ţerile tot în mizeria şi umilirea în cari se găsesc astăzi, stând în statu-quo, pentru ca, în curând sau mai târziu, să fie ele încălcate de oştiri străine, lăsate în

aceeaş suferinţă ca până acum, şi poate împărţite pentru totdeauna între cei ce pândesc prilejul de a le răpì şi a le stăpânì cu dela sine putere.

«Fiind însă că Dumnezeu ne ajută prin marile Puteri ale Franciei, Rusiei, Prusiei, Austrei şi Sardiniei, apoi eu, ca Român, ca frate acelor nenorociţi locuitori, ca interesat pentru binele şi fericirea patriei mele, în numele meu, în numele tuturor patrioţilor: din cler, locuitori pontaşi şi proprietari, ori răzăşi: în numele a trei fii, a trei fiice, ce am acolo şi a copiilor lor; în numele tuturor binevoitorilor pământeni, viu a vă exprimà că fericirea ce înaltele Puteri voesc a face Românilor, nu poate mai nimerit şi mai binecuvântat a fi altfel decât cu reorganizarea următoare:

I.

«*Unirea Moldovei cu Ţara-Românească, pentrucă locuitorii ambelor Principate sunt fraţi de acelaş sânge, şi de aceeaş origine;* Unirea, care poate face o singură ţară mai întinsă şi mai puternică; Unirea care leagă sau întruneşte pe toţi fraţii Români la un loc; Unirea în fine, care ar înlăturà în viitor toate mizeriile şi intrigile străine pentru spoliarea ţerilor; Unirea Moldovei cu Ţara-Românească, de vreme ce celei dintâi nu i se întoarce întreagă Basarabia şi Bucovina ce i s'a răpit.

II.

«*Unindu-se Principatele, să se puie un Prinţ sau Rege străin, spre a le guvernà, căci numai un străin va fi în stare de a le face fericite.*

«De li s'ar da un Prinţ pământean, li s'ar face iarăş cel mai mare rău, pentrucă eu din experienţă cunosc aceasta. Cu ruşinea mea mărturisesc, că, în timp de şapte ani, cât am guvernat Moldova, am făcut o mulţime de nedreptăţi şi de nelegiuiri; cugetul mă mustră, Dumnezeu să se îndure a mă iertà. Insă ce erà să fac, când eram în înrudire şi în amiciţie cu toţi boierii? Cum erà să nu pun ministru pe vărul meu; logofăt mare pe cuscrul meu; postelnic pe fiul meu; preşedintele Divanului pe cumnatul meu; ispravnici pe nepoţi şi pe amici, privighetori şi poliţai pe oamenii acestora. Şi dacă vreunul din ei nedreptăţiau pe oameni, dacă ei condamnau pe nevinovaţi, dacă răpiau făţiş onorul şi averea cuivà, ce erà să fac eu? — Puteam să fiu totdeauna drept? De-i depărtam din funcţiune, trebuià să rânduesc pe alţii tot ca dânşii, pentrucă Regulamentul Organic nu-mi permiteà să pun pe oricine cu merite. De-i condamnam, mă condamnam pe mine însumi, căci îi căpătam inamici neîmpăcaţi, cari apoi, necontenit, mă prigoniau, mă calomniau în faţa poporului şi la Poarta Otomană, care voià să mă cunoască atârnat cu desăvârşire, şi care socotià întru nimic chiar de a-mi tăià capul, după vechiul obiceiu.

«Am avut simţire de Român, am fost de inimă patriot, sufletul meu strigà pururea dreptate, însă puţin puteam face; m'aş fi depărtat de poziţiunea în care mă găsiam; dar cine altul dintre pământeni puteà să fie, în locul meu, mai bun decât mine? Nevoia mă făceà să sufer toate, şi să îngădui multe rele. — O rudă a mea schingiuià şi jefuià cu toate puterile pe nişte locuitori pontaşi; alta răpià moşiile a mii de răzaşi pe cari-i lăsà în cea mai mare sărăcie şi ticăloşie; alta jefuià vistieria; alta prădà casele obşteşti. — M'am încercat dar în mai multe rânduri să fac dreptatea; mă hotăram a nesocotì stăruinţele şi rugămintele tuturora, cari săriau pentru unul; însă rezultatul tuturor încercărilor mele a fost că mi-am căpătat inamici de moarte, cari mă ponegriau în toate părţile. Poarta, după obiceiu, primià neadevăratele calomnii, şi poporul, auzindu-le din gura boierilor şi a funcţionarilor, le credeà întru nepătrunderea adevărului. — Imi trebuià să fac prea mult, ca să mă cunoască bine acelaş popor; îmi trebuià, în privirea aristocraţilor, să fiu mai aspru şi mai mult decât tiran.

«Insă cum aş fi putut executà sentinţele ce inima mea încheià pentru nedreptate, când nu aveam putere deplină în mâni, când aveam a mă teme de intrigi şi de oricare funcţionar al Sublimei Porţi şi când ştiam că, pentru orişice aş fi făcut, trebuià, după îngrădirea ce mi se pusese, să dau relaţiune şi seamă Vizirului, întocmai ca şi guvernatorii de paşalâcuri din Turcia?

«Poziţiunea mea erà grea, şi mai mulţumit aş fi fost astăzi, dacă n'aş fi mai ajuns să mai trăesc nişte zile, în cari am suferit mult, şi în cari am cunoscut ce va să zică invidia, zavistia şi duşmănia. De aceea dar, trebue un Prinţ Străin Moştenitor Tronului, un cap încoronat, care să stea în relaţii cu Inaltele Puteri, cu îndatorire însă, după pretenţiunea poporului, ca fiii sau moştenitorii săi să primească religiunea ortodoxă.

«Numai un aşà Prinţ va fi în stare să ţie echilibrul dreptăţii. Iar posturile de miniştri, cum şi toate celelalte funcţiuni, să fie ocupate de pământeni capabili, cari, pe cât să fie sprijiniţi, recompensaţi şi neamovibili din îndatoririle lor, pe atâta să se supue judecăţii, şi să se condamne pentru orişice abatere sau nedreptate ar face ei.

«Cu Prinţul pământean iarăş s'ar deschide drumul la toţi aristocraţii de a sperà fiecare în deosebi la Domnie, împrejurare ce totdeauna a produs şi va produce intrigi şi partizi, dela cari iese cea mai mare mizerie pentru ţară.

III.

«Drepturile vechi cum şi păstrarea Autonomiei Principatelor să se garanteze de către Puterile Europeane, pentrucă în altfel iarăş s'ar lăsà loc intrigilor şi influinţei străine.

IV.

«O Adunare generală care, prin oamenii aleşi, oneşti, patrioţi, cu merite şi capabili, să reprezinte toate clasele societăţii. Acea Adunare să fie legislativă şi legile ce le va face, după cum ea însăş va cunoaşte interesele, să se încredinţeze Guvernului spre a le pune în aplicaţiune şi a le executà. — Să se privegheze însă de a nu se face vreo abatere sau vreo restălmăcire neadevărată acelor legi.

«Prin aceste patru puncte de reorganizare, se poate face toată fericirea poporului român.

«Atunci neguţătorul se va bucurà cu siguranţă de specula şi foloasele sale; — atunci răzeşul va puteà fi sigur că nu i se va mai răpì nici odinioară pământul său de moştenire; — atunci şi locuitorul pontaş nu va mai fi nici osândit nici chinuit, ca până acum; — atunci toţi Românii, bucurându-se de fericirea lor în toate privirile, vor binecuvântà pe Atotputernicul Dumnezeu, şi vor păstrà nemuritoarea recunoştinţă înaltelor Puteri Europeane, cari vor conlucrà cu stăruinţă la asemenea binefacere.»

Comitele Walewski a răspuns în 11 Iunie la acest memoriu al Principelui Grigorie A. Ghyka, prin următoarea scrisoare:

«Principe! Mă voiu grăbì a aduce la cunoştinţa M. Sale Impăratului, augustului meu stăpân, propunerea ce mi-aţi prezintat privitoare la bazele pe cari s'ar puteà stabili fericirea patriei Alteţei Voastre.

«Pot să vă asigur, din partea mea, că M. Sa Impăratul Franciei doreşte în realitate binele, prosperitatea, şi fericirea tuturor Românilor.

«Aducându-ne însă aminte de dispoziţiunile Tratatului încheiat în anul trecut, suntem datori a nu pierde din vedere, că Puterile Europeane au decis a cere întregei naţiuni, cari sunt dorinţele ei.

«Prin urmare, îndată ce naţiunea română va fi rostit în comună înţelegere şi cu hotărîre dorinţele sale patriotice, Congresul de Paris va luà deciziuni, cari vor fi în urmă puse în aplicare, în conformitate cu dorinţele ce poporul va fi manifestat.»

Ambasadorul Franciei la Constantinopole Thouvenel trimite Comitelui Walewski următorul memoriul asupra actelor ilegale ale Caimacamului Vogoride:

«1°. Destituţiunile pentru cauze de opiniuni favorabile Unirei continuă.

«Profesorii şcoalelor sunt loviţi, în contra articolului 19 al Regulamentului Organic şi a privilegiilor ce le sunt lor recunoscute de Regulamentele şco-

lare. Unul dintre ei, d-l Gallian, profesor şcoalei din Huşi, capitala judeţului Fălciu, s'a adresat Comisiunei Europeane şi a protestat în contra destituirei sale. El constată că, prezintându-se înaintea Caimacamului, acesta însuş i-a spus că unicul motiv al destituirei sunt opiniile sale şi că, dacă ar obţineà dela Episcopul de Huşi, adversar public al Unirei, o garanţie oarecare, i s'ar da imediat iarăş locul său.

«2°. Şeful municipalităţii de Dorohoiu, boier cu rangul de Spătar, ales în Noemvrie trecut, a fost acum revocat de Ministrul de Interne, în contra tuturor legilor. D-l Anastasiu s'a plâns la Caimacam, şi acesta a declarat, că nu a fost destituit decât pentru opiniunile sale unioniste, şi că după trecere de săptămâni după alegeri, el va fi numit, pentru a-l despăgubì, administrator al judeţului.

«3°. Un emisar al guvernului în satul Duca, judeţul Vasluiului, proprietatea Seminariului din Socola, a silit pe locuitori a semnà o hârtie fără a le arătà conţinutul ei. S'a dovedit în urmă, că această hârtie erà o petiţie în contra Unirei. Municipalitatea satului a constatat faptul de violenţă şi de fraudă prin o scrisoare adresată Vladicăi de Socola.

«4°. Delegaţii judeţului Bacău fiind primiţi de Caimacam, acesta le-a declarat, că «rostirea dorinţei în favoarea Unirei nu ar aveà alt efect decât a readuce o nouă ocupare a ţărei de o armată străină.» Această declaraţie a fost transmisă la Bucureşti prin o petiţie a sus numiţilor delegaţi, boieri şi proprietari mari.

«5°. Guvernul, care opreşte publicarea unui program sau unei profesiuni de credinţă din partea partizanilor Unirei, lasă să se tipărească în tipografia oficială documente contrarii. Caimacamul a negat faptul, şi i s'a prezintat înseşi exemplare date de Directorul tipografiei.

«6°. Neguţătorii şi membrii cei mai importanţi ai corporaţiunilor din Iaşi au semnat zilele aceste o declaraţie, constatând violenţele exercitate în contra şefilor lor pentru a-i silì să subscrie numele lor şi numele altor persoane pe o petiţie antiunionistă, pe care Guvernul moldovenesc a înmânat'o Comisarului Otoman înainte de pornirea sa din Bucureşti. S'au strâns chiar droşcari şi oameni fără căpătâiu, pentru a mărì numărul semnatarilor, care s'a suit astfel la 421.»

Comitele Walewski trimite d-lui Place, în 9 Iunie, instrucţiuni să se ţie rezervat.

«Am primit corespondenţa până la 21 Maiu incluziv şi vă mulţumesc pentru informaţiile transmise de abuzurile zilnice din Moldova, cărora apropierea alegerilor le dă o mai mare gravitate.

«Mijloacele felurite întrebuinţate pentru a împiedicà dorinţele ţerii a se pro-

nunţă liber, presiunea exercitată făţiş asupra tuturor persoanelor de orice clasă favorabile Unirei şi între cari, precum îmi arătaţi, nu a putut scăpà nici însuş Mitropolitul; sunt fapte de sigur foarte reprobabile şi de cari noi vom luà act.

«Cu toată grija care o puneţi pentru a-mi transmite toate ştirile cari pot luminà Guvernul Impăratului, nu pot să nu-ţi recomand îndestul, să aduci cea mai mare rezervă în relaţiunile voastre cu autorităţile moldoveneşti, şi a te ferì de orice demers, care ar puteà fi considerat ca o ingerinţă a Consulatului în afacerile interioare ale Principatului. Reclamaţiunea făcută Caimacamului însuş pentru a cere oficial explicaţiuni asupra arestărei a doi Unionişti, ar puteà fi interpretată în acest sens.

«In momentul acesta, trebue să te mărgineşti a abservà cu îngrijire tot ce se petrece în jurul d-tale şi a continuà a transmite Comisarului Impăratului şi Departamentului meu rezultatul observaţiunilor voastre, cu aceeaş exactitudine.»

Pe fiecare zi, rând pe rând, creşteau actele ilegale şi presiunile administrative ale Căimăcămiei din Moldova. Unionişti încep a se mişcà şi a reclamà tot mai des şi mai energic la Comisiunea Europeană din Bucureşti.

Intâia petiţiune din 4 Maiu e adresată de Comitetul Electoral din Iaşi în contra deciziunii Consiliului de Miniştri publicată în Gazeta de Moldavia No. 24:

«Congresul din Paris precum şi Fermanul de convocare a Divanurilor ad-hoc au recunoscut locuitorilor Principatelor dreptul de a-şi exprimà liber dorinţele lor relative la reorganizarea patriei lor.

«Chiar prin aceasta marile Puteri au recunoscut tuturor cetăţenilor dreptul necontestabil de a se întrunì, de a se sfătuì asupra adevăratelor nevoi şi interese ale ţerii, de a ascultà profesiunile de credinţă ale candidaţilor, pentru a puteà judecà care dintre ei este demn de a împlinì una din misiunile cele mai înalte, aceea de a reprezentà naţiunea şi de a decide soarta ţărei sale în Divanul ad-hoc.

«Acest drept cuprinde pe acela de a formà comitete electorale şi constitue o condiţiune sine qua non a alegerilor, oriunde acestea nu trebue să fie o formalitate zadarnică.

«Dreptul acesta trebue să-l avem şi îl avem, dacă Tractatul din Paris, actul cel mai măreţ al veacului nostru, nu este o literă moartă în ce priveşte Principatele.

«Prin urmare pe temeiul acestor promisiuni solemne, a acestor principii necontestate şi legale şi la cererea unui mare număr de amici de ai noştri

politici din ţară, noi subsemnaţii întrunindu-ne în cea mai desăvârşită linişte şi sfătuindu-ne asupra nevoilor şi intereselor ţerii, ne-am constituit în Comitet Electoral al Unirei Principatelor şi am publicat în acelaş timp profesiunea noastră de credinţă.

«Deci purtarea noastră a fost şi continuă a fi legală, cu atât mai mult, că nici Regulamentul Organic, nici vreo altă lege a ţerii, nici chiar Fermanul de convocare nu opresc astfel de fapte. Mai mult, publicarea programului partidului Unirei a fòst nu numai un demers legal, ci şi un act de cea mai mare necesitate, căci fiind noi în ajunul reorganizării patriei noastre, guvernul provizoriu prin desfiinţarea legei de presă din 12 Maiu 1856, ne-a luat orice mijloc de publicitate. Dar publicitatea este mijlocul de a luminà opinia publică asupra adevăratelor interese ale Moldovei, precum şi asupra persoanelor cari sunt demne de înalta misiune de a reprezentà ţara lor în momentul cel mai solemn şi cel mai critic al istoriei noastre. Numai în publicitate vom găsì mijlocul de a combate teoriile periculoase societăţii, a desminţì svonurile răutăcioase, ce se răspândesc pentru a turburà ordinea şi unirea între cetăţeni şi de a ne apărà chiar cinstea şi principiile politice în contra calomniilor la cari suntem expuşi în fiecare zi. Intr'un cuvânt, publicitatea este unicul mijloc de a pregătì adevărata şi exacta exprimare a dorinţelor ţărei în Divanurile ad-hoc.

«De aceea vedem cu surprindere Sfatul Administrativ declarând prin hotărîrea sa din 22 c., publicată în «Gazeta de Moldavia» No. 24, ca ilegale actele noastre şi dispunând confiscarea şi distrugerea programului nostru.

«Această hotărîre a Sfatului are de scop să intimideze pe unii şi să încurajeze pe alţii. Ea exercită prin urmare o adevărată presiune asupra părerilor şi constitue o restrângere a libertăţii alegerilor. Prin aceasta ea este contrarie intenţiunilor generoase ale Congresului din Paris şi Fermanului de convocare, cari opresc hotărît orice influenţă sau amestec al Guvernului Provizoriu, ale cărui atribuţiuni sunt mărginite la mănţinerea liniştei publice, pe care nici unul dintre numeroşii noştri partizani n'a turburat-o, nici nu cugetă a o turburà.

«Cum a putut Sfatul calificà actele noastre ca nèlegale, în faţa atâtor promisiuni solemne ale Puterilor şi faţă cu deplina libertate de care se bucură fraţii noştri din Valahia? Căci acolo, sub ochii Comisiunei Europeane, se ţin întruniri cu mult mai numeroase, se discută prin ziare toate cestiunile înalte, se instituesc comitete, se publică programe, precum şi corespondenţa comitetelor provinciale cu Comitetul Central.

«Hotărîrea Sfatului mai spune că «noi reprezentăm un partid care şi-a luat «dreptul de a se constituì în mod formal în comitet, de a discutà asupra «existenţei politice a Principatului, de a semnà procese verbale, de a publicà

«un program», etc. Acest drept a fost recunoscut de Congresul din Paris fiecărui cetățean al Moldo-Valahiei și prin urmare nu are nici o nevoie de a fi sancționat de Guvernul local, a cărui întâie datorie (consfințită de Congresul din Paris și de Ferman) este nepărtinirea, neutralitatea.

«Hotărîrea Sfatului adaugă că «noi lucrăm alăturea de autoritatea existentă». Dacă prin aceasta Sfatul a voit să zică, că ne-am luat atribuțiuni aparținând Guvernului, atunci respingem o astfel de imputare cu toată energia ce ne-o inspiră conștiința despre legalitatea actelor noastre. Și 'declarăm în acelaș timp că departe de a uzurpà cea mai mică părticică din drepturile autorității, noi respectăm ordinea legală și nu facem uz decât de un drept ce ni s'a dat în vederea viitoarelor alegeri și care n'a fost refuzat decât Guvernului și numai lui: dreptul de liberă manifestare a părerilor.

«Mai departe aceeaș hotărîre adaugă «că noi lucrăm într'un spirit excluziv «de partid», etc., etc. La aceasta suntem întemeiați a răspunde, că numai actele ascunse și plăsmuite în întunerec ar puteà fi acuzate că emanează «dintr'un spirit excluzivist de partid și că tind a rătăcì opinia publică și a «amenințà sinceritatea alegerilor.» Dar cei cari lucrează la lumina zilei, cari își proclamă cu tărie principiile și tendințele lor și le supun la apreciarea și la aprobarea întregei țări, cei cari nu întrebuințează alte mijloace de influință decât publicarea profesiunei lor de credință și sfințenia cauzei lor, aceia sunt deasupra unei asemenea acuzațiuni.

«Deci în urma atacurilor cuprinse în această hotărîre a Sfatului, în contra drepturilor celor mai superioare ale cetățenilor și a libertății alegerilor, subsemnații se văd obligați a reclamà la E. V. în contra acestor măsuri și a cere revocarea lor imediată.»

(Semnați:) Ștefan Catargiu, George Sturdza, Petre Mavrogheni, Constantin Rolla, Constantin Hurmuzaki, Anastase Panu, Ioan A. Cantacuzino, Dimitrie Cosadin, Vasile Mălinescu.

In 4 Maiu se trimite Comisiunei Europeane din București doleanța Unioniștilor din Moldova cu numeroase semnături:

«In 19 Fevruarie trecut subscrișii semnalam în petițiunea adresată Puterilor semnatare ale Tratatului din Paris abuzurile de putere ale Caimacamului Teodor Balș și invocam intervențiunea lor pentru a-l silì să se mănție în calea strictei nepărtiniri, ce s'a impus guvernelor interimare ale Principatelor în tot ce privește cestiunea liberei expresiuni a dorințelor țărei.

«Continuarea aceluiaș sistem de presiune sub căimăcămia Prințului Vogoridi ne-a silit să adresăm în 30 Martie Comisiunei Europeane de reorganizare întrunită la București, o petițiune conținând expunerea plângerilor noastre vechi și nouă.

«Lipsa oricărui rezultat al acestor două încercări şi continuarea şi înrăutăţirea chiar a acestei stări de lucruri, care apasă greu asupra cugetului ţerii, impun subsemnaţilor datoria de a se adresà încă odată Inaltei Comisiuni, rugând-o să binevoească a luà în serioasă consideraţiune graba învederată ce există, de a se stabilì în Moldova o stare de lucruri în conformitate cu hotărîrile Tractatului din Paris. Suntem obligaţi a repetà acì, fără temere de a fi desminţiţi, că în ciuda acestor hotărîri, a intenţiunilor formale ale marilor Puteri, enunţate în protocoalele Congresului din Paris şi contrar textului Fermanelor de instalare a Caimacamilor şi de convocare a Divanurilor ad-hoc, niciodată şi în nici o vreme Moldova n'a fost supusă la o apăsare atât de mare, ca aceea ce se exercitează în acest moment, chiar în ajunul publicărei actului celui mai solemn al istoriei noastre moderne, acel care provoacă exprimarea liberă a dorinţelor a cinci milioane de creştini. Orice părere contrară părerii administraţiei, — care singură în Principate nu trebue să aibă vreo părere — orice întrunire electorală, orice profesiune de credinţă, sunt considerate ca crime de înaltă trădare. Libertatea individuală, respectul domiciliului, sunt în fiecare zi călcate în picioare şi presa este şi mai arbitrar încătuşată.

«Subsemnaţii credem inutil a înşirà acì toate mijloacele prin cari administraţia îşi urmăreşte sistemul său de părtinire, chiar sub ochii domnilor Comisari.

«In memoriul anexat la prezenta petiţie se găsesc consemnate faptele principale cari motivează şi legitimează plângerile noastre în contra Guvernului. Dar nu ne putem oprì de a observà acì, că ceeace ne iea orice speranţă de a vedeà Guvernul actual revenind la legalitate şi pătrunzându-se cel puţin pe viitor de motivele de imparţialitate, cari au îndreptăţit instituirea lui, este, că chiar în timpul şederii domnilor Comisari în Moldova, el a continuat să meargă cu îngâmfare pe calea de părtinire şi de ameninţări, ce şi-a tras-o dela instalarea sa.

«Incercările de intimidare sub toate formele, arestările arbitrare, ordonanţele cari aveau de scop a prezentà ordinea publică serios ameninţată, în lipsa oricărui simptom de agitaţie şi a oricărei manifestaţiuni ilegale, au avut de urmare să pună ţara într'o situaţiune atât de anormală, încât trebuià să provoace mai curând sau mai târziu cea mai strălucită dezaprobare din partea populaţiunii. Astfel sosirea domnilor Comisari în Moldova a produs entuziasmul cel mai viu şi cel mai obştesc. Poporul ieşit în massă întru întâmpinarea lor, i-a primit ca pe nişte liberatori.

«Cu toate acestea Guvernul nevoind să vadă în aceste manifestaţiuni spontane şi legale semnificarea ce în adevăr o aveau, s'a silit să le prezente ca nişte simptome premergătoare uneltirilor revoluţionare. El a mers până acolo,

încât a sustras, prin mijloace ce nu se pot califică, pe E. S. Comisarul Inaltei Porţi dela primirea simpatică a poporului, care-l aşteptà cu nerăbdare la intrarea tuturor oraşelor situate în calea lui.

«Subsemnaţii nu putem crede, că în urma cunoştinţelor exacte, ce domnii Comisari au trebuit să-şi câştige, în timpul şederii lor aci, asupra situaţiunii anormale în care se găseşte Moldova, doleanţele prezente nu vor fi luate în considerare; dimpotrivă sperăm încă să obţinem, în urma intervenţiunilor drepte ale Inaltei Comisiuni, un regim naţional şi legal care să poată asigurà o libertate deplină operaţiunilor electorale şi care să fie, în acelaş timp, pătruns de datoriile ce Tractatul din Paris şi Fermanul M. S. Sultanului impun Guvernelor Interimare.

«Dacă s'ar întâmplà altfel, expuşi în fiecare zi la tot felul de ameninţări şi provocaţiuni, ne-am vedeà lipsiţi de orice mijloc legal de a participà la libera exprimare a dorinţelor pe cari Divanurile sunt chemate să le emită şi vom fi reduşi să susţinem o luptă tot atât de ilegală pe cât de infructuoasă. Nu ne va rămâneà atunci decât să ne abţinem dela orice participare la alegerile făcute sub astfel de auspicii şi să protestăm înaintea Europei întregi în contra violărei drepturilor noastre solemne, consacrate prin Tractatul din 30 Martie.

«Cu această ocazie rugăm pe E.E. L.L. Domnii Comisari să primească asigurarea profundului nostru respect».

(Semnaţi) Episcopii: Marcian Ieropoleos, Chesarie Sinadon, Ghenadie Şendrea.

Ciril Gumorier, Iosif Bobeni.

Arhidiaconul.: Ilarion Vârnav.

Arhimandriţii: Neofit Scriban, Antonie Dumbravă (dela mănăstirea Bogdana), Varahiil (dela m-rea Lipova).

Economii: Ioan Loşan, Dimitrie G. Ionescu.

Preoţii: Const. Şoimar, Ioan Sachelarie, Andrei Ioan, G. Solomon, Const. Agapia, Ioan Gafencu, M. Vasile, G. Profiriu, Dim. Andronachi, Gheorghe Graur, Th. Agapia, Gheorghe Badaşcă, Alex. Gavrilescu, Vasile (Economul din Dorna), Gheorghe (Econom), Ioan Grigoriu, Mih. Istrati, Gheorghe, Teodor Dimitrie, Alex. Dimitrie Mardari, Mih. M. Sachelari, Gheorghe Gavrilescu, Const. Nic. Nalma, Nic. Popovicz, Ioan (Econom), Andrei, Vasile Zotta, Grigore, Vasile Koroi, Vasile Pompilian, Ioan Georgiu (Econom), Vasile Arbore, Ioan (Econom), Ioan Georgiu, Gheorghe (Econom), Ioan Nemţeanu.

Diaconii: Dim. Nicolau, M. George, Alex. Petrovici, G. Sara, Gavril Vasilian, Ioan Pompilianu, Ioan Procopiu.

Logofeţii: P. Rosetti, R. Rosetti, S. Catargiu, C. Sturdza.

Vornicii: G. Sturdza, A. Cantacuzino, P. Mavrogheni, E. Chrisoverghi, C. Hurmuzachi, I. A. Cantacuzino. S. Cănănău, Th. Ghica, L. Catargiu, M. Kogălniceanu, D. Rallet, D. Manu, Em. Costachi Epureanu, G. Razu, Const. Aslan, D. Ch. Miclescu, Manoil Manu, Ioan A. Ghica, Lascar Bogdan, Grigore Cuza, C. Rolla, A. Panu.

Hatmanul: A. Aslan.

Postelnicii: Dr. G. Cuciuranu, G. Grigoriu, Sc. Mavrogheni, A. Luca, V. Alecsandri, M. Jora, D. Diamandi, C. Strat, Dr. C. Varnav, P. Manu, G. Prăjescu, C. Teodoru, I. Sturdza, N. Vârnav.

Agalele: Emanoil Morțun, Grigore Costachi Epureanu, Ioan Donici, Ioan Silion, E. Silion, Ioan Ralet, N. Burchi, P. Străjescu, E. Grigoriu, Alex. Jora, Dim. Aslan, Dr. A. Grecianu, A. Fătul, A. Papadopol-Kalimachi, Ioan Ralet.

Spătarii: A. Milot, I. Buhnilă, S. G. Negulici, C. Angonescu, D. Sturdza, G. Platon, A. Corjescu, D. Filipu, G. Pastia, D. Cozadini, G. Aslan, G. Săulescu, N. Carp, Th. Codrescu, I. Miclescu G. Anastasiu, G. Sion, G. Drian, N. Lupu.

Colonelii: Alex. C. Mavrocordat, C. Vârnav.

Maiorul: Hâncu.

Comișii: Vasile Forăscu, Ch. Ruginschi, D. Nicolau, Lascar Tehure, I. Fătul, Corjescu, G. Dediul, G. Tufescul, Toma Vricon, E. Antonescu.

Banii: Ch. Schipor, S. Adamachi, G. Capeha, S. Tăutu.

Slugerii: E. Nicolau, G. Panu, Zahareanu, I. Bonteș.

Medelnicerii: D. Albu, I. Neagu, N. Vasiliu, N. Archip, G. Eustațiu, G. Frățilă, I. Patriciu, G. Lupu.

Serdarii: D. Manoliu, I. Praja, T. Lățescu.

Pitarii: C. Frimu, D. Tacu, G. Ghițu, I. Lateș, F. Caramzuli, V. Chiriac.

Paharnicii: Ioniță Sion, G. Brânză, C. Tomița, G. Grigoriu, G. Tacu, P. Gherghel.

Căminarii: Polihroni Arbore, C. Pleșescu, I. Buțureanu, A. Carakliu, G. Cuparencu, D. Popovici (avocat), V. Popovici (avocat), Lățescu, Fătul.

Locotenentul: Ch. Manu.

Sublocotenenții: Ioan Cocota, Brănișteanu.

D-nii: Ioan Docan, G. M. Holban, A. Romalo, P. Palladi, Matei Rosetti, C. Bobeica, E. C. Sturdza, V. Mălinescu, A. Russo, C. Racleș, Ghiță Ioaniu, Sandu Bonciu, G. Balica, Parteni, D. Hristescu, Gr. Holban, Gr. Alexandrescu, A. Cambanu, I. Botezatu, C. Carp, I. Grăjdeanu, D. Zamfirescu, I. Lanali, T. Turculeț (profesor), G. Cobâlcescu (profesor), G. Cozadini, Teodoru, Ch. V. Vârnav, Christu Cozmița, C. Vasiliu, Gr. Lefter, I. Codrescu, I. Tan-

ţarie, G. Onlicăniescu, D. I. Morfen, C. Torscon, N. Hulubei, V. Bombilă, G. Corvin, N. Niculcea, (inginer), I. Şendre, Anghel Ioan Duca.

In 10 Maiu Unioniştii din Moldova adresează următoarea petiţiune Caimacamului Vogoride :

«*Excelenţă*,

«Buletinul Oficial» No. 31 cuprinde o publicaţie care poartă titlul de: «Instrucţii pentru aducerea întocmai întru împlinire a Inaltului Ferman, atin-«gător de convocarea Divanului ad-hoc».

«In cât priveşte dispoziţiile acestor instrucţii, cari răstoarnă rândul ordinei alegerilor, prescris de citatul Ferman, încredinţează prezidenţa adunărilor alegătoare ispravnicilor, cărora Fermanul anume refuză tot felul de intervenire la alegeri, etc., noi ne abţinem de orice observaţii, rezervându-ne dreptul de a le face la locul cuvenit.

«Astăzi ne mărginim a reclamà numai în contra art. 3 şi 4 din Instrucţii, cari îndatoresc pe proprietarii de moşii şi de case, precum şi pe profesiile libere a se înfăţişà la isprăvniciile şi la eforiile locale în termin de 15 zile dela data «Buletinului», cu felurite dovezi, spre întocmirea şi îndeplinirea listelor cè sunt în lucrare.

«Măsura aceasta este o abatere vederată dèla citatul Ferman, care departè de a legiuì un termin de 15 zile pentru înfăţişarea unor dovezi pe cari Guvernul le are în arhivele sale şi le-a şi adunat de mult, lasă în sarcina Guvernului alcătuirea listelor, iar indrituiţilor cè s'ar socotì asupriţi prin ele, termin de 30 zile, pentru reclamaţii.

«Din aceasta chiar se poate cunoaşte că neînfăţişarea indrituiţilor în terminul de 15 zile, însemnat prin instrucţii, nu poate închide dreptul de reclamaţie în curgere de 30 zile.

«Pe aceste legalè cuvinte întemeindu-ne declarăm : 1. Că noi cunoaştem de obligatoriu numai terminul de 30 zile, legiuit prin Fermanul mai sus citat pentru reclamaţii în contra listelor ce au a se face de Guvern. Aşteptăm publicarea listelor.

«2. Că noi ne rezervăm dreptul de a ne folosì de terminul de 30 zile, la întâmplare când ne-am socotì asupriţi prin ele, şi

«3. Că prin urmare nu ne cunoaştem datori de a ne înfăţişà în terminul de 15 zile însemnat prin instrucţiile Guvernului.»

Această petiţie nu s'a primit de Caimacam; ci s'a trimis prin Consulatul francez în original la Comisiunea Europeană din Bucureşti, împreună cu alte asemenea reclamaţii dela Roman şi Piatra şi cu o traducere franceză.

Adresa Comitetului Central al Unirei din Iaşi către Comisiunea Europeană din Principate, din 20 Maiu:

«In luna lui Martie a anului curent ne-am văzut obligaţi a reclamà în contra hotărîrii Consiliului de Miniştri, care a decretat disolvarea Comitetelor electorale precum şi confiscarea Programelor şi Profesiunilor de credinţă.

«Reclamaţiunea noastră adresată Caimacamului a fost de asemenea adusă la cunoştinţa Inaltei Comisiuni.

«In vreme ce noi aşteptam cu liniştea ce ne inspiră dreptatea cauzei noastre retragerea hotărîrei sus menţionate, E. S. Caimacamul, care primind petiţia ne-a promis că ne va face dreptate în termin de trei zile, ne-a trimis-o îndărăt fără nici o soluţiune şi după ce a păstrat-o mai bine de o lună.

«Acest refuz de dreptate fiind o dovadă strălucită a sistemului de politică excluzivistă în contra căreia noi ne-am adresat în mai multe rânduri doleanţele noastre, ne sileşte să aducem la cunoştinţa Inaltei Comisiuni, rugând-o să binevoească a luà măsurile cele mai energice pentru a ne asigurà respectul drepturilor noastre garantate de Tractatul din Paris.

«Ne luăm în acelaş timp libertatea de a înaintà Inaltei Comisiuni originalul reclamaţiunii noastre trimis îndărăt de d-l Caimacam, precum şi traducerea acestui act.

«Profităm de această ocazie pentru a reînnoì Inaltei Comisiuni expresiunea consideraţiunii noastre respectuoase.»

Ultima protestare a locuitorilor din Moldova în contra modului de aplicare a Fermanului de Convocare a Divanului ad-hoc, a fost acoperită de mii de semnături şi *a motivat o abţinere generală* a cetăţenilor dela alegerile pătate de ilegalitate.

In Moldova presiunea erà atât de mare, încât Moldovenii au fost nevoiţi să tipărească această protestare în Bucureşti.

Ea a fost prezentată de patrioţii Moldoveni în *20 Iunie* Comisiunei Europeane întrunită la Bucureşti:

«Excelenţelor lor Membrilor Inaltei Comisii Europeane pentru reorganizaţia Principatelor, adunată în Bucureşti.

«Prin art. 24 al Tratatului de Paris, «Maiestatea Sa Sultanul făgădueşte a «convocà îndată în Moldavia şi Valahia Divanuri ad-hoc, compuse aşà în«cât să constitueze reprezentaţia cea mai exactă a intereselor tuturor claselor «societăţii. Aceste Divanuri vor fi chemate a rostì dorinţele populaţiilor, în «privirea organizării definitive a Principatelor.»

«In şedinţa Congresului din 8 Aprilie 1856, Lordul Clarendon a observat:— «că Congresul, ocupându-se de Principatele Dunărene, înainte de toate şi-a

«propus a provocà rostirea liberă a dorinţelor populaţiilor, şi că scopul acesta «nu s'ar puteà împlinì dacă Domnitorii ar păstrà puterile ce le au; şi că «poate s'ar cuvenì a căutà o altă combinare care ar asigurà Divanurilor ad-hoc «o deplină libertate.»

«Mai mulţi Plenipotenţiari arătând că legea organică prevede întreruperea puterilor domneşti, Congresul a hotărît (protocolul 22, şedinţa din 8 Aprilie), că lasă asupra Porţii îngrijirea de a luà, la contenirea Domniilor, dacă trebuinţa ar cere, măsurile trebuincioase cari ar fi în stare de a îndeplinì intenţiile Congresului,» combinând libera rostire a dorinţelor Divanurilor cu menţinerea ordinei şi cu respectul stării legale.

«Este aproape de un an, de când Inalta Poartă a avut prilejul de a pune în lucrare cugetările Congresului. Cu toate acestea, speranţa care cinci milioane de Români întemeiau pe aceste cugetări, a fost amar înşelată. Căimăcămia de trei membri, prevăzută de Regulamentul Organic, singura combinaţie ce ar fi putut păstrà ordinea şi mănţinerea stării legale, se înlocuì de Caimacami deadreptul numiţi la Constantinopole, în contra drepturilor străvechi ale Principatelor şi în contra stipulaţiilor Tratatului de Paris, carele voià suspendarea, iar nu urmarea, sub o altă formă, a Puterilor Domneşti. Caimacamii îşi însuşiră nu numai toate prerogativele domneşti, pe cari art. 19 din Regulamentul Organic anume le refuză, precum: lista civilă, dreptul de a întărì cu desăvârşire hotărîrile judecătoreşti, a iertà pedepse, a numì şi a depărtà pe funcţionarii publici, în sfârşit dreptul de a da ranguri militare şi boierii; ci încă îşi luară chiar şi puteri mai mari decât acele ce au avut domnitorii, cari, cel puţin, au fost controlaţi prin o umbră de Adunare Naţională. Cu ajutorul acestor prerogative nemăsurate, cari toate, în mânile lor, se prefăcură în mijloace de înrâurire nelegală şi de corupţie, Caimaçamii ridicară făţiş steagul unei politici personale. Spre a asigurà triumful acestei politici, ei nu se sfiiră de nici un mijloc, de nici o nelegalitate. Ei schimbară mai pe toţi funcţionarii publici, încât din 107 membri, din cari se compuneà ramul judecătoresc la instalarea răposatului Caimacam, numai nouă au rămas astăzi în posturile lor.

«Asemenea schimbări au urmat şi în privirea funcţionarilor de ramul administrativ. Abuzurile de putere ale Caimacamilor nu se mărginiră însă numai întru aceasta: ei cutezară a numì chiar deadreptul funcţionari în locul priveghietorilor de ocoale şi în locul dregătorilor eforiceşti, cari, după legi, nu pot primì însărcinările lor decât numai prin alegeri regulamentare ale concetăţenilor lor. Ei merseră încă şi mai departe: anulară chiar legi votate de puterea legislativă şi întărite de puterea suverană a ţărei.

«Astfel s'a înfăţişat pericolul pe care Congresul a voit să-l depărteze, pericolul că Şefii Cârmuirei Principatelor ar puteà întrebuinţà puterile de cari

dispun, spre a împiedicà libera rostire a dorinţelor populaţiilor, pe care Lordul Clarendon tocmai a voit a o ferì de orice înrâurire.

«Din înfiinţarea Căimăcămiilor directe, subscrişii au cunoscut, chiar dela început, că stipulaţiile formale ale Tractatului de Paris aveau să fie rău aplicate.

«De aceea, chiar dela instalarea Căimăcămiilor, ei n'au încetat a protestà în contra nelegalităţii înfiinţării lor, în contra puterilor nemăsurate ce ele şi-au însuşit, precum şi în contra părtinirei de care ocârmuirile provizorii ale Moldovei s'au făcut vinovate. Tânguirile subsricşilor din $^{7}/_{19}$ Fevruarie, $^{18}/_{30}$ Martie şi 22 Aprilie (4 Maiu) 1857) adresate Reprezentanţilor Marilor Puteri şi Comisiei Europeane întrunite la Bucureşti, mărturisesc aceasta.

Cu toate acestea, nici uitarea totală a principiilor statornicite de Congresul de Paris, nici călcarea vederată a nepărtinirei ce s'a recomandat cu deosebire ocârmuirei provizorie, nici legitimitatea tânguirilor noastre, nici numeroasele şi necontestabilele dovezi pe cari ele sunt întemeiate, n'au putut izbutì ca să căpătăm dreptate. Cu cât tânguirile noastre erau mai vii, mai întemeiate şi mai înnoite, cu atât asupririle, apăsarea şi părtinirea se făcură mai revoltătoare, cu atât Căimăcămia urmă făţiş a se ţineà de programul său politic, fără a băgà de seamă nici măcar fiinţa domnilor Comisari ai Puterilor Garante.

«Este obşteşte cunoscut, că petiţia colectivă în contra Unirei, înfăţişată Excelenţei Sale Savfet Efendi, a fost provocată şi făţiş patronată de Guvern. Nu mai puţin cunoscut este, că această petiţie a fost purtată de către funcţionarii publici şi de către credincioşii Guvernului, în Capitală şi prin Districte, şi că subscrierile, puse pe această petiţie, s'au căpătat numai prin mijloacele cele mai nevrednice, precum: ameninţări, făgăduinţi, depărtări din slujbe, puneri şi înaintări în slujbe şi decreturi de boierii, şcl. şcl.

«Presa, deşi în condiţia cea mai aspră de censură, este nimicită, dreptul de a ne adunà este oprit, în sfârşit, toate mijloacele legale prin cari cetăţenii s'ar fi putut înţelege şi luminà pentru rostirea dorinţelor, ce au a se adunà de către delegaţii celor şepte puteri, sunt arbitrar desfiinţate.

«Dar cu toate aceste măsuri, atât de abuzive şi provocătoare, pacea, liniştea şi buna orânduealǎ nu s'au turburat cât de puţin. Credinţa ţărei în dreptatea Augustilor Monarhi cari au binevoit a pune soarta şi viitorul Principatelor sub scutul lor, erà nesdruncinată: aşà de mari erau speranţele noastre, aşà de tare şi bine întemeiat erà dreptul nostru!

«In adevăr cum puteà cinevà să-şi închipuească că un Tractat, care a costat atâtea jertfe, atâta sânge şi atâtea suferinţe, un act care a fost desbătut şi subscris de cele mai mari puteri din lume, aşà de curând să fie sfărâmat şi, în aplicarea sa, redus la o înşelătură vederată? Cum să-şi închipuească cinevà că un singur Funcţionar al Inaltei Porţi, un Caimacam, ar ajunge,

fără frică de pedeapsă, a-şi bate joc de o ţară nefericită, în contra legilor, lăsate în voia lui şi în voia înrâuririlor cari îl insuflă, şi a se jucà astfel cu Marile Puteri, cari au luat parte la Congresul din Paris şi cari au subscris Tractatul din 30 Martie, cu conştiinţa sacrificiurilor şi a puterei lor, şi cu toată seriozitatea care trebue să fie caracterul esenţial al unui act atât de solemn?

«Astfel este însă trista realitate. Expunerea legiuitelor noastre tânguiri, sprijinită de dovezile cele mai autentice şi mai nerecuzabile, nu numai că n'a produs nici un fel de îndreptare şi n'a adus nici o schimbare în sistemul de apăsare şi de arbitrariu, cari ne sfărâmă, dar sistemul acesta s'a întărit încă fără încetare şi astăzi a ajuns la culme.

«Listele de alegere, publicate de Guvern, sunt dovada cea mai vederată întru aceasta şi ca un fel de încununare a acestei lucrări de apăsare şi de înşelătorie, care a ajuns la proporţiile unui scandal public.

«Listele acestea sunt o insultă făcută maiestăţii Tractatului de Paris, drepturilor poporului din Moldova, dreptăţii, umanităţii. Ele au deşteptat indignaţia ţărei, şi ar fi provocat izbucnirea mâniei sale, dacă oamenii cari în Unirea Principatelor văd singurul mijloc de scăpare şi singura condiţie de viitor pentru patria lor nu şi-ar fi impus, ca lege nestrămutată, de a respectà ordinea, la fiecare întâmplare.

«Chiar cetirea acestor liste dovedeşte cât s'a împlântat Guvernul pe calea arbitrariului, călcând în picioare drepturile cele mai sfinte, titluri câştigate, condiţia legală a marei majorităţi a locuitorilor din Moldova.

«Intr'adevăr, fără a vorbi aci de metehnele Fermanului, de înlăturarea cu care el loveşte pe mai multe clase de locuitori, de mărginirile şi greutăţile de aplicaţii ce se găsesc în el la tot rândul; poate cinevà sprijini oare că listele de acum publicate sunt măcar conforme cu dispoziţiile Fermanului, dacă nu cu stipulaţiile Tractatului de Paris?

«Din 2.000 de Proprietari Mari, cunoscuţi în Moldova, numai 350 alegători figurează în liste; şi din 20.000 de Proprietari Mici, numai 2.264 de alegători de gradul întâiu sunt cuprinşi în ele. Clasa Profesiilor Liberale este reprezintată numai de 11 alegători, şi cele 15 târguri, rezidenţe ţinutale din ţară, înfăţişează numai 1.788 de alegători, proprietari de case, neguţători şi meşteri, când, chiar în tablele vistieriei, figurează 12.000 neguţători şi meşteri, afară de acei ce sunt pe pământul dat Moldovei din Basarabia.

Tractatul de Paris însă a voit ca toate clasele să fie reprezintate în chipul cel mai exact. Erà dar lucru firesc a se face cuvenita chibzuire, ca clasele acestea să se reprezinteze la alegeri cel puţin prin majoritatea, din care ele se compun, iar nu prin o minoritate atât de mică.

«Ne adresăm la orice tribunal cu cuget, facem apel la opinia lumei civilizate, ca să hotărască dacă o aşà de mică minoritate, ca aceea pe care listele

o cheamă la alegeri, poate să constitue un Divan, menit a reprezintà interesele tuturor claselor societăţei, interesele a două milioane de locuitori.

«In adevăr, excluziile şi restrângerile Fermanului sunt foarte mari. Ţara însă tot ar fi putut aveà o reprezintaţie destul de întinsă, dacă Guvernul ar fi pus cât de puţină bună credinţă, nepărtinire şi conştiinţă în facerea listelor. Dar având în vedere un singur scop, acela de a compune, cu orice preţ, colegiuri electorale, cari să-i trimită deputaţi părtinitori politicei sale personale, el a jefuit dreptatea, buna credinţă şi legalitatea. Astfel marea majoritate a partizanilor Unirei s'au şters, în chipul cel mai arbitrar, sau pentru greutăţi însufleţite de credinţă rea, sau pentru închipuite lipsuri de însuşiri, cari nu sunt nicidecum întemeiate pe dispoziţiile Fermanului.

«O scurtă analiză va dovedì aceasta cu prisosinţă.

«In contra glăsuirii Fermanului, reprezintaţia Egumenilor Mânăstirilor proprietare de Averi Inchinate, precum şi reprezintaţia Mânăstirilor de Averi Neînchinate, au fost cu totul falsificate. După Ferman, Egumenii Mânăstirilor, ale cărora averi sunt închinate, adică atârnate de locurile sfinte, sunt datori, ca şi Egumenii Mânăstirilor Neînchinate, să aleagă doi deputaţi; cu această deosebire însă că deputaţii aceştia trebue să fie aleşi nu dintre membrii clerului grecesc, ci dintre clerici pământeni.

«In urma opunerii clerului grecesc de a luà parte la alegeri pentru Divan şi în urma paşilor făcuţi de el în privinţa aceasta, atât la Constantinopole, cât şi aici, s'a hotărît, într'un chip ascuns, a-l scutì, prin răstălmăcirea cuvântului închinat. Prin urmare, toate mânăstirile neînchinate s'au mutat în categorià mânăstirilor închinate, iar în locul acelora, s'au înscris ca mânăstiri neînchinate mănăstirile Neamţu şi Vorona, cari, fiind chinovii, cu administraţie neatârnată de autoritatea Departamentului bisericesc, s'au părut a puteà sluji numai bine la răstălmăcirea cuvântului închinat. Cei doi stareţi dela Neamţu şi Vorona, fiind în acest chip constituiţi ca singuri alegători ai astei categorii de mânăstiri, s'au declarat, de către Guvern, deputaţi îndrituiţi. Afară de aceasta, mai mulţi îndrituiţi din cler cu nelegiuire s'au scos din listele alegătoare.

Un mare număr de alegători din clasa Proprietarilor celor Mari, precum şi un mare număr de Proprietari de Case din Capitală şi din rezidenţiile ţinutale, s'au înlăturat, sub cuvânt de sarcini ipotecare, când, după Ferman, numai aleşii proprietăţii celei mari trebue să aibă trei sute fălci slobode de orice ipotecă. Asemenea, atât alegătorii, cât şi aleşii proprietăţii celei mici, s'au depărtat, tot sub pretextul de ipòtecă, pretext despre care niciodată nu s'ar fi putut crede că se va aplicà şi în privinţa lor.

«Bărbaţii nu mai au dreptul ce legea civilă a ţărei le dă, dreptul de a reprezintà averea femeilor lor, cu toate că Fermanul nu cuprinde nici o măr-

giriire în privința aceasta. Un mare număr de partizani ai Unirei asemenea s'au înlăturat, sub pretext că n'ar aveà titluri destul de lămurite spre a dovedì câtimea fălcilor proprietăților lor, că moșiile lor n'ar fi hotărîte sau împărțite, că n'ar aveà documente spre a dovedì vârsta sau condiția de indigenat lămurit, așezată de legea reglementară, ş. c. l.

«Legiștii și, în deobște, toți acei dedați Profesiilor Liberale sistematicește s'au depărtat, sub pretext că diplomele cari s'au slobozit chiar de către Guvern după examene, și cari adeveresc condiția lor legală, nu ar fi de ajuns și că le trebue încă diplome dela universitate, într'o țară care nu numai că nu are asemenea școală, ci până acuma nici școale speciale.

«Corpuri Alegătoare întregi s'au desființat, așà spre exemplu: corpul proprietarilor dela Cahul, sub cuvânt că acest ținut nu ar aveà alegători de această clasă, când acolo se află peste o sută de proprietăți mari, cari trec peste numărul de o mie fălci și cari toate se stăpânesc de către particulari, între cari sunt mai mulți boieri și fii de boieri, adevăr ce însuș Guvernul l-a recunoscut prin cuvintele poruncii, după care s'a înființat tribunalul civil dela Cahul, și în care anume se zice: «Așà precum în districtul Cahulului, toate proprietățile sunt boierești», ş. c. l.

«Din contra, și ca și cum ar fi voit mai bine să dovedească abuzurile ce am arătat mai sus, în mai multe colegiuri electorale, neajunsurile acestea s'au îndeplinit prin trecerea în listă a mai multor persoane, cari nu au numărul de fălci hotărîte de Ferman, nici vreo altă calitate din acele cerute, dar cari se pot folosì de un titlu care, în ochii Guvernului, face mai mult decât toate celelalte, adică titlul de părtași fără rezervă ai politicei sale. Astfel, pentru asemenea persoane, condițiile de ipotecă, de vârstă, de indigenat, de proprietăți de zestre, sau curat titlul de proprietari în deobște, de diplome universitare, ş. c. l., nu s'au cerut. Pe lângă aceasta, și rangurile de boierie, date cu nelegiuire la persoane cari nu erau nici boieri, nici fii de boieri, au mai slujit de mijloc spre a înființà alegători pentru proprietatea cea mare.

«Puteà să ne rămâe o de pe urmă speranță în comitetele însărcinate după Ferman a cercetà, în cele treizeci de zile, reclamațiile îndrituiților netrecuți în liste. Dar chiar această slabă nădejde s'a zădărnicit, prin spiritul care a predomnit la compunerea lor. Și, într'adevăr, comitetele acestea sunt departe de a înfățișà o garanție în contra părtinirei, care a depărtat cel mai mare număr de alegători, fiind compuse de funcționari ai Guvernului, aleși din nou dintre oamenii cari i-au dat cele mai multe dovezi de devotament, dintre aceia chiar cari au compus listele și cari, prin chipul acesta, sunt astăzi pârîți și judecători.

«Ce ne rămâne dar de făcut sub lovitura unui asemenea regim, atât de contrariu stipulațiunilor formale ale Tratatului de Paris, Capitulațiilor Prin-

cipatelor, dreptăţii, drepturilor câştigate? Ce ne mai rămâne de făcut, mai ales când suntem lipsiţi de orice mijloc legal spre a puteà îndreptà arbitrara stare de faţă şi a face ca Guvernul să intre în calea nepărtinirei? Ce ne mai rămâne de făcut, în faţa indignaţiei generale, provocată de asemenea uneltiri, când simţim că încrederea ţărei în stipulaţiile Tratatului de Paris începe a se sdruncinà, şi când nici nu putem prevedeà nefericitele întâmplări, în cari ar cădeà ţara, dacă nu am urmà a susţineà o luptă nepotolită? Ingrijiţi dar despre viitorul ce ne aşteaptă, cunoscând de mult urmările unui Guvern, vinovat atât către ţară, cât şi către Europa, ne credem datori a ne ferì de orice conflict şi de orice neorânduială, a păzi liniştea pretutindeni şi totdeauna, şi a alergà numai la mijloace legale, pentru ca să combatem regimul urîcios care ne stăpâneşte, adică a ne ţineà de o parte şi a protestà, precum cere dreptul şi datoria noastră.

«Chiar acei dintre noi, pe cari Guvernul i-a înscris în liste, sau de frica unui scandal prea răsunător, sau mai bine ca o bătaie de joc mai mult pentru alegătorii cei mai numeroşi pe cari i-a înlăturat, nu primesc această favoare amăgitoare, şi refuză a luà parte la alegerile de cari sunt ameninţaţi, fiindcă împărtăşirea lor ar fi o complicitate.

«*In faţa ţerii noastre şi a Europei, care, curând sau mai târziu, ne va da dreptate, venim dar cu solemnitate a declarà că:*

«Findcă s'a depărtat cu grămada o mare majoritate de alegători, sub deosebite deşarte cuvinte, precum de vârstă, de indigenat, de nedespărţire de moşii, etc.;

«Findcă Fermanul s'a călcat, prin înfiinţarea deadreptul a doi deputaţi ai clasei clerului în persoanele stareţilor mânăstirilor Neamţul şi Vorona; că egumenii mânăstirilor închinate s'au scutit, într'un chip nelegiuit, de împărtăşire la alegerile pentru Divan; şi că mai mulţi preoţi din reşedinţile episcopale s'au şters ori s'au înlăturat din liste;

«Findcă condiţia atingătoare de ipoteci care, după textul Fermanului şi al Regulamentului Organic, nu puteà fi aplicată decât la singurii eligibili ai clasei proprietarilor mari, s'a impus şi alegătorilor acestei clase;

«Fiindcă s'au supus acesteiaş condiţii şi pre alegătorii şi eligibilii clasei proprietarilor mici;

«Fiindcă cea mai mică ipotecă este privită ca un cuvânt de înlăturare, chiar şi atunci când valoarea moşiei ar întrece îndoit şi întreit suma ipotecei, de vreme ce, după Ferman, numai trei sute de fălci se cer a fi libere de o asemenea sarcină;

«Fiindcă bărbaţii s'au lipsit de a reprezintà averea de zestre, măcar că Fermanul nu cuprinde nici o mărginire în această privire;

«Fiindcă prerogativa ce Caimacamul arbitrar şi-a însuşit, de a da ranguri

militare şi titluri de boierie, îi sluješte ca mijloc spre a înmulţi numărul alegătorilor credincioşi în clasa marilor proprietari, precum şi ca mijloc de corupţie;

«Findcă profesiile liberale s'au înlăturat într'un chip sistematic;

«Fiindcă numai micul număr de 310 alegători, de abià recunoscuţi pentru Capitală, a căreia populaţie se suie peste 18.000 de suflete, puşi în alăturare cu numărul de 131 de alegători ai târgului Huşi, care n'are nici măcar 8.000 locuitori, dovedeşte îndestul părtinirea şi sistemul de înlăturare ce au predomnit la facerea listelor;

«Fiindcă Galaţii, al doilea oraş al Principatului şi care, după înseşi listele Guvernului, are 227 de alegători, s'a desbrăcat de dritul de a alege doi deputaţi, şi aceasta în favoarea Focşanilor care, după înseşi aceste liste, nu numără decât 92 de alegători, şi că, prin urmare, Fermanul s'a călcat prin strămutarea rândului oraşelor;

«Fiindcă, prin măsura arbitrarelor depărtări din slujbe, pusă de curând în lucrare, şi mulţi profesorii s'au lipsit de dritul lor de alegători;

«Fiindcă alegătorii oraşelor de religia armenească, şi cari pururea au luat parte la alegerile municipale, s'au înlăturat din liste în contra Fermanului, care primeşte ca alegători, în reprezintaţia oraşelor, pe toţi alegătorii corpurilor municipale;

«Fiindcă un număr de alegători înscrişi în liste, cari au proprietăţi în mai multe locuri, sunt trecuţi ca alegători şi eligibili numai în ţinuturile acelea unde încunjurările de a fi aleşi nu se pare a le fi favorabile;

«Fiindcă un mare număr de proprietari de case s'au scos din liste, pentrucă binalele lor s'au preţuit arbitrar de către municipalităţi, mai jos de valoarea lor reală, şi sub pretext de ipotecă, în contra textului Fermanului;

«Fiindcă toţi funcţionarii chemaţi, după Ferman, a formà comitele de reclamaţie s'au schimbat;

«Fiindcă, chiar înaintea publicaţiei listelor, în clasa ţăranilor s'au făcut mai multe alegeri în clasa de gradul I şi de gradul II, prin mijlocul unor izvoade electorale, în cari locul numelui aleşilor a rămas alb;

«Fiindcă acei trei delegaţi, prin cari fiece corporaţie are a fi reprezentată la alegeri, s'au impus mai înainte, fără a se fi făcut alegerea lor prin darede glasuri, şi fără nici o publicaţie;

«Fiindcă cea mai mare parte dintre starostii corporaţiilor s'a schimbat cu câtevà zile înaintea publicaţiei listelor, şi că mai marele staroste al neguţătorilor din Iaşi s'a înlocuit prin un funcţionar, numit d'a dreptul de către Guvern;

«Fiindcă preoţii, diaconii, dascălii de biserică şi scriitorii satelor, şi prin

urmare partea cea mai luminată a populaţiei săteşti, s'au lipsit de dritul de alegere în clasa locuitorilor ţărani ;

«Fiindcă adunările alegătorilor sunt puse sub prezidenţia ispravnicilor, în contra Fermanului şi a art. 9 şi 10 din Regulamentul Organic ;

«Fiindcă, afară de gazeta Guvernului, închinată păstrării statului-quo, toate jurnalele, chiar sub condiţia de a fi censurate, sunt oprite ; că profesiile de credinţă nu sunt învoite, că dritul de a ne adunà ni s'a contestat ; că, în sfârşit, suntem lipsiţi de toate mijloacele neapărate spre a ne puteà luminà şi pregătì pentru actul cel mai mare în vieaţa unei naţii, adică pentru alegerea deputaţilor săi ;

«Fiindcă listele electorale nu s'au publicat întocmai precum fusese pregătite de către administraţiile ţinutale, ci s'au prefăcut şi s'au scurtat în Departamentul din Năuntru, şi apoi, chiar când se aflau sub tipar, s'au supus unei a treia prescurtări, la care au luat parte d-nii Caimacamul şi Agentul Austriei ;

«Fiind, în sfârşit, că aceste liste nu înfăţişează nici de cum majoritatea claselor societăţii Moldovei şi că Divanul, ce ar rezultà din viitoarele alegeri, nu poate nici într'un chip a constituì reprezintaţia legală şi exactă a intereselor tuturor claselor, precum cere hotărît art. 24 din Tratatul de Paris ;

«*Subscrişii se văd în dureroasa nevoie de a se retrage dela orice împărtăşire la nişte alegeri făcute sub jugul înşelăciunii, al împilării şi al nedreptăţii. Ei se vor ţineà de o parte, până când ţara nu va fi pusă în acea stare legală, cerută şi hotărîtă de Congresul de Paris, în şedinţa din 8 Aprilie 1856.*

«Ei declară viitoarele alegeri lovitoare în larga şi adevărata reprezintare, ce s'a făgăduit Principatelor de către Tratatul de Paris, lovitoare şi în drepturile străvechi ale ţerii, în driturile fiecăruia din subscrişi.

«Ei protestează, totodată, în contra ori şi căreia hotărîri, în contra oricărei măsuri, în contra oricărei dorinţe a viitorului Divan ad-hoc, ca unele ce nu pot fi decât rezultatul unor alegeri înşelătoare, ca unele ce trebue să fie lovite de nelegalitate, chiar înaintea întrunirii sale.

«Această protestaţie, strigătul de desnădăjduire a unui popor întreg, vătămat în drepturile sale cele mai preţioase, înşelat în nădejdile sale cele mai legitime ; această protestaţie, dictată de o nevoie neapărată, nu atinge întru nimic adâncul respect ce păstrăm Puternicilor Monarhi, cari au garantat existenţa patriei noastre. Cu totul din contra, noi credem încă, că ţipătul unei naţii nefericite care, în mijlocul secolului al nouăsprezecelea, vede în pericol drepturi pe cari şi le-a putut păstrà, chiar în timpul barbariei şi al luptelor veacului de mijloc, va ajunge la picioarele tronurilor lor, şi că li se va face dreptate.

«Plini de încredere în ocrotirea Dumnezeului părinţilor noştri, în generozitatea Marilor Puteri ale Europei, în puterea opiniei publice, acestui tribunal, înaintea căruia cauzele drepte niciodată nu se pierd, noi protestăm cu solemnitate în contra silniciei ce ni se face.

«*Ţara va fi liniştită, nici o rezistenţă materială nu se va face din partea noastră. Dar până când un singur glas va puteà să răsune în Moldova, întemeiaţi pe dreptul nostru, având conştiinţa de a împlinì o datorinţă sfântă către strămoşii şi către fiii noştri, noi nu vom încetà de a protestà.*

«*Statornicească-se nepărtinirea; aşeze-se ţara în starea cerută de către Tratatul de Paris; respecteze-se solemnele juruinţe ale Europei şi ale Măriei Sale Sultanului; nimicească-se listele înşelătoare; compue-se altele nouă, potrivite cel puţin cu textul şi spiritul Fermanului; într'un cuvânt, lase-se ţara să se rostească liber, şi atunci cu toţii vor puteà şi vor trebuì să se închine înaintea sentinţei ce se va pronunţà*».

Atunci când Principele Nicolae Konaki Vogoride a luat măsuri atât de straşnice pentru a lovì fără milă şi fără cruţare viitorul României, întreaga ţară s'a mirat de îndrăzneala lui. Se ştià şi cunoşteà dorinţa Caimacamului de a trece prin Căimăcămie la Domnie. Se presupuneà de mulţi, că familia Caimacamului, care erà în serviciul Guvernului Otoman, îi va da tot sprijinul pentru a falşificà alegerile Divanului ad-hoc din Moldova, înlăturând astfel executarea leală a deciziunilor Tratatului de Paris.

Familia Caimacamului Nicolae Konaki Vogoride se compuneà din următoarele persoane foarte influente : — Stefanaky Bey, părintele Caimacamului, fost Caimacam al Moldovei în 1821 şi fost Kapukehaia al Moldovei în timpul Domniei lui Mihail Sturdza, a căruia soţie erà fiica lui Stefanaky Bey, — Alexandru Vogoride, fratele Caimacamului, fost Guvernor al Rumeliei Orientale, — Constantin Musurus şi Ioan Fotiade, cumnaţi ai Caimacamului Vogoride, şi gineri ai lui Stefanaky Bey.

O întâmplare neaşteptată, dar norocoasă, a descoperit complotul ce se urzià de inimicii noştri interni şi externi, puind în mânile Unioniştilor o parte din Corespondenţa Secretă a Caimacamului Vogoride — cu familia sa şi cu câţivà diplomaţi cari reprezintau Puterile ce se agitau în contra Unirei.

Bărbatul care a descoperit această comoară a fost Dimitrie Rallet, Membru al Comitetului Central al Unirei din Iaşi, chiar dela fondarea lui în 1856 şi fost Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Pu-

blice în ultimii ani ai Domniei lui Alexandru Grigorie Ghika, ultimul Domn al Moldovei.

Dimitrie Rallet a dus însuş, în ultimele zile ale lui Maiu 1857, această corespondenţă la Bucureşti, şi a încredinţat-o Baronului de Talleyrand-Périgord, care a trimis-o prin Secretarul său Le Sourd Impăratului Napoleon III. Inarmat cu aceste documente, Impăratul, însoţit de Comitele Walewski, Ministrul său de Externe, s'a dus, la începutul lui August, la Osborne, unde a convins pe Regina Angliei Victoria şi pe Ministrii Clarendon şi Palmerston, că alegeri făcute prin corupţiune, falşificări şi fraude, prin apăsări, violenţe şi nelegiuiri nu puteau fi tolerate de Puteri şi de Guverne civilizate, şi că ele trebuiau numai decât să fie anulate.

Inainte de a expune, iarăş pe baza de Acte şi Documente autentice istoria întâmplărilor celor patru luni din Iunie în Septemvrie, până ce poporul român a ajuns să-şi rostească dorinţa şi voinţa sa asupra organizării Statului Român dela Dunărea de jos, precum se hotărîse de Puterile Europeane prin Tratatul de Paris, e de nevoie să cunoaşteţi conţinutul Corespondenţei Secrete a Caimacamului Vogoride, şi aceasta cu atât mai mult, că ea este astăzi proprietatea Academiei Române.

Corespondenţa aceasta cuprinde timpul de 48 de zile, între 3 Aprilie şi 20 Maiu. Ea este compusă de 17 scrisori, din cari 6 sunt scrise de diplomaţi străini în limba franceză, adresate însuş Caimacamului Moldovei, una singură în limba franceză, adresată de Hatmanul Ioan Fotiade, Capukehaia al Moldovei la Constantinopole, Ministrului de Interne Costin Catargiu şi 11 scrisori familiare, adresate în limba grecească însuş Caimacamului Vogoride de părintele, de fratele şi de cei doi cumnaţi ai săi.

Tabloul următor lămureşte şi orientează şi mai bine situaţiunea ce se creà prin această corespondenţă.

Scrisori familiare							Scrisori dela diplomaţi		
Ziua	Luna	No.					No.	Luna	Ziua
						Lord Stratford de Redcliffe, Ambasadorul Angliei la Constantinopole	1	Aprilie	3
14	Aprilie	1	1	—	—	Alexandru Vogoride, primul Secretar al Ambasadei Otomane la Londra . . .	—		
15	Aprilie	2	2	—	—	Alexandru Vogoride, primul Secretar al Ambasadei Otomane la Londra . . .	—		
						Prokesch-Osten, Internunţiul Austriei la Constantinopole.	2	Aprilie	18
21	Aprilie	3	—	—	1	I. Fotiade, Hatman şi Capukehaia al Moldovei la Constantinopole.	—		
						Edhem Paşa, Ministrul de Externe al Sultanului	3	Aprilie	22
						Edhem Paşa, Ministrul de Externe al Sultanului	4	Aprilie	22
23	Aprilie	4	—	—	—	Mussurus Paşa, Ambasadorul Otoman la Londra.	—		
25	Aprilie	5	—	1	—	Stefanaki Bey, fostul Caimacam al Moldovei în 1821	—		
						Gödel-Lanoy, Consulul Austriei la Iaşi.	5	Maiu	6
6	Maiu	6	—	2	—	Stefanaky Bey, fostul Caimacam al Moldovei în 1821	—		
6	Maiu	7	—	—	2	I. Fotiade, Hatman şi Capukehaia al Moldovei la Constantinopole	—		
9	Maiu	8	—	—	3	I. Fotiade, Hatman şi Capukehaia al Moldovei la Constantinopole	—		
10	Maiu	9	—	—	4	I. Fotiade, Hatman şi Capukehaia al Moldovei la Constantinopole	—		
						Alison, Secretar al Ambasadei Angliei la Constantinopole.	6	Maiu	16
16	Maiu	16	—	—	10	I. Fotiade, Hatman şi Capukehaia al Moldovei la Constantinopole	—		
20	Maiu	20	—	—	11	I. Fotiade, Hatman şi Capukehaia al Moldovei la Constantinopole	—		

Iată textul însuş al scrisorilor în traducere românească:

Scrisoarea confidenţială a lui Al. Vogoride, Secretar al Ambasadei Otomane din Londra, către Caimacamul Moldovei Vogoride, din 14 Aprilie:

«Mă grăbesc a-ţi anunţă că cumnatul tău, Ambasadorul, a văzut pe d-l Palmerston; el a adus informaţiuni plăcute cu privire la dispoziţiunile sale în contra Unirei Principatelor. Lordul Palmerston este cu totul în contra Unirei; el o consideră contrarie drepturilor şi supremaţiei Suveranului nostru, şi prin urmare instrucţiuni analoage se vor trimite astăzi d-lui H. Bulwer, Comisarul Marei Britanii în Principate. După cum ţi-am scris şi mai nainte, este de mare nevoie să-ţi dai din timp toate silinţele, ca Moldovenii să nu exprime dorinţe pentru Unire, pentru ca să te faci astfel vrednic de bunăvoinţa Inaltei Porţi şi de sprijinul Angliei şi Austriei. Deoarece aceste trei puteri sunt hotărîte a împiedică din toate puterile lor Unirea, nu trebue să te îngrijeşti de loc de cele ce vreau sau ameninţă să facă Francezii, ale căror ziare te tratează de Grec. Dimpotrivă trebue să lucrezi cu isteţime şi fineţă, având faţă de Moldoveni o atitudine generoasă, faţă de boieri o atitudine politicoasă, şi arătându-te cu tărie adversar al Unirei. Trebue să le spui: că deoarece Unirea nimiceşte drepturile Moldovei, nu poţi consimţì, ca în timpul Căimăcămiei tale să se piarză şi să se desfiinţeze drepturile Moldovei în favoarea Valahiei. Un astfel de limbagiu trebue să placă oricărui patriot moldovean.»

Scrisoarea confidenţială a lui Al. Vogoride, Secretar al Ambasadei Otomane la Londra, către Caimacamul Vogoride, din 15 Aprilie:

«Am primit mult dorita ta scrisoare din 25 Martie (6 Aprilie) şi am fost foarte întristat de toate cele ce trebue în mod necesar să suferi şi de toate intrigile la cari eşti expus. Dar trebue, dragul meu, să suferi şi să nu desnădăjdueşti. Rog pe bunul Dumnezeu să vină ziua, când te vei puteà bucurà de roadele muncii tale.

«Te sfătuesc dar a urmà orbeşte pe reprezintantul austriac, de ar fi şi mai nesuferit şi cu toate defectele sale. Trebue să te gândeşti, dragul meu, că acest om lucrează numai după instrucţiunile Guvernului său, şi cum Austria se sileşte, cu drept cuvânt, să împiedice Unirea, urmează ca Consulul ei să socotească drept o cinste, de a se grăbì să prevină şi să îndeplinească dorinţele Guvernului său. Austria este de acord cu ideile Inaltei Porţi şi ale Marei-Britanii, şi tocmai pentru aceasta, dacă va fi mulţumită Austria, vor fi mulţumite şi Turcia şi Anglia.

«Indrăznesc deci a-ţi repetà sfatul meu de a te conformà sfaturilor şi dorinţelor Consulului austriac şi de a întrebuinţà fără nici o obiecţiune toate

persoanele ce-ţi va recomandà el, fără a mai cercetà dacă persoanele recomandate sunt perverse sau cu nume rău. Este destul ca aceşti oameni să fie din toată inima contra Unirei, aceasta ajunge. Căci dacă se va proclamà Unirea de către Divanul Moldovenesc, Austria va spune că tu eşti cauza, fiindcă nu ai voit să lucrezi după sfaturile Consulului său, care a suferit şi a lucrat atât de mult în contra Unirei. Şi cum Anglia este contra Unirei, după cum ţi-am scris ieri, şi că Unirea nu se va realizà, chiar dacă toate Divanurile s'ar pronunţà în favoarea ei, îţi poţi închipuì, dragul meu, cât va fi de dureros pentru tine şi cât de multe remuşcări vei aveà, că nu ai urmat sfaturile Consulului austriac Gödel; căci Puterile, afară de Francia şi Rusia, nu vor încuviinţà niciodată să se realizeze dorinţa Unirei. Ar fi deci foarte bine şi de dorit, ca să faci astfel, încât Divanul Moldovenesc să nu se pronunţe pentru Unire, căci atunci greutăţile celor trei puteri în faţa Franciei şi Rusiei vor fi mai mici, şi cu chipul acesta cele trei puteri îţi vor datorà recunoştinţă, ca unui om care a contribuit mai ales la acest rezultat.

«Ce-ţi pasă dacă oamenii, pe cari ţi-i recomandă Consulul Austriac, sunt morali sau viţioşi? Singurul lucru ce trebue să cercetezi la o asemenea propunere, este să vezi dacă aceşti oameni sunt din toată inima şi în adevăr în contra Unirei, şi să nu-i întrebuinţezi decât cu această condiţiune; căci astăzi nu mai este vorba de moralitate ori de rea sau bună purtare, în înţeles filozofic, ci de existenţa drepturilor Imperiale faţă de rău voitorii şi inimicii M. S. Suveranului nostru, şi toţi cei ce pot contribuì, pentru a se ajunge acest scop, trebue să fie primiţi ca prieteni.

«Bine ai făcut că ai oprit libertatea presei, pe care nişte Moldoveni smintiţi, prieteni ai Rusiei, sub mască franceză, caută a o întrebuinţà spre a face poporul să se pronunţe în favoarea Unirei. Ţine-te bine, dragul meu, şi împiedică manoperele de acest fel. Eu cred că dacă «Steaua Dunărei» şi alte asemenea publicaţii, bune pentru a învelì cu ele brânza, s'ar publicà în Francia, Guvernul nu ar întârzià de a trimite numai decât pe redactorii lor la Cayenne.

«Francia care vrea libertate, cluburi şi adunări politice în Moldo-Valahia, ar trebuì mai întâiu să le îngădue la dânsa acasă şi să nu pedepsească cu exil şi ameninţări pe toţi ziariştii, cari îndrăznesc să vorbească cevà mai liber. Cine propovădueşte milostenia, să o pună el mai întâiu în lucrare.

«Tratatul din Paris nu vorbeşte de Unirea Principatelor, el zice numai că Divanurile vor aveà să se pronunţe şi să-şi dea părerea asupra reorganizării interioare a acestor două ţeri: dar smintiţii, cari doresc Unirea, au uitat cu totul această clauză a Tratatului şi se ocupă cu organizarea exterioară, în loc să se ocupe cu cea interioară; şi în loc să se gândească la reformele din

năuntru, ei meditează neatârnarea şi domni străini. Cine râde mai pe urmă, râde mai bine.

«Anglia este cu totul de părerea Austriei şi se opune cu desăvârşire Unirei, şi o va împiedicà de a se realizà, împreună cu Inalta Poartă. Dacă Consulul francez vorbeşte altfel, nu-l crede, căci minte şi eu ştiu ce spun.»

Scrisoarea Hatmanului I. Fotiade către Logofătul Costin Catargiu, Ministru de Interne, din 21 Aprilie:

«Dorind să fiu în continue relaţiuni cu D-voastră, mă grăbesc a le începe, luând iniţiativa de a vă rugà, D-le Logofăt, să binevoiţi a răspunde dorinţei mele, în chipul cum ne-am înţeles în timpul petrecerii mele în Iaşi.

«Cunoaşteţi de sigur ce s'a întâmplat la Constantinopole, cu privire la D-voastră, în primele zile dela sosirea mea aci. Am toate motivele de a crede că aţi rămas mulţumit de rezultatul procedării mele sub conducerea înţeleaptă şi prevăzătoare a A. S. Caimacamului.

«Acest rezultat constatând şi punând în evidenţă interesul ce vi-l poartă E. Sa, precum şi sentimentele mele de prietenie faţă de D-voastră, D-le Logofăt, îmi oferă plăcuta ocazie de a mă felicità şi de a mă puteà recomandà, că am fost consecvent angajamentelor ce le-am luat faţă de D-voastră, angajamente cari stabilesc între noi o solidaritate deplină.

«In momentul de faţă trebue să aveţi vizita Comisarilor; eu vă rog să vă apropiaţi de Comisarul Imperial, să-i faceţi profesiunea de credinţă şi să-l lămuriţi despre toate fără cel mai mic scrupul......

«P.S. Din ordin mai înalt, adaug că ar fi bine să evitaţi cât se poate de mult cuvinte violente cu oricare dintre consuli, cu atât mai mult, că astfel de cuvinte nu pot decât să strice cauzei noastre, de vreme ce actele fără sgomot ne sunt foarte necesare.»

Scrisoarea confidenţială a lui C. Musurus Paşa, Ambasadorul Porţii Otomane la Londra, către Caimacamul Moldovei Vogoridi, din 23 Aprilie:

«*Prea ilustre şi prea iubite frate,*

«Am primit scrisoarea voastră din 6 Aprilie şi primesc astăzi pe cea dela 13, precum şi toate scrisorile alăturate. Vă sunt recunoscător pentru informaţiunile serioase ce-mi comunicaţi regulat. Am făcut uz de prima trimitere, în deplin acord cu aşteptările E. V. Voiu face acelaş uz, cu un rezultat tot atât de favorabil, şi de informaţiunile trimise cu scrisoarea de astăzi.

«Vă spun confidenţial că Lordul Clarendon a aprobat răspunsul vostru, dat reprezintanţilor Franciei şi Rusiei, cu privirel a cele două ziare; el l-a găsit demn, drept şi legal.

«Am recomandat E. S. purtarea voastră înțeleaptă și bine chibzuită în împrejurările actuale atât de grele. Scriu de asemenea Porții ceeace este necesar și lucrez peste tot locul la ceeace poate fi folositor succesului vostru în cariera strălucită ce vă stă înainte și pentru care mă bucur că vă arătați atât de vrednic. Vă rog să nu încetați de a-mi trimite și în viitor informațiuni serioase. In ce privește ideile și sfaturile prietenești ce-mi cereți, văd cu plăcere că nu aveți nevoie de ele, căci purtarea voastră până în momentul de față este în conformitate cu toate planurile ce le-aș puteà dorì! Eu nu doresc nimic altcevà decât să urmați aceeaș cale, căci puteți fi sigur, că în acest chip numele vostru va devenì ilustru în Europa, iubit în Moldova, demn de a fi pronunțat de către generațiile viitoare ale patriei moldovenești. Astfel veți scăpà această frumoasă țară de pericolul, în care vor să o arunce niște trădători nerușinați și nevrednici de numele de Moldoveni, cari pentru interese și recompense materiale și efemere și pentru bani, merg cu răutatea lor până acolo, încât vor să contribue a transformà Moldova, patria lor, într'o simplă provincie a Valahiei și a o șterge de pe harta popoarelor autonome, și sub pretextul numelui fabulos de România, vreau să reducă Moldova și pe Moldoveni în starea Irlandei și a Irlandezilor, neîngrijindu-se de blestemele generațiunilor prezente și viitoare.

«Voi împliniți datoria de patriot cinstit și virtuos, neputând suferì astfel de acțiuni ticăloase de ale acelora, cari nu roșesc a se numì partid național. Cum se poate numì «partid național» o cabală care vrea robia patriei? Partidul unionist se poate numì «partid național» în Valahia, unde tinde la mărirea patriei, și pentru acest motiv chiar în Moldova nu poate aveà alt nume decât cel de «partid antinațional», căci singurul partid național în Moldova este partidul protivnic Unirei, acela care se interesează de onoarea patriei, de autonomia ei, de interesele ei, de prezentul și viitorul ei; și eu mă bucur că E. V. și prietenii E. V. fac parte din acest partid național și patriotic.

«Guvernul englez este contra Unirei; să nu aveți nici o îndoeală despre aceasta. Vă spun confidențial că s'au dat de curând instrucțiuni în consecință Comisarului englez din București, care este prietenul meu, și E. V. va cunoaște în scurt timp rezultatul numitelor instrucțiuni.

«E. V. a răspuns foarte bine reprezintanților Franciei și Rusiei, aveați incontestabil dreptul și ați lucrat în limitele puse de drept și de legalitate. Ce zic? Nu aveați numai dreptul, dar și datoria de a procedà astfel, ca șeful unui Principat autonom, și de a respinge intervenirile scandaloase și ilegale ale străinilor în afacerile interne, cari privesc în primul rând liniștea și siguranța locală, de cari Guvernul autonom este în întregime responsabil.

«Nu e vina E. V., dacă acești doi Consuli s'au pus în mod imprudent într'o

poziţiune falsă, din care Guvernele lor nu-i vor puteà scoate decât rechemându-i. Dacă aceasta va mai întârzià şi dacă aceşti domni şi-ar închipuì să reînceapă acele interveniri oficiale şi în scris, răspunsul laconic şi stereotip al E. V. este gata: el va fi un antidot special pentru aceste friguri intermitente.

«Eu sunt convins că Inalta Poartă va şti să aprecieze serviciile prudente, tăria legală şi înţelepciunea E. V., şi nu cred că, în urma insinuaţiunilor străine, să ajungă în situaţia neplăcută de a vă ascunde, fără voie, în corespondenţa ei, întreagă mulţumirea ce simte şi cât de mult aprobă înţeleapta şi prudenta purtare a E. V.

«E. V. în calitate de Caimacam al Moldovei trebue negreşit să se supună Guvernului superior, şi aceasta este o datorie sfântă; dar tocmai fiindcă sunteţi şef al acestui Principat autonom şi în acelaş timp boier moldovean, trebue să vă îndepliniţi şi datoriile către patria voastră şi să arătaţi la nevoie Porţii, cari sunt prerogativele pretinse *ab antiquo* ale acestor provincii, şi că cea dintâi dintre aceste prerogative este existenţa autonomă a Moldovei ca un Principat deosebit. Orice om drept şi cuminte nu poate decât să respecte pe E. V., câtă vreme veţi considerà ca o datorie a poziţiunei voastre şi a sentimentelor voastre patriotice, de a păstrà nevătămat depozitul preţios ce vă este încredinţat, depozitul autonomiei şi al bazei prosperităţei viitoare a patriei voastre Moldova. Mă mărginesc astăzi la cele de mai sus, rezervându-mi să vă scriu, ori de câte ori se va prezintà un caz serios şi demn de a fi transmis E. V. Vă repet că în general purtarea voastră până în prezent a fost perfectă, şi că observând şi cunoscând tot ce se petrece, aceeaş purtare veţi trebuì să aveţi şi în viitor.

Scrisoarea confidenţială a lui Stefanaki Vogoride către Caimacamul Moldovei Vogoride din 25 Aprilie:

«Scumpul meu fiu Nicolae! Dorindu-vă toată fericirea, vă salut părinteşte.

«Din scrisorile ce vi s'au trimis de Inalta Poartă, precum şi din cele ce singur îmi spuneţi, rezultă că toţi sunt mulţumiţi de administraţia voastră. Mai rezultă că trebue să fiţi mulţumit de secretarul Ministrului Prusiei şi de Consulul său din Iaşi.

«Aflu că d-l Bulwer se înţelege în mod sincer cu reprezentantul Austriei. Sublima Poartă este satisfăcută de purtarea înţeleaptă şi de limbagiul pe care Savfet-Effendi îl ţine consulilor şi boierilor; eu nu mă îndoesc, că pentru à atinge scopul Inaltei Porţi şi dată fiind vechea prietenie ce o are faţă de mine, să nu se poarte cu bunăvoinţă către tine. Te rog transmite E. S. complimentele mele respectuoase şi devotamentul meu pentru persoana sa atât de vrednică de toată consideraţiunea.

«Cel mai periculos dintre comisari este d-l de Basily; dar presupun că veţi găsì mijloacele de a-l menajà şi de a-l atrage în mod înţelept şi cu precauţiune. Acì nu neglijăm să cultivăm pe superiorii săi. Ambasadorul englez începe a aveà o bună părere asupra voastră. Am aflat că vi s'au expediat dela Poartă zilele trecute două scrisori contradictorii, cu privire la cei 12.000 de ducaţi, ce Moldova luà de obiceiu de mai mulţi ani dela mănăstirile greceşti; până când afacerile vor fi organizate mai sistematic, răspundeţi că v'aţi ruinat cu cheltuelile extraordinare făcute pentru distrugerea sistemului unioniştilor; că dacă aceşti bani se luau în vremuri liniştite şi pacinice, cu atât mai mult trebue să se iea în timpul de acum, agitat şi critic şi că pe când speraţi ca Poarta să vă furniseze fonduri speciale pentru a ajunge la scopul ei, ea vă lipseşte şi de cei 12.000 de ducaţi pe cari Visteria îi primià în fiecare an. Vă puteţi înţelege în această privinţă cu Savfet-Efendi şi să-l faceţi să scrie Porţii în acest sens.

«In orice caz fiţi foarte modest şi plin de încredere în bunăvoinţa şi adânca prudenţă a E. S. Reşid Paşa şi a stăpânului nostru.»

Scrisoarea confidenţială a lui Stefanachi Vogoride către Caimacamul Moldovei Vogoride, din 6 Maiu:

«Scumpul meu Nicolae! Dorindu-ţi toată fericirea te salut părinteşte.

«Cu mare mirare am aflat despre îndepărtarea lui Costin Catargiu din Ministerul actual al Moldovei şi în special, în împrejurările cari au contribuit la a sa îndepărtare. Eu cunosc pe acest om; el e îndrăzneţ, agită şi răscoleşte totul, când vrea şi când e decis. Este un om pentru care Austria e bine dispusă, ca fiind contrar Unirei celor două provincii şi schimbarea lui se interpretează ca o concesiune, din partea voastră, plângerilor aduse contra lui de către consulul Franciei şi că ai fi deschis porţile înaintării partidului francez. Se mai zice acì că la aceasta v'ar fi călăuzit şi un sentiment de rivalitate: pentru a-l îndepărtà dela Domnie l-aţi îndepărtat din minister, pe când în definitiv Domnia nu depinde de cei din Moldova, ci de voinţa şi aprobarea Inaltei Porţi şi de unii ambasadori străini, pe cari noi îi putem dispune şi atrage în favoarea voastră. Urmaţi sfatul ce v'am dat adeseori; fiţi tare, răbdător şi mai ales ascundeţi-vă gândurile, fiţi tăcut şi mai ales imparţial şi Allah Kerim (D-zeu va ajutà)! Invocând ajutorul lui Dumnezeu, noi veghiem acì. In cele din urmă trei zile am primit vizita d-lui Boutenief, a d-lui Prokesch, Ambasadorul Austriei şi a Lordului Stratford; zilele aceste aştept şi pe d-l Thouvenel. Inalta Poartă cere ca să fiţi hotărît şi neclintit şi să urmaţi totdeauna o linie de purtare, care să probeze în totdeauna că sunteţi slujbaşul puternicului Imperiu turcesc (observând în acelaş

timp convenienţele). Voi trebue să-i apăraţi cauza, până în momentul când Inalta Poartă se va puteà declarà pe faţă contra Unirei.

«In scrisoarea ce am primit ieri dela d-l C. Mussurus din Londra, îmi scrie că primeşte regulat scrisori dela voi şi că conducându-se după ele, raportează Lordului Palmerston şi Lordului Clarendon şi că Mussurus însuş şi ministrii din Londra sunt mulţumiţi de administraţia voastră şi de modul cum răspundeţi Franciei şi celorlalte Puteri, cari se înţeleg într'ascuns cu dânsa. Astfel cum Anglia este puterea cea mai preponderantă în afacerile Orientului şi cum în unire cu Austria se împotriveşte şi respinge partidele străine în Moldo-Valahia, cari ne sunt ostile, trebue să scrieţi adeseori şi regulat d-lui C. Mussurus la Londra şi să vă înţelegeţi în taină şi sincer cu Consulul Austriei, căci d-l Prokesch a cerut cu stăruinţă numirea voastră la Căimăcămie dela Inalta Poartă, aducând ca argument, că garanţia tatălui vostru este îndestulătoare.

«Aştept cu nerăbdare scrisorile voastre pentru a mă linişti.»

Scrisoarea confidenţială a lui Fotiade, Capukehaia al Moldovei la Constantinopole, către Caimacamul Moldovei Vogoride, din 6 Maiu:

«Prea ilustre Principe! M'am grăbit a vă anunţà astăzi printr'o telegramă, numirea A. S. Aali Galib Paşa la Afacerile străine, fiul A. S. Marelui Vizir şi ginere al Maiestăţii Sale, precum şi reabilitarea A. S. Edhem Paşa în demnitatea ce ocupase înainte, ca membru în Tanzimat. Aştept ca să-mi trimiteţi cât mai curând felicitările obicinuite în astfel de ocaziuni.

«D-l Panaioti Balş îmi anunţă formarea Ministerului E. V. şi înlocuirea d-lui C. Catargiu prin d-l Vasile Ghica. Mă mir că E. V. nu mi-a comunicat nimic cu privire la această schimbare serioasă, abţinându-vă de a-mi trimite o scrisoare, ca să pot ţineà un limbagiu convenabil ministrilor Inaltei Porţi şi ambasadorilor, cari se interesează în cele mai mici amănunte de ceeace se petrece acolo.

«Numitul d-l Balş aducându-mi la cunoştinţă această schimbare ministerială, mi-a trimis în acelaş timp un pachet al Consulului austriac pentru Baronul Prokesch şi un altul al E. S. Savfet-Effendi pentru Inalta Poartă.

«Curios să cunosc ce raportà numitul Consul, m'am dus să-i predau eu singur Baronului Prokesch pachetul. E. S. deschizându-l în prezenţa mea şi cetind comunicările, mi-a exprimat nemulţumirea sa pentru destituirea d-lui Catargiu, pe care a atribuit-o rivalităţilor şi lipsei de încredere. Ar fi trebuit să păstraţi pe d-l Catargiu până la formarea Divanului, după cum v'am scris adeseori. Dar dacă aveaţi motive să-l îndepărtaţi, orândueala şi datoria cereau ca să informaţi despre aceasta Poarta; cu toate acestea, faptul e îndeplinit şi fiindcă cred că numirea d-lui Vasile Ghica a plăcut Consulului austriac,

mă mărginesc a vă atrage atențiunea și energia asupra alegerilor, pe cari trebue să le grăbiți cât se poate de mult, căci totul depinde de rezultatul lor.

«Lordul Stratford de Redcliffe, făcând ieri o vizită A. S. Principelui, i-a spus că cunoaște, dintr'o telegramă a d-lui Bulwer, înlocuirea d-lui Catargiu fără alt comentar.

«Pachetul E. S. Savfet-Effendi pentru Inalta Poartă a fost predat de mine lui Azim-Bei, cui îi erà adresat. Voiu cunoaște astăzi conținutul lui.

«Aștept acì răspunsul E. V. care-mi va confirmà primirea pachetului și aștept cu nerăbdare detaliile evenimentelor îndeplinite.»

Scrisoarea confidențială a lui Fotiade, Capukehaia al Moldovei la Constantinopole, către Caimacamul Vogoride, din 9 Maiu:

(Secretă)

«Prea ilustrul meu frate! Relațiunile mele cu Marele Vizir și A. S. Galib Pașa sunt cât se poate de intime.

«Baronul Prokesch a contribuit mult la numirea lui Galib Pașa și a câștigat astfel o mare influință la Poartă. E. V. să aibă grijă a-și atrage și mai mult bunăvoința Austriei, căci trebue să știți, că eu servesc acì de instrument secret în relațiunile E. S. și Marele Vizir.

«Aștept încă răspunsul vostru la cele ce v'am scris și binevoiți a-mi face cunoscute hotărîrile voastre în ceeace mă privește pe mine și în ce privește recomandațiunile mele pentru d-l Arghiropulo și alte mici recomandațiuni, dar în particular și nu în scrisoare oficială.

«Totul merge bine și sper că prin situația ce am câștigat acì ne vom ajunge scopul.

«Baronul Prokesch merge mâne la Buiucdere; el a promis să prânzească mâne la noi cu întreaga sa familie; de altă parte Lordul Redcliffe m'a învitat poimâne să prânzesc la el.»

Scrisoarea confidențială a lui Fotiade, Capukehaia al Moldovei la Constantinopole, către Caimacamul Vogoride, din 10 Maiu:

«Prea ilustre Principe! Prin depeșa cifrată a E. V. am aflat tot ce s'a întâmplat cu d-l Catargiu și scopul misiunii d-lui Le Sourd, secretarul Comisarului francez. M'am grăbit, după o înțelegere prealabilă cu Baronul Prokesch, să comunic Marelui Vizir și A. S. Galib Pașa conținutul numitei depeșe. In acelaș timp am întâlnit la A. S. pe primul dragoman al Ambasadei austriace, Baronul Schlechta, însărcinat cu aceeaș misiune de a comunicà Inaltei Porți depeșa Comisarului austriac tratând aceeaș chestiune.

«Cu chipul acesta am făcut cauză comună și am propus, de acord cu ei, măsurile cerute în această ocaziune. A. S. Galib Pașa ne-a comunicat depeșa

lui Savfet-Effendi, foarte favorabilă administraţiei E. V. Intr'însa se spune că nici un act ilegal nu a fost comis şi nu se va comite în Moldova şi că Inalta Poartă poate da această asigurare d-lui Thouvenel, în caz când ar voì să prezinte reclamaţiuni.

«A. S. Marele Vizir aprobând cererea E. V. a promis că va răspunde d-lui Thouvenel că «Caimacamul având depline puteri la numirea miniştrilor săi, «imediat ce s'a convins de parţialitatea d-lui Catargiu, a decis să-l destitue şi «să îndepărteze prin aceasta orice motiv de reclamaţiune.» El ne-a observat că Baronul Prokesch, după cât am înţeles, dorià ca Inalta Poartă să nu desaprobe purtarea lui Catargiu, căci cu chipul acesta ea ar desaprobà în acelaş timp actele sale contra Unirei. Eu am recomandat Porţii să ţină d-lui Thouvenel un limbagiu hotărît şi să blameze, intorcându-i argumentele, parţialitatea Comisarului şi Consulului francez. D-l Le Sourd fiind acì de trei zile, d-l Thouvenel s'a dus ieri la A. S. Galib Paşa, unde în prezenţa Vizirului a avut o lungă conferinţă asupra afacerilor moldoveneşti. Astăzi după ce voiu aflà amănuntele acestei conferinţe, vă voiu anunţà. Aşteptând aflu că trimiterea celei de a doua scrisori patriarhale către Mitropolit, a cărei copie v'am comunicat-o, a fost amânată pentru moment. Vă rog deci să păstraţi această copie şi să o ţineţi secretă.

«Alaltăieri primul dragoman al Ambasadei franceze a comunicat Marelui Vizir instrucţiunile Ambasadorului său susţinând că E. V., în unire cu Savfet-Effendi, aţi ameninţat pe Mitropolit a-l destituì şi că această noutate s'a răspândit în Iaşi. Fiind întrebat despre aceasta, am răspuns că Caimacamul obţinând probe reale despre ilegalităţile şi purtarea anticanonică a Mitropolitului contra Guvernului, a raportat Porţii, care a decis să înştiinţeze despre aceasta pe Patriarhul Ecumenic şi că Eminenţa Sa, în conformitate cu regulele existente şi cu canoanele bisericeşti, a scris o scrisoare sfătuitoare Mitropolitului. Astfel am prezentat cestiunea ca foarte simplă şi foarte regulată.

«Eu conchid după comunicările şi spusele Ambasadelor franceză şi rusă, că ei încearcă să scape cu orice preţ pe Mitropolit şi să învinovăţească pe E. V. că persecutaţi pe Sf. Sa pe nedrept şi cu patimă.

«Daţi-mi la timp ştiri despre tot ce se petrece, căci de o săptămână sunt fără vreo scrisoare a E. V.

«P. S. E foarte necesar ca să-mi daţi ştirile la timp, sau cel puţin deodată cu cele ale consulilor, căci altfel nu izbutim întru nimic. Nu neglijaţi aceasta.»

Scrisoarea confidenţială a lui Fotiade, Capukehaia al Moldovei la Constantinopole, către Caimacamul Vogoride, din 16 Maiu :

«Excelenţă! M'am informat cu privire la ultima întrevedere a d-lui Thouvenel cu Marele Vizir şi cu A. S. Galib Paşa şi mă grăbesc a vă anunţà, că E. S. a

vorbit mult contra purtării d-lui Catargiu, prezentând chiar documente ce probau violenţele parţialităţii sale contra Unirei. El a mai reclamat şi contra persecuţiunilor E. V. şi ale lui Savfet-Efendi împotriva Mitropolitului. A adăugat că aţi spus Sf. Sale, că dacă va continuà să încurajeze clerul pentru Unire, veţi face ca ţara să fie ocupată de trupe austro-turce. Intre alte reclamaţiuni contra voastră în special şi contra noastră, cei de aci, Ambasadorul a mai adăugat, pentru a ne compromite pe toţi faţă de Poartă, că aţi declarat d-lui Place în mod confidenţial, că deşi voiţi să păstraţi cea mai mare imparţialitate şi să lăsaţi ca lucrurile să meargă dela sine, totuş vă temeţi să procedaţi astfel, deoarece aveţi pe venerabilul vostru părinte şi familia voastră la Constantinopole.

«In ce priveşte pe d-l Catargiu, Marele Vizir a răspuns, după cum aţi cerut E. V., «că a fost destituit pentru purtarea sa.» Celelalte plângeri ale d-lui Thouvenel s'au primit *ad referendum*, pentru a fi supuse discuţiunii Consiliului de ministri, care se va întrunì astăzi sub prezidenţia Marelui Vizir. Până atunci, în urma celor ce am aflat dela Lordul Redcliffe şi Baronul de Prokesch, cari au comunicat Inaltei Porţi depeşi confidenţiale, Consiliul de miniştri nu va puteà decât să aprobe toate actele E. V. şi ale lui Savfet-Efendi contra Unirei. Poarta i-a comunicat acestuia, înainte cu trei zile, telegrafic aprobarea sa, îndemnându-l să grăbească cât se poate mai mult alegerile în Moldova, împotriva plângerilor Comisarilor francez, prusian, rus şi sard, cari au voit să fie suspendate sub pretext că Fermanul de Convocare are nevoie de o interpretare şi de lămuriri. Răspunsul dat de E. V. Comisarilor, că Fermanul este foarte explicit şi nu are nevoie de lămuriri, a plăcut foarte mult. Eu mă bucur mult de buna înţelegere şi armonia ce există între E. V. şi Savfet-Efendi. Continuaţi a vă strânge tot mai mult relaţiunile cu E. S., căci aci Savfet-Efendi se bucură de o mare consideraţiune la Poartă şi la Ambasadorii Angliei şi Austriei.

«Mai ales în urma celor ce v'am scris, trebue să grăbiţi alegerile şi năzuinţele voastre vor fi răsplătite de către Poartă, care doreşte mult ca Divanul Moldovei să se întrunească înainte de cel al Valahiei.

«Ieri am vorbit mult cu Baronul Prokesch şi cu Lordul Redcliffe. Am fost foarte mulţumit că i-am găsit foarte bine dispuşi în favoarea E. V. Lordul mi-a arătat o depeşă telegrafică a secretarului d-lui Bulwer, care acum se află în Moldova, prin care îi anunţă plecarea d-lui Le Sourd şi-i recomandă foarte călduros pe E. V. In această întrevedere Lordul mi-a comunicat că se spune, că E. V. pentru a plăceà Francezilor aţi dat în ascuns d-lui Place hârtiile d-lui Catargiu, dar a adăugat că consideră aceasta ca o calomnie.

«Alaltăieri am întâlnit la Poartă pe primul dragoman al Legaţiunei Prusiei, care aveà să comunice A. S. Marelui Vizir raportul Comisarului prusian din

Iași, care relată că E. V. ați fi spus că prezența Comisarilor în Iași a adus cu sine revoluția. Insă d-l Balș, voind să îndrepteze expresia E. V., ar fi modificat-o zicând, că prezența Comisarilor a încurajat spiritul de revoltă. Eĭ spune că E. S. Savfet-Efendi într'un moment de supărare contra Mitropolituluĭ ar fi zis că va face să se ocupe țara de trupe turcești, pentru a întrebuință puterea armată contra unioniștilor. De altfel rapoarte de acestea nu fac nici o impresie la Inalta Poartă.

«Ambasadorul Prusieĭ a făcut o comunicare Porții în favoarea Mitropolitului, dar rezultatul nu a fost după dorința sa.»

Scrisoarea confidențială a luĭ Fotiade, Capukehaia al Moldovei la Constantinopole, către Caimacamul Vogoride, din 20 Maiu:

«Excelență! Imediat după ce am primit scrisoarea E. V. din 26 Aprilie, m'am grăbit să comunic cele ce am crezut de trebuință Vizirului și lui Galib Pașa. In precedenta mea scrisoare, v'am raportat cu privire la Mitropolit, precum și hotărîrea luată de a se amână trimiterea celei de a doua scrisori patriarhale, a cărei copie v'am trimis-o. Vestea schimbărei favorabile, făcută prin împăcarea Mitropolitului cu E. V., ne-a bucurat pe toți, cari am prevăzut un rezultat oarecare, chiar și amical, al primei scrisori patriarhale. Ar fi fost de dorit a reuși să se trimită și această a doua scrisoare. Dar A. S. Marele Vizir, repetându-mi cele ce i-a spus de curând d-l Thouvenel, adică că E. V. sunteți obligat a evită orice imparțialitate în urma instrucțiunilor secrete ale Porții și fiindcă familia voastră este acì ca zălog în mânile Guvernului superior, A. S. pentru a nu da ocazie la nouă plângeri și pentru a nu confirmă vorbele d-lui Thouvenel a decis să amâne trimiterea acestei scrisori. Din parte-mi am avut grija să întrebuințez diferite argumente și mijloace de formă pentru a desminți cuvintele d-lui Thouvenel, probând că ele nu sunt decât niște sofisme pentru a intimidà Inalta Poartă și pentru a paralizà energia Guvernului moldovenesc și nădăjduesc, după cele ce am înțeles eu însumi și după asigurările Baronului Prokesch și ale Lordului Redcliffe, că mi-am ajuns scopul. Dar până atunci E. V. să iea bine seama la convorbirile ce aveți cu Consulul Franciei, la orice vorbă care v'ar puteà compromite în fața Inaltei Porți, și aceasta măcar pentru ochii lumei. Vă anunț cu bucurie, că în Consiliul ce s'a ținut alaltăieri toate actele E. V. și ale lui Savfet-Efendi au fost admise și aprobate de către toți membri Consiliului, mai ales măsurile ce le-ați luat în unire cu el pentru a grăbì alegerile.

«Poarta scrie astăzi lui Savfet-Efendi exprimându-i aprobarea sa. Vă alătur acì scrisoarea ce vețĭ binevoì a o predà imediat E. S., căruia i-am scris că-i sunteți recunoscător și că nu încetați a-i aduce elogii atât la Poartă cât și

nouă. Dar fiindcă E. S. a primit dela Poartă instrucţiuni complete, E. Voastră trebue să se înţeleagă cu el în orice ocaziune şi să-i urmaţi sfaturile.

«E. S. s'a adresat Porţii cerând o scrisoare de consolare pentru d-l Catargiu, cu scop de a-i măguli ambiţiunea şi de a-l ţineà supus voinţei sale; dar printr'o depeşă telegrafică, sosită patru zile înaintea scrisorii sale, E. S. îşi retrage recomandaţia în favoarea lui Catargiu şi o declară inutilă.

«A. S. Galib-Efendi mi-a promis că o să vă trimită o depeşă, care va rezolvì cestiunile ce le-aţi adresat Porţii cu privire la reprezentarea locuitorilor din Basarabia şi alte cestiuni. Răspunsul va fi conform cu vederile E. V. Din cauza Ramazanului această depeşă n'a putut fi expediată, dar o să v'o trimit în curând.

«Plăcuta veste despre alegerile apropiate şi promisiunea voastră, deşì nu absolut sigură, că veţi aveà majoritatea, a bucurat mult pe Marele Vizir, care îndată ce se va obţineà aceasta, îşi rezervă, după cum mi-a spus, a vă dovedì, imediat după rezultat, prin probe strălucite, satisfacţiunea Inaltei Porţi faţă de E. V.

«Iată în puţine cuvinte spiritul politicei Inaltei Porţi: ea doreşte ca E. V. să lucreze cu energie în contra Unirei, dar peste tot fără sgomot şi mai ales fără a divulgà că primiţi astfel de instrucţiuni dela Poartă.

«In orice caz discuţia e necesară şi mai ales în împrejurările actuale. Inalta Poartă, în baza relaţiunilor sale, trebue să aibă anumite consideraţiuni faţă de Puterile străine; dar E. V. fiind degajat de astfel de angajamente şi având dela Poartă depline puteri, să lucraţi cu iscusinţă şi să faceţi tot ce credeţi pentru a conlucrà în vederile sale.

«Instrucţiunile trimise Lordului Redcliffe de către Guvernul său sunt lămurite şi precise. Inalta Poartă a fost foarte mulţumită de aceasta.

«Acum trei zile Baronul Prokesch şi Lordul Redcliffe, ducându-se la Poartă, s'au explicat în mod confidenţial cu Marele Vizir, care a adoptat şi aprobat toate propunerile lor cu privire la măsurile ce trebue luate contra Unirei. Am auzit acestea dela înşişi Ambasadorii, pe cari i-am văzut zilele acestea.

«Deoarece d-l Thouvenel întrebuinţează în continuu cuvintele: parţialitate şi asuprirea opiniei publice, ca motive pentru plângerile ce le face contra administraţiei E. V., am comunicat Marelui Vizir, în scop de a combate acest josnic reproş, toate cele ce mi-aţi anunţat cu privire la călătoria politică ce voià să facă d-l de Talleyrand prin judeţe. Sper că acest argument ne va folosì mult.

«Extrasul din «Gazeta Moldovei», ce mi-aţi trimis, a plăcut: l-am arătat celor ce se cuveniă. Vreau să-l dau să se publice în ziarul d-lui Nogués. Sper că aţi fost mulţumit de articolul lui Nogués din 18 Maiu.»

Scrisoarea *Lordului Stratford de Redcliffe* către Caimacamul Moldovei Vogoride, din 3 Aprilie:

«Domnule Caimacam, Mă grăbesc a vă anunţà primirea celor două scrisori, ce mi-aţi făcut cinstea ami adresà în urma numirei voastre la Căimăcămia Moldovei. Cea din $^{12}/_{24}$ Martie mi-a fost predată de d-l Fotiade.

«E. V. nu face decât să dea dreptate simţimintelor mele, presupuind că mă interesez de succesul administraţiei voastre. Sunteţi prea mult identificat cu bunăstarea Principatului, pentru a-mi permite să presupun măcar un moment, că nu v'aţi da toate silinţele, ca să justificaţi încrederea Inaltei Porţi. Imprejurările în cari se găsesc astăzi Provinciile Dunărene sunt critice şi viitorul uneia ca şi al celeilalte depinde, în parte, de mersul guvernelor lor provizorii şi de înţelepciunea mai mare sau mai mică ce va prezidà la exercitarea funcţiunilor lor.

«E de sperat că bunăvoinţa Inaltei Porţi, unită cu Marile Puteri, aliatele sale, va reuşi să realizeze bunele dispoziţiuni ce se manifestă în Principate, pentru a asocià progresul prosperităţii lor respective, cu marele principiu al integrităţii Imperiului Otoman, consînţit din nou prin Tratatul din 30 Martie 1856.

«Fiţi încredinţat de dorinţa mea de a întreţineà cele mai bune relaţiuni cu E. V. şi profit de această ocaziune pentru a vă da asigurarea înaltei mele consideraţiuni.»

Scrisoarea *Baronului de Prokesch-Osten,* Internunciul Austriei la Constantinopole, către Caimacamul Vogoride, din 18 Aprilie:

«Alteţă, Sper că A. V. va binevoì să mă scuze, dacă pentru a nu mă mărginì numai la un simplu răspuns de primirea scrisorii ce mi-aţi făcut cinstea a-mi adresà, cu data de 26 Fevruarie (10 Martie), am amânat răspunsul meu până în momentul când poziţiunea A. V. s'a mai clarificat.

«Am urmărit cu un viu interes şi cu o mulţumire crescândă activitatea ce A. V. n'a încetat a desfăşurà într'un chip care V'a făcut să meritaţi recunoştinţa şi elogiile Inaltei Porţi şi m'am felicitat, în aceeaş măsură, pentru partea ce am avut fericirea să iau, la alegerea persoanei A. V. pentru postul ce ocupaţi în chip atât de demn.

«Experienţele din ultimul timp îmi dau asigurarea preţioasă de a Vă vedeà stăruind, Alteţă, cu acelaş tact şi cu o egală tărie pe calea ce a apucat pătrunderea voastră şi cunoaşterea adevăratelor interese ale ţărei şi ale Curţii suzerane.

«Eu apreciez pe deplin greutăţile în contra cărora are să lupte A. V; asemenea înţelepciunea şi curajul, cari vor reuşi să le biruească, nu vor constituì decât un merit cu atât mai strălucit.

«Inalta Poartă, față de pericolele ce prezintă Unirea și față de necesitatea de a le combate, împărtășește părerea și hotărîrea fermă a Austriei. Rog pe A. V. să binevoească a fi convinsă de aceasta în fiecare moment și în orice ocazie. Experiența voastră, Alteță, vă va face să înțelegeți ușor menajamentele pe cari Divanul e câte odată constrâns să le facă și cari sunt urmările neplăcute ale situațiunii ce i-au impus împrejurările. Dar tocmai aci, în cazurile unde acțiunea Porții este împiedicată sau contrariată, începe aceea a organelor sale, în a căror deșteptăciune și devotament și-a încredințat interesele. Continuați deci, Alteță, să le apărați cu credință și cu energie, înțeleptește moderată în ce privește formele, și toată lumea va da dreptate unei purtări, care fără patimă și observând față de toți consideratiunea ce o pot pretinde în mod legal, nu urmărește alt scop, decât să servească, în calitate de depozitar responsabil al puterilor Suzeranului, cauza acestuia și a țărei.»

Scrisoarea lui *Edhem Pașa* către Caimacamul Moldovei N. Vogoridi, din 22 Aprilie:

«Domnule Caimacam! Am avut onoarea a primì scrisoarea confidențială ce mi-ați trimis cu data de 2 Aprilie, privitoare la reapariția a două vechi ziare moldovenești, «Zimbrul» și «Steaua Dunărei», alăturând extractul unei depeși ministeriale cu data de 10 Septemvrie 1856 și copia a trei cereri adresate de redacțiunile acelor ziare Consiliului Administrativ și Secretariatului.

«Cum aceste ziare nu sunt destinate decât să servească de organe pentru propagarea ideilor unioniste și cum Comisarul Inaltei Porți v'a adresat din București o scrisoare, în care vă recomandă a împiedicà reapariția acestor două ziare, eu vă autorizez, prin urmare, d-le Caimacam, să refuzați autorizațiunea cerută pentru publicarea lor.

«Am primit în acelaș timp cu scrisoarea de mai sus și «Buletinul Oficial» privitor la dispozițiunile ce s'au luat până acum pentru executarea Fermanului de Convocare a Divanurilor ad-hoc, precum și copiile diferitelor discursuri, ce s'au pronunțat cu această ocazie și cu ocazia predărei Fermanului pentru numirea D-Voastre.»

Scrisoarea lui *Edhem Pașa* către Caimacamul Moldovei Vogoridi, din 22 Aprilie:

«Domnule Caimacam! Am primit depeșa confidențială ce mi-ați făcut onoarea a-mi adresà cu data de 2 a curentei, pentru a mă informà despre diferite cestiuni și între altele despre limbajul ce ați ținut câtorvà dintre

şefii partidului unionist şi despre simpatiile faţă de Unire ale d-lui Dalyell, destinat a fi trimis la Iaşi, ca să secondeze acţiunea Consulului englez.

«Aprob în totul ceeace aţi spus şi răspuns numiţilor şefi de partid şi interzicerea publicării ziarelor unioniste. Inalta Poartă nu poate decât să aprecieze purtarea D-Voastre lăudabilă în această privinţă.

«Mă grăbesc a vă preveni, că am informat pe E. Sa Ambasadorul Angliei despre toate cele ce mi-aţi comunicat cu privire la d-l Dalyell şi cum Savfet-Efendi trebue să fi sosit în Iaşi, vă rog sa-l puneţi în cunoştinţă despre aceasta şi pe E. Sa.

«Voiu luà în considerare cele ce-mi spuneţi cu privire la d-l Constantin Catargiu şi vă mulţumesc pentru traducerea ce mi-aţi transmis a unei piese ce conţine profesiunea de credinţă şi dorinţele partidului unionist.»

Scrisoarea d-lui *Gödel de Lanoy,* Consul al Austriei la Iaşi, către Caimacamul Vogoride, din 4 Maiu:

«Alteţă! Este de absolută urgenţă, ca instrucţiunile să fie expediate chiar astăseară. Insistaţi, impuneţi-vă autoritatea şi nu pierdeţi nici un moment. Vă rog. Mai târziu vă voiu explicà motivul.»

Scrisoarea d-lui *Alison,* Secretar al Ambasadei Angliei la Constantinopole, către Caimacamul Vogoride, din 16 Maiu:

«Excelenţă, Am primit scrisoarea ce E. V. mi-aţi făcut cinstea a-mi trimite prin intermediul d-lui Hatman Fotiade şi vă asigur în toată sinceritatea, că în urma relaţiunilor ce primesc, voiu continuà a da dreptate administraţiei voastre.

«Am comunicat conţinutul scrisorii voastre E. S. d-lui Ambasador şi mulţumindu-vă pentru cuvintele măgulitoare ce le-aţi spus la adresa mea, am onoarea a rămâneà al E. V., etc.»

Două rapoarte ale Baronului de Talleyrand-Périgord, adresate Comitelui Walewski, din 29 Maiu şi 12 Iunie, comunică copiile a 7 scrisori «ale cărora originale au fost depuse de un prieten din Moldova» în mânile Comisarului Franciei.

In 29 Maiu au fost depuse «Originalele Scrisorilor» — d-nilor: Alecu Vogoride din 14 Aprilie (No. 2), Prokesch-Osten din 18 Aprilie (No. 3) şi Gödel-Lanoy din 6 Maiu (No. 4)—.

In 12 Iunie au fost depuse «Originalele Scrisorilor» d-lui Ioan Fotiade din 10, 16, şi 20 Maiu—.

Prin raportul din 29 Maiu să mai trimiteà şi scrisoarea Patriar-

hului Ecumenic Ciril din 1 Maiŭ (No. 1), prin care amenință pe Mitropolitul Moldovei.

Depeșa confidențială a Baronului de Talleyrand-Périgord către Comitele Walewski, din 29 Maiu:

«Am onoare a vă trimite alăturat trei documente foarte curioase, ale căror originale au fost depuse la mine de un prieten din Moldova.

«Cred că ele vor justifică toate afirmările din corespondența mea și autorizează protestările ce m'am crezut dator, în înțelegere cu colegii mei prusian, rus și sard, a le trece în procesul verbal al Comisiunei.

«V'am adus la cunoștință intențiunea noastră comună în depeșa mea telegrafică din 20 c. Neprimind până acum un contra-ordin dela E. V., voiu da urmare acestui proiect în ședința ce trebue să țină mâne Comisiunea, sau în prima ei întrunire. D-l Thouvenel mi-a trimis încurajări telegrafice.

«Documentul No. 1 este traducerea unei scrisori amenințătoare a Patriarhului din Constantinopole către Mitropolitul din Iași. Această scrisoare, cerută de Prințul Vogoride, a fost predată deschisă Eminenței Sale de către Ministrul de Culte. Ea făceà începutul seriei de măsuri hotărîte a se luà în contra Mitropolitului ; dela intimidări verbale s'a trecut la amenințări scrise, dela amenințări până la silnicii nu erà decât un pas. Intervenția d-lui Thouvenel, cerută de mine, a restabilit însă ordinea.

«Documentul No. 2 n'are nevoie de comentarii. Altfel n'aș face decât să slăbesc impresiunea ce va produce asupra E. V. cetirea acestei corespondențe pline de cinism. Scrisoare, plic, ștampile, toate sunt în posesiunea mea momentană.

«Documentul No. 3 vă va da, d-le Comite, o mostră de stilul d-lui de Prokesch și de încurajările ce le trimite Caimacamului Moldovei. Alătur și un bilet al d-lui Göedel, Consulul Austriei la Iași (No. 4), în scop de a grăbì formarea listelor electorale, pe cari d-l de Richthofen, d-l Benzi și eu l-am rugat pe Savfet-Effendi să le amâne până ce Comisiunea va rezolvì greutățile relative la aplicarea Fermanului. Mi s'au predat originalele depeșei și biletului, cari dovedesc ceeace noi am afirmat totdeauna: necalificabila ingerință a Agentului austriac din Iași. Această ingerință cred că este stabilită în mod incontestabil prin acest document prețios. Am comunicat d-lui Thouvenel toate aceste piese.

«Savfet-Effendi reîntorcându-se încă alaltăieri, Comisiunea va ţineà mâne prima sa ședință oficială și se va constituì. Prevăd mari greutăți, dacă d-l de Liehmann va refuzà să admită principiul majorității în hotărîrea asupra cestiunilor de disciplină interioară.

«De altfel nu pot să vă ascund, d-le Comite, că neînțelegerea ce există

între membrii Comisiunei a devenit prea învederată, pentru a nu aduce atingere autorităţei noastre comune. Increderea în Comisiune se pierde pe fiecare zi şi greutăţile interioare, ce se îngrămădesc în jurul cestiunei politice a Unirei, mă fac să cred, că singura soluţiune posibilă va fi o hotărîre prealabilă a Congresului din Paris. Oricum ar fi aceea, voiu preferà-o nesiguranţei în care sunt lăsate populaţiunile, deoarecè noi nu le putem promite realizarea pozitivă a unei dorinţe prea naturale şi prea generale, pentru a puteà fi contestată astăzi.»

Baronul de Talleyrand-Périgord trimite Comitelui Walewski, la 12 Iunie, următorul raport:

«Vă trimit copiile a trei scrisori foarte curioase, cari au picat în mânile mele. Ele sunt urmarea scrisorilor ultimei mele expediţiuni şi completează seria dovezilor în sprijinul convingerei mele, că nu întâlnim la Londra, la Constantinopol, şi la Viena decât rea credinţă.

«D-l Fotiade este, precum o ştiţi, cumnatul Principelui Vogoride, şi mai mult încă însărcinatul de afaceri al Moldovei pe lângă Sublima Poartă. Ţin a vă atrage în special luarea aminte, că el scrià aceste scrisori instructive în momentul, în care Reşid Paşa, cu lacrimi în ochi, protestà în faţa d-lui Thouvenel, de imparţialitatea, de lealitatea şi de abţinerea sa de a trimite Caimacamului ordine sau avizuri secrete. Am forţat pe Savfet să-mi facă la protocol aceleaşi declaraţiuni, rezervându-mi a le întrebuinţà la vreme. Ce să gândesc de atâta perfidie? Nu sunt oare autorizat a spune, că alegeri, făcute sub inspiraţiile şi auspiciile a asemenea oameni, nu vor fi decât o nedemnă comedie?

«Relaţiunile mele cu Sir H. Bulwer sunt personal foarte bune; dar am evitat foarte mult să mă pun în opoziţie cu dânsul în timpul discuţiunilor dese, cari s'au rădicat în ultimele şedinţe. Insă atitudinea sa în faţa partidului Unirei a asvârlit acì, trebue să spun, o mare descurajare. Nimeni nu mai e la îndoeală că Anglia este astăzi ostilă programului Unioniştilor în mod sistematic. Purtarea agenţilor săi, ceeace ei lasă să se înţeleagă din instrucţiunile lor, în fine limbagiul presei austriace şi turceşti, sunt fapte vădite pentru a legitimà temerile acelora, cari s'au încrezut în buna credinţă şi în «fair play.» Sarcina mea devine din zi în zi mai grea, şi dacă d-l Thouvenel nu capătă o satisfacere pentru ilegalităţile Caimacamului Moldovei, creditul meu va fi iute pierdut. Depeşile d-lui Place nu pot să lase nici o îndoeală, că Principele Vogoride urmăreşte, cu o peristenţă nebună, calea deplorabilă în care a intrat. Liehman, Bulwer şi Savfet declară, că caracterul nostru consultativ ne interzice de a remedià această situaţiune.

«Ce vor gândì populaţiunile celor două Principate, când vor vedeà că noi asistăm ca spectatori impasibili la abuzurile ce se fac în jurul nostru?»

«Unirea dintre noi», articol publicat în ziarul «Concordia», No. 34, de *Dimitrie Rallet,* cu aluziune la corespondenţa secretă a lui Vogoride, immânată de D. Rallet Comisarilor la Bucureşti.

«In fiecare ţară cele mai multe rele vin de pe afară.

«Gr. Alexandrescu.

«Suntem în ajunul zilei mărețe unde Ţerile Române au ajuns a-şi rostì dorinţele, unde pământul lor, liber de povara unei lungi ospitalităţi, are a produce flori sau spini, unde soarta noastră se va hotărî spre bine sau spre rău, unde sub dulcea înrâurire a unei speranțe comune, avem a uità tristele încercări prin cari am trecut.

«Puterile Europei ne smulseră din uitarea în care ne-au fost părăsit şi ne zic: «Aveţi un trecut plin de mărire, aveţi titluri învechite ce vă apără naţionalitatea. Voim a le da o nouă consfinţire şi a le scoate din nou la lumină, căci împrejurările le-au fost înlăturat, şi învăluirile ce dădură peste voi le ciuntiră. Venim dar să vă restatornicim în drepturile voastre; dacă sunteţi unul şi acelaş popor, dacă aveţi tot aceeaş istorie, tot aceeaş credinţă, tot aceleaşi interese şi nevoi, dacă există în adevăr între voi, ca între fiii tot aceleiaş mume, părtăşie de glorie şi de nenorociri, dacă aţi avut şi aveţi tot aceiaşi inimici, dacă doriţi a primì un loc în marea familie europeană, dacă voiţi a aveà un nume şi a fi însemnaţi în cartea de aur a naţiilor civilizate, vorbiţi! rostiţi-vă! Starea politică ce veţi cere va primì consfinţirea şi chezăşuirea întrunită a Puterilor ce luară asupră-le a regulà hotărîtor soarta voastră». Aceste întrebări ni le face Europa.

«Chemarea noastră de astăzi este de a răspunde de primim sau de respingem binefacerea ei. Poziţia noastră de astăzi este osebită în vieaţa naţiilor. Alte popoare, prin sacrificii mai mari, prin vărsări de sânge, prin lupte necurmate, nu dobândiră recunoaşterea drepturilor lor. Tractatul de Paris ne învoeşte a ne rostì dorinţele şi istoria ne aşteaptă, ca să însemne răspunsul sub dictarea noastră însăş în litere neşterse, spre eterna noastră glorie sau ruşine. Răspunsul acesta, oricum îl vom da, va fi dovada nemuritoare a preţului ce punem pe soarta noastră, va fi mântuirea sau sinuciderea noastră şi a urmaşilor noştri.

«De sigur, n'am aveà nici o îngrijire asupra rezultatului acestei a noastre manifestări, dacă am şti că ţara ne e liberă de toate piedicile în rostirea dorinţelor ei. Dar vai! de câţi şerpi înveninaţi nu se găseşte ea împleticită! Câţi dintre noi nu privesc căderea şi peirea lor într'un viitor senin, în nea-

mestecarea străinilor cari-i întrebuinţează ca unelte înrăutăţitelor lor scopuri. Străinii, după Tractat, nu au voie a înrâurì asupra rostirii dorinţelor noastre; cu toate acestea ei lucrează la decăderea noastră viitoare şi la eterna noastră slăbănogire. Dar, neputând să o facă singuri, îşi aleseră pe unii dintre noi şi, măgulindu-le vanitatea şi pretenţiile, îi întrebuinţează de instrument spre a ameninţà şi a înfiricoşà pe cei slabi, spre a calomnià pe cei ce nu iau Tractatul drept o literă moartă. Ce imputare nu făcură ei partidei naţionale în Moldova? Nu merseră până a ne pârî la Poartă ca doritori a ne desbinà de Turcia, a ne desface de suzeranitate? Nu se siliră a ne acuzà în ţară ca comunişti, ca cugetând la împărţirea averilor şi la schimbarea religiei? Nu ne acuzară că am aveà planuri a răsculà Transilvania şi Bucovina? Dar în zadar, căci imputările făcute dovedindu-se ca fapte neadevărate, avură drept rezultat a sporì numărul celor ce nu doresc decât a-şi vedeà ţara întărită prin Unire, scutită în viitor de încălcări şi înrâuriri străine şi ridicată din starea de populaţie, precum ne-a cunoscut până acum Europa, la aceea de naţie.

«Spre acest scop să lucrăm a întinde între noi unirea sufletelor şi a voinţelor, ca mijlocul cel mai sigur de a ajunge la unirea âmbelor noastre popoare într'un singur trup de naţie. Să statornicim deodată Unirea morală, şi Unirea politică va urmà ca o consecinţă firească şi neapărată. Să nu ne suspectăm între noi, căci e mult mai bine, în împrejurările aceste solemne, unde patria are trebuinţă de toţi fiii ei, să ne înşelăm prin prea multă încredere, decât să ne desbinăm prin imputări neîntemeiate, şi prin prepusuri uşuratice şi rău voitoare, cari ne slăbănogesc partida, şi fac bucurie inimicilor noştri din lăuntru şi din afară. Să ne înţelegem asupra persoanelor ce au a se alege, şi să le hotărîm, fără a ne pune toţi ambiţia de a fi aleşi, căci atunci, desbinând voturile, am servì iarăş pe inimicii noştri, cari ar puteà face să triumfeze candidaţii lor cu mai puţine voturi. Unirea în desinteresare, în abnegaţie, în iubirea patriei să fie rădăcina şi Unirea politică va fi rodul preţios. Intăriţi de aceste simţiminte, să depunem cu încredere pe altarul patriei dorinţa unui întreg popor drept omagiul cel mai scump. Patria, impilată întregi veacuri, ne chiamă spre săvârşirea acestui mare act. Cine ar puteà sta nemişcat de glasul unei mume dezolate, care nu aşteaptă decât o rugă, o dorinţă din partea fiilor ei, ca să arunce, după îndelungate suferinţe, vălul negru al durerei ce o acopere, şi ca să-şi poată arătà iarăş frumuseţile! Care dintre noi ar refuzà să verse pe ranele ei balsamul ce are să o vindece! Cari din copiii ei ar respinge mâna unei mume care vrea să-i unească pre toţi într'o singură şi puternică familie? Toată încrederea să o punem în noi înşine şi să fim convinşi că Divanurile exprimând dorinţa naţiei, adică Unirea, ea nu se poate decât a se acordà de Congresul din Paris,

căci la din contra s'ar paraliză aplicarea Tractatului. Iar rostindu-se contra Unirei, atunci departe de a exprimà dorința țărei, dovedită prin declarațiile și manifestările publice de unire și prin unanima și nesilita aprobare ce s'a dat programului partidei naționale, în âmbele țări, Divanul ar formulà numai un vot antinațional, rezultat al văzutelor înrâuriri străine, și al machinațiilor ce s'au dovedit *și se vor mai dovedì în fața Europei.*

«Un asemenea vot al Divanurilor nu numai nu se poate luà în băgare de seamă de către Comisarii Europeani *cari au pozitive dovezi* despre machinațiile urmate, dar ar pune pe Comisie în contrazicere cu misia ei definită prin art. 24 din Tractat, cât și prin instrucții ce consistă în *îndatorirea excluzivă de a adunà adevăratele și nu silitele sau escamotatele dorințe a țerilor, precum pot fi acele ce s'ar rostì de Divanul Moldovei, asupra căruia s'au depus și se vor depune în Comisie protestațiile și abținerile cele mai legiuite și mai solemne cari sunt întemeiate pe cuvintele:* a) Că Guvernul Moldovei, care trebuià să pășească la convocarea Divanului după unul și acelaș Ferman, n'a luat nici în o băgare de seamă observațiile Comisiei, cari s'au îndreptat și s'au lămurit prin ofisul Guvernului din Valahia, încât astăzi unul și acelaș Ferman are în Valahia o aplicație largă și în Moldova o aplicație diferită și restrânsă; b) Că Guvernul Moldovei nebăgând în seamă zisele observații, a înlăturat, în contra rostirei Fermanului, chiar dintre alegători pe persoanele ale căror moșii erau însărcinate cu vreo ipotecă, pe bărbații cu proprietății dotale, pe advocații, pe inginerii cu diplome date după formele legale, a șicanat asupra împământenirei ș. a; numai spre a restrânge numărul alegătorilor, și spre a-i puteà combinà astfel încât să se facă din minoritate majoritate în contra Unirei.

«Să așteptăm cu încredere lucrarea Comisiei; ea este chemată a ne apără de toate mrejile întinse asupra noastră din lăuntru și din afară. Ea are să reverse asupră-ne binefacerile Tractatului de Paris, răstălmăcit și călcat cu atâta fățișă nerușinare, precum o am dovedit în fața Comisiei Europeane, și precum nu ne vom sfii a o strigà și a o dovedì chiar în fața Congresului de Paris, care n'a înțeles, prin art. 24 al Tractatului, ca exactă reprezentație a dorințelor și trebuințelor țărei, un Divan făurit prin întunecoase mijloace și întemeiat pe asupriri și pe excluzii arbitrare, un Divan care, înainte de a se compune, motivează necontenite protestații ce vin din toate districtele și chiar dela o mare parte din persoanele înscrise în listele publicate.»

Să recapitulăm întreaga situațiune creată de «Corespondența secretă a lui Vogoride.» Ea a influențat fără îndoeală asupra deciziunilor ce aveà de luat Caimacamul Moldovei; fie că ele se primiau sau ca sfaturi date de persoane competente, sau ca ordine directe.

Astfel instrucţiunile amintite în scrisoarea Consulului Gödel-Lanoy adresată Caimacamului Vogoride în 6 Maiu, sunt «Instrucţiunile din 27 Aprilie ale Sfatului Administrativ Extraordinar privitoare la executarea Fermanului de Convocare a Divanului adhoc.» Aceste instrucţiuni, completate în 30 Aprilie prin Circulara către Prefecţi a Ministrului de Interne, Logofătul Vasile Ghica, au fost publicate ex officio în «Buletinul Oficial» din 4 Maiu.

Din momentul în care a început a fi cunoscută Corespondenţa intimă a Caimacamului Vogoride cu Inalta Poartă şi Diplomaţia Angliei şi a Austriei, evenimentele s'au precipitat iute, până ce a izbucnit neînţelegerea dintre Francia, Rusia, Prusia şi Sardinia de o parte, Anglia şi Austria de alta parte, care a produs ruptoaroa relaţiunilor dintre cele patru Puteri şi Turcia.

Una din manifestările produse se constată în scrisoare *Comitelui de Cavour* adresată Marchizului Emmanuele d'Azeglio în 27 Iulie.

«...Este inutil să Vă întreţin de cestiunea Principatelor, fiindcă e mai bine să puteţi zice, că nu ştiţi ce eu cuget în această privire, căci, dacă aţi fi nevoit să faceţi cunoscut ce gândesc eu, ea n'ar puteà fi decât foarte displăcută Cabinetului Britanic, care, după a mea apreciere, se poartă foarte rău în aceste ţări nenorocite...»

Depeşa d-lui Thouvenel către Comitele Walewski din 25 Iunie se face ecoul indignaţiunei resimţite la Constantinopole de reprezentanţii Franciei, Rusiei, Prusiei şi Sardiniei.

«Am primit depeşa ce mi-aţi făcut onoare a-mi trimite cu data de 13 c. şi am fost fericit că aţi binevoit a aprobà pe deplin atitudinea şi limbajul meu din Conferinţa ţinută la Poartă, în 30 Maiu trecut, de către reprezentanţii Puterilor semnatare ale Tractatului de Paris şi Ministrii Sultanului. *Rapoartele Consulului nostru din Iaşi* nu mi-au lăsat din nenorocire nici o îndoeală despre dreptatea prevederilor mele şi purtarea Caimacamului Moldovei dovedeşte în modul cel mai evident, că n'a luat în serios recomandarea ce i s'a făcut, de a aplicà Fermanul de convocare în mod leal şi potrivit cu adevăratul lui spirit. *Scrisorile d-lui Fotiade, pe cari E. V. le-aţi văzut de sigur, descoperă instigaţiunile cărora a cedat d-l Vogoride, şi nu se poate admite că ar fi luat Kapukehaia Moldovei o răspundere atât de mare asupra sa, dacă n'ar fi fost îndemnat de Marele Vizir.* Lipsa de bună credinţă a Porţii este constantă şi contrastul, atât de adeseori semnalat, între vorbele lui Reşid Paşa şi actele Guvernului din Moldova, a crescut mereu. Această stare de lucruri a fost de altfel constatată în mod

oficial prin trecerea în protocolul ședințelor Comisiunei Europeane, nu numai a declarațiunii identice a d-lor de Talleyrand, de Basili, de Richthofen și Benzi, dar și prin aprecierea ce a făcut acestei declarațiuni d-l. Bulwer. In cât privește tăgăduelile Comisarului Otoman, comparate cu expresiunea confidențială întrebuințată de Reșid Pașa — «de exces de zel al d-lui Vogoride» — nu puteau decât să implice încă mai mult raspunderea Porții.

«Este din ce în ce mai vădit, că se va continuà până la capăt acelaș joc în Principate, și că la Constantinopole se vor încercà a nu recunoaște cât este de odios. Acelaș gând ne-a venit d-lui de Butenieff, d-lui General Durando, d-lui Baron de Gundlach și mie. Ni s'a părut că nu ar trebuì să mai întârziem a pune în dosarul procesului, pe care Congresul din Paris va aveà să-l cerceteze, un document destinat a stabilì că noi n'am neglijat nimic pentru a împiedicà Guvernul turc de a merge mai departe pe calea apucată. Am socotit deci că un demers caracteristic este cu atât mai necesar, cu cât Comisiunea Europeană recunoscând că în virtutea instrucțiunilor ce are nu poate intervenì în alt chip decât prin sfaturi, ne puteam teme că Caimacamul Moldovei nu va ținea seamă de mustrările ei și că dacă mai rămâneà vreo speranță de a da poporului din acest Principat un mijloc de a-și exprimà liber dorințele sale, acela erà de a atribuì însăș Porții răspunderea sistemului de apăsare care amenință să facă iluzorie cercetarea ordonată de Tractatul din 30 Martie.

«La aceste considerațiuni, cari le aveam în comun cu colegii mei, se mai adăugà una a mea particulară. Sub cestiunea lealității care vine în primul rând, nu se poate tăgăduì că nu este și acea a Unirei Principatelor; limbajul d-lor de Butenieff, Durando și de Gundlach îmi permite a crede că înțelegerea nu se face la Constantinopole și la București, decât pentru a se continuà în altă parte. Căci nu ar fi logic să-și bată cinevà capul ca să câștige libera exprimare a unei dorințe naționale, dacă această dorință n'ar urmà să fie luată în seamă, iar atitudinea Clerului Moldovean ajunge ea singură să arate părerea ce o va exprimà cabinetul din Petersburg, când va crede că momentul a sosit de a ieșì din rezerva lui oficială.

«Oricum ar fi, în urma unei discuțiuni ale cărei amănunte ar fi de prisos să vi le comunic și care s'a terminat prin înțelegerea cea mai deplină și cea mai cordială, am convenit asupra terminilor unei note identice pe care să o dăm Porții. De asemenea ne-am înțeles ca documentul acesta, de pe care alătur o copie la această depesă, să ajungă chiar astăzi la destinația sa. Primul dragoman al Ambasadei noastre a plecat din Therapia în acelaș timp când și dragomanii Legațiunilor Rusiei, Prusiei și Sardiniei trebuiau la rândul lor să îndeplinească aceeaș misiune. Hotărîrea noastră erà luată când a sosit o depeșă telegrafică a d-lui Comisar al Sardiniei, care arată oportunitatea

rezoluţiunii noastre. Acum avem conştiinţa împăcată că am făcut tot ce depindeà de noi, fie pentru a împiedicà, fie pentru a constatà scandalul şi a trece răspunderea asupra cui se cuvine.»

In aceeaş zi a urmat protestarea d-lui Thouvenel adresată lui Ali-Ghalib Paşa, din 25 Iunie.

«Subsemnatul Ambasador al M. S. Impăratul Francezilor, am onoare a anunţà pe A. Sa Ali-Ghalib Paşa, Ministrul Afacerilor Externe al M. S. Sultanului, că nu pot, fără a lipsì dela datoria ce o am ca reprezentant al uneia din Puterile semnatare ale Tractatului din 30 Martie, să nu consemnez într'o notă oficială, impresiunea ce-mi produce modul cum s'a procedat în Principatul Moldovei la executarea art. 24 al acestei importante transacţiuni.

«După declaraţiuni de atâtea ori repetate, după asigurări atât de pozitive despre dispoziţia ce o au miniştrii M. S. Sultanului, de a supraveghià aplicarea leală şi fidelă a Tractatului din Paris şi de a lăsà populaţiunea Principatelor să-şi exprime în libertate dorinţele sale; subsemnatul credeà că Inalta Poartă se va considerà obligată nu numai în virtutea învoelilor internaţionale pe cari le-a semnat, dar şi pentru misiunea de încredere ce i s'a dat de Congresul din Paris în şedinţa din 8 Aprilie, să nu mai tolereze Caimacamului Moldovei, pe care ea l-a numit şi care depinde de ea, o purtare ce poate compromite propria răspundere a Guvernului Otoman.

«Timpul ce a trecut a slăbit foarte mult această speranţă, deoarece Caimacamul Moldovei, departe de a dovedi prin actele sale că ţine socoteală de observaţiunile categorice ce a trebuit să primească, a stăruit în acelaş sistem de ilegalitate, de arbitrariu şi de violenţe. Comisarii Franciei, Prusiei, Rusiei şi Sardiniei au fost obligaţi a consemnà în protocolul şedinţei din 30 Iunie trecut o declaraţiune colectivă, că nu li se pare potrivit cu demnitatea Congresului, să intre în legături cu un Divan ales în acest mod.

«Faţă de prelungirea acestei stări de lucruri, subsemnatul sunt prea mult pătruns de datoriile mele, pentru a sta la îndoeală despre cele ce trebue să fac şi fiind sigur de a mă aflà în deplină armonie cu intenţiunile Guvernului M. S. Impăratul Francezilor, Augustul meu stăpân, de a nu neglijà nimic pentru a asigurà populaţiunei Principatelor o libertate deplină în exprimarea dorinţelor sale, de orice natură ar fi ele, mă văd nevoit a declarà, că-mi va fi de acum înainte cu neputinţă de a nu atribuì însăş Inaltei Porţi urmările ce va trage după sine falsificarea profundă ce se aduce textului şi spiritului Tractatului din 30 Martie şi prin apăsarea ce se exercită asupra dorinţelor poporului din Moldova şi care împiedécă cercetarea ordonată de Congresul din Paris.»

Reprezentanții Franciei, Prusiei, Rusiei, și Sardiniei la Constantinopole au adresat, în 25 Iunie, Ministrului de Externe Ali-Ghalib Pașa Nota următoare:

«Reprezentanții Franciei, Prusiei, Rusiei și Sardiniei nu se pot oprì de a exprimà Sublimei Porți surprinderea cu care ei au aflat în ce mod se continuă în Moldova procedura executărei Fermanului, întrebuințându-se necontenit acelaș sistem de intimidare deschisă, și de presiune violentă. De aceea nu este de demnitatea Comisiunei, emanațiune ea însăș a Congresului de Paris, a se pune în raport cu un Divan, care nu va fi compus astfel ca să poată reprezentà adevărata expresiune a dorințelor și a trebuințelor țărei și va răspunde atât de rău intențiunilor Congresului de Paris în această privire.

«Sublima Poartă respinge, e adevărat, orice solidaritate, în această privire, cu agenții ei din Moldova, însă această declarațiune nu e îndestulătoare pentru a o desbrăcà de responsabilitatea ce o va apăsà în realitate în această împrejurare, întrucât ea nu va desaprobà în mod formal pe acești agenți și nu-i va obligà a-și modificà purtarea lor.»

Reprezentanții Franciei, Prusiei, Rusiei și Sardiniei au anunțat în fine Inaltei Porți prin o Notă Identică din 5 August, că relațiunile diplomatice dintre Imperiul Otoman și cele patru Puteri au încetat:

«Sublima Poartă nerăspunzând dreptei cereri a Guvernului imperial al Franciei privitoare la anularea alegerilor din Moldova, subscrisul, Ambasador al M. S. Impăratului Francezilor, Augustul său stăpân, are onoare a anunțà A. Sale Aali Pașa, Ministrului Afacerilor Externe al Sublimei Porți, că, în urma unui ordin telegrafic ce a primit dela Guvernul său, se află în dureroasa obligație de a declarà rupte relațiunile diplomatice între cele două Impărății, și că prin urmare se pregătește a pornì imediat din Constantinopole.»

In 6 August Domnul Baron de Thouvenel raportează Comitelui Walewski audiența sa la Sultan, pentru a-i anunțà că pleacă din Constantinopole:

«Am fost anunțat M. Sale Sultanului, care îndată ce m'a văzut departe a venit spre mine cuprins de o mare emoțiune. Sultanul se întorceà mai la fiecare pas pentru a mă invità să vin lângă dânsul. In fine înaintà spre un chiosc, ale cărui scări el le urcă cu greutate. Fața erà de tot palidă, și s'a rezămat de zid ca să-și vie în fire. Am luat cuvântul și i-am zis: — «Sire! De mai bine de o oră nu mai aveți la Constantinopole un Ambasador al

Franciei; am dorit însă să ieau cencediul meu dela M. Voastră ca simplu particular, onorat de bunătatea Voastră». — Sultanul a rămas ca împietrit dinnaintea realităţii unui fapt desăvârşit. Cu încetul a recăpătat vocea, şi după expresiuni foarte amabile pentru persoana mea, el mi-a zis cu durere: — «Sunt foarte nenorocit de o asemenea întâmplare, de ruptura relaţiunilor cu «o Putere, care a făcut tot pentru Imperiul meu şi pentru mine; sunt neno«rocit că aceasta se petrece fiind Abdul-Medjid Sultan». — Aceste cuvinte au făcut pentru mine lumină, căci am văzut că nu se mai puteà remedià nimic. Am răspuns: — «Sire, nu vreau să prelungesc o scenă care turbură inima M. Voastre şi inima mea. Eu plec; însă, în acest moment dureros, ceeace mă susţine, este conştiinţa că mi-am îndeplinit datoriile mele până la sfârşit către Impărat şi către Maiestatea Voastră.»

Audienţa la Sultan avù loc în 6 August. Vizita Impăratului Napoleon la Osborne a urmat imediat; şi în 10 August, la ora 1$^1/_2$ seara, Comitele Walewski adresă din Paris la Bucureşti următoarea telegramă:

«Cred că anularea alegerilor va fi pronunţată la Constantinopole.

«Din acel moment relaţiunile diplomatice vor fi iarăş reluate, şi protestaţiunile considerate ca neavenite. Se va începe reviziunea listelor electorale, care se va terminà până în 15 zile. Se vor aveà în vedere îndatoririle luate în 30 Maiu. Iţi voiu comunicà amănuntele: Pentru moment, mă mărginesc a-ţi recomandà cea mai mare moderaţiune. Dorim, pe cât e posibil, a trece cu buretele peste trecut.»

Asupr acelor petrecute la Osborne, Mussurus Paşa, Ambasadorul Otoman la Londra, a trimis lui Aali Paşa la Constantinopole două telegrame.

Aceea din 10 August erà o comunicare a Lordului Clarendon făcută de Subsecretarul din Foreign Office:

«Lordul Clarendon, care e încă la Osborne, îmi comunică, prin Subsecretarul de Stat din Foreing Office, învoeala dintre Cabinetele de Londra şi Paris privitoare la dificultăţile actuale. Puterile vor sfătuì pe Inalta Poartă să anuleze alegerile din Moldova şi să permită, ca listele electorale să fie revizuite pe bazele hotărîte la Conferinţa din Constantinopole din 30 Maiu şi ca alegerile să se facă în 15 zile dela data primirei de către Caimacam a ordinului Inaltei Porţi.

«Din contra s'a convenit că, oricare ar puteà fi opiniunea Divanurilor adhoc, Anglia şi Francia, în întrunirea Congresului de Paris, vor mănţineà Suzeranitatea Inaltei Porţi, şi îşi vor da toate silinţele a restatornici în Princi-

pate o organizare care le va uni în ceeace privește raporturile lor militare, financiare și judiciare, însă sub guvernarea a doi Hospodari separați.

«A doua parte a învoelei trebue să fie considerată, pentru moment, ca confidențială, pentru a nu prejudecà, în aparență, deciziunea Congresului.

«Astfel prin această învoeală Inalta Poartă va reluà relațiunile diplomatice cu Francia și celelalte trei Puteri. Ea va fi scăpată de toate încurcăturile momentului și de celelalte cari s'ar mai fi ivit mai târziu, câștigând punctul principal, părăsirea definitivă a Unirei. Inalta Poartă, mănținând astfel demnitatea sa prin refuzul dat de a primi cererea celor patru Puteri, poate astăzi să primească cu cinste pentru ea sfaturile amicale ale celor șase Puteri.

«P.S. Alteța Voastră este rugată să ție cel mai mare secret asupra învoelei dintre Anglia și Francia privitoare la cestiunea Unirei.»

A doua telegramă, din 11 August, comunică convorbirea ce a avut-o cu însuș Lordul Clarendon.

«Am văzut în acest moment pe Lordul Clarendon, care mi-a confirmat cele comunicate de mine A. Voastre prin telegrama de ieri. El mi-a zis că renunțarea Franciei la Unirea Principatelor e completă, și mi-a recomandat din nou ca Inalta Poartă să ție cel mai mare secret asupra acestui punct. Lordul Clarendon mi-a mai spus, că prin cuvintele de Unirea raporturilor militare, financiare și judiciare se înțelege un sistem de unire militară și vamală, precum Statele germane stau ca exemplu, și cu stabilirea principiului că sentințele pronunțate de Tribunalele unui Principat vor fi executorii în celălalt.»

In Camera Comunelor Domnul Disraeli a adresat în 11 August o Interpelare Guvernului asupra divergințelor ce s'ar fi ivit între Francia și Anglia în privirea Unirei Principatelor și dacă speră că o soluțiune amicală a dificultăților va aveà loc. La această interpelare a răspuns imediat Lord Palmerston, clarificând situațiunea politică pe deplin.

«*D-l Disvraeli:* Imi pare potrivit, de vreme ce nobilul Lord se află prezent, a face interpelarea ce am anunțat, asupra celor ce s'au petrecut în timpul din urmă la Constantinopole. Camera știe că Ambasadorul Franciei la Constantinopole și Reprezentanții altor trei Puteri au întrerupt relațiunile lor cu Poarta. Se pare că o divergință de opiniune privitoare la forma guvernului ce este a se stabili în Principatele Dunărene a dat loc la această măsură gravă. In epoca Conferințelor dela Paris, se credeà că există o înțelegere completă între Anglia și Francia și că amândouă aceste Puteri erau

favorabile Unirei acestor două Provincii. S'ar păreà însă, că este astăzi între Francia şi Anglia o schimbare a politicei. Doresc să întreb pe nobilul Lord, dacă ne poate da oarecari lămuriri, dacă este permis a speră o soluţiune amicală a dificultăţilor cari există între Francia şi Anglia, sau dacă este de temut, între noi şi preţioasa noastră aliată, o răceală ce am deplorà-o cu toţii?

«*Lordul Palmerston:* Nu sunt surprins că prea onorabilul gentlemen îmi face o interpelare asupra unor împrejurări publicate de mult de ziare şi cari prezintă un oarecare interes. Au fost divergințe de vederi la Constantinopole: însă ele nu s'au ivit, precum îşi închipueşte prea onorabilul gentlemen, asupra Unirei sau Neunirei Principatelor, ci privesc regularitatea sau iregularitatea alegerilor, cari au avut loc în Moldavia. Domnia-Sa ştie că, în virtutea Tractatului de Paris, trebue să se facă în amândouă Provinciile alegeri pentru Adunări reprezentative, cari aveau a luà în considerare nevoile şi dorinţele poporului din aceste provincii, în privirea organizării lor şi a nevoilor dintre dânsele. Cele şase Puteri aveau să numească Comisari cari să fie prezinţi în Principate în tot timpul alegerilor şi al deliberărilor; iar după ce Adunările vor fi pronunţat dorinţele lor, după ce Comisarii vor fi făcut raporturile lor asupra celor petrecute, aceste raporturi trebuiau să fie comunicate Congresului de Paris, care îşi aveà sediul la Paris, fără a fi constituit în acelaş mod ca mai înainte, ci numai compus de Ambasadorii Puterilor la Paris. Congresul astfel compus şi numărând în sânul său şi un Reprezentant al Turciei, trebuià să delibereze asupra dorinţelor şi rapoartelor ce i s'au comunicat, şi în conglăsuire cu Sultanul să hotărască asupra organizărei viitoare a acestor provincii.

«Pentru a executà aceste măsuri, Poarta a adresat Guvernorilor celor două Provincii un Ferman care regulà modalităţile alegerilor. S'au ivit dificultăţi asupra interpretării unor părţi ale acestui Ferman, care fusese făcut şi hotărît cu consimţământul unanim al Reprezentanţilor Puterilor la Constantinopole, lucrând în înţelegere cu Guvernul Turcesc, care, în 30 sau în 31 Maiu trecut, a dat oarecari desluşiri, ce au fost trimise Guvernorului Moldovei, pentru a fi aplicate în Valahia ca în Moldavia, întrucât ele puteau fi aplicate în faţa divergințelor locale mai mari sau mai mici.

«Iară din cauza întârzierilor, sau din cauza neregularităţilor acelora cari aveau datoria de a transmite aceste documente (vorbesc acum de funcţionarii Guvernului Turcesc), alegerile din Moldova s'au făcut fără a aveà în vedere aceste interpretaţiuni, şi în genere se credeà că aceste alegeri nu erau conforme nici cu regularitatea nici cu legea, şi că astfel fiind, rezultatul alegerilor ar fi fost cu totul altul, dacă alegerile s'ar fi făcut conform cu interpretaţiunile trimise.

«Iată cazul care a fost supus Miniştrilor la Constantinopole. Patru dintre dânşii, acei al Franciei, al Rusiei, al Prusiei şi al Sardiniei au cerut Guvernului Turcesc, în afară de reprezentanţii Angliei şi Austriei, anularea alegerilor şi decretare de alegeri nouă. Poarta a înţeles, că această cerere privià cestiuni hotărîte de cele şase Puteri în comun acord, şi prin urmare nu puteau fi schimbate numai după cererea a patru Puteri. Poarta a refuzat atunci a semnà o cerere făcută de patru Puteri, zicând că dacă ar fi semnată de cele şase Puteri, afacerea luà alt aspect.

«A fost din toate părţile o neînţelegere, şi de acolo a rezultat, că reprezentanţii Franciei, Rusiei, Prusiei şi Sardiniei au întrerupt relaţiile lor diplomatice cu Sultanul sau erau hotărîţi să le întrerupă. Vizita ce Impăratul Francezilor a făcut în zilele trecute la Osborne dimpreună cu Ministrul său al Afacerilor străine, a dat Guvernului Angliei ocazia de a se înţelege cu Guvernul Francez asupra acestor lucruri.

«După noi, existau în mod evident iregularităţi aparente, însă nedovedite, şi noi am gândit, având în vedere opiniunea generală, că erà de dorit, chiar în interesul Porţii, ca alegerile să fie reîncepute. Noi credem că Guvernul Austriei este dispus a primì această propunere, şi că Sultanul, văzând că independenţa sa şi demnitatea sa nu erau întru nimic compromise, va admite sfaturile date de către toţi aliaţii săi, de a adoptà mersul recomandat, adică să ordone anularea alegerilor, revizuirea convenabilă a listelor electorale, şi alegeri nouă în cele cincisprezece zile ce vor urmà reviziunii listelor.

«Sunt fericit a spune că nu există nici un motiv de a se teme de o divergință de opiniune asupra acestui punct între Guvernele Angliei şi al Franciei, care ar puteà turburà armonia şi înţelegerea deplină, care există astăzi între cele două Puteri.»

Lordul Clanricarde adresând în 13 August în Camera Lorzilor o interpelare asupra aceluiaş subiect, Ministrului Afacerilor Străine al Angliei, Lordul Clarendon a răspuns în următorul mod:

«...E un fapt că Caimacamul Moldovei a făcut alegerile în virtutea unor liste, confecţionate de el însuş. Reprezentanţii Franciei, Rusiei, Prusiei şi Sardiniei au protestat, conform instrucţiunilor primite dela Guvernele lor, în contra unui Divan astfel constituit şi au declarat că ei nu-l puteau considerà ca icoana adevărată a opiniunilor poporului. In consecinţă, reprezentanţii acestor patru Puteri la Constantinopole au cerut ca alegerile să fie anulate şi ca să se facă alegeri nouă.

«Poarta însă a judecat, că nu poate încuviinţà această cerere, care este contrarie Independenţei Sultanului; mai ales că, fiind vorba de execuţiunea

leală a Tractatului de Paris, erà de nevoie pentru a-i da urmare ca ea să emane dela toate Puterile contractante.

«S'a iscat o neînţelegere care nu a fost înlăturată prin depeşele telegrafice susceptibile de interpretaţiuni diferite; şi astfel am primit ştirea de ruperea relaţiunilor diplomatice între cele patru Puteri menţionate şi Poarta, tocmai în momentul în care Impăratul Francezilor, însoţit de Ministrul său al Afacerilor străine, sosià la Osborne. S'a prezintat atunci în mod natural ocaziunea de a ne da socoteală de o stare de lucruri, care deodată a luat un aspect foarte complicat şi care ar fi putut creà eventualităţi cu totul în disproporţie cu cauza care le-a produs.

«Luând în privire această situaţiune, ne-am hotărît, cu toate că nu s'a făcut o anchetă asupra alegerilor din Moldova, cu toate că nu există acea notorietate care în Anglia ar fi fost suficientă pentru a ne autorizà a declarà nulitatea acestor alegeri; totuş ele prezintă la prima vedere o dovadă de iregularitate, de natură a ne autorizà să recomandăm anularea lor. Noi am crezut că este în interesul Porţii, să nu planeze asupra acestor alegeri nici o îndoeală care ar puteà da naştere la concluziunea, că ele nu pot să fie considerate ca reprezentarea fidelă a poporului. In deosebi noi am fost de opiniune, că intenţiunile celor patru Puteri, cari sunt părţi contractante ale Tractatului de Paris, nu ar fi îndeplinite, dacă o asemenea reprezentaţiune nu ar fi asigurată. Guvernul Angliei nu puteà apărà nişte alegeri, cărora nu se poate negà caracterul unei neregularităţi. Am crezut dar că am fi pe deplin îndreptăţiţi a recomandà Sultanului a anulà alegerile şi a revedeà listele electorale.

«In privirea mersului ce am urmat, noi nu puteam să nu ne aducem aminte, că Sultanul a salvgardat îndestul propria sa independenţă, adoptând o linie de purtare care nu erà contrară întru nimic demnităţii poziţiunii sale, şi anume a consimţi la o cerere, ce i se face de toate Puterile interesate în cestiune.

«Cererea aceasta consistă în o simplă propunere, că Tractatul de Paris trebue să fie executat cu toată buna credinţă, ceeace, după noi, nu poate întâmpinà nici o greutate a fi consimţit; şi odată această propunere adoptată, ea va înlăturà toate îndoelile, cari, e cert, planează asupra alegerilor din Moldova, şi cari, de nu ar fi desfiinţate, ar despoià Divanul de acea autoritate cu care e de dorit să fie îmbrăcat».

O rămăşiţă interesantă a situaţiunei anterioare din Principate se află în comunicarea Domnului Victor Place către Comitele Walewski din 13 August:

«Partidul separatist din Principate a primit o nouă lovitură foarte grea

prin moartea P. Sf. Sale Episcopul de Huşi *Istrati*. Acest partid a cărui adevărată slăbiciune s'a dovedit cu ocazia ultimelor alegeri, nu aveà altă tărie decât manoperele administraţiei provizorie a Moldovei şi sprijinul atât de făţiş ce i-l da Austria. Cel mai înflăcărat şi mai ascultat agent al acestei politici de înşelătorie şi asuprire erà un oarecare *Neculae Istrati*, despre care am avut prilej să vă vorbesc în mai multe rânduri. Dar toată puterea acestuia se trăgeà din poziţia fratelui său Episcopul de Huşi, şi mai ales din situaţia viitoare ce-l aşteptà pe acesta, căci erà desemnat ca urmaş al Mitropolitului. Prin scontarea acestui viitor şi-a câştigat Istrati influinţa, dar prin moartea fratelui său le-a pierdut pe toate deodată.

«In ţara aceasta unde lumea este foarte superstiţioasă, mulţi au spus că Episcopul de Huşi a fost pedepsit de Dumnezeu, fiindcă s'a învoit la toate intrigile urzite de Austria şi Turcia pentru a înăbuşì dorinţa naţiunei. Eu nu merg aşà departe, dar mă mărginesc a constatà că această moarte, întâmplată după protestarea celor patru Puteri în contra alegerilor din Moldova, a contribuit la dezorganizarea acestei gaşte, care a făcut atâta rău ţărei, şi i-a luat pe singurul om, care dintre toţi clericii a ascultat de inspiraţiile cele rele.

«De ar primì şi Administraţia Provizorie pedeapsa ce a meritat, — ca listele electorale să fie rectificate conform cu interpretările date Fermanului de către Comisiunea Internaţională, şi ca alegerile din Moldova, făcându-se într'o perfectă legalitate, să fie adevărata expresiune a dorinţelor ţărei».

In 21 August Caimacamul Moldovei, greu încurcat prin publicarea «Corespondenţei Secrete», ordonă Secretarului de Stat al Moldovei să publice în «Gazeta de Moldavia», No. 63, următoarea desminţire:

«Mai multe ziare au publicat câtevà scrisori, atingând cestiunea Principatului Moldovei, cari au fost furate Principelui Caimacam Konaki-Vogoride, iar nu pierdute, precum cei cari le ascund au pretins prin ziare. Fiindcă conţinutul acestor scrisori precum şi textul lor a fost desfigurat într'un mod extraordinar în publicaţiunea menţionată, subscrisul, Secretar de Stat ad-interim, este însărcinat de Excelenţa Sa Principele Caimacam de a da o desminţire formală autenticităţii unor asemenea fraze, născocite de un mic partid, care nu a avut nici un scrupul a întrebuinţà mijloacele cele mai reprobabile pentru a denigrà persoane onorabile, cu scopul de a le împinge a fi ostile persoanei Caimacamului».

(s) Secretarul Statului ad-interim, **A. Fotino.**

Scrisoarea d-l Kate, Secretar al Comisiunei Europeane pentru Reorganizarea Principatelor, adresà o scrisoare d-lui Aga Costaki Epu-

reanu şi alţii, privitoare la reclamaţia înaintată Comisiunei Europeane.

«Am onoarea a vă comunicà, că am primit reclamaţiunea ce aţi adresat în 8 Iunie d-lui Baron de Richthofen, membru în Comisiunea de Reorganizare cu sediul în Bucureşti.

«Am onoare a aduce la cunoştinţa D-voastre, în numele d-lui Comisar al Regelui, că nu recunoaşte Adunărei convocate de Guvernul Moldovenesc caracterul de Divan moldovenesc, astfel cum acesta a fost hotărît de Congresul de Paris, şi că nu se pune în relaţiuni cu acest Divan.

«Ştiu că d-nii Comisari ai Franciei, Rusiei şi Sardiniei s'au pronunţat în acelaş sens».

Scrisoarea confidenţială a Comitelui Walewski, din 17 August, adresată Baronului de Talleyrand-Périgord expune idea ce aveà Impăratul Napoleon III la Osborne — a face cunoscute dorinţele populaţiunii Principatelor Dunărene, a arătà combinaţiunile cari ar puteà realizà interesele lor — a înlăturà conflictele dintre puterile cele mari prin concesiuni reciproce.

«Când veţi primì această scrisoare, anularea alegerilor va fi de sigur pronunţată şi revízuirea listelor electorale va fi începută. Vă recomand a aduce la această operaţiune cel mai mare spirit de împăcăciune, şi a întrebuinţà toate silinţele voastre pe lângă colegii voştri de Rusia, de Prusia şi de Sardinia pentru a-i îndemnà să urmeze exemplului ce veţi da. Imi pare imposibil a se îndreptà toate iregularităţile de cari au fost pătate întâiele operaţiuni electorale. Mi se pare de ajuns că putem obţineà destul pentru a constatà dreptatea reclamaţiunilor noastre şi pentru a da o dovadă de sinceritatea dorinţei noastre ; să ne declarăm mulţumiţi, că legalitatea şi ecitatea au triumfat...

«Idea Guvernului Impăratului se poate restrânge în câtevà cuvinte. Iată-o: —să se facă cunoscut, pe cât este posibil, dorinţele populaţiunilor Moldo-Valahe, a arătà combinaţiunile cari ar puteà realizà o organizaţiune conformă cu interesele şi simţimintele ţărei, a înlăturà, prin concesiuni reciproce, conflictele de natură a depărtà sau chiar a compromite rezultatul final, în fine a concentrà toate silinţele pentru a grăbì, pe cât va fi cu putinţă, lucrarea Comisiunei, fără a pierde din vedere un singur moment, că ne aflăm nu pentru a ne răsboì, ci pentru a ne împăcà.

«Şi astăzi noi tindem spre acelaş ţel ca mai înainte, având totdeauna intenţiunea de a admite concesiuni, cari, amânând succesul deplin, îl vor face cu atât mai cert».

Comitele Walewski comunică oficial Baronului de Talleyrand-Périgord, la Bucureşti în 21 August, rezultatul obţinut prin importanta întrevedere dela Osborne.

«Inţelegerea dintre Guvernul Impăratului şi acela al M. S. Britanice, stabilită în urma intervederei dela Osborne, trebue să producă o situaţiune în condiţiuni mai normale.

«Cerculările mele trimise la Agenţii diplomatici ai M. S. sunt destinate a vă arătà natura şi importanţa convorbirilor ce am avut la Osborne cu Ministrul Angliei. Vei vedeà, cum guvernul Reginei, mai bine informat de ceeace s'a petrecut în Moldavia, a recunoscut, dimpreună cu noi, convenienţa de a cere Porţii anularea alegerilor şi alegeri nouă, după revizuirea listelor, conform cu ce s'a practicat în Valahia după o înţelegere între Comisari şi Caimacamul Principatului.

«D-l de Bourqueney îmi comunică dela Viena, că Comisarul Austriei va primi instrucţiuni, cari îi recomandă în mod special moderaţiunea şi rezerva.»

In 24 August, două săptămâni după înţelegerea dela Osborne dintre Francia şi Anglia, Ali Paşa trimite Caimacamului Moldovei următoarea telegramă:

«Inalta Poartă, în baza înţelegerii stabilite cu cele şase Puteri semnatare ale Tractatului din Paris, vă ordonă:

«1°. Să anulaţi alegerile ce s'au făcut în această provincie;

«2°.. Să revizuiţi listele electorale pe următoarea bază: aplicarea interpretărilor date în Valahia celor câtevà puncte îndoelnice din Fermanul electoral în cazurile absolut identice, afară de cazurile particulare Moldovei.

«3°. Să procedaţi la nouă alegeri după trecere de 15 zile dela primirea acestui ordin.»

Imediat în ziua următoare, în 25 August, apare Ofisul Caimacamului Conaki-Vogoride No. 93, adresat Consiliului Administrativ extraordinar al Moldovei, publicat în «Gazeta de Moldavia», No. 65.

«Căimăcămia Principatului Moldovei.

«Primind însoţită pe lângă aceasta, în original, depeşa telegrafică dela Inălţimea Sa Ministrul Trebilor străine al Inaltei Porţi, cu data de 12 (24) August, prin care, după înţelegerea avută cu celelalte şase Puteri ce au subscris Tractatul de Paris, se ordonează a desfiinţà alegerile urmate în ţară ale deputaţilor pentru Divanul ad-hoc, eu mă grăbesc a o comunicà Sfatului Extraordinar, spre a regulà îndată o din nouă alegere pe bazele şi interpretaţiile date în Valahia la unele puncte ale Fermanului de Alegere.

«La acest prilej, eu chem deosebita băgare de seamă a Sfatului şi mai ales a părţii administrative, ca revizuirea şi îndreptarea listelor să se facă întocmai după prescrisele deslegării prin aceste de pe urmă dispoziţii, întorcând pătrunzătoarea luare aminte, ca la viitoarele alegeri, precum de mai multe ori li s'a ordonat, să se înlătureze orice înrâurire din partea amploiaţilor Statului, cari ar puteà aduce confuzii şi îngreueri, căci, pentru cea mai mică abatere, vinovaţii se vor supune unei aspre răspunderi; neînpiedecând în nici un chip libera consfătuire a alegătorilor, ori de ce opinie ar fi, şi observând cea mai strictă probitate şi lealitate în lucrările alegătoare, spre a-şi atrage aprobaţia Guvernului şi stima compatrioţilor.

«Prin urmare, orice amestec direct sau indirect al autorităţilor ar înrâurì în lucrările alegătoare va fi abuziv şi pedepsit, având numai partea administrativă a priveghià ţinerea liniştei şi a bunei rânduelì în timpul alegerei.

«Eu am deplină speranţă că dispoziţiile ce Sfatul va luà în acest gingaş obiect, vor fi conforme cu cuprinderea acestui Ofis şi cu spiritul de nepărtinire care se cuvine să prezideze la toate aceste lucrări, căci dela el atârnă a le da impulsia legiuită, precum pe el priveşte mai de aproape şi răspunderea.

«Depeşa sus arătată şi acest Ofis se va publicà îndată prin «Buletinul Extraordinar» spre obşteasca cunoştinţă.»

In aceeaş zi de 15 August se publică următorul Proces verbal al Consiliului Administrativ Extraordinar al Moldovei din 13 (25) August în «Gazeta de Moldavia», No. 65.

«Jurnal încheiat în seansa Sfatului Administrativ Extraordinar din 13 August 1857, prin asistenţa următorilor membri:

«D-lor: Ministrul Dreptăţii, Logofătul N. Canta.

«Ministrul din Lăuntru, Logofătul V. Ghika.

«Ministrul Finanţelor, Logofătul N. Millo.

«General Inspectorul miliţiei, Hatmanul N. Mavrocordat.

«Secretarul Statului ad-interim, Aga Alexandru Fotino.

«Ascultând Ofisul Exc. Sale Prinţului Caimacam sub No. 93, pe lângă care i se comunică în original depeşa telegrafică a Ministrului Trebilor Străine al Inaltei Porţi din 12 (24) August, poruncitoare de a se anulà alegerile făcute în acest Principat pentru Divanul ad-hoc, şi de a se păşi către săvârşirea de nouă alegeri.

«Văzând, atât din citatul Ofis cât şi din alăturata pe lângă el depeşă, că nouăle alegeri urmează a se face pe baza dispoziţiilor adoptate în Principatul Valahiei.

«Văzând că, prin aceeaş depeşă, terminul fixat pentru săvârşirea nouălor

alegeri este după expirația de cincisprezece zile, socotite din ziua primirei zisei depeși, adică de astăzi 13 (25) August.

«Incheie:

«1-iu. Ca nouăle alegeri să se facă pe baza instrucțiilor publicate în Valahia prin ofisul Ex. Sale Prințului Caimacam al Valahiei din 14 Iulie 1857 sub No. 937, în care să se introducă întocmirile cerute spre a fi potrivite cu datinele acestui Principat.

«2-lea. Ca Departamentul din Lăuntru, pe lângă listele tipărite și publicate la cele de mai înainte alegeri, să alcătuească osebite liste de toți proprietarii mari și mici cum și de toate fețele din celelalte clase, cari în listele de mai înainte n'au fost înscrise și cărora, după modificațiile introduse acum, li se acordează dritul de alegători sau aleși.

«3-lea. Ca, în privirea scurtului termin ce se hotărăște de Inalta Poartă pentru săvârșirea nouălor alegeri, Departamentul din Năuntru să pășească de îndată către alcătuirea, tipărirea și publicarea tuturor listelor, și deplinirea tuturor lucrărilor pregătitoare, încât, la ziua de 29 August curgător, colegiile electorale să fie întrunite, spre a desăvârși alegerile pe rând, după regula păzită mai înainte.

«4-lea. Ca, la caz când, din scăparea din vedere, s'ar prileji a nu se înscrie, în aceste nouă liste, fețe de acele îndrituite a luà parte la alegeri, se dă dreptate unor asemenea a-și face de îndată reclamațiile lor, prin ținuturi la administrația ținutală, iar în Capitală la Ministerul din Lăuntru, în cursul acelor 15 zile mai sus arătate.

«5-lea. Ca, deși partea din Basarabia anexată către Moldova se găsește în împrejurări excepționale, însă, spre a nu urmà iarăș vreo complicație, Departamentul din Lăuntru să dea ordinele cuvenite autorităților competente ale ținutelor Ismailul și Cahulul spre a desăvârși acolo alegerile întocmai și fără nici o deosebire, după pilda celorlalte ținute ale Principatului.

«6-lea. Secretariatul de Stat va regulà publicarea prin un supliment extraordinar al «Buletinului Oficial» a sus citatului ofis al Ex. Sale Prințului Caimacam cu depeșa telegrafică alăturată la el, a încheierei de față, cum și a instrucțiilor alcătuite întocmai după acele din Valahia, pomenite mai sus.»

In 26 August Ministrul de Interne Logofătul Vasile Ghika publică Instrucțiile pentru nouăle alegeri în Moldova, în «Gazeta de Moldavia» No. 63.

«Ministerul din Lăuntru. Administrației ținutului...

«Alăturându-se pe lângă această instrucție povățuitoare modului cum urmează a se face nouăle alegeri de deputați pentru Divanul ad-hoc, se pune îndatorire administrației, ca cu osebită băgare de seamă, pătrunzându-se

de a lor cuprindere, să procedeze cu toată nepărtinirea la lucrările pregătitoare şi la ţinerea bunei orândueli în timpul alegerilor, cari să se facă fără cea mai mică abatere dela înţelesul Inaltului Ofis sub No. 93, al încheierei Sfatului Administrativ Extraordinar şi al instrucţiilor de faţă.»

«Ministru din Lăuntru, V. Ghika.
«Direct. Depart. Scheleti.

«*Instrucţie.*

«Pentru din nou alegere ce urmează a se face în Principatul Moldovei a deputaţilor la Divanul ad-hoc, în urmarea Ofisului Căimăcămiei No. 93 şi a încheierei Sfatului Extraordinar din 13 ale curentei şi a osebitelor dispoziţii, ce au a se păzì în lucrările pregătitoare pentru această alegere.

«A. *In privirea alegerei de către Cler,* nu urmează nici o modificare dela regula ce s'a păzit la alegerea trecută.

«B. *In privirea Proprietarilor Mari se vor observà următoarele*:

«1. Proprietarii se socotesc domiciliaţi acolo unde îşi are fiecare moşia sa, fără să se ceară să fie aşezaţi acolo şi cu locuinţa. Vor fi prin urmare în drept a se înscrie în listele electorale ale boierilor proprietari şi fii de boieri dintr'un ţinut, toţi boierii şi fiii de boieri cari vor fi având în acest ţinut o moşie cu întinderea cerută prin art. 2 al Fermanului Imperial.

«2. Boierii de întâia clasă cari au o moşie de întinderea cerută de Fermanul Imperial, liberă de ipotecă, pot fi aleşi în orice ţinut în care proprietarii alegători vor voì să-i aleagă, fără a fi supuşi pentru aceasta la condiţia domiciliului.

«3. Boierii de întâia clasă însă, nu vor puteà da votul lor ca alegători decât în ţinutul în care, având proprietate, vor declarà că şi-au ales domiciliul.

«4. Moşia de zestre dă proprietarului zestraş dreptul de a fi alegător şi ales, pe cât căsătoria stă în fiinţă.

«5. Că toţi în deobşte proprietari, ale căror moşii ar fi ipotecate au drit de alegători, iar pentru a fi ales trebue să dovedească, că scăzându-se din preţul moşiei suma datoriei asigurată prin ipotecă, mai rămâne un prisos din preţ care poate reprezentà întinderea de 300 fălci.

«Această dovadă se va face pe principiul următor: venitul moşiei, reprezentând întinderea pământului lucrător, se va scădeà din acel venit dobânda datoriei pe un an întreg, şi partea venitului care va prisosì se va determinà după aproximativele preţuiri.

«C. *In privirea Proprietarilor Mici.*

«1. Acei din proprietarii mici, cari nu sunt împărţiţi dar stăpânesc în comun moşia de o întindere care s'ar puteà analoghisì ca zece fălci de om, hotărîte după Ferman, pot luà parte la alegere.

«2. Asemenea acei din răzeşi cari, din scăpare din vedere, nu s'ar fi găsind trecuţi în listele publicate.

«D. *In privirea Deputaţilor din Târguri:*

«1. Profesorii pământeni s'au legiuit împământeniţi, atât din Capitală cât şi dela şcoalele ţinutuale, asemenea doctorii de medicină autorizaţi de Comitetul sanitar cu diplome şi inginerii, toţi aceştia cari ar fi exersat trei ani a lor artă, vor face parte la corpurile electorale, ca alegători şi aleşi.

«2. Toţi advocaţii, având asemenea însuşirile împământenirei şi diploma logofeţiei, după care vor fi exersat această profosie în curs de 3 ani, urmează a fi trecuţi ca alegători şi aleşi.

«E. *In privirea Locuitorilor Pontaşi,* nu urmează nici o modificaţie, prin urmare ei vor alege din nou deputaţii lor la Divan, tot după regula păzită la alegerea întâia.

«F. *In privirea Împământenirei,* se vor luà de regulă următoarele baze:

«1. Drepturile de împământenire dela Regulament încoace nu pot fi recunoscute decât prin îndeplinirea formelor legiuite de Regulament, iar pentru epoca înaintea Regulamentului, se vor considerà ca împământeniţi:

«2. Străinii aşezaţi în ţară şi căsătoriţi cu o pământeancă, în acea epocă.

«3. Cei născuţi în ţară din părinţi străini şi cari, după majoritatea lor, dobândită înaintea Regulamentului, n'au reclamat naţionalitatea părinţilor lor, şi s'au supus la toate obligaţiunile unui pământean.

«4. Cei născuţi în străinătate, dar cari, aşezaţi în ţară înaintea Regulamentului, s'au supus la toate obligaţiunile unui pământean şi dovedesc că şi părinţii lor au fost aşezaţi în ţară şi că au avut proprietăţi sau că au dobândit un rang sau carte de neam recunoscut de Obşteasca Adunare.

«Pe lângă aceste, *în privirea terminului foarte mărginit de 15 zile,* hotărît pentru aceste alegeri, este de neapărat a se pune în lucrare următoarele dispoziţiuni generale:

«1. Departamentul din Lăuntru va luà îndată în revizie toate listele acelor scoşi pentru ipotece şi averi de zestre nemişcătoare, precum şi jurnalele comitetelor pentru acei respinşi în contra dispoziţiilor de faţă, şi până în trei zile va publicà prin «Buletin Extraordinar», pe toate acele persoane, pe cari le va găsì cu însuşirile cerute prin dispoziţiile mai sus cuprinse; aceste persoane vor luà parte la alegeri fiecare la clasele lor, împreună cu feţele publicate prin «Buletinele Oficiale» sub No. 2, 3 şi 5.

«2. Aceste liste alcătuite la Departament urmând a se publicà în 18 şi 19 ale curentei şi a se primì dela osebitele administrţii negreşit la 22 ale curentei; d-lor Administratori le va publicà îndată cu cea mai mare grăbire în tot ţinutul şi vor încunoştinţà anume persoanele înscrise a venì la alegere şi anume: — Alegerea clerului la 29 August la rezidenţia Mitropoliei şi la acele

ale Episcopilor eparhioţi,— Alegerea proprietarilor mici pe la ocoale la 1 Septemvrie şi la rezidenţiile ţinutale la 2 Septemvrie, — Alegerea locuitorilor pontaşi la 30 August prin sate, la 2 Septemvrie la rezidenţiile ocoalelor şi la 4 Septemvrie la rezidenţia ţinutală,— La 5 Septemvrie, alegerile prin toate târgurile rezidenţiilor ţinutale.

«3. Dela Departamentul din Lăuntru se vor trimite pe la toate locurile respective biletele trebuitoare la alegere, după rândueala urmată la alegerile de mai înainte.

«4. Comitetele de reclamaţii vor fi lucrătoare în această vreme, spre a primì reclamaţiile ce s'ar ivì şi a înregistrà pe persoanele îndrituite.

«5. Dacă, din nebăgare de seamă de către Comitet, s'ar fi prilejit a se înscrie în liste unii din proprietari ce nu ar aveà proprietate de mărimea şi valoarea după Fermanul Imperial şi însuşimea prescrisă, Comitetele vor luà în de iznoavă cercetare actele unor aşà persoane şi dovedindu-se se vor înlăturà.

«In această instrucţie se cuprind modificările prescrise prin Ofisul citat mai sus, iar celelalte dispoziţii pentru regulele alegătoare, se vor observà după publicaţiile date mai înainte.

«Instrucţiilor de faţă se va da cea mai întinsă publicitate, pentru care se va trimite administraţiilor îndată un număr îndestulător de exemplare, spre a se împărţi şi pe la toate satele.

«Este de prisos Departamentului a recomandà amploiaţilor administraţiei cea mai întreagă lealitate şi cea mai strictă nepărtinire, căci le va fi îndestul a se pătrunde de înţelesul înaltului Ofis şi a se conformà cu el şi instrucţiile de faţă în ale lor lucrări, neavând ei alt amestec decât păzirea liniştei şi a bunei rândueli.

«Ministru din Lăuntru, V. Ghika.
«Direct. Depart., Scheleti.»

Se încheie executarea hotărîrilor dela Osborne prin următoarea Comunicare a Ministerului de Interne, publicat în «Buletinul Extraordinar al Principatului Moldovei» No. 16 din 23 August/4 Septemvrie:

«Se publică spre obştească ştiinţă Ofisul Ex. Sale Prinţului Caimacam No. 96, pentru demisionarea D-sale Logofătului Vasile Ghika din postul de Ministru al Departamentului din Lăuntru, şi însărcinarea subscrisului de locotenent.»

(s) P. Skeleti.

Ofisul adresat D-sale Colonelului Petre Scheleti, Directorul Departamentului din Lăuntru:

«*Din cauza tânguirilor rădicate asupra abuzurilor administraţiei din*

lăuntru atât aici cât și în partea Basarabiei anexată către Moldova, precum este obstește cunoscut, depărtând pe d-lui Logofătul Vasile Ghika dela cârmuirea Departamentului din lăuntru, am găsit de cuviință a vă însărcinà pe D-voastră cu gestia interimară a zisului Departament, până la rânduirea unui ministru.

(s) N. Konaki-Vogoridis.

«Secretarul de Stat ad-interim, L. S.
(s) A. Fotino.»

Astfel s'a terminat încercarea inimicilor interni și externi de a oprì libera rostire a poporului român din Moldova și Valahia asupra organizărei viitoare a României.

57

Scrisoarea lui **Ștefan Vogoride** *dela 13 (25) Aprilie 1857.* I.

Scrisoarea lui **Ștefan Vogoride** *dela 13 (25) Aprilie 1857.*— II.

61

Scrisoarea lui ***Ştefan Vogoride*** *dela 24 Aprilie (6 Maiu) 1857.* — I.

Scrisoarea lui **Ştefan Vogoride** *dela 24 Aprilie (6 Maiu) 1857.*—II.

INSEMNĂTATEA

DIVANURILOR AD-HOC DIN IAȘI ȘI BUCUREȘTI

IN ISTORIA RENAȘTERII ROMÂNIEI

DE

DIMITRIE A. STURDZA
Secretar general al Academiei Române.

IV.

Lucrările Divanurilor ad-hoc din Iași și București.

Ședința dela 25 Martie 1911.

Amândouă Căimăcămiile din Iași și București aveau acelaș punct de vedere—satisfacerea ambițiunei pretendenților la Domnie.—Acest punct de vedere personal s'a accentuat din întâmplare la Iași mai tare decât la București, și a silit din capul locului în Moldova pe adevărații reprezentanți ai dorințelor poporului să se organizeze într'un partid politic pentru a sdrobì pe adversarii lor, pe separatiști.

Areopagul European nu se întrunise însă, după un mare și crunt răsboiu, pentru a mănțineà și a întărì în Principatele Dunărene starea de lucruri anterioară, ci pentru a stabilì o nouă situațiune pentru un popor, care gemeà sub o asuprire seculară. Congresul de Paris din 1856 se legase să dea populațiunei din Principate putința de a-și asigurà și ea un viitor fericit în desvoltarea omenirei.

Erà fără îndoeală foarte greu de a formulà în mod practic această idee frumoasă. Areopagul European, după lungi și anevoioase discuțiuni, a izbutit să dea, prin iustrucțiunile sale elaborate pentru Comisiunea Europeană de cercetare, tot ajutorul ce erà necesar. Instrucțiunile erau formulate în mod precis, căci Comisiunea nu aveà a luà nici o hotărîre. Ea căpătase o misiune mai restrânsă, de a culege dorințele cetățenilor la fața locului, în acelaș timp în

Moldova și în Valahia, fără a se încercà a impune o voință oarecare. Hotărîrea erà să o iea iarăș o conferință întrunită la Paris și compusă din aceleași Puteri, cari au semnat Tractatul din 1856.

Erà dar evident, că un Divan ad-hoc, ales sub presiunea inimicilor interni și externi nu puteà fi recunoscut de Puterile semnatare Tractatului de Paris din 30 Martie 1856, ca o adunare în stare să rostească în mod liber și independent dorințele Românilor din Principatele Dunărene, privitoare la organizarea temeinică a Statului.

Caimacamul Moldovei o luase înainte ca să-și asigure Domnia și Divanul ad-hoc, adunat de Vogoride, erà destinat a deschide pe furiș prin falsificări și presiuni calea aspirațiunilor la Domnie. Această adunare nu puteà dar reprezintà țara, nici nu puteà să fie menită a rosti adevăratele și neapăratele dorințe ale populațiunei.

Printr'o înțelegere comună între Puterile semnatare Tractatului de Paris, Divanul ad-hoc din Iași, adunat de Vogoride, a fost anulat și desființat.

E dar clar și evident, că *Unirea Principatelor Moldova și Valahia sub un Principe Ereditar, luat din familiile domnitoare din Europa, a fost una din cestiunile cele mari, cari agitau lumea în 1856.* Ea nu erà importantă numai pentru Principate, ci și pentru Europa, fiindcă, dimpreună cu dânsa, se puneau în mișcare și alte mari cestiuni, cari au schimbat fața politică a Europei, Regatul Italiei mai întâiu și în urmă Imperiul German. De aceea mersul înainte al Unirei Principatelor nu puteà fi oprit de intrigi și interese personale, mai ales când erà susținut în Principate de poporul român, condus de bărbați energici, bine pregătiți și buni patrioți.

Iată însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în Istoria renașterei României.

Ele au fost, după secole de mizerie, întâile adunări naționale, cari sub ochii Europei întregi, au rostit cu cumpăneală, cu vrednicie, și cu voință tare, voințele națiunei.

*

Ca un document istoric, dăm aici lista deputaților Divanului ad-hoc ales de Vogoride, după «Gazeta de Moldavia», No. 57 din 22 Iulie (3 August) 1857:

1. *Clerul*

Egumenii: Arhiereul Iosif Evhanton, Egumen Mânăstirei Râșca.
Arhimandritul Nicon, Egumen Mânăstirei Bisericani.

Arhimandritul Gherasim, Stareţul Mânăstirei Neamţu şi Săcul, Chinovii.
Arhimandritul Iosif, Egumenul Mânăstirei Vorona, Chinovie.
Clerul Mirean: Iconomul Ioan Silvanu, Preotul Mitropoliei din Iaşi.
Iconomul Ioan Râşcanu, Preotul Episcopiei de Huşi.
Iconomul Teodorul, Preotul Episcopiei de Roman.

2. *Deputaţii judeţelor.*

JUDEŢUL	PROPRIETARI MARI	PROPRIETARI MICI	ŢĂRANI	ORĂŞENI	TOTAL
Iaşi	Logof. Teodor Balş Post. Const. Carp	Clucerul Costachi Bădărău	Vasile Koniak din Mironeasa	Vor. A. C. Sturdza Post. George Asachi Post. Vas. Drăghici Postelnicul Teodor Burada	8
Dorohoiu	Spăt. G. Codrescu Ban. Manol. Mişoglu	Comis. George Mavrodi	Iordachi a Frăsinei din Drăguşani	Post. Mih. Gherghel	5
Botoşani	Aga Const. Ciolac Spăt. Dim. Gavrilaş	George Gherman	Vasile Diaconu din Zlătunoaia	Căminar. Ioan Radu Sardar Const. Mavrogheni	6
Suceava	Post. Nicolae Istrati Aga Lupu Botez	George Monoliu	Pintelie Niculiţă din Broşteni	Post. Dim. Grigoriu	5
Neamţu	Log. I. Cantacuzin Vorn. Grigorie Balş	George Stihi	Ioan Baghioasi din Săvineşti	Grigorie Isăcescu	5
Roman	Aga Ioan Burki Comis. George Teodoru	Slug. G. Rugină	Vasile Ioan din Cordun	Aga George Mardarie	5
Bacău	Aga Al. Paraschiv Spăt. Petru Cosmiţă	Ilie Biberi	Constantin Oancea din Valea Seacă	Spăt. Ioan Vasiliu	5
Putna	Log. Cost. Catargiu Log. Alecu Balş	Polcovnicelul Ioniţă Şerban	Ioan Poasă din Câmpuri	Spăt. Ghiţă Dimitriu	5
Tecuciu	Post. Panait Balş Aga Petru Ciucă	Post. Miron Botezatu	David Samuil din Coloneşti	Banul Teodor Moisa	5

JUDEŢUL	PROPRIETARI MARI	PROPRIETARI MICI	ŢĂRANI	ORĂŞENI	TOTAL
Galaţi	Prinţ Alex. Moruzi Spăt. Mih. Kikuş	Post. Teod. Buhociu	George Bosea din Băleni	Aga Mih. Străjescu Aga G. Constantin	6
Tutova	Sp. Kostachi Donici Spăt. Sc. Miclescu	Slug. Dim. Petrovici	Marin Telibaşa din Stănueşti	Spăt. Ştefan Scantei	5
Vasluiu	Aga G. Racoviţă Post. Teodor Răşcanu	Pitar Mihail Motăş	Doroftei Scurtu din Drăguşani	Dim. Ghidionescu	5
Fălciu	Aga Lascaraki Kostaki Aga George Tulbure	Aga Grig. Buhicea	Florea Munteanu din Vetrişoara	Sardarul G. Tulbure	5
Ismail	—	—	D. Vasilico Aramov din Bolgrad	Lazar Galiardi	2
Total . . .	26	13	14	19	72

Prin Ferman numai Mitropolitul şi Episcopii Eparhioţi erau singurii de drept şi fără alegere membri ai Adunărei. Toţi ceilalţi membri, atât clerici, cât şi laici, trebuiau să fie aleşi. Reprezentanţii mânăstirilor neînchinate şi închinate aveau să fie aleşi de Egumenii mânăstirilor câte 2 de fiecare categorie de mânăstiri. Caimacamul însă nu a chemat pe Egumeni să facă alegerea, ci i-a numit cu dela sine putere. Pe de altă parte a suprimat cu totul colegiile alegătorilor din judeţul Cahul, şi anume Colegiul Proprietarilor mari, cari aveau dreptul să aleagă doi deputaţi, şi colegiile proprietarilor mici, al sătenilor şi al orăşenilor, cari aveau dreptul să aleagă fiecare un deputat. Astfel adunarea nu aveà numărul legal al membrilor ei, lipsindu-i 9 membri.

Adunarea nu aveà, în afară de Mitropolit şi de cei doi Episcopi Eparhioţi, decât 3 membri ai clerului mirean şi 72 membri ai Colegiilor judeţene, în total 78 membri.

Vogoride a mers atât de departe cu îndrăzneala, încât a nesocotit chiar Fermanul de convocare a Divanurilor ad-hoc.

MEMBRII DIVANURILOR AD-HOC DIN IAŞI ŞI BUCUREŞTI.

Membrii Divanului ad-hoc al Moldovei.

1. Clerul.

Mitropolitul: Sofronie Miclescu.
Episcopii: Nectarie Hermeziu, Locotenent de Episcop de Roman.
Ghenadie Tripoleos, Locotenent de Episcop de Huşi.
Egumenii: Filaret Stravopoleos Scriban, Egumenul Mânăstirei Socola.
Calinic Hariopoleos, Egumenul Mânăstirei Slatina.
Clerul mirean: Arhimandritul Neofit Scriban, deputatul Clerului Capitalei,
Arhimandritul Melchisedec, deputatul Clerului din Huşi,
Iconomul Matcaş, deputatul Clerului din Roman.

Total 8.

2. Deputaţii Judeţelor.

JUDEŢUL	PROPRIETARI MARI	PROPRIETARI MICI	ŢĂRANI	ORĂŞENI	TOTAL
Iaşi	Costachi Rola Dimitrie Miclescu	Const. Bădărău	Dimitrie Bălan	Anastasie Panu A. Fătu D. Cozadin V. Mălinescu	8
Dorohoiu	M. Kogălniceanu I. Docan	George Massian	Dim. Savin	Dr. C. Vârnav	5
Botoşani	Dim. Ralet Nic. Cananău	Ştefan Călin	Simion al Stancei	Sevast. Cananău Alecu Jianu	6
Suceava	Iorgu Vârnav Alecu Botez	Costachi Morţun	Toader sin Pavel	Dim. Grigoriu	5
Neamţu	Grigorie Balş Mihăiţă Jora	Vasile Zaharia	Costachi sin Vasile Ostahi	Dim. Gheorghiadi	5

JUDEŢUL	PROPRIETARI MARI	PROPRIETARI MICI	ŢĂRANI	ORĂŞENI	TOTAL
Roman	Georghieş Sturdza Costachi Sturdza	Const. Hurmuzaki	Ion Levărdă	Grigorie Vârnav	5
Bacău	Vasile Alecsandri Costachi Roseti	Dimitrie Cracte	Ion al Babei	Petrache Brăescu	5
Putna	Alecu Balş Iordache Pruncu	Chirilă Ciocârlie	Ion Roată	Gheorghe Ilie	5
Tecuciu	Vasile Sturdza Alex. Tiriachiu	Ioniţă Hrisanti	Vasile Balaiş	Const. Iacovachi	5
Galaţi	Lascar Catargiu Iancu Fotea	Gheorghe Vârlan	Răducan Sava	Costache Negre Alecu Cuza	6
Tutova	Grigorie Suţu Manolachi Costachi	Vasile Nicolau	Vasile Stan	Manolachi Costin	5
Vasluiu	Nicolae Carp Sandu Miclescu	Costache Sturdza	Ioniţă Olariu	Dim. Ghidionescu	5
Fălciu	Petru Mavrogheni Nicu Catargiu	Nicolae B ssie	Pandele Croitoru	Nicolae Iamandi	5
Ismail	—	—	Vasile Romov	Lazar Galiardi	2
Cahul	Iancu Cantacuzin Grigorie Costachi	Costachi Ştiun	Ioniţă Roşca	Timofti Sacalov	5
17 Judeţe	28	14	15	20	77

Total 85

Membrii Divanului ad-hoc al Valahiei.

1. Clerul.

Mitropolitul: Nifon.
Episcopii: Filoteiu, Episcòpul de Buzău.
Climent, Episcopul de Argeş.
Calinic, Episcopul de Râmnic.
Egumenii: Arhimandritul Ieronim, Egumenul Mânăstirei Bistriţa.
Arhimandritul Atanasie, Egumenul Mânăstirei Sadova.
Clerul mirean: Protopopul Ioan, deputatul Clerului Capitalei.
Protopopul Constantin, deputatul Clerului din Argeş.
Protopopul Vasile, deputatul Clerului din Buzău.
Protopopul Constantin, deputatul Clerului din Râmnic.
Total 10.

2. Deputaţii Judeţelor.

JUDEŢUL	PROPRIETARI MARI	PROPRIETARI MICI	ŢĂRANI	ORĂŞENI	TOTAL
Ilfov	Grig. Ghica Dim. Ghica	Ioan Brezoianu	Mircea Mălăieru	Nicolae Golescu C. A. Rosetti Grigorie Joranu Dimitrie Culoglu	8
R.-Sărat	G. Marghiloman Const. Robescu	Const. Cotescu	Gheorghiţă Lupescu	Const. Argintoianu	5
Buzău	N. N. Pâcleanu Scarlat Voinescu	Const. Ciochinescu	Costache Moglan	Nae Stănescu	5
Prahova	Const. I. Filipescu Ioan C.Cantacuzino	Gheorghe Morcov	Ene Cojocaru	Hrist. Polihroniadi Tache Grigorescu	6
Dâmboviţa	Costache Costescu Evghenie Predescu	Hristache Fusea	Stancu Stănilă	Răducan Ioan	5
Vlaşca	Manole Lahovari Nicu Tătăranu	C. Rădulescu	Stan Panaite	Grigorie Serurie	5

JUDEŢUL	PROPRIETARI MARI	PROPRIETARI MICI	ŢĂRANI	ORĂŞENI	TOTAL
Ialomiţa	Ioan C. Roset Alex. Florescu	Răducan Cucuti	Stoica R. Cojocaru	Ioan Vasile	5
Brăila	Const. Creţulescu Grig. Filipescu	Marcu N. Duilie	Stroe Ivaşcu	Mih. Marghiloman	5
Muscel	Ştefan Golescu Nic. Rucăreanu	Al. G. Golescu	Tică Ioan	C. D. Aricescu	5
Teleorman	C. Butculescu Eliodor Lapati	Mihail Pancu	Preda Cernat	Alecu Petrescu	5
Olt	Ioan Solomon Const. Băleanu	Ioan Slăviţescu	Tănase Constantin	Ion Ionaşcu	5
Vâlcea	Ioan Oteteleşanu Nic. Lahovari	Nic. Iancovescu	Stamate Budurescu	Nic. Iancovescu	5
Gorj	Gh. Magheru Zamfir I. Broşteanu	Hristache Tell	Ioan Voicu	Barbu B. Gănescu	5
Dolj	Barbu Ştirbei Gheorghe Bibescu	P. Cernătescu	Nicolae Mazălu	Nic. Pleşoianu Gr. Lăceanu	6
Argeş	Ştefan Burchi Ioan Brătianu	Scarlat Turnavitu	Tudose Mugescu	Dim. Brătianu	5
Mehedinţi	Ioan Ipceanu Gr. Miculescu	Const. Cârjeu	Ioan Roateş	Dim. Viişoreanu	5
Romanaţi	Şt. Vlădoianu Stănuţă Ceziianu	Gheorghe Cârjeu	Marin Pârcălăbescu	Ioan Dimitriu	5
17 Judeţe	34	17	17	22	90
			Total 100		

I.

LUCRĂRILE DIVANULUI AD-HOC AL MOLDOVEI.

Programa pentru deschiderea Adunării ad-hoc a Moldovei, Duminecă în 22 Septemvrie st. v. (4 Oct. st. n.) 1857.

«I. La şapte ore dimineaţa nouă detunări de artilerie vor vesti Capitalei ziua menită pentru deschiderea Adunării ad-hoc.

«II. La 10 ore se va celebrà în vechea biserică a Sf. Neculai cel Mare un Te-Deum, serbat de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit, şi la care va asistà Ex. Sa Prinţul Caimacam cu ministrii, funcţionarii Statului şi înaltul Stab. Vornicia de aprozi va face poftire d-lor deputaţi de a se adunà la această serbare religioasă, menită pentru a chemà binecuvântările Cerului asupra lucrărilor reprezentanţilor naţiei.

«III. Oastea de toate armele, în mare uniformă, va fi înşirată de ambe părţile dela uşile bisericii până la scara cea mare conducătoare la sala şedinţelor Adunării.

«IV. După săvârşirea Te-Deumului, d-nii deputaţi, având în capul lor pe Prezidentul Prea Sfinţitul Mitropolit, în sunetul clopotelor se vor îndreptà pe jos spre sala şedinţelor. La ieşirea lor din biserică vor fi salutaţi de o bandă de muzică militară. Artileria va slobozì 101 tunuri şi, în trecerea Adunării până la Palat, oastea va prezentà armele. O altă bandă de muzică, pusă la scara cea mare, va salutà Adunarea.

«V. Ajungând la Palat, d-nii deputaţi vor fi întâmpinaţi la scară de patru domneşti adjutanţi, cari vor precedà Adunarea până la sala şedinţelor.

«VI. Intrarea publicului în sala Adunării va fi liberă cu bilete, date mai înainte de Prezidentul ei şi de Vornicul de aprozi. Locuri deosebite vor fi rezervate pentru dd. reprezentanţi ai Puterilor, cari vor fi invitaţi la această solemnitate prin Secretariatul de Stat.

«VII. După ce domnii deputaţi se vor aşezà la locurile lor, Prea Sfinţitul Mitropolit, în însuşire de Prezident al Adunării ad-hoc, va ordonà cetirea ofisului de deschiderea Adunării, dat de Ex. Sa Prinţul Caimacam, după care se va procedà la cele mai departe ale sale lucrări.

«VIII. După aceasta Ex. Sa Prinţul Caimacam va trece en revue oastea, ce va fi aşezată pe piaţa Palatului.

«IX. După săvârşirea ceremoniei, din ordinul Ex. Sale Prinţului Caimacam, se va da soldaţilor de linie, jandarmeriei şi pompierilor câte un douăzecer, iar subofiţerilor câte doi; la rangurile de jos, căzute sub vine uşoare disciplinare, li se va face iertarea osândei.

«X. La arestele publice se vor face de către Municipalitate distribuţii de pâne şi de carne; la această ocazie Ex. Sa Prinţul Caimacam, prin Departamentul Dreptăţii, va iertà un număr de osândiţi dintre cei mai demni de o asemenea graţie.

«XI. Seara tot oraşul va fi iluminat; Depart. Lucrărilor publice şi Municipalitatea se vor îngrijì de iluminarea zidirilor publice; la 8 ore seara un foc de artificii se va arde pe piaţa Palatului.

«XII. Departamentul din Lăuntru va da ordine tuturor administraţiilor ţinutale, ca prin toate oraşele să se serbeze ziua de 22 Septemvrie ca o serbare naţională. Dimineaţa se vor ţineà Te-Deum, la care funcţionarii Statului vor asistà în uniformă. Seara oraşele vor fi iluminate. Municipalităţile vor face distribuţii de pâne şi carne la săraci şi arestanţi.

*

In aceeaş zi de *4 Octomvrie s. n.*, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit al Moldovei a deschis Adunarea prin următoarea cuvântare:

«Iubiţilor fraţi compatrioţi şi fii în Domnul Hristos,
«Cinstiţilor deputaţi ai tuturor claselor Moldovei.
«In Psalmul 103 cetim:
«Innoì-se-vor ca ale vulturului tinereţele tale.

«Dumnezeu părintele a toată mângâierea a suflat în inimile prea puternicilor împăraţi ai Europei, ca la deschiderea Congresului de Paris prin plenipotenţii lor, să îngrijească şi de ţerile noastre. Art. 24 al Tratatului de Paris statorniceşte că un Divan ad-hoc, compus în mod de a constituà reprezentaţia cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţei, va fi convocat în Principat sub prezidenţa Mitropolitului ţerii. Şi după împărătescul Ferman al Inaltei Porţi, primind acum ofisul Excelenţei Sale Prinţului Caimacam sub No. 108 spre deschiderea şedinţelor, iată că această mult dorită zi a sosit. Divanul îşi deschide şedinţele de astăzi, şi înainte.

«Deci, iubiţilor! dela toţi ni se cere acum de a aveà cea mai mare luare aminte în vorbirile noastre, ca şi în lucrările noastre, şi cea mai adâncă cumpătare şi înţelepciune în rostirea dorinţelor noastre; căci acestea, precum să ştie, vor fi temelia fericirii viitoare a ţerii întregi şi a fiecărui în parte.

«Acum a sosit timpul, ca fiecare să ne arătăm cu faptele, nu numai cu vorbele,— cât ne iubim naţia noastră cea cu un renume aşà de antic şi aşà de frumos,— cât preţuim ţara ce ne-a dat toată fiinţa noastră,— şi cât ţinem la canoanele şi religia părinţilor noştri, şi la biserica, care cu luminile sale ne-a scos din întunerec şi din umbra neştiinţei, ne-a păstrat limba şi ne-a

făcut o literatură a noastră proprie, şi care dela originea sa combate împreună cu fiii săi, cu naţia sa, asupra ori şi cărei împilări.

«Vă mai repetez, iubiţilor compatrioţi, că acum a sosit timpul de a dovedì lumii prin fapte nobilimea sângelui care circulează în noi, de a ne recomandà Europei întregi, că merităm îngrijirea ei şi că suntem vrednici de garanţia ce ne-a dat.

«Să fim dară înţelepţi şi cumpătaţi întru toate, căci întru acestea stă toată mântuirea noastră! Nu vorbe multe şi mari, nu împărecheri şi părtiniri, ci cu un gând şi o inimă, pentru folosul tuturor fără osebire.

«Moldo-Românii de astăzi sunt toţi tot una, ei au o origine, un sânge, o patrie, o istorie, o credinţă, un Dumnezeu! Să ne silim dară ca totdeauna să fim aşà ca să fim vii şi ca să învieze întru noi iubita noastră patrie. Să ne întrecem numai prin lucrarea virtuţilor. Numai virtuţile şi meritul să ne deosebească înaintea lui Dumnezeu şi înaintea scumpei noastre naţii.

«Deci credinţă, iubiţilor, către Dumnezeu, credinţă către patrie. şi către naţie. O reciprocă şi o reală dragoste să ne însufleţească pe toţi, pentru ca tinereţele iubitei noastre Moldo-Românie, după Proroc-Impăratul, să se înnooască ca ale vulturului; iar Dumnezeul părinţilor să dea nouă una să gândim întru toate spre tot lucrul bun. Darul Domnului nostru Isus Hristos cu duhul vostru, fraţilor, Amin.»

*

In şedinţa a *II-a din 23 Septemvrie*, Adunarea a păşit la alegerea a 2 comisii, compuse din 7 membri, pentru cercetarea titlurilor deputaţilor, şi anume:

«*1. La comisia I-a* s'au ales cu majoritatea voturilor d-lor: Prea Cuvioşia Sa Părintele Arhimandritul Melhisedec, Logofătul Gheorghieş Sturdza, Vornicii Dimitrie Rallet, Constantin Negre, Constantin Hurmuzachi, Spătarul Dimitrie Cracte şi locuitorul pontaş Ioan Roată, însărcinaţi cu cercetarea ţinuturilor Iaşi, Dorohoiu, Botoşani, Neamţu, Suceava Romanul şi Bacău;

«*2. Iar la a II-a* comisie asemenea cu majoritatea voturilor d-lor: Sfinţia Sa Iconomul Dimitrie Matcaş, Vornicul Lascar Catargiu, Aga Costachi Roseti, Spătarul Dimitrie Cozadini, Spătarul Constantin Iacovachi, Slugerul Neculai Bosie şi locuitorul pontaş Ioan Levărdă, însărcinaţi cu cercetarea ţinuturilor Vasluiul, Bârladul, Fălciul, Tecuciul, Focşanii, Galaţii, Ismailul şi Cahulul.»

*

In şedinţa a *III-a din 27 Septemvrie* Comisiile de verificare au depus rapoartele lor, cari s'au aprobat de adunare, afară de două privitoare la Stareţul Mânăstirii Neamţu şi la Egumenul Mânăstirii Vorona.

Pășindu-se la alegerea Comisiei însărcinate cu prelucrarea Regulamentului Adunării, s'au numit cu majoritatea voturilor 7 membri, și anume d-lor Vornicii Constantin Negre, Mihail Kogălniceanu, Constantin Hurmuzachi, Dimitrie Rallet, Anastasie Panu, Doctorul Anastasie Fătul și maiorul Vasile Mălinescu.

*

In ședința a *V-a din 3 Octomvrie Vornicul Mihail Kogălniceanu* a luat cuvântul pentru a arătà temeiurile, pe cari s'a sprijinit Comisia I-a, însărcinată cu verificarea mandatelor deputaților aleși ; dar a lăsat la hotărîrea Adunărei validarea Prea Cuvioșiilor lor Starețul Sf. Mânăștiri Neamțul și Egumenul Sf. Mânăstiri Vorona.

E de nevoie a explicà în scurt situațiunea, în care se aflau Starețul Mânăstirei Neamțul și Egumenul Mânăstirei Vorona în fața adunărei.

In 24 Martie (5 Aprilie) 1857, Mitropolitul Moldovei a adresat Egumenilor Mânăstirilor închinate și neînchinate o circulară (publicată în Gazeta de Moldavia, No. 24), în care expune că Fermanul de Convocare a Divanului ad-hoc conține la art. 1 următoarele dispozițiuni în privința Clerului: —Mitropolitul și Episcopii eparhioți sunt membri de drept ai Adunării, ceilalți membri din cler sunt aleși, și anume—Preoții cari îndeplinesc sub orice titlu o funcțiune bisericească în reședința fiecărei Episcopii se vor întrunì spre a alege dintre dânșii un deputat pentru fiecare eparhie, — iar Egumenii mânăstirilor închinate și Egumenii mânăstirilor neînchinate vor alege în deosebi doi deputați clerici și pământeni, deci patru în totul. Mitropolitul, «pregătind listele pentru Egumenii sau cârmuitórii mânăstirilor proprietare de averi închinate și Egumenii mânăstirilor proprietare de averi neînchinate, cari urmează a alege în deosebi doi deputați clerici și pământeni, adică patru în totul», convoacă în termin de 20 zile pe Egumenii acestor mânăstiri închinate și neînchinate a se înfățișà la Mitropolie spre a-i înscrie în lista definitivă.

Acea cerculară are ca anexă listele mânăstirilor închinate și a mânăstirilor neînchinate:

Egumenii mânăstirilor proprietare de averi închinate sunt în număr de 29: și anume 12 Egumeni ai mânăstirilor închinate la Ierusalim, 13 Egumeni ai mânăstirilor închinate la Muntele Atonului, 2 Egumeni ai Mânăstirilor închinate la Sinai, 1 Egumen al Mânăstirei închinate la Alexandria, și 1 Egumen al Mânăstirei închinate la Antiohia.

Egumenii mânăstirilor proprietare de averi neînchinate sunt în număr de 12, şi anume:

4 Arhierei: Calinic Hariopoleos, Egumen Mânăstirei Slatina.
Filaret Stravopoleos, Egumen Mânăstirei Socola.
Iosif Evhanton, Egumen Mânăstirei Râşca.
Marchian Ieropoleos, Egumen Mânăstirei Coşula.

2 Arhimandriţi ai Mânăstirilor ce sunt Chinovii.
Arhimandritul Gherasim, stareţul Mânăstirei Neamţul şi Secul.
Arhimandritul Iosif, Egumenul Mânăstirei Vorona.

6 Arhimandriţi Egumeni:
Nicon, Egumen Mânăstirei Bisericani.
Varnava, Egumen Mânăstirei Pângăraţi.
Antonie, Egumen Mânăstirei Bogdana.
Veniamin, Egumen Mânăstirei Zagavia.
Teoctist, Egumen Mânăstirei Mogoşeşti.
Vitalie, Egumen Mânăstirei Gorovei.

Stareţul Mânăstirei Neamţul şi Secul şi Egumenul Mânăstirei Vorona, amândouă Chinovii, nu au fost următori circulării Mitropolitului, nici la înfăţişarea la Mitropolie spre a-i înscrie în lista definitivă, nici la alegerea la care au luat parte ceilalţi Egumeni ai mânăstirilor neînchinate; ci *ei au fost numiţi deadreptul deputaţi de Ministerul de Interne.*

Raportul Comisiunii de verificare, cetit de d-l *M. Kogălniceanu,* are următoarea cuprindere:

«Pe lângă aceşti deputaţi ai clerului, s'a mai înfăţoşat cu ofiţia Prea Sfinţitului Mitropolit din 16 Septemvrie sub No. 1.418 şi adresa Departamentului Cultului la această comisie cà deputat şi Prea Cuvioşia Sa Arhimandritul Iosif, Egumen Sf. mânăstirei Vorona, însă fără a înfăţişà mandatul cuvenit, pe care nici îl poate aveà, fiindcă nici Prea Cuvioşia Sa, nici Prea Cuvioşia Sa Stareţul de Neamţu nu s'au ales, ci amândoi s'au numit deadreptul deputaţi de către Departamentul din Lăuntru.

«Imprejurarea aceasta nu lasă nici o îndoeală, cum că Prea Cuvioşia Lor, Egumen Sf. mânăstiri Vorona şi Stareţul Sf. mânăstiri Neamţu nu au dreptul de a intrà ca deputaţi în Divanul ad-hoc, pentrucă:

«1. După Fermanul împărătesc pentru convocarea acelui Divan, numai Prea Sfinţiile lor *Mitropolilul ţărei şi Episcopii eparhioţi* sunt *după drept (de jure) membri ai Divanului,* iar toţi *ceilalţi deputaţi trebue să fie aleşi;*

«2. Pentrucă după acelaş înalt Ferman, *Egumenii mânăstirilor închinate,*

precum şi *Egumenii mânăstirilor neînchinate,* sunt chemaţi a alege **numai câte doi** deputaţi clirici şi indigeni, aşà dar peste tot **patru**;

«3. Pentrucă această dispoziţie a Fermanului, încât priveşte mânăstirile *pământeşti* **neînchinate**, s'a şi pus în lucrare prin alegerea de **doi** deputaţi în persoanele Prea Sfinţiilor Sale *Filaret Scriban,* Egumenul sfintei mânăstiri Socola, şi *Calinic Miclescu,* Egumenul sf. mânăstiri Slatina;

«4. Pentrucă prin recunoaşterea Prea Cuvioşiilor Lor Egumenului sfintei mânăstiri Vorona şi Stareţului sf. mânăstiri Neamţu de deputaţi, s'ar îmmulţì numai numărul *reprezentanţilor mânăstirilor* **neînchinate din doi la patru,** *fără însă a se reprezentà prin aceasta şi mânăstirile* **închinate,** cari, după cum se vede din răspunsul Egumenilor acestor mânăstiri către Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolitul din 28 Martie 1857, No. 231, *au refuzat toată împărtăşirea la alegeri,* şi prin urmare nici pot fi reprezentate prin deputaţi **nealeşi de dânşii,** *deputaţi numiţi deadreptul de către Ministerul din Lăuntru dintre Egumenii mânăstirilor,* cari, după cum se dovedeşte prin legiuirea obşteştii Adunări din anul 1835, sunt **neînchinate.**

«Dar luând în privire:

«1. Că numirea de deputaţi a Prea Cuvioşiei Lor Egumenul mânăstirei Vorona şi Stareţul mânăstirei Neamţului este un fapt îndeplinit prin puterea şi dispoziţiile luate de Guvern, şi

«2. Spiritul de moderaţie de care este însufleţită Adunarea;

«Apoi Comisia lasă la înţeleapta chibzuire a onoratei Adunări cea de pe urmă hotărîre, care, ori şi cum ar fi, după convingerea ce avem, va şti a păstrà în deplină putere drepturile şi legiuirile ţărei, ameninţate prin interpretarea şi aplicarea arbitrară a împărătescului Ferman în chestia mânăstirilor.»

D-l *Kogălniceanu* a desvălit în urmă, că ar fi a răsturnà simţul limbei, al istoriei, a sute de legi votate de Adunările ţărei, al Fermanului, şi a jignì autonomia noastră, adoptând interpretarea Guvernului în privirea mânăstirilor închinate şi neînchinate. Pe temeiurile acesta propune următorul **proiect de încheiere:**

«In şedinţă publică a Adunării ad-hoc a Moldovei, cetindu-se raportul «Comisiei sale No. I. însărcinată cu verificarea titlurilor deputaţilor aleşi de «ţara de sus;

«Lând în privire factul recunoscut de Comisie, că după Fermanul aprobat «de reprezentanţii Puterilor garante Principatelor, membrii de drit ai Adunărei «ad-hoc nu sunt decât Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit şi Prea Sfinţiţii Episcopi «eparhioţi, şi că toţi ceilalţi membri trebue să fie **deputaţi**, adică aleşi de «către o clasă sau un corp electoral;

«Luând în privire că acestaş Ferman hotăreşte ca mânăstirile închinate şi

«neînchinate să-şi aibă **deputaţi aleşi,** statornicind că Egumenii sau cârmui-«torii mânăstirilor proprietare de averi închinate şi Egumenii mânăstirilor «proprietare de averi neînchinate vor alege în deosebi doi deputaţi clirici şi «pământeni, adică patru în total;

«Luând în privire, că atât după simţul limbei, cât şi după sute de acturi «legislative ale vechilor noastre Adunări naţionale, nu mai puţin şi după le-«gea din 1835, atât în Moldova, cât şi în Ţara-Românească, acele mânăstiri «sunt şi se cunosc de **închinate**, cari de către ctitorii lor s'au pus sub pri-«vigherea scaunelor sau mânăstirilor din **locurile de jos,** adică Patriarhiile «de Constantinopole, Ierusalim, Alexandria şi Antiohia, ori comunităţilor reli-«gioase din munţii Atos şi Sinai, dela Drianon ş. c. l.; şi dimpotrivă sunt şi «se cunosc de **neînchinate** toate acele mânăstiri, cari nu atârnă de nici o «altă mânăstire sau loc străin, având ori comunităţi libere, precum Neamţul, «Săcul, Vorona, ori fiind ocârmuite de Egumeni numiţi de puterea biseri-«cească a ţerii, precum Slatina, Râşca ş. c. l.;

«Luând în privire neexacta interpretaţie dată cuvintelor de **închinat** şi «**neînchinat** de către Departamentul din Lăuntru, care prin instrucţiile sale «vroeşte a cunoaşte de **mânăstiri închinate** pe acele cari dela 1835 se ocâr-«muesc în privirea materială de către Departamentul Averilor mânăstireşti, «iar ca **mânăstiri neînchinate** numai pe acele cari prin o excepţie a legei «şi-au păstrat libera ocârmuire a averilor lor;

«Luând în privire răspunsul ce Egumenii mânăstirilor închinate locurilor «de jos au făcut Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit, carele i-a invitat ca, potrivit «Fermanului, să procedeze la alegerea de doi deputaţi clirici şi pământeni;

«Luând în privire că interpretaţia dată de Departamentul din Lăuntru cu-«vintelor de închinate şi neînchinate, şi refuzul Egumenilor greci de a tri-«mite în sânul Adunării legiuiţi reprezentanţi, ar ţinti de a formà din mâ-«năstirile închinate un stat în stat, când aceste mânăstiri pururea şi sub toate «guvernele au fost atârnate de ocârmuirea ţărei, precum un şir de acte le-«gislative ale ţărei noastre dovedesc;

«Luând în privire că Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit, ca firescul şi legiuitul «apărător al drepturilor bisericei noastre. cu necontenire a stăruit pentru a se «aplicà cuvintele de **închinate** şi **neînchinate** în adevăratul şi legiuitul lor «simţ, şi prin urmare pentru ca şi proprietăţile mânăstirilor pământeşti închi-«nate să fie reprezentate în Adunarea ad-hoc;

«Luând în privire că Egumenii acestor mânăstiri în însuşire de ocârmui-«tori de averi pământeşti pururea, în vechile noastre Adunări naţionale, au «fost faţă şi au lucrat alăturea cu ocârmuitorii mânăstirilor neînchinate, pre-«cum o dovedesc sute de acturi legislative;

«Pe temeiul simţului firesc şi legiuit al cuvintelor **închinate** şi **neînchinate**;

«Pe temeiul actelor legislative votate de vechile noastre Adunări obşteşti, «în cari se văd Egumenii mânăstirilor închinate subscrişi alăturea cu Egu«menii mânăstirilor neînchinate;

«Pe temeiul a însuş Fermanului slobozit pentru convocarea adunărilor ad«hoc în Principate, în puterea Tractatului de Paris;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei, datoare în această chestie, ca şi în toate, de «a păstrà întreagă autonomia ab antiquo a Principatelor, încheie:

«1. *Stareţii de Neamţ şi de Vorona nu pot fi primiţi în sânul Adunărei «ca membri de drit, pentrucă membri de drit sunt numai Mitropolitul «ţării şi Episcopii eparhioţi.*

«*Prea Cuvioşiile Lor asemenea nu pot fi primiţi ca deputaţi aleşi, nea«vând mandate dela vreun corp electoral al clerului;* pentrucă deputaţi cu «mandate din partea Egumenilor mânăstirilor neînchinate s'au înfăţoşat şi s'au «recunoscut Egumenii de Slatina şi de Socola; iar Egumenii mânăstirilor în«chinate s'au refuzat de a se întrunì după convocarea Prea Sfinţitului Mitro«polit, de a-şi alege reprezentanţi şi prin urmare de a slobozì mandate;

«2. *Locurile destinate prin Ferman la doi deputaţi clirici şi pământeni «aleşi de mânăstirile închinate în sânul Adunării Ad-hoc, le rămân rezer«vate ori când Cuvioşia Lor vor voì a se înfăţoşà spre a le ocupà*;

«3. *Adunarea votează mulţumiri venerabilului ei Prezident, Inalt Prea «Sfinţitului Mitropolit, pentru stăruinţele sale de a păstrà în această chestie «întregi driturile bisericei şi ale autonomiei noastre.*»

Acest proiect de încheiere, subscris de d-lui Mihail Kogălniceanu şi sprijinit de d-lor Lascar Catargiu, Sandu Miclescu, Sebastian Cananău, Constantin Iacovachi, Iancu I. Cantacuzin, Alecu Jiean, *se primeşte în întregul său de întreaga Adunare, şi se hotăreşte neprimirea Prea Cuvioşiilor Lor Stareţului de Neamţ şi Egumenului de Vorona ca membri de drit ai ei.*

Astfel s'a luat în unanimitate de Adunarea ad-hoc din Moldova o hotărîre importantă, nu numai de observare coştiincioasă a legilor, ci şi tot odată de a nu jignì întru nimic un drept politic şi naţional.

In şedinţa a V-a s'a mai votat în unanimitate *Regulamentul Adunărei ad-hoc a Moldovei.*

Acest Regulament conţine dispoziţiuni foarte remarcabile din punctul de vedere general al organismului reprezentaţiunilor naţionale. Dispoziţiunile acestea ar aveà locul lor mai mult în Constituţiunea ţărei; în tot cazul ele ar puteà fi şi astăzi puse în aplicaţie ca norme de observat, pentru a ţineà neatinse datoriile unui reprezentant al naţiunii.

Iată textul acelor dispozițiuni:

§ 1. *Divanul sau Adunarea ad-hoc a Moldovei, instituită prin Tractatul de Paris pentru a rosti dorințele țerii, reprezentează însăș țara Moldovei.*

§ 2. *Deputații, în sânul Adunării generale, reprezentează țara, iar nu numai ținutul sau clasa care i-a numit.*

§ 3. *Nici un deputat, în tot timpul sesiei Adunărei, nu poate primi vreo funcție sau vreun rang, făra ca însuș prin aceasta să se socoată demisional.*

§ 50. *La rostirea dorințelor țărei în Adunarea generală, sau a unei clase în deosebi în Comitete, votul se face pururea public și deschis, adică prin apel nominal. Fiecare deputat, chemat pe nume, răspunde cu glas mare, că votează pentru sau contra, și apropiindu-se de biurou își adeverește votul cu subscriere în anume listă, sub privigherea Prezidentului sau a Viceprezidentului. Această listă se cetește cu glas mare, și subscriindu-se de biurou, se cuprinde în Procesul Verbal al ședinței.*

§ 79. *Rezultatul deliberațiilor Adunărei se proclamă de către Președinte prin următoarele cuvinte:— Adunarea încuviințează, sau Adunarea nu încuviințează.*

Astfel de bărbați, deplin convinși de datoriile cetățenești, nu-aveau teamă de nimic. Aceștia au format o generațiune de cetățeni, cari au ridicat sus moralitatea patriei lor.

*

In ședința a *VI-a din 4 Octomvrie* Adunarea a pășit la constituirea biuroului definitiv, care a produs următorul rezultat:

1. Votarea cu bilete pentru alegerea de *Viceprezident al Adunărei*, dând numai majoritatea relativă d-lor Vornicilor Constantin Negre cu 39 voturi și Constantin Hurmuzachi cu 31 voturi, s'a procedat la balotație între d-lor și d-lui Vornicul Constantin Negre a ieșit cu 51 bile albe, drept care s'a și proclamat de Viceprezident al Adunărei ad-hoc.

2. Alegerea a *5 secretari* a dat majoritatea absolută d-lor Vornicilor Anastasie Panu cu 78, Constantin Hurmuzachi cu 76, Constantin Rolla cu 68 și Dimitrie Rallet cu 49 voturi, iar pentru al cincilea, fiind numai majoritatea relativă între d-lor Vornicul Petre Mavrogheni și Spătarul Constantin Iacovachi, a ieșit d-lui Petre Mavrogheni, cu 59 bile albe.

3. La alegerea de *3 secretari supleanți* au avut majoritatea absolută de 52 voturi d-lui Postelnicul Alecu Teriachiu, iar majoritatea relativă d-lor Aga Iancu Docan cu 32 și Costachi Morțun cu 16 voturi și balotându-se între d-lor, 42 bile albe au ieșit pentru d-lui Costachi Morțun, carele a rămas al doilea secretar supleant.

4. Alegerea de *3 chestori* a dat majoritate absolută d-lor Spătarul Dimitrie Cozadin cu 80 voturi şi Vornicul Lascar Catargiu cu 41 voturi; iar pentru al treilea urmà a se face balotaţie între d-lui Medelnicerul Vasilie Neculau şi Comisul Petru Brăescu, cărora scrutinul le dăduse numai o majoritate relativă; Adunarea a primit renunţarea ce a făcut d-lui Brăescu în favoarea d-lui Neculau şi a rămas al treilea chestor d-lui Medelnicerul Vasile Necolau.

In urmă Inalt Prea Sfinţia Sa Mitropolitul a păşit, conform cu § 22 din Regulamentul Adunării, la împărţirea secretarilor ei între cele 5 comitete; şi sorţii au orânduit pe d-lui Vornicul *A. Panu* la comitetul clerului, pe d-lui Vornicul *D. Rallet* la comitetul proprietarilor mari, pe d-lui Vornicul *C. Hurmuzachi* la comitetul proprietarilor mici, pe d-lui Vornicul *C. Rolla* la comitetul sătenilor şi pe d-lui Vornicul *P. Mavroghenii* la comitetul orăşenilor.

*

In şedinţa a *VII-a din 7 Octomvrie* d-lui *Vornicul Constantin Hurmuzachi* a cetit Adunărei următorul proiect de încheiere, subscris şi de d-lor Coostantin Negre, Mihail Kogălniceanu, Constantin Rolla, Dimitrie Rallet şi Mihail Jora:

«Astăzi, Luni, în şapte Octomvrie, una mie opt sute cincizeci şi şapte, Adunarea ad-hoc a Moldovei, institută prin Tractatul de Paris, pentru a rosti dorinţele ţărei asupra viitoarei organizaţii a Principatelor române;

«Cunoscând că înainte de a rostì aceste dorinţe, ea are mai întâiu o sfântă datorie de împlinit;

«Recunoscătoare pentru dreptatea şi generozitatea Puternicilor Suverani cari, subscriind Tractatul de Paris, n'au trecut cu vederea şi suferinţele şi drepturile seculare a cinci milioane de Români şi de creştini; ci dimprotivă, adevăraţi reprezentanţi ai divinei dreptăţi pe pământ, ne-au recunoscut şi ne-au consfinţit dreptul de a ne rostì liber dorinţele pentru viitoarea organizaţie a patriei noastre.

«Unindu-se prin simţirile inimei cu unanimitatea poporului Moldovei;

«Adunarea generală cheamă binecuvântările Cerului asupra străluciţilor Monarhi, făcători de bine ai neamului nostru.

«Dumnezeu Atot puternicul să-i păstreze plini de ani, de sănătate, de glorie şi de mulţumire sufletească pentru fericirea supuşilor lor!

«Dumnezeul părinţilor noştri să întărească şi să ţie staturile şi populii lor în capul naţiilor celor mari, pentru ca aşà să fie sprijinul civilizaţiei, apărătorii dreptăţei şi păstrătorii păcii lumei!

«Acest act, mic semn al recunoştinţei eterne a Românilor Moldovei, Pre-

zidentul Adunării îl va împărtăşì Excelenţiilor Sale membrilor Comisiei Internaţionale din Bucureşti, cu rugăminte de a-l aduce la cunoştinţa generoşilor Suverani, cari prin subscrierea Tractatului de Paris au pus sub puternica lor garanţie viitorul Principatelor Române.»

Adunarea întreagă a primit *în unanimitate* propunerea Actului de Recunoştinţă cu cele mai vii şi de trei ori repeţite aclamaţii: «Să Trăească Puterile Garante!»

D-lui *Vornicul Mihail Kogălniceanu* roagă pe Prezidentul Adunării să i se încuviinţeze cetirea unei propuneri subscrise de d-lor dd. Gheorghie Sturdza, Dimitrie Rallet, Petru Mavrogheni, Constantin Hurmuzachi, Anastasie Panu, Vasile Mălinescu, Constantin Rolla, Dimitrie Cozadini, Vasile Sturdza, Dimitrie Cracte, Episcopul Ghenadie Şendrea Tripoleos, Arhimandritul Neofit Scriban, Arhimandritul Melhisedec, Iconomul Dimitrie Matcaş, Manolachi Costachi-Epureanu, Grigorie A. Vârnav, Alecu Botez-Forăscu şi Simion Stanciu.

Prezidentul dă învoirea, şi *d-lui Mihail Kogălniceanu ceteşte propunerea următoare:*

«Astăzi, Luni, în 7 Octomvrie anul 1857, în a şeptea şedinţă publică, Adu-«narea ad-hoc a Moldovei, instituată prin Tractatul de Paris pentru a rostì «dorinţele ţărei asupra viitoarei organizaţii a Principatelor Române;

«Simţind că cea întâie dorinţă a fiecărui popol este dorinţa de a fi;

«Luând în privire că un popol pentru a fi trebue să-şi asigure fiinţa sa «în marea familie a naţiilor;

«Că acesta a fost ţelul tuturor stăruinţelor, luptelor şi suferinţelor nea-«mului nostru într'un timp de mai mult de cinci secole;

«Că fiinţa politică şi naţională, că dritul de staturi suverane, Principatele «pururea şi le-au asigurat prin tractatele ce vechii noştri Domni au încheiat «cu regii Poloniei, Ungariei şi alţi domnitori, şi în care suveranitatea «Principatelor este scrisă cu litere mari;

«Că numai pentru a păstrà această suveranitate şi a găsì o puternică ga-«ranţie în contra a orice eventualităţì, *strămoşii noştri au încheiat cu glo-«rioşii Padişahi otomani Tractatele sau Capitulaţiile din anii 1393, 1460, «1511 şi 1634;*

«Luând în privire că aceste tractate, după dritul gintelor, n'au şters Prin-«cipatele din rândul statelor suverane, pentrucă ele şi-au rezervat toate drep-«turile suveranităţii, şi în special dreptul de guvernământ neatârnat, dreptul «de legislaţie, adică o întreagă şi deplină autonomie, şi că, prin urmare, nu «s'a supus nici unei puteri legislative străine;

«Că chiar după încheierea capitulaţiilor cu Inalta Poartă, Principatele au

«urmat a fi privite de către Puterile Europeane ca Staturi suverane, precum «de dovadă stau mai multe tractate încheiate cu Domnii Moldaviei şi ai Va-«lahiei şi în urma Capitulaţiilor;

«Luând în privire că aceste Capitulaţii, paladiul naţionalităţii române, nu «s'au desfiinţat prin deosebite tractate şi stipulaţii ale Marilor Puteri şi «anume:

«1. Prin Tractatul de Adrianopole articolul V;

«2. La Conferinţele de Viena, prin plenipotenţii Franciei şi ai Angliei, «cari chiar în seanţa întâie, ţinută în 15 Martie 1855, au declarat că — «scopul «guvernelor nu erà de a aduce vătămare Principatelor, ci dimprotivă de a «îmbunătăţi soarta lor, combinând nouăle întocmiri ce sunt a se face pentru «ele într'un chip de a da o deplină şi întreagă îndestulare drepturilor Inaltei «Porţi, drepturilor Principatelor şi intereselor generale ale Europei» —;

«3. La aceleaşi conferinţe, prin protocolul al treilea din 19 Martie 1855, în care, după proiectul Baronului de Prokesch, Capitulaţiile s'au recunoscut ca baza drepturilor Principatelor (articolul I);

«4. Prin cerculara Excelenţei Sale Ministrului Trebilor din afară al Ma-«iestăţii Sale Imperiale Impăratului Napoleon III., cu data din 23 Maiu 1855, «statornicind că: «relaţiile dintre Inalta Poartă şi Principatele sunt rezultatul «unei alcătuiri liber încheiate, cu sute de ani mai înainte, între Inalta Poartă «şi Ţările dela Dunăre»;

«5. De către însăş Poarta Otomană, prin mai multe Haturi ale glorioşilor Padişahi, şi în capul cărora se întrebuinţau următoarele cuvinte:

«In tot chipul, cu toată libertatea obiceiurilor lor să fie aceste ţări, şi să «se stăpânească numai singure de sine, deosebite şi despărţite de stăpânirea «Impărăţiei Otomane»;

«6. Tot de către Poartă, prin protocolul Conferinţelor din Constantinopole, «cu data de 11 Fevruarie 1856, şi în care se declară: «că întăreşte din nou «privilegiile şi imunităţile de cari zisele Principate s'au bucurat dela *Ca-«pitulaţiile* ce li s'au dat de către Sultanii Baiazid I şi Mahomed II»;

«Luând în privire că aceste Capitulaţii recunosc şi întăresc Pricipatelor «nu numai *privilegii* şi *imunităţi*, ci toate drepturile suveranităţii, şi între «altele o ocârmuire neatârnată şi naţională, o deplină libertate de legislaţie, «precum mai cu deosebire o dovedesc articolul I al Capitulaţiei încheiată «la 1511 între Sultanul Baiazed I şi Domnul Bogdan, şi înnoită în secolul «al XVIII-lea între Sultanul Murat şi Domnul Vasile Lupu, şi care zice «anume: «Poarta cunoaşte Moldova de pământ «slobod şi nesupus», şi Ar-«ticolul al IV-lea al aceleiaş Capitulaţii, care rosteşte că: «Moldova va fi «stăpânită şi ocârmuită după legile şi aşezămintele sale, fără să se amestece «Poarta cât de puţin».

«Luând în privire că Tractatul de Paris nu numai că n'a rostit nimic în «contra vechilor noastre Capitulaţii, ci dimprotivă a recunoscut şi a întărit «Principatelor o administraţie neatârnată şi naţională, libertate de legislaţie, «o putere naţională înarmată şi un sistem defensiv spre pâzirea hotarelor şi «respingerea a orice năvăliri străine, şi în sfârşit o viitoare organizaţie con- «formă cu drepturile şi cu dorinţele naţiei, puindu-se Principatele sub Ga- «ranţia Colectivă a Puterilor subscriitoare Tractatului de Paris;

«Luând în privire că atât în puterea vechilor Capitulaţii, cât şi după «stipulaţiile Tractatului de Paris, întinderea viitoarei organizaţii, cerută de «trebuinţele noastre naţionale, materiale şi morale, nu poate aveà altă măr- «ginire decât *nejignirea drepturilor Inaltei Porţi, anume precizate în acele «Capitulaţii* şi pe cari Românii le-au respectat şi le vor respectà în toată «întregimea lor;

«Luând în privire că, pentru a pune un capăt suferinţelor, abuzurilor şi «discordiilor din lăuntru, cari au paralizat toată desvoltarea în ţară; şi «pentru a precurmà înrâuririle din afară, cari au jignit autonomia Princi- «patelor, şi a introduce un regim de stabilitate, de bună rânduială, de pace «şi de prosperitate în Principatele Române, este neapărat a da o deplină «şi întreagă îndestulare trebuinţelor şi dorinţelor naţiei;

«Luând în privire că dorinţa cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită «de toate generaţiile trecute, aceea care este sufletul generaţiei actuale, aceea «care, împlinită, va face fericirea generaţiilor viitoare, este *Unirea Principa- «telor într'un singur stat*, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, «pentrucă în Moldova şi în Valahia suntem acelaş popul, omogen, identic «ca nici un altul, pentrucă avem acelaş început, acelaş nume, aceeaş limbă, «aceeaş religie, aceeaş istorie, aceeaş civilizaţie, aceleaşi instituţii, aceleaşi «legi şi obiceiuri, aceleaşi temeri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de «îndestulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaş viitor de «asigurat şi, în sfârşit, aceeaş misie de împlinit;

«Luând în privire că această Unire o dorim, nu pentru ca să lovim drep- «turile şi să ameninţăm pacea altora, ci pentru ca să asigurăm drepturile şi «pacea noastră, şi că din potrivă această Unire — la care au contribuit toate «generaţiile trecute, lucrând de a ne da aceleaşi instituţii şi legi — împlinind «o vie dorinţă a naţiei noastre, şi făcându-se pentru noi un izvor de bună «rândueala, de iconomie, de legalitate de dignitate şi de regeneraţie gene- «rală — prin însăş aceasta ar da Inaltei Porţi şi staturilor vecine o înche- «zăşluire de pace şi de stabilitate la hotarele lor;

«Luând în privire că Unirea Principatelor este înscrisă în chiar instituţiile «actuale, recunoscute de înalta Poartă, şi anume prin articolul 425, Cap. IX «din Regulamentul Organic, care rosteşte textual că — «Inceputul, religia, obi-

«ceiurile și asemănarea limbii locuitorilor acestor două Principate, precum «și trebuințele ambelor părți cuprind dela însăș descălecarea lor elementele «*nedespărțitei uniri*, care s'a împiedicat și s'a întârziat numai de întâm-«plătoarele împrejurări. Mântuitoarele folosuri ale rodului ce s'ar naște din «întrunirea acestor două popoare sunt netăgăduite» — ;

«Luând în privire că, după protocolul VI al Congresului de Paris, con-«sultarea dorințelor țerii a fost motivată mai cu deosebire de propunerea «făcută de contele Walewski, atingătoare de Unirea Principatelor;

«Luând însă în privire că pentru ca Unirea Principatelor să producă tot «binele ce se așteaptă și în lăuntru și în afară, este trebuință de a se institua «un guvern tare, stabil, respectat în lăuntru de toți, și sprijinit în afară de «marea familie a Caselor domnitoare; că un asemenea guvern nu ni-l poate «da regimul vițios al Domnilor electivi și schimbători, cari, istoria este mar-«tură, n'au produs decât anarhie prin rivalitățile și ambițiile deșilor și mul-«ților aspiranți, slăbiciune și corupție prin abuzurile și nepotismul lor, și mai «ales năvăliri și resbele prin despărțirea țărilor și prin supunerea Domniilor «la toate înrâuririle străine;

«Luând în privire că Principatele sunt însetate de legalitate, de stabilitate «și de dignitate națională, voind a trăi cu însăș vieața lor, și că aceste nu se «pot dobândi decât reîntorcându-se la vechiul princip al *eredităţii tronului*, «care în întâile timpuri ale fundației Principatelor, și chiar în urma Capi-«tulațiilor, au existat în familiile lui Radu Negru și a lui Bogdan Dragoș, și «puindu-se în capul Principatelor-Unite *un prinț străin, ales dintre dinastiile* «*domnitoare ale Europei, afară de acele ale staturilor vecine*, spre a motivă «străine înrâuriri;

«Luând în privire că, spre a dobândi un asemenea princip, menit a «pune un capăt relelor trecutului și a pregăti patriei o eră nouă, Românii «renunță la dreptul ce au prin Capitulații de a-și alege singuri pe șeful Sta-«tului, încredințând numirea prințului străin însuș glorioșilor monarhi, cari «au luat în mânile lor soarta Principatelor;

«Luând în privire că, spre a întemeià cea mai grabnică și mai intimă «legătură între noua Dinastie și nația română, este trebuință ca *moștenitorii* «*Domnitorului să fie crescuți în dogmele sfintei noastre biserici a Răsăritului;*

«Luând în privire că, pentru ca prințul străin să poată împlini tot ce ar «așteptà dela dânsul și țară și Europa, este trrebuință ca el să fie încun-«jurat de toate garanțiile de pace și de putere, și să fie asigurat în contra «pericolelor din afară și în contra turburărilor din lăuntru;

«Că pericolele din afară se pot înlăturà numai prin *neutralitatea* pămân-«tului Principatelor, neutralitate recunoscută în princip prin Art. 26 și 27 ale «Tractatului de Paris;

«Că turburările din lăuntru se pot depărtà numai întrucât Domnitorul va «căutà puterea sa în însăş ţara, şi va cârmuì după legi făcute de către «însăşi ţeara;

«Luând în privire că după vechiul obiceiu, pururea şi sub toate guvernele, «puterea legiuitoare în Principate a fost încredinţată unei *Adunări obşteşti*, «care, mai mult sau mai puţin a reprezentat ţara;

«Că această Adunare, pentru ca să fie bine primită, pentru ca legile votate «de ea să aibă toată puterea morală, ea trebue să fie astfel compusă, încât «să cuprindă în sânul ei toate marile interese ale naţiei;

«Luând în privire, în sfârşit, că drepturile Principatelor anume cuprinse «în Capitulaţii, şi Unirea ţerilor sub un prinţ străin şi ereditar, asigurat prin «neutralitatea pământului românesc, şi sprijinit prin o putere legislativă, care «să cuprindă toate elementele vitale ale societăţii, atunci vor fi stabile, atunci «vor contribuì cu toată eficacitatea la desvoltarea naţională, morală şi ma«terială a patriei noastre, când ele se vor pune sub *garanţia atotputernică «şi salutară a Marilor Puteri ale Europei;*

«Adunarea ad-hoc a Moldovei, păşind pe calea ce i s'a prescris de către «Tractatul de Paris, adecă începând a rostì dorinţele ţărei,—în faţa lui Dum«nezeu şi a oamenilor, în toată curăţenia cugetului, neavând în privire de«cât drepturile şi folosul naţiei române, declară că cele întăi, cele mai mari, «mai generale şi mai naţionale dorinţe ale ţărei sunt:

«1. *Respectarea drepturilor Principatelor şi în deosebi a Autonomiei lor, în cuprinderea vechilor lor Capitulaţii încheiate cu Inalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 şi 1634.*

«2. *Unirea Principatelor într'un singur stat sub numele de România.*

«3. *Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei, şi ai cărui moştenitori să fie crescuţi în religia ţărei.*

«4. *Neutralitatea pământului Principatelor.*

«5. *Puterea legiuitoare încredinţată unei Obşteşti Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele naţiei.*

«*Toate acestea sub garanţia colectivă a Puterilor cari au subscris Tractatul de Paris.*»

După cetirea acestei propuneri şi depunerea ei pe biuroul prezidentului, d-lui *Constantin Hurmuzachi* se sue pe tribună şi o sprijineşte:

«In sfârşit, după atâtea lupte şi suferinţe, după atâtea temeri şi speranţe, am ajuns în faţa momentului rostirei dorinţelor ţărei.

«Momentul este mare, este critic; căci de la el atârnă soarta şi viitorul Principatelor, înaintirea sau înapoirea lor în privinţa politică, morală şi ma-

terială, fericirea sau nefericirea lor, înălţarea sau decăderea neamului românesc, vieaţa sau moartea lui, stima sau dispreţul lumei, binecuvântarea sau blestemul seminţiilor viitoare.

«Intr'acest moment, atât de mare, unic în cartea vieţii neamurilor — tot Românul binecugetător se întreabă: ce trebue să dorim?

«Răspunsul atârnă dela patriotismul nostru, iar măsura dorinţelor noastre trebue să o căutăm în cercul drepturilor noastre şi în respectul cuvenit legăturilor seculare ce există între Principatele Române şi Imperiul Otoman.

«Ca să ştim ce se cuvine să cerem, trebue mai întâiu să ştim ce avem şi ce nu avem, pentrucă numai acele dorinţe, ce nu trec peste domeniul drepturilor noastre, pot aşteptà împlinire. — Măsura dorinţelor ce suntem chemaţi a rostì trebue să o căutăm şi în cunoştinţa trecutului nostru, în cunoştinţa suferinţelor, nevoilor şi trebuinţelor noastre; căci numai dela deplina cunoştinţă a relelor de cari voim să scăpăm, atârnă aflarea mijloacelor de vindecare.—Să cercetăm dară înainte de toate drepturile noastre.

«Avem drepturi mari şi frumoase! Drepturile acestea, fiinţa politică şi naţională a Principatelor Moldovei şi Valahiei se întemeiază pe tractate încheiate între ele şi Inalta Poartă Otomană. Tractatele acestea se numesc Capitulaţii, căci aşà se numesc toate tratatele încheiate până în secolul trecut între Imperiul Otoman şi Puterile creştine ale Europei.

«Tractatele noastre nu numai nu s'au desfiinţat vreodată, ci încă din timp în timp s'au recunoscut şi s'au întărit cu solemnitate de către Inalta Poartă, după cum dovedesc acturile publice, enumerate în propunerea ce am onoare de a sprijinì. Ca să cunoaştem mărimea şi întinderea drepturilor noastre, trebue să nu scăpăm din vedere, când şi sub ce încunjurări s'au încheiat Capitulaţiile noastre.

«Istoria ne spune că Bogdan, suveranul Moldovei, fiiul lui Ştefan cel Mare, a încheiat cea întâia Capitulaţie cu Sultanul Baiazed II, în anul 1511.

«După unanima mărturie a tuturor istoricilor, Moldova se bucurà atuncea de cea mai mare pace şi linişte şi de o putere foarte însemnătoare, întărită prin alianţa ofensivă şi defensivă ce, cu un an mai înainte, Bogdan încheiase cu Polonia şi Ungaria; iar Sultanul Baiazid II, obosit de bătrâneţe, pe atunci erà ocupat cu combaterea răsboiului civil ce se iscase între unii din fiii săi şi cu combaterea răsculării unuia din ei în contra lui.

«Aceasta nu lasă nici umbră de îndoeală, că un tractat, încheiat de bună voie, sub încungiurări atât de favorabile pentru Moldova, a trebuit să cuprindă şi cele mai favorabile condiţii pentru ea.

«Intr'adevăr! Capitulaţia aceasta, înnoită şi întărită de mai multe ori, şi anume în Domnia lui Vasile Lupu Voivod, precum şi capitulaţiile Valahiei, au asigurat Principatelor Române toate drepturile cari, după principiile

dreptului public al Europei, recunoscut de toate naţiile civilizate, constituesc deplina *suveranitate* a staturilor. Dovadă chiar întâiul articol al Capitulaţiei din 1511, carele zice: «*Poarta cunoaşte pe Moldova de pământ slobod şi* «*nesupus.*» Dovadă Art. 4 al aceleiaş capitulaţii, carele a stipulat foarte lămurit că «*Moldova va fi stăpânită şi ocârmuită după legile şi aşezămin*«*tele sale, fără să se amestece Poarta cât de puţin.*» Dovadă Regulamentul Organic, Art. 61, Cap. I, Art. 299, Cap. VIII şi Art. 432, Cap. IX, cari anume au recunoscut şi au consfinţit suveranitate Principatelor.

«Suveranitatea este internă şi externă.

«Cum că Principatele Române au exercitat *totdeauna*, chiar şi în cele mai nefericite zile ale istoriei lor şi până astăzi, deplina *suveranitate din lăuntru*, dovedesc toate legiuirile şi aşezămintele lor, din cari cele mai multe şi astăzi încă au putere legală, fără să se fi supus vreodată încuviinţării sau confirmării Inaltei Porţi. Din nenumărabilul număr al actelor, cari dovedesc deplina *suveranitate din lăuntru*, voiu cità numai legiuirea pentru desrobirea vecinilor, votată de o adunare mare în sf. mânăstire a Trei-Ierarhilor, în 6 Aprilie 1749.

«Cum că Principatele Române au exercitat şi *deplina suveranitate din afară*, în curgere de mai multe sute de ani, după încheiarea Capitulaţiilor cu Inalta Poartă, mărturisesc o mulţime de răsboaie ce au avut Principatele atât între sine, cât şi cu staturile vecine; mărturisesc o mulţime de tractate de alianţă, de pace, de comerţ ş. a., ce ele au încheiat atât între sine, cât şi cu alte staturi suverane (Polonia, Ungaria, Transilvania, Anglia şi Rusia).—Spre mai mare dovadă voiu cità aici numai Tractatul de comerţ încheiat între Domnul Petru Şchiopul, suveranul Moldovei, şi Elisabeta, Regina Angliei, în anul 1588, aşà dar şaptezeci şi şapte de ani *după* încheierea Capitulaţiei lui Bogdan cu Baiazed II. Cum că capitulaţiile Principatelor Române nu numai n'au oprit, ci nici au mărginit suveranitatea lor *din afară*, dovedesc şi nenumărabilele solii ce suveranii Moldovei şi ai Valahiei au trimis altor staturi suverane, sau au primit dela ele în curgere de mai multe sute de ani *după* încheierea Capitulaţiilor cu Inalta Poartă. Pravila lui Vasile Vodă, publicată în anul 1646, cuprinde chiar un capitol special despre pedepsele crimelor în contra solilor ce veniau la Domnie sau se trimiteau din partea ei. Şi astăzi încă Principatele Române exercitează unele din drepturile cuvenite suveranităţii externe, precum de exemplu dreptul de a trimite şi de a întreţineà la Poarta Otomană soli (Capuchehaiale), drept ce datează încă din anul 1511, fiind stipulat prin Art. al şaptelea al Capitulaţiei lui Bogdan şi anume întărit prin Tractatul dela Cuciuc-Cainargi, care recunoaşte pe Domnii Principatelor Române de *suverani*, iar pe reprezentanţii lor la Poartă de oameni puşi sub scutul dritului ginţilor.

«Am avut dar cuvânt a zice, că avem mari şi frumoase drepturi; căci pe când cele mai multe din staturile suverane nu aveau încă nici o relaţie cu Inalta Poartă, Moldova aveà la ea soli şi rezidenţă de soli (Bogdan-Serai) şi o biserică pentru solii ei.

«Şi astăzi încă Principatele au dreptul de a încheià convenţii, din cari aici voiu cità numai convenţia între Moldova şi Valahia pentru unirea vămilor.

«Aceste fapte istorice sunt cele mai necontestabile dovezi şi lămuriri ale drepturilor noastre. Atâta spre răspuns acelora, cari se încearà a aduce în îndoeală sau existenţa sau cuprinderea şi întinderea Capitulaţiilor noastre.

«Mai sunt unii cari, voind a ne micşorà drepturile, ne întâmpină că la clasificarea staturilor, publiciştii au pus Principatele Române în clasa staturilor semi-suverane. Acéstora le răspundem, că publiciştii, chiar şi cei mai învăţaţi, n'au avut cea mai mică cunoştinţă despre Capitulaţiile noastre, cari abià în secolul nostru s'au publicat, şi că ei şi-au întemeiat opinia lor numai pe cunoştinta tractatelor ruso-turceşti, cari, după principiul recunoscut şi de dreptul ginţilor, ca nişte alcătuiri între doi, nu pot folosì nici păgubì pe un al treilea.

«Acestea sunt drepturile Principatelor Române, pe cari Tractatul de Paris din 30 Martie 1856 le-a pus sub generosul scut al Puterilor cari au subscris acel act mare. Acestea sunt drepturile Principatelor, pe cari înalta Poartă le-a recunoscut şi le-a întărit cu solemnitate în faţa lumii prin Art. 23 al citatului tractat, prin care ea s'a îndatorit anume a *conservà* Principatelor între altele un guvern neatârnat şi naţional, precum şi deplina libertate de legislaţie (Autonomia) ş. c. l.

«Principatele Române fiind staturi suverane, dela sine se înţelege că ele au necontestabilul drept de a-şi legiuì reorganizarea lor, de a-şi consolidà şi a-şi întărì existenţa lor naţională, morală, politică şi materială, încât aceasta nu jigneşte drepturile cuvenite Inaltei Porţi după Capitulaţii, ***drepturi pe cari Românii totdeauna le-au respectat şi voesc a le respectà.*** Intinderea reorganizării noastre nu are dar altă mărginire decât respectarea legăturilor noastre cu Imperiul Otoman. Este un princip, recunoscut şi de dritul public, că acel ce face întrebuinţare de un drept al său, nu vatămă pe nimenea.

«Mai sus am arătat, că Principatele Române, ca staturi suverane, au avut şi au dreptul de a încheià tractate, atât cu alte staturi, cât şi între sine. Dela sine dar urmează că ele au şi dreptul de a încheià între sine tractat pentru ***Unirea lor într'un singur stat şi sub un singur guvern.***

«Cerem Unirea Principatelor. Cererea noastră este dreaptă, pentrucă noi voim Unirea cu respectarea drepturilor Inaltei Porţi. Noi cerem Unirea Principatelor pentrucă ea este un mijloc de întărire naţională, politică, morală

şi materială, prin urmare folositoare chiar şi Inaltei Porţi. Aceasta spre răspuns acelora, cari pretind că cererea Unirii este o răscoală în contra Turciei.

«Unirea nu este o dorinţă nouă. Ea este prevăzută chiar prin Regulamentul Organic, şi în unele privinţi chiar şi *aplicată* (Art. 425—430). Unirea este înscrisă în inimile tuturor Românilor. Ea s'a discutat în curgere de mai mulţi ani de toată ţara, de toată presa Europei. Dorinţa Unirii a răsunat dela o margine a lumii până la cealaltă. Ea s'a primit cu aclamaţie de către alegătorii noştri, de către întreagă ţară. Noi dorim Unirea, pentrucă: Unirea dă tăria, tăria dă siguranţă, siguranţa dă încredere, încrederea dă suflet şi sbor comerţului şi civilizaţiei. Dorim Unirea prentrucă nu mai voim să fim pomul discordiei între puteri rivale, nu voim să vedem legioane de candidaţi de Domnie, nu voim ca Domnii să fie posesori cari se grăbesc a se folosì de scurtul termen al posesiei, până ce nu-l răstoarnă alt amator de Domnie.

«Adversarii noştri ne numesc revoluţionari, pentrucă nu voim să conservăm starea de faţă, şi ce să conservăm? Ce să vecinicim? Demoralizaţia, corupţia, nepotismul, impunitatea, neruşinarea viţiilor?

«Unirea Principatelor este dorinţa tuturor claselor. Cine dintre noi n'a avut prilejul de a vedeà bucuria şi mulţumirea obştească de câte ori se cântă Hora Unirii! Şi cine nu ştie că numai câţivà amatori de Domnie, şi micul număr al clienţilor lor, mai combat astăzi dorinţa naţională — Unirea Principatelor?

«*Pierit-a separatismul ca fumul mânat de vifor.*

«Dorim *Unirea*, dar tot aşà de fierbinte dorim şi un *prinţ străin*, *dintr'una din familiile suverane de ale Europei*, cu înlăturarea staturilor vecine, pentrucă numai un asemenea prinţ poate insuflà în lăuntru şi în afară respectul, fără de care cele mai bune legi rămân litere moarte; numai un prinţ străin poate să ne asigureze drepturile, poate impune partidelor, poate să ne scutească de nepotism; numai un prinţ străin poate pune capăt ambiţiilor nenumăraţilor aspiranţi la Domnie şi intrigilor acestora şi ale partizanilor lor, cari paralizează chiar şi cele mai bune plecări; pentrucă numai un prinţ străin se poate luptà cu succes în contra influinţelor străine, cărora Tractatul de Paris a voit să facă sfârşit.

«Mai dorim şi cerem *moştenirea în familia prinţului străin*, pentrucă desele schimbări ale Domnilor au împiedicat propăşirea morală şi materială, ba chiar şi neatârnarea guvernelor Principatelor; şi pentrucă numai moştenirea dă stabilitate. Dritul moştenirii nu este un drit nou în istoria Principatelor. El a avut fiinţă multă vreme după încheierea Capitulaţiilor noastre. După Bogdan a venit la tron fiul său Ştefan Tânărul; după acesta Petru Rareş, fiu natural al lui Ştefan cel Mare. Aşà de tare se observà dreptul

moştenirii, zice analistul Ureche, încât ţara a preferit a încredinţà tronul unui fiu *nelegiuit* al lui Ştefan cel Mare, decât să aleagă Domn din altă familie. Petru Rareş a avut succesor pe fiul său, iar acesta murind fără copii, pe fratele său.

«Iată că nu cerem un drit nou, ci numai recunoaşterea unui drept ce l-am avut, unui drept vechiu ca şi istoria noastră.

«După Capitulaţii şi chiar după Regulamentul Organic, am avut şi avem dreptul de a ne alege noi singuri pe Domn. Dreptul moştenirii erà combinat cu dreptul alegerii. In puterea acestui drept putem dar chiar noi singuri alege un prinţ străin. Dacă cu toate acestea astăzi renunţăm la acest drept, şi-l încredinţăm generoaselor Puteri cari au garantat soarta noastră, o facem numai pentru ca din binefăcătoarele lor mâini să primim un prinţ străin ereditar, şi prin aceasta o nouă garanţie de stabilitate, pe care o dorim din tot sufletul, un scut în contra rivalităţilor şi influinţelor străine.

«Mai dorim *un guvern reprezentativ. Nici acesta nu este un drit nou.* Dela întemeierea Domniilor de către Radu Negru şi Dragoş până astăzi, Principatete au avut totdeauna reprezentare naţională, concentrată într'o singură Adunare legislativă, compusă de toate clasele. Niciodată suveranii Principatelor n'au fost autocraţi. Din contra puterea legislativă totdeauna s'a exercitat numai de către Obşteasca Adunare, totdeauna a fost despărţită de puterea executivă.

«*Mai dorim şi cerem respectarea drepturilor Principatelor*, în cuprinderea Capitulaţiilor. Dorinţa aceasta este foarte legitimă şi firească pentru oricine cunoaşte istoria trecutului şi n'a uitat aceea a prezentului nostru.

«Mai dorim şi cerem *Neutralitatea teritoriului noului stat România*, pentrucă neutralitatea este cel mai bun prezervativ în contra înnoirii complicaţiilor cari au adus în urma lor resbelul oriental, şi pentrucă numai ea ne va scutì de nemăsurate cheltueli pentru trebuinţe militare.

«Scris este: «cereţi şi vi se va da». Am cerut şi suntem bine încredinţaţi, că dreptatea Puterilor garante ne va împlinì dorinţele, pentrucă ele sunt legitime şi întemeiate pe drepturi necontestabile şi neprescriptibile, pe drepturi recunoscute si consfinţite prin garanţia colectivă a Europei.

«Inainte de a vă da voturile, nu uitaţi, Domnilor, că toată Europa, ce zic? toată lumea civilizată priveşte la noi cu cea mai mare luare aminte, ca să afle de suntem vrednici de a fi o naţie, vrednici de binefacerea mărinimoaselor Puteri garante, vrednici de încrederea ţerii care ne-a ales şi ne-a trimis aici, ca să cerem:

«1. Respectarea drepturilor Principatelor şi în deosebi a Autonomiei lor, în cuprinderea vechilor lor Capitulaţii, încheiate cu Inalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 şi 1634.

«2. Unirea Principatelor într'un singur Stat sub nume de România.

«3. Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei, şi ai cărui moştenitori să fie crescuţi în religia ţerii.

«4. Neutralitatea pământului Principatelor.

«5. Puterea legiuitoare încredinţată unei Obşteşti Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele naţiei.

«Toate acestea sub garanţia colectivă a Puterilor cari au subscris Tractatul de Paris.

«Nu credem că în momentul acest suprem, dela care atârnă viitorul şi fericirea a cinci milioane de fraţi, să se afle între noi măcar unul, carele n'ar dorì împlinirea cererilor rostite de ţara întreagă prin aleşii săi. Cine este în stare de a le combate, acela nu este Român, ci duşman al fraţilor săi, duşman al ţerii, unealtă a intereselor străine. Unul ca acela aibă curajul rătăcitei sale opinii, vie pe tribună. Noi îi vom răspunde.»

D-lui *Logofătul Alecu Balş* se înaintează spre biurou şi depune o hârtie subscrisă de d-lui şi de Prea Sfinţia Sa locotenentul de Episcop de Roman Nactarie Hermeziu, Episcop Sotiriopoleos, care în puterea § 60 din Regulamentul Adunării, neputând-se primì ca propunere, se ceteşte numai sub titlul de întâmpinare la propunerea despre rostirea dorinţelor ţării, şi în deosebi ca întâmpinare în contra dorinţei Unirii Principatelor.

«Subiscălitul mare Logofăt şi cavaler Alecu Balş, unul din deputaţii ţinutului Putnei, proprietar de 80 mii fălci în Moldova, iubita sa patrie, declară că, în locul repaosului atât de dorit, după o lungă agonie şi calamităţi provenite din felurite strămutări şi prefaceri ce s'au urmat în ţară, în care moşii şi strămoşii săi şi fiii fiiilor lor s'au născut, nu poate dorì a da în schimb Moldova cu privilegiurile ei, ce sunt mai avantagioase decât ale învecinatului Principat, pentru un viitor eventual şi necunoscut, cari privilegii sunt recunoscute de către prea puternicii Sultani ai Curţii suzerane consfinţite prin Tractatul de Paris a anexelor Articol. 23, şi nici poate a se unì cu încorporarea patriei sale în aceea a Principatului Valahiei. Asemenea fuzie nu ar produce decât elemente de discordii, lupte, vrăşmăşii şi neprevăzute ameninţătoare intervenţii deapururea vătămătoare. Către acestea apoi mai este de luat aminte că întrunirea unui Divan ad-hoc, chiar după textul Art. 24 al acelor anexe, fiind compus de a exprimà dorinţele locuitorilor ţerii numai în privirea reorganizării Principatului; asemenea şi Fermanul împărătesc pentru convocarea lui nu cuprinde vreo altă chestie decât numai însăş aceea a reorganizării ţerii cu revizia statutelor ei. Prin urmare şi dorinţa subiscălitului se mărgineşte în păstrarea Moldovei, Autonomia sa cu toate

privilegiile şi imunităţile ei ab antiquo. Acesta este singurul mijloc pe care se razimă liniştea şi fericirea poporului moldovean.

«Această socotinţă a iscălitului, biuroul va binevoi a o clasifică şi a o afişă spre a fi cunoscută Adunării, şi sau primită în deliberaţie, sau nu, să se aşeze în acturile arhivei Adunării, iar Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit, ca Prezident al Adunării, este rugat a o împărtăşi şi Comisiei europeane din Bucureşti».

Mai mulţi deputaţi au întâmpinat, că Prea Sfinţia Sa Locotenentul de Roman s'a subscris în anul trecut, luna lui Iulie, în capul unui act, carele cereà *Unirea Principatelor şi prinţ străin*, arătând totodată mirarea lor despre schimbarea opiniei sale.

La acestea *Prea Sf. Sa Locotenentul* răspunde «că în adevăr a subscris acel act din anul trecut, însă *între patru ochi*, şi că prin urmare *nu se poate ţineà în seamă*».

D-lui *Kogălniceanu*, cerând cuvântul, se sue pe tribună şi rosteşte o întâmpinare la zisele d-sale Log. Alecu Balş:

«Mulţămesc Adunării, sau mai bine zicând, să se feliciteze Adunarea de dovada de nepărtinire ce a dat astăzi, învoind onorabilului deputat de Putna şi Prea Sfinţitului Locotenent de Roman de a-şi exprimà opiniile liber şi neîmpiedicat, cu toate că, pentru propuneri şi amendamente, Art. 60 din Regulament cere, ca spre a fi ele primite la cetire, trebue să fie sprijinite cel puţin de cinci membri. Propunerea onorabilului deputat de Putna însă, în toată Adunarea, n'a găsit decât un singur sprijinitor, şi Adunarea totuş a învoit cetirea acestei propuneri şi înscrierea ei în protocolul zilei. Mulţămesc şi felicitez Adunarea. Noi astăzi am dat dovadă, că suntem demni de libertatea ce Europa ne-a recunoscut, de a ne rosti dorinţele şi trebuinţele. In toată această Adunare, însufleţită de o singură simţire, de o singură dorinţă, asigurarea naţionalităţii noastre, două singure glasuri s'au găsit, cari voesc a merge în contra voinţei naţiei, în contra voinţei lui Dumnezeu, cerând păstrarea statului quo, şi prin urmare a nămolului de nenorociri şi de abuzuri, cari-i formează trista istorie, şi cu toate acestea Adunarea, puind de o parte restricţiile Regulamentului său, a învoit ca astăzi toată opinia, fie cât de atantinaţională, fie cât de singuratică, să se exprime liber şi neîmpiedică în faţa ţerii, care o va descuviinţă, în faţa Europei, care o va judecà. Libertate pentru opinii, respect pentru persoane. Aceasta este linia de purtare care ne insuflă astăzi, care trebue să ne insufle totdeauna.

«După ce însă am ascultat opinia d-lor Locotenentului de Roman şi a deputatului de Putna, să-mi fie iertat acum de a întâmpinà. Şi dintâiu încep cu Părintele de Roman. Prea Sfinţia Sa a rostit o curioasă teorie, adecă că

este învoit a aveà între patru ochi o opinie, şi în public o altă opinie. Intr'alte cuvinte, alt om sunt, alte lucrez între patru ochi, şi alt om sunt şi altele lucrez în public; că între patru ochi am o iscălitură, şi în public am o altă iscălitură. Teorie curioasă, discuviinţată de morală în gura fiecărui om, discuviinţată de religie mai ales în gura unui preot. Socot că Părintele de Roman singur va recunoaşte uşurătatea expresiei, sub care voeşte a ascunde apostazia sa politică.

«Vin acum la d-lui marele Logofăt şi cavaler Alecu Balş. D-lui în loc să vie a ne vorbì ca deputat al ţerii, singurul titlu care ne dă drit de a vorbì aicea, ne-a rostit opinia sa ca proprietar de 80.000 fălci pământ. Mare avere, frumoasă avere; nimene din noi nu o are. Insă este cinevà care o are înzecit mai mare decât d-lui deputatul de Putna. Acesta este un oarecine, care se numeşte ţara, acea ţară care o reprezintează această Adunare. D-lui deputatul ne zice că are 80.000 fălci. Ei bine, noi Adunarea avem mai mult decât chiar 800.000 de fălci, căci înfăţişăm ţara.

«D-lui deputatul ne zice, că ţara de abià a ieşit din agonia relelor trecutului, şi apoi ca singură tămăduire cere urmarea lor, adecă păstrarea statului quo, numai păstrarea privilegiilor şi imunităţilor şi a tuturor consecvenţelor, care aduce după sine privilegiul nesprijinit de putere; dumnealui însă ştie singur cum se păzesc în ţară privilegiile obşteşti şi privilegiile particulare; avem dinaintea noastră soarta privilegiaţilor.

«Un rău pierde jumătate din puterea sa, când îi cunoaştem originea. Răul ţării noastre ni-l spune istoria, ni-l spun suferinţele poporului. Fiecare pagină din analele noastre să o stoarcem şi va curge sânge şi lacrimi. Răul ţării noastre ni-l spune glasul poporului prin un proverb: «Schimbarea Domnilor, bucuria nebunilor!» Onorabilul deputat de Putna singur în această Adunare, singur în ţară, care saltă de entuziasm, a căreia inimă bate ca á unui unic om pentru drepturi, pentru naţionalitate, pentru Unire, care numai ea ne poate asigurà şi drepturile şi naţionalitatea, singur vine şi ne zice că nu voeşte să fim alta decât aceea ce am fost; adecă călcaţi în picioare de toate neamurile, îngenuchiaţi în slăbiciune, atacaţi de cangrena corupţiei, înglodaţi în gunoiul abuzurilor.

«Insă aceasta nu va fi. Timpul a sosit, ca vechia prorocire a eroului patriei noastre să se împlinească.

«Sunt acum trecuţi 350 ani, de când Ştefan cel Mare, pe patul morţii şi văzând norii ce ameninţau existenţa ţării noastre, chemă pe Mitropolitul, pe Consilierii săi şi pe fiul său Bogdan, şi-i îndemnă singur el, carele 40 ani ţinuse sabia în mână tare şi neînvinsă, şi-i îndemnă singur ca să încheie o Capitulaţie cu Inalta Poartă, Capitulaţie onorabilă şi închizăşluitoare fiinţei noastre ca naţie, ca stat. «Iar dacă duşmanul vostru v'ar prescrie condiţii

«rușinătoare, sfârși el, atunci mai bine muriți prin sabia lui, decât să fiți «privitori impilării și ticăloșiei țerii voastre. Dumnezeul părinților voștri «însă se va îndurà de lacrimile slugilor sale, și va sculà dintre voi pre «*cinevà*, carele va așezà iarăș pe urmașii voștri în libertatea și puterea de «mai înainte».

«*Prorocirea acum se împlinește.* Uitați-vă, acei ce nu voiți a crede la spiritul național, care astăzi insuflă cinci milioane de Români, și spuneți dacă acest mare *cinevà*, dacă țara întreagă nu este sculată și nu este vrednică de a fi iar o nație. Drepturile noastre erau călcate, naționalitatea erà ca și îngropată; când din mijlocul furtunilor resbelelor se rădică curcubeul păcii, când noului Lazăr, poporului românesc adormit de trei secoli într'un somn atât de adânc ca și moartea, noul mântuitor, Tractatul de Paris, vine și-i zice: «scoală-te și vino după mine», și Lazăr, și poporul românesc se scoală, își aruncă giulgiurile de pe dânsul și se arată țărei tânăr, plin de vieață și plin de viitor.

«Și tocmai în acest minut, *oameni ai trecutului*, veniți să ne faceți lauda trecutului, veniți să vă încercați să puneți o slabă stavilă căii unei nații; vă refuzați de a crede în predicția eroului și sfântului nostru! Protestați în contra Unirei. O cred. *Unirea este pentru țară și D-voastră nu voiți nici țară nici nație.*

«Fraților, onorabilul meu amic Hurmuzachi v'a desvoltat toate considerațiile cari ne fac o lege ca să cerem și respectarea drepturilor seculare ale Principatelor, și Unirea, și prințul străin și toate celelalte dorințe, cuprinse în propunerea mea. Trebue să le repet și eu acele zise și rezise? Nu le simte toată inima, nu le judecă toată mintea? Nu ne-o spune îndestul legea fiecărui popul ce voește a fi? Insă nu mă pot oprì de a vă arătà și simțirile poporului, acel ce nu știe nici a cetì, nici a scrie, acela care, ca oameni ai naturii, nu știe a spune decât ceeace simțește. Să fim stăpâni în țara noastră, ziceà un onorabil deputat pontaș, să unim Moldova cu Munteneasca, să tragem ca împrejurul unui loc sterp un gard mare și sdravăn; locul numai să fie închis, și în curând, fără a fi chiar arat, fără a fi chiar semănat, vor vèni vânturile, vor veni păsările cerului, și vor aduce sământă și de flori și de copaci; în curând ici colea va răsări câte o floare, ici colea câte un copăcel; copacii vor crește, și la umbră sub copaci vor mirosì florile, și vom aveà o livadă mare și frumoasă; în copaci vor cântà păsările, și la umbră se vor veselì oamenii, binecuvântând pe Dumnezeu și pe împărați.

«Iată, domnilor de Roman și de Putna, cum sătenii, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte și voește un viitor pentru copiii săi, pentru nația sa, înțelege Unirea. Inima poporului nu înșeală niciodată. Să ascultăm, fraților,

inima poporului nostru; să ascultăm glasul şi interesul naţiei noastre, care ne strigă neîncetat: Unire şi Unire.

«Să gândim că astăzi este ziua cea mai mare din veacul nostru, că astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria ţerii noastre.

«Cât pentru propunerea d-lui deputat de Putna, să-i împlinim până la sfârşit cererile sale: să se puie la actă.»

După aceasta Adunarea întrebată de prezidentul său, de este destul de lămurită, răspunde afirmativ, şi păşeşte către votarea propunerii prin apel nominal şi adeverirea votului prin subscrierea în trei exemplare ale actului, dintre cari două pe pergament, menite spre a se depune unul la Sfânta Mitropolie şi altul în Arhiva Statului, iar al treilea pe hârtie, pentru a se alătură la acta Adunării.

Votarea s'a făcut în chipul următor: Fiecare deputat păşind către biurou a rostit în glas mare votul său şi l-a adeverit totodată şi prin subscrierea numelui său în act. Conform Art. 23 din Regulamentul Adunării, secretarii, viceprezidentul şi prezidentul şi-au dat cei de pe urmă votul lor.

Inalt Prea Sfinţia Sa subscriind în capul actului pentru, a rostit următoarele cuvinte: «Unde-i turma, acolo-i şi păstorul.»

Mulţi din deputaţi au însoţit voturile lor cu expresii de vie bucurie.

D-lui Gheorghe Sturdza a zis «că mulţămeşte lui Dumnezeu că i-a lungit zilele ca să vadă cea mai frumoasă zi a neamului românesc.»

Protoiereul Dimitrie Matcaş a declarat «că alegătorii săi, tot clerul de Roman, l-au rugat cu lacrimile în ochi, ca să voteze *pentru* dorinţele rostite în programul naţional: Unirea Principatelor, prinţ străin ş. c. l.»

Unul dintre deputaţii sătenilor, d-l Ioan Roată a zis: «Noi nu ştim a urà, dar Dumnezeu ştie a se îndurà.»

Rezultatul votării: *81 pentru* şi *2 contra.*

Inalt Prea Sfiinţia Sa Mitropolitul, în puterea Art. 79 din Regulamentul Adunării, sculându-se în picioare a declarat că *Adunarea a încuviinţat.*

Această declaraţie s'a primit cu unanime urări şi nesfârşite aclamaţiii de: *Vivat Unirea!*

*

In şedinţa *a VIII din 10 Octomvrie* Domnul *Dimitrie Rallet* ceteşte Adunării o propunere subscrisă de d-lui şi sprijinită de d-nii *Mihail Kogălniceanu, Petru Mavrogheni, Alecu Botez-Forăscu, Lascăr Catargiu, Dr. Fătu* şi *Dr. Vârnav:*

«Subscrisul îşi iea îndrăzneală de a înfăţoşà Adunării ad-hoc următorul proiect de încheiere:

«Luând în privire că Art. 33 din Tractatul de Paris zice: «Inalta Poartă «se îndatorește a păstrà Principatelor o administrație neatârnată și națională, «precum și deplina libertate de cult, de legislație, de comerț și de na-«vigație»;

«Legile și așezămintele în ființă se vor revizà. Spre a întemeià o deplină «înțelegere asupra acestei revizii, o comisie specială, asupra căreia Inaltele «Puteri contractante se vor învoì, se va adunà fără întârziere la București cù «un comisar al Inaltei Porți;

«Această comisie va aveà drept însărcinare de a cercetà starea actuală a «Principatelor și **de a propune temeliile viitoarei lor organizații»**;

«Luând în privire Art. 24 din acelaș Tractat, care rostește: «Maiestatea Sa «Sultanul se îndatorește a convocà de îndată, în fiecare din ambele pro-«vincii, un Divan ad-hoc, compus astfel încât să constitue reprezentația «cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății. **Divanurile vor fi «chemate a rostì dorințele populației asupra definitivei organizații a Prin-«cipatelor»**;

«Luând în privire că aceste două articole consfințesc două principiuri:

«1. Că Principatele vor păstrà o deplină libertate de legislație, adecă toată și întreaga lor Autonomie, și

«2. Că legile și așezămintele de față urmează a fi supuse unei revizii spre a le înlocuì prin o organizație definitivă, conformă dorințelor țerii:

«Luând în privire că tot prin aceste articole o Comisie Europeană este însărcinată cu cercetarea stării actuale a Principatelor și cu propunerea bazelor viitoarei lor organizații, iar pe de alta că două Adunări ad-hoc sunt convocate spre a rostì dorințele țerii asupra acestei organizații, cari dorințe sunt apoi a se comunicà Comisiei din București, pentru ca și aceasta să le aducă la cunoștința Congresului de Paris;

«Luând în privire că cea întâia datorie a acestei Adunări este de a păzì ambele principiuri consfințite prin Tratatul de Paris; și anume de a păstrà în toată întregimea sa drepturile Principatelor și în deosebi Autonomia lor, și totodată de a împlinì scopul convocării sale, adecă de a rostì dorințele populației asupra viitoarei organizații;

«Luând în privire că chipul pentru a pune în armonie dreptul Principatelor de a-și da singure legi, și datoria Adunării de a împlini scopul convocării sale este ca Adunarea să se mărginească a așterne bazele viitoarei organizații a Principatelor; iar nu de a face legi sau de a intrà în amănunțimi;

«Luând în privire că țelul Puterilor garante a fost, ca prin o cercetare conștiincioasă și la fața locului a dorințelor nației române asupra viitoarei organizații a patriei sale, să afle cari sunt aceste baze dorite de nație, pen-

tru ca apoi aceleaşi baze să prezideze la încheierea actului final al Congresului şi la punerea acestei organizaţii sub garanţia colectivă a Puterilor, rămâind ca legile desvălitoare acestor baze să se facă apoi de către puterile legislativă şi executivă ale ţărei, după constituarea sa, şi în deplina sa libertate de legislaţie;

«Luând în privire că prin aceasta, Autonomia Principatelor nu se jigneşte întru nimic, fiindcă Congresul nu a cerut Adunărilor ad-hoc române proiecte de legi, ci numai rostirea dorinţelor naţiei asupra viitoarei şi desăvârşitei organizaţii, pentru ca Europa, încuviinţând noul ordin de lucruri în Principate, să-l şi pue sub garanţia sa;

«Luând în privire că marea datorie a Adunării ad-hoc este, ca păstrând întregi drepturile Principatelor, să contribue pe cât cu putinţă întru de a grăbi sosirea timpului mult dorit, când ţara **reintrând în toată a sa deplină şi întreagă Autonomie să se afle în poziţia de a desvoltà şi aplicà prin legi votate de ea** bazele reorganizaţiei definitive a Principatelor, aşternute de Adunările ad-hoc şi încuviinţate şi garantate de Puterile subscriitoare Tratactului de Paris;

«Luând în privire trebuinţa ce este de a se întroduce un ordin în rostirea dorinţelor asupra acestor baze sau principii de organizaţie, şi prin urmare de a se face un proiect al acestor dorinţe, adecă al acelor mai importante şi de interes general;

«*Pe temeiul Art. 23 şi 24 ale Tractatului de Paris, Adunarea ad-hoc a Moldovei încheie:*

«1. O comisie de nouă membri se numeşte şi se însărcinează ca în termin de cinci zile să redigeze şi să comunice Adunării un proiect al propunerilor cari i se vor păreà cele mai importante în privirea interesului general şi cari vor fi neapărate de a se împărtăşi Comisiei din Bucureşti ca bază a viitoarei organizaţii a Principatelor.

«2. Această comisie nu va scăpà din vedere dorinţele rostite de Adunare în şedinţa din 7 Octomvre, şi prin urmare proiectul său va trebui să fie redigeat în conformitate cu aceste dorinţe.

«3. Proiectul acesta se va supune Adunării; după încuviinţarea sa, unul sau mai multe din puncturile sale se va da spre studiare la câte o nouă comisie, înainte de a se supune discuţiei generale, urmându-se întru aceasta după Art. 65 din Regulament.

«4. Prin aceasta nu se jigneşte întru nimic dritul fiecărui comitet sau al fiecărui membru al Adunării de a face şi alte propuneri în cuprinderea §§ 58—61 ai Regulamentului.»

Intrebată de Prezidentul ei, Adunarea hotăreşte a se luà această propunere în privire ca chestie urgentă, şi încuviinţează alegerea unei Comisii,

compusă de 9 membri, pentru studiarea proiectului propus. Biuroul procedează la alegerea Comisiei, şi scrutinul dă următorul rezultat. Din cler: Arhimandritul Neofit Scriban,—Proprietari mari: Mihail Kogălniceanu, Lascar Catargiu, Petru Mavrogheni, Manolache Costaki Epureanu, Constantin Rolla,—Orăşeni: Vasile Mălinescu, Constantin Iacovaki,—Ţărani: Vasile Stan.

*

In Şedinţa IX din 15 Octomvrie d-l *Manolache Costaki*, raportorul comisiei însărcinate cu redigearea unui şir de chestii în urmarea propunerii făcute în şedinţa a opta, d-l Dimitrie Rallet, ceteşte de pe tribună raportul acelei comisii:

«Comisia însărcinată prin comunicaţia prezidenţiei Adunării sub No. 12 de a proiectà o serie de chestii de interes general, din acele ce fără jignirea Autonomiei Principatelor se pot aşterne Comisiei Internaţionale ca baze ale viitoarei organizaţii a Principatelor, întrunindu-se în mai multe şedinţe, după deosebite chestii propuse de unii şi alţii din membri, a recunoscut că alăturatele douăsprezece chestii se cuvin a fi privite ca de interes general, şi prin urmare se şi supun Adunării.

«Indemnată de învitarea ce i s'a făcut prin încheierea Adunării, ca la lucrarea recomandată să nu se scape din vedere dorinţele rostite în şedinţa din 7 a curentei, Comisia se socoate datoare a aduce la cunoştinţa Adunării o greutate ce se iveşte în realizarea acestui plan.

«In adevăr, este obşteşte cunoscut că de câte ori Principatele au procedat la facerea sau la prefacerea legislaţiei lor, ele pururea, deşi politiceşte despărţite, au lucrat la aceasta prin împreună înţelegere a corpurilor însărcinate cu aceasta. Aşà s'a făcut cu promulgarea Codicei de legi şi cu adoptarea limbii române pentru trebile Statului sub Domnii Mateiu Basarab şi Vasilie Lupu.

«Aşà s'a făcut la ocazia reformei administrative şi judecătoreşti operată în ambele Principate de Domnul Constantin Mavrocordat. Regulamentul Organic al ambelor Principate s'a redigeat în 1830 de către o singură comisie moldovalahă întrunită în Bucureşti. Adunările extraordinare convocate în 1832 pentru cercetarea acestui Regulament au procedat la lucrarea lor prin o deasă împreună înţelegere. Acestaş Regulament la Art. 425 zice: «Elementele «Unirei poporului român sunt puse în acest Regulament prin uniformitatea «bazelor administrative ale ambelor ţeri». Iar Art. 426 rosteşte: «Identitatea «legislaţiei fiind unul din mijloacele cele mai nemerite pentru a ajunge la «această Unire, o comisie mixtă va fi numită de ocârmuirea ambelor ţări «spre a întrunì într'un singur şi acelaş corp legile moldo-române.»

«Acestaş princip s'a recunoscut şi de protocolul Conferinţelor din Constantinopole din 11 Fevruarie 1856, căci el propune ca lucrarea reorganizaţiei

Principatelor să fie asemenea încredinţată unei Comisii mixte, compusă de Moldoveni şi de Munteni.

«Prin urmare, dacă Principatele despărţite au lucrat împreună la facerea şi prefacerea legilor lor, cu cât mai mult astăzi, după ce populaţia din ambele ţări s'a rostit pentru Unirea Principatelor într'un singur Stat, ar fi fost de nevoie ca bazele viitoarei noastre organizaţii să se aştearnă prin o intimă împreună înţelegere a ambelor Adunări ad-hoc? Desbătându-se însă aceste baze de fiecare Adunare în deosebi, cu toată identitatea intereselor ambelor ţări, din cauza izolării Adunărilor una de alta, lesne se poate ca deosebirea punctului de vedere să aibă de rezultat o deosebire în aşternerea bazelor de organizaţie. Socotinţa Comisiei este dar ca Adunarea să roage pe Comisia Europeană de a luà act de acest fact, pentru ca nu eventuale deosebiri în rostirea dorinţelor ambelor Adunări asupra reformelor viitoare să poată prejudiţià în contra Unirei politice, cerută de unanimitatea deputaţilor ambelor ţări.

«Iar ca raportor al lucrării sale, comisia a ales pe d-l Vorn. Manolache Costaki Epureanu.»

Şir de cestii generale ce sunt a se discutà de către Adunare:

«1. Indreptarea hotarului Principatelor prin o Comisie Europeană.

«2. Supunerea străinilor din Principate la jurisdicţia ţărei.

«3. Sloboda întemeiere a legămintelor comerciale ale Principatelor.

«4. Organizarea Puterei armate naţionale în privirea sistemului de apărare al Principatelor.

«5. Libertatea culturilor în mărginirea Capitulaţiilor.

«6. Infiinţarea unei Autorităţi Sinodale Centrale pentru trebile duhovniceşti ale bisericii române.

«7. Egalitatea înaintea legii; Accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcţiile Statului; Aşezare dreaptă şi generală a contribuţiilor; Supunerea tuturor la conscripţia militară.

«8. Respectul domiciliului şi a libertăţii individuale.

«9. Drepturi politice pentru pământenii de orice religie creştină.

«10. Despărţirea puterii executive de cea legislativă.

«11. Neatârnarea părţii judecătoreşti de administraţie în special.

«12. Responsabilitatea Ministrilor.

*

In Şedinţa X din 8 Octomvrie, domnii *Manolache Costachi* şi *Kogălniceanu* ieau cuvântul pentru a propune ca *şirul de cestiuni generale* să se împartă la două Comisii.

Cuvântul d-lui M. Costachi :

«Doresc a vă convinge că ar fi primejdios pentru viitorul cauzei noastre de a mărginì lucrările noastre în votul din 7 a lunei. Daţi-mi voie să mă explic. Sunt 5 ani de abià, Domnilor, cine nu-şi aduce aminte că naţionalitatea română se găsià respinsă în întunerecul veacurilor; existenţa noastră politică erà într'o stare atât de îndoelnică, atât de nestatornică, încât mai ne lipsià scânteia de nădejde ca să fi putut întrevedeà în curând o prefacere fericită. După un crunt resbel între Puterile cele mai mari ale lumii, ele au încheiat Tractatul de Paris.

«Insuflate de gândiri mărinimoase pentru noi, ele au hotărît întrunirea Adunărei de faţă, pentru ca ţara să-şi poată rostì dorinţele asupra viitoarei sale organizaţii. Spre acest sfârşit ne găsim noi astăzi întruniţi; şi să nu uităm, că până ieri încă exersarea acestui drit ne erà ameninţată.

«Ştiţi prea bine luptele ce au urmat până la întrunirea noastră de faţă. Mai eram să fim lipsiţi de binefacerile păcii; glasul cel adevărat al ţărei se găsià în primejdie de a fi înăduşit; până ieri încă întindeam o mână rugătoare către acele Puteri, ca să ne fie liber de a ne rostì în puterea acelui Tractat, şi astăzi, Domnilor, să nu mai ştim nimic de acel Tractat, nimica de Fermanul izvorît din el?

«Vă întreb, Domnilor, ce ne-ar puteà face astfel de cutezători, astfel de nepăsători? Unii dintre noi pun înainte votul din 7 Octomvrie şi sunt de părere că acel vot ne-ar puteà scuti pe noi dela mai departe îndeplinire a mandatului prescris nouă prin Tractatul de Paris. Mare greşeală, Domnilor. Adevărul este: noi am votat **Unirea**, am votat Autonomia. Dar Unirea, Domnilor, pe care avem bună nădejde că Puterile ne-o vor încuviinţà, credeţi poate că Puterile ne-o dau numai pentrucă o cerem? Consideraţia cea mai mare, care va predomnì în sfatul Puterilor, va fi de bună seamă că o aşà combinare va răspunde interesului general al Europei. Nu suntem dar noi datori a ne rostì asupra bazelor viitorului Stat, ca să încredinţăm pe Europa, că constituarea sa va fi în adevăr de un interes european? Dar ni se mai zice încă că am jignì Autonomia ţărei. Cu bună seamă, şi eu nu sunt mai puţin gelos de autonomia şi de drepturile ţărei noastre; dar vă întreb, unde există astăzi acea Autonomie? Ea se găseşte scrisă în Capitulaţiile noastre, consfinţite prin Tractatul de Paris. Dar în faptă, Domnilor, însuş caracterul acestui Divan nu este oare cea mai vădită dovadă, că acel drit încă nu este realizat? Precum o lege, Domnilor, deşi făcută de puterea legiuitoare, nu-şi are încă lucrarea sa, până ce nu va fi promulgată prin organul competent, astfel şi principiul Autonomiei noastre, înscris în Capitulaţii, consfinţit prin Tractatul de Paris, nu va fi realizat, până când Puterile din

nou întrunite nu vor proclamà libera întrebuinţare a Autonomiei noastre. Incă odată, Domnilor, singura bază legală a existenţei acestei Adunări este Tractatul de Paris şi Fermanul ; le-om părăsi aceste, nu mai suntem nimica ; ne-am trage asupră-ne nu numai răspunderea către alegătorii noştri, dar şi reaua cuvântare a urmaşilor noştri. Vă conjur dar, Domnilor, să rămânem statornici în calea pe care am pornit, căci numai legalitatea ne poate asigurà un viitor fericit, nimeni nu vă îndeamnă de a vă ocupà cu facere de legi sau de a intrà cu deamănuntul în deosebite cestii, ci numai de a vă aşterne bazele de un interes general.

«Sfârşind, daţi-mi voie de a vă aduce aminte sfătuirile unui om însemnat, care ni le-a adresat cu mai multă autoritate decât mine, şi care ne-a dat îndestule dovezi că ne voeşte binele ; el a zis să ne purtăm astfel ca să dăm arme prietenilor noştri — spre a ne apărà, iar nu arme duşmanilor noştri — spre a ne combate».

Cuvântul d-lui Mihail Kogălniceanu :

«Oratorii de mai înainte au tratat cestia în fond ; mie daţi-mi voie să ating numai forma ; şi după Regulamentul nostru nici că se cuvine de a mai tratà fondul cestiei, ca una ce şi este hotărîtă de Adunare. Să ne aducem aminte că amicul meu Rallet, în şedinţa din 10 Octomvrie, ne-a înfăţoşat o propunere ; această propunere a primit încuviinţarea Adunărei. Astăzi dar toţi suntem datori a ne închinà dinaintea maiestăţii votului. Acel proiect, prefăcut în încheierea Adunărei, păstrează întreagă Autonomia noastră ; el arată ce dorinţe putem să rostim spre a ne conformà Tractatului de Paris, şi ce dorinţe trebue să păstrăm pentru viitoarea Adunare legislativă, ca cestii cu totul de competinţa Autonomiei. Cu greşeală s'a zis că Tractatul de Paris ne cere de a ne rostì numai asupra cestiei politice. Instrucţiile date de Congres Comisiei din Bucureşti arată că avem a ne rosti şi asupra organizării ţărei. Iată înseşi cuvintele acestor Instrucţii : «Comisia îşi va pune deosebita sa «atenţie asupra reformelor ce se cer de Statutele şi Regulamentele în fiinţă ; «ea va studià starea financiară, aşezarea birului, relaţiile clerului cu admi-«nistraţia, starea mânăstirilor, sistemul militar ş. c. l.» Incheierea Adunărei a împăcat şi datoria de a ne conformà cererilor Europei şi datoria de a păstrà nejignită Autonomia noastră ; căci după acea încheiere noi nu avem a aşterne proiecte de legi, ci numai oareşicari principii, cari au să prezideze la viitoarea organizare, cari apoi, după constituarea ţărilor într'un chip definitiv, au a se preface în legi votate şi întărite în deplina noastră Autonomie. Şi această îndoită datorie este prea firească, prea lesne de înţeles. Europa ne-a recunoscut Autonomia ; însă înainte ca ea să se hotărască de a o primì sub garanţia sa, Europa este în toată dreptatea de a cere să

cunoască și bazele ce voim a da viitoarei noastre organizații politice și sociale; căci numai organizându-ne ca Stat european, ca societate europeană, Puterile se vor învoi de a ne întinde mâna. De vom voi din potrivă a ne constituà ori ca stat chinezesc, ori ca republică socială, să fim siguri că Europa se va ţineà departe de noi. Aceea ce se pretinde dela noi, s'a pretins și dela Belgia și dela Grecia. Așà dar, Domnilor, încă odată să lăsăm utopiile, să arătăm Europei, că noi nu dorim a fi nici China, nici republică, însă voim a fi o societate europeană; voim și ţinem la toate condiţiile unei societăţi în cale de progres. Voim libertatea conștiinţei; voim egalitatea înaintea legii; voim respectul individului, al domiciliului și al proprietăţii. Manifestând asemenea principii, cari astăzi formează bazele tuturor societăţilor Europei, putem noi aveà frică, că Adunarea ad-hoc din ţara surоră, deși lucrând în deosebi de noi, ar puteà rosti alte și contrazicătoare principii? Nu. Asta nu se poate. Putem presupune un minut, că în secolul al XIX poate o Adunare, sau în Moldova sau în Ţara-Românească, să conteste unul măcar din acele 12 puncturi așternute de Comisie?

«De aceea, Domnilor, să pășim înainte fără nici o frică, fără grijă, că altele ar fi dorinţele Adunărei din Iași, și altele ar fi dorinţele Adunărei din București. In câtă vreme ne vom ţineà de principiile cele mari ale fiecărei societăţi moderne, contradicţie în rostirea dorinţelor nu poate fi. Negreșit că mai nimerit, că poate și mai logic ar fi fost, ca Adunările să lucreze împreună: însă trebue să ne supunem unei legi mai presus de noi. Legea aceasta este Tractatul de Paris. Legea aceasta este nevoia de a aduce cu o oră mai înainte dorinţele noastre pe masa Congresului.

«Vin dar iar a vă zice, că încheierea Adunărei este sfântă, că nu o putem modificà. Prin aceasta nu zic că trebue să primim programa Comisiei ca irevocabilă. Comisia n'a făcut decât a așterne un șir de cestii, voind prin aceasta a aduce o ordine în rostirea dorinţelor. Eu nu pretind nici de cum că Comisia nu s'ar fi greșit în redacţia și chiar în șirul cestiilor. Spre îndreptare, Adunarea n'are decât a rândui alte speciale Comisii precum o cere și proiectul d-lui Rallet. Aceste Comisii vor studià una câte una cestiile, cu toată pătrunderea, cu toată știinţa; și spre aceasta, să le dăm numai timpul trebuitor.

«Incă odată, Domnilor, fiecare zi își are misia sa. Misia de astăzi este ca să rânduim Comisiile; și atuncea când lucrarea lor ni se va pune înainte, vom deliberà, vom discutà, vom încuviinţà, sau vom descuviinţà.»

D-l Viceprezident înștiinţează Adunarea, că a primit un amandament subscris de d-nii Dr. Fătu, Dr. Costin, V. Neculau, Episcopul Ghenadie Șendrea Tripoleos și Arhimandritul Melchisedec, și constatează că acest aman-

dament se va luà în consideraţie la discuţia asupra celor 12 puncturi, care se va face după ce mai întâiu Comisiile, ce se vor rândui spre a le desvoltà, îşi vor înfăţoşà raporturile lor.

In urmă consultându-se Adunarea, se păşeşte la alegerea a două Comisii compuse câte de 7 membri, însărcinate cu desvoltarea «şirului de cestii generale.»

La comisia I, însărcinată cu puncturile 1—6, s'au ales cu majoritatea voturilor următorii membri: D-lor Lascar Catargiu, Manolachi Costachi, Petru Mavrogheni, Anastasie Panu, Dimitrie Rallet, Vasilie Sturdza şi Constantin Hurmuzachi.

La comisia II, însărcinată cu puncturile 7 — 12, s'au ales cu majoritatea voturilor următorii membri: D-lor Mihail Kogălniceanu, D. Cozadini, D. Miclescu, V. Mălinescu, C. Rolla, I. Fotea şi I. Hrisanti.

*

In Şedinţa XI din 25 Octomvrie, d-l *Dimitrie Rallet* ceteşte Raportul asupra Punctului 5 din şirul de Cestiuni generale: — *Libertatea Cultelor în mărginirea Capitulaţiilor.*

«Luând în privire că porunca Mântuitorului **de a iubì pe aproapele său ca pe sine însuş** cuprinde în sine principiul toleranţei;

«Luând în privire că toleranţa este nedespărţită de civilizaţia creştină şi întemeiază înfrăţirea popoarelor;

«Luând în privire că libertatea culturilor este un princip adoptat de toate staturile civilizate, cari şi-au rezervat numai dreptul privegherii asupra exerciţiului lor;

«Luând în privire că acest mare princip s'a aplicat şi s'a păstrat pururea şi în Principatele Române, unde toate culturile recunoscute de Guvern au avut liber exerciţiu, fără altă mărginire, decât acea cuprinsă în Capitulaţii (Art. 8 al Tractatului din 1511 între Sultanul Baiazed II şi Domnul Bogdan; Art. 9 al Tractatului dintre Mohamed II şi Vlad V din 1460);

«Luând în privire că religia şi limba noastră au fost paladiul naţionalităţii române;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte ca la viitoarea organizaţie să se iea de bază următorul princip:

«**Religia domnitoare în România este religia ortodoxă a Răsăritului; exerciţiul culturilor celorlalte religii recunoscute va fi liber, însă cu restricţia prevăzută în Capitulaţii.**»

Votanţi: 73. *Pentru* 60 — *Abţineri* 13.—Conform cu Articolul 79 din Regulamentul Adunării, domnul Vicepreşedinte declară că *Adunarea a încuviinţat.*

In Ședința XI din 25 Octemvrie domnul *Petru Mavrogheni* cetește Raportul asupra Punctului 4 din șirul de Cestiuni generale: — *Organizarea Puterei armate naționale în privirea sistemului de apărare a Principatelor.*

«Luând în privire Art. 26 al Tractatului de Paris în cuprindere: «că Prin-«cipatele vor aveà o putere armată națională, organizată spre a mănțineà «siguranța din lăuntru și spre a asigurà acea a hotarelor»;

«Luând în privire că prin acest Articol s'a asigurat Principatelor vechiul lor drept de a aveà o putere armată națională, și prin urmare că pacea, prosperitatea și chiar viitorul Principatelor sunt interesate ca cestia aceasta să fie bine definită și hotărîtă;

«Ca Principatele să constitueze un teritor neutru, conform cu spiritul Tractatului din 30 Martie; și ca armata lor să fie întrebuințată numai la apărarea teritoriului și a siguranței lor din lăuntru;

«Luând în privire că între dorințele rostite de Adunare în a șeptea a ei ședință, se cuprinde și neutralitatea teritorului Principatelor, dorință întemeiată pe convingerea Adunărei, că Puterile, a cărora generozitate a luat Principatele Române subt puternicul lor scut, le vor garantì și acest princip, dela care în mare parte atârnă tot viitorul lor;

«Luând în privire că sistemul de apărare trebue să se organizeze mai ales cu privire către neutralitatea ce dorim;

«Că Principatele nu pretind, nici pot pretinde a aveà o armată de năvălire, o armată ce le-ar da fața unei puteri agresive, și că totul ce ele doresc este o organizare menită a le conservà și a le asigurà o existență pacinică;

«Luând în privire că împlinirea acestei dorințe cere ca organizarea puterei noastre armate să fie deplină în toate privințele;

«Că poziția teritorială cere ca organizarea puterei armate naționale să fie neapărat îmbinată pe un sistem de apărare comună a Principatelor;

«Luând în privire că una din cele dintâi condiții pentru apărarea unei țări despre năvăliri din afară, mai ales când aceasta nu ar puteà dispune de oștiri numeroase, este înființarea de cetăți;

«Că fireasca urmare a dreptului garantat Principatelor prin Art. 26 din Tractatul de Paris este și dreptul lor de a înființà liber *Cetăți de apărare* în numărul trebuitor și pe la cele mai importante puncturi strategice, și că paza cetăților ce ele vor rădicà să fie totdeauna încredințată **numai** puterei armate naționale;

«Luând în privire că organizarea armatei trebue să se facă așà, ca în caz de năvălire, Principatele Unite să poată înfățoșà o putere în destul de însemnată, măcar pentru vremelnica oprire a unei armate agresive, fără ca tot-

odată în vreme de pace populaţia ţărei şi finanţele Statului să fie apăsate prin ţinerea în picioare a unei armate mai presus de a lor putere;

«Luând în privire că Art. 26 din Tractatul de Paris mai zice că: «nu se «va puteà face nici o împiedecare măsurilor extraordinare de apărare ce «Principatele, în înţelegere cu Inalta Poartă, ar luà spre respingerea a orice «năvăliri străine»; şi prin urmare că acest Articol priveşte numai năvălirile ce s'ar face asupra teritoriului **Principatelor;**

«Luând în sfârşit în privire, că Principatele se bucură şi astăzi de dreptul de a aveà o putere armată naţională;

«Pe temeiul Art. 26 din Tractatul de Paris;

«Pe temeiul dreptului ce Principatele exercitează şi astăzi;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte ca la viitoarea organizaţie să se iea de bază următorul princip:

«1. Puterea armată naţională se va organizà în privirea neutralităţii şi a sistemului de apărare a Principatelor Unite, şi ca în caz de năvălire să poată cu lesnire înfăţoşà o putere îndestulătoare.

«2. Recunoaşterea dreptului Principatelor de a puteà înfiinţà Cetăţi de apărare.

«3. In nici nn chip şi în nici o vreme aceste Cetăţi nu vor puteà fi ocupate decât de oşti naţionale ale Principatelor.

«4. In nici un caz oştile Principatelor nu se vor intrebuinţà decât în apărarea pământului lor.»

«Votanţi: 70 — *Pentru* 70. — Iar *contra* n'a fost nimenea.

*

In *Şedinţa XII* din 29 Octomvrie, domnul *Vasile Mălinescu* ceteşte raportul său asupra Punctului 7 din şirul de Cestiuni generale: — *Egalitatea înaintea Legii, Accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcţiile Statului, Aşezarea dreaptă şi generală a contribuţiilor, Supunerea tuturor la conscripţia militară.*

«Se păşeşte la votarea şi înscrierea următoarei încheieri: Astăzi, anul 1857, luna Octomvrie în 29 zile:

«Luând aminte că legile unui Stat sunt sufletul său, că dela principiile cari predomnesc la alcătuirea legilor atârnă vieaţa, puterea şi propăşirea naţiilor;

«Luând aminte că singurul mijloc de a vindecà ranele, de cari pătimeşte astăzi ţara, este aşezarea unor legiuiri înţelepte, îmbinând **datinele vechi, trebuinţele de faţă şi cererile veacului;**

«Luând aminte că respectul către legi este cea întâie condiţie a trăiniciei lor;

«Că o lege atunci poate fi mai respectată, când, ieşită din sânul naţiei, va aveà deopotrivă pentru toţi aceeaş măsură;

«Că dreptatea cere dar ca toţi să fie egali dinaintea legii.

«Luând aminte că cea mai sfântă datorie a fiecărui este de a contribuì la susţinerea Statului;

«Că după datinele vechi, nimenea nu erà scutit dela nici o îndatorire către Stat;

«Că boierimea abià la 1737, prin hrisovul Domnului Mavrocordat, pentru întâia oară s'a scutit de dajdie şi alte dări către Vistierie;

«Că în urmă, sprijinind sarcinile Statului mai mult numai asupra unor clase, s'au făcut împovărătoare pentru ele;

«Luând aminte că dela dreapta, cupănita aşezare şi repartiţie a contribuţiilor atârnă nu numai prosperitatea materială a unei ţări, dar în parte chiar şi propăşirea ei morală şi intelectuală;

«Că cu dreptul este ca în măsura cum garantează Statul la toţi deopotrivă toate foloasele şi îndemânările, de asemenea cu toţii să se supue dărilor în proporţia averii lor fără deosebire.

«Luând aminte că darea oamenilor la oaste este o îndatorire pentru paza ţărei şi siguranţa fiecărui cetăţean;

«Că precum oastea este menită a apără patria comună, datori sunt cu toţii deopotrivă şi fără deosebire să se supue la conscripţia militară.

«Luând aminte iarăş că eficacitatea legilor atârnă dela stricta lor punere în lucrare;

«Că meritul singur, fără nici un fel de altă consideraţie sau distincţie, trebue în viitor să fie un titlu îndestulător pentru a puteà ajunge la toate funcţiile Statului;

«Că această putinţă trebue a se recunoaşte fiecăruia;

«Că numai prin legiuiri înţelepte şi drepte, naţia română poate înaintà pe calea propăşirii.

«Luând în privire, în sfârşit, că privilegiile de clase trebue a fi desfiinţate;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte a se adoptà la viitoarea organizaţie ca principii fundamentale:

«I. Privilegiile de clase vor fi desfiinţate în România.

«II. Egalitatea tuturor Românilor înaintea legii.

«III. Aşezarea dreaptă şi generală a contribuţiilor în proporţie cu averea fiecăruia fără deosebire.

«IV. Supunerea tuturor la conscripţia militară.

«V. Accesibilitatea pentru toţi Românii la funcţiile Statului.»

Votanţi: 74 — *Pentru* 73. — Iar *contra* n'a fost nimenea. — *Abţineri* 1.

In *şedinţa XIII* din 3, Octomvrie domnul *Vasile Mălinescu* ceteşte raportul său asupra Punctului 8 din şirul de Cestiuni generale: —*Respectul Domiciliului şi al Libertăţii Individuale.*

«Se păşeşte la votarea şi înscrierea următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Octomvrie în 31 zile;

«Luând aminte că pe lângă libertatea conştiinţei şi a opiniei, libertatea individuală şi respectul domiciliului sunt cele mai sfinte drituri cetăţeneşti;

«Luând aminte că respectul domiciliului încă dela anul 1741 este consfinţit în ţară prin reforma Domnului Constantin Mavrocordat;

«Că dela un timp încoace, slăbindu-se toate legămintele legilor, a predomnit arbitrariul;

«Că numai o simplă ordonanţă sau un ordin verbal erà de ajuns spre a lipsì pe oricine, fără deosebire, de libertatea sa individuală şi de a-i călcà domiciliul său;

«Luând aminte că sub scutul legii, fiecare individ în societate trebue să fie asigurat despre pacinica şi liniştita sa petrecere;

«Că orice încălcări asupra dritului altuia sau înfrângeri ale legilor bunei orândueli sunt prevăzute prin legi;

«Că ori pentru ce cazuri sunt menite tribunale şi judecători obşteşti spre cercetarea vinei şi hotărîrea pedepsei fiecui, fără deosebire;

«Luând aminte că oricine ar fi, sau lipsit de libertatea sa individuală, sau i s'ar încălcà domiciliul său, afară de cazurile prevăzute prin legi, şi n'ar fi supus numai judecăţii tribunalelor anume hotărîte, ar fi lăsat în voia arbitrariului;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte şi primeşte ca principii fundamentale la reorganizarea Statului român:

«**1. Respectul domiciliului şi al libertăţii individuale.**

«**2. Supunerea fiecărui numai la judecătorii prevăzuţi prin legi.**

«**3. Comisii sau tribunaluri excepţionale nu se vor puteà înfiinţà în nici un caz.**»

Votanţi: 77. — *Pentru* 68. — *Abţineri* 9.

*

In *Şedinţa XIV* din 4, Noemvrie domnul *Dimitrie Rallet* ceteşte raportul său asupra Punctului 5 din şirul de Cestiuni generale: — *Infiinţarea unei Autorităţi Sinodale Centrale pentru trebile duhovniceşti ale Bisericii Române.*

Se păşeşte la votarea şi înscrierea următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Noemvrie în 4 zile:

«Luând în privire că Capitulaţiile încheiate între Inalta Poartă şi Principatele Române au asigurat acestor ţări toate drepturile cari constituesc suveranitatea Statelor, iar mai ales un Guvern naţional neatârnat şi deplina libertate de legislaţie (Autonomia);

«Că Tractatul de Paris a garantat drepturile Principatelor;

«Că biserica Principatelor a fost totdeauna **neatârnată** (*ἀυτοκέφαλος*), după cum se dovedeşte:

«*a)* Din actul sinodic din Constantinopole din timpul Impăratului Paleologu (mărturisit în Cartea Sinodului Moldovei din 1 Ianuarie 1752), prin care după făgăduinţa ce fiul acelui Impărat dăduse, în trecerea sa prin Moldova, Domnului Alexandru cel Bun, s'a recunoscut şi s'a întărit şi cu hrisoave împărăteşti **neatârnarea Mitropolitului Moldovei;**

«*b)* Din Pravila bisericească (Indreptarea legii — Nomocanon), care şi astăzi este în vigoare, şi care lămurit zice că Mitropoliţii Principatelor nu atârnă nici de Ohrida, nici de Patriarhul de Constantinopole (Nomocanom tipărit în Târgovişte, 1652, faţa 403);

«*c)* din Mărturia Prinţului Dimitrie Cantemir, carele (în «Descrierea Moldovei») arată că «Mitropolitul Moldovei are cu totul deosebită cinste la bi- «serica Răsăritului, pe care alţi Mitropoliţi nu o au, şi măcar că nu are nume «de Patriarh, dar **nu este supus nimănuia»;**

«*d)* Din Fermanul împărătesc din anul 1200 (la încheierea lunii lui Gemazil Ahàr), prin care respingându-se cererea Patriarhului de Constantinopole de a se rândui Mitropolitul Moldovei de către Patriarhie şi soborul ei, anume s'a recunoscut şi s'a întărit neatârnarea Mitropoliei Moldovei de Patriarhie, precum şi drepturile şi obiceiurile ţărei, pe cari se întemeiază această neatârnare;

e) Din Regulamentul Organic al Principatelor, carele asemenea recunoaşte neatârnarea Mitropoliţilor acestor ţări dela Patriarhul de Constantinopole, legiuind în Art. 413 nu numai modul alegerei şi hirotonirei lor, ci şi procedura în cazuri de abateri ale lor, încredinţând jurisdicţia în privirea aceasta numai unui Sinod de Episcopi indigeni **din ambele Principate,** iar în cazuri politice unui Sinod compus de Episcopi şi de mireni;

«Luând în privire că cu toate acestea Patriarhii de Constantinopole şi acum încă se încearcă a jignì neatârnarea chiriarhilor bisericei Principatelor şi de multe ori a exercità **chiar în cauze politice** înrâuriri necuvenite asupra Mitropoliţilor şi prin ei asupra acestor ţări;

«Luând în privire că Unirea Principatelor, cerută de ambele Adunări ad-hoc, trebue să centralizeze şi autoritatea bisericească a acestor ţări, în care religia ortodoxă a Răsăritului este domnitoare;

«Luând în privire că instituţia Sinodului este chiar prescrisă prin Canoanele bisericii noastre, şi s'a şi aplicat în Principate;

«Că această instituţie poate privì numai cauzele şi trebuinţele duhovniceşti, canonice şi disciplinare, şi că hotărîrile Sinodului niciodată nu pot jignì prerogativele Statului, carele totdeauna a avut dritul povăţuirei din afară a bisericii, dritul privigherei, întărirei ş. c. l.;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei rostește dorințele următoare:

«1. Recunoașterea Neatârnării bisericii ortodoxe a Răsăritului din Principatele Unite de orice chiriarhie; păstrându-se însă unitatea credinței cu biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor.

«2. Inființarea unei Autorități Sinodale Centrale pentru trebile duhovnicești, canonice, disciplinare, unde va fi reprezentată și preoțimea de mir a fiecăreia Eparhii.

«3. Nici odinioară și nici într'un chip Mitropoliții sau Episcopii țărei nu vor puteà fi aleși dintre străini sau dintre împământeniți».

Votanți: 79. — *Pentru* 79.

*

In *Ședința XV* din 6 Noemvrie, domnul *Vasile Mălinescu* cetește raportul său asupra Punctului 6 din șirul de Cestiuni generale: — *Despărțirea Puterei executive de cea legislativă.*

Se pășește la votarea și înscrierea următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Noemvrie în 6 zile.

«Luând aminte că prin votul din 7 Octomvrie, Adunarea a adoptat două principuri constitutive ale viitoarei organizații naționale; unul ereditatea, ca bază de autoritate și de ordin, — iar altul reprezentația națională ca bază de libertate și de propășire;

«Luând aminte că prin propunerea cestiei despărțirei Puterei executive de cea legiuitoare, Adunarea a statornicit coexistența fără conflict a acestor două principii;

«Luând aminte că despărțirea Puterei executive de cea legiuitoare este primită și consfințită, ca cea mai puternică garanție a libertății;

«De vreme că îndată ce una dintre aceste două puteri ar concentrà amândouă ale lor funcții, apoi atuncea nu numai că contenește de a fi o putere mărginită, controlată și ponderată, ci mai vârtos se face dela sine o putere absolută;

«Luând aminte că Despărțirea acestor Puteri este primită ca o închezășluire de libertate în toate staturile reprezentative;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește ca la viitoarea organizație a României să se iea de bază următorul princip:

«Puterea executivă și legiuitoare să fie despărțită în România».

Votanți: 76. — *Pentru* 51. — *Contra* 13. — *Abțineri* 12.

*

In *Ședința XVI* din 6 Noemvrie, domnul *Anastasie Panu* cetește raportul său asupra Punctului 2 din șirul de Cestiuni generale: — *Supunerea Străinilor din Principate la jurisdicția țărei.*

Se păşeşte la votarea şi înscrierea următoarei încheieri:

«Străinii se bucură în Principate de privilegii numeroase, a cărora aplicaţie se sprijină pe Tractate (Capitulaţii), încheiate de Inalta Poartă cu Puterile Creştine. Aceste Capitulaţii se pot oare impune Principatelor, sau Puterile contractante au vreun interes de a sprijinì mănţinerea lor?

«Să cercetăm dar cestia de drit şi vom vedeà că Capitulaţiile mai sus zise nu sunt nici decum făcute pentru Principate.

«După Capitulaţiile din anii 1393, 1460, 1511 şi 1634, încheiate de Inalta Poartă cu Principatele Române, aceste ţeri şi-au păstrat un Guvern naţional şi neatârnat şi o deplină libertate de legislaţie. Capitulaţiile dar încheiate, între Imperiul otoman şi Puterile Creştine, n'au putut fi îndatoritoare şi pentru Principate.

«Acturile citate mai sus din anii 1393, 1460, 1511 şi 1634 recunosc Domnilor ţărei dritul de a încheià Tractate Internaţionale. Domnilor ţărei dar se cuvine şi dreptul de a face Convenţii pentru regularea relaţiilor din afară ale ţărei.

«Acest drept Principatele l-au şi exercitat, precum dovedesc Tractatele ce ele au încheiat cu alte Puteri în urma Capitulaţiilor lor cu Inalta Poartă, precum:

«Tractatul lui Mircea, Suveranul României, cu Sigismund, regele Ungariei din 1396;

«Tractatul de alianţă al lui Dan IV cu Corvin, din 1488;

«Tractatul de cvadruplă alianţă tot al lui Dan cu Polonia, Ungaria şi Moldova din 1498;

«Tractatul lui Ştefan, Suveranul Moldovei, cu Polonia, la 1518;

«Tractatul lui Petru Rareş cu Sigismund, din 1527;

«Acel din 1538 August, tot al lui Rareş cu Polonia;

«Al lui Ştefan Lăcustă, din 1539, cu Polonia;

«Tractatul lui Mihaiu Viteazul cu Rudolf, Impăratul Germaniei, din 1598;

«Tractatul lui Mateiu Basarab pentru alianţă ofensivă şi defensivă cu Rákoczy, principele Ardealului, din 1638;

«Tractatul de pace al lui Vasilie Lupu cu Hanul Tătarilor;

«Tractatul lui Petre Şchiopul cu Anglia, din 1588:

«Chiar şi în timpurile mai nouă Principatele au exercitat dritul de a încheià Convenţii cu Staturile megieşite. Aşà spre pildă putem cità:

«Cartelul încheiat cu Austria, la 1838, pentru extrădarea dezertorilor;

«Convenţia încheiată iarăş cu Austria, la 1854, pentru linia telegrafică.

«Necurmatul exerciţiu al suveranităţii de către Principate nu lasă îndoeală

că aplicaţia Capitulaţiilor încheiate de Inalta Poartă cu celelalte Puteri Creştine nu s'a putut întinde şi asupra Principatelor.

«Să trecem acum şi la cestia **„dacă şi în privirea Principatelor Puterile străine ar aveà vreun interes de a ţineà la aplicaţia Capitulaţiilor lor încheiate cu Inalta Poartă“.**

«Capitulaţiile acestea statornicesc mai multe drituri în favoarea supuşilor Statelor Creştine. Aşà se dă consulilor dritul de a aveà gardă, de a exersà jurisdicţia civilă şi criminală, de a reclamà pe supuşii lor căzuţi în robie, de a se da corăbiilor Staturilor Creştine la cazurile trebuincioase ajutorul cuvenit, de a se scutì moştenirile de răşluire cunoscute sub nume de: «droit d'aubaine», de a se asigurà respectul transacţiilor şi mai presus de toate de a se asigurà respectul şi apărarea religiei creştine, precum şi libertatea cultului ei. Staturile Creştine şi-au fost stipulat toate aceste privilegii pentru supuşii lor petrecători în Turcia, **în vederea stării lucrurilor de acolo.** Obiceiurile însă şi legile domnitoare în Principate diferează de acele ale Imperiului Otoman. Deosebita stare a lucrurilor în Principate a făcut dar că aceste Capitulaţii nu numai n'au putut aveà aplicare în toată a lor întindere, dar încă au slujit şi de piedecă guvernelor locale în administraţia ţărei. Aceste Capitulaţii au fost mărginite în aplicarea lor, pentrucă în legile ţărei este necunoscut dritul «d'aubaine», pentrucă străinii nu sunt împiedecaţi de a încheià după voinţa lor transacţii cu Românii, pentrucă legile în vigoare sunt Legile Romane şi Codica comercială a Franţei, pentrucă în Principate există tribunale statornice, pentrucă Principatele n'au avut porturi de resbel, nici marină; pentrucă religia creştină domneşte în ele, pentrucă toate religiile sunt tolerate, şi apoi nici jurisdicţia consulară n'a existat în întinderea cuprinsului Capitulaţiilor, fiindcă Art. 294 din Regulamentul Organic, §§ 46 şi 2009 din Codica civilă şi §§ 17 şi 19 din Codica criminală s'au aplicat totdeauna cu asistenţa chiar oficială a Consulatelor şi cu acea stipulată în Cartelul încheiat de Moldova cu Austria la 1838.

«Aplicarea însă şi aceea câtă s'a putut face a Capitulaţiilor, adică prin intervenirea consulatelor în toate lucrările atingătoare de supuşii lor, a adus cu sine o paralizare în punerea în lucrare a legilor civile şi criminale. Asemenea împrejurări au favorizat apoi emigraţia în Principate a acelor străini fugiţi din ţara lor pentru a scăpà de legile locului naşterii lor şi a se bucurà în Principate de privilegii excluzive.

«Prin urmare Staturile Creştine n'au nici un interes a mănţineà nişte Capitulaţii ce nu sunt aplicabile în Principate şi cari nu aduc decât confuzie şi necontenite conflicte. Din contra, Principatele Române, cari au adoptat legile Europei civilizate, principiile şi tendinţele ei, sunt în dreptate, după

dreptul internaţional, a reclamà foloasele ce alte Staturi creştine îşi acordează între ele.

«Ca o consecinţă chiar a acestui drit internaţional european este şi supunerea străinilor la jurisdicţia Statului, pe al cărui teritoriu petrec, după cum arată şi Watel în cartea sa despre dreptul popoarelor, §§ 101, 102, 103, 105, 108, Cap. VIII, Cartea II.

«Drept acestea dar:

«Luând în privire driturile suverane ce Principatele şi-au păstrat prin Capitulaţiile lor din 1393, 1460—1511 şi 1634, între cari se numără şi dreptul de a regulà relaţiile lor cu Puterile străine prin Convenţii speciale;

«Luând în privire că la un asemenea drept Principatele n'au renunţat nici odinioară, ci mai ales şi după încheiarea Capitulaţiilor lor cu Imperiul otoman l-au exercitat în tot timpul şi la toată ocazia, şi aceasta în deplina conştiinţă a dreptului lor;

«Luând în privire că Capitulaţiile încheiate de Sultani cu Staturile creştinătăţii sunt acturi de suveranitate şi prin urmare obligatorie numai pentru ţările unde ei aveau şi plenitudinea suveranităţii, şi nici cum pentru teritoriile unde ei nu exercitau nici un drit de al suveranităţii; după principiul iuridic, că lucrările dintre doi nu pot jignì pe un al treilea (Kluber, § 144, Martens, § 53);

«Nu mai puţin luând în privire că aplicaţia dispoziţiilor acelor Capitulaţii, străine Principatelor, este necompatibilă cu deosebita stare a lucrurilor şi cu aşezămintele şi obiceiurile acestor ţări;

«Luând în privire că aplicaţia parţială a acelor Capitulaţii nu numai este jignitoare drepturilor Principatelor şi chiar producătoare de abuzuri, ci şi fără nici un interes pentru staturile creştine;

«Luând în privire că una din condiţiile existenţei, a desvălirii şi a stării unui Stat este ca toţi petrecătorii pe teritoriul său să-i respecteze legile lui şi să nu aibă în perspectivă putinţa nepedepsirii;

«Luând în privire că o asemenea supunere a străinilor la jurisdicţia locală a Principatelor este întemeiată şi pe dritul popoarelor, ca o deducţie logică din dreptul secular al acestor ţări de a aveà un guvern naţional şi neatârnat şi nu vatămă driturile celorlalte Staturi;

«Luând, în sfârşit, în privire că, după dritul public, ca şi după acel privat, acel ce întrebuinţează dreptul său, nu vatămă pe nime (Qui jure suo utitur, neminem laedit);

«Apoi Adunarea doreşte:

„Ca străinii petrecători în Principate să fie supuşi jurisdicţiei ţerii fără intervenţia consulatelor“.

Votanţi: 77 — *Pentru* 77 — Iar contra n'a fost niminea.

In *Şedinţa XV din 9 Noemvrie*, d-l *Constantin Hurmuzaki* ceteşte raportul său asupra Punctului 3 din şirul de cestiuni generale : — *Sloboda întemeiere a Legămintelor comerciale ale Principatelor:*

Se păşeşte la votarea şi înscrierea următoarei încheieri :

«Astăzi, anul 1857, luna Noemvrie în 9 zile.

«Luând în privire :

«1. Că bazele existenţei naţionale şi politice a Principatelor Române sunt Capitulaţiile ce ele au încheiat cu Inalta Poartă la 1393, 1460, 1511 şi 1634 ;

«2. Că aceste Capitulaţii au asigurat Principatelor Române un guvern naţional neatârnat, deplina libertate de legislaţie ş. c. l., cu un cuvânt toate drepturile cari compun suveranitatea din lăuntru şi cea din afară ;

«3. Că între drepturile acestea se cuprinde şi dreptul Principatelor de a-şi regulà ele singure interesele şi prin urmare şi relaţiile lor comerciale cu alte staturi ;

«4. Că Principatele Române totdeauna au şi exercitat aceste drepturi şi niciodată n'au fost supuse nici măcar în faptă (de facto) legislaţiei comerciale a Turciei, după cum dovedesc o mulţime de Tractate ce ele au încheiat cu alte Staturi suverane, în şir de mai multe sute de ani, **după** încheierea Capitulaţiilor româno-turceşti, şi anume :

«*a)* Tractatul dintre Ştefan VI Tânărul, Domnul Moldovei, şi Sigismund I, Regele Poloniei, din anul 1518 (1), prin care între altele se stipulează şi următorul Articol despre negoţ :

«Neguţătorilor Voevodului Ştefan din Moldova le va fi slobod şi neoprit «a merge prin ţerile noastre, a neguţătorì şi a exercità trebile lor, plătind «însă dabile la vămile obicinuite şi respectând dritul vechilor emporii sau «depozitorii (entrepôts). Asemenea trebue să fie slobod, neoprit şi deschis şi «neguţătorilor şi supuşilor Poloniei a merge prin Moldova, a neguţătorì şi «a exercità trebile lor, plătind dabile la vămile vechi şi respectând dreptul «vechilor depozitorii». (Dogiel, *Codex diplomaticus Regni Poloniae*, tom. I, pag. 610—613. Ex. archiv. Reg., Lib., 27, n. 22, fol. 284).

«*b)* Tractatul dintre Petru Rareş, Domnul Moldovei, şi Sigismund Regele Poloniei, din 13 Decemvrie 1527, prin care între altele se stipulează libertatea negoţului între Moldova şi Polonia şi se întăresc din cuvânt în cuvânt mai sus citaţii Articoli din Tratatul din 1518.

«*c)* Tratatul dintre Ştefan Voevod, domnul Moldovei şi acelaş rege Sigismund, din 20 Fevruarie 1539, prin care între altele s'au stipulat : «ca ne-

(1) In al şaptelea an după încheierea Capitulaţiei dintre Bogdan, tatăl acestui Ştefan, şi Baiazid II.

«guțătorilor de ambe părțile să le fie slobodă neguțătoria; ca drumurile «din vechime întrebuințate să fie și acum slobode, și ca supușii Poloniei să «nu fie nevoiți a plăti altă vamă decât acea veche». (Dogiel, *Cod. diplom. Regni Poloniae*, tom. I, pag. 617. Ex Archivo Regni).

«*d)* Tractatul de comerț încheiat în 27 August 1588 între Petre Șchiopul, Domnul Moldovei, și Elisabeta, Regina Angliei, a căruia cuprindere este următoarea:

«Noi Petru, din grația lui Dumnezeu Principe al Valahiei și al Moldovei, «facem cunoscut prin aceasta tuturora cărora se cuvine sau se va cuveni, că «am încheiat acest Tractat cu măritul Domn Wiliam Hareborn, Ambasadorul «Prea Strălucitei și Prea Puternicei Doamne, Doamnei Elisabeta, din grația lui «Dumnezeu Regina Angliei, Franciei și Iberniei (Irlandei) pe lângă Serenisimul «și Potentisimul Impărat al Turcilor, în modul următor: adică, că de astăzi «înainte, sudiții și toți neguțătorii Serenității Sale să aibă voie de a petrece «și a umblà prin țara noastră, de a neguțători, de a vinde și de a încheià «contracte, ba încă și a întreprinde și a face toate câte le cere societatea și «folosul comerțului, fără cea mai mică contrazicere sau împiedicare, fără însă «a se călcà dreptul nostru de a luà vamă, adică, că de fiecare lucru în preț «de una sută de galbeni să ne dea trei. Aceasta întărim prin acest așezământ. «Spre mai tare credință am pus sigiliul nostru». (Richard Hakluyt, *The principal navigations voyages, traffics and discoveries of the English Nation*, etc. London 1559. Tom. II, pag. 290).

«*e)* O mulțime de Tractate și Convenții ce Principatele au încheiat mai târziu atât între sine, cât și cu alte Staturi, din cari cităm aici numai pe cele mai nouă, și anume: Convenția dintre Moldova și Valahia din anii 1836 și 1846 pentru unirea vămilor ș. c. l., Convenția pentru înființarea corespondenței telegrafice internaționale dintre Moldova de o parte și Austria, Germania și celelalte Staturi ale Europei, unite în privirea comunicației telegrafice, de altă parte, din 11 Octomvrie 1855.

«Luând în privire:

«1. Că însăș Turcia în totdeauna a recunoscut neatârnarea și autonomia comercială a Principatelor Române, supuind totdeauna chiar și productele turcești, la intrarea lor în Principate, legilor comerciale ale acestor țeri și plății vămii moldo-românești, după cum se dovedește între altele și din «Vama cea mare scoasă din testamentul vămii cel vechiu din 1761» (*Arhiva Românească*, tom. II, pag. 323—346), precum și prin zilnicul și necurmatul exercițiu de astăzi al acestui drept la marginile Principatelor despre Turcia;

«2. Că neatârnarea și autonomia comercială a Principatelor s'a recunoscut și s'a consfințit și de Regulamentul Organic al ambelor Principate, carele cuprinde următoarele dispoziții:

«A) Tarifa vămilor pentru toate productele, lucrurile şi altele ce s'ar scoate din ţară sau s'ar aduce de pământeni sau de **supuşii Inaltei Porţi**, se va hotărî de către obşteasca Obicinuita Adunare, cu întărirea Domnului şi în chipul cel maį folositor pentru ţară (Cap. III, Secţia III, Art. 79, No. III);

«B) Că Principatele Române vor aveà deplina libertate de comerţ;

«Că exportaţia vitelor şi a productelor va fi în veci slobodă peste toate hotarele Principatelor, fără de nici o oprire sau împiedecare (Cap. V., Secţia I, Art. 148);

«Că porturile Principatelor vor fi deschise tuturor bandierelor fără excepţie (tot acolo, Art. 149);

«Că importarea şi exportarea din Moldova şi Valahia şi viceversa este liberă şi scutită de toată vama (tot acolo, Art. 152);

«C) Că în toate trebile neguţătoreşti se vor adunà din Codica de comerţ a Franciei toate dispoziţiile ce pot fi potrivite cu starea lucrurilor din Principate, cari se vor traduce româneşte, spre a servì de regulă în toate trebile neguţătoreşti (Cap. VIII, Art. 318).

«Luând în privire:

«1. Că Principatele Române au şi deplină libertate de navigaţiune cu însuş vasele şi bandierele lor; —libertatea recunoscută de Regulamentul Organic, Cap. V, Secţia I, Art. 150; şi de Hatişeriful Sultanului Mahmud de glorioasă memorie, scris către sfârşitul lunii lui Muharem a anului 1350 (1834) şi pusă în aplicare de către guvernele ambelor Principate prin zilnica slobozire de patente, prin cari se dă «corăbiilor deplină voie de a pluti liber «încărcate şi descărcate cu tot echipajul lor şi de a călătorì pe Marea «Neagră şi pe celelalte mări, şi să rădice bandierele Principatelor pe te«meiul drepturilor acestor ţări, notificate solilor şi Puterilor străine ş. c. l.»;

«2. Că Domnii Principatelor au şi dreptul de a slobozì pasporturi pământenilor ce ar voì să călătorească peste hotar (*Reg. Org.*, Cap. III, Secţia III, No. VIII.);

«3. Că Principatele au şi dreptul postal, în deplina lor autonomie (*Reg. Org.*, Cap. III, Secţia II, Art. 74, No. IX, Secţia III, Art. 79, No. II);

«4. Că Tractatul de Paris a recunoscut în princip că Principatele pot aveà şi au interese comerciale deosebite, şi că ele au dreptate a şi le apărà şi statornicì, singurul scop pentru care le-au recunoscut dreptul de a face parte deopotrivă ca şi celelalte Staturi riverane în Comisia fluvială, chemată de a regulà libertatea navigaţiei Dunărei, cea mai mare cale de comerţ a Principatelor.

«Luând în privire:

«1. Principiile recunoscute de dreptul public:

«*a)* Că o alcătuire dintre doi nu poate vătămà pe un al treilea;

«*b)* Că nimenea nu poate trece către altul mai multe drituri decât are el singur (Nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet);

«*c)* Că un guvern, legat odată printr'un Tractat, nu mai poate face alte Tractate contrare celui dintâiu;

«*d)* Că neputința morală în privirea Tractatelor, a cărora împlinire ar jignì driturile unui al treilea, face Tractatele neîndatoritoare;

«*e)* Că din două Tractate necompatibile, acel mai vechiu trebue să aibă preferința;

«*f)* Că niciodată un Tractat nu poate cuprinde dispoziții contrare drepturilor unui al treilea ş. c. l.

«Şi prin urmare că Capitulațiile şi Convențiile posterioare, vechi şi nouă încheiate între Inalta Poartă şi alte Puteri, nu pot vătămà Capitulațiile anterioare încheiate între Inalta Poartă şi Principatele Române, nici pot fi obligatoare pentru aceste țeri;

«2. Că existența postelor străine în Principate, precum şi împărtăşirea altor Puteri la veniturile postale ale Principatelor nu are nici un temeiu legal;

«3. Că Convenția telegrafică dintre Turcia şi Austria, publicată în luna trecută, care pretinde a trage în cercul ei şi Principatele, este cu atât mai mult o jignire a drepturilor Principatelor, cu cât între aceste Principate şi Austria există Convenții telegrafice încheiate în anul 1855 **deadreptul** (Vezi pag. 208);

«4. Că înrâurirea Ambasadorului Inaltei Porți de lângă Curtea de Viena şi a Comisarului otoman la Comisia fluvială, țintitoare de a paralizà neatârnarea şi de a mărginì dreptul Comisarilor Principatelor Danubiene, mijlocind şi chiar înlocuirea acestora, când ei nu se primesc de a voì a fi simpli ataşați pe lângă Comisarul otoman,—că această înrâurire este o vederată abatere din textul Tractatului de Paris şi o jignire a dreptului recunoscut Principatelor, de a figurà şi a lucrà în acea Comisie cu acelaş titlu şi cu aceleaşi atribuții, ca şi celelalte Staturi riverane.

«Pe temeiul Tractatului de Paris, care a garantat drepturile Principatelor, şi anume deplina libertate de comerț şi de navigație;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte ca: **Puterile garante să binevoească a recunoaşte vechiul şi nepreseriptibilul drept al Principatelor Unite, de a regulà ele singure relațiile lor comerciale cu alte Staturi.**"

Votanți: 64.—*Pentru* 64.

*

In *şedința XVII din 12 Noemvrie* d-l *Constantin Hurmuzaki* a cetit raportul său asupra punctului 1 din şirul de cestiuni generale:—*Indreptarea hotarelor Principatelor prin o Comisie Europeană.*

Se păşeşte la votare prin înscriere a următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Noemvrie în 12 zile.

«Ştiut este că Principatele Române, prin Capitulaţiile lor cu Inalta Poartă, şi-au rezervat toate drepturile cari constituesc suveranitatea Staturilor, după cum mai pe larg s'a lămurit în actul votat de Divanul ad-hoc în 7 Octomvrie a. c., precum şi în încheierile lui, atingătoare de supunerea străinilor din Principate la jurisdicţia ţărei şi de libertatea întemeierii relaţiilor comerciale;

«Că la încheierea acestor Capitulaţii, hotarele Principatelor erau mult mai întinse decât acele de astăzi, după cum dovedesc nenumărabile mărturii istorice;

«Că prin Art. 3 al Capitulaţiei Moldovei din 1511, Inalta Poartă anume **„s'a îndatorit a apără Moldova de toţi acei ce ar puteà să o calce, păzind-o „în starea întru care a fost mai nainte, fără a i se face vreo nelegiuire „sau să sufere ca să i se facă vreodată cea mai mică desbinare sau des„părţire“**;

«Că această îndatorire a Inaltei Porţi s'a înnoit şi prin Capitulaţia din 1634, Art. 5, care zice: **„hotarele Moldovei se vor conservà neatinse în toată a lor întindere“;**

«Că o asemenea îndatorire s'a stipulat şi în favoarea Valahiei prin Art. I al Capitulaţiei din 1460, prin care Inalta Poartă **„se îndatoreşte a protege Principatul Valahiei“;**

«Că şi la Conferinţele dela Carloviţ, unde s'a încheiat Tractatul de pace din 26 Ianuarie 1699, Inalta Poartă a recunoscut formal această îndatorire, prin răspunsul ce ea a dat Austriei şi Poloniei, din care acea dintâi numită Putere cereà întinderea hotarelor ei până în Dunăre, aşà dar Principatele Moldova şi Valahia cu Basarabia, iar cea de pe urmă numită cereà Moldova,—răspuns al căruia cuprindere este următoarea: «că nu poate să le dea «aceste ţări să le fie supuse, fiindcă ele nu s'au luat cu sabia, ci de bună-«voie s'au pus sub protecţia Turciei şi prin urmare sunt libere.»

«Că şi Austria a recunoscut aceasta la Conferinţele dela Passaroviţ, unde s'a încheiat Tractatul de pace din 21 Iulie 1718, şi unde numita Putere motivà înnoita ei cerere de a i se da Moldova şi Valahia cu cuvântul, «că Poarta este numai protectrice, iar nu stăpână a Moldovei şi a Valahiei»;

«Lăsând a zice că cu toate acestea, Principatele Române au suferit mari răşluiri şi ştirbiri prin felurite cesii de pământ, făcute de Inalta Poartă, după cum atestează **între altele** şi depeşa circulară a E. S. Ministrului Intereselor străine al Franciei, din 23 Maiu 1855, depeşa care, recunoscând Capitu-

lațiile Principatelor, zice «că Moldova a pierdut jumătate din teritoriul ce li «s'a fost garantat de către Sultani» ;

«Dar fiindcă, în urma acestor cesii, Principatele Române au mai pierdut însemnătoare câtimi de pământ prin **necontenite împresurări**, cărora hotarele lor au fost și sunt și astăzi expuse, după cum se vede chiar din nota E. Sale domnului Baron de Koller, solul Austriei pe lângă Inalta Poartă, din 12 Octomvrie 1855, adresată E. S. Fuad Pașa, atuncea Ministrul Intereselor străine al Turciei—notă care, **mărturisind că într'adevăr a urmat o nouă împresurare la hotarul Moldovei despre Bucovina,** încredințează «că s'au luat «măsurile trebuincioase **ca linia de demarcație, care s'a înaintit prea mult,** «**să se strămute îndărăt până la direcția ei de mai nainte** (afin que la ligne «de démarcation **trop avansée** fût **reculée jusqu'à sa direction primitive**)»; și

«Luând în privire:

«1. Că Regulamentul Organic al Principatului Moldovei, Cap. IX, Secția VI, Art. 431, a prevăzut atât **împresurările,** cât și modul înlăturării lor, legiuind următoarele: — «Marginea Principatului Moldovei despre Bucovina «și Transilvania, găsindu-se pe alocuri împresurată, **Domnul împreună cu** «**Obșteasca obicinuită Adunare** vor luà în timp cuvenit măsurile trebuin«cioase spre îndreptarea și păzirea **vechilor** hotare» ;

«2. Că prin urmare nu numai după Capitulații, ci și după legea fundamentală a țerii, Principatele **singure** au dreptul de a regulà hotarele lor despre Staturile vecine,—drept de care Principatele totdeauna au făcut cuvenita întrebuințare, după cum dovedesc mai multe Tractate ce ele au făcut cu alte Staturi în **urma** Capitulațiilor lor cu Poarta Otomană,—Tractate din cari aici cităm numai:

«A) Acel dintre Ștefan, numit Lăcustă, Domnul Moldovei, și Sigismund I, Regele Poloniei, din 20 Fevruarie 1530 (28 ani după încheierea întâiei Capitulații dintre Moldova și Turcia), în care anume s'a stipulat, «ca să nu se «înființeze alte margini și hotare decât acele cari au fost statornicite din «vechime între Polonia și Moldova și se află descrise în hotarnice» (Ut non alii fines limitesque terminentur, quam qui fuerunt priscis temporibus inter Regnum et Moldaviam terminati et privilegiis sunt descripti.— Dogiel, *Cod. Diplom. Regni Pol.*, tom. I, pag. 617);

«B) Acel dintre Neagoe Basarab, Domnul Valahiei, și Regele Ioan Zapolia, din 1520, prin care s'au îndreptat și s'au statornicit hotarele între Valahia și Transilvania ;

«3. Că prin urmare toate hotărîturile, câte nu s'au stipulat **deadreptul** între Principate, cari singure au fost și sunt competinte de a regulà interesele lor, și între Staturile vecine, nu pot fi valabile, necum obligatoare pentru Principate, după următoarele principii ale dreptului public:

«A) o alcătuire dintre doi nu poate vătămà pe un al treilea;

«B) un lucru al meu nu poate deveni lucrul altuia fără învoirea mea (id quod nostrum est, sine facto nostro, ad alium transferri non potest);

«C) Aceea ce la început a fost nevalabil, prin curgere de timp nu se poate face valabil (quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere);

«4. Că afară de aceasta, toate hotărîturile, câte au urmat **după** înființarea Regulamentului Organic încoace, precum şi acele cari, provocate prin nouă impresurări, astăzi se pun în lucrare, nu pot avea putere legală, pentrucă ele s'au făcut şi se fac **fără intrevenirea Obşteştei obicinuitei Adunări,** fără care nici Domnul stăpânitor, necum un Guvern provizor, nu este în dreptate de a face vreo dispoziţie în chestia aceasta;

«5. Că Tractatul de Paris din 30 Martie 1856, Art. 22 şi 25, a pus Principatele Române şi drepturile lor sub garanţia colectivă a tuturor Puterilor, cari au subscris acest mare act al secolului nostru;

«6. Că prin urmare din ziua publicării Tratatului de Paris, Principatele şi drepturile lor (între cari se cuprinde şi **neatârnarea** unui guvern naţional şi autonom) nu mai pot suferi nici un fel de jignire sau ştirbire;

«7. Că cu toate acestea, mai multe împresurări asupra teritoriului Moldovei, la hotarele ei despre Bucovina şi Transilvania, s'au făcut în aceşti de pe **urmă doi ani,** când Principatele Române se aflau ocupate prin oastea austriacă, sau cu alte cuvinte, când Principatele se găsiau acum puse sub garanţia colectivă a Puterilor, cari au subscris Tractatul de Paris;

«8. Că şi astăzi se pune în lucrare modul hotărîturilor de mai nainte, un mod carele este nu numai contrar drepturilor Principatelor şi literei legii fundamentale, ci încă în stare de a zădărnici şi stipulaţiile Tractatului de Paris, carele puind Principatele Române sub garanţia colectivă a Europei, chiar prin aceasta a garantat şi **integritatea** teritoriului Principatelor; şi în sfârşit

«Luând în privire că rectificarea hotarelor prin Comisii Europeane este o măsură adoptată odată de Congresul de Paris şi singura în stare de a insuflà încredere şi liniştire:

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte **ca Puterile garante, recunoscând vechiul şi neprescriptibilul drept al Principatelor de a regulà ele singure hotarele lor despre staturile vecine, să binevoească a încuviinţà totodată îndreptarea hotarelor Principatelor Unite prin o Comisie Europeană.**"

Votanţi 79. — *Pentru* 79.

*

In *Şedinţa XVII* din 12 Noemvrie d-l *Mihail Kogălniceanu* ceteşte asupra Punctului 9 din şirul de Cestiuni generale—*Drepturi politice*

pentru pământenii de orice religie creștină—următorul Proiect de încheiere:

«Luând în privire că marele scop al fiecărei societăți, și cu atâta mai mult al fiecărei nații, trebue să fie desvoltarea sa;

«Că mijlocul cel mai puternic pentru nația română de a ajunge la desvoltarea sa este de a-și concentrà toate elementele, legând prin interesul comun pe toți locuitorii pământeni din Principate;

«Că acest interes comun nu se poate întemeià decât prin statornicirea acelorași îndatoriri și acelorași drituri pentru toți pământenii;

«Luând în privire că supunerea tuturor pământenilor la dări, la conscripția militară și la alte sarcini publice, statornicește egalitatea îndatoririlor pentru toți;

«Luând în privire că egalitatea îndatoririlor reclamă și egalitatea driturilor, princip și adoptat prin recunoașterea egalității înaintea legii;

«Luând în privire că principiul libertății culturilor, adoptat asemenea, nu mai poate face din deosebirea religiei un titlu de excluzie pentru egalitatea driturilor, întrucât apărarea naționalității sau poziția Principatelor, țară eminentă creștină, nu reclamă o excepție provizorie dela acest princip, precum este cazul pentru necreștini;

«Luând în privire că dreptatea, că interesul naționalității, că progresul societății pururea au îndemnat pe Români de a da aceleași drituri celui mai mare număr din pământenii creștini, povățuindu-se de adevărul, că numai atuncea o țară este fericită, când ea este dreaptă pentru toți fiii săi; luând în privire că în România toți fiii săi, uniți prin aceleași îndatoriri și aceleași drepturi, nu pot fi și nu pot purtà decât numele de Român;

. «Luând în privire că dintre driturile ce decurg din egalitatea înaintea legii, cele mai importante și cari mai tare leagă pe om către țara sa sunt driturile politice;

«Luând în privire că de aceste drituri, după vechile noastre instituții, s'au bucurat locuitorii pământeni de orice religie creștină, precum dovedesc analele țerii, actele noastre legislative și mai multe moșii din Principate stăpânite de creștini eterodoxi și mai ales de răzeși catolici;

«Luând în privire că driturile politice pentru toți pământenii și împământeniții de orice religie creștină sunt recunoscute în princip și de Regulamentul Organic, Anexa X, I;

«Luând în privire că acelaș princip s'a și recunoscut de Adunarea ad-hoc, care a primit în sânul ei deputați ori de religie catolică, ori trimiși de alegători eterodoxi;

«Luând în privire că este a da un semn de recunoștință națiilor puter-

nice, cari au luat sub garanţia lor viitorul României, dacă, departe de a mărginì, vom întinde încă driturile pământenilor noştri coreligionari cu acestė naţii;

«Adunarea ad-hoc a Moldaviei doreşte şi primeşte în viitoarea organizaţie a României următoarele principii:

„I. Toţi pământenii de orice religie creştină se vor bucurà dė toate driturile politice, întocmai ca şi toţi pământenii de religia ortodoxă.

II. Impământeniţii, de orice religie creştină, nu vor puteà dobândì drituri politice, întrucât ei nu vor fi primit marea naturalizaţie votată de Adunarea legislativă.“

(Subscrişi) C. Rolla, I. Fotea, D. Cozadini, I. Hrisanti, D. Miclescu, Kogălniceanu, V. Mălinescu.

D-l Secretar A. Panu anunţă că sunt cinci amandamente depuse la biurou şi le dă cetire.

1. *Un amandament subscris de d-l C. Hurmuzachi* şi sprijinit de d-lor Episcopul Filaret Scriban, Episcopul Calinic Miclescu, Iconomul Matcaş, C. Sturdza (Vasluiu), Gr. Vârnav, D. Grigoriu, Chir. Ciocârlie, A. Jiean, D. Cracte, I. Vârlan, N. Canano, C. Morţun, St. Calin, S. Canano:

«Luând în privire:

«I. Că punctul al 9-lea din şirul cestiilor generale presupune existenţa unei legi menite a regulà condiţiile dela cari trebue să atârne exerciţiul drepturilor politice; lege care încă nu există şi trebue a se face de către viitoarea obştească Adunare legislativă; şi

«II. Că punctul al 9-lea din şirul Cestiilor generale stă în strânsă şi nemijlocită relaţie şi cu legea despre indigenat, subscrişii au onoare de a propune înlăturarea acestei cestii, ca una ce este de competinţa viitoarei Adunări legislative.

2. *Un amandament al d-lui Gr. Costachi*, sprijinit de d-nii: N. Iamandi, I. Docan, A. Aslan, A. Cuza:

«Luând aminte că atât prin votul din 7 Oct., prin care s'a rostit dorinţa ca Moştenitorul Şefului Statului să primească religia ortodoxă, precum şi prin acel din 25 Oct. s'a adoptat principiul unei biserici domnitoare, şi că prin urmare elementul religios Adunarea l-a socotit ca un element politic al unităţii naţionale;

«Luând aminte că în toate Staturile Europei, cari au ţinut la unitatea naţională, egalitatea politică a culturilor n'a fost proclamată, până când n'a fost mai întâiu statornicită, prin desvălirea comună şi generală a limbii, a literaturii şi a ideilor morale, unitatea naţională;

«Luând aminte că în Principaturile noastre, eterodoxia este totdeodată şi caracterul deosebitor al naţionalităţilor străine şi că negoţul, meseriile şi

artele libere se exercitează pe la târguri într'o proporţie precumpănitoare de eterodoxi;

«Luând aminte că populaţia comunelor urbane este mai cu seamă chemată a formă statul de mijloc şi a sluji ca legământ de unire a tuturor claselor societăţii;

«Luând aminte că poziţia geografică centrală a Principatelor, precum şi nesfârşitul izvor de bogăţie care el le păstrează, cheamă pe viitor în sânul lor concursul braţelor, capitalurilor şi al luminilor străine, şi că Principatele, departe de a închide calea înrâuririi binefăcătoare a tuturor elementelor de civilizaţie şi de prosperitate publică, doresc mai vârtos introducerea lor, vroind numai a-şi păzi nejignirea unităţii politice;

«Luând aminte însă, că căsătoriile mixte, cari ar fi singurul mijloc al legământului familiilor de deosebite culturi şi prin urmare al elementelor eterogene ale naţiei române, nu sunt după pilda şi a altor Staturi ortodoxe învoite în Principaturi, şi că această cestie, ca prealabilă şi de o fire spirituală, este mai întâiu de competinţa bisericii;

«Apoi subscrişii socot că principul rostit la punctul al 9-lea al şirului de dorinţe trebue amânat la viitoarea Adunare legiuitoare.»

3. *Un amandament al d-lui G. Sturdza*, sprijinit de d-nii: C. Sturdza (Roman), Gr. Suţu, N. Carp, S. Miclescu:

«Luând în privire că Divanul ad-hoc este chemat a rostì dorinţele ţerii;

«Luând în privire că ţara are trebuinţă de întărire, iar nu de slăbire prin introducerea de elemente străine;

«Subscrişii socot de a lor sfântă datorinţă a propune înlăturarea proiectului Comisiei atingător de punctul al 9-lea din şirul de cestii şi a rugà pe Divan să se înlătureze».

4. *Un amandament al d-lui M. Costachi*, sprijinit de d-lor Episcopul Ghenadie Şendre, Arhimandritul N. Scriban, V. Sturdza, Gr. Balş, I. Cantacuzin, M. Jora, P. Brăescu — şi care zice: «religia ortodoxă nu va fi privită în noul Stat al României ca o condiţie neapărată pentru dobândirea drepturilor politice; această facultate se va acordà şi acelor de altă religie creştină, cari ar întrunì şi acele însuşiri legale ce constitue calitatea de Român.»

5. *Un amandament al d-lui Dr. A. Fătu*, sprijinit de d-lor Episcopul Ghenadie Şendre, Arhimandritul Melchisedec, Dr. Costin, V. Nicolau — şi care zice: «Numai Românii şi cei legiuiţi împământeniţi de religia ortodoxă să se bucure de drepturile politice.»

*

Adunarea păşeşte la votarea încheierii următoare, în *Şedinţa XVIII* din 14 Noemvrie:

«Luând în privire:

«1. Că punctul al 9-lea din şirul de cestii generale presupune existenţa unei legi menite a regulà condiţiile, dela cari trebue să atârne exerciţiul drepturilor politice, lege care încă nu există şi trebue a se face de către viitoarea Obştească Adunare legislativă, şi

«2. Că punctul al 9-lea din şirul cestiilor generale stă în strânsă şi nemijlocită relaţie şi cu legea despre indigenat;

«Adunarea încheie:

«*Inlăturarea acestei cestii, ca una ce este de competinţa viitoarei Adunări legislative*».

«*Votanţi* 71. — *Pentru* 39. — *Contra* 31. — *Abţinuţi* 1;

«Subscriu *pentru 39*, şi anume: Prea Sfinţia Sa Părintele Episcop Nectarie Hermeziu, Prea Sfinţia Sa Episcopul Filaret Scriban, Prea Sfinţia Sa Episcopul Calinic Miclescu, Sfinţia Sa Iconomul D. Matcaş, d-lor D. Miclescu, C. Bădărău, Dr. A. Fătu, I. Canano, A. Jiean, St. Calin, D. Grigoriu, C. Morţun, G. Sturdza, C. Sturdza, I. Levărdă, Gr. Vârnav, A. Aslan, D. Cracte, Chir. Ciocârlie, G. Ilie, I. Vârlan, Răd. Sava, Gr. Suţu, V. Neculau, V. Stan, Dr. Costin, N. Carp, S. Miclescu, C. Sturdza (Vasluiu), D. Ghidionescu, N. Bosie, N. Emandi, Pand. Croitoru, Gr. Costachi, Tim. Sacalov, C. Ştiun, I. Roşca, C. Hurmuzachi şi în capul actului Inalt Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit Sofronie Miclescu.

«Subscriu *contra 35*, şi anume: Prea Sfinţia Sa Episcopul Ghenadie Şendre, Prea Cuvioşia Sa Arhimandritul Neofit Scriban, d-lor D. Cozadini, V. Mălinescu, M. Kogălniceanu, G. Masian, D. Savin, Dr. Vârnav, T. sin Pavel, Simion Stanciu, Gr. Balş, M. Jora, V. Zaharia, D. Gheorghiade, C. Ostahi, P. Brăescu, C. Roset. I. a Babei, V. Sturdza, I. Hrisanti, V. Balaiş, C. Iacovachi, I. Olariu, Lasc. Catargiu, I. Fotea, A. Cuza, M. Costachi, N. Catargiu, L. Galiardi, I. Cantacuzin, D. Rallet, A. Panu, P. Mavrogheni, A. Teriachiu, C. Negre.

«Se abţine dela subscriere D. Romov.

«Conform §. 79 din Regulamentul Adunării Prezidentul declară că *Adunarea a încuviinţat* înlăturarea acestei cestiuni ca de competinţa viitoarei Adunări legiuitoare.

*

In *Şedinţa XVIII* din 14 Noemvrie d-l *Dimitrie Miclescu* ceteşte raportul său asupra Punctului 11 din şirul de Cestiuni generale: — *Neatârnarea Puterii Judecătoreşti de administraţie în special.*

Adunarea păşeşte prin înscriere la următoarea încheiere:

«Astăzi, anul 1857, luna Noemvrie în 14 zile.

«Luând în privire că puterea executivă este însărcinată a veghià asupra a două deosebite ramuri de interese: interesul public şi interesul privat; că atât relaţiile între popor şi Stat, cât şi acele între individ cu individ îşi au fiecare legile lor în deosebi;

«Luând în privire că condiţia caracteristică a unui guvernământ bun şi regulat este împărţirea puterii executive în exerciţiul său în două deosebite ordine: administrativ şi judecătoresc, ca organe în cari funcţionează puterea executivă;

«Luând în privire că şi Regulamentul Organic, la începutul Capului VIII, Art. 279, aşează o asemenea împărţire a puterii executive; că prin Articolele 302 şi 318 tot din acest Regulament se recunosc atât principul competinţei respectivelor instanţii judecătoreşti, cât şi acel al neatârnării lor;

«Luând în privire că cea mai mare închezăşluire pentru neatârnarea ramului judecătoresc este inamovibilitatea (neschimbarea) judecătorilor, princip adoptat şi de Regulamentul Organic, Art. 285;

«Luând în privire că Domnitorul, a căruia persoană este sacră şi neviolabilă, trebue să fie mai presus de tot prepusul sau imputarea, că deşi toată dreptatea se face în numele şefului Statului, însă nici dignitatea sa, nici independinţa cerută de autorităţile judecătoreşti nu suferă vreun amestec afară din sânul acestora; că singura prerogativă potrivită cu înalta poziţie a unui Domnitor este aceea citată la Art. 355, adică de a uşurà osânda sau de a iertà pe osândiţii criminalişti;

«Luând în privire experienţa timpurilor din urmă, că puterea curat administrativă, nefiind în destul de despărţită de către acea judecătorească, a dat prilej la multe necuviinţa şi abuzuri;

«Luând în privire că atât Codul procedurii noastre civile, cât şi criminale are nevoie de modificări, spre a se mărginì mai bine neatârnarea ramului judecătoresc şi spre a se garantà prin instituţii cari îi închezăşluesc acea neatârnare;

«Adunarea doreşte ca principii fundamentale la viitoarea reorganizare a României să fie:

«**1. Deplina neatârnare a părţii judecătoreşti de puterea curat administrativă.**

«**2. Inamovibilitatea judecătorilor. Modul se va hotărî prin o lege votată de Adunarea legiuitoare viitoare».**

Votanţi 73.— *Pentru* 73.

*

In *Şedinţa XX* din 20 Noemvrie, se păşeşte la adeverirea prin subscrierea voturilor a următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Noemvrie în 18 zile.

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte ca la viitoarea organizaţie a României să se adopteze următoarele două principii:

«1. **Respectul proprietăţii.**

«2. **Instrucţia publică gratuită şi obligatoare în toate oraşele şi satele».**

«*Votanţi* 67.—*Pentru* 67.

*

In *Şedinţa XX* din 20 Noemvrie D-l *M. Kogălniceanu* ceteşte raportul său asupra Punctului 12 din şirul de Cestiuni generale: —*Responsabilitatea Miniştrilor.*

Se păşeşte la adeverirea voturilor prin înscriere a următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Noemvrie în 20 zile.

«Luând în privire că după vechea lege a ţerii, Adunarea Obştească în âmbele Principate a avut dreptul nu numai de a face legi, dar şi de a trage la răspundere pe marii dregători ai Statului, precum aceasta se dovedeşte prin mai multe hotărîri ale Adunărilor române, şi mai cu deosebire prin hotărîrea sobornicească a Ţerii-Româneşti din anul 1652, aflată în Arhiva Statului din Bucureşti, şi prin care Adunarea a judecat şi a osândit la moarte pe Stroe Vistierul mare, pe Radu din Forcaş, Vistier al doilea, şi pe Tudor Cămăraşul, ca furi banilor ţerii şi ai Domnului;

«Luând în privire că Regulamentul Organic, Art. 133, voind a pune un capăt intervenirii personale şi absolute a Domnitorului în trebile Statului, a înfiinţat Consiliul Ministrilor şi deosebitele Departamente, însărcinate cu povăţuirea ramurilor administraţiei publice;

«Că anexa Q XVIII şi Art. 403 din acestaş Regulament consfinţesc principul **responsabilităţii Ministrilor** şi a tuturor funcţionarilor ţerii;

«Că acestaş Articol 403 face pe funcţionarii Statului răspunzători dinaintea Adunării obşteşti, îndrituită de a aduce la cunoştinţa Şefului Statului toate abaterile ce ar găsi în purtarea acestora şi de a cere pedepsirea lor;

«Luând în privire că această responsabilitate, deşi scrisă în Reglement, nici nu s'a aplict, pentrucă Domnii, în loc de a căută tăria şi temeinicia Guvernului lor în păzirea strictă a legilor şi în iubirea concetăţenilor lor, au preferat de a se pune sub scutul înrâuririlor şi protecţiilor din afară în contra strigătelor şi nemulţumirilor naţiei;

«Că prin însuş aceasta ei au izbutit a sustrage şi pe Ministrii lor dela orice răspundere către ţară;

«Şi că Obşteasca Adunare, slabă, necompletă şi compusă numai de ele-

mente atârnate de Guvern, n'a avut niciodată curajul și puterea de a face întrebuințare de drepturile închezășluite ei prin Reglement;

«Luând în privire că lipsei de responsabilități dela întâiul Ministru până la cel de pe urmă funcționar, fie către Adunare, fie chiar către Guvern, sunt mai cu deosebire a se imputà toate călcările de legi și toate abuzurile, toată lipsa de dignitate națională, toată slăbiciunea și toată nepăsarea pentru drepturile țerii și pentru binele public, pe cari ades ni le-au înfățișat Guvernurile ce dela 1834 și până astăzi s'au succedat în Principate;

«Luând în privire că zădărnicindu-se toată responsabilitatea marilor funcționari către țară, Domnul cele mai multe dăți nu a mai cerut dela Miniștrii săi alte calități, decât acelea de a fi plecați la voințele sale;

«Că și chiar când unii din bărbații de bine au fost chemați a se pune în capul trebilor publice, încă stăruințele lor pentru a lucrà spre folosul țerii au fost paralizate sau prin lipsa de omogenitate cu ceilalți colegi ai lor, sau prin scurta lor petrecere în funcții și mai ales prin pretenția Domnitorului de a fi singurul îndrituit a conduce ocârmuirea și prin urmare de a fi și singurul răspunzător;

«Luând în privire că din cauza lipsei de responsabilitate a Miniștrilor, veniturile Statului, în timpurile normale, în loc de a fi întrebuințate numai întru desvoltarea națională, morală și materială a țerii, s'au risipit cea mai mare parte în zadarnice sau nelegiuite cheltueli, ori în folosuri particulare, ascunse sub deosebite numiri de dări în întrepriză, de răsplătiri publice, de despăgubiri și tot felul de transacții neiertate;

«Luând în privire că lipsa de responsabilitate este cauza principală că administrația publică, în loc să fie energicul agent al propășirii și organul legalității, în loc să privigheze la apărarea vieții, onoarei și proprietății cetățenilor, în loc să contribue la mulțumirea și bunăstarea nației, n'a lucrat decât spre a face nesigure temeliile cele mari ale fiecărei societăți;

«Că ea este cauza că administrația înaltă, centralizând în mânile sale toate trebile mari și mici, a paralizat toată sfera de acție și neatârnarea magistraților municipali, a tratat veniturile orașelor ca și veniturile Statului, și așà a înădușit toată vieața municipală, atât de neapărată spre a deșteptà interesul populațiilor pentru lucrul public;

«Luând în privire că lipsa de responsabilitate este cazua că partea judecătorească, în loc să fie organul legii și păstrătoarea drepturilor și a averii catățenilor și prin urmare să fie o putere neatârnată și respectată și de Guvern și de țară, a devenit un corp de funcționari direcți ai Domnului, supuși nu la legi, ci la ordinele acestuia;

«Că ea este cauza puterii extralegale, ce unii din Miniștrii dreptății și-au însușit, prin simple raporturi către Domn, ba și chiar prin simple apostile

de a anulà hotărîri judecătoreşti, prin răstălmăciri şi necompetente ordine de a pune în îndoeală şi în nesiguranţă tot ce este mai sfânt în lume: **proprietatea,** şi chiar de a sfărâmà deadreptul legiuiri întregi şi însuş stipulaţii din Codicele civile şi penale;

«Luând în privire că lipsa de responsabilitate este cauza că oştirea naţională n'a căpătat decât o părelnică desvoltare, în potrivire cu marile venituri ce i se destinează prin bugetul ţerii;

«Că ea este cauza că ades demnitatea uniformei şi onoarea steagului naţional s'au sacrificat interesurilor străine;

«Luând în privire că din lipsa de responsabilitate, averile bisericeşti menite mai cu deosebire pentru folosinţa publică, şi fonduri şi venituri s'au risipit, cele întâi ori prin neapărarea lor despre pretenţiile acolisitorilor megieşi, ori prin nelegiuite şi păgubitoare schimburi; iar cele al doilea prin întrebuinţarea lor în cheltueli cu totul nepotrivite cu menirea lor, lăsându-se în părăsire îmbunătăţirea morală şi materială a clerului, mai ales a celui de mir, şi nepurtându-se vreo grijă nici pentru zidirea, nici pentru gătirea, ba nici pentru păstrarea lăcaşurilor religioase, precum triste martore sunt ruinele catedralei din Iaşi şi ale Episcopiei de Roman;

«Luând în privire că lipsa de responsabilitate este cauza puţinului progres ce, cu toate marile venituri, a făcut instrucţia publică, mărginită fiind aceasta în câtevà şcoale necomplete prin oraşe, şi neluându-se încă până astăzi cea mai mică măsură pentru desvoltarea intelectuală a populaţiei săteşti, lăsată în întunerec;

«Luând în privire că din lipsa de responsabilitate, lucrările publice, atât de neapărate spre desvoltarea bogăţiilor noastre naţionale, n'au produs nici un rezultat, afară decât câtevà şosele, cu toată însemnătatea capitalelor de bani şi de muncă, ce pentru aceasta s'au pus la dispoziţia Guvernului;

«Luând în privire că numai lipsei de responsabilitate se pot cu drept cuvânt imputà abuzurile de putere, însuşirile de atribuţii necompetente şi actele arbitrare ale deosebitelor Departamente, şi din cari au rezultat obşteasca nemulţumire, necontenitele tânguiri şi opoziţii ce s'au ridicat în ţară în contra tuturor guvernelor, chiar şi când acestea voiau a face binele, abuzuri şi tânguiri cari au provocat mijlocirile la înrâuririle şi intervenirile străine, şi din cari apoi a rezultat şi călcarea autonomiei Principatelor;

«Luând în privire, în sfârşit, că responsabilitatea Ministrilor este singurul chip:

«Pentru a pune un capăt relelor trecutului, pentru a statornicì în România un Guvern tare, drept şi nepărtinitor, pentru care progresul să fie o lege;

«Pentru a impune şi ocârmuitorilor şi ocârmuiţilor respectul legalităţii;

«Pentru a da însuş Domnului o putere spre a se împotrivì la cererile şi înrâuririle din afară;

«Pentru a pune pe Domnitor mai presus de tânguiri, de patimi şi de luptele partidelor, şi aşà a-l face neviolabil;

«Pentru ca Ministrii să se privească şi să ocârmuească ca funcţionari ai ţerii, iar nu ca instrumente oarbe ale voinţei Domnitorului;

«Pentru a face ca în viitor demnitatea şi drepturile naţiei să nu mai fie sacrificate la toate interesele, pretenţiile şi înrâuririle străine;

«In sfârşit pentru ca autonomia României să fie un mare şi sfânt adevăr;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte şi primeşte la viitoarea organizaţie a României următoarele baze fundamentale:

«I. Responsabilitatea Ministrilor înaintea Adunării generale.

«II. O lege specială votată de Adunare în cea întâi sesie va statornicì tribunalul însărcint cu judecarea Ministrilor puşi în acuzaţie de Adunare.

«III. Ministrii osândiţi, în nici într'un caz, nu vor puteà fi iertaţi de Şeful Statului».

Votanţi 71. — *Pentru* 71.

*

In *Şedinţa XXII* din 26 Noemvrie, d-l *M. Kogălniceanu* ceteşte raportul său asupra *Regulării Tributului către Inalta Poartă.*

Adunarea, după ce iea raportul în discuţiune, îl primeşte şi păşeşte la adunarea votului prin următoarea încheiere:

«Anul 1857, luna Noemvrie 26 zile.

«Luând în privire că prin vechile Capitulaţii pentru **protecţia** garantată de glorioşii Padişahi otomani Principatelor Române, acestea s'au îndatorit la o **dare anuală** (redevance annuelle), şi anume Valahia cu 3.000 bani roşii sau galbeni, sporit apoi la 10.000 bani roşii, şi Moldavia cu 4.000 galbeni sub nume de **peşcheş**;

«Luând în privire că această dare n'a ridicat Principatelor suveranitatea lor, pentrucă după dritul gintelor un stat, întru cât îşi păstrează neatârnarea Guvernului, poate pentru siguranţa sa a se pune sub protecţia unui alt Stat, şi chiar a-i plătì şi un tribut, fără ca prin aceasta să piardă cevà din suveranitatea sa, precum însăş istoria otomană ne dovedeşte, că Staturi creştine cu mult mai puternice decât Principatele au plătit Turciei tributuri mult mai mari, fără ca prin aceasta ele să fi contenit de a fi Staturi suverane ale Europei;

«Luând în privire că darea anuală, contractată de Valahia la sfârşitul secolului al XIV-lea şi de Moldova la începutul secolului XVI, deşì în urma

timpurilor şi a lovirei Capitulaţiilor necontenit a sporit, însă Principatele pururea ori s'au împotrivit, ori au protestat în contra jignirii făcute drepturilor lor, precum dovedesc:

«a) Retragerea din Domnie a lui Petru Şchiopul al Moldaviei (1591), carele, zic analele, văzând că Turcia voià a sporì darea până la suma de 10.000 galbeni, preferă a-şi părăşì tronul şi ţara, decât să se facă dela el un asemenea început;

«b) Lungile lupte ale lui Mihaiu Viteazul, ale lui Aron Vodă şi ale atâtor alţi Domni din Moldova şi din Valahia, întreprinse numai spre a apără Capitulaţiile ţerilor;

«c) Tractatele încheiate în 1710 şi 1711 de Domnii Brâncoveanu şi Cantemir cu Petru cel Mare şi pe cari, istoria este martoră, aceşti Domni le-au încheiat numai pentrucă Principatele se vedeau ameninţate de a fi prefăcute în paşalâcuri;

«d) Petiţia Adunărei generale din Valahia, adresată în 16 Martie 1718 Imperatorului Germaniei, şi rugându-se ca, la încheierea păcei cu Turcia, tributul să se reducă, după cum erà din vechiu, desfiinţându-se adaosul impus cu sila în timpul Domnului Brâncoveanu;

«Luând în privire că după pacea dela Prut şi după punerea Domnilor străini în capul Principatelor, precum în mai multe alte condiţii, asemenea şi în privirea dărei Principatelor, nu s'au mai păzit stipulaţiile Capitulaţiilor, ci necontenit s'au sporit şi s'au îmmulţit dările băneşti sub deosebite numiri de **haraciu, baeram peşcheş, rachibia, idighe, emfiemucatesi, mucarel** şi multe altele, afară de darea de producturi, vite, cherestea, salahori, afară de multe şi nenumărate daruri silite, plătite Hanului de Crâm, Sultanului de Bugeac, Vizirului, Paşilor dela Sarhaturi şi la toţi puternicii, cari absorbiau toate veniturile, toate mijloacele ţărei;

«Luând în privire că aceste nesfârşite dări au motivat mijlocirile Românilor la protecţia Puterilor creştine, Rusia şi Austria;

«Că aceste tânguiri au îndemnat pe Curtea Rusiei să stipuleze în Articolul XVI, punctul 8, al Tractatului de Cuciuc-Cainargi (17 Iulie 1774), reducerea dărei Principatelor, plătită aceasta la comisari trimişi numai din cinci în cinci ani, şi reaşezarea âmbelor ţări în toate folosurile, de cari ele se bucurau în timpul lui Mohamed IV (1648—1687);

«Că cu toate stipulaţiile, dările urmând în sporirea lor, trimisul Curţii Rusiei şi internunciul Austriei, întemeindu-se pe Tractatul de Cainargi şi pe Convenţia de Biuclu-Cavac, au dobândit dela Poarta Otomană senedul din 28 Decemvrie 1783 (15 Sefer 1198) şi Hatişeriful dat tot atuncea Domnilor âmbelor ţări, şi prin cari Poarta s'a îndatorit din nou:

«*a*) A reduce darea âmbelor Principate la suma colectivă de 477.444 lei

20 parale, răspunsă în tot anul la Constantinopole, şi la o altă sumă sub nume de beiram şi rechiabia şi mărginită în 130.000 lei pentru Valahia şi în 115.000 lei pentru Moldova;

«*b)* A nu mai cere nimica dela Domni pentru ţinerea lor în capul ocârmuirei Principatelor;

«*c)* A nu mai luà nimica nici dela ţară, nici dela Domni la suirea lor pe scaun;

«*d)* A nu învoì paşilor, cadiilor şi altor funcţionari turci de a cere dela Domni sau ţară vreo dare oarecare;

«*e)* A scutì pe Domni de îndatorirea de a trimite daruri Paşilor la intrarea acestora în funcţii;

«*f)* A nu mai trage din Principate provizii şi chersteà decât cu anume plată;

«*g)* A desfiinţà luarea mieilor fără plată şi tocmeală;

«*h)* A nu trimite comisari în Principate decât în cazuri extraordinare, şi a nu-i lăsà să iea dări şi peşcheşuri;

«Luând în privire că aceste îndatoriri nepăzindu-se cu deplinătate, Inalta Poartă, după stăruinţele Rusiei, a mai slobozit şi în 1802 (Gemazil-Achâr 1217) un nou Hatişerif, prin care s'au declarat desfiinţate toate dările în bani şi în producte, câte s'au fost aşezat peste cuprinderea senedului din 1783;

«Luând în privire că deşi prin Art. 5 al Tractatului de Bucureşti ($^{16}/_{28}$ Maiu 1812) şi în urmarea trecerii Basarabiei către Rusia, Inalta Poartă s'a îndatorit a scădeà dările Moldovei în proporţie cu micşorata întindere a ţărei, totuş dările şi darurile silite s'au ţinut în mărimea lor de mai nainte, încât din suma de 1.433.047 lei, ce formà veniturile ţărei în anul 1819, s'au dat Porţii, deosebiţilor Paşi şi altor funcţionari şi trimişi turci, şi pentru deosebite însărcinări din Constantinopole, nu mai puţin decât **opt sute mii de lei,** precum de dovadă slujeşte sama originală a Visteriei din acel an (1 Iunie 1818—31 Maiu 1819), şi când, chiar după senedul din 1783, atuncea când Moldova se întindeà până la Nistru, toate dările trebuiau să se mărginească în suma de 282.944 lei;

«Luând în privire că prin Tractatul de Adrianopole, încheiat în $^{2}/_{14}$ Septemvrie 1829, Inalta Poartă s'a îndatorit ca toate dările, atât în bani, cât şi în natură, la cari erau supuse Principatele, să le reducă într'o singură sumă bănească anual plătită, **şi într'o altă sumă echivalentă dării pe un an, plătită aceasta la fiecare schimbare de Domn,** scutindu-se prin aceasta Principatele de orice dare de producte şi restatornicindu-se în ele vechea libertate de comerţ;

«Şi că prin Tractatul de San-Petersburg (29 Ianuarie 1834), darea anuală pentru ambele Principate s'a hotărît la suma de şase mii pungi, adică trei

milioane lei monetă turcească, care sumă, înscrisă în Regulament sub nume de dare la Inalta Poartă (redevance à la Sublime Porte), s'a plătit fără întrerupere până astăzi;

«Luând în privire că după cea de pe urmă retragere a armiei rosiene din Principate, E. S. Derviş Paşa, Comisarul otoman, prin proclamaţia sa din Septemvrie 1854, adresată locuitorilor ţărei, le-a făgăduit în numele M. S. I. Sultanului păzirea tuturor drepturilor lor ab antiquo;

«Luând în privire că la Conferinţele din Viena, chiar în întâia şedinţă, ţinută în 15 Martie 1855, plenipotenţiarii Franciei şi ai Angliei s'au unit cu principul rostit de Principele Gorciacoff, că desfiinţarea Tractaturilor între Rusia şi Turcia nu puteà, la încheierea păcii, să rădice Principatelor nici unul din foloasele, de cari ele s'au fost bucurat mai înainte;

«Luând în privire că atât în faţa declaraţiei E. S. Derviş Paşa, cât şi a principului adoptat de Conferinţele din Viena, consfinţite amândouă prin Art. 22 din Tractatul de Paris, nici într'un fel nu s'ar puteà luà în consideraţie Art. 6 din protocolul Conferinţelor din Constantinopole, carele se pare a ţintì la o sporire a dărei Principatelor prin cuvintele că «Valahia şi Mol-«davia vor plătì fiecare pe an Guvernului imperial un anume tribut, care se «va hotărî într'o sumă potrivită şi măsurată»;

«Luând în privire că suma hotărîtă prin Tractatul de Adrianopole de a se da Inaltei Porţi la fiecare Domnie nouă este nu numai contrară cuprinderei vechilor Capitulaţii, dară şi se pare a fi o răsplătire (une prime) pentru fiecare schimbare de Domn, când Principatele mai ales au trebuinţă de un Guvern statornic şi permanent;

«In conformitate cu dorinţele rostite în şedinţa din 7 Octomvrie, Adunarea ad-hoc a Moldovei doreşte ca: **mărinimoasele Puteri garante să binevoească a hotărî chestia dării Principatelor către Inalta Poartă într'un chip potrivit cu necontestabilul lor drept.**"

Au votat **pentru** unanimitatea de 78 votanţi.

*

In *Şedinţa XXVI* din 13 Decemvrie, d-l *Constantin Hurmuzaki* ceteşte raportul său asupra—*Regulărei Fruntariilor, Navigaţiunii şi Comerţului pe Dunăre.*

Adunarea încuviinţează propunerea făcută prin raport şi păşeşte la adeverirea votului prin înscriere asupra următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Decemvrie în 13 zile.

«Ştiut este:

«I. Că Principatele Moldova şi Valahia, nu numai în timpurile vechi,

ci și în urma Capitulațiilor ce ele au încheiat cu Imperiul Otoman, se întindeau de âmbe părțile Dunărei până la Marea Neagră;

«Acest fact istoric se dovedește între altele:

«*a)* Prin titlurile lui Mircea Vodă, Domnul Valahiei, carele a încheiat cea dintâie Capitulație cu Turcia, titluri între cari se cuprindeau și următoarele: Stăpânitor al țărilor din amândouă părțile Dunărei până la Marea Neagră, al cetății Drista (Silistria), Despot al Dobrogei ș. c. l.

«*b)* Prin Tractatul dintre Sigismund, Regele Romanilor, al Ungariei ș. c. l. și Vladislau, Regele Poloniei, din 15 Martie 1412, despre modul cum să se împartă între ei vecinicul pom de discordie—Moldova—, la întâmplare când Alexandru, Domnul acelui Principat, nu le-ar da ajutor în contra Turcilor. Tractatul acesta stipulează între altele, că din teritoriul Moldovei, acel dintre Prut și Marea Neagră, jumătate, împreună cu **cetatea Chilia**, să se dea lui Sigismund, iar cealaltă jumătate, împreună cu **cetatea Achermanul,** lui Vladislau;

«*c)* Prin mărturia lui Enea Silvie în Istoria Europei: Despre Ungaria (Cap. I, II, VI), carele zice că Valahia (Moldova), începând dela Ardeal, se întinde până la Marea Neagră («a Transilvanis incipiens, usque ed Euxinum protensa pelagus»);

«*d)* Prin mărturia Vornicului Ureche (în Analele Moldovei, pag. 98), care încredințează că hotarul Moldovei se întindeà până la Nistru și până la Mare;

«*e)* Prin mai multe hrisoave domnești, cari arată că Domnii Moldovei, între alte titluri, aveau și acel de «stăpânitori dela plaiuri până la mare»;

«*f)* Prin mărturia Prințului Dimitrie Cantemir (în «Descrierea Moldovei», ed. germană, pag. 39), carele încredințează că despre amiazăzi hotarul Moldovei s'a întins totdeauna până în Dunăre, iar despre răsărit până în Marea Neagră;

«*g)* Prin hărțile geografice cele vechi și chiar acele din secolul al XVIII-lea, în cari Marea Neagră, începând dela Acherman până la gurile Dunărei, și anume până la aceea a Sf. Gheorghe, se numește **Marea Moldovei** (le Pont-Euxin dela Moldavie);

«II. **Că Basarabia formà a treia parte a Principatului Moldovei și cuprindeà în sine ținuturile Bugeacului, Ismailului, Achermanului și Chiliei;**

«III. **Că prin urmare și acea parte din Basarabia, care se află între brațurile Dunărei, și anume între acel al Chiliei și acel al Sf. Gheorghe, și se întinde până la Marea Neagră, a fost proprietate necontestabilă a Principatului Moldovei;**

«Adevărul acesta se dovedește:

«*a)* Prin situația cetății moldovenești **Chilia veche** (Eski Kilia), după cum mărturisesc ruinele cari se află **în lăuntrul** Deltei, într'o depărtare însem-

nătoare dela malul drept al braţului Dunărei, numit al Chiliei, aproape de gura acelui râu, şi care **stăpânià tot teritoriul din cuprinsul Deltei;**

«*b)* Prin **numirile româneşti** ale mai multor locuri, pârae, văi, lacuri, insule, ş. a. din cuprinsul Deltei, numiri cari şi până astăzi s'au conservat, deşi teritoriul pe care ele se află, după stipulaţiunile Tractatelor ruso-turceşti dela Bucureşti şi Adrianopole, au rămas nelocuite. Din numărul acestor numiri însemnăm aici numai următoarele:

«**Intre braţul Chiliei şi braţul Sulinei:** Insulele Ioneşti, Balta Dracului, lacurile Păscariului, Tătarul mare, Tătarul mic, Lunga, Piperiu, Fortuna, Boldu, Tăslăneşti, Roşca, Babele;

«**Intre braţul Sulinei şi braţul Sf. Gheorghe:** Lacurile Dragulinul mare, Dragulinul mic, Vălenii mari, Vălenii mici, Lumina, Porcul, Porculeţul, Lacul lui Isac, Isăcelul, Roşulea, Roşuleţul, Bivolul (în jos de Sulina lângă mare), Bivoleţ, Coliba Pescarilor, Obrotenii, Lacul Brumei, Coliba Ţuţuenilor;

«*c)* Prin nenumerabile acte de stăpânire, exercitate de către Domnii Moldovei, din cari aici amintim numai următoarele: Cesia prin care Petru Vodă, Domnul Moldovei, a dat cetatea Chiliei Ungurilor (1448), pentru ajutorul ce i-au dat la alungarea lui Roman Voevod de pe tronul Moldovei; ajutorul dat de Mohamed II, **aliatul lui Ştefan cel Mare**, la 1462, spre a luà prin asedie cetatea Chilia veche din stăpânirea Ungurilor; luarea cetăţilor Chilia şi Acherman de către Ştefan cel Mare prin asalt; rânduirea de pârcălabi din partea lui în aceste cetăţi; rezidirea şi întocmirea acestor cetăţi de către el; ospitalitatea dată în anul 1475 de cetatea Chiliei tinerilor Genuezi, cari robiţi la luarea Cafei şi duşi la Constantinopole, spre a fi înrolaţi în corpul Ienicerilor, au scăpat în acea cetate moldovenească; arderea cetăţii Chilia de către Moldoveni în Domnia lui Petru Rareş;

d) Prin raportul Divanului Moldovei către Generalul Elem, atuncea comandantul oştirilor ruseşti de ocupaţie din 1769, răspuns care, între altele, cuprinde şi arătarea următoare: «Iar hotarul ţărei Moldovei a fost până în Nistru şi până în Dunăre, întru care se cuprinde Benderul, Cetatea Albă (Acherman), **Chilia,** Smilul (Ismailul), Tomarova (Reni) şi Hotinul, toate cetăţi şi locuri la marginea ţărei;

e) Prin cererea ce deputaţii Moldovei, trimişi la Petersburg în anul 1769, au făcut Impărătesei Ecaterinei în cuprinderea următoare: «Iar când va «binevoì Dumnezeu sântul prin nebiruitele arme ale Impărăţiei Tale a se «supune acele locuri din Nistru până în Dunăre, iarăş ne rugăm, ca locurile «cele ce au fost din vechiu ale Moldovei să nu rămâie cu deosebită stă«pânire, ci iarăş către Domnia Moldovei să fie împreunate, după hotarul «vechiu»;

«IV. **Că Moldova niciodată nu s'a supus Imperiului Otoman prin pu-**

terea armelor, ci de bună voie s'a supus numai sub protecția lui, rezervându-și toate drepturile ce constituesc neatârnarea Staturilor, după cum dovedesc Capitulațiile ei din 1511 și 1634, încheiate în deplină libertate și de atuncea până în zilele noastre necontenit întărite de către Inalta Poartă;

«V. **Că prin Art. 3 al Capitulației din 1511 și prin Art. 5 al Capitulației din 1634, Inalta Poartă s'a îndatorit a apără pe Moldova, acest „PAMÂNT SLOBOD ȘI NESUPUS** (Art. I al Capitulației din 1511), **de toți „cei ce ar puteà să o calce, păzind-o în starea întru care a fost mai „înainte, fără a i se face vreo nelegiuire, sau să sufere ca să i se facă „vreodată cea mai mică desbinare sau despărțire“;**

«VI. **Că prin urmare această îndatorire a Inaltei Porți se întindeà și asupra Deltei Dunărei, care erà o parte întregitoare a Moldovei; căci acel ce s'a îndatorit a apără totul, s'a îndatorit a apără și părțile din cari se compune totul;**

«VII. Că cu toate acestea, Sultanul Soliman la 1538 (adică 27 de ani **după** încheierea Capitulației lui Bogdan cu Baiazid II) a rupt din trupul Moldovei o parte foarte mare, și anume unghiul dintre Marea Neagră, Nistru și Prut, împreună cu cetățile Acherman și Chilia, în cari a pus garnizoane turcești, **și declarând teritoriul rășluit de pământ supus (raiè),** l-a pus sub ascultarea unui Pașă, — urmare cu atât mai contrarie tuturor principiilor dreptății, cu cât cauza ei n'a fost alta decât opunerea lui Petru Rareș de a sporì peșcheșul anual de 4.000 galbeni, stipulat prin Capitulația din 1511, la suma de 10.000 galbeni și a-l preface în bir (tribut);

«VIII. Că afară de aceasta, în anul 1812, prin Art. 4 al Tractatului de pace dela București, Inalta Poartă a cedat Rusiei o parte mare din Moldova, precum și toată Basarabia, împreună cu o parte a Deltei, statornicind că Prutul începând dela locul unde intră în Moldova, până acolo unde se varsă în Dunăre, iar de acolo malul stâng al Dunărei până la Chilia și până unde acest râu se varsă în mare, să fie linia de despărțire a hotarului, însă cu această condiție, ca navigația să urmeze a fi **comună** amânduror staturilor, și ca insulele Dunărei, începând dela Ismail până la Chilia, ca unele ce sunt mai aproape de malul stâng, să fie sub stăpânirea Rusiei;

«IX. Că Inalta Poartă, recunoscând neputința aplicației hotarului stipulat prin Art. 4 al Tractatului dela București, în anul 1817, așà dar în timp de pace, a mai cedat Rusiei și cele două mari insule din preajma Ismailului și a Chiliei, adică restul Deltei dintre brațul Chiliei și acel al Sulinei, după cum atestează Protocolul încheiat în Constantinopole la 21 August 1817 între Inalta Poartă și Ambasadorul Rusiei de lângă ea și întărit prin Art. 2 al Convenției dela Acherman din anul 1826;

«X. Că la 1829, prin Art. 3 al Tractatului dela Adrianopole, Inalta Poartă

a mai cedat Rusiei şi a doua Deltă, dintre braţul Sulinei şi acel al Sf. Gheorghe, care ca parte întregitoare a Moldovei, prin Capitulaţii solemne, mărturisite şi întărite chiar prin acel Tractat (Art. V), a fost încredinţată **protecţiei** Imperiului Otoman;

«Pe lângă acestea luând în privire:

«1. Că Tractatul de Paris, prin Art. 21, a hotărît ca teritoriul cedat de Rusia să fie întrupat în Principatul Moldovei;

«2. Că în teritoriul cedat de Rusia se cuprind şi Deltele Dunărei;

«3. Că mai sus citatul Tratat, prin Art. 22 şi 25, a pus Principatele Române şi drepturile lor, aşà dar şi **intregitatea teritorială a acestor ţări,** sub garanţia tuturor Puterilor cari l-au subscris, şi prin urmare au garantat Principatelor Deltele Dunărei, cari li s'au restituit prin Art. 21 al aceluiaş Tractat;

«4. Că prin Art. 23 al citatului Tractat, Inalta Poartă s'a **îndatorit,** între altele, a **conservà** Principatelor Române şi **deplina libertate de comerţ şi de navigaţie;**

«Luând în privire:

«5. Că art 14 al zisului Tractat a proclamat libertatea Dunărei şi înlăturarea tuturor piedicilor navigaţiei pe ea, şi prin urmare şi libertatea tuturor gurilor ei;

«Luând în privire:

«6. Că cu toate acestea, în urma protocolului Conferinţelor dela Paris din 6 Ianuarie 1857, Inalta Poartă a luat în a ei nemijlocită şi excluzivă stăpânire tot teritoriul cuprins în Deltele Dunărei;

«Luând în privire:

«7. Că modul aplicaţiei de astăzi a acestei măsuri închide cu totul comunicaţia directă a Moldovei cu Marea Neagră; căci braţul Chiliei în a sa întregime face astăzi hotar **numai** în cursul lui dela Ismail până la Chilia şi de acolo **până la Vâlcov,** unde acest braţ se desparte în mai mulţi craci, iar dela Vâlcov înainte şi până la **mare** s'a luat de linie despărţitoare a hotarului cel mai **mic şi mai depărtat** din aceşti craci, şi anume cracul **Gâştei,** carele nu numai nu este navigabil nici măcar pentru bărci mici, ci în timp de vară se poate trece chiar şi pe jos;

«Luând în privire:

«8. Că acest hotar nu numai a condamnat porturile **Reni, Ismailului, Chilia** şi **Vâlcov,** odată atât de înflorite, la neapărată peire, ci încă a pus pe Principatele Române în **totală neputinţă** de a se folosì de binefacerile libertăţii propriului lor râu şi de a exercità dreptul deplinei libertăţi de navigare şi de comerţ ce li s'a garantat prin Tractatul de Paris, după cum se dovedeşte din raporturile autorităţilor militare şi civile ale Principatului Mol-

dovei (vezi pag. 320—321, nota), cari nu lasă cea mai mică îndoeală despre necuviinţele noului hotar şi despre tristele lor urmări;

«Luând în privire:

«9. Că însăş Inalta Poartă a recunoscut prin acte formale, că chiar delimitarea stipulată prin Art. 4 din Tractatul de Bucureşti, prin care ea cedase cu Basarabia şi **jumătate din râul Prutului, precum şi toate insulele cele mici dintre Ismail şi Chilia,** nu se poate aplică, şi că pentru acest cuvânt mai cedând Rusiei în timp de pace — în anul 1817 — şi insulele cele mari din preajma Ismailului şi a Chiliei, cari pururea au făcut parte din teritoriul oraşelor Ismail şi Chilia, servind chiar la mijloacele de vieţuire ale locuitorilor acestor oraşe, ea **de bunăvoie a întins hotarul până în braţul Sulinei;**

«Luând în privire:

«10. Că această neputinţă de aplicaţie, care a motivat în anul 1817 întinderea hotarului până în braţul Sulinei — şi se află descrisă cu atâta lămurire în Art. 2 din Convenţia dela Acherman, — după despărţirea insulelor ce formează întâia Deltă, şi care se află în faţă cu Ismailul şi cu Chilia, de oraşele de cari ele pururea au atârnat, n'au încetat a există şi până astăzi, şi încă într'un grad mult mai mare, fiindcă Moldovei nu s'au înapoiat nici măcar insulele cele mici dintre Ismail şi Chilia, cari s'au fost dat Rusiei în anul 1812 împreună cu Basarabia;

«Luând în privire:

«11. Că motivele cari au servit de bază la regularea hotarelor între Rusia şi Turcia merită a fi luate în cea mai de aproape consideraţie **şi în folosul Moldovei** la aşezarea hotarelor dintre ea şi Turcia, cu atâta mai mult, cu cât este obşteşte ştiut că Moldova până la cedarea Basarabiei de către Inalta Poartă, în anul 1812, a exercitat fără cea mai mică împiedecare sau contestare dreptul liberei plutiri nu numai pe braţul Chiliei în toată a lui întindere, ci şi pe celelalte braţuri ale Dunării, a cărora curăţire până la pacea dela Adrianopole, din 1829, eră încredinţată **numai** pârcălabilor moldoveneşti;

«12. Că chiar prin însuş Hatişeriful M. S. Sultanului din 1774 (anul Egirei 1188 luna Şeval), slobozit Principatelor Române, Inalta Poartă a recunoscut în punctul al IX-lea, că **anaduna,** adică matca Dunărei, trebue să despartă Principatele de Turcia, şi că prin urmare această linie trebue să se întindă până la Marea Neagră, servind de hotar despărţitor între Principate şi Turcia matca cracului principal al Dunărei;

«Luând în privire:

«13. Că Moldova are necontestabilul drept de a reclamă tot teritoriul cedat de Rusia prin Tractatul de Paris, fiindcă, după cum mai sus s'a dovedit, el

a fost şi este proprietatea nealienabilă şi parte intregitoare a acestui Principat, care prin Capitulaţiile sale, puindu-se numai sub protecţia Imperiului Otoman, niciodată n'a renunţat nici la deplina neatârnare a existenţei sale politice şi naţionale, nici la întregitatea teritorială, garantate prin Capitulaţiile încheiate cu Inalta Poartă, şi prin urmare:

«14. Că Principatele Române sunt cu atâta mai mult în dreptate de a cere statornicirea unui hotar **favorabil navigaţiei şi comerţului lor,** aşà dar modificarea hotarului de astăzi, carele le-a luat cu totul puţinţa întrebuinţărei acestor drepturi, garantate de cel mai mare act al secolului nostru;

«15. Că fără insulele cele mari ce sunt în faţă cu Ismailul şi cu Chilia şi cari în 1817 s'au cedat Rusiei, tocmai pentrucă ele erau neapărate pentru aceste oraşe, de cari din vechime au fost atârnate, porturile Ismail, Chilia, şi Vâlcov sunt ameninţate de o deplină ruină, şi în sfârşit:

«16. Că chiar când braţul Sulinei sau al Sf. Gheorghe, după binevoitoarele măsuri ale Europei, s'ar curăţì pentru a servì navigaţiei şi comerţului celui mare, totuş Principatele au neapărată nevoie să fie singure stăpâne pe cracul Chiliei, spre a-l puteà curăţì şi face navigabil pentru comerţul şi plutirea lor specială;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei **doreşte şi roagă pe Puterile garante să binevoească a încuviinţà rectificarea noului hotar dintre Principatele Unite şi Imperiul Otoman prin o Comisie Europeană, conform cu neprescriptibilele drepturi de proprietate, de libertate de navigaţie şi comerţ, garantate Principatelor Române prin Art. 15, 21, 22 şi 23 din Tractatul de Paris.“**

Votează **pentru** unanimitatea de 76 votanţi.

*

In *Sedinţa XXX* din 20 Decemvrie, d-l *Anastasie Panu* ceteşte raportul atingător de *Statornicirea relaţiilor Principatelor cu Puterile garantate, în caz de călcarea drepturilor României.*

Comisiuneà rânduită a prelucrà proiectul de încheiere în privirea noului şir de Cestii de interes general, are onoare a supune binevoitoarei luări aminte a Adunării următorul proiect:

«Luând în privire că încă la Conferinţele dela Viena, în şedinţele din 17 şi 19 Martie 1856, Inaltele Puteri au prevăzut cazul de neînţelegere în privirea drepturilor şi interpretaţiei viitorului act constitutiv al Principatelor Române;

«Luând în privire că Art. 25 al Tractatului de Paris a pus Principatele sub garanţia colectivă a tuturor Puterilor subscriitoare;

«Că prin urmare orice călcare a drepturilor Principatelor, din orice parte ar venì, ar fi contrară stipulațiilor Tractatului;

«Că în asemenea caz, Principatele sunt datoare și îndrituite de a face un apel la nepărtinitoarea și hotărîtoarea intervenție a Puterilor garante;

«Luând în privire că și în viitor pot a se înfățoșà neînțelegeri, cari să ceară intervenția Puterilor garante;

«Luând în privire că pentru ca garanția Puterilor subscriitoare Tractatului de Paris să fie lucrătoare și folositoare pentru Principate, trebue a se da acestora un mijloc regulat și neatârnat, prin carele ele, la orice trebuință, să poată cere și dobândi sprijinul făgăduit;

«Luând în privire că, deși după vechile Capitulații, în puterea cărora Principatele și-au păstrat deplina suveranitate, ele au avut și dritul de a trimite soli și agenți politici și comerciali la Puterile străine și de a primì asemenea dela acestea, drit pe care și în urma Capitulațiilor l-au exercitat mai mult timp; totuș astăzi Principatele sunt reduse de a aveà numai câte un singur agent politic lângă Inalta Poartă;

«Că deși după Art. 403 din Reg. Org., acești agenți trebue să fie numiți numai de către Guvernele locale și dintre pământeni, astăzi însă Trimeșii âmbelor Principate sunt străini și impuși de către Inalta Poartă, și că prin urmare ei sunt departe de a fi reprezentanții Principatelor și de a apără drepturile lor;

«Luând în privire că după noua poziție creată Principatelor prin garanția colectivă a Puterilor subscriitoare Tractatului de Paris, acești agenți nu sunt și nici pot fi îndestulători pentru a reprezentà Principatele și lângă Puterile garante;

«Luând în privire că fără a se hotărî și precizà anume calea legală și permanentă, prin care Principatele, la orice călcare a drepturilor lor, să poată liber reclamà sprijinul Puterilor subscriitoare Tractatului de Paris, garanția acestora n'ar puteà cu deplinătate răspunde la trebuința europeană și la binefăcătoarele cugetări cari au prezidat la înființarea ei;

«Pe temeiul vechilor Capitulații ale Principatelor și al Art. 25 din Tractatul de Paris;

«Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește **ca mărinimoasele Puteri, la viitoarele Conferințe, să binevoească a prevedeà și a statornicì calea prin care Principatele-Unite, la orice călcare a drepturilor lor, din orice parte ar provenì, să poată cere și dobândì puternicul sprijin al marelui Areopag.“**

Adunarea, consultată prin sculare și ședere, adoptează în unanimitate proiectul de încheiere mai sus citat.

*

In *Sedinţa XXXI* din 21 Decemvrie d-l *Mihail Kogălniceanu* ceteşte propunerea Comisiunii de urgenţă, atingătoare de *Cestiunea Legii Electorale.*

Adunarea, consultată prin sculare şi şedere, adoptează în *unanimitate* această propunere cu cele mai vii aclamaţii de **„Vivat Unirea Principatelor“**.

«Se păşeşte la adeverirea votului prin subscrierea următoarei încheieri:

«Astăzi anul 1857, luna Decemvrie în 21 zile.

«Luând în privire că după vechiul obiceiu, pururea în Principatele Române Adunările obşteşti s'au convocat şi au lucrat după legi electorale făcute în ţară şi pentru ţară;

«Luând în privire că convocarea Adunărilor ad-hoc actuale din Iaşi şi Bucureşti, după o lege electorală făcută afară din ţară, a fost o măsură cerută prin un caz cu totul excepţional, dar pe care Principatele, în puterea Autonomiei lor garantate de Tractatul de Paris, nici că pot a dorì de a o mai vedeà reproducându-se;

«Luând în privire că pe cât prin încheierea făcută în şedinţa din 10 Octomvrie, Adunarea, supuindu-se la îndatoririle prescrise ei de Tractatul de Paris, s'a hotărît a păşì la rostirea dorinţelor de interes general, pe atâta ea şi-a făcut rezerva în privirea Autonomiei Principatelor, cât şi a cestiilor cari în urma votului de Unire âmbele ţări surori cer neapărat de a fi desbătute şi votate de adunările întrunite;

«Luând în privire că din toate cestiile, aceea care cere mai neapărat împreună lucrarea âmbelor Adunări, este aceea a **facerei unei legi electorale** pentru viitoarea legislatură a României, şi că întrunirea âmbelor Adunări nu se poate face mai înainte de a se recunoaşte Unirea Principatelor de către Puterile garante, Adunarea ad-hoc din Moldova încheie dorinţele sale prin cel de pe urmă şi neapărat vot.

«După împlinirea marei dorinţe a naţiei române, rostită în unanimitate de Adunările ad-hoc din Iaşi şi din Bucureşti, adică Unirea Principatelor într'un singur Stat şi a lor definitivă constituare, Puterile garante sunt rugate de a încuviinţà, **ca ambele Adunări ad-hoc actuale să se convoace în o singură Adunare**, spre a se elaborà legea electorală pentru viitoarea legislatură a României după principiile rostite mai înainte de Adunare, în privirea constituării acestei legislaturi».

«Subscriu **pentru** în **unanimitate.**

«Conform § 79 din Regulamentul Adunării, d-lui Viceprezidentul declară că **Adunarea a încuviinţat“.**

*

Ședința se suspendează pe o jumătate de oră spre a puteà biuroul deliberà asupra Actului atingător de încheierea lucrărilor Adunării și de recunoștință către Puterile garante.

La redeschiderea ședinței, d-lui *M. Kogălniceanu* cetește următorul act, pe care Adunarea îl votează în unanimitatea de 71 voturi, cu cele mai vii și repețite aclamații de «**Să trăească Puterile Garante! Să trăească Unirea!**»

«Astăzi, anul 1857, luna Decemvrie în 27 zile.

«Astăzi se împlinesc trei luni, de când s'a întrunit Adunarea ad-hoc a Moldovei, convocată în puterea Tractatului de Paris, pentru a rostì dorințele țărei asupra viitoarei organizații a Principatelor Române. Procesele verbale ale ședințelor sale, voturile rostite de ea, unele și altele împărtășite Comisiei Internaționale din București și aduse și la cunoștința publică, sunt cea mai puternică dovadă de patriotism, de respectul pentru legalitate, de prudința și de moderația ce a prezidat în desbaterile Adunării. Pătrunsă de importanța misiei sale, de marile ei datorii, și către binevoitoarele Puteri cari au convocat și către țara care a ales-o, Adunarea, cu toate piedicile ce i s'au înfățoșat, a pășit pe calea însemnată ei de către Tractatul de Paris. Astăzi ea are o nouă datorie de împlinit, aceea de a încheià lucrările sale.

«In adevăr, dacă chiar din început pentru împrejurările din lăuntru misia Adunării erà grea și poziția ei mai mult decât delicată, cu cât mai mult acum această poziție a trebuit să se facă îngrijitoare prin împrejurările din afară.

«Adunarea, în adevăr, chiar din început, nu și-a ascuns greutatea poziției. Ea erà chemată pe de o parte a păstrà în toată întregimea ei autonomia Principatelor, consfințită prin solemnele Capitulații încheiate cu Inalta Poartă, a rostì dorințele nației asupra viitoarei organizații politice, și totodată plecându-se la stipulațiile formale ale Tractatului de Paris, a intrà și în reformele din lăuntru. Insăș această cale înfățoșà mai mult decât greutăți. Pretutindeni o reformă produce nemulțumiri și îngrijiri; cu cât mai mult aceasta a trebuit să se întâmple în Moldova, aflată într'o stare de lucruri cu totul anormală, expusă la toate intrigile din lăuntru și din afară, simțind nevoia de a-și preface, pe lângă organizația politică, și instituțiile sociale, și lipsită de tot mijlocul de publicitate pentru a se puteà luminà opinia publică și combate prejudețele și temerile neîntemeiate răspândite prin răuvoitori. Aceste împrejurări nu puteau decât să îngreuie sarcina Adunării, aflată pe lângă aceasta față în față cu un Guvern provizoriu și, prin însăș natura sa, puțin simpatic misiei ei. Toate acestea trebuiau la tot pasul să îngreueze

calea Adunărei, şi dacă ea a trecut peste toate piedicile, aceasta n'a datorit-o decât încrederei marei majorităţi a concetăţenilor săi, care niciodată nu i-a lipsit, şi prudinţei în care ea s'a silit a restrânge desbaterile sale.

«Răzămându-se pe îndatorirea reciprocă ce Puterile subscriitoare Tractatului de Paris au luat, de a lăsà Principatelor toată libertatea în rostirea dorinţelor lor şi de a aşteptà până la întrunirea Conferinţelor pentru a se exprimà asupra lucrărilor din Iaşi şi din Bucureşti, Adunarea ad-hoc erà dar în tot dreptul să creadă, că pe lângă greutăţile din lăuntru nu i se vor înfăţoşà şi greutăţi din afară. Din nenorocire, în tot timpul lucrărilor sale, Adunarea s'a văzut învinovăţită prin imputări oficiale, că lucrările sale ar fi abătute din calea însemnată de Tractatul de Paris şi că dorinţele sale n'ar fi expresia nici a ţărei, nici a adevăratelor trebuinţe ale populaţiei. Cea de pe urmă notă a Ministerului Otoman, care acuză pe Adunare, ca prelungind şi îndoind agitaţia ce ar existà în Principate, ca putând aduce turburări serioase, ca compusă în cea mai mare parte de oameni cu spiritul exaltat, ca despărţită prin intrigile partidelor; toate acestea pun pe Adunare într'o stare de acuzaţie, despre care ea trebue să se apere, şi îi fac totodată o situaţie din care interesul ţărei îi dictează ca ea să iasă cât se poate mai curând.

«Liniştea publică, care dela o margine până la alta predomneşte în ţară, care într'un singur punct nu s'a turburat, cu toate încercările răuvoitorilor, liniştea care, sperăm în Dumnezeu, nici în viitor nu se va turburà, este cea mai puternică dovadă de puţinele pericole şi agitaţii ce existà în Principate. Cât pentru exaltaţia spiritelor a majorităţii membrilor Adunărei, procesele verbale ale şedinţelor, cuvintele oratorilor textual reproduse şi mai ales voturile date, dovedesc dacă şi încât imputările adresate deputaţilor Moldovei sunt meritate.

«Adunarea, în toată sinceritatea convicţiilor sale, nu crede că a păşit din calea datoriilor sale către Europa, către Inalta Poartă, către ţară! Ea a plecat capul dinaintea stipulaţiilor Tractatului de Paris, ea a protestat şi protestează despre nestrămutata sa voinţă de a respectà în toată întregimea lor drepturile M. S. I. Sultanului, precum ele sunt consfinţite şi precizate prin vechile noastre Capitulaţii cu Imperiul Otoman; ea a apărat cu dignitate, cu moderaţie, dar şi cu energie, drepturile naţiei române, ea a rostit, pe cât a putut, liber şi neîmpiedecat, dorinţele populaţiei pentru viitoarea organizaţie politică şi socială a Principatelor. Insă această datorie, împlinită din partea Adunării, i-a atras imputările de mai sus, cari răspândindu-se în public, a trebuit neapărat să contribue la sporirea fratriilor din ţară, cari formate şi încurajate de deosebiţi aspiranţi la domnie, se folosesc de orice pretext spre a intrigà dară în contra dorinţelor Adunării, în care ei cu drept

cuvânt văd o piedică la realizarea ambiţiei şi a intereselor lor particulare. Europa, care a luat în mânile sale închezăşluirea drepturilor Principatelor, care a stăruit pentru adevărata aplicaţie a Tractatului de Paris, va judecà dacă învinovăţirile din afară făcute Adunărei au fost şi sunt meritate şi dacă acestea au putut a-i înlesnì misia mai mult decât grea.

«Deputaţii deosebitelor clase ale Moldovei, înainte însă de a pune un capăt lucrărilor lor, sunt datori de a sfârşì prin acelaş act, cu care ei au început, prin **mărturisirea unanimă şi sinceră a neştersei recunoştinţe a naţiei române către Marile Puteri ale Europei, cari i-au recunoscut dritul de a rostì liber în faţa lumii cari-s drepturile ei, cari-s lovirile ce ele au primit, cari sunt dorinţele ei pentru viitoarea organizaţie ca naţie liberă şi societate europeană. Mulţumită fie marilor şi glorioşilor Monarhi, cari şi-au plecat urechea la durerile unui popor asuprit, mulţumită şi eternă mulţumită fie-le, pentrucă au primit sub puternica lor garanţie drepturile şi naţionalitatea Românilor.**

«Nu creadă binefăcătorii Monarhi, că dorinţele rostite cu atàta unanimitate în âmbele ţări sunt expresia unor idei, unor aspiraţii momentane. Adunarea ad-hoc din Moldova dinaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor declară că ea n'a rostit decât marile şi adevăratele dorinţe ale naţiei române.

«Adunarea iea martur pe Dumnezeu, că precum în tot secolul pretutindeni şi în toate împrejurările, asemenea şi astăzi predomneşte dela o margine la alta a Principatelor convicţia, că numai Autonomia plină şi întreagă, aşà precum ea este consfinţită prin Capitulaţii, că numai Unirea âmbelor ţări, că numai un Prinţ străin pus în capul lor, că numai o Putere Legislativă, adevărată reprezentaţie a tuturor intereselor naţiei, pot asigurà existenţa naţională a cinci milioane Români, a desvoltà prosperitatea acestor ţări şi a împăcà interesele Europei.—In toată sinceritatea cugetului, Adunarea declară că numai împlinirea acestor fundamentale dorinţe, acestor neapărate trebuinţe, poate realizà şi face folositoare şi celelalte dorinţe rostite în urmă. Fără a lor împlinire cu greu un guvernământ, oricât de bine organizat ar fi, va puteà câştigà simpatiile naţiei, va puteà vindecà ranele trecutului, va puteà introduce în ţară pacea şi mulţumirea generală, şi aşà a împlinì binefăcătoarele cugetări ale Europei în privirea ţărilor dela Dunărea de jos.

«Crezând dar în dreptatea şi generozitatea Marilor Puteri, Adunarea din Iaşi, legitimul şi adevăratul organ al dorinţelor naţionale ale Moldovei, aşteaptă solemnela lor hotărîre ! Intemeindu-se pe aceeaş încredere, ea socoate de cuviinţă de a chemà totodată şi binevoitoarea luare aminte a Puterilor asupra stării anormale, în care Principatele se aflà dela subscrierea Tractatului de Paris, cu nişte legi cari de îndată ce s'a hotărît revizia lor, au pierdut puterea lor morală; cu nişte guverne efemere şi lipsite de sprijinul şi con-

trolul puterei legislative, prin însăş natura lor menite de a nu face decât lucrări provizorii; că mai toate ramurile administraţiei publice în deplină dezorganizaţie, ţările sunt în totală stagnaţie; toate căile de îmbunătăţiri sunt stăvilite şi tot progresul a contenit. Principatele însă sunt însetate de a se vedeà cât mai curând reaşezându-se în deplina lor Autonomie, de a-şi vedeà împlinite marile şi mântuitoarele dorinţe, de a procedà cu o oră mai înainte la aşezarea acelui guvernământ naţional, tare, drept, care, singur puind un capăt relelor trecutului, să dea naţiei acea stabilitate dorită de atâţia ani şi de toate clasele societăţii fără osebire, şi fără de care Principatele nu pot sperà nici pace, nici mântuire.

«Această stabilitate şi toate condiţiile ce-i sunt neapărate, Europa singură ni le poate da. Cinci milioane de Români, cu braţele întinse, cu ochii pironiţi către acel mare punct, unde are a se hotărî soarta patriei lor, aşteaptă cu toată încrederea marele cuvânt, care va introduce bucuria şi fericirea în mijlocul unei întregi naţii, acel cuvânt care va face nemuritor din neam în neam, din secol în secol, numele binefăcătorilor Monarhi — acel cuvânt, în sfârşit, care va vestì **învierea României Unite şi Autonome!"**

*

Adunarea ad-hoc din *Bucureşti* a votat la 9 Noemvrie o adresă de felicitare Adunării ad-hoc din Iaşi; această adresă a fost cetită în 23 Noemvrie de Dimitrie Rallet în *Şedinţa XXI:*

«Intunerecul în care am zăcut până astăzi, despărţiţi unii de alţii, aruncaţi în voia întâmplărilor, reduşi la cea mai mare stare de slăbiciune, ne făcuse de multe ori a ne descurajà de viitorul nostru.

«Lupte necurmate, suferinţe crude, nedreptăţi ale soartei, iată elementele în cari am trăit până acum; speranţa însă nu ne-a lipsit niciodată şi provedinţa se îndură în sfârşit de noi.

«Puterile semnătoare Tractatului de Paris îşi aduseră aminte, că la o margine a Europei se află o naţie nedreptăţită, desmădulată, două coaste ale aceluiaş corp, două ramuri ale aceluiaş arbore. Voi cei dintâi avurăţi fericirea de a vă afirmà înaintea Inaltelor Puteri, de a le arătà drepturile neprescriptibile ale Românilor, de a le spune cu acea convincţie ce dă adevărul însuş, — «că avem acelaş început, acelaş nume, aceeaş limbă, aceeaş «religie, aceeaş istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaş instituţii, aceleaşi legi şi «obiceiuri, aceleaşi temeri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de îndes«tulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaş viitor de asi«gurat şi, în sfârşit, aceeaş misiune de împlinit—».

«Mulţumită vouă, fraţilor, de aceste cuvinte; inimile noastre auzindu-le au tresăltat, recunoscând în ele adevărata voce a României, ce se manifestă

prin voi mai întâiu și pe care o auzirăm tocmai în momentul cel mare, când intram și noi pe calea însemnată de străbunii noștri, și pe care vom merge, sperăm, împreună și neclintiți, uniți cu corpurile, precum suntem uniți cu cugetele, cu sângele, cu inima.

«Astăzi Europa ne cunoaște, ne aude și ne vede.

«Ea știe acum cine suntem și ce suntem.

«Ea a cunoscut drepturile noastre, și de aceea a venit a ne consultà despre trebuințele și dorințele ce avem.—Rătăcirile, rivalitățile ce ne-au fost dezunit au perit prin focul suferințelor de sute de ani.— Patria și naționalitatea sunt în inima fiecăruia dintre noi; Unirea a devenit credința noastră, sufletul nostru, vieața noastră. Frați iubiți, de acum fie-ne soarta cât de contrarie, Unirea este făcută pentru noi.

«Datele de 7 și 9 Octomvrie sunt date memorabile pentru patria noastră.— Legătura ce contractăm azi împreună, am proclamat-o în fața lumei întregi și unii și alții, voi însă avurăți fortuna a pronunțà cei dintâi această Unire. Vă fericităm dar pe voi, o frați ai inimilor noastre, pentru această favoare a întâmplărei; vă fericităm mai cu seamă, că spre a dobândi acel rezultat, ați avut a vă luptà cu cele mai grele obstacole.

«Unirea de acum va fi steaua vieții noastre, și plini de încredere într'însa să strigăm împreună:

«Să trăească România una și nedespărțită!»

D-l *D. Ralet* încheie zicând : «Această adresă trebue să ne facă cu atât mai mare mulțumire, cu cât ne vine din partea întregei țări surori, prin legiuiții ei reprezentanți.»

Această adresă se primește cu cele mai vii aclamații de «să trăească Unirea», «să trăească România»; și Adunarea, consultată prin sculare și ședere, hotărește în unanimitate, ca răspunsul să se facă de biurou.

*

In *Ședința XXIII* din 29 Noemvrie, *d-l Dimitrie Rallet* cetește adresa de răspuns către Adunarea ad-hoc din Țara-Românească.

«Adunarea Moldovei a primit cu sufletească bucurie adresa de felicitare, cu care Adunarea din țara suroră a binevoit a o onorà.

«In adevăr suferințele noastre au fost mari și prelungite, dar apărători ai unei cauze sacre, avurăm convicția dreptului nostru, încât speranțele ce în trecut ne păreau un vis, astăzi se apropie de mult dorita lor realizare. Dar fraților de sânge, de inimă și de soartă, vom fi o nație. Puterile Europei și opinia publică, aceasta suverană a lumei, ne pregătesc un viitor ferice. Vom fi o nație, căci pătrunși de însemnătatea chemării noastre, ne-am rostit, în 7 și 9 Octomvrie, cu voi împreună, dorințele și nevoile în toată liniștea

ce ne însuflă conştiinţa drepturilor noastre şi cu încrederea în cel mai mare act al secolului acestuia, al Tractatului din 30 Martie.

«Propunerea în Congres pentru Unirea Principatelor a motivat mai cu osebire consultarea dorinţelor noastre, şi noi am răspuns ca un singur om, am exprimat dorinţa ce toţi Românii au moştenit dela strămoşii lor, şi am cerut Unirea şi garanţia Europei pentru drepturile noastre încălcate.

«Dumnezeul părinţilor noştri, care nu ne-a lăsat a ne pierde prin atâtea triste prefaceri, ne va apărà şi astăzi, când aşezăm temelia edificiului nostru naţional.

«Ne fericitaţi, pentrucă cei dintâi am proclamat Unirea, când aceasta a fost o singură favoare a soartei.

«Ne fericitaţi că ne-am luptat cu multe greutăţi, acelea însă, deşi în destul de serioase, totuş n'au putut înecà suspinele unui popul întreg, care fu ascultat de Marile Puteri ale Europei.

«Invoiţi-ne dar, fraţilor iubiţi, a vă aduce şi noi cea mai sinceră şi mai solemnă recunoştinţă pentru sprijinul ce ne-aţi dat în luptele noastre.

«Invoiţi-ne a vă fericità şi noi pentru măreaţa unanimitate cu care v'aţi pronunţat pentru Unire!

«Dispară de acum hotarele dintre ţările surori, precum s'au stins orice simţiri de desbinare dintre inimile adevăraţilor fii tot ai aceleiaş mume!

«Fie unirea cugetelor şi a sufletelor noastre rădăcina şi unirea ţărilor rodul preţios!

«Unirea de acum fie steaua vieţii noastre şi plini de încredere într'însa să strigăm împreună:

„Să trăească România una şi fericită!“

Această adresă se adoptează de Adunare în *unanimitatea de 78 voturi* şi cu aclamaţii.

*

In Divanul ad-hoc al Moldovei s'au discŭtat şi votat optsprezece Cestiuni de Interes General.

Inainte de a începe aceste lucrări, precum şi după ce le-a terminat, Adunarea a votat în unanimitate *Recunoştinţa Poporului Român* către Puterile cele mari Europeane, semnatare Tractatului de Paris din 30 Martie 1856.

Actul de Recunoştinţă, cetit de *Mihail Kogălniceanu,* în ultima Şedinţă, a XXXI-a a Adunării din 21 Decemvrie, a fost votat cu cele mai vii şi repeţite aclamaţii de — *Să trăească Puterile Garante! Să trăească Unirea!*

Acest act, expresiunea vie şi înaltă a simţimintelor cari agitau inima şi sufletul Poporului Român, sfârşeşte astfel:

«Principatele sunt însetate de a se vedeà cât mai curând rezemându-se în deplina lor Autonomie, de a-şi vedeà îndeplinite marile şi mântuitoarele dorinţe, de a procedà cu o oră mai înainte la aşezarea acelui guvernământ naţional — tare şi drept, — care singur, puind un capăt relelor trecutului, să dea naţiei acea stabilitate, dorită de atâţia ani şi de toate clasele societăţii fără osebire, şi fără de care Principatele nu pot sperà nici pace, nici mântuire. Această stabilitate şi toate condiţiile ce-i sunt neapărate, Europa singură ni le poate da. Cinci milioane de Români cu braţele întinse, cu ochii pironiţi către acel mare punct, unde are a se hotărî soarta patriei lor, aşteaptă cu toată încrederea marele cuvânt care va introduce bucuria şi fericirea în mijlocul unei întregi naţii, acel cuvânt care va face nemuritor din neam în neam, din secol în secol, numele binefăcătorilor Monarhi, *acel cuvânt, în sfârşit, care va vestì Invierea României Unite şi Autonome!*»

Cea întâia, cea mai mare, cea mai generală şi cea mai naţională dorinţă a ţărei erà *Constituirea Statului Român şi asigurarea fiinţei sale în marea familie a naţiunilor.*

Această dorinţă, formulată în *şase* puncte fundamentale, a fost discutată şi votată de Adunare în *Şedinţa VII* din 7 Octomvrie, şi primită cu unanime urări şi nesfârşite aclamaţii de: *Vivat Unirea!*

Iată cele 6 puncte:

1. Respectarea Drepturilor Principatelor şi în special a Autonomiei lor, în cuprinderea vechilor Capitulaţii încheiate cu Inalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 şi 1634.

2. Unirea Principatelor într'un Stat sub numele de România.

3. Principe străin cu moştenirea tronului, ales dintr'o familie domnitoare de ale Europei, şi ai cărui moştenitori să fie crescuţi în religia ţărei.

4. Neutralitatea pământului Principatelor.

5. Puterea legiuitoare încredinţată unei Obşteşti Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele naţiei.

6. Toate acestea sub garanţia colectivă a Puterilor, cari au subscris Tractatul de Paris.

Cele şaptesprezece Cestiuni Generale se referă la — Organizarea Bisericei — Organizarea Statului — şi la Relaţiunile Internaţionale.

Organizarea Bisericei.

Şedinţa XI:

1. Religia domnitoare în România este Religia Ortodoxă a Răsăritului.
2. Exerciţiul Cultelor celorlalte Religii recunoscute va fi liber, însă cu restricţia prevăzută în Capitulaţii.

Şedinţa XIV: 3. Recunoaşterea neatârnării Bisericei Ortodoxe a Răsăritului din Principatele-Unite de orice Chiriarhie; păstrându-se însă Unitatea credinţei cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privinţa dogmelor.

4. Infiinţarea unei Autorităţi Sinodale Centrale pentru Trebile Duhovniceşti, Canonice şi Disciplinare, unde va fi reprezentată şi Preoţimea de mir a fiecărei Eparhii.

5. Nici odinioară şi nici într'un chip Mitropolitul sau Episcopii ţărei nu vor puteà fi aleşi dintre străini sau dintre împământeniţi.

Organizarea Statului.

Şedinţa XI: 1. Puterea armată naţională se va organizà în privirea neutralităţii şi a sistemului de apărare a Principatelor-Unite, şi ca în caz de năvălire să poată cu înlesnire înfăţoşà o putere îndestulătoare.

2. Recunoaşterea dreptului Principatelor de a puteà înfiinţà cetăţi de apărare.

3. In nici un chip şi în nici o vreme aceste cetăţi nu vor puteà fi ocupate decât de oşti naţionale ale Principatelor.

4. In nici un caz oştile Principatelor nu se vor întrebuinţà decât pentru apărarea pământului lor.

Şedinţa XII: 5. Privilegiile de Clase vor fi desfiinţate în România.

6. Egalitatea tuturor Românilor înaintea Legei.

7. Aşezarea dreaptă şi generală a Contribuţiunilor, în proporţie cu averea fiecăruia fără deosebire.

8. Supunerea tuturor la conscripţia militară.

9. Accesibilitatea pentru toţi Românii la funcţiile Statului.

Şedinţa XIII: 10. Respectul domiciliului şi al Libertăţii individuale.

11. Supunerea fiecui numai la Judecătorii prevăzuţi prin Legi.

12. Comisii sau Tribunaluri Excepţionale nu se vor puteà înfiinţà în nici un caz.

Şedinţa XV: 13. Puterea Executivă şi Legiuitoare să fie despărţită în România.

Şedinţa XVIII: 14. Deplina neatârnare a Părţii Judecătoreşti de Puterea curat Administrativă.

15. Inamovibilitatea Judecătorilor. Modul se va hotărî prin o lege votată de Adunarea Legiuitoare viitoare.

Ședința XVIII: 16. Legea menită a regulà drepturile politice pentru pământeni de orice religie creștină, fiind strâns legată cu Legea despre Indigenate, se va face de Adunarea Legiuitoare viitoare.

Ședința XX: 17. Respectul Proprietății.

18. Instrucția publică, gratuită și obligatoare în toate orașele și satele.

Ședința XX: 19. Responsabilitatea Ministrilor înaintea Adunărei Generale.

20. O Lege specială, votată de Adunare, în cea dintâie Sesiune, va statornicì Tribunalul însărcinat cu judecarea Ministrilor puși în acuzație de Adunare.

21. Ministrii osândiți nici într'un caz nu vor puteà fi iertați de Șeful Statului.

Ședința XXXI: 22. Ambele Adunări ad-hoc actuale să se convoace în o singură Adunare, spre a elaborà Legea Electorală pentru viitoarea Legislatură a României, după principiile rostite mai înainte de Adunare în privirea constituirei acestei Legislaturi.

Relațiunile Internaționale.

Ședința XV: 1. Străinii petrecători în Principate să fie supuși jurisdicției țărei, fără intervenția Consulatelor.

Ședința XVI: 2. Puterile Garante să binevoească a recunoaște vechiul și neprescriptibilul drept al Principatelor-Unite, de a regulà ele singure relațiile lor comerciale cu alte Staturi.

Ședința XVII: 3. Puterile Garante, recunoscând vechiul și neprescriptibilul drept al Principatelor, de a regulà ele singure hotarele lor despre Staturile vecine, să binevoească a încuviințà totodată îndreptarea hotarelor Principatelor-Unite prin o Comisie Europeană.

Ședința XXIII: 4. Mărinimoasele Puteri Garante să binevoească a hotărî cestia Dării Principatelor către Inalta Poartă, într'un chip potrivit cu necontestabilul lor drept.

Ședința XXVI: 5. Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește și roagă pe Puterile Garante să binevoească a încuviințà notificarea noului hotar dintre Principatele-Unite și Im-

periul Otoman prin o Comisie Europeană, conform cu neprescriptibilele drepturi de proprietate, de libertate, de navigație și de comerț, garantate Principatelor Române prin Articolele 15, 21, 22 și 23 din Tractatul de Paris.

Ședința XXX: 6. Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește ca Mărinimoasele Puteri, la viitoarele Conferințe, să binevoească a prevedeà și a statornici calea prin care Principatele-Unite, la orice călcare a drepturilor lor, din orice parte ar proveni, să poată cere și dobândi Puternicul Sprijin al Marelui Areopag.

DISCUȚIUNILE DIN COMITETELE CLASELOR.

Comitetul Clerului.

In *Ședința XXX* din 20 Decemvrie, Comitetul Clerului, compus din Nectarie Hermeziu Locotenent de Episcop de Roman, Ghenadie Șendre Locotenent de Episcop de Huși, Filaret Scriban Egumenul Mânăstirii Socola, Calinic Miclescu Egumenul Mânăstirii Slatina, Arhimandritul Neofit Scriban, Arhimandritul Melchisedec și Economul Dimitrie Matcaș—au prezentat prin Prea Sf. Sa Părintele ***Filaret Scriban*** Raportul Comitetului, adoptat cu majoritate de voturi și cuprinzând 12 puncturi:

«Comitetul Clerului dorește ca la viitoarea organizare a țărei să se iea de bază următoarele principii :

«1. Autocefalia Bisericei ortodoxe a Moldo-României, fiică și membru al unei sfinte sobornicești și apostolești Biserici de Răsărit, al căreia cap și începător este Domnul și Dumnezeul nostru Isus Hristos, mărturisește și păzește fără schimbare toate dogmele și sfintele canoane apostolice și sinodale, precum și toate sfintele tradiții, conformându-se în totul cu credința Bisericei Răsăritului, pentru care și pe viitor la caz de nevoie, pentru păstrarea unității credinței, când Sf. Sinod va găsì de cuviință, să se poată consultà în dogme cu Biserica Ecumenică.

«2. Organizarea învățăturilor clericale într'un mod, ca preoțimea atât monahică, cât și mireană, să posedeze cunoștințele claselor filozofice și teologice.

«3. Organizarea monahismului după niște condiții folositoare Statului și religiei, potrivit și cu sfintele canoane.

«4. Inaintarea în funcțiile și rangurile bisericești să fie bazată pe erudiție și moralitate, dovedite prin acte și merite vederate.

«5. Potrivit sfintelor canoane bisericeşti şi drepturilor clerului ab antiquo, la Alegerea Mitropoliţilor şi Episcopilor, împreună cu Sf. Sinod să iea parte şi Clerul atât monahic, cât şi mirean, prin reprezentanţi extraordinari din fiecare ţinut al eparhiei văduve.

«6. Toţi servitorii bisericeşti să fie salariaţi şi să aibă driturile politice ca şi ceilalţi cetăţeni; osebit de aceasta, pământul hotărît de Regulamentul Organic pentru servitorii bisericeşti de pe la sate să se dea şi pe viitor.

«7. Fondul clerical atât al Episcopiilor, al Mânăstirilor fără osebire şi al Schiturilor, cât şi al Bisericilor de mir, să formeze o singură casă, supusă la controlul Sinodului ca proprietate a Bisericei.

«8. Catedrele de religie prin toate şcoalele Statului de prin târguri şi sate precum şi prin cele private, să fie ţinute de preoţi.

«9. Aşezămintele speciale şi statuturile pentru Episcopii, Mânăstiri, Seminarii, Dicasterii, Biserici de mir şi alte instituţii bisericeşti, potrivit cu duhul sfintelor canoane, să le facă Sf. Sinod şi să le supue la întărirea Domnitorului, însă păstrându-se prin acestea, în puterea sfintelor canoane, dritul proprietăţii Bisericei.

«10. Egumenii tuturor Mânăstirilor din ţară, precum şi Rectorii seminariilor fără osebire, să nu fie dintre străini.

«11. Toate Bisericile şi Mânăstirile din ţară să atârne de jurisdicţia Episcopilor eparhioţi respectivi şi a Sinodului, fără nici o deosebire.

«12. Nimeni din tagma clericală să nu fie condamnat şi distituit fără o judecată prealabilă, după legi şi canoane.»

Minoritatea Comitetului Clerului, compusă din Nectarie Hermeziu și Calinic Miclescu, au prezentat fiecare câte un amendament.

Discutându-se în Adunare atât opiniunea majorității, cât și amendamentele minorității Comitetului, s'au mai prezentat și alte amendamente, cari au fost respinse, afară de acel al d-lui M. Kogălniceanu, care cereà modificări însemnate la Art. 5, 6, 7, 9 și 11 și adăogirea altor două Articole 13 și 14 și un subamendament al d-lui Manolache Costachi, care modificà Articolul 6 și 10.

Amendamentul d-lui *Mihail Kogălniceanu,* sprijinit de d-nii D. Cazadini, D. Cracte, T. Sacalov, V. Mălinescu, C. Iacovachi, Dr. Vârnav, D. Grigoriu, P. Brăescu, C. Morțun, I. Hrisanti, erà motivată astfel:

«La propunerea din partea majorităţii Comitetului Clerului, subscrisul îşi iea îndrăzneală de a face următoarele adăugiri şi modificaţii din partea Adunării generale:

«Punctul al 5-lea să se modifice în următorul chip:

«Potrivit sfintelor canoane, drepturilor clerului ab-antiquo şi legei fun-«damentale a ţărei, alegerea mitropoliţilor şi a episcopilor va urmà a se face «prin Adunarea obştească a ţărei şi se va întărì de către Şeful Statului. Această «Adunare va fi formată de către Deputaţii Legislativei, Sinodul şi Reprezen-«tanţii extraordinari ai clerului monahic şi mirean de fiecare ţinut al eparhiei «văduve.»

«Punctul al 6-lea: «Toţi servitorii bisericeşti fără osebire vor fi salariaţi; «ei vor aveà aceleaşi drepturi politice ca şi ceialalţi cetăţeni în cuprinderea «legii electorale, ce se va votà de către Adunările întrunite ale ambelor Prin-«cipate. Pământul ce, după Regulamentul Organic, este dat parohilor săteşti, «li se va da şi în viitor. Salariul şi celelalte foloase materiale ce se vor asi-«gurà clerului dela parohiile ortodoxe, se vor recunoaşte şi clerului dela pa-«rohiile catolice.

«Punctul al 7-lea: «Fondul clerical atât al episcopiilor, al mânăstirilor, fără «osebire, al schiturilor, cât şi al bisericilor de mir, va formà o singură casă «administrată de Departamentul averilor bisericeşti. Sub nici un cuvânt, egu-«menii mânăstirilor nu vor mai puteà ţineà pe seama lor moşii, ca pe viitor «să nu aibă a se ocupà decât de împlinirea înaltei misii spirituale, care le «este încredinţată. Bugetul cheltuelilor de peste an se va face de către Sinod «şi Ministrul Culturilor, şi ca toate sămile casselor publice, va fi supus con-«trolului Adunării generale. După îndestularea trebuinţelor bisericeşti şi a «salariului servitorilor spirituali, prisosul veniturilor se va întrebuinţà întru «sporirea învăţăturii publice şi alte aşezăminte de binefacere publică, princip «recunoscut şi prin Art. 6, § s. din Legea pentru ocârmuirea averilor mâ-«năstireşti.

«Punctul al 9-lea să se modifice în următorul chip:

«Aşezămintele speciale şi staturile pentru episcopii, mânăstiri, seminarii, «dicasterii, biserici de mir şi alte instituţii bisericeşti se vor proiectà de Sf. «Sinod, însă pentru a aveà putere de lege, vor trebuì a fi întărite de Guver-«nământ,—şi anume acele de natură administrativă se vor supune Şefului Sta-«tului,—acele de natură legiuitoare se vor desbate şi votà mai întâiu de Adu-«narea legislativă şi apoi, ca orice alte legi, se vor supune Domnitorului.»

«Punctul al 11-lea să se modifice:

«Toate bisericile şi mânăstirile din ţară vor atârnà de jurisdicţia episco-«pilor eparhioţi respectivi ca întâia instanţă, şi de Sinod ca instanţă de apel.»

«Subscrisul cere apoi a se mai adăugi următoarele două puncte, şi anume:

«Punctul al 13-lea: «Mitropoliţii şi episcopii se vor alege în viitor din toţi «membrii clerului monahic, cerându-se dela candidaţi numai virtuţile şi con-«diţiile spirituale cerute de sfintele canoane, precum şi erudiţia teologică.

«Punctul al 14-lea: «Regularea cestiei Mânăstirilor Pământene Inchinate

«locurilor de jos, ca o cestie ce este cu totul în competința țărei de a o «deslegà, după rezervele ce Adunarea ad-hoc și-a făcut încă în ședința din «3 Octomvrie (protocolul 5), este păstrată viitorului Guvernământ al țărei în «deplina-i sa autonomie.»

«D-lui *M. Costachi* cetește un subsamandament la amandamentul d-lui Kogălniceanu și la proiectul Comitetului clerului, subscris de d-lui și d-lor M. Jora, Gr. Vârnav, S. Canano, D. Cozadini, N. Catargiu, N. Bosie:

«La punctul 10 să se adaoge următoarele cuvinte: «nici dintr'acei cari în «viitor s'ar hirotonisì în străinătate fără autorizația bisericii din țară».

«La punctul 6 să se adaoge: «bine înțelegându-se, că odată ce se va fixà «salariul într'un chip îndestulător pentru preoții săteni, se va rădicà deasupra «proprietarilor sarcina ce-i privește astăzi pentru întreținerea preoților săteni, «lăsându-se în dispoziția parohiilor numai casele și grădinile stăpânite astăzi «de tagmele bisericești.»

*

In *Ședința XXXI* din 21 Decemvrie, Adunarea pășește la adeverirea votului prin subscriere în unanimitate a următoarei încheieri:

«Astăzi, anul 1857, luna Decemvrie în 21 zile.

«Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește ca la viitoarea organizație a țărei să se iea de bază următoarele principii:

«1. Autocefala biserică ortodoxă a Moldo-României, fiică și membru al unei sfinte sobornicești și apostolicești Biserici de Răsărit, al căreia cap și începător este Domnul și Dumnezeul nostru Isus Hristos, mărturisește și păzește fără schimbare toate dogmele și sfintele canoane apostolice și sinodale, precum și toate sfintele tradiții, conformându-se în totul cu credința Bisericei Răsăritului, pentru care și pe viitor, la caz de nevoie, pentru păstrarea unității credinței, când Sfântul Sinod va găsì de cuviință, să se poată consultà în dogme cu Biserica Ecumenică.

«2. Organizarea învățăturilor clericale într'un mod ca preoțimea atât monahică, cât și mireană, să posedeze cunoștințele claselor filozofice și teologice.

«3. Organizarea monahismului după niște condiții folositoare Statului și religiei, potrivit și cu sfintele canoane.

«4. Inaintarea în funcțiile și rangurile bisericești să fie bazată pe erudiție și moralitate, dovedite prin acte și merite vederate.

«5. Potrivit sfintelor canoane, drepturilor clerului ab-antiquo și legei fundamentale a țărei, Alegerea Mitropoliților și a Episcopilor va urmà a se face prin Adunarea obștească a țărei și se va întărì de către Șeful Statului. Această Adunare va fi formată de către Deputații Legislativei, Sinodul și Reprezentanții extraordinari ai clerului monahic și mirean din fiecare ținut al eparhiei văduve.

«6. Toţi servitorii bisericeşti fără osebire vor fi salariaţi; ei vor aveà aceleaşi drepturi politice ca şi ceilalţi cetăţeni, în cuprinderea legii electorale ce se va votà de către Adunările întrunite ale ambelor Principate. Pământul ce, după Regulamentul Organic, este dat parohiilor săteşti, li se va da şi în viitor; bine înţelegându-se că odată ce se va fixà salariul într'un chip îndestulător pentru preoţii săteni, se va rădicà de asupra proprietarilor sarcina ce-i priveşte astăzi pentru întreţinerea preoţilor săteni, lăsându-se în dispoziţia parohilor numai casele şi grădinile, stăpânite astăzi de tagmele bisericeşti. Salariul şi celelalte foloase materiale ce se vor asigurà clerului dela parohiile ortodoxe, se vor recunoaşte şi clerului dela parohiile catolice.

«7. Fondul clerical atât al episcopiilor, al mânăstirilor fără osebire, al schiturilor, cât şi al bisericilor de mir va formà o singură cassă, administrată de Departamentul averilor bisericeşti. Sub nici un cuvânt egumenii mânăstirilor nu vor mai puteà ţineà pe seama lor moşii, ca pe viitor să nu aibă a se ocupà decât de împlinirea înaltei misii spirituale care le este încredinţată. Bugetul cheltuelilor de peste an se va face de către Sinod şi Ministrul Culturilor, şi ca toate sămile caselor publice, va fi supus controlului Adunărei legislative. După îndestularea trebuinţelor bisericeşti şi a salariului servitorilor spirituali, prisosul veniturilor se va întrebuinţà întru sporirea învăţăturilor publice şi alte aşezăminte de binefacere publică, principiu recunoscut şi prin Art. 6, § s din Legea pentru ocârmuirea averilor mânăstireşti.

«8. Catedrele de religie prin toate şcoalele Statului de prin târguri şi sate, precum şi prin cele private, să fie ţinute de preoţi.

«9. Aşezămintele speciale şi staturile pentru episcopii, mânăstiri, seminare, dicasterii, biserici de mir şi alte instituţii bisericeşti se vor proiectà de Sfântul Sinod; însă pentru a aveà putere de legi, vor trebui a fi întărite de Guvernământ; — şi anume acele de natură administrativă se vor supune şefului Statului,—acele de natură legiuitoare se vor desbate şi votà mai întâiu de Adunarea legislativă şi apoi ca orice altă lege se vor supune Domnitorului.

«10. Egumenii tuturor mânăstirilor din ţară, precum şi rectorii seminariilor fără osebire, să nu fie dintre străini, nici dintre acei cari în viitor s'ar hirotonisì în străinătate fără autorizaţia bisericei din ţară.

«11. Toate bisericile şi mânăstirile din ţară să atârne de jurisdicţia episcopilor eparhioţi respectivi în întâia instanţă şi de Sinod ca instanţă de apel.

«12. Nimenea din tagma clericală să nu fie condamnat şi destituit fără o judecată prealabilă după legi şi canoane.

«13. Mitropoliţii şi Episcopii se vor alege în viitor din toţi membrii clerului monahic, cerându-se dela candidaţi numai virtuţile şi condiţiile spirituale cerute de sfintele canoane, precum şi erudiţia teologică.

«14. Regularea cestiei Mânăstirilor Pământene Inchinate locurilor de jos, ca

o cestie ce este cu totul în competinţa ţărei de a o deslegà, după rezervele ce Adunarea ad-hoc şi-a făcut în şedinţa din 3 Octomvrie (protoc. V), este păstrată viitorului Guvernământ al ţărei în deplina sa autonomie».

Subscriu **pentru** în **unanimitate.**

Comitetul Sătenilor.

In *Şedinţa VI* a Divanului ad-hoc din 9 Noemvrie, *Anastasie Panu* ceteşte o propunere a locuitorilor săteni. După a ei cetire iea cuvântul şi zice :

«Adunarea a ascultat cu multă băgare de seamă propunerea făcută de către deputaţii pontaşi. Tânguirile lor, nevoile ce arată că pătimesc şi nădejdea unui viitor mai fericit au aflat un eco nepărtinitor în inimile tuturor. Imbunătăţirea soartei locuitorilor este una din dorinţele ce fiecare Român formează. Conform dar cu Art. 58 din Reglementul Adunărei, propunerea de faţă se va înscrie spre a se luà în discuţie, îndată ce se vor mântuì cestiile de interes general».

In *Şedinţa XXVIII* a Divanului ad-hoc din 18 Decemvrie, d-lui *C. Hurmuzaki* începe a ceti propunerea deputaţilor săteni, cetită în şedinţa Adunării din 9 Noemvrie.

Unii din membri amintesc că ar fi de prisos a se mai cetì, de vreme ce acea propunere nu numai că s'a cetit odată, ci s'a şi tipărit şi prin urmare este cunoscută. Adunarea consultată prin sculare şi şedere, încuvinţează această cerere.

Propunerea deputaţilor săteni.

«In puterea legăturii încheiate de către cele şepte Puteri la scaunul Marelui Impărat al Francezilor la Paris, noi trimişii deputaţi săteni din partea locuitorilor pontaşi a patrusprezece ţinuturi ale Moldovei, întrunindu-ne ca să rostim dorinţele treptei noastre în privirea noului aşezământ şi a nouei rândueli ce are a se pune în ţară, şi chibzuindu-ne noi între noi despre nevoile şi durerile a douăsprezece sute de mii de suflete, cari ne-au trimes să fim răsunetul gemătului lor la marea Adunare, alcătuită din toate treptele ţărei, în numele acelora glasul nostru cel slab rădicându-l, adevărul ca înaintea lui Dumnezeu mărturisim:

«Că până în ziua de astăzi toate sarcinile cele mai grele numai asupra noastră au fost puse, şi noi mai nici de unele bunuri ale ţărei nu ne-am îndulcit, iară alţii, fără să fie supuşi la nici o povară, de toată mana ţărei s'au bucurat; că noi biruri grele pe cap am plătit, oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici, judecători, privighitori şi jandarmi numai noi am

ţinut, drumuri poduri şi şosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi şi havalele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie fără voie numai noi am dat; la Jidovul orândar, ca să ne sugă toată vlaga, numai noi am fost vânduţi; băutură scumpă şi otrăvită numai noi am băut; pâne neagră şi amară, udată cu lacrimi numai noi am mâncat; bătălii şi răsmiriţe, când au fost, tot greul numai noi l-am dus; oşti, când au venit, noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu putere ţara îşi părăsià, peste hotare treceà; şi când da Dumnezeu de se făceà pace şi linişte şi ţara se îmbelşugà, cu toţii se întorceau de se desfătau, de nevoie nu ştiau; nevoia şi greutatea o duceau cei ce rămâneau la vatra lor. Iarna erà grea, oşti multe, cărături multe şi la loc depărtat căram la Dunăre şi peste Dunăre; boii degerau şi cădeau, alăturea cădeà şi omul cu dânşii; acasă copiii flămânziau, că ceeace nu luà ostaşul la nevoia sa, luau zapciii cei de ţară, de se îmbogăţiau.

«Iară dacă pohoiul oştirilor se scurgeà şi furtuna se alinà, holdele se semănau, grânele înverziau, câmpurile înfloriau, că sudoarea noastră le udà. Ţara asta nici băi, nici măestrii nu are, nici meşteşuguri multe ca alte ţări nu are; toată bogăţia, toată îmbelşugarea, braţele şi sapele noastre o aduc. Câtu-i Dunărea de mare şi de largă, curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări şi peste hotare, acolo se preface în râuri de aur şi de argint şi curg iarăş înapoi de se revarsă în ţara noastră; iar noi nici rânduealǎ, nici dreptate nu am avut. Când ne-am jăluit, când ne-am tânguit, păsurile când ne-am spus: Ispravnicul ne-a bătut, privighitorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătăşelul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul de moşie ne-a bătut; cine s'a sculat mai de dimineaţă, cine a fost mai tare, acela erà mai mare. Boul şi vaca, munca ostenelilor noastre, nu ştiam de sunt ale noastre; puiul şi găina, laptele dela gura copiilor noştri de multe ori cu nedreptul ni s'a luat.

«Boierescul erà odinioară şase şi apoi douăsprezece zile dela răsăritul şi până la sfinţitul soarelui. Apoi s'a făcut lege, ca să tălmăcească ziua lăsată de Dumnezeu câtu-i de mare, şi boierescul s'a mărit; în urmă iar s'a mai tălmăcit, şi boierescul s'a tot îngreuiat. Acum sunt douăsprezece zile de pont, ziua cât luna; lucrăm din primăvară până în toamnă, lucrăm de cum se iea omătul şi până dă îngheţul tot la boieresc. Lucrăm cât zice legea şi mai des şi peste lege, lucrăm şi nu mai mântuim, nu-i nici sărbătoare, nici lucrătoare.

«Holdele cele mari şi întinse se fac frumoase şi mănoase, iar când treci pe lângă pământurile noastre, ţi se rupe inima; ogoarele ne rămân în paragină; păpuşoii ni se îneacă în buruiană şi rămân necopţi de-i bate bruma; cei boiereşti, aşezaţi de noi în coşere, şed ca aurul de frumoşi. Când dă

frigul, când bate crivăţul, când ne bate nevoia, ne ducem de ne răscumpărăm însăş munca noastră, ca să ne hrănim copiii cu dânsa, şi de multe ori pe lângă năcazul nevoii, unii tari de inimă ne mai ţineau de leneşi, că nu am putut a ne lucrà ogoarele.

«Inainte de Reglement, săteanul aveà zece, cincisprezece şi peste douăzeci de fălci; rădicam vite, ne prindeam nevoia şi erà şi ţara folosită, că cirezile cele multe cari ieşiau din ţară, noi le creşteam. Cu Reglementul munca ni s'a împovărat, iar pământurile ni s'au micşorat. Ni s'au dat numai câte patru fălci celor cu doi boi, celor fără de boi li s'au dat şi mai puţin. Tot Reglementul zice că **unde boierul de moşie nu va aveà pământ de ajuns de dat locuitorilor, acolo să aibă a le da două treimi** din întregul moşiei; unii dau, alţii nu dau, cine cum vrea. Noi nici la facerea legei acesteia, nici la celelalte nu am fost chemaţi, nici întrebaţi, nici la vreo învoeală nu am stătut. Domnia-lor boierii de moşii singuri le-au făcut, noi le-am urmat, deşi greu şi amar ne-a picat. Dar fiindcă Dumnezeu şi-a adus aminte şi a dat în gând celor şepte Puteri, de s'au îndurat ca de astă dată să fim şi noi întrebaţi despre păsurile şi durerile ce avem, uitat fie şi şters din mintea şi inimile noastre tot trecutul cu chinurile sale, departe fie toată ura, toată vrajba şi toată împărecherea dela sufletul nostru; o seamă şi din boieri au fost cu frica lui Dumnezeu; şi mai din vechiu, pe când cu toţi deavalma ne luptam şi ne vărsam sângele pentru apărarea credinţei şi a moşiei strămoşeşti, ei ne erau ca părinţi şi noi ca fiii lor. Noi încă ştim, că de când cu Domniile Greceşti, de atuncea ni s'au stricat şi dresele ţărei şi ale noastre. De aceea noi nu facem nici imputare, nici înfruntare nimănui, şi să avem iertare, dacă spuind adevărul, vom fi scăpat vreo vorbă care să vie greu la auzul cuivà. Noi dorim ca tot poporul român să se înfrăţească şi să trăească în pace şi în linişte pe pământul strămoşesc al României, pentru mărirea şi fericirea neamului, căci precum e scris la carte, «toată cetatea împărechiată va perì».

«Insă pentru ca în viitor să le lipsească orice prilej de neînţelegere şi de nemulţumire între treapta sătenilor şi între boierii de moşii, în numele prea Puternicului Dumnezeu şi al sfintei dreptăţii, cerem şi cu umilinţă ne rugăm ca să ni se audă:

«Pe lângă cele mari dorinţe, cari dimpreună cu celelalte trepte le-am arătat în Adunarea obştească a ţărei, treapta locuitorilor pontaşi cere ca pe viitorime săteanul să fie şi el pus în rândul oamenilor, să nu mai fie ca până acum asămăluit cu dobitoacele necuvântătoare; **bătaia,** care atâta amar de timp ne-a umilit şi ne-a ovilit, biciul şi varga, care de multe ori au batjocorit părul cel alb al părinţilor noştri, şi câteodată au făcut pe femeile noastre să-şi piardă pruncii din pântecele lor, **să se ridice pentru**

totdeauua de asupra noastră. Pentru orice vină să ni se pue pedepse, ca la ceealaltă lume, şi să nu mai fim osândiţi fără judecată.

«De asemenea **ne rugăm** ca pe viitorime **toate beilicurile,** scrise şi nescrise în legi, **toate havaielele,** precum şi **birul pe cap să fie** pentru totdeauna **oborîte.** In locul tuturor acestora să se pue un singur bir pe averea fiecui, fără osebire în ţară; iar nu ca până acum; căci cei ce nu aveau de unde, dau mult, iar cei ce aveau mult, dau puţin sau nimic.

«Ne mai rugăm iarăş ca **satele să-şi aibă de acum înainte dregătorii** alese chiar din sânul lor însuş; dregătoriile acelea să aibă a căută sub privegherea cârmuirei de toate nevoile satului, precum ţinerea rânduelei în sat, la câmp şi la drumuri, privigherea, hotărîrea şi apărarea asupra avutului, venitului, dărilor, cheltuelilor, lucrărilor, alcătuirilor şi a tuturor drepturilor săteşti. Să nu mai fie ca până acum, că noi vornicii şi paznicii aleşi de sat i-am avut, dar nici într'o seamă nu au fost; că cutii săteşti încă am avut, bani am tot dat, ar fi să fie mii de mii de lei, dar cutiile au fost ca şi sparte, cum puneam, se şi strecurà munca noastră, Dumnezeu ştie pe a cui mână intrà; pentru sate nici şcoală, nici vreo altă îmbunătăţire nu s'a făcut. **Apoi suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorinţa cea mai mare, pentru care ne rugăm zi şi noapte lui Dumuezeu să se îndure, este căderea boierescului; de accea vrem să răscumpărăm boierescul şi toate acelea cu cari suntem împovăraţi către boierii de moşii.** Vroim să scăpăm, vroim să ne răscumpărăm, să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai ţărei, şi să avem şi noi o ţară; am îngenunchiat, am îmbrâncit cu toţii; cum suntem, nu o mai putem duce îndelung. Nu voim să jignim drepturile nimănui, dar nici al nostru să nu se întunece.

«Din buni şi străbuni, noi am avut **dreptul** de a ne **lucrà pământul** trebuitor pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, **fără să ne poată** niminea **alungà** de pe dânsul. Toate uricele ţărei, toate aşezămintele vechi şi nouă ne sfinţesc acest drept, precum şi acela **de a se da copiilor noştri pământuri** până la acoperirea a **două treimi** din moşie; iar până la Regulament aveam dreptul de a lucrà cât vom puteà. De asemenea boierii de moşii au avut dreptul a ne cere boieresc.

«**Să fie deci o Aduuare obştească, unde să avem şi noi oamenii noştri; să se cearnă şi să se desbată drepturile boierilor şi drepturile noastre, şi ceeace o ţară va găsì că suntem datori cu sudorile noastre, vom plătì; că omul ca să scape de robie şi să fie stăpân la casa, vatra şi ogorul său, cu tragere de inimă va lucrà şi se va răscumpărà.**

«Iată plecatele noastre rugăminţi şi cereri. Noi rugăm ca **marea Adunare** a ţărei, să iea aminte la durerile noastre, şi la sfânta dreptate să desbată întru înţelepciunea sa ce este sau ce nu este cu cale, şi socotinţa să o tri-

meată, pe lângă cererile noastre, la cei șepte trimiși adunați în **București,** cari înfățoșează chipul celor șepte Puteri.

«Iară pe aceste **Prea Inalte** fețe le rugăm, că ajungând glasul nostru la auzul lor, să nu-și întoarcă urechea dela plângerile și cererile noastre a douăsprezece sute de mii de suflete, ci să le pue la picioarele **Impărăteștilor Lor Măriri,** căci mântuirea noastră, după **Dumnezeu,** dela sfatul Puterilor o așteptăm. Ele au luat și țin sorții **României** în puternica lor mână, numai ei pot împlini măreața faptă de a scoate un popor din mormântul în care a zăcut până acum. Biruințele cele mari câștigate se vor șterge de pe stâlpii cei înalți pe cari sunt scrise, pietrele se vor preface iarăș în nisip; dar învierea României, săpată adânc în inimile tuturor Românilor, trecând din strănepoți în strănepoți, vor binecuvântà timpurilor viitoare **numele întemeietorilor unui popor.**»

Iași, 26 Octomvrie.

(Subscriși) Ioan Roată, Simion Stanciu, Răducanu Sava, Dănilă Bălan, Constantin Ostahi, Toader sin Pavel, Ion a Babei, Dumitru Savin, Pandelachi Croitoriu, Timoteiu Sacalov, Ioniță Olariu, Vasile Balaiș, Ioan Levărdă, Ioan Roșca, Vasile Stan.

D-lui *C. Hurmuzachi* cetește încheierea majorității Comitetului proprietarilor mari :

«Comitetul proprietarilor mari, ascultând cu cea mai mare luare aminte **propunerea ce deputații săteni au prezentat Adunării generale** în ședința din 9 Noemvrie, după o adâncă deliberație s'a încredințat:

«1. Că această propunere nu s'a făcut în Comitetul locuitorilor pontași, nefiind nici protocolată de secretarul Comitetului, în contra §§. 57 și 58 ale Reglementului Adunărei, și că prin urmare această propunere nu se poate considerà decât ca scrisă de niște persoane, cari n'au avut alt scop decât a turburà liniștea publică, folosindu-se de neștiința de carte a deputaților săteni și încercându-se a introduce principiile unei teorii subversive, și a ațâță discordia și ura între proprietari și țărani, după cum dovedește chiar anume creata terminologie de **boieri de moșie**, întrebuințată în tot cursul propunerei, spre a evità cuvântul de proprietari; terminologie cu atâta mai nefericită, cu cât ea nu cuprinde o mare parte din proprietățile locuite de țărani, și anume: toate proprietățile clerului, ale proprietarilor neboieriți și ale răzeșilor.

«2. Că prin urmare nici stilul, nici tendințele comunistice, nici citata tânguire nu se pot imputà deputaților săteni, cari se văd subscriși în ea, rămâind răspunzători numai compuitorii ei, cari au abuzat de încrederea lor.

«3. Că deși unele din tânguirile arătate prin citata propunere sunt adevărate și drepte și prin urmare merită cea mai compătimitoare luare aminte,

starea de astăzi a ţăranilor moldoveni însă tot încă este mai bună, decât aceea a locuitorilor din multe alte ţări mai civilizate şi mai bine organizate.

«4. Că cei mai mulţi din proprietari niciodată n'au scăpat prilejurile ce li s'au înfăţişat pentru a scutì, după putinţă, pe locuitorii aşezaţi pe moşiile lor măcar de o parte din greutăţile ce evenimentele politice şi abuzurile administratorilor impuneau ţărei.

«5. Că interesele proprietarilor de moşii au suferit într'un grad mult mai mare decât acelea ale ţăranilor; căci pe când dela aceştia se cereà pentru oştile străine numai transporturi şi lucru cu mânile, proprietarii au fost nevoiţi a da totdeauna toate cele trebuincioase pentru îndestularea nenumerabilelor şi necontenitelor armii, pâne, fân, lemne, paie, băuturi, cvartiruri, şi în anii 1828 şi 1829 chiar şi care şi vite de transport; de multe ori a şi cumpărà pâne nu numai pentru oştile străine, ci şi pentru ţăranii aşezaţi pe moşiile lor, spre întâmpinarea nevoii lor în timp de lipsă, provenită din secetă sau din stricăciunile lăcustelor; lăsând a zice că cea mai mare parte din proprietari totdeauna au ajutat pe sătenii lor, când cu bani pentru plata birului, pentru cumpărături de vite şi pentru împlinirea altor nevoi, când cu lemne pentru case, şuri, garduri, unelte plugăreşti ş. c. l.

«6. Că trista stare a locuitorilor, deşì exagerată în tânguirile de faţă, priveşte mai mult pe guvernele ce am avut, cari singure sunt răspunzătoare pentru abuzurile descrise, şi prin urmare departe de a se puteà imputà proprietarilor, este numai o urmare neapărată a necontenitelor răsboaie, ocupaţii militare şi schimbări de Domnii şi dregătorii; cu un cuvânt numai o neapărată urmare a lipsei de stabilitate, la care Principatele au fost condamnate în şir de mai bine de 150 ani.

«7. Că tocmai această tristă stare a locuitorilor ne-a îndemnat a căutà dorita vindecare, scăpare şi mântuire în Unirea Principatelor într'un singur Stat, cu prinţ străin şi moştenirea tronului.

«8. Că fără a aşteptà propunerile sătenilor, clasele privilegiate, dintre cari şi aceea a proprietarilor mari, în şedinţa de 29 Octomvrie, de bunăvoie au proclamat în unanimitate şi cu aclamaţie:

«I. Desfiinţarea tuturor privilegiilor,

«II. Egalitatea tuturor înaintea legii,

«III. Aşezarea dreaptă şi generală a contribuţiilor în proporţie cu averea fiecăruia fără deosebire,

«IV. Supunerea tuturor la conscripţia militară,

«V. Accesibilitatea funcţiilor Statului pentru toţi Românii.

«Şi prin urmare au contribuit la înlăturarea celor mai multe motive de tânguire din partea deputaţilor săteni, tânguiri cari s'au înfăţoşat Adunărei

ad-hoc la 9 Noemvrie, aşà dar 12 zile după proclamarea mai sus număratelor principii.

«9. Că arătarea propuitorilor, cum că boierescul din vechime a fost 6 şi apoi 12 zile, este contrariu adevărului, căci istoria din contră ne încredinţează:

«*a)* Că cea mai mare parte din ţăranii Moldovei au fost vecini;

«*b)* Că **toţi vecinii fără deosebire** de origine lucrau fără măsură sau mărginire în folosul stăpânilor săi, dela a cărora singură vroinţă atârnà numărul zilelor de lucru, precum se dovedeşte din «Descrierea Moldovei» a lui Cantemir, filele 244, 252;

«*c)* Că primirea unui ţăran fugit dela stăpânul său erà oprită, după cum se dovedeşte prin Pravila lui Vasile Vodă din 1646, fila 3, legea 18, care zice: «Când va fugì ţăranul dela locul şi dela stăpânul său, nimenea nicăeri «să nu-l primească, iar de va călcà Pravila aceasta, să plătească la Domnie «12 litre de argint şi 24 de litre boiarinului celuia a cui va fi ţăranul, şi în«tr'acest chip să aibă îndemânare dela Domnie, ca să întoarcă ţăranul să-l ducă «de unde a fost, iar ei să rămâie cu toată paguba şi cheltueala»;

«*d)* Că la 6 Aprilie 1749 clasele privilegiate, clerul şi boierimea, de bună voie au desfiinţat vecinătatea şi tristele ei privilegii, declarând într'un glas, că vecinii nu mai sunt robi, căci vecinul însemnează **săteanul megieş fără de moşie,** şi au hotărît ca oamenii să nu se vânză, când s'ar vinde moşia, şi ca nişte săteni ai satelor în sat să rămâie, făcând slujba obicinuită, însă şi slujba să se facă cu nart 24 de zile de om într'un an şi la ce lucru se va pune, şi dijmă să dea de pe moşie;

«*e)* Că Domnul Grigorie Alexandru Ghica Voevod, din îndemnul necontenitelor jalobe ce-i veniau atât dela locuitorii ţărei ce şed pe moşii **boiereşti, mânăstireşti** şi **răzăşeşti,** asupra stăpânilor acestor moşii, cât şi dela înşuşi aceştia asupra locuitorilor ce şed pe moşiile lor, prin Hrisovul său din 1 Ianuarie 1766 a redus zilele boierescului dela 24 la 12 zile, însă cu determinarea lucrului fiecărei zile; şi totodată întărind dreptul stăpânilor de moşii de a luà dijmă din toate productele, precum şi dreptul monopolului vânzării băuturilor, a încuviinţat şi regularea relaţiilor dintre proprietarii de moşie şi ţărani prin învoeli, legiuind «ca sătenii cari vor face tocmeală «pentru lucru cu stăpânul moşiei, după zapisul cel de tocmeală să urmeze»;

«*f)* Că Domnul Grigorie Ghica, prin Hrisovul său din 30 Septemvrie 1777, a mai îndatorit pe ţărani a da stăpânilor de moşii câte două clăci pe an, a întocmì iazurile şi acareturile acestora şi morile, a face câte o podvoadă şi a cără şi câte două care de lemne;

«*g)* Că Regulamentul Organic, Cap. III, Secţia VII, Art. 118, 132, a îndatorit pe locuitorii săteni a lucrà pentru proprietarii de moşii în curgerea unui an 12 zile **după vechiul obiceiu** (determinând totodată şi măsura lucrului

pentru fiecare zi), a da dijmă din toate productele, a face câte două podvezi în depărtare de 1 până la 8 ceasuri, a cără câte două care de lemne la curtea proprietarului şi a lucrà câte 4 zile la reparaţiile acareturilor de pe moşie. Tot Regl. Org., Art. 129, a întărit şi dreptul excluziv al proprietarilor de a vinde pe moşiile lor tot felul de băuturi;

«h) Că aşezământul publicat în anul 1851, desfiinţând **fără despăgubire** dijma cuvenită proprietarilor dela locuitori, **desfiinţând** şi îndatorirea acestora de a face coşerele pentru conservarea păpuşoilor proprietarului şi mai desfiinţând şi îndatorirea ţăranilor fără boi sau cai de a lucrà 4 zile la reparaţiile acareturilor proprietarilor, în locul transporturilor prescrise de Regl. Org., a sporit cu 20 de prăjini şi imaşul cuvenit locuitorilor, şi prin urmare departe de a le îmmulţi îndatoririle, le-a adus un simţitor folos;

«*i)* Că toate aşezămintele prin cari s'au regulat relaţiile dintre proprietarii de moşii şi locuitorii aşezaţi pe ele, începând dela memorabilul act al desfiinţării vecinătăţii până la aşezământul de astăzi, au hotărît nu numai zilele ce ţăranii aveau a lucrà în folosul proprietarilor, ci şi măsura lucrului fiecărei zile; de vreme ce Aşezământul de astăzi, legiuind cătimea lucrului, a determinat-o nu prin număr de zile, ci numai prin măsura obişnuită în ţară — falcea şi părţile ei, — făcând o singură excepţie pentru lucrul reparaţiilor acareturilor, pentru care s'au legiuit 4 zile proaste; şi că prin urmare compuitorii tânguirii sătenilor nu cunosc Aşezământul de astăzi, dacă zic că acum sunt 12 zile de pont, şi ziua cât luna.

«10. Că ţăranii din Moldova nu sunt legaţi de brazdă (glebae adscripti), ci din contra oameni liberi, cari au voie de a se mută unde le place, a-şi schimbà starea după a lor bună plăcere, a întreprinde tot felul de meserii şi speculaţii; cu un cuvânt nu sunt aceea ce în alte ţări erau oamenii ce se numiau *Serfs*, *Leibeigene*; şi prin urmare nici sunt supuşi la vreuna din îndatoririle şi prestaţiile ce erau impuse acestei clase de oameni.

«11. Că nu este de mirare cum că înainte de Regulament săteanul aveà putinţa de a exploatà în folosul său moşia proprietarului într'o întindere mai mare decât acum:

«1. Pentrucă atuncea el erà însărcinat, pe lângă munca pomenită mai sus, încă cu o mulţime de alte dări în natură, cari prin Regulamentul Organic s'au oborît; şi

«2. Pentrucă atuncea ţara, fiind mult mai mare şi populaţia mult mai mică decât astăzi, proprietarii, spre a puteà trage măcar un mic folos din întinsele lor câmpii, cari din lipsa braţelor sau a capitalurilor nu le puteau lucrà, încuviinţau cu plăcere exploatarea lor ori şi cui se îndatorà a-i da măcar dijmă din productele făcute pe ele, aşà dar nu numai ţăranilor săi, ci şi proprietarilor şi ţăranilor din împrejur, ba chiar şi străinilor din locuri

depărtate, cari se supuneau acestei condiții. Astăzi însă, când populația s'a îmmulțit și în toate zilele crește prin necontenite imigrări, chiar și din țările megieșite, unde țăranii sunt împroprietăriți, astăzi când o mare parte din câmpiile odată sterpe ale proprietarilor s'au pus la dispoziția nouălor generații ale populațiilor sătești; astăzi când în urma repedei desvoltări a comerțului, agricultura a luat o întindere așà de mare, încât puține moșii de câmp mai au încă locuri pentru creșterea vitelor, prin care Moldova odată își făcuse un deosebit renume, astăzi când prețurile pământului s'au suit la un grad proporționat cu acea desvoltare: când de altă parte prețul lucrului, din cauza îmmulțirii brațelor și a înlocuirii lor prin mai multe mașine, n'a putut crește întru aceeaș proporție, Reglem. Org. și Așezământul de față au trebuit să puie și au și pus în proporție mai potrivită anuala valoare a pământului ce proprietarul dă țăranului cu lucrul ce acesta dă celui întâiu.

«12. Că aurul și argintul ce intră în țară provine nu numai din sudoarea tânguitorilor, ci în mare parte și din însemnătoarele capitaluri întrebuințate de proprietari în cumpărături de vite și unelte de agricultură, în năimire de argați și de lucrători, atât dintre propriii lor săteni, cât și din sate străine și din locuri depărtate, ba chiar și din alte țări, precum din Bucovina, Galiția și Transilvania.

«13. Că dacă sătenii n'au fost chemați la facerea legilor atingătoare de ei, nici proprietarii nu s'au chemat la facerea legiuirei, prin care s'au desființat fără despăgubire mai multe folosuri ce ei aveau dela țăranii lor, iar mai ales dijma, care ca o parte a răsplătirii cuvenite proprietarilor pentru exploatarea pământului lor de către țărani, ca un drept civil, în toate țările luminate s'a desființat numai prin răscumpărare.

«14. Că regularea relațiilor dintre proprietari și țărani prin învoeli nu numai n'a fost oprită de legi, precum dovedește chiar hrisovul lui Grigorie A. Ghica din 1 Ianuarie 1766, Art. 15; ci a fost chiar scopul Reg. Org., Art. 118, lit. E, și al Așezământului din 1851, Art. 4, prin care anume se zice «că aceste așezăminte vor servì de bază până ce **năimirile de pământ se vor puteà face prin alcătuiri de bună voie,** lăsând a zice că atât înainte de promulgarea Regl. Org., cât și după ea, această măsură în multe locuri s'a și pus în lucrare.

«15. Că Regl. Org., Art. 123, și Așezământul din 1851, Art. 16, legiuind ca la satele acele, unde moșia este strâmtă, proprietarii să dea locuitorilor $^{2}/_{3}$, n'au întins această dispoziție asupra **întregului moșiei,** după cum, în contra adevărului, arată compuitorii tânguirii sătenilor; ci din contra anume au adăugit că împărțirea aceasta are a se face numai pentru **locul de hrană,** adecă **imașul, fânațul** și **locul de arătură,** lăsând a zice că măsura aceasta este numai o excepție pentru moșiile strâmte, și prin urmare

nu se poate generalizà şi întinde asupra tuturor moşiilor, şi tot Art. 123 din Regl. Org., şi Art. 17 al Aşezământului din 1851, legiuind că, **dacă prin această măsură numărul total al locuitorilor nu s'ar puteà îndestulà cu locul întreg ce este hotărît prin Aşezământ, atuncea numărul de prisos al locuitorilor** să aibă voie de a se mutà aiurea sau de a se **alcătuì prin** bună **tocmeală cu proprietarul.**—Şi dar Comitetul proprietarilor mari se rosteşte asupra dorinţelor din citata propunere a locuitorilor pontaşi în următorul chip:

«1. Dorinţa ca în viitor şi săteanul să fie pus în rândul oamenilor şi desfiinţarea bătăii corespunde la votul Adunării, care a proclamat egalitatea înaintea legii şi instrucţia publică gratuită şi obligatoare pentru toate oraşele şi satele; urmând neapărat după acest vot, ca Adunarea viitoare să reformeze între altele şi legislaţia criminală, care, bazată pe deosebirea claselor şi plină de defectuozităţi monstruoase, nu mai răspunde cererilor secolului de faţă.

«2. Dorinţa de a se oborî în viitor beilicurile, havalelele şi birul pe cap este îndestulată prin votul Adunării din 29 Octomvrie despre desfiinţarea privilegiilor de clase, egalitatea înaintea legii, aşezarea dreaptă a contribuţiilor, ş. c. l.

«3. Dorinţa de a aveà prin sate dregătorii alese din chiar sânul lor, fiind morală şi chiar ţintitoare către buna rânduează, merită a se luà în consideraţie, rămâind ca viitoarea Obştească Adunare, având totodată în vedere şi anexa R., Art. XXXV şi XXXVI din Regulament, să legiuească modul şi întinderea aplicaţiei ei, potrivit cu interesele şi gradul culturii treptei locuitorilor săteni.

«4. Dorinţa căderii boierescului (adică a Aşezământului), rostită de către deputaţii săteni, este o măsură dorită şi de proprietarii îndrituiţi: *a)* pentrucă acest lucru care, după Regl. Org. şi după Aşezământul din 1851, trebue să fie o dreaptă răsplătire a valorii anuale a pământului ce proprietarii dau locuitorilor spre hrană, nu mai împlineşte şi nici poate împlinì această condiţie, astăzi când de o parte preţul pământului s'a suit aşà de mult, iar de altă parte câtimea lucrului cuvenit proprietarilor a rămas nevariabilă, aşà dar nu mai este o dreaptă răsplătire a valorii pământului dat spre hrană; şi *b)* pentrucă în faţa tendinţelor ostile principiului proprietăţii, care se manifestează sub auspiciile unor reformatori neîndrituiţi, proprietarii nu mai pot urmà Aşezământului, spre a scăpà proprietăţile lor de aplicarea unor utopii condamnate de toată lumea, după cum dovedeşte expresia de «răscumpărarea boierescului», expresie care este o sofismă comunistă şi care în alte cuvinte zice: Împroprietărirea universală fără cumpărarea şi plata pământului, pe carii compuitorii propunerii locuitorilor îl înţeleg proprietate

comună a tuturor, precum este aerul și soarele. De vreme ce boierescul nu este un drit feudal, nu este un privilegiu deșert al boieriei, nu este o rămășiță a vecinătății, care în Moldova s'a desființat încă din anul 1749, ci după cum mai sus s'a zis, este numai un echivalent al întrebuințării pământului ce locuitorii primesc spre a lor hrană dela proprietari, este prețul anual al posesiei plătit în lucru proprietarilor, nu numai boierilor, ci și mânăstirilor și proprietarilor neboieriți.

«5. Dorința de a-și lucrà pământul trebuitor pentru hrana lor, fără să-i poată alungà de pe dânsele, cu adăugirea de a se da și copiilor lor pământuri până la acoperirea a două treimi din moșie, fiind țintirea cea mai vederată de a lovì proprietatea, Comitetul proprietarilor mari răspunde:

«*a)* Că pământul ce locuitorii primesc spre exploatare, cu îndatorire de a răsplătì prin lucru învoirea îmbunătățirii lui, este un pământ necontestabil al proprietarilor, câștigat prin titluri legale, prin titluri recunoscute de toate legislațiile lumii și de a noastră în deosebi, precum moștenire, împărțeli, hotărîri judecătorești, danii, schimburi, cumpărături, toate întărite de Domni prin hrisoave mărturisite și adeverite prin pacinică și nestrămutată stăpânire în șir de mai multe sute de ani;

«*b)* Că proprietatea stăpânilor de moșii se întinde asupra întregului trup de moșie, după cum se dovedește:

«I. Prin mii și iar mii de vânzări și cumpărături, cari toate cuprind nu numai pământul rezervat spre întrebuințarea proprietarilor de moșii, ci și pământul care se dă locuitorilor spre exploatare și care, întocmai ca acel dintâiu, se plătește de către cumpărători cu acelaș preț.

«II. Prin mii de cumpărături dela răzeși, cari astăzi sunt țărani pe pământul vândut de ei.

«III. Prin zilnica dotare a însurățeilor și a băjenarilor veniți din alte țări cu pământ, care totdeauna s'a întrebuințat numai de către proprietarii întregei moșii.

«IV. Prin mii și iar mii de ipoteci, cari se întind asupra întregului trup de moșie.

«V. Prin legiuirile țărei, Hrisovul lui Grigorie A. Ghica din 1 Ianuarie 1766, Regulamentul Organic și Așezământul de astăzi, cari regulând relațiile dintre proprietari și locuitorii așezați pe moșiile acestora, n'au lăsat nici o umbră de îndoeală, cum că și pământul dat locuitorilor spre hrană este o proprietate necontestabilă a stăpânului moșiei.

«VI. Tot prin Regulamentul Organic și Așezământul din 1851, Art. . . , care dă voie proprietarilor de a depărtà de pe moșiile lor pe țăranii răsvrătitori, în care caz pământul ce acesta a avut spre hrană intră iară în nemijlocită și nemărginită dispoziție a proprietarului de moșie, fără altă des-

păgubire a depărtatului decât numai pentru sadurile (pomi), ce ar fi având pe locul proprietarului.

«VII. Tot prin Regulamentul Organic, Art. 123 v. 124, după care învoind locuitorilor strămutarea de pe o moşie pe alta, nu numai nu le încuviinţează cea mai mică despăgubire pentru pământul ce l-au avut spre hrană dela proprietar, ci din contra lămurit legiueşte că casa, toate sadurile şi alte locuri ce ţăranul le-ar fi adus în stare lucrătoare pe moşia, de pe care se mută, vor rămâneà în folosul proprietarului fără despăgubire, care negreşit s'ar fi încuviinţat, dacă ţăranul ar fi avut măcar o umbră de proprietate.

«VIII. Şi prin legiuirile Principatului Valahiei şi ale Basarabiei, cari recunosc stăpânilor de moşii dritul de proprietari neîngrădiţi, iar ţăranilor aşezaţi pe ele numai dritul de chiriaş, posesor.

«IX. Prin toate actele judecătoreşti, cari constatează că în procesele, cărora au fost expuse moşiile proprietarilor, din partea proprietarilor megieşi sau din partea altor reclamanţi, ţăranii aşezaţi pe acele moşii niciodată n'au făcut parte, nici în procesuri, nici la urmările lor, căci ţăranii n'au avut niciodată dreptul de a înstrăinà pământul primit dela proprietarii de moşii spre hrană, aşà dar niciodată n'au putut să-l treacă nici către urmaşii lor, nici către străini, nici cu titlu de moştenire, nici cu titlu de vânzare sau schimb.

«Prin urmare ţăranii pot dar câştigà proprietatea numai prin bună înţelegere cu proprietarii, pe ale cărora moşii locuesc, urmând exemplul ţăranilor din Basarabia, cari au cumpărat dela proprietarii lor moşii întregi, aşà dar şi pământul ce-l aveau ei pentru hrana lor, din cari moşii unele, şi anume moşiile Tomaiul şi Mingirul din ţinutul Cahulului, amândouă câte de 4.000 desetini, astăzi fac parte din Moldova.

«O asemenea împroprietărire de bună voie, pe care nimenea nu o împiedică, ci dimpotrivă toţi doresc a se întinde la câţi s'ar puteà mai mulţi, lesne s'ar introduce în Principate, atuncea când instituţiile bine întocmite ale ţărei şi înlăturarea abuzurilor deasupra locuitorilor vor fi cu sinceritate puse în lucrare de către un Guvern stabil şi nepărtinitor; şi numai o proprietate câştigată cu acest chip poate asigurà fericirea câştigătorilor ei, pentrucă ştiind-o câştigată prin munca şi hărnicia lui, se lipeşte către dânsa cu toată dragostea, şi ştiind-o câştigată prin drumul legal, se face un om de ordin şi adevărat apărător al legalităţii şi al instituţiilor patriei sale, iar orice alte măsuri impuse şi pripite nu pot aduce decât răsturnarea temeliilor celor mai principale ale societăţii şi totodată căderea agriculturii.

«Deci:

«1. Luând în privire că ţăranii din Moldova nu sunt nici vecini, nici legaţi de brazdă, ba nici măcar supuşi ai proprietarilor, precum erau ţăranii din

Austria şi Germania chiar şi până în zilele noastre, ci din contra sunt oameni liberi;

«2. Luând în privire că, după cum mai sus s'a lămurit, lucrul ce ţăranii fac proprietarilor nu este un atribut al boieriei, nu este un serviciu personal, care-şi deduce originea din privilegiile răsuflate ale feudalităţii, nu este aceea ce în alte ţări se numià *corvée*, ci din contra este numai o răsplătire a întrebuinţării pământului ce ţăranii primesc dela proprietari, pe ale cărora moşii locuesc, o îndatorire bazată pe un contract bilateral, a căruia continuare sau curmare atârnă numai dela învoirea ambelor părţi;

«3. Luând în privire că ţăranii au dreptul de a se strămutà unde vor voì, şi prin urmare de a se liberà de îndatoririle lor către proprietari pentru pământul de hrană ce-l primesc dela aceştia;

«4. Luând în privire că pământul exploatat de ţărani în folosul lor este o proprietate necontestabilă a vecinilor stăpâni de moşii;

«5. Luând în privire că drepturile proprietăţii sunt garantate prin Art. 70 din Regulamentul Organic, Cap. III, Secţia 1, prin următoarele cuvinte: «că conform cu vechile aşezăminte ale ţărei, drepturile proprietăţii vor fi «păstrate în veci nerăşluite, întru toată a lor întindere, fără a fi supuse decât «numai la sloboda întrebuinţare şi voinţă a proprietarilor»;

«6. Luând în privire că şi Adunarea ad-hoc a Moldovei a proclamat în unanimitate respectul proprietăţii ca una din bazele fundamentale ale viitoarei organizaţii;

«7. Luând în privire că după toate legislaţiile din lume şi după §. 462 din Codica civilă a Moldovei, dreptul proprietăţii este puterea de a dispune de fiinţa şi de rodurile lucrului său, după a sa voinţă şi plăcere, depărtând din această pe oricine altul, şi prin urmare că cererea deputaţilor săteni de a răscumpărà boierescul, sau cu alte cuvinte de a da proprietarilor bani în locul lucrului cuvenit lor în natură, cuprinde în sine o vederată jignire a dreptului proprietăţii, căci ea ţinteşte a mărgini libertatea dispoziţiei, care este o condiţie esenţială a dreptului proprietăţii;

«8. Luând în privire că în faţa acestor înconjurări, numai acea regulare a relaţiilor dintre proprietari şi ţărani poate fi dreaptă şi împăcà interesele ambelor părţi, care ar aveà de bază alcătuirea de bună voie, prin care ţăranii pot năimì sau cumpărà de voie pământul dela proprietari;

«9. Luând în privire că măsura aceasta, a căreia dreptate şi folosinţă s'a prevăzut atât de hrisovul Domnului Grigorie A. Ghica din 1 Ianuarie 1766, cât şi de Regulamentul Organic, de Aşezământul din 1851, astăzi lucrător, şi de Protocolul Conferinţelor ministeriale din Constantinopole din 11 Fevruarie 1856, este şi aplicată în acest Principat, unde pe la unele din moşii

ţăranii lucrează după **învoeli**, iar pe la altele sunt învoiţi băneşte pentru pământul ce primesc dela proprietari;

«10. Luând în privire că aplicaţia acestei măsuri n'a avut până acum o întindere mai mare, numai pentrucă strămutarea locuitorilor de pe o moşie pe alta a fost îngreuiată prin mai multe condiţii, iar proprietarii, liniştiţi prin îngreuiarea strămutării, n'aveau nici un îndemn nevoitor a regulà prin învoeală relaţiile lor cu ţăranii aşezaţi pe moşiile lor;

«11. Luând în privire că numai prin alcătuire de bună voie s'ar puteà înlăturà disproporţia împoporării şi a preţurilor ce există între unele din ţinuturile de sus şi acele de jos;

«12. Luând în privire că regularea relaţiilor dintre proprietari şi ţărani prin alcătuiri de bună voie este o măsură cerută şi de economia politică, care proclamă libertatea concurenţei şi a transacţiilor ca o dogmă fundamentală şi încuviinţează întrevenirea guvernului numai atuncea când cercările regulărei prin alcătuiri de bună voie n'ar răspunde la scopul dorit, sau când mijloacele private n'ar fi de ajuns spre a-l realizà;

«13. Luând în privire că modificarea relaţiilor de astăzi, fiind în stare de a exersà cea mai mare înrâurire asupra agriculturii, care este izvorul de căpetenie al averei naţionale, cere cea mai mare luare aminte şi cele mai pătrunzătoare studii, chibzuire şi pregătire, fără care cele mai binevoitoare, cele mai filantropice intenţii, departe de a asigurà doritul rezultat, ar produce numai turburări, sdruncinări şi neapărată decădere a agriculturii şi prin urmare şi a comerţului;

«14. Luând în privire că reforma sistemului de astăzi presupune existenţa unui guvern stabil şi tare, unui guvern înzestrat cu toate mijloacele intelectuale, morale şi materiale spre a puteà pune în lucrare cu toată nepărtinirea, perseverenţa, autoritatea şi înţelepciunea, cerute de mărimea unei cestii atât de vitale, unei cestii dela care atârnă existenţa celei mai numeroase populaţii a ţărei, bunăstarea tuturor claselor societăţii, liniştea obştească şi ferirea ţărei de tristele urmări ale precipitării sau ale **patimlior** cari se pun în mişcare;

«15. Luând în privire că şi interesul proprietarilor cere desfiinţarea modului de astăzi al relaţiilor dintre ei şi ţărani;

«16. Luând în privire că dreptatea cere ca această măsură să nu fie vătămătoare nici pentru proprietari, nici pentru ţărani, a căror bunăstare a fost şi trebue să fie obiectul deosebitei îngrijiri, nu numai din partea Guvernului, ci şi din partea înşişi proprietarilor, cari nu pot necunoaşte folosinţa acestei numeroase clase a Statului şi prin urmare doresc din toată inima îmbunătăţirea soartei lor;

«Comitetul proprietarilor mari doreşte dar, ca la viitoarea organizaţie să se iea de bază următoarele principii:

«I. Modul de astăzi al răsplătirei pământului prin lucru să fie cu totul desfiinţat.

«II. Adunarea legiuitoare, în cea întâie a ei sesie, să hotărască un termin în care relaţiile dintre proprietarii de moşii şi ţăranii lucrători de pământ aşezaţi pe ele să se reguleze prin alcătuiri de bună voie.

«III. Adunarea legiuitoare să facă o lege, căreia vor fi supuşi acei din proprietari şi ţărani, cari nu s'ar fi folosit de terminul publicat pentru regularea relaţiilor reciproce prin alcătuiri de bună voe.

«IV. Legea aceasta va fi întemeiată pe principul respectului proprietăţii, şi totodată va privì şi la stabilirea şi la chipul vieţuirei locuitorilor săteni astăzi lucrători de pământ.»

(Subscrişi) I. Docan, A. Botez-Forăscu, Gr. Balş, G. Sturdza, C. Sturdza, A. Aslan, I. Pruncu, N. Catargiu, S. Miclescu, Gr. Suţu, N. Carp, L. Catargiu, Gr. Costachi.

D-lui *A. Teriachiu* ceteşte socotinţa minorităţii acestui comitet:

«Asupra chestiei relaţiilor locuitorilor săteni cu proprietarii, subscrişii au onoare a face următoarea propunere:

«Luând în privire:

«1. Că propunerea locuitorilor săteni, elaborată afară din Comitetul lor, în contra Art. 57, 85 şi 86 ale Regulamentului Adunărei, cuprinde, pe lângă multe suferinţe, în parte aduse prin năvălirile străine, în parte prin abuzurile provenite din călcarea aşezămintelor în fiinţă, şi multe recriminaţii neîntemeiate şi tendinţe regretabile prin născocită titluire de boieri de moşie şi prin cercările de a denaturà caracterul relaţiilor existente între locuitori şi proprietari.

«2. Că pe cât asemenea tendinţe nu ne pot da îngrijire pentru proprietatea apărată în toată întregimea ei de legile ţărei, consacrată ca principul conservării societăţilor moderne şi întărită prin votul Adunărei din 18 Noemvrie, pe atât nu ne pot oprì de a privì îmbunătăţirea stărei locuitorilor ca o condiţie a prosperităţii ţărei noastre;

«3. Că contra unor asemenea tendinţe, ce nu s'ar fi cuvenit a se rostì nici ca ipoteză, totuş proprietarii, clasa cea mai însemnată a ţărei, clasa ce a dat pururea dovezi de inteligenţă şi de generozitate, şi până astăzi s'a pus în capul mişcărei naţionale, nu are nevoie a năzuì la facte istorice ca să-şi apere drepturile consfinţite prin legile ţărei şi prin mii de transacţii şi titluri legale;

«4. Că proprietarii şi locuitorii, aceste două elemente cari au scăpat

Francia de răsturnările în cari vroiau să o arunce cercătorii de sisteme, sunt chemate, precum au împărţit multe greutăţi, asemenea prin o bună înţelegere a vindecà multe rănĭ ale trecutului şi a desvălì bogăţiile acestor ţări binecuvântate de Dumnezeu;

«5. Că prin voturile Adunărei din 29 Oct., douăsprezece zile înainte de cetirea propunerei locuitorilor săteni în Adunare, şi din 18 Noemvrie, s'au statornicit câtevà principii, cari vor contribuì la îmbunătăţirea stărei locuitorilor, rămâind a se încununà acele şi cu regularea bine cumpănită a intereselor lor celor vitale;

«6. Că trebue a combinà neputinţa în care ne aflăm, ca Adunare consultativă, de a face legi într'o cestie care pentru noi mai ales s'ar cuveni să facă obiectul unor studii serioase; căci chiar în alte staturi, unde reformele n'au venit prin nici o impulsie a evenimentelor din afară, o asemenea reformă a trecut prin măsuri transitorii fără a se pripì;

«7. Că o măsură silnică şi nechibzuită poate paralizà agricultura, fără a aduce o reală îmbunătăţire în starea locuitorilor, precum aceasta a urmat în Bucovina, de unde sute de locuitori vin în Moldova spre a-şi dobândì existenţa;

«8. Că în această cestie mai cu osebire trebue a se luà dispoziţii uniforme cu ţara soră, ca în o cestie atât de strâns legată cu agricultura, singura industrie a Principatelor, şi cu bunăstarea şi viitorul majorităţii poporului român;

«9. Că năimirile prevăzute la Art. 118, lit. E, a Reg. Org., spre a fi aplicabile şi neasupritoare, totuş ar cere, pe lângă stabilirea locuitorilor, şi alte diispoziţii de îngrijire a unui guvern naţional;

«Luând în sfârşit în privire:

«10. Că întemeierea **naţionalităţii române**, fără de care nu este nici vieaţa naţională, nici patria asigurată de învăluirile trecute, nici **Unirea prosperă şi puternică,** trebue să fie obiectul stăruinţei Guvernului şi a Adunărei viitoare;

«Subscrişii propun ca la viitoarea organizaţie să se iea de bază următoarele dorinţe:

«**I. Desfiinţarea răsplătirei prin lucru a pământului ce se dă locuitorilor de către proprietari după aşezămintele de astăzi.**

«**II. Regularea definitivă a relaţiilor dintre proprietari şi locuitori şi statornicirea unor principii, cari, fără a jignì drepturile proprietarilor, să împace şi interesele locuitorilor.**

«**III. Adunarea legiuitoare viitoare la cea întâie a ei sesie, va votà o lege, căreia vor fi supuşi şi locuitorii şi proprietarii şi care desvălind,**

acele principii, va hotărî această cestie atât de importantă și de vitală pentru Principatele Unite».

Anul 1857, luna Decemvrie în 11 zile.

(Subscriși) D. Miclescu, M. Kogălniceanu, D. Ralet, M. Jora, N. Canano, A. Teriachiu, M. Costachi, I. Fotea, C. Rolla, P. Mavrogheni, V. Sturdza.

D-lui *C. Negre* cetește o propunere subscrisă de d-lui și de d-lor Răd. Sava, I. Levărdă, I. Roată, V. Balaiș, Dăn. Bălan:

«Fiindcă înainte de toate înjghebarea și trăinicia unui stat nou trebue să se razime pe elemente puternice;

«Că acele elemente trebue și ele să-și tragă puterea lor din așezări cari să corespundă la asemenea sfârșit;

«Că unul, și cel mai temelnic din acele elemente la noi este gloata poporului lucrător de pământ;

«Că acest popor este numai agricol și că printr'însul s'a desvălit și are a se desvăli lucrul pământului — cel mai însemnat și obștesc izvor de bogăție al țărei aceșteia;

«Că țara tuturora se alcătuește de părți din ea a fiecăruia, cari la un loc aceste închiagă marele total al patriei comune;

«Că în marea familie a unei nații, partea fiecăruia de țară este aceea care pe toți îi leagă cu patria întreagă și silnic îi împinge către apărarea, întemeiarea și înflorirea ei — de vreme ce binele obștesc cuprinde neapărat în sine și binele fiecăruia în parte;

«Că pentru a conlucrà cu durere și sfântă datorie la statornicirea, înflorirea și mai vârtos la apărarea țărei, trebue ca elementul cel mai numeros și temelnic al acestei țări să fie strâns legat de ea — încât pentru a apără cevà, trebue să aibă și cevà de apărat;

«Apoi pe asemenea cuvinte jos iscălitul propune:

«Improprietărirea locuitorilor săteni.

«Fiindcă tot odată proprietatea în toată lumea civilizată, ori prin care fază din învechime ea ar fi trecut, este lucru care mai mult se respectează în societatea bine organizată și mai aprig se închizășluește de către legi;

«Că boierii proprietari, partea cea mai luminată, și atât în timpii de mai înainte, cât mai vârtos și fără tăgadă în timpii de față, au conlucrat la toate ce au slujit a sprijinì drepturile țărei, neînlăturându-se, spre lauda lor, de nici un fel de jertfă pentru asemenea sfârșit;

«Că boierii proprietari, tocmai ca partea cea mai luminată, vor înțelege că îndatoririle fiecăruia către țară atuncea leagă mai tare și sunt mai sfinte, când și din foloasele ei se îndulcește fiecare;

«Că boierii proprietari, căpetenii ai ţărei, pentru binele obştesc nu se vor da nici astă dată în lături de a-şi aşezà ţara, încât din toate elementele ei înfrăţite şi mulţumite să se poată întru adevăr întrupà o puternică patrie a tuturora;

«Că boierii proprietari, cu cunoştinţele ce au şi în înţeleapta lor prevedere politică, mai mult decât orcine alţii se vor pătrunde de puterea lucrurilor, înaintea cărora n'ai încotro ce face — ce se chiamă utilitate publică şi nevoie de stat (raison d'Etat);

«Că boierii proprietari, în mărinimia lor, nu trebue să se uite la nesocotitele şi fără cumpăt cuvinte ale locuitorilor săteni — ci desbrăcându-le de neînţeleapta lor acrime, să vadă numai că dintre ele străbate jalnicul strigăt al unei clase desmoştenite;

«In sfârşit, că la aceşti boieri proprietari, când sună astăzi solemnul ceas al reînvierii naţiei lor — precum le sunt titlurile, le vor fi şi inimile nobile;

«Căci la reforme mari pentru ţara sa trebue fapte şi inimă mare;

«Apoi pe asemenea cuvinte jos iscălitul propune:

«Că boierii proprietari să vândă pământuri locuitorilor săteni.

«Findcă pe de altă parte pământul României este mănos în rodele sale, încât toţi locuitorii lui, ce se ţin de dânsul şi se hrănesc din el, sunt cu îmbelşugare îndestulaţi şi cu cele de nevoie şi cu prisosuri;

«Că braţul ţăranului este acela de unde au decurs până acum toate visteriile ţărei aceşteia;

«Pe asemenea cuvinte jos iscălitul propune:

«1. Că pământurile de vândut locuitorilor săteni să se mărginească în măsurile pontului de astăzi, şi numai la acela ce le au.

«2. Că pământurile odată pentru totdeauna vândute de boierii proprietari locuitorilor săteni, aceştia să le plătească întocmai după adevărata lor valoare, potrivit cu calitatea şi localitatea deosebitelor părţi ale ţărei.

«Find iarăş că prefaceri şi răsturnări ale celor trecute de felul acesta în pripă îndeplinindu-se, — atrag adese după ele sdruncinări vătămătoare relaţiilor sociale şi mai ales negoţului şi agriculturei prin vremelnica contenire a deplinei lor desvăliri;

«Apoi pe asemenea şi de pe urmă cuvinte jos iscălitul propune:

«1. Că până a-şi închipuì locuitorii băneştile mijloace pentru plata pământurilor de cumpărat dela proprietari, ei să urmeze stărei lucrurilor de faţă, dacă nu se va găsì vreun alt mijloc mai potrivit şi îndestulător pentru ambe părţile cu a amândurora conglăsuire.

«2. Că această vânzare de pământuri, după 15 ani dela punerea ei în lucrare, să rămâe numai facultativă.

«3. Că viitoarea Adunare legiuitoare, în cea întâi a ei sesie, să păşească la măsura aşezării preţurilor pământului, precum s'a mai zis, întocmai cu adevărata sa valoare şi potrivit cu calitatea şi localitatea deosebitelor părţi ale ţărei, având totodată şi îngrijirea, (ca din pildele ţărilor învecinate povăţuindu-se) să hotărască pentru temelnica lor dintâi statornicire, după ce cătime de timp, către cine şi cum să-şi poată înstrăinà locuitorii săteni pământurile cumpărate.»

(Subscris) C. Negre.

Sprijinim această propunere: Răducanu Sava, Ioan Levărdă, Ioan Roată, Vasilie Balaiş, Dănilă Balan.

«Adunarea, consultată prin sculare şi şedere, hotăreşte închiderea discuţiei şi păşirea la vot prin apel nominal.

«Se pune *la vot propunerea d-lui C. Negre.*

Votează **pentru 16,** şi anume: Episc. Ghenadie Şendre, Episc. Filaret Scriban, Episc. Calinic Miclescu, Dr. A. Fătu, G. Masian, Gr. Vârnav, P. Brăescu, I. Roată, C. Iacovachi, V. Balaiş, Gr. Vârlan, Răd. Sava, C. Negre, A. Cuza, C. Sturdza (Vasluiu), N. Bosie.

Votează **contra 34,** şi anume: Arh. Melchisedec, Iconomul Matcaş, C. Bădărău, Dăn. Bălan, A. Panu. V. Mălinescu, I. Docan, D. Savin, Dr. Vârnav, N. Canano, S. Stanciu, S. Canano, I. Vârnav, A. Botez-Forăscu, T. sin Pavel, Gr. Balş, C. Hurmuzaki, A. Aslan, I. a Babei, I. Pruncu, V. Sturdza, I. Hrisanti, L. Catargiu, I. Fotea, Gr. Suţu, M. Costachi, V. Stan, N. Carp, S. Miclescu, P. Mavrogheni, N. Emandi, I. Cantacuzin, Gr. Costachi, Inalt Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolitul.

Se abţin de la votare 27, şi anume: Episcopul Nectarie Hermeziu, Arhimandritul N. Scriban, D. Miclescu, D. Cozadini, M. Kogălniceanu, A. Jiean, C. Morţun, D. Grigoriu, M. Jora, V. Zaharia, Gh. Sturdza, C. Sturdza, I. Levărdă, C. Roseti, D. Cracte, A. Teriachiu, V. Neculau, Dr. Costin, I. Olariu, D. Ghidionescu, N. Catargiu, Pand. Croitoriu, D. Romov, L. Galiardi, C. Ştiun, I. Roşca, T. Sacalov; iar D. Rallet n'a fost faţă.

«Se pune *la vot încheierea majorităţii Comitetului proprietarilor mari.*—

Votează **pentru 23,** şi anume: Episc. Nectarie Hermeziu, Episc. Calinic Miclescu, I. Docan, N. Canano, Seb. Canano, A. Jiean, I. Vârnav, A. Botez-Forăscu, Gr. Balş, Gh. Sturdza, C. Sturdza, C. Hurmuzaki, A. Aslan, I. Pruncu, L. Catargiu, Gr. Suţu, M. Costin, N. Carp, S. Miclescu, C. Sturdza (Vasluiu), N. Catargiu, N. Emandi, Gr. Costachi.

«Votează **contra 47,** şi anume: Episc. Ghenadie Şendre, Episc. Filaret Scriban, Arh. Neofit Scriban, Arh. Melchisedec, Iconomul Matcaş, C. Bădărău, Dăn. Bălan, A. Panu, D. Cozadini, V. Mălinescu, M. Kogălniceanu,

G. Masian, D. Savin, Dr. Vârnav, S. Stanciu, C. Morţun, T. sin Pavel, D. Grigoriu, I. Levărdă, Gr. Vârnav, C. Roseti, D. Cracte, I. a Babei, P. Brăescu, I. Roată, A. Teriachiu, I. Hrisanti, V. Balaiş, C. Iacovachi, G. Vârlan, R. Sava, C. Negre, A. Cuza, M. Costachi, V. Neculau, V. Stan, I. Olariu, D. Ghidionescu, P. Mavrogheni, N. Bosie, Pand. Croitoriu, D. Romov, L. Galiardi, C. Ştiun, I. Roşca, T. Sacalov, Inalt Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolitul.

«Se abţin dela votare 7, şi anume: D. Miclescu, Dr. Fătu, M. Jora, V. Zaharia, V. Sturdza, I. Fotea, I. Cantacuzin; iar D. Rallet n'a fost faţă.

«Se pune *la vot socotinţa minorităţii Comitetului proprietarilor mari.*—

«Votează **pentru 32,** şi anume: Episc. Nectarie Hermeziu, Episc. Calinic Miclescu, D. Miclescu, C. Bădărău, A. Panu, M. Kogălniceanu, G. Masian, N. Canano, Seb. Canano, A. Jiean, I. Vârnav, Gr. Balş, M. Jora, C. Hurmuzaki, Gr. Vârnav, A. Aslan, I. Pruncu, V. Sturdza, A. Teriachiu, L. Catargiu, I. Fotea, Gr. Suţu, M. Costachi, M. Costin, S. Miclescu, C. Sturdza (Vasluiu), P. Mavrogheni, N. Catargiu, I. Cantacuzin, D. Rallet, I. Docan, Inalt Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolitul.

«Votează **contra 38,** şi anume: Episcopul Ghenadie Şendre, Episc. Filaret Scriban, Arh. Noefit Scriban, Arh. Melchisedec, Iconomul Dimitrie Matcaş, Dăn. Bălan, D. Cozadini, V. Mălinescu, D. Savin, Dr. Vârnav, S. Stanciu, T. Pavel, C. Sturdza, I. Levărdă, C. Roseti, D. Cracte, I. a Babei, P. Brăescu, I. Roată, I. Hrisanti, V. Balaiş, C. Iacovachi, Răd. Sava, C. Negre, V. Neculau, V. Stan, N. Carp, I. Olariu, D. Ghidionescu, N. Bosie, Pand. Croitoriu, N. Emandi, D. Romov, L. Galiardi, Gr. Costachi, C. Ştiun, I. Roşca, T. Sacalov.

«Se abţin dela votare 8, şi anume: Dr. Fătu, A. Botez-Forăscu, V. Zaharia, G. Sturdza, C. Morţun, D. Grigoriu, G. Vârlan, A. Cuza.

«Se pune *la vot drosebita socotinţă a d-lui C. Roseti.*—

«Votează **pentru 4,** şi anume: Episc. Ghenadie Şendre, Episc. Filaret Scriban, Gr. Vârnav, C. Roseti.

«S'au abţinut dela votare 6, şi anume: Arh. Melchisedec, M. Kogălniceanu, D. Rallet, P. Brăescu, V. Sturdza, A Cuza.—

N'au fost faţă la votare 2: Dr. Fătu, Dăn. Bălan.—

Toţi ceilalţi **65** au votat **contra.**

«Se pune *la vot încheierea majorităţii Comitetului proprietarilor mici.*—

«Votează **pentru 9,** şi anume: Episc. Filaret Scriban, C. Bădărău, G. Masian, C. Morţun, D. Cracte, I. Hrisanti, G. Vârlan, N. Bosie, C. Ştiun.

«S'au abţinut **9,** şi anume: Arh. N. Scriban, Arh. Melchisedec, P. Brăescu, Iconomul Matcaş, M. Kogălniceanu, V. Neculau, D. Grigoriu, V. Zaharia, D. Romov.—

Dr. Fătu n'a fost faţă la votare.—

Toţi ceilalţi **58** au votat **contra.**

«Se pune *la vot socotinţa minorităţii Comitetului proprietarilor mici.*—

«Votează **pentru 35,** şi anume : Episc. Nectarie Hermeziu, Episc. Calinic Miclescu, D. Miclescu, I. Docan, Dr. Vârnav, D. Rallet, N. Canano, S. Canano, A. Jiean, I. Vârnav, A. Botez-Forăscu, D. Grigoriu, Gr. Balş, M. Jora, Gh. Sturdza, C. Sturdza, C. Hurmuzachi, Gr. Vârnav, A. Aslan, I. Pruncu, V. Sturdza, A. Teriachiu, L. Catargiu, I. Fotea, A. Cuza, Gr. Suţu, M. Costin, N. Carp, S. Miclescu, C. Sturdza (Vasluiu), N. Catargiu, N. Emandi, I. Cantacuzin, Gr. Costachi, Inalt Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolitul.

«Votează **contra 36,** şi anume : Episc. Ghenadie Şendre, Episc. Filaret Scriban, Arh. N. Scriban, Iconomul Matcaş, C. Bădărău, Dăn. Bălan, A. Panu, D. Cozadini, V. Mălinescu, M. Kogălniceanu, G. Masian, D. Savin, S. Stanciu, C. Morţun, T. Pavel, I. Levărdă, C. Roseti, D. Cracte, I. a Babei, P. Brăescu, I. Roată, I. Hrisanti, V. Balaiş, C. Iacovachi, Răd. Sava, C. Negre, A. Cuza, V. Stan, I. Olariu, N. Bosie, Pand. Croitoriu, D. Romov, L. Galiardi, C. Ştiun, I. Roşca, T. Sacalov.

«S'au abţinut dela votare **5,** şi anume : Arh. Melchisedec, V. Zaharia, M. Costachi, V. Neculau, P. Mavrogheni.—

N'au fost faţă la votare d-lor Fătu şi Ghidionescu.

«Se pune *la vot deosebita socotinţă a d-lui Zaharia.*

«Votează **pentru 1,** d-lui Zaharia.

«S'au abţinut dela votare **2,** Episc. Calinic Miclescu, M. Kogălniceanu.—

«N'au fost faţă la votare **4,** d-lor Fătu, I. Vârnav, D. Cracte, D. Ghidionescu.—

«Toţi ceilalţi **71** au fost **contra.**

«Se pune la votare propunerea locuitorilor săteni.—

«Votează **pentru 25,** şi anume : Episc. Ghenadie Şendre, Arh. Neofit Scriban, Iconomul D. Matcaş, C. Bădărău, Dăn. Balan, D. Cozadini, V. Mălinescu, D. Savin, I. Stanciu, T. sin Pavel, I. Levărdă, I. a Babei, P. Brăescu, I. Roată, V. Balaiş, Răd. Sava, V. Stanciu, I. Olariu, N. Bosie, Pand. Croitoriu, D. Romov, L. Galiardi, C. Ştiun, I. Roşca, T. Sacalov.

«Votează **contra 44.**

Inalt Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit anunţă că Adunarea a respins toate Propunerile, cari se vor trimite Comisiunii Internaţionale la Bucureşti.

Comitetul Proprietarilor mici.

In şedinţa XXX din 20 Decemvrie, d-l *Cracte* ceteşte o propunere a Comitetului proprietarilor mici, atingătoare de «*Statornicirea în deobşte a Comunelor*»*:*

«Luând în privire că instituția statornicită de Regulamentul Organic, cap. VIII, secția II, § 319, pentru județele *comunale*, n'a răspuns la scopul pentru care s'a înființat, din pricină că nu s'a lăsat deplina, neatârnata și sloboda voință a comunității fiecărui sat spre a-și alege și numì cârmuitorii județului, ci din potrivă sau au fost siluite alegerile sau numite deadreptul de către *autorități* ori de *proprietari*;

«Luând în privire că neapărata nevoie cere îmbunătățirea stării locuitorilor, fie *răzăși*, fie *clăcași*, că asemenea îmbunătățire nu se poate aplicà cu succes, până când județele nu vor fi alese și numite, așà încât să poată răspunde în totul la *binele comun*;

«Subscrișii deputați ai proprietarilor mici propun următorul *proiect de încheiere pentru viitoarea organizare în România;*

«I. *Statornicirea în deobște a comunelor.*

«II. *Alegerile membrilor județelor comunale să se facă de către obște, slobodă și neatârnată.*

«III. *Driturile și îndatoririle județelor comunale vor fi prescrise prin o anume lege.*

(Subscriși:) N. Bosie, C. Sturdza, Chir. Ciocârlie, St. Călin, C. Bădărău, G. Masian, C. Știun, V. Neculau, C. Morțun, G. Vârlan.

«După o scurtă discuție propunerea aceasta se pune la vot prin apel nominal. Votează *pentru* 31 membri; *contra* 9 membri; se abțin dela votare 18 membri; nu au fost de față la votare 12 membri.»

In *ședința XXXI* din 21 Decemvrie, se supun Adunării două Propuneri ale *majorității Comitetului proprietarilor mici,* una privitoare la reprezintarea acestora în viitoarea Adunare legislativă și alta pentru stingerea proceselor nelegiuit hotărîte dela punerea în lucrare a Regulamentului Organic încoace.

De asemenea *Comitetul orășenilor* prezintă Propuneri cu privire la organizarea de municipalități, la libertatea comerțului pe brațul Chilia și pe Marea Neagră, la declararea orașelor Galați și Ismail ca porturi libere, la desființarea monopolurilor și la organizarea de instituțiuni de credit pentru industrie și comerț.

Se mai supune Adunării în această ședință și Propunerea D-rului *Fătu* pentru a se împiedicà Evreii, cari nu au vreo meserie și mijloacele de a o profesà, a se așezà în orașele țărei, precum și o Propunere a *Coloniștilor bulgari din Basarabia,* pentru a li se respectà privilegiile naționale.

Asupra tuturor acestor propuneri, Adunarea nu se pronunță, deoarece le consideră ca fiind de competința Adunărei Legislative viitoare.

In schimb *Adunarea adoptă în unanimitate propunerea d-lui M. Costachi,* care cereà: — «Mărginirea de a se arendà de astăzi înainte veniturile Statului pe un termin mai lung decât un an» —.

II.

ADUNAREA AD-HOC A VALAHIEI.

In ședința dela 30 Septemvrie, Inalt Prea Sfinția Sa *Părintele Mitropolit* a rostit următoarea cuvântare;

«*Domnilor,*

«Ne aflăm astăzi adunați aci, pentru a ne sfătuì și a ne chibzuì împreună la fericirea și prosperitatea patriei.

«Să cunoaștem într'aceasta dumnezeeasca Provedință, care, în nepătrunsele sale mijloace, ne-a format înalta poziție de față, insuflând Marilor Puteri garante frumoase și binevoitoare cugetări pentru noi.

«Fiecare din Dumnea-Voastră simte cu vrednicie înalta sa chemare și datoriile ce are a împlinì. Fiecare trebue să vază cu o plăcută bucurie această strălucită ocazie, în care ne putem da mâna cu toții, spre a lucrà pentru întemeierea neamului și a binelui obștesc.

«Este cea mai solemnă și memorabilă zi aceasta, în care deschidem cartea viitorului Patriei, în care ne adunăm spre a lucrà la o faptă atât de măreață și de covârșitoare. Suntem puși în împrejurarea cea mai glorioasă și cea mai delicată. Să avem, Domnilor, bunul simț de a ști să ne folosim de urmările sale, dreapta judecată de a prețuì bine trebuințele și rara înțelegere de a alege mijloacele cuviincioase spre a le împlinì. Priviți-vă, Domnilor, și veți vedeà că toți suntem Români: aceleași simțiminte ne leagă, acelaș sânge ne unește. Toți avem o patrie înainte; să avem și un cuget și un scop; să ne însuflețim de aceeaș dragoste și de aceeaș sfântă credință, ca cerul să binecuvinteze ostenelele noastre.

«Cugetați că, prin voia Domnului și prin ocrotirea Marilor Puteri, suntem chemați a începe o nouă epocă în vieața noastră națională și a ne da o carieră în mijlocul popoarelor în care trăim. Să ne arătăm vrednici de această înaltă favoare ce ni se mărturisește; să dovedim prin purtarea noastră acel merit și acel tact al bărbaților serioși, prin cari ne-am câștigat atâtea puternice și folositoare simpatii. Nația care v'a ales își pune cu desăvârșită încredere așteptările sale în geniul Dumnea-Voastră patriotic, în luminile și cercarea întinsă ce aveți; ea nu vă crede nici mai puțin pregătiți pentru marea cauză ce v'a încredințat, nici mai puțin capabili a aduce la rezultatul dorit și a

împlinì atâtea frumoase și fericite speranțe. Legitimați, Domnilor, înalta alegere ce s'a făcut în persoana Dumnea-Voastră, prin nobile cugetări la mărimea patriei, printr'o împreună jertfire la binele obștesc. Priviți în trecut: nu veți găsì un eveniment mai impozant în gravitatea sa, mai roditor în urmările sale. Fiecare din Dumnea-Voastră, nu mă îndoesc, trebue a simțì în fața sa, mărindu-i-se energia sufletului și a-i bate inima de o dreaptă și nobilă ambiție; fiecare din Dumnea-voastră cugetă, am statornică credință, a se ridicà la înălțimea împrejurărilor și a se arătà mai presus de ele înseși. N'ar puteà cinevà așteptà mai puțin dela niște bărbați ce personifică inteligența și înțelepciunea unui popor și cari au dat cu solemnitate, înaintea lui Dumnezeu și a nației, sacra făgăduință de a lucrà pentru binele și prosperitatea patriei.

«Lumea ne privește astăzi; arătați, Domnilor, că am fost și suntem vrednici de atenția binevoitoare a Europei. Viitorul se deschide acuma înaintea noastră; faceți să-l privească țara cu încredere și liniște; umpleți cu virtuțile și marile Dumnea-Voastră fapte această nouă epocă ce ni se înfățișează.

«Incepem astăzi lucrările Camerei noastre. Gândiți-vă, Domnilor, cu înțelepciune la starea împrejurărilor de față, gândiți-vă cu căldură la dragostea Patriei, gândiți-vă cu dreptate și bunăvoință la urmașii Dumnea-Voastră. Uniți-vă în acelaș cuget frățesc și național; faceți, cu acea putere de suflet ce v'o cred, ca interesul tuturor să iea locul intereselor în parte și cu cuget senin, cu statornică credință în cel Atotputernic, puneți cu curaj și liniște bazele marelui și gloriosului edificiu al poporului român.

«Lăsați, Domnilor, să citească viitorimea, cu mândrie și fericire, numele Dumnea-Voastră în istoria neamului. Lăsați frumoase și neșterse suveniri în analele patriei. Faceți ca binecuvântarea Cerului să se pogoare asupra Dumnea-Voastră și a urmașilor Dumnea-Voastră.»

In ședința I dela 30 Septemvrie, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit, Președintele Adunării, a numit vremelnicește trei secretari: Logofătul Nicolae Golescu, Aga Ioan Cantacuzino și Alecu Petrescu.

In urmă Adunarea a hotărît să aleagă două *Comisii pentru verificarea* actelor Deputaților, fiecare Comisie compusă de 9 membri.

In *Comisia I* au fost aleși: Preotul Vasilie, Prințul Dimitrie Ghica, Gheorghe Magheru, Nicolae Rucăreanu, Grigorie Marghiloman, Costake Butculescu, Constantin Costescu, Hristache Tell și Barbu Gănescu.

In *Comisia II* au fost aleși: Prințul Grigorie Ghica, Scarlat Voinescu, Ioan Cantacuzino, Grigorie Filipescu, Constantin Cotescu, Scarlat Turnavitu, Gr. Serurie, Nicolae Pleșoianu, și Costache Moglan.

In şedinţa II din 2 Octomvrie, se cetesc Raporturile Comisiunii pentru verificarea alegerilor Deputaţilor.

Acì s'au prezintat pentru judeţul Olt doi deputaţi din clasa Sătenilor, unul recomandat de Administraţie—*Ioan Niculescu*, şi altul ales de săteni — *Tănase Constantin*.

Raportul Comisiei a II de Verificare, subscris de Preşedintele Grigorie Ghica şi de Secretarul Scarlat Turnavitu, e următorul:

«Comisia Secţia II, aleasă din sânul Adunării ad-hoc, pentru cercetarea puterilor actelor d-lor deputaţi, în seanţa trecută, la 1 ale curentei luni Octomvrie, după ce mai întâiu a ales Prezident pe Luminăţia sa Prinţul Grigorie Ghica şi Secretar pe d-l Scarlat Turnavitu, a intrat în cercetarea actelor înfăţişate de d-nii deputaţi ai districtelor Mehedinţi, Gorj, Romanaţi, Dolj, Vâlcea, Olt, Argeş şi Teleorman, din toate cinci clase, şi având în vedere formalele raporturi ale administraţiilor din aceste districte, cu actele originale de rezultatele alegerilor, înaintate de onorabilul Minister şi cari s'au primit la Comisie pe lângă adresa Prea Sfinţiei Sale Părintelui Mitropolit, Preşedintele Adunării ad-hoc, sub No. 14, subînsemnaţii am găsit actele d-lor deputaţilor din sus numitele districte, constatând săvârşirea alegerei d-lor în regulată procedare. Iar alegerea deputatului *Ioan Niculescu* din clasa sătenilor din districtul Olt, având împrejurări, se desluşeşte prin alăturatul acì jurnal, cum şi pentru a d-lui Străchinescu, care şi-a tras pretenţia.»

Comisia de verificare a încheiat în unanimitate următoarea hotărîre, prin care motivează votul:

«Pe când Comisia se găsià în verificarea actelor prezentate de d-nii deputaţi ai districtului *Olt*, s'au înfăţişat înaintea ei *doi pretendenţi — Ioan Niculescu* şi *Tănase Constantin*—, cel dintâiu cu act în formă, având cinci voturi din opt delegaţi ai obştimii plugăreşti, cel de al doilea cu act cuprinzând voturile unanime ale tuturor delegaţilor, lipsit însă acest act de forma cerută, nefiind adeverit de administraţie, ci de poliţie, la No. 512. După care *Tănase Constantin* zice că primul ales este el, precum se dovedeşte din însăş cuprinderea actelor ce înfăţişează şi din raporturile administraţiei respective cu No. 5.036 şi 5.158 către onor. Ministerul cel Intern, prin care mărturiseşte că alegerea lui este unanimă, inculpându-l numai că ar fi dat în judecată criminală pentru plastografie, că ar fi făcut un raport din partea deputaţilor satului Izvoarele-de-jos, pentru care, spre dovadă a nedreptăţii ce i se face cu această propunere nedreaptă, înfăţişă dovada chiar a acelor deputaţi, legalizată de prezidenţia Judecătoriei Oltul, cu subsemnătura prezidentului, a grefierului şi sigiliul Tribunalului, în care recunosc că raportul,

pentru care este acuzat că l-a plastografisit, este adevărat al lor şi că acuzaţia în contra lui Tănase Constantin este nedreaptă.

«Afară de aceste documente, înfăţişă pe *Ioan Pricolici*, Preşedintele adunării alegătoare, care zice că în adevăr alegerea unanimă a fost pentru Tănase, şi că numai d-l Administrator a poprit-o arbitrariceşte, sub cuvânt că Tănase nu are drept a fi ales la Divan, şi că alegerea celui de al doilea, Ioan Niculescu, a făcut-o numai după impunerea d-lui Administrator. Această arătare a Prezidentului adunărei se mărturisì înaintea Comisiei şi de însuş Ioan Niculescu, al doilea ales, zicând că şi el este subscris în actul lui Tănase, care s'a adeverit de Poliţie, nevrând Administraţia a-l adeverì tot pentru cuvintele arătate de Ioan Pricolici.

«Văzând Comisia că alegerea lui Tănase Constantin este mai înainte şi cu unanimitate ;

«Văzând că aceasta se constatează prin mai sus citatele raporturi ale Administraţiei către onor. Minister ;

«Văzând mărturisirea lui Ioan Pricolici, Prezidentul adunării alegătoare, şi a lui Ioan Niculescu, al doilea ales şi care a fost Secretar al adunărei, că dau asemenea încredinţări despre prima, unanimă şi statornică alegere a delegaţilor pentru Tănase Constantin ;

«Comisia este de părere că Administraţia a depărtat pe Tănase Constantin fără cuvânt, că el este în toate drepturile cetăţeneşti, că este primul şi adevăratul lor ales, lipsindu-i numai actul alegerii ; şi a doua alegere a lui Ioan Niculescu este nelegală, prin urmare desfiinţată.»

Anexa A.

Adresa d-lui deputat *Tănase Constantin* către Adunarea ad-hoc din Bucureşti.

«*Onor. Adunării ad-hoc.*

«Subscrisul, deputat al obştimii plugăreşti din districtul Olt, fiindcă onorabila Administraţie locală nu mi-a dat biletul trebuincios, precum este cunoscut onorabilei Adunări ad-hoc ;

«De aceea cu supunere rog onor. Adunare ad-hoc ca să binevoească a chibzuì să mi se dea cerutul act de recunoaştere.»

(Subscris) Tănase Constantin.

Anexa B.

Actul dat d-lui *Tănase Constantin* din partea Adunării ad-hoc.

«*Prezidentul Adunării ad-hoc a Principatului României.*

«In urma cercetării făcute actelor deputaţilor de Comisia însărcinată cu verificarea puterilor acelor acte, recunoscându-se că alesul deputat al districtului Olt, anume Tănase Constantin, este liber de împiedicările aduse alegerii sale şi apt a exercità drepturile de deputat al Adunării ad-hoc, i s'a dat acest act de primire din partea Prezidenţiei, spre a-i fi constatată şi recunoscută puterea sa de deputat al Adunării ad-hoc.»

(Subscrişi) Viceprezident: A. Golescu.
Secretari: Ştefan Golescu, C. A. Kretzulescu, C. A. Rosetti, Scarlat Turnavitu.

D-l I. Ipceanu, întrebând dacă Comisia a cetit instrucţiile Guvernului date pentru alegeri, Secretarul Comisiei II de verificare dă următoarele lămuriri:

«Ar fi fost prea târziu, ca un membru al acestei onor. Adunări, numai de astăzi sau de ieri, dela alegerea Comisiilor, să-şi formeze ştiinţa despre instrucţiile sau orice măsuri ale Guvernului pentru alegerea domnilor deputaţi; prin urmare convicţia cred că trebue să fie deplină, că toţi noi urmează să avem dela început o completă cunoştinţă despre toate instrucţiile, despre toate măsurile sau mişcările Guvernului pentru aceste alegeri, şi mai cu seamă noi, membrii Comisiilor pe cari onor. Adunarea ne-a onorat prin alegerea sa şi ne-a autorizat să examinăm puterea actelor domnilor deputaţi şi prin raportul nostru să dăm astăzi explicare şi încredinţare.

«Aşà dar, la întrebarea onor. d-lui Ipceanu, deputatul proprietarilor mari din districtul Mehedinţi, pe lângă raportul ce înfăţişai onor. Adunări, mă simt dator a mai face şi următoarea explicare asupra reclamaţiei lui *Tănase Constantin*, primul ales deputat al sătenilor din districtul Oltul, în contra lui *Ioan Niculescu*, sau mai bine în contra celei de a doua alegeri din impunerea d-lui Solomon, Administratorul acelui district.

«Locuitorii satului Izvoarele-de-jos, plasa Şerbăneştilor, cu unanimitate au ales pe *Tănase Constantin*. Toţi delegaţii satelor din plasa aceea, adunându-se la subadministraţie, cu unanimitate au ales pe Tănase Constantin. Toţi delegaţii plăşilor din districtul Oltul, adunându-se la reşedinţa districtului, oraşul Slatina, cu unanimitate au ales deputat tot pe Tănase Constantin.

«După aceste unanime alegeri, d-l Administrator se opune a adeverì actul alegerii definitive, precum se văzù în raportul Comisiei. D-l Solomon, zic,

Administratorul, prin două raporturi către onor. Minister Intern, mărturiseşte statornicia şi nestrămutata voinţă a locuitorilor ţărani din districtul său de a alege deputat pe Tănase Constantin, ca pe cel mai capabil a-i reprezintà în Adunarea ad-hoc, însă totdeodată încriminează pe acest ales al poporului din acel district de plastograf şi îndatorează pe locuitori a alege altul dintre dânşii, pe Ioan Niculescu.

«Cari sunt bazele acuzării? Iată-le:

«Un oarecare domn a reclamat la judecătoria respectivă că Tănase Constantin a făcut un raport din partea aleşilor satului său fără ştire-le. Procuroria, examinând procesul, declară pe Tănase neculpabil. Inşişi aleşii satului, mergând în judecătorie, au declarat că raportul este al lor, scris de Tănase după chiar ordina lor, iar nu este plastograf. Iată aceste documente adeverite de Judecătoria respectivă.

«Apoi în lipsă de sentinţă judecătorească, care să constite o faptă, dacă un calomniator oarecare ar atacà în aceste circumstanţe, printr'un prepus, persoana unui deputat dintre noi, sau pe toţi aceşti bărbaţi cari se bucură astăzi de încrederea naţiei, fire-ar de ajuns ca să-i discrediteze, ca să-i despoaie de drepturile cetăţeneşti, să-i ucidă politiceşte? Atunci inimicii noştri din întru şi de afară, sau ai oricărei naţii, cu o calomnie ar ucide tot ce este onest, tot ce este naţional, şi cu cea mai mare uşurinţă ar da lumii forma ce ar vrea.

«Peste acestea ce mai vede Comisia? Vede pe însuş bătrânul bărbat Ioan Pricolici, care a prezidat adunarea la rezidenţia districtului, în prezenţa d-lui Administrator; vede pe unul din Secretarii acei adunări, care este însuş acest Ioan Niculescu, al doilea ales deputat. Iată-i acì.

«Insuş acest prezident al acei adunări vine, trimis de conjudeţenii săi, cu actul alegerii dintâi, adeverit de Poliţia locală, subscris de toţi alegătorii, fiindcă d-l Administrator n'a vrut a-l adeverì, şi cere, în numele conjudeţenilor săi, a fi recunoscut Tănase Constantin de deputat al lor.

«Incă şi mai mult, însuş Secretarul acestei adunări, care este al doilea ales, mărturiseşte înaintea noastră voinţa conjudeţenilor săi şi cere însuş el ca să se primească de deputat Tănase Constantin, ca primul ales şi ca superior al său, căci (zice el) circumstanţele de astăzi pentru folosul ţărei cer ce este mai bun.

«Departe dar de a presupune cea mai mică rea voinţă din partea d-lui Administrator, zic numai că, lângă instrucţiile ce a avut, de s'ar fi consistat cu cunoştinţa dreptului şi de ar fi unit aceasta cu simţul d-sale de Român patriot, n'ar fi căzut în eroarea de a luà de bază o calomnie şi a se expune cu atâta inocenţă la o dezaprobare a lucrărilor d-sale, atâta de oficială ca ceeace se pronunţă astăzi cu unanimitate de această onorabilă Adunare; căci

după mine, lăsând afară tot şi văzând numai frumoasa opinie, de care se bucură Tănăse Constantin între conjudeţenii săi, trecând prin trei alegeri cu unanimitate; văzând stăruinţa generală a locuitorilor de a fi primit el de deputat, fără să se sfiească, ca ţărani, de orice consecvenţă ar trage asupră-le prin opunerea la dispoziţiile unui şef al districtului; văzând că însuş al doilea ales renunţă cu atâta abnegare de orice ambiţie de a fi el deputat, el conlucrător la renaşterea patriei sale; după mine, zic, şi o sentinţă de inculpare investită cu legalităţile cele mai sacre din oricare stat civilizat, dintr'un punct de drept moral, sau mai bine după un instinct moral, tot s'ar fi făcut bănuită acea sentinţă chiar.

«Acum, după nararea unor circumstanţe ce arată mărimea, moralitatea fraţilor noştri ţărani şi importanţa ce ei pun pe împrejurările prezinte pentru patria lor, aş dorì să ştiu dacă d-l Ipceanu are deplină convincţie despre dreptatea lui Tănase Constantin şi de-l crede în drepturile cetăţeneşti.»

Se ceteşte Raportul Comisiei I de verificare şi se aprobă de Adunare în unanimitate.

«Comisia aleasă din sânul Adunării ad-hoc în şedinţele ţinute, cercetând actele înfăţişate de d-nii deputaţi ai districtelor de Ilfov, Prahova, Ialomiţa, Brăila, Buzău, Dâmboviţa, Râmnicul-Sărat, Vlaşca şi Muscel, şi având în vedere formalele raporturi ale onor. Administraţii din aceste districte, cu actele de lucrările şi rezultatele alegerilor, comunicate onor. Minister din Năuntru şi cari s'au primit la Comisie pe lângă adresa Prea Sfinţiei Sale Părintelui Mitropolit, Prezidentul onor. Adunări, cu No. 14, subînsemnaţii au găsit actele d-lor deputaţi din numitele districte constatând săvârşirea alegerii d-lor printr'o regulată procedare.

«Tot deodată Comisia, pe temeiul rezoluţiilor Prea Sfinţiei Sale Părintelui Mitropolit, Prezidentul Adunării, a luat în vedere protestaţiile subscrise de d-lui Serdarul Al. Angeleanu şi 14 locuitori din oraşul Câmpulung, districtul Muscel, în contra d-lui *C. Aricescu*, alesul deputat al zisului oraş în unanimitate de voturi, precum s'a văzut din dosarul alăturat de raportul onor. Administraţii cu No. . ., şi pe când subscrişii am intrat în examinarea celor cuprinse în acele proteste, d-l Serdar Angeleanu, de sineş, a declarat Comisiei, în scris, că renunţă la orice pretenţie din parte-i.

«Cu toate acestea însă, s'a dat cetire sus menţionatelor protesturi, s'au văzut asemenea şi actele alegerii d-lui Aricescu, primite pe lângă sus citatul raport la onor. Minister din Năuntru, şi s'au găsit păzite şi îndeplinite toate formele prescrise de înaltele instrucţii, iar protestaţiile ivite în contra d-lui Aricescu cuprind împrejurări arătate odată înaintea Comitetului electoral în terminul de reclamaţii şi cari s'au dezaprobat de acel Comitet prin jurnalul

No. . ., publicat în *Buletinul Oficial*, No. . . Prin urmare Comisia, după unele ca acestea, priveşte de netemeinice şi ilegale astăzi protestaţii de asemenea natură şi se uneşte a zice că este în bună regulă alegerea d-lui C. Aricescu.»

Adunarea procede apoi la alegerea *Comisiei pentru redactarea Regulamentului interior* al Adunărei Naţionale, compus din 9 membri: Prea Sfinţia Sa Părintele Episcop al Buzăului, Alexandru Golescu, Ioan Brătianu, Constantin A. Kretzulescu, Eugenie Predescu, Marcu Duiliu, Dimitrie Brătianu, Grigorie Ionescu, Alecu Petrescu.

*

In *Şedinţa III* din 5 Octomvrie, Adunarea a votat alegerea Biuroului.

Vicepreşedinte a fost ales Logofătul Nicolae Golescu.

S'au ales 5 *Secretari:* Const. A. Kretzulescu, Ştefan Golescu, Sc. Turnavitu, Constantin A. Rosetti, Dimitrie Brătianu.

S'au ales 3 *Cestori:* Principele Gr. Ghica, Hristache Tell, Mihail Marghiloman.

*

In *Sedinţa IV* din 7 Octomvrie se deschide o vie discuţie asupra cestiunii Comitetelor de Clase.

Principele Ştirbei — venind asupra cestiunii Comitetelor ce erà în desbatere zise: «că orice Adunare se împarte în biurouri pentru desbateri pregătitoare de toate cestiile propuse, şi că astfel Adunarea, pregătită fiind, poate luà o hotărîre cu toată maturitatea ce cer cestiunile de căpetenie. Aceste biurouri sunt îndeplinite în Adunarea noastră prin Comitetele Claselor. Principele Ştirbei este cel dintâiu care se plânge de această împărţire pe Clase, însă neputând face altfel, este de părere că trebue să ne servim de dânsele, spre a puteà da şi hotărîrilor noastre maturitatea celorlalte Adunări.»

D-l *Hr. Tell* arată «că nu este nici o asemănare între Adunarea noastră cu a celorlalte naţiuni, fiindcă acelea legiferă, când noi n'avem decât a exprimà dorinţele generale.»

D-l *I. Brătianu* desvoltă asemenea osebirea ce este între această Adunare şi ale celorlalte naţiuni, a noastră fiind osebită chiar prin scopul ei. «Noi nu suntem adunaţi acì—zise d-l I. Brătianu—decât spre a formulà înaintea Europei nişte drepturi şi dorinţe rostite de mai înainte de naţiunea întreagă. La alte naţiuni—adaose deputatul proprietarilor mari din judeţul Argeş—fiecare comitet înfăţişează în mic Camera întreagă, când ale noastre, deşi se vor numì la trebuinţă de către Adunare, aceste comitete, fiind întocmite pe

Clase, s'ar puteà ca ele, uitând interesele generale, să nu se ocupe decât de cele particulare şi proprii numai clasei lor.»

Tot această teză a a fost susţinută şi de d-l *Sc. Turnavitu*, care întreabă, «că dacă avem comitete, ce trebuinţă mai avem de comisii?»

D-l *A Golescu*, luând cuvântul, zise: «Toată desbaterea aceasta urmează, mi se pare, dintr'o mică neînţelegere. Comitetele după clase, de cari se vorbeşte în Ferman, nu seamănă cu acele Comitete în cari se împarte o Adunare legislativă, spre a înlesnì lămurirea pregătitoare a tuturor cestiunilor ce se supun desbaterilor ei. Ele sunt de o natură cu totul particulară şi destinate de a intrà, nu în cercetarea tuturor cestiunilor cari privesc interesele generale, ci numai în cestiunile cari s'ar atinge mai cu deosebire de diferite trebuinţe, interese sau dorinţe ale acelor clase. Astfel este adevărata interpretaţie a dispoziţiunilor cuprinse în Ferman. Aşà dar, nu se cuvine nici să înăbuşim iniţiativa claselor pentru propriile lor interese, de vor socotì de cuviinţă a păşì în asemene cestiuni, nici să permitem a se împiedicà Adunarea întreagă de a intrà în cestiuni de un interes general, când aceste cestiuni ar puteà fi uitate sau nebăgate în seamă de comitetele deosebitelor clase. Cât despre comitetele de altă natură, de cari a vorbit Principele Ştirbei, că se împart Adunările deliberative, şi a căror misiune este de a preparà lămurirea tuturor cestiunilor ce se supun acestor Adunări, eu nu socotesc că sunt de neapărată trebuinţă în Adunarea noastră, care este o Adunare consultativă, iar nu legislativă. Pentru a exprimà nişte dorinţe generale, nu se cere o cercetare aşà de strictă, precum s'ar cere pentru a întemeià legi; apoi nici că ar puteà servì comitetele noastre după clase pentru un asemenea scop; căci unele din ele n'ar aveà aptitudinea pentru a pregătì lămurirea tuturor cestiilor de un interes general. Aşà dar, nu trebuià să dăm comitetelor după clase o atribuţiune ce nu pot aveà, nici să le asemănăm cu nişte comitete de o altă natură şi competinţă, precum le găsim în Adunările deliberante din alte ţări cu mult mai civilizate şi unde nu se află, cum am zice, decât o singură clasă reprezentată. De voim să găsim Adunări străine, cari să aibă mai multă asemănare cu a noastră, trebuià să alergăm mai bine la ţările acelea, unde mai multe clase sunt alese în parte şi chemate apoi să alcătuească secţiuni deosebite într'o singură Adunare generală. Astfel a făcut şi comisia care aţi numit-o: ea a alergat la Regulamentele acestor Adunări din urmă şi în ele a găsit tot mecanismul care vi se propune pentru Adunarea noastră»

Desbaterea mai urmă încă pe acest teren între mai sus numiţii deputaţi.

D-l *I. Brătianu* a zis: «că Principele Ştirbei e preocupat de formă şi nu de fond»: iar *Principele Bibescu*, a răspuns: «că voeşte a păstrà forma, spre a dobândì fondul», şi propune următorul amendament; «Orice propunere se

va face de vreun membru al Adunării, trebue să fi susţinută de un număr de membri hotărît la art. 25, şi primindu-se de Adunare, se va trimite la comitete», şi urcându-se la tribună, susţine amendamentul propus:

«Văz că aicea domneşte o neîncredere între noi, care va face a nu ne înţelege, pe cât ea va mai există. Sunt dar silit a vă cere voie să vă adresez oarecari cuvinte, mai înainte de a se votà articolul ce este în desbatere.

«Nu vă pot ascunde, dintru început am văzut cu părere de rău acea dispoziţie, care taie Adunarea în cinci părţi de deosebite Clase şi ne pune cu acest chip ca în cinci tabere protivnice, când sfârşitul chemării noastre aicea este a arătà cele de căpetenie dorinţe ale ţărei, acelea adică ce obşteasca mumă ar aveà pentru fericirea tuturor şi despre cari ar fi cea mai mare nenorocire, de s'ar ivì între noi vreo neunire sau vreo neînţelegere.

«Dar această dispoziţie este hotărîtă prin Inaltul împărătesc Ferman şi nu putem decât să ne supunem, căutând însă a întâmpinà primejdia ce ea înfăţişează.

«Mijlocul de a întâmpinà acea primejdie mi se pare că este de a ne pătrunde toţi de acel adevăr, că nici una din Clasele ce compun această Adunare nu se află acì pentru dânsa singură, dar una pentru toate şi toate pentru una; că misia noastră nu este a intrà în desbateri despre dispoziţii mărunte, ce ne-ar face să pierdem din vedere acel adevărat sfârşit, pentru care suntem adunaţi, dar să ne strângem cu toţii împrejurul unor principii generale, pe cari s'ar puteà întemeià un viitor mai statornic şi mai fericit.

«Cari sunt oare acele principii, acele temeiuri de căpetenie, pe cari s'ar puteà ridicà edificiul nostru social, cu chip de a nu ameninţà în tot minutul derăpănare? Cari sunt semnele prin cari le-am puteà cunoaşte toţi, ca să nu greşim? Voind şi eu a le cunoaşte, precum fără îndoeală şi toţi Domniile Voastre, m'am întrebat, ce ne-a lipsit nouă Românilor şi fraţilor noştri Moldoveni, de nu am putut şi noi să ne desvoltăm fericirea cea materială şi vieaţa cea morală de o potrivă cu a altor popoare de al doilea şi al treilea rând, ce astăzi se află atât de înaintate, fără a fi mai bine înzestrate decât noi despre număr şi inteligenţă, nici despre întinderea şi bogăţia pământului? Legile? Este adevărat că ne-au lipsit şi ne lipsesc încă multe bune, dar am avut şi multe nu mai rele decât ale acelor popoare despre cari vorbim, cari legi ar fi dat, şi la noi, tot acele rezultate ca şi la dânsele, dacă a lor izbăvitoare lucrare nu ar fi fost împiedicată de împrejurări, pe cari ele nici puteau întâmpinà, nici puteau biruì.

«Omeni oare ne-au lipsit? Nici aceasta nu am puteà-o zice: nu că nu aş recunoaşte că la noi nu pot fi acele înalte virtuţi civice, ce nasc şi cresc numai pe pământ neatârnat. Dar cu toate astea, urmând şirul vremilor şi căutând cu nepărtinire, am puteà găsì că s'au aflat şi la noi bărbaţi cu dra-

gostea binelui obştesc şi cu dorinţa de a lăsà după dânşii urme vrednice de laudă.

«Cari dar au fost acele împiedicări, ce au nimicnicit şi râvna acelor bărbaţi şi buna influinţă ce ar fi putut aveà unele din legiuirile noastre? Care a fost pricina ce s'a împotrivit, că orice bine s'a semănat în acest pământ, nu a putut prinde rădăcină.

«Acea pricină o găsim în lipsa acelor două condiţii, cari mai cu osebire sunt de trebuinţă la înaintarea unui popor; în lipsa stabilităţii, care singură face ca rodul de astăzi să se poată adaoge la rodul zilei de ieri şi celei de mâne, şi în lipsa puterii, care păzeşte şi apără de acele necontenite răsturnări, la cari din veacuri am fost supuşi.

«Acea pricină este astăzi simţită şi preţuită de obşte, de către toţi dela o margine la alta a âmbelor Principate. De aceea şi auzim ieşind din toate gurile unul şi acelaş glas: **Unirea Principatelor, cu Prinţ ereditar şi cu Prinţ străin.** Unirea, căci făgădueşte puterea; ereditatea, căci chezăşueşte statornicia. Dar pentru ce Prinţ străin şi nu Prinţ pământean? Pentru ce Românul şi Moldoveanul, până ieri atât de geloşi de a aveà Domni dintr'ai lor, se arată astăzi atât de voioşi de a se lepădà de acel drept strămoşesc.

«Pentru ce? Fiindcă este un instinct, o presimţire ascunsă, care ne zice la toţi, că vremea s'a scurtat şi că vieaţa ne va lăsà, dacă şi în această mare împrejurare, precum alta nu se va mai înfăţişà, nu se vor luà măsuri desăvârşite pentru statornicia viitorului nostru. Fiindcă, în mijlocul acei confuziei a tuturur principelor, acei slăbiri de orice frâu, ce ţine mădularele unei societăţi legate unele de altele, simţim că pe valea cea repede, pe care ne aflăm şi în josul căreia este prăpastia deschisă, singura scăpare pentru noi va fi o mână tare şi puternică, care să ne poată oprì până a nu da de râpă şi să ne împingă pe o cale mai bună. Iar acea mână o vedem numai la un Prinţ străin, căci el ne va aduce, pe lânga puterea materială cea trebuincioasă, şi acea putere morală ce-i vor da alianţele şi relaţiile sale cele de aproape cu capete încoronate; căci el singur ne va puteà scăpà de acele vrăjbi, de acele rivalităţi ce insuflă între noi ambiţia postului celui mai înalt, rivalităţi cari se vor înmulţi în urma Unirei Principatelor şi cari, ameninţând să câştige până la clasele cele de jos, va face din această nenorocită ţară o arenă, unde toate puterile, toată vitalitatea ei se vor stinge în lupte de partide şi de facţii.

«Acestea sunt cuvintele pentru cari, pe lângă Unirea Principatelor, sau, ca să zic mai bine, ca o neapărată chezăşuire a înfiinţării acestei Uniri, se cere astăzi de către toţi Prinţul străin.

«Aşà dar, ca să rezum cele zise de sus, Unirea Principatelor cu Prinţ ereditar şi cu Prinţ străin, înconjurată de toate chezăşuirile ce poate da drep-

tul de autonomie, sunt acele principe generale, acele temeiuri de căpetenie, cari zicem că comitetele nu trebue să piarză din vedere şi, împrejurul cărora strângându-se toate, vor puteà să lucreze fără vătămare. Nu zic că aceste principe ar fi edificiul întreg, dar sunt stâlpii edificiului, fără cari orice am voì să ridicăm, ar fi zadarnic, şi cari noi nu vom puteà să ni le dăm, dacă înalta generozitate a augustelor Puteri, ce binevoesc a se interesà la soarta noastră, nu se va îndurà a ni le da».

D-l *Ioan Brătianu,* venind îndată la tribună, zise:

«Sunt oameni, al cărora trecut este astfel, încât simt nevoia a venì astăzi a da naţiei încredinţările de cari ea are trebuinţă. Iată pricina, pentru care Adunarea a făcut astăzi o excepţie pentru Prinţul Bibescu de a-l urmà într'o desvoltare ce nu erà în desbaterea zilei. Ne simţim toţi fericiţi auzind pe domnia-sa susţinând aceste puncturi».

*

In *şedinţa V* din 8 Octomvrie s'au ales Preşedinţii celor cinci Clase: — Pentru clasa Clerului: Prea Sfinţia Sa Episcopul Râmnicului, — pentru Clasa Proprietarilor mari: Principele Grigorie Ghcia,— pentru Clasa Proprietarilor mici: Alexandru Golescu,—pentru Clasa Sătenilor: Gheorghiţă Lupescu,—pentru Clasa Orăşenilor: Nicolae Pleşoianu.

In aceeaş şedinţă d-l *C. A. Kretzulescu,* luând cuvântul, a dat cetire următoarei propuneri, cerând urgenţa.

«Naţia română, împiedicată în desvoltarea sa morală şi materială de către arbitrariul şi ilegalitatea Domnitorilor sub o Constituţie imperfectă şi sub amestecul influinţei străine în trebile sale, simte de mult nevoia unei prefaceri radicale a Constituţiei şi trebuinţa ca cele şapte Puteri subsemnătoare Tractatului de Paris, într'o gândire binevoitoare şi în interesul general al Europei, să chezăşuească autonomia, care s'a asigurat acestei ţări din vechime, prin tractate.

«Ea este convinsă însă, că acea chezăşuire nu ar fi eficace, dacă ţara nu ar primi în acelaş timp o organizare, care să cuprinză într'însa principiuri de vitalitate; şi ajunse a recunoaşte că această condiţie nu s'ar găsi decât în Unirea amândurora Principatelor într'unul singur şi în instituirea principiului eredităţii tronului.

«Ea recunoaşte, deosebit de aceasta, că ereditatea nu ar fi cu putinţă, decât prin aşezarea pe tron a unei ramure a vreuneia din familiile domnitoare în Europa.

«De aceea Românii sunt unanimi în dorința formulată în următoarele patru puncturi:

«1. *Chezășluirea autonomiei și a dreplurilor noastre internaționale*, după cum sunt hotărîte amândouă prin Capitulațiile din anii 1393, 1460 și 1513, încheiate între țările române cu Inalta Poartă suzerană; precum și *neutralitatea teritoriului moldo-român.*

«2. *Unirea țărilor România și Moldavia într'un singur Stat și sub un singur Guvern.*

«3. *Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei, ai cărui moștenilori născuți în țară am dorì să fie crescuți în religia țărei.*

«4. *Guvern constituțional reprezentativ* și, după datinele cele vechi *o singură Adunare Obștească*, care va fi întocmită pe bază electorală largă, încât să reprezinte interesele generale ale populației române.

«Pătruns de adevărul celor de mai sus, subînsemnatul propune: 1, ca Adunarea să declare aceste patru puncturi ca dorința unanimă a nației române; 2, ca spre răspuns la întrebarea ce se face țărei prin art. 24 al Tractatului de Paris, să supue această declarație Inaltei Comisii Europeane, ca expresia cea mai exactă a trebuințelor tuturor claselor societății și ca o condiție, căreia sunt subordinate orice alte dorințe, ce deosebitele clase ar mai puteà fi chemate a exprimà în privința reformelor din întru; 3, și în fine, ca tot în acea comunicație să se exprime din partea Adunărei via recunoștință ce simte tot Românul către acele generoase Puteri, cari au îmbrățișat apărarea drepturilor acestei nații.»

După cetirea acesteia, d-l *Gh. Magheru* depune pe masa biuroului următoarea propunere:

«Deputat al clasei proprietarilor celor mari din districtul Gorj, spre a-mi îndeplinì cu sfințenie însărcinarea impusă de conjudețenii mei și a corespunde cu dorințele lor, viu într'această ocaziune solemnă a expune onor. reprezentanți ai națiunii chipul, cu care dorim să se completeze redacția art. 3 din programul ce se înfățișă Adunărei de onorabilul meu coleg d-l C. Kretzulescu și atingător de Prinț străin și ereditar.

«Aceste dorințe sunt următoarele: **«Prinț străin ales de nație dintr'o «dinastie domnitoare de ale Europei, cu drept de ereditate începută dela «dânsul într'acest nou Stat român, ai cărui moștenitori parte bărbătească dorim să fie crescuți în religia țărei».**

«Aceste dorințe îmi sunt formulate printr'un înscris particular, astfel precum au și toți deputații celorlalte clase din arătatul district, și pe care pot a-l înfățișà onorabilei Adunări. Conjudețenii mei, prin expresia **«ales de nație»**,

înţeleg ca reprezentanţii ei, ce sunt chemaţi în această Adunare ad-hoc a arătà dorinţele sale pentru viitor, să expue către Puterile garante între celelalte drepte dorinţe, şi aceea ca Inaltele Puteri să arate naţiei pe acei candidaţi, cari vor primi a veni la tronul **României-Unite**, şi naţia să aleagă dintre aceşti candidaţi pe acela ce-i va conveni mai bine. Această dreaptă dorinţă a conjudeţenilor mei, nu mă îndoesc, Domnilor, că Dumnea-Voastră toţi veţi preţui-o şi veţi susţineà-o ca o cestiune de drept, ce derivă din autonomia naţiunii de a-şi alege ea însăş pe şeful său. Aceasta ar fi cea mai justă satisfacţie dată drepturilor noastre **ab antiquo** şi cel mai mare triumf ce am pregăti viitorului naţiei noastre şi noului Suveran, a căruia stabilitate va fi garantată nu mai puţin de afecţiile şi devotamentul a cinci milioane Români ce-l vor alege.

«Ar fi, Domnilor, asemenea legătura cea mai tare între naţiune şi tron, între prezent şi viitor, şi astfel numai naţiunea şi posteritatea ar zice că ne-am împlinit datoria noastră ca reprezentanţi, păstrându-i drepturile sale de suveranitate, pe deplin conservate de dânsa de atâţia secoli prin sânge şi sacrificii de tot felul».

Eminenţia Sa Mitropolitul întrebă atunci îndată, «dacă e susţinută urgenţa propunerii d-lui C. A. Kretzulescu», şi Adunarea o votă cu unanimitate.

D-l *Hr. Tell*, sculându-se, a propus a se trimite la o Comisie.

Eminenţia Sa Mitropolitul, consultând Adunarea, s'a votat prin sculare, cu majoritate absolută, a se trimite la o Comisie aleasă din sânul Adunării.

Principele Ştirbei a întrebat atunci, «de câţi membri să se hotărască a fi acea Comisie». Adunarea răspunse să fie de 9 membri.

Procedându-se prin balotaţie la alegerea acestei Comisii, votarea a dat pe următorii membri: Eminenţia Sa Părintele Episcopul Buzăului, d-nii Ioan Brătianu, Gh. Magheru, A. G. Golescu, M. Duilie, A. Petrescu, C. Aricescu, Tănase Constantin, Teodosie Mungescu.

*

In *Şedinţa a VI-a* din 9 Octomvrie d-l *Aricescu* ceteşte Raportul Comisiei numite spre a cercetà urgenţa şi propunerea d-lui C. A. Kretzulescu.

«Comisiunea aleasă de Adunarea ad-hoc pentru cercetarea urgenţei propunerii ce exprimă dorinţele naţiunii, s'a constituit azi, la 8 Octomvrie, la 7 ore seara, alegând Preşedinte pe Eminenţia Sa Episcopul Buzăului şi Secretar pe d-l C. Aricescu, şi a procedat în chipul următor:

«S'a cetit sus zisa propunere, dată în scris de d-l C. A. Kretzulescu, şi s'au luat în băgare de seamă atât cele patru puncturi ce se propun, cât şi modul de a se propune, rezumat în trei articole ale concluziunii autorului, şi s'a mai luat asemenea în băgare de seamă şi cazul urgent în care se află.

«Comisiunea, fără nici o desbatere, a încuviinţat cazul de urgenţă: într'adevăr, sus pomenitele patru puncturi se ating de interesul cel mai mare al naţiunii şi sunt exprimate de dânsa de mult, ca unele ce-i asigură existenţa politică, conservarea şi desvoltarea ei, — destule cuvinte cari probă cazul cel mai urgent.

«Cât despre cele patru puncturi, Comisiunea, având în vedere acest princip: **asigurarea drepturilor naţiunii cât mai temeinic,** astfel cum să unească aprobarea tuturor stărilor societăţii, fără să atingă şi dreptul Inaltei Porţi, Comisiunea află cu cale ca să se voteze nedespărţit şi numai în principiu cele patru puncturi din programa naţională dela 5 Martie 1857, rămânând a se face o chibzuire mai în urmă despre formularea lor.

«Această votare, Comisiunea află cu cale să se facă cunoscută Inaltei Comisiuni Europeane, însoţită de mulţumirile de recunoştinţă ale naţiunii către Inaltele Puteri.

«Iar cât pentru motivele ce se propun pentru susţinerea acestor patru puncturi, rămâne a se face după votarea lor, după cum va încuviinţà Adunarea.

«Cât pentru propunerea d-lui Gh. Magheru, ca Prinţul străin să fie ales de naţiune, potrivit cererii d-lor alegători expusă în hârtia dată la 8 Octomvrie, Comisiunea n'a putut s'o încuviinţeze.

«Comisiunea a numit raportor de rezultatul lucrării sale pe d-l Ioan Brătianu.»

D-l *Ioan Brătianu,* veniind la tribună, a cetit raportul Comisiei de urgenţă:

«Este un an şi şapte luni, de când Congresul dela Paris a hotărît, în înalta sa înţelepciune, ca Principatele Române să fie consultate despre condiţiile ce s'ar cuvenì a li se face în noua regulare a Europei Orientale.

«Am avut un interval de un an şi şapte luni, nu ca să ne chibzuim despre condiţiile ce ne sunt de neapărat ca să renaştem la o vieaţă nouă, ci numai ca să le formulăm. Şi un timp aşà de lung a fost mai mult decât destul pentru o asemenea lucrare; de aceea, aceste formule sunt astăzi întipărite, săpate în spiritele tuturor Românilor. Dar mai repet că tot ce am făcut în intervalul ce ne desparte dela încheierea Tractatului dela 30 Martie, a fost numai ca să ne formulăm nişte trebuinţe ce sunt simţite cu tărie de noi toţi, nu numai dela 30 Martie, ci de un timp îndelungat; căci nu de ieri simţim noi Românii, că călcarea drepturilor noastre ca naţie şi înrâurirea străinilor în trebile noastre dinăuntru au fost un izvor nescurs al nenumăratelor calamităţi, ce bântue de mai mulţi secoli aceste nenorocite ţări.

«Asemenea, cine nu ştie că, încă din timpii bătrâni, dorinţa Românilor luminaţi a fost ca aceste două ţări, cari nu au decât un singur suflet, să fie

împreunate într'un singur Stat, ca astfel naţionalitatea română să poată prosperà şi înflori subt apărarea unui scut de două ori mai tare decât scutul fieştecărui Principat în parte. Această dorinţă a Unirei, ce în timpii trecuţi numai luminile o însuflau Românilor, a devenit astăzi, prin lungile suferinţe, un simţemânt tare, care domneşte în inimile tuturor, fără deosebire de clasă, de vârstă sau de sex. Aceea ce ziserăm pentru desrobirea drepturilor străbune, ce ne sunt garantate de Capitulaţiile ce avem încheiate cu Inalta Poartă şi pentru întruparea Principatelor într'un singur Stat, putem zice şi pentru trebuinţa ce simţim a aveà un Domnitor ereditar, luat dintr'o dinastie a Europei Apusene.

«Intr'adevăr, toţi am văzut în istoria acestor ţări, care nu este decât o lungă dramă ce se desfăşură de mai mulţi secoli, că suirea pe scaun a Domnilor aleşi dintre noi a fost prilejul necontenit al înrâuririi străinilor în aceste Principate; că scaunul domnesc a fost mărul de discordie al tuturor familiilor influinte în aceste ţări, cari în loc dea-şi cheltui puterile lor pentru apărarea şi întărirea patriei, n'au făcut decât de a o slăbi prin luptele, ce sgândăriau nelegiuita lor ambiţie, lupte ce ne scurseră mai mult sânge decât ce vărsarăm pentru apărarea mumei noastre comune; şi dacă sângele încetă de a curge dela un timp încoace, însă puterile noastre naţionale n'au încetat a se slei prin felurite sfâşieri, prin necontenite prădări şi prin canalul vistieriilor ce pretendenţii la domnie deşertau, sau pentru ajungerea la scaun, sau ca să se mănţie pe dânsul. De aceea Românii vor astăzi cu tărie, ca să aibă în capul noului Stat un mădular luat dintr'o familie domnitoare în Europa apuseană. Ei cerând un conducător din aceste dinastii, dau chezăşie Europei că sunt hotărîţi să meargă în cel mai deplin ordin pe drumul ce însăş ea urmează, adică drumul progresului, al civilizaţiei. Nici pentu noi Principele străin nu este de o mai mică chezăşie în privinţa Europei. Solidaritatea ce există între dinastiile europeane o să le facă a se interesà la existenţa noastră naţională mai deadreptul şi mai cu dinadinsul; şi astfel garanţia tractatelor o să fie rezemată, întărită de garanţia intereselor în parte a mai multor dinastii puternice.

«Trebuinţa unui Guvern tare, dar inteligent şi drept, nu este mai puţin simţită de Români, cari au suferit atât de mult de arbitrariu, de slăbiciunea şi de neinteligenţa, ce până acum fură singurele calităţi ale feluritelor Guvernuri, sub cari gemură de atàta timp aceste ţări. Şi de unde un guvern poate dobândì toate aceste calităţi, decât dela o adevărată reprezentaţie naţională? Şi de aceea dorinţele unanime ale naţiei se încheie cu aceea de a aveà un Guvern Reprezentativ în toată sinceritatea cuvântului.

«Intr'aceste patru puncturi se rezumă dorinţele naţiei; numai pe dânsele o să putem ridicà edificiul social, de care suntem atât de doritori, căci el

singur ne poate introduce în societatea europeană şi a ne asigurà viitorul, — edificiul social, pentru care Puterile garante se par a se preocupà aşà de mult. Aceste dorinţe sunt, cum am zis, de demult în inimile noastre, şi graţie binefăcătorilor noştri, astăzi în sfârşit putem a le rostì cu glas mare în faţa lumii.

«Acestea sunt propunerile d-lui Costache Kretzulescu, susţinute de Adunarea întreagă. Dumnealui cerù încă urgenţa, pentru care aţi numit o Comisie spre a chibzuì dacă urgenţa este o necesitate, şi Comisia, împlinindu-şi sarcina pusă asupră-i, m'a numit raportorul ei. Le-am făcut toate acestea, ca să împlinim o formalitate, căci *urgenţa nu este cerută numai de d-l Kretzulescu sau numai de Comisie, ci de cinci milioane de Români, cari sunt nerăbdători ca cu un ceas înainte să nască la vieaţa naţională, să iasă în sfârşit din întunerecul şi ticăloşia în cari zac de atâta timp, ca să-şi iea locul lor la soarele binefăcător al civilizaţiei şi al libertăţii.*

«Comisia dar este de părere că într'acest minut chiar *să aclamaţi puncturile următoare:*

«Art. 1. *Chezăşuirea autonomiei şi a drepturilor noastre internaţionale, după cum sunt hotărîte amândouă prin Capitulaţiile din anii 1393, 1460 şi 1513, încheiate între ţările române cu Inalta Poartă, precum şi neutralitatea teritoriului moldo-român.*

«Art. 2. *Unirea ţărilor România şi Moldavia într'un singur Stat şi sub un singur Guvern.*

«Art. 3. *Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei, ai cărui moştenitori născuţi în ţară am dorì să fie crescuţi în religia ţărei.*

«Art. 4. *Guvern constituţional reprezentativ şi, după datinele cele vechi ale ţărei, o singură Adunare obştească, care va fi întocmită pe bază electorală largă, încât să reprezinte interesele generale ale populaţiei române.*

«Comisia vă mai invită, după propunerea d-lui Kretzulescu, ca deodată cu strigarea: *Să trăească România una şi nedespărţită!* să strigaţi, împinşi cum sunteţi de o vie recunoştinţă: *Să trăească Puterile ce ne-au deschis porţile viitorului!*»

Şi Adunarea, sculându-se întreagă, strigă: *Să trăească Unirea! Să trăească Puterile garante!*

Urmându-se discuţia, d-l Hr. Tell întrebă ce se înţelege prin: *baze largi cari să reprezinte interesele generale?*

D-l *D. Brătianu* răspunde, *că ale tuturor Românilor.*

D-l *Hr. Tell*: *Ale poporului român întreg, fără deosebire de clasă?*

D-l *Gr. Serurie* cere desluşire, «dacă în expresiunile: *interesele generale* se înţeleg cuprinse interesele întregului popor român, adică aşà după

cum Fermanul a clasat ţara: ale clerului, proprietarilor marî, moşnenilor, orăşenilor şi ale plugarilor.»

D-l *Dimitrie Brătianu* răspunde, «că toţi Românii să fie reprezintaţi.»

D-l *Sc. Voinescu* zice, «că această întrebare trebuià s'o facă d-l Serurie, când s'au subscris cele patru pnncturi.»

D-l *C. A. Rosetti* observă, «că s'au votat numai în principiu şi că fiecare este în drept a cere sau a da desluşiri.»

Prinţul Bibescu zice, «că d-l C. A. Rosetti are dreptate, căci a votat numai în principiu acele patru puncturi, dar îşi rezervă dreptul a vorbì asupra punctului al 4-lea—Guvern constituţional.»

D-l *Gh. Lupescu,* deputat al sătenilor din Râmnicul-Sărat, susţinut de 4 deputaţi ai sătenilor: Ioan Roateş din Mehedinţi, Marin Paraschivescu din Mehedinţi, Ion Voicu din Gorj şi Ioan Ţică din Muscel, se urcă la tribună şi ceteşte un amandament motivat:

«Este cunoscut tuturor de obşte, că după legile şi obiceiurile strămoşilor noştri, toţi Românii, din orice stare, aveau aceleaşi drepturi de o potrivă înaintea ţărei. Istoria spune şi documentele ce se află încă în ţară dovedesc, că aşà s'a urmat pe câtă vreme ţara noastră s'a bucurat de întregimea Autonomiei sale, sau puterei aceea ce are o ţară de a-şi face singură legile sale. Numaî de când drepturile ţărei au fost cotroprite de străini, de când ţara n'a mai avut obşteasca ei Adunare, de atunci sătenii, cari sunt partea cea mai numeroasă a acestei ţări, n'au mai fost chemaţi în Obşteasca Adunare, ca după obiceiurile şi legile noastre de demult, şi de atunci adică de când s'au călcat aceste legi şi nu s'au mai urmat aceste obiceiuri, vedem că aù venit peste ţară cele mai mari răutăţi, pentrucă ajungând ca în Obşteasca Adunare să fie numai boieri, iar celelalte stări, precum plugarii, meşteşugarii şi alte stări, au rămas fără drept şi fiî vitregi în casa părintească, adică neavând într'însele deputaţii lor, trimişi chiar de dânşii, după înţeleptele şi creştineştile obiceiuri ale strămoşilor noştri.

«Boîerii, necunoscând îndestul dorinţele şi păsurile noaste, precum ni le cunoaştem noi cari suferim, au făcut legi împovărătoare nouă, cari au adus mari şi multe nenorociri ţărei, pentrucă dijmele şi angaralele de tot felul fiind grele, din vremea aceasta în mai multe rânduri creştinii săteni au fugit din ţară, iar alţii au căzut în ticăloşie şi de mai multe ori s'au făcut şi grele răsmiriţe, în cari au venit limbi străine cu alte nevoi şi greutăţi pe ţară; şi toate acestea au fost, după cum am zis mai sus, că Domnii ţărei dela un rând de vreme ajunseră să nu mai aibă milă de ţară, schimbându-se în scaun unul pe altul, şi al doilea că legile nu mai erau făcute de toate stările, ca să mulţumească toată ţara, şi numai de o seamă de boieri. Aceste

două pricini, cari au adus atâtea dureri țărei, le-au văzut Puterile iubitoare de omenire în înalta lor înțelepciune și, ca să se precurme de aci înainte, au binevoit a chemà țara întreagă, adică toate stările, ca să-și arate fiecare nevoile, păsurile și dorințele; de aceea noi, rostindu-ne dorințele prin cele patru puncte în adunarea ce am avut la 9 Octomvrie, am arătat între altele că pe Domnul străin îl voim de aci înainte să fie moștenitor, ca să se statornicească lucrurile odată, și țara să fie cu Obșteasca Adunare, tot ca în vremile vechi, alcătuită din toate stările de oameni, fiindcă moștenirea Domnului n'ar puteà să statornicească lucrurile în țară, dacă n'ar fi mulțumite toate stările, și aceste stări niciodată nu vor fi mulțumite, de nu-și vor trimite aleșii lor în Obșteasca Adunare. Aceasta este una din dorințele cele mari ale sătenilor români, pe cari îi înfățișăm noi într'această Adunare, dorință care, fiind legiuită și pravilnică, credem că nu numai nu va supărà auzul Inaltelor Puteri ce ne-au chemat într'adins ca să le arătăm ce dorim, dar încă nădăjduim că în marea lor înțelepciune, o vor luà în băgare de seamă, ca una ce este după vechile obiceiuri și dreptul ce ni se cuvine și care singură este în stare de a împiedicà toate nenorocirile și suferințele ce s'au adus pe această țară și cari s'ar mai puteà aduce de aci înainte. Această dorință, pe de o parte ieșită dela onorabila Adunare, ca să deslușească în Memorand la punctul al 4-lea de Guvern constituțional, cum adică să se înțeleagă lămurit ca să fie și săteanul cu dreptul de alegător și ales la viitoarea Obștească Adunare a țărei, iar pe de alta socotim de trebuință, spre a nu rămâneà nici o nedumerire, să scriem și noi aci acest amandament:

«Un Guvern constituțional, cu o singură Adunare obștească largă, alcătuită «de înfățișători luați din toate stările de oameni ai țărei, cari să aibă dreptul «să înfățișeze toate păsurile și trebuințele a tot norodului român».

D-l *I. Ipceanu* observă, «că d-l Lupescu și-a propus amandamentul în adunările pregătitoare și i s'a explicat că Adunarea ad-hoc nu poate intrà astăzi în chestii de reforme din năuntru, și prin urmare să-și ție propunerea pentru altă ocazie».

D-l *Mihail Marghiloman* zice, «că nu cunoaște altă Adunare, ale cărei hotărîri să fie obligatorii, decât această Adunare».

D-l *C. A. Kretzulescu* adaoge, «că adunările pregătitoare nu pot legà pe cineva politicește».

Prințul D. Ghica zice, «că dacă adunările pregătitoare nu leagă politicește, leagă moralicește. Pe lângă acestea—adaoge—este și o călcare de Regulament, fiindcă Regulamentul zice că toate amandamentele să fie în puține vorbe. A făcut dar bine d-l Ipceanu a aduce aminte că unii se abat din angajamentele luate în adunarea pregătitoare. Dacă cuvintele d-lui n'au putere de pravilă, au o putere morală».

D-l *C. A. Rosetti* răspunde, «că forma este păzită; amandamentul e pe scurt la sfârşit; cuvintele mai dinainte n'au făcut decât o desvoltare a amandamentului».

Prinţul D. Ghica, zice: «Să nu ne abatem din ordinul zilei; azi suntem adunaţi spre a discutà Memorandul. Când fiecare ar venì la tribună să-şi spuie păsurile, n'am mai sfârşì niciodată».

D-l *I. Rosetti* zice, «că acest amandament seamănă mai mult o petiţie către Inaltele Puteri, ca să observe suferinţele lor. Când astăzi sunt aici reprezentanţii lor, erà de prisos».

Prinţul Bibescu observă, «că până acum nu s'a intrat în materia raportului; că bine ar fi să meargă Adunarea înainte, fiindcă astfel s'ar face o mulţime de amandamente asupra puncturilor votate la 9 Octomvrie».

Se urmează cetirea.

D-l *C. Aricescu*, în locul cuvintelor: *astăzi ca reprezentanţi liberi* ş. c. l. dela pagina a 2-a, linia a 5-a, propune amandamentul următor:

«Astăzi, ca reprezentanţi liberi ai poporului român, cari n'avem alt mobil decât cunoştinţa datoriei noastre şi nu cugetăm decât la apărarea drepturilor naţiei române, simţim ş. c. l.»

D-l *C. A. Kretzulescu* găseşte, «că amandamentul d-lui Aricescu este o îmbunătăţire.

D-l *Al. G. Golescu* cere voie, ca membru al Comisiei, să-şi dea părerea asupra acestei adrese, să spuie ce găseşte bun înăuntru şi ce nu. Zice «că din capul locului forma nu i s'a părut cuviincioasă.»

Adunarea primeşte aceste modificări.

D-l Gh. Lupescu zice, «că a dat un amandament şi vede că nu s'a luat în băgare de seamă.»

D-l *C. A. Kretzulescu* ceteşte amandamentul d-lui Lupescu, precum urmează:

«Un Guvern constituţional, cu o singură Adunare obştească largă, alcătuită de înfăţişători luaţi din toate stările de oameni ai ţărei, cari să aibă dreptul să înfăţişeze toate păsurile şi trebuinţele a tot norodului român.»

Prinţul G. Ghica întreabă, «ce înţelege acì prin: stări: meserii sau clase?»

I se răspunde că «clase».

D-l *Hr. Tell* combate acest amandament şi susţine redacţia Comisiei; — asemenea şi d-nii *B. Gănescu* şi *I. Ipceanu*.

D-l *Al. Petrescu susţine amandamentul d-lui Lupescu.* Zice şi demonstrează, «că prin aceasta nu-şi calcă nici o datorie perfectă sau imperfectă, pentrucă atât în sânul Comisiei, a cărei lucrare e dator să o susţie, precum şi în particular, unde trebue să-şi respecteze făgădueala, a arătat convicţia dumi-sale de a se face la articolul al 4-lea o redacţiune mai bună, şi îşi for-

mulează idea în chipul următor: «Guvern reprezentativ, şi după datinele «noastre cele vechi o singură Adunare obştească, aleasă din toate stările so- «cietăţii într'un chip astfel, încât să reprezinte stările generale ale poporului «român, fără să fie vot universal.» Astfel, conclude d-lui, se poate formulà idea Adunării noastre; chiar după redacţiunea punctului al 4-lea, astfel cum este, se înţelege că Obşteasca Adunare viitoare va fi compusă de reprezintanţi aleşi de toate stările de oameni, cari sunt temeiurile naţiunei.»

«D-l *C. A. Kretzulescu* răspunde, «că mai înainte de a intrà în desbaterea amandamentului d-lui Lupescu, să vedem ce princip primim: ne abţinem de a intrà de acum în cestii interioare, mărginindu-ne deocamdată a desvoltà cestii exterioare, sau făcând greşeala ce au făcut fraţi noştri Moldoveni, intrăm în cestii interioare? De vom păstrà în Memorandum expresia largă din program asupra acestui punct, vom puteà căpătà subsemnăturile unei mari majorităţi şi pe urmă vom fi liberi de a intrà în cestii interioare, sau îndată, cum au făcut Moldovenii, sau mai bine după ce Inaltele Puteri vor da o hotărîre asupra dorinţelor noastre, după cum se află zis în program. Dacă vom voì a desvoltà acum acest punct, atunci ne aflăm intraţi în cestia din întru a unei baze de lege electorală. Atunci, pe lângă acest amandament, se vor mai produce şi altele şi orice hotărîre se va luà nu va puteà da mulţumire tuturor opiniilor diverse, şi îndată pierdem orice speranţă de a mai căpătà vreo majoritate însemnată în favorul Memorandului.»

D-l *Gr. Ioranu* răspunde, «că nu e vorba de a intrà în cestii interioare, ci a da o explicare, ce se înţelege cu acele vorbe?»

D-l *I. Brătianu merge la tribună şi zice: «Unii cred că d-l Lupescu şi colegii săi săteni au fost împinşi de unii la facerea acelui act*; aceia au fost greşiţi. Dacă unii din noi au avut norocirea să aibă confienţa colegilor lor deputaţi dintre ţărani, luăm martor pe Dumnezeu, pe Adunarea întreagă şi pe ei înşişi, îi jurăm să spuie, dacă vreodată ei au auzit cuvinte de desbinare; din contră, de câte ori au venit la noi, i-am povăţuit în totdeauna ca să jertfească păsurile lor particulare pentru ale ţărei; noi am combătut cei dintâi în Adunare patimile şi păsurile trecutului, fiindcă ştiam că toţi au suferit, dela mari până la mici, şi aceia cari erau pe scaunul Domniei, de aveau inimă, suferiau mai mult decât ţăranii dela plug. Temându-ne că mulţi nu vor cunoaşte cât e situaţia noastră de critică în faţa Europei, am veghiat zi şi noapte spre a răspândi orice bănueli. Oricare ar fi propus un asemenea amandament d-lui Lupescu, ar fi fost mârşav, fiindcă oricare din noi are o mai bună educaţie literară decât un simplu sătean, şi ar fi fost cevà machiavelic de a-şi contraface stilul. In adunările pregătitoare n'am respins amandamentul d-lui Lupescu, fiindcă fraţii plugari au fost în totdeauna cu totul despărţiţi de celelalte clase; de aceea am căutat ca până în sfârşit

să le păstrăm încrederea; de aceea n'am respins amandamentul, fiindcă erà dictat de neîncredere. De am fi fost în poziţia lor, şi eu şi d-voastră am fi simţit ca şi dânşii. Când s'a format Comisia pentru facerea Memorandului, a fost o mare luptă, care s'a văzut în adunările pregătitoare şi de care s'a vorbit şi afară. *Ţăranii au zis că noi o să hotărîm de lucrurile vitale ale ţărei şi ei n'o să ştie nimic din ceeace s'o face, fiindcă au fost excluşi din Comisie.* Am cercat să-i încredinţăm că nu e decât un proiect, dar văzând că nu le putem risipì bănuelile, am conjurat Comisia ca să nu cadă pradă voitorilor de rău, să primească unul, doi dintre ţărani a asistà la lucrările sale; dar când le-am făcut cunoscută această propunere, ei s'au mulţumit, fără să mai voească a mai asistà. Dacă nici eu, nici alţii, nu i-am combătut în privinţa amandamentului, n'am făcut-o spre a nu le insuflà vreo bănueală. *Astăzi viu şi-i conjur să aibă încredere în noi, în dreptatea care începe, în viitorul neamului. Daţi această pildă de neinteresare, jertfiţi pe altarul patriei păsurile personale, pentru ca noi să putem iscălì cu toţii în unanimitate Memorandul,* care desvoltează cele patru puncturi.»

Adunarea dă semne de aprobare.

D-l *C. A. Rosetti* întreabă pe d-l Lupescu, dacă voeşte să-şi tragă amandamentul.

D-l *Gh. Lupescu* răspunde: «Sunt mai mulţi cari trebue întrebaţi, nefiind amandamentul subscris numai de mine.»

Domniile-Lor d-nii: *I. Roateş, Marin Pârcălăbescu, Ioan Roibu* şi *Tică Ioan* retrag amandamentul.

D-l *Gh Lupescu* zice, «că dacă odată l-a propus, îl susţine.»

D-l *I. Roateş* zice, «că dacă d-l Kretzulescu arătă că este o cestie interioară şi dacă prin art. 4 din program şi Memorand se înţelege de toată Adunarea, că şi ţăranii vor luà parte la Adunările Obşteşti viitoare, apoi toţi îşi retrag amandamentul.»

D-l *T. Grigorescu* zice, «că este de opinie a nu se luà în desbatere acel amandament la Memorandum, ci la alt timp, căci orăşenii sunt în aceeaş categorie cu ţăranii.»

Se pune la votare amandamentul d-lui Lupescu şi Adunarea nu-l primeşte.

*

Am crezut că e de nevoie a reproduce în întregul ei discuţiunea, care a urmat asupra amandamentului lui Gheorghe Lupescu, pentrucă el caracterizează întreaga situaţiune în care se aflau deputaţii sătenilor, între necesitatea de a votà mai întâiu Constituirea Statului Român şi în urmă Organizarea lui Internă. In aceasta constă dife-

rința între procedările Divanului ad-hoc din Iași și a Divanului ad-hoc din București.

*

In *ședința XIII* din 6 Noemvrie, d-l Ion Brătianu dă cetire *Actului desvoltător votului Adunărei ad-hoc a României din 9/21 Octomvrie.*

«Adunarea ad-hoc a Țărei-Românești, conform Tractatului dela Paris, care în virtutea drepturilor națiunei noastre, invită pe Români să-și exprime dorințele asupra reorganizării țărei lor, în ședința dela 9 (21) Octomvrie a acestui an, a votat în principiu cu unanimitate dorințele esențiale ale națiunei române, anume: — *Garanția Autonomiei* și a Drepturilor noastre internaționale, stipulate în Capitulațiile acestei țări cu Inalta Poartă, precum și *Neutralitatea teritoriului moldo-român; — Unirea Principatelor Moldova și Țara-Românească într'un singur Stat; — un Domn străin cu ereditate,* ales din una dintre dinastiile domnitoare ale Europei; — un *Guvern constituțional* cu o singură Adunare reprezentativă, întocmită pe baze îndestul de largi, încât să reprezinte interesele generale ale populațiunei române.

«Astăzi, noi, membrii acestei Adunări, ca reprezintanți liberi ai poporului român, cari nu simțim alt mobil decât conștiința datoriei noastre și nu cugetăm decât la apărarea drepturilor națiunei române, simțim trebuința, avem dreptul, avem datoria să motivăm și să desvoltăm acel vot memorabil, declarând și demonstrând, printr'un act solemn, înaintea oamenilor și înaintea lui Dumnezeu, — că suntem toți bine pătrunși de mărinimoasele și înțeleptele cugetări ale Inaltelor Puteri garante;—că toți avem conștiința anticelor, neprescriselor și neprescriptibilelor noastre drepturi;—că expresiunea dorințelor noastre, formulate de națiunea întreagă, este legitimă, legală și— că cerând reîntregimea în deplinul exercițiu al drepturilor țărei lor, Românii știu respectà drepturile celorlalte State, ale Imperiului Otoman mai cu seamă;— că votul ce venim să desvoltăm astăzi n'a fost, nu este un strigăt spotaneu al unei impresiuni momentane, ci rezultatul reflecțiunilor și al unei experiențe de mai mulți secoli de lupte și de suferințe; — că dorințele votate de noi sunt *credo politic al națiunei,* ce totdeauna a recitat în adâncurile inimii ei și pe care și mai înainte a rostit cu glas mare de multe ori, de câte ori i-a fost iertat să vorbească liber; — că aceste dorințe primordiale rezumă, cuprind într'însele, toate dorințele poporului român și că a lor realizare singură poate chezășuì al lui viitor;—că ele sunt *condițiunile sine qua non a vieții noastre politice, a existenței noastre naționale.*

«In zilele chiar cele mai triste ale istoriei lor, Românii niciodată nu și-au pierdut speranța despre dânșii și despre dreptatea lumei civilizate. Totdeauna

păsul lor cel mai mare a fost că Europa nu-i cunoaşte. Acum, că Dumnezeu a voit ca şepte din cei mai puternici şi mai luminaţi Monarhi ai lumii să-şi arunce ochii asupra poporului român şi să-i ceară să le facă cunoscut legitimele sale dorinţe, spre a le îndestulà; poporul român, prin organul nostru, mandatarii săi, le pune subt ochii Maiestăţilor Lor, cu sfinţenia unei confesiuni şi cu cea mai deplină încredere; cu aceeaş încredere el aşteaptă al lor decret.

«Dară avem toţi conştiinţa drepturilor noastre şi ne ţinem tare de dânsele, ca fiii lui Israil de ale lor Scripturi. Cu nici un preţ n'am voi să scădem nimic dintr'însele: ele sunt corpul şi sufletul nostru, pentru ele sute de generaţii şi-au vărsat sângele, ele singure ne-au susţinut în lungul nostru naufragiu. Şi cum noi Românii n'am aveà conştiinţa drepturilor noastre astăzi, când ale noastre drepturi au pătruns chiar în conştiinţa străinilor, când Europa întreagă afirmă a lor existenţă? Şi de n'ar existà drepturile noastre, cui i-ar fi venit în gând să reclame pentru dânsele respectul ce li se cuvine? Ca consiliu de familie, ca consiliu suprem al Europei, Inaltele Puteri au dreptul şi datoria să recunoască şi să susţină drepturile ce posedă deosebitele Staturi, cari compun marea familie europeană; şi precum au recunoscut, au apărat şi au garantat drepturile Turciei, astfel ele recunosc, apără şi garantează acum drepturile Principatelor. Dară Europa a recunoscut ale noastre drepturi; însă în Congresul dela Paris, Românii, neavând reprezintanţii lor, au fost invitaţi să-şi exprime dorinţele, să facă cunoscut drepturile şi trebuinţele lor; aşà nouă, representanţilor poporului român, se cuvine să declarăm şi să probăm acì drepturile României, a căror garanţie, cerută de Români, constitue prima lor dorinţă naţională.

«Intr'un popor, ca şi într'un individ, se deosebeşte persoana, ca să zicem aşà, civilă, care-i dă dreptul să existe şi să se desvoalte ca individualitate aparte, ca naţiune, şi persoana politică, care-i dă dreptul să figureze ca corp politic, *ca Stat între Statele recunoscute suverane de dreptul gintelor.* Acturile naţionalităţii române sunt înscrise în toată pagina istoriei celor din urmă optsprezece secoli; în lupta contra barbarilor, în luptele cristianismului, precum în timpii moderni, la toate epocele memorabile, poporul român s'a manifestat, s'a afirmat, a luptat, a lăsat neştearsă marca personalităţii sale, şi în arhivele diplomaţiei, încă din mediul ev, o mulţime de acte diplomatice, o mulţime de tractate (vază-se anexul acì arătat) ale Suveranilor Principatelor moldo-române cu Sultanii Otomani şi cu alţi Suverani constată existenţa Principatelor ca State deplin suverane.

«Capitulaţiile sau Tractatele dela anii 1393, 1460, 1511, 1529, încheiate între Suveranii moldo-români Mircea I, Vlad V, Bogdan, Petru Rareş şi Sultanii Baiazet I, Mahomet II, Baiazet II şi Soleiman II, recunosc Moldova

şi Ţara-Românească de State independente; le recunosc un teritoriu aparte, cu totul despărţit de Imperiul Otoman; le garantează dreptul de *autonomie*, adică facultatea de a-şi face ele însele toate legile de drept privat şi de drept public; le garantează dreptul de a-şi alege Principii Domnitori, cum vor voi, pe cari Sultanii au să-i recunoască, fără a-i puteà contestà; le garantează dreptul de a încheià tractate, chiar dreptul de resbel şi de pace, şi fără să aibă a da vreodată seamă Inaltei Porţi de actele lor; le garantează într'un cuvânt toate drepturile de suveranitate din întru şi din afară. Aceleaşi Capitulaţii stipulează din partea Sultanilor obligaţiunea să apere Principatele, de câte ori le vor cere ajutor, obligaţiune care din nenorocire a avut puţină eficacitate, şi din partea Principatelor obligaţiunea, totdeauna împlinită, să deà Sultanilor pentru protecţiunea făgăduită câte o sumă de bani anuală, Ţara-Românească zece mii galbeni sub titlu de tribut şi Moldova patru mii sub titlu de dar. Aceste convenţiuni sinalagmatice ale Domnilor români cu Sultanii demonstrează până la evidenţă deplina suveranitate a Principatelor şi totdeodată sunt o probă că Principatele n'au tractat cu Inalta Poartă şi n'au cerut a ei protecţiune, decât ca să garanteze şi mai bine a lor suveranitate. Prin urmare, în virtutea suveranităţii lor, toate relaţiunile internaţionale ale Românilor nu pot fi regulate decât numai prin convenţii încheiate deadreptul între Principate cu alte State.

«Acì fie-ne iertat să observăm că publiciştii, cari au clasat Statele române printre Staturile semi-suverane, n'au avut o deplină cunoştinţă de tractatele Principatelor cu Inalta Poartă, căci Statul, care se obligă la un simplu tribut drept compensarea mai cu seamă a unei protecţiuni, a unui ajutor făgăduit, nu atinge întru nimic pentru aceasta a sa suveranitate. Dogii Veneţiei, Impăraţii Germaniei chiar, n'au plătit tribut Sultanilor? Impăraţii Romani n'au plătit asemenea tribut Regilor Daciei? De aceea încetat-au ei de a fi Suverani? Intr'adevăr, zice Vattel: «Cu toate că tributul plătit unei Puteri străine scade cevà din demnitatea Statului tributar, fiind o mărturisire a slăbiciunii sale, cu toate acestea îi lasă suveranitatea în toată întregimea ei». Şi de se va luà bine în băgare de seamă datele lor, tractatele de alianţă şi de protecţiune între Sultanii şi Ducii români nu sunt tocmai o probă de slăbiciunea cestor din urmă; căci dacă Românii, în resbele atunci cu mai mulţi popoli, au simţit trebuinţa să se asigure din partea Otomanilor, şi Otomanii au găsit negreşit un interes să câştige amiciţia unui popor, pe care nu-l putuse reduce chiar în apogeul puterei lor. Acum este de prisos să aducem aminte expresiunile Hatişerifurilor atingătoare de Principate şi ale tuturor hârtiilor ieşite din cancelaria Constantinopolei, expresiuni nepotrivite, când se adresează unor State suverane; ele provin numai dela obiceiul cancelariilor Orientului de a întrebuinţà un stil înflorit şi măreţ.

«Existinţa Capitulaţiilor turco-române, citate de Inalta Poartă şi în timpii din urmă în Tractatul dela Adrianopole şi în Conferinţele anilor trecuţi dela Viena şi Constantinopole, interesează pe Inalta Poartă nu mai puţin decât pe noi înşine, căci pe ele singure se reazemă dreptul Inaltei Porţi de a ne cere un tribut; când chiar de ar fi putinţă a se negà ele, noi putem probà drepturile noastre, a noastră suveranitate. Cât pentru autenticitatea textului Capitulaţiilor, ce se află reproduse în anexul acì alăturat, de ar contestà-o cinevà, am răspunde:—Acest text există în mare parte chiar în Hatişerifurile Inaltei Porţi. Apoi oricare ar fi fost adevărata formă şi exactul cuprins al originalelor Capitulaţiilor, este învederat că acea formă şi acel cuprins al lor recunosc Principatelor un teritoriu al lor propriu şi o deplină suveranitate, precum o probează mai multe acte diplomatice şi o mie de fapte posterioare acestor Capitulaţii. Intr'adevăr, in tractatele încheiate între Turcia şi Rusia se recunoaşte Principatelor un teritoriu propriu, cu totul deosebit de teritoriul Turciei; Poarta recunoaşte aceeaş chiar în Conferinţele din urmă ale Parisului, cerând ca Delta Dunărei să se alăture teritoriului Imperiului, iar nu teritoriului Moldaviei, şi în circulara sa dela Iulie, anul 1856, în care se zice că Europa nu a recunoscut până acì Principatele ca parte integrantă a Imperiului Otoman. Tractatul dela Paris asemenea recunoaşte în principiu şi garantează neutralitatea teritoriului acestor Principate, şi de ar cère trebuinţa să stăruim asupra acestui punct, am adaoge că Otomanii nu pot aveà în Moldo-România nici geamii, nicì proprietăţi, şi că nu le este nici măcar iertat să treacă pe teritoriul Principatelor fără o autorizare specială a Guvernurilor române şi pentru un scurt termin.

«Pe de altă parte, Principatele, şi în urma Capitulaţiilor lor cu Inalta Poartă, ca Staturi deplin suverane, au avut reprezintanţii lor permanenţi la Constantinopole şi au schimbat cu alte State ambasadori însărcinaţi de misiuni speciale, precum erà obiceiul în timpii aceia; de multe ori au făcut resbel şi pace cu vecinii lor; au încheiat mai multe tractate şi convenţiuni politice şi de comerţ, atàt între dànsele cât şi cu Hanii Tătarilor, cu Principii Ardealului, cu Regii Ungariei, cu Regii Poloniei, cu Impăraţii Germaniei şi, în timpii mai moderni, chiar cu trei dintre Inaltele Puteri garante: au încheiat cu Anglia tractat de comerţ la anul 1588, cu Rusia tractate de alianţă la anii 1710 şi 1711, cu Austria mai multe convenţiuni, dintre cari cea din urmă este Convenţiunea de extradare reciprocă dela anul 1843. Şi Inalta Poartă nu numai n'a reclamat niciodată în contra acestor acte de suveranitate din afară a Statelor moldo-române, ci vedem că, la anul 1588, ea însăş recomandă Suveranului Moldaviei pe Ambasadorul Reginei Elisabeta; în textul original al tractatului turco-rus dela Cuciuc-Kainargi, anul 1774, Domnii Moldaviei şi ai Ţărei-Româneşti sunt numiţi *Sovrani de due Prin-*

cipatî; toate actele domneşti în Principate încep cu formula Domnitorilor suverani: *Noi cu mila lui Dumnezeu Domn stăpânitor a ţărei* ş. c. l.; şi simbolurile independinţei noastre naţionale, capul de zimbru şi acvila romană, cu ale lor coroane şi cu toate insemnele suveranităţii, un minut n'au încetat de a figurà pe stindardele Moldo-României.

«Intr'acelaş timp, Principatele au exercitat a lor autonomie, toate drepturile de suveranitate dinăuntru, şi până în aceşti din urmă ani Inalta Poartă n'a luat niciodată parte la facerea, sancţiunea ori promulgarea legilor lor de drept public şi privat. Dacă în urma celor patru Capitulaţii încheiate între Sultanii Baiazet I, Mahomet II, Baiazet II, Soleiman II şi Principii moldo-români, Capitulaţii recunoscute într'un chip oficial şi solemn atât de Inalta Poartă, cât şi de Naţiunea Română, s'ar găsì alte acte date Inaltei Porţi, în condiţiuni cari nu este cu putinţă a fi privite şi primite ca legale; asemenea acte nu pot legà pe Români, nici ştirbì drepturile lor consfinţite în Capitulaţiile mai sus numite. Principatele de sigur au fost mai de multe ori asuprite, apăsate, lovite în interesele şi în drepturile lor cele mai sacre; însă acele uzurpări, acele violări nu constituesc un drept celor ce le-au comis, ci un argument mai mult în favorul cererei Românilor de a li se garantà de acì înainte drepturile într'un chip eficace. Adaogem că şi atunci când forţa năbuşà al lor glas, Românii au găsit în conştiinţa drepturilor lor curaj să protesteze şi să afirme acele drepturi, chiar cu preţul martiriului lor, precum este cunoscut şi precum istoria ea însăş o probează. *Incredinţăm dar înţelepciunii Inaltelor Puteri drepturile noastre suverane neatinse, în toată întregimea lor, şi în numele dreptăţii lor şi a păcii Orientului cerem să le dea o recunoaştere formală, bine definită, şi să le pue sub scutul garanţiei lor colective.*

«Acum, în virtutea acestor drepturi şi pentru ca să ne asigurăm un viitor liniştit şi ferice, venim să exprimăm via dorinţă a Ţărei-Româneşti de a se unì într'un singur Stat cu Moldova a ei soră; o facem cu atâta mai mare încredere de a fi ascultaţi, că chiar cu ocaziunea cestiunii Unirei, Inaltele Puteri au hotărît să întrebe dorinţele Principatelor moldo-române. Lumea întreagă ştie astăzi, că totdeauna strădaniile necurmate ale locuitorilor âmbelor Principate au fost să recâştige unitatea lor naţională; *că ei au fost şi sunt un singur popor, omogen, identic; că au aceeaş origine, acelaş nume, aceeaş limbă, aceeaş religie, aceeaş civilizaţie, aceeaş tradiţiune, aceeaş istorie, aceleaşi instituţiuni, legi, obiceiuri, moravuri, aptitudini, interese; aceleaşi primejdii a conjurà, aceleaşi trebuinţe a mulţumì, aceleaşi păsuri, bucurii, temeri, speranţe, suvenire, aspirări, cugetări, instincte; aceeaş ursită, aceeaş misiune, acelaş geniu, acelaş suflet; că tot reclamă, că micile diferinţe chiar, ce există între dânşii, reclamă a lor Unire, când*

nici un interes legitim, nici o rațiune serioasă nu se găsește ca să o combată; că uniți într'un singur Stat, veniturile și puterea Statului român se vor înmulți și cheltuelile vor scădeà; că prin Unire vor fi în stare să-și apere pământul, să desvolte resursele lor morale și materiale, să-și mulțumească toate dorințele legitime, să dea sbor geniului român, și astfel să-și dobândească pacea sufletului, fără care ei niciodată nu vor puteà fi ceeace le cere să fie interesul Europei și interesul conservării lor... Şi numai Românii să nu ştie ceeace lumea întreagă cunoaşte? Ei singuri să nu simţă ceeace este în inimile lor? Socotim dar de prisos să mai stăruim a demonstrà că Unirea Principatelor este avantajoasă, necesară, şi că dorinţa unanimă a Românilor este s'o vază cât mai curând realizată în faptă, precum ea este realizată în cugetarea şi în inimile lor. «Unirea face forţa», este o maximă, şi forţa produsă prin Unirea Principatelor moldo-române, neapărată pentru a lor existinţă, nu este ameninţătoare pentru nimeni. De aceea Românii toţi, şi chiar străinii cu o judecată nepărtinitoare, la toate epocele, au dorit şi s'au silit să realizeze Unirea acestor Principate. Mai mulţi Principi ai Moldaviei şi ai Ţărei-Româneşti, Mircea I, Ştefan cel Mare, Mihaiu Viteazul, au izbutit să realizeze pentru un scurt timp marea cugetare naţională, au izbutit să fie Suveranii ambelor Principate. In timpul deosebitelor ocupări ruseşti, Rusia a simţit totdeauna trebuinţa să concentre Guvernul ambelor Principate în mânile unui singur om; Regulamentele Organice dela anul 1830, aprobate de Inalta Poartă, consacră fiecare câte un articol la demonstrarea necesităţii de a unì Principatele într'un singur Stat. La anul 1834, dorinţa Unirei erà domnitoare în Principate, precum o probează scrisoarea d-lui Bois-Le-Comte, publicată de «*Monitorul Francez*» la 18 Septemvrie al anului trecut. In timpul resbelului din urmă, un memorandum al Cabinetului francez, prezentat la Conferinţele Vienei, constată că Unirea Principatelor moldo-române este o necesitate şi cere a ei realizare, In fine, la Congresul dela Paris, Franţa, Anglia, Rusia, Prusia, Sardinia voesc Unirea acestor Principate, şi Unirea s'ar fi proclamat încă de atunci, de nu ar fi făcut reprezintanţii Austriei observarea, că locuitorii Principaţelor n'au fost întrebaţi de vor Unirea; în urma acestei observări Puterile câteşi şapte au hotărît să se consulte mai întâiu populaţiunile acestor ţări. Acum dar, când răspundem toţi în unanimitate că Unirea este cea mai vie dorinţă a naţiunii noastre, Românii sunt în drept a crede că, în Congresul viitor, reprezintanţii Inaltelor Puteri vor consacrà Unirea Principatelor în unanimitate, astfel precum ea fu aclamată în Adunările ad-hoc a Moldaviei şi a Ţărei-Româneşti.

«Cestiunea Unirei Principatelor într'un singur Stat prezintă, ca un corolariu neapărat în mintea fiecăruia, cestiunea Şefului Noului Stat; şi privind mai

cu seamă sistemul guvernamental astăzi domnitor în Europa, principiul ereditătii tronului în România apare singurul capabil a asigură noului stabiliment politic toate garanțiile de stabilitate, de prosperitate și de tărie, ce-și făgăduesc ai săi fundatori. Ca Prințul Domnitor să poată preveni geloziile și rivalitățile ce ar face neapărat să nască în lăuntrul României un simplu cetățean român chemat la tronul noului Stat; ca el să nu fie presupus că are legături luate mai dinainte, că are preferințe pentru cutare sau cutare partidă, familie ori persoană; ca să inspire o deplină încredere supușilor săi, dându-le toate garanțiile de nepărtinire și de neatârnare, garanții ce nu ar puteà da un Domn pământean; ca prin legăturile sale de sânge să înlesnească introducerea României în marea familie a Staturilor Europeane și să-i asigure mai bine al lor sprijin; ca să se poată bucură în lăutru și afară de autoritatea, de prestigiul ce se cuvine unui Suveran, unui fondator de dinastie mai cu seamă; pentru toate acese cuvinte, face trebuință ca Principele Domnitor al României să fie ales din una din Familiile Suverane ale Europei; și trebuința aceasta este imperioasă, absolută, căci caută s'o mărturisim, *regimul Domnitorilor pământeni este atât de compromis în Moldo-România, încât astăzi un Domn ales dintre pământeni, chiar de ar fi un om de geniu și de ar aveà virtuțile unui sfânt, nu s'ar puteà susțineà mult timp în contra generalei și nestrămutatei dorințe a Românilor de a aveà un Domn dintr'o Dinastie Europeană. Astfel Inaltele Puteri garante, în înțelepciunea și solicitudinea lor pentru Principate, pot vedeà că refuzându-se un Principe Străin, calamitățile și suferințele, în cari ele zac de secoli, nu numai n'ar încetà, ci s'ar îmmulțì cu un Principe pământean.*

«Dreptul Românilor de a alege, în virtutea Capitulațiilor, pe Principele lor Domnitor unde vor voì și de a-l declarà ereditar, precum și interesul lor de a o face în împrejurările de astăzi, sunt necontestabile. Românii dar exprimă o dorință legitimă și legală, o dorință simțită de toți, pe care Europa de sigur le-o va încuviință, cerând să aibă în capul Statului român un Domn cu moștenire, ales din una din familiile domnitoare ale Europei; și când adaog că ar dorì să se crească în religiunea lor, a Românilor, moștenitorii tronului născuți în România, dau numai o probă de marele preț ce pun ca să fie o identitate de simțeminte, de credință chiar, între poporul român și ai săi Principi. De ne-ar fi iertat să desemnăm noi înșine pe viitorul nostru Principe, Cabinetele ar scăpà de o sarcină ce poate să le prezinte oarecari greutăți, și noul Suveran ar găsì o forță necontestabilă în chemarea ce i-ar face România întreagă. Inaltele Puteri, chibzuind că ele sunt mai competinte să găsească pe Principele care se cuvine României, noi avem de acum deplina încredere că înțelepciunea Inaltelor Puteri va știì alege, într'una din familiile suverane, care să nu poată da nici un prepus Românilor și binevoitorilor lor,

Principele cu calităţile cerute spre a fundà o dinastie şi a organizà un nou Stat, şi că alesul Congresului European va fi aclamat, va fi primit de Români cu încrederea şi cu amorul ce ar aveà pentru al lor însuş ales.

«In ajunul organizării Statelor, în ajunul fundării dinastiilor, cea mai mare, întâia preocupare a popurilor este forma Guvernului, căci dela dânsa mai cu seamă depinde prosperitatea, puterea lor. Aşà, în împrejurările de astăzi, şi noi, Românii, a trebuit să ne preocupăm serios de forma viitorului nostru Guvern. Căutând dar în istoria, în instituţiunile, în legile, în obiceiurile noastre, am găsit că forma reprezintativă a fost totdeauna forma Guvernului ţărilor române. Intr'acelaş timp am întrebat Staturile de al doilea ordin, ce ne-am luat de modeluri, şi am aflat că ele Guvernului Reprezintativ sunt datoare a lor repede prosperitate şi că ai lor Suverani tot lui sunt datori în mare parte minunata putere, de care dispun spre a face binele supuşilor lor. De aceea ne-am convins şi ne-am declarat toţi Românii pentru forma reprezintativă, pentru forma preferată şi adoptată astăzi de mai toată Europa. Frumoasele însă icoane ce ne prezintă acele Staturi, fie cât de frumoase, nu le putem copià fără a ţineà socoteală de propriile noastre tradiţiuni şi de condiţiunile speciale în cari se află societatea română, căci avem destule reforme neapărate a introduce în legile noastre, ca să mai cătăm a siluì vechile noastre datine, numai pentru plăcerea de a inovà, de a imità; într'adevăr, în Principate vedem totdeauna o singură Adunare reprezintativă, căci niciodată Românii n'au simţit trebuinţa, nici n'au posedat elementele ca să constitue şi un Senat, şi astăzi acele elemente le lipsesc şi mai mult decât în timpii trecuţi. Iată cum noi Românii furăm împinşi să exprimăm, fără deosebire de clase, în unanimitate, dorinţa de a aveà un Guvern constituţional reprezintativ cu o singură obştească Adunare, întocmită pe baze electorale îndestul de largi, încât să reprezinte interesele generale ale populaţiunii române. Sperăm cu o deplină încredere, că Inaltele Puteri garante vor găsì şi această dorinţă naţională fundată pe raţiune şi pe drept şi că o vor recunoaşte, ca şi pe celelalte trei dorinţe primordiale ale poporului român.

«Garanţia drepturilor Principatelor, stipulate într'ale lor Capitulaţii cu Inalta Poartă, şi neutralitatea teritoriului lor, recunoscută în principiu; Unirea Principatelor într'un singur Stat; un Principe ereditar ales dintr'una din familiile suverane ale Europei; un Guvern constituţional cu o singură Adunare reprezintativă, — astea sunt dorinţele Ţărei-Româneşti, votate în unanimitate de noi, reprezintanţii ei, şi desvoltate în prezentul act.

«Naţiunea română nu mai are alte dorinţe a exprimà, căci ele cuprind toate bazele organizării sale politice, ce ea are trebuinţa şi putinţa să ceară Europei a le recunoaşte şi a le garantà, şi pentrucă dela a lor recunoaştere şi garanţie depind toate reformele politice şi sociale ce reclamă legiuirea in-

ternă a României; ele sunt așà de strâns legate una de alta, încât fără una dintr'însele națiunea română n'ar puteà ajunge la fericirea ce ea așteaptă.

«Acum ne mai rămâne să mai rugăm Inaltele Puteri garante, binefăcătoarele noastre, *a permite ca Principatele să aibă și ele reprezintanții lor cu glas consultativ în Congresul ce va decide de a lor soartă*. Intr'acelaș timp, luăm îndrăzneală să exprimăm via nerăbdare, cu care România așteaptă ca Inaltele Puteri garante, consacrând ale ei dorințe, s'o scoață cu o oră mai înainte din criza în care geme încă astăzi. Atunci numai Adunările ad-hoc, împreunându-se, se vor puteà, în virtutea drepturilor țărei, declarà în Adunare extraordinară și vor votà atât *Legea electorală pentru alegerea unei Adunări constituante, cât și bazele viitoarei Constituțiuni. Apoi acea Constituantă, adunându-se îndată, va face Constituțiunea și legile organice*. Constituțiunea odată garantată de Inaltele Puteri și primită de Principele hotărît a fi Domnitorul României, Principele se urcă pe tron, promulgă Constituțiunea și convoacă ordinara Adunare legislativă. Implinindu-se toate acestea, Principele și Adunarea legislativă vor întrebà împreună cu religiozitate păsurile populațiunilor, vor cercetà în liniște trebuințele și resursele țărei, și, în deplinătatea suveranității lor, vor procedà treptat la nenumăratele reforme ce reclamă starea lucrurilor în România.

«Acesta pare a fi marșul firesc, dictat și de forța lucrurilor și de rațiune și care se află, îndrăznim a crede, hotărît în înțeleapta cugetare a Inaltelor Puteri. De ar trebuì, noi, membrii Adunării ad-hoc, să intrăm acum în examenul cestiunilor de legiuire internă, am întreprinde o lucrare pentru care nu avem competința cerută. Dar chiar de am fi competinți, intrând în asemenea lucrări acum, am întâmpinà două stavile — un inconvenient și o imposibilitate: un inconvenient, căci am atinge cestiuni delicate, interese diverse, fără a le puteà da soluțiunea sau vreo mulțumire,— o imposibilitate, căci mai toate cestiunile de legiuire dinăuntru cer a fi rezolvate în cutare sau în cutare chip, potrivit cu organizarea politică ce vor primì Principatele. Deșì n'ar existà aceste stavile nebiruite, este cu putință, în starea de nerăbdare mai cu seamă în care se află acum spiritele aici, să examinăm și să rezolvăm în două-trei luni toate cestiunile administrative, judiciare și economice, cestiunea instrucțiunii publice și a educării, cestiunea bisericei și a clerului, cestiunea puterei armate, cestiunea financiară, cestiunea regulărei intereselor rurale și o mie alte cestiuni de aceeaș gravitate, cari toate vor prefaceri, când soluțiunea unei singure dintr'aceste cestiuni cere un timp îndelungat de studiu și de încercări, chiar în țările cari se află în condițiuni normale, și cari posedă arsenaluri de materiale pentru a elaborà asemenea lucrări? In condițiunile în cari sunt astăzi Adunarea ad-hoc și această țară, orice lucrări atingătoare de cestiunile interne ar fi o lucrare

precipitată, defectuoasă. O asemenea lucrare n'ar servì decât a ne discredità în ochii naţiunei şi în ochii Europei şi pe Inaltele Puteri le-ar amăgì, în loc să le lumineze asupra relelor dinăuntru de cari suferă Principatele şi asupra remediurilor de cari ele au trebuinţă. Relele noastre provin mai puţin dela imperfecţiunea legilor decât dela a lor neexecutare, şi legile cele mai bune vor continuà a fi sterpe, de nu vom aveà mai întâiu drepturi bine definite, bine respectate, şi un Guvern onest, tare, stabil. Cât pentru revizuirea Statutelor Organice, toţi o voim; toţi simţim trebuinţa de a introduce reforme în legiuirea de astăzi; însă aceste reforme nu se pot pregătì, nu se pot operà, până când nu vom fi în poziţiunea de a lucrà în tihnă şi pe baze sigure, solide. De aceea aşteptăm cu atàta nerăbdare viitorul Congres European, nerăbdare cu atât mai mare, cu cât ne privim în drept a crede că el va da satisfacţiune legitimelor noastre dorinţe.

«Solicitudinea, cu care Europa de doi ani de zile se aplică a studià drepturile şi dorinţele Românilor, este pentru dânşii o chezăşuire că simpatiile ei le sunt acum câştigate. Acum Europa ştie că Românii niciodată n'au întreprins, nici n'au încercat nimic în contra Turciei; că chiar atunci când împrejurările păreau Românilor favorabile pentru a rupe legăturile lor cu Inalta Poartă, ei din contră au căutat atunci să strângă mai de aproape acele legături; că respectul drepturilor lor bine definite va servì a aşezà cu mai multă eficacitate pe viitor raporturi de bună înţegere între dânşii şi între Imperiul Otoman: şi că, prin urmare, tăria lor nu va fi un pericol, ci o tărie mai mult pentru Inalta Poartă, şi pentru celelalte Puteri o garanţie de linişte şi de pace în Orient. Europa ştie astăzi, cu preţul unor sacrificiuri necalculabile, că tot ceeace a făcut şi va face nu va fi un ce stabil şi că nici va puteà existà în Orient o întreagă linişte, pe cât timp nu va definì, nu va recunoaşte, nu va garantà drepturile Principatelor; pe cât timp nu va face din Principate, astăzi subiectul disputelor şi câmpul resbelelor, un Stat român care să serve oarecum de *tampon*, destinat a prevenì în viitor loviturile între Imperiile ce el desparte; pe cât timp nu va clădì la gurile Dunărei un edificiu naţional şi politic puternic: nu va rădicà cu dorinţele, cu drepturile şi cu virtuţiile Românilor o piramidă, care să fie farul civilizărei occidentale în Orient şi care, ca Belgia şi Elveţia, încunjurată de oceanul neutralităţii, să nu poată nici primì scânteie din afară, nici aruncà scânteie asupra celorlalte State.

«Sfârşind, o mai repetăm, toţi Românii suntem bine pătrunşi de mărinimoasele şi înţeleptele cugetări ale Inaltelor Puteri garante, şi încrederea noastră n'are de egal decât a noastră nerăbdare de a primì dintr'ale lor mâni botezul nouăi noastre existenţe politice. Grăbească-se dar a încoronà marea lor operă

de creaţiune, a prezintă admirării lumii Statul român ca un fapt săvârşit şi a lor glorie fie eternă, precum va fi a noastră recunoştinţă!

«Acest Memorand a fost votat şi adoptat în unanimitate, fără 6 glasuri, de Adunarea ad-hoc a României în şedinţa sa dela 6 (18) Noemvrie».

Anexe la Actul desvoltător celor patru Puncturi.

1. 1393. Tractatul lui Mircea I, Domnul Munteniei, cu Sultanul Baiazid I, (Nicopole).
2. 1395. Tractatul lui Mircea I, Domnul Munteniei, cu Sigismund, Regele Ungariei (Braşov).
3. 1460. Tractatul lui Vlad Ţepeş, Domnul Munteniei, cu Sultanul Mahomed II (Adrianopole).
4. 1511. Tractatul lui Bogdan, Domnul Moldovei, cu Sultanul Selim I.
5. 1518. Tractatul lui Ştefăniţă, Domnul Moldovei, cu Regele Poloniei Sigismund I.
6. 1520. Tractatul lui Radu dela Afumaţi, Domnul Munteniei, cu Ion Zapolya Voevodul Ardealului.
7. 1529. Tractatul lui Petru Rareş, Domnul Moldovei, cu Sultanul Soliman II.
8. 1539. Tractatul lui Ştefan, Domnul Moldovei, cu Impăratul Ferdinand.
9. 1588. Tractatul lui Petru Schiopul, Domnul Moldovei cu Elisabeta, Regina Angliei.
10. 1650. Tractatul lui Vasile Lupu, Domnul Moldovei, cu Hmielninski, Hatmanul Cazacilor.
11. 1711. Tractatul între D. Cantemir, Domnul Moldovei, şi Petru I, Ţarul Rusiei.
12. 1842. Convenţia de reciprocitate pentru extradarea fugarilor şi vagabonzilor, încheiată între Muntenia şi Austria *(Bucureşti 14 Octomvrie — Sibiu 27 Noemvrie).*
13. 1835. Convenţia între Moldova şi Muntenia, din 8 Iulie, pentru extradarea fugarilor şi vagabonzilor, pentru regularea cestiunilor vamale, exportul şi importul vitelor, păsărilor, vânaturilor, etc.
14. — Act lămuritor al Art. 11 din Convenţia dela 8 Iulie 1835.

*

Şedinţa XIV din 9 Noemvrie.

D-l *Sc. Turnavitu* se suie la tribună şi ceteşte actele şi corespondenţa între Secretariatul de Stat, Inalt Prea Sfinţia Sa Mitropo-

litul şi Egumenul Mânăstirilor închinate, privitoare la refuzul acestor din urmă de a trimite doi deputaţi în Adunare.

D-l *Nicolae Rucăreanu* face următoarea propunere: «Având în vedere că Egumenii mânăstirilor administrate de străini în ţară au refuzat dela sine a fi reprezintaţi în Adunare, e evident că acest refuz este negaţiune directă a unui drept, pe care ei nu l-au avut nici odinoară, căci Fermanul, dat în virtutea Tractatului din Paris, nu invită decât pe pământeni a exercită acest drept.

«Ar fi dar bine ca Adunarea, luând act de acest fapt, să constate că acești Egumeni nu au refuzat decât exerciţiul unui drept pe care, în calitate de străini, nu-l puteau pretinde şi pe care nu l-au avut nici odinoară în trecut».

D-l *Gheorghe Magheru* sprijineşte propunerea d-lui Rucăreanu adăogând: «că cestiunea este o cestiune internă, şi că Adunarea ad-hoc nu poate să se ocupe de dânsa, căci ea este de competinţa viitoarei Adunări legiuitoare».

D-l *Hristache Tell* zice «că nu e de competinţa unei Adunări Consultative de a intră în cercetarea unor asemenea cestiuni, şi că trebue ca Adunarea de astăzi să se mărginească la comunicările ce i s'au făcut»—.

D-l *Ion Brătianu* crede — «că în adevăr nu se poate intră în fondul cestiunei; e însă neapărat a se constată cauza absenţei celor doi deputaţi ai Mânăstirilor închinate şi a luà act de declaraţiunea lor, căci ea poate să ne fie folositoare mai târziu. Am fost mâhniţi în princip de a vedeà că se dă la nişte străini dreptul de a luà parte în adunare; dar astăzi ne veselim de al lor refuz. Două consecinţe sunt de tras din actele cetite astăzi, cari trebue să rămână ca dovezi pentru soluţiunea acestei cestiuni. Dacă Egumenii nu au voit să iea parte la alegeri, pentrucă ei gândesc, ca şi noi, că străbunii noştri au hotărît să dea mânăstirilor situate în străinătate numai o parte din veniturile proprietăţilor închinate locurilor Sfinte; în acest caz Egumenii nu au avut dreptul de a se mesteca în afacerile ţărei; — dar dacă Egumenii cred că ei sunt proprietarii bunurilor situate în ţară, ei au declarat înşişi printr'un act solem, că ei sunt străini, şi străinii nu au dreptul, după legile noastre, de a aveà proprietăţi în ţara noastră. Prin urmare, să luăm act de declaratiunea Egumenilor, că ei sunt proprietari în ţara noastră în contra legilor ţărei şi că ţara are dreptul să-i exproprieze. Cer dar ca aceasta să se constate în procesul verbal al şedinţei, pentru a servi mai curând sau mai târziu, când se va discută cestiunea. Cer ca propunerea mea să fie pusă la vot».—

D-l *Hristache Tell* observă—«că toţi dau aprobarea lor vorbelor d-lui Ioan Brătianu, dar că nu se poate pune la vot propunerea sa, căci nu e de competinţa Adunărei de a intră în desbaterea unor asemene cestiuni». —

D-l *Al. Florescu* — «aprobă idea d-lui Brătianu, întru cât ea are în privire întregul exercițiu al drepturilor noastre autonome. Cestiunea Egumenilor Mânăstirilor închinate este o materie foarte delicată, foarte importantă, care trebue cercetată cu toată atențiunea posibilă, procedând pe un târâm legal. Aprob idea d-lui Brătianu, căci nu aş puteà niciodată admite ca Mânăstirile închinate să formeze la noi un Stat în Stat. Suntem dar bine fundați a zice, că țara poate să se pronunțe asupra măsurilor cari privesc aceste mânăstiri. Să luăm în considerație însuş Fermanul Inaltei Porți, făcut cu aprobarea Inaltelor Puteri Garante, şi vom vedeà, în clauza relativă la Mânăstirile închinate, că Egumenii acestor mânăstiri sunt aşezați în categoria claselor, din cari se compune populația țărei, că interesele lor sunt cuprinse în interesele generale ale națiunei. Fermanul, prin urmare, le dă dreptul de a luà parte cu noi la toate lucrările ce suntem chemați a elaborà în actuala Adunare, — aceasta o dovadă că aceste mânăstiri n'au fost şi nu pot fi considerate ca proprietăți străine. Din acest punct de vedere, Inalta Poartă şi Inaltele Puteri garante nu au făcut altcevà, decât să supuie aceste mânăstiri acțiunei simple şi directe a autonomiei noastre interioare. Ar fi dar legal şi prudent nu de a contestà mânăstirilor închinate dreptul de a se asimilà cu mânăstirile cari nu sunt închinate în privirea instituțiunilor cărora ele vor trebuì să se conforme în viitor; ci de a constatà că Egumenii acestor mânăstiri, cari până în ziua de astăzi nu au făcut decât să abuzeze de pietatea străbunilor noştri, s'au depărtat de simțul Fermanului şi chiar de intențiunea acelor Români, cari au fost fundatori ai acestor stabilimente, opuindu-se unui princip de legalitate, cu intențiunea constantă de a formà un corp politic distinct, un Stat în Stat. In virtutea deci a drepturilor noastre de Autonomie, eu zic că viitoarele Adunări Legiuitoare ale națiunei române vor puteà luà orice dispozițiune vor crede necesară, privitoare la aceste mânăstiri, fără ca să mai aibă Egumenii, cari astăzi le administrează, vre-o voce în litigiu, vreun drept de rezistență».—

D-l *C. A. Kretzulescu* observă — «că e a se constată acì numai cauza abținerei Deputaților Mânăstirilor închinate, că nu e nevoie de a luà act de renunțarea lor la un drept ce li s'a acordat fără vreun temeiu, nici de a combate pretențiunea ce au de a se considerà ca proprietari».—

Adunarea hotăreşte că propunarea d-lui N. Rucăreanu va figurà în Procesul Verbal al şedinței, astfel precum ea a fost formulată de autorul ei.

*

In *Şedința XV* din 11 Noemvrie, d-l *C. A. Kretzulescu* dă cetire *Adresei primite dela Comisiunea Europeană către Preşedintele Adunării* din 10/22 Noemvrie:

«Comisiunea Internaţională este informată că Divanul Valahiei, după ce a discutat documentul de care e cestiunea în procesele verbale ale ultimelor sale şedinţe, a deliberat ieri asupra oportunităţii unei prorogări.

«Comisiunea crede de datoria ei a observà Eminenţei Voastre, că în virtutea articolului 33 din Tractatul de Paris, şi a Fermanului de convocare, Divanul are încă misiunea de a procede la revizuirea Statutelor şi Regulamentelor în vigoare.

«Instrucţiunile primite de Comisiune de Congresul de Paris îi impun pe de altă parte de a se luminà prin cestiuni subsidiare asupra materiilor de discuţiune; Divanul este invitat a comunicà mai întâiu fără întârziere documentul menţionat Comisiunii Internaţionale, care poate să se afle în caz de a uzà de facultatea de care e investită.»

D-l *Ioan Brătianu* prăpune, «că cestiunea provocată prin Adresa Comisiunei Internaţionale fiind foarte delicată, d-sa este de opiniune a nu se mai acordà concedii, înainte ca Adunarea să fi făcut răspunsul la adresa menţionată.»

Adunarea nu iea nici o deciziune.

*

In *Şedinţa XVI* din 18 Noemvrie, d-l *C. A. Kretzulescu* anunţă, că la ordinea zilei este Raportul Comisiunei însărcinate a examinà urgenţa propunerii de prorogare a Adunărei.

D-l *Dimitrie Brătianu,* raportorul Comisiunei, ceteşte raportul său, «că Comisiunea a aprobat motivele propunerei de urgenţă, dar conchide cu toate acestea să nu se proroage Adunarea imediat, în speranţă că Inaltele Puteri nu vor întârzià a luà cunoştinţă de dorinţele Românilor.»

Adunarea aprobă părerea Comisiunei.

D-l *C. A. Kretzulescu* ceteşte propunerea de urgenţă următoare, prezintată de d-l *Dimitrie Ghica* şi susţinută de 29 membri ai Adunărei:

«Adunarea ad-hoc a României, pentru motivele rostite în memorandul din 6/18 Noemvrie, emite dorinţa de a nu procede pentru moment la alte lucrări, şi a aşteptà ca Inaltele Puteri garante să se pronunţe prealabil asupra dorinţelor votate de această adunare în 9/21 Octomvrie.»

După o scurtă discuţiune, d-l *Sc. Turnavitu* comunică Adunărei nota Comisiunii Internaţionale, adresată Preşedintelui Adunărei din 16/28 Noemvrie 1857, semnată de Baronul Richthofen:

«Comisiunea Internaţională a luat cunoştinţă de Memorandum, pe care Eminenţa Voastră a binevoit a-i comunicà.

«Atenţiunea Comisiunei a fost mai întâiu atrasă de declaraţiunea Divanului,

că e incompetinte de a tratà cestiuni de administrațiune interioară, arătând motivele acestei rezoluțiuni.

«Fără a intrà în apreciarea punctului de vedere al Divanului, Comisiunea crede de a sa datorie de se referì în mod particular la conținutul scrisorii pe care am avut onoare a vă adresà în 10/22 a acestei luni, și a observà Eminenței Voastre, că în virtutea stipulațiunilor Tractatului de Paris din 30 Martie, conferința nu are a se întrunì la Paris decât după ce Divanurile vor fi terminat lucrările lor.

«Vin dar, în numele Comisiunei Internaționale, să rog pe Eminența Voastră să binevoească a-mi declarà, dacă Divanul Valahiei persistă în rezoluțiunea sa, și dacă el crede că a îndeplinit mandatul său, enunțând voturile generale consemnate în Memorandul sus citat.»

D-l C. A. Kretzulescu este de opiniune ca nota Comisiunei Internaționale să se trimită la Comisiunea însărcinată cu examinarea propunerei d-lui Dimitrie Ghica.

D-l *Ion Brătianu,* suindu-se la tribună, cetește următoarea cuvântare, pe care Adunarea hotărește a o inserà în toată întregimea ei în procesul verbal al ședinței:

«Două principii au călăuzit această Adunare încă dela deschiderea ei: mănținerea intactă a drepturilor strămoșilor noștri și respectarea Tractatului din Paris. Drepturile Principatelor sunt adânc întipărite în inimile tuturor Românilor. Ele sunt lumina conștiinței noastre și niciodată nu ne-au putut rătăcì pașii.

«Nu tot așà a fost și cu Tractatul din 30 Martie. Elaborat fără de concursul nostru, a trebuit să-l studiem, ceeace făcurăm cu o mare silință și chiar cu o activă solicitudine, căci el ne promite o restaurațiune sau mai bine o reparațiune. Am studiat în acelaș timp Protocoalele Ședințelor Congresului, în cari s'a elaborat acest tractat, protocoale cari sunt comentariile acestui act.

«In acest studiu am căutat mai pre sus de toate să pricepem intențiunea Congresului din Paris cu privire la cestiunea Principatelor și ne-am încredințat că această intențiune a fost, de a scoate aceste două țări române dintr'un provizorat fatal pentru ele și păgubitor Europei.

«Drepturile noastre și voința Congresului de a ne asigurà o pozițiune statornică, de a ne introduce în societatea europeană, iată luminile ce ne-au arătat calea în tot cursul lucrărilor noastre. Dorințele noastre semnate în 9 (21) Octomvrie și Memorandul votat la 6 (18) Noemvrie sunt rezultatele acestor lucrări.

«Vă amintiți cât de fericiți am fost noi în tot acest răstimp! Indeplinindu-ne cu sfințenie misiunea ce ne-a fost încredințată de națiune, am crezut

că răspundem în acelaş timp şi voinţei Congresului din Paris, căci nici o clipă nu ne-a trecut prin minte, că Puterile Garante ar puteà să caute foloase în paguba drepturilor noastre.

«Ne legănam cu această dulce speranţă, când veni să ne trezească adresa Inaltei Comisiuni, cu data de 10 (22) Noemvrie, prin care ni se lasă să înţelegem că n'am priceput decât pe jumătate Tractatul din Paris. O nouă adresă vine astăzi să ne asigure că Inalta Comisiune doreşte să ne pună pe un alt teren decât acela pe care s'a pus naţiunea în virtutea drepturilor sale, teren pe care îl acceptasem, crezând că ne conformăm Tractatului din Paris.

«Pentru a înţelege deplin întristarea ce ne-a cuprins sufletele la primirea adreselor Inaltei Comisiuni, trebue să ne amintim, ce este pentru noi Inalta Comisiune.

«După atâtea secole, Europa ne aude în sfârşit glasul; ea îşi aduce aminte că există un popor, care ar puteà să fie un element de forţă şi de prosperitate pentru dânsa, dacă drepturile strămoşeşti ar fi respectate; ea declară printr'un act solemn că acest popor, ca şi drepturile lui, este pus sub scutul ei.

«Puterile s'au legat astfel, fără a se mărginì la această declaraţiune, să trimită pe reprezintanţii lor spre a studià spiritul, dispoziţiunile acestor ţări şi să examineze cari sunt condiţiunile politice indispensabile pentru a le statornicì, a le întărì şi a le asigurà liniştea şi prosperitatea prin propriile lor forţe şi nu numai prin protecţiunea străină.

«Aşà dar soarta noastră atârnă de rapoartele ce vor face Excelenţele Lor Comisarii; în ei s'au concentrat deci speranţele noastre, noi am văzut în ei pe părinţii patriei noastre. Ţara întreagă s'a transformat pentru ei într'un leagăn de flori, şi binecuvântările a cinci milioane de Români au fost muzica, care i-a adormit seara şi i-a deşteptat dimineaţa.

«La această privelişte inimicii frumoasei Românii au fost ca trăsniţi şi nu au mai sperat decât în intrigile ce-şi propuneau să urzească şi în cursele ce trebuiau să întindă în întunerec. Invinşi la alegeri, ei s'au silit, la convocarea Adunării, să încingă un foc menit să ne înăduşe. Totuş ei în zadar şi-au sleit puterile, căci cu cât mai active au fost sforţările lor pentru a ne desbinà, cu cât au căutat să semene printre noi ura, care trebuià să dea naştere anarhiei, cu atât Românii din toate clasele au recunoscut că sunt fraţi, şi-au dat mâna şi s'au arătat în faţa Europei formând o singură familie demnă de interesul lumii civilizate.

«Pierzându-şi această speranţă şi văzând că naţiunea română prin reprezintanţii ei câştigă din zi în zi încrederea şi simpatia Europei, ei au scornit o nouă tactică, consistând în insinuarea, că dacă Adunarea ad-hoc s'ar decide să nu intre în desbaterile cestiunilor interne, decât după ce Puterile

Garante vor satisface dorinţele Românilor, ea ar face aceasta numai dintr'un simţemânt de ostilitate faţă de Inaltele Puteri şi cu unica ţintă de a călcà în picioare Tractatul din Paris, nutrind în ascuns intenţiuni revoluţionare.

«Această nouă poziţiune, ce doresc să ne facă inimicii cauzei noastre naţionale, e periculoasă în două feluri. Dacă am intrà în cestiunile interne, fără a cunoaşte încă poziţiunea noastră politică, am lucrà în întunerec, ne-am rătăcì, ne-am ameţi, am ajunge să nu ne mai înţelegem între noi şi le-am da, în acest chip, prilejul atât de dorit, de a veni să ne scoată din *zăpăceală* şi să stabilească *buna rânduealǎ* printre noi. Dacă nu am intrà, în cestiunile interne, atunci, zic aceşti domni, am compromite cauza noastră, punându-ne în conflict cu voinţa Inaltei Comisiuni şi în opoziţie cu stipulaţiunile Tractatului din Paris.

«Să examinăm acum, dacă respectul dreptului nostru de autonomie şi interesul de a rămâneà uniţi până la sfârşit ne-ar pune în realitate în conflict cu Inaltele Puteri şi în opoziţie cu Tractatul de Paris.

«Toată lumea ştie că scopul diplomaţilor, cari au elaborat acest tractat, a fost de a pune un sfârşit conflictelor cari au dat naştere răsboiului, al cărui teatru fumegà încă atunci şi de a da edificiului oriental baze destul de largi spre a-l consolidà.

«Principatele prin situaţiunea lor geografică, prin spiritul populaţiunei lor de origine occidentală, prin vitejia desfăşurată în trecut şi prin aspiraţiunile lor actuale, ocupau un loc important în Orient. Ele trebue prin urmare să preocupe Europa cu atât mai mult, cu cât au fost de multă vreme mărul de discordie între cele trei Imperii limitrofe.

«Congresul din Paris găsià Principatele într'o poziţiune excepţională, ele nu erau nici provincii turceşti, nici austriace, nici ruseşti. Ele, cu toatea acestea, nu erau independinte, ci călcate şi lovite în drepturile lor, când de unii, când de alţii. Puterile Occidentale, cari la începutul răsboiului declarase că nu vor cucerì nici o ţară pe seama lor proprie, cu atât mai mult nu puteau să cucerească pe seama altora; ele nu puteau prin urmare să declare Principatele de posesiune ale unuia din cele trei Imperii limitrofe. Nici nu puteau să le lase expuse la repeţirea încălcărilor, cari au dat loc la un şir de răsboae şi de răscoale.

«Intenţiunile Congresului, cari reies mai cu seamă din protocoale, au fost deci de a asigurà drepturile Principatelor şi de a îndemânà acestora toate mijloacele posibile de consolidare. Unele dintre Puterile contractante, convinse prin reclamaţiunile noastre au crezut, că aceste condiţiuni de consolidare ar fi Unirea Principatelor într'un singur Stat şi încetarea regimului Voevozilor. Nu toate Puterile au împărtăşit această părere, şi câtevà au pretins că

această Unire ar fi contrară voinţei populaţiunilor. Această contestare a determinat Congresul din Paris să ne consulte direct.

«Iată, idea mumă a Convocării acestor Adunări ad-hoc.

«Dar pentru ce, mi se va zice, Tractatul din Paris nu vorbeşte oare de Unire şi nu pomeneşte decât despre revizuirea legilor şi statutelor, părând a-şi arogà prin aceasta misiunea unei Adunări legislative române?

«Convingerea mea este că aceasta provine din faptul că Congresul ştià că, în virtutea Autorităţii Sale omnipotente, nu aveà decât să-i întrebe pe Români în privinţa Unirei, pentru ca în cazul afirmativ Unirea să devină imediat voinţa lor. Congresul deci, cu spiritul de echitate ce-l caracteriză şi în înalta-i înţelepciune, a voit negreşit să garanteze în toată întregitatea ei libera rostire a voinţei Românilor, ferindu-se de a se rosti el însuş în această privinţă.

«Nu pot să explic într'altfel Art. 23, căci orice altă interpretare ar fi o mărturisire, că acest articol e în contrazicere cu el însuş, fiindcă în prima sa parte el ne asigură o legislaţiune independentă. Şi ceeace ar fi şi mai grav, e că ar aveà dispoziţiuni contrare celor cuprinse în articolele precedente. Intr'adevăr Art. 22 stipulează că ne bucurăm de privilegiile şi imunităţile ce posedăm; Art. 21 declară că imunităţile Pincipatelor sunt drepturi. Dar cari sunt aceste drepturi, dacă nu cele stipulate în Capitulaţiile noastre cu Sublima Poartă şi cari ne asigură o Suveranitate întreagă? Nu cunoaştem altele; căci cele cari sunt menţionate de către Rusia în tractatele ei cu Turcia sunt dobândite în virtutea aceloraşi Capitulaţii. Voiu adaogì, că nu poate fi vorba în Tractatul de Paris de drepturile stipulate în Tractatele ruseşti, căci aceste Tractate au fost anulate în timpul Congresului din Paris şi aşà de anulate, încât când a fost vorba să se fixeze poziţiunea Serbiei faţă de Sublima Poartă, Tractatul din Paris a fost nevoit să se refere la Hatişerifurile imperiale şi la Tractatele ruseşti, cari au motivat acordarea acestor Hatişerifuri.

«Intr'adevăr dacă Tractatul din Paris nu vorbeşte de Capitulaţiile noastre, precum vorbeşte de Haturile ce privesc Serbia, cauza este că aceste Capitulaţii, constatate de Rusia în Tractatele sale, mărturisite de Turcia în diferite rânduri şi chiar în Protocolul din Constantinopole din 11 Fevruarie 1856, recunoscute prin *Monitorul* Guvernului francez din 1855, sunt de mult timp în domeniul Dreptului European; pe când Haturile, cari regulează, recunosc şi crează drepturile Serbiei, sunt obţinute şi recunoscute numai de către Rusia.

«Iată cum Românii au înţeles Tractatul din Paris şi nu puteau să-l înţeleagă altfel, căci în acest din urmă caz, acest Tractat, fiind în contrazicere cu el însuş, ar fi violat aceleaşi drepturi pe cari el ne garantează pe de

altă parte, şi Românii ar fi legitimat această violare, dacă ar fi primit-o ca bază a lucrărilor lor.

«Am zis cu intenţiune, că astfel au înţeles Românii Tractatul din Paris, fiindcă Programul naţional, care inspiră cuvintele mele şi mandatul impus deputaţilor, de a nu intrà în lucrările de organizaţiune interioară, mai înainte de a dobândì cele patru puncte, erau redactate şi au devenit o religiune naţională, cu mult înainte ca noi emigraţii, cărora cu atâta caritate ni se atribue ideile cele mai subversive, să ne fi reîntors în patria noastră.

«Dacă totuş noi am apreciat în acest fel situaţiunea noastră, Inalta Comisiune, precum vedem, pare că nu o priveşte din acelaş punct de vedere, pentrucă ne întreabă astăzi, dacă voim să intrăm în lucrările de organizaţiune internă sau dacă ne credem misiunea terminată. Intrucât mă priveşte, cred că s'ar cuvenì să rugăm pe Inalta Comisiune, cu tot respectul ce-i datorăm, de a binevoì să ne spună, care e Statul, despre ale cărui cestiuni de organizaţiune internă ea doreşte să ne manifestăm opiniunea? Sunt oare Principatele Unite sub un şef ereditar şi străin, bucurându-se de toată independinţa ce ne asigură Capitulaţiunile şi cu un Guvern reprezintativ? sau este acel Principat singur cu drepturile violate, cu regimul Voevozilor şi cu nimic sigur pentru ziua de mâne?

«Cine dintre noi nu vede că fără acest răspuns, ne este peste putinţă să facem un singur pas înainte? Intr'adevăr alta va fi forţa publică într'un caz şi alta în celălalt caz. Necesităţi publice diferite vor cere sisteme financiare diferite şi sisteme financiare diferite vor cere sisteme economice diferite şi viceversa.

«Un Stat puternic, de exemplu cu o formă de guvern stabil, ar inspirà de îndată Europei încrederea voită pentru un credit profitabil; şi graţie creditului am puteà să combinăm un sistem financiar, conform sistemelor celorlalte State Europeane, sisteme cari sunt gloria societăţii moderne şi buna stare a ţărilor, cari au fost în stare să le adopte. Dimpotrivă, dacă ar fi vorba de un Stat ca acela al României de astăzi, în care nu se poate întemeià nici o instituţiune financiară, în care nu se poate face măcar o şoseà, într'un astfel de Stat nu am puteà creà un sistem financiar, căci el s'ar sprijinì, ca astăzi, pe dări puse pe proprietăţile funciare şi pe persoane, pentru a face faţă necesităţilor zilnice ale Guvernului.

«Să trecem la un alt exemplu, la armată. Şi întreb dacă Românii ar fi gata să facă acelaş sacrificiu atunci, când ar fi vorba de o ţară care le procură mijloacele de bună stare lăuntrică şi care le creează în afară o poziţiune demnă, ca şi atunci când ar fi vorba de o ţară, în care nu pot aşteptà decât mizeria şi care în afară le-ar face o poziţiune umilitoare, o ţară în sfârsit,

în care armata nu ar servì decât la părăzile pentru un Voevod arogant şi despot în năuntru şi târîtor în afară.

«Nu numai în ce priveşte armata, dar în general, credeţi oare că în folosul unui Domn, născut în condiţiuni de corupţiune şi de subordonaţie faţă de străini, unui Domn care ar fi jucăria intrigilor dinăuntru şi prada ameninţărilor din afară, am fi noi dispuşi să ne deslegăm pungile cu încredere? Nu le-am strânge oare baierele cât mai mult posibil, pentru ca să nu dăm decât ceeace n'am puteà reţineà ?

«Cu ce încredere din contra, cu ce grabă ne-am golì pungile în casele unui Stat stabil şi puternic, unui Guvern pus în condiţiuni de probitate şi onorabilitate. In acest caz într'adevăr cassele lui ar fi în realitate cassa generală, cassa ţărei.

«Nu aş mai sfârşì, dacă aş voì să enumăr toate dificultăţile, toate imposibilităţile ce ne-ar împiedicà să revizuim legile şi statutele, aşà precum se spune într'o parte a Art. 23 al Tractatului din Paris, mai înainte de a cunoaşte Statul, pentru care ar fi destinate aceste legi şi aceste statute.

«Aşà dar hotărîrea noastră de a nu intrà în cestiunile de organizaţiune internă mai înainte de a şti despre ce fel de Stat e vorba, este o hotărîre matură, întemeiată pe raţiune, determinată prin forţa lucrurilor şi nu prin voinţa noastră, prin capriciul nostru.

«Acum încă două cuvinte, la adresa acelor cari pretind că, dacă nu voim să intrăm în cestiunile de organizaţiune internă, cauza trebue să se atribue unui spirit de revoltă în contra Puterilor Garante şi unor proiecte ostile ce medităm în taină, precum spun unii, în contra siguranţei Statelor vecine şi împotriva Ordinei publice Europeane.

«Cine oare ar fi putut crede vreodată, că în faţa moderaţiunei, prudenţei, înţelepciunei şi încrederei nemărginite manifestate de către poporul român, de când i s'a recunoscut dreptul de a se manifestà, s'ar găsì încă oameni capabili a-l calomnià cu atâta îndrăzneală? Cum, şepte Puteri de prima ordine ne promit realizarea celor două visuri, cari ne-au fermecat copilăria şi pentru a căror realizare ne-am cheltuit toate puterile tinereţei, şi noi, în loc de a căutà prin însuş sacrificiul vieţii noastre, să cooperăm la opera lor, la restaurarea României, noi să venim dimpotrivă a-i pune piedică, să ne facem chiar duşmanii lor, atunci când ele se pregătesc să fie binefăcătoare ale patriei noastre.

«Să ne închipuim cu toate acestea pentru un moment, că unii dintre noi, dominaţi de teorii particulare, ar fi ispitiţi să respingă cooperarea, protecţiunea Monarhilor, cari ne-au spus să ne punem încrederea într'înşii. Cu ce speranţă ar face-o dânşii, vă întreb? Din ce parte ne-am căutà oare sprijinul, unde viează oare elementele revoluţionare, dela cari am puteà să aşteptăm

sprijin şi ajutor în contra celor şapte Puteri, cari dispun astăzi de soarta Europei? Precum vedeţi, tot atâtea absurdităţi câte închipuiri.

«Cred că după cele spuse de mine, nimeni nu va mai aveà nici o îndoeală, că dacă situaţiunea noastră pare a fi grea, spinoasă, chiar încurcată, ea cu toate acestea, după o scurtă cercetare, se vede a fi clară, simplă şi legală.

«Să sperăm dar cu toţii, că Inalta Comesiune, care se află în ţară, se va identificà cu adevărul şi că ea va apărà cauza noastră înaintea Congresului şi înaintea Europei, cu autoritatea de care ea este investită, şi că va merità până la fine binecuvântările ţărei întregi.

«*In cât priveşte declaraţiunea că misiunea noastră e terminată, vă aduc aminte că naţiunea ne-a trimis acì pentru a obţineà Reintegrarea în drepturile noastre ab antiquo, Unirea acestor Principate sub un Şef ereditar, ales dintr'o familie domnitoare din Occident şi un Guvern reprezintativ. Când noi vom fi obţinut acestea, atunci naţiunea noastră ne va zice, dacă misiunea noastră e terminată.*»

După cetirea acestui discurs, Adunarea hotăreşte a alege o Comisiune de 5 membri. Rezultatul votării este următorul: Episcopul de Buzău, C. A. Kretzulescu, Ioan Cantacuzino, A. G. Golescu şi Dimitrie Ghica.

*

In *Şedinţa XVII* din 25 Noemvrie, d-l Secretar *Turnavitu* anunţă că la ordinea zilei este discutarea Raportului Comisiunei asupra propunerei urgente a d-lui Dimitrie Ghika.

D-l *Dimitrie Ghica* se urcă la tribună şi ceteşte raportul Comisiunei de urgenţă:

«Comisiunea însărcinată a examinà propunerea prezintată în şedinţa din 18/30 Noemvrie, precum şi nota E. S. Preşedintelui Inaltei Comisiuni Internaţionale din 16/28 Noemvrie, s'a întrunit şi terminând lucrarea sa, m'a însărcinat să comunic Adunărei Raportul ei.

«De când ţara a luat cunoştinţă de Tractatul de Paris din 18/30 Martie, ea a cugetat cu maturitate asupra dorinţelor, pe cari Inaltele Puteri o chemà să rostească în privirea Organizărei ei definitive. Având în vedere Autonomia şi Interesele sale, ţara a formulat aceste voturi, şi plină de încredere în binevoitoarele intenţiuni ale Inaltelor Puteri, ea le-a încredinţat deputaţilor aleşi de dânsa, pentru a le exprimà în sânul Adunărei ca răspunsul dat de ţară la cererea făcută de Inaltele Puteri. Adunarea a votat aceste dorinţi în unanimitate în şedinţa sa din 9/12 Octomvrie şi le-a dat desvoltarea în memorandul ei votat în 6|18 Noemvrie. Din aceste fapte rezultă că această Adunare, chemată a reprezintà voinţa ţărei, nu mai poate, după dorinţele exprimate în privirea reviziunei părţii politice şi generale a Statutelor şi Re-

gulamentelor noastre, să mai rostească încă altele privitoare la amănuntele organizărei administrative şi a reformelor legislative. O asemenea lucrare ţara o va puteà îndeplinì prin exercitarea regulată a dreptului ei de legislaţiune.

«Dar chiar dacă Adunarea ar trece peste aceste consideraţiuni şi ar vrea să intreprindă o asemenea lucrare, totuş natura însăş a dorinţelor rostite şi circumstanţele în cari ţara se află s'ar opune, precum aceasta se lămureşte îndestul prin Memorandul Adunărei, pe care Comisiunea se sprijineşte.

«In ceeace priveşte bazele viitoarei noastre Constituţiuni şi Legea electorală pentru o Constituantă, care va elaborà această Constituţiune, Adunarea şi-a rezervat în Memorandul ei de a le elaborà, dacă i-ar fi permis, după ce Congresul dela Paris se va fi pronunţat asupra dorinţelor rostite. Comisia propune dar a se votà de Adunare concluziunile următoare:

«1. Adunarea declară că nu mai are astăzi a rostì alte dorinţe.

«2. Adunarea îşi rezervă, dàcă i-ar fi permis, după ce Congresul dela Paris se va fi pronunţat asuprá dorinţelor rostite de Români, să aşeze bazele viitoarei lor Constituţiuni şi să facă Legea electorală pentru Constituanta, care va elaborà această Constituţiune.

«3. Adunarea invită pe Eminenţa Sa Preşedintele Adunării să comunice Inaltei Comisiuni Europeane acest vot, precum şi motivele lui.»

D-l *C. A. Kretzulescu*, declară, ca membru al Comisiunei, «că nu este solidar cu întreaga lucrare a acestei Comisiuni, se uneşte cu principiile exprimate, însă nu cu redacţiunea. Comisiunea a avut de îndeplinit două idei: 1°. A examinà propunerea de urgenţă, făcută de d-l Dimitrie Ghica, şi 2°. A răspunde la nota Comisiunei Internaţionale.

«D-sa este de opiniune, în cât priveşte prima idee, de a recomandà Adunărei să primească soluţiunea propusă, pe motivul dat că Adunarea a terminat lucrarea, pe care o puteà desăvârşì înaintea deciziunei date de Congresul de Paris, asupra dorinţelor votate în 9/21 Octomvrie, şi că nu-i rămâne acum alta de îndeplinit, conform mandatului ei, decât a pune bazele unei Constituţiuni şi a votà o Lege electorală pentru o Constituantă, care va elaborà această Constituţiune, arătând însă totodată că această lucrare este subordonată la oareşcare condiţiuni, cari vor fi făcute de Congres. In raportul Comisiunei nu s'a vorbit asupra acestei propuneri şi nimeni poate şti, dacă ea a fost adoptată sau nu.

«In cât priveşte a doua idee a Comisiunei, d-sa a fost de opiniune să se dea prin raport un răspuns categoric la toate cestiunile, menţionate în nota Inaltei Comisiuni Europeane, precum cestiunea competinţei, aceea a îndeplinirei mandatului. In loc să se dea un răspuns categoric, s'a dat un răspuns evaziv, ca şi cum ne-am teme de a procede în mod categoric. D-sa

a fost de opiniune de a arătà, că conform mandatului ei, Adunarea nu e competinte în cestiunea Reviziunei Statutelor şi Regulamentelor în vigoare, dar că ea are competinţa şi răspunde, odată întrebată de Inalta Comisiune, cari sunt suferinţele cari decurg din Separaţiunea Principatelor, dela amovibilitatea Şefului Statului, şi la toate celelalte cestiuni, cuprinse în cele patru puncturi.»

In urma unei lungi discuţiuni, la care ieau parte d-nii: C. Butculescu, E. Lapati, Gr. Ioranu şi A. Petrescu, d-l *A. G. Golescu* se suie la tribună şi zice:

«Comisiunea Internaţională nu a venit la faţa locului, pentru a vedeà care e interesul Adunării ad-hoc, dar pentru a executà Tractatul de Paris. Când am desvoltat în Memorandul nostru cele patru puncte, noi ne-am silit a îndeplinì obligaţiunea pe care ne-a impus-o ţara, în conformitate cu caracterul legal al acestei Adunări. Ce putem noi să răspundem la această cestiune făcută nouă de Inalta Comisiune, afară de răspunsul dat că ne-am îndeplinit misiunea noastră, amintind numai că prin Memorand ne-am rezervat dreptul de a face o Lege Electorală pentru viitoarea Constituantă? Câţivà membri au obiectat că, după un astfel de răspuns, Comisiunea Europeană poate disolvà Adunarea. Dacă Inalta Comisiune are asemenea instrucţiuni, ea le va da o urmare, oricare ar fi răspunsul nostru. Prin urmare această temere nu semnifică nimic; dar ea îmi pare de natură a ne îndreptà prin o altă cale la cestiunile interne. D-l Butculescu a zis că noi nu ne-am îndeplinit misiunea decât pe jumătate; iar D-l Kretzulescu a zis că noi am fi gata a răspunde la acele cestiuni, cari ar fi puse de Inalta Comisiune, şi anume privitoare la suferinţele cari decurg din Separaţiunea Principatelor. Noi nu am fost provocaţi până în prezent la aceasta, şi ar fi un lucru straniu a provocà noi o asemenea cestiune. D-l Kretzulescu mai adaoge că misiunea Adunării nu e terminată, până ce Congresul dela Paris nu se va fi pronunţat asupra celor patru puncte. Noi însă ştim că Congresul dela Paris nu se va întrunì până ce Inalta Comisiune nu-şi va fi făcut Raportul său. Iată de ce trebue să răspundem, arătând motivele, cari acum ne opresc de a rostì alte dorinţi. In cursul discuţiunei nu s'a prezintat un alt argument nou, decât acela că s'ar violà Tractatul de Paris, dacă noi ne-am ocupà de cestiuni interne; ar fi însă o necuviinţă de a se servì de un asemenea argument, fiindcă Inalta Comisiune trebue să cunoască Tractatul de Paris.

«Tractatul de Paris nu e violat de Adunarea ad-hoc, dacă ea se mărgineşte a exprimà numai cele patru dorinţe generale, rezervându-şi dreptul de a face o Lege Electorală, cu consimţimântul Inaltelor Puteri; căci cu toate că

aceasta nu este de atribuţiunea Adunărei, dar ar fi singurul mijloc practic, a intrà odată prin poarta autonomiei în drepturile noastre».

D-l *Ion Brătianu* se urcă la tribună şi zice:

«Voiu combate pe d-l Golescu asupra două puncte din argumentarea sa.

«Primul punct, susţinut de d-l Golescu, este că această Adunare nu are altă misiune decât a rosti dorinţele ţărei asupra celor patru puncte, astfel cum au fost formulate de naţiune. Nu împărtăşesc această opiniune, fiindcă poporul român, care ne-a ales, ne-a chemat în biserică şi am fost nevoiţi a jurà — cel puţin deputaţii de Argeş au îndeplinit această formalitate — de a nu ne mărginì a manifestà dorinţe, ci a întrebuinţà toate mijloacele ce ne dă puterea morală, pentru a obţineà realizarea acestor dorinţe. Prin urmare misiunea acestei Adunări nu va fi îndeplinită decât când Congresul se va fi pronunţat în această privire.

«D-l Golescu a mărturisit că noi nu avem dreptul de a aşezà bazele Constituţiunei şi de a face Legea Electorală, dacă Inaltul Congres s'ar opune. Cu tot respectul ce am pentru Congres, există cevà mai sacru pentru mine; este sângele vărsat de strămoşii noştri şi drepturile ce ei ne-au lăsat. De aceea noi nu suntem datori a cere dela Congres să ne permită a exercità dreptul nostru de Autonomie.

«Noi cerem dela Congres Unirea şi un Principe Suveran străin, pentrucă aceasta atinge ordinea dreptului public şi a echibrului european. Noi supunem înaltei înţelepciuni a Congresului dorinţa naţiunei de a aveà un guvern reprezintativ, pentrucă, cu toate că această dorinţă e de resortul autonomiei noastre, el atinge un oarecare punct al interesului public european; şi facem aceasta cu o grăbire cu atât mai mare, cu cât numai astfel putem exprimà Inaltelor Puteri garante recunoştinţa noastră.

«Insă pentru a face o Lege Electorală, noi nu suntem subordonaţi la autorizarea Congresului. Tractatul de Paris conţine diverse dispoziţiuni, cari violează drepturile noastre; însă Congresul de Paris nu puteà cunoaşte drepturile noastre, pe când noi le cunoaştem. Să luăm din Tractatul de Paris ce este conform cu drepturile noastre, dar nu ce le slăbeşte.

«D-l Golescu a mai adaos, că unii din noi sunt preocupaţi de aceasta, că, declarând misiunea noastră terminată, noi am da Inaltei Comisiuni pretextul de a disolvà Adunarea, pe când tot d-l Golescu zice că Inalta Comisiune nu are nevoie de un asemenea pretext. Şi eu împărtăşesc această opiniune. Nu avem fireşte o forţă necesară de a ne opune Inaltei Comisiuni; dar să nu-i dăm cel puţin, pentru a puteà face aceasta, motive de a presupune consimţimântul nostru, declarând într'un mod categoric că misiunea noastră este terminată. Misiunea noastră va fi terminată, când do-

rinţele noastre vor fi admise şi când se va disolvà Adunarea în contra voinţei ei.

«In ceeace priveşte idea d-lui Kretzulescu, eu cred că onorabilul nostru coleg a voit fără îndoeală să pună Inalta Comisiune în putinţa de a ne da ocaziunea de a arătà trista stare a patriei noastre, produsă prin neexistinţa condiţiunilor politice conţinute în cele patru dorinţe. Când vom descrie noi mizeria noastră, aceasta ar produce efectul, că Inaltele Puteri vor satisface dorinţele noastre.

«Credeam că Comisiunea noastră va luà în considerare observaţiunile făcute de mine în cele trei întruniri pregătitoare, şi că astfel am evità trista necesitate de a combate lucrarea unei Comisiuni, ai căreia membri au toată simpatia noastră.

«Combat Raportul Comisiunei, fiindcă, dacă n'a găsit argumente nouă, el ar fi trebuit să reproducă cel puţin ce conţine Memorandul cu mai multă putere şi energie, pentru a convinge inteligenţele cele mai rebele şi a arătà Europei, că vieaţa noastră se desvoltă din ce în ce mai mult, în loc de a se micşorà.

«Care este interesul Europei? Este de a constituì din noi o forţă, care va răspunde cu dorinţele sale şi cu interesele sale. Să arătăm deci, prin energia vieţii noastre naţionale, că aserţiunile inimicilor noştri nu sunt adevărate, şi că avem la noi toate elementele necesare pentru a constituì un stat tare: elemente cari, dacă n'ar fi constituite şi ar fi lăsate în starea anormală actuală, ar continuà a fi, precum se susţineà în părţile Memorandului, pe cari le-aţi suprimat, elemente de dezordine şi de turburare pentru Europa. Când cauza noastră va fi astfel apărată, ea va puteà mai uşor să reuşească.

«Propun deci ca Raportul Comisiunei să rămâie ca o simplă lucrare pentru urgenţa propusă de d-l Dimitrie Ghica. Să se redacteze o nouă expunere de motive, cu o forţă de convingere de care cauza noastră are nevoie; căci lucrarea Comisiunei ar produce o tristă impresie, dacă i s'ar atribuì caracterul unui răspuns făcut în numele unei naţiuni.

«Propun deci să se facă o nouă lucrare pe bazele următoare : — Adunarea ad-hoc, în virtutea autonomiei aceste ţări şi pentru motivele expuse în Memorandul său, declară că nu poate procede astăzi la lucrări privitoare la cestiuni interne, înainte ca Congresul dela Paris să fi fixat poziţiunea politică a acelor ţări. — Adunarea ad-hoc mai declară că-şi rezervă facultatea de a face la timpul oportun Legea Electorală pentru viitoarea Constituantă şi de a pune bazele nouăi Constituţiuni».

In urma unei discuţiuni foarte agitate între d-nii Dimitrie Ghica, D. Brătianu, Ion Brătianu, C. A. Kretzulescu, Hr. Tell şi Butculescu,

Adunarea a pus Raportul la vot prin apel nominal. Scrutinul a dat 39 voturi pentru Raport, şi 37 contra. Raportul a fost adoptat cu o majoritate de 2 voturi.

*

In *Şedinţa XVIII* din 29 Noemvrie, discuţiunea asupra Raportului Comisiunei reîncepe, în scop de a-i aduce oarecari modificări, pentru a fi votat de toată Adunarea. D-l Dimitrie Ghica propune ca paragraful al 2-lea al concluziunilor Raportului să glăsuească astfel: — «Adunarea, în virtutea autonomiei ţărei, îşi rezervă dreptul, după ce Congresul dela Paris va fi consimţit la dorinţele rostite de Români, să aşeze bazele viitoarei lor Constituţiuni, şi să facă Legea Electorală pentru Constituanta, care va elaborà această Constituţiune»—.

Adunarea primeşte Raportul d-lui Ghica cu modificarea menţionată în unanimitate, afară de d-l C. A. Kretzulescu.

D-l Ion Brătianu cere «ca în Procesul Verbal să fie constatat, că paragraful al 2-lea al concluziunei Raportului a fost primit în unanimitate, mai puţin un vot.

*

In *şedinţa XIX* din 2 Decemvrie se fac din partea mai multor deputaţi cereri de a inserà în paragraful 2 al Concluziunilor Raportului o expresiune, propusă de d-l Gr. Marghiloman, şi anume de a zice: «Adunarea, în virtutea autonomiei ţărei, ***rezervă dreptul naţiunii***, etc.»—.

Aceste rectificări dau loc la desbateri noue asupra formulărei votului din şedinţa trecută.

D-l *A. G. Golescu* se încearcă a expune din nou situaţiunea pentru a o clarificà. D-sa zice:

«D-l Kretzulescu, care a încuviinţat Raportul Comisiunei, a fost singurul care a votat în contra lui, chiar după ce majoritatea, într'un spirit de conciliaţiune, a întrodus modificările reclamate de minoritate. Noi ne-am mirat de aceasta, cu atât mai mult, că d-l Kretzulescu însuş a propagat în timp de un an programul naţional, care conţine că Adunarea ad-hoc, după ce Congresul va fi admis cele patru puncte, va aşezà bazele viitoarei Constituţiuni şi va elaborà Legea Electorală, ca şi cum Adunarea îşi puteà atunci aflà ea însăş competinţa legală întru aceasta. D-l Cernătescu a declarat şi el, că ar fi un act de patriotism de a arătà Inaltei Comisiuni Europeane starea actuală a ţărei; o asemenea opiniune nu e o crimă, dar poate fi un mijloc indirect, de a intrà în cestiuni interioare:

«Cauzele cari opresc naţiunea română a intrà acum în cestiunile interne, este mai ales că a văzut în Tractatul dela Paris o violare a Autonomiei ţărei. In urma Tractatului de Akerman, o Comisiune, compusă de Români, a fost însărcinată de a face un Regulament. Cu toate că acel Regulament puteà să fie mai defectuos decât acel în vigoare, el erà totuş făcut de ţară. Şi Tractatul de Adrianopole, dotându-ne cu un Regulament mai bun, a comis greşeala de a da străinilor o prea mare înrâurire de a se amestecà în reformele interioare. Aceasta a determinat pe mai mulţi patrioţi să protesteze în contra Regulamentului. Vine acum Tractatul de Paris, care promite încă mai mult ca Tractatul de Adrianopole, dar care violează încă mai mult autonomia noastră decât acest din urmă tractat. Regulamentul în vigoare a fost elaborat de o Comisiune compusă pe jumătate de Români şi pe jumătate de persoane numite de autorităţile ruseşti, şi a fost supus în urmă aprobării Adunarei Generale Extraordinare. Naţiunea vede astăzi că Tractatul de Paris trimite o Comisiune Europeană pentru a face o cercetare şi a raportà Congresului; iar Congresul va face Constituţiunea, care va fi promulgată prin un Hati-humaium. Prin acest Tractat s'a dat dar o mai mare influinţă străinilor în afacerile ţărei; temerile ţărei erau dar legitime.

«Votul formulat de d-l Kretzulescu în şedinţa precedentă nu erà conform dorinţei naţiunei. Această Adunare a fost aleasă sub condiţiune de a nu procede niciodată la reforma interioară, pentru a nu deschide străinilor calea amestecului în afacerile interioare. Contractând această obligaţiune, noi nu putem să ne ocupăm de o lucrare, care ar expune Inaltelor Puteri starea actuală a ţărei. Actul menţionat de d-l Tell în şedinţa din urmă, şi pe care nu i s'a dat voie să-l cetească, constată că aproape noi toţi eram de opiniune de a nu manifestà altcevà decât cele patru puncte. Propunerea în cestiunea aveà de ţel a regulà poziţiunea critică, ce a fost creată prin programul patriotic susţinut de d-l Kretzulescu, de a nu ne ocupà decât de cele patru puncte, fiindcă o Adunarea consultativă nu are nici dreptul, nici datoria de a face legi. Opiniunea d-lui Tell demonstrà Inaltelor Puteri, că naţiunea nu aveà altă dorinţă decât a face Legea Electorală, opiniune care a fost adoptată şi semnată de câţivà din acei cari au votat în contra Raportului Comisiunei.

«Ce desvoltare de drept rezultă însă în favoarea Puterilor Garante prin Tractatul de Paris? Fiindcă Puterile, cari ne-au dat garanţia vieţii noastre naţionale, au şi èle o mare răspundere, neputând garantà o stare de lucruri, care ar da loc la turburări sau care ar înlesnì ingerinţa străinilor; de acolo izvoreşte dreptul străinilor de a luà *o parte oarecare* là reviziunea instituţiunilor noastre naţionale. Care poate fi această parte? Inaltele Puteri au înţeles că sunt multe nemulţumiri, cari cer a fi îndreptate; ele au văzut

o revoluţiune, care dovedeşte necesitatea acestei îmbunătăţiri; ele au văzut că există o naţiune decăzută, şi nu e o naţiune decăzută, unde să nu fie mari abuzuri. Cine va pune un capăt acestor abuzuri? Acei cari au fost victimele lor? Dar aceştia vor fi în mod natural însuflaţi de neîncredere, de ură, de invidie. Cei cari au profitat de injustiţie? Puterile Garante aveau fireşte dreptul de a suspectà bunăvoinţa şi sinceritatea acestor din urmă într'o lucrare, care trebue să fie conformă justiţiei. Ele au văzut un mănunchiu de patrioţi reclamând în 1848 o îndreptare, dar cari poate nu da o garanţie suficientă de moderaţiune, ce avem drept să cerem dela un partid în adevăr patriot, căci tendinţele exagerate nu au fundat niciodată un ce stabil. Mai trebue să adaogem calomniile unei prese străine, susţinând că noi nu suntem capabili de a ne da noi înşine legi. Puterile Garante s'au temut deci, că nu vom ajunge a concilià toate interesele. Aceste temeri şi consecinţele lor sunt foarte naturale. Ele însă nu pot să nu iea în consideraţie opiniunea manifestată de partidul naţional, şi anume că ţara e destul de coaptă pentru a face reformele necesare. Aceasta se poate spune de noi, fără a jignì Puterile Garante.

«Noi ziceam dar, că dreptul şi interesul naţiunei nu mai iartă de a urmà calea deschisă de Tractatul de Adrianopole; că ea îşi rezervă dreptul de a-şi face ea însăş Constituţiunea, care va fi pactul împăciurei. Puterile Garante îşi pot rezervà dreptul de observaţiune; nimic mai mult.

«Acestea sunt motivele cari au hotărît naţiunea să nu intre în cercetarea cestiunilor de administraţiune interioară; pentru aceste motive am declarat şi noi în sânul Comisiunei, că am îndeplinit mandatul nostru.

«Naţiunea a fost consultată asupra dorinţelor privitoare la Organizarea ei definitivă şi ea a dat răspunsul ei: tot ce putem face prin noi înşine, nu avem nevoia să cerem dela străini.

«De aceea naţiunea are a rezumà dorinţele ei în cele patru puncte: — *Autonomia*, căci cu toate că o posedăm, noi dorim ca ea să ne fie garantată de Europa, — *Guvern Constituţional*, pe care îl avem, dar a căruia garantare ne este mai ales necesară. Două cereri nouă au fost formulate: aceea a *Unirei* şi a *Principelui Străin*. Toată agitaţia ţărei a fost concentrată asupra acestor două puncte. Dacă ele ne sunt acordate de Puterile Garante, urmările vin dela sine: dacă aceste două puncte nu sunt îndeplinite, nimic bun nu poate fi făcut în ţară.

«Tractatul de Paris a zis că dorinţele ţărei vor fi luate în consideraţiune. Naţiunea a zis: aceste patru puncturi sunt existenţa noastră naţională. Europa să nu creadă că va fi făcut cevà pentru ţară, dacă ea nu ne dă aceste patru puncturi; dacă Europa va refuzà, ea nu a făcut nimic, Tractatul de Paris va rămâneà neexecutat.

«Adevărata moderaţie nu e desbrăcată de energie. Poate cinevà să aibă o mare simpatie pentru progres şi dorì tot binele posibil pentru patria sa, fiind cu toate acestea moderat în mersul său. Energia consistă nu în vorbe pompoase, ci în puţine cuvinte simple şi bine de înţeles pentru toţi».

In urma d-lui Kreţulescu şi d-lui D. Ghica, d-l *Ion Brătianu* se urcă la Tribună şi zice:

«Dela deschiderea sesiunii acestei Adunări, mi-am impus o lege, de a nu răspunde la atacuri personale.

«Subiectul acestei discuţiuni, care durează de câtevà zile, este acesta: Cine va face Legea Electorală pentru Constituantă? Această cestiune este foarte importantă, pentrucă ea cuprinde autonomia ţărei. Câţivà pretind că autonomia ţărei nu a fost niciodată violată; ea a fost violată din nenorocire de mai multe ori. D-l A. G. Golescu a adus aminte în cuvântarea sa mai multe violări; şi chiar una a fost comisă de curând — Convenţia dela Balta-Liman, în contra căreia câţivà nu au protestat—. D-l A. G. Golescu a făcut un tablou foarte exact şi foarte moderat de starea noastră; a expus poziţia făcută Puterilor Garante prin Tractatul de Paris, precum şi temerile ţărei.

«Insă nici d-l Golescu, nici altul nu a indicat mijlocul pentru a ieşì din acest impas.

«D-l A. G. Golescu a zis, că Adunarea aceasta a fost convocată prin un act, care nu emană din voinţa naţiunei, ci din aceea a străinătăţii, şi concluziunea a fost că Adunarea nu poate aveà o altă misiune, o altă autoritate, decât acelea ce i-au fost conferite de acest act. Sunt împrejurări fatale, în cari cinevà se sinucide prin logică. D-l A. G. Golescu zice că, cu toate că Tractatul de Paris ne-a promis o reparaţiune, naţiunea totuş, geloasă de autonomia ei, declară că este matură pentru a-şi face ea însaş reformele interne. In adevăr, naţiunea nu a uitat nimic din ce ar puteà să-i garanteze autonomia sa, căci în prevederea sa, ea a însărcinat pe mandatarii săi de a face Legea Electorală, pentru a intrà astfel în exerciţiul legal al dreptului său de autonomie.

«Congresul de Paris a găsit ţara într'o stare anormală, fără un corp constituit care să reprezinte voinţa naţională, şi cu autorităţi cari nu se bucură de încrederea Românilor. Chiar de ar fi fost posibil de a restituì imedìat ţărei exerciţiul autonomiei sale, Inaltele Puteri au preferit să facă ele Legea Electorală. Ori cât de bune să fi fost intenţiunile lor, nu este maĭ puţin adevărat că autonomia noastră a fost violată. Aceasta erà o necesitate şi naţiunea a primit-o.

«Trebue examinat astăzi, dacă este posibil de a evità aceeaş necesitate Puterilor Garante. Nu am pretenţia de a fi legiuitor; nu cunosc capacităţile

fiecăruia din Domniile-Voastre, pentru a zice că dacă nu vom pune noi bazele Constituţiunii, naţiunea e pierdută. Tot ce vroesc este ca autonomia să nu mai fie violată, ca Legea Electorală să nu mai emane dela străini, ci dela noi. Diferinţa dintre noi consistă în aceasta, că unii recunosc acest drept Naţiunei, dar nu totdodată şi acestei Adunări. Noi recunoaştem acest drept şi Adunărei, care îl ţine dela naţiune. Naţiunea ni l-a conferit; dar naţiunea nu ni l-ar fi dat, că ar fi fost datoria noastră de a ni-l aproprià şi numai naţiunea singură ar fi putut să ni-l conteste. Dacă nu vom face noi Legea Electorală, întreb cine o va face? Care este corpul constituit, care poate reprezintà naţiunea mai bine decât noi? Oricare ar fi fost misiunea ce ni s'ar fi dat de Puterile Garante, este o necesitate absolută pentru noi de a face noi Legea Electorală; este totodată un drept, care ni s'a acordat de naţiune. De aceea am şi zis, că am fi dorit să se facă o lucrare, în care am notificà Inaltelor Puteri, că noi ne-am apropriat acest drept, cedând unei necesităţi absolute; că dacă am renunţà a face Legea Electorală, am sacrificà din nou autonomia ţărie. Cred că trebue să întrebuinţăm toate mijloacele pentru a ieşì din impasul în care ne aflăm, şi să nu uităm un singur moment că dacă nu îndeplinim astfel misiunea noastră, noi comitem o crimă în contra naţiunei».

După aceste cuvântări, cari au emoţionat Adunarea, se prezintă *două propuneri de urgenţă,* amândouă susţinute de 30 de deputaţi.

Propunerea d-lui *Al. Petrescu* e următoarea :

«Acum că, prin votul nostru din şedinţa precedentă, am rostit dorinţa ţărei, ca această Adunare să nu mai proceadă pentru moment la alte lucrări, am onoarea a propune ca Adunarea să închidă prima serie a lucrărilor sale prin o adresă către Inaltele Puteri Garante, în care să exprimăm via recunoştinţă a ţărei pentru deciziunile luate până acum, precum şi întreaga încredere ce are, că solicitudinea Inaltelor Puteri nu ne va părăsì înainte ca noua existinţă politică, care i-a fost promisă, să-i fie asigurată».

Propunerea d-lui *Al. Florescu* e următoarea:

«Adunarea ad-hoc declară că ea încetează de a luà în considerare, în viitor, orice moţiune făcută de unul din membrii săi şi suspendă orice lucrare şi orice discuţiune până ce Inaltul Congres European va fi luat o deciziune în privinţa voturilor rostite în 9/21 Octomvrie».

Adunarea procede la alegerea unei Comisiuni de 5 membri, pentru examinarea moţiunei de urgenţă a d-lui Petrescu. Membrii aleşi sunt d-nii: Alexandru Golescu, Alexandru Florescu, Dimitrie Ghica, Eugeniu Predescu şi Hristache Tell.

*

In 4/16 Decemvrie, Comisiunea Europeană primeşte dela Divanul ad-hoc al Valahiei adresa următoare din *3/15 Decemvrie*, semnată de Preşedintele Adunării Arhiepiscopul Mitropolit Nifon de Vicepreşedintele Nicolae Golescŭ şi de Secretarii Ştefan Golescu, Dimitrie Brătianu, Ion Cantacuzino, Scarlat Turnavitu:

Textul adresei e următorul:

«Am comunicat Adunării ad-hoc nota ce mi-aţi făcut onoare a-mi adresà în 16/28 Noemvrie. Adunarea discutà atunci o propunere prezintată de Principele Dimitrie Ghica în cuprinderea următoare:

«Adunarea ad-hoc a României, pentru motivele exprimate în Memorandul «din 6/18 Noemvrie, exprimă dorinţa ţărei, de a nu procede pentru moment la «alte lucrări, şi de a aşteptà ca Inaltele Puteri garante să se pronunţe mai «înainte asupra dorinţelor votate de această Adunare în 9/21 Octomvrie».

«Această propunere, având acelaş obiect ca nota E. V., Adunarea a trimis şi una şi alta la o Comisiune spre a prezintà raportul ei.

«In urma raportului acestei Comisiuni, Adunarea a emis votul următor, pe care mă grăbesc a-I comunicà E. V. ca răspuns la nota Voastră:

— «Adunarea, considerând:

«1. — Că ţara, de când ea a luat cunoştinţă de Tractatul de Paris din 18/30 Martie, după o cugetare matură asupra dorinţelor ce Inaltele Puteri o chemau să exprime în privirea Organizărei ei definitive, având în vedere autonomia sa şi interesele sale, a formulat ea însăş aceste dorinţe —, şi că, plină de încredere în intenţiunile binevoitoare ale Inaltelor Puteri, ea le-a încredinţat deputaţilor aleşi de ea, spre a le rosti în sânul Adunărei, ca răspuns la cererea Inaltelor Puteri. Adunarea a votat aceste dorinţe în unanimitate în şedinţa ei din 9/21 Octomvrie şi le-a desvoltat în Memorandul ei, votat în 6/18 Noemvrie.

«2°.—Rezultă din aceste fapte, că Adunarea, chemată a reprezintà voința ţărei, nu poate, după voturile privitoare la reviziunea părţii politice şi generale a Statutelor şi Regulamentelor noastre, să exprime şi alte dorinţe privitoare la amănuntele organizărei administrative şi ale reformelor legislative;— o asemenea lucrare se va puteà îndeplinì prin exerciţiul regulat al dreptului ei de autonomie.

«3°.—Dacă Adunarea, neţiind cont de aceste considerante, ar vroì să întreprindă o asemenea lucrare, natura chiar a dorinţelor exprimate, precum şi împrejurările în cari ţara se află, s'ar opune, precum Memorandul o arată în mod suficient.

4°.—In ceeace priveşte însă bazele viitoarei noastre Constituţiuni şi Legea Electorală pentru o Constituantă care va elaborà această Constituţiune, Adu-

narea şi-a rezervat în Memorandul ei de a procedà, după ce Congresul de Paris se va fi pronunţat asupra dorinţelor Românilor».

«Pentru aceste motive, Adunarea a votat concluziunile următoare :

«1°.—Adanarea declară, că astăzi ea nu mai are de exprimat alte dorinţe.

«2°.—Adunarea, în virtutea dreptului de autonomie a ţărei, îşi rezervă dreptul, după ce Congresul de Paris va fi admis dorinţele Românilor, de a pune bazele viitoarei lor Constituţiuni şi de a face Legea Electorală pentru o Constituantă, care va elaborà această Constituţiune.

«3°.—Adunarea invită pe Preşedintele ei a comunicà Înaltei Comisiuni Europeane acest vot, precum şi motivele sale.

«Profit de această ocazie pentru a reiterà E. Voastre asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni».

*

In urma unui schimb de vederi, la care au luat parte toţi membrii Comisiunei Internaţionale, aceasta hotăreşte a trimite Preşedintelui Divanului ad-hoc al Valahiei în 4/16 Decemvrie umătoarea scrisoare semnată de Talleyrand ca răspuns:

«Comisiunea a luat cunoştinţă de conţinutul scrisorii cu data din 3/15 Decemvrie.

«Comisiunea V'a informat prin nota sa din 10/22 Noemvrie, că în virtutea Art. 23 al Tractatului din 30 Martie 1856 şi în conformitate cu Fermanul de Convocare, Divanul trebuià încă să procedă la reviziunea Statutelor şi Reglementelor în vigoare. Prin nota sa din 16/28 Noemvrie ea a observat, că în virtutea stipulaţiunilor menţionatului Tractat, Conferinţa nu se va întruni la Paris, decât după ce Divanurile vor terminà lucrările lor.

«Comisiunea crede că şi-a împlinit datoria sa, luminând Divanul Valahiei asupra mersului lucrărilor sale.

«Dar această adunare, declarând că nu are alte dorinţe de rostit decât acele pe cari le-a exprimat, Comisiunea consideră această declaraţiune ca definitivă, şi se abţine prin urmare de a mai adresà Divanului cestiuni, pe cari de altfel le-ar fi făcut».

*

In *Şedinţa XX* din 7 Decemvrie, *d-l Hristache Tell,* Raportor al Comisiunei pentru organizarea propunerei de urgenţă a d-lui Al. Petrescu, dă cetire Raportului Comisiunei, care conchide la respingerea propunerei.

In urma unei schimbări de vederi, se votează cu apel nominal, şi raportul e adoptat cu 41 de voturi în contra 38.

D-l *Scarlat Turnavitu* ceteşte scrisoarea Comisiunei Internaţionale cu data din 4 (16) Decemvrie.

D-l *A. G. Golescu* să urcă la tribună și rostește următorul discurs care, în urma propunerii d-lui Voinescu, votată în unanimitate, e trecut în întregimea lui în Procesul Verbal al Adunării.

«In urma comunicării ce s'a cetit, trebue să recunoaștem că pozițiunea, unde am ajuns, e bine definită și destul de delicată. Comisiunea Internațională declară că ea nu a aflat în Divanul ad-hoc ușurința ce ea așteptà, pentru a procede la revizuirea statutelor în vigoare. Cu tot respectul și buna voință a fiecăruia dintre noi de a fi favorabili dorințelor Inaltei Comisiuni Europeane, noi am cugetat, în fața dreptului națiunei, ca nu noi să-i dăm ușurințele ce ea erà în drept a așteptà dela noi. Conflictul este evident.

«Doresc să dau oarecari deslușiri, pentru a scuzà Adunarea și națiunea română.

«Pun dar întrebarea: calea în care a intrat această Adunare este ea demnă de a fi reprobată sau merită a fi lăudată? Mai întreb încă: temerea națiunei este ea fundată ori nu? Iată ce trebue lămurit, pentru a închide gura celor ce ne acuză, pentru a răspunde unei prese străine, care nu încetează a umpleà Europa de calomniile cele mai odioase în contra națiunei și în contra Adunărei noastre. Eu zic din contra, că purtarea noastră este demnă de toată lauda, și aceasta se poate dovedì în puține cuvinte.

«Inalta Comisiune Europeană a venit printre noi, pentru a ascultà toate plângerile diferitelor clase ale națiunei române. Națiunea, temându-se de a compromite autonomia sa, dând străinilor mijloace a se amestecà în elaborarea legilor, s'a mărginit a rostì cele patru dorințe generale. Ce faptă mai vrednică de laudă, de a vedeà Clase, cari suferiau și aveau multe plângeri, să zică Europei prin a lor purtare: — Avem multe plângeri de făcut, dar interesul național nu ne permite de a le expune acum; noi suntem convinși că compatrioții noștri ne vor da dreptatea, la timpul oportun. Cred că ar fi greu să se găsească în Europa civilizată o națiune, unde clasele suferinde să dea dovezi de o abnegațiune atât de mare. Și în acelaș timp, în cât privește partidul progresist, adică partidul care, bucurându-se de oarecari privilegii, dorește totuș reforme în țară, ce dovadă mai mare de patriotism ar puteà el da, decât a înăduși, pentru a zice așà, via nerăbdare ce are de a realizà în sfârșit principiile și doctrinele, pentru cari el a luptat până astăzi? Ce lucru mai natural, când străinilor, cari veniau la noi și ne ziceau: — «Am venit la voi să îndreptăm suferințele voastre — », noi cu toții am răspunde: — «Iată durerile ce am suferit, iată ideile pentru cari am luptat —»? Persistința însă a nu răspunde ne pare a fi hotărîre mare și frumoasă. Am văzut în alte țări partidele politice așteptând dela străini realizarea dorințelor, ce nu puteau satisface prin propria lor puteré. Prin urmare, și clasele

cari suferiau şi cari n'au primit o educaţiune politică întreagă, şi clasele cari au luptat pentru a dobândì realizarea unor doctrine, şi unele şi altele au făcut abnegaţiune, cele întâi de suferinţele lor, cele din urmă de via dorinţă de a excutà ideile lor. Ce dovadă mai mare de patriotism, de încredere în viitor puteau da atât clasele cari suferiau, cât şi noi cari luptam pentru a obţineà o orecare ameliorare? Prin această atitudine Adunarea a închis mai bine gurile străinilor calomniatori, decât când am fi venit la tribună şi le-am fi răspuns cu amărăciune. Adunarea a răspuns prin cea mai nobilă purtare ce puteà aveà o Adunare naţională.

«Daţi-mi voie să revin asupra celor zise în şedinţa precedentă, pentru a justificà temerile naţiunei, ca dreptul de autonomie să nu fie violat. Voiu adaoge puţine cuvinte la ce a fost zis. In 1848 a fost în ţară o revoluţie. Partea acestei Adunări, care a luat parte la acea revoluţiune, a făcut aceasta, sunt convins, din patriotism înainte de toate; ei au fost povăţuiţi de interesul politic, care erà cel adevărat. Adevăratul motiv a fost următorul: ţara credeà, pe drept ori nu, că autonomia ei erà violată, că amestecul unei Puteri străine o oprimà şi înăduşà glasul ei. Iată singurul motiv adevărat al revoluţiunei. Nu vreau să susţin că multe suferinţe nu au contribuit şi ele, însă suferinţele manifestate de jos nu pot produce decât turburări sau revolte. O revoluţiune izbucneşte numai atunci, când idea fulgerătoare a emancipărei vine din clasele înalte ale societăţii. In adevăr, naţiunea se simţià strânsă şi oprimată de o mână străină în exerciţiul drepturilor sale cele mai bine definite. Care a fost sborul simţimintelor noastre în 1848? Naţiunea reclamà drepturi cari izvorau din Tractate, sprijinindu-se în acelaş timp pe o mai bună înţelegere cu Inalta Poartă. Ea a făcut aceasta nu numai prin propria ei mişcare, ci instigată şi consiliată de Europa, cel puţin de Europa Occidentală. Europa Occidentală apăreà geloasă de preponderenţa Rusiei pe malurile Dunărei de jos. Ni se ziceà necontenit: — Când veţi da dovezi, că puteţi conservà legături strânse cu Inalta Poartă şi cere în acelaş timp drepturi naţionale în virtutea acestor legături, Europa va simpatizà cu voi şi vă va da ce cereţi. Aceasta vrea să zică, că în 1848 erau mari speranţe, că Inalta Poartă va aprecià simţemintele cari ne apropiau de Puterea suzerană, pentru a consolidà mai bine legăturile, cari sunt atât în interesul Inaltei Porţi, cât şi în interesul nostru. Intreaga naţiune simţià aceasta mai mult ori mai puţin.

«Să examinăm cum s'a răspuns la această aşteptare a naţiunei. Nu vreau să vorbesc de Tractatul dela Balta-Liman, pentrucă Inalta Poartă a invocat împrejurări cari au silit-o să-l subscrie. Insă după Răsboiul din Orient, când asemenea împrejurări nu existau, când Europa Occidentală cereà dela Inalta Poartă şi când aceasta da cu graţiozitate nouăle libertăţi tuturor supuşilor

ei, subjugați cu puterea sabiei, — țările noastre ce au primit prin inițiativa Inaltei Porți? Noi am fost obiectul unor acte, cari nu pot să ne inspire cea mai mică încredere. Ultimul act răspândit prin jurnale erà, că Inalta Poartă nu recunoaște Capitulațiunile noastre și că are pretențiunea la drepturile de suveranitate asupra Principatelor. Ce au făcut Puterile Garante în favoarea acestor națiuni, în fața unor pretențiuni atât de exagerate? O singură Putere le-a contestat până astăzi; Rusia singură a protestat. Rusia e singura Putere, care a declarat că nu poate recunoaște această denegare a Capitulațiunilor, precum nici pretențiunea de a substituì un drept de suveranitate acelui de suzeranitate. Sunt convins că Puterile Occidentale nu vor puteà să nu dezaprobe aceste pretențiuni exagerate, și că limbajul lor va fi conform cu al Rusiei, când va sosì timpul. Dar țara nu a văzut încă din partea lor o reprobare a actului Cancelariei dela Constantinopole și erà în drept să nu aibă încredere.

«Tractatul de Paris a hotărît ca o Comisiune, compusă de delegați ai Statelor riverane ale Dunărei, să se întrunească la Viena, pentru a prelucrà un Regulament de navigație a acestui fluviu. Care au fost pretențiile Inaltei Porți? Ea nici nu vrea să recunoască Principatelor dreptul de a aveà o voce proprie a lor, când ea nu va fi cu totul conformă cu avizul Comisarului Otoman. Ea nu vrea măcar să recunoască dreptul Principatelor de a aveà fiecare o Copie ratificată a Convenției definitive; aceea ce este al lor, ca o consecință a dreptului lor, de a aveà proprii lor reprezintanți în sânul Comisiunei Dunărene. Las la o parte pretențiunea extraordinară a Inaltei Porți de a aveà patru voturi, în loc de un vot, în sânul Comisiunei. Țara este în drept să întrebe, cum i se contestă astăzi un drept, care îi erà recunoscut de Poartă și de Austria, sunt acum douăzeci de ani.

«In 1853 Impărăția Austriei a propus Moldo-Românilor încheierea unei Convențiuni speciale pentru interesele particulare ale Austriei și ale Principatelor. Negociațiunile asupra acestei Convențiuni au durat trei ani. Cabinetul de Viena nu a avut recurs la intervențiunea Turciei; el s'a adresat direct la țară. I-a recunoscut prin urmare autonomia și drepturile internaționale: drepturi naturale în ce se atinge de interesele particulare ale națiunei și mărginite numai prin condițiunea de a nu slăbì legăturile noastre cu Inalta Poartă.

«Cum nu ar privì națiunea astăzi cu neîncredere starea actuală a lucrurilor, când aceleași Puteri cari, înainte de 20 de ani, recunoșteau națiunei aceste drepturi, voesc astăzi să i le conteste? Să-mi fie permis a adaoge, că în afacerea Comisiunei Dunărene, Guvernul Valahiei a făcut ce erà obligat să facă în calitatea sa de guvern național.

«După afacerea Comisiunei Statelor riverane, se prezintă o altă ocaziune de

a violà autonomia noastră. O convenţiune privitoare la o linie telegrafică s'a semnàt chiar acum între Imperiul Austriei şi Turcia. Cu toate că această Convenţie priveşte şi Principatele, autorităţile noastre nici nu au fost măcar consultate. Mai mult încă, s'a dispus de materialul nostru, de banii noştri, fără să fim consultaţi, şi dispoziţiunile Convenţiunei au fost comunicate de Serviciul telegrafic din Viena Ministrului nostru de Interne. Oare naţiunea poate eà să privească aceasta altfel decât ca o violare a drepturilor sale? Când armata austriacă ocupà Principatele, Cabinetul àustriac a întrebat el însuş Guvernul nostru, dacă ar vrea să încheie o Convenţiune pentru o linie telegrafică, conformă cu aceea care există între Imperiul Austriei şi celelalte State Germane. Guvernul nostru a răspuns, dând adeziunea sa. Cum poate Austria anulà astăzi ceeace ea a crezut convenabil să facă în Principate sunt acum doi ani? Cum poate Austria să dispună de banii noştri şi să ne impună îndatorirea de a transportà gratis depeşele străine? Oare nu am cheltuit noi pentru istalarea telegrafului nostru, şi nu avem dréptul a ne despăgubì? Nu avem oare dreptul a fixà taxele noastre şi tarifele noastre?

«După o asemenea violare, naţiunea nu e oare îndreptăţită a se teme, că într'o zi altă Convenţiune va regulà fără ştirea noastră trecerea în transit prin Principate a scrisorilor, chiar a mărfurilor străine?

«Naţiunea nici nu poate prevedeà unde se vor opri aceste violări ale drepturilor ei. Eu nu vorbesc de drepturi istorice sau naturale, ci numai de drepturi pozitive, de drepturi ce ni s'au recunoscut de Cabinetul austriac chiar în anii din urmă, de drepturi pe cari nimeni nu le contestà, şi cari, în urma Tractatului de Adrianopole, au fost recunoscute de Inaltele Puteri, pentrucă, după acest Tractat, Puterile Occidentale au încheiat cu Inalta Poartă Tractate de Comerţ, cari nu sunt obligatorii pentru Principate. Aceste Puteri au recunoscut că tarifele stabilite între dânsele şi Inalta Poartă nu pot să fie aplicate în Principate, şi în realitate ele nu au fost aplicate. Dar iată că astăzi se încheie Convenţiuni, prin cari se dispune de ceeace ne aparţine, fără consimţimântul nostru. Drepturi până astăzi necontestabile sunt astăzi puse în chestiune. Cum să mai fie naţiunea încrezătoare? Cum să nu se teamă, că cu cât ni se promite mai mult, drepturile noastre pot fi expuse a fi violate?

«Nimic nu e dar mai natural decât obligaţiunea impusă de naţiune mandatarilor ei, de a expune Europei că drepturile ei sunt violate. Tot ce noi putem face, este de a protestà prin reacţiunea noastră. Astfel înţeleg cel puţin eu datoria mea.

«Inimicii cauzei noastre naţionale ne pun însă întrebarea: Cum s'a întâmplat că fraţii noştri din Moldova au înţeles lucrul într'un chip şi noi în altul? Aceasta nu dovedeşte o mare diversitate de opiniuni şi de interèse între a-

*

mândouă malurile Milcovului. Răspunsul nostru este următorul: — Suntem convinşi că Moldovenii nu au luat calea urmată de noi, pentrucă adunarea lor nu a fost restrânsă ca a noastră prin obligaţiuni puternice. Noi am avut toată libertatea în timp de un an pentru a ne luminà şi a discutà asupra intereselor naţiunei, şi a mijloacelor cele mai proprii de a apărà drepturile ei în împrejurările în cari ne aflam. Fraţii noştri Moldoveni erau apăsaţi de mâna de fier a unui Caimacam grec».

D-l Ion Brătianu se urcă la tribună şi zice: — «Unanimitatea care a decis ca întreg discursul d-luĭ Al. G. Golescu să fie inserat în Procesul Verbal al şedinţei Adunării, dovedeşte că el a constatat adevăruri cunoscute de toată lumea, adică necesitatea de a apărà drepturi moştenite de străbunii noştri şi de a fi vigilenţi. Când formam noi majoritatea, toată răspunderea ne apăsà pe noĭ. Astăzi majoritatea s'a mutat; ea a trecul la partidul conservator, cum a spus d-l Tell».

D-l Hristache Tell întrerupe pentru a constatà că d-sa a zis — când e vorba de interesul naţiunii, nu este majoritate şi minoritate, ci unanimitate.

D-l Ion Brătianu reieà cuvântul şi zice: — «Majoritatea este mutată. Cât timp partidul nostru a avut majoritatea, purtarea noastră a fost, precum ne sfătuià Dumnezeu; astăzi acei cari au majoritatea trebue să gândească, că naţiunea şi lumea au ochii aţintiţi spre ei. D-l A. G. Golescu zice — că nu e de ajuns a rostì dorinţe şi a aveà drepturi garantate, dar că este încă mai necesar a veghià zi şi noaptea, ca aceste drepturi să nu fie violate. Cu toate că din inimă împărtăşesc în totul aceste idei ale d-lui Golescu, eu resping concluziunea cuvântării sale. Nu pot pricepe, cum poate cinevà rămâneà cu braţele încrucişate, când drepturile naţiunei ar fi călcate şi desfiinţate. Misiunea partidului conservator, care s'a bucurat de privilegii, care prin poziţiunea sa şi prin luminele sale poate privì lucrurile dintr'un punct de vedere înalt, este de a veghià la conservarea drepturilor politice şi onoarei naţiunii».

D-l Hristashe Tell, adresându-se Conservatorilor zice: — «D-l Ion Brătianu v'a făcut o lecţiune asupra modului de a apărà interesele ţărei. Şi eu sunt convins că este o datorie a tuturora a apărà cauza naţiunei prin toate mijloacele legale. Când toată Europa e monarhică, nu trebue să apărăm cauza republicană; precum ar fi o greşeală, când Europa ar fi republicană, să apărăm cauza monarhiilor. Cred că trebue să umblăm pe calea urmată de toată Europa».

(O parte din Adunare dă semne de dezaprobare).

Nu-şi terminase d-l Hristache Tell lecţiunea sa proprie asupra modului de a apărà interesele şi demnitatea naţiunei, şi o nouă

furtună izbucnì în Adunarea, în care se discută din puncturi de vedere foarte înalte datoriile cetăţeneşti în împrejurări grave.

Furtuna o ridică ţăranul clăcaş Tănase Constantin, care, la verificarea titlurilor deputaţilor Divanului ad-hoc, a avut îndrăzneala să-şi apere alegerea sa în contra silniciilor agenţilor Guvernului.

Tănase Constantin ridică vocea sa în numele clăcaşilor, clasă care erà apăsată, care aveà cel puţin dreptul de a vorbì, dar nu i-a fost dată voia de a-şi spune şi ea suferinţele şi necazurile ei.

Tănase Constantin se urcă la tribună şi susţinut de deputaţii clăcaşi ceteşte următorul discurs, care s'a hotărît să fie trecut în întregime în Procesul-Verbal al Şedinţei:

«Ca Români, cari am jertfit, trebue şi suntem gata să jertfim orice interes al nostru, ca să păstrăm în întregime sfintele drepturi ale ţărei noastre, aşà cum ne-au fost lăsate de strămoşi: — ca reprezintanţi credincioşi şi supuşi ai alegătorilor noştri şi ca cetăţeni ţărani, cari dorim din tot sufletul nostru pacea, liniştea, buna înţelegere, unirea şi fericirea obştească a tuturor claselor de Români, — venim acum plini de încredere să arătăm în sânul acestei cinstite Adunări crudele noastre suferinţe şi neclintita şi statornica noastră iubire pentru scumpa şi nenorocita noastră patrie.

«In adevăr, nu este de nici un folos să vă înşir marele număr de suferinţe înspăimântătoare, cari ne-au schingiuit şi ne mai schingiuesc pe noi ţăranii plugari români, fraţii voştri cei mai adevăraţi; deoarece credem că inimile voastre, pline de simţiri omeneşti şi româneşti, le cunosc tot aşà de bine ca şi noi, şi că ele nu vor rămâneà reci faţă de aceia, faţă de cari au dat dovezi netăgăduite că voesc să fie calde.

«Acuma dar, după ce noi am votat dorinţele politiceşti fundamentale ale ţărei şi actul care le desvoltă, cu voi, ca şi voi, şi în urma răspunsului ce am făcut împreună cu voi celor două note ale Inaltei Comisiuni Internaţionale; — credem că este datoria noastră cea mai neapărată, potrivit poruncii ce ne-au dat alegătorii noştri, şi ca să fim împăcaţi şi în cugetul nostru, să amintim cele ce urmează în faţa sfântului altar al Patriei noastre.

«Intru cât priveşte dreptul de Autonomie a ţărei, ţăranul plugar român să aibă şi el parte la ea în mod natural, ca ori şi care Român. Regulamentul Organic, care ne-a apăsat şi ne apasă de moarte, Regulament care chiar Tractatul din Paris a hotărît să fie modificat, n'a fost alcătuit cu ştirea, nici cu învoirea noastră a ţăranilor. Noi nu l-am aprobat, dinpotrivă l-am respins chiar cu primejdia vieţii noastre şi noi nu ne-am pus capul sub jugul lui atât de greu, decât când în mai multe puncte ale ţărei am fost ucişi cu tunul şi cu baioneta!

«Toate legile cari au fost făcute după Regulamentul Organic, au fost făcute fără noi şi în dauna noastră!

«Noi vedem cu adâncă durere, că cu cât ţara se îndreaptă prin munca noastră şi prin sudoarea noastră, cu atâta soarta noastră a ţăranilor ajunge de plâns şi de nesuferit! Astăzi să se ştie nu numai de către Români, dar şi de întreagă lumea, cât este de rău organizată această ţară şi cât de asuprit e aci poporul! Noi am fost chemaţi în această cinstită Adunare, pentrucă şapte Impăraţi, potrivit autonomiei ţărei, au găsit cu cale să facă în ţară aşezăminte nouă, cari statornicite pe dreptate, să fie spre folosul tuturor Românilor şi să întărească Patria. Noi ţăranii plugari români am suferit şi suferim în chip tot mai dureros din pricina nedreptăţii legilor şi a aşezămintelor cari stăpânesc astăzi ţara noastră.

«Dacă n'am deschis gura ca să spunem asuprirea de moarte, ce ne apasă, asuprire care în aceeaş vreme este şi nenorocirea ţărei, pricina este că am înăbuşit în fundul inimilor noastre amintirea tuturor suferinţelor clasei noastre, pentru a nu luà în seamă acum decât suferinţele ţărei întregi. Cu toate 'acestea nimeni să nu se gândească a tâlmăcì tăcerea noastră ca o dovadă că suntem mulţumiţi de starea noastră lăuntrică de acum. Noi ne gândim înainte de toate, cu o grijă nesfârşită, ca şi voi toţi, să apărăm autonomia Patriei noastre obşteşti.

«Dacă noi ţăranii români am votat să nu cercetăm trebile dinăuntru ale ţărei şi dacă stăruim în această hotărîre, aceasta nu o facem nici din neştiinţă, nici de frică să nu pierdem vreun folos oarecare, dar din dorinţa fierbinte ca să nu vătămăm noi înşine Autonomia ţărei noastre.

«Noi ţăranii români ne oprim aci, aşteptând hotărîrea Inaltului Congres din Paris asupra celor patru dorinţe politiceşti ale ţărei, votate de această cinstită Adunare în 9/21 Octomvrie, şi cari cuprind vieaţa viitoare a Românilor.

«Noi ţăranii plugari români, cari suntem partea cea mai numeroasă a unei ţări autonome, avem dreptul netăgăduit să luăm parte la viitoarele adunări, cari vor alcătuì Constituţia ţărei şi legiuirile ei lăuntrice. Prin urmare noi ţăranii români ne păstrăm dreptul să aducem la cunoştinţă în Adunarea, care va alcătuì legiuirile lăuntrice ale ţărei, toate sarcinile ce ne-au fost puse de legile în fiinţă şi să arătăm îndreptările de lipsă, pentru ca să se întemeieze fericirea şi pacea adevărată în ţară.

«In sfârşit, **dacă locul nostru al ţăranilor plugari români ne va fi răpit în Adunarea viitoare; noi protestăm mai dinainte şi aducem la cunoştinţă prin aceasta, că toate legile ce se vor face fără de noi vor fi privite de ţară ca nedrepte şi asupritoare, şi nu vor fi recunoscute de noi decât ca un rod al silei, aşà cum a fost şi Regulamentul Organic.**

«Noi cerem prin urmare cu stăruinţă, în numele dreptăţii, ca mărturisirea noastră să fie trecută în procesul verbal al şedinţei de astăzi.»

(Semnaţi): Tănase Constantin, Tică Ion, Ion Roateş, Tudose Mungescu, Nicolae Maziliu, Marin Pârcălăbescu, Stoica Cojocaru, Stan Panait, Stroe Ivaşcu, Mircea Mălăeru, Iene Cojocaru, Ion Roibu, Stancu Stănilă, Constantin Moglan, Stamate Budurescu, Preda Cernat.

Nimeni nu se aşteptà în Adunare la o cuvântare atât de patriotică şi liniştită, atât de cumpănită şi dreaptă, dar totdeodată atât de energică. Ea a fost pentru toţi o amintire, că apărarea drepturilor politice şi onoarea naţiunii cere dela toţi, ca fiecare să vegheze necontenit ca acestea să nu fie în pericol de a fi sfărâmate, prin neputinţele noastre omeneşti.

După Tănase Constantin s'a urcat la Tribună Principele *Dimitrie Ghica* şi a zis:

«D-l Ion Brătianu, în loc de a da sfaturi clasei, pe care-i place să o numească Clasa Privilegiaţilor, ar face mai bine să se adreseze la acei cu cari are relaţiuni continue şi asupra cărora are o mare înrâurire. D-l Brătianu ar fi nimerit-o mai bine să sfătuească pe ţărani să nu pronunţe aci un discurs, care pare că zice străinilor: Veniţi să ne faceţi legile noastre, căci aristocraţii nu voesc să ne dea dreptate. Ar fi o mare nedreptate a acuzà înalta clasă a Aristocraţiei, că ea vrea să înăduşe vocea plugarilor, pentrucă Aristocraţia, în împrejurările actuale, a considerat ca o sacră datorie a conservà dreptul de Autonomie a Românilor. Dacă d-l I. Brătianu a zis, că Voevozii români nu au fost decât despoţi şi tirani,—s'a citat de altă parte în Memorandul Adunării, la redacţiunea căruia a dat concursul său, numele a doi Voevozi, cari au plătit cu capul lor apărarea drepturilor Românilor.»

D-l *Ion Brătianu* zice: «Domnilor! Aplaudaţi!»

D-l *Ghica* urmează: «De câteori am fost nevoit să ieau cuvântul, nu a fost pentru a provocà aplauze, ci pentru a zice adevăruri, cari nu plac unora dintre noi. Unica preocupare a proprietarilor a fost a conservà intacte drepturile noastre sacre de Autonomie, iar nu de a înăduşi, precum pretind unii, vocea ţăranilor. Aştept cu cea mai vie nerăbdare regularea definitivă a drepturilor proprietăţii şi a datoriilor ţăranilor, o linie definitivă de demarcare a drepturilor reciproce, o dispoziţiune hotărîtoare, pentru ca să nu să mai exploateze teoria că proprietatea e o răpire de drepturi. Odată ce buna înţelegere va fi stabilită, nu e proprietar cu inimă atât de aspră să nu dorească ameliorarea soartei ţăranilor, în ce priveşte mai ales stingerea abu-

zurilor și altele. Astăzi însă e vorba de a apără Autonomia țărei; în urmă vom regulà și socotelile dintre noi.»

După câtevà observațiuni, d-l Dimitrie Brătianu face propunerea semnată de 30 deputați, prin care se cere, că Adunarea iea vacanță dela 10 Decemvrie până la 3 Ianuarie viitor.

Se alege o Comisiune de 5 membri pentru a prezintà Adunărei Raportul în ședința următoare. Comisiunea a fost compusă din d-nii: Gr. Marghiloman, P. Cernătescu, Gr. Serurie, Culoglu și Dimitrie Ghica.

*

In *Ședința XXI* din 10 Decemvrie, d-l Marghiloman cetește Raportul Comisiunei de 5 membri, care propune următoarea Concluziune:

«Adunarea hotărește să iea vacanță până la 20 Ianuarie st. v., epocă până când sperăm un răspuns dela Congresul de Paris; dară în caz de împrejurări cari ar reclamà întrunirea noastră, Biuroul să fie însărcinat a ne convocà imediat.

Puindu-se Raportul la vot cu apel nominal, au votat pentru 42, contra 38. Prin urmare a fost adoptat cu o majoritate de patru voturi.

*

In 12 Decemvrie, Adunarea ad-hoc a fost invitată de Mitropolit pentru a se da cetire ultimului ei Proces Verbal.

PARTEA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA

ÎN

CULTURA ROMÂNEASCĂ

— INFLUENȚE ȘI CONFLICTE —

DE

N. IORGA
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 23 Maiu 1911.

Cultura românească e una singură. Trebue să aibă aceleași forme exterioare, acelaș stil, dacă nu acelaș vocabular și aceleași întorsături sintactice. Dar poporul românesc, care se poate mândrì cu aceea că găsește în graiul deosebitelor provincii atâta bogăție de cuvinte, de o nepreţuită valoare în poezie, și atât de originale figuri în locuțiile ce se păstrează în fiecare colț din Românime, nu trăește pretutindeni în aceleași condițiuni politice și sociale. Scăderea mare ce rezultă din aceasta se compensează însă literar, cultural și moral prin varietatea de inspirație, pe care puține popoare o pot aveà în acelaș grad.

O cercetare a părții pe care fiecare provincie o are în cultura comună e totdeauna folositoare. Istoricul și istoricul literar—care e înainte de toate un istoric obiectiv și drept, neînrâurit de capricii subiective — e dator să o facă. Intre altele și pentru a fixà legături, pentru a statornicì valori și a îndreptățì tendințe cari, luate împreună, pot formà în anume momente o operă de dreptate și pot da o satisfacție legitimă.

O încerc astăzi, în linii generale, cu privire la Ardeleni, înțelegând prin cuvântul acesta pe Românii din Ungaria.

La început se poate zice că Ardelenii au fost aproape numai dascăli, și încă nu dascăli la ei acasă, unde împrejurările nu îngăduiau marea dăscălie răspânditoare de ideale și îndemnătoare la fapte naționale, ci numai săraca dăscălie de sat, dăscălia de Seminariu supt ochiul Vlădicăi, de cele mai multe ori timid, ori și o biată dăscălie de Brașov între negustori bănuelnici cari cereau mai ales ca odraslele lor să «învețe carte». Fuseseră deci Ardelenii dascăli la noi: întâiu dascăli la boieri, mai sus de slugi și mai jos de personalul străin al guvernantelor și guvernorilor. Astfel Lazăr pe lângă copiii Bărcănească, în condiții pe cari nu le știm, dar nu le putem bănuì prea onorabile — de un astfel de profesor n'a vorbit nici unul din acești tineri, ajunși în fruntea boierimii muntene—, și tot astfel apoi Gherasim Vida Maramureșeanul pe lângă copiii lui Ilie Kogălniceanul și Vornicului Vasile Alecsandri, cari-și băteau joc de dânsul stricându-i somnul și mâzgălindu-i în ațipeală mustățile. Matematici formați în bune școli de științe exacte, ei erau căutați uneori și ca ingineri. Deținători de sisteme pedagogice nouă, «nemțești», li se încredință câte un loc de învățător la școlile începătoare, ca acela pe care-l avù un necunoscut la Zorlenii din Tutova, ai lui Alecu Calimah, ori Florian Aaron la moșia lui Dinicu Golescu.

Opera lui Lazăr nu e un profesorat, ci un apostolat, cu toată căldura, măreția, avântul generos, lipsa de plan și de disciplină care se găsesc întrunite fatal într'o asemenea misiune. Cine s'ar fi putut gândì la un program de studii, și chiar la examene ca acelea pe cari la Iași înaintea boierimii le făceau cu strălucit succes elevii celuilalt matematic format în Apus, ai «inginerului» celuilalt, Asachi? Nu mai e un dascăl, ci un «învățător»; cu el nu vine o inteligență, un capital de cunoștințe, o metodă, ci însuș sufletul școlii ardelene de înălțare a sufletului național prin amintirea originii glorioase. El nu aparține unui curent, deși pornește din el; ca toate personalitățile excepționale e o întrupare omenească superioară a necesității bune a lucrurilor. El se naște la Avrig, învață pretutindeni, predică în București și moare în satul lui, dar nu se sălășluește în nici unul din aceste locuri, ci locuește permanent în idealul acestui neam.

Urmașul lui în această misiune, al doilea misionar deci al culturii unice românești, conștiente și militante în veacul deșteptării popoarelor, nici nu e un Ardelean, ci unul de dincoace, Eliad. Iar, peste omul excepțional, desvoltarea liniștită a dăscăliei ardelene, cu tineri harnici, având școală bună, simț de ordine și disciplină, grijă de

gospodărie, urmează. Când şcoala primară şi învăţământul casnic nu fură singurele mijloace de instrucţie, ci şcoala secundară publică à Regulamentului Organic fu întemeiată, tot asupra Ardelenilor căzù sarcina de a fi profesorii cei dintâi, împreună cu prea puţine elemente formate în ţară. Limba latină, filozofia, istoria veche erau neapărat, şi rămaseră multă vreme domeniul lor excluziv. Dacă mi-e îngăduit să adaug o amintire personală, nu voiu uità niciodată pe profesorul de limba latină dela Liceul din Botoşani, Marcian, care înfăţişà însuş tipul profesorului de «dincolo», în ce aveà mai nobil şi mai educativ: stăpân pe sine totdeauna, de o meticuloasă dreptate, pontificând de pe catedră prin atitudinea, gestul şi fiecare din cuvintele sale, blând ca un adevărat pedagog şi totuş autoritar ca un comandant de oaste, răsplătind prin vorba sa, în acelaş timp, talent, muncă şi purtare bună, el a lăsat neşterse amintiri acelor cari i-au fost elevi. Şi în maiestatea romană a figurii altui Ardelean, Aron Densuşianu, în stricta observare de legi şi regulamente, în jertfirea de sine cu care-şi făceà lecţiile, fie şi în casa lui de convalescent după o grea boală, prefăcând una din odăi în sală de cursuri universitare, în această mai bună parte a vieţii sale, a cării activitate s'a risipit cu mai puţin folos în sprijinul unor cauze pierdute, pe alte terenuri, se dădeà tineretului de acum două, trei decenii o nepreţuită lecţie de demnitate şi datorie. De alminterea nu trebue căutate exemplele mai departe: şi în gospodăria model a Academiei noastre vedem zilnic această «ordine transilvană», care dă o bază reală sigură silinţelor noastre ştiinţifice.

Dacă ar fi rămas numai în acest domeniu al profesorului care răspândeşte şi nu inovează, care orânduеşte şi nu adauge, care merge sigur pe drumul deschis prin alţii, cu greu i-ar fi putut atinge o critică întemeiată. Dar ei trebuiau să se simtă îndemnaţi tot mai mult a se afirmà şi în domeniul ştiinţei, al literaturii, şi aici ei aduceau tendinţe pornite din cea mai călduroasă iubire de neam, dar, măcar în ultima lor formă dogmatică, în entuziasta lor afirmare excluzivistă, neadmisibile, şi pentru cei fără pregătire pentru a-i înţelege şi urmà, şi pentru aceia pe cari o creştere îngrijită în Apus îi înzestrase cu spiritul critic trebuitor.

Pe tema limbii stricate, «păsăreşti», a «jargonului», pe tema romanizării cu de-a sila a unui neam care nu puteà îndeplinì misiunea mare a Romanilor şi, revendicând moştenirea lor politică întreagă, se puteà face ridicul, pe tema retoricei naţionale sterpe,

exploatată de Alecsandri în Galuscus, dascălul la sat, cam bețiv și destul de stricat, care împuiază mințile țăranilor cu vorbe reci pe cari nici el nu le înțelege, se puteà duce o luptă. Și o mulțime de oameni o duseră pentru a-și satisface invidii și uri personale, patimi de partid și alte cerințe sufletești de o ordine inferioară.

Trebue să recunoaștem însă că întâia prigonire fu provocată de acerba critică a unui Ardelean de aici, a unui profesor al școlilor muntene. Dar nu a unui încrezut care-și închipue că a venit între barbari, nici a unui intrigant care înțeapă în stânga și periază în dreapta, ci a unui om de o înaltă valoare morală și intelectuală, care nu puteà suferi în jurul său nici moravurile rele, nici superficialitatea.

II.

Cel dintâiu conflict între profesorii ardeleni și colegii lor din țară, sprijiniți și apărați de autoritatea școlară, e cel din 1838, provocat de asprele critice ale lui Ioan Maiorescu.

Feciorul de țăran din Maieri nu se găsià mai bine decât tovarășul său de pribegie și apostolat, Florian Aaron, în societatea boierească olteană, stăpânită, cu excepții rare, de modele străine, de setea banului, de vanitatea risipirii lui fără socoteală. Aaron scrisese acasă despre «clasa urîtă», «casta» «aristocrației» crescute grecește și franțuzește și «povățuită de un egoism atât de înghesuit», de un «individualism» cu superficialitate franceză și fără adevărate moravuri ; el prevedeà, și o spuneà cu o asprime de Iacobin, deprins a cetì operele de propagandă filozofică ale veacului al XVIII-lea, că această lume nărăvită va decădeà, «trăgând în prăpastie nația întreagă, care este osândită să plătească păcatele ei», până la țăranul din bordeie, desculț, hrănit cu «mămăligă de meiu».

Nici literatura nouă, ziaristica ultimelor timpuri — public și scriitor laolaltă —, nu-i inspiră încredere. Entuziasmul câtorvà se va pierde în zădar. Și doar în Moldovenii cu înaintarea «tare și sigură», în «tânărul bătrân» Kogălniceanu își puneà încrederea acest Ardelean mizantrop, care vedeà bine și prevedeà fără greș (1).

Ioan Maiorescu e indignat de aceleași lipsuri : lipsa de idealism,

(1) *Istoria literaturii române în secolul al XIX-lea*, I, pp. 291—3; *Tribuna* pe 1903, n-le 11, 18—19, 38, 56.

lipsa de gust și de măsură, lipsa de originalitate națională pe care, iarăș, nu le constată și la Moldoveni. «O mască fără creieri», iată această civilizație românească de dincoace de Carpați. A căutat să îndrepte după putință aceste cusururi, dar n'a fost ascultat. E privit doar ca un străin care nu-și poate îngădui să dea în vileag aceste păreri: «Ungureanul la ei nu e Român: el vorbește și scrie într'o limbă stricată».

Această judecată nemiloasă, cuprinsă și într'o scrisoare din Fevruarie 1838, fu dată în tipar de prietenul lui Maiorescu, Bariț din Brașov, în *Foaia pentru minte*. «Nemțomanul» fu luat îndată în primire, și Eliad însuș luă condeiul ca să declare solemn, între batjocuri personale, că Românii de aici nu sunt «mai reci, mai mișei, mai ticăloși decât Ardelenii», dintre cari s'a ridicat pentru a îndeplinì rol de bocitoare acest domn căruia-i lipsește, «îi prisosește, o doagă».

Se cerù formal izgonirea din învățământ, din «Sorbona românească» a ocărîtorului. Alți Ardeleni fură siliți a iscălì cererea prin care se arătă ce adâncă jignire nemeritată se pricinuise întregului corp profesoral. Maiorescu fu în adevăr în primejdie să-și piardă locul, după o îndelungată și stăruitoare muncă. Trebuì să facă, în ciuda convingerilor sale, amendă onorabilă, declarând că a vorbit prea ușor despre o țară pe care n'o cunoaște în de ajuns. Invățătura i-a slujit pe toată vieața: a lăsat de acuma înainte ca fiecare să fie așà cum crede că e dator față de sine însuș.

In aparență, — o clipă de mânie, o publicare neoportună, legitima supărare a unor oameni tratați fără crușare de un coleg, greaua luptă interioară a celui care trebue să aleagă între ce crede și între ce i se impune să creadă pentru ca să aibă o pâine copiii lui, și biruința slăbiciunii omenești asupra pornirii eroice către mărturisirea de adevăr. De fapt însă erà cevà mai mult: unul din aspectele antagonismului fatal între o societate românească bazată pe moștenirea de nume și avere și pe parvenitismul strâns în jurul ei și cealaltă societate românească, alcătuită din țărani ducând, trupește și sufletește, vieață de obște; cea dintâi tinzând către asimilarea cât mai deplină în forme sociale și culturale internaționale cu alte aristocrații mai bogate și chiar mai legitime, cealaltă desfăcând dela sine o civilizație originală, ce cuprinde într'însa comoara datinelor unui popor nobil și isteț; cea de aici căutând mai presus de toate strălucirea și plăcerea, cea de dincolo prețuind mai

*

ales buna gospodărie și bunele moravuri. Franța așà cum apare străinilor erà idealul unora, al celorlalți Germania așà cum e pentru ai săi.

III.

In anii 1850 Ardelenii luaseră în stăpânire învățământul public. Ei erau dascălii cei vechi, începătorii, și cei cari intrau în rândurile de profesori noi erau ucenici de-ai lor, crescuți cu cărțile lor de școală; supt înrâurirea cuvintelor lor, în atmosfera școlară creată de dânșii. Laurian și tovarășii lui se puteau gândì acuma să dea un îndreptariu deplin și neschimbător educației naționale. Bazată pe latinismul limbii, pe latinismul rassei, ea trebuià să servească numai tendințe în legătură cu tradiția latină, așà cum acești învietori ai Romei românești puteau s'o înțeleagă.

Prin aceasta fruntașii veniți de dincolo părăsiau sănătoasa, necesara și atât de folositoarea tradiție *proprie națională*. Jertfiau zeilor părintești toate amintirile și nevoile noastre, tot ce isprăviserăm și tot ce puteam nădăjduì. Cei mai depărtați strămoși se puteau bucurà în depărtatele lor morminte păgâne; aceia însă cari se coborîseră în pământul *acèstei* țeri după ce ne păstraseră și crescuseră moștenirea fără care n'ar fi aici nimeni care să se gândească la cetatea veșnică, aceia pierdeau astfel dreptul lor la o recunoștință fără capăt, la o necontenită urmare a povețelor și îndemnurilor lor. Roma nu mai erà astfel o bunică vrednică de acest nume de bunătate, ci o măreață și temută *Ahnfrau*, care apare din când în când pentru a turburà pe cei de astăzi, pentru a-i împiedică de a duce în muncă spornică și modestă mulțămire vieața pe care le-au îngăduit-o împrejurările.

O reacțiune erà de nevoie. Și cine aveà mai multă autoritate de a o începe decât Kogălniceanu, acela care cunoșteà, înțelegeà și iubià mai mult *tradiția națională?*

O pornì însă, fără gând de luptă, un spirit vioiu și glumeț, de o spirituală îndrăzneală, de o spontaneitate agresivă, un diletant în stare să găsească prin bunul său simț lucruri cari scăpau din vedere oamenilor de știință, Al. Rusu (Russo). Crescut în străinătate, în patriarhalismul și religiozitatea Elvețienilor, el văzù, la întoarcerea în țară, vieața care dispăreà, nu cu ochii celor cari sunt deprinși cu dânsa, ci cu ochii unui artist, unui sentimental, unui romantic. Tot ce fusese și purtà pe caracterul său de originalitate

venerabila patină istorică, îl interesà, îl mişcà, îl îndemnà spre recunoaştere şi apărare. Din *acest* punct de vedere, artistic, tradiţionalist, începù el lupta împotriva inovatorilor în limbă, a fabricanţilor de «neologhisme», a adaptatorilor şi adoptatorilor de «lexicoane străine» a noilor scriitori «franţuzo-români», «italiano-români», şi numai împreună cu aceştia a scriitorilor «latino-români». Ca falsificatori, ca siluitori de suflete, ca pedanţi îi urià şi-i combăteà, dar şi numele lui Laurian şi Pumnul nu le dădeà la început decât prin cruţătoare iniţiale. Numai între «autorii ardelo-româno-moldoveni» erau combătuţi aceia dintre Românii din Ungaria cari, scriind, scriau aşà, după aceste norme. De acolo nu-i plăceau doar «sistemele lingvistice», năvălitoare şi «ameţitoare de capete». Iar, cât priveşte limba *adevărată*, a Ardelenilor din popor, vieaţa lor adevărată, cum o putuse cunoaşte în rătăcirile sale din 1848, el aveà pentru ele cuvenita preţuire şi simpatie, mirându-se numai cum acea «familie patriarhală» fără clase s'a putut lăsà cucerită de autorii «comediei lingvistice», pe care în Câmpul Libertăţii, la un ceas mare, şi el o putuse auzì. «Limba din Ardeal, la care răspund toate glasurile» «limba obştească, a lui Clain, a lui Şincai, a traducătorilor bisericeşti», pe aceea o iubià şi el, urând pedantismul, ca «anti-român». El vedeà acolo «feciori zdraveni ce-şi pot da mâna cu noi împotriva pedantismului». Şi, arătând rolul cărturarilor faţă de această limbă vie, el scrià: «Are Franţa Academie pentrucă Franţa în vreme a înlăturat pedanţii, pentrucă gramatica s'a mărginit a da numai regule organizatoare a graiului unei limbi ce se vorbià şi se vorbeşte, iar nu codul unei limbi închipuite» (1).

Unii dascăli ardeleni vedeau în aceşti luptători pentru o cauză dreaptă, care nu-i puteà jignì în nici un chip, o barbară hordă «ruso-slavonă», care căutà prin viciarea limbii să înjosească neamul. Cipariu însuş predicà, deşì apărător al stilului general românesc din cărţile bisericeşti, împotriva jargonului conrupt, lăsat de «popii cei sârbeşti, logofeţii cei greceşti, solgabiraiele cele ungureşti» (2). Din partea lui, Bariţ răspundeà în Martie 1855 (3) prin spiritualul apolog al «Răsboiului limbilor», dintre litere şi slove, pornit de părtinitorii acestor din urmă, «proorocii pământului Iaşilor».

(1) Ediţia Academiei Române (P. V. Haneş), pp. 80-1.
(2) *Ibid.*, p. 343.
(3) *Ibid.*, p. 328 şi urm.

«Paharul amărăciunilor noastre a fost întreit mai mare și mai «amar decât al vostru, iară voi întru deplina înstrăinare-vă de către «noi, nu ați cunoscut aceasta. Când noi plângeam și ne tânguiam «pe limba noastră, pe care nu eram suferiți nici a o vorbì nici a «o scrie, pe atunci voi râdeați și vă bucurați în brațele străinilor «și nu vă păsà întru nimic nici de «slove», nici de «litere», nici «de «Slovatură», nici de «Literatură». Pe când noi ne întindeam «mâna cu productele ostenelilor noastre literare, voi le aflați reci «cugetale; iară din contra voi nu ne întindeți nouă nici reci, nici «calde, ci întru mândria voastră grecească ați uitat de toată ru«direa și frăținătatea. Din contra, când voi ați cuvântat și ați zis «nouă: Vino, Romanțane, vino Vasilie, și tu Fabiane și tu Lazăre, «pentru ca să facem învierea împreună, noi părăsim căminul nostru «și ne smulserăm din brațele cele duioase ale părinților și frăți«nilor noștri, să mergem pentru ca să serbăm ziua învierii împreună «cu dânșii. Și am mânecat din faptul zilei și am purces și am ajuns «în pământul nostru și la vetrele noastre; iar atunci voi ați zis «nouă: Pământul acesta este pământ al sfâșierii și al răpirii, și nu «este vouă loc într'însul și aici nu se mai serbează Invierea Dom«nului, căci idolii neamurilor au cuprins și domnesc peste țarinile «noastre și aici nu este iertat vouă a lucrà în Viea Domnului, căci «iată sângele omenesc se varsă în șiroaie peste câmpiile și văile «noastre și aici nu mai este loc de mântuință.

«Iară, când au văzut și au cunoscut Ardelenii relele acestea în «pământul vostru, au plâns și s'au tânguit mai mult, pentrucă ei nu «mai aveau loc nici cât o viezuină de fiară, întru care să-și scape «al lor cap nefericit. Iară, când s'au reîntors la pământul lor, li «s'a zis lor așà: să nu mai cutezați a lucrà în viea Domnului nici «cu «litere», nici cu «slove» în veacul veacului, căci neam de robi «este neamul vostru și petrecerea lui în pământul acesta e numai «o suferință până la bunăvoința stăpânilor lui. . .

«În acelaș minut hotărîtor iată se avântă pe de-asupra armatelor «o ființă femeiească de o statură înaltă, cu fața atâta de serioasă, «încât unor limbi li se părù că ar fi însăș mănia cerească întru«pată. Acea ființă, armată din creștet până în tălpi, purtând coif «antic pe cap, zeà de fier în loc de pieptar, scut într'o mână, su«liță în alta, se lăsă între luptători cu un sgomot cumplit. Limbile «proorocilor cari erau de față la luptă, îndatăși cunoscură în aceeaș «pe zâna căreia Elinii îi ziseră Atina sau Pallas, iară Râmlenii «Minerva, iară Românii nu o știu numì decât «Mintea».

«După o tăcere de o clipă, se auzì un glas atât de sguduitor, «precum ar fi glasul contimpuran al unei adunări de popor în număr «de patruzeci de ori patruzeci de mii :

«Pace vouă ! poporul vostru vrea pacea şi o va şti stoarce dela «voi cu armele la brâu. Eu, Mintea, îi voiu arătà lui căile păcii (1)».

De ar fi fost ascultat omul cuminte şi blând care rostià aceste cuvinte între o provocare nedreaptă în multe privinţe şi între o legitimă susceptibilitate, adânc jignită ! Dar în asemenea lucruri cei ce strigă mai tare, îndrăzneţii cu gestul mai violent atrag atenţia, şi se găsesc destui cari să strige şi să gesticuleze după dânşii. Ba chiar câte un om de seamă poate fi prins şi el de această molipsire a patimei şi exagerării.

Aşà păţi însuş Kogălniceanu. Numai unui simplu gazetar îi erà îngăduit să atace, în «*Steaua Dunării*», pe Laurian pentru congedii prea lungi şi studii prea speciale, — declarând cu perfidie că face «observaţii cu totul obiective, şi nici de cum subiective»,—ceeace atrăgeà calificaţia de «muşcături pe furiş» din partea «Gazetei» lui Bariţ, care adăugà această caracterizare a felului cum a fost răsplătită până atunci munca de credincioşi fanatici a dascălilor de peste munţi:

«Goana însă în contra a doi, trei dăscălaşi români din Ardeal nu ni-o putem explicà.

«Ce bogăţii au strâns, la ce posturi mari s'au avântat Românii ardeleni, câţi au trecut, *chemaţi* sau *nechemaţi*, în Moldova şi Valahia ?

«Românii ardeleni veniţi în principate nu au strâns nici o avere, căci ei nu s'au făcut arendaşi posesori de moşii, ca în doi, trei ani din bragagii să devină capitalişti; nu, ei au venit săraci, săraci au rămas şi săraci au părăsit aceste ţeri. Dăscălia n'a fost şi nu va fi niciodată calea pe care ajunge cinevaş la averi, şi ei această profesie grea şi ingrată au îmbrăţişat toţi până la unul» (2).

In stil de foiletonist Kogălniceanu iea însă asupră-şi învinuirile aruncate lui Laurian de foaia sa. «Meschinătate», «exageraţie», «machiavelic», «nedemn», «cotei şi mopsi cari latră la lună şi prin urmare şi la stea» sunt agrementele acestei critice. Urmă dela Braşov răspunsul cu «clica moldoveană», «două, trei perechi de oameni», etc. Dar

(1) *Ibid.*, pp. 333-334.
(2) *Ibid.*, p. 354.

Bariț nu uită, mult mai cuminte, să scoată din cauză, cu totul, pe Moldoveni, cari nu pot «urî pe oamenii din Ardeal», pe acei Moldoveni, cunoscuți lui de peste doisprezece ani, cari știe el că au «soliditate de caracter, patriotism» și o ospitalitate care îmbrățișează și pe cei mai pretențioși și neasimilabili străini, în sfârșit pe Moldovenii aceia cari au stat, «în timpuri de năpaste și fugă», ca și în cele de pace și negoț, de frăție culturală călugărească, de ajutor reciproc la întemeierea și ținerea de școli, în cele mai strânse legături cu Ardealul românesc.

Și cu mândrie el răspingeà cuvintele de milă ale criticilor din Moldova. «Să nu crează că d-lor ar face Ardelenilor nu știu ce înaltă grație dacă i-ar primì în posturi de «dascăli, ca să roază și ei o pâine», precum zic boierii d-lor. Nu, d-lor, nu, decât franzele albe de București și Iași, intrigate și pizmuite, poate și udate cu lacremi, de o mie de ori mai bine mălaiu și ceapă în Ardeal, mâncate în deplină odihnă a sufletului și a cugetului» (1). Și ca o ultimă învățătură el scrià aceste rânduri contra «coconașilor scoși din cutiile de modă» pe cari, ca țăran prost, și-i închipuià că-i are înainte.

«Cea mai mare nebunie a fost și va rămâneà în veci dacă oamenii învățați se dușmănesc din pricina disputelor și a criticelor filologice, când tocmai acestea trebue să decurgă mai fără patimă și fără iuțeală, prietenește, cu sânge rece, cu bună înțelegere și mai vârtos ferindu-se de vanitatea care pe oamenii invățați ii face de râs mai curând decât pe coconașii scoși din cutiile de modă» (2).

Kogălniceanu n'ar fi fost el însuș, dacă n'ar fi știut să se oprească. Inchinându-se înaintea lui Bariț — «în luptă cu d-l Bariț, chiar de vom fi biruiți, ne vom aflà onorați» (3) —, el treceà cuvântul lui Russo, care, din parte-i, se certà numai cu corespondentul din Zârnești și cu Laurian, «dăscălașul funcționar», venit aici poate pentrucă nu mai aflà pâne dincolo.

Astfel se isprăvì cel dintâiu răsboiu cu Ardelenii: pornit de Moldoveni dela vederi drepte, el se înrăise prin acele apucături de

(1) *Ibid.*, p. 359.
(2) *Ibid.*, p. 360.
(3) *Ibid.*, p. 361.

despreț boieresc față de «dăscălașul plătit», față de țăranul de sânge inferior, apucături cari constitue o pată în toată cultura noastră mai veche, dincoace de munți.

IV.

Dela 1859 înainte, în România unită, cu forme de Stat libere, Ardelenii începură a jucà un rol politic. Un Papiu Ilarian luă loc de frunte în lupta dintre partide, și fu cel dintâiu Român de dincolo căruia i se încredință un mandat de deputat și un portofoliu de ministru. Crescuți în școlile de drept din Italia, un om ca dânsul, ca Iosif Hodoș, ajunseră jurisconsulți capabili, și, împreună cu Papiu, încă mai de mult Bojincă urmase străinului Flechtenmacher în postul de știință, onoare și răspundere de jurisconsult al Moldovei. Administrația școlară găsì în acești oameni, formați în tradițiile severe, harnice și veghetoare ale biurocrației austriace, funcționari superiori deosebit de prețioși.

Dușmănia care și înainte de Unire începuse a se îndreptà, mai ales în Moldova lui Grigore Vodă Ghica, împotriva acestor intruși în dregătoriile cele mari cu lefi bune, se întețì tot mai mult. In București presa se ridică furioasă, la îndemnul lui Eliad, neîmpăcat în retragerea lui silită, după mari servicii culturale și greșeli politice și sociale aproape tot așà de mari, împotriva răilor Români cari ajută pe Austriaci și servesc propaganda catolică, împotriva agenților lacomi ai străinătății aplecate spre cucerirea noastră religioasă și politică. Lui Gheorghe Sion și foii sale «*Revista Carpaților*», care păstrase totdeauna legături peste munți, i-a revenit atunci misiunea onorabilă de a sta împotriva învrăjbitorilor pe cari motive personale meschine îi împiedecau de a vedeà marile interese ale neamului (1).

Intr'o societate de boieri, de boieriți și de oameni cari ar fi vrut să fie boieri și-și dădeau toate silințele pentru a fi ca dânșii în îmbrăcăminte, locuințe și petreceri, într'o lume în care presa liberală ascundeà lipsa sentimentului liberal și egalitar, Ardelenii reprezentau o varietate politică determinată. In cultură erau inovatori, radicali, revoluționari, așà cum sunt totdeauna raționaliștii, ideologii,

(1) V. *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea*, III, p. 288 și urm.

filozofii cari nu privesc lucrurile ce sunt, decât supt unghiul critic a ceeace trebue să fie. Credeau că se poate creà o limbă; cum s'ar fi putut ei oare îndoì că se poate fabricà după anume norme logice cari le păreau cu totul sigure, o societate? Se formaseră toți supt înrâurirea ideilor epocei lui Iosif al II-lea, Impăratul cugetător, arhitectul de construcții școlare, sociale și politice, și această notă sufletească au păstrat-o totdeauna.

Ca fii de țărani, simțind încă în ei durerea și indignarea generațiilor de iobagi, de șerbi ai pământului, de robi ai «domnului de Ungur», ai «jupânului sas», ai «tisturilor» și «diregătorilor» de toată treapta și de toată mâna, Ardelenii erau în politică de sigur, dacă nu sprijinitori inimoși ai țăranului, adus aici la cea din urmă treaptă de sărăcie, de ignoranță și înjosire materială și morală, cel puțin dușmani neîmpăcați ai acestui regim care cu libertatea formelor de Stat ascundeà sclăvia relațiilor economice, sociale și politice. Florian Aaron și Ion Maiorescu au spus-o în scrisorile lor intime către prietenii rămași acasă. Și de aceea deci acești ucenici ai Impăratului anti-clerical și anti-aristocratic, ai nivelatorului încoronat, au urît boierimea. O mai țineau de rău și pentru risipă, ca buni socotitori, păstrători și adăugitori ce sunt, și, ca buni soți și părinți de familie, o desprețuiau pentru facerea și desfacerea răpede a legăturilor familiare, pentru gloria aventurilor, pentru creșterea copiilor pe mâni de robi și simbriași. Fraza liberală venì acum la timp pentru a desăvârși cucerirea.

Aceasta aduse însă combaterea Ardelenilor ca liberali de ceilalți. Uitați-vă la Galuscus al lui Alecsandri. Nu mai e în rândul întâiu, cum pare, stricătorul de limbă, latinistul ridicol și inofensiv, frazorul solemn fără răspundere și fără importanță. E revoluționarul, turburătorul, care se îndreaptă spre țărani spre a-i momì și agità. Și de aceea trebue să fie înșelat, potrivit cu slăbiciunile lui, de aceea trebue să fie huiduit și izgonit, pentru ca ordinea de lucruri stabilită să fie răsbunată împotriva uneltirilor lui (1).

V.

Abià tăcuse ultimul ecou al acestor certe urîte, în cari nu mai erà vorba decât de locurile și onorurile pe cari și le disputau localnicii cu Ardelenii emigrați, și cultura ardeleană fu atacată din

(1) *Ibid.*, p. 321 și urm.

nou. Data aceasta de un fiu de Ardelean, crescut în Braşov, apoi în Berlin, şi de curând profesor şi îndrumător la Iaşi, d-l Titu Maiorescu.

D-l Maiorescu plecà dela teoriile sale cunoscute, cu privire la chemarea scrisului, care trebue să fie pe înţelesul oricui, formă simplă transparentă, stilistică şi ortografică, pentru idee. Găsià la Ardeleni ortografia lui Cipariu, vocabularul lui Laurian, gramatica viciată de influenţe ungureşti şi germane. Adecă la Ardelenii cari făceau literatura şi presa. D-l Maiorescu credeà cu dreptate că nici o provincie românească n'are dreptul de a se izolà, prin tradiţii locale, de mersul general al culturii româneşti. Şi astfel, a doua zi după ce enunţase păreri asupra ortografiei, deosebite de cele cipariene, dominatoare şi în cercurile filologice ale Academiei de curând întemeiate, d-sa începù în 1868, cu metoda d-sale obişnuită de a-şi alege exemple bătătoare la ochi şi de a le expune ridiculului, trăgând apoi implacabile concluzii, lupta împotriva «limbii române în jurnalele din Austria», ori a «stilului jurnaliştilor români din Transilvania, Bucovina şi Banat».

Lupta erà dusă în numele «spiritului propriu naţional» pentru a se pornì o «mişcare de reacţiune». Se ţineà seamă de «recunoştinţa ce se datoreşte acestor foi pentru serviciile aduse cauzei politice a Românilor austriaci», socotind însă că aceste servicii stau în cumpănă aproape, cu pagubele aduse prin stilul viciat culturii comune. Se exceptà Cipariu şi «limba curată» a publicaţiei sale de istorie şi filologie, «Archivul». Cât priveşte însă teoriile aceluiaş fruntaş ardelean, încercările lui de a da, fie şi pe baza cunoştinţei vechii literaturi, a vechilor texte, o altă limbă curată, o ortografie amintitoare de faze întrecute în vieaţa cuvintelor, nu se făceà deosebire între această «curiozitate literară fără valoare practică» şi aceea, cu altă formă, a lui Laurian, dominatorul filologic de dincoace de munţi.

Alături de această critică, un alt studiu al d-lui Maiorescu, despre şcoala ieşană a lui Bărnuţ, cuprindeà, nu numai critica filozofică, juridică şi istorică a uneia din operele marelui profesor, publicată de elevii săi, ce-i păstrau cu pietate amintirea, dar şi o judecată asupra mobilelor, caracterului şi tendinţelor acestei venerabile personalităţi politice şi culturale. Cuvinte aspre se rostiau despre acela care toată vieaţa sa fusese un model de iubire de neam, de moralitate, de idealism. Ele puteau jignì mai puternic în Iaşi, unde tribunul dela 1848 predicase crezul său de excluziv naţionalism roman şi păgân, dar aiurea, de unde venise Bărnuţ cu aceste idei, cari

răspundeau unor grozave nevoi de acolo, jignirea trebuià să fie mai adâncă. Și, dacă Bărnuț nu puteà răspunde, răspunse, pentru sine, Cipariu, dând expresie unui sentiment de o durere tot așà de legitimă și de comunicativă ca și acela pe care-l exprimase Bărnuț în clipa de luptă când în fața lui stăteà Kogălniceanu.

Erà deci aceeaș situație, și în ce privește motivele subsidiare, personale. O teorie dreaptă, o protestare în numele limbii firești, al bunului simț, al adevăratei culturi naționale unitare. Și din lumea noastră vioaie, spirituală, diplomatică, rafinată, întorsături de fraze cari dor și cuvinte iuți cari se înfig și fac să sângere. Iar, de dincolo, acelaș strigăt de durere. Nu răspundeà o idee altei idei, ci ființa morală întreagă a unui popor prigonit și fără noroc protestà pentru prea multă judecată și prea puțină iubire.

D-l Maiorescu a fost înainte de toate un învățător, un mare învățător, de logică și de măsură, de realitate. Vremea dascălilor ardeleni încetase atunci când dascălii de aici luau asupră-și, în vederile lor cari nu mai erau ale lui Laurian și Bărnuț, instrucția ca și educația publică.

Se poate zice chiar că trecuse vremea Ardelenilor emigrați aici. Acolo la dânșii erà tot mai multă nevoie de toate puterile intelectuale. Nouă ne trebuiau numai puterile lor economice: în negoț și industrie, în bancă și întreprinderi, în agricultură și crescătorie. Și în această privință Ardelenii și-au făcut datoria. Și de sigur și-ar fi făcut-o încă mai bine, dacă acești oameni bogați prin munca și economia lor ar fi păstrat cevà din spiritul idealist al fanaticilor ce ne veniau odinioară de peste munți. Ei ar fi atuncea, ceeace atât de rar se vede, în cele dintâi rânduri ale sprijinitorilor culturii naționale, între cei dintâi ctitori ai bisericilor și școlilor de acasă, între cei mai largi donatari ai instituțiilor de iubirea aproapelui și de lumină în această țară.

VI.

Până acum Ardelenii, cari avuseră o strălucită epocă de știință și cugetare cu tendințe menite a desmorțì și înălțà o nație întreagă, și cari puteau reclamà începuturile școlii românești, elementare și superioare, în toate Ținuturile, însemnaseră prea puțin pentru literatura propriu zisă. «Talent literar» aveà doar smeritul călugăraș Clain; Șincai cel aspru și logicianul liniștit Maior, prea puțin. Din generația următoare, Lazăr, care a scris acele adânci maxime și

acele scurte şi cuprinzătoare schiţe asupra anotimpurilor, ar fi putut da opere literare trainice. Dar la aceasta-i stăteà gândul? Aveà de mişcat, de sguduit şi mânat înainte neamul lui tot, şi nu de fermecat pe cei puţini înfăţişându-le în răgaz o carte pentru frumuseţea ce se ascunde într'însa! Ce bune povestiri am fi avut şi dela seninul Bariţ, tot aşà de vioiu, de cuminte, de şăgalnic uneori şi alteori de duios, ca şi Eliad însuş, de cât care aveà mai mult virtuţile provinciei sale: moralitate neprihănită, simţ pentru interesul public, sentiment religios, tendinţă către obiectivitatea dreaptă cu toţi! Dar nici acestuia nu-i ardeà de poveşti, când răsărise din lumea satelor străine de orice altă lumină a minţii decât vorbele, cetite şi înţelese mai bine ori mai rău, ale Scripturii. Odihna bătrâneţelor o aşteptà pentru opere de istorie cari spun cu demnitate şi răsunet despre lucrurile cele adevărate.

Când literatura nouă înflorì la noi, toţi Românii fură cuceriţi de dânsa. Şcoala lui Kogălniceanu şi lui Alecsandri aduceà inspiraţie populară, critică liberă a împrejurărilor zilei, luptă pentru o nouă vieaţă naţională, sinceritate în simţire, măsură în idee, îngrijire şi transparenţă desăvârşită în formă. A imità bine aceste modèle venite din Moldova însemnà o emulaţie, iar nu o repetare, prelungirea tot mai strânsă în ecou a cuvintelor odată rostite. Pentru aceasta ar fi trebuit însă ca Românii de peste hotarele Principatelor să se poată desbărà de un servilism intelectual cu care-i deprinsese şcoala străină pe care o urmaseră, precum până la o anume vârstă orice şcoală străină creşte suflete servile, cari nu se vor ridicà niciodată spre neatârnare şi mândrie. E însă foarte greu ca un popor îndepărtat de el însuş, în cugetare şi simţire, să se întoarcă înapoi la izvorul veşnic al apelor vii. Deci dela Mureşianu până la Ioan Lăpĕdatu literatura românească de dincolo n'a avut nici o valoare de originalitate, înfăţişând numai, în reprezentanţii ei vrednici de lauda d-lui Maiorescu însuş, oameni stimabili, cari păstrau, împotriva rătăcirilor, unitatea culturală a naţiei.

Faţă de aceşti scriitori, atitudinea cercurilor noastre literare erà prea puţin plină de recunoaştere. Cine greşià prin germanisme ori şi ungurisme, prin construcţia stilistică greoaie a unor oameni cari n'au o vieaţă publică proprie, în care zilnic să se elaboreze, prin graiu şi scris, formulele scurte necesare pentru enunţările abstracte obişnuite, cine, în fierbinţeala unei grele lupte împotriva unei continue exagerări din partea duşmanilor, cei mai împeliţaţi şovinişti din lume, alunecà şi el la o notă mai tare, erà tras la răspundere

în numele bunului stil şi al bunului simţ, lucruri cari n'au fost niciodată capabile de o definiţie, şi încă mai puţin de o reţetă aplicabilă. Uneori osânda o pronunţă şi câte unul care, ca Gheorghe Sion, erà cântărit apoi şi el în cumpăna unor zei încă mai nemilostivi. Dar bieţii ucenici de dincolo ai literaturii noastre de aici urmau şi mai departe, după un neînvins şi fericit instinct, fără cumpărători, fără critici, fără public, fără încurajare.

Ce puteam dorì mai mult, erà o *literatură ardeleană proprie, în formă general românească şi cu inspiraţie pronunţat locală.* Aşà se îmbogăţesc şi câştigă un necontenit interes literaturile cele mari în cari, oricât de departe ar fi mers perfecţia formală a manufacturii dibace, nimic nu e salutat cu un mai sincer entuziasm decât o nouă revelaţie de sinceritate, dela un om izolat, dela un Ţinut răsleţ.

Pe când d-l Maiorescu critică şi erà criticat, Alexandru Odobescu călătorià în Ardeal şi se întorceà de acolo cu o adâncă admiraţie pentru solidaritatea, onestitatea, pentru măreţia liniştită în lupta ce se duceà, zi de zi, cu orice jertfă, pentru păstrarea mai departe a unui neam nenorocit: gramaticile şi tratatele de logică nu se ieau bucuros în călătorie, şi astfel sufletul impresionabil al acestui ales artist putù primì liber neştearsa întipărire a scenelor de activitate culturală idealistă, fără lefuri, diurne şi onoruri, la cari-i fu dat să iea parte. In acelaş timp, în acei ultimi ani de absolutism austriac în Ardeal, în acei dintâi ani de înrâurire culturală germană la noi, Viena studioasă ajunse un centru pentru toţi Românii, şi astfel, dacă un Eminescu, Moldovean trecut prin Cernăuţi şi Blaj, aduse în ţară o parte din vocabulariul şi sintaxa Ardelenilor şi Bucovinenilor, în schimb Ardeleni ca I. Slavici, Bucovineni ca d-l coleg Stefanelli căpătau pentru toată vieaţa, cetind cu plăcere «Convorbirile» neiertătoare pentru slăbiciuni, simţul felului bun cum trebue să se scrie limba tuturora.

VII.

D-lui I. Slavici îi va rămâneà marele merit de a fi fost cel dintâiu scriitor specific ardelean. A fost aşà în alegerea subiectelor sale, de acolo dintre Ungureni având ca vecini Unguri şi Şvabi, în simpatia sa excluzivă pentru săteni, popi şi meşteri, în psihologia aceea a oamenilor

cu sufletul închis și fața aspră, cu gândul încet și voința de fier, stânci tari din cari însă anumite lovituri fac să țâșnească minunate izvoare, de cari nu e în stare pământul cel mai plin de brazde verzi și mai înflorit cu flori felurite, și chiar în sintaxa absolut populară, fără vreo urmă de canoane latine și de zorzoane franceze moderne, în vocabularul acela care dă cuvinte nouă: unele pe jumătate înțelese aici, celelalte cu totul neobicinuite, dar având și ele dreptul de a trăi ca și idea ce o înfățișează, ca și nuanța nouă, cuprinsă în ele, a unei idei familiare.

Astfel de nuvele nu puteau fi primite fără împotrivire într'o lume care erà deprinsă cu durerile eroinelor elegante pierdute în visări sublime, cu beția amorurilor nelegiuite, cu libertatea mai presus de orice morală publică, de orice concepție sănătoasă a vieții, a patimilor deslănțuite, cu afirmarea unui estetism care piere de langoarea lui Narcis oglindindu-și frumusețea în tristele ape moarte ale codrului pustiu. Pe criticii bucureșteni îi strângeà de gât această vulgaritate, care n'aveà măcar, ca în povestirile veneratului nostru coleg Gane, broboada trandafirie a idealismului unui Alecsandri. «Literatură de rândași» erà gata să strige cenaculul literar nobil al școlii lui Mihail Zamfirescu, care satirizà în versuri și proză «Muza dela Borta-Rece». Și să ferească Dumnezeu pe oricine de excesele eleganței care se revoltă împotriva trivialității!

Peste câțivà ani erà să înceapă în Ardeal o grea luptă politică, în care mult timp au fost prinse toate energiile. Nu erà prin anii 1880 ceasul poeților. Și tocmai atunci Ținuturile bistrițene, așà de străine totdeauna de orice influență culturală a neamurilor conlocuitoare, dădeau pe Gheorghe Coșbuc. Erà un cetitor plin de răbdare și înțelegere al literaturii clasice germane și a altor literaturii cu caracter clasic. O astfel de pregătire nu puteà să dea un cântăreț naiv repetând refrenuri culese la țară. Meșter al versului, virtuoz al rimei, imitator al paginilor cari-i plăcuseră mai mult, el ne-a dat atâtea bucăți cari vor trăi cât și limba noastră. Le cetim și le recetim, admirând soliditatea facturii și vioiciunea sprintenă a versului șerpuitor.

Dar cine va scrie istoria literară a acestor ani nu se va oprì atâta asupra acestei părți din opera lui Coșbuc. El va vorbì însă cu deosebită atenție de acea «*Nuntă a Zamfirei*» care izbutià în chip fericit să amestece motivele vieții românești de astăzi cu icoanele înviate ale străvechilor basme. Va căutà și mai departe în

acea întrețesare de curente, venite din multe părți și lăsate să se piardă în voie, curentul de originalitate ardeleană.

Ii va păreà rău că a rămas totdeauna prea supțire și că s'a pierdut prea repede. Dar, când va fi să caute motivul, el nu face vinovat pe poetul însuș, fire sensibilă și supusă influențeler mediului, ci însăș această societate de aici în care, pentru liniștea sa, a fost silit a se refugià și care, nevoindu-l cum erà, i-a cerut să fie ca noi și prin aceasta l-a înnăbușit supt greoaiele coroane funebre ale însărcinărilor oficiale, pe când el aveà nevoie, pentru a trăì cum îl lăsase firea, de aerul liber, blând, cald, luminos al simpatiei unei societăți întregi, a unei societăți de Români solidari, și nu de bogați, de intelectuali înstrăinați și de țărani fără simț pentru astfel de lucruri.

Trebuì să treacă apoi multă vreme, trebuì ca împrejurările politice din Ardeal să se schimbe, pentru ca o nouă generație ardeleană să readucă în literatura noastră nota specific ardeleană, și, aceasta în momentul când covârșirea oricărei originalități de imitația fără critică și adoptare a formei celei mai recente și senzaționale a literaturii parisiene făceà mai necesară această înnoire.

Doi scriitori ardeleni stau astăzi în fruntea literaturii tinere de acolo : d-nii Octavian Goga și Ioan Agârbiceanu. Amândoi au adus dela început o notă nouă, sinceră și simpatică. Multe elemente din operele lor sunt comune, și istoricul ca și criticul drept recunoaște cu plăcere respectul față de tradiția națională și religioasă, simțirea pentru scopurile cele mari ale ființei neamului nostru și mai ales — ceeace va face totdeauna cinstea amândorora, când, pentru ce e *autentic* și bun în scrisul lor, se va rostì judecata definitivă, — o adâncă iubire pentru cei mici și săraci, pentru cei muncitori și nerăsplătiți, pentru aceia prin cari se ține lumea de sus, unde trebue să fie totdeauna și gânduri de recunoștință față de dânșii.

In acest sens s'a desfășurat până la un punct poezia unuia și până astăzi talentul de povestitor al celuilalt. Nota națională, socială, țărănească, patriarhală a unuia și a celuilalt se află și la înaintașul lor d-l Slavici, cu un caracter de reținere discretă impus de mediul literar în care a trăit. Ea corespunde cu toate condițiile de vieață din acel mare Ținut romănesc în care lege, nație sunt tot una cu cel mai credincios sprijinitor și apărător al tuturora, afară de țărani neaflându-se decât fii buni de țărani, cari păstrează su-

fletul de acasă, şi fii răi de ţărani, cari alimentează rangurile despreţuite ale renegaţilor şi snobilor de avere, de situaţie, de inteligenţă şi talent.

In simplicitatea aparentă a d-lui Goga e mai multă artă decât în cele mai pompoase tirade; ani de zile a fost strâns materialul poetic, prelucrat răbdător şi dat la lumină în acea formă definitivă. Spiritul care a produs cântecele dela ţară din volumul ce s'a răspândit aşà de repede în tot cuprinsul românesc, nu e al unui băiat de ţară care nu ştie decât ce a lăsat în urmă; dar cetiri îndelungate şi felurite nu-l putuseră încredinţă că trebue să arunce bulzul de aur curat pe care-l aduceà de acasă pentru cel mai modern juvaier de calitate inferioară şi de gust dubios. Dăscăliţa de sat, bietul lăutar ţigan căruia i se dă porecla, şi alte înfăţişări ale celei mai smerite, dar şi ale celei mai răspândite şi adevărate vieţi a Românilor de peste munţi nu pot jignì nici cel mai ales gust, căci ceeace e trivial în literatură nu e niciodată calitatea socială, ocupaţia, rangul, numele eroilor, ci numai situaţia în care se înfăţişează şi felul cum e redată această situaţie.

Napoleon însuş poate fi astfel mai trivial la cel mai sonor şi gătit panegirist al lui decât leprosul din Aosta în paginele de milă ale lui Xavier de Maistre.

Altfel literatura rusească modernă, prin care s'a înnoit, se poate zice, simţirea lumii, literatura şerbilor lui Turgheniev, a osândiţilor lui Tolstoi şi Dostoievschi, a sufletelor simple din operele din urmă ale marelui cugetător creştin înaintea căruia se închină Rusia întreagă tocmai când arătà nobleţa şi bunătatea, iertarea şi puterea de jertfă ce se ascund în cei din urmă dintre cei mai de rând pentru a se vădì apoi în anume clipe de lumină, n'ar aveà nici o raţiune de a fi, şi un popor de atâtea zeci de milioane ar trebuì să ardă operele cari-i fac mai mare cinste decât toate răsboaiele, biruitoare şi pierdute, laolaltă, pentru a da creşterea şi mângâierea lui în seama unei cete de traducători, adaptatori şi imitatori.

Cât priveşte pe d-l Agârbiceanu, acesta e de sigur un scriitor fără artificii. Dar artificiile nu sunt arta. *Ele* se caută şi nu se găsesc totdeauna de întâia calitate, *ea* rezultă din acţiunea firească, uneori fără conştiinţă chiar, a sufletelor cari cuprind în ele acest rar şi minunat dar, alcătuit în mare parte din adevăr şi bunătate. La preotul de sat din Ardeal, al cărui nume, lăudat în Academia noastră astăzi întâia oară, a mai fost auzit aici, nu e nici o expresie, nici o formulă smulsă de dorinţa de a face efect, nu e nici o frază în

care să se simtă mulțumirea de sine a omului care socoate că a câștigat o plăcere mai mult pentru omenire. Scriitorul dispare cu totul: nu pentrucă n'ar puteà să fie văzut, ci fiindcă, sfios ca un țăran și smerit ca un creștin, el se retrage, el nu crede că e de nevoie și i-ar păreà rău să fie chemat. Și atunci ca dela sine vin înaintea noastră bătrânii cari se iubesc în vechea casă a fericirii lor îndelungate, văduvele cari plâng pe urma vacii pierite ca pe urma unui prieten, și până și cerșetorii cari cad la un colț de drum, vagabonzii cari, primiți supt un acoperământ, aduc cu ei binecuvântarea și lasă un gol mai mai mare în cercul lor decât un stăpânitor care se duce. Acestea ni le spune părintele din câte le știe; nu ni le spune ca să arăte că a făcut lucru mare și nici ca să ne îndemne la o lacrimă pentru această modestă, dar adâncă suferință, și, dacă plângem, nu e vina Sfinției Sale.

E această literatură «poporanistă»? Acest termen aparține politicei, și ne vine din Rusia, însemnând grijă de «poporul» de orice nație, de «norodul» umil și sărac, din punctul de vedere creștin, din cel umanitar și socialist. Țăranul de aici dela noi, care s'a oglindit așà de bine în opera unui I. Ciocârlan și C. Sandu-Aldea și într'o atât de superioară lumină poetică în opera mai veche a lui Delavrancea, are azi căinători și bocitori poporaniști cari scormonesc, întrețin și ațâță spiritul urii. A se aplicà acest termin literaturii tinere din Ardeal e nedrept: vieața lor politică e alta, și, dacă, în ultima-i fază, d-l Goga a trecut la pretenția revoluționară și socialistă, părăsind genul în care a fost fericit și, cu muncă și sinceritate, poate fi mare, «poporanismul» de aici l-a făcut astfel, în paguba poeziei. «Poporană» însă va rămâneà literatura Ardelenilor câtă vreme se va păstrà, fie și în ciuda noastră, bunul lor simț, care e una din cele mai mari însușiri ale acelei țărănimi românești de peste munte, ca și a țărănimii noastre în de obște.

Și noi trebue să ne bucurăm de aceasta, pentru valoarea scrisului românesc. Iar Academia, lăudând și încurajând mai presus de toate orice manifestare de talent ce se ivește în celelalte provincii românești, ar face încă prea puțin pentru cât jertfesc oamenii aceia țiind împotriva oricui, cu eroică îndărătnicie, un steag cultural care e și al nostru.

MUNȚII TĂMAȘ ȘI TĂMĂȘEL

DE

IOAN PUȘCARIU
Membru al Academiei Române.

Ședința dela 6 Maiu 1911.

O grupă de munți la frontiera țerii, cari despart Transilvania de România pe la coastele Pietrei-Craiului spre apus (2.241 m.), dintre cari unul numit *Tămașul Mare* inclinează spre Dâmbovița pe hotarul Rucărului, altul *Tămașul Mic*—numit Tămășel—e aplecat spre râul Bârsei către Zernești. De aci începe suișul pe plaiul Foii prin păduri umbroase până în vârful Tămașului (ca 1.900 m.), pe unde se întind pășuni grase, pe cari le folosiau mai cu seamă Mocanii din Bran, Zernești, Poiana Mărului, etc., cu târlele lor numeroase de oi pentru văratec, ai căror ciobani se luptau cu vulturii răpitori de miei, iar pentru iernat scoborau pe valea Dâmboviței spre Rucăr până în bălțile Dunărei, unde aveau a se luptà cu inundările și cu haitele lupilor din Bărăgan și Dobrogea. Dar toate acestea, de când cu noua convenție, au încetat cu totul spre paguba nu numai a crescătorilor de vite, ci și a proprietarilor de munți.

Insă scopul acestui discurs nu e de a face o descriere orografică a munților din chestiune, ci tinde mai vârtos a aduce acești munți în legătură cu unele reminiscențe istorice, ce cred că n'ar fi de prisos a le împrospătà în memoria istoriografilor noștri, și a le întregì cu unele documente până acum puțin cunoscute.

La anul 1527, *feria tertia in festo visitationis Beatissimae virginis Mariae,* ținându-se în orașul Făgăraș scaun judiciar al districtului, asistat de doisprezece boieri jurați, sub prezidiul Castelanilor Castrului Făgăraș Nicolae și Laurențiu de Thomor, s'a înfățișat înaintea lor Ladislau, fiul răposatului Coman Churila, boier din Grid,

cu rugarea ca să i se dea litere privilegiale despre toate moșiile boieronatului său moștenite și cumpărate în Grid și învecinatele sate Perșani, Părău și Veneția, dimpreună cu munții *Tămaș și Tămășel.*

Literele ce le-a căpătat suplicantul Ladislau, nobil de Grid, dela tribunalul Făgărașului, pe pergament, le-a prezentat apoi la anul 1535 lui Stefan Mailat *liber dominus terrae Fogaras, vaivoda Transilvaniae et Siculorum Comes,* pentru confirmare, ceeace s'a și efectuat prin diploma pergamentală dată în Făgăraș, *feria secunda proxima ante festum exaltationis St. Crucis,* anul 1535.

La anul 1750, *die quinta mensis juny,* succesorii lui Ladislau Boer, anume boierii Popa Sztan Latzku, Latzku Latzku, Popa Bucur Latzku, Vasilie Latzku și Sztan Latzku (diminutiv din Ladislau) au cerut și au primit dela Tabula regia judiciară din Maros-Vásárhely un transumt autentic, ce cuprinde ambele diplome sus amintite în întreaga lor extensiune.

Toate aceste documente se păstrează în arhiva boierilor din Grid sub privigherea conservatorului de documente ales dintre ei, care le păzește într'o ladă ferecată și încuiată, atât cele originale cât și în diferite còpii ce au fost produse în procesele cele multe producționate ale boierilor, din cari ei au ieșit tot învingători.

Deoarece cele două diplome din anul 1527 și 1535, pe pergament, sunt în câtvà prin vechime deteriorate și greu de descifrat, dar altcum cuprinse în extens în transumtul din anul 1780, pe care l-am copiat cu mâna mea proprie, reproducem pe acesta în Anexă în copie fidelă, la care mai adaogem următoarele observări:

După ce din diplomele citate reiese, că munții Tămaș și Tămășel au fost în stăpânirea boierilor din Grid, un sat în Țara Făgărașului, depărtat cu vreo cincizeci de kilometri dela numiții munți, cu cari nu stă în nici o conexiune teritorială, vine întrebarea: cum au putut acei Gridani din Transivania să stăpânească imobile pe teritoriul Rucărului în România?

Ca să putem mai cu temeiu deslegà această chestiune, trebue să luăm refugiu la referințele publice și private din timpurile mai vechi.

Se știe adecă, că imperiul bulgaro-român al Asanilor se întindeà peste ținuturile din dreapta și stânga Dunărei, și că cu devalvarea acestui imperiu, provinciile limitrofe, mai cu seamă cele dela nordul Dunărei, deveniseră obiect de controverse între regii Ungariei și voevozii români învecinați.

Aspirațiunile regilor ungari asupra teritoriilor bulgaro-române datează, mai cu seamă, de când regele Bela IV, în anul 1233, și-a

însuşit titlul de rege al Bulgariei şi al Cumaniei, şi de când Papa Grigorie IX, pe la anul 1238, a provocat pe regele Bela IV să extermineze pe schimatici şi să le ocupe ţerile, la ceeace însă l-a împiedicat năvălirea Tătarilor din anul 1241.

După încetarea invaziunii tătare, regele Bela IV, la anul 1247, donează ordinului Ioaniţilor Ţara Severinului până la Olt, afară de Ţara Lotrului, ce o lasă Olahilor, şi peste Olt toată Cumania, afară de ţara lui Seneslau Vaivoda Olahilor, stipulând că ordinul acesta al Ioaniţilor să convertească pe locuitori la catolicism, ceeace însă nu s'a făcut.

Tot din cauze proselitistice şi de ocupaţiuni, a pornit şi regele Carol Robert, la anul 1330, răsboiu asupra lui Basarab Vodă, dar a fost total nimicit la izvoarele Argeşului, iar regele Ludovic pe la anul 1365, voind pentru aceasta a se răsbună asupra lui Vladislau Vodă, a trecut mai întâiu Dunărea în Bulgaria, unde a prins pe Ţarul Stracimir dela Vidin, dimpreună cu soţia acestuia, sora lui Vladislau Vodă, cu intenţiune ca să treacă cu răsboiul Dunărea îndărăt şi să atace şi pe Ladislau Vodă, ceeace însă s'a amânat până în anul 1369.

Intr'aceea, intrând între beligeranţi un fel de armistiţiu cu negocieri de pace, Vladislau Vodă, ca să scape pe cumnatu-său şi pe sora sa din captivitate, recunoaşte suzeranitatea regelui Ludovic şi el iea, din graţia regelui, titlul de Duce al Făgăraşului şi Almaşului, precum şi de Ban al Severinului, ceeace se constată din diplomele lui Vladislau din anul 1368, 1369 şi 1372 (Hurmuz. I, pag. 144, 148, 198).

Cu toate acestea, o pace definitivă între Ludovic şi Vladislau nu s'a încheiat până la anul 1369, când, după căderea armatei regale, condusă de voevodul Ardealului Nicolae, în contra Castelanului de Dâmboviţa Dragomir, comandantul armatei lui Vladislau în bătaia dela izvoarele Ialomiţei şi Dâmboviţei aproape de Bran, regele Ludovic se văzù nevoit a liberà pe ţarul Stracimir şi pe soţia lui, şi a-l restituì în stăpânirea Vidinului.

N'avem actul în scris al păcii, nici din anul 1365 şi nici din anul 1369. Să admitem părerea unora, ce nu reiese nici din diplomele lui Vladislau din anii 1368, 1369 şi 1372, nici din alte documente, că Ludovic ar fi creat ducatele Făgăraş şi Amlaş şi le-ar fi cedat ca feud vasalului său Vladislau în schimb pentru a recunoaşte suzeranitatea ungară.

Tot ce se poate deduce din diplomele citate, în cel mai admisibil

*

caz nu poate să fie alta, decât recunoaşterea posesiunii factice a voevodului transalpin Vladislau peste Ţara Făgăraşului, şi a aspiraţiunilor de suzeranitate a regilor Ungariei.

Stăpânirea factică a ţerii Făgăraşului prin voevozii transalpini datează încă din timpurile — cum zice documentul din anul 1231 — *a temporibus jam, quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum existisse fertur* — (Hurm. I, pag. 120), — am puteà zice: de când după retragerea legiunilor lui Aurelian din Dacia Traiană, provinciile părăsite se constituiră autonom.

Continuitatea acestei stăpâniri n'a putut fi în esenţă alterată prin aspiraţiunile şi ocupările trecătoare ale diferiţilor pretendenţi, şi nici actele dela anul 1231, din timpul lui Andreiu II şi dela 1291 de sub Andreiu III, ca unele ce nu s'au făcut la faţa locului, nu pot dovedì o stăpânire imediată şi permanentă a acestora în Făgăraş. Chiar şi Vladislau Vodă, încă înainte a fi devenit Domn al Transalpinei şi Duce de Făgăraş, trimis de tatăl său Alexandru Vodă, a stăpânit Făgăraşul (1352, vezi *Negru Vodă* de Hasdeu, pag. 272).

Ţara Făgăraşului, *terra Blacorum de Fugros,* — totdeauna a avut administraţiunea sa autonomă — *juxta ritum et veterem hujus terrae Fogarasiensis consvetudinem* (v. diploma lui Bogdan de Argeş, 1596), ce o exersau 12 boieri juraţi aleşi prin Universitatea lor, al căror cap se numià *Domnul.* — Insuş Vodă Mircea cel Mare la anul 1392, şi Ştefan Mailat la anul 1535 se numiau pe sine: *Perpetuus Dominus terrae Fagaras.* (Hurm. II, p, 341 şi Anexa).

Titulatura de Duce, introdusă de Vladislau Vodă (1365—1372), pe care au mai purtat-o încă vreo câţivà succesori ai lui în domnie, precum Mircea I la anul 1391, Dan II 1416, Vlad II 1432, etc., dar fără adausul: *et regie Maiestatis gracia,* — a încetat cu întroducerea Căpitanilor supremi prin guberoatorul Ardealului Bornemisa sub regele Vladislau II. — Ultimul pretendent al Ducatului Făgăraş, etc. — dar fără succes — a fost Radu IV la anul 1503 (Hurm. II, 509). De acì încolo intră stăpânirea imediată a Ungariei. De aceea cu tot dreptul zic istoricii Timon, Benkö ş. a., că influenţa domnilor transalpini ca duci ai Făgăraşului a durat până în secol. XVI).

Analog cu Ducatul Făgăraşului stă treaba şi cu Ducatul Amlaşului = Omlasch, al cărui teritoriu între ţara Fagaraşului şi a Haţegului, înainte de colonizarea Saşilor în secol. XII se întindeà până la Mureş şi peste Târnave până la Olt.—Coloniştii saşi nu putură ocupà întreg acest teritoriu, *quia loca ea non erant penitus deserta* —

zice Benkö (în *Transilv. Spec.)* şi — *Ein desertum schlieszt nicht gerade alle Bewohner aus* (J. K. Schuller, *Siebenb. Geschichte,* I, 79), ci mai rămaseră în vechea posesiune a autohtonilor Români unele enclave, ce compuneau mai târziu comitatul Albei superioare, şi districtele române pe sub Carpaţi, pe cari se întreceau particularii protegiaţi să le ocupe. — După năvălirea Tatarilor sub conducătorul Orda, care se ciocnì pe la Turnu-roşu cu Basarab-Ban (1241), şi după arderea mânăstirii Tălmaciului, şi refugiul comitelui Conrad, care cuprinsese terenul pe Olt până în Loiştea Lotrioarei, regiunile acestea fiind tare devastate, le-a cuprins Vladislau Vodă, şi după delimitarea lor din anul 1366, le-a plantat, pe unde lipsiau, cu colonii nouă, numindu-se pe sine *Dux novae plantationis*, un termin ce se aflà numai odată în diploma din anul 1372, schimbat mai târziu în Dux de Omlaş. — Iată aşà dar originea şi a Ducatului de Amlaş.

Deşì Ducii de Amlaş ţineau câtăvà vreme vicevoevozi în Săliste, aproape de castelul Amlaş — acum în ruine — totuş neputându-se susţineà, satele ţinătoare de acest Ducat se încorporară la jurisdicţiunile săseşti din vecinătate sub numirea de districtele Săliste şi Tălmaciu, din cari o parte trecù sub graniţa militară a regimentului român din Orlat.

In fine şi Banatul Severinului, în titulatura lui Vladislau Vodă din diplomele anilor 1368, 1369 şi 1372, încă a fost multă vreme obiect de controversă între regii Ungariei şi voivozii români, până ce se despărţi în Banatul Timişoarei sub Ungaria şi Banatul Craiovei sub România, cari având fiecare istoria sa aparte, noi cu ocaziunea aceasta trecând peste Cnezii bănăţeni, ne întoarcem de unde am pornit, la boierii făgărăşeni din Grid.

Din cele expuse se poate deduce, că un timp îndelungat Ţara Făgăraşului a fost stăpânită de Domni transalpini, ca Duci ai Făgăraşului, pe când între Făgăraş şi România Transalpină nu existau graniţe despărţitoare, prin urmare şi boierii din Grid puteau fără de nici o piedică stăpânì munţii Tămaşului de pe hotarul Rucărului. Supoziţiunea aceasta se sprijineşte şi prin coincidenţa celor cuprinse în diploma anexată din anul 1527, cumcă munţii Tămaş şi Tămaşel mai înainte s'au ţinut de boieronatul vecin al Veneţiei, în combinaţiune cu inscripţiunea monestică publicată în discursul meu de recepţiune despre *Ugrinus* (Anal. Acad. 1901, No. XXIII), după care boieronatul din Veneţia a fost al lui Gregorius Venetus, tezaurariul lui Negru Vodă. — Despărţirea Tămaşului mare de cel mic, şi pier-

derea lor din partea Gridanilor s'a putut întâmplà mai cu seamă în urma tractatelor de pace din Carlovitz, 1699, din Passarovitz, 1718, şi din Belgrad, 1735, prin cari se hotărăşte că hotarele despărţitoare între Transilvania şi provinciile române Valahia şi Moldova se formează prin muchia munţilor Carpaţi. In special instrumentul de reambulaţiune a fruntariilor dintre Transilvania şi Valahia, de dato Focşani, 28 August 1792, — purcezând dela apus spre răsărit, dispune în privinţa Tămaşului Mare şi a Tămaşului Mic următoarele: *Von hier* (Fântâna Roncii) *über den Gipfel Lerescul, und immer auf dessen Gipfel hinauf bis fasetu Kapri* (făgetul Caprei) *weither hinauf auf den Rücken bis auf Gipfel Tamaschului Mare über die Spitze Tamaschu Mic, und über den Gipfel Piatra lui Krai,* etc. (v. *Acte şi Documente* de D. A. Sturdza, Bucureşti 1888, Vol. I, pag. 88).

ANEXĂ.

Transumtul Tablei regeşti din Maros-Vásárhely, dat în 5 Iunie 1758, despre documentele privilegiale ale boierilor din Grid.

Nos Maria Theresia Divina favente Clementia Romanorum Imperatrix, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque Regina, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, haereditaria Princeps Transylvaniae, Comes Tyrolis et Siculorum. Damus pro memoria per praesentes quibus expedit Universis et singulis, Quod Nobis die quinta mensis Iuni Anni . . . . Milesimi septingentesimi quinquagesimi octavi stante videlicet Termino Celebrationis et cursus Judiciorum Tabulae Nostrae Regiae in Trannia et Partibus eidem reincorporatis Judiciariae juxta Caesareo Regio Principalem e consensu universorum statuum et ordinum antelati haereditari Nobis Tranniae Principatus Partiumque eidem reincorporatarum factam ordinationem per distinctos periodos continuae pro hac vero vice ex mandato Nostro Caesareo Regio Pepli desuper novissime emanato in supplementum Periodi a festo S. Martini Episcopi ad quartam usque Dominicam Adventus durare solitae propter extensionem proxime evolutae Dietae ex Cumulatione publicor. Dietalium negotior. interventam in tractatione Iuridic. Continuari impeditae a feria proxima post Dominicam Stae Trinitatis ad Dominicam usque Sextam ejusdem Stae Trinitatis in Libera Regiaq. Civitate Nra Marus Vásárhely durante, ad quam ut pote Tabulam Nram Ream Iudriam causae fidelium Nror. Regnicolar. Tranniae et Partium eidem incorporatar, e publica et aprobata eorumd. consvetudine tam per formam Brevium Iudicior. quam etiam longae litis processu determinari et adjudicari solitae. (: exceptis nonnisi Diaetalibus:) universae generaliter fuerant prorogatae, una cum Fidelibus Nostris Nobis Dilectis, spectabilibus, Magnificis, generosis item et Egregiis: Comite Samuele Bethlen de Iktar praefatae Tabulae Nostrae Regiae Iudriae Assore Primario pro tunc in Iudiciis in persona Nostra Praeside interimali, Magtris Nris protonotar. ac Juratis ejusd. Tabulae Nrae Assoribus, pro faciendo Causantib. judicio moderativo in eadem Tabula Nra Iudria pro tribunali sedentib. et constitutis, facta primum prae partibus litigantium, uti moris est et consvetudinis

receptae per Nobilem Iosephum Nagy praefatae Tabulae Nrae Regiae Iudriae scribam ac jurat. Notarium proclam. strenui Boerones Popa Stan Latzku, Latzku Latzku, Popa Bukur Latzku, Vasilia Latzku, et Stants Latzku de Grid, exhibuerunt et praesentarunt Nobis Literas quasdam boeronatus confirmationales Stephani quondam Maylad Liberi Domini Terrae Fogaras, Voivodae Tranniae et Siculor. Comitis, feria secunda proxima ante festum Exaltationis Sanctae Crucis Anno Dni Millmo Quinctmo Trigesimo Quinto pro parte Nobilis agilis olim Ladislai de Grid in Fogaras sub pendenti ejusd. Vaivodae sigillo confectas et emanatas, petentes Nos debita cum instantia humillime, quatenus easdem transumi et trascribi praesentibusq. Liris Nris patentibus verbotenus inseri et inscribi facientes eisdem pro futura Cautela necessarias sub Sigillo Nro judiçiali et authentico extradari et emanari facere dignaremur. Quarum quidem Literarum tenor et verbalis continentia sequitur in haec verba:

Nos Stephanus Maylad Liber Dominus Terrae Fogaras, Wajwoda Transnus et Siculor. Comes etc. Memoriae commandamus tenore psen. significan. quibus expedit universis: Quod Nobilis et Agilis Ladislaus de Grid . . . . exhibuit nobis et notavit quasdam Lras Privilegiales Egregior. Nicolai et Lauren. de Thomor tunc Castellanor. Castri hujus nostri Fogaras in pergameno privilegialiter confectas et emanat. sigilloq. ipsor. quo utenbantur communitas, supplicantq. Nobis ut easd. Lras ipsor. Egregior. Nicolai et Laurentii de Thomor, et omnia in eis contenta, rata, grata et accepta haberemus et Lris Nris Privilegialibus verbotenus inseri faceremus pro Boeronatus sui innovation. perpetuo valitur. confirmare dignaremur. Quar. quidem Lrar. tenor talis est:

Nos Nicolaus et Laurentius de Thomor Castellani Castri Fagaras etc. Damus pro memor. quod cum Nos feria tertia in festo visitationis Btmae Virginis Mariae in Opido Fogaras una cum duodecim Juratis Boyaronibus sedis nrae Judiciarae coassessoribus more huius Districtus pro audiend. Causis pro tribunali consedissemur, Agilis Ladislaus Boyaro de Grid filius quondam Koman Churylla Boyaronis de Gryd eadem in nram assurgens prutiam debita cum instan. supplicavit: Quatenus de et super unvsis Bonis et haereditatibus ejusd. aviticis, paternis, ac per eundem labori b. expensis, ac servitiis part. et invent. Lraria instrumenta ac Lras privilegialit. confectas dari ac conced. dignaremur. Idem autem Ladislaus de Gryd testatus est in praedicta possesione Gryd sextam partem Boyaronatus eiusdem possessionis Gryd ab avis sibi et filiis suis condescensam fore aliam autem partem sextam Boyaronatus eiusdem possessionis Gryd Koman Csurilla genitor suus a Lud. Boyarone de Gryd fratre videlicet ejusdem carnali emit per duos Boves, florenos duos, et duas apes, — verum idem Koman Churilla Ladislai

prenotati pater una cum Opreziche frtre suo carnali similiter boyarone de Gryd a Myhancha et fratribus suis boyaronibus de Also-Venitze emit mediam partem istius boyaronatus ejusdem possessionis Gryd pro arietibus septuaginta et uno equo . . . Cujus partis mediae dimidia pars eid. Ladislao provenit, pars autem media provenit Zygeche filio ipsius Oprezicbe una cum frtbus suis. Haec autem emta una cum Alpibus *Thamas et Thamassel* vocatis. Itaq. idem Ladislaus de Gryd in eadem possessione se habere testatum tres partes et mediam unius sextae partis Boyaronatus ejusd. Possessionis. Duae autem partes et mediam sextae partis habet Zygeche praescriptus filius ejusdem Opreziche Boyaronis de eadem Gryd una cum fratribus suis. Proinde idemq. memoratus Coman Csurilla pater videlicet ejusd. Ladislai de Gryd in Possessione Porro sextam partem Boyaronatus eiusdem Porro a Volkul Boyarone de eadem Porro emit flor. decem et Octo. Iterum Roman Churilla in eadem possessione Porro a Nan Boyarone de Porro emit tertiam partem sextae partis Boyaronatus ejusdem pro flor. Octo. Item idem Ladislaus de Gryd in poss. Persan a Petro Hancha et Bib ac filiis eor. Boyaronatus vdcet de eadem Persan emit tertiam partem Boyaronatus integri pro flor. tredecim et duobus bobus. It. in ead. possessione Persan sextam partem duorum partium Boyaronatus, partem videlic. Zyche Boyaronis de ead. Persan qui ad Transalpina profugit. — Nos eidem Ladislao tanquam benemerenti pro servitiis — — contulimus in filios filiorum, ac haeredes et posteritates ejusd. universos ita quod idem Ladislaus de Gryd praescripta in possessione Persan se — se testatur habere tertiam partem et reliquarum duarum partium sextam partem, haec autem una cum terris arabilibus cultis et incultis, pratis, pascuis, fluminibus, piscinis, piscaturis, molendinis et molendinor. locis, montibus, Alpibus, Sylvis, rubetis et quarum lib. utilitatum vocabulis vocitatis, intra veras metas earumd. possessionum hucusque pacifice possedisse dixit et testatus est coram Nobis. Nos autem considerata et accepta ejusd. vera supplicatione eidem Litteras nostras privilegialiter confectas, sigillo nostro signatas, de et super universa bona et haereditates ejusd. dandas duximus et conceden. imo damus, et concedimus in filios filiorum et haeredes ac posteritates ejusdem universos. Quas Nos more hujus Districtus in tribus sedibus judiciariis ac sermone interpretari fecimus, nemine autem contradicente easdem eidem Ladislao ac filiis ejusdem extradari fecimus. Praesentibus duodecim juratis Boyaronibus: Algya Byka de Nagy Voivodeni, Radul de Lissa, Barbat de Dragus, Ztanchul de Also Arpas, Radul de Also Vist, Sulka de Bethlen, Stephano de Voyla, Salamone de Venetzia, Ladislao de Gryd, Stoyka de Vad, Alde de Rusor, Ztelitza de Dezan. Datum loco et Termino praenotatis Anno Domini Millesimo Quingentesimo vigesimo septimo. Nos igitur premissa suplicatione dicti Nobilis

et Agilis Ladislai de Grid nobis modo quo supraporecta benigne exaudita et clementer admissa, praescript. Lras Nicolai et Laurentii Thomori Castellanor. Castri Fogaras non abrasas nec in aliqua sui parte suspectas prsentib. Lris Nostris privilegialib. verbotenus sine diminutione et augmento aliquali insertas quoad omnes earum continen. clausulas et Articulos eatenus qtnus eaedem rite et legitime existunt emanatae, viribusqe eorum veritas sufragatur acceptamus, approbamus, ratificamus, ac pro annotato nobili Ladislao de Gryd et suis haered. ac posteritatibus perpetuo valituras confirmamus. — In cujus rei memoriam firmitateque perpetuam prntes Lras Nras penden. Sigillo Nostro roboratas duximus conceden. Datum in Fogaras feria secunda proxima ante festum exaltat. S. Crucis, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo Quinto. Erantque Sigillo pfati Vaivodal. in zona Serica pendenti in cera flava ordinaria cerae rubrae ductili impressa communitae et roboratae patenterq. in pergameno confectae, emanatae. In margine autem inferiori versus dextram ad inflexionem pergameni haec apparebat scriptura inscripta: Presentes Lrae boyeronales per Praefectum et exactorem fiscales ac Requisitores Alben. Commisarios Illmae Dnae Principissae ad examinand. Boyaron. terrae Fogaras jura exmissos revisae, lectae, ac in vigore relictae. In Fogaras Die Martii Anno 1671. — Unde nos petitione annotator. Popa Sztan Latzku, Latzku Latzku, Popa Bucur Latzku, Vaszilie Latzku et Sztancsul Latzku, coram nobis humillime facta, Clementer exaudita et faventer admissa, praescriptas Literas ut in quibus flexuris laceras et attritas exloq. ibidem illegibiles et ideo lineolis suppletas, tamen non abrasas non Cancellatas, nec in utra ear. parte suspectas et variatas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, de verbo ad verbum sine diminutione et augmento variationeque prorsus aliquali transsumi et transscribi praesentibus Lris Nris patentibus verbotenus inseri et inscribi facientes, eisdem exhibentibus pro futura eorumdem Cautela necessarias sub Sigillo Nostro judiciali et authentico Trannico extradandas duximus et conceden. Communi justitia et aequitate svadente. Datum in praefata Libera Regiaque Civitate Nra Marus Vásárhely. Die quinta Mensis Iunii Anno Domini Millesimo septingentesimo quinquagesimo Octavo. — Lecta, Collata, Correcta et extradata per

Mgrum Adamum Comitem Nemes de
Hidvegh Protonotarium m/pr.

DINASTIA LUI RADU NEGRU VODĂ

IN UNGRO-VLAHIA (VALAHIA MARE)

ŞI

DINASTIA BASARABILOR

IN OLTENIA (VALAHIA MICĂ) ȘI IN VALAHIA MARE

DE

Dr. ATANASIU M. MARIENESCU
Membru al Academiei Române.

Şedinţa dela 6 Maiu 1911.

PARTEA PRIMĂ.

Dinastia lui Radu Negru Vodă.

1. *Precuvântare.*

De 5, 6 ani mă ocup deosebi cu studiarea istoriei Ţerii-Românești, scrutând scrierile mai ale tuturor istoricilor români, cari le-am putut căpătà.

Cu supărare am observat, că o istorie mai rău compusă și mai încălcit scrisă decât a Ţerii-Românești cu greu se poate aflà la alt popor în Europa.

Şi după această experienţă (deşì am trecut de 80 de ani), cu energia și voia ce am avut în tinereţe, m'am apucat ca să lucrez în interesul desvălirii adevărului istoric în istoria Ţerii-Românești, și după ce am pătruns tot materialul istoric, în 1909 am lucrat discursul *Negru Vodă și epoca lui*, iar în 1910 discursul *Ţara Severinului (sau Oltenia)*.

Aceste două studii le-am lucrat numai ca niște preludii ale istoriei mele românești, ca să pregătesc lumea pentru începutul is-

toriei române, adică pentru discursul meu de față, pentru a da lumii idea curată despre geografia, despre teritoriile, pe cari s'au petrecut faptele istorice ale poporului român, și a curăți multe împrejurări istorice de rătăciri, ba chiar de combinări fantastice.

Ce necesitate a fost pentru acele două preludii, voiu arătà deocamdată două exemple.

B. P. Hasdeu (1) zice: «Alexandru Vodă pe de o parte a gonit pe Unguri din Severin, dând țerii *pentru prima oară* numele de Ungrovlahia adică: teritoriu românesc și unguresc».

Dimitrie Onciul (2) zice: «La anul 1323 Basarab ajută cu oaste numeroasă pe Mihail țarul Bulgariei (1323—1330) în contra Bizantinilor. Aici Țara-Românească se găsește numită *pentru prima dată* Ungrovlahia, nume ce pare a explicà dependența Ungrovlahiei de Ungaria». Eu în discursul meu am dovedit, că Ungrovlahia erà între Carpați și Dunăre și între Olt și Siret, fondată de Radu Negru Voevod între 1215—†1239.

Mai departe Hasdeu (l. c., p. 68) zice:

«Prin Banatul Severin, din punctul de vedere al Ungurilor, nu se înțelegeà Oltenia întreagă, ci numai o parte a districtului Mehedinți, anexată către o parte orientală a Temișanei». Eu în discursul meu *Țara Severinului* am dovedit, că Banatul Severinului stăteà în Țara-Ungurească din Comitatele Caraș și Severin, și din castrul sau orașul sau cetatea Turnu-Severin, rupt din Oltenia; iară cealaltă parte a Olteniei (adică fără de Turnul-Severin) s'a numit Țara Severinului.

Astfel Hasdeu n'a cunoscut bine primele elemente ale unei istorii, adică nu a cunoscut teritoriile unde s'a petrecut istoria românească. Dar exemple de acestea voiu aduce cu sutele. Vă puteți dară închipuì, cât de mari sunt rătăcirile istorice ale lui Hasdeu și ale acelora cari, crezându-l de istoric critic după *Istoria critică,* s'au luat după el. Vă puteți dară încă închipuì înainte confuziile istorice în istoria românească.

Chiar pentru aceste rătăciri și confuzii istorice, din pas în pas m'am indignat, dar a trebuit ca în lucrarea mea, nu numai scrierile lui Hasdeu, ci și ale altora istorici, să le revăd, încât acelea se refer la materialul istoric al discursului meu de azi.

Muncă de tot grea, ce numai la capătul discursului o veți puteà

(1) B. P. Hasdeu, *Etym. Mag. Romaniae*, II, p. 187.
(2) D. Onciul, *Originile principatelor române*, p. 179.

prețuì, dar a trebuit ca să o fac, ca încât mi-e cu putință, să aduc lumină şi să arăt adevărul istoric. Mulți oameni cari au numai puțină ambiție către neamul românesc, în sufletul lor vor trebuì să se supere când vor aflà, cât de tare s'a batjocorit istoria lor.

D-voastră o știți așà de bine ca și mine, că popoarele culte din Europa, obiectele cele de frunte ale literaturii şi vieții naționale ale lor le au: *a)* în cultivarea limbii poporului, pentrucă limba e baza națională, și le au *b)* în studiarea şi stabilirea istoriei poporului, pentrucă şi istoria e izvorul vieții naționale a unui popor.

Un popor care n'are istoria s'a bine concepută, şi care să documenteze începutul vieții sale naționale şi faptele mărețe al strămoşilor, — e un popor, — spuneți d-voastră ce fel de popor e acela!

Şi eu din multe experiențe tare mă tem, că poporul român nu a ajuns la deplină pricepere, că ce e limba și ce e istoria pentru el?

Dar să lucrăm istoria noi, ca să o priceapă.

2. *Introducerea în istoria epocei lui Radu Negru.*

In Ungaria şi în Ardeal regele Andreiu al II-lea domnià dela 1205—1235. Papii au avut mare influență asupra regelui Ungariei, și acesta, în interesul catolicismului și în paguba așà numiților schismatici, sau ortocdoxi, sau a celor de legea grecească, a făcut tot ce i s'a putut.

Pe timpul cruciadelor în Palestina, pe așà numitul «Pământul Sfânt», Cavalerii teutonici erau dejà organizați. Papa Clement al VI-lea în bulla sa din 1191 îi numeşte: «Fratres teutonici ecclesiae Sanctae Mariae Ierusalimitanae» şi aceştia au format ordinul Cavalerilor teutonici.

Andreiu al II-lea, catolic evlavios, ascultător de papi, s'a interesat de răsboaiele cruciate, ba şi el a mers cu oaste în Palestina, la 1217 se aflà acolo în răsboiu, dar a pierdut toate şi s'a reîntors acasă. Andreiu regele după răsboiu s'a numit Hierosolymitan, iară regii Ungariei dela Sfântul Ştefan încoace s'au numit regi apostolici.

Andreiu al II-lea încă mai înainte de 1211 a chemat pe Cavalerii teutonici în Ungaria şi în Ardeal, iar acì din motiv ca la Carpați, spre răsărit şi spre meazăzi să apere granițele Ardealului în contra Cumanilor năvălitori, iar în sensul strâns ca să introducă catolicismul atât în Ardeal cât şi peste Carpați în Cumania şi să înfrângă pe ortodoxi.

Dar Cavalerii teutonici au căpătat drept dela regele, ca să aducă colonii nemțești, anume săsești, și coloniilor să le împarță pământurile de lipsă, ce le-a asigurat regele. Coloniile înainte de 1211 ereau dejà venite în Ardeal și în parte mare băgate în posesiunile pământurilor.

Andreiu al II-lea în 1211 dă o diplomă prin care și oficios dăruește Cavalerilor teutonici «Țara Bârsei» din Ardeal; iar la 1212 dăruește castrul Kreutzburg (Cârța) și câtevà pământuri din prejur.

In Ardeal, afară de unele comitate, un teritoriu foarte mare se numià Fundus Regius, pământ regesc. Pe acest pământ regele aveà castre (întărituri, fortărețe, cetăți) și garnizoanele stăteau numai din Magiari și în apropierea lor erau 2—3 sate colonizate cu Unguri pentru paza castrelor. Populațiunea din Fundus regius erà numai românească, ici colea câte un sat cu Biseni, și după documente, începând de lângă Țara Secuilor spre ameazi și apus locuiau numai Români, iar acel teritoriu se chemà Terra Blacorum (țara Valahilor sau a Românilor).

Diplomele s'au dat dară în anii 1211 și 1212, dar în diploma din 1211 (Hurmuzaki, No. 41, pag. 50) regele dispune despre introducerea oficioasă a Cavalerilor teutonici și a coloniilor lor (săsești) în posesiunea pământurilor; și regele zice: dară noi poruncim pe numiții cruciferi (purtători de cruce, adecă Cavalerii teutoni) a-i introduce în posesiunea Țerii Bârsei prin pristaldul nostru cu numele Fekate Juna, carele prezisa țară o va reambulà, și aceea după cuvântul lui Mihail Voivod (al Adealului) o va prevedeà cu granițe precise, și acelora (cruciferilor) o va predà.

In 1213 și în 1214, s'a întâmplat introducerea cruciferilor în posesiune. Românii de pe fundul regesc au fost scoși din pământurile ce le folosiau ei, au fost scoși din casele lor; păfugați din averile lor, au fost scoși din Țara Făgărașului, așà numita Terra Blacorum (Țara Românilor).

Atunci Românii scoși din averile lor au trecut preste Carpați, s'au așezat în Țara Cumanilor, și în 1215 conducătorul lor, Negru Vodă, apare ca Voevod.

Cavalerii teutoni au ocupat mai mult decât regele li-a dat prin acele diplome. Dar regele prin diploma din 1222 (Hurm., No. 54, pag. 74) aprobă toate ocupările și poruncește ca Cavalerii teutoni să fie introduși în posesiune prin pristaldul Fataletus. Dar și în alte direcțiuni s'au luat pământuri dela Români și regele Andreiu II (Hurm., 57, pag. 79) confirmă donațiunea ce o făcuse mâ-

năstirii Kerch (Cârța) cu pământurile și expres zice: terram exemptam a Blaccis, adecă pământurile luate dela Blaci (Români) și regele exmite pe Benedictus, Voevodul (Ardealului) de pe acel timp, ca să facă metele și să predeà pământurile.

Lucru natural că și în urmarea introducerii din 1222, ori 1223 iară au emigrat Români și au descălecat în Cumania. Iată aci sunt motivele emigrării și descălecarii în Țara Cumania, apoi după documente numită Transalpina și în fine Valahia mare.

Friedrich Philippi (1) ne spune că teritoriul ocupat de Cavalerii teutonici și colonizat cu Sași are o suprafață de 40—45 de mile pătrate, și în urmare cam de pe atâta teritoriu s'au scos Românii din posesiunile lor. Au trebuit să fie mulți, foarte mulți, cari au descălecat.

Dar politica regelui Andreiu și a papilor a început a călcà tot pe urma lui Radu Negru, ca să-l țină între anumite margini.

a) S'a predestinat teritoriul țerii lui. Regele Andreiu în diploma din 1222 (Hurm., 54, pag. 74) dă Cavalerilor teutonici un teritoriu afară din Ardeal, adecă în țara Cumanilor, pe care teritoriu documentele încep a-l numì Transalpina (adică țara dincolo de Alpi,— de Carpați), In document se zice: și dela capătul pământului Cruce-Burg (Cârța) dau pământul care se întinde până la granițele Brodnicilor și în altă parte dela hotarele Almayului (Almajului) pământul până la Dunăre; iară pentru donațiunea făcută în acest mod de noi (regele) fraților anumiți, pe Ypochz banul îl dau de pristald că să-i introducă, și concedem fraților, ca pe râul Olt să aibă șase luntrii libere, etc.

Regele toate donațiunile făcute Cavalerilor teutonici le comunică cu papa respectiv, iar acesta le confirmă și diploma confirmată o trimite Cavalerilor teutonici. Din acest motiv papa Honoriu al III-lea în 1222 (Hurm., 55, p. 76) în donațiunea confirmată zice: «Castrul, ce se numește Cuteburc (Kreutzburg, (Cârța) de voi construit din nou, cu livezile ce zac în prejurul lui, și dela granița acelui castru, pământul ce se întinde până la granițele Blacilor, de altă parte dela marginile Almagiului, până la izvorul apei ce se numește Bursa (Bârsa), și de aici se întinde până la Dunăre. Regele v'a conces încă vouă că pe râul numit Ald (Olt) să aveți șase năi libere.

Astfel regele țara dela izvorul apei Bârsei până la Dunăre și pe lângă Olt — și după cum mai târziu s'a exlipat — țara care zace între Olt și Siret, a dat-o Cavalerilor teutonici. Această țară s'a

(1) *Die deutschen Riter im Burzenlande.* Brasso 1859—1862, în programul gimnaziului evangelic.

numit Transalpina, iar sub Radul Negru și sub dinastia lui s'a numit Ungro-Vlahia, care erà Valahia mare.

b) S'au colonizat și colonii săsești în Ungro-Vlahia. Papa Honoriu al III-lea, la 1223 (Hurm., 60, pag. 83), scrie episcopului din Transilvania, că Cavalerii teutoni au început a se așeză și în țara Transalpina, și vorbește despre o colonizare a Sașilor în Transalpina (Ungro-Vlahia). Papa Honoriu al III-lea, (Hurm. 63, p. 83) scrie Cavalerilor teutoni, că Papa a luat în posesiune Transalpina și apoi zice: Nova plantatio (colonizarea nouă a acestui ordin) de Cavaleri teutonici, cu atât mai fericit a sporit, etc. Astfel Sașii au fost colonizați și în Transalpina. La 1224 Papa Honoriu al III-lea (Hurm., 63, pag. 85), scrie Cavalerilor teutoni că Papa a luat în posesiune țara Transalpina, și că poporul, pentru recunoașterea domeniului ca al scaunului apostolic, are să plătească două mărci de aur pe an. Apoi la 1224 papa Honoriu al III-lea (Hurm., 66, p. 88) scrie clerului din Transalpina, că clerul e supus numai scaunului apostolic și astfel papa a exclus dela toată influență pe episcopul din Transilvania și astfel pe regele.

Regele Andreiu atunci s'a săturat și de papa, care voià la spatele Ungariei să facă o țară a papei, și s'a săturat și de Cavalerii teutonici, cari Transalpina au închinat-o papei și pentru acestea regele la 1225 (Hurm., 67, p. 89) scoate pe Cavalerii teutonici din Țara Bârsei și din Ungro-Vlahia sau Transalpina, iar papa la 1225 (Hurm., 67, p. 89) invită pe Cavalerii teutonici ca să nu părăsească Țara Bârsei nici Transalpina:

Papa a încercat o pace, dar regele nu s'a învoit și la 1225 (Hurm., 71, p. 94) se plânge papei, că Cavalerii teutonici au ocupat mai mult decât el le-a conces. Cavalerii teutonici s'au dus, dar Sașii au rămas și în Ungro-Vlahia, precum mai târziu s'a aflat, că în magistratul din Câmpulung Sașii erau în majoritate.

Din cele acì înșirate se poate deduce, că regele, care a avut dreptul ca pe Cavaleri să-i scoată din Ungro-Vlahia, va fi avut și dreptul, ca în atare mod Ungro-Vlahia să o țină în dependență de regele.

Voivozii din dinastia lui Radu Negru de bună seamă au fost în convelegere cu regele, care i-a lăsat să domnească în Ungro-Vlahia. Dar ce relațiuni au fost între ei, se va mai lămurì în viitor.

3. *Radu Negru Vodă în tradițiunea din Țara Făgărașului.*

Cavalerul Ioan Pușcariu, în *Fragmente istorice din Țara Făgărașului,* Sibiu 1907, pag. 10, arată o inscripțiune în limba latină

despre genealogia familiei Monea din Vânăţia inferioară, gravată de Ionaş Monea, vicar episcopesc gr. cat. până la an. 1728, pe piatra aşăzată la casa sa în Vànăţia (Veneţia) de jos în districtul Făgăraşului. Nicolae Densuşianu în *Monumente pentru istoria ţerii Făgăraşului*, Bucureşti 1885, p. 105, a tradus inscripţiunea pe limba română.

Eu o descoper acì.

«A trăit Grigorie cel dintâiu Veneţianul în anul Domnului 1185. Genealogia autentică a familiei Monea e următoarea: Grigorie Veneţianul, vistierul lui *Negru Vodă*, din partea căruia a fost dăruit cu patru văi cu păduri şi câmpuri, a născut pe Grigorie al II-lea (anul 1216). Iar acesta a născut pe Grigorie, din care s'a născut Mailat (1250), fiica Cumana şi Grigorie al doilea. Aceştia împărţindu-se (1279), Mailat a căpătat valea dintâia Căciulata, iar Cumana valea a doua, Grigorie valea a treia (1390), adică Veneţia şi Pârâul Sărat. Şi Grigorie a născut pe al treilea Grigorie, pe Coman, pe Stoica şi pe Toma. Aceştia împărţindu-se, Grigorie a căpătat întreaga vale a patra, şi a născut pe Ştefan şi pe Grigorie (1449).

«Iar acesta a născut pe Solomon, carele (după mamă-sa) s'a numit Monea şi pe Ştefan Monea. Şi Solomon a născut pe Manu Monea (1499). Acesta a născut pe al doilea Ştefan Monea şi acesta pe Ion Monea, din care s'a născut Ionaş Monea, venerabilul vicar general, 1728».

Nicolae Densuşianu citează părerile unor scriitori români şi străini asupra înţelesului inscripţiunii, din cari se vede că inscripţiunea scriindu-se la 1728, Ionaş a trebuit se aibă atari documente vechi şi pentru aceasta scriitori au primit inscripţiunea numai ca o tradiţiune despre Negru Vodă.

Şi eu primesc inscripţiunea de o tradiţiune, dar eu o explic altcum decât ceilalţi, cari nu au avut idee curată despre timpul domniei lui Negru Vodă la 1215 în Câmpulung şi ei nu au putut pricepe motivele inscripţiunii. Explicarea mea e următoarea:

1. Grigorie cel dintâiu a trăit în 1185, dar nu a murit atunci, căci la 1216 a născut pe Grigore al doilea. Dela 1185 până la 1215, anul începerii domniei lui Negru Vodă, sunt 30 de ani, dar Grigorie întâiu la anul 1185 a trebuit să fie măcar de 20 de ani, şi astfel la anul 1215, când a domnit Negru Vodă, respectiv la 1216 când a născut pe Grigorie la doilea, cel puţin de 50—51 de ani.

2. Grigorie cel dintâiu a fost vistierul (un fel de ministru de de finanţe) al lui Negru Vodă, şi astfel Grigorie la 1215, în vârsta

cam de 50 de ani, a fost om copt, priceput și bărbat ales al lui Negru Vodă.

3. Negru Vodă în Vânăția de jos a fost un boieron foarte avut, a fost proprietar mare, pentrucă Negru Vodă a avut acolo patru văi și păduri și câmpuri; astfel Negru Vodă a fost din Vânăția de jos (ung. Venitze) și domn mare de pământ.

4. Negru Vodă pe Grigorie cel dintâiu, pe vistierul său, l-a dăruit cu patru văi, cu păduri și cu câmpuri, de bună seamă cu toată averea sa, ce a avut în Vânăția de jos, și l-a dăruit pentru meritele sale față de Negru Vodă.

5. Negru Vodă dela 1215 până la 1239 a domnit în Ungro-Vlahia, acolo a avut el pământuri câte a vrut, și nu mai aveà lipsă de pământurile sale din Vânăția de jos, pentrucă el pentru totdeauna s'a mutat la Câmpulung în Ungro-Vlahia. Dar poate că Negru Vodă a fost și înrudit cu Grigorie întâiu.

6. E lucru natural că Negru Vodă, când a făcut acest dar mare, a făcut și document de donațiune, mai ales despre un bun așà de mare, ca Grigorie întâiu să aibă siguranță pentru posesiune și proprietate.

7. Eu scrutând în această cauză, Iacob Popenici, protopretor (subprefect) în pensiune, care locuește în Vânăția de jos, în scrisoarea sa din 30 Sept. 1910 îmi scrie: Cunosc inscripția, în ea se amintește despre patru văi. Acestea nu pot fi altele decât cele de azi: Valea Veneției, Părăului, Comana și Cuciulata. Pe acest teritoriu azi se află opt comune. In comunele acestea despre Negru Vodă și Grigorie poporul de azi nu mai știe nimic.

Astfel acele patru văi numite în inscripțiune există și azi tot cu acele numiri. Și cât de mare a fost moșia lui Negru Vodă, se vede din aceea, că acì sunt 8 sate pe acel teritoriu.

In acest mod Negru Vodă a fost locuitor din Vânăția de jos în Țara Făgărașului, în Țara Blachilor, și a fost un proprietar din cei mai mari, om de frunte, om cu autoritate între Români.

Și toate acestea dovedesc, că inscripțiunea, bine explicată, are valoare mai mare decât o tradițiune simplă; căci ce se poate lămurì și proptì cu fapte istorice, aceea e istorie (1). (Vezi adausul I-iu).

(1) In *Gazeta Transilvaniei*, No. 85 din 1910, G. Diaconescu Andrei publică o legendă, *Cetatea lui Negru Vodă.* Legenda conoscută până acum se referă la anul 1215; legenda lui Diaconescu nu-i legendă adevărată, ci compusă de el, se referă la năvălirea Tătarilor la anul 1241 cu mai multe ficțiuni de ale autorului. Nu e iertat a scornì legende, căci acestea falsifică și aduc confuziune în istorie.

4. Trecerea lui Radu Negru peste Carpaţi.

Cavalerii teutoni în 1211 şi în 1212 au căpătat pământurile dela regele Andreiu al II-lea· şi pristalzii regelui în 1213 şi 1214 au introdus pe Cavalerii teutoni şi coloniile săseşti în posesiunea pământurilor din cari au scos pe Români, ori le-au avut aceştia în folosinţă, cu drept de iobagi, ori le-au avut aceştia cu drept de proprietate.

Românii, scoşi din posesiune, a trebuit să părăsească ţara lor şi din Ţara Făgăraşului au plecat prin pasul Branului (sau Törzburg, (v. *Negru Vodă şi epoca lui,* p. 9), au trecut Carpaţii (Alpes) şi au descălecat mai întâiu la Câmpulung şi în prejur, care erà o parte din Ţara Cumanilor, iar de regii Ungariei de regulă numită Transalpina (dincolo de Alpi, de Carpaţi), pe timpul dinastiei lui Radu Negru numită Ungro-Vlahia şi mai târziu Valahia mare.

Cei păfugaţi verisimil a fost instruiţi că din Ţara Făgăraşului în care direcţiune să treacă Carpaţii? Şi după experienţa şi a celor de azi, Românii mai uşor au putut trece pe la Bran, ca să sosească la Câmpulung şi în prejur. (Vezi adausul al II-lea).

Numai după descălecare a fost cu putinţă şi s'a simţit trebuinţă de atare organizare. Şi pentru aceasta, în Câmpulung, Negru din Vánăţia de jos s'a ales Voevod, iar cu numele oficios «Radul Negru Vodă». Dintre diregătorii de frunte ai lui Radu Negru se aminteşte Gregorie, vistierul lui. Alegerea lui Negru Vodă s'a întâmplat în 1215, şi atunci a trebuit să se facă şi organizarea guvernului şi a ţerii. Pentru aceasta, dela acest an trebue să se facă şi începutul istoriei române în Ungro-Vlahia.

Scrierea mea de faţă trebue să fie încă scrutătoare, pentrucă sunt în epoca începutului, cu datorinţa de a cercetà materialul istoric, şi a tot lămurì şi dovedì. După mine are să vină un profesor de istoria română şi pedagog distins, ca pe baza istoriei mele să compună istoria în uzul tinerimii, pentrucă eu cu cugetul am lucrat şi scris pentru tinerimea română, şi pentru aceasta invit şi eu la lucru pe profesori.

PARTEA A DOUA.

Domnitorii din dinastia lui Radu Negru.

5. *I. Negru sau Radul Negru Vodă.*

1215—1239.

Negru, sau Radul Negru din Transilvania (Ardeal) și anume din Țara Făgărașului, la anul 1215 s'a ridicat cu toată casa sa, cu femei și cu copii, cu Români mulți ortodocși și au trecut Carpații spre meazăzi, au intrat în țara Cumanilor (mai târziu Muntenia mare) și s'au oprit aproape de sorgintele râului Dâmbovița, într'un câmp întins, numit pe limba țăranilor Câmpulung, și s'au așezat acolo. Și au început acolo a face țară nouă, și mai întâiu au făcut orașul ce se zice Câmpulung.

Acì la Câmpulung au fost adunați cu toții cei descălicați, și la anul 1215 pe Negru sau Radu Negru din Făgăraș l-au ales de Vodă, și acesta acì a organizat țara cu toate dregătoriile de lipsă.

Și Negru Vodă în Câmpulung a zidit și curte sau palat domnesc, și biserică sub numele de Adormirea Născătoarei de D-zeu, o biserică frumoasă și înaltă, care există și azi. In această biserică se află portretul lui Radu Negru Vodă, înfățișat cu diademă pe cap, cu veșminte cusute cu fir până la picioare, cu nasturi la piept, cu brâu aurit, purtând pe deasupra un veșmânt blănit, pe din lăuntru și pe margini împrejur cu blană neagră, cu statul înalt, cu fața smeardă și purtând în mână în miniatură biserica zidită de el. Dionisiu Fotino (în *Istoria generală*, I, p. 116) zice: Cronologia mânăstirii Câmpulungului, pe care a edificat-o Radul Negru, pomenește descălicarea lui la anul 1215.

Doamna lui Radu Negru a fost o contesă din Ardeal, născută catolică, și s'a chiemat Margareta (sau Marghita) și ea a făcut, nu departe de mânăstirea lui Radul Negru, o biserică apuseană, ce există

şi până azi, pentru poporul catolicilor şi pentru dânsa. Dar se zice că Margareta mai târziu a trecut la ortodoxie, şi numai pentru aceasta doamna a putut fi introdusă în Pomelnicul mânăstirii bărbatului ei.

Radu Negru din Câmpulung a plecat în părţile de jos ale ţerii munteneşti, şi ocupând toate cătunele, a supus şi pe stăpânitorii plaiurilor, căci nu fură în stare a se opune. Iar poporul care venise cu Radu Negru din Făgăraş s'a răspândit în toate părţile din Carpaţi până la Dunăre şi din Olt până la Siret (1).

Şi Radu Negru, strămutându-şi tronul dela Câmpulung la Argeş, şi acì a făcut oraş mare, şi şi-a pus acì scaunul de domnie, şi şi-a făcut şi acì curţi domneşti şi biserică domnească tot sub numele Adormirea născătoarei de D-zeu, în care se află şi până azi în peristil (pridvor) o statue de piatră a lui Radu Negru, dar sfărâmată.

Se află o inscripţiune în limba slavoană despre Radu Negru, şi aceea în traducere pe limba română sună: In Hristos D-zeul nostru drept credincios, cinstit şi iubitor de Hristos, singur învingător Noi Radu Negru Voievod, cu mila lui D-zeu Domn peste toată Ungro-Vlahia din Ungaria venit şi Herţog Amlaşului şi al Făgăra-

(1) Materialul istoric l-am luat din Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei*, II, p. 4, şi din Manuscrisul din Chişeneu, Tom. II, p. 2. Acì e o variantă: Şi popoarele ce pogorîseră cu dânsul, unii s'au întins pe sub podgorie ajungând până la apa Siretului şi până la Brăila, iară alţii s'au întins în jos peste tot locul, de au făcut oraşe şi sate până în marginea Dunărei şi până în Olt.

Iată acì sunt descrise hotarele Ungro-Vlahiei.

Dar eu în legătură cu această întindere teritorială aduc şi o chestiune limbistică din cele mai de frunte pe tapet. Dialectul bănaţan cu dialectul moldovean sunt apropiate prin însuşiri limbistice. Aceste amândouă — în direcţiunea Dunărei — au trebuit să fi fost cândvà şi în conexitate teritorială. Dialectul ardelean a făcut un curent limbistic între Olt şi Siret, şi a ardelenit limbagiul Ungro-Vlahiei, aflat la 1215. Acum dacă luăm în consideraţiune că Iacob Philippi ne-a spus, că Saşii prin colonizarea lor au ocupat în Ardeal un teritoriu de 40—45 de mile pătrate şi se zice că numărul Saşilor de azi e către 200.000, urmează, rezultă că foarte mulţi Români din Ardeal au trebuit să emigreze şi să descalece în Ungro-Vlahia, între Olt şi Siret, între Carpaţi şi Dunăre.

Nu pot calculà numărul celor descălecaţi, iar judecând din consecinţe, a trebuit ca din Ardeal, în decurs de 110 ani, în timpul domnirii dinastiei lui Radu Negru, să se strecoare peste 40—60.000 de Români, cari veniau în ţară făcută de Ardeleni, şi la început erau şi purtătorii de lumină, ca oameni cari au suferit şi pătit multe, având încă de lucru şi cu Cumanii. Deci eu cred că această descălecare între Olt şi Siret a produs şi un fenomen limbistic în Ungro-Vlahia, pentrucă Ardelenii lui Radu Negru au adus un curent limbastic cu însuşiri ardelene, şi acestea au modificat limbagiul aflat la 1215 între Olt şi Siret. Eu am scris dialectul bănăţean şi pe unii literaţi din Iaşi i-am făcut atenţi la cele de acì şi ca să scrie dialectul moldovean, dar n'au scris nimic. De ce?

şului. Pe româneşte rău a fost tradusă «Domn peste Ţara-Românească în loc de Ungro-Vlahia, căci ţara sub domnia lui Radu Negru s'a numit Ungro-Vlahia.

Radu Negru trăind în relaţiuni bune cu regele Andreiu al II-lea, acesta din bunăvoinţă i-a dat titlul de duce de Făgăraş şi Amlaş, ce are lipsă de un studiu separat.

Radu Negru a domnit 24 de ani, dela 1215 până la 1239, şi când a fost aproape să moară, a lăsat cuvânt către episcopi şi boieri, ca prin alegere să proclame de moştenitor de tron pe unul din fiii săi, sau din fraţii săi. G. Şincai (I, 420) la anul 1239 zice: Anonimul românesc la an. 1239 pune moartea lui Radu Negru, căruia i-a urmat fratele său Mihaiu. Şi murind Radu Negru Voevod, s'a îmmormântat în biserica zidită de el în Argeş (1).

6. Incă unele date pentru anul 1215.

O nefericire în istoria română, că descălecarea lui Radu Negru, afară de anul 1215, după unii istorici s'a pus, anume de Dionisie Fotino, II, p. 4, la anul 1241, şi în Manuscrisul dela Chişeneu, II, p. 2, la anul 1290. Despre deosebirea calculului cronicelor, se va desluşì la capătul acestei părţi.

Eu am dovedit că descălecarea s'a făcut la anul 1215, şi acì mai adaug câtevà date.

a) In discursul meu *Negru Vodă şi epoca lui*, pag. 20, am arătat că istoricul Cristian Engel începutul domniei lui Radu Negru l-a pus la anul 1215.

b) Gheorghe Şincai (în *Cronica Românilor*, T. I, p. 394), după anonimul românesc, zice: «Cronica veche se dă a greşì cu 75 de ani, fiindcă fără de nici o dovadă face începerea istoriei la anul 1290, şi după aceasta pune şireana domnitorilor, dar începerea cea adevărată se dovedeşte din inscripţia mânăstirii: Aceasta o a zidit Radul Negru la anul 1215. (Intre 1215 şi 1290, e diferinţa de 75 de ani)».

c) Dimitre Onciul (*Originile principatelor române*, p. 112, nota) do-

(1) Vezi *Negru Vodă şi epoca lui*, pag. 15, Despre zidirea bisericilor. Eu cred că mânăstirea de Argeş au zidit-o Saşii cari s'au colonizat şi în Ungro-Vlahia, ba cu maiestriile lor s'au lăţit în Câmpulung, Argeş, Târgovişte, Râmnic, etc. Pentrucă Saşii şi în Ardeal şi în Ungro-Vlahia au fost edificatori de biserici şi de fortăreţe. Nu se află urmă, că un Grec, ori Bizantin ar fi zidit mânăstirea Argeş. Fireşte că Saşii au zidit cu mandatul lui Negru Vodă.

vedeşte trecerea lui Radu Negru la 1215 în Câmpulung prin documentul dela Mateiu Basarab: «vechia biserică din Câmpulung cu mormântul lui Alexandru Basarab (1364) surpându-se la anul 1628, a fost restaurat de Mateiu Basarab la anul 1636. In inscripţia pusă după restaurare Mateiu Basarab se intitulează: Domn creştin în Ţara-Românească şi întru moşia lui, care este dintru Ungaria descălecată», apoi zice că biserica s'a început şi s'a ridicat şi s'a săvârşit de bătrânul şi prea milostivul creştin Radu Negru Voevod, carele a fost din început descăletor Ţerii-Româneşti şi din început a fost zidită aceasta sfântă dumnezeească biserică, când dela Adam a fost cursul anilor 6713 (dela Hristos 1215).

Dimitre Onciul (p. 185) zice: Notele despre acestea mi le-am luat în Câmpulung în August 1893. Se află în cavoul bisericii pe păretele dela apus, două imagini cu chipuri de domni. Una reprezentă pe vechii Ctitori: Marele Radul Negru Voievod, întâiul dela descălecătoare Domn al Ţerii-Româneşti; a doua (imagine) reprezentă pe noii ctitori Mateiu Basarab şi pe Doamna Elena.

d) A. D. Xenopol (în *Istoria Românilor*, vol. II, p. 13), pentru istoria lui Radu Negru Vodă aduce documente despre privilegiile ce le-a dat Radu Negru Vodă în Câmpulung locuitorilor de acolo, şi ce documente au fost întărite prin unii din următorii lui Radu Negru. Astăzi numai còpii se află de pe aceste documente, dar e lucru aşà de natural că Radu Negru, mai ales ca întemeietorul Statului român, a avut pe mulţi să remunereze, şi pentru aceasta a trebuit să dea multe privilegii, acelora cari au descălecat cu el şi acelor cari l-au părtinit din ţară. Nu e greşeala lui Xenopol, că nu poate arătà documentele originale, ci ale strămoşilor cari nu au ştiut preţul documentelor şi nu le-au păstrat.

e) In discursul meu *Negru Vodă şi epoca lui*, pag. 14, Guardianul (egumenul) mânăstirii catolice din Câmpulung povesteşte despre privilegiile date de Radul Negru pentru catolici (p. 15); Negru Vodă la rugarea principesei Margaretei, pe catolici i-a dăruit cu privilegii mai mari; iar la pag. 20 istoricul Engel dovedeşte despre privilegiile ce Radu Negru le-a dat catolicilor din Câmpulung. In acest mod Radu Negru a dat şi a trebuit să dea privilegii în toate părţile. (Vezi Hasdeu) (1).

(1) Vestitul istoric Karl Rotteck în *Allgemeine Geschichte*, tom. V, p. 161 zice: La începutul secolului al patrusprezece, aci în Dacia (1315) prin Voevodul Rade a fost fondat statul propriu numit valahic. — Astfel un Radu se pune de întemeietor şi acesta a fost Radu Negru, la 1215. Pe la 1315 nu a existat nici un Radu, şi anul e greşit, în loc de 1215.

7. II. *Mihaiu Vodă.*

1239 – 1258.

După Fotino (II, p. 7), lui Radu Negru Voevod, boierii au ales de moştenitor al tronului pe fratele său Mihaiu. Despre Mihaiu se vorbeşte în Cronologia ţerii, însă cu greşeală de dată, ca şi despre venirea fratelui său Radu Negru (adecă la 1241) din Transilvania.

Dar după istoria bizantină, în timpul lui Mihaiu, faimosul Cordacuba, de către Greci numit Laxanas (versariul), a trecut peste Dunăre, a bătut pe Schiţii (Tătari) Nogeri, şi a ocupat Bulgaria ucizând pe despotul ei, Constantin fiul lui Tihu. Mihaiu fiind om pacinic şi mai mult bătrân, s'a ocupat de îmbunătăţirea şi ocârmuirea ţerii, domnind 19 ani, şi a murit la 1258. (Gheorghe Şincai, I, 420).

Tot la anul 1239, anonimul românesc pune moartea lui Radu Negru Vodă şi zice că acestuia i-a urmat în scaunul Valahiei (mai bine Ungro-Vlahiei) Mihaiu cel dintâiu, fratele lui Radu, şi Mihaiu a domnit până la 1258. Gheorghe Şincai (I, 436) la anul 1258 zice, că după Radu Negru a urmat fratele său Mihaiu.

G. Şincai (I, p. 435) la 1257 scrie: Pentrucă regele Bulgariei, Mihail, înţelegând că s'a îndepărtat împăratul bizantin (Theodor), a trimis la Românii de peste Dunăre (în Ungro-Vlahia) pentru un ajutor, şi cari i-au şi trimes, ca la 4.000 de ostaşi, cari slobozindu-se în Macedonia, şi trecând Odriul, târgurile cari sunt pe lângă Regina şi pe lângă Didomitic, le prădau şi jăfuiau, când povăţuitorii oastei împărăteşti, nebăgând seama de poruncile împăratului, au năvălit peste Români (Ungro-Vlahi) fiind ei (Bizantinii) cu arme mai grele încinşi, iară Românii cu uşoare şi cu săgeţi, ***Români de departe săgetau pe Romei*** (Greci, Bizantini) ***şi din călăreţi făceau pedestri, până când i-au fugărit pe Romei.*** Astfel Mihaiu, fratele lui Radu Negru, a trimis 4.000 de ostaşi români (din Ungro-Vlahia) în ajutorul Bulgarilor şi în contra Grecilor.

8. III. *Dan Vodă.*

1258 – 1298.

Mai întâiu să urmăresc pe Fotino (II, p. 7). Dan erà fiul lui Radu Negru Vodă, precum se arată şi la mânăstirea Câmpulung, unde se vede portretul lui. După Simeon Cronicarul istoriei sârbeşti, se vede că Dan a domnit pe la capătul secolului al XIII-lea în urma unchiu-

lui său Mihaiu, căci se zice că pe atunci Mihaiu craiul Bulgariei având răsboiu cu Sisma (Sisman), despotul Serbiei, Mihaiu a chemat în alianţă pe Dan Vodă, care în răsboiul acesta fu ucis de către Sârbi la anul 1298.

Dan Vodă erà socru lui Mihaiu craiul Bulgariei. Mihaiu craiul Bulgariei întâiu fusese însurat cu fata lui Dan, domnul valah (ungrovalah) şi pe femeia sa, după moartea tatălui său, a lepădat-o şi a retrimiso în patria sa, şi apoi Mihaiu s'a însurat mai de multe ori.

Gheorghe Şincai (I, p. 436) zice: La anul 1258 anonimul românesc aşà scrie:

Al treilea Vodă a fost Dan fiul lui Radu Vodă Negru, şi a domnit dela 1258 până la 1300. Dan la mânăstirea din Câmpulung se numeşte «fiul Radului Vodă Negru», iar în Letopiseţ este pus cu greşeală la anul 1333, de unde se numeşte că fiul Radului Vodă Negru nu puteà fi la acest an.

Eu vă dau acì de loc desluşire. Letopiseţul pune descălecarea lui Radu Negru la 1290. Dar fiindcă şi acest document lui Radu Negru îi dă 24 ani, lui Mihaiu 19 ani de domnie, la olaltă 43 de ani cu 1290 fac 1333. Vedeţi ce a făcut duhul cel rău, care a pus descălecarea la 1241, apoi la 1290.

Şincai tot acolo continuă: Aceşti trei Domni, Radul Negru, Mihaiu şi Dan au domnit ani 85. (Astfel Şincai lui Radu Negru îi dă 24 de ani, lui Mihaiu 19 ani şi lui Dan 42 de ani, la olaltă 85. Dar este o greşeală, pentrucă Dan a murit la 1298, iar la 1300 e numai primul dat despre Ştefan Mailat).

Şincai continuă: Aşà zice anonimul, ce tocmai deşì este adevărat, că la anii de el însemnaţi au domnit Radu Negru, Mihaiu şi Dan Vodă, dar n'au domnit peste toată Ţara-Românească, ci numai peste o parte a ei (pentrucă sub partea aceasta se înţelegeà Ungro-Vlahia).

Gheorghe Şincai la anul 1264 (Se provoacă la Nichiphorus Gregoraş, Tom. I, p. 59 şi 60) scrie: Constantin craiul Bulgariei, ginerele împăratului Lascare, pentrucă împăratul Mihail Paleolog a scos ochii lui Ioan, fiul fratelui său Constantin, acesta s'a sculat în contra lui Paleolog, şi a chemat mai bine de 20.000 de Schite (Români de lângă Dunăre, adică Ungro-Vlahi), cu cari în grabă năvălind în ţerile Romeilor (Grecilor) şi nădăjduind că pe împăratul Paleolog încă îl va prinde în cale. Drept aceea Românii (Ungro-Vlahi) întinzându-se prin toată Tracia ca şi o mreje, au mers până la ţărmurii mării, încât nici dobitoc, nici om, nici împăratul puteà să răsbată. Nici s'au înşelat oameni, fără numai că împăratul a scă-

pat sănătos. Pentrucă împăratul înţelegând de năvălirea Românilor, prin munţii cari sunt lângă Gani, pe ascuns s'a slobozit la mare şi după două zile a ajuns la Ţarigrad. Iar Românii, pierzându-şi prilegiul de a prinde pe împăratul, s'au reînturnat în pace.

Aşà dară la 1264, în Ungro-Vlahia a domnit Dan, şi acesta a trimis un ajutor de 20.000 de ostaşi Ungro-Vlahi lui Constantin, craiul Bulgariei.

Şincai la pag. 445 zice: Am dovedit la anii respectivi că Schitele la Gregoraş sunt Românii; zisa mea o întăreşte şi Gheorghe Pachimer (tit. I, cap. 37), când mărturiseşte că Schitele de lângă Dunăre sunt un neam cu Vlahii, cei dela Bizoa.

Dimitrie Cantemir (Tom. VIII, de G. Gr. Tocilescu din însărcinarea Academiei Române, cap. VIII, p. 478) se provoacă la Nichifor Gregoraş, tom. I, cod. 6, cap. 9, şi zice: Iară pe la anul 1274 aflăm că istoricul Nichifor Gregoraş, carele cu distinse cuvinte scrie, că la anul pomenit (1274) craiul sârbesc să fi avut crăiasă pe fata Domnului din Valahia, craiul sârbesc voià să se căsătorească a patra oară, deoarece pe fata Domnului românesc, pe care o avusese mai întâiu, după ce trăise cu dânsa mai mulţi ani, apoi a trimes-o în ţara sa (în Ungro-Vlahia).

Dimitrie Cantemir (cap. IX, p. 481) se provoacă la Letopiseţul sârbesc glava 93, unde se zice: că Milutin craiul sârbesc a luat de muiere pe fata Domnului din Valahia (adică Ungro-Vlahia). Tot Cantemir provoacă la Gheorghe Pachimer, tit. I, cap. 31, an. 1274, şi zice: Aşà dară acum adeverindu-se, avem datorinţă de a arătà, că acest craiu al sârbilor, Milutin să fi luat pe fata Domnului românesc pe la anul 1274. Aşà dară (argumente în Cantimir) se dovedeşte precum acel Domn românesc să fi fost în ţara sa cu domnia întemeiată şi aşezată, că de n'ar fi fost aşà, craiul sârbesc (carele îşi capătă pe fata împăratului din Ţarigrad) nu s'ar fi învoit ca muierea sa să fie de om prost. Aşà dară (Cantemir, p. 482) fără prepus rămâne a se cunoaşte, că după prada lui Batie (1241) cu 28 ani mai în urmă (1274) în Ţara-Românească a fost Domn cu domnia aşezată.

Cantemir (p. 498) îşi dă părerea, că fata Domnului român din Valahia ar fi fost fata lui Radu Negru. Dar nu iese socoteala! Se vede că Cantimir ar fi combinat, că dacă Radu Negru a descălecat la 1241, la 1274 a putut aveà fată măritată. Dar după cap. VIII, p. 478, socoteala lui numai cu Dan iese la cale. Şi e natural că Dan domnind între 1258 şi 1298, fata Domnului român a fost a lui Dan.

Deşì unele sunt repeţiri, dar să ne întoarcem la Şincai (I, p. 46) şi în materia aceasta. Despre Ştefan craiul Serbiei scrie Nichifor Gregoraş, că cereà pe Evdochia sora împăratului Andronic celui bătrân, ca să facă pace cu Romeii (Greci), dar Evdochia nici a auzì nu vrea, căci căsătoria aceasta ar fi a patra, pentrucă craiul cu muierea cea dintâi, fata prinţului Vlahiei, trăise vreo câţivà ani, apoi trimiţând-o în patria ei, se căsătorise cu sora muierii fratelui său. Şincai zice că aşà scrie şi Pachimer (I, 163, cap. 26), dar mai pe larg. La anul 1323 ţara muntenească la Ioan Cantacuzen se chiamă Ungro-Vlahia. De cumvà prin Vlahia lui Gregoraş se înţelege ţara muntenească, prinţ întru această ţară pe acea vreme a fost Dan I, fiul lui Radu Negru. Ştiindu-se însă că Dan a căzut în luptă la 1298, Şincai în acest an ar fi trebuit să pună începutul domniei lui Ştefan Mailat.

9. *IV. Ştefan Mailat Vodă.*

1298—1325.

Fotino (II, p. 8) zice: După moartea lui Dan, boierii au ales Domn (în Ungro-Vlahia) pe Ştefan Mailat, fiul lui Dan. Ştefan Mailat (II, p. 10) în cronologia ţerii nu se aminteşte, dar cronologia sârbească zice, că el a adus iarăş în bună stare domnia Făgăraşului, reînnoind şi cetatea de acolo. A avut răsboiu şi cu Andreiu al III-lea regele Ungariei (1290—1301) şi după ce a învins pe rege, a făcut pace cu el.

Pe timpul domniei lui Ştefan Mailat au venit mulţime de Schiţi (Tătari) din părţile nordice şi s'au revărsat asupra Iliricului şi altor provincii slavone. Ştefan despotul Serbiei având destulă putere şi cu ajutorul lui Mailat s'a dus asupra lor, i-a învins şi i-a alungat. Atunci despotul Serbiei a făcut frumoasa mânăstire. Deja în Serbia, cu numele Sfântului Nicolae, aproape de râul Bistriţa.

Ştefan Mailat a domnit 27 de ani, dela 1298 până la 1325 şi întărindu-şi ţara în contra vecinilor, a murit. Pe timpul lui domnià în Constantinopole Andronic cel tânăr (1).

Gheorghe Şincai (I, p. 4631) ne spune: La anul 1300 scrie anonimul românesc: Al 4-lea Domnitor Ştefan Maital la 1300.

In Letopiseţ nu se află despre el, iar în cronica stăpânitorilor sârbeşti îl arată că la acest an domnind a făcut cetatea Făgăraşului.

(1) Andronic al II-lea dela 1283 a domnit singur, la 1328 a fost detronat, la 1332 a murit.

Dar Haner zice, că cetatea Făgăraşului s'a făcut din rândueala lui Ladislav, Voevodul din Ardeal, la anul 1308. Fiindcă s'a dovedit că Dan la 1298 a căzut în luptă, pe lângă toate cele zise de anonimul românesc, rămâne anul 1298 ca începutul domniei lui Ştefan Mailat.

Indată ce Ştefan Mailat se pune în legătură cu cetatea (ori ţara) Făgăraşului, ce poate deduce că regele Ungariei şi lui i-a dat titlul de dux de Făgăraş şi de Omlaş, ca şi lui Radu Negru. Regele în cetatea (castrum) Făgăraş şi în castele aveà ostaşii săi unguri, ca şi garnizoanele regelui şi ale ţerii,—titlul se referià la onoare şi la folosinţa unor sate,—şi pentru aceasta adevărul e că Voevodul din Ardeal a reparat cetatea Făgăraşului.

La 1309 în Ungaria Carol Robert se alege rege, şi la 1310 se încoronează. Acesta pregăteşte un eveniment în vieaţa Românilor !

Ioan Filtsch (în Schemata istoric la Şincai I, p. 474) scrie: Lui Negru Vodă în 1330 i-a urmat Vailado, precum zice Hormie (în arca lui Noe, p. 428). Asemenea la Şincai (I, pag. 430) se aminteşte Vailad Vodă.

Numele Vailad e schimonosit din Mailat, strămutându-se M în V şi T în D. Vailad dară, despre care se zice că a domnit la an. 1320, a fost Mailat.

Gheorghe Şincai (I, p. 481) cu provocare lui Ioannes Cantacuzenus I, p. 106—108, ne spune: La anul 1323 murind Tertere al II-lea craiul Bulgariei fără de moştenitori, a chemat pe Mihail al IV-lea fiul lui Stranţimer despotului din Vidin şi l-a ridicat craiu. Acesta strângându-şi la olaltă oştile şi *luându-şi ajutor dela Ungro-Vlahi* şi dela Schite (Moldoveni), împăratul Romeilor (Grecilor) Andronic, carele băteà cetatea Filipopole, gândind că este mai slab decât el (regele Mihail), nu s'a apucat de craiu, ci băteà cetăţile, cari se închinase Romeilor şi erà la munţi şi le prădà ţinuturile, şi apoi împăratul s'a reîntors.

Engel (I, p. 150, iar la Şincai I, p. 483) pune ajutorul dela Românii din Dacia veche, dat lui Mihaiu craiului Bulgariei, la anul 1324. Zicând Engel: Mihaiu Basarab întru atâta îşi întărise ţara, încât la 1324 a trimis ajutor lui Mihail Strasimiroviciu, prinţului Bulgariei. Oastea aceasta o numeşte Cantacuzen *oastea Ungro-Vlahilor*, ca să arate că şi Grecii au ţinut Valahia de o provincie ungurească. La aceasta răspunde Şincai, că zisa lui Engel nu e adevărată, căci Grecii nu pentru aceea au numit ţara muntenească Ungro-Vlahia, pentrucă ar întări că este provincie ungurească, ci

pentru ca să o deosebească de Valahia mare sau Moglena (din Balcan): După anonimul romănesc pe acea vreme încă n'a fost Mihail Basarab, ci Ştefan Mailat Voevodul ţerii munteneşti. Astfel se dovedeşte, că pe la 1324 a fost Ungro-Vlahia; că Ungro-Vlahii au dus oaste în Bulgaria, că atunci Ştefan Mailat erà Vodă în Ungro-Vlahia. Incât Engel aminteşte de Mihaiu Basarab pe la 1324, e greşeală, pentrucă Mihaiu Basarab nu vine înainte nici până la capătul veacului, adecă atunci n'a existat în Oltenia.

Cantemir, VIII, p. 306, zice: Grecii, precum Moldovenilor aşà şi Muntenilor numele l-au alcătuit şi le-au zis: Ungro-Vlahi şi ţara au numit-o Ungro-Vlahia. (Astfel se vede că nici Cantemir nu erà în curent, că Ungro-Vlahia a fost numai ţara între Carpaţi şi Dunăre, şi între Olt şi Siret, iar Ungro-Vlahi erau numai Românii din Ungro-Vlahia. Dar totuş toate se desluşesc destul de lămurit).

Gheorghe Şincai la anul 1328 (I, p. 486, provocându-se la Nicefor Gregoras, T. I, p. 256, şi la Ioan Cantacuzen, T. I, p. 181) zice: După aceea auzind împăratul cel tânăr (Andronic), că Mihaiu craiul Bulgariei bate cetăţile şi ţerile Romeilor, având cu sine pe plată oaste nu mică din Schitele (Românii) cari locuesc la Dunăre (Ungro-Vlahia). Am zis că Ştefan Mailat a domnit dela 1298—1325, adecă 27 ani şi dacă s'ar fi primit părerea lui Şincai, dela 1300—1327. Dar Şincai încă şi la 1328 aduce date referitoare încă la Ungro-Vlahi, atunci când Basarabii din Oltenia la 1328 încă nu au purtat răsboiu. De astă dată nu pot scrută, ca să controlez anul 1328.

Iosif Mailath (1) zice: Numele Mailath în Ungaria se află la anul 1236. In Valahia Mailatestii s'au ridicat în continuu la înaltă vază a demnităţii, aşà încât noi cam pe la 1500 (?) pe Stefan Mailath îl vedem de Voevod al Valahiei. Cronicele îl numesc Magnus Wojvida Stefanus (2), din care se vede că Mailateştii erau oameni mari în Ardeal; ba că Radul Mailat erà iobagiu. Şi din fragmente istorice despre boierii din Ţara Făgăraşului, date de Ion caval. de Puşcariu, încă se poate şti despre Mailateşti, ca Români. După inscripţia lui Ionaş Monea în familia lui Grigorie la anul 1250 se află unul cu numele Mailat, carele a fost contimporan cu Ştefan Mailat. Dar nu pot trece cu vederea încă cevà. In documentele lui Hurmuzachi, vol. I, p. 2, la anul 1418 în Banatul Severin, în districtul Borza

(1) *Die Tragoedie der Familie Mailath*, de contele Iosif Mailath. Viena 1883, p. 5.

(2) Nicolae Densuşianu *în Monumente pentru istoria Ţerii Făgăraşului*, Bucureşti 1882, citează documente.

(Bârzava) chinezii români se judecă cu Maylath Dragomir asupra posesiunilor de lângă râurelul Maylath-maycho. La an. 1433 (Hurm. I, 2, p. 586) asemene judecata se ține lângă râurelul Maylathm-aycho, etc.

10. Socoteala anilor după diferite cronice.

Fiindcă descălecarea lui Radu Negru de unele cronice s'a pus la anul 1215, de altele la anul 1241, iar de alții la anul 1290, a urmat o confuziune ne mai pomenită la alte popoare, în numărarea anilor domniei ai vreunui domnitor.

Eu pe baza dovezilor am pus anul descălecării la 1215, și pe acesta îl arăt de adevărat.

Socoteală după anul 1215.

Radu Negru	a domnit	24	de	ani	. . . .	1215—1239
Mihaiu	»	19	»	»	. . . .	1239—1258
Dan	»	40	»	»	. . .	1258—1298
Mailat	»	27	»	»	. . . .	1298—1325
La olaltă		110.				

Socoteală după anul 1241.

Diferința între 1215 și 1241 e de 26 de ani, astfel se schimbă socoteala cu 26 de ani mai mult; de regulă toate întâmplările sunt puse cu 26 de ani mai târziu.

Radu Negru	a domnit	24	de	ani	. . . .	1241—1265
Mihaiu	»	19	»	»	. . . .	1265—1284
Dan	»	40	»	»	. . . .	1284—1324
Mailat	»	27	»	»	. . .	1324—1351
La olaltă		110				

Socoteală după anul 1290.

Diferința între 1215 și 1290 e de 75 de ani, astfel se schimbă socoteala cu 75 de ani mai mult de cum e adevărul, de regulă toate întâmplările istorice sunt puse cu 75 de ani mai târziu.

Radu Negru	a domnit	24	de	ani	. . . .	1290—1314
Mihaiu	»	19	»	»	. . . .	1314—1333
Dan	»	40	»	»	. . . .	1333—1373
Mailat	»	27	»	»	. . . .	1373—1400
		110				

Astfel dinastia lui Radu Negru a domnit 110 ani, dela 1215 până la 1325. Celelalte două socoteli, adecă după 1241 şi 1290, sunt nişte minciuni istorice, nişte prostii, nişte falsităţi şi duşmanii Românilor le-au introdus, şi istoricii le-au suferit şi în parte părtinit, peste 700 de ani.

In acest mod dinastia lui Radu Negru a domnit dela 1215 până la 1325 în Ungro-Vlahia, în ţara dintre Carpaţi şi Dunăre, şi dintre Olt şi Siret, adecă în Muntenia sau Valahia mare de mai târziu. Aceştia n'au stăpânit nimic în Oltenia. După stingerea dinastiei lui Radu Negru, Basarabii din Oltenia trec cu domnia lor în Ungro-Vlahia.

Aceştia din dinastia lui Radu Negru au fost domnitori din Ardeal; aceştia au început întemeiarea Ţerii-Româneşti. Pentru ce unii istorici pare că cu deadinsul au sters istoria dinastiei lui Radu Negru din istoria Ţerii-Româneşti? Pentru ce? pentru ce?

Acolo la Câmpulung şi la Argeş sunt locurile cele mai sfinte ale istoriei şi poporului român. Acolo s'a început istoria României, într'un mod aşà de maiestos şi aşà deplin, încât rari popoare sunt în lume, cari să aibă atâta material istoric despre începutul istoriei lor, cât au Românii, dar fără a pricepe să-l preţuească!

Să mergem cu procesiunea la Câmpulung şi la Argeş şi să ne închinăm spiritului lui Radu Negru!

PARTEA A TREIA

Dinastia Basarabilor.

11. Introducerea în istoria dinastiei Basarabilor.

Ştefan Mailat a domnit dela 1298—1325 şi dinastia lui Radu Negru în Ungro-Vlahia, după o domnie de 110 ani, s'a sfârşit la anul 1325.

In Oltenia acum a început a se înfiinţă un voevodat şi o dinastie a Basarabilor. Carol Robert regele Ungariei, la 1324, a trimis sol la întâiul Basarab, la Ivancu, purces din Oltenia. D. Fotino, II, p. 10, pe primul Basarab cu numele Ioan (identic cu Ivancu) îl pune foarte bine dela anul 1325 până la anul 1340. Astfel în Oltenia s'a fondat dinastia Basarabilor originari din Oltenia, şi începutul domniei dinastiei cu siguranţă se poate pune la 1324, 1325.

Acuma trebue să prezent un dat istoric de însemnătatea cea mai mare pentru începutul istoriei Basarabilor. Pesty Frigyes (în *A szörényi bánság*, I, p. 27) zice: «Carol Robert nu a putut suferi *uniunea* acestor două principate (Ungro-Vlahia şi Oltenia) în mâna lui Ivancu, astfel de bărbat carele a dat destule semne despre ambiţiunea sa. Şi aceasta (uniunea) a fost cauza pentru ce Carol Robert la 1330 a purtat războiu în contra lui Ivancu».

E întrebarea că uniunea Ungro-Vlahiei cu Oltenia, când şi cum s'a făcut? Uniunea s'a putut întâmplă între 1325, anul încetării dinastiei Radu Negru şi a începerii dinastiei Basarabilor de o parte, iar de altă parte anul războiului din 1330, pentrucă în anul acesta pe Basarab îl aflăm în Argeş cu reşedinţa, unde erà şi scaunul de domnie al dinastiei Radu Negru, adecă uniunea s'a putut întâmplà în cei cinci ani dintre 1325 şi 1330.

Despre modul uniunii nu se află nici un dat istoric, căci dacă s'ar fi întâmplat prin războiu, adecă ca Oltenii să se unească cu dinastia lui Radu Negru, sau, după sfârşirea dinastiei, Oltenii să cuprindă Ungro-Vlahia, verisimil s'ar află vreun dat istoric.

Şi nefiind date istorice, e greu a-ţi da părerea asupra modului uniunii, căci de aşà cevà nu poate cinevà să aibă idee. Astfel suntem siliţi a combinà nu după fantazie, ci din însăş uniunea înfiinţată.

Uniunea principatelor (Oltenia şi Ungro-Vlahia) s'a putut face de loc după moartea lui Ştefan Mailat, adecă la 1325, şi mai verisimil din cauză că Ştefan Mailat n'a avut moştenitor de tron în Ungro-Vlahia, şi astfel s'a stins dinastia lui Radu Negru.

Astfel se vede că uniunea acestor două ţeri s'a făcut cu buna înţelegere a amânduror părţi, adecă a acestor două ţeri surori, respectiv a Românilor din Oltenia şi Ungro-Vlahia; a fost o înţelepciune a Românilor, ca ei, cunoscând pe vecini, să se înfrăţească, pentru ca să se întărească, ca să scape ţara şi poporul. Ce presimţire! Dacă ştii că încă la 1330 ţerile împreunate au fost atacate cu un răsboiu de tot groaznic pentru o ţară abià de câţivà ani întemeiată, şi doar încă nu pe deplin organizată!

Dar uniunea a două principate româneşti arată, că simţul naţional la Ungro-Vlahi a fost aşà de mare, încât ei de bună seamă de voie bună s'au predat Basarabilor,—cari prin uniune au fost patriotici, naţionali şi înţelepţi pentru a-şi împreunà puterile spre apărare comună.

Carol Robert regele Ungariei a cerut ajutor dela Papa Ioan XXII în contra naţiunilor necredincioase din vecinătatea Ungariei; iar Papa în anul 1325 îi scrie lui Carol Robert, că nu-i poate da ajutor «ad refrenandum nationum infidelium tuo regno vicinarum», în contra cărora tu (regele) eşti silit să te lupţi mai adeseori (Hurmuzachi I, No. 470, pag. 594); se vede că Carol Robert mai de mult a avut planul să atace pe Români, adecă pe Ivancu Basarab din Oltenia, dar Carol Robert a început răsboiul numai în 1330.

Puterile lor împreunate, deşi abià la început, între anii 1325—1330, dacă cetim răsboiul lui Carol Robert cu Ivancu Basarab Voevod din 1330, au fost aşà de mari, că nu numai au învins pe regele, dar Românii în prima apariţiune a lor în răsboiu au secerat adevărat triumf şi glorie, şi astfel primul răsboiu al puterilor unite a devenit fala şi mărirea strămoşilor luptători pentru toate generaţiunile.

In istoria Românilor abià aflăm un exemplu mai frumos de iubirea de popor şi de patrie, ca în această uniune a două surori româneşti, — căci atunci s'a pus fundamentul pentru existenţa românismului. N'avem destule cuvinte de a preamărì pe Ungro-Vlahi şi pe Basarabi.

Acuma să trec la lucrarea mea. Mai întâiu de toate voiu scrută documentele aflate în Ungaria și referitoare la Basarabi. Aceste documente nu sunt destul de multe și destul de pline de date, după cum am dorì noi ca să fie documentele ce ne interesează, dar totuș sunt atâtea, câte adeseori ne pot da orientare asupra timpului și asupra faptelor istorice.

E vorba ca să lămuresc începutul domniei Basarabilor și pentru această lămurire va fi destul dacă descriu pe cei trei domnitori dela început, pe Ivancu, Alexandru și pe Vlaicu.

Astfel la fiecare domnitor voiu începe cu datele din Ungaria și apoi voiu arătà ce au putut adeverì și istoricii români de până acuma. Numai încetul cu încetul se vor puteà dovedì anii cronicei ai fiecărui domnitor, și fiindcă Basarabii au purtat răsboaie cu regii Ungariei, pentru început voiu luà de cinosură epoca regelui Carol Robert dela 1309—1342 și a regelui Ludovic cel Mare dela 1342—1382, și în acest mod voiu intrà în istoria dinastiei Basarabilor.

12. I. Ivancu sau Ioan, primul Voevod Basarab.

1324—1340.

a) *Basarab după Hurmuzachi 1324—1330.*

Numele Basarab după documente mai întâiu se află la anul 1324. Regele Carol Robert aduce la cunoștință, că pe Martin fiul lui Bulgar, comitele Scylug (Szilágy) l-a trimis în expedițiuni diverse și în o expedețiune ce a avut-o sub castrul Mihald (Mehadia în Banatul Severinului), unde cu îngrijirea specială a lui și cu serviciu fidel, acel castru, pe care Ioan fiul banului Teodor, ca un rebel în contra majestății noastre l-a ținut în puterea sa, dar noi l-am recuprins și l-am supus ţerii noastre. Asemenea pentru ca ***Martin mai de multe ori să împlinească legațiunile*** (soliile, ambasadele) ***noastre la Bazarab Voevodul nostru transalpin***, unde el oficiul legațiunii sale l-a împlinit cu credință și cu laudă și pentru aceasta regele decretează remunerarea lui Martin, etc. (Hurm. I, No. 467, p. 591, la an. 1324). Fiindcă regele Ungariei la 1324 spune că el mai de multe ori a trimis solie la Basarab, e lucru natural că acest Bazarab încă înainte de 1324 erà domnitor în Oltenia și ţara lui erà organizată, dar fiindcă începutul domniei încă nu-l știm, rămânem la anul 1324. Regele în document nu spune numele de botez al lui

Basarab, dar din documente mai târzii s'a dovedit că acest Basarab erà Ivancu, (Iancu, Ioan).

La anul 1327 papa Ioan al XXII-lea trimite scrisori lui Toma, voevodul Transilvaniei, lui Solomon comitelui din Brassó şi lui Bazaras, cu adresa: Iubitului fiu, bărbat nobil Bazaras, voevodului transalpin, şi-i mulţumeşte pentru exterminarea naţiunilor necredincioase. (Hurm. No. 476, pag. 600, an. 1327). Din această scrisoare ar trebuì să deduc că Ivancu s'a făcut catolic şi papei i-a făcut atare serviciu.

b) *Bătaia din 1330 după Marci chronicon.*

La 1330 a fost răsboiul cel crâncen între Carol Robert şi Ivancu Basarab. Eu îl descriu după chronicon Marci (1). «Pentrucă tot în acel an, în care Felician de memorie nedemnă a pierit, adecă în anul Domnului 1330, când regele a adunat o oaste numeroasă, dar totuş nu a putut adunà toată oastea sa, deoarece şi la marginile regatului sau contra adversarilor aceluiaş regat în diverse expediţiuni a destinat pe cei mai mulţi luptători. Iară el (regele) în luna lui Septemvrie prin Zeurin (Severin) s'a dus în ţara *Bazarad*, voevodul Vlahilor, după îndemnul lui Toma, voevodul Transilvaniei, şi (la îndemnul) a lui Dionisie fiul lui Nicolae şi acesta fiul lui Iancha, care ţară e nehabitabilă pentru gintea străină. Şi regele s'a dus, ca din acea ţară să-l scoată pe Bazarad afară sau măcar ţara lui să o predeà unuia din îndemnători (adecă lui Toma ori lui Dionisie), ca să stăpânească, deşi însuş principele (Vodă Bazarad) tributul îndatorat majestăţii sale regeşti totdeauna cu credinţă l-a plătit.

«Iar când regele a recăpătat Zeurinul (Severin) şi castrul aceluia (cetatea Turnu-Severin), lui Dionisie i le-a predat toate cele amintite, precum şi demnitatea de banul Severinului. După ce s'au făcut acestea, Bazarad a trimis soli la regele, demni de toată onoarea ca să-i spună regelui: «Pentrucă voi, domnule rege al meu, v'aţi ostenit cu adunarea oastei, eu osteneala voastră o recompensez cu 7.000 de mărci de argint, şi însumi vă predau şi Zeurinul, cu toate apartenenţele, ce acum cu puterea le aveţi, în mâinile voastre vi le predau în pace, pe deasupra tributul, ce sunt dator coroanei

(1) ***Marci chronicon de gestis hungarorum ab origine gentis usque ad anum 1330 productis.*** Carol Szabo a tradus-o pe limba ungurească, Pesta 1867, şi descrierea bătăliei e însemnată sub No. 103 şi aceasta e cea din urmă din scriere. Marcu a murit la 1335 şi astfel a putut să le ştie bine.

voastre, cu credință în tot anul îl voiu plătì, și nu mai puțin *pe unul din fiii noștri îl voiu trimite* la Curia (curtea regească) voastră, ca să servească pe banii mei și pe spesele mele, dar pentru aceasta să vă reîntoarceți îndărăt cu pacea voastră, și să încunjurați pericolul persoanelor, pentrucă, dacă veniți și mai în lăuntrul țerii, pericolele nici într'un mod le veți puteà încunjurá.» Regele auzind acestea, cu mintea sumeață în așà vorbe a erupt solilor zicându-le: «Așà să spuneți lui Bazarad, că el e păstorul oilor mele și eu din ascunsurile lui de barbă îl voiu scoate».

«Acuma un baron fidel, cu numele Donch (Donciu) comite de Solio (Zolyom) și de Liptau, așà a grăit regelui: «Domnule, acel Bazarad cu mare umilință și spre onoarea voastră grăește către voi, pentru aceasta răspundeți-i în scrisoarea voastră cu favoarea bunăvoinței regești, și voiți în o deplină dilecțiune și grație să-i arătați».

«Acum regele a repetat vorba de superbie și de amenințări și părăsind sfaturile mai sănătoase, deloc a pornit mai departe, ca apoi să se lupte. Și când ieșì regele și ai săi în țară necunoscută, între alpi și între pădurile munților nu a putut să-și afle de mâncare, de foamea mare regele și militarii și caii curând au început a suferì (de foame). Pentru aceasta s'a ordonat împăcare cu Bazarad, și având credință că el va ascultà de regele, și că va da regelui și tuturor oamenilor săi siguranță de a se reîntoarce acasă și că-i va arătà calea dreaptă. Regele se reîntoarce asigurat, crezând în credința perfidă a schismaticului.

«Bazarad a venit pe o cale cu toată oastea sa, și calea aceasta în încunjurul său și de ambele părți cu râpe foarte nalte erà închisă împrejur, și unde calea zisă erà mai largă, acolo prin Valahi în mai multe locuri a fost întărită cu șanțuri săpate împrejur. Iar regele și toți ai săi la așà cevà întru adevăr nici nu s'au gândit. Mulțimea nenumărată a Valahilor sus pe râpe, concurând din toate părțile încoace și în colo, și aruncând săgeți asupra regelui, cari erau în fundul căii călcate, ce nici nu se puteà numì un drum, ci de naie strâmtă, unde pentru îndeseală, cei mai sprinteni cai și ostași din prejur cădeau în luptă, pentrucă peste țepișul din cale nu te puteai suì în contra Valahilor, nici pe râpele de pe amândouă laturi ale drumului; nici n'ai putut merge înainte, nici n'ai avut loc de fugă, pentru șanțurile ce s'au săpat acolo, ci ostașii regelui erau de tot prinși, așà ca și peștii în vârșă ori în mreajă.

«Au căzut juni și bătrâni, principi și puternici, fără alegere. Căci

această mizerabilă întâmplare a ținut mult, așà dela feria (ziua) a șasea a săptămânii, până la feria (ziua) a doua a săptămânii viitoare (adică de Vineri până Marți), în cari zile militari aleși s'au ciocnit la olaltă de repețite ori, precum în leagăn se leagănă și se scutură, sau ca și treștia se mișcă de vânt. Iar acolo s'a făcut cea mai mare grămadă de morți, căci a căzut mulțime de militari, principi și nobili, și numărul nu se poate socotì. Și erà ziua a 6-a înspre seara Sfântului Martin, și după aceea și în cea următoare (1).

«Acolo au murit și trei prepoziți, adică: Magistrul Andreiu prepozitul bisericii albense, bărbat foarte venerabil, vicecancelarul majestății sale regale, fiind el acolo, a pierit cu sigilul regelui; mai departe Mihail prepozitul din Pozsega și Nicolae prepozitul din Alba Transilvană, mai departe Andreiu plebanul din Sarus, și monahul Petru din ordinul predicatorilor, bărbat onest, acolo a primit paharul morții crâncene, pentrucă Valahii, în creieri capului mișelește au bătut cuie de lemn. Și unii preoți, cari erau capelanii regelui, fură uciși.

«Totuș și o mulțime nenumerabilă a Valahilor s'a îmburdat peste olaltă. Iar cadavrele tuturor, atât ale bărbaților bisericești, precum și ale nobililor laici, acolo pe locul luptei așteaptă timpul învierii generale. Nici pe cei dragi ai lor nu-i putură îmmormântà din cauza năvălirii dușmanilor (Valahilor); nici și măcar vreo câțivà să-i câștige, ca însiși să-i îngroape. Dar Valahii au dus mulți captivi cu sine, atât vulnerați precum și nevătămați, și au câtigat mai multe arme și hainele prețioase ale tuturor celor căzuți; și bani în aur și în argint și vase prețioase și brâuri de sabie și multe pungi de groși (groșițe) late, și mulți cai cu șele și frâne, ce toate le-au prădat și le-au dus lui Bazarad Voevodă.

«Iar regele și-a strămutat însemnele armelor sale, cu cari a îmbrăcat pe Desev fiul lui Dionisie, pe care Valahii cugetându-l a fi regele, cu cruzime l-au omorît, și apoi însuș regele, cu puțini pentru ajutorarea a câtorvà credincioși ai săi, abià au scăpat, căci au stat împrejurul regelui ca și niște ziduri de piatră. Donch cu fiul său Ladislav și alți ostași, cari erau în serviciul personal al regelui, și magistrul Martin, fiul lui Berend, cari toate loviturile de sabii și de săgeți însiși le-au primit asupra lor — ca pe niște stropi de ploaie torențială — ca să scape vieața regelui în contra loviturii morții.

(1) După calendarul catolic de azi, Martin episcopul e în 11 Noemvrie catolic; eu pe alt sfânt Martin nu l-am aflat, dar totuș știm zilele luptelor.

«In încunjurul oastei, din toate părţile, ca muştele au căzut şi mulţimea câinească a Valahilor, cari au pierdut suavitatea unguentului, atunci când pe poporul creştin (Unguri) şi pe preoţii lor, unşii lui Hristos, fără de milă i-au omorît.

«Numărul Valahilor ucişi acolo prin Unguri, numai socotitorul infernal şi astut al iadului a putut să-l socotească, dar regele după această întâmplare a venit la Visegrad. Mai departe, după ce Ungurii au purtat răsboaie foarte mari şi totuş aceasta (cu Bazarad) li s'a întâmplat, nu ca să se fălească de frecvenţa învingerilor, sau doară după o victorie, întru adevăr să se mărească şi să se corumpă, ci ca se învețe ei umilinţă, şi aceasta să o învețe şi pe alţii întru cât şi mai departe ar fi vrednici de graţia iubirii divine. Căci D-zeu tatăl pe acela îl pedepseşte, pe carele îl iubeşte» (1).

c) *Basarab, după Hurmuzaki, 1330--1340.*

După bătălia din 1330, regele Carol Robert mai aminteşte despre acea bătălie şi unele împrejurări. Trebue să culegem orice date referitoare la lupta lui Ivancu Basarab.

Carol Robert aminteşte de Martin de Berend, un Sas, carele la 1330 pe Carol Robert, acoperindu-l cu scutul său l-a scăpat de armele Valahilor şi de pericol (Hurm. Nr. 489, p. 615). Carol Robert la 1331 confereşte coloniilor Saşilor din Cluş diferite libertăţi, ca recompensă, pentru pagubele ce le-au avut prin răsboiul nostru în părţile Transalpine (Hurm. 490, p. 616). La 1331 papa Ioan al XXII-lea felicită pe Carol Robert, că a scăpat de pericol în răsboiul avut cu inamicii credinţei catolice (Hurm. 491, p. 617). Carol Robert, la 1332, aduce la cunoştinţă, că atunci când la anul 1330 am plecat spre a vizită ţara noastră Transalpina, la ieşirea noastră din ţara *Basaras* necredinciosul nostru transalpin (descrie câtevà scene din lupta) s'a purtat cu atâta duşmănie, încât magistrul An-

(1) Descrierea bătăii, precum s'a arătat în notă, a fost după *Marci Chronicon*. Dar Nicolae Densuşianu, în *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 227—238 din 1909, a publicat din *Cronicon pictum Vindobonense*, apărut la 1358, o altă descriere de răsboiul lui Carol Robert cu Bazarad din 1330. Această carte se numeşte Cronica lui Henric de Mugles. Afară de cărţile citate, este încă una scrisă de Ioannes de Thuroz, *Hungurorum chronica*, tipărită de Amburg Piatdolf la anul 1485 şi titlul despre bătaie sună: De bello Caroli regis cum Basarab Voevoda, infeliciter gesto.

Gheorghe Şincai în *Cronica Românilor*, I, pag. 489, în descrierea bătăii se iea după Thurotz. Eu cred că descrierea din *Marci Chronicon* e mai amplă şi scrisă dejà la 1335.

dreiu, prepozitul bisericii albenze, vicecancelarul curţii noastre şi-a pierdut vieaţa şi sigilul nostru, dar noi pentru noi ne-am făcut un alt sigil nou (Hurm. 497, p. 623).

Carol Robet la 1332 aminteşte de răsboiul ce l-a avut cu Basarab, fiul lui Thocomer.

Şi meritele excelente ale serviciilor, ce nouă acel comite Paul, judele curiei noastre, şi magistrul Laurenţiu, comitele de Zarand, fiul lui Simon le-au meritat în diversele expediţiuni ale noastre, şi în special când noi oastea noastră, convocată cu edict regesc am mobilat-o, şi am pornit către marginile regatului nostru, cari în ţara Transalpina s'au cuprins prin Basarab fiul lui Thocomer, schismaticul, spre nu o mică pagubă a noastră şi a sacrei coroane. Acel Basarab, necredinciosul Olacul (Românul) nostru, cu îndemnul de consiliul răutăcios, netemându-se, nici băgând în seamă că acela, carele mai vrea să reziste domnului său natural, după dispoziţiunile divine apriat se vede a rătăci în răutăţile sale concepute în taina minţii sale, nu s'a temut a le face, etc. (Hurm. 498, p. 624).

Să ne oprim la zicerea: Per Basarab filium Thocomer, prin Basarab fiul lui Thocomer. Documentul nu spune că Ivancu a fost fiul lui Thocomer, dar fiind vorba tot de răsboiul din 1330, şi decretul acesta fiind din 1332, e natural că Ivancu Basarab se zice fiul lui Thocomer, pentrcă în aceşti doi ani nu s'a schimbat persoana de pe tron. In acest mod, aci putem constată că Thocomer e strămoşul dinastiei Basarabilor, dar el nu a domnit, verisimil a fost bătrân, ca să fi putut fi ales pe tron, ci de bună seamă Ivancu aveà încrederea publică şi erà speranţa tuturor.

Carol Robert la anul 1333 conferește dreptul de nobilitate mai multor iobagi din Transilvania şi Unguri, ca recompensă pentru luptele lor eroice, ce le-au purtat în răsboiul cu Basarab, carele cu societatea s'a olacală (românească) cu şiretenie s'a purtat, etc. (Hurm. 499, p. 627).

Carol Robert la anul 1335 confirmă donaţiunea ce o făcuse mai nainte lui Toma, ca recompensă pentru luptele în contra Voevodului Basarab, şi zice: cu consideraţiune la serviciul zisului magistrat Toma al nostru, ce servuciu ne-a făcut nouă în ţara Transalpina, ***unde prin Basarab Olacul şi fiii aceluiaş*** zisă ţara noastră Transalpina, în paguba sacrei coroane, a regatului şi a noastră, cu necredinţă o ţin ei în posesiune. Şi acolo prin năvălirea duşmănoasă au venit înaintea ginţii noastre valide şi înaintea noastră,

odată și a douaoară *(semel et secundario,* adică năvălire) în niște locuri prepăstioase și păduroase, etc. (Hurm. 507, pag. 633).

Iarăș trebue să ne oprim: In țara Transalpina, ubi per Basarab Olacum et filios eiusdem; adică în țara Transalpina, unde prin Olacul Basarab și fiii aceluiaș s'au ținut în posesiune. Astfel Ivancu a avut fii. Dar și în descrierea bătăii din 1330, Ivancu însuș vorbește. Pe unul din fiii noștri îl voiu trimete la curtea regească, ca să servească. Dar și Ludovic cel Mare, la anul 1354, amintește de răsboiul lui Carol Robert cu Basarab la anul 1330 și zice: Ubi per Basarab Olacum et filios eius (Hurm. I, p. 2, 27, p. 34). Astfel Ivancu a avut fii, adică feciori (1).

Carol Robert la anul 1336 confirmă posesiunile lui Thatomer, ale vicecancelarului său pentru serviciile sale în țara Transalpina (tot în răsboiul din 1330 cu Ivancu Basarab), și regele zice:

Când noi, cu *toată puterea ginții* noastre vizitasem țara Transalpina, acela (Thatomer) din mandatul magnificului bărbat Toma, Voevodul Transilvaniei, a domnului său, după părerea noastră și a domnului său (Toma), Thatomer în legațiuni oculte, și făpturi cu puține persoane din oamenii săi, din îndemnul său isteț, în față cu adversarii apărându-se, cu mirabila ocaziune și scăpare de pericolul morții, și tot atunci asemenea grăbit, ca să ne scape pe noi și la timpul său sub castrul Argyas (Argeș) s'a alăturat nouă, unde noi și toată oastea noastră l-am admirat pentru sosirea sa norocoasă în serviciile ce însuș le-a primit. Acuma regele povestește câte cevà de vitejiile și pățaniile lui Thatomer.

Ivancu Basarab când a făcut uniunea cu Ungro-Vlahia, respectiv a cuprins Ungro-Vlahia, a trebuit să cuprindă Argeșul, reședința, scaunul de domnie al dinastiei lui Radu Negru. Carol Robert a pornit de către Timișoara pe la Turnu-Severin, și apoi lucru firesc că năvălitorul a avut să cucerească și Argeșul, capitala Voevodatului, și pentru aceasta s'a dus spre Argeș, unde a mai fost atare luptă, și neavând nici acì rezultat bun, s'a reîntors prin Transilvania acasă.

E o întrebare: Unde s'a întâmplat lupta din 1330? Documentele nu spun nimica, dar A. D. Xenopol (în *Istoria Românilor,* Iași 1889, vol. II, p. 80) zice: «Locul unde se întâmplase bătaia erà anume

(1) Hurmuzaki I, p. 697. Nicolae Densușian face o notă: De țar în Bulgaria la an. 1331 a fost ales Ioan Alexandru, un nepot al țarului Mihail și ginerele lui Ivancu Basarab, al principelui român.

dincolo de *Gherghiţa», două zile de drum dela oraşul Sibiiu,* din munţii nordului Munteniei. După Dicţionarul topografic al lui D. Frunzescu, o Gherghiţă e numire vechie de oraş spre Buzău, altă Gherghiţă e un târguşor în judeţul Prahovei. Astfel despre locul bătăliei până acum e numai o combinaţie — neistorică.

d) *Pesty Frigyes şi Gheorghe Şincai.*

Pesty Frigyes, scrietor maghiar (*A Szörényi bánság*, Budapesta 1877, tom. I, p. 27) cunoaşte numele Ivancu Basarab şi zice: Totuş nu e fără de însemnătate acea împrejurare, că începând dela deceniul din urmă al secolului al XIII-lea până la 1324, abià ştim cu oarecare siguranţă a numì pe vreun ban al Severinului. Pentru aceasta se poate că în întregul period, cutare Voevod Valah s'a aşezat în posesiunea trecătoare a Banatului Severin (mai bine castrului Severin), dar această cuprindere nici când nu a fost recunoscută din partea regilor maghiari, deşì Voevozii români, prin plătirea tributului, au năzuit ca să îmblânzească pe regele maghiar, vătămat în drepturile sale de suveranitate.

In acest mod şi Ivancu Basarab, ca Voevod valah, şi-a plătit tributul său regelui maghiar, cu care Voevod Carol Robert s'a amestecat în aşà răsboiu sângeros. Demnitatea de ban al Severinului în 1324 a purtat-o Paulus comitele suprem de Szerem (Sirmia), Valkó şi Bogdrog, şi după acest an până la 1330 nu aflăm ban de Severin, din ce se poate deduce, că Ivancu Basarab Voevodul valah în acest interval şi-a răpit sieşi cetatea şi provincia Severinului (adică nu Banatul Severinului, cum Pesty a zis mai sus). Carol Robert nu a putut să sufere împreunarea a două principate valahe, în mâna unui bărbat carele a dat destule semne de ambiţia sa. Un principat valah erà Ungro-Vlahia (Valahia mare) şi alt principat erà Oltenia (Valahia mică).

Apoi Pesty descrie pe scurt răsboiul din 1330, dar nu aduce nici o împrejurare nouă. Deci văzurăm că Carol Robert a început răsboiul în contra lui Ivancu Basarab, pentrucă acesta făcù uniunea Ungro-Vlahiei şi a Olteniei. Mi-am făcut notiţă despre părerea unora, că răsboiul a fost cu Mihaiu Basarab, şi a unora că cu Alexandru Basarab, — dar le trec cu vederea. Nu e adevărat.

Gheorghe Şincai la anul 1329 (în *Cronica Românilor,* Tom. I., p. 488) zice: Al cincelea Basarab Vodă dela anul 1329—1340 — după anonimul românesc. La Letopiseţ nu este pomenire de el, dar

în cronica Sârbilor şi în cronologia Ungurilor se scrie, că la acest an, Carol Neapolitanul, craiul Ungurilor a avut răsboiu şi s'a biruit craiul. Se găseşte acest Basarab Vodă, cu doamna lui Marghita, în pomelnicul mânăstirii din Câmpulung. Engel — cum s'a arătat la anul 1323,—zice că acest Basarab s'a numit Mihail. In cât pentru răsboiul lui Carol Robert cu Basarab, toţi istoricii pun războiul acesta la 1330.

Acì trebuesc câtevà lămuriri. Şincai s'a luat după anonimul românesc. Acesta din rătăcire a numit Basarab şi pe Radu Negru, Mihaiu, Dan şi Ştefan Mailat, adecă pe patru domnitori din dinastia lui Radu Negru, dar aceştia nu au fost Basarabi. Al cincelea Basarab Vodă se pune la anul 1329, şi al cincilea domnitor după cei 4 din dinastia lui Radu Negru a fost Ivancu, dar acesta primul Basarab. In acest mod se dovedeşte din nou domnirea dinastiei lui Radu Negru, şi începutul dinastiei Basarabilor, dar nu la 1329, ci la 1324. Şincai descrie bătălia dela 1330, pe baza istoriei lui Ioan Thurocius, part. 2, cap. 97.

Dar avem datorinţă să scrutăm toate datele istorice, ce se pot referì la timpul lui Ivancu Basarab. Şincai tot acolo la anul 1330 zice: că Mihail craiul Bulgariei a trăit rău cu Ştefan craiul Serbiei, carele a aruncat afară din casa sa pe sora lui Mihaiu şi s'a căsătorit cu sora împăratului Romeilor (Grecilor). Mihaiu cu începutul verii adunând 12.000 de ostaşi din ţara sa şi 3.000 de Români pe plată şi Mihaiu din partea de către miazănoapte a Hemului a năvălit în Serbia. Acei 3.000 de ostaşi români au trebuit să fie din oastea lui Ivancu Basarab şi daţi pe la începutul verii. Nu mai erau Ungro-Vlahi pe la 1330. La anul 1332 (Şincai, I, 495) craiul Alexandru, vărul lui Mihaiu şi fiul lui Streantimer, carele cât s'a făcut craiu a strâns toate oştile Mesilor (Bulgarilor) şi chemând mulţi Români întru ajutor, a purces în potriva cetăţilor, cari se închinase Romeilor (Grecilor).

e) *Dionisiu Fotino şi Dimitrie Onciul.*

Dionisiu Fotino (în *Istoria generală a Daciei*, Tom. II, pag. 10) arată: Domnul al V-lea Ioan Basarab I. Eu încă citând pe Gheorghe Şincai, carele vorbeşte de al cincilea Basarb, am explicat că cei 4 domnitori sunt Radu Negru, Mihaiu, Dan şi Ştefan Mailat din dinastia lui Radu Negru, cari nu au fost Basarabi, şi al cincilea domnitor a fost Ivancu Basarab, dar primul Basarab. La Fotino se află Ioan,

carele e identic cu Ivancu, şi astfel Ivancu şi Ioan se documentează unul cu altul.

După ce ştim acuma toate datele din Ungaria, să auzim pe Fotino, istoricul cel mai sistematic şi mai bun din istoricii mai vechi.

Domnia lui Ioan se pune dela 1325 până la 1340.

Ioan Basarab I, în cronologia ţerii nu se află amintit, dar după cronicele Ungurilor şi ale Sârbilor, se vede că Ioan din ban al Craiovei, prin alegerea din partea mitropolitului şi a boierilor s'a ridicat domn. Mihail craiul Bulgariei, carele ţineà pe Simonida, sora împăratului de atunci Andronic Paleolog junele, sub cuvânt ca să răsbune demiterea bătrânului Andronic, în anul 1328 a chemat în ajutor *pé Bessarab* şi cu multă oştire de Români (pe cari Grecii îi numesc Sciţi) cutrierà şi jăfuià oraşele Romeilor (Grecilor). Junele împărat Andronic, cu toate că nu aveà oştire capabilă de luptă, s'a decis să se bată şi ieşind din Constantinopole, ambele puteri s'au pus faţă în faţă. Atuncia Despina, mama împăratului şi soacra craiului, temându-se atât pentru fiu, cât şi pentru ginere, s'a pus la mijloc şi i-a împăcat.

Basarab însă n'a stat mult timp în linişte. Nişte călugări fanatici, trimişi de papa Ioan, au înduplecat pe regele Ungariei Carol Robert, ca să strice pacea cu Basarab, fiindcă aceasta nu-i lăsase a propagà papismul în ţara sa. Atuncia Carol s'a sculat cu mare putere în anul 1330, şi fără nici un cuvânt călcând tractatele, a călcat cele cinci judeţe ale Craiovei, apucând şi cetatea Severinului. Basarab adunând puterile sale şi căzând asupra lui Carol, cu atâta tărie l-a bătut, încât a desfiinţat oştirea ungurească. Invinsul Carol, schimbat în veşminte, abià a putut scăpà prin munţi, de dreapta răsbunare a învingătorului. Iar călugării cari se ţineau de tabăra ungurească, ca aţâţători ai resboiului, fură ucişi şi striviţi cu ciomegele, de către Români, ca nişte lupi turbaţi. Acest domn se găseşte şi în pomelnicul *mânăstirii Câmpungului*, împreună cu doamna lui Margarita. El a domnit 15 ani, după care a murit.

Să rămânem pe un minut la mânăstirea Câmpulungului. După tradiţiunea Franciscanilor (v. *Negru Vodă şi epoca lui*, pag. 15), acel Negru Vodă erà schismatic, cu schismaticii călugări a zidit în Câmpulung mânăstirea, ce de fapt se află şi azi, în 1779, în Câmpulung. Hasdeu denegând existenţa lui Radu Negru a denegat şi existenţa unei mânăstiri în Câmpulung. Hasdeu (in *Magn. Etym. Romaniae*, 14, p. 34) zice: Nici o mânăstire n'a existat în Ţara-Românească înainte de anul 1.366, cea mai veche fiind cea dela Vodiţa

sub Ladislau Basaraba. Dar Hasdeu uită curând ce a zis, pentrucă la pag. 204 ne spune că Nicolae fiul lui Alexandru s'a îmmormântat în mânăstirea din Câmpulung sub o piatră cu inscripţia citată. Aşà dară acolo s'au îmmormânt mai mulţi domnitori, astfel şi Ivancu sau Ioan, dacă se pomeneşte în pomelnicul mânăstirii din Câmpulung, acolo s'a îngropat cu doamna sa Margareta.

Aceste a trebuit să le înşir, că Ion sau Ivancu Basarab, despre care se zice că a fost banul Craiovei şi apoi s'a ridicat domn, nu s'a îngropat în Oltenia, ci a trecut în Ungro-Vlahia, la Argeş pentru ocuparea tronului, la Câmpulung pentru mormânt, şi că acest mormânt a fost venerat şi de alţi domnitori, un sacrariu al dinastiei lui Radu Negru. De sigur acì s'ar afla multe izvoare pentru istoria Românilor.

Să nu uităm că Gheorghe Sincai (I, p. 458) pe soţia lui Ion Basarab a numit-o Marghita, că amândoi s'au pomenit în pomelnicul mânăstirii Câmpulungului, şi că Dionisiu Fotino (II, p. 11) pe soţie o numeşte Mărgărita, şi asemenea zice că ambii s'au găsit şi în pomelnicul mânăstirii Câmpulungului.

Dimitrie Onciul (*Originile principatelor române,* Bucureşti 1899) în scrierea sa a sfărâmat toată sistema istorică română, dar apoi nu a reedificat nimic bun, nimic întreg. Onciul a scos afară din istoria neamului românesc Dinastia lui Radu Negru, şi astfel a şters 110 ani din istoria neamului. In Oltenia (p. 226) în rezumatul său zice: au domnit *a)* Asăneştii 1186—1241; *b)* Lytuon 1247—1279; *c)* Barbat 1279—1290. Tugomir 1290—1310. Indrumez la discursul meu *Ţara Severinului sau Oltenia.* Onciul sub *e)* ajunge la Ioan (Ivancu) Basarab şi zice: Ion e confundat cu Negru Vodă 1310—1338. Ion e fiul lui Tugomir şi primul domnitor al principatului Ţerii-Româneşti după răsboiul cu Ungurii în 1330, are reşedinţa sa în Curtea de Argeş.

Numai câtevà şire ne spune, şi nu de tot exact. Nu e adevărat că Ion Basaraba e confundat cu Negru Vodă, căci Negru Vodă a domnit în Ungro-Vlahia între anii 1215—1239, dar Ion Basaraba a domnit în Oltenia (Ţara Severinului, Valahia mică) între 1325—1340. Pe când a domnit Ion Basaraba, ţara lui nu s'a numit principatul Ţerii-Româneşti. Thocomer şi nu Tugomir e numele tatului lui Ivancu.

La Onciu se află un dat preţios. Basarab (Ion) mai ajută pe Bulgari în contra Sârbilor *în o bătaie dela Velbuzd în 28 Iunie 1330,* unde aliatul său Mihail pierdù lupta şi vieaţa. Cu această ocaziune

aflăm că domnul român numit Ivancu Basarab erà socrul ţarului bulgar Alexandru (1331—1365), nepotul de sora al lui Mihail.

Astfel Ivancu la 28 Iunie 1330 s'a luptat în Bulgaria, la 11 Noemvrie 1330 s'a luptat în ţara sa cu Carol Robert.

Din cele înşirate s'a văzut că Thocomer se chiamă tata lui Ivancu, Mărgărita soţia lui Ivancu; de câtevà ori s'a amintit că a avut fii şi apoi că a avut şi o fată măritată, cari toate dovedesc că Ivancu a fondat o dinastie a Basarabilor, o dinastie română din Oltenia.

Precum ne-am despărţit în 1340 de Ivancu, aşà în 1342 murind Carol Robert, ne despărţim şi de el.

13. II. Alexandru Vodă, al doilea Basarab.

1340—1351.

Regele Ungariei dela 1342—1382 e Ludovic I, sau Ludovic cel Mare.

a) După Hurmuzachi, p. 64.

E o dubietate mare în şirul domnitorilor, că după Ivancu unii istorici pun pe Vladislau, alţii pe Alexandru. Intru adevăr Alexandru urmează, dar trebue să dovedim.

Papa Clement al VI-lea la anul 1345 informează pe Ludovic regele Ungariei că *Olahii-Romani* cari locuesc în părţile Ungariei, Transilvaniei, Ultralpinei (Transalpina) şi Sirmiului, au primit credinţa catolică. Pentru aceasta ţi-am scris ţie (regelui) şi Elisabetei mamei tale, regina Ungariei, venerabilului frate al nostru, episcopului din Oradea-mare *şi nobililor bărbaţi lui Alexandru Bassarat şi altor Olahi-Romani, atât nobililor precum şi popularilor, lui Nicolae principe de Remecha, lui Ladislau voivodul de Bivinis, lui Sanislau de Sypprach, Aprozic voivodul de Zopus şi lui Nicolae voivodul de Anginas,* şi pentru aceasta roagă pe regele ca să conlucreze.

In acest mod la 1345 se constată *Alexandru Bassarat* (adecă Basarab). Acest document dela papa e de mare însemnătate pentru noi, deoarece acì pentru prima dată auzim numele de «*Romani*» (Hurm. 551, pag. 697).

Ludovic regele Ungariei la an. 1355 aminteşte de serviciile ce le-a făcut Dimitrie episcopul din Oradea-mare de mai multe ori, şi apoi când l-am trimis la *Alexandru Bozorab* voevodul nostru transalpin, ca cu el să tracteze de pace şi concordie între noi şi să o

întărească și călătorind mai de multe ori, s'a purtat bine. (Hurm I, p. 2, No. 28, pag. 37).

Ludovic regele Ungariei la 1358 către cetățenii din Brașov: «Veți recunoaște că noi, cu grația specială am conces vouă și univertății voastre, ca voi cu mărfurile (mercimoniae) voastre și tot felul de lucruri să puteți trece între Boza (râul Buzău) și Prahom (Prahova) dela locul Uz, unde fluviul numit Iloncha curge în Dunăre, până la locul unde fluviul numit Zereth (Siret) asemenea cade în Dunăre— libere și cu siguranță să treceți și pe voi nimeni să nu vă poată împiedecà fără drept în transitul vostru» (Hurm. I, 2, 41, pag. 58). Ludovic dispune în Valahia mare.

Alexandru al doilea Basarab a murit. Papa Urban al V-lea în 1370 scrie Clarei, văduvei lui Alexandru, și fiului Ladislav, două epistoale, de mare interes pentru familia lui Alexadru:

1370. Urban episcopul, Iubitei în Hristos ficei mele, Clarei muierii nobile, rămase văduvă după cândvà *Alexandru* Voevodă în Vlahia. Tu ești ilustrată cu lumina Sfântului Spirit, și între alte fapte creștine pe cea mai iubită în Hristos fiica noastră (lipsește numele) pe ilustra împărăteasă a Bulgariei, ilustra născută a ta, ai întors-o dela schismă și rătăcirile eretice, în cari mult timp a petrecut; dar pentrucă ai zis, că ai aveà și o altă fată, anume pe Ancha, ilustra regină a Serviei, care a rămas în aceeaș schismă și în rătăciri eretice, te rugăm și îndemnăm ca și pe Ancha, zisa regină, să o aduci la biserica și credința catolică (Hurm. I, 2, 122, p. 158).

Tot papa Urban al V-lea la 1370 scrie lui Vlad, fiului lui Alexandru în interesul bisericii Romei. «Urban episcopul nobilului bărbat Latislău (Vlad) Voevodă Vlahiei. Numai o turmă este și un păstor, carele s'a scoborît din ceriu.... Pentru ce magnificența ta te rugăm în Domnul, ca să părăsești schisma și rătăcirile universe prin învățare dela bărbați catolici și religioși, de cari mulți se află în domeniul (țara) tău, mai ales prin mijlocirea iubitei noastre în Hristos fiicei noastre *Clarei muierii nobile novercei* (vitregei) tale, etc. (Hurm. I, 2, 23, p. 159).

Din aceasta se vede că Clara, văduva lui Alexandru, a fost mama vitregă a lui Ladislau (Vlad); în urmare Vlad a fost fiul lui Alexandru, și pentru aceasta, după Ivancu urmează Alexandru ca al II-lea Basarab. Vladislau erà dară născut de întâia muiere a lui Alexandru, și aceea erà ortodoxă, și Vladislau s'a născut ortodox, pentru aceasta vrea papa să-l facă catolic. Alexandru având două fete mă-

ritate după domnitorii din Bulgaria şi Serbia, dinastia lui Alexandru a stat în vază.

b) *Pesty Frigyes şi Gheorghe Şincai.*

I-am înşirat la olaltă, pentrucă ambii s'au folosit şi de alţi istorici din Ungaria.

Pesty Frigyes *(A Szörényi bánság,* I, p. 27—28) zice: Regele Ludovic cel Mare în 1342 a mers în Ardeal, ca să linişteascâ trebile de acolo. Atunci Voevodul Alexandru Basarab, următorul lui Ivancu, a trimis solie la Ludovic şi nu peste mult s'a arătat şi în persoană înaintea regelui, i-a adus daruri preţioase şi acì a jurat credinţă şi supunere. Dar credinţa lui Alexandru a avut preţ numai ca şi credinţa antecesorului său. Alexadru s'a răsculat în contra suveranităţii coroanei ungare, pe Bulgari, cari erau credincioşi Ungurilor, i-a silit să se scape. Răscoala aceasta a fost în 1346, ori mai curând, dar nu se poate calculà timpul, când Ludovic cel Mare iară a silit Valahia la ascultare. Dar şi Pesty Frigyes se îndoeşte că Ludovic şi-a restaurat suveranitatea, deoarece pe boierii români, cari lui Ludovic au fost credincioşi, i-a adus în comitatul Timişului şi pe lângă Rekás, le-a dat bunuri, pentrucă Ludovic în Valahia nu a putut să-i răpună în demnităţile lor şi să-i ţină în bunurile lor (1).

Gheorghe Şincai *(Cronica Românilor,* I, p. 499) zice: Anonimul românesc la anul 1340 iarăş aşà scrie: Al şaselea domnitor Ladislau Vodă Basarab dela anul 1340—1345.

La Letopiseţ nu se aflâ, dar se dovedeşte dintr'un hrisov al lui Mircea Vodă, ce este la mânăstirea Tismana, în care se zice că la acest veleat domnià unchiul său Vladislav Vodă Basarab. In istoria ungurească să scrie că, la acest an, Ludovic craiul Ungariei, bătându-se şi cu domnul Ţerii-Româneşti la Bran la Aputurţu şi s'a biruit craiul. Până acì anonimul românesc, ale căruia zise nu mi se văd a fi adevărate (zice Şincai), pentrucă istoricii ungureşti la anul 1342 zic că în anul acesta în Ţara-Românească domnià Alexandru Basarab.

Din cele de până acì se explică şi rectifică: 1) că al şaselea domnitor se înţelege acela, care a urmat după Radu Negru, Mihaiu,

(1) Acestea sunt adevărate, pentrucă în Hurmuzaki I, 1, 2, se află mai multe documente despre astfel de boieri, cari s'au mutat deosebi în Banatul Severinului, acì au căpătat bunuri şi nobilitate şi apoi s'au catolizat şi maghiarizat.

Dan, Ştefan Mailat din dinastia lui Radu Negru ; 2) că al şaselea domnitor nu e Ladislav, precum s'a dovedit şi până acuma, ci e Alexandru tata lui Vladislav (Vlad, Vlaic, Laic). 3) Adeseori am experiat că hrisoavele de pe la mânăstirile din ţară nu au nici o valoare istorică.

Şincai (l. c., I, p. 503). Istoricii ungureşti la anul 1343 zic, că Alexandru Basarab oblăduitoriul Ţerii-Româneşti ar fi venit la marginea Ardealului şi s'ar fi închinat şi supus regelui Ludovic, eu (Sincai) aceasta nu o cred, şi că regele s'a întâlnit cu Alexandru, ca amici şi ca cu bun vecin.

Gheorghe Şincai (l. c., I, p. 504) zice: La anul 1345 anonimul românesc aşà scrie: Al şaptelea domnitor Alexandru Vodă, anul 1345—1360. Acì rectific pe scurt: că al şaselea domnitor e Alexandru tata şi al şaptelea domnitor e Ladislau fiul, cum s'a arătat şi mai sus. După letopiseţ, la anul 1345, Alexandru a avut răsboiu cu regele Ludovic. Anonimul nostru bine zice că Alexandru, domnul Ţerii-Româneşti a bătut pe Ludovic craiul Ungariei, pentrucă şi Petru de Reva mărturiseşte aceasta—cum voiu arătà la anul 1380, măcar că nu spune anul în care s'a întâmplat răsboiul acesta. Aşà dar cum s'a supus Alexandru lui Ludovic la anul 1343?

c) *Dionisiu Fotino.*

La Dionisiu Fotino, II, p. 11, după Ivancu (Ivan) Basarab, urmează Vladislau 1340—1345, Alexandru 1345—1356. Mai sus prin documentele lui Hurmuzaki s'a arătat, că după Ivancu a urmat Alexandru, carele a fost tata lui Vladislau, şi aceasta în viitor se va dovedì de repeţite ori, de aceea am pus pe tata şi apoi pe fecior.

Dionisiu Fotino zice: Ladislau erà frate cu domnul Basarab, (adică cu Ion, căci alt Basarab adevărat încă nu erà pomenit); iar despre Alexandru, Fotino scrie că acesta încă erà frate al domnilor Basarabi şi Ladislau (adică şi fratele acestuia). Astfel Fotino n'a putut hotărî nerudenia lui Ivan, Alexandru şi Vladislau.

Fiind acì vorba despre Alexandru, Fotino despre aceasta zice: că Alexandru în timpul domniei sale văzându-se ameninţat de Ludovic regele Ungariei, a chemat în alianţă pe hanul Tătarilor din Basarabia şi la anul 1347 intrând în Transilvania pe două părţi, au cauzat mari stricăciuni, şi a silit pe Ludovic, să facă pace.

Ivancu s'a pus dela 1324—1340, iar Alexandru, carele a dominit 11 ani, se pune dela 1340—1351. Dar după ce se va lămurì mai precis domnia fiului său Vladislau, vom mai revenì la Alexandru.

14. III. *Ladislau Vodă al treilea Basarab.*

Dela anul 1351 până la anul 1372.

a) *După documentele lui Hurmuzaki.*

La anul 1365 Ludovic, regele Ungariei, dă o proclamație de răsboiu în contra lui Ladislau (Vlad) voevoda transalpin, și Ludovic în proclamațiune zice: Deoarece cândvà (Alexander) voevoda transalpin așà de tare și-a uitat de binefacerile ce le-a primit dela noi, și nemulțumitor credința sa și scrisorile făcute din amândouă părțile asupra unor împăcăciuni (lipsește cevà) ce a fost dator față de noi și de domeniul nostru natural. . . . . în cutezare îndrăzneață nu s'a temut a le strică și în fine trecând (Alexandru) din această lume, Ladislau, fiul său, a imitat moravurile rele pământești și pe noi, ori pe al său domn natural, nimic nebăgându-ne în seamă, fără consultare cu noi și fără recercare în aceea țară a noastră Transalpina, căreia după dreptul și ordinea nașterii ni se cuvine nouă (regelui) titlul său fict., ridicându-l, a intrat în domeniul acestei țeri a noastre din voință perfidă și cu înțelegerea Vlahilor și locuitorilor țerii, în locul tatălui său. Se face dispozițiune, ca armata să se adune la Timișoara și de acolo să plece în contra lui Vladislau (Hurm. I, 2, 69, p. 92).

La 1368 Ladislau (Vlad) voevodul țerii transalpine face concesiuni de vamă neguțătorilor din Brașov. Se vede că regele Ludovic s'a împăcat cu Ladislau. Acesta în decret zice: Ladislau din grația lui D-zeu și a majestății sale regești, voevoda transalpin și ban de Zeurino (Severin). Aducem la cunoștință că atunci când principele excelentisim, Domnul Ludovic, vestitul rege al Ungariei, domnul nostru natural și generos a trimis la noi pe magistrul Demetriu zisul Lepes, ostașul curții sale regești, spre legarea păcii perpetue între noi de o parte și între toți cetățenii și provincialii din Brașov de altă parte. Inceputul decretului: Că umversii neguțători de Brassó și ai districtului pot merge pe oricare cale a țerii noastre transalpinae (Hurmuzaki, I, 2, 108 p. 144). Și e primul voevod din Basarabi, carele a căpătat titlul de ban de Severin.

La anul 1369, Ladislau (Vlad) voevodul transalpin invită pe toți catolicii din Transalpina, ca să primească cu onoare pe episcopul catolic, carele va venì să sfințească bisericile catolice. Ladislau în decret zice: Ladislau, din mila lui D-zeu și a regelui Ungariei, voevod transalpin și ban de Zeverino, și încă dux de Fogaras,

către toți credincioșii săi și către cetățeni. Din document se vede că Demetriu episcopul bisericii catolice din Transilvania a fost episcop sufragan în Transalpina, în aceasta, cum zice Ladislau voevod, din timpurile strămoșilor noștri; și *de buna memorie a lui Alexandru, tatălui nostru celui mai iubit*, cu drept diecesan s'a cunoscut a fi supus; și acum, *episcopul sufragan* vine ca să dispună cele de lipsă. (Hurm. 1369, Nr. 112, pag. 149). Aci Ladislau e și dux de Făgăraș, primul între cei trei Basarabi, și precum am putut constată până acuma, ultimul dux de Făgăraș a fost Ștefan Mailat din dinastia lui Radu Negru.

La 1369, capitulul din Alba-Julia raportează că Layc (Ladislau, Vlad, Vlayc) voevodul transalpin a aprins mânăstirea sfântului Nicolae confesorului, zidită în cetatea Talmasch (Tâlmaciu) și prin consecință au ars și instrumentele literare (documentele) ale zisului Ioan, depuse în acea mânăstire (Hurm. I, 2, 113, pag. 149).

La 1369 Nicolae, judele Curiei, amintește despre expedițiunea lui Ludovic regele Ungariei în contra Voivodului Layc (Ladislau), când s'a zis: Oastea regală a se pune în mișcare în contra voevodului Layc. (Hurmuz. I, s. 114 și 115, pag. 150).

La 1372, papa Grigorie al XI-lea concede călugărilor minoriți din Bosnia, ca să poată construì biserici în Serbia și în *țara Basarat* și alte părți vecine acelora, unde se află mulți schismatici și eretici (Hurm, 142, p. 193). Se mai adaug două date de asemenea numire a țerii. La 1377, Ludovic regele Ungariei conferește titlul de nobil lui Nicolae pentru serviciile credincioase ce i-a făcut în terra Basarabi (țara lui Basarab) (Hurm. 190, pag. 243). La 1379 papa Urban al VI-lea concede călugărilor minoriți, ca să înființeză mânăstiri în Serbia și în țara Basarat (Hurm. 207, p. 268). Tot Ladislau (Vlad, Vlaic) stăpânià atunci.

La anul 1369, Ladislau s'a numit pe sine din mila lui Dumnezeu și a regelui Ungariei, voevod transalpin, ban de Zeverino și încă dux de Fogaras (Hurm. 112, pag. 148); acuma la anul 1372 se numește Ladislau voevod transalpin, banus de Zeverinio et dux novae plantationis terrae Fugaras. Aceste date le-am înșirat la olaltă, ca să se vadă că intre 1369 și 1372 s'a întâmplat plantațiunea (colonizarea) nouă a țerii Făgărașului (Hurm. 148, p. 198).

Acest document e de mare însemnătate. La Gheorghe Șincai, *Cronica Românilor*, t. I, p. 542, e tradus în întregime, și pentru aceasta voiu alege datele esențiale.

1. Ladislau face daruri cu bunuri din țara Făgărașului și anume

rudelor sale: Magistrul Ladislau, sârguitorul ostaş, fiul răposatului Ianoş Meister de Dobca, nepotul banului Miched, *rudenia noastră cea iubită* şi credincioasă, când s'a făcut slobod de prea măritul prinţul Ludovic luminat craiul Ungariei.

2. Şi noi (Ladislau) eram încă pururea sub jug, şi în graţia numitului craiu, *am fi strâns tare oaste împotriva Turcilor celor fără de credinţă, şi împotriva împăratului de Tirna* (Târnova) în *Bulgaria,* acelaş magistru Ladislau de Dobca, sârguitorul mai sus numit ostaş, *carnea noastră şi sângele nostru din naştere* cu *noi* şi cu oastea noastră (adică română) s'a grăbit împotriva tiranilor şi necredincioşilor Turci şi a împăratului din Tirna, şi năvălind asupra lor şi făcând acolo vitejie boierească şi de cinste pentru credinţa creştinească, am dobândit graţia prea luminatului prinţului Ludovic, craiului Ungariei, aşà cât Laslo Meister de Dobca, acesta nu şi-a întors înapoi capul său de frică.

3. Şi după ce am cunoscut, văzut şi găsit totdeauna atâta credinţă în acelaş Laslo, *din partea domnului craiului nostru şi a noastră i-am dat şi asemnat lui* pentru unele slujbe credincioase, în acestea, care pururea ne-a făcut, şi *pentru împărtăşirea sângelui cu care suntem legaţi,* oraşul sau târgul Şerkkenghen (doară Şercaia) din Ţara Făgăraşului de lângă Olt şi cele (satele) ce se ţin de dânsul. Aşijderea satul Veneţe, satul Coţolad, satul care se chiamă Apacaldă, satul Dobca cu toate cadinţele şi părţile lor, etc.

4. Care donaţie sau dăruire atunci o àm fucut iubitei rudenii a noastre lui Ladislau de Dobca şi următorilor lui de a pururea, când eram în multă graţie la domnul nostru Ludovic craiul Ungariei, domnul nostru cel firesc (naturalis) şi următorilor lui, ca să *întărească aceste cărţi ale noastre* şi donaţiunea noastră aşà să o întărească şi statueze iubitei noastre rudenii şi fratelui nostru, precum s'a zis pentru următorii noştri, cari vor urmà în domnia voevodatului nostru, etc. Dat în Argiş (Hurm. I, s. 148, p. 198). Aceluia carele cât de cât e iniţiat în istoria noastră, nu-i mai trebue explicarea acestor puncte.

Ce prietenie sinceră a putut să fie între Ludovic şi Vlaicu, ni-o spune însuş Ludovic la anul 1377, într'o scrisoare către Saşi: Asemenea vă promitem, că dacă voind Dumnezeu, Terra Transalpina (Valahia mare şi mică), precum sperăm va ajunge în mâinile noastre, atunci tributul, vama, etc. le voiu mai uşurà (Hurm. I, s. 189, p. 242).

Ludovic la anul 1377 aminteşte despre răsboiul nefericit în Tran-

salpina (în contra lui Vladislav) și face donațiune pentru magistrul Petru, care în expedițiunea noastră în contra Olahilor transalpini, de mult necredincioșii noștri, și (Petru) în serviciile noastre a fost ucis (Hurm. I, 197, p. 248).

Ludovic regele a murit în 1382, dar fiindcă la anul 1385 într'un document al capitulului bisericii transilvane (din Alba-Iulia) se face amintire despre răsboiul între Ludovic și Ladislau Vlayc, să înșirăm și datul acesta: «Așà în răsboiul denumitului principe, al domnului Ludovic, asemenea de bună memorie a regelui Ungariei, în contra lui Layc voevodul trans(alpin) dimicând bărbătește, a fost omorît (Alexius) (Hurm. No. 230, p. 288).

b) *Pesty Frigyes și Gheorghe Șincai.*

Pesty Frigyes (in *A Szörényi Bánság,* I, pag. 29) zice:

Lasló (Ladislaus) sau Vlajk, următorul Voivodului Alexandru. Lasló a fost următorul lui Alexandru atât în domnie precum în necredința sa către regele Ludovic. Ludovic cel Mare luând în considerațiune puterea tot mai tare crescătoare a Turcilor, a aflat de lipsă ca suveranitatea Ungariei să se recunoască și în provinciile de dincolo de Dunăre. Pentru aceasta mai întâiu de toate în anul 1365 s'a pregătit în contra lui Lasló (Ladislaus, Vlajk) Voivodul valah, și Ludovic a provocat comitatele, ca bărbații îndatorați la răsboiu la 24 Fevrurarie 1365 să fie adunați sub steaguri la Timișoara. Dar Lasló nu a cutezat să stea în față cu Ludovic cel Mare, *și așà se vede* că Lasló — încă până ce regele erà cu armata la Timișoara — s'a reîntors la credința sa, deoarece în anul acesta, în contra lui Lasló nu s'a purtat răsboiu, ba din acest timp se mărturisește că credinciosul regelui, carele în anul acesta a cuprins Bodonul (Vidinul), iar în anul 1366, Lasló în răsboiul în contra Bulgarilor și a Turcilor a petrecut pe regele și l-a sprijinit pe Ludovic în victoriile sale. In acest an, adecă în 1366, Koroghy Lasló și Szecsényi Konya au fost banii Banatului Severin.

Dar credința lui Lasló sau Vlajk nu a ținut mult. Ludovic, încă la anul 1367 a fost silit ca voevodului valah cu armele să-i aducă aminte de credință. Regele din două părți l-a atacat pe Vlajk. De o parte Lasló voevodul Ardealului a pornit din țara săcuească spre prejurul din sus de Ialomița (1), a cuprins șanțurile valahe, și

(1) După izvoarele maghiare, râul se numește Moncza.

pe Dragomir castelanul român l-a bătut, dar Lasló voevodul Ardealului mai târziu din nebăgare de seamă a pierdut şi lupta şi vieaţa sa. De altă parte Garai Miklós banul din Macio a purces de către răsărit-miazăzi, a înfrânt toată opunerea şi a cuprins cetatea (castrul) Severinului. Pesty zice, e verisimil că cetatea Severin s'a ocupat dela Vlaic. (P. Fr. I, p. 29).

Ludovic cel Mare de loc în 1368 a fortificat cetatea Severinului şi câţivà ani mai târziu şi cetatea Törcsvár din Carpaţi, şi cu acestea a avut de scop asigurarea credinţei voevodului valah. Ludovic încă în 1368 şi-a pornit oastea în contra lui Vlaic, dar atunci nu a fost bătaie, pentrucă încă din acel an sunt documente date de Vlaic, după cari el se numeşte din mila lui Dumnezeu şi a lui Ludovic regele Ungariei, voevodul transalpin, ban de Severin, iar în 1369 are şi titlul de dux de Fogaras, de unde se vede că n'a fost bătaie şi că s'a făcut pace. In aceşti 8 ani s'au întâmplat multe, de cari trebue să ne mirăm, adică că Ludovic pentru ce a lăsat cetatea Severinului, nu de mult prin el fortificată, în mâinile lui Laic, (Vlaic)? Mila ce regele în 1368 a arătat-o către Vlaic, rău a fost mulţămită, pentrucă voevodul Lasló (Vlaic) încă în 1389 s'a răsculat, şi cu cumnatul său pe Maghiari i-a scos din Vidin. Ludovic l-a ameninţat şi când Lasló voevod s'a pitulat şi a cerut ajutor în contra Turcilor, atunci Ludovic i l-a promis şi atunci a lăsat pe voevod în posesiunea cetăţii Severinului.

Din acest timp voevodul român se mărturiseşte de credinciosul regelui, şi într'o scrisore a sa din 1372 se laudă cu graţia specială a regelui. Şi întru adevăr, voevodul Lasló în anii din urmă căpătă pământuri în Ţara Făgăraşului, şi titlul de duce de Făgăraş de nova plantatio, adică acolo a adus colonii nouă din Ţara-Românească. Ştirea despre voevodul Vlaicu se poate urmărì numai până la anul 1372; se vede că atunci a murit. (P. Fr. I, p. 30, 31).

Cele ce ni le spune *Gheorghe Şincai*, le voiu înşirà după anii cronicei sale. La pag. 468 zice, că Engel mărturiseşte că Vlaicu prinţul Valahiei a fost socrul lui Stefan Uroş după fata sa Ilina, pe care Engel nu trebuià să o numească Ilina, ci Slava, pentrucă aşà o numeşte şi Dufresne, precum se va arătà la anul 1360. Şincai la anul 1360 (I, p. 521) zice că zisele lui Ducange, vorbind el despre Stefan Uroş craiul Serbiei, sună aşà: In curtea lui erau atunci cei mai de frunte, cari erau prăsiţi din comitatul Helmei, despotul Vucaşin şi fratele lui Ugliesca Margnaucihul, şi comitele Voisav din Uscia, fiul lui Voin, cari atâta puteau la Uroş cât el, pe despotul

Vucascino l-a numit craiu, ţinându-şi sieşi numele de împărat şi lepădând după aceea *pe Slava muierea sa, fata lui Vulcaic (Vlajk) voevodul Valahiei,* şi a luat pe Elisabeta fata comitelui Voisav. Slava s'a măritat în 1355 şi s'a lepădat în 1360.

Alexandru voevod a avut întâiaş dată muiere de legea răsăritului, cu care a făcut pe fiul şi următorul său Ladislav sau Vlaic; după aceea a avut altă muiere catolică, anume Clara, care a trăit şi după moartea lui Alexandru şi a căreia fată s'a măritat după Straşimir bulgărescul ban din Vidin, iar a doua fată Ancua, precum se vede s'a măritat după craiul Serbiei, Simon Stareţ pe la 1370 (Şincai, I, p. 522).

Şincai la anii 1365 (I, p. 523) se provoacă la un document, pe care la anul 1365 l-am împărtăşit după Hurmuzaki, I, 2, Nr. 69, p. 92, şi Şincai voià să dovedească că după Alexandru a urmat fiul său Ladislav sau Vlaic, iar la pag. 531 explică, că Ladislav s'a numit de unii Laţco, de alţii Vlaic şi Vulcaic.

Şincai la anul 1365 (I, p. 528) ne spune: Intru acest an, Ludovic cel dintâiu a sculat pe nemeşi asupra lui Ladislav sau Laţco domnului Valahiei, măcar că cu Ladislav în anul acesta nu s'a bătut, fără numai cât à cuprins Vidinul dela Stranşimir banul bulgăresc, căci Turoţie aşà scrie: După răsboiul din Bosnia Ludovic a intrat cu mare putere în crăimea Bulgariei, care atunci erà supusă coroanei ungureşti, şi luând cetatea Vidinului, crăimea o a supus sieşi. Prinzând pe Strahmer, domnul ei, carele pe sine se numià împărat, şi trimiţându-l în Ungaria, vreo câtăvà vreme l-a ţinut sub pază omenească şi cuvincioasă în Gomneh, cetăţuia episcopiei din Zagrabia, apoi l-a trimis îndărăt la Vidin, ca să ocârmuească ţara în numele maiestăţii sale sub unele legături şi slujbe. Asemenea scrie şi Petru de Reva şi Foresti, iar Engel zice: In anul 1365 Ludovic craiul Ungariei a luat Vidinul din Bulgaria. In anul 1366, Ludovic cu ajutorul lui Vlaicu a bătut pe Turci şi pe Sisman. Şincai observă că Ludovic s'a pregătit în contra lui Vlaico, dar a trebuit să se împace mai nainte de a venì la arme cu dânsul. Sisman cu Turcii a pornit asupra lui Ludovic, care erà regele Bulgariei, iar nu Straşimir, banul din Vidin.

La anul 1368 (Şincai, I, p. 533) Ladislav s'a bătut cu Vucascin, pentru uciderea lui Uroş, ginerelui său Ştefan Uroş, chemând şi pe Turci întru ajutor; dar Vucascin — precum se vede — de astădată a liniştit pe Vlaicu şi pe Straşimir, sau cu armele sau cu frumosul.

La anul 1369 (Şincai, I, p. 534) Ladislav sau Vlaic, domnul mun-

tenesc, încă nu a pierdut vremea în zadar, ci văzând că Ludovic craiul Ungariei se gătià asupra lui, a trecut Dunărea întru ajutorul *cumnatu-său* Streanţimer sau Staşimir, şi scoţând pe strejarii lui Ludovic din Vidin, a aşezat într'însul iar pe Straşimir. In analele respective Ladislav se zice: Craiul Basarab. Din cauza arătată, Ludovic în anul viitor începe răsboiu.

In anul 1370, Ludovic cel dintâiu neputând suferì ruşinea şi paguba ce o avuse în anul 1369, că Ladislav Basarab domnul ţerii munteneşti, alungând pe Unguri din Bulgaria a dat Vidinul iarăş cumnatului său Straşimir, Ludovic a trimis oaste şi iarăş a luat Vidinul, apoi s'a apucat de două laturi de Ladislav, cum arată Turoţie zicând: Insuş craiul în persoana sa, din Bulgaria l-a apucat de peste munte, partea transalpina, cari erau supuse sfintei coroane, iar de altă parte dincolo de ţara Săcuilor cu tare oaste şi cu Săcui şi cu nemeşii din părţile Ardealulu, a trimis pe Nicolae voevodul Ardealului, cu Simon feciorul lui Mavrichie, şi cu alţii din ostaşii cei mai sdraveni, ca să vadă părţile de peste munte, împotriva lui Laic (Vladislav) voevodul părţilor acelora, resvrătitorul şi rebelul majestăţii crăieşti, carele atunci cu mare oaste leşuià lângă Dunăre, în dreptul Bulgariei, ca să împiedece trecerea oştilor domnului craiu (de către Bulgaria). Voevodul Nicolae după ce au trecut oştile râul Ilumţa, unde oamenii făcuseră multe cetăţui şi întărimi şi Nicolae a bătut unele dintr'însele, s'a întâlnit cu mare oaste a voevodului.

Laic, al cărui căpitan erà comitele Dragmer de neam român, castelanul din Dâmboviţa, şi bătându-se foarte tare, a învins Nicolae şi omorînd pe mulţi, pe căpitan l-a fugărit. Ci Nicolae fără băgare de seamă mergând mai încolo, s'a închis în locuri strâmte, lutoase şi neumblate şi înconjurat fiind de mulţimea Românilor din păduri şi din munţi, Nicolae acolo s'a omorît împreună cu sârguitorul bărbat Petru, vicevoevodul său, aşişderea şi cu Deşeu Vaş, şi cu Petru Ruf, castelanul din Cetatea-de-Baltă, şi cu Petru şi Ladislav Săcuii cei viteji şi cu mai mulţi ostaşi şi cu nemeşii cei mai de frunte. Trupul voevodului Nicolae, cu mare bătaie l-au luat din mâinile Românilor, şi l-au dus în Ungaria să-l îngroape în biserica Preacuratei Fecioare Maria. Mai pe urmă înturnându-se norocul, Nicolae Gara banul de Mahău (Maciov), bărbatul cel sârguitor şi viteaz, cu puterea a trecut oastea crăiească peste Dunăre în potriva săgetătorilor voevodului Laic, cari aruncă săgeţile ca ploaia, şi cât a trecut oastea craiului cu şeicile (luntrile), Românii au fugit şi s'au

stins ca fumul, iar oastea craiului a cuprins Zevrinul (Severinul). Atunci craiul a zidit mai întâiu Zevrinul, apoi după vreo câțivà ani Terțul (Törcsvár) de lângă Brassó, din marginea Țerii-Românești și amândouă cetățui le-a întărit cu străjeri și baliste englezești.

Șincai (I, p. 536) mai spune: Așișderea scriu Cromer, Petru de Reva și Bonfinie carele numai de față pune Terțul lângă râul Ierasului, ca să se vadă că Ungurii ar fi biruit Valahia până la Ieras, ce n'a fost vreodată, cum voiu arătà la anul 1377, tocmai din mărturisirea craiului Ludovic. Cum că răsboiul lui Ludovic cu *Vladislav fiul lui Alexandru* n'a fost în 1367 — precum zice Engel, ci în anul 1370, arată și hrisovul lui Ludovic, ce s'a trimis lui Emeric voevodul Ardealului în partea lui Petru, fiul lui Petru de Chevruș, pentru Deșfalău, dat din satul Geumțe (Geumche), *locul tăbărîrii* lui Ludovic în 1 Aug. 1370.

Pe lângă toată înverșunarea între Ludovic și Laic, se vede că ei s'au împăcat. Spre dovedirea împăcării Șincai (I, p. 542) aduce documentul din 1372 al lui Ladislav, în care acesta se zice voevodul transalpin, ban de Zevrin și ducele plantațiunii nouă. Dar fiindcă eu am publicat acì documentul după Hurmuzaki, Nr. 148, pag. 198, e superfluu a-l repetà.

Șincai (I, p. 546) zice, că la anul 1372 a promis un hrisov dela Ludovic, pentrucă unii, cu minciunile se lingușesc Ungurilor că Ludovic ar fi supus Valahia întreagă, dar Ludovic într'un hrisov din 1377, (ce și eu l-am citat după Hurm. I, 2, Nr. 189, pag. 242) zice : Iarăș făgăduim Sașilor că de va venì în mâinile noastre țara muntenească (Transalpina), precum nădăjduim din voia lui D-zeu, atunci tributul sau darea ce s'a obicinuit a se da maiestății sale în Arburea Roșie, etc. se va ușurà.

Șincai observă că Transalpina, adică țara muntenească, până la anul 1377 nu a fost supusă coroanei ungurești, căci și Ludovic numai speră ca să o supună. Vlaicu a murit la 1372.

Ludovic a murit la anul 1382.

Acì, cu finea istoriei lui Ladislav sau Vlaicu, mă opresc de a continuà, pentrucă de 5—6 ani ocupându-mă cu Negru Vodă și epoca lui, țara Severinului sau Oltenia deci cu istoria de față, și apoi lucrând și titlul dux de Făgăraș și Omlaș, m'am ostenit, și crezând că prin istoria de față am pus în ordine începutul istoriei Țerii-Românești și crezând că mai departe numai pe urma bătută de mine se poate continuà, aceasta o las și altora.

15. *Notiţe de lipsă pentru unele explicări.*

1. *Numele Basarab.* Să nu creadă cinevà, că numele Basarab de familie română s'a aflat numai în Oltenia. La 1398 în Haţeg, în comuna Râuşor s'a aflat chinezul Basaraba (Hurm. I, 2, 330, pag. 397). La 1435 voivodul Ciac dărueşte chinezatele confiscate, nobililor Mihaiu Basarab şi Ioan Basarab din comuna Râuşor şi din districtul Haţegului (Hurm. I, 2, 496, pag. 592). La anul 1448, între canonicii catolici din capitolul Aradului se aflà şi canonicul Ladislaus de Basarab (Hurm. I, 2, 618, p. 746). Hasdeu în *M. Et. R.*, p. 222, la anul 1476, aminteşte între vazalii Sibiiului pe unul Bucza Basarab. Dar în *A szörényi bánşág* de Pesty Frigyes, adecă în comitatul Caraş şi Severin, se înşiră mai multe familii atât de domni, precum şi de săteni cu numele de Basarab. După Pesty Frigyes, *A szörényi Bánság*, p. 321, în 1576 Basaraba Ferencz castelan în districtul Caransebeş. La 1577 Basaraba Iánko castelan, apoi la 1581—1582—1583, tot Basaraba Ferencz, unul e ispan, al doilea castelan, al treilea pârcălab. După *Diplome maramureşene* de Ioan Mihályi, la pag. 67, se aflà muntele Basaraba, în Marmatia. (Râul Iza isvoreşte din B. şi se varsă în Tisa). Basarab deal, la pag. 379. Pe teritoriul României (după Frunzescu) nu am aflat nume de localitate Basaraba, nici vreo variaţiune. In Ardeal se află Basar-abheasă, comună în comitatul Hunyad, cercul Baia de Criş, lângă Almajul mare. Numele Bas-ar-ab după celtică îl pot explicà: Bas (pădure) ar (mare) ab sau aba (om locuitor), deci om dela pădure mare, adecă: Codrean, Pădurean. Bes-ar-ab-ia (după *Deutsch-Keltisches Würterbuch* de Wilhelm Obermüller, II, p. 853) purcede din Bes (= bas pădure) ar (mare) abh (apă, situaţia de lângă Marea Neagră) ia (ţară, teren) nemţeşte *Wald-gross-Wasserland.* Fireşte că acestea se pot dovedì.

2. *Reşedinţa Argeş* în Ungro-Vlahia. După manuscrisul dela Chişinău (vol. II, p. 2) şi după Dionisiu Fotino (vol. II, p. 4) Radu Negru şi-a pus scaunul de domnie în Argeş şi şi-a făcut cùrţi de piatră şi case domneşti. Dinastia Radu Negru acì a rezidat dela 1215—1325, adecă 110 de ani. Când Ivancu I-iul Basarab s'a ridicat pe tron, acesta din Oltenia s'a mutat la Argeş şi Basarabii asemenea au rezidat în Argeş, până când Mircea (1386—1418) a strămutat-o la Târgovişte. In *Marci Chronicon* care descrie lupta lui Carol Robert cu Ivancu Basarab la 1330, se aminteşte de castrul Argeş, care a fost atacat. Dar şi Carol Robert, 1336 (Hurm. I, 5, 15,

p. 645), spune că a ajuns cu oastea sa sub castrul Argias (Argeș); la 1369 Ladislau (Vlaic) în Argias dă documentul în care se numește ban de Severin și duce de Făgăraș (Hurm. I, 2, 112, p. 148). La 1372, Ladislau se numește ducele plantațiunii nouă de Fogaras și face donațiune în Argias (Hurm. I, 2, 148, p. 198), consecința cuprinderii Ungro-Vlahiei pe la 1325—27.

3. *Episcopia catolică în Argeș.* Am amintit la locul său, că după ce Radu Negru se stabilise bine în Ungro-Vlahia (Transalpina) pe la 1224, s'au adus colonii nouă in Ungro-Vlahia. Papa Honoriu al III-lea la 1224, după ce Sașii se colonizară în Ungro-Vlahia, scrie Cavalerilor teutoni, că papa a luat în posesiunea sa țara Bârsei și țara Transalpina, și acuma noi (papa) binevoim a o pune în dreptul și proprietatea scaunului apostolic (Hurm. 43, p. 85). Așà s'a început influența catolicismului în Ungro-Vlahia și în familiile domnitorilor.

Papa Bonifaciu la 1295 statornicește bisericile și mânăstirile, precum și diecezele respectiv episcopatele din Ungaria. Intre altele se zice: Dioecesis Transilvanensis, in dicta transilvaniensi olim Argensi dioecesi; adecă în zisa dieceză ardeleană, cândva dieceza Argensis. (Hurm. I, 426, p. 516. La Fejér X, 3, p. 107, argiensis episcopus). Aceasta a putut să se înceapă, după ce Cavalerii teutoni pe la 1224 au colonizat Sași în Ungro-Vlahia. In document se amintește de arhiepiscopul din Strigon, pe care l-am făcut să fie în fruntea acelei țeri (Transalpina).

Papa Bonifaciu al IX-lea, în 16 Maiu 1390, numește pe Francisc călugărul, din ordinul carmeliților, de episcop catolic al Argeșului în Valahia, sub iurisdicțiunea mitropolitului calocens, Episcopus Argiensis in Valachia. (Hurm. I, 2, 269, p. 330).

Ladislau (Vlaic) în 1369, ca ban de Severin și duce de Făgăraș cu datul din Argyas (Argeș) provoacă pe toți credincioșii, ca să primească pe Demetriu, episcopul bisericii transilvane, episcop sufragan (Hurm. I, 2, p. 148). Papa Bonifaciu al IX-lea la 1400 confirmă dreptul de iurisdicțiune al arhiepiscopiei din Strigon asupra unor mânăstiri și episcopate; între altele se face amintire și de dieceza catolică a Argeșului «in dicta transilvaniensi olim Argensis dioecesis» (Hurm. I. 2, 341, p. 409). La anul 1441, într'un document nemțesc Paul amintit ca episcop catolic al Argeșului. «Und wir Paul Bischof von Argeș» (Hurm. I, 2, p. 677). La anul 1483 un episcop se declară: Și eu Paul de Wacia «episcopus Argensis

et sufraganeus transilva.» (Hurm. I. 2, 247, p. 276). Acestea pentru a combinà influenţa catolicismului în ţară.

4. Banii de Severin. In *Ţara Severinului sau Oltenia,* în al treilea adaus (v. a.) am amintit, că Luca la anul 1233 se aminteşte ca primul ban de Severin. La 1324, când după documente se aude pentru prima dată numele unui Basarab, ca voevod, Paulus e ban de Severin. Cu ocaziunea bătăliei din 1330, regele Carol Robert, după cuprinderea castrului Severin, acesta şi toate precum şi demnitatea de ban de Severin le-a predat lui Dionisie. Un Sechy Deneş (Dionisie) apare ca ban de Severin până la 1341. Dar şi în timpul domniei lui Ivancu, Alexandru şi Ladislav (Vlaicu) banii de Severin în continuu sunt denumiţi, asemenea şi Vlaic, precum am arătat de trei ori (după 3 documente), e însemnat ca ban de Severin.

16. Ca de încheierea părţii a treia.

Acuma acela carele a cetit discursul *Negru Vodă şi epoca lui,* precum şi discursul *Ţara Severinului sau Oltenia,* cari au fost predestinate ca să fie nişte preludii, va aflà că acestea au pregătit teritoriul istoric şi geografic, şi au curăţit mulţime de împrejurări, ce confundau istoria română şi acuma în multă lumină văd Dinastia lui Radu Negru şi începutul dinastiei Basarabilor.

Dar să nu mă despart fără nici o vorbă de bravii Olteni.

Poporul străin, cel din urmă barbar carele s'a fost aşezat pe teritoriul Romaniei de azi, au fost Cumanii. Pe aceştia i-am aflat în deosebi în Ungro-Vlahia (Valahia mare) şi apoi în trecerea lor spre Ungaria, şi Cumanii puţin au infestat Oltenia. In urmare elementul român din Oltenia, care s'a proptit pe Carpaţii dela apus — fără pasuri comode de năvăliri, şi în tot prejurul apusean s'a proptit pe un element român în Banatul Severinului, cel din Oltenia s'a putut mai bine întărì şi a formà şi atare centru, pentrucă şi dela Cerna spre apus iar a aflat element român în comitatele Caraş şi Severin, aşà de des, azi peste 300.000 de Români, şi Oltenia de buna seamă în acest element şi-a aflat un ajutor naţional, deşì doară numai după instinct sau barem ca vecini buni, — încât elementul din Oltenia nu s'a putut înfrânge şi pentru aceasta s'a putut validità.

In discursurile mele am scris mult despre catolicismul pe teritoriul unde locuesc Românii, adică în Ungaria, Ungro-Vlahia şi Oltenia. Papii au vrut ca pe Români să-i facă catolici şi apoi să-i predeà

regilor Ungariei, ca să-i stăpânească. Așà papii pe la 1230 au predat Oltenia, ca regele Ungariei să o încorporeze. Preoții catolici, prin religiune au deșteptat pe Români și când regii Ungariei au vrut să-i cucerească, Românii au ajuns la cunoștința de sine, la cunoștința națională, au trebuit să se apere și în această apărare a fost deșteptarea lor la convingerea că pământul e al lor, și trebue apărat, ca să facă țara românească.

Nu s'a putut o reînviere generală, de odată. Nenorocirea Românilor din Făgăraș, cauzată deadreptul de catolicism, totuș la 1215 sub Radu Negru a fundat Ungro-Vlahia și dinastia. Aceasta a fost prima deșteptare a Românilor din Valahia. Mihaiu fratele lui Negru Vodă la 1241 a trebuit să vadă sau doară să și întâmpine năvălirea Mongolilor sau a Tătarilor prin Ungro-Vlahia,—dar dinastia s'a scăpat.

In Oltenia pe la 1247 se arată un Linoiu, un Lyton, un Bărbat, că atari voevozi—români. Iată prima înviere a elementului român din Oltenia. Dar aceia au rămas numai ca niște flacări, cari arzând s'au stins, dar totuș au fost flacări, cari au prorocit vieața națională românească. Și pentru aceasta pe la 1324 a trebuit să vie un Ivancu Basarab, un Oltean așà de voinic, așà de tare, așà de înțelept,—după idea și dorul unui popor, care, în întâia luptă la 1330 pentru existența sa, s'a luptat cu vitejie și cu glorie deplină, carele în întâia luptă a înălțat numele Olteanului Ivancu Basarab, pentru toți secolii viitori ai neamului românesc.

O! voi Olteni! știți voi să vă faceți vrednici de așà strămoși ai voștri? Să fiți mândri de strămoșii voștri cei mari, dar creșteți și vă faceți și voi Români mari, bărbați cu virtuți, prețuiți onestitatea și moralitatea, fundamentul creștinătății, vă faceți culți și cu cultura întreceți pe ceilalți din toate părțile, căci numai așà vă faceți vrednici de a fi următorii ostașilor lui Ivancu Basarab, cari au cuprins Câmpulungul, locul sfânt al dinastiei lui Radu Negru și a Basarabilor, și în Argeș au împreunat două țeri și au făcut una, ca aceasta să fie mare și tare și frumoasă!

In Craiova, faceți lui Ivancu Basarab o statue, care să semene cu statuea lui Ulpiu Traian din Roma și în acest mod să puteți zice: virtus romana rediviva! Amin.

Sibiiu, 29 (16) Sept. 1910.

PARTEA A PATRA.

17. Observări critice asupra istoriei române, lucrată de unii istorici, încât acelea se referă la materialul istoric, lucrat în scrierea de față.

Mi s'a imputat că eu în *Negru Vodă și epoca lui,* precum și în *Țara Severinului sau Oltenia* nu am criticat lucrările istorice de până acuma, căci cu greu se va aflà vreun istoric, ca publicului să-i arate diferințele între istoria ce am scris-o eu acuma, și între istoriile scrise de alții, și fiindcă eu am trebuit să studiez toate, mie îmi va fi mai ușor a face observări critice asupra istoriilor lucrate înainte de mine.

Acuma eu în *Partea a patra* a scrierii mele, voiu face critica asupra istoriilor scrise până acuma, cu referință numai la materialul istoric cuprins în scrierea mea. E un lucru foarte greu, apoi și foarte neplăcut, pentrucă trebue să te apropii prea tare de unele persoane, și nu le poți face plăcerea ca să le plácă critica, căci pe lângă toată cruțarea, în istorie trebue să se aplice mai bine: «Amicus Plato, sed maxima amica veritas historica». Și eu cred că fiecare cetitor așteaptă adevărul curat în istorie.

1. *Tradițiuni rătăcite.*

a) *In privința timpului descălecării lui Radu Negru.* Fotino pune descălecarea la 1241, cu ocaziunea năvălirii Mongolilor sau a Tătarilor; manuscrisul din Chișinău pune descălecarea la 1290, dintr'un motiv istoric fals, ce l-oiu arătà vorbind despre părerea lui B. P. Hasdeu. Eu am dovedit că descălecarea a fost la anul 1215, și că socoteala cronicelor numai pe anul 1215 se poate bazà.

b) *In privința societății altor neamuri la descălecare.* Nu e adevărat că cu Radu Negru au venit papistași (catolici), Latini (catolici) și Sași sau Saxoni și tot felul de oameni, pentrucă numai Ro-

mânii au fost scoşi din posesiuni şi siliţi să fugă; aceia cari în Făgăraş au ocupat vetrele Românilor, n'au fost siliţi să pornească cu Românii la 1215. Am dovedit că pe la anul 1224 şi mai târziu, s'au adus colonii săseşti ca «novae plantationes» ale Saşilor în Cumania (Transalpina sau Ungro-Vlahia).

c) *In privinţa numirii lui Radu Negru şi a următorilor lui, de Basarabi.* Aceasta nu e adevărat, dinastia lui Radu Negru nu s'a putut numì Basarab, dar nu e adevărat nici aceea, că la 1215, banul Craiovei, şi anume cu Basarabii şi toată boierimea, a venit la Radu Negru şi i s'a închinat, pentrucă în istorie numele Basarab mai întâiu apare la 1324, astfel atunci încă nu existau Basarabi,— şi e o prostie istorică a face pe Olteni ca să se închine fără nici o cauză. Oltenii la 1215 încă dormiau în letargie.

d) *In privinţa titlului lui Radu Negru de duce de Făgăraş şi de Amlaş,* încă în Ardeal şi la descălecare. Regele Andreiu al II-lea în decursul domniei lui Radu Negru în Ungro-Vlahia, a onorat pe Radu Negru cu acest titlu.

e) *In privinţa ştergerii numelui de Ungro-Vlachia* din inscripţiunea despre Radu Negru. Numele Ungro-Vlahia s'a tradus pe româneşte «domn a toată Ţara-Românească», când sub domnia lui Radu Negru 1215—1239, încă n'a existat Ţara-Românească. Mare slăbiciune a istoricilor noştri, că în 785 de ani, nici aceasta inscripţiune nu au adus-o în curat, ca să se ştie ce a fost Ungro-Vlachia.

f) *In privinţa proprietăţii lui Radu Negru* la Câmpulung, încă până erà în Ardeal. Fotino, p. 4, zice: Radu Negru s'a aşezat la Câmpulung, fiindcă locul acesta şi mai nainte erà proprietatea lui. Proastă tradiţiune e aceea, în care se ţese minciună istorică şi imposibilă.

2. *B. P. Hasdeu mistifică istoria în privinţa vechimii Basarabilor.*

O minciună istorică nu poate rămâneà neatăcată, ca să nu mai confunde istoria.

In documentele lui Hurmuzaki la anul 1231 este un document Nr. 93, pag. 120, anume, capitolul din Alba-Iulia adevereşte că Gal fiul lui Vid, din comuna Cord, s'a împăcat cu Thrulh în privinţa moşiei numite Boiu din ţara Vlahilor, pe care moşie o stăpânise Trul şi stramoşii lui *de pe timpul când ţara Românilor*

erà ţara Bulgarilor (ipsa terra Blacorum, terra Bulgarorum exstitisse fertur). Hasdeu cu provocare la acest document, fantazează.

B. P. Hasdeu, în *Istoria critică a Românilor*, p. 13, zice: Terminul *Bulgari* din actul dela 1231 capătă o claritate. Erau Românii dela Dunăre. Epoca aproximativă a stabilirii dominaţiunii Basarabilor în ţara Făgăraşului cade dar între anii 1160—1180.

Auziţi! La pag. 15 zice: Pe la 1170, Oltenii dela Severin, profitând de duşmănia dintre imperiul bizantin şi regatul maghiar, se aliază cu cel dintâiu (imperiul bizantin), năvălesc în Ardeal şi cuprind ducatul Făgăraşului. Actul maghiar din 1231 se înzestrase cu anul 1170, cu datul aproximativ al stabilirii dominaţiuni Basarabilor in ţara Făgăraşului. Iar la pag. 115 Hasdeu zice:

Pe la 1160—1180 noi îi vedem pe Basarabi, începându-şi cariera prin supunerea ducatului făgărăşan, apoi la pag. 116: Basarabii întrunind sub un singur sceptru, la 1180, Banatul Severinului şi Ducatul Făgăraşului, venind Basarabii de pe munte în jos în Oltenia. *Asta-i faimoasa descălecare din Făgăraş.*

Vedeţi că Hasdeu cât de rău a priceput şi explicat documentul din 1231, şi din cele ce a zis în *Istoria critică* e numai o fantazie, o combinare proprie, fără nici o dovadă, ca să dea Românilor o istorie precum el o visează. Mai toată istoria lui Hasdeu în modul de sus arătat e compusă, şi nu plăteşte nimic, precum voiu arătà.

3. *Hasdeu mistifică istoria cu privire la persoana lui Radu Negru.*

Nu s'ar puteà preţuì valoarea mare a discursului meu *Dinastia lui Radu Negru*, dacă nu s'ar arătà ce au zis despre dinastie istoricii noştri de până de ieri, şi fără de a spune rătăcirile de până ieri, poate că unii n'ar fi în stare să-şi facă părere.

a) *B. P. Hasdeu despre Radu Negru.*

La Hurmuzaki în anul 1291, No. 412, pag. 510, este un document, după care Andreiu al II-lea regele Ungariei adună congregaţiunea sau dieta la Alba-Iulia (Bălgrad în Ardeal) şi conchiamă pe nobilii Maghiari, Săcui, Saşi şi Români, ca să judece asupra rugării lui Ugrin, carele se plânge că moşia lui, oraşul Făgăraşul şi Sâmbăta i s'au luat cu nedreptate şi le cere îndărăt. Dieta a judecat ca aceste două moşii luate pe nedreptate dela Ugrin, să i se dea îndărăt. Aceasta o poate înţelege fiecine şi un copilandru, dar istoricii cei mari români nu o înţeleg. Anume B. P. Hasdeu în *Magnum Etymologicum Romaniae*, Bucureşti 1898, tom. IV, pag. 17,

zice: Laurian ajungând la anul 1290, el intitulează capitolul Radu Negru, apoi urmează (Laurian): Pe timpurile acestea spun cronicele Ţerii-Româneşti că trecù Radu Negru, ducele Făgăraşului şi al Amnaşului, preste munţi în Dacia australă, îşi aşeză scaunul la Câmpulung, de unde apoi se mută la Argeş, edifică o curte domnească şi o mânăstire. Sub dânsul se uniră diverse ducate într'un principat. Radu Negru domnì cu multă glorie 24 de ani. La Făgăraş pe la anul 1291 domnià magistrul Ugrin, precum se vede dintr'o diplomă foarte însemnată dela regele Andreiu al III-lea. Acestea le-a zis Laurian, iar Hasdeu răspunde: «Astfel ne face a înţelege Laurian, din cronice se spune despre un Radu Negru, se vede însă dintr'o diplomă foarte însemnată un Ugrin în locul lui Radu Negru, deci: Ugrin e un personagiu istoric, Radu Negru o legendă».

Vedeţi! trebue să vă stea mintea în loc, acelora cari puteţi cugetà după raţiune — că documentului cu înţeles aşà de clar cum se putù da un înţeles aşà de fals? Eu nu cred că Hasdeu a şi cetit documentul şi totuş a judecat ca Radu Negru să se şteargă din istoria României şi apoi Hasdeu în toate scrierile sale persecută cu mare perversitate pe Radu Negrù. Şi istoricii noştri îşi închid ochii şi tac, dar nu caută adevărul istoric, şi apoi unii cu ochii legaţi pleacă după Hasdeu.

E o temă de însemnătate în istorie şi pentru aceasta nu se poate lăsà fără observaţiuni.

a) In diplomă e vorba de satele sau comunele Fugres (Făgăraş) şi Sâmbăta ***ca bunuri private ale familiei Ugrin, luate pe nedreptate,*** şi acuma regele le dă îndărăt. Aşà dar în diplomă nu e vorba de Făgăraş ca o provincie, nici de ducatul Făgăraşului, nici de Ugrin ca domn al provinciei sau al ţerii Blacilor sau duce de Făgăraş şi nu e vorba de Radu Negru ca vodă la 1291, când Radu Negru în 1239 erà mort, şi încât Radu Negru aveà titlu de dux de Făgăraş şi de Omlaş, acest titlu l-a căpătat dela regele.

b) Laurian fără bază istorică a zis, că sub Radu Negru se uniră diverse ducate într'un principat. Dar pentru ce nu numeşte acele ducate pe teritoriul românesc şi acel principat? Radu Negru a ocupat numai Ungro-Vlahia, adică Valahia mare, între Olt şi Siret.

c) Hasdeu, carele şi-a dat sieşi aerul de a şti scrie ***Istoria critică a Românilor,*** nu trebuià ca fără censură să primească cuvintele lui Laurian, ci trebuià să cetească diploma regală din 1291 şi critica să o analiseze, dar fără nici o bază istorică, pe Ugrin cel cu cauza privată nu-l puteà face o persoană mare politică

în ţara Făgăraşului, şi pe Radu Negru o persoană legendară, fireşte numai pentrucă Hasdeu n'a studiat şi pentru acesta n'a priceput tema istorică, şi astfel a comis şi o crimă în contra istoriei, când pe Radu Negru şi pe toţi următorii lui i-a scos din istoria românească, şi astfel a şters 110 ani din istoria Românilor. Se vede dar că Hasdeu nu-i capabil a scrie o istorie critică. Şi totuş Hasdeu vrea să se ţină pe deasupra.

d) Pentrucă în *Magn. Etym. Romaniae*, pag. 32, apucă pe Xenopol la 3 parale în critica lui Radu Negru şi zice: In sfârşit actul unguresc cel din 1291, despre Ugrin, ca stăpânul Făgăraşului, nu i se pare d-lui Xenopol a fi o incompatibilitate pentru a aşezà la 1290 pe un Radu Negru ca duce al Făgăraşului: unul — argumentează d-l Xenopol — erà stăpân peste oraşul Făgăraş, celălalt erà duce al întregei ţeri a Făgăraşului. Urmează dar că Radu Negru erà senior direct, iar Ugrin, vasal. Fie! Cum de se întâmplă însă, că vasalul Ugrin se duce a se judecà, departe la Bălgrad, fără a se menţionà măcar în diplomă seniorul său cel direct? etc.

Iată Hasdeu şi atunci când ar vrea să capaciteze şi informeze pe Xenopol, încă nu a studiat diploma din 1291, — şi face discuţiune: de lana coprina. N'a deluşit nimic.

4. *Părerile lui A. D. Xenopol şi a lui Dimitre Onciul.*

Xenopol în *Istoria Românilor*, Iaşi 1889, vol. II, p. 69, pune pe Radul Negru dela 1290 până la 1314, fiindcă Negru a domnit 24 de ani; adecă Xenopol nu pune pe Radu Negru la 1215, nici la 1241, în urmare îl pune la 1290 şi astfel trebue să poarte altă socoteală pentru cronologia istoriei sale. După mine Radu Negru a murit la 1239 şi nu la 1314.

Xenopol la pag. 72 zice: Radu Negru erà şi el din familia Basarabilor, şi el în documentele ungureşti este numit Tugomir Basarab. Astfel o diplomă a regelui Carol Robert din 1332, care raportează învingerea suferită de rege în Muntenia prin Alexandru Basarab, al 3-lea în şirul domnilor munteni, spune că acest Alexadru erà fiul lui Tugomir Basarab. Apoi ca şi mai bine să vedem confuziunea istorică a lui Xenopol, la pag. 77 cetim: » Ivancu Basarab, 1310 — 1320, este urmaşul şi probabil fiul lui Radu Negru sau Tugomir Basarab.

Numai atât am citat din istoria lui Xenopol, şi câtă descâlcitură e de lipsă! Nu e adevărat că Radu a domnit dela 1290 — 1314, ci

între 1215—1239; nu e adevărat, că Radu Negru erà din familia Basarabilor, pentrucă numele primului Basarab — după documente— abià la 1324 s'a auzit; nu e adevărat că Radu Negru în documentele ungureşti e numit Tugomir Basarab, pentrucă numai documentul din 1332 (Hurm, 498, p. 624) se află, în care se numeşte Thocomer (şi nu fals Tugomir), adecă în ţara transalpină per Basarab filium Thocomery, iar despre Negru Vodă nici pomenire nu e; nu e adevărat că Alexandru Basarab la 1330 s'a luptat cu Carol Robert; căci luptătorul erà Ivancu I-iul Basarab; nu e adevărat că în documentul din 1332 ar fi pomenire că Alexandru ar fi fiiul lui Thocomer; nu e adevărat că Alexandru erà al III-lea domnitor Basarab, pentrucă, după Ivancu, al doilea erà Alexandru şi al treilea Ladislau (Vlaic), fiul lui Alexandru; adecă tata Alexandru al doilea, şi fiul Ladislau al treilea Basarab; nu e adevărat că Ivancu a domnit 1310—1320, pentrucă Ivancu pentru prima oară se numeşte la 1324 şi a domnit până la 1340; nu e adevărat că Ivancu e urmaşul şi probabil fiul lui Radu Negru; acesta dela 1215—1239, iar Ivancu între 1324—1340; nu e adevărat că Radu Negru (din Ungro-Vlahia) se poate identificà cu Tugomir (Thocomer) din Oltenia la anul 1332.

Xenopol, la pag. 77: Cantacuzeno, raportatorul acestei arătări, numeşte pe Valahi, cari ajutară pe Bulgari, Ungro-Vlahi, nume pe care l-am văzut că excluziv aparţine Românilor din Muntenia, din pricină că domnii lor posedau în stăpânirea ei (a Munteniei) părţi din regatul unguresc. Nu e aşà, Românii nici când n'au stăpânit părţi din regatul unguresc. Am mai spus că Ungro-Vlahia erà între Carpaţi şi Dunăre şi între Olt şi Siret, fondată de Radu Negru şi domnită de dinastia lui până la 1325. Excepţiunea cu Făgăraşul şi Omlaşul erà o posesiune de folosinţă, dăruită de respectivul rege al Ungariei.

Xenopol a fost unul din aceia care a crezut în aşà numita tradiţie despre Radu Negru, dar fără năzuinţă serioasă ca să studieze chestiunea. Xenopol, p. 14, zice: Luând *faptul descălecării* şi raportul că Radu Negru în Câmpulung ar fi zidit o biserică, ceeace s'a şi dovedit; p. 15: sunt şi alte dovezi în sprijinul coborîrii lui Radu Negru din Făgăraş pe la anul 1290; iar la pag. 21: Prin cele zise fără îndoeală se adevereşte existenţa lui Radu Negru, întemeietorul Statului muntenesc. In privinţa descălecării la 1290, pare a se opune inscripţia lui Mateiu Basarab despre Radu Negru la anul 1215. Xenopol s'a luptat cu greutăţile începutului istoriei româneşti, dar mai târziu ajunge pe un teren istoric tot mai pozitiv şi cu o is-

torie tot mai bine lucrată. De' şi-ar revizuì începutul istoriei sale!

Dimitre Onciul (Originile principatelor române, pag. 31) zice: Cu acest Nêgru Vodă al tradiţiei poporale, legendar întemeietor al statului Ţerii-Româneşti, cronicarii au confundat—cum se va vedeà mai în urmă, pe Radul Basarab dela 1373—1384, atribuind acestui Radul întemeierea statului şi împreunarea ambelor nume, Radul Negru.

Slabi cronicari pot fi aceia, cari pe Radul Negru Vodă dela 1215—1239 au putut să-l confunde cu Radul al II-lea, căruia din întâmplare i s'a dat numele Negru,. şi carele a domnit între 1366—1376. Onciul pentru ce nu citează pe cronicarii aceia cari au confundat istoria şi pentru ce nu-i corege, căci unde e confundare, acolo e şi greşeală, şi aceasta trebue coreasă. Dar sfătosul de Hasdeu *(M. Etym. Romaniae*, IV, pag. 103) zice, că Radul Negru din Făgăraş s'a fuzionat cu alt Radu Negru, de astădată autenticul întemeietor al statului muntenesc. Onciul trebuià să ştie corege.

Tot Onciul, la pag. 33, zice: Negru Vodă al tradiţiei, ca personificare a originilor Negrilor Români, în partea de răsărit de Olt, numită Vlahia neagră, este domn român, venit din altă parte, dar nu din Oltenia; el întemeiase Statul român în partea răsăriteană a Ţerii-Româneşti, dar nu dinastia, lui închinându-se Basarabii din Oltenia, cari îi urmează în dinastie; el (Negru Vodă) devine în acest înţeles şi întemeietorul statului a toată Ţara-Românească.

Vedeţi pe Onciul că scrie istorie fără cronică şi fără geografie. Negrii Români au început a se numì Valahi din Valahia mare, pe timpul năvălirii Tătarilor şi după aceea el aruncă idea de Negri Români, fără explicaţie; e a confundà pe cetitori, şi acuma Radu Negru din 1215—1239 cum poate fi personificarea Negrilor Români, cari au căpătat numele după anul 1241? In partea de răsărit de Olt a fost pe atunci Ungro-Vlahia, şi numai proştii de cronicari, târziu, târziu au numit-o Valahia neagră. Astfel Onciul acì recunoaşte că totuş Radu Negru e întemeietorul statului român, adecă al Ungro-Vlahiei şi prin aceasta al Ţerii-Româneşti. Inaintea unui om cu raţiune, chiar şi după Onciul, mai poate fi cinevà ca să crează că Negru Vodă e o persoană a tradiţiei populare, o persoană legendară? D-nule Onciul, de ce nu edifici istoria neamului, ci în toate părţile ei o distrugi?

Onciul, la pag. 226, zice: Asanestii 1180—1241; Domnia reprezentată prin Negru Vodă, în personificare mistică a originilor în Vlahia Neagră (pentrucă din răsărit de Olt), când Ţara-Românească

se compuneà din două părţi deosebite: vechiul Banat al Basarabilor în Oltenia; Basaran-bam 1241 şi Voivodatul mai nou în stânga Oltului (Mişlov la 1241, Seneslau la 1247). Onciul iar vorbeşte cevà ce nu se poate explicà. Am dovedit că Radu Negru a domnit între 1215—1239. Cum poate acum Radu Negru să reprezente domnia Asaneştilor dela 1180—1241, adecă până la năvălirea Tătarilor, când Radu Negru nu a trăit dela 1180—1241. Ce înseamnă Negru Vodă, ca persmificare mistică a originilor în Vlahia Neagră? Ce-i mistic, ce-i mitologic în chestiunea cu Radu Negru? Onciul zice: Când Ţara-Românească se compuneà din două părţi deosebite: vechiul Banat al Basarabilor în Oltenia. După istorie, Banat al Basarabilor *în Oltenia* nu a existat. Atinge pe Basarab-ban la 1241 (mai bine Basaran-bam), adecă chestiunea năvălirii Tătarilor în 1241. (Eu lui Hasdeu voiu răspunde despre Basaran-bam) şi apoi lui Onciul (în a doua parte a Ţerii-Româneşti «şi voivodatul mai nou în stânga Oltului Seneslav 1247»). Acì se înţelege diploma din 1247 al lui Bela al IV-lea, carele pe un Seneslau îl lasă de voevod provincial dincolo de Olt, adecă în Ungro-Vlahia. Acest voevodat nu poate fi o parte a Ţerii-Româneşti, căci acolo două părţi sunt: Ungro-Vlahia între Olt şi Siret şi ţara Severinutui sau Oltenia afară de castrul Turnul-Severin (vedeţi Onciul la pag. 226 a conglomerat atâtea date istorice, şi neexplicate, fără înţeles pentru cei neversaţi în istorie).

Pentru ca să mai pot revenì la o aserţiune îndrăzneaţă a lui Onciul, trebue să spun că eu în *Negru Vodă şi epoca lui* precum şi în decursul scrierii de faţă am arătat pe Radu Negru între anii 1215—1239 şi pe teritoriul Ungro-Vlahiei, între Olt şi Siret; şi tot acolo la pag. 24 am arătat că în Oltenia separat a început vieaţa naţională, şi apoi în *Ţara Severinului sau Oltenia* în pag. 19—20 am arătat, că la anul 1247 mai întâiu se amintesc persoane istorice, anume chinezii Ion şi Farkas, Lynoiu şi Lytuon (Litean) Vodă. Lytuon la 1272 moare în luptă cu regele Ladislau al IV-lea şi apoi regele la 1285 aminteşte de Litean (Hurm. 367, p. 457) şi la 1288 Magistrul Gheorghe carele a bătut pe Litean aminteşte de el (Hurm. 389, p. 483).

Stând împrejurările istorice astfel, Onciul la pag. 226 continuă: Lytuon, sau Lython, confundat cu Negru Vodă 1247—1279, mai întâiu numai voevod al Olteniei în dependinţă de Unguri (1247) şi apoi şi o parte din răsărit de Olt, unind pe la 1272 ambele voevodate într'un singur principat;

Onciul tare proşti îi ţine pe Români, când cu atâta îndrăzneală

le modifică toată istoria lor. Litean, carele a avut ţara sa pe la ţărmurii Dunărei în ţara Severinului, nu poate fi confundat cu Radu Negru din Ungro-Vlahia. Litean nu a fost voevod al Olteniei, ci numai al unui teritoriu la Dunăre; Litean n'a fost primul domnitor al Olteniei, pentrucă acesta, precum am dovedit, a. fost Ivancu Basarab la anul 1324 şi Ivancu pe la 1325 a unit Oltenia cu Ungro-Vlahia. Nu e adevărat că Litean a unit o parte din răsărit de Olt (adecă Ungro-Vlahia), nici că a unit-o la 1272, nici Litean atunci a căzut în luptă, cum zice regele Vladislav al IV-lea, că la 1272 a început a domnì şi atunci a avut răsboiu cu Litean, şi că acesta atunci a căzut în luptă; şi nu e adevărat că Oltenia cu Ungro-Vlahia prin Litean s'au împreunat.

Acuma, dacă şi numai cu Radu Negru s'au făcu atâtea confuziuni, câte sunt încă în restul istoriei. Săracul Român! Istoria ta e compusă mai numai din ghicituri proaste.

5. *Dimitrie Cantemir, Eudoxiu Hurmuzaki, Ion al lui G. Sbiera.*

Ca să nu zică cinevà, că nu am scrutat pe toţi istoricii noştri, dar de altă parte ca să se audă şi mai multe păreri istorice, mai aduc acì pe:

Dimitrie Cantemir (Tom. VIII, Bucureşti 1901, ediţiunea Academiei Române, îngrijită de G. Gr. Tocilescu, pag. 467) zice: Pe vremea lui Carol, craiul unguresc carele a fost craiu pe la anul 1222, acesta sculându-se cu răsboiu a luat cetatea Severinului din mâna Banului, care atunci stăpânià acolo, dela altă ţară a Vlahiei, care n'are ape (care se înţelege Basarabia, sau precum noi acuma, cu nume tătăresc îi zicem Bugiacul) şi se întinde la Marea Neagră, a fost sub ascultarea crailor ungureşti (adică Basarabia). La pag. 468 zice: In lăuntrul Basarabiei, pe vremea lui Baţie, prin cetăţi neîncăpând, s'au tras spre Severin, şi peste Olt, unde şi la stăpânia bănească unii dintr'înşii au ajuns. Şi titlul acest bănesc e mai vechiu decât domnia lui Radu Vodă Negru. La pag. 469 Cantemir ne spune: Cronicul muntenesc zice: Când a ieşit Radu Vodă Negru în Ţara-Românească, atunci şi Basarabeştii, cari erau mai dinainte locuitori pe Olt, sculându-se cu toţii au venit la Radu Negru de s'au închinat.

La pag. 470. Cantemir ne învaţă: Istoricii mărturisesc, precum acest *norod*, ce s'a fost chemat *Basarabi*, nu au fost de alt neam,

nici de aiurea venit, ci tot din neamul românesc, şi precum acel norod basarabicesc, sculându-se de pe câmpii Basarabiei, să se fi tras spre pădurile Oltului, şi acolo de aceea să fie rămas locului, delà cari şi astăzi familia Basarabeştilor în Ţara-Rromânească se trage, luând adică stăpânitorul sau banul de atunci nume de pe numele norodului, din care familie şi domni vestiţi au ieşit în ţara muntenească.

(Eu cred că nu-i de lipsă ca să lămuresc o astfel de amestecătură de idei şi încălcitură de împrejurări istorice, ci să zic numai: Vai şi amar de aşà valoare istorică — pentru Români).

Eudoxiu baron de Hurmuzaki, *Fragmente din istoria Românilor,* Bucureşti 1879, tom. I, pag. 227: Valahia s'a proclamat neatârnătă de stàt propriu sub voevodul Radu Negru 1290 – 1314.

După Radu Negru rămaseră doi fii, Dan şi Radul. Dan a domnit după tată-său; Radu nu a domnit, ci numai fiii lui, Dan şi Mircea.

Acest Mircea a domnit între 1386—1418; puteţi cugetà că Hurmuzaki cât de mult rătăceşte şi greşeşte, şi Hurmuzaki la pag. 232 zice: După Radu Negru, Mihaiu Basaraba, urmaşul lui Radu Negru, întemeietorul dinastiei române. (E bine, pentrucă a urmat Mihaiu fiiul lui Radu Negru, dar nu Mihaiu Basaraba). Apoi Hurmuzaki continuă: Dan I, fiiul lui Radu Negru, urmaşul lui Mihaiu (Basaraba?) Asemenea e bine. Apoi Hurmuzaki trece în dinastia Basarabilor şi începe cu Alexandru Basarab şi tot greşeşte, şi tot rătăceşte!

Ion G. Sbiera, *Contribuţiuni pentru Isioria Românilor,* Cernăuţi 1906, Vol. I, p. 459:

Eu mai întâiu să adeveresc, cum stă istoria după document. Bela al IV-lea publică diploma din 1247 despre ţara Severinului şi din ea se vede: *a*) că Lytuon sau Litean erà voevodă românesc către Dunăre şi Oltul de jos; *b*) că regele în Cumania, (în sensul strâns atunci Ungro-Vlahia) aminteşte de un voevod Szeneslay, din stânga Oltului (adică între Olt şi Siret), despre carele în istorie nu se mai face nici o amintire.

Acuma Sbiera la pag. 459 ne aşterne o poveste nouă despre Litean şi Szanislay, anume zice: Doue *domniate româneşti.* Pe al lui Litean din dreapta şi pe al lui Seneslau în stânga Oltului. Iar la pag. 460 Sbiera zice: De împrejurările de cari se folosì Litean şi ocupă împreună cu fraţii lui teritoriul de stânga Oltului, unind astfel teritoriul din dreapta Oltului cu cel din stânga Oltului, într'un

singur dominat. Litean se declară ca domnitor independent asupra întregului teritoriu.

(Unirea ţerii Severinului adică a Olteniei cu Ungro-Vlahia e o întrebare de frunte în istoria română şi pentru aceasta nu e iertat să se hotărască prin fantasme, ci prin adevăr. Nu e adevărat nimic despre cele zise despre Litean. Eu am decis dejà despre unirea Olteniei cu Ungro-Vlahia).

Sbiera la pag. 461 zice: Acest timp de împreunare a teritoriilor din stânga Oltului cu cel din dreapta lui, *tradiţiunea naţională* (precum se vede) îl iea ca începutul înfiinţării domniatului Ţerii-Româneşti; *Nouă ni se pare* (lui Sbiera) că dacă nu în tocmai la 1274, apoi de *bună seamă* anul 1280, este acela în care *putem* pune cu siguritate întemeierea dominaţiuni Ţerii-Româneşti prin Litean.

Nu e adevărat că există asemenea tradiţiune, dar această faţă de date istorice nu are nici o valoare; Sbiera nici nu ştie să spună după numele istoric cum se chiamă acele teritorii, şi celelalte le scrie numai după părere; nu e adevărat că Litean a împreunat Oltenia cu Ungro-Vlahia. Să auziţi: La anul 1285 Ladislau al IV-lea aminteşte despre răsboiul ce la *începutul domniei sale* l-a avut cu voevodul Litean în Ţara-Românească. Noi am trimis în răsboiu pe magiştrul Gheorghe în contra lui Litean şi Gheorghe a ucis pe Litean. Şi fiindcă regele a domnit dela 1272 până la 1290, şi începutul domniei a fost în 1272, astfel atunci a fost ucis Litean. (Hurmuzaki, Nr. 366, p. 457, şi Nr. 367, p. 457). In urmare, Litean murind în 1272, el la anul 1274 sau la anul 1280 nu puteà împreună stânga şi dreapta Oltului. Litean poate că a reînviat?

Să auzim şi de Szeneslay, pe carele Bela al IV-lea l-a lăsat voevod în Cumania (respectiv în Ungro-Vlahia). Sbiera la pag. 460: Litean cu fraţii săi împreunară teritoriul de stânga Oltului, după ce Domnitorul de acolo Seneslau (numit şi Senesleus, Suetislav, Suetidlaus, Sfastuchlabos) *fu omorît pe la anul 1277* de către Maria regina-împărătească româno-bulgară.

Nu e nimic adevărat din ficţiunea aceasta, că Szeneslay ar fi trecut în Bulgaria. Ştefan al V-lea regele Ungariei la 1270 (Hurm. 258, 347): Porro cum Zuetislavus, bulgarorum imperator, carissimus gener noster, adică Zuetislavus din Bulgaria erà ginerele regelui Ungariei; şi apoi la anul 1271 (Hurm. 26, pag. 358) Stefan al V-lea iar numeşte pe Suetislav împăratul Bulgarilor, ginerele nostru (Sbiera în zadar a adus atâteà nume bulgăreşti, ca să semene cu Szeneslay

din Ungro-Vlahia, de pe timpul când domnià Mihaiu fratele lui Radu Negru, — căci pe Svetislav din Bulgaria l-au omorît, dar nu pe Szeneslay din Ungro-Vlahia. Astfel identificarea acestor două persoane e foarte rău nimerită. Nu-mi mai aduc aminte cine a fost genialul cel mare al neamului românesc, carele a făcut descoperirea că Liteanu a impreunat Oltenia cu Ungro-Vlahia !)

18. Hasdeu cu multă astuție încâlcește istoria dinastiei lui Radu Negru.

Precum am arătat, dinastia lui Radu Negru a stat din: 1) Radu Negru, 2) Mihaiu fratele lui, 3) Dan fecior al lui și 4) Stefan Maialt nepotul lui, și aceștia au domnit dela 1215 până la 1325, adecă 110 de ani în Ungro-Vlahia (intre Olt și Siret, între Carpați și Dunăre; mai târziu Valahia mare).

In partea a patra, punctul 7,3, am arătat că Hasdeu a mistificat istoria lui Radu Negru, — iar despre ceilalți din dinastie nu a mai vorbit nimic, i-a ignorat, ca și când nici n'ar fi existat.

Acuma Hasdeu în *Magn. Etym. Rom.* IV vine și tratează despre toți domnitorii din dinastia lui Radu Negru, și-i dovedește de domnitori, dar de loc îi omoară, identificându-i cu alte persoane sau și cu domnitori ulteriori, cari se află în diploma din 1347 a lui Bela al IV-lea (vezi diploma în *Țara Severinului sau Oltenia*).

Eu am datorința ca cele începute în scrierea aceasta să le lămuresc și deslușesc, mai ales când am încă mai multe date să arăt în favoarea istoriei dinastiei lui Radu Negru, și deosebit când am să abat pe alți istorici dela rătăcirile sau doară perversiunile lui Hasdeu, ca odată totuș să se priceapă și cunoască adevărul curat în istoria noastră românească. Sunt dar silit să tratez cinci chestiuni istorice, separate. Căci precum se zice: După omul înțelept puțini se ieau, iar după cel șiret aleargă mulțime.

1. *Invaziunea Mongolilor (Tătarilor) și un Radu Negru.*

Hasdeu sub acest titlu tratează, IV, p. 95—103, chestiunea specială.

Mai nainte de toate trebue să constatăm, că după toate datele Mongolii sau Tătarii la 1241 au venit pe teritoriul românesc dela Alpi sau Carpați spre răsărit în Ungro-Vlahia. A doua trebue să

constatez, cum au stat atunci Români şi ţara lor? şi să dovedesc că atunci Radu Negru a domnit între 1215 şi 1239, iar fratele său Mihaiu între 1239 şi 1258. Astfel, când au năvălit Tătarii la 1241 în Ungro-Vlahia, acolo a fost domnitor Mihaiu fratele lui Radu Negru; iar după diploma citată, la 1347 în Oltenia se pomenesc chinezatele lui Ioan şi Farcaş şi voevodatele lui Linoiu-Litean, şi astfel în 1241 nu a putut să fie o stare mai bună pentru Români ca în 1247. Nu am putut aflà, când s'a început banatul Craiovei, şi că la 1241 fost-a vreun ban al Craiovei? Eu azi nu cred că la 1241 a existat un ban de Craiova. Dar în Banatul Severinului (în comitatul Caraş şi comitatul Severin la olaltă Banatul Severinului) la 1233 aflăm pe primul ban Luca, la 1240 pe banul Oslu, la 1243 pe Stefan Csaky. Astfel la 1241 Oslu a fost ban de Severin, şi fiindcă am dovedit că numele Basaraba istoriceşte numai la 1324 s'a aflat, la 1241 nu a fost cu putinţă să existe un Basarab-ban.

Acum vin Mongolii sau Tătarii, la 1241, în Ungro-Vlahia, adică între Olt şi Siret.

B. P. Hasdeu în *Istoria critică*, pag. 68, zice: Fazel Ullah Raşid, scriitor din Persia, la 1303 a fost însărcinat de domnitorul său, ca pe baza raporturilor oficioase ale conducătorilor Mongolilor, să scrie istoria Tătarilor. Hasdeu citează următorul dat: In primăvara anului 1240, principii mongoli trecură munţii Galiţiei pentru a intrà în ţara Bulgarilor şi a Ungurilor. Orda carele mergeà spre dreapta, a trecut «Ţara Aluta» şi iese înainte Bazaran-bam, cu o armată, dar acesta e bătut. Caran şi Beni a mers asupra Saşilor, şi i-a învins în trei bătălii. Bugek, din ţara Saşilor, trece printre munţi intrând la Karaulaghi şi a bătut popoarele ulaghice.

Datul e destul de confus, dar noi dacă îl vom explicà după împrejurările geografice şi istorice de atunci, vom înţelege totul.

Să auzim cum explică Hasdeu: *a)* că sub Basarañ-bam se înţelege Basarab ban. (Dar eu aceasta o neg, pentrucă, precum am arătat, la 1241 nu există numele Basarab, nici nu erà Basarab ban). *b*) că cu Tătarii s'a luptat un domnitor al Karaulaghilor. Eu zic că acest domnitor erà în Ungro-Vlahia şi că acesta la 1241 erà Mihaiu Vodă, fratele lui Radu Negru, şi că Tătarii au năvălit între Olt şi Siret, şi pentru aceasta Terra Aluta erà între Olt şi Siret, şi nu Oltenia. *c*) Caraulaghi înseamnă: Cara negru şi Ulagh la Maghiari Oláh, Olach, din Vlach, Vlah (Român), iar popoarele ulaghice, popoarele române. Pentru ce Tătarii au numit pe Românii din Ungro-Vlahia Români negri, nu ştiu, dar istoricii noştri adeseori po-

menesc de «Negri Valahi» și am aflat o explicare de tot fără rațiune, că Negri Vlahi s'au numit așà dela un domnilor al lor, numit Negru, pentrucă mai multe popoare au purtat numele după al domnitorului.

Acum Hasdeu trece cu pertractarea sa la *Magn. Etym. Romaniae* pag. 62 și tot visează până la pag 101, anume că în țara Caravlahilor e un Basarab ban, și apoi la 101 află un Basarab ban în țara Făgărașului și adauge: Mai cu deosebire interesantă e aserțiunea lui Fotino despre un Negru Vodă, pogorîndu-se din Transilvania în *Oltenia* (!) la 1241 din cauza Mongolilor: (e de înțeles, pentrucă Fotino trecerea lui Radu Negru a pus-o la 1241 și e natural că atunci, când în istoria românească descălecarea lui Radu Negru se pune la 1215, la 1241 și la 1290, trebue să vină și istoricii în confuziune. Dovedirea mea că Radu Negru a descălecat la 1215 și în decursul acestui articul va triumfà în stabilirea datelor istorice).

Hasdeu la pag. 102 ne spune: Este un fapt pozitiv, că Românii din Rășinari, un sat mare din regiunea Sibiiului, asigurând într'un proces la 1823 «*că peste părțile lor și ale Cisnădiei un Radu Vodă Negru domnise la anul 6740 (Principis Radu Vodă Negru anno 6740 regnantis, iar anul dela zidirea lumii corespunde anului creștin 1232*».

Tocmai Radul, tocmai atunci și tocmai pe acolo, unde trăià Basarab cel din cronica lui Fazel Ullah Rașid.

(Ah! ce neadevăr e că Negrul din procesul Rășinarilor e identic cu Basarab ban din cronica lui Fazel, căci la 1241 în Ungro-Vlahia domnià Mihaiu fratele lui Radu Negru).

Dacă știm acuma, precum am dovedit, că Radul Negru a domnit între 1215—1239, e natural că după zicerea din proces a domnit și la 1232. Dar pentru ce a domnit pe la Rășinari și împrejur? Pentrucă Radul Negru a fost dux de Făgăraș și de Amlaș, și pentrucă Rășinariul și prejurul s'a ținut de ducatul de Amlaș al lui Radu Negru. Lupta lui Hasdeu e, ca să scoată istoria dinastiei lui Radu Negru din România. Vedeți cum lucră D-zeu, că eu bat pe Hasdeu cu armele sale și veți mai vedeà.

Dar mai auziți: Hasdeu la pag. 103 zice: Față cu împrejurările de mai sus (zice Hasdeu) și față cu anonimitatea lui Basarab în cronica lui Fazel, eu științifice am primit a admite provizoriu numele personal Radu, până la o probă contrarie. Acel prim Radu Negru, pogorîndu-se din Făgăraș și din Amlaș pe la 1232, din cauza contelui Conrad, și în urmă a doua oară la 1241, din cauza Mon-

golilor, va fi rămas în tradiţiunea poporului un fond durabil, cu care peste 150 de ani s'a fuzionat un alt Radu Negru, de astădată *autenticul întemeietor al statului muntenesc.*

(Cu câtă maliţie scrie Hasdeu. Pe la 1241 nu mai erà Radu Negru, ci fratele său Mihaiu în Ungro-Vlahia. Hasdeu nu spune cine-i celălalt Radu Negru peste 150 de ani, adecă cam pe la 1391, carele e autenticul întemeietor al statului român, — dar noi trebue să ghicim pe cine cugetă, şi acela Radu (după Fotino, II, p. 14) e pus dela 1368—1376, înainte de Mircea I. Onciul foarte încântat (17—4) repetă cuvintele marelui magistru al istoriei noastre.

Eu cred că cetitorii şi până aci au priceput, cum e scrisă istoria României?

2. *Mihaiu Vodă Litean.*

Hasdeu în *M. Etym. Romaniae* tom. IV, pag. 103, tratează despre Mihaiu Vodă Litean. Mihaiu Vodă Litean nu a existat nici când. Acesta e o ficţiune a lui Hasdeu. Mihaiu e fratele lui Radu Negru în Ungro-Vlahia, 1239—1258, iar Litean, Lytuon e persoana numită în diploma din 1247 a lui Bela al IV-lea. Aceştia nu pot închipuì o persoană. Hasdeu după o bătălie sârbească ştie că numele de botez al lui Litean a fost Mihaiu. E o scornitură. Hasdeu cercetează două istorii, una a lui Mihaiu fratele lui Negru Vodă şi alta a lui Litean, apoi la pag. 129 zice: Mihaiu (ca numele de botez al lui Litean) răspândeşte o lumină cu totul neaşteptată asupra unei probleme nedescurcate până acuma. Din cronica muntenească ştim că Mihaiu Basarab urmă pe tron după Radu Negru, şi apoi Hasdeu aduce dovezi de acele ce am adus şi eu, ca să demonstreze existenţa lui Mihaiu, fratele lui Radu Negru pe tronul Ungro-Vlahiei.

(Hasdeu rău numeşte pe Mihaiu de Basarab şi Hasdeu carele a negat existenţa lui Radu Negru şi la timpul său nici n'a pomenit de Mihaiu, Dan şi Ştefan Mailat, acum pledează pentru Mihaiu de pe tronul Ungro-Vlahiei, dar tot acest Mihaiu e numele de botez al lui Litean. Ce invenţiune rafinată!)

La pag. 197 zice: Iar în specie chinezul Mihaiu Litean, mai cu seamă după încetarea dominaţiunii Mongolilor pe la 1243, când el devine voevod oltenesc, se poate afirmà că unificarea statului Ţerii-Româneşti, prin lipirea Munteniei de Oltenia, nu s'a început la Nord — după cum greşit se crede până acuma — ci în lungul Dunărei, aducându-se mai întâiu Teleormanul, unde ne apare acum deodată în

istorie un chinez Oltenesc Basarab dela Balucea. (Hasdeu mai sus la finea punctului 1 zise, că Radul dela 1368—1376 a fost întemeietorul statului român, acuma că Muntenia s'a lipit de Oltenia pe la 1243 după încetarea dominațiunii Mongolilor. Firește că eu nici aceasta nu o cred lui Hasdeu, ci zic că e vorbă băbească,— dar nu știu ce vor zice excelenții lui elevi, cari de atâtea ori au fost încântați de fantomele lui istorice. Așà e. Genii mari imitează pe genii mari).

3. *Dan Vodă.*

Hasdeu, *M. Et. R.*, tom. 14, p. 151, tratează despre Dan Vodă.

Eu vreau să lămuresc mai întâiu adevărul istoric, ca să se vadă că Hasdeu părăseștè istoria adevărată. Adică după Mihaiu Vodă fratele lui Radu Negru în Ungro-Vlahia a urmat Dan feciorul lui Radu Negru, dela 1258—1298. Apoi eu pentru lămurire mai adaug după Hurmuzaki (1285, Nr. 366, pag. 454) că Ladislav al IV-lea regele Ungariei spune că magistrul Gheorghe (la 1272) în țara Severinului a ucis pe Litean, și pe Bărbat fratele acestuia l-a prins, iar Bărbat nu cu puțini bani s'a rescumpărat (tot în 1272) și despre Bărbat altă pomenire nu mai este.

Acuma Hasdeu la pag. 152 zice: că Bărbat Vodă domnise de sigur până la 1285, și *poate* că va fi trăit încă pe la 1288.

Cronica muntenească nu-l menționează de loc, ca și când l-ar identificà cu fratele său mult mai celebru Mihaiu Vodă și deadreptul după acel Mihaiu Vodă pune pe un Dan, care dându-se lui Bărbat Vodă intervalul ce istorisește admisibil de vreo 10 ani, dintre 1279—1289, urmează că un Dan Vodă puteà în realitate să se fi urcat pe tron la 1289. Fotino zice că Dan Vodă a pierit peste Dunăre la 1298, ajutorând pe Mihail craiul Bulgariei. Dela deslegarea că cine a fost acest craiu? atârnă verificarea existenței unui Dan Vodă, după Bărbat Vodă.

Acuma nu mai știu ce să zic? Că Hasdeu nu mai pricepe nimic, ori că încâlcește cât de prostește. Dan e o persoană în Ungro-Vlahia, fiul lui Radu Negru, și a domnit 1258—1298, Bărbat, fratele lui Litean, apare la 1272 ca vodă, urmașul lui Litean în Oltenia și de atunci nu se mai aude de atare vodă în Oltenia, până la Ivancu Basarab, 1324. Astfel e mare viclenie a deduce că un Dan Vodă din Ungro-Vlahia a putut urmà după Bărbat Vodă în Oltenia? Om în care nu este D-zeu!

Apoi mai auziţi: Hasdeu la pag. 103 zice: Cronica muntenească a contopit pe Dan Vodă cel dela 1298 (fiul lui Radu Negru), cu Dan Vodă, fratele lui Mircea cel Mare. (Aceştia, după Fotino, au domnit anume: Dan dela 1376--1382, iar Mircea 1382—1400, după alţii 1418. Eu zic că mintea sănătoasă nu i-a putut contopì şi nu merită a mai băgà în seamă celelalte poveşti ale lui Hasdeu despre cei doi Dani şi Bărbat).

4. *Ştefan Mailat Vodă, nepotul lui Radu Negru. 1298—1325.*

Hasdeu, p. 170, § 34, tratează «Originea Mailaţilor». Hasdeu n'a recunoscut pe Radu Negru, nici dinastia lui, doară s'a căit şi a venit să-şi îndrepte vina? A venit să mai încâlcească istoria românească, să facă poezie din istorie. Poate să facă, căci a fost linguşitul şi îngrăşatul neamului românesc.

M'am băgat în lucru pentru observări critice, şi astfel sunt îndatorat să lămuresc istoria.

Hasdeu, la pag. 171, ne spune o minune: In acest mod Tihomir *Vodă*, tata lui Alexandru Basarab, se identifică perfect cu primul Mircea Vodă, fratele lui Dan Vodă.

(Tochomer s'a arătat, prin diploma din 1332, ca tata lui Ivancu Basarab, carele a apărut la 1324; dar Tochomer nu se poate identificà cu Mircea I, carele a domnit între 1386—1418. Ce înţelege prin identificare, eu nu înţeleg).

Hasdeu continuă: In locul acestui Mircea I, ne întâmpină deodată un alt nume nou, Ştefan Vodă Mailat, pe care mulţi cronicari nu-l au. La fraţii Tunuslii, cari reprezentă manuscrisul Stolnicului Constantin Cantacuzino, din secolul trecut, după primii trei voevozi, Radu Negru, Mihaiu Vodă şi Dan Vodă, figurează un Ştefan Vodă Mailat în anul 1300.

(Acuma Hasdeu se provoacă la unele dovezi, ce le-am citat şi eu, ca să dovedesc domnia lui Ştefan Mailat), dar faţă de aceste date, Hasdeu la pag. 172, zice: Dar eu (Hasdeu) din datele citate, ajung la convingerea că Ştefan Mailat nu poate să fie altă persoană, decât un Basarab chinez, din timpul lui Dan Vodă (fiul lui Radu Negru) dintre anii 1288—1290, un simplu cap de oştire. Las să judece şi alţii.

5. *Mircea I şi robia regelui ungar Ottone în Oltenia.*

Faţă de lucrarea aceasta a lui Hasdeu, stă raportul meu la Academia Română, tomul 24, pag. 488. Anume d-l Dr. E. Grigorovitză a scris scrierea: *Valahii în monumentele literare germane medievale* şi scrierea a aşternut-o pentru premiare.

După istoria ungurească trebue să ştim că regele Ungariei Ottone Bavarezul a domnit dela 1305 până la 1309, iar după el s'a ales Carol Robert, rege dela 1309 până la 1342. Intâmplarea, despre care vine vorba, a putut fi numai, când Ottone a fost rege, 1305—1309. A doua întrebare de frunte e, că în acest timp cine a domnit în Ungro-Vlahia? A domnit Ştefan Vodă Mailat şi anume dela 1298—1325, iar în Ţara Severinului sau în Oltenia, Ivancu Basarab apare la 1324.

Intâmplarea e de mare interes pentru istoria noastră.

In Ungaria, o parte din nobili au ales de rege pe Ottone Bavarezul, iar majoritatea de nobili şi papa erau pentru Carol Robert. In Transivania Ladislau Apor (Opor, Ypor) erà un voevod puternic şi îşi bătea capul şi el să fie rege. Ottone se hotărî şi a plecat la Apor, cu cuget ca să facă alianţă cu el, după împrejurări pe fata lui Apor să o iea de soţie. Ottone fiind încoronat a purtat toate insemnele regatului, adecă coroana, scheptrul, mărul, etc., cu sine. Apor văzându-se acum mai aproape de cugetul de a fi rege, a prins pe Ottone, i-a răpit toate insemnele ţerii şi pe Ottone l-a expediat ca pe un rob la principele din Valahia, de bună seamă ca acesta să omoare pe Ottone, şi de bună seamă Apor erà în amiciţie cu principele valah. Ottone ajunse ca rob în curtea domnitorului valah, adecă a lui Ştefan Vodă Mailat, şi vodă la sfatul Valahilor s'a rezolvat ca să omoare pe Ottone. Soţia lui Ştefan Mailat şi alte femei s'au împotrivit, au mijlocit de Ottone s'a pus în libertate şi pe urmă Ottone a fugit, (de bună seamă prin Moldova) în Prusia, la regele Gheorghe, cu care erà înrudit.

Intâmplarea a fost între 1305 şi 1308, până ce Otto a fost rege, şi atunci când Ştefan Vodă Mailat a domnit, între 1298—1325. Deci şi prin aceasta s'a dovedit domnia lui Ştefan Mailat în Ungro-Vlahia, s'a dovedit încă dinastia lui Radu Negru şi s'a suplinit istoria românească.

Să vedem acum, cum visează Hasdeu la pag. 175: Mircea Vodă domnise cel mult vreo unsprezece ani, între Dan Vodă, mort la 1298, şi între Alexandru Vodă, urcat pe tron la 1310. In acest răstimp, voivodatul oltenesc se pare a fi fost preocupat mai ales

de trebile Ardealului, începând dela 1300, când Ungurii apucă Făgăraşul şi-l fortifică.

Dar nu vă stă mintea pe loc? Mircea Vodă, după cum s'a arătat mai sus, a domnit între 1382—1184; iar primul Basarab apare la anul 1324 şi după Ivancu urmează Alexandru, deci Mircea n'a domnit între Dan şi Alexandru. Gheorghe Şincai, tom I, la anul 1300, scrie: Ştefan vodă Mailat la 1300, după cronica stăpânitorilor sârbeşti se arată la acest veleat domnind (Ştefan Mailat peste Făgăraş) a făcut cetatea Făgăraşului. Nu a făcut-o, ci numai a reparat-o ca dux de Făgăraş şi de Amlaş. Astfel nu e adevărat ce zice Hasdeu, că la 1300 Ungurii au ocupat Făgăraşul, pentrucă erà dat în folosinţa lui Ştefan Mailat, ca dux de Făgăraş şi de Amlaş. Iată acum şi mai bine ne explicăm legăturile lui Ladislau Apor voevodul Ardealului cu Ştefan Mailat Vodă al Ungro-Vlahiei şi dux de Făgăraş şi Amlaş. Ar vedeà şi Hasdeu ce poezie slabă a făcut, când a zis că regele Otto a fost robul lui Mircea I şi în Oltenia.

Acì am încheiat observările critice cu referinţă la istoria dinastiei lui Radu Negru. Acum trec la istoria Basarabilor.

19. Observări critice asupra lucrărilor istorice referitoare la dinastia Basarabilor.

Cevà pentru introducere. Carol Robert la anul 1332 aminteşte despre răsboiul din 1330, ce l-a avut în Transalpina, Ţara-Românească, cu Basarab Olahul (Românul), fiiul lui Thocomer (Hurm. I, 1332, 407, p. 625). In text nu se află numele lui Basarab cu carele regele a avut răsboiul, ci numai «per Basarab filium Thocomery». Carol Robert la 1330 a avut răsboiu numai cu Ivancu Basarab, în urmare la 1332 numai pe Ivancu l-a cugetat, ca fiiul lui Thocomer. Dar Hasdeu (p. 170) din uşurinţa sufletului său a pus Basarab Alexandru, fiiul lui Tugomir. Şi ce mare diferinţă când pune altă persoană în locul celei adevărate, adecă în locul lui Ivancu pe Alexandru. Aceasta e o greşeală prin care Hasdeu a făcut confuziuni mari în istoria română. Mai departe, despre Thocomer nu se află mai mult, decât că el e tata unui Basarab, dar Hasdeu a făcut altă greşeală, că pe Thocomer, sau cum Hasdeu din capul lui l-a botezat, Tugomir, l-a făcut şi domnitor în Ţara-Românească, ceeace nu-i adevărat, dar istoricii au primit fantaziile lui Hasdeu şi au mai scornit

și ei câte cevà despre Thocomer, că doară și ei sunt geniali ca Hasdeu și pentru ce să nu viseze și ei cevà pentru istorie.

După documente și după adevărul istoric, din Basarabi întâiul domnitor a fost Ivancu, al II-lea domnitor a fost Alexandru și al III-lea domnitor a fost Ladislav (Vlaic, Laic). Acuma Hasdeu de primul Basarab îl împinge pe Tugomir, de al doilea pe Alexandru, respectiv fiiului lui Tugomir îi cam dă calea și de întâiul domnitor pune pe Alexandru. Firește că istoricii crezând pe Hasdeu de magistrul cel mare al istoriei române, l-au imitat în toate greșelile lui, și după ce Hasdeu pe Ivancu cu toată forța l-a scos din istoria neamului românesc, unii istorici s'au cam dat după magistru. Acuma să vedem ce fantazie istorică se spune despre Tugomir.

1. Thocomer (Tugomir).

Să arătăm în fruntea istoricilor pe Hasdeu. In *Mag. Etym. Romaniae*, IV, pag. 170, Hasdeu zice: In *Istoria critică* eu (Hasdeu) cel dintâiu am constatat numele tatălui lui Alexandru Basarab *menționat* într'o diplomă din 1332 dela regele unguresc Carol Robert. (In document Alexandru, ca fiiul lui Thocomer, nu se află menționat; astfel Hasdeu a adaus numele Alexandru).

Hasdeu continuă: Pe acest Thocomer eu (Hasdeu) l-am transcris prin Tugomir și apoi *după mine au repetat toți istoricii noștri, fără ca ei a-și da osteneala de a cercetà, dacă transcripțiunea mea* este sau nu este corectă? E bine, ea nu este corectă, nu este Tugomir la Români! (vedeți că Hașdeu în *Istoria* sa, în op de frunte al neamului, pâcălește pe istorici, și apoi iar el îi satirisează. Dar Hasdeu și în alte puncte ale istoriei a mai pâcălit pe istoricii romani, și pentru aceasta în prima linie socotelile le fac mai ales cu Hasdeu).

Acuma să petrecem pe Hasdeu în privința lui Tugomir și la pag. 33, unde zice: Până la mine nimenea nu știuse, că tatul lui Alexandru Basarab se numià Tochomer. Xenopol adoptă acest punct documental și zice: Tatăl lui Alexandru Basarab este deci, după documentul maghiar, Tugomir, iar după cel muntenesc, Negru Basarab (!), de unde se vede că ambele aceste nume erau purtate de una și aceeaș persoană, că întemeietorul Munteniei erà el însuș un Basarab (Tugomir). Apoi Hasdeu satirisează pe Xenopol zicând: Xenopol ține mult ca întemeietorul Munteniei să fie tot odată Radu. Acum dar acest întemeietor poartă un triplu nume: Tugomir, Radu

Negru Basarab. Cevà des la Spanioli, fără exemplu la Români (vedeţi, Hasdeu nu ştie îndreptà pe Xenopol, dar Hasdeu l-a dus pe ghiaţă, şi acuma îşi bate joc).

Hasdeu la pag. 38 iea la critică pe Tocilescu. In privinţa lui Negru Vodă, Tocilescu se ţine aproape de *Istoria critică,* dorind totuş a nu se prea îndepărtà de cronica cea muntenească, adică tot deodată de Xenopol. Din cronică el iea anul descălecării la 1290, dar din *Istoria critică,*—ca şi Xenopol — de astă dată adoptează la acea epocă pe Tugomir: până când *Tugomir Basarab numit în domnie Radu Negru Vodă, 1290—1320.* Tocilescu încheie: Tugomir putù să unească pe toţi Românii şi să-şi statornicească stăpânirea asupra principatului. Acestea le spune ediţiunea din 1894 a Manualului lui Tocilescu, (văzurăţi ce grozavă greşeală istorică, că Tugomir a unit pe Români, că el a stăpânit).

Dar Hasdeu mai dăscăleşte şi pe alţii cari nu pricep pe Tugomir cum vrea el. La pag. 43 dăscăleşte pe Dragoşescu, că se ţine întocmai de Cronică, nici măcar despre Tugomir el (Draguşescu) nu ştie nimic. (Bine ar fi fost ca nici Hasdeu, nici ceialalţi istorici să nu ştie nimic despre Tugomir).

Hasdeu la pag. 44 criticase pe E. Ropala, că s'a încercat a împăcà *Istoria critică* (de Hasdeu) cu teoria lui Şincai. El (Ropala) ştie pe Tugomir Basarab înainte de 1310 şi recunoaşte că Radu Negru este numai tatăl lui Mircea cel Mare între 1372—1382. (Hasdeu, tot la p. 44). N. Beldiceanu nu se desparte de Xenopol. Statul muntenesc a fost fundat la 1290. Tugomir Basarab, numit mai apoi Radu Negru, trecù munţii Carpaţi în fruntea unui mare număr de Români din ducatul Făgăraşului în Muntenia. (Până acì înşirai critica lui Hasdeu, asupra acelora cari au pomenit de Tugomir).

Să trecem acum la Dimitre Onciul, *(Originile principatelor române,* p. 51). Lui Lython şi Bărbat 1279, *urmează Tugomir* până pe la 1310. Tatăl marelui Basarab Voevod, carele la 1330 a purtat răsboiu cu Carol Robert. (Acel mare Basarab erà Ivancu 1324—1340. Tugomir nu a fost domnitor). Onciul continuă la pag. 52: Şi Tugomir până la 1310. Este constatat că acest dintâiu domn independent al Ţerii-Româneşti, Basaraba Voevod fiiul lui Tugomir, învingătorul la 1330 asupra regelui Carol Robert. (Dar cum îl chiamă pe cel întâiu domn indepedent? Ivancu îl chiamă). Apoi Onciul la pag. 126 ne spune despre Tugomir: *Tugomir* 1290—1310, străbunul dinastiei Basarabilor, probabil din familia lui Lython şi Bărbat, domneşte ca voevod dependent de Ungaria. (Atâta e adevăr istoric,

că la 1332 s'a pomenit de un Thocomer, carele s'a adeverit de tata lui Ivancu, şi nici un pic de urmă istorică nu se află că Thocomer a fost domnitor. Se vede că Hasdeu a sedus pe Onciul).

Dar să auzim şi propriile cuvinte ale lui Xenopol despre Tugomir.

Xenopol, I, p. 47: Ivancu Basarab, 1310—1320, este urmaşul şi probabil fiiul lui Radu Negru *sau al lui* Tugomir Basarab. (Radu Negru e aşezat la 1215—1239, iar Thocomer la 1332, carele n'a domnit nimic; atâta e adevărat că Tugomir e tata lui Ivancu).

Xenopol, p. 73: Radu Negru din familia Basarabilor, şi el este numit în documentele ungureşti Tugomir Basarab. Astfel o diplomă a regelui Carol Robert din 1332, care raportează înfrângerea suferită de rege în Muntenia de către Alexandru Basarab (1330). Al III-lea în şirul domnitorilor munteneşti e Alexandru fiiul lui Togomir. (Nu e adevărat că Radul Negru în documentele ungureşti se numeşte Tugomir; nu e adevărat că Carol Robert a fost învins de Alexandru, căci a fost învins de Ivancu; nu e adevărat că Alexandru e al 3-lea domnitor din Basarabi în Muntenia, pentrucă Tugomir nu a fost domnitor, şi pentrucă I-iul a fost Ivancu şi al II-lea a fost Alexandru).

Acuma, Domnilor cetitori, dacă notiţa «per Basarab filium Thocomery» a făcut atâta confuziune, încât istoricii au încâlcit mai toate părţile istoriei române, vedeţi cu câtă uşurinţă se tratează istoria neamului nostru? O temă mai simplă ca Thocomer nu poate fi adusă, pentru ca să vedeţi valoarea istoriei noastre de până acuma. Judecaţi înşi-vă!

2. *Ivancu, I-iul domnitor din Basarabi, 1324—1340.*

Hasdău a scos pe Ivancu din istoria neamului nostru. Pe lângă aceea că am dovedit istoria lui Ivancu, ca a întâiului domnitor din Basarabi, trebue să critic şi pe aceia cari sunt în rătăcire faţă de istoria adevărată a lui Ivancu.

Am arătat dejà sub 1), că Hasdeu, în loc ca pe Ivancu să-l fi pus de întâiul domnitor din Basarabi, a pus pe Alexandru. Hasdeu în *M. Etym. Romaniae* IV, nu într'un articol separat, ci în enunciaţiuni împrăştiate tratează despre Ivancu. Eu trebue să adun motivele lui ca să puteţi judecà. Hasdeu la pag. 107 scriind despre Szeneslav (din documentul din 1247 al lui Bela al IV-lea) zice: Seneslav erà şi el din *casta* Basarabilor (?) La p. 108: La Olteni dară voevodatul

erà eligibil dintre şi de către chinezii din casta Basarabilor. (Dar nu citează dovezi pentru casta Basarabilor, nici nu o explică. Eu idea de castă o ţin de o ficţiune. Pe la 1247, nu se află niciodată numele Basarab în Oltenia).

La pag. 174 Hasdeu zice: Ştefan Mailat Basaraba, pe lângă Dan Vodă şi poate şi pe lângă Mircea Vodă, joacă acelaş rol ca mai sus Basaraba dela Balacia, pe lângă Mihaiu Vodă Liteanul şi Bărbat Vodă, acelaş rol în mai jos, Ivancu Basarab pe lângă Alexandru Vodă, câte trei numiţi de o potrivă variază în fântânile istorice sârbe, deşi ei nu erau decât nişte fruntaşi dintre chinezii Olteni. La pag. 182 Hasdeu zice: Inainte de a se fi urcat pe tron, Alexandru Vodă luase în căsătorie pe fiica chinezului Oltenesc Ivancu, din ramura Basarabilor celor Doljeni, dintre cari fuseră voievozii Mihaiu Litean şi Bărbat. In primele 2—3 decenii din domnia lui Alexandru Vodă, socrul lui Ivancu Basaraba, exercită o înrâurire asupra facerii statului.

(Aceste împrejurări istorice sunt aduse numai de Hasdeu, carele ar fi trebuit să ştie, că atunci când în istorie se aserează pentru prima dată împrejurări nouă, aceste trebuesc dovedite, dar Hasdeu crede că toată istoria le cunoaşte. Eu toate cele nouă le primesc de ficţiunile lui Hasdeu, şi încât unele le repetă, aceste, prin date adevărate şi prin observaţiuni critice, dejà şi-au pierdut toată valoarea ca să figureze ca date istorice în istoria noastră).

Hasdeu, pag. 182, continuă: Fotino după unele izvoare istorice cunoaşte pe Ivancu Basaraba şi Vladislav Basaraba figurând în locul lui Alexandru Vodă de voevozi, cari după obiceiul sârbesc nu însemnează pe Domni, ci pe hatmani. (Fotino a pus bine pe Ivancu în frunte, dar a greşit că de al doilea domnitor în locul lui Alexandru a pus pe Vladislav. Pe Ivancu îl face Ban al Craiovei, ce încă nu-i dovedit, dar şi Hasdeu a rămas dator să dovedească că Ivancu e Basaraba din Dolj, şi eu ţin că Fotino combină bine pentru Ion sau Ivancu Basaraba; 1325—1340).

Hasdeu la pag. 183 zice: Apoi pe Ivancu Basaraba istoria l-a prefăcut în domn al Ţerii-Româneşti (aşà e), pe când Ivancu erà numai socrul domnului, al ţarului Alexandru, iar acel domn nu erà Alexandru din Bulgaria, ci erà celebrul Alexandru Basaraba, pe carele Ştefan Duşan îl numeşte acì ţar al Negrilor Tătari. (Ivancu cu Alexandru erau fraţi, în urmare nu e posibil ca Ivancu să fie socrul lui Alexandru Basaraba, ci al lui Alexandru din Bulgaria).

Hasdeu la pag. 184: Nici un voevod oltenesc Ivancu Basaraba

— ca la Xenopol — *n'a existat.* Ivancu Basaraba însă din Fotino — *deşì n'a domnit,* e interesant prin particularitatea sa, că fusese din Dolj. Erà dară din ramura cea doljana a Basarabilor, poate fiu al lui Mihaiu Vodă Liteanul sau Bărbat Vodă, dar rudă de aproape în orice caz. Pe când trăià Mircea Vodă, căsătoria fiului său Alexandru cu fiica lui Ivancu.

Desfinţându-se voevodatul cel imaginar al lui Ivancu Basaraba, după cum eu am desfiinţat mai sus pe al lui Ştefan Mailat Basaraba, să restituim lui Alexandru întreaga durata reală a domniei sale dela 1310. (Pare că în vieaţa lui nu a cetit istoria!)

(Hasdeu zice, că Ivancu Basarab ca voevod n'a existat şi n'a domnit, şi apoi se bucură că l-a desfiinţat. Pe Ivancu îl crede de fiu al lui Mihaiu Litean; Ivancu începe domnia la 1324, Mihaiu Litean, precum am arătat, n'a existat. Mircea a domnit la 1386—1418, pe Alexandru îl pune de fiul acestuia; Alexandru carele a început a domnì la 1340. Haşdeu, după cum zice un proverb unguresc, «Toate le-a supt din foalele său». Incep a dubità în mintea sănătoasă.

A. D. Xenopol în *Istoria Rom.* vol. II, p. 69, despre Ivancu: Intâiul domnitor Radu Negru 1290—1310. Al II-lea domnitor Ivancu Basarab la 1310—1320 este urmaşul, şi probabil fiiul lui Radu Negru sau Tugomir Basarab. Atâta e adevăr, că Ivancu e fiiul lui Thocomer (după botezul lui Hasdeu, Tugomir).

Xenopol la pag. 77 zice: că Ivancu ca domn al Valahiei ar fi ajutat lui Mihail Bulgarul (carele a domnit între 1323—1331) în contra împăratului bizantin (Xenopol pune pe Ivancu la 1310—1320, cum a putut acesta ajută între 1323—1331?)

Xenopol tot la pag. 77 zice: Ivancu e mai fericit în politică decât născătorul său (Thocomer), că el izbuteşte a luà dela Unguri Banatul Severinului. (Nu e adevărat, datul acesta nu se află în istorie. Vezi *Ţara Severinului,* p. 33. La 1324, când Ivancu a început a domnì, ban erà Pauli; dela 1324—1341 ban al Severinului erà Szécsy Dénes. Banatul Severinului stăteà din comitatele Caraş şi Severin, şi aceste comitate Românii nici când nu le-au cuprins).

Dimitre Onciul (p. 226) zice: Ion Basaraba (confundat cu Negru Vodă) la 1310—1338. Ivancu e fiiul lui Tugomir, şi primul domnitor independent al principatului Ţerii-Româneşti după răsboiul din 1330. (Ivancu a domnit dela 1325—1340, dar el a fost independent înainte de răsboiul din 1330; chiar pentrucă el a unit Ungro-Vlahia cu ţara Severinului, şi s'a făcut independent prin unirea acestor ţeri, s'a făcut răsboiul din 1330 în contra lui. Ivancu nu se puteà

confundă cu un Negru Vodă, cu cel adevărat, în 1215, şi cu Radul II-lea poreclit Negru, după Fotino, la 1366—1376. (Nici Onciul nu ne-a lămurit chestiunea).

Sbiera la pag, 462 încă ştie de documentul din 1332 «per Basarab filium Thocomery» şi apoi zice: Din mărturisirea acestui document rezultă, că înaintaşul lui Iancu Basaraba în domnia Ţerii-Româneşti a fost tatăl său Tugomir. (Intr'alt loc am aflat numele Iancu în loc de Ivancu sau Ioan, iar documentul citat nu arată că înaintaşul lui Ivancu în domnie a fost Tugomir).

Apoi Sbiera continuă: Acest Ivancu fiul lui Tugomir murì îndată după bătaia dela Velbujd, urmându-i în domnie fiiul său Alexandru 1330—1364.

(Adevărat că după Ivancu în domnie a urmat Alexandru, dar acesta n'a fost fiul, ci fratele lui Ivancu, pentrucă şi Alexandru a fost fiul lui Tugomir, şi nici anii cronicei nu stau, pentrucă Alexandru. a început a domnì după Ivancu, la anul 1340).

Va fi destul despre Tugomir şi Ivancu, numai ca să vedeţi cât de rău şi încâlcit e compusă istoria neamului românesc. Poate câ e adevărat că Românul e născut poet, căci atâţia din istorie fac numai poezie. Eu de multă trudă şi osteneală, grăbesc ca să încheiu, căci nu e lucru uşor, în 5—6 ani să te lupţi neîncetat cu fantaziile şi visurile unor istorici nepregătiţi.

3. După Iancu a urmat în domnie Alexandru, al II-lea Basaraba.

Fireşte că trebue iar să începem cu Hasdeu, pentrucă s'a ţinut pe sine de magistrul istoriei româneşti, şi unii i-au urmat, pentrucă Hasdeu a scris *Istoria Critică* a Românilor.

Să vă aduc aminte, că am arătat că Hasdeu la pag. 170 a făcut greşeala, că în datul din 1332, în «per Basarab filium Thocomery», a băgat numele Alexandru, fiiul lui Thocomer, şi vârîrea numelui Alexandru a încâlcit istoria, când şi alţi istorici s'au luat după greşeala lui, şi fiind Hasdeu un căpăţânos şi arţăgos, a batjocorit pe aceia de altă părere şi astfel a scos pe Ivancu Basarab din istorie, precum s'a arătat, şi a trebuit ca Hasdeu pe Alexandru Basarab să-l pună de 1-iul domnitor din Basarabi.

La pag. 272 în *M. Etym. R.* arată:

2. Domnul Ţerii-Româneşti Alexandru Basaraba, 1310—1363.

Şi Haşdeu zice: La 1310, după moartea lui Mircea Vodă, chinezii Olteneşti aleg voevod pe fiiul domnesc Alexandru, poreclit Câmpulungeanul, din cauza cuceririi Câmpului-lung dela contele săsesc Laurenţie. (Nimic nu e adevărat. La 1324 s'a arătat Ivancu carele a domnit până la 1340. După el a urmat Alexandru. Mircea a domnit între 1386—1418; astfel e o nebunie a zice: La 1310 după moartea lui Mircea Vodă. Alexandru fiiul lui Tugomir nu erà fiiu domnesc, pentrucă tatăl său Tugomir nu a fost pe tron).

Hasdeu ne mai spune: Alexandru prin căsătoria sa cu Marghita, fiica lui Ivancu Basarab dela Nedeia, Alexandru Vodă împacă pe Basarabii din Romanaţi cu cei dela Dolj, certaţi dela 1288 încoace prin înlocuirea lui Bărbat Vodă de către Dan Vodă. (In istorie nicăeri se află despre aşà cevà, şi Hasdeu nu aduce documentele de lipsă, în urmare toate ce le zice sunt numai ficţiuni proprii).

Hasdeu mai povesteşte: La 1315—cevà mai nainte, cevà mai târziu—Alexandru Vodă stăpânind din trecut în Muntenia judeţele Argeş, Muşcel, Teleorman şi Vlaşca, cuprinde treptat în mare parte restul teritoriului cumanic. (Totul e neadevărat. Ivancu la 1325—1326 a făcut uniunea cu Ungro-Vlahia şi cu ţara Severinului sau Oltenia; Ivancu a cucerit toate; Alexandru după 1340, moartea lui Ivancu, a intrat în posesiunea întreagă a ţerii şi n'a avut nimic de a cuprinde. Deci Hasdeu bagă fantaziile sale în istorie. Nimic adevărat din ele, şi cred că e destul, şi nu mai citez ce a mai zis despre Alexandru).

Xenopol, II, p. 78, zice: Alexandru Basarab, 1320—1360, fratele lui Ivancu, deoarece e de tratat ca fiiul lui Tugomir, adică Radu Negru. Xenopol bătaia lui Carol Robert din 1330 o pune cu Alexandru Basarab, atunci când ea a fost între Carol Robert şi Ivancu, chiar pentrucă Ivancu a unit Ungro-Vlahia cu ţara Severinului (Alexandru nu a fost fiiul lui Radu Negru dela 1215, şi nu a putut fi fiiul lui Radu al II-lea carele a urmat după moartea lui Alexandru).

Onciul, p. 226, după Ion Basarab, 1310—1328, nu are nimic despre Alexandru, carele a urmat în domnie, ci pune pe unul Nicolae Basarab, iar pe Alexandru între 1338—1364. (Nicolae, după Fotino, erà fiiul lui Alexandru Basarab, domnì între 1356—1366 şi cum ajunge fiiul înaintea tatălui său în domnie?) Apoi Onciul ne mai spune: După Nicolae urmează Radul al II-lea poreclit Negru,

fondatorul bisericii din Câmpulung, unde e îmmormântat. (Radul al II-lea e pus în domnie între 1366—1376. Biserica din Câmpulung a zidit-o Radu Negru cel venit din Făgăraș la 1215 domnitor, și nu a zidit-o Radul al II-lea între 1366—1376. Onciul în mai multe locuri pe Negru Vodă, venit din Făgăraș, ar vrea să-l scoată din istorie).

Nu merg mai departe, deși am vrut să scriu și despre Ladislau (Vlaic, Layk) fiul lui Alexandru. Dar cred că aceia cari au cât de puțină idee despre o istorie, din observările mele critice vor pricepe că istoria românească, cum s'a scris până acum, nu are nici o valoare de istorie. Aproape două veacuri, dar și mai mult, istoria e împănată cu ficțiuni și fantazii personale ale unor istorici volnici. Tot mă tem că cetitorii nu pricep. Ajungem către capăt, și aci repet scopul, pentru ce trudesc de 5—6 ani, și întru adevăr m'am și ostenit.

Hasdeu în *M. Etym. R.*, 14, p. 45, după ce a desvălit rând după rând pe toți istoricii, a ajuns și la istoria lui G. Melidon, și zice: Cartea d-lui G. Melidon poartă pomposul titlu: *Istoria națională pentru popor și neam*, și are deviza *virtus romana rediviva*. Pe frontispiciu nemai încăpând alte cuvinte, nu se spune că este o carte didactică, în prefață însă autorul o spune mai adaugând: «Nu am nici cum pretențiunile de a fi un descoperitor în domeniul istoriei și mărturisesc chiar că toate datele din cartea aceasta le-am luat numai din cartea scrisă de D. Laurian. Dar istoria noastră prezentă încă atâtea lacune și o așà confuziune are, cât istoricii din cei mai eruditi, ca d-l Hasdeu, spre exemplu, sunt siliți încă a procede în urmăririle lor, mai mult prin inducțiune. In așà situațiune, ocupându-ne cu studiul istoriei naționale, ca profesor în curs de mai mulți ani, am avut și eu ocaziunea a mă gândi cum fiecare din evenimentele cari se prezentau uneori în mod atât de încurcat sau contrazicător, ar fi putut a se urmà în mod natural, și astfel a nemerì mersul cel mai adevărat al istoriei noastre. Pentru mine, sper și sunt convins, că viitorul va aduce descoperiri cari să justifice mai toate inducțiunile mele».

Eu știu că mai mulți profesori de istorie asemenea vorbesc și scriu. Astfel și scopul de frunte al scrierii de față a fost a pregăti o istorie pentru instrucțiunea tinerimii române.

Pentru aceasta mă adresez către d-nii profesori de istorie, ca să țină o conferință, în ea să iea la critică scrierea mea de față, și dacă o află de fundamentul adevărat al istoriei române, anume al

începutului istoriei române,—să însărcineze pe vreun profesor, ca pe baza scrierii mele să compună o istorie pedagogică pentru tinerimea română,—sau dacă aceasta nu s'ar primì, eu las fiecărui profesor dreptul ca pe baza scrierii de față să scrie o istorie pentru școale. Eu în părțile I, II, III, a trebuit să scrutez și dovedesc înaintea publicului, iar în partea IV să critic lucrările istorice de până acum, și astfel nu am putut să mă ocup de formele pedagogice.

PARTEA A V-ea. ADAUSURI.

I-iul Adaus.

Iosif Comănescu, paroh în Codlea, născut în Veneția de jos, despre starea de azi a bunurilor lui Radu Negru.

Iosif Comănescu la unele întrebări în 9/28 Oct. 1910 îmi răspunde:

1. Afară de inscripțiunea familiei Mone, că Negru Vodă a dăruit lui Grigorie I vistierului său bunurile sale, adecă cele 4 văi, alte documente nu se află. Moșii și strămoșii noștri, încât pe unii i-am ajuns și eu, ne spuneau că toată Țara Oltului începând dela Turzun (o comună în partea ostică a comitatului Făgăraș, aproape de Cohalm, lângă stațiunea căii ferate Alsó-Rákos) până la Turnu-Roșu, odinioară a fost pământul strămoșilor lor, că aceia erau boieroni și că au avut posesiuni, au recunoscut principii Ardealului, prin recunoașterea diplomelor lor. Astfel la anul 1628, Gabriel Betlen despre familia Comanics, descendentă dela Grigorie al II-lea, afirmă următoarele: totales quoque et integras portiones ipsorum possesionarias Boeronales aviticas in possesionibus Alsó-Venetzie et Kutulata habitatae in quarum quieto et pacifico dominio tam progenitores ipsorum quam etiam ipsi ab antiquo perstitisse. Precum au recunoscut toți domnitorii ulteriori ai Transilvaniei.

2. In Veneția, familie cu numele Grigorie nu se știe să fi fost, afară de aceea din anul 1250, după inscripția despre: Genealogia autentică monestică, carea a avut de fii: pe Mailat, Comăna și pe Grigorie al II-lea, între cari s'au împărțit și cele 4 văi, donate de Negru Vodă tezaurarariului său Grigorie I Venețianul. Nume istoric vechiu în Veneția, recunoscut și de popor și de autorități, că domn terestru a fost numai familia Monea illo tempore, din care se ramifică familiile de azi: Comaniciu, Stoica, Penciu, Popeniciu. Și la segregarea pădurilor în secolul trecut, afară de familia Monea, numai

familia Comaniciu și Stoica, ca adevărați descendenți ai lui Monea, au primit părți de pădure.

3. Pământurile de odinioară ale lui Grigorie Venețianul, moștenite de familia Monea și împărțite la anul 1290 între cei 4 frați, adecă Grigorie al III-lea, Coman, Stoica și Toma, există și azi ca complexe, dar împărțite între descendenți, ca composesori în părți neîmpărțite, așà că sunt parcele între descendenți și numai de câte 6 stânjeni pătrați la suprafață, căci până la 1848, nici un boier, cu nici un preț nu-și înstrăină proprietatea sa. Chiar și vatra comunei prin starea faptică se demonstrează ca proprietatea de odinioară a lui Grigorie al II-lea Venețianul, s'a împărțit între cei 4 fii ai săi.

Grigorie al III-lea (poate că alias Monea), Coman, Stoica și Toma, cari ulterior în loc de nume proprii de familii, căci până la 1848 trăiau separați, adecă Comaniceștii în Cuartalul lor, dar nu suferiau ca un altul sub nume străin să poată câștigà loc de locuință (de casă) între ei; tot așà și ceilalți frați, respectiv familie. De atunci încoace s'a mai schimbat, așà că nu mai țin așà de mult la vatra strămoșească. Dintre descendenții după Grigorie al II-lea ca boerones castrenses, Comaniceștii erau călăreți cu caii lor proprii, iar Stoiceștii erau pedestrași și din ei s'au prăpădit mulți în răsboaiele cu Turcii, cu deosebire și cu Tătarii.

4. Dintre descendenții după Grigorie Venețianul, tezaurariul lui Negru Vodă, cu timpul s'a ridicat Mailat de Comana și de Țânțar până la rangul de voevodul Transilvaniei pe la 1540. Ștefan și Anton Ionaș Monea, vicarul, și alții în decursul vremurilor au ocupat posturi însemnate ca juzi de tablă și consilieri guberniali, asemenea și unii din familia Stoica și Penciu. Cei mai mulți părăsindu-și legea și-au pierdut și caracterul național, au dispărut cu totul.

5. Astăzi, ca adevărați descendenți s'ar puteà considerà numai Comanicești și Stoiceștii, cari în măsură mai mare posedă averea rămasă, parte prin moștenire, parte prin rescumpărare dela ceilalți. Dintre Monești, mulți au introdus în familia lor, prin căsători, elemente străine, bărbați, femei, cari ocupând posturi însemnate în stat, și-au vândut și părțile de zestre, la neamurile rămase în Veneția. Astfel au fost Ștefan și Anton Monea, Artoi Stoica, Boer Kalman, Tellman András, Benedek Gyula, Kiss Ianko. Aceștia după vremuri căsătorindu-se cu fete din familia Monea și Penciu, au potențat cu ele nobilimea maghiară. Numai familia Comaniciu a rămas credincioasă datinilor străbune; ea a pierdut cei mai mulți

membri în răsboaiele cu Turcii, la posturi înalte n'au ajuns, dar în decurs de secoli membri din familia lor au ocupat posturi de parohi în Veneţia, Comana, Codlea şi Braşov. Despre Veneţia, locul naşterii mele, deşi lipsesc documentele vechi despre trecutul ei, totuş dacă se afirmă, prin inscripţiunea monestică, existenţa ei la anul 1185, cred că ea se poate numără între cele mai vechi sate din Ţara Oltului.

Tot părintele Iosif Comănescu, în scrisoarea din 2/15 Nov. 1910 îmi scrie: Imi permit de a-ţi tremite o hartă (mapă) pe care am însemnat un cuadratin, în care se cuprind acele 8 comune, aflătoare şi azi pe teritoriul din Ţara Oltului, dăruit odinioară de Negru Vodă lui Grigorie Veneţianul.

D-l Popeniciu a uitat să numere şi comuna Perşani, care încă aparţine acestui teritoriu, şi vine des numit în diplomele boierilor de pe acest teritoriu. Am însemnat şi păraiele de pe teritoriul comunei Veneţia, descrise în inscripţiunea lui Ionaş Monea, odinioară vicarul Oltului, şi anume; Părăiaşul=rivulus salsus; astăzi Sărata, şi altul numit Ştiucă. De altmintrelea toate păraiele de pe teritoriul Veneţiei au numiri sau nume curat româneşti, astfel: Sărata, Veneţioara, Racita, Arinoasa, Ştiucă, precum şi pădurile: Măgura, Gârbova, Măgura Neagră, Pleşuţa, Plaieţul, Selifa, Birligoasa, Mlăcile, Tăişul. Numele comunei Veneţia, deşi se poate numără între comunele cele mai vechi şi fruntaşe din Ţara Oltului, totuş originea numelui Veneţia nu o cunoaştem. Poate că îşi are numele dela părâul cu acelaş nume «Veneţioara» ce izvorăşte de sub muntele Gârbova (1).

Al .II-lea Adaus.

Eugeniu Brote descrie drumul pe care au plecat şi au mers Românii din Ţara Făgăraşului până ce au descălecat în Câmpulung în Valahia mare.

Pentru a trece din Ţara Făgăraşului la Câmpulung, nu este alt drum mai practicabil, decât acela pe care l-a umblat Negru Vodă cu ai săi. Şirul lung al Carpaţilor transilvăneni sudici, cari despart

(1) *Ven* înseamnă apă, *et* e diminutiv, înseamnă mică, şi *ia* loc, deci Veneţia înseamnă locuinţă la apă mică. Veneţia dela Adria înseamnă: *Ven* apă, *et* teren, prejur (ca *et* Fag-et, Brad-et) şi *ia* loc, ţară. Amândouă nume sunt tot dela o populaţiune.

Terra Blachorum de Transalpina, n'are peste tot decât 4 trecători spre Transalpina şi anume.

a) Trecătoarea dela Turnu-Roşu.
b) » » Bran.
c) » » Predeal.
d) » » Buzău.

Intre trecătoarea dela Turnu-Roşu şi cea dela Buzău este o distanţă de circa 200 kilometri; înălţimea muchilor nu se scoboară sub 2.000 metri şi grosimea sau lăţimea şirului de munţi ajunge dela 30 kilometri uneori până la 91 kilometri. Este deci cu desăvârşire exclus a trece acest massiv de munţi înalt şi lat, decât numai prin cele 4 pasuri.

Pentru ca să ajungi dela Făgăraş la trecătoarea Buzăului, parcurgi un drum lung, care te-ar scoate în Transalpina tocmai în partea nordică a şesului Dunărei cu direcţia spre Brăila. De aici spre Câmpulung, drumul ar fi cel puţin tot atât de lung, dacă nu mai lung, ca dela Făgăraş la trecătoarea Buzăului, şi itinerariul ar fi absurd, căci s'ar face drumuri lungi la poalele nordice ale Carpaţilor, pentru a te întoarce prin alte drumuri lungi la poalele sudice, aproape la acelaş meridian.

Itinerarul prin trecătoarea dela Turnu-Roşu ar fi mai uşor şi mai scurt decât cel prin trecătoarea Buzăului. Dela Făgăraş pe Olt la vale este drumul lung până la Turnu-Roşu, dar bun. Din valea Oltului însă în Transalpina trebue să străbaţi până la Piteşti pentru a .aflà un drum practicabil la Câmpulung, ceeace înseamnă un mare înconjur.

Alegerea între celelalte două pasuri, cari mai rămân, între cel al Predealului şi al Branului este uşoară pentru ori şi cine. Pentru ca să ajungi dela Făgăraş la Predeal, trebue să înconjuri prin Perşani, Vlădeni şi Codlea, ca să ajungi în valea Bârsei, de aci să treci în valea strâmtă a Temeşului şi să scobori în valea Prahovei (Transalpina). De acì însă tot numai prin un mare înconjur poţi să ajungi la Câmpulung, fiindcă trebue să treci Ialomiţa şi Dâmboviţa.

Valea Şincei, care din jos de Şercaia se varsă în Olt, nu este mai lungă de 45 kilometri. Nici panta ei nu e mare. Poiana Mărului, situată în fundul ei, are o altitudine peste suprafaţa mării de 686 de metri. Dela Poiana Mărului treci uşor la învecinatul Tohan, în valea Bârsei, a cărui altitudine este aproape egală (697 metri). Până la frontieră prin trecătoarea Branului nu mai sunt dela Tohan decât cevà peste 40 kilometri. La distanţă de vreo 10 kilometri

dela frontieră, drumul dă în satul Rucăr, situat în valea Dâmboviței, de unde trecerea în pârâul Târgului, pe malul căruia se ridică Câmpulung, este uşoară. Astfel Negru Vodă a trecut prin pasul Branului.

Dacă idea unei colonizări a Transalpinei a încolţit pe pământul românesc al Făgăraşului, ea după situaţiunea topografică nicăiri nu puteà fi realizată cu mai mare uşurinţă, decât la Câmpulung, cea mai îndemână localitate transalpină pentru Făgărăşeni.

Al III-lea Adaus.

Numele Românilor în veacurile dela începutul istoriei române.

Pentru aceia cari pricep ce însemnătate mare are cunoştinţa numelui poporului nostru după limbile popoarelor străine în decursul timpului, de bună seamă e de mare interes istoric; pentru aceasta am compus acest adaus, în deosebi pe baza documentelor lui Hurmuzaki.

La anul 1222 (Hurm. 54, p. 74) Andreiu al II-lea dă diploma sa Saşilor, ca aceştia să nu plătească vamă trecând prin terram Blacorum (ţara Blachilor, adică Făgăraş). Tot la anul 1222 (Hurm. 55, p. 76) Papa Honoriu III confirmă diploma lui Andreiu al II-lea şi zice: ad terminos Blacorum şi mai în jos Valachorum, adică nominativ singular Blacus, nom. plural Blaci şi Valachus, Valachi (1).

La anul 1213 (Hurm. 57, p. 79) Andreiu al II-lea zice: Pământul ce l-au luat dela Blacci — adică terram exemptam de Blaccis în donaţiunea pentru mânăstirea Kerch (Cârţa). La 1224. (Hurm. 62, p. 83) Andreiu al II-lea zice, că Saşii să folosească în comunitate Silvam Blacorum et Bissenorum, adică: pădurea Blacilor şi a Bisenilor. La 1228 (Hurm. 84, p. 108) Teodosie episcopul Cumanilor sfătueşte pe Săcui, ca să nu se supere pentru episcopia Cumanilor, căci biserica lui Cristos cuprinde pe Săcui, pe Cumani şi

(1) Germanii, cari au ajuns pe teritoriile ce aveau spre apus pe Franci, Francezi, spre ameazi pe Italiani şi pe Gali şi alte seminţii celtice, i-au numit Gal-ach (om gal, viţă de gal) şi ch din ach strămutându-se în ş, i-a format numele Gälch=Gälş Gelş. G stămutându-se în v, w, s'a format Wäl-ch, Wel, adică italian. Din Gal-ach e numele Valach; şi fiindcă g, v trece în b, e numele Blach, Blac.

pe Vlahi (Olachique) (1). La 1231 (Hurm. 93, p. 100) capitolul din Alba-Iulia zice; că pământul Boie și Zumbuthel, acum aflându-se în terra Blaccorum (mai în jos Blacorum) în Fagăraș.

La 1234 (Hurm. 105, p. 132). Papa Grigorie al IX-lea zice: Că în episcopia Cumanilor (Valahia mare) se află popor, care se numește Walati, mai în jos Walathi schismatici. E apriat că acì la decopiare s'a făcut greșeala, că în loc de ch (Valachi) s'a scris th (Walathi), adică pe c l-a strămutat în t.

B. P. Hasdeu în *Istoria Critică* la pag. 68, după Fasel Ullah Rasid, un istoric persian la anul 1240 despre venirea Mongolilor său Tătarilor, zice: In primăvara anului 1240, principii mongoli trecură munții Galiței pentru a intrà în țara Bulgarilor și a Ungurilor. Ordu carele mergeà spre dreapta, după ce a trecut țara Aluta îi iese înainte Bazaran-bam cu o armată, dar e bătut. Cadan și Buri au mers asupra Sașilor și i-au învins în trei bătălii. Bugek din țara Sașilor trecù peste munți, intrând la *Kara-ulaghi* și a bătut popoarele ulaghice. Intâmplarea a fost la anul 1241.

Poporul se numește *Kara-ulaghi, kara* în limbile turanice înseamnă negru, Ulaghi, ce e la maghiari O-lachi, și vedem, că O e strămutat în U, iară achi, în aghi,—căci ach în agh se strămută în mai multe limbi. Deci Vlahi, Valahi negri s'au numit Românii cei de lângă Carpați, cei din Ungro-Vlahia—adică Românii negri (2).

La 1241 (Hurm. 148, p. 192), călugării predicători încunoștințează pe colegii lor despre năvălirea Tătarilor asupra Ungariei și spun că deși Tătarii erau mulți, cu oastea lor au venit și cei mai răi creștini și Cumani, pe cari teutonice (nemțește) îi numesc Valaci. Sub aceștia verisimil se înțeleg Vlahii, Ulachii din Cumania (Valahia mare). De acì se vede că Tătarii cu oastea lor au luat și pe Cumani respectiv și pe Români cu ei.

La anul 1246 (Hurm. 180, p. 235), călugărul Ascelin raportează că Tătarii au ucis o mulțime de creștini și mai ales de Unguri, Montani și Poloni. Sub Montani se înțeleg *Muntenii*, și astfel eu

(1) Limba maghiară nu sufere la începutul numelui pe Bl, Vl, Wl, ci pe b, v, w le-a strămutat în O; de acì din Blach, Vlach, Wlach a făcut O-lach, și apoi pe ch l-a îmmuiat numai în h, de aci O-lah, numele unguresc pentru Român. Așà fac și alte popoare turanice, p. e. Tătarii și Turcii, etc.

(2) In Hurm. (Nr. 17 p. 234), la anul 1246 călugărul Ioan de Plano, carele a cercetat pe Tătari, a aflat un popor Kara-Kitaj (Nigri Kytaj) și Kara Kythai. Dar nu spune cauza că pentru ce se numesc Negri. Azi nici eu nu pot scrută cauza, pentru ce Românii s'au numit negri.

pentru prima dată am aflat acest nume. Papa Inocentiu al IV-lea la anul 1251 (Hurm. 193, p. 249) confirmă diploma lui Bela al IV-lea carele ţara Severinului sau Oltenia şi toată Cumania (Valahia mare) o dărueşte Ioaniţilor, şi zice: Acea ţară e lăsată *Olatilor* (şi în alt şir Olatorum. La Fejér Olahis, la Pray e olacis, după modul unguresc; deci în numele Olati e o greşeală de ortografie, o decopiare greşită). La anul 1252 (Hurm. 194, p. 254), Regele Bela al IV-lea zice: inter terras Olahorum de Kircz (Cârţa) deci Olachi, Olahi, adică Românii.

La anul 1254 (Hurm. 201, p. 265). Călugărul Wilhelm de Rubriquius, trimis la Tătari, în raportul lui zice: Pe aici pasc Cumanii, cari se zic Capchat, iară la Teutoni (la Nemţi) se numesc Valani şi ţara lor Valania. Acì (ca mai sus la Valati) asemenea se înţeleg Valachi, dar numele e rău descris s'au decopiat.

La anul 1254 (Hurm. Nr. 201, dar pag. 273, în continuare): Cu Tătarii se află Blacii, cari sunt în apropiere de Constantinopole, iară lângă Pascatir sunt Ilac, ce e atâta cât Blac, dar Blacii nu vorbesc tătăreşte. Dela acei Blaci au venit aceia cari azi sunt în ţara lui Asan. Se zice apriat că Ilac e atâta cât Blac. Iar *c* e o etimologie după limba turanică, cum din Blachi la Unguri s'a făcut Olach, Olah; aşà acì *b* s'a eliminat şi în locul lui s'a pus *i*, iar *lac* a rămas, de acì *I-lac*. La Turci, Românii se numesc de regulă; Iflac, unde *f* purcede din *b*, în *Blac*, şi pentru exprimare mai uşoară s'a pus o vocală la început, acì *I*, şi pentru aceasta Iflac e Blach, Vlah.

La 1256 (Hurm. 204, p. 276) Bela al IV-lea într'o diplomă zice: Dijmă după vitele Olacilor (Olacorum); iar la anul 1260 (Hurm. 211, p. 287) Otocar regele Boemiei se plânge papei, că Bela al IV-lea a pornit asupra lui cu oşti de Unguri, Slavi, Săcui şi Valahi. La anul 1263 (Hurm. 222, p. 307) Bela al IV-lea dă Arhiepiscopului din Strigon dijmele după vitele Olahilor şi ale Secuilor. La 1288 (Hurm. 388, p. 483) Papa Nicolae al IV-lea permite călugărilor să călătorească în ţara Cumanilor, Vlahilor (Vlacorum). La 1291 (Hurm. 412, p. 510) Andreiu al III-lea în Alba-Iulia ţine dietă cu nobilii Saxoni, Săcui şi Olahi din Transilvania.

La 1293 (Hurm. 423, p. 522) Regele Andreiu al III-lea repune în posesiune pe toţi Olacii (Olacos) din două comune; iar la anul 1294 (Hurm. 429, p. 524) Roland voevodul Transilvaniei încheie armistiţiu şi se obligă a apără pe magistrul Iacob în contra tuturora, fie Unguri, fie Olahi. La 1301 (Hurm. 442, 553) regele Ladislav

zice: Villae nostrae olachales (satele noastre românești) în mijlocul Săcuilor. La 1317 (Hurm, 456, p. 577) despre Români ca martori într'un proces, qui fassionem etiam valachorum probarunt. La 1322 (Hurm. 440, p. 581) Carol Robert într'o diplomă zice: In Kercs Valachorum (în Cârța românească). Așà dară în documentele din Ungaria, Românii se numiau acuș Olahi, Olachi, acuș Valachi.

La 1328 (Hurm. 483, p. 609) Papa Ioan al XXII-lea scrie în privința dijmelor ce sunt a se culege dela Cumani, Alachi (adică: Olachi, când O dinainte s'a strămutat în A=Alachi). La 1330 (Hurm. 489, p. 615) Carol Robert regele într'o diplomă pentru Martinus de Berend, carele l-a apărat contra Valachorum tella (în contra armelor Valahilor), se înțelege în lupta contra lui Ivancu, când regele pe Românii din Valahia îi numește Valahi, până ce la anul 1333 (Hurm. 499, p. 626) Carol Robert zice, că Basarab la 1330, anul luptei, se află într'o societate olakală (olachală, ca adjectiv); și apoi la anul 1241 (Hurm. 531, p. 666) în timpul năvălirii Tătarilor, se face amintire despre trei comune cu drept românesc în Transilvania, villae Alacales (adică Olachales, sate românești, în text mai în jos Olacales. Deci în numele Alacales e greșeală de ortografie).

La 1341 (Hurm. p. 699) se amintesc mai multe comune cu drept românesc. Villas Olakales, adecă Füzeszeek, etc. Villam Olakalem Chyzer; villam Olakalem Bogdan háza. Olachii ad eandam terram. La 1345 (Hurm. 547, p. 694) se amintesc Vlahi din țara Bosina (Bosnia) și Blachii cari au venit la Raguza. Astfel Romanii la popoare diferite aveau numele Blach, Vlachi, iar în Ungaria la Unguri de regulă Olachi, Olahi.

Acuma ajungem la un punct de mare însemnătate; la numele nostru de Români.

La 1349 (Hurm. 551, p. 697) Papa Clement VI-lea informează pe Ludovic regele Ungariei, că mai mulți: *Olachi-Romani* din Ungaria, Transilvania și Ultralpina (dincolo de Alpi, adică de Carpați, în Valahia) au trecut la legea catolică. Aceasta erà pe când domnià Alexandru, al II-lea Basarab. Acì e de însemnat că papa pe Români, Olachi numiți la Unguri, îi identifică cu Romanii (cei vechi). De bună seamă preoții catolici, împrăștiați printre Români, au fost și Italieni; acestia au aflat, recunoscut romanismul nostru, au raportat la papa, acesta a recunoscut Romani în Ungaria, Transilvania și Valahia. Și poporul nostru și până azi poartă numele său cel vechiu, roman.

Dar şi papa şi regii Ungariei şi alte autorităţi continuă numele Blach, Valach, Olah. Dar continuăm, pentrucă mai aflăm şi unele abateri.

La 1347 (Hurm. I, 2, 5, p. 6) consiliul din Raguza hotărăşte ca să dea drepturi oarecărui Vlacus, carele va duce frumente în Raguza. La 1354. (Hurm. 27, p. 34) Ludovic I, regele Ungariei numeşte pe Basarab Olacul; iar la 1357 (37, p. 47) Banul Croaţiei dispune ca Românii de acolo să nu mai pască vitele în districtul Sebenicului; Ilem Vlahi. La 1357 (Hurm. 58, p. 49). Ludovic I într'o diplomă zice: Contra Rozorod (Basarab) Wajwodam Olachum. La 1360 (Hurm. 44, p. 60) Ludovic I într'o diplomă zice: Dragus, filii Gyulae, fidelis Olahi nostri, şi mai în jos: Olacho; la 1361 (Hurm. 50, p. 68) Ludovic I într'o diplomă zice: Possessio Olachalis. La 1363. (Hurm. 54, p. 72) Petru voevodul Transilvaniei într'un decret: Et senioribus Olachalibus ipsius districtus Haczak (Haţeg).

La 1363 (Hurm. 57, p. 76). Chinezii români din districtul Iladia (în Banatul Severin): Kenezy Holahorum. Holah în loc de Olah. In 1365 (Hurm. 69, p. 92) Ludovic I, în proclamaţia de răsboiu în contra lui Ladislau sau Vlad Basarab aminteşte: Conmencia Olachorum. La 1365 (Hurm. 76, p. 98) Ludovic I, într'o donaţiune către un Român fugit din Oltenia: quod Karapch Olachus, filius Ladislai, fily Zarna Olachy; până ce la anul 1366 (Hurm. 81, p. 111) se mai află: Blacci de villa Sancti Petri.

De acum înainte se aminteşte şi numele Ţerii-Româneşti, Vlahia, etc. La 1370 (Hurm. 122, 158) papa urban al V-lea felicită pe Clara văduva lui Alexandru Basarab «Wayvoda in Wlachia». Aci e pentru prima dată numele ţerii Vlahilor, — după documentele ce eu le scrutez. Tot papa Urban al V-lea la anul 1370 (Hurm. 123, p. 159) zice: Nobili viro, Ladislao, Wayvodae Vlachiae. Tot papa Urban al V-lea la anul 1370 (Hurm. 124, p. 160) către episcopul din Bohemia scrie: Laczko ducele Moldaviei seu nationis Wlachiae (sau de naţiunea Vlahiei). Papa Urban al V-lea asemenea în 1370 (Hurm. 126, p. 163) scrie: în părţile Rusiei, Litvaniei şi a Valahiei.

La 1372 (Hurm. 143, p. 194) Papa Grigorie al XI către regele Ungariei în contra unor magnaţi şi popoare ale părţilor Greciei, Valahiei şi Rasciei (Serbiei). Tot papa Grigorie al XI-a la 1373 (Hurm. 152, p. 207) către arhiepiscopul din Strigon despre Wlachi schismatici. Acest papă la 1373 (Hurm. 153, p. 207) concede călugărilor să zidească biserici în părţile Bosniei şi ale Vlahiei. La 1374 (Hurm. 152, p. 214) asemenea: Wlachia.

Papa Grigorie al XI-lea la 1374 (Hurm. 144, p. 216) zice că o parte anumită din mulţimea «Nationis Wlachonum» (unde n apare că greşeală în loc de r = Wlachorum). Dar la 1374 (Hurm. 145, p. 217) Papa Grigorie al XI-lea mai repetă acea numire, către arhiepiscopul din Ungaria «certa pars multitudinis Wlachonum». Dar fiindcă şi maĭ jos aflăm această formă, după care nominativul singular Wlacho, genitivul Wlachonis, nominativ plural Wlachones, şi totuş mai jos zice: et dictis Wlachis, şi astfel vorba e numai despre Valahi. La 1374 (Hurm. 167, p. 218) Ludovic regele înştiinţează pe militarii şi Românii din districtul Timişoarei, şi zice: Valacalibus. E formă de adiectiv; în locul indatinatei forme: Valachus, valacha e forma: Valachalis, neutru valachale, iar Valachalibus e în dativul din plural. Tot papa Grigorie al XI-lea la anul 1374 (Hurm. 169, p. 220) către arhiepiscopul din Ungaria, că Tataria e mulţimea unor popoare, cari se numesc *Valachones* şi trăesc după ritul şi schisma Grecilor. Deci forma e Valacho în nominativul plural. Acestea se deluşesc, numai ca să se arate că e vorba tot despre Valahi, şi nu de alte popoare.

La 1377 (Hurm. 187, p. 239) papa Grigorie al XI, către episcopul din Calocea, pentru castruĭ Sas, în mânile Vallachorum. La 1377 (Hurm. 188, p. 241) Ludovic regele Ungarieĭ scrie despre «posesiunile olachale. E forma din adiectivul olachalis, neutru olachale.

La anul 1375 (Hurm. 177, p. 227) se zice: Nobilul Ladislau de Taga se plânge, că în trecutul mai de aproape «populi olachales» dela Vásárhely, etc. Astfel pe lângă Vásárhely se aflau popoare olahice, adecă Români mulţi. La 1377 (Hurm. 194, p. 246) Ludovic conferă Clujului satul românesc Felek şi zice: «Acestor Olachi, să nu le faceţi (stricaţi) nimic; şi tot la anul 1377 (Hurm. 197, p. 248) Ludovic în expediţiunea contra Olachos transalpinos (în contra Olahilor din Transalpina) înţelegând pe Românii din Ţară.

La 1381 (Hurm. 211, p. 272). Elisabeta, regina Ungariei ordonă banului de Dalmaţia, ca să constrângă pe Românii din Dalmaţia, cari au făcut pagube Sebenicenilor «Olachos nostros reos et culpabiles». La 1383 (Hurm. 224, p. 283), tot Elisabeta regina vorbeşte despre Olachi descălecaţi în districtul Sebenicului.

Regele Sigismund la 1387 (Hurm. 241, p. 302), aminteşte «et gentem grandem olacholun» (şi gintea mare românească), iar la 1388 (Hurm. 252, p. 311), Sigismund, regele Ungariei, aminteşte de Iohannes Olachus (Hunyadi János Olachul). La 1390 (Hurm. 259, p. 330), papa Bonifaciu al IX-lea, despre episcopul Argiensis (de

Argeş) în Valahia. La 1390 (Hurm. 273, p. 333) Regele Sigismund într'un document, şi pe locuitorii din Moldova îi numeşte Olachi, (adecă nu Moldoveni).

La 1385 (Hurm. I, 2, 304, p. 362), Sigismund regele, vorbind despre răsboiul cu Ştefan din Moldova, zice: «contra Stephanum Minoris Valachiae, seu tarrae nostrae Mulduanae Vaivodam; (în contra lui Stefan, voevodul Valahiei mici, sau a ţerii noastre Moldavia). Tot Sigismund la anul 1395 (Hurm. 306, p. 364) repetă cele de sus. La 1397 (Hurm. 323, p. 382), se zice că Stefan din Moldova a adus Olachi cu sine. De bună seamă locuitorii din Moldova.

La 1399 (Hurm. 337, p. 402), Papa Bonifaciu al IX-lea provoacă expediţiunea cruciată şi aminteşte acuş de Walachia, acuş de Valachia; iar sub p. 338 şi 405, se aminteşte de Wlachia. Dar din atâtea nume schimonosite pentru Ţara-Românească, la popor a rămas numele Valafia. Vezi *Legende şi tradiţiuni* de G. Rădulescu-Codin, ediţ. Acad. Române, p. 54. «Că nu mai e picior de Tătar prin toată Valafia». Apoi la pag. 101, «în toată Valafia».

Eu cred că Românii şi în aceste notiţe scurte vor aflà oarecare material istoric, cât de interesant, şi pentru aceasta eu cred că ar fi asemenea de interes pentru istoria noastră, dacă alţii vor cercetà, cum se află numele Românilor la scriitorii bizantini, bulgari, sârbi, poloni şi ruşi. Câte terene istorice sunt încă necercetate!

CUPRINSUL

Partea primă.

Partea a doua.

Domnitorii din dinastia lui Radu Negru.

Partea a treia.

Dinastia Basarabilor.

Partea a patra.

Partea a cincea.

Adausuri.

I-iul Adaus.

Al II-lea adaus.

Al. III-lea adaus

INSEMNĂTATEA
DIVANURILOR AD-HOC DIN IAȘI ȘI BUCUREȘTI
IN ISTORIA RENAȘTERII ROMÂNIEI

DE

DIMITRIE A. STURDZA
Secretar general al Academiei Române.

V. Anul 1858.

CĂIMĂCĂMIA DIN MOLDOVA

A DOMNILOR

ȘTEFAN CATARGIU, VASILIE STURDZA, ANASTASIE PANU.

Ședința dela 16 Maiu 1911.

Prima mea cuvântare despre *Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în Istoria Renașterii României* terminà prin următoarele cuvinte:

«E clar și evident, că Unirea Principatelor Moldovei și Valahiei sub un Principe Ereditar luat din familiile domnitoare din Europa, a fost una din cestiunile politice cele mari, cari agitau lumea în 1856. Ea nu erà importantă numai pentru Principate, ci și pentru Europa, fiindcă împreună cu dânsa se puneau în mișcare și alte mari cestiuni, cari au schimbat fața politică a Europei: Regatul Italiei întâiu, și în urmă Imperiul German. De aceea mersul înainte al Unirei Principatelor nu puteà fi oprit de intrigi și interese personale, mai ales când erà susținut în Principate de poporul român, condus de bărbați energici, bine pregătiți și buni patrioți».

Divanurile ad-hoc în 1857 erau chemate a rosti numai *dorințe*. Areopagul European în 1858 a luat *deciziuni* asupra Reorganizării

*

Principatelor Române, și *numai în urmă, aceste deciziuni erau menite a indicà calea guvernelor naționale viitoare.*

Doresc a restrânge de astădată cuvântarea mea, expunând cu acte și documente acțiunea unui bărbat de stat, care a avut o mare și covârșitoare înrâurire asupra înlăturării piedicilor, ce se rădicau în a treia fază a Renașterii noastre naționale.

Acest bărbat de stat a fost *Vornicul Anastasie Panu,* Membru al Căimăcămiei Moldovei în 1858.

Fermanul relativ la numirea Căimăcămiei Moldovei dela finele lunii Octomvrie 1858 are următoarea cuprindere:

«O r d i n.

«D-lor Ștefan Catargiu, șef al Departamentului din Lăuntru, —

Vasile Sturdza, Prezidentul Divanului Domnesc, —

Anastasie Panu, Locțiitor de Logofăt al Dreptății.

«In conformitate cu stipulațiile art. 49 din Convenția care, precum este zis în celălalt Ferman al meu, învestit cu Hatul imperial, s'a încheiat în 19 August 1858 între Imperiul meu și cele șase Puteri garante, în ceeace privește organizația fundamentală a ambelor Principate, v'am numit la Căimăcămia Moldovei.

«Prin urmare, Prințul Nicolae Konake Vogoride, până acum Caimacam al Moldovei, urmând a trădà îndată în mânile voastre administrația generală a Principatului, care din ceasul acela vă este dată vouă escluziv, voința mea hotărîtoare este ca în exercițiul provizoriului ce vă este încrezut, liniștea țării, siguranța și buna petrecere a populațiilor să fie mănținute, și ca stipulațiile electorale a nouăi organizații ce aveți a executà și a face de a executà direct și indirect, să fie în totul și cu lealitate puse în practică.

«Ordonez ca să țintiți toată serioasa voastră luare aminte asupra exactei aplicații a regulamentului electoral, în ceeace privește pe acei cu însușiri de a fi aleși la domnie și la adunare, cum și pe alegătorii membrilor acestei adunări.

«Reclam de o potrivă toată luarea voastră aminte pentru ca nici o lucrare sau o urmare contrară zisului regulament să nu aibă loc, și ca uneltiri înșelătoare și lucrări ca acelea ce ar aveà de scop a dovedì prin mijloace închipuite un venit funciar căpătat dela subscrierea zisei convenții încoace, spre a aveà drituri de a fi alegători sau aleși, să fie respinse ca în totul neadmisibile, și ca, întru aceasta precum întru toate, spiritul de nepărtinire, de lealitate și de sinceritate să fie mai înainte de toate și neapărat mănținut.

«Fiindcă în tot timpul funcțiilor voastre timpurare veți fi răspunzători,

precum mai sus s'a zis, pentru păstrarea liniştei în ţară şi pentru buna execuţie a regulamentelor nouă, vă fac. ştiut că sunteţi autorizaţi a scoate, sub răspunderea voastră, din funcţiile lor şi a înlocuì provizoriu, prin alţii ce s'ar socotì de cuviinţă, pe toţi acei din funcţionarii Principatului, cari s'ar abate din această stare de lucruri; însă sunteţi datori, în toate cazurile, a subordonà aceste schimbări unor stricte nevoi şi unor consideraţii vădite de rânduealà publică.

«De aceea s'a slobozit fermanul meu imperial de faţă.»

Acest Ferman a fost trimis Căimăcămiei Moldovei cu următoarea scrisoare a Marelui Vizir Ali Paşa din 9 Octomvrie 1858:

«Am onoare a vă face cunoscut că din porunca M. S. Sultanului, Ex. Sa Afif-Bei, Mare Cancelar al Divanului Imperial şi funcţionar de gradul întâiu al Imperiului, este însărcinat cu misiunea de a duce la Iaşi Hatişeriful conform cu stipulaţiunile Convenţiei din 19 August 1858 şi destinat a promulgà dispoziţiunile cuprinse în acea Convenţie, relativ la organizarea fundamentală a celor două Principate, precum şi Fermanul Imperial pentru numirea D-voastre în mod colectiv Caimacami ai Moldovei, conform cu art. 49 al numitei Convenţii.

«Vă rog deci a primì pe acest Comisar Imperial cu toată cinstea ce i se cuvine personal şi o compoartă misiunea sa înaltă şi a binevoì să-i faceţi toate înlesnirile pentru a-i asigurà succesul.

(ss) «Aali».

Solemnitatea cetirii Fermanului de instalare a Caimăcămiei Moldovei din 19 Octomvrie. (Gazeta de Moldavia, No. 83).

E. Sa Afif-Bey, Comisarul Inaltei Porţi Otomane, însărcinat cu aducerea Fermanului Impărătesc privitor la Promulgarea Convenţiunii constitutive a Principatelor, a sosit la Iaşi în 28 Octomvrie, însoţit de secretarii săi DD. Adossides şi Costan. Dela Galaţi până la Iaşi a fost primit pretutindenea cu onorurile datorite înaltei sale misiuni. La bariera dela Socola, Comisarul Imperial a fost complimentat de şeful poliţiei, şi a fost însoţit de o gardă de onoare până la Casa d-lui Logofăt Milu, unde o companie de infanterie l-a primit cu onorurile militare.

E. Sa Principele Caimacam şi domnii Ministri au felicitat pe d-l Comisar de bună venire. A doua zi E. Sa a primit vizitele Inaltului cler, a boierilor şi a d-lor Reprezentanţi, cărora E. Sa le făcuse mai înainte vizitele datorite.

Solemnitatea Promulgării Convenţiunii Constitutive a Principatelor Dunărene s'a făcut ieri în 19 Octomvrie.

Miliţia, compusă de un batalion de vânători, de un escadron de lăncieri şi de bateria de artilerie, s'a pus în rând la 10 ore pe piaţa Palatului.

E. Sa Afif-Bey, Comisarul Inaltei Porţi şi însărcinat cu Fermanul Impărătesc, însoţit de d-l Secretar de stat Logofătul Ioan Cantacuzino, urmat de escorta de onoare şi de patru pagi domneşti, a sosit în trăsura domnească la palat, unde a fost salutat cu onorurile militare şi civile datorite rangului său şi înaltei sale misiuni.

La scara cea mare, E. Sa Principele Caimacam Nicolae Konaki-Vogoride şi domnii Ministri au primit pe Comisarul Imperial, însoţindu-l în sala tronului, unde se aflau întruniţi Inalţii funcţionari şi reprezentanţii Puterilor străine.

E. Sa Principele Caimacam a condus pe E. Sa Afif-Bey la estrada pregătită, încunjurată de funcţionarii civili şi militari, şi a luat locul său lângă d-l Comisar Impărătesc până la începutul cetirii Fermanului, retrăgându-se în urmă în apartamentele sale.

E. Sa Afif-Bey a cetit imediat în limba turcească Fermanul şi Hatişeriful, precum şi ordinul pentru numirea nouăi Căimăcămii, compusă de EE. LL. domnii Logofăt Ştefan Catargiu, Vornicul Vasile Sturdza şi Vornicul Anastase Panu. Traducerea românească a acestor acte a fost cetită de d-l Secretar de stat. S'au tras atunci 101 lovituri de tun.

D-l Logofăt Catargiu a mulţumit în numele colegilor săi E. Sale d-lui Comisar în următorul mod:

«Suntem pătrunşi de recunoştinţă către Maiestatea Sa Sultanul şi către Augustii Suverani, cari au subscris Tractatul de Paris, cari au asigurat Principatelor-Unite garanţia instituţiilor stabile, cari trebue să le deschidă o eră de prosperitate.

«Sub înrâurirea simţimintelor ce deşteaptă în inimile noastre patriotismul, legalitatea şi nepărtinirea, primim misia ce ni se încredinţează de către Convenţia din 19 August, misia de a dirige guvernul ţerii noastre până la alegerea Domnului.

«Rugăm pe E. V. ca să binevoiţi a depune la picioarele Tronului M. S. Sultanului expresia devotamentului nostru, precum şi încredinţarea neobositului zel ce vom întrebuinţà pentru a mănţineà buna orânduează şi liniştea în ţară, nu mai puţin şi a silinţei noastre necontenite de a ne ţineà în marginile şi în adevărata înţelegere a mandatului ce ni s'a încredinţat».

Astfel gloriosul nostru Suveran, în înţelegere cu Augustii săi Aliaţi, a încredinţat în mânile naţiunii drepturi imprescriptibile, pentru a formà, pe baza nouăi Constituţiuni, un guvern şi o ordine de lucruri, cari vor asigurà prosperitatea publică şi vor justificà simpatia Europei. Noi avem acum a realizà această îndoită aşteptare.

E. E. Lor Membrii nouăi Căimăcămii au primit în sala domnească felicitările Corpului diplomatic, ale funcţionarilor statului şi ale boierilor; iar Comisarul imperial a fost recondus la locuinţa sa cu aceleaşi onoruri ca înainte.

După această ceremonie, înalţii funcţionari, adjutanţii, corpul ofiţerilor şi alţi boieri, s'au dus la locuinţa Principelui Conaki-Vogoride pentru a-i mulţumì în particular de dovezile de bunăvoinţă, pe cari le-a arătat în timpul guvernului său.

Seara, casele principale ale oraşului au fost iluminate. Ploaia şi omătul, puind termin unei secete prelungite, au împiedecat o iluminaţie generală».

Imediat după cetirea Fermanului de instalare, Caimacamii au păşit la îndeplinirea îndatoririlor lor, şi au hotărît a le formulà în *Procese verbale*, cari se vor aduce la cunostinţă publică prin *Monitorul Oficial al Moldovei*.

Aceasta erà cu atât mai necesar, că E. Sa Afif-Bey, Comisarul Inaltei Porţi, venià din Constantinopol, însoţit de doi secretari, dintre cari unul, Adossides, erà bine cunoscut celor trei Caimacami încă din anul 1856, când s'a prins întâia dovadă de corupţiune bănească, încredinţată îngrijirii lui speciale.

Organizarea întâielor lucrări ale Căimăcămiei a fost consemnată de unanimitatea membrilor ei în Procesele verbale I, II, III şi IV.

Procesul verbal I din 20 Octomvrie (1 Noemvrie).

«După cetirea Hatişerifului Imperial, prin care s'a promulgat Convenţia din 7 (19) August, atingătoare de reorganizarea Principatelor-Unite, Moldova şi Valahia, prin înaltul Ferman cu data de 1 a lunii Rebi-ul-evel 1275, instalându-se Căimăcămia prescrisă de art. 49 din Convenţie, subscrişii s'au întrunit, şi luând aminte gingăşimea şi geutatea mandatului ce li s'a încredinţat, s'au pătruns adânc de toate datoriile ce-i privesc şi, în unanimă simţire, au fost tustrei, ca să-şi pue silinţele şi toată curăţenia de cuget ca să poată împlini misia lor. De aceea, armonia cea mai deplină şi buna înţelegere urmează a fi pururea între subscrişii; dară totodată, pătrunşi de datoriile lor, ei găsesc de cuviinţă, pentru înlesnirea lucrărilor şi nesuferirea nici a unei întârzieri, a adoptà următorul mod, în toate cazurile cari vor veni în desbaterea Căimăcămiei:

«*Principiul majorităţii trebue pururea să prezideze la toate lucrările Căimăcămiei, cu care minoritatea trebue a se unì*, pentru ca lucrările ce vor ieşi dela Căimăcămie să fie subt subscrierea tuturor membrilor; dară fiindcă prin adoptarea acestui princip al majorităţii, subscrişii caută a do-

vedì dorinţa ce au pentru a nu se urmà împiedecări şi întârzieri în lucrări, de aceea se unesc totodată prin acest jurnal, ca totdeauna, *când va fi minoritate, socatinţa acesteia să se treacă într'un jurnal deosebit, ca să rămâie drept dovadă despre socotinţa sa, şi că acela ce a avut-o, rămâne în pace cu cugetul său*; *iar lucrările vor merge după principiul majorităţii, după cum mai sus s'a arătat.*

«St. Catargiu, V. Sturza, A. Panu.

«Secretarul Căimăcămiei, D. A. Sturdza.»

Proces verbal No. II al Căimăcămiei Moldovei din 20 Octomvrie (1 Noemvrie).

«Subscrişii Membri ai Căimăcămiei Principatului Moldovei, întrunindu-se în şedinţă extraordinară, spre a regulà marşa lucrărilor lor, au încheiat următoarele:

«1. Intrunirea membrilor Căimăcămiei va aveà loc în toate zilele în palatul administraţiei, în apartamentele domneşti, dela 11 ore de dimineaţa până la 3 ore după amiazi. La cazuri de urgenţă, întrunirea Căimăcămiei va urmà şi după amiazi, cum şi în oricare timp ar cere trebuinţa.

«2. Impărţirea ocupaţiilor oficiale ale Căimăcămiei pe toate zilele săptămânei este precum urmează:

«Lunia pentru primirea suplicelor.

«Marţia pentru trebile Departamentelor Finanţelor şi ale Cultului.

«Miercuria şi Vineria pentru trebile Departamentului Dreptăţii.

«Joia pentru trebile Secretariatului de stat, şi pentru primirea d-lor Consuli.

«Sâmbăta pentru trebile Departamentului Ostăşesc şi a acele ale Lucrărilor publice.

«Iar Departamentul din Läuntru va fi primit fără osebire în toate zilele săptămânei, după cum ar cere trebile lui.

«3. Pentru trebile curgătoare, fiecare din şefii Departamentelor va lucrà în a sa competinţă şi răspundere, ca şi până acum, iar la cazuri de nedumerire va raportà Căimăcămiei.

«4. Pentru pricinile judecătoreşti ce ar cere întărirea Domnului, spre a nu pătimì părţile împricinate, prin aşteptarea punerii în lucrare a dreptăţilor căştigate, d-lui şef al Departamentului Dreptăţei va prezintà Căimăcămiei anaforalele Divanului domnesc, cari fiind sfârşite după formele Regulamentului, Căimăcămia va împuternicì prin a sa încheiere aducerea întru împlinire unor asemenea hotărîri judecătoreşti, rămânând în a sa chibzuire a prelungì împlinirea unora până la instalarea Domnului ce se va alege, pentru

care se va ţineà anume registru de către d-l şef al Departamentului Dreptăţii, cu arătarea celor puse în lucrare şi a cauzei prelungirii a celorlalte.

«Membrii Căimăcămiei nu vor primì nici un fel de onorariu, rămânând în aprecierea Adunării serviciile lor.

«Ştefan Catargiu, Vasile Sturdza, Anastase Panu.

«Secretarul Căimăcămiei: D. Sturdza.»

Proces verbal No. III din 22 Octomvrie (3 Noemvrie).

«Considerând lucrările deosebite ce sunt de atributul Căimăcămiei şi spre a nu se urmà piedici sau întârzieri întru înaintarea lor, iscăliţii găsesc de cuviinţă a se orândui un Secretar al Căimăcămiei.

«Atributele sale vor fi: primirea tuturor hârtiilor adresate Căimăcămiei, — lucrarea tuturor acestora după rezoluţiile şi dispoziţiile luate, — expediarea lucrărilor, — şi în sfârşit păstrarea tuturor hârtiilor şi a lucrărilor Căimăcămiei, precum şi a peceţilor Căimăcămiei.

«S'a însărcinat cu această îndatorire, care este totodată şi un post de confienţă, pe d-l Dimitrie Sturdza. D-lui va alcătuì Statul potrivit de amploiaţii trebuitori, însemnând onorariul cuvenit pentru fiecare, precum şi deosebitele cheltueli; iară d-lui a refuzat pentru serviciile sale tot felul de onorarii, urmare a nobleţei caracterului dumisale, despre care a dat mai multe devezi.

(Subscrişi:) «S. Catargiu, V. Sturdza, Panu.»

Proces verbal No. IV din 23 Octomvrie (4 Noemvrie).

«Considerând că Ministrii, cari au compus sfatul sub guvernul contenit, au urmat o politică excluziv personală, precum obşteşte este cunoscut; — considerând că în urmarea înscrisului făcut de către domnii Ministrii ca răspuns la ofisul cu No. . . . al fostului Caimacam, se află în contravenţie cu dispoziţiile Convenţiunii din 7 (19) August, care cere ca membrii Guvernului să fie cu totul nepărtinitori, neavând în privire decât interesul comun; iar domnii Ministri, prin arătatul înscris, se arată cu totul devotaţi interesului personal al unui singur individ.

«Considerând actul de nesubordinare a domniilor sale către subscrişii, dovadă tăinuirea în care s'au silit a ţineà către subscrişii aducerea Fermanului imperial despre denumirea lor la Căimăcămia ţerii, punând prin asemenea urmare pe subscrişii în neputinţă de a îndeplinì către E. Sa Comisarul Inaltei Porţi datoriile lor, îndată ce a sosit.

«Considerând că însăş comunicaţia ce li s'a făcut tocmai Sâmbătă la şase oare seara dovedeşte un manc d'égard către Convenţie, chemând pe subscrişii

numai ca să asiste la solemnitatea cetirii Hatişerifului de Promulgare a Convenţiei, fără a voì să recunoască ce li se dă prin Convenţie, şi care erà cuprins şi în Fermanul Imperial, aflat în mânile Guvernului spre a se traduce, deşì Consiliul ar fi putut luà povăţuire din urmarea păzită la instalarea răposatului Caimacam Teodor Balş, precum şi la acea a Prinţului Vogoridi.

«Subscrişii, neputând aveà încredere în d-lor, au hotărît depărtarea d-lor miniştri şi înlocuirea lor prin persoanele mai jos însemnate: D-nul *Iancu A. Cantacuzin* se rândueşte Ministru provizoriu de finanţe; d-l *Gheorghe Cuciuran* se rândueşte Ministru provizoriu de culte şi instrucţia publică; d-l *Vasile Alecsandri* se rândueşte provizor Secretar de stat; d-l Colonel *Alecu Cuza* rămâne în funcţia sa, îndeplinind şi îndatoririle de Hatman, prescrise de Aşezământ, până la înlocuirea postului de Hatman; d-l *Panaite Donici*, Directorul Departamentului lucrărilor public, în postul de Director, va îndeplinì îndatoririle de Ministru provizoriu al lucrărilor publice.

«Subscrişi: St. Catargiu, V. Sturdza, A. Panu.

«Secretarul Căimăcămiei (s) D. Sturdza.»

In 21 Octomvrie (2 Noemvrie) Căimăcămia Moldovei a subscris următoarea Proclamaţie:

«*Prea iubiţilor noştri compatrioţi!*

«Inaltele Puteri, cari au încheiat Tractatul de Paris din 18/30 Martie anul 1856, au binevoit a consacrà, prin Convenţiunea din 7/19 August, înţelegerea lor finală asupra organizării definitive a Principatelor-Unite Moldova şi Valahia.

«Potrivit art. 49 din zisa Convenţiune, prin Inaltul Hatişerif Imperial din 1 al lunii Rebi-ul-evel 1275, Inalta Poartă a binevoit a promulgà dispoziţiile textuale ale Convenţiunii.

«Un Ferman Imperial, după art. 49 din aceeaş Convenţiune, a instalat acum Comisiunea interimară (Căimăcămia), prevăzută la acest articol.

«Mărinimoasele şapte Puteri, cari ocrotesc sub garanţia lor soarta Principatelor-Unite, au găsit de cuviinţă, în nişte împrejurări atât de mari şi de o importanţă nemărginită, a pune a lor încredere în această Comisiune.

«Comisiunea interimară are o îndoită misie de împlinit: a mănţineà ordinea, legalitatea, şi a introduce ţara pe calea desvălirii nouăi sale constituţii.

«Nepărtinirea şi echitatea trebue să prezideze în toate lucrările sale.

«Postul său este de devotament şi de o întreagă abnegare.

«Subscrişii, primind această grea sarcină, se adresează la înţelepciunea şi iubirea de patrie a Românilor, şi le cer concursul lor. Fiecare este dator a se pătrunde de gravitatea momentului de faţă!

«Se atinge de tot ce are cinevà mai scump pe lume: de vatra părinţilor săi, de viitorul copiilor, de ţara noastră.

«Funcţionarii de toate ramurile administraţiei sunt chemaţi a-şi împlini datoria lor. Păzirea legilor, nepărtinirea, dreptatea să-i povăţuească în toate lucrările. O emulaţie de merit, de zel, de onestitate şi de subordinaţie să fie deviza tuturor acelor cari servesc patriei.

«Răsplata lor va fi mare, căci în ziua întru care Adunarea ţerii va fi întrunită, Comisiunea interimară, depuind mandatul său şi dându-şi seamă de lucrările sale, va zice înaintea aleşilor ţerii: iată funcţionarii cu cari am lucrat la împlinirea misiei ce ne-a fost încredinţată; tot meritul este al lor, căci noi le-am arătat numai dorinţe, şi ei au lucrat spre binele patriei.

«Pe atâta însă răspunderea va fi mare pentru toţi aceia cari se vor abate din datoriile lor; nici un fel de consideraţie nu va puteà preschimbà hotărírea legii; Căimăcămia o va aplicà pentru toţi deopotrivă.

«Sentinele devotate la postul lor, membrii Comisiunei interimare se făgăduesc înaintea lui Dumnezeu, a Ţării şi a Europei a-şi împlini cu nestrămutare datoriile ce-i privesc.

«Dela concursul dar al luminilor, al bunelor cugetări ale compatrioţilor atârnă ca să ne aşternem calea către mântuire. Soarta ţării stă în înţelepciunea lor.

«După articolul 47 din Convenţie, toate legile ţării îşi au deplina lor lucrare până la noua reorganizare.

(ss) «Ştefan Catargiu, Vasile Sturdza, Anastasie Panu.»

In 21 Octomvrie (2 Noemvrie), Membrii Căimăcămiei adresează Marelui Vizir Ali Paşa următoarea scrisoare:

«Avem onoare a informà pe A. V., că la 19 (31) Octomvrie 1858, în urma cetirii Inaltului Hatişerif, care promulgà dispoziţiunile Convenţiei din 19 August 1858, relative la organizarea fundamentală a Principatelor-Unite, precum şi a Inaltului Ferman Imperial, ieşit cu privire la numirea noastră colectivă la Căimăcămia Moldovei, am luat în mânile noastre, prin mijlocirea Consiliului de Ministri al fostului Caimacam, frânele Guvernului.

«Mândri de încrederea ce M. S. Sultanul, în înţelegere cu Augustele Puteri semnatare Tractatului de Paris, au pus în noi, ne vom face o datorie sfântă de a pune în îndeplinirea mandatului nostru toate stăruinţele şi tot zelul nostru.

«Binevoească A. V. să fie pe lângă M. S. Sultanul şi să depună la picioarele Tronului său expresiunea sentimentelor noastre de recunoştinţă şi devotament.

«Avem onoare a fi ai A. V. S., etc.

(s) «Logofătul Ştefan Catargiu, Vornicul V. Sturdza, Vornicul A. Panu.»

In 24 Octomvrie (5 Noemvrie) Căimăcămia Moldovei a adresat Consiliului administrativ ofisul No. 12, pentru facerea listelor electorale.

«In urmarea art. 49 din Convențiunea cu data din $^{7}/_{19}$ August, atingătoare de reorganizarea definitivă a Principatelor-Unite Moldova și Valahia, cea întâi datorie a Guvernului interimar este a se ocupă de îndată cu facerea listelor electorale, cari vor trebui afișate într'un termin de cinci săptămâni.

«Luându-se dar în privire gingășimea lucrării acesteia, și pentru ca să nu se urmeze neîndepliniri sau interpretații rătăcite din stipulațiile electorale cuprinse în Anexa a doua a Convențiunii, Căimăcămia pune însărcinare Consiliului, ca să se alcătuească neîntârziat Instrucțiile cuvenite, după care însărcinații cu facerea și cercetarea listelor să poată păși sigur și cu adevărată lumină întru îndeplinirea însărcinării lor.

«Fiecare din articolele cuprinse în Anexa Convențiunii pentru alegeri trebue lămurite în toate privirile, pentru ca nimeni să nu poată suferi în dreptățile sale cea mai mică jignire, ci mai vârtos ca fiecare, conform cu autorizația legii, să iea parte cu lesnire la aceste alegeri, cari cuprind în sine viitorul Patriei noastre.

«Prin urmare să se lămurească mai cu deosebire: 1-iu. Modul ce trebue adoptat pentru cunoașterea venitului ce se cuvine a aveà alegătorii, atât acei ceruți de art. al 3-lea, cât și acei prescriși de art. al 4-lea; 2-lea. La caz de nedumerire sau în lipsă de dovezi, luându-se de pravăț principiul prețăluirii, să se statornicească măsurile cele mai nemerite pentru aflarea adevărului și neasuprirea cuivà; 3-lea. Driturile și capacitatea, cerute a aveà alegătorii după art. al 6-lea, să fie constatate după vrednice dovezi, pentru ca nu cumvà să se alunece vreun individ în colegiul electoral, cu călcarea marginilor prescrise în art. 6-lea, sau să se înlătureze pe cinevà cu nedreptate; 4-lea. Instrucțiile cele mai precise să fie statornicite asupra dispozițiilor cuprinse în art. 20, căci este de neapărat ca să se pătrundă fiecare, că numai pe temeiul driturilor ce ar aveà după Convențiune să se poată folosì de facultatea a fi alegător sau ales, și că la din contra, pedeapsa prescrisă de legi va fi numai decât aplicată. Acestea punându-se în vederea Consiliului, se așteaptă o grabnică și deplină lucrare; iar instrucțiile ce va alcătuì Consiliul le va supune mai întâiu Căimăcămiei, pentru ca cercetându-se, să se poată apoi înaintà cea mai departe operație.

«(Subscriși:) S. Catargiu, V. Sturdza, A. Panu.»

Rezoluția Consiliului administrativ, pusă pe ofisul de mai sus cu data din 25 Octomvrie.

«Consiliul, luând în desbatere ofisul de față, rânduește din sânul său o co-

misie compusă din d-lor Ministrii de finanţe, al Cultului şi Secretarul de stat, cari, în privirea grăbirii cu care se cere desăvârşirea lucrării ce i se impune, în cea mai scurtă vreme vor alcătui un proiect de instrucţii electorale, pe care îl supune Consiliului spre mai departe hotărîre.

«Subscrişi membrii Consiliului administrativ: I. A. Cantacuzin, V. Alecsandri, P. Donici, A. Cuza, I. Dulcescu, I. Pruncu, I. Meleghe.»

In 31 Octomvrie (12 Noemvrie) Căimăcămia Moldovei trimite administratorilor de judeţe circulara No. 16, cu Instrucţiile pentru aplicarea stipulaţiunilor electorale.

«Principatele-Unite Moldova şi Valahia. Căimăcămia Moldovei.

«*Domnule Administrator*,

«Convenţiunea, încheiată la Paris în 7 (19) August trecut, a deschis patriei noastre o eră nouă, — un viitor. Ţara este chemată astăzi a exercità un drept mare, ce l-a avut din străvechi, dreptul alegerii. Domnia-ta eşti chemat prin funcţia ce ocupi a cooperà la aplicarea lui. Domnia-ta urmezi a face lista feţelor, cari au a compune colegiurile electorale în acel district. Guvernul a făcut instrucţii povăţuitoare în asemenea. Ele vi se trimit acum în alăturare. Dintr'însele vei cunoaşte modul care este adoptat pentru îndeplinirea Convenţiei şi a Legii Electorale, comunicate administratorilor pe lângă oficia Departamentului din lăuntru. Spiritul de nepărtinire, de lealitate şi de sinceritate este condiţia principală a acestor instrucţii. Domnia-ta te vei pătrunde de acest spirit şi vei face a se simţi în toate lucrările ce vei înaintà. Domnia-ta eşti întru aceasta îndatorit de patria Domniei-tale şi de guvernul dela care atârni. Ţara întreagă stă acum şi aşteaptă lucrările noastre.

«Orice priviri personale şi de interes privat trebue cu totul îndepărtate. Chemarea noastră este cu totul alta; ea este de a da patriei o Adunare naţională, o Adunare compusă de fiii cei mai aleşi, de fiii aceia cari sunt hotărîţi a se ridicà mai presus de toate consideraţiile secundare şi a nu aveà în privire decât interesul cel mare, cel sfânt, interesul naţional.

«Lucrările dovedesc totdeauna, oricât de îmrejdite ar cercà cinevà a le face, scopul la care au ţintit.

«Căimăcămia nu va suferì nici decum a se profanà sacrul mandat ce i s'a încredinţat: acela de a chemà ţara să se rostească liber în alegerile deputaţilor săi.

«Ocupându-vă dar, îndată după primirea acestui ofis şi a instrucţiilor ală-

turate, cu facerea listelor electorale, Căimăcămia aşteaptă rezultatul lucrărilor Domniei-tale, în terminul prescris prin instrucţii, pentru ca să se poată înaintà cea mai departe lucrare.

«(Subscrişi:) St. Catargiu, V. Sturdza, A. Panu.
(L. S.)
«Contrasemnat: Secretarul Statului, (s) V. Alecsandri.
«Directorul, A. Fotino.
«Şeful secţiei, I. Antoniadi.»

Anexă.—Instrucţii pentru aplicarea stipulaţiilor electorale, anexate la actul Convenţiei din 7 (19) August 1858.

«Art. 1. Pe temeiul art. 7 din legea electorală, anexată la actul Convenţiei pentru reorganizarea Principatelor, Departamentul din lăuntru este chemat, pe de o parte a comunicà îndată fiecărei administraţii ţinutale legea electorală şi instrucţiile de fată, pentru a se ocupà, cu cea mai mare silinţă şi în chipul cel mai conştiincios, cu alcătuirea tuturor persoanelor din cuprinsul ţinuturilor şi al oraşelor, îndrituite a luà parte la alegerea deputaţilor osebitelor colegii electorale, înscriindu-se îndată toţi acei cunoscuţi că posedează calităţile cerute de legea electorală; iar pe de altă, va publicà îndată instrucţiile de faţă prin foile oficiale, cu deşteptare ca toţi acei ce se cunosc în drit să se înfăţişeze şi singuri, în termen de zece zile dela data foii, la Administraţia ţinutală, — aceasta ca o măsură înlesnitoare, fără ca să jignească cât de puţin dritul de reclamaţie în terminul de trei săptămâni, încuviinţat de lege.

«Art. 2. Administratorii vor aveà în privire că venitul fonciar, prevăzut prin art. 3 şi 4 din Legea Electorală, nu este numai venitul ce produce pământul de hrană al unei moşii, ci şi pădurile, morile, fereseile, podurile, orânzile şi altele, cari obicinuit sunt privite ca venitul unei moşii.

«Art. 3. Se considerează cu drit de alegători primari şi direcţi prin ţinuturi şi acei cari au asemenea venituri fonciare împărţite prin deosebite ţinuturi, şi cari, adunate la un loc, reprezentează suma cerută.

«Art. 4. In privire că, după art. 4 din Legea Electorală, are a fi alegător direct în oraş oricine va dovedi că are un capital funciar, industrial sau comercial, şi în privire că industria se exercitează mai mult prin ţinuturi, iar domiciliul, adică statornicirea cu locuinţa în oraşul rezidenţial, nu este cerut de legea electorală; apoi vor aveà dreptul a fi înscrişi ca alegători în oraşul rezidenţiar toţi acei aflaţi cu locuinţa în ţinutul respectiv, şi cari vor dovedi că posedează capitalul de zece mii galbeni: a) In pământ sau alte fonduri nemişcătoare, precum: case, osebite acareturi, mori şi altele. b) In industria agricolă, precum: în posesie de moşii, de păduri, în vite, herghelii

şi altele; şi în industria manufacturială, precum: fabrici, velniţe, etc.; c) In comerţ, precum: în magazii şi osebite antreprize publice.

«De asemenea vor fi înscrişi în listele alegătorilor şi acei cari vor dovedì că posedează averea de zece mii de galbeni, împărţită în mai multe oraşe şi ţinuturi.

«Se înţelege că, în urmarea reclamaţiilor cari s'ar înfăţişà, atât spre îndeplinirea clauzei acesteia, cât şi a art. 3 al acestor instrucţii, fiecare administrator va trece în lista ce este însărcinat a face pentru ţinutul său numai averea ce fiecare va dovedì că posedează în acel ţinut. Totodată se lămureşte cum că va fi admis în colegiul electoral, la care ar cere anume a luà parte, numai acela care va dovedì, după trecerea în listele deosebitelor districte, că întregeşte averea cuvenită.

«Art. 5. Pentru a constatà, la caz de îndoeală, atât venitul cât şi averea ce dau dreptul de alegători în deosebite colegii electorale, după art. 3 şi 4 din Legea Electorală, se vor aveà nesmintit în privire: a) Actele de proprietate; b) Contractele de posesie, de închirieri, de antrepriză publică; c) Inscrisele de asociaţie, precum şi condicele de comerţ de felul obicinuit în ţară, şi doveditoare daraverilor. Iar pentru acele contracte de posesie sau alte acte, ce n'ar fi legalizate sau ar urmà îndoeală, se vor aplicà dispoziţiile adoptate la art. 9 din aceste instrucţii.

«Art. 6. Conform cu cele stipulate prin art. 45 al actului de Convenţie, Moldovenii sau Muntenii, de toate riturile creştine, trebuind a se bucurà de o potrivă de toate drepturile politice, toţi acei de asemenea ce vor fi posedând însuşirile cerute de Legea Electorală, vor puteà să fie alegători şi aleşi.

«Art. 7. Listele electorale, alcătuite după toată echitatea şi gătite astfel nesmintit în timp de zece zile, socotite dela împlinirea terminului de zece zile citat în art. 1 al acestor Instrucţii, se vor trimite Departamentului din lăuntru, spre grabnica lor publicare şi afişare pe la locurile unde trebuinţa va cere.

«Art. 8. In caz de respingere a reclamaţiilor de către administraţii, acestea sunt datoare să încheie un jurnal motivat şi îndată să-l trimită judecătoriei, pentru a-i servì la caz de apel.

«Art. 9. Judecătoriile, chemate, în puterea art. 7 din Legea Electorală, a hotărî fără apel asupra deosebitelor reclamaţii, vor luà în privire, pe de o parte jurnalul motivat, trimis de administraţie, şi pe de alta vor aveà recurs, în caz de nedumerire sau în lipsă de dovezi îndestulătoare: a) In cât priveşte averea de orice natură, la evaluaţii (preţăluiri) prin comisii anume instituite după modul următor: In fiecare ţinut se vor înfiinţà de îndată trei comisii, compuse fiecare câte de trei membri dintre persoane cu însuşirile prevăzute la anexa lit. V din Regulamentul Organic; b) Iar în

cât priveşte celelalte nedumeriri, judecătoriile se vor pronunţà în conformitatea legilor, pe temeiul dovezilor înfăţişate de reclamanţi.

«Art. 10. Judecătoriile vor hotărî asupra tuturor reclamaţiilor cel mai târziu în trei zile, şi orice încheiere, respingere sau scoatere din liste va fi anume motivată şi îndată trimisă spre publicare. Departamentul din lăuntru şi acel al dreptăţii vor da întru aceasta ordinele cuvenite.

«Art. 11. Terminul publicaţiilor a listelor electorale fiind mărginit la trei săptămâni, alegătorii, cari vor fi trecuţi în mai multe ţinuturi, sunt chemaţi a declarà, în termin de zece zile dela ieşirea listelor, locul unde voesc a-şi da votul, având a se şterge din listele celorlalte localităţi.

«Art. 12. Prezidenţii şi secretarii corpurilor electorale vor fi aleşi din sânul lor, după forma cuvenită, încât fiinţa la alegere a privighetorilor, la ocoale, şi a domnilor administratori, la reşedinţa ţinutală, nu are nici un scop altul decât păzirea liniştei şi a bunei rânduelí ce trebue să presideze în desăvârşirea unui act de aşà mare însemnătate.

«Art. 13. Spre îndeplinirea art. 10, 11 şi 12 din Legea Electorală, alegerile prin deosebitele colegii electorale se vor îndeplinì în următorul mod: a) Alegătorii primari în districte, fiind chemaţi a săvârşì două alegeri, cea dintâi, în ocolul respectiv, şi a doua, la reşedinţa ţinutului, ei se vor întrunì nesmintit în cea dintâi zi după împlinirea celor trei săptămâni dela publicarea listelor, la punctul privighetoriei, unde vor alege dintre dânşii trei alegători, cari, întrunindu-se a treia zi la reşedinţa ţinutală, în casa administraţiei, cu aleşii celorlalte ocoale ale ţinutului, tot în aceeaş zi, vor procedà, în modul prescris la art. 15 şi 16 din legea citată, către alegerea unui deputat la Adunare, dintre cei cu însuşirile cerute la art. 9 al Legii Electorale. b) Alegătorii direcţi de prin oraşe se vor întrunì în camera municipalităţii, a doua zi după alegerea alegătorilor primari în reşedinţa ţinutală, şi vor alege în aceeaş zi deputaţii prescrişi pentru oraşe prin art. 12 al Legii Electorale, şi conform art. 9, 15 şi 16 al aceleiaş legi. c) Alegătorii direcţi de prin districte se vor întrunì în camera administraţiei a treia zi după alegerea alegătorilor primari în reşedinţa ţinutală, şi vor procedà la alegerea a doi deputaţi, conform art. 9, 11, 15 şi 16 din Legea Electorală.

«Art. 14. Aleşii de deputaţi din toate colegiile electorale vor primì, îndată după alegerea lor, un înscris adeverit de către prezidentul şi secretarii colegiilor, cu care apoi toţi deputaţii, în cursul acelor zece zile, prescrise prin art. 59 al Convenţiunii, se vor întrunì nesmintit în capitala Iaşi, spre a se constituì în Adunare electivă şi a păşì către îndeplinirea misiei sale.

«Art. 15. Administraţiile şi judecătoriile sunt chemate a aveà în de aproape privire art. 6 şi 21 al Legii Electorale şi, la cazurile prevăzute prin ele, vor încunoştinţà în grabă pe Departamentele respective. Asemenea vor fi cu cea

mai mare luare aminte asupra tuturor lucrărilor contrare numitei legi, şi asupra uneltirilor înşelătoare, făptuite spre a însuşì cuivà drituri neadevărate de alegător sau de ales, uneltiri cari mai cu seamă ar fi putut să se facă dela subscrierea Convenţiei încoace. Administraţiile dar, precum şi judecătoriile, urmând în asemenea cazuri dispoziţiilor Legii Electorale, spiritul de nepărtinire, de lealitate şi de sinceritate să le povăţuească în toate lucrările lor.

«(Subscrişi:) Membrii Consiliului administrativ: V. Alecsandri, I. A. Cantacuzino, A. Cuza, I. Pruncu, D. Meleghie, G. Dulcescu, P. Donici.»

E interesant a cunoaşte cu această ocaziune opiniunea Comitelui Walewski, trimisă în instrucţiuni confidenţiale d-lui V. Place în 24 Octomvrie (5 Noemvrie), asupra unora din cestiunile hotărîte de Caimăcămie:

«Am primit comunicările ce mi-aţi adresat şi în cari cereţi lămuriri asupra unor cestiuni privitoare la aplicarea Convenţiunii din 19 August.

«Guvernul Impăratului nu poate decide, fără concursul celorlalte Puteri semnatare, cestiunile cari dau naştere la interpretarea Convenţiunii. Nu pot dar să vă exprim acum decât o simplă opiniune personală.

«Mi se pare însă că cele mai multe cestiuni ce indicaţi se pot decide dela sine fără dificultate, după cum ele se vor prezintà, fie înaintea Căimăcămiei, fie înaintea Adunării.

«In ceeace priveşte mai întâiu puterile ce are a exercità Căimăcămia, este evident că Convenţiunea din 19 August a instituit un guvern. Acest guvern este compus de trei membri, dar aceştia formează un singur trup şi prin urmare ei trebue să lucreze în bună înţelegere şi prin deliberare colectivă. *In caz de disimţimânt între ei, e natural că majoritatea decide.*

«*Mi se pare drept, ca Membrii Căimăcămiei să primească o remuneraţie pentru durata funcţiunilor lor.* S'ar puteà împărţi între ei lista civilă a Caimacamului actual, sau să li se atribue o remunerare egală cu aceea care o aveau în funcţiunile ce ocupau sub ultimul Hospodar.

«Adunarea, având a face alegerea noului Hospodar, conformându-se dispoziţiunilor stipulate de Puteri şi promulgate de Sultan, e natural că ea are dreptul a verificà titlurile candidaţilor cari se vor prezintà sufragiilor sale şi a se asigurà dacă ei îndeplinesc toate condiţiunile cerute.

«Dispoziţiunea dela articolul 13 arată că între condiţiunile ce candidaţii la Hospodarat trebue să îndeplinească e şi aceea de a fi făcut parte din adunări. Această dispoziţiune mi se pare că trebue înţeleasă în sensul cel mai larg şi prin urmare şi pentru ultimele Divanuri ad-hoc.

«Cred însă din contra, că articolul 18 care hotăreşte că «Episcopii dioce-

zani vor face parte de drept din Adunare», trebue să fie înțeles în sens restrictiv. Simplii geranți, cari administrează în Moldova diocezele în urma morții titularilor, și cari sunt revocabili, nu pot, de vreme ce Convențiunea nu face nici o mențiune, să fie învestiți cu o atribuțiune importantă și cu totul excepțională.

«In cât privește modul alegerii Episcopilor, cari s'ar puteà numì înainte de întrunirea Adunării, eu nu văd că se poate procede altfel, decât conformându-se obiceiurilor și prescripțiunilor Regulamentului Organic».

Rezoluția Căimăcămiei Moldovei în privința Presei din 25 Octomvrie (6 Noemvrie 1858).

«Prin raportul Consiliului Administrativ extraordinar cu No. 4.979, supunindu-se onor. Căimăcămii a Principatului cererile ce s'au înfățișat pentru publicarea de jurnale politice și literare, cu socotință de a se restatornicì Legea Presei, acest raport a căpătat următoarea rezoluție: «*Pe puterea art. 47 din Convenție se va păzì în aplicație Legea din 1856 Maiu 12, făcută asupra presei.*»

Anexă.— Raportul Consiliului Administrativ extraordinar cu No. 4.979 din 25 Octomvrie 1858.

«D. Secretarul Statului, supuind Consiliului Administrativ cererile ce i s'au adresat de d-l Costache Varnav, pentru publicarea unui jurnal politic, științific, literar, industrial, comercial și agricol, sub titlul de «Timpul», și a d-lor Iancu Codrescu și Basile Alexandrescu de a li se primì cauția cerută de art. 41 din Legea Presei, spre a puteà reîncepe publicarea jurnalului «Zimbrul», sub numele de «Zimbrul și Vulturul», a făcut totdeodată următoarele observații:

«1. Că presa fiind organul cel mai activ pentru respândirea luminilor în țară, libertatea ei este neapărat trebuitoare, mai cu seamă în timpul de față, când alegătorii deputaților viitoarei Adunări simt nevoia de a discutà asupra intereselor țării și a se lămurì asupra driturilor redobândite de Principate prin actul Convenției de Paris.

«2. Că Principatele-Unite, intrând în antica lor autonomie din minutul promulgării Convenției, Moldova intră totodată în exercițiul tuturor dispozițiilor legale, ce erau în vigoare sub ocârmuirea fostului Domn Grigorie Ghica; libertatea presei, ce a fost arbitrar suspendată sub căimăcămiile trecute, are dar dreptul de a cere ca să fie din nou proclamată în țară.

«Prin urmare, Consiliul, având în privire considerantele expuse mai sus, și cunoscând de o sfântă datorie pentru guvern de a încurajà organele de

luminare a nației noastre, întinzând presei o mână liberală, a primit în unanimitate propunerea d-sale Secretarului de Stat, pentru care cu onoare referează onorabilei Căimăcămii spre încuviințare.

«(Subscrișii): Membrii Consiliului Administrativ, I. A. Cantacuzin, B. Alecsandri, A. Cuza, G. Dulcescu, D. Meleghie, P. Donici, G. Pruncu.»

Intâia divergință de opiniune între membrii Căimăcămiei Moldovei s'a ivit la numirile administratorilor de județe.

Aceasta se constată prin *Procesul verbal VI* din 30 Octomvrie (12 Noemvrie):

«In temeiul jurnalului din 20 Octomvrie No. 1, subscrișii membri ai Căimăcămiei, întruniți în ședință obicinuită, conform jurnalului din 20 Octomvrie, de sub No. 2, ***încuviințând instrucțiile prelucrate de Comisie în chestia alegerilor și, prin ofisul cu No. 16***, decretând trimiterea lor către administratori, au venit apoi a deliberà asupra nevoii neapărate ce este de a se schimbà administratorii de prin ținuturi, pe temeiul că cei mai mulți din ei și-au compromitat caracterul de nepărtinire cerut de împrejurările de față prin o fățișă propagandă de partidă, încât ei nu mai pot astăzi înfățișà guvernului nici o garanție, că vor lucrà în aplicarea stipulărilor electorale cu nepărtinirea și sinceritatea cerută de Convenție.

«In această deliberație, d-l log. ***Ștefan Catargiu*** a propus înlocuirea administratorilor de Roman, de Fălciu, de Ismail și de Iași, și persoanele propuse s'au ***adoptat în unanimitate.***

«Iar în cât privește schimbarea celorlalți administratori, urmând desbinare și mai vârtos împotrivire din partea d-lui log. Catargiu asupra depărtării administratorilor de Bârlad și Putna, apoi pe temeiul jurnalului de sub No. 1, care se alăturează în copie spre a se publicà și prin care s'a adoptat principiul majorității, subscrișii vorn. V. Sturdza și vorn. A. Panu încheie în majoritate, că, în privirea nevoii mai sus prescrise, să se recomande consiliului ca, potrivit liter. C. din art. 403, secț. II, din Regulamentul pentru numirea la diferitele funcții, să aleagă și să propue candidații cuveniți pentru înlocuirea administratorilor din ținuturile de Neamț, Bacău, Tecuciu, Vasluiu, Tutova, Putna, Cahul, Dorohoiu.

«In această grabnică lucrare, spre a se puteà expedià noilor administratori instrucțiile pregătite în chestia electorală, Consiliul va aveà în privire și districtul Botoșani și Fălticeni.

«(Semnați): V. Sturdza, Panu.
«Secretarul Căimăcămiei (s.) D. Sturdza.»

*

Divergințele de opiniune în Căimăcămie crescând pe fiecare zi, s'a hotărît de majoritate a se constată în Procesele verbale și a se aplică atunci principiul majorății pe temeiul Procesului verbal I din ziua de 20 Octomvrie (1 Noemvrie).

Proces verbal No. V al Căimăcămiei Moldovei din 1 (13) Noemvrie.

«În urma celor declarate subscrişilor de către d-lui șeful poliției și de către d-lui secretarul Căimăcămiei, cum că d-lui logof. Ștefan Catargiu l-a însărcinat să ne arate, cum că domnia-sa nu poate venì acum a luà parte în camera Căimăcămiei la înaintarea lucrărilor cuvenite, aflându-se ocupat cu alegerea membrilor Eforiei; subscrişii, considerând urgența lucrărilor, multul timp care a trecut până acum dela instalarea Căimăcămiei, și conform art. 1 din jurnalul II, încheiat în 20 ale lunii Octomvrie trecut, încheie: ca să se facă poftire d-sale logofătului Ștefan Catargiu a venì astăzi seară la 7 oare, în camera Căimăcămiei, pentru a se ţineà şedinţa datorită spre înaintarea lucrărilor, cari nu mai pot suferì întârzieri.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei (s.) D. Sturdza.»

Proces verbal No. VII din 1 (13) Noemvrie.

«Anul 1858 Noemvrie 1-a zi, șapte ore seara.

«In conformitatea jurnalului încheiat astăzi, după care s'a făcut invitație d-sale logofătului Ștefan Catargiu de a venì în această seară spre înaintarea lucrărilor, cari stau zăcătoare, fiindcă ieri d-l logofăt Stefan Catargiu, împotrivindu-se la schimbarea administratorilor de Putna și de Tutova, n'a voit a mai luà parte la lucrări și a părăsit ședința; asemenea și astăzi subscrişii, aşteptând venirea d-sale, au primit răspuns dela d-l Logofăt, prin şeful poliției și prin d-l secretar al Căimăcămiei, că este ocupat cu alegerea membrilor Eforiei;

«Subscrişii, văzând urgența lucrărilor, cari îmbulzesc pe Căimăcămie, și potrivit cu jurnalul din 20 Octomvrie art. 1, prin care membrii Căimăcămiei se îndatoresc a se întrunì și afară de orele prescrise în orice timp ar urmà urgență, au încheiat jurnal pentru întrunirea lor în această seară și, prin adresă, au făcut poftire d-sale logofătului Catargiu ca să vină să iea parte la lucrări. Această adresă trimițându-se d-sale logofătului prin șeful poliției, d-lui a dat răspuns verbal, cum că nu poate venì, și că nici mâni nu va puteà venì să iea parte la lucrările Căimăcămiei, aflându-se ocupat cu alegerile Eforiei. In așà stare de lucruri, subscrişii, cunoscând răspunderea ce-i amenință, lăsând trebile în părăsire, și îngrijindu-se de gravitatea consecințelor, cari ar puteà rezultà din mai multe întârzieri, s'au văzut chemați de da-

toria lor, şi în temeiul jurnalului încheiat de d-l logofăt Catargiu, ca socotinţa majorităţii să se aducă pururea în lucrare, au venit în hotărîre a înaintà în majoritate marşa lucrărilor, pentru care s'a încheiat acest jurnal.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Ofisul Căimăcămiei Moldovei, No. 17, din 1 (13) Noemvrie.

«In temeiul jurnalului din 20 Octomvrie, subscrişii membri ai Căimăcămiei, întruniţi în şedinţa obişnuită, conform jurnalului din 20 Octomvrie No. 2, încuviinţând instrucţiile prelucrate de către Consiliu în chestia alegerilor, şi prin Ofisul cu No. 26 decretând trimiterea lor către administratori, au venit apoi a deliberà asupra nevoii neapărate ce este de a se schimbà administratorii de prin ţinuturi, pe temeiu că cei mai mulţi din ei şi-au compromis caracterul de nepărtinire, cerut de împrejurările de faţă, prin o făţişă propagandă de partidă, încât ei nu pot astăzi înfăţişà guvernului nici o garanţie, că vor lucrà în aplicaţia stipulaţiilor electorale cu nepărtinirea şi sinceritatea cerută de Convenţie.

«In această deliberaţie d-lui logofăt Ştefan Catargiu a propus înlocuirea administratorilor de Roman, de Fălciu, de Ismail şi de Iaşi, şi persoanele propuse s'au adoptat în unanimitate. Iar în cât priveşte schimbarea celorlalţi administratori, urmând desbinare şi mai vârtos împotrivire din partea d-sale logofătul Ştefan Catargiu asupra depărtării administratorilor de Tutova şi de Putna;—apoi pe temeiul jurnalului citat mai sus sub No. 1, care aci în copie se alăturează pentru a se publicà, şi prin care s'a adoptat principiul majorităţii în toate lucrările; — subscrişii: *Vornicul Vasile Sturdza şi Vornicul Anastasie Panu încheie în majoritate:* Că în privirea nevoii mai sus prescrise, să se recomande Consiliului ca, potrivit lit. C. din art. 403, secţia II din Regulamentul Organic pentru numirea la diferitele funcţii, să aleagă şi să propună candidaţii cuveniţi pentru înlocuirea administratorilor din ţinuturile de Neamţ, Bacău, Tecuciu, Vasluiu, Tutova, Putna, Cahul, Dorohoiu. Se aşteaptă grabnică lucrare spre a se expedià noilor administratori instrucţiile pregătite în chestia electorală; iar acest Ofis se va publicà. Consiliul va aveà în privire şi districtele Fălticeni şi Botoşani.

(«Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.»

Raportul Consiliului Administrativ Extraordinar al Moldovei către Căimăcămie, No. 5.115 din 1 (13) Noemvrie.

«Consiliul Administrativ Extraordinar, conform Ofisului onoratei Căimăcămii cu No. 17, a încheiat lista alăturată de persoanele, cu cari să se înlocuească

administratorii ţinuturilor: Bacău, Neamţul, Tecuciu, Vasluiu, Tutova, Putna, Cahul şi Suceava, dintre cari onorata Căimăcămie va binevoi a rândui pe acele ce le va alege. In cât priveşte ţinuturile Dorohoiu şi Botoşani, socotinţa Consiliului ar fi ca să se mănţie administratorii ce se găsesc astăzi în funcţie; iar hotărîrea definitivă în aceasta va rămâneà la onor. Căimăcămie.

«(Subscrişi:) Membrii Consiliului Administrativ: I. A. Cantacuzin, V. Alecsandri, A. Cuza, G. Dulcescu, D. Meleghie, P. Donici.»

Rezoluţia Căimăcămiei Moldovei asupra raportului de mai sus.

«Se încuviinţează de administratori provizori: — la ţinutul *Vasluiu* pe d-l Alecu Străjescu; la *Bârlad* pe d-l Costache Costăchescu; la *Tecuciu* pe d-l Vasile Romalo; la *Focşani* pe d-l Dimitrie Dascălescu; la *Neamţu* pe d-l Mihăiţă Jora; la *Suceava* pe d-l Alecu Milu; la *Bacău* pe d-l Mateiu Scarlat Crupenski; la *Cahul* pe d-l Colonel Alecu Iacovachi; şi dar Departamentul din lăuntru va înfăţişà de îndată Căimăcămiei obicinuitele ofisuri de rânduirea acestor persoane, spre subscriere; şi în privire că prea multe zile au trecut până acum, fără a se face încă prefacerea cerută de starea lucrurilor, şi instrucţiile povăţuitoare pentru aplicaţia legii electorale urmând a se trimite la ţinuturi, Departamentul va înfăţişà chiar astăzi ofisele de rânduire, pregătind totodată şi osebitele ordine.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.»

Conflictul între membrii Căimăcămiei devine acut prin împotrivirea d-lui Iordachi Pruncu, Director al Ministerului de Interne, de a luà parte la lucrările Consiliului şi prin înlocuirea sa cu d-l Alecu Teriakiu.

Proces verbal No. VIII, din 1 (13) Noemvrie.

«Anul 1858, Noemvrie în 1 zi, opt oare seara.

«In urma arătării d-sale Secretarului de Stat, cum că d-lui vorn. Iordachi Pruncu s'a împotrivit a luà parte la lucrările Consiliului, călcând legile cari îl îndatorà să delibereze dimpreună cu colegii săi şi la neunirea sa să-şi dea socotinţă,—Căimăcămia, considerând urmarea d-sale *Pruncu* ca un caz de nesubordinaţie, hotărăşte depărtarea d-sale din funcţii şi înlocuirea prin d-lui *Alecu Teriakiu.*

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

De acì înainte majoritatea Căimăcămiei constată în Procesele verbale IX, X lipsa d-lui Catargiu şi necesitatea de a înaintà lucrările şi a decide în majoritate, conform deciziunii din 20 Octomvrie.

Proces verbal IX din (2) 14 Noemvrie.

«Astăzi întrunindu-se la timpul cuvenit în camera Căimăcămiei, d-l Ştefan Catargiu neviind până la 12 ore, conform cu Procesul verbal No. VII şi I, subscrişii au hotărît a înaintà lucrările în majoritate; drept care s'a încheiat acest Proces verbal.

«(ss) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s) D. Sturdza.»

Proces verbal X din 3 (15) Noemvrie.

«Astăzi, întrunindu-se la timpul cuvenit în camera Căimăcămiei, d-l logofăt Ştefan Catargiu neviind până la 12 ore, conform cu Procesul verbal VII şi I, subscrişii au hotărît a înaintà lucrările; drept care s'a încheiat acest Proces verbal.

«(s) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, D. Sturdza.»

Situaţiunea s'a înrăutăţit foarte mult prin neprimirea de către d-l Ştefan Catargiu a depărtării d-lui Pruncu şi înlocuirea acestuia prin d-l Teriakiu.

Aceasta se constată prin un raport al d-lui Teriakiu şi o scrisoare a d-lui Ştefan Catargiu, adresată colegilor săi.

Raportul Directorului Ministerului din Lăuntru A. Terakiu către Căimăcămie din 2 (14) Noemvrie.

«Inaltei Căimăcămii. Directorul Departamentului din Lăuntru.

«Subscrisul, în puterea decretului înaltei Căimăcămii din 1 Noemvrie, prezentându-se la Ex. Sa d-l Ministru, Ex. Sa a declarat că nu recunoaşte numirea mea de director, fiind ilegală, şi că va da poruncile cuvenite a nu fi primit în Departament. Cu toată deferenţa cuvenită, ieşind dela d-l Ministru, am venit drept la postul meu, am intrat în sala presudstfiei, am poftit pe d-nii şefi de secţii şi le-am dat povăţuirile cuvenite în cercul atribuţiilor mele, prescrise de aşezământul ţării. Presudstfia fiind menită astăzi pentru alegerea Eforilor, m'am tras de acolo, ca să trec în altă cameră, unde am găsit un post de jandarmi, oprindu-mi intrarea, după porunca unui aghiotant ce m'a urmărit din casa d-lui Ministru şi s'a preumblat tot timpul cât am fost întrunit cu d-nii şefi de secţii în lung şi în larg în sală; am voit să intru pe la altă uşă, am găsit alt post de jandarmi, cari asemenea mi-au declarat că au ordinul d-lui aghiotant a nu lăsà pe nimeni altul decât pe acela căruia Ex. Sa în persoană ar ordonà. Voind apoi a mă întoarce iarăş în sala Departamentului, de unde am fost ieşit, am aflat tot asemenea rezis-

tenţă. Toate uşile s'au încuiat apoi, d-l aghiotant luând cheile cu sine. O asemenea infracţie a ordinului legal şi o lovire în dignitatea postului ce Inalta Căimăcămie a încredinţat iscălitului grăbesc a supune Inaltei Căimăcămii, aşteptând dela spiritul de dreptate, de legalitate şi de păzirea ordinelor legale apreciaţia dreaptă unei măsuri atât de scandaloase şi de arbitrare.

Scrisoarea I a logofătului Ştefan Catargiu, membru al Căimăcămiei Moldovei, către vornicii Vasile Sturdza şi Anastasie Panu, membrii aceleiaş Căimăcămii, primită în (3) 15 Noemvrie.

«*Domnilor şi colegii mei,*

«Când cu respect am primit din mânile Ex. Sale d-lui Comisar al M. S. Sultanului Fermanul Imperial, prin care s'a încredinţat onorabila administrare a ţării noastre în cursul periodului lucrărilor electorale pregătitoare a formà noua Adunare, de acelaş sentiment am fost cu toţii insuflaţi, şi am simţit aceeaş recunoştinţă către Inalta Poartă Suzerană şi sincera dorinţă a fi uniţi către un comun devotament în interes sfânt al patriei; şi pentru ca nimic să nu turbure în viitor o înţelegere completă atât de trebuitoare în regulata îndeplinire a îndatoririlor ce ne sunt impozate către ţară, am onoare a vă adresà câtevà mici consideraţii.

«Am observat cu adâncă mâhnire că în lucrările noastre din urmă nu am fi de aceeaş părere, lucrări atingătoare de un mare interes administrativ. Deci mă văd anevoit a vă expune deschis cari sunt cugetările şi hotărîrile mele personale, întru aceea ce priveşte atribuţiile mele în puterea interimară ce exersez. Asemenea hotărîri sunt întemeiate pe o neapărată nevoie şi o strictă legalitate.

«Actul prin care ne-am angajat a primì cu d-voastră dimpreună opinia majorităţii în sfatul nostru nu vădeşte decât prea mult dorinţa cea mai sinceră de a rămâneà strict uniţi cu d-voastre în tot cursul misiei ce purtăm, şi urmând unei hotărîri de acest fel, nici odată nu am recunoscut că Căimăcămia ar puteà sancţionà, prin asemenea majoritate, lucrări contrare legilor şi regulamentului în vigoare în ţară; deci împotriva cazurilor prevăzute de legi şi regulament, orice majoritate cade pierzând a sa putere, căci art. 49 din Convenţie hotărăşte că a noastră Căimăcămie este constituită conform cu dispoziţiile Regulamentului Organic.

«Asemenea dispoziţii fiind îndestul de lămurite, în ceeace priveşte atribuţiile Ministerului din Lăuntru, a căruia diriguire este încredinţată mie, apoi nici pot câtuş de puţin a mă înlăturà dela ele şi a nu le urmà întocmai.

«Am putut primì împreună cu d-voastre o mai întinsă răstălmăcire a scrisorii şi a duhului ce cuprinde Impărătescul Ferman, care ne-a încredinţat

puterea şi care deopotrivă ne impune răspunderea, ca să primesc şi schimbările făcute până acum, şi pe acele cari le-am şi considerat ca supuse unei stricte nevoi; dar nu voiu puteà să mai primesc astăzi sub nici un chip, ca cu dreptatea de majoritate ce alcătuiţi, să se jignească atribuţiile reglementare încredinţate Ministerului ce eu dirijez.

«Regulamentul Organic, ce ne este impus a urmà, îndatoreşte, după art. 139, pe administratori, poliţii, comunicaţiile telegrafice din lăuntru în dispoziţia mea; sub ordinele mele pune, după anexa C, capitol. XVI, puterea jandarmeriei atât a capitalei, cât şi acea din districte; îmi deschide o pagină în jurnalele oficiale pentru publicarea actelor, conform cu art. 141.

«Mă simt dar nevoit, după conştiinţa mea, de a mă conformà cu asprimea legilor, neputând primì ca majoritatea d-voastre, intrând în luptă cu dispoziţiile legal statornicite, să aibă dreptul a da ordine, fără primirea mea, în lucrările sus menţionate şi încă mult mai puţin de a face cu desăvârşire schimbări în neştiinţa mea şi fără încuviinţarea mea.

«Absoluta rezervă ce m'am îndatorat a o păstrà în privinţa actelor făcute în ramul judecătoresc o cer acum dela d-voastre, cu dritul dė reciprocitate în cercul atribuţiilor mele.

«Nu sunt la îndoeală că observaţiile ce am onoare a le face în acest obiect, cari sunt bazate pe cea mai strictă dreptate, nu se vor luà în privire de către d-voastre şi nu vor contribuì de a prevenarisì o neînţelegere mâhnitoare. Dar când dimpotrivă ar urmà aceea ce nu pot crede, şi dacă d-voastre aţi stăruì în dreptatea a două glasuri ale d-voastre, în contra glasului meu, de a călcà drepturile, necuprinse de îndoealá şi înscrise în legile noastre, şi dacă d-voastre vă veţi amestecà împotriva legilor în lucrările cari atârnă de al meu departament, cu mâhnire mă simt silit de a mă deslipì de d-voastre şi a protestà, prin toate chipurile putincioase şi mijloacele legiuite, împotriva unei amestecări atât de premeditată pe cât şi nejustificată în vederea naţiei, a Curţii Suzerane şi a Puterilor Garantuitoare.

«(Subscris:) Şt. Catargiu.»

Caracteristic este faptul că *Logofătul Ştefan Catargiu adresează Marelui Vizir o protestaţie* în contra colegilor săi din Căimăcămie, în aceeaş zi de 3 (15) Noemvrie.

«Inălţimea Voastră,

«Când Comisia interimară, care formează Căimăcămia Moldovei, a primit oficial din mânile Comisarului Inaltei Porţi Fermanul Impărătesc, care consfinţià puterile sale, eu am primit cu recunoştinţă însărcinarea cu care binevoià a ne onorà M. S. Sultanul, Augustul nostru Suzeran, şi n'am avut altă

gândire decât aceea de a mă unì strâns cu ambii mei colegi, spre a servì cu un întreg devotament cauza sfântă a ţerii noastre.

«Din cele întâi zile ale întrebuinţării puterilor noastre, eu m'am primit a recunoaşte cu dânşii, pentru ca buna noastră armonie să nu fie un moment turburată, că hotărîrile noastre vor fi luate cu majoritatea glasurilor; şi m'am plecat la schimbările ce d-lor au socotit să facă în interesul general, prin o tâlcuire prea largă poate a literei Fermanului, care lasă să atârne asupra noastră răspunderea schimbărilor cerute de o neapărată nevoie, sau de consideraţii vederate de ordin public.

«Cu toată această mărturisire a unui concurs atât de devotat şi atât de neinteresat, cu toată scrisoarea pe care le-am adresat-o de îndată, cu scop de a ferì o neînţelegere dintre noi, vrednică de căinat, aceşti domni au stăruit a intrà pe o cale de părtinire şi de o hotărîre nestrămutată, în care eu nu-i pot urmà, fără a compromite interesele cele mai preţioase ale ţerii mele.

«Contrar stipulaţiilor lămurite ale Regulamentului nostru Organic, invocat de însuş Hatişeriful, contrar deliberaţiei noastre din 20 Octomvrie, în care este anume prescris că actele decurgătoare din drepturile majorităţii vor trebui însă a fi subscrise de al treilea membru neunit, şi a căruia opinie va trebuì să fie înscrisă într'un proces verbal special, contrar privilegiilor neprescriptibile de cari mă bucur cel puţin cu titlul de Ministru din lăuntru şi Preşedinte Consiliului Administrativ în Principat, ei au păşit — oarecum în temeiul puterilor acestei majorităţi — la schimbări radicale în personalul propriului meu minister, şi aceasta fără primirea mea, fără ştirea mea, şi ţara a asistat la trista privelişte a unui director aşezat în tărie şi cu ajutorul poliţiei într'un post pe care-l ocup în puterea unui Ferman Imperial.

«Din acest moment, Inălţimea Voastră, noi ne aflăm sub un regim neregulat. Mi s'a oprit însuş mie de a trimite depeşi telegrafice la Curtea Suzerană; ispravnicii s'au depărtat milităreşte, fără primirea mea personală, chiar în cursul nopţii şi în nefiinţa mea; acei cari s'au refuzat de a încredinţà funcţiile lor, nevăzând figurând subscrierea mea în ordinul ce le erà dat, s'au pus în stare de arestaţie; un ofiţer ce însărcinasem numai cu un ordin, ca Ministru, a fost arestat; măsuri s'au luat pentru ca poliţia, ispravnicii, telegraful, jandarmeria ce atârnă de postul meu, în puterea art. 139 şi 141 din Regulamentul Organic, să nu mai fie în dispoziţia mea. Noi suntem în dezordinul cel mai fără sfârşit.

«In faţa acestor fapte, Inălţimea Voastră, este de datoria mea de a protestà între puternicile voastre mâni, în numele mandatului ce am primit prin Fermanul Curţii Suzerane, în numele Regulamentului pe care nu voesc a nu-l cunoaşte, în numele ţării spăimântate, în contra unor uneltiri de această fire, la care pentru nimic în lume nu aş puteà a mă asocià, şi

cari compromit totdeodată şi siguranţa Principatului şi nepărtinirea viitoarei alegeri. Dacă ţara va rămâneà încă câtevà zile numai sub apăsarea în care ea se află pusă astăzi prin puterea brutală, cu călcarea dritului şi a legalităţii, o asemenea prigonire învoită, în contra tuturor partizanilor rânduelii şi a siguranţei publice, poate să aducă urmările cele mai serioase, şi dela cari eu mă grăbesc de a respinge toată răspunderea.

«Pentru aceasta, eu fac un de pe urmă apel la dreptatea Inaltei Porţi, ale cărei acte solemne, ratificate de Marile Puteri, sunt astăzi nebăgate în seamă. Eu hrănesc speranţa că glasul meu, care se ridică în numele dritului public şi al Fermanului călcat în picioare, va găsì încă astăzi, în intervenţia legiuită a Curţii Suzerane, sprijinul mântuitor, care în atâtea rânduri ale trecutului a scăpat nenorocitul nostru Principat.

«Până când ordinul legal va fi restatornicit prin intervenţia legală, ce o cer din toate puterile mele, eu mă abţin de a luà parte la direcţia trebilor publice, şi rămân ca privitor, în aşteptarea îndreptării actelor nelegale, în contra cărora eu astăzi protestez.

«(Subscris) Ştefan Catargiu, Caimacam şi Ministru din lăuntru.»

In 4 (16) Noemvrie, majoritatea încheie Procesul verbal XI:

«Astăzi întrunindu-se la timpul cuvenit în camera Căimăcămiei, d-l logofăt Ştefan Catargiu neviind până la 12 ore, conform cu Procesul verbal VII şi I, subscrişii au hotărît a înaintà lucrările în majoritate, drept care s'a încheiat acest Proces verbal.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

In acele momente se constată de Departamentul militar întâiul act de nesupunere al administratorului judeţului Iaşi — Ghiţă Caliman, care s'a arestat.

Raportul Departamentului militar către Căimăcămia Moldovei, No. 5.658 din 3 (15) Noemvrie:

«Conform apostilei Inaltei Căimăcămii din această zi, prin care s'a recomandat acestui Departament raportul d-sale administratorului, rânduit acum din nou la ţinutul Iaşi, pentru opunerea fostului administrator a-i trădà cârmuirea administraţiei, s'a însărcinat înadins pe căpitanul de cavalerie Ianconovici, de a instalà pe d-l spătar Alexandru Beldiman; iar d-l postelnic Ghiţă Caliman s'a arestat la cazarma divizionului de lănceri. Despre care se raportează Inaltei Căimăcămii spre mai departe hotărîre.

«(Subscris) A. Cuza, Colonel.»

Anexă. — Rezoluția Căimăcămiei Moldovei pusă pe raportul Departamentului militar în 3 (15) Noemvrie.

«Fapta cutezătorului este mult vinovată; nevoința sa de a recunoaște rânduirea noului administrator este o vinovăție de nesupunere și de insubordinație la hotărîrile stăpânirii; de aceea trebue a fi pedepsită după toată asprimea legii. Consiliul dar este invitat a se pronunță asupra jurisdicției, care urmează a aplică rostirea art. 433 din Regulamentul Organic. Până la lucrarea Consiliului, numitul va sta sub arest.

«(Subscriși) V. Sturdza, A. Panu.»

In urma raportului Consiliului Administrativ, adresat Căimăcămiei în 4 (16) Noemvrie cu No. 5.168, Căimăcămia ordonă iertarea vinovatului.

Raportul Consiliului Administrativ:

«Consiliul Administrativ Extraordinar, chemat fiind, prin apostila Inaltei Căimăcămii, însemnată pe raportul Departamentului ostășesc din 3 Noemvrie curent, sub No. 5.658, atingător de arestarea d-lui postelnic Ghiță Caliman, pentru nesupunerea sa de a trădă cancelaria administrației noului rânduit administrator, a se pronunță asupra juridicției care ar urmă a aplică rostirea art. 433 din Regulamentul Organic, a constatat încă odată, prin înfățișarea d-lui postelnic Ghiță Caliman, fapta de nesupunere a d-sale, ca fost administrator al ținutului Iași, la porunca ocârmuirii, prin care i se ordonă a trădă cancelaria noului rânduit în acea funcțiune, și prin urmare a încheiat a sa socotință, că, tot după înțelesul sus citatului articol, juridicția aceasta se cuvine tribunalelor judecătorești. Această încheiere dar Consiliul cu onor o supune Inaltei Căimăcămii, și totdeodată adaogă că, în privire că vinovăția d-lui Caliman decurge, nu dela vreo premeditație, ci dela îndoeala în care a stat, precum însuș a mărturisit în seanță, apoi Consiliul vine a rugă pe Inalta Căimăcămie, ca pedepsirea vinovatului să se mărginească în arestarea de 24 ore, la care a fost supus până acum, binevoind Inalta Căimăcămie a ordonă slobozirea d-lui Caliman de sub arest.

«(Subscriși:) Membrii Consiliului administrativ, I. A. Cantacuzin, V. Alecsandri, A. Cuza, A. Teriakiu, D. Meleghie, G. Dulcescu, P. Donici.»

Rezoluția Căimăcămiei Moldovei:

«In privirea mijlocirii Sfatului se iartă și dar se va liberă. Rezultatul de față dimpreună cu rezoluția se vor publică.

«(S.) Vasile Sturdza, Anastasie Panu.»

In 4 (16) Noemvrie Vornicii Vasile Sturdza şi Anastasie Panu trimit scrisoarea I Logofătului Ştefan Catargiu, discutând hotărîrile luate de o parte şi de alta.

«Domnule şi colega,

«Domnia lui şeful poliţiei ne-a comunicat, astăzi pe la trei ore trecute, o scrisoare a Domniei Voastre fără dată. Ea este plină de cugetările şi hotărîrile voastre personale şi de aceea nici venim a le discutà. Fiecare poartă asupră-şi răspunderea faptelor sale.

«Ca membri însă ai unui guvern naţional, angajaţi înaintea Marilor Puteri şi a Patriei noastre, noi ne simţim obligaţi către situaţia, întru care voiţi a duce lucrurile, ca să statornicim aicea adevărata lor fiinţă.

«Subscrişii au fost, în adevăr, pătrunşi de cutremur şi îngrijire la primirea augustului mandat ce a plăcut mărinimoaselor Puteri a ne încredinţà. Grelele împrejurări, în cari ne aflăm, îndatoririle ce precumpănesc asupră-ne, soarta patriei noastre atârnând poate dela direcţia ce vom da lucrărilor, făceau ca să cugetăm ziua şi noaptea cum vom împlini mai bine misia noastră. Intru aşà stare şi cu astfel de dispoziţie, ne-am apropiat de Domnia Voastră şi, întinzându-vă mâna, v'am cerut concursul experienţei şi al patriotismului vostru.

«Dar ce am lucrat noi în decursul atâtor zile trecute dela instalarea Căimăcămiei? Necontenit în luptă asupra fiecărei idei, am pierdut un timp scump în amânare din partea Domniei Voastre, tot pe a doua zi a trebii care se cuvenià a se rezolvà pe cât mai în grabă.

«Infiinţarea unui minister, care să ne fie spre ajutor la ridicarea marei noastre însărcinări, a fost o greutate ce cu anevoie am putut a o înlăturà.

«Şi pentru ce oare această greutate? Subscrişii nu voiau nici de cum să compue ministerul din rudele lor.

«Ei au propus dintre bărbaţii aceia cari, în patria noastră, aŭ drepturi în opinia publică şi cari, prin meritele lor, pot răspunde astăzi la însemnătatea împrejurărilor. Noi ne fălim a crede că compatrioţii noştri vor apreţuì neinteresarea şi dorinţa ce am avut pentru binele public, văzând persoanele chemate la minister.

«Totodată, voind a statornicì o bază pe cât înţeleaptă, pe atât şi legiuită, la toate lucrările noastre, am propus a se adoptà, drept marşă de conduită, *principiul majorităţii*. D-voastră aţi recunoscut dreptatea şi nevoia lucrului, şi, prin jurnalul din 20 Octomvrie, aţi subscris la adoptarea principiului maiorităţii.

«Noi credeam că lucrările nu puteau mai mult să fie împiedicate şi că acel rămas în minoritate trebuià şi erà dator să se unească cu opinia majorităţii,

«O cestie de interes mare venì îndată a ne arătà, că îndatorirea luată prin jurnalul din 20 Octomvrie erà numai pentru subscrişii o legătură sfântă şi neviolabilă.

«Opinia cea sănătoasă a ţării, trebuinţa cea neapărată a guvernului de a vedeà curat în jurul său, reclamau înfiinţarea jurnalelor, sdrobite sub guvernele trecute. Căimăcămia aveà nevoie de lumină sub orizontul cel posomorît care o cuprindeà, şi acea lumină puteà să-i vie în mare parte dela mântuitoarele raze ale tiparului.

«Se decretă dar păzirea aplicării legiuirii din 1856, votată pentru libertatea presei.

«Ce aţi făcut D-voastră la această lucrare? N'aţi voit a subscrie opinia majorităţii! Unde au rămas însă principiile cuprinse şi subscrise în jurnalul din 20 Octomvrie?

«Subscrişii au început atunci a vedeà curat starea lucrurilor care îi aşteptà. Inăduşind însă în pieptul lor această tristă şi mult plină de îngrijire revelaţie, hotărîră a-şi împlinì datoria până la capăt.

«După ce instrucţiile povăţuitoare pentru facerea listelor electorale se desbătură şi se adoptară în unanimitate, subscrişii veniră asupra măsurii neapărate de a se face schimbări în administratori. Aţi propus schimbarea administratorilor de Roman, de Iaşi, de Fálciu şi de Ismail, şi feţele propuse de D-voastră s'au adoptat cu unanimitate.

«Indatoririle noastre nu se opriau însă numai asupra acestor ţinuturi; ţara întreagă are dreptate să reclame îngrijirea noastră şi să ne facă răspunzători pentru toată întârzierea şi nebăgarea în seamă cu care ne-am purtà în aceste mari împrejurări. Subscrişii abià au pronunţat numele administratorilor de Putna şi de Tutova şi D-voastră ne-aţi declarat că nu avem nici o treabă în administraţie, că ea vă este încredinţată excluziv vouă, că veţi face ce veţi vroì în acel ram şi că se vor schimbà numai aceia din administratori pe cari singuri veţi vroì.

«Dar oare Convenţia şi Fermanul de instalare subordinează răspunderea subscrişilor la voinţa Domniei Voastre? Suntem oare colegii voştri în drepturi şi în răspundere deopotrivă, sau nişte subalterni plecaţi voinţei ce v'ar plăceà să arătaţi? Cu mâhnire vedem argumentaţia ce faceţi, prin scrisoarea voastră, în privinţa unui rol de subalternitate ce credeţi că putem acceptà. Demnitatea noastră şi partea cea deopotrivă la mandatul pe care Inaltele Puteri au binevoit a ne acordà nu ne iartă a vă urmărì pe câmpul acestei discuţii.

«Ministrul din lăuntru, în ale căruia îndrituiri căutaţi articole din Reglementul Organic pentru a vă sprijinì argumentaţia, are, tot după acest Reglement, îndatorirea de a ascultà de guvernul superior, şi acel guvern astăzi e Căimăcămia. Convenţia din 7 (19) August şi Fermanul de instalare nu desparte

îndatoririle nimănuia dintre Caimacami, ci făcându-i răspunzători deopotrivă pentru păstrarea liniştei în ţară şi pentru buna execuţie a reglementelor, le face ştiut că ei sunt autorizaţi a scoate, sub răspunderea lor, pe toţi acei dintre funcţionarii Principatului, cari s'ar abate din această stare de lucruri.

«De răspunderea de care ne vedem ameninţaţi prin Inaltul Ferman şi de îngrijirea de a nu se compromite soarta ţării, subscrişii aflându-se pătrunşi, au propus shimbările cerute de o strictă nevoie şi de consideraţii vădite de rândueala publică.

«N'aţi vroit a le primì şi aţi părăsit şedinţa Căimăcămiei, fără de a vă îngriji de deosebitele lucrări cari rămâneau zăcătoare.

«Subscrişii v'au aşteptat a doua zi; abià pe la două ore şi jumătate după amiazi le-aţi făcut cunoscut că sunteţi ocupat cu alegerile Eforilor şi că nu puteţi venì. Subscrişii v'au invitat să veniţi la şepte ore de seara, conform cu jurnalul de sub No. 2, unde se statorniceşte întrunirea Caimacamilor, ori în ce timp ar cere trebuinţa. N'aţi vroit a venì.

Ar fi fost prea vinovaţi, dacă în urma unor asemenea împrejurări, subscrişii ar fi lăsat să treacă timpul, fără ca să lucreze acele de a lor datorie. Schimbările deci cunoscute de neapărate s'au făcut conform art. 403, lit. C. din Regulamentul Organic. D-voastră, în loc să vă aduceţi aminte de jurnalul ce aţi subscris în privinţa majorităţii, aţi început a spune obşteşte că nu veţi recunoaşte acele schimbări. Oare nu vă îngrijiţi de vreo răspundere?

D-voastră, ca membrul Căimăcămiei, ca răspunzător de păstrarea liniştei în ţară, aţi adunat în casa d-voastră mai multe persoane; aţi primit ale lor felicitări pentru neunirea în care aţi venit cu colegii voştri, le-aţi mulţumit pentru toate câte v'au urat şi aţi declarat că se va face protestaţie în contra Căimăcămiei.

«Oare astfel răspundeţi la îndatorirea ce aveţi pentru păstrarea bunei linişte?

«Subscrişii voesc acum a-şi împlinì o de pe urmă datorie către D-voastră. Ei vă fac cunoscut că vă aşteaptă să veniţi a luà parte la Căimăcămie. Cugetaţi, cugetaţi, la aceea ce faceţi. Aflarea noastră la cârmă este pentru puţine zile; vieaţa întreagă însă ne rămâne, întru care conştiinţa noastră şi judecata ţării ne vor urmărì deapururea.

«Subscrişii vă declară solemn că ei sunt hotărîţi a-şi împlinì cu nestrămutare datoriile ce-i privesc şi aruncă, în faţa Naţiei şi a mărinimoaselor Puteri, toată răspunderea consecinţelor ce ar puteà rezultà asupra aceluia care, din priviri deosebite, ar cercà să complice situaţia lucrurilor şi să aducă nenorociri neprevăzute în patria noastră.

«(S.) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Logofătul Ştefan Catargiu adresează o a II-a scrisoare Vornicilor Vasile Sturdza şi Anastasie Panu în 5 (17) Noemvrie.

«*Domnilor şi Colegi*,

«In scrisoarea ce am avut onoare a vă adresà mai înainte, şi care are de scop a preveni ruperea între noi, rupere care acum este în faptă îndeplinită, socotiam de a mea datorie a vă face cunoscut personalele mele cugetări în privirea răstălmăcirii dreptelor mele observări şi a cererilor legale către poziţia fiecăruia dintre noi, dacă Dumneavoastră veţi stărui a urmări pe calea în potriva ţărmurilor mandatului nostru, în potriva Convenţiei din 19 August, în potriva stipulaţiilor organice, în ceeace se atinge de dreptăţile ministerelor noastre.

«Acest apel, ce am făcut cu ţintire de împăceluire în numele legalităţii, n'a fost luat în băgare de seamă, şi mă văd silit astăzi a declarà că eu încetez a luà parte la toate acturile D-voastre, că mă despovărez înaintea ţării, înaintea Curţii Suzerane, înaintea Puterilor Garante, de toată răspunderea personală, pentru toate măsurile ce aţi luat dela ieşirea mea din camera Căimăcămiei, precum şi pentru acele ce veţi luà pe viitorime; că eu rămân în aşteptare şi desăvârşită rezervă până la primirea înaltelor poronci.

«D-v. aţi binevoit a-mi face un răspuns foarte îndelungat la zisa mea scrisoare şi a desvăli, într'un şir de argumente mult mai lungi şi pompoase decât logice, un însemnător număr de griefuri, în puterea cărora vă credeţi în dreptate de a exersà astăzi o putere suverană singuri, peste prerogativele de membri ai comisiei interimare, peste legea noastră scrisă.

«Vă mulţumesc de lămuririle ce aţi binevoit a-mi da, căci ele produc un act, carele va puteà sluji (după expresia D-v. politică) «ca o lumină sub orizonul cel posomorît al nenorocitei noastre ţări.»

«Nu voesc altă dovadă în favorul meu înaintea opiniei ţării şi publicitatea, ce negreşit veţi da, mă va scutì de justificaţia actelor mele.

«Nu-mi este dat de a judecà fără apel, dacă aţi avut sau nu dreptul de a vă constitui în Căimăcămie Princiară, părăsind portofoliurile şi funcţiile D-v., întărind hotărîrile tribunalelor, intervenind, fără ordinul ierarhic şi legal, în drepturile unui Minister, în potriva legilor, în neştiinţa şefului său, care erà nu numai şef al Ministerului, dar încă se găsià colegul D-v., deopotrivă în drepturi şi în putere, prezident Sfatului administrativ.

«Aceste cestii de înaltă legalitate şi competinţă atârnă încă dela o altă juridicţie decât aceea a ţării, care le-a şi judecat, şi până când acea juridicţie nu va sancţionà actele D-v., nici mi se pare de cuviinţă a pune înainte cu îngâmfare patriotismul, cugetul, responsabilitatea D-v.; din pricina

tocmai a acestei responsabilităţi, ar fi fost mult mai înţelept din partea D-v. ca să fiţi în legalitate.

«A instalà cu putere un director în neştiinţa Ministrului, totodată şi colegul D-v. în Departamentul pe care-l ocupă, cu dreptul rezervat de însuş acel izvor, din care şi D-v. trageţi drepturile deopotrivă cu dânsul; a destituà cu mijloace militare ispravnicii; a închide pe aceia cari, nevăzând în poronci iscălitura şefului lor, s'au opus cu legalitate; a ridicà cu dela sine putere şi cu călcarea legilor din mânile acelui Minister poliţia, jandarmeria; a-l oprì dela lucrarea telegrafică, şi a arestà un ofiţer care îndeplinià poroncile acelui Ministru; şi de atunci a poroncì, a decretà, pe temeiul a două iscălituri numai, având pretenţii de a reprezentà o Căimăcămie de trei membri; cu toate că s'a fost hotărît (jurnalul din 20 Octomvrie) că toate lucrările, făcute în majoritate, nu pot aveà puterea executivă decât sub trei iscălituri. Toate aceste, Domnilor, pot fi prea regulate, însă binevoiţi a recunoaşte împreună cu mine, că nişte asemenea cu nimica nu pot aveà asemănare decât cu silnicia.

«Prin urmare eu am cugetul liniştit; apelul D-v. puţin mă atinge, mă depărtez a recunoaşte în acest apel patriotismul pe care alcătuirile D-v. nimicesc; şi părelnica stăruinţă a D-v. de a-mi întinde mâna nu va slujì de acum înainte decât a-mi dovedì că «cutremurul», de care ziceţi că v'aţi cuprins dela cea dintâi zi, înaintea gravităţii misiei D-v., astăzi îl aveţi în privirea consecinţelor, ce vor da mai în urmă acturile ce aţi făcut.

«In cât priveşte îngrijirile D-v. cele mari şi fără interes în privirea fericirii sau a nenorocirii ţării, binevoiţi a mă crede, Domnilor, că am îndestule titluri la împărtăşirea lor. Eu n'am intrat de ieri în trebile administrative ale ţării, şi dacă mă văd, dator unei neaşteptate întâmplări, a fi chemat acum la împărtăşirea guvernului, cu toate aceste îndelungate, loiale ale mele slujbe trecute, nu mă ţine aşà de departe dela acest înalt post, pentru ca să fiu tentat a abuzà de dânsul astăzi, ca şi când ar fi pentru mine o mare norocire.

«Nu vă siliţi, Domnilor, a tălmăcì pe conta amânării mele secretul întârzierii publicaţiei condiţiilor şi a listelor alegătoare; conştiinţa publică este foarte pătrunsă şi convinsă în aceasta; publicul ştie foarte bine că v'aţi pus în nevoie, spre a ajunge la ţelul D-v., de a aveà în toate districtele oameni de încrederea D-v.; el cunoaşte dar foarte bine că voiţi a câştigà vreme, spre a vă înţelege în conlucrare.

«Nimic mai natural, şi norodul moldovean este deprins cu asemenea fel de lucrări, pentru ca să se amăgească un minut măcar asupra intenţiilor D-v. în această împrejurare; precum foarte bine ziceţi: «compatrioţii noştri vor şti să preţuească devotamentul D-v.»

«Puneţi în lucrare alegerea Adunării, urmând marşa pe care aţi călătorit până acum, şi nu mă îndoesc că deputaţii aleşi în libertate de către buna cuviinţă naţională, nu vă vor aduce cu deosebire mulţumirile ce aşteptaţi.

«In ceeace mă priveşte pe mine, binevoiţi a nu-mi face o crimă, pentrucă am primit mărturisirile de simpatie a persoanelor, cari nu sunt lipsite de oarecare importanţă în ţară, toţi fiind proprietari şi cari au ocupat funcţii onorabile, şi dar mi se pare că sunt foarte interesate la liniştea publică.

«Duhul legii alegătoare, care ni s'a hărăzit, se pare a dovedì că puterile au vroit a face oarecare însemnătoare distincţie principiilor de conservare înfăţişate de către oameni, pe cari a lor proprietate şi avere leagă către soarta ţării.

«Iertaţi-mi a considerà aprobaţia unor asemenea persoane ca o dovadă că eu am urmat cu rezon interesului dreptăţii şi al păcii. Acele persoane sunt materialnic interesate la prosperitatea viitoare, pe care D-v. puteţi poate zărì cu un chip mai degajat şi mai ideal.

«Şi acum, Domnilor, rămâneţi în puterea cu care v'aţi creat, fiindcă se împacă cu cugetările D-v., şi mă lăsaţi a aşteptà de mai sus aprobaţia, pe care curăţenia intenţiilor mele legiueşte şi pe care ţara mi-a acordat.

«(Subscris:) Şt. Catargiu.»

In 5 (17) şi în 6 (18) Noemvrie majoritatea Căimăcămiei subscrie Procesele verbale XII şi XIII:

Procesul verbal XII.

«Astăzi întrunindu-se în timpul cuvenit în camera Căimăcămiei, d-lui logofăt Ştefan Catargiu neviind până la 12 ore, conform cu Procesul verbal VII şi I, subscrişii au hotărît a înaintà lucrările în majoritate, drept care s'a încheiat acest Proces verbal.

«(S.) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (S.) D. Sturdza.»

Proces verbal XIII.

«Astăzi întrunindu-ne în timpul cuvenit în camera Căimăcămiei, d-l logofăt Ştefan Catargiu neviind până la 12 oare, conform cu Procesul verbal VII şi I, subscrişii au hotărît a înaintà lucrările; drept care s'a încheiat acest Proces verbal.

«(S.) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

In 6 (18) Noemvrie majoritatea Căimăcămiei încheie Procesul verbal XIV, în care justifică, dinaintea ţării, purtarea ei:

Proces verbal XIV.

«Subscrişii s'au cuprins de mâhnire cetind scrisoarea d-sale logofătului Ştefan Catargiu.

«Spiritul de animozitate, care inspiră această hârtie, a făcut pe d-lui logofătul să adopteze şi expresii atingătoare în stilizarea scrierii sale, şi priviri înşelate asupra stării lucrurilor, precum şi asupra unor drepturi ce iluzoriu şi-a închipuit a aveà.

«Subscrişii nu au de pierdut timpul în urmăriri de diatribe; ei se pleacă înaintea judecăţii ţării, ce invoacă d-lui logofătul, şi aşteaptă, în liniştea conştiinţei, sentinţa care se va pronunţà de către Adunarea Naţională. De aceea nici vor mai intrà în mai departe corespondenţă; ci de a lor datorie socotesc a însemnà într'acest Proces verbal toate lucrurile în adevărata lor fiinţă, pe cari d-lui logofătul le preface într'o stare cu totul străină.

«D-lui logofătul Ştefan Catargiu a voit să facă din Departamentul din Lăuntru un guvern deosebit, al său propriu, în care să lucreze după a sa voinţă, cu amploiaţii pe cari singur îi va alege, singur îi va dirigià, şi pe cari subscrişii vor datori a-i numi.

«De aici întârzierea şi opunerea în schimbarea administratorilor. De aici paralizarea în lucrări şi discreditul în care se aflà ameninţat guvernul a cădeà.

«Subscrişii intrase în marile lor îndatoriri cu inima deschisă, cu cugetări de nepărtinire şi de lealitate, şi iată că desbinarea d-lui logofăt Catargiu vine a face loc intrigilor din afară şi din lăuntru şi a aduce ţara în îngrijire asupra soartei sale.

«Oare nu erà acum timpul de a lăsà toate ţintirile persoanelor şi de a nu se ocupà decât de mijloacele, prin cari să se poată da ţării o Adunare Naţională, o Adunare unde drepturile şi datoria patriei să fie singura preocupaţie, care să predomineze la toate lucrările? Subscrişii aceasta au dorit şi au căutat a face.

«Inaintea însă a unei opuneri sistematice din partea d-sale logofătului Catargiu, de a nu lăsà colegilor săi nicidecum dreptul de a luà parte la denumirea amploiaţilor şi la lucrările ramului administrativ, subscrişii şi-au conformat linia de conduită după Procesul verbal de majoritate, încheiat cu d-lui logofătul Catargiu. Au chemat şepte administratori, după rândueala prescrisă prin art. 403 din Regulamentul Organic; toate celelalte prefaceri, atât în ramul administrativ, cât şi în cel decanic, se află făcute dimpreună cu d-lui logofătul.

«După aceasta, mai multe măsuri de respectarea legilor şi de păzirea liniştii publice au trebuit să se adopteze.

«S'a pus sub arest pe fostul administrator al districtului Iaşi, d-l Caliman,

*

pentrucă n'a voit a recunoaşte numirea noului administrator; numitul a declarat apoi că d-lui logofătul Catargiu îi dase ordin a nu ascultà nicidecum de majoritatea Căimăcămiei.

«S'a pus sub arest pe adiutantul care, fără a fi măcar de serviciu, a alergat, după o poruncă dată acasă de logofătul Catargiu, la Departamentul din Lăuntru de a închis uşile, a luat cheile şi le-a dus la d-lui logofătul. Aceasta s'a făcut, pentrucă unde ar ajunge lucrurile, dacă fiecare din Caimacami, şezând acasă, ar da ordine după plăcere şi ar întrebuinţà adiutanţi spre împlinirea acestor ordine.

«S'a destituit pe directorul Departamentului din Lăuntru, vornicul Iordache Pruncu, pentrucă fiind chemat la şedinţa Consiliului, n'a voit să iea nicidecum parte la lucrări; d-lui aveà dreptate să-şi dea a sa deosebită socotinţă, dacă nu s'ar fi unit cu ceilalţi membri, dar nu să se scoale, fără să voească a intrà măcar în lucrări. Urmarea sa erà o vădită nesubordinaţie şi nu puteà a fi tolerată.

«Poliţiei şi jandarmeriei s'au dat ordine pentru ca să fie cu luare aminte la păzirea rânduelii legale, a liniştii publice şi, pentru aceasta, li s'a prescris să se supună poroncilor acelora, cari vor ieşi din cancelarie cu înzestrarea formelor cerute de legi, iar nu la poronci ieşite din casă particulară, precum acele slobozite de d-l logofăt Catargiu de acasă dela d-lui, care nu aveà nici una din înzestrările unei hârtii oficiale.

«Cazurile judecătoreşti s'au cercetat şi s'au mărginit după cuprinderea art. 4 din Procesul verbal din 20 Noemvrie, încheiat cu d-l logofăt Catargiu; lucrări cari deopotrivă sunt în cea mai mare parte subscrise şi de d-lui logofătul.

«Subscrişii n'au recunoscut dreptatea d-sale logofătului Ştefan Catargiu de a trimite prin telegraf protestaţii afară din ţară, pentru a cere ajutor la împlinirea dorinţelor sale. După Convenţia încheiată la Paris şi după toate dreptăţile legii, administraţia din lăuntru fiind neatârnată, subscrişii au socotit că este o crimă naţională şi o violare a Convenţiei de a se cere intervenţii străine, şi mai vârtos acum când, după Fermanul de instalare, Căimăcămia este chemată a exercità mandatul său sub o mare răspundere.

«D-lui logofătul Ştefan Catargiu caută a desfiinţà, prin scrisoarea sa, puterea şi aplicaţia Procesului verbal ce a încheiat, pentru ca principiul majorităţii să prezideze pururea la toate lucrările. Dacă, după cum voeşte a statornicì d-l logofăt, socotinţa majorităţii n'ar puteà a se aduce în împlinire, decât numai atunci când minoritatea ar subscrie lucrările, apoi principiul majorităţii nu numai că ar devenì iluzoriu, dar încă s'ar supune minorităţii, care totdeauna, când n'ar voì să subscrie lucrările majorităţii, ar paralizà acele lucrări şi, prin urmare, ar face ca majoritatea să asculte de minoritate. Prin

Procesul verbal No. 1, adoptându-se principiul majorităţii, subscrierea minorităţii, în lucrările acele în cari n'ar fi unită, este mai vârtos o consecinţă neapărată a principiului de majoritate, care dovedeşte supunerea minorităţii, nu numai în princip, dar şi în faptă, datorind a subscrie lucrările la cari n'a fost unită. Opunerea dar a minorităţii sau depărtarea sa nu preschimbă nicidecum legalitatea şi puterea principiului majorităţii, care îşi aduce în împlinire lucrările sale.

«Acestea sunt cuvintele cari subscrişii în curăţenie de conştiinţă le însemnează într'acest Proces verbal, pentru ca la timp să servească de lămurire asupra lucrărilor lor. Ei, văzând că d-l logofăt Catargiu urmează unor inspiraţii neprimite de Convenţie şi de Fermanul de instalare, n'au putut lăsà ţara în unda acelor inspiraţii; ci pătrunşi de datoria lor, de răspunderea ce-i priveşte, au luat toate măsurile, pentru ca ordinea legală, liniştea şi buna petrecere a tuturor în deobşte să fie mănţinută; au înaintat lucrările, pentru ca listele electorale să fie desăvârşite în terminul prescris de legea electorală; şi au hotărît a-şi urmà mandatul lor în toată a sa întindere, fără a se òprì de consideraţii personale şi a se sprijinì în faţa oricărei împrejurări, ce ar venì să complice sau să paralizeze starea cea adevărată a lucrurilor.

«Subscrişii nu au decât o singură ţintire: a-şi împlinì chemarea cu nepărtinire şi lealitate. De aceea nu văd înaintea lor decât datoria care-i chiamă la împlinirea acestui mandat.

«Ei vor merge pe calea acestei datorii. Ei nu-şi fac însă iluzii; ei ştiu că oamenii cari se devotează principiilor sunt totdeauna rău judecaţi de partizi, ce se formează în jurul unui nume. Fie însă oricare judecata formată de aceste partizi, subscrişii aşteaptă sentinţa lor dela Dumnezeu şi dela Patria lor. Ei au zis în proclamaţia ce au adresat-o ţării, că chemarea Căimăcămiei este de devotament şi de o întreagă abnegare. Subscrişii vor dovedì acestea prin fapte.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei (s.) D. Sturdza.»

Două incidente privitoare la relaţiunile exterioare s'au ivit în aceste momente grave: încetarea funcţiunii de Capukehaia al Moldovei a Hatmanului Ioan Fotiadi şi executarea Egumenilor Greci pentru plata unei sume de 12.500 galbeni.

In 5 (17) Noemvrie Secretarul de Stat al Moldovei trimite d-lui Ioan Fotiadi următoarea depeşă telegrafică la Constantinopole:

«Serviciul Guvernului, No. 5.178.

«D-sale Hatmanului Ioan Fotiadi la Constantinopole.

«La 19 Octomvrie promulgându-se Convenţia din 19 August şi Căimă-

cămia fiind instalată, vi se face cunoscut că, pe temeiul art. 9 din Convenție, funcțiile d-voastre de Capukehaia la Constantinopole au încetat din ziua de 19 Octomvrie. Onorariul D-voastră fiind dar numai până în arătata zi, sunteți poftiți ca să țineți în păstrare până la altă înștiințare, sub inventarul cuvenit, toate hârtiile atingătoare de însărcinarea ce ați avut.

«Secretarul Statului (s.) V. Alecsandri.»

In 7 (19) Noemvrie Consiliul Administrativ adresează Căimăcămiei, sub No. 5.168, următorul Raport privitor la suma de 12.500 galbeni, ce este a se execută dela Egumenii Greci.

Inaltei Căimăcămii,

«Prin Reglementul Organic, capul al 3-lea, anexa litera G, se hotărăște de a se luà o parte din veniturile mânăstirești în sumă de 450 mii lei sau 12.500 galbeni. Pe acest temeiu fostul Domn Mihaiu Sturdza, la anul 1848, asupra anaforalei Sfatului Administrativ Extraordinar sub No. 1.571, din 25 Iulie acel an, urmat după ofisul cu No. 16, a însemnat următoarea rezoluție: «In privirea neîncăpuirii de față a Visteriei, și în privire că proestoșii mâ-«năstirilor nu au fost următori împărtășirilor ce li s'au făcut întru aceasta, «se încuviințează a se face grabnică aducere întru împlinire, pe temeiul «împărtășirii Impărătescului Consulat al Rusiei din 17 Fevruarie sub No. 9». După această hotărîre, s'a tras subvenția dela mânăstirile închinate locurilor de jos, regulat, până în anul 1855, când, după lucrările Guvernului, urmà a se trage o mai mare parte din veniturile mânăstirești, ca unele ce se folosesc de un venit colosal, — lucruri cari au fost întinse până și la Inalta Poartă, de unde apoi a venit o scrisoare din partea Ministrului pricinilor străine din Constantinopole către fostul Domn Ghica, cu data din 12 Maiu 1856, mijlocitoare de a lăsà în statu-quo această chestie. Asupra acestei scrisori, fostul Domn Ghica a însemnat următoarea rezoluție: «D-lui vornic De-«partamentului lucrărilor publice va mănținea statu-quo, neîmplinind mai «mult dela mânăstirile închinate decât acei 12.500 galbeni pe an, ce sunt «hotărîți a se da, și fiindcă, după cum ne-am încredințat, posesorii amână «plățile, apoi Departamentul, pe lângă secfestrul pus, va execută și dea-«dreptul pe egumeni».

«In temeiul acestor deslegări, în temeiul hotărîrilor Sfatului Administrativ, din anul 1857, împărtășite prin adresele Secretariatului de Stat sub No. 1.466 și 4.712, și a rezoluției fostului Caimacam Prinț Vogoridi, însemnată asupra anaforalei Departamentului Lucrărilor publice cu No. 3.745, în cuprindere: «Departamentul din Lăuntru va rândui un ofițer de jandarmi, care dimpreună «cu un revizor al Departamentului Lucrărilor publice va execută împlinirea

«banilor»; acel Departament necontenit a stăruit pentru incassarea subvenţiei, care acum se sue aproape la 28.000 galbeni, şi nici un rezultat n'a căpătat, necunoscând motivul după care au rămas amânate lucrările înaintate pentru împlinirea banilor, din care împrejurare astăzi se vede învăluit şi în neputinţă de a-şi înaintà lucrările sale.

«Aceasta dar supuindu-se cunoştinţei Sfatului Administrativ Extraordinar, prin referatul sub No. 5.015, zisul Departament al Lucrărilor publice a mijlocit de a se luà în consideraţie nevoile sale şi a se hotărî cele de cuviinţă, pentru încăssuirea subvenţiei şi a dobânzii pe vremea cât nu s'a plătit, aşà precum şi acel Departament a plătit dobânzi.

«Prin urmare Sfatul, luând în trataţie descrisele împrejurări, este de socotinţă a se executà împlinirea subvenţiei cuvenite dela mânăstirile închinate locurilor de jos, pentru care cu onoare referează onorabilei Căimăcămii, spre definitivă hotărîre.»

Rezoluţia Căimăcămiei dă următoarea hotărîre:

«Se încuviinţează împlinirea sumelor rămăşelnice din subventia mânăştirilor greceşti, luându-se măsuri serioase atât către Egumenii, cât şi posesorii mânăstirilor. Iar aceasta se va publicà.»

In 10 (22) Noemvrie Afif-Bey înaintează Căimăcămiei textul unei depeşe telegrafice primite dela Inalta Poartă:

«*Domnilor*,

«Am onoare a aduce la cunoştinţa D-voastre că am primit dela E. Sa Ministrul Afacerilor străine următoarea depeşă telegrafică:

«***Spuneţi Caimacamiei să nu facă nimic relativ la mânăstirile greceşti până la epoca când această afacere va fi definitiv regulată, conform Fermanului Imperial.***

«(S.) Afif.»

Amândouă aceste incidente au cauzat la Constantinopole o mare agitaţie şi au complicat situaţiunea Guvernului Otoman, căci acesta nu se aşteptà ca majoritatea Caimăcămiei să susţie cu energie că, din ziua promulgării Convenţiei din 7/19 August 1858, Principatele-Unite Moldova şi Valahia au intrat în drepturile lor de Autonomie, garantată de astă dată în mod formal prin un Tractat European.

Erà vederat că Guvernul Otoman simţià că nu mai aveà dinaintea sa pe foştii Caimacami, cari erau consideraţi de Inalta Poartă şi se considerau ei înşişi ca funcţionari ai Sultanului, ci un guvern naţional, care se sprijinià pe ţară, dar sperà încă să poată sur-

prinde și intimidà pe Vornicii Vasile Sturdza și Anastasie Panu, dacă se va sprijinì pe minoritatea, care se supuneà la poruncile ce sosiau dela Constantinopole. Nici Logofătul Ștefan Catargiu, nici Guvernul Otoman nu pricepeau că situațiunea anterioară nu se mai puteà susțineà în Principate cu ordine dela Inalta Poartă Otomană.

Autoritatea Guvernului Otoman și a Logofătului Ștefan Catargiu a fost adânc și definitiv sdruncinată, din momentul în care Afif-Bey și Ștefan Catargiu au primit a venì împreună în camera Căimăcămiei pentru a discutà situațiunea lor cu majoritatea; căci Afif-Bey venià cu «Ordinele dela Constantinopole», iar Ștefan Catargiu declarà «că nu se încape deliberație, când urmează poruncă».

Aceasta se constată prin Procesul verbal XV, cu două anexe alăturate, din 9 (21) Noemvrie:

«Domnia lui adjutantul Mavrodin, înfățișându-se către subscrișii, le-a arătat că Excelența Sa Afif-Bey are să vie la 12 ore în camera Căimăcămiei, să comunice la tustrei membrii ei o depeșă, ce ar fi primit dela Guvernul M. S. I. Sultanului.

«Subscrișii fiind dar întruniți în camera Căimăcămiei, și după ce au primit pe d-nii funcționari ai diferitelor tribunale, *au văzut viind și pe d. logofăt Ștefan Catargiu, când a sosit și E. Sa Afif-Bey, întovărășit de d. Adossides, secretarul său.* Domnul Adossides atunci, în numele Excelenței Sale Afif, a dat cetire unei depeși, adresate în persoana Excelenței Sale.

«Subscrișii, vorn. Vasile Sturdza și vorn. Anastasie Panu, au rugat pe E. Sa să se facă în scris Căimăcămiei de acele cetite, după care d. Adossides a scris hârtia, de pe care se trimete copie Consiliului.

«Subscrișii vorn. Vasile Sturdza și vorn. Anastasie Panu au răspuns cum că trebue să delibereze asupra celor scrise; *d. logofăt Ștefan Catargiu a declarat însă că nu se încape deliberație, când urmează poroncă.* Subscrișii însă, după datoria lor de guvernământ național, au socotit că s'ar arătà nevrednici de dignitatea neatârnării ce se dă Căimăcămiei prin Convenție și prin înaltul Ferman de instalare, dacă n'ar cumpănì în libertate de conștiință fiecare act ce are a desăvârșì.

«De aceea au stăruit a arătà E. S. Afif, că ei nu pot da nici un răspuns, mai înainte de a li se lăsà timpul spre a deliberà.

«Excelența Sa, recunoscând că propunerea subscrișilor este întemeiată, s'a sculat să se ducă, invitând și pe însuș d. logofăt Ștefan Catargiu, ca să stea să delibereze dimpreună cu subscrișii.

«Indată însă ce a ieșit E. S. Afif, dimpreună cu secretarul său, s'a sculat

şi d. logofăt Catargiu şi repetând că nu încape deliberaţie, a părăsit camera Căimăcămiei.

«Subscrişii, rămâind singuri, au cetit cu toată luarea aminte hârtia lăsată de Ex. Sa Afif, şi răspunsul care i s'a făcut se alăturează Consiliului şi i se face invitare a publică în limba română şi acea franceză atât hârtia lăsată de Excelenţa Sa Afif, precum şi răspunsul Căimăcămiei.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.»
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Anexa 1. — Comunicarea făcută Căimăcămiei Moldovei de către Afif-Bey:

«Din ordinul Guvernământului M. S. I. Sultanului, Augustul Suzeran al Principatelor Moldovei şi al Valahiei, am onoare a comunică onorabilei Căimăcămii a Moldovei, că Inalta Poartă, încunoştinţându-se că Căimăcămia a făcut acte în contravenţie cu Fermanul Imperial şi Regulamentul Organic, lucru contrariu dispoziţiilor citatelor statute, cari trebue aplicate în timpul provizoriului, dezaprobează aceste acte, după cum şi schimbarea funcţionarilor şi a amploiaţilor dela olaltă. Ea vroeşte ca să fie o înţelegere unanimă între membrii săi la fiecare decizie importantă. Nici un spirit de partidă nu trebue să conducă faptele lor, şi Căimăcămia va fi răspunzătoare de tot ce ar puteà aduce agitaţie în ţară. Inalta Poartă înştiinţează mai departe, că aplicarea Convenţiei, afară de aceea ce se ţine strict de dispunerile legii electorale, este rezervată viitorului Domn.

«(Subscris:) Afif.»

Anexa 2. — Răspunsul Căimăcămiei Moldovei la comunicarea lui Afif-Bey:

«*Excelenţă,*

«Căimăcămia Principatului Moldovei, deliberând asupra cuprinderii notei ce i s'a împărtăşit astăzi de Ex. Voastră, are onoare a vă încunoştinţà că, în ochii majorităţii membrilor acestei Comisii, acea hârtie nu poate aveà altă valoare decât a unei opinii rostite de Ex. Voastră asupra măsurilor luate de Căimăcămie în deplinătatea driturilor ei şi sub răspunderea sa. Căci ce alt caracter ár puteà Căimăcămia atribuì acestei note, când ea nu cunoaşte până acum cu ce titlu i-aţi prezentat această hârtie, când Ex. Voastră nu aţi avut nici o misie oficială decât a cetì Hatişeriful şi Impărătescul Ferman de instalare. Şi în adevăr, aceasta rezultă atât din cartea vizirială cu data din 9 (21) Octomvrie 1858, prin care Inălţimea Sa Aali-Paşa anunţă Căimăcămiei venirea şi misia Ex. Voastre, cât şi din declaraţia mai

din urmă, prin care Secretarul Vostru ne-a înştiinţat că misia Ex. Voastre nu ar fi alta decât acea însemnată în sus citata carte vizirială. Ne folosim de această ocazie, pentru a exprimà Ex. Voastre sentimentele de înaltă consideraţie, cu care avem onoare a fi ai Ex. Voastre prea supuşi servi.

«(S.) V. Sturdza, A. Panu.»

Logofătul Ştefan Catargiu a pus în executare declaraţiunea sa, «că nu încape deliberare, când urmează poroncă», prin atitudinea sa violentă faţă de d-l Teriakiu, precum se constată de acesta prin Raportul adresat Căimăcămiei în 9/21 Noemvrie:

«Onorabilei Căimăcămii a Principatului Moldovei.

«Directorul Departamentului din Lăuntru.

«Astăzi, la 3 ore după amiază, când subscrisul se află exersând funcţiile sale în camera Departamentului, a intrat domnul Ministru; m'am sculat îndată, i-am cedat cu tot respectul biuroul. D-lui, adunând pe toţi amploiaţii Departamentului, în faţa unui public numeros, a declarat că, după o depeşă vizirială, toate lucrările Căimăcămiei sunt anulate şi că, prin urmare, eu nu mai sunt director Departamentului. Am răspuns că nu am nici o comunicaţie oficială, că acestea sunt acte privitoare pe Căimăcămie, iar nu pe Departament; că numirea mea este în puterea decretului Căimăcămiei, şi că numai dela Căimăcămie pot primì destituţia mea: «Eu sunt Caimacam», a răspuns domnul Ministru cu energie, «şi-ţi poroncesc să ieşi». Asemenea a poroncit şefilor de secţii a nu-mi da ascultare, a nu-mi prezentà nici o hârtie. Vroind a mă retrage din cabinetul d-lui Ministru în cancelaria Departamentului, cu hârtiile ce aveam în mână, d-l Ministru, smulgându-mi hârtiile, a strigat că n'am voie să ieau nici o hârtie şi a poruncit să-mi oprească intrarea în orice odaie a Departamentului şi să mă dea afară din Departament. Jandarmii, alergând în cameră, s'au oprit înaintea acestui ordin arbitrar; atunci d-l Ministru însuş, lăsând biuroul, m'a apucat de mână, repetând jandarmilor ordinul de a mă da afară.

«Subscrisul, ca să nu dea loc unui scandal regretabil, şi pătruns de datoria sa de a se ţineà în cea mai strictă legalitate, s'a retras. Acestea cu respect le supun onoratei Căimăcămii, spre a regulà cele de cuviinţă».

Această situaţiune s'a accentuat încă mai tare prin o a doua convorbire în camera Căimăcămiei între aceleaşi persoane, constatată prin Procesul verbal XVI din 14/26 Noemvrie.

«La 12 ore amiazi, d-lui aghiotantul colonelul Mavrodin s'a înfăţişat în camera Căimăcămiei, şi a anunţat subscrişilor că Exc. Sa Afif-Bey are a venì la 2 şi jumătate ore. La timpul însemnat, Exc. Sa a sosit, şi găsind numai

pe subscrişii în camera Căimăcămiei, a întrebat dacă logofătul Ştefan Catargiu nu a venit. D-nii vornici Vasile Sturdza şi Anastasie Panu au răspuns că d-l logofăt nu a venit; iar Ex. Sa Afif, prin secretarul său, zicând că ora este înaintată, s'a adresat către subscrişii şi le-a cetit două depeşi către Ex. Sa, din partea Ministerului trebilor din afară din Constantinopole. Subscrişii au întrebat atunci, dacă li se dă copie de pe depeşile cetite. Ex. Sa a zis că nu este autorizat într'aceasta, cu atât mai puţin cu cât Căimăcămia ar fi dat formă de notă comunicaţiei ce i s'a făcut. S'a răspuns Ex. Sale, că subscrişii, având de apărat dreptăţile ţării în toate împrejurările şi cunoscându-se supuşi unei mari răspunderi, trebue să aducă la cunoştinţa publică toate lucrările lor în asemenea privire şi că de aceea au dat în cunoştinţa publică şi comunicarea ce li s'a făcut de Ex. Sa de pe cea dintâi depeşă, precum şi răspunsul ce s'a făcut Ex. Sale.

«Nu mult după retragerea Ex. Sale Afif, d-l logofăt Ştefan Catargiu a venit în camera Căimăcămiei, întrebând despre comunicarea ce s'ar fi făcut de Ex. Sa Afif.

«Subscrişii au arătat că depeşile li s'au cetit fără a li se lăsà copie, că sensul lor, pe cât îşi aduc aminte, este «că majoritatea Căimăcămiei este «hotărîtoare pentru trebile curente, iar pentru explicări de Convenţie urmează «a se referà; că schimbările făcute în amploiaţi se consideră de Inalta Poartă ca ilegale şi că ea dezaprobează adoptarea unei nouă formule».

«După aceasta Logofătul Catargiu s'a retras.

«Luând deci în privire faptele mai sus arătate, cum şi cele expuse în Procesul verbal XV din 9 Noemvrie, subscrişii au hotărît a trimite pe Ministrul Secretar de Stat la Ex. Sa Afif-Bey, şi a-i declarà următoarele: «Că Guvernul nu cunoaşte sub care titlu Ex. Sa i-a comunicat pentru a «doua oară depeşi dela Constantinopole, cari-i sunt cu totul personale; că «Guvernul,—neprimind vreo carte vizirială, care îl creditează pe lângă dânsul «cu un titlu de agent oficial, afară de misia ce are în privire către cetirea «Fermanului Imperial de instalare, misie care a încetat cu 19 Octomvrie, el «nu crede că poate intrà în vreo relaţie diplomatică oficială cu Ex. Sa; — «că, pe de altă parte, Guvernul a văzut cu mâhnire adunându-se pe lângă «Ex. Sa, dela sosirea sa în Iaşi, oarecare partidă care caută a răspândi în «toate chipurile ştiri îngrijitoare în public şi a întreţineà o oarecare agitaţie;— «că astfel această partidă s'a dus cu grămada la palat, când Ex. Sa a făcut «cunoscut Guvernului întâia depeşă, şi că de atunci inimicii odihnei legale «răspândesc ştirea că va sosì în curând un Ferman de destituire şi vorbesc «chiar de eventualitatea unei interveniri armate din partea Turciei;—că ce «este mai mâhnitor în toată această împrejurare, este că toate aceste ştiri «se atribue Ex. Sale, şi Guvernul are cele mai mari greutăţi a le arătà fal-

«sitatea lor, căci sosirea succesivă a depeşilor din Constantinopole dă loc, din «nenorocire, la tot felul de interpretări răuvoitoare; — că prin urmare Gu«vernul, care este răspunzător pentru ordinea publică, crede că e de nevoie «a încunoştinţă despre aceasta pe Ex. Sa, rugându-l să iea măsurile ce va «socoti de cuviinţă, pentru a face să înceteze această stare a lucrurilor, care «aduce spiritele într'o agitaţie necompatibilă cu liniştea cerută, pentru să«vârşirea actului solemn al operaţiilor electorale; — şi că Guvernul aduce «acestea la cunoştinţa Ex. Sale în privirea către respectul ce se cuvine «sfintei legi a ospitalităţii».

«Subscrişii încheie totdeodată publicarea acestui Proces verbal în «Monitorul Oficial».

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Autoritatea Porţii slăbise întru atâta, încât Fuad s'a văzut silit a inventă pentru Afif-Bey o comunicare directă şi specială către Căimăcămie, cerând un răspuns categoric de «aşà sau nu»; Logofătul Ştefan Catargiu a însoţit şi de astă dată pe Afif-Bey şi pe secretarul acestuia Adossides, intrând şi ieşind din camera Căimăcămiei odată cu dânşii. Aceasta s'a constatat prin *Procesul verbal XVII* din 18 (30) Noemvrie.

«Astăzi întrunindu-se subscrişii la timpul obicinuit în camera Căimăcămiei, au primit următoarea depeşă telegrafică dela Constantinopole, din 17 (29) Noemvrie:

«Marele Vizir, Căimăcămiei Moldovei la Iaşi.

«Constantinopole, 29 Noemvrie.

«Afif-Bey este însărcinat din partea Inaltei Porţi a vă face comunicaţii în «numele şi din partea Guvernământului Imperial. Sunteţi invitaţi a vă con«formà lor.

«Pentru Marele Vizir, Ministru trebilor străine.

«(s.) Fuad.»

«După ce d-lui colonelul-adjutant Mavrodin a anunţat subscrişilor venirea E. S. Afif-Bey pe la ora 1, a intrat la 12 jum. d-lui logofăt Ştefan Catargiu în camera Căimăcămiei. La invitarea ce i-au făcut subscrişii a luà parte la trebile curente cari se tratau, d-lui logofătul a răspuns, că acum nu poate încă luà parte la lucrări. După acest răspuns subscrişii au urmat înaintarea lucrărilor cu d-l Ministru de Finanţe, fiind ziua însemnată pentru Departamentul său, iar în tot timpul până la sosirea E. S. Afif-Bey, d-lui logofătul a stat deoparte.

«La ora fixată, E. S. Afif-Bey, însoţit de secretarul său d-l Adossides, a venit, faţă fiind în cameră d-nii miniştri, Secretarul de Stat, de Finanţe, locţiitorul de Hatman şi Secretarul Căimăcămiei.

«D-l Adossides a întrebat îndată, dacă Căimăcămia a primit vreo depeşă dela Constantinopole; subscrişii au dat cetire sus citatei depeşi a Ministerului trebilor din afară. Atunci E. S. a declarat că are a face comunicaţii Căimăcămiei.

«D-l Adossides a dat iarăş cetire acelor două din urmă depeşi citate în Procesul verbal No. XVI; apoi a cetit o depeşă prin care se ziceà că Inalta Poartă nu recunoşteà destituirea d-lui Fotiadi din postul său de Kapukihaia, căci numirea acestuia este numai un atribut al viitorului prinţ; în urmă a declarat verbal că E. S. este insărcinat a cere reînturnarea la postul său a fostului director al Departamentului din Lăuntru, care s'a destituit fără consimţimântul d-lui Catargiu; şi, în sfârşit, a arătat că, afară de acestea, E. S. cere destituirea imediată a directorului de telegraf, care a refuzat a primì depeşi cifrate.

«Subscrişii au cerut, după ce li s'au făcut aceste comunicări, ca E. S. să formuleze toate cererile sale în scris.

«*E. S., prin d-l Adossides, a declarat că datoria impusă de către guvernul său îl face a da aceste comunicări şi a cere răspuns «aşà sau nu» (oui ou non);* că acum depeşa Marelui Vizir dovedind caracterul oficial al Excelenţei Sale, se poate da răspuns şi la întâia depeşă, dată în scris de E. S.

«D-lui logofătul *Ştefan Catargiu a arătat că opinia d-sale este a se conformà* la această depeşă, fiindcă se acordează cu aceea ce a cerut.

«Subscrişii însă au răspuns E. S. Afif-Bey: — că guvernul de astăzi este un guvern naţional, care, având o mare răspundere în faţa ţării, este dator a-i da seamă de toate lucrările sale; — că de aceea E. S. Afif-Bey este rugat a da în scris ori-ce comunicaţie ar fi însărcinat să facă; că, după depeşa primită dela Constantinopole, subscrişii nu pot recunoaşte Excelenţei Sale alt caracter decât acela de a da guvernului comunicaţiile ce ar fi primit dela Constantinopole şi că, îndată ce asemenea comunicaţii sunt făcute, caracterul său se cunoaşte contenit, fiindcă Căimăcămia n'a primit dela E. S. Afif-Bey creditivele prin cari E. S. ar fi acreditat ca agent lângă guvernul Moldovei; — că asupra comunicărilor de mai înainte s'a făcut E. Sale răspunsul cuvenit; — că acum se văd acuzaţii grave şi adevăruri intervertite; de aceea subscrişii au nevoie de a primì în scris asemenea comunicaţie, pentru a discutà asupra competinţei şi a cuprinderii lor; — că, în faţa datoriei ce zice E. S. Afif-Bey că are de împlinit ca funcţionar al Majestăţii Sale Imperiale, subscrişii au şi ei o datorie, care este naţională, şi că E. S. să fie încredinţat că subscrişii o vor împlinì-o până la capăt; — şi, în sfârşit,

că chipul cu care E. S. a înfățișat subscrișilor cererile sale, supt cuvânt că să i se răspundă «așà sau nu», este un chip care ar semănà cu o violență și dar subscrișii întreabă să răspundă și E. S. «așà sau nu», dacă voește a întrebuințà violența în cererile sale.

«E. S. Afif-Bey declară că a executat numai ordinele guvernului său și așteaptă răspuns.

«Dimpreună cu E. S Afif-Bey, s'a retras și d-lui logofătul Catargiu; iar subscrișii au hotărît a însărcinà pe d-lui Ministrul Secretar de Stat să meargă la E. S. și să-i declare verbal: — «Că guvernul, cu toată bunavoință de a «pune un cupăt neînțelegerii ce există între d-lui logofătul Catargiu și ma«joritatea Căimăcămiei, el nu poate face nimic, decât numai pe arătări în«scrise, căci, răspunzător de actele sale, guvernul nu poate luà vreo decizie «asupra unor simple comunicații verbale; că numai avându-le în mâni, le «vor puteà examinà, cumpănind drepturile și îndatoririle țării; că, prin ur«mare, guvernul îl însărcinează a cere dacă E. S. va voi să dea o comuni«care în scris, pentru a ști cum să facă mai potrivit cu răspunderea ce are «înaintea țării, căci, în cazul contrar, guvernul nu poate decât să rămâie «în cea mai mare rezervă, înaintând lucrările sale pe calea legală, în pu«terea Fermanului de instalare». Drept care s'a încheiat acest proces-verbal, care se va inserà în «Monitorul Oficial».

«(Subscriși:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Partidul național a crezut că, în asemenea grele împrejurări, e datoria lui a adresà țării în 26 Noemvrie (8 Decemvrie) următoarea Profesie de Credință:

«Circulara din 24 August trecut a comunicat amicilor noștri politici rezultatul lucrărilor Conferinței de Paris, în privirea reorganizării Principatelor-Unite. Tot atuncea am făcut și profesia noastră de credință în privirea liniei de purtare, ce alegătorii de opinia noastră trebue să păzească în fața apropiatelor alegeri. Această linie de purtare se explică prin următorul princip: — Respectarea și desvoltarea Constituției prin neatârnarea Adunării obștești.

«Publicarea Convenției din 7 (19) August trecut, formarea listelor electorale, astăzi date la iveală, și mai ales neconstituționalele tendinți cari se încearcă de a întoarce țara dela adevăratele ei interese și de a-i absoarbe toată activitatea în singura cestie a numelui Domnului, toate acestea nu fac decât a ne întărì în vechea noastră convicție că: totul, totul atârnă dela compunerea viitoarei Adunări legislative și că, prin urmare, toate stăruințele, toată energia, tot patriotismul nostru trebue să se concentreze în singurul și mântuitorul scop, de a izbutì a aveà o Adunare obștească capabilă nu numai de

a alege un bun Domn, dar şi de a controlà lucrările acestuia, dar şi de a fi, mai pre sus de toate, credincioasa şi necoruptibila păzitoare şi apărătoare a Constituţiei ţării.

«Oricari ar fi privirile individuale asupra Convenţiei din 7 (19) August, este însă netăgăduit că ea ne consfinţeşte marele şi mântuitorul drit:—Autonomia Principatelor-Unite, întemeiată pe vechile lor capitualaţii încheiate cu Poarta, Autonomie care pune pe Români în poziţie ca, în viitor, singuri ei, în deplina lor neatârnare şi fără intervenţie străină, să introducă în instituţiile ţării toate îmbunătăţirile ce, după vreme, se vor cere de cultura noastră morală şi de trebuinţele noastre materiale. In această privire, Constituţia dată nouă de Europa trebue să ne fie scumpă la toţi; deşì făcută de străini, spre a ne servì de expresia fraţilor noştri de peste Milcov, noi trebue să o primim, să ne-o însuşim, să o iubim şi să o apărăm ca însăş lucrarea mânilor noastre.

«In circulara mai sus citată, subscrişii au arătat temeiurile pentru cari marele interes al naţiei cere ca să nu ne rostim în favoarea cutăruia sau cutăruia candidat la domnie, lăsând alegerea Domnului în apreciaţia corpului chemat de Constituţie de a o face, şi mărginindu-ne, noi alegătorii, în singura împlinire a marei misii ce ne este încredinţată şi de Constituţie şi de binele comun, misia de a alege buni şi vrednici deputaţi! Noi stăruim în această convicţie mai mult decât ori şi când, noi suntem hotărîtor în contra mandatelor imperative, pentrucă noi voim să legăm pe domn către ţară, iar nu ca ţara să, se lege către domn; pentrucă, cu Constituţia în mână, noi nu dorim ca Domnul, puindu-se mai presus de Adunarea obştească, ca alesul naţiei, ca impus de naţie Adunării, să-i tăgăduească driturile, să-i paralizeze puterea şi, la toată întâmplarea, să puie glasul său mai presus de rostirea legilor; căci o asemena teorie conduce la sfărâmarea Constituţiei, conduce la despotism.

Subscrişii dar, partizani a unei bune şi neatârnate Adunări, declară, în faţa naţiei, că ei nu au, nici în iveală, nici în ascuns, vreun candidat de domnie; că ei nu au, nici vor cunoaşte de Domn ţării decât pe acela, care le va ieşì legiuit din urna Adunării obşteşti. Prin urmare, toată activitatea noastră trebue să se concentreze în formarea acestei Adunări din elementele cele mai închizăşluitoare, din oamenii cei mai oneşti, cei mai capabili, cei mai plecaţi cu inima către binele ţării, cei mai recomandabili în ochii compatrioţilor lor; siguri fiind noi, că numai o asemenea Adunare, o mai repetăm odată, poate să ne aleagă Domnul cel mai bun, să ne facă legile cele mai bune şi mai potrivite cu trebuinţele ţării, şi aşà să puie un capăt desbinărilor şi urelor din lăuntru şi să restatornicească între Români împăcarea şi fericirea publică. Crezând că există un steag care să se poată ridicà mai presus de toate steagurile ivite până acum, şi pe care nu vedem înscrise

decât nume de candidaţi la domnie, că acesta este steagul naţional al respectării şi al desvoltării Constituţiei prin neatârnarea Adunării legislative, subscrişii înalţă acest steag şi se strâng împrejurul său.

«Partizani ai propăşirii, însă acea propăşire operată pe calea legală şi corespunzătoare la trebuinţele noastre, dând timpului de faţă aceea ce se reclamă de timpul de faţă, şi lăsând şi viitorului aceea ce se cuvine viitorului, adversari declaraţi a tuturor utopiilor, vie aceste dela bizuirile despotismului, sau dela principiile subversive ale resturnătorilor, subscrişii nu sunt nici reacţionari nici socialişti. Noi suntem interesaţi la prosperitatea ţării, ca una ce este obşteasca noastră mumă; noi ţinem la păstrarea şi întărirea temeliilor a orişice societăţi: familia şi proprietatea. Insă apărarea acestora o aşteptăm dela legi, iar nu dela un om! Aşà dar, noi n'avem altă tendinţă, alt ţel decât de a face ca noua Constituţie să prinză rădăcini în Principate şi să ajungă a fi un adevăr; că aşà viitoarea organizaţie să dea trebuinţelor publice tot ce este «legiuit» de a li se da.

«Numai stricta păzire a Constituţiei fiind chipul priincios şi legal pentru realizarea dorinţelor noastre, «constituţionali şi independenţi în toată puterea cuvântului», subscrişii se înfăţişează înaintea concetăţenilor lor cu această profesie de credinţă, expresie leală şi sinceră a convicţiilor lor.

«Ca o garanţie a neatârnării Adunării legislative şi a liberului şi întregului control, ce, după Constituţie, ea este menită de a exersà asupra lucrărilor puterii executive, subscrişii iau îndatorirea că vor stărui cu tot dinadinsul pentru votarea unei legi a necompatibilităţilor, ca aşà viitoarea Adunare să nu cază în servilismul Adunărilor trecute, compuse fiind aceste numai de funcţionari publici.

«Sub steagul *Autonomiei Principatelor-Unite şi a Constituţiei*, neatârnaţi de orice legătură către persoane, subscrişii dar, cetăţeni alegători, împărtăşim amicilor noştri politici această a noastră profesie de credinţă; şi în oara a 11, în ajunul unor alegeri dela cari atârnă în mare parte viitorul naţiei noastre, le facem, — facem ţării — un apel solemnel, cu acel strigăt ce trebue să răsune în inima fiecărui Român, cu strigătul: «Să trăească Naţia, să trăească Constituţia!».

«Costache Ghica, Lascar Roset, Lascar Catargiu, Alexandru Cantacuzin, Nicolae Docan, Costache Rolla, Petre Carp, Mihail Kogălniceanu, Evghenie Alcaz, George Apostoleanu, Iancu Silion, Grigorie Cozadini, Alecu Jora, Iancu Sturdza, Ioan Dimitriu, Nicolae Donici, George Cuciureanu, Dumitru Roset, Petru Mavrogheni, Manoil Hrisoverghi, Nicolae N. Cantacuzin, Dumitru Cracti, Teodor Veisa, Leon Ghica, Nicolae Alcaz, Dumitru Cozadini, Alecu Gr. Ghica, Costache Vârnav, Stefan Silion, Petru Manu, Iancu Donici, Iancu Corjăscu.

In 27 Noemvrie (9 Decemvrie), chiar a doua zi după Profesia de Credinţă a Partidului Naţional, cinci foşti funcţionari ai Principelui Vogoridi au cerut Caimăcămiei reintegrarea lor în funcţiunile de mai înainte.

Petiţiunea d-lui Panaite Balş, fost Ministru de Finanţe :

«In urmarea cei de pe urmă depeşi adresată de Inalta Poartă comisarului ei, după o împreună înţelegere cu Reprezentanţii Puterilor garante, iscălitul Ministru al Finanţului, găsindu-se în dreptate a cere reintegrarea sa în funcţia arătată ce s'a găsit ocupând la instalarea Căimăcămiei de faţă, primeşte îndrăzneală a rugà pe înalta Căimăcămie să binevoească a regulà, ca să i se încredinţeze Departamentul arătat, aşà precum nu urmează nici un caz de acele prescrise de Fermanul de instalare a Căimăcămiei, şi nici am fost numit în postul prezis după ziua de 19 Août».

Petiţiunea d-lui Iorgu Ghica, fost Şef al Miliţiei:

«In temeiul hotărîrii Curţii Suzerane, în conglăsuire cu Reprezentanţii înaltelor Puteri garante, iscălitul, găsindu-se în dreptate a cere reinstalarea sa în postul de Şef al oştirilor, pe care îl ocupà în timpul orânduirii Comisiei interimare reglementare, roagă pe onorata Căimăcămie ca cârmuirea zisului post să i se încredinţeze de îndată, aşà precum nu urmează vreun caz din acele prevăzute în Fermanul de instalare a onoratei Căimăcămii, nici a fost orânduit iscălitul în postul arătat după ziua de 19 August».

Petiţiunea logofătului Alecu Ghica, fost Ministru al Lucrărilor publice:

«Pe temeiul hotărîrii Curţii Suzerane, în conglăsuire cu Reprezentanţii înaltelor Puteri garante, iscălitul găsindu-se în dreptate a cere reinstalarea sa în postul de Ministru al Lucrărilor publice, pe care îl ocupà în timpul rânduirii Căimăcămiei reglementare, vine a rugà pe onorata Căimăcămie, ca cârmuirea zisului Departament să i se încredinţeze iarăş, aşà precum nu urmează nici un caz din acele prevăzute în Fermanul de instalare a Căimăcămiei, nici a fost numit iscălitul în postul arătat după ziua de 19 August.

Petiţiunea d-lui G. Caliman, fost prefect al judeţului Iaşi:

«Pe temeiul celei din urmă depeşi adresate de către Inalta Poartă Comisarului ei, după împreună înţelegere cu Reprezentanţii Marilor Puteri garante, cetită şi comunicată onoratei Comisii, subscrisul, administrator al ţinutului Iaşi, aflându-se îndrituit conform şi Fermanului de instalare a Comisiei interimare, cere reintegrare în funcţia arătată, care s'a găsit ocupând-o la con-

stituirea acelei onorabile Comisii, aşà precum nu urmează nici un caz de acelea prescrise de Ferman, precum şi aceea că eu sunt numit administrator mai mult de doi ani şi jumătate».

Petiţiunea d-lui D. Manoliu, fost Preşedinte de secţie la Tribunalul de Iaşi :

«La instalarea Căimăcămiei după Fermanul imperial, mă găsiam ocupând postul de Prezident al judecătoriei de Iaşi secţia I-a şi nu ştiu după care împrejurare în urmă m'am văzut depărtat din arătata funcţie; aşà dar, de vreme ce asupra mea nu urmează nici un caz din acele prescrise prin pomenitul Ferman de a fi depărtat, mai ales când purtările mele sunt dovedite de bune,—primesc îndrăzneală a rugà pe înalta Căimăcămie a-mi încredinţà arătatul post, întocmai precum mă găsiam ocupând la instalarea Căimăcămiei de faţă, şi potrivit cu cea mai de pe urmă depeşă adresată de Inalta Poartă Comisarului ei, după o împreună înţelegere cu Reprezentanţii Puterilor garante, şi cetită această depeşă de înalta Căimăcămie».

Legătura intimă a acestor petiţiuni cu modul de a vedeà al logofătului Ştefan Catargiu este expusă cu claritate şi judecată cu multă linişte de majoritatea Căimăcămiei prin Procesul verbal No. XX din 28 Noemvrie (10 Decemvrie).

«Astăzi întrunindu-se cu subscrişii şi d-l logofăt Ştefan Catargiu în camera Căimăcămiei, îndată s'au şi înfăţişat d-nii Visternicul Panaite Balş şi Maiorul Iorgu Rosnovanu şi au depus petiţii din partea d-sale şi a domnilor: — Logofătul Alecu Ghica, Hatmanul Iorgu Ghica, — Postelnicul Ghiţă Caliman, prin cari cer reinstalarea lor în funcţiile din cari au fost destituiţi.»

«Discutând cu d-lui logofătul depeşa comunicată de E. S. Afif-Bey, d-lui logofătul a declarat că trebue anulate toate câte s'au făcut, mărginindu-se Căimăcămia în art. 19 din Regulament.

«Subscrişii au arătat că ei socot că ceeace s'a făcut a fost făcut după legalitate şi că sensul depeşei nu este acel atribuit ei de d-lui logofătul.»

«D-lui logofătul atunci a părăsit camera Căimăcămiei, zicând că se duce rămâind în aşteptarea instrucţilor ce au a veni.

«Văzând dar că petiţiile de mai sus cuprind cererea din partea subscriitorilor lor de a fi reintegraţi în posturile lor, pe temeiul unui înţeles rătăcit, a unei răstălmăciri sumeţe şi necompetente din partea d-lor sale a depeşei din Constantinopole, Căimăcămia se mărgineşte acum deodată de a reprobà o asemenea urmare necumpătată, prin publicarea jurnalului de destituire a Ministerului trecut, precum şi a suplicilor pomenite, cari se află făcute pe formularul care se publică. Totdeodată în privirea urmării de faţă a d. Maio-

rului Roznovanu, Căimăcămia, ne mai având vreo încredere în d-lui ca adjutant domnesc, se va scădeà din numărul acelora, rămâind la arma la care a fost înscris la intrarea sa în serviciul militar.

«Drept care s'a încheiat acest proces verbal, care se va publicà.

«(Subscrişi) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei (s.) D. Sturdza.»

Pentru a arătà adevărata stare a situaţiunii, Secretarul de Stat Vasile Alecsandri a fost însărcinat de majoritatea Căimăcămiei a trimite Guvernului Otoman şi Reprezentanţilor Puterilor Garante un Memoriu asupra evenimentelor din Moldova dela instalarea Căimăcămiei şi până în 29 Noemvrie (11 Decemvrie).

«La 19 (31) Octomvrie Ex. Sa Afif-Bey, însărcinat de Inalta Poartă să cetească în Iaşi Hatişeriful, care promulgă Convenţia din 19 August, precum şi Fermanul de instalare a Căimăcămiei, îşi îndeplineşte misiunea la Palatul Administrativ, şi remite noilor Caimacami o scrisoare vizirială, prin care el este recomandat în mod particular acestor domni.

«Noul guvern venit la putere în virtutea Convenţiei şi investit prin Fermanul Imperial cu o mare răspundere, a trebuit să privească în jurul său pentru a recunoaşte terenul pe care erà chemat să lucreze şi elementele de cari puteà dispune pentru a-şi îndeplinì mandatul. O cercetare conştiincioasă a situaţiei i-a arătat că se află în faţa unor dificultăţi mari şi pericole serioase.

«Ministerul fostului Caimacam s'a declarat în public pentru partidul Principelui Vagoride în răspunsul ce l-a dat cuvântării fostului Şef de Stat; şi cea mai mare parte dintre funcţionarii superiori aparţineau, prin îndatoririle şi simpatiile lor, mai mult unui om decât ţării.

«Noul guvern înţelegând greutatea împrejurărilor, a căutat de atunci mijloacele legale pentru a îndreptà un rău, ce puteà compromite operaţiunile electorale, şi pentru a răspunde în mod leal înaltei misiuni ce i s'a dat. Aceste mijloace le-a găsit şi în Convenţie, care sancţionează Autonomia Principatelor, şi în însuş Fermanul, care autorizează pe Caimacami să facă, pe răspunderea lor, schimbările de funcţionari ce vor crede necesare.

«In baza acestor puteri şi în măsura competinţei sale, Guvernul a procedat la îndeplinirea mandatului său, aşà precum se expune în prezentul Memoriu.

«La 20 Octomvrie st. v. Căimăcămia stabileşte mersul lucrărilor sale şi între altele hotărăşte: 1. Că cei trei membri ai ei se vor întrunì în fiecare zi în localul palatului administrativ, cu începere dela ora 11 înainte de amiazi şi până la ora 3 după amiazi. Afară de aceasta în cazuri de urgenţă vor trebuì să se întrunească la orice oră a zilei sau a nopţii.

«2. Că pentru a înlesnì expediarea afacerilor și pentru a evità orice întârziere prejudiciabilă hotărîrilor și măsurilor necesitate de împrejurări, Căimăcămia adoptează sistemul majoritații ca bază legală pentru toate actele sale oficiale. (Proc. verb. I).

«La 21, 22 și 23 Octomvrie se hotărăște destituirea Ministerului lui Vogoride și se discută cestiunea portofoliurilor. D-l Ștefan Catargiu, ca șef al Departamentului de Interne, pretinde să-și păstreze portofoliul. Colegii săi ca o considerațiune față de el, cu toate că se tem de pericolele și complicațiunile ce pot izvorî din situațiunea complexă ce li se creează, admit aceasta și sfârșesc prin a se înțelege asupra compunerii noului minister. (Proc. verb. IV).

«La 29 Octomvrie, la cererea mai multor persoane, cari reclamă autorizația de a scoate ziare și la propunerea Ministrului Secretar de Stat, Consiliul administrativ prezintă un raport Căimăcămiei relativ la nevoia de a se pune în vigoare legea presei, care fusese suspendată în 1856 printr'o simplă scrisoare vizirială. D-nii Vasile Sturdza și Anastasie Panu aderează numai decât la propunerea Miniștrilor. D-l Catargiu refuză să-și pună semnătura sub rezoluțiunea redactată și confirmată de majoritate; dar cum el nu face nici o protestare contra aplicării legii, dă însuș o nouă consacrare principiului stabilit în procesul verbal din 20 Octomvrie.

«In 24 Octomvrie Căimăcămia considerând că listele electorale trebue să fie făcute și publicate în termin de cinci săptămâni din ziua cetirii Hatișerifului Imperial, însărcinează Consiliul Administrativ să redacteze Instrucțiunile relative la aplicarea legii electorale.

«In 31 Octomvrie aceste Instrucțiuni sunt aprobate și întărite în unanimitate de Caimacamie. Se dă numai decât ordin să se publice în «Monitorul Oficial» și se adresează prefecților de județe circulare semnate de asemenea de toți trei Caimacamii, recomandându-le aplicarea strictă și imparțială a Legii Flectorale, în conformitate cu instrucțiunile anexate. Chiar în această zi d-l Catargiu, convins de necesitatea de a încredință operațiunile electorale în mâni de funcționari nepărtinitori, propune din propria sa inițiativă schimbarea a patru prefecți — de Iași, Fălciu, Roman și Ismail —. Propunerea este primită fără greutate de colegii săi. (Proces verbal VI).

«Aceștia simțind nevoia de a nu păstrà în funcțiune decât pe acei prefecți cari oferă toate garanțiile, cer la rândul lor înlocuirea altor câtorvà prefecți, între cari cei de Bârlad și de Focșani, unul văr și celălalt nepot al Ministrului de Interne. Dar departe de a găsì la colegul lor adeziunea ce erau în drept să o ceară, găsesc din contra o rezistență tot atât de îndârjită, cât și de regretabilă, rezistență ce ei nu o pot atribuì decât motivelor de rudenie.

«La considerațiunile expuse de d-nii Sturdza și Panu în favoarea armo-

niei ce trebue să existe în guvern şi a sentimentului de strictă nepărtinire ce trebue să-l călăuzească în alegerea funcţionarilor, d-l Catargiu răspunde că el este Şeful absolut al Departamentului său, că nu permite nimănui să se amestece în afacerile ce le consideră numai de competenţa sa şi că refuză de a se supune de acum înainte principiului majorităţii, invocat în zadar în această împrejurare de colegii săi.

«După ce a făcut această declaraţiune, cu o vehemenţă regretabilă pentru un om de vârsta şi poziţiunea sa, d-l Catargiu părăseşte sala de şedinţe, nu se interesează de lucrările Căimăcămiei şi se retrage în casa sa. Aici el primeşte o deputaţiune de persoane, cari formează un partid excluziv al unui candidat şi care venià să-l felicite că a rezistat cu atâta energie dorinţelor majorităţii guvernului.

«La 1 Noemvrie d-nii Sturdza şi Panu aşteaptă în zadar pe d-l Catargiu până la ora 2 d. a. şi din această cauză sunt obligaţi să lase în suferinţă o mulţime de afaceri importante, cari reclamau o soluţiune imediată. Şeful Departamentului Internelor, în loc de a se duce la postul său de Caimacam, se mulţumeşte a asistà în acest timp la alegerea membrilor municipalităţii. La invitările repeţite ce i se fac de a venì să iea parte la afacerile guvernului, el refuză pretextând o ocupaţiune ce puteà să o încredinţeze fără nici un inconvenient directorului Ministerului său. (Proc. verb. VII).

«Intreagă dimineaţa fiind întrebuinţată în convorbiri fără rezultat, majoritatea Căimăcămiei, faţă de urgenţa lucrărilor, decide să se întrunească seara la Palat şi trimite în acest scop o invitare scrisă d-lui Catargiu. Şeful poliţiei, însărcinat cu această misiune, aduce un simplu răspuns verbal prin care Şeful Departamentului Internelor declară, că nu poate să urmeze nici seara, nici a doua zi invitaţiunii ce i s'a făcut.

«La această declaraţiune, care nu se sprijinià pe nici un motiv plauzibil, majoritatea Căimăcămiei, în baza principiului care dă actelor sale putere de lege, iea hotărîrea de a continuà lucrările guvernului. Ea se crede obligată la acest demers şi prin răspunderea ce apasă asupra ei şi prin apropierea termenului prescris pentru formarea listelor electorale.

«Prin urmare ea însărcinează Consiliul Administrativ să-i prezinte o listă de candidaţii destinaţi să înlocuească pe administratorii mai multor judeţe.

«Iar această măsură fiind în conformitate cu art. 403 al Regulamentului Organic, Consiliul deliberează, stabileşte alegerea persoanelor cari întruniau calităţile cerute pentru funcţiunea de prefect şi prezintă Căimăcămiei un raport semnat de toţi membrii săi, mai puţin unul, directorul Ministerului de Interne, care a refuzat să iea parte la deliberările Consiliului.

«Pentru acest motiv care constitue din partea unui funcţionar public o gravă atingere a legilor şi un dispreţ faţă de datoriile sale, guvernul destitue

pe d-l Pruncu şi-l înlocueşte prin d-l Teriachiu. Această destituire fusese de altfel mai dinainte considerată ca necesară de însuş d-l Catargiu; şi numirea d-lui Teriachiu a fost primită de el pentru cazul când d-l Lascar Catargiu, nepotul Ministrului, nu va sosì la timp din străinătate, ca să ocupe postul de director al Departamentului de Interne. (Proc. verb. VIII).

«La 2 Noemvrie d-l Teriachiu se duce la Ministru să primească ordinele şi-i prezintă ofisul guvernului prin care este chemat să înlocuească pe d-l Pruncu. La vederea acestui act oficial d-l Catargiu declară că nu-i recunoaşte nici o valoare şi opreşte pe noul director să se ducă la postul său. In acelaş timp el dă ordin unui adjutant, care erà din întâmplare acolo, să meargă la palat şi să închidă cu cheia cancelaria Departamentului de Interne, pentru ca d-l Terachiu să fie împiedicat de a intrà în cancelarie.

«Tânărul adjutant necunoscându-şi datoria, se grăbeşte să execute acest ordin verbal şi se expune astfel, prin cooperare la un fapt neregulat, să sufere un arest de 24 ore. Numai decât în urmă d-l Catargiu se duce în persoană la birourile Ministerului şi dă ordin funcţionarilor să nu recunoască pe Directorul nou numit de majoritatea Căimăcămiei. Nu însemnà oare aceasta a excità la nesupunere o parte din funcţionarii Statului şi a le poruncì să nu respecte actele autorităţii?

«După acest incident regretabil, atribuit de guvern unui acces nesocotit de mânie, d-l Catargiu trimite colegilor săi o primă scrisoare de protestare în contra măsurilor luate fără conlucrarea sa.

«In timpul acesta E. S. Afif-Bei, a cărui misiune se terminase încă din ziua cetirii Haţişerifului Imperial, iea pe faţă partea d-lui Catargiu şi vrea să se servească de linia telegrafică moldovenească pentru a expedià note cifrate la Constantinopole. Directorul telegrafului, care, în baza instrucţiunilor sale, nu poate primì decât telegramele cifrate ale Guvernului şi cele ale Agenţilor Consulari rezidenţi în Iaşi, refuză cererea E. S. Afif-Bei, dând ca motiv legal faptul că E. S. Afif-Bei nu are caracter oficial.

«Totuş E. S. reuşeşte să transmită la Constatinopole plângerile d-lui Catargiu şi curând în urmă (la 9 Noemvrie) E. S. se prezintă la Palat, aducând o telegramă a Marelui Vizir, după care lasă un rezumat d-lor Sturdza şi Panu. D-l Catargiu sosit la palat după E. S. Afif-Bei şi urmat de persoanele cari l-au felicitat pentru ruptura făcută cu majoritatea Caimăcămiei, se retrage din sala de şedinţe în acelaş timp cu înaltul funcţionar al Porţii şi se duce la Ministerul său.

«Acolo el reînnoeşte cu mai multă vehemenţă scena dela 2 Noemvrie. Intrunind întreg personalul Ministerului le declară că el este singurul Caimacam şi ordonă d-lui Teriachiu să părăsească biroul. La refuzul acestuia Ministrul mânios chemă în ajutor jandarmii. Aceştia ezită să asculte de ordinul

său. Atunci, d-l Catargiu, pierzând orice simţ de demnitate, se aruncă asupra d-lui Teriachiu, îi smulge hârtiile şi caută să-l dea afară cu propriile sale puteri. Acesta îşi păstrează însă, spre marea lui cinste, sângele rece şi pentru a evità agravarea unui scandal ca acesta printr'o rezistenţă mai îndelungată, el părăseşte biroul pentru a veni să se plângă guvernului.

«Guvernul după ce a desaprobat în termenii cei mai cuviincioşi purtarea d-lui Catargiu, a luat măsuri serioase pentru mănţinerea ordinei publice şi discutând apoi asupra cuprinsului comunicării făcute de E. S. Afif-Bei, răspunde E. Sale, că nerecunoscându-i un caracter oficial, este în drept să nu acorde acestei note decât valoarea unei opiniuni personale.

«Toate aceste incidente, complicate numai decât prin amestecul E. S. Afif-Bei în afacerile ţării, au produs natural o anumită agitaţie a spiritelor. Dar majoritatea Căimăcămiei, încredinţată de drepturile sale şi credincioasă mandatului său, continuă în linişte mersul lucrărilor, aşteptând reîntoarcerea d-lui Catargiu la postul său. Zadarnică aşteptare! Acesta încunjurat de câţivà prieteni nepricepuţi în calea pe care a plecat, ajutat de E. S. Afif-Bei în cererile sale de intervenţie adresate Inaltei Porţi, susţinut în îndărătnicia sa nenorocită de vreo influenţă ocultă, rămâne surd şi la îndemnurile compatrioţilor săi şi la sfaturile oficiale ale acelor agenţi consulari, cari doresc să vadă terminat acest diferend atât de regretabil.

«La 14 Noemvrie E. S. Afif-Bei se duce din nou la palat, însoţit de d-l Catargiu, pentru a cetì două depeşi ce primise dela Constantinopole. D-nii Sturdza şi Panu îi cer còpii de pe ele. El refuză pretinzând că nu este autorizat şi se retrage, luând cu dânsul, ca şi prima dată, pe d-l Catargiu.

«Aceste depeşi cuprind în esenţă, că majoritatea Căimăcămiei poate hotărî în afacerile curente; că pentru interpretarea Convenţiei trebue să refere Inaltei Porţi; că Inalta Poartă consideră schimbările de funcţionari ca nelegale şi că ea desaprobă noua formulă adoptată pentru actele guvernului local.

«A doua zi d-l Secretar de Stat se duce la Ex. Sa Afif-Bei pentru a-i transmite, în numele guvernului, următorul răspuns: «Guvernul nu ştie în ce calitate E. S. i-a comunicat pentru a doua oară depeşi din Constantinopole, ce-i sunt adresate personal, deoarece n'a primit încă vreo scrisoare vizirială care să-l acrediteze pe lângă guvern ca Agent Oficial. In afară de misiunea ce aveà de a cetì Fermanul Imperial de instalare, misiune care a încetat în ziua de 19 Octomvrie, guvernul nu crede că poate intrà în relaţiuni diplomatice oficiale cu E. Sa. In acelaş timp guvernul a văzut cu regret grupându-se în jurul E. Sale, încă dela sosirea sa în Iaşi, un anumit partid răsvrătitor, care caută peste tot locul mijloacele de a răspândì în public svonuri neliniştitoare şi de a întreţineà o anumită agitaţie. Acest partid a fost văzut ducându-se în massă la Palat, în suita E. Sale, cu ocazia comunicării

primei depeşe şi de atunci inimicii ordinei legale răspândesc vestea că va sosì în curând un Ferman de destituire şi urmând chiar o intervenţie armată din partea Turciei. Ceeace este mai regretabil în toate acestea e faptul, că svonurile acestea se atribue E. Sale şi guvernul trebue să-şi dea cele mai mari osteneli pentru a le desminţi, căci sosirea succesivă de depeşi din Constantinopole dă loc, din nenorocire, la tot felul de interpretări răutăcioase. Prin urmare guvernul, asupra căruia apasă imensa răspundere de a mănţineà ordinea publică, se crede dator a atrage asupra acestora atenţiunea E. Sale şi a o rugà să iea măsuri ca să înceteze o stare de lucruri, care dă naştere la o agitaţie incompatibilă cu liniştea necesară actului solemn al operaţiunilor electorale. Guvernul mai atrage atenţia E. Sale şi în vederea respectului ce se cuvine a se da sfintei legi a ospitalităţii. (Proc. verb. XVI).

«In sfârşit în 18 Noemvrie, guvernul primeşte din Constantinopole o depeşă semnată de Ministrul de Externe Fuad, care-i anunţă că E. S. Afif-Bei este însărcinat să-i facă comunicări, cărora este invitat să se conformeze. In aceeaş zi la ora 2 d. a. E. Sa se prezintă pentru a treia oară la Palat, însoţit şi de astădată de d-l Catargiu. E. Sa ceteşte din nou cele două depeşi din 14 Noemvrie şi aduce la cunoştinţă o a treia, care ordonă precis înlăturarea d-lui Teriachiu şi înlocuirea lui cu fostul director, d-l Pruncu. La acest ordin direct dela Constantinopole, Afif-Bei adauge că cere, în numele său propriu, destituirea directorului actual al Telegrafului, ca pedeapsă fiindcă a refuzat să expedieze depeşi cifrate.

«D-nii Sturdza şi Panu iau act de presiunea exercitată de E. Sa asupra libertăţii de acţiune a guvernului şi promit să delibereze asupra naturii nouălor comunicări verbale ce li s'au făcut. E. Sa luând pentru a treia oară cu sine pe d-l Catargiu, se retrage.

«La 19 Noemvrie, d-l Ministru Secretar de Stat se duce la E. S. Afif-Bei pentru a-i face următoarea comunicare verbală din partea guvernului: «Cu «toată dorinţa de a pune cap neînţelegerii ce există între d-l logofăt şi ma«joritatea Căimăcămiei, guvernul nu poate face nimic decât pe baza de co«municări scrise; fiind responsabil de actele sale, el nu poate luà hotărîri pe «baza unor simple comunicări verbale; el are nevoie să le aibă sub ochi pen«tru a le puteà cercetà şi cântărì cu cântarul drepturilor şi datoriilor ţării. «Prin urmare guvernul întreabă dacă E. Sa este dispus să dea în scris co«municările pe cari le-a făcut verbal; în caz de refuz guvernul declară că «nu poate face altcevà decât să păstreze cea mai mare rezervă şi să urmeze «cursul lucrărilor sale pe calea legală ce-i este trasă prin Fermanul de In«stalare.» (Proc. verb. XVI).

«Acestea sunt faptele ce s'au petrecut până astăzi şi din cari rezultă:

«1. Că majoritatea Caimăcămiei s'a ţinut pe calea strictei legalităţi;

«2. Că dacă a destituit anumiţi funcţionari, n'a luat această măsură decât în vederea nepărtinirii ce trebue să prezideze la operaţiunile electorale, foştii prefecţi, numiţi de fostul Caimacam Vogoride, fiind pe faţă devotaţi persoanei şi partidului său;

«3. Că destituirea d-lui Pruncu, recunoscută ca necesară de d-l Catargiu, şi înlocuirea lui cu d-l Teriachiu în postul de Director al Departamentului de Interne, au fost motivate de trei cauze plauzibile: — refuzul d-lui Catargiu de a luà parte la lucrările guvernului; — refuzul d-lui Pruncu de a luà parte la deliberările Consiliului; — şi urgenţa lucrărilor, cari nu puteau suferì nici o întârziere.

«4. Că toate schimbările au fost făcute în baza autorizaţiunii acordate Caimacamilor prin Fermanul Imperial şi conform cu art. 403 şi Anexa Regulamentului Organic.

«5. Că arătându-se scrupulos faţă de încercările de ingerinţă ale E. S. Afif-Bei în afacerile administraţiei locale, Guvernul a dat dovadă de respect faţă de Convenţie, care consacră Autonomia Principatelor.

«6. Că în toate incidentele cari au caracterizat diferitele faze ale diferendului dintre majoritatea şi minoritatea Căimăcămiei, cea dintâi a răspuns cu cea mai mare moderaţiune acceselor de violenţă regretabilă ale d-lui Catargiu.

«7. Că d-l Catargiu, rău inspirat şi sfătuit, a sacrificat propriile interese ale ţării sale pentru un simţimânt exagerat de amor propriu, că el nu şi-a îndeplinit mandatul, refuzând să iea parte la lucrările guvernului şi că cerând o intervenţie el a comis un act de les-Autonomie şi prin urmare de les-Convenţie.

«Pentru a completà acest Memoriu, e necesar a adaoge două fapte, cari au fost menţionate în mod special în ultimele depeşi comunicate de E. Sa Afif-Bei: — destituirea d-lui Fotiade şi adoptarea unei nouă formule pentru actele oficiale ale guvernului.

«Mai întâiu destituirea d-lui Fotiade este un fapt, care rezultă din art. 9 al Convenţiei. Guvernul s'a crezut dator să-i anunţe aceasta oficial pentru a prevenì reclamaţiuni pentru onorariu din partea fostului Kapukehaia; dar n'a avut niciodată intenţia de a se gândì la înlocuitorul lui, de a încălcà astfel prerogativele viitorului Domn.

«Iată ca dovadă textul depeşei trimise d-lui Fotiade de Ministrul Secretar de Stat al Moldovei:

«Convenţia din 7 (19) August fiind promulgată şi Căimăcămia instalată în «19 (31) Octomvrie trecut, sunteţi informat că în virtutea art. 9 al Convenţiei «funcţiunile D-Voastre de Kapukehaia la Constantinopole au încetat din nu«mita zi de 19 (31) Octomvrie. Retribuţiunea cuvenită însărcinării D-Voastre

«încetând la sus zisa dată, sunteţi invitat a păstrà, până la un nou ordin, sub «inventar toate hârtiile şi actele privitoare la funcţiunile ce v'au fost încre- «dinţate.»

«In cât priveşte noua formulă adoptată de guvern în toate hârtiile oficiale, ea se află înscrisă în primul articol al Convenţiei, care constitue Moldova şi Valahia sub denumirea de «Principatele-Unite ale Moldovei şi Valahiei». Guvernul adoptând această denumire, a uzat de un drept câştigat de Moldova din ziua promulgării Convenţiei. Dealtfel această formulă constă în cuvintele: — «Principatele-Unite al Moldovei şi Valahiei — Căimăcămia Moldovei».

«Toţi agenţii consulari rezidenţi în Iaşi şi Galaţi au recunoscut fără greutate validitatea acestei formule, vizând paşapoartele liberate de guvernul local cu inscripţia de mai sus. Singur Agentul Austriac a manifestat scrupule în această privinţă şi refuzul său de a urmà exemplul colegilor săi a pus în suferinţă nu numai interesele indigenilor cari aveau afaceri în străinătate, dar şi ale supuşilor M. S. Impăratului Austriei, căci d-l agent refuză, fără să le cetească, toate notele oficiale ale autorităţilor locale purtând inscripţia «Principatele-Unite.»

Pentru a lămurì mai bine amănuntele ultimei cestiuni privitoare la titlul de — «Principatele-Unite al Moldovei şi al Valahiei», — urmeaza acì textul celor patru note preschimbate între Secretarul de Stat al Moldovei, Vasile Alecsandri şi Consulul Austriei d-l Gödel de Lannoy, precum şi Ofisul Căimăcămiei Moldovei adresat Departamentului Justiţiei în această privire.

Nota Secretarului de Stat al Moldovei, *Vasile Alecsandri*, adresată d-lui *Gödel de Lannoy*, din 31 Octomvrie (12 Noemvrie) 1858.

«Mai mulţi Evrei indigeni, cărora li s'au liberat paşapoarte de către Secretariatul de Stat pentru a merge în Austria, au adus la cunoştinţa subsemnatului, printr'o petiţiune colectivă, cu data de astăzi, că Onor. Agenţie şi Consulat general ar fi refuzat să vizeze aceste paşapoarte.

«Semnalând această plângere Onor. Agenţii Imperiale şi Regale, subsemnatul am onoare a o rugà să binevoească a-mi comunicà motivele cari au îndemnat-o să adopteze o măsură care lasă în suferinţă interesele indivizilor prevăzuţi cu paşapoartele sus menţionate. Vor fi oarecari reclamaţiuni împotriva lor sau poate vreo neregularitate ce Onor. Agenţie şi Consulat general ar fi observat în forma acestor paşapoarte?

«Şi într'un caz şi într'altul subsemnatul e îndreptăţit a sperà, că Onor. Agenţie Imperială şi Regală va binevoì să lămurească, cât mai curând posibil, Secretariatul asupra acestei cestiuni, deoarece orice întârziere ar puteà fi prejudiciabilă persoanelor interesate să facă uz de paşapoartele ce au.»

Nota d-lui *Gödel de Lannoy* adresată Secretariatului de Stat al Moldovei din 1/13 Noemvrie 1858, Iași.

«Ca răspuns la Nota din 31 Octomvrie No. 5098, subsemnatul am onoare a observà Onor. Secretariat de Stat, că paşapoartele în cestiune, liberate de guvernul Moldovei mai multor Evrei indigeni pentru a merge în Austria, poartă inscripţia «Principatele-Unite ale Moldovei şi Valahiei», şi pentru acest singur motiv Agenţia Imperială şi Regală nefiind autorizată să primească vreun act oficial cu această inscripţie sau cu o emblemă analoagă, a fost nevoită să refuze aceste paşapoarte.»

Nota Secretarului de Stat al Moldovei *Vasile Alecsandri* adresată d-lui *Gödel de Lannoy* din 3 (15) Noemvrie 1858, Iași.

«Subsemnatul a primit răspunsul Onor. Agenţii Imperiale şi Regale cu data de 13 Noemvrie, conţinând declaraţiunea formală de a refuzà vizarea paşapoartelor liberate de guvernul local şi având inscripţia «Principatele-Unite ale Moldovei şi Valahiei».

«Subsemnatul are onoare a observà Onor. Agenţiei imperiale şi regale, că denumirea de «Principatele-Unite» a fost dată Moldovei şi Valahiei prin Convenţie, care este în vigoare în ţară chiar din ziua promulgării;

«Că această denumire a fost recunoscută justă şi aplicabilă Principatelor de Reprezentanţii celor şapte Puteri cari le-au dat această Convenţie şi între cari figurează şi reprezentantul M. S. Impăratul Austriei;

«Că Convenţia este un act diplomatic european, care defineşte precis drepturile Principatelor şi obligă în mod egal la respectul cel mai absolut şi pe locuitorii Principatelor şi pe agenţii Auguştilor Suverani cari au ratificat-o.

«Oricare ar fi deci caracterul ce se dă numirii de Principatele-Unite, această numire aparţine de acum înainte Moldovei şi Valahiei ca un drept câştigat, şi pentru acest motiv, guvernul local, pătruns de intenţiunile generoase ale Congresului din Paris, crede că ar fi o lipsă de respect faţă de Auguştii Suverani semnatari ai acestui tractat şi ar comite un act de lesmaiestate, dacă n'ar fi adoptat numai decât o denumire atât de importantă şi de legală.

«Acestea sunt consideraţiunile cari l-au făcut pe guvern să pună pe hârtiile sale oficiale un titlu, care este stipulat în cel dintâiu articol al Convenţiei, ca un simbol al păcii, potrivit a mulţumi toate partidele şi a linişti agitaţiunile politice, produse de ultimele evenimente.

«Prin urmare subsemnatul regretă, nu fără motiv, când vede că Onor. Agenţie Imperială şi Regală este decisă să nu recunoască validitatea unui drept acordat Moldovei de către însuş M. S. Impăratul Austriei şi declară

că în virtutea art. 2 al Convenţiei, care sancţionează Autonomia Principatelor, crede de datoria şi de demnitatea sa să mănţină denumirea de «Principatele-Unite» pe toate actele oficiale, documente, paşapoarte, etc.

«Inainte de a terminà, subsemnatul în dorinţa de a păstrà cea mai deplină armonie între Onor. Agenţie imperială şi regală şi Guvernul local, vine să pledeze din nou în favoarea persoanelor cari aşteaptă viza Agenţiei. Aceste persoane ar puteà suferì pagube considerabile din cauza pierderilor cari le ţin în loc şi dacă mai târziu se vor face reclamaţiuni de daune-interese, acestea vor cădeà după dreptate în sarcina Onor. Agenţii şi nu în a Guvernului local, căci acesta a liberat fără greutate paşapoarte bune şi s'a pus astfel la adăpostul oricărei răspunderi.»

Nota d-lui *Gödel de Lannoy* către Secretariatul de Stat al Moldovei, 16 Noemvrie 1858, Iaşi.

«Subsemnatul a avut onoarea de a primì nota din 3 (15) Noemvrie curent, prin care Onor. Secretariat de Stat a binevoit a-i comunicà consideraţiunile cari au determinat guvernul actual al Moldovei să pună pe actele oficiale titlul «Principatele-Unite ale Moldovei şi Valahiei».

«Subsemnatul crede de datoria sa a declinà înainte de toate orice intenţiune de a nu recunoaşte validitatea vreunui drept acordat Moldovei prin Convenţia din 19 August.

«Dimpotrivă tocmai dispoziţiunile acestei Convenţii i-au dictat purtarea sa în cestiunea despre care e vorba, dispoziţiuni cari, deşì acordă celor două ţări denumirea de «Principatele-Unite», totuş au stabilit principiul separaţiunii politice a Moldovei şi Valahiei sub suzeranitatea M. S. Sultanului, cu doi Domni şi două administraţiuni deosebite şi autonome.

«Urmează deci că puterile Căimăcămiilor actuale, precum şi ale viitorilor Domni nu se vor puteà extinde decât asupra unui singur Principat respectiv.

«Prin urmare actele oficiale ale unuia dintre cele două guverne nu sunt obligatoare pentru cealaltă ţară.

«Subsemnatul are onoarea a mai observà, că este acreditat numai pe lângă guvernul Principatului Moldovei şi că nu are chemarea să intre în relaţiuni oficiale cu Comisiunea mixtă care va rezidà în Focşani.

«Expunând astfel consideraţiunile cari l-au condus pe subsemnatul în acest incident, îi place a crede că Onor. Secretariat de Stat va binevoì să aprecieze valoarea lor şi să recunoască imposibilitatea în care se găseşte subsemnatul de a vizà paşapoarte ori a primì acte oficiale purtând inscripţia sus menţionată sau o emblemă analogă.

«Subsemnatul preţuind dispoziţiunile conciliante manifestate de domnul Secretar de Stat, îl asigură că este animat de aceleaşi sentimente. El doreşte

sincer să mănţină cea mai perfectă armonie cu guvernul moldovean, precum şi să uşureze în orice ocazie raporturile dintre locuitorii celor două ţări mărginaşe, după cum a dovedit în tot timpul de când funcţionează în Moldova. Dacă cu toate acestea persoanele cari aşteaptă viza Agenţiei sunt împiedicate de a plecà şi dacă din această cauză vor rezultà reclamaţiuni de daune-interese, de sigur că răspunderea nu va cădeà asupra Agenţiei, de vreme ce ea nu refuză viza sa nici unui Moldovean care are un paşaport liberat în forma uzitată până acum.»

Ofisul Căimăcămiei Moldovei către Ministerul Justiţiei, din 6 (18) Noemvrie, dă hotărîrea definitivă asupra acestei cestiuni.

«Principatele-Unite Moldova şi Valahia. Căimăcămia Moldovei. Ministerul Justiţiei. In conformitatea art. 10 din Convenţiunea atingătoare de reorganizarea Principatelor, prin ofisul de faţă se pune în vedere acelui Minister a ordonà tuturor tribunalelor ca, pe viitorime, acturile judecătoreşti să poarte titlul de: «Principatele-Unite Moldova şi Valahia. Căimăcămia Moldovei».

«(Subscrişi:) V. Sturdza. A. Panu.
(L. S.) «Directorul Departamentului, (s.) Meleghie.»

La finele lunii Noemvrie mai mulţi boieri mari din Moldova au adresat Marelui Vizir Ali Paşa la Constantinopole o protestare în contra celor doi Caimacami, V. Sturdza şi A. Panu.

«Alteţă Serenisimă! Cu toată adânca îngrijire ce ne pricinueşte situaţia vrednică de plâns în care se află pusă ţara noastră, de când Căimăcămia desbinată lucrează afară din marginile Fermanului, care a regulat puterea, şi a Regulamentului nostru Organic, *noi aşteptăm cu respect deslegarea pe care va binevoì a o da Sublima Poartă unei stări de lucruri care n'ar puteà să se prelungească un timp îndelungat fără primejdie.*

«Cu toate acestea, Alteţă, noi nu ne putem apărà de a descoperì înaintea ochilor Alteţei Voastre oarecari acte importante cari, tot spiritul de parţialitate şi personalitate fiind pus la o parte, ni se par a compromite în chipul cel mai grav libertatea alegerilor viitoare, şi cu dânsa viitorul Principatului.

«Astfel, am trebuit să vedem cu adâncă mirare, în momentul publicării de către Căimăcămia actuală a textului moldav al Hatişerifului, că, în toată întinderea sa, modificări numeroase şi însemnate s'au introdus în traducerea primitivă, aprobată de către Ex. Sa Comisarul Imperial, cetită oficial, singură în sfârşit care înaintea ţării poate aveà putere de lege.

«Ni se pare cu asprime oprit de a atinge în chipul acesta un act de suveranitate, ieşit sub o formă primită, şi noi credem că n'ar fi de competinţa nimănui de a aruncà astfel nehotărîrea şi îndoeala în spirite, sub pretextul

de a înfiinţă o traducere mai credincioasă. Nu-i aici locul, Monseniore, de a face vederate numeroasele nuanţe de limbagiu cari s'au introdus în noul text; noi supunem numai fapta însăş luminatei voastre judecăţi, care va şti mai bine decât noi de a preţui serioasele consecinţe. După acest inexplicabil abuz de putere, noi am fost, fie-ne iertat a spune, întristaţi de chipul cum s'a organizat libertatea presei, această libertate pe care nu o desaprobăm decât pentrucă este fără control şi aşà de imperfectă pentru ţările noastre. Abià a fost dată, şi îndată fapte politice, insuflate prin guvernământ şi aţâţate în felurite înţelesuri, după interesele partidelor, au venit să arunce turburarea în spirite.

«Zilnicele personalităţi, cari umplu paginele acelea vândute unei cauze sau alteia, puţin ne supără. Acei din noi cari au avut onoarea de a figurà în vieaţa publică, recunosc ţării dreptul de a-i judecà şi ştiu a nu primì nici un alt censor; dar Alteţa Voastră ştie bine că o publicitate aşà de desordonată, făcând mai des apel la patimi decât la dreptate, înrâurează massele puţin luminate şi turbură dreapta judecată a naţiunii, în minutul când, mai mult decât totdeauna, ea este chemată de a intrà în sine şi a nu se inspirà decât dela sine însaş.

«Astfel, Monseniore, noi vedem cu o durere profundă ceeace se petrece împrejurul nostru, sub ocrotirea unui guvernământ nebăgător de seamă a celor dintâi datorinţe ale sale.

«Şi chiar de ne-am refuzà de a vedeà o hotărîre culpeşă luată în nişte urmăriri aşà de contrare legilor bunei rânduieli, cea de pe urmă publicare, făcută de către Căimăcămie, ar întărì toate neliniştirile noastre.

«Un «Monitor Oficial» fu creat sub epigraful de «Principatele-Unite», fără alt titlu, într'aşà chip încât s'ar crede a fi «Monitorul» ambelor ţări. El fu înfiinţat pe deasupra vechiului nostru «Buletin Oficial» moldav, şi a publicat sub titlul de «Instrucţiuni» o lungă desfăşurare a Legii Electorale, pe care Comisia Interimară erà îndatorată a o aplicà din cuvânt în cuvânt şi care figurează ca Anex la Hatişerif cu amănunţimi limpezi şi lămurite.

«Erà oare treaba Comisiei Interimare de a interpretà astfel pe placul său un document scris, care reprezintă el însuş instrucţiile date de către Marile Puteri şi solemn recunoscute de către Curtea Suzerană?

«Această Comisie aveà ea dreptul de a amestecà cugetarea sa şi apreţuirile sale către apreciaţiile şi cugetările Hatişerifului?

«Şi nu suntem noi în drept, în faţa unui manc de respect atât de flagrant, de a ne teme că instrucţiile adevărate să fie încă denaturate în spiritul şi litera lor?

«De ne-ar fi iertat, Principe, a intrà, articol către articol, în desbaterea unui act a căruia importanţă nu va fi scăpat din vederea Alteţei Voastre,

noi am puteà descoperì la fiecare pas intenţiile indirecte, cari au împins pe Căimăcămie la facerea acelor instrucţii arbitrarii, de cari avem onoarea de a alăturà aci copie.

«Cu textul Hatişerifului, omul care în adevăr are titluri de alegător este arătat respicat, drepturile sale se pot lesne controlà şi nu sunt supuse nici unei îndoeli; aplicarea instrucţiilor sfarmă cu o singură lovitură această preţioasă limpezire. Spre a aşezà censul electoral, ea intră pe o cale de preţeluire din cele mai grele; ea strămută centrurile electorale în voia noilor alegători astfel chemaţi; ea face cu neputinţă orice control serios şi orice verificare aspră ulterioară a puterilor deputaţilor. Dacă adevaratul spirit al instrucţiilor electorale, promulgate cu Hatişeriful, erà astfel, d-nii membri ai Comisiei nu aveau a-l desfăşurà şi el se arată de sine. Dacă acel spirit erà şi rămâne însă în opoziţie cu acela al instrucţiilor, de ce fără nici un drept funcţionarii, însărcinaţi a executà, iar nu de a interpretà porunci, au călcat mandatul lor?

«Acestea sunt observaţiile generale pe cari subsemnaţii au onoare a le supune prea umilit Alteţei Voastre Serenisime. Simţimântul de dreptate şi patriotism sincer care ne inspiră, ne dă speranţă că ele vor fi primite cu bunăvoinţă de către Curtea Suzerană, dela care ţara aşteaptă încă odată liniştea şi siguranţa.

«Pătrunşi de această speranţă, vă rugăm, Principe, de a binevoì a primì expresiunea adâncului respect cu care suntem s. c. l.»

(Urmează subscrierile a mai mult de 60 proprietari, din cei mai însemnaţi din ţară, între numele cărora se înseamnă acele de *Catargiu*, *Balş*, *Paşcanu* s. c. l.)

In 29 Noemvrie (11 Decemvrie) majoritatea Căimăcămiei Moldovei adresează Marelui Vizir şi Reprezentanţilor Puterilor Garante la Constantinopole următoarea telegramă:

«Am trimis Ex. Voastre un Memoriu asupra conflictului existent.—Depeşa din 5 Decemvrie comunicată de Afif-Bei desaprobă actele noastre, fără ca noi să fi fost ascultaţi.

«Protestăm că suntem în cea mai strictă legalitate şi că n'am lipsit nici odată de respect faţă de Inalta Poartă. — Colegul nostru Catargiu, în jurul căruia se grupează nemulţumiţii, aprobă interpretarea falsă a depeşei, în virtutea căreia ministrii şi funcţionarii lui Vogoride au mers cu îndrăzneala până a cere în scris reinstalarea lor, deşi au fost destituiţi în unanimitate şi cu dovezi oficiale de părtinire.

«Ei exploatează prezenţa lui Afif-Bei, cu voia lui, fără îndoeală, pentru a

provocà anarhia şi neascultarea. Noi am mànţinut ordinea publică în contra tuturor intrigilor şi manoperelor îndrăzneţe ce ne încunjură.

«Conjurăm Inalta Poartă şi pe Reprezentanţi să iea în deaproape consideraţie, că starea de lucruri le-a fost prezintată într'o lumină falşă.

«Toate aceste manopere sunt ale membrilor vechiului guvern, uniţi cu aspiranţii la Domnie şi susţinuţi de colegul nostru Catargiu.

«Binevoiţi a nu înăsprì situaţia, condamnându-ne fără a ne ascultà.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.»

Nota d-lor Membri ai Căimăcămiei Moldovei Vasile Sturdza şi Anastasie Panu, adresată Consulilor Puterilor Garante din Iaşi în 2 (14) Decemvrie.

«In urma conflictului ivit în sinul Căimăcămiei, subscrişii au primit dela E. Sa Afif-Bey comunicarea unei depeşe ce i-a fost adresată în 5 Decemvrie, în urma înţelegerii Inaltei Porţi cu Reprezentanţii Puterilor, în scop de a da o soluţiune complicaţiunilor existente, cari în fiecare zi devin mai grele prin imputaţiunile neîntemeiate în contra simţimintelor de împăcăciune ale majorităţii Căimăcămiei.

«Cu toate că dispoziţiunile conţinute în această depeşă au fost luate de Puterile Garante înainte de a fi cunoscut Memoriul explicativ a subscrişilor; hotărîţi de a ne conformà ei, noi am rugat pe d-l Catargiu să vie să delibereze cu colegii săi, pentru a se înţelege asupra aplicării puncturilor din depeşă.

«D-l Catargiu a interpretat din capul locului depeşa din 5 Decemvrie în sensul unei revocări aproape generale a actelor anterioare ale Căimăcămiei, fără deosebire a acelor chiar făcute în unanimitate.

«Subscrişii neputând primì o interpretare atât de silnicită şi în afară de sensul depeşei, deliberaţiunile au fost suspendate în urma cererii chiar a d-lui Catargiu şi a asigurării ce ne-a dat că instrucţiuni lămuritoare ale adevăratului sens al depeşei au fost trimise din Constantinopole, şi că doreşte să aştepte sosirea lor, înainte de a urmà cu deliberaţiunile. (Proces verbal XX).

«Acesta fiind singurul motiv al întârzierii soluţiunei dificultăţilor existente, şi cum, pe de altă parte, s'ar puteà acuzà din nou subscrişii că nu au ţinut seamă de comunicarea primită, credem de a noastră datorie de a vă face cunoscută situaţiunea, astfel cum a fost făcută de însuş d-l Catargiu.

«Comunicându-vă cele ce preced pentru a d-voastră informaţiune, subscrişii cred de datorie a reînnoì asigurarea lor, că, dorind a vedeà restabilită armonia în sinul guvernului interimar, ei sunt totdeauna gata a se conformà deciziunilor Puterilor, şi a supune unei reviziuni, în înţelegere cu d-l Catargiu, actele făcute în timpul abţinerii sale voluntare.

«Subscrișii vă roagă să binevoiți a comunicà guvernului vostru prezenta notă, ca făcând parte din Memoriul adresat de majoritate Domnilor Reprezentanți ai Puterilor Garante la Constantinopole».

Scrisoarea Caimacamilor V. Sturdza și A. Panu adresată Comitelui Walewski, din 3 (15) Decemvrie.

«Prin Convenția din 7 (19) August, Marile Puteri ne-au numit Membri ai Căimăcămiei, însărcinată să conducă administrația țării noastre în timpul operațiunilor electorale, din cari trebue să iasă toate mijloacele de aplicare a viitoarelor noastre instituțiuni.

«Pătrunși de sfințenia mandatului nostru, l-am primit cu hotărîrea bine socotită de a justificà, prin moderațiunea noastră, dovada înaltei încrederi ce ni s'a dat. Speram să nu găsim în jurul nostru, și în special aproape de noi, decât oameni însuflețiți de aceleași simțiminte, ca să ne ajute a purtà greutatea unei răspunderi atât de mari.

«Din nenorocire evenimentele n'au răspuns speranțelor noastre și am avut durerea de a vedeà punându-ni-se piedici din partea aceea, de unde așteptam ajutor.

«Nu voim să obosim atențiunea E. V. povestindu-vă faptele cari au fost expuse de noi. Dar fiindcă colegul nostru, d-l Ștefan Catargiu, printr'o plângere, devenită publică în momentul când ne siliam a înăbuși aceste discuții triste, ne-a pus în penibila situație de a ne apărà, facem aceasta cu liniștea oamenilor siguri, că nici una din intențiile sau faptele lor nu îndreptățesc atacurile al căror obiect sunt ei.

«Venind la putere ne măguliam a vedeà în d-l Ștefan Catargiu pe unul dintre promotorii ideilor naționale, al căror principiu a fost consfințit de Convenție, și nu puteam fi decât dispuși să urmăm inspirațiunile unui om, căruia îi respectam și vrâsta și antecedentele.

«Numai cu un profund regret am rezistat tendințelor sale, când am văzut că ele se puneau în serviciul unei candidaturi, care poate erà chiar a sa proprie. Totuș am avut față de el o atitudine foarte delicată, fără să ne opunem chiar la numirea unor funcționari pe cari ni-i propuneà împotriva Regulamentelor. Ne-am expus să fim acuzați de nepotism, primind pe acelea dintre rudele sale pe cari ni le desemnà el, și ne-am expus să fim taxați vinovați de trăgăneală, așteptând timp de două săptămâni ca să-și termine punerile la cale personale.

«Cu toate acestea noi eram înarmați cu principiul majorității în deliberațiunile noastre, principiu întemeiat pe rațiune și primit de d-l Catargiu fără nici o restricțiune; principiu care ne-ar fi îngăduit să triumfăm asupra tuturor rezistențelor, dacă n'am fi ținut să împingem până la extrem consi-

derațiunea față de colegul nostru. A trebuit să fim constrânși de exigențele Convenției, ca să ne hotărîm a nu întârzià acțiunea guvernului. Acest fapt a fost prezintat în plângerea d-lui Catargiu ca un act de apărare din partea noastră și în acest chip a recunoscut el dovezile de considerare ce i-am dat.

«Dacă colegul nostru n'ar fi fost susținut în atitudinea sa extralegală de influențe oculte sau de manifestațiuni contrarii ordinei, suntem convinși că n'ar fi întârziat să-și recunoască nedreptatea.

«In dorința noastră de a mai întinde încă mâna unui om, pe care nu voim să încetăm de a-l stimà, nu am ezitat să facem primele încercări de împăcare.

«Mai mulți consuli au binevoit să se însărcineze în mod oficios a transmite din partea noastră vorbe de pace și baze de împăcare, pe cari ei le-au recunoscut onorabile pentru amândouă părțile.

«Intr'un cuvânt, noi am continuat a lucrà numai fiindcă un guvern nu se poate oprì și am fost totdeauna gata a reluà lucrările împreună cu un coleg pe care îl chemam îndărăt din tot sufletul nostru.

«In aceste condițiuni noi nu găsim motivele pentru cari am fost condamnați cu atâta grabă la Constantinopole. Este adevărat că în timpul când d-l Catargiu ne atacà cu atâta violență, noi tăceam. Noi doriam, în mijlocul acestor împrejurări grave și pentru a nu obosì Puterile cu svonurile discuțiilor noastre, să înăbușim scandalul unei scisiuni, ce ne erà supărătoare și pe care am fi voit să o reducem la proporțiile unei afaceri familiare. De altfel fiind siguri că avem de partea noastră buna dreptate și convenientele și sperând că nu vom fi condamnați fără a fi ascultați, așteptam să fim întrebați pentru a ne explicà.

«Am făcut aceasta într'un Memoriu adresat Reprezentanților Puterilor Garante la Constantinopole, din momentul în care judecata lor anticipată ne-a pus în nevoia de a ne apărà.

«In această expunere simplă a faptelor se găsește adevărata explicare a actelor noastre.

«Cine va puteà să ne mai acuze — după ce va fi cetit acel Memoriu — că am voit să apăsăm un coleg, să ne exagerăm puterile sau să lucrăm într'un spirit de partid ?

«Dacă am schimbat funcționari, toți, afară de un număr neînsemnat, au fost înlocuiți cu consimțimântul d-lui Catargiu. Departe de a ne gândì să depășim o putere pe care n'am căutat-o și a cărei răspundere ne neliniștià, n'am uzat de ea decât cu regret ca să lovim în funcționari și credem pe sufletul și conștiința noastră, că n'am făcut-o decât în cazuri de nevoie extremă.

«Convențiunea, Fermanul de instalare și Regulamentul Organic le-am avut totdeauna înaintea ochilor, ca o regulă dela care nu trebuià să ne abatem.

«Cât priveşte pe noii aleşi, n'am fost călăuziţi decât de dorinţa de a pune în funcţiuni oameni pătrunşi de simţimântul legalităţii şi nepărtinirii, care trebuià să le reglementeze purtarea.

«Neavând intenţia de a face să triumfeze vreo candidatură, necăutând decât să asigurăm libertatea şi sinceritatea alegerilor, nu puteam să dorim decât prefecţi înţelepţi şi judecători integri.

«In vederea greutăţilor nenumărate ce prezintà formarea listelor electorale într'un termen atât de scurt şi când erà vorba să se aplice pentru întàia oară un sistem cu totul necunoscut în această ţară, noi am îmmulţit instrucţiunile şi circulările, pentru ca agenţii noştri să poarte cea mai mare grijă în nişte operaţiuni atât de delicate.

«Dela publicarea acestor liste nu scăpăm nici o zi să nu recomandăm prefecturilor şi tribunalelor cea mai mare atenţiune în lucrarea de rectificare.

«In sfârşit credem în conştiinţă, că nu am neglijat nimic pentru a înlăturà din aceste operaţiuni preparatoare tot ce ar fi prezintat aparenţa de fraudă, părtinire ori spirit de partid. Intrebăm dacă până aici am făcut cevà pentru a merità reproşul de a ne fi depăşit puterile sau de a nu ne fi înţeles misiunea ?

«Am fost acuzaţi că n'am dat consideraţia cuvenită Curţii Suzerane în persoana reprezentatului ei.

«Oricât ar fi de delicată această cestiune, ţinem să ne explicăm precis.

«In ochii noştri misiunea oficială a E. S. Afif-Bei, perfect definită prin scrisoarea vizirială ce ne-a remis, se terminase chiar în ziua cetirii Hatişerifului şi Fermanului de instalare. Dacă el a rămas şi mai departe, nu mai erà pentru noi decât un oaspe, important prin poziţiunea sa şi căruia îi datoram consideraţia impusă de legile ospitalităţii, dar fără de nici un caracter oficial, atât timp cât o nouă scrisoare vizirială nu ne făceà cunoscut că are de îndeplinit şi altă misiune în Moldova.

«Intâia oară când el a voit să intre în relaţiuni oficiale cu guvernul, a fost cu ocazia unei depeşi ce i-a fost adresată personal de Curtea sa şi în care a încercat să găsească o regulă de purtare pentru Càimăcămie.

«El şi-a reînnoit curând în urmă încercarea în aceleaşi condiţiuni, dar luând faţă de noi şi faţă de actele administraţiei noastre aere de stăpân.

«Cum în aceste depeşi erà cestiune de scisiunea atât de nenorocit declarată între caimacami, am avut la început toate motivele de a fi surprinşi, că nu s'a informat mai bine de adevărul faptelor cari au dat ocazie acestor comunicări. Pe urmă faţă de abţinerea deplină a Consulilor Puterilor Garante, eram în drept să ne întrebăm pe ce se întemeià intervenţia Porţii, când lucrà numai ea singură.

«In sfârşit în ce privià personal pe Afif-Bei, nimic nu ne arătă că şi-a reluat caracterul de agent oficial.

«Noi ştim că s'au adus înainte cestiuni stricte de drept şi de procedură, zicându-se că unii trebuiau să cedeze altora, mai ales cu privire la o telegramă cifrată a cărei expediere a fost refuzată.

«Dacă cu toate acestea necedând, noi nu ne-am temut că ne abatem dela vechile tradiţiuni de ospitalitate moldovenească, aceasta se datoreşte faptului că atunci am fi depăşit într'adevăr puterile noastre.

«Când a fost vorba de o apropiere cu d-l Catargiu, deşi eram convinşi de dreptul nostru strict şi necontestat, totuş făcându-i primele avansuri, am dovedit că ştim să trecem peste susceptibilităţile personale, când e cestiunea de binele patriei noastre. Dar aici situaţia nu erà aceeaş.

«Insărcinaţi de Puteri cu întâia aplicare a Constituţiunii ce ne-au acordat, simpli depozitari ai unei puteri cu totul transitorie, consideram ca o datorie de onoare să predăm Adunării şi Domnului această putere intactă, liberă de orice precedent care ar puteà-o jenà în viitor.

«Prin urmare eram obligaţi la cea mai mare rezervă, noi cari făceam primii paşi pe calea nouă ce ni se deschideà.

«Nu mai erau în joc persoanele noastre, ci principiul fundamental înscris în art. 2 al Convenţiei.

«A recunoaşte chiar şi printr'un exces de politeţă şi de consideraţie un drept de ingerinţă Inaltei Porţi, mai ales prin intermediul unei persoane fără caracter oficial, nu ni s'a părut posibil în faţa unui principiu ce nu ne erà dat a-l modificà.

«Rugăm pe Ex. Voastră să scuze desvoltarea prea lungă în care am intrat, cu atât mai mult că cele ce ne-au mai rămas de spus reclamă întreagă bunovoinţa Ex. V.

«Ne este penibil că trebue să semnalăm reaua voinţă a unor Puteri, dar se pare în adevăr, că o fatalitate apasă asupra nenorocitei noastre ţări.

«După ce Turcia şi Austria au încercat prin toate mijloacele posibile să năbuşească aspiraţiunile noastre cele mai legitime, acum se pare că se pregătesc a împiedicà dela început aplicarea unei Convenţii, pe care au semnat-o după atâtea greutăţi.

«Nu mai putem închide ochii în faţa faptelor atât de clare; căci vedem pe Comisarul turc, că după ce a pândit primul fapt care puteà să-i dea ocazia de a încercà să intervie, se pregăteşte, ajutat de Agentul Austriei, să combată rezultatul alegerilor noastre apropiate, dacă acest rezultat nu va răspunde dorinţelor sale.

«Noi cari am început cu atâta bucurie şi atâtea speranţe noua eră ce se deschideà înaintea noastră, simţim strângându-se inima noastră la privirea piedicilor ce ni se pregătesc.

«Dacă nu ne-ar fi teamă că ar puteà slăbì răbdarea generoşilor Suverani, cari ne-au apărat totdeauna drepturile, am privì viitorul cu mai puţină frică.

«Insă simţim că le absorbim atenţiunea de prea mult timp. Duşmanii noştri au observat aceasta numai decât şi dacă grămădesc incidente peste incidente, aceasta nu o fac decât numai cu gândul de a face şi pe celelalte Puteri, sătule de luptă, să ne părăsească în mânile lor.

«Aceste gânduri ne preocupă şi ne neliniştesc mai mult decât urmările unei certe, care, într'un fel sau într'altul, se va terminà în curând.

«Dacă n'ar fi fost vorba decât de noi, am fi lăsat să treacă acuzările şi chiar desaprobarea cari ne-au lovit, fără a spune o vorbă. Dar am observat adevăratele tendinţe ale acelora, cari atacându-ne pe noi, căutau mai ales să atingă drepturile ţării, acele drepturi cu atât mai scumpe pentru noi cu cât nu ne-au fost restituite decât de curând. Noi am fost însărcinaţi să le apărăm semnalând atingerile ce căutau a le aduce.

«De asemenea fiindcă poziţiunea noastră, oricât de transitorie ar fi, ne impune datoria, după cum ne dă şi dreptul, de a vorbì în numele ţării, îndrăznim a sperà că E. V. va binevoi să ne ajute a face ca să ajungă până la Impărat rugăciunea ce adresăm M. Sale de a binevoi să mai veghieze asupra destinelor unui popor care datoreşte atât de mult înaltei sale protecţiuni.

«Primiţi, etc.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.»

Depeşa d-lui Victor Place adresată Comitetului Walewski în 3 (15) Decemvrie.

«Majoritatea membrilor Caimăcămiei Moldovei immânează o scrisoare alăturată adresată Excelenţei Voastre. In această scrisoare d-nii V. Sturdza şi A. Panu explică purtarea lor cu o linişte atât de mare şi cu dovezi, că nu pot decât să recunosc ca adevărat tot ce conţine acest document.

«Aceşti domni au fost atât de mult prezintaţi că au comis acte de opresiune neiertate, conduşi de un spirit de violenţă şi de partid, că moderaţiunea din justificarea lor nu va face decât să reiasă mai bine odioasele calomnii, ale cărora victime ei au fost.

«Această scrisoare a fost trimisă şi Miniştrilor Afacerilor străine al Angliei, al Prusiei, al Rusiei şi al Sardiniei. Alătur şi scrisoarea adresată de majoritatea Căimăcămiei tuturor Consulilor, şi în care declară că sunt gata a se conformà memorandului dela Constantinopole al Reprezentanţilor Puterilor Garante. Aceasta este un nou răspuns la acuzările mincinoase ce s'au ridicat în contra d-lor V. Sturdza şi a Panu.»

Majoritatea Căimăcămiei publică Procesul verbal XXI din 6 (18) Decemvrie, privitor la interpretarea unor puncte din Convenţie şi Legea Electorală.

«Art. 7 şi 8 din Stipulaţiile Electorale statornicesc: — «Art. 7. Listele electo-«rale se vor întocmi în fiecare an şi în fiecare district prin îngrijirea admi-«nistraţiei. Ele se vor publicà şi afişà în cea dintâi Duminecă a lunii lui «Ianuarie, pretutindeni unde va cere trebuinţa. Reclamaţiile se vor da la ad-«ministraţie, în cele trei săptămâni cari vor urmà după publicarea listelor. «Reclamanţii vor puteà apelà la Tribunalul districtului, care va hotărî în «grabă şi fără apel».—Art. 8. «Fiecare alegător va puteà reclamà înscrierea sau «ştergerea fiecărui individ, netrecut sau fără dreptale înscris în lista din care «el însuş face parte».

«In loc de a se conformà cu rostirea acestei legiuiri, toţi acei ce s'ar socotí abuziv excluşi din listele electorale publicate, reclamând şi apelând la tribunalele competinte înscrierea în termenul legiuit de trei săptămâni, pe temeiul dovezilor ce vor fi păstrând, şi a provocà prin chipul legal îndreptarea neajunsurilor, ce s'au putut ocazionà la întâia închipuire a acelor liste; privim că astăzi, cu nouă zile numai mai înaintea termenului prescris, s'au adus la Căimăcămie de către o deputaţiune cinci protestări în contra listelor electorale, subscrise de un număr de ţinutaşi locuitori în districtele Roman, Bacău, Neamţu, Dorohoiu şi Fălciu.

«Asemănarea acestor protestaţii redijate pe unul şi acelaş formular; pretenţia nelegală exprimată în acele protestări de a nu recunoaşte guvernului dritul ce l-a avut în puterea Convenţiei de a da Legii Electorale lămuririle publicate în instrucţiile sale; cercarea făcută prin acele protestări de a se abate din calea legalităţii printr'o abţinere nejustificată de a reclamà la judecătorii, şi prin cererea ca însăş Caimacamia să facă şi să revizuească listele; urmare ce ar fi cu totul în contra art. 7 din Legea Electorală: — toate aceste considerări, izvorîte atât din cuprinsul numitelor protestaţii, cât şi a suplicilor alăturate pe lângă ele şi întemeiate chiar pe mai multe ştiri venite de prin ţinuturi, au încredinţat pe guvern, că există în ţară o partidă care, prin o tactică vederată, caută, — a descredità intenţiile de imparţialitate ale Căimăcămiei,—a organizà în toate ţinuturile o opoziţie sistematică în contra operaţiilor legale a alegerilor viitoare, — a da Convenţiei şi Legii Electorale o interpretaţie falsă, spre a naşte nedumeriri în spîritele alegătorilor, — a se ferì, sub deosebite pretexte nevalabile de a se adresà la judecătorii pentru reîndrituirea acelor ce ar fi fost neînscrişi în liste, — şi a se lăsà astfel ca să treacă timpul hotărît pentru reclamaţii, cu scop de a-şi rezervà în urmă motivuri nelegale de tânguiri în contra nepărtinirii guvernului; — şi în sfârşit a pregătì poate vreo urmare sgomotoasă pentru ziua alegerilor, şi aceasta cu gând şi în speranţă de a compromite validitatea rezultatului operaţiilor electorale, dacă ele nu ar fi în favorul unor aspiraţii excluzive.

«Guvernul, însărcinat cu priveghierea acelor operaţii, răspunzător de mân-

ţinerea legalităţii şi a liniştii publice, hotărît de a nu lăsà cel mai mic pretext de recriminaţii în contra listelor electorale, şi povăţuit mai înainte de toate de principiul nepărtinirii, găseşte de cuviinţă a luà următoarele măsuri atât în privirea reclamaţiilor ce i s'au prezentat, cât şi în privirea respectului ce se cuvine legilor şi ordinului legal:

«1. Se recomandează deadreptul tribunalelor respective cercetarea listelor de persoanele ca ilegal netrecute în listele electorale, şi altora ca ilegal înscrise, ce erau alăturate către pomenitele protestaţii; aceasta spre rectificarea greşelilor sau abaterilor ce s'au putut prilejì, şi de cari tribunalele competente nu s'au pus în putinţă a se ocupà de către înşişi acei ce protestează astăzi, tocmai în ajunul alegerilor şi în contra spiritului şi a literei stipulaţiilor electorale.

«2. Domnii administratori şi comandiri de jandarmi sunt ordonaţi ca, în caz de încercări din partea ori şi cui, în timpul operaţiunilor electorale, de a turburà liniştea publică sau acea a alegerilor, cari trebue a se săvârşi liniştit şi pacinic, să iea în contra asemenea încercări cele mai energice măsuri.

«3. Domnii administratori şi judecători sunt chemaţi şi acum a se conformà strict instrucţiilor şi povăţuirilor date, a se ferì sub cea mai mare răspundere de a da loc prin nici o lucrare la nici o legiuită tânguire, a se încheià jurnaluri, anume pentru fiecare caz de reclamaţie în deosebi, întemeiate şi motivate, precum aceasta li s'a prescris. Aceste jurnale le vor trimete, pe de o parte, judecătoriilor în termenul încuviinţat, iar pe de altă parte, Departamentului, ca să se încredinţeze guvernul de legalitatea lucrurilor. Asemenea şi judecătoriile vor grăbì a comunicà logofeţiei jurnalele ce vor încheià spre îndeplinirea cuvenitei lucrări în asemenea.

«Se adauge iar spre ştiinţa tuturor, că fiecare este datorit a se conformà neabătut stipulaţiilor electorale; şi tot acela care ar mai cercà a se abate dela acea regulă şi nu s'ar înfăţişà la administraţii şi la judecătorii spre reclamarea driturilor sale, acela considerându-se în contravenţie cu rostirea Convenţiei, rămâne a-şi bănuì şie-şi pentru pierderea driturilor sale, dacă nu le-a căutat prin drumul legal.

«Aceste dispoziţii se vor publicà, luându-se măsurile cuviincioase pentru grabnica lor aplicare.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

In 5 (18) Decemvrie Ex. Sa Fuad Paşa trimite următoarea telegramă E. S. Afif-Bey, ca să ceară dela Căimăcămie *restabilirea regimului cenzurii*. Acest ordin nu puteà îmbunătăţi situaţiunea

Guvernului Otoman, fiindcă erà cert că majoritatea Căimăcămiei va mănţineà legea Presei din anul 1856.

«Legile cari guvernează presa se află în categoria legilor fundamentale, cari nu pot fi modificate de o administraţie provizorie, a cărei misiune specială este clar şi pozitiv desemnată într'un act internaţional.

«Prin urmare, măsura luată în ultimul timp de o parte a Căimăcămiei Moldovei, privitoare la presa acestui Principat, este ilegală şi contrarie spiritului Convenţiunii din 19 August şi capabilă de a trage după sine urmări grave.

«Inalta Poartă ca şi Puterile Garante, dorind înainte de toate mănţinerea liniştii în această ţară şi vrând să înlăture tot ce poate amenință sau împiedică executarea fidelă a măsurilor adoptate în comună înţelegere pentru a asigurà fericirea amânduror Principatelor, invită pe d-nii Caimacami a restabilì imediat regimul revocat şi a priveghià ca factorii de turburări şi de fraude să nu poată află un mijloc de a propagà principiile lor subversive în ziarele din ţară».

Majoritatea Căimăcămiei hotărăşte să invite pe logofătul Stefan Catargiu să vie la şedinţele Căimăcămiei, având a deliberà asupra instrucţiilor primite de E. S. Afif-Bei dela Constantinopole.

Proces verbal No. XIX din 27 Noemvrie (9 Decemvrie).

«Astăzi, pe la trei ore, a venit d-l Adossides, care le-a declarat: «Că d-l «logofăt Stefan Catargiu a fost dintâiu hotărît a venì la şedinţele Căimăcămiei; «că viind pe urmă la Ex. Sa Afif-Bey, i-a cerut în scris instrucţii şi fiindcă Ex. «Sa i-a zis că singur aşteaptă o lămurire a depeşei comunicate Căimăcă- «miei, d-l logofăt a hotărît a nu venì şi a aşteptà aceste lămuriri». După retragerea d-lui Adossides, subscrişii au trimes d-sale logofătului următoarea adresă pentru a-l poftì să vie a luà parte la şedinţă: «Domnule şi Colega, «primindu-se ieri la Căimăcămie, din partea Ex. S. Afif-Bey, copie de pe «o depeşă telegrafică din Constantinopole, subscrişii, văzând că n'aţi venit «nici astăzi în sala şedinţelor, pentru a luà parte la lucrările Căimăcămiei, «au onoare a vă face invitare ca să binevoiţi a venì mâine, în 28 a curentei, «spre a păşì împreună la deliberare asupra acelei depeşi». Drept care s'a încheiat acest Proces verbal care se va publicà.

«(Subscrişii:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza».

In cele două Procese verbale XVIII şi XXII Căimăcămia a primit dela E. Sa Afif-Bei textul unui — Memorand privitor la Căimă-

cămia Moldovei — în versiunea Inaltei Porţi, şi în versiunea representanţilor Puterilor Garante la Constantinopole.

Procesul verbal No. XVIII din 26 Noemvrie (8 Decemvrie).

«Ieri, la $2\frac{1}{2}$ ore după amiazăzi, s'a înfăţişat în camera Căimăcămiei d-l Adossides, zicând că fiind E. Sa Afif-Bei bolnav, d-lui este însărcinat a veni şi a ceti o depeşă, adresată E. Sale Afif-Bei, din partea Ministrului trebilor străine al Inaltei Porţi. După cetirea acestei depeşe, subscrişii au cerut copie, şi astăzi li s'a trimis următoarea adresă a E. Sale, însoţită de o copie a sus citatei depeşe.

«Domnilor! am onoare a vă transmite alăturat o copie de pe depeşa ce vi «s'a cetit ieri de d-l Adossides. Binevoiţi a primi asigurarea stimei mele «celei înalte».

«(Subscris) Afif.

«Iaşi, 8 Decemvrie 1858».

«Copie de pe depeşa Inaltei Porţi cu data din 5 Decemvrie 1858:—Ministrul trebilor din afară către E. S. Afif-Bei.

«Inalta Poartă şi reprezentanţii guvernămintelor, cari au subscris Convenţia «de Paris, luând în privire urmarea neregulată a Caimacamilor, s'au înţeles «asupra următoarelor punturi: — Caimacamii trec peste marginile însemnate «în Fermanul Imperial,—Autorităţile moldo-române ar trebui să arate respectul «cuvenit Inaltei Porţi,—Prin refuzul de a expedui o depeşă telegrafică a Co«misarului Otoman către guvernământul său, administraţia moldovană a lipsit «la această datorinţă de respect,—Comisarul Otoman are drept de a prelungi «şederea sa în Iaşi,—Reglementul Organic este baza lucrărilor Caimacamilor, «cari nu se vor putea abate dela dânsa fără necesitate urgentă, şi afară din «excepţiile hotărîte, după cum depărtarea miniştrilor şi a directorilor De«partamentului, sau aceea a funcţionarilor numiţi după 19 August,—Trebile «curente se vor hotărî de majoritatea Caimacamilor; însă asupra trebilor pri«vitoare la interpretaţia Convenţiei sau a Fermanului Imperial se va referà «la Inalta Poartă,—Rânduirile în funcţii trebue să fie subordonate aprobării «unanime a tuturor membrilor Căimăcămiei, ţiindu-se însă seamă de soco«tinţa Caimacamului de care atârnă nemijlocit agentul ce ar urmà a se de«stitui sau a se numi,—Actele sancţionate până acum de Caimacami în una«nimitate sau în majoritate nu vor fi revizate, afară numai când ar cuprinde «loviri grele în condiţiile constitutive ale Căimăcămiei,—Destituirea direc«torului şi a altor funcţionari ai Ministerului din Lăuntrul al Moldovei este «un abuz ce este cu drept a se reformà,—In caz de vacanţă parţială a Căi«măcămiei, membrul sau cei doi membri în funcţie vor îndeplini vacanţa

«prin unul sau doi miniştri după ordinul rangului lor,—Şi în caz de vacanţă «totală, administraţia va trece către consiliul miniştrilor, după analogia art. «XI din Convenţie».

«Pentru conform cu originalul

«(S.) Afif».

«Drept care acum de odată s'a încheiat acest Proces verbal, care se va da publicităţii.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Caimăcămiei, (s.) D. Sturdza».

Proces verbal No. XXII din 7 (19) Decemvrie.

«Astăzi a vênit d-l Adossides în camera Căimăcămiei şi a dat cetire memorandului adresat Inaltei Porţi de către Reprezentanţii Puterilor Garante, în 28 Noemvrie a. c. Subscrişii cerând copie de pe acest act, d-l Adossides a zis că o va comunicà. Drept care s'a încheiat acest proces verbal.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza».

Anexă.—Memorandul adresat Inaltei Porţi de către Reprezentanţii Puterilor subscriitoare Tractatului de Paris, din 16 (28) Noemvrie 1858.

«După cererea Ministerului trebilor din afară al Inaltei Porţi, Reprezentanţii Puterilor subscriitoare Convenţiei de Paris, întrunindu-se astăzi în conferinţă spre a luà în considerare conduita neregulată urmată în oareşicare privire de către Căimăcămiile Principatelor Moldovei şi Valahiei, s'au înţeles în unanimitate asupra puncturilor ce urmează:

«1. Că puterea Caimacamilor are o tendinţă vederată a păşì peste marginile prescrise lor de către Fermane.

«2. Că autorităţile în Principate ar trebuì să mărturisească respectul cuvenit Puterii Suzerane, atât din deferinţă către poziţia ei particulară în privirea ziselor Principate, cât şi din motivul calităţii sale de organ colectiv al tuturor Puterilor celor mari, când ea prescrie observarea Tractatului de Paris.

«3. Că refuzul făcut de Caimacamii Moldovei de a expeduì un mesagiu telegrafic al Comisarului Impărătesc către Inalta Poartă, este o lipsă de curtoazie pe care nici o împrejurare nu ar puteà justificà; şi că, dacă Comisarul Otoman se abţine de orice ingerinţe în trebile ţării, el poate reclamà dreptul, în cazul de faţă, de a prelungì şederea sa în Principat, spre a ţineà pe guvernul său în cunoştinţa întâmplărilor.

«4. Că baza purtării Caimacamilor trebue să fie Reglèmentul Organic şi că toată abaterea dela această regulă trebue să fie justificată de o necesitate

gravă şi urgentă, sau de cazurile excepţionale prevăzute şi hotărîte de mai înainte, şi anume: amovibilitatea miniştrilor şi directorilor Departamentelor, precum şi aceea a funcţionarilor numiţi dela 7 (19) August încoace de fostul Caimacam.

«5. Că trebile ordinare de administraţie se pot hotărî de mojoritatea Caimacamilor; dar că, în cât se atinge de chestiile atingătoare de interpretarea Tractatului sau a Fermanului, ele trebue să fie referate la Inalta Poartă în caz de neînţelegere serioasă. Cât pentru rânduirea în funcţii, fiindcă aceasta se atinge de un princip enunţat în Ferman, li se pare că ar fi cu atâta mai nemerit de a-şi asigurà aprobarea unanimă a tuturor membrilor Căimăcămiei, cu cât ea ar fi o garanţie în contra spiritului de facţie sau de partidă, ţiindu-se încă o seamă deosebită de socotinţa Caimacamului dela care atârnă direct agentul ce este a se rândui sau a se destitui.

«6. In privirea greutăţilor ce s'ar puteà naşte dacă s'ar căutà a se anulà oareşicari acte pe cari Caimacamii le-au sancţionat în unanimitate sau în majoritate, reprezentanţii admit ca acele acte, dacă ele nu jignesc vajnic condiţiile în cari sunt constituite Căimăcămiile, să nu fie revocate.

«7. Ei privesc totuş destituirea Directorului şi altor amploiaţi ai Ministerului din Lăuntru, unul din Caimacami, de către acei doi colegi ai săi fără învoirea şi ştiinţa sa, ca un abuz care este cu atâta mai drept a fi reformat, cu cât condiţiile pe cari sunt întemeiate Căimăcămiile, îl aşează şef al Departamentului său.

«8. Ei socot, în sfârşit, că, la caz de vacanţă a Căimăcămiei, membrul sau cei doi membri rămaşi în funcţie ar aveà a îndeplinì vacanţa prin adăogirea unui sau doi miniştri după ordinul rangului lor şi că, la caz de vacanţă totală, cârmuirea provizorie a Principatului ar revenì de plin drit Consiliului Miniştrilor, în analogie cu dispoziţiile articolului 11 al Convenţiei din 7 (19) August. In amândouă aceste cazuri, Căimăcămia provizorie, astfel constituată, ar trebuì să refereze Inaltei Porţi, a căreia opinie este anume rezervată, precum şi aceea a Puterilor Garante.

«Plenipotenţiarii exprimă dorinţa ca guvernul Sultanului să binevoească a da instrucţie Comisarilor săi la Bucureşti şi la Iaşi de a se înţelege cu Membrii Corpului Consular, cari vor primì din parte-le înştiinţare despre opinia unanimă a Reprezentanţilor Puterilor Garante la Constantinopole».

Textul Memorandului semnat la Constantinopole de Reprezentanţii Puterilor Garante.

«La cererea Ministrului Afacerilor străine al Inaltei Porţi, Reprezen-

Textul Memorandului comunicat de Poartă.

«Inalta Poartă şi Reprezentanţii Guvernelor semnatare Convenţiei de

tanții Puterilor semnatare ale Convenției de Paris, întrunindu-se astăzi în Conferință, pentru a luà în considerare purtarea neregulată urmată în anumite privințe de Caimacamii Principatelor Moldova și Valahia, au căzut de acord în unanimitate asupra următoarelor puncte:

«1. Că purtarea Caimacamilor are o tendință manifestă de a depăși marginile ce li s'au tras prin Ferman.

«2. Că autoritățile din Principate ar trebuì să dovedească un respect cuviincios Puterii Suzerane, atât din cauza pozițiunii ei particulare față de numitele Principate, cât și pentru calitatea ei de organ al tuturor Puterilor mari în mod colectiv, atunci când ea ordonă observarea Tractatului de Paris.

«3. Că refuzul Caimacamilor Moldovei de a expedià o telegramă a Comisarului Imperial al Inaltei Porți este o lipsă de politeță, pe care nu o poate justificà nici o împrejurare; și că dacă Comisarul otoman se abține de orice ingerință în afacerile țării, poate reclamà, în cazul de față, dreptul de a-și prelungì șederea în Principat în scop de a ținea guvernul său în curent cu evenimentele.

«4. Că baza purtării Caimacamilor trebue să fie Regulamentul Organic și că orice abatere dela această regulă trebue să fie justificată de o necesitate gravă și urgentă sau de cazuri excepționale prevăzute și stabilite mai dinainte, anume: amovibilitatea miniștrilor și a directorilor departamentelor, precum și a func-

Paris, luând în considerare purtarea neregulată a Caimacamilor, au căzut de acord asupra următoarelor puncte:

«1. Caimacamii depășesc marginile trase de Fermanul Imperial.

«2. Autoritățile moldo-valahe ar trebuì să dovedească respectul datorit Inaltei Porți.

3. Prin refuzul de a expedià o telegramă a Comisarului Otoman către guvernul său, administrația moldovenească a călcat acest respect.

«Comisarul Imperial are dreptul a-și prelungì șederea sa în Iași.

«4. Regulamentul Organic formează baza de purtare ce trebue să urmeze Caimacamii, cari nu se vor puteà abate dela dispozițiunile lui fără o necesitate urgentă sau în afară de excepțiunile stabilite, cum sunt: amovibilitatea miniștrilor și a directorilor de departemente sau a funcționarilor numiți după 19 August,

ţionarilor numiţi după 19 August de fostul Caimacam.

«5. Că afacerile ordinare ale administraţiei pot fi hotărîte de majoritatea Caimacamilor;. dar că cestiunile cari privesc interpretarea Fermanului ori Tractatului, trebue referite Porţii în caz de serioasă deosebire de vederi.

«Cât priveşte numirile funcţionarilor, cum ele ating un principiu enunţat prin Ferman, ar fi cu atât mai bine să aibă aprobarea unanimă a tuturor membrilor Căimăcămiei, cu cât aceasta ar fi o garanţie împotriva spiritului de răsvrătire şi de partid, afară de cazul când este să se ţină seamă în special de părerea Caimacamului de care depinde direct agentul ce trebue numit sau destituit.

«6. Ţinând seamă de dificultăţile ce ar puteà rezultà din anularea unor acte pe cari Caimacamii le-au sancţionat dejà în unanimitate sau în majoritate, Reprezentanţii admit, ca aceste acte să nu fie revocate—întru cât, se înţelege, nu calcă condiţiunile în cari s'au constituit Caimacamii.

«7. Cu toate acestea consideră destituirea directorului şi a altor funcţionari ai Ministerului de Interne—unul dintre Caimacami—de către ceilalţi doi colegi ai săi, ca un abuz care este cu atât mai just să fie îndreptat, cu cât condiţiunile pe cari se bazează Căimăcămia, îl stabilesc şef al propriului său Departament.

«8. In sfârşit Reprezentanţii cred, că în caz de vacanţă parţială în sânul Căimăcămiei, membrul sau cei doi

«5. Afacerile curente vor puteà fi decise de majoritatea Caimacamilor. Dar afacerile privitoare la interpretarea Convenţiei sau a Fermanului Imperial trebue referate Inaltei Porţi.

«Numirile în funcţiuni vor trebuì supuse aprobării unanime a tuturor membrilor Căimăcămieì, cu rezerva de a se ţineà seamă de părerea Caimacamului de care depinde direct agentul ce trebue numit sau destituit.

«6. Actele dejà sancţionate de Caimacami în unanimitate sau majoritate nu vor fi revocate, dacă nu aduc atingeri grave condiţiunilor constituţionale ale Căimăcămiei.

«7. Destituirea directorului şi a altor funcţionari ai Departamentului de Interne Moldovean este un abuz, care e bine să fie îndreptat.

«8. In caz de vacanţă parţială în sinul Căimăcămiei, membrul sau cei doi membri în funcţiune vor com-

membri rămaşi în funcţiune să completeze vacanţa alăturându-şi unul sau doi miniştri în ordinea rangului lor, şi în caz de vacanţă totală, administraţia provizorie a Principatului să treacă de drept la Consiliul de Ministri, prin analogie cu art. 11 al Convenţiei din 19 August.

«Şi într'un caz şi într'altul Căimăcămia astfel formată va trebui să refere Inaltei Porţi, care îşi rezervă în mod expres părerea, ca şi Puterile Garante.

«Reprezentanţii exprimă dorinţa, că guvernul M. S. Sultanului va binevoi a da instrucţiuni Comisarilor săi din Bucureşti şi Iaşi să se înţeleagă cu membrii corpului Consular, cari vor primi la rândul lor încunoştinţare despre părerea unanimă a Reprezentanţilor Puterilor Garante la Constantinopole.»

pletă vacanţa alăturându-şi unul sau doi ministri în ordinea rangului lor; şi în caz de vacanţă totală, administraţia va trece consiliului de miniştri, prin analogie cu art. 11 al Convenţiei.»

In ziua de 8 (20) Decemvrie, membrii Căimăcămiei constată în unanimitate că, întrunindu-se în camera Căimăcămiei, au luat în deliberare Memorandul Puterilor. Discuţia a urmat asupra celor 7 prime articole ale Memorandului, constatându-se opiniunea majorităţii şi a minorităţii.

Proces verbal No. XXIII din 8 (20) Decemvrie.

«Astăzi s'au întrunit subscrişii în camera Căimăcămiei şi au dat cetire Memorandului Puterilor ce li s'a comunicat de către E. S. Afif-Bey. Drept care s'a încheiat acest proces verbal.

«(Subscrişi:) St. Catargiu, V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei (s.) D. Sturdza.»

Proces verbal No. XXIV din 8 (20) Decemvrie.

«Se ceteşte articolul I-iu.

«Socotinţa subscrişilor este, că acturile Căimăcămiei nu au tendinţă de a trece hotarele prescrise de Fermanul de instalare.

«(Ss) V. Sturdza, A. Panu.

«Nu mă unesc, pentrucă nu încape deliberaţie asupra unei hotărîri a Puterilor Garante,

(S.) St. Catargiu.
«Secretarul Căimăcămiei (s.) D. Sturdza.»

Proces verbal No. XXV din 8 (20) Decemvrie.

«Se ceteşte articolul al II-lea.

«Socotinţa subscrişilor este, că autorităţile Moldovei n'au lipsit respectului cuvenit către Puterea Suzerană, pe care respect sunt gata a-l observà şi pe viitorime.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.

«Socotinţa mea este de a mă conformà întocmai după articolul acesta al do.lea din memorandum.

«(S.) St. Catargiu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Proces verbal No. XXVI din 8 (20) Decemvrie.

«Se ceteşte articolul al III-lea.

«Socotinţa subscrişilor este că în urmarea Convenţiei şi a Fermanului de instalare, negăsindu-se că E. Sa Afif-Bey ar aveà alt caracter decât acela de a cetì Hatişeriful de promulgare a Convenţiei şi Fermanul de instalare, au fost siliţi a nu puteà recunoaşte alt caracter oficial E. Sale Afif-Bey, dar ca pentru un semn de curtuazie, se grăbesc a se conformà Memorandului şi a lăsà pe viitorime, ca E. Sa Afif-Bey să corespundă prin depeşi cifrate. Tot odată în privirea amestecării E. Sale Afif în trebile ţării, subscrişii se văd chemaţi de a lor datorie şi de răspunderea către ţară şi către Inaltele Puteri a arătà acest amestec şi *a cere rechemarea E. Sale din Principat.*

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.

«Mă unesc a fi slobod Excelenţei Sale Afif-Bey a telegrafià în cifre, nu mă unesc însă a nu cunoaşte pe Excelenţa Să că n'ar aveà caracter oficial, de vreme ce prin Memorand se numeşte Comisar al Inaltei Porţi şi nici pot zice că s'ar fi amestecat în trebile ţării.

«(S.) St. Catargiu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Proces verbal No. XXVII din 8 (20) Decemvrie.

«Se ceteşte articolul al IV-lea.

«Socotinţa subscrişilor este că, după art. 9 al Memorandului, schimbarea ministrilor şi a directorilor este categoric hotărîtă, precum apoi şi a func-

ţionarilor numiţi după 19 August de către fostul Caimacam. In afară de aceasta, conform art. 4, Regulamentul Organic fiind baza de conduită de păzit a Caimacamilor, subscrişii, după răspunderea prescrisă prin Fermanul de istalare, făcând celelalte schimbări în latitudinea prescrisă de Ferman, recunosc a fi în legalitate.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.

«Socotinţa mea este că art. al IV-lea înţelege a se schimbà ministrii, directorii şi alţi amploiaţi numai acei numiţi de ex-căimăcămie după 19 August, şi aceştia numai într'o strictă necesitate, precum pe larg se arată în Fermanul Imperial, căci Căimăcămia fiind constituată după art. 19 din Regulamentul Organic, nu poate destitui pe funcţionari, decât la caz de delict dovedit.

«(S.) St. Catargiu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Scrisoarea membrilor Căimăcămiei Moldovei adresată E. Sale Afif-Bey în 8 (20) Decemvrie.

«*Excelenţă*,

«Membrii subscrişi ai Căimăcămiei Moldovei au avut onoarea a primi copia Memorandului din 28 Noemvrie. Ei vă roagă să binevoiţi a le comunicà şi *paragraful final* al acestui act, al căruia sens, pe cât au putut pricepe din o singură cetire ce le-a făcut ieri d-l Adossides, se referă la o înţelegere între Excelenţa Voastră şi Corpul Consular.

«Primiţi, Excelenţă, reînnoirea asigurării înaltei noastre consideraţiuni.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.»

Răspunsul E. S. Afif-Bey adresat membrilor Căimăcămiei Moldovei în 8 (20) Decemvrie.

«*Domnilor*,

«Comisarul Imperial subscris a avut onoarea a primì astăzi scrisoarea voastră, prin care-i cereţi comunicarea paragrafului final al Memorandului din 28 Noemvrie. Aceste ultime linii ale actului menţionat nefăcând parte din motivul deciziunii Domnilor Reprezentanţi ai Puterilor semnatare Tractatului de Paris, şi neprivind întru nimic Căimăcămia, am crezut inutil să vi-l împărtăşesc; însă pentru a satisface dorinţa ce exprimaţi, mă grăbesc a vă trimite copia alăturată.

«Comisarul Imperial vă reînnoeşte, Domnilor, cu această ocaziune asigurările sale de înaltă consideraţiune.

«(S.) Afif».

Copia anexată.

«Reprezentanții exprimă dorința ca guvernul Sultanului să binevoească a da Comisarilor săi la București și Iași instrucțiuni, că să se înțeleagă cu Membrii Corpului Consular, cari vor primì fiecare opiniunea unanimă a Reprezentanților Puterilor Garante la Constantinopole».

Proces verbal No. XXVIII din 9 (21) Decemvrie.

«Se urmează cu cetirea memorandului.
«Se cetește articolul al V-lea.
«Subscrișii recunosc și ei prea bine această doctrină, însă cazul de a referà nu s'a prezentat încă, fiindcă singurul caz de interpretație a Convenției — adică instrucțiile explicative ale Legii Electorale — au fost făcute în unanimitate, după cum dovedesc actele. In cât privește numirile în funcții, ei se asociază cu totul dorinței manifestate în acest articol, de a vedeà aceste numiri făcute în unanimitate, pe cât va fi cu putință, că ei nu vor lipsì de a luà în deosebită privință opinia minorității și de a o respectà după putință, mai ales când această minoritate este formată de către acela dintre Caimacami dela care atârnă agentul ce are a fi numit sau destituit; însă că în cazul regretabil, când argumentele majorității nu ar puteà convinge pe minoritate și vice-versa, și când va fi de nevoie a luà o hotărîre, ei încheie că fără îndoeală opinia majoritäii ar trebuì să precumpănească, fiindcă nu le este cu putință să admită că sfârșitul articolului ar fi în contrazicere cu termenii așà de formali ai începutului său și că, după ce au așezat într'un chip categoric principiul majorității, d-nii Plenipotențiari ar fi voit a încheià primind preponderința minorității.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.

«Articolul al 5-lea fiind foarte lămurit, că numai în pricinile curente se adoptează majoritatea, iar în chestiile ce se trag din interpretația Tractatului sau a Fermanului trebue a se referà Inaltei Porți, precum și pentru numirile în funcții cari se ating de principiul Fermanului, trebue a se păzì unanimitatea, cu ținerea în seamă a socotinței Caimacamului de unde atârnă persoana care are a se numì sau a se destituì; apoi jos iscălitul nu poate decât a se conformà cu acest articol, care slujește de povățuire pentru trecut și viitor; în cât însă pentru instrucțiile făcute de Sfatul Administrativ, de cari nu se vorbește în acest articol 5 din Memorand, ele pot fi bune, pe cât nu se interpretează Legea Electorală anexată către Convenție.

«(Subscris:) St. Catargiu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza».

Proces verbal No. XXIX din 9 (21) Decemvrie.

«Se ceteşte art. al 6-lea.

«Art. 6 nu lasă nici o îndoeală, fiindcă hotăreşte mănţinerea actelor sancţionate în unanimitate sau în majoritate; că, în cât priveşte chestia de a şti dacă unele din aceste acte jignesc condiţiile constitutive ale Căimăcămiei, aceasta trebue căutat în examinarea art. 7.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.

«In art. 6 se înţelege că nu se pot revocà actele acele ce au venit la Căimăcămie şi s'au sancţionat de ea în majoritate sau în minoritate, cari sunt raporturile a deosebitelor departamente, iar nu şi acele date deadreptul de Căimăcămie ca ordin, şi acele cari lovesc în condiţiunile constitutive ale Căimăcămiei, şi majoritatea este aceea când Căimăcămia ar fi completă, ca minoritatea să-şi poată da socotinţa, căci majoritatea fără minoritate nu poate să fie. Cât pentru acele cuprinse în art. 7 la acelaş articol, voiu da socotinţă.

«(Subscris:) St. Catargiu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza».

Proces verbal No. XXX din 9 (21) Decemvrie.

«Se ceteşte articolul 7.

«In ceeace priveşte destituirea Directorului şi a altor amploiaţi ai Ministerului din Lăuntru, acestea nu s'au făcut fără consimţimântut d-lui logofăt St. Catargiu, nici fără ştirea d-sale, căci d-lui şi-a dat consimţimântul la aceste schimbări înainte de depărtarea sa de bună voie, şi subscrişii s'au grăbit a-i face cunoscut acestea îndată ce au fost făcute. Subscrişii nu pot a nu vedeà un raport între terminii «unul din Caimacami» întrebuinţaţi în acest articol şi terminii înscrişi la finitul art. 5, când e vorba de agenţii ce atârnă direct dela unul din Caimacami, şi, prin urmare, ei cred că s'au conformat mai dinainte principiilor aşezate în acest art. 5, confirmând în majoritate destituţiile de cari fusese vorba mai înainte. Pentru a da însă o dovadă mai mult de dorinţa ce au, de a se conformà Memorandului, subscrişii declară că sunt gata, după cum au şi manifestat-o de vreo câtevà ori, a revedeà acele din acte făcute în timpul abţinerii d-sale logofătului Catargiu, şi sunt totdeauna gata, în conformitate cu sensul art. 5, de a ţineà în privinţă cea mai deosebită opinie a d-sale logofătului, bine înţelegându-se că se vor ţineà pentru toate aceste puncturi în hotărîrile precrise de Regulamentul Organic şi de Fermanul de instalare.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.

«Fiindcă în art. 7 se arată că destituirea directorului şi a altor amploiaţi ai Ministrului din Lăuntru şi Caimacam, făcute în lipsa şi neştiinţa acestuia, s'a recunoscut şi de către Reprezentanţii Puterilor Garante ca un abuz şi că trebue a se reformà, apoi jos iscălitul socoteşte că această reformare trebue a se face prin reinstalarea acestor funcţionari; iar asupra ziselor că aceste distribuiri s'au făcut prin consimţimântul jos iscălitului, actele făcute noaptea Sâmbătă spre Duminecă dovedesc contrariul.

«(S.) St. Catargiu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza».

Proces verbal No. XXXI din 9 (21) Decemvrie.

«Anul 1858, Decemvrie în 9 zile.

«In urmarea Procesului verbal făcut asupra articolului al 7-lea, subscrişii vornicul Vasile Sturdza şi vornicul Anastasie Panu, gata de a înfăţişà toate chipurile pentru a venì la o împreună înţelegere cu d-lui logofătul Catargiu, şi drept dovadă, drept prevenință personală pentru d-lui logofătul, au propus de îndată, că directorul Departamentului din Lăuntru va fi schimbat, şi că d-lui logofătul Catargiu să însemneze persoana ce voeşte a se pune la acel post.

«D-l logofăt a propus reinstalarea d-sale vornicului Pruncu, care după toate împrejurările n'a putut a se primì, ci d-lui logofătul să binevoească a însemnà altă persoană, d-lui însă a zis că asupra altei persoane nu s'a gândit, şi că rămâne întru aceasta să se consulteze, întrebând chiar şi persoanele cari s'ar puteà însemnà dacă primesc, fiindcă socoteşte că la acest post se cuvine a fi o persoană care să aibă consideraţie în ţară. Subscrişii V. Sturdza şi A. Panu s'au grăbit a se unì la asemenea propunere.

«După aceasta d. logofătul a propus reinstalarea administratorilor scoşi fără participarea d-sale. Subscrişii V. Sturdza şi A. Panu au răspuns la aceasta, că în dorinţa ce sunt de a pune capăt neînţelegerii şi ca o dovadă de deferinţă ce voesc a-i da şi în cazul de faţă, se grăbesc a intrà în revizia numirilor de administratori, ce s'au făcut fără participarea d-sale, şi dar ori care din feţele numite s'ar cunoaşte că nu răspunde la chemarea guvernului, subscrişii sunt gata a se unì întru schimbarea lor şi înlocuirea prin alte persoane, ce s'ar socotì mai capabile şi cari să răspundă mai nimerit la misia de astăzi. Acestea făcându-se conform principiilor cuprinse în procesul verbal asupra art. 7.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu.»

«D-lui logofătul Catargiu nu tăgădueşte acestea, decât socotinţa d-sale este subscrisă la art. 7 şi că de aceea nu subscrie aici. Aceasta s'a scris în fiinţa şi cu consimţimântul d-sale.

«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

*

In urma acestor deliberații rămase fără rezultat, s'a trimis Vornicilor Vasile Sturdza și Anastasie Panu de către logofătul Ștefan Catargiu scrisoarea a III-a în 10 (22) Decemvrie, care conține Protestarea sa în contra necompetintelor lucrări ale majorității, făcând cunoscut aceasta locurilor cuvenite.

«*Domnilor și colegi,*

«Dorințele ce am arătat spre a urmà hotărîrile Convenției din 7 (19) August în toate lucrările Căimăcămiei, au fost zadarnice, căci țintirea domniilor-voastre nu s'a prefăcut din principiul ce aveți, precum am arătat prin răspunsul ce am adresat domniilor-voastre la 5 ale trecutei luni Noemvrie.

«Toate depeșile Curții Suzerane nu s'au luat de către d-voastră în băgare de seamă, propuind că Autonomia țării nu v'ar iertà, precum jurnalele d-voastre mărturisesc această împotrivire.

«Mă măguliam că Memorandul iscălit în unire de Reprezentanții Puterilor subscriitoare Convenției ar puteà folosì la restatornicirea legiuitelor lucrări în fiecare din articolele foarte lămurite ale acestui Memorand și cu mulțumire am înbrățișat prilejul și am propus toate închipuirile prin cari s'ar fi putut opri nelegiuita marșă a Căimăcămiei, și totodată a se puteà îndreptà listele electorale, potrivit legii anexate către Convenție, după care alegerile următoare acestor liste trebue să cadă de sine, potrivit depeșei din 16 Decemvrie, pe temeiul nenumăratelor protestații urmate din partea tuturor claselor a tuturor ținuturilor; dar și această manifestație, impusă prin Memorandul Reprezentanților Puterilor Garante, nu a fost puternică a vă depărtà din principiul d-voastre și nu ați făcut decât a da o justificație asupra abaterilor d-voastre desaprobate prin Memorand, după care, siluindu-se legea, stăruiți a săvârșì alegerile. Așà dar, în loc de a vă supune unei înalte hotărîri, v'ați încercat a zădărnicì toate.

«După acestea nu-mi rămâne alta decât a protestà necompetințele lucrării d-voastre, ferindu-mă de orice răspundere, și a face cunoscut acestea locurilor cuvenite.

«(Subscris:) St. Catargiu.»

Majoritatea Căimăcămiei adresează E. S. Fuad Pașa în 11 (23) Decemvrie următoarea depeșă telegrafică la Constantinopole:

«E. S. Afif-Bei ne-a comunicat copia Memorandului stabilit la 28 Noemvrie la Constantinopole.

«Prin urmare întrunindu-ne cu d-l Catargiu pentru a luà măsurile de aplicare a dispozițiilor cuprinse într'însul, am avut durerea de a vedeà pe co-

legul nostru stăruind a le interpretà într'un sens cu neputinţă de pus în acord cu termenii acestui act.

«După d-l Catargiu Memorandul ar pretinde reinstalarea tuturor funcţionarilor în posturile lor, indiferent dacă au fost destituiţi cu unanimitatea sau majoritatea Căimăcămiei, dacă au fost Ministri, Directori sau altcevà, dacă au fost numiţi înainte sau după 19 August. Faţă de o interpretare atât de forţată ne-am crezut datori a constatà în procesele verbale semnate de d-l Catargiu şi de noi, modul cum înţelegem noi sensul fiecărui articol al Memorandului. După aceasta am propus d-lui Catargiu înlocuirea Directorului actual al Departamentului de Interne, printr'o persoană care să întrunească voturile tuturor Caimacamilor, precum şi revizuirea numirilor făcute în timpul abţinerii voite a colegului nostru şi înlocuirea funcţionarilor statului în contra cărora ar existà obiecţiuni serioase. Dar departe de a-l vedeà pe d-l Catargiu admiţând propunerile noastre, cari dovediau într'un grad înalt consideraţia noastră faţă de persoana sa şi graba de a ne conformà Memorandului, am găsit la colegul nostru aceeaş rezistenţă ca şi în trecut, rezistenţă dusă până acolo, încât a refuzat să semneze ultimul proces verbal, în care se relatau faptele sus menţionate. Unicul motiv al acestui refuz a fost, că d-sa ţine la interpretarea Memorandului aşà cum ne-a explicat-o mai nainte.

«Subsemnaţii, deşi se cred întemeiaţi să spereze că Memoriul explicativ, comunicat E. V., precum şi Reprezentanţilor Puterilor la Constantinopole, va fi modificat părerea E. V. despre actele lor, calificate ca abuzive, declară că au încercat tot ce erà compatibil cu dreptatea şi demnitatea Guvernului, pentru a aduce pe d-l Catargiu la o înţelegere folositoare intereselor ţării.

«Procesele verbale sus menţionate se vor trimite cu poşta la Constantinopole . . .

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.»

In 11 (23) Decemvrie Majoritatea Căimăcămiei Moldovei adresează o scrisoare Consulilor la Iaşi ai Franciei, Austriei, Prusiei şi Marei Britanii.

«E. S. Afif-Bei ne-a comunicat o copie de pe Memorandul stabilit în 28 Noemvrie la Constantinopole.

«Intrunindu-ne cu d-l Ştefan Catargiu pentru a luà măsurile de aplicare a acestor dispoziţii, avem onoarea a vă comunicà o copie a proceselor verbale, cari conţin rezultatele acestor încercări.

«In cele dintâi şapte procese verbale veţi găsi explicările ce am dat modului de a înţelege dispoziţiile acestui act şi părerile noastre în această privire.

«In acelaş timp, fiindcă Memorandul a fost trimis din Constantinopole îna-

inte de a ajunge acolo Memoriului nostru explicativ al faptelor cari l-au motivat, am ţinut să constatăm în aceste procese verbale încă odată, şi în prezenţa d-lui Catargiu, explicaţiunile ce le-am dat E. S. Ministrului de Externe al Turciei, precum şi Reprezentanţilor Puterilor Garante.

«De altfel, gata să ne supunem acestor dispoziţii, am constatat într'un ultim proces verbal, a cărui copie de asemenea avem onoare a vă o comunicà, propunerile ce am făcut colegului nostru în cestiunea aplicării Memorandului, precum şi respingerea lor din partea d-lui Catargiu, din pricina unei interpretări excluziviste a Memorandului, care după noi nu concoardă cu textul acestui act.

«Rugându-vă, Domnule Consul, să binevoiţi a aduce aceste fapte la cunoştinţa E. S. Reprezentantului. . . . la Constantinopole, ne grăbim, etc.

«(Ss.) V. Sturdza A. Panu.»

In 14 (26) Decemvrie majoritatea Căimăcămiei trimite către Reprezentanţii Puterilor Garante la Constantinopole o expunere amănuntă asupra deliberărilor ei privitoare la Memorandul din Constantinopole şi a situaţiunii politice ce ea trage după sine.

«Subsemnaţii membri ai Căimăcămiei Moldovei au onoare a supune aprecierii E. V. faptele cuprinse în această expunere şi cari merità atenţiunea Puterilor Garante ale Drepturilor Principatelor.»

«Chemaţi prin Convenţia din 7 (19) August şi prin Fermanul Imperial de instalare să procedeze la aplicarea exactă a Legii Electorale; însărcinaţi sub a lor răspundere să veghieze la mănţinerea ordinei legale şi a liniştii publice; ţinuţi în sfârşit în virtutea mandatului lor, să respecteze şi să facă a se respectà noua Constituţie acordată Principatelor: subsemnaţii s'ar fi făcut vinovaţi faţă de patria lor, dacă n'ar fi stavilit unele acte cari tind să vatăme drepturile ei cele mai sfinte şi să creeze dela început antecedente compromiţătoare pentru viitor.

«In baza art. 25 al Tractatului de Paris şi în virtutea dreptului său de suzeranitate, Inalta Poartă a însărcinat pe E. S. Afif-Bei să aducă la Iaşi Fermanul de instalare a Caimăcămiei şi să ceteascà Hatişeriful Imperial, care promulgà Convenţia din 7 (19) August. Aceasta a fost unica misiune oficială a acestui înalt funcţionar turc şi, odată terminată, ar fi trebuit să urmeze plecarea lui imediată din Moldova, căci nici o stipulaţiune particulară a numitei Convenţii nu autorizà pe Inalta Poartă de a aveà în Principate agenţi însărcinaţi de a asistà la operaţiunile electorale. Este adevărat că Memorandul ieşit mai târziu din înţelegerea domnilor Reprezentanţi ai Puterilor Garante la Constantinopole acordă E. S. Afif-Bei facultatea de a reclamà

dreptul de a-şi prelungì şederea în Principate; dar cu condiţia de a se abţineà de orice ingerinţă în afacerile ţării şi cu singura misiune de a ţineà guvernul său în curent cu evenimentele.

«Departe de aceasta, E. S. s'a instalat în Iaşi ca o persoană cu totul oficială şi a pretins să se bucure de toate prerogativele ce se cuvin de drept persoanelor investite cu un caracter oficial, cum este aceea de a uzà de telegraf pentru a expedià depeşi cifrate şi de a întreţineà relaţiuni diplomatice cu guvernul local.

«Insă oricât de adânc ar fi respectul subsemnaţilor faţă de drepturile de suzeranitate ale Inaltei Porţi, nu puteam să consimţim cerinţelor E. S. Afif-Bei înainte de a-şi asigurà titluri nouă, în virtutea cărora acest înalt funcţionar îşi creà astfel din propria sa autoritate o nouă misiune în Moldova. A trebuit să refuzăm a recunoaşte validitatea unei misiuni, care nu se sprijinià pe nici o scrisoare vizirială şi acest refuz, indicat de raţiuni de înaltă convenienţă şi în nici un caz de o lipsă de respect faţă de Inalta Poartă, cum pe nedrept s'a interpretat, ne-a servit ca punct de plecare a purtării ce am avut faţă de E. S. Afif-Bei, de când petrece în Iaşi.

«Profitând de ruptura regretabilă ce s'a produs între membrii Guvernului, E. Sa s'a grăbit a prezintà la Constantinopole acest incident sub un aspect duşmănos majorităţii Căimăcămiei şi să-i dea nişte proporţii pe cari nici pe departe nu le-a avut. Rapoartele sale secundate de plângerile exagerate şi de acuzaţiunile nedrepte ale d-lui Catargiu, aveau de scop să provoace o dezaprobare formală din partea Porţii în contra purtării majorităţii, precum şi un început de ingerinţe în afacerile Principatelor. Acest scop a fost ajuns numai decât.

«O întâie depeşă, pe urmă o a doua şi o a treia adresate din Constantinopole E. Sale Afif-Bei au adus succesiv, la început simple observaţiuni, la urmă ordine formale din partea A. S. Marelui Vizir, cari au fost transmise, parte verbal, parte în scris, majorităţii Căimăcămiei.

«Subsemnaţii pătrunşi de simţământul datoriei lor, au primit toate aceste comunicări ca o deferinţă pentru A. S. Marele Vizir; dar nu s'au crezut datori a le acordà decât importanţa unor păreri personale, a unor avize oficioase. Ei au crezut că ar comite o mare lipsă de respect faţă de Inalta Poartă, dacă ar atribuì un scop premeditat de ingerinţă unor simple comunicări verbale, făcute de către un funcţionar al ei lipsit de orice caracter oficial.

«Cu toate acestea convingerea lor a fost sdruncinată, când au văzut că în jurul E. S. Afif-Bei se grupează întreg partidul răsvrătiţilor, care îndemnà în mod ostentativ pe d-l Catargiu la rezistenţă şi care răspândià în public svonuri neliniştitoare, proprii a întreţineà o agitaţie ascunsă. Fiecare depeşă

nouă din Constantinopole erà prezintată ca o amenințare pentru subsemnații; ea luà în ochii mulțimii, prin îngrijirea oamenilor E. S. Afif-Bei, proporțiunile unui Ferman de destituire și părea a promite nemulțumiților adevărate lovituri de Stat.

«Guvernul a înțeles, fără a se neliniștì prea mult, scopul acestor manopere, și le-a bănuit originea; dar s'a mulțumit, în interesul ordinei publice, numai a le zădărnicì printr'o purtare hotărîtă și legală, precum și printr'o moderațiune chibzuită față de cei ce căutau să provoace scandaluri. El a avut dovezi neîndoioase de reaua credință și intențiunile vinovate ale partidului d-lui Catargiu; dar s'a ferit să împiedice, prin complicațiuni nepotrivite, mersul regulat indicat de Convenție. Incredințat de dreptatea sa și de asentimentul general al țării, a crezut că trebue să uzeze de răbdare și față de E. S. Afif-Bei și să lupte, fără să se plângă, în contra greutăților provocate prin prezența lui în Capitală. Mai multe protestări colective i s'au adresat din diferite județe în contra petrecerii prea îndelungate a E. S. în Moldova și în contra influenței ce ar puteà aveà asupra alegerilor. Guvernul a răspuns acestora, ca E. S. este un oaspe, care merită toată considerațiunea, dar în acelaș timp a făcut apel la simțimântul de dreptate al E. S., informându-l despre starea de agitare a spiritelor și amintindu-i respectul datorit sfintei legi a ospitalității.

«Fără îndoeală E. S. a văzut în aceste atențiuni față de persoana sa un semn de slăbiciune, căci a răspuns prin exigențe personale, cum erà destituirea Directorului telegrafului, etc., cereri față de cari subsemnații au observat cea mai mare rezervă; atât de departe erau ei de a vedeà într'însele altcevà, decât efectul unei voințe personale și al unui exces de zel pentru interesele Inaltei Porți.

«Cu toate acestea au fost nevoiți să deslușească lucrurile și au constatat un plan hotărît de amestec al Puterii Suzerane în afacerile Principatului, când au primit prin intermediul E. S. Afif-Bei următoarele două depeși, una sosită la 9, cealaltă la 21 Decemvrie.

«Cea dintâi, relativă la subvenția datorită Mânăstirilor grecești în virtutea Regulamentului Organic, este astfel concepută: «Spuneți Căimăcămiei să nu «facă nimic cu privire la Mânăstirile grecești, până când nu va fi regulată «această afacere în mod definitiv conform cu Fermanul imperial.»

«Această depeșă ofensătoare ca formă pentru demnitatea Guvernului și prejudiciabilă, ca fond, drepturilor de Autonomie și intereselor țării, căută să suspende măsurile administrative ce s'au luat pentru incassarea unei sume datorite de doi ani de Mânăstirile închinate, și aceasta a doua zi după ratificarea de către M. S. Sultanul a unei Convenții, care stipulează la art. 2;

«Principatele se vor administrà liber şi în afară de orice ingerinţă a Inal-
«tei Porţi.»

«A doua depeşă, cea din 21 Decemvrie, este şi mai gravă. Căci ea atinge libertatea presei într'un timp când naţiunea are mai multă nevoie decât ori când de a fi luminată asupra drepturilor şi datoriilor sale. O dăm textual, cum a fost comunicată subsemnaţilor de E. S. Afif-Bei: — «Legile cari reglementează presa sunt de categoria legilor fundamentale, pe cari o administraţie provizorie, a cărei misiune specială este lămurit şi precis desemnată printr'un act internaţional, nu le poate modificà prin propria ei iniţiativă şi după placul ei. Deci măsura luată în ultimul timp de o parte a Căimăcămiei Moldovei, privitoare la presa acestui Principat, este nelegală şi contrară spiritului Convenţiei din 19 August şi menită a produce urmări grave. Inalta Poartă ca şi Inaltele Puteri Garante, dorind înainte de toate mănţinerea liniştii în această ţară şi voind să înlăture tot ce ar puteà să o amenințe şi să împiedice executarea fidelă a măsurilor adoptate în de comun acord pentru asigurarea bunăstării celor două Principate, invită pe d-nii Caimacami să restabilească imediat regimul revocat şi să supraveghieze ca turburătorii şi înşelătorii să nu poată găsì mijlocul de a-şi propagà principiile lor subversive în ziarele ţării.»

«Acest document vorbeşte singur şi nu reclamă nici un comentar. El anulează o lege promulgată în domnia răposatului Principe Ghica, în urma unui vot al Divanului ad-hoc de atunci, redactată şi confirmată de Ministrii acestui Domn, astăzi Caimacami ai Moldovei, suspendată sub Căimăcămia lui Teodor Balş printr'o simplă scrisoare vizirială şi în sfârşit readusă în vigoare în urma Convenţiei, care chemând la putere pe Ministrii ultimului Domn, a restabilit ţara sub regimul legilor existente la acea epocă.

«In faţa unui amestec atât de direct, Moldova s'a mişcat cu drept cuvânt şi se întreabă dacă Actul Public European, care-i consacră drepturile, este o realitate pentru Poartă şi dacă Marile Puteri Semnatare Tractatului de Paris au înţeles să dea Principatelor o Constituţie pentru uzul lor sau pentru uzul excluziv al Curţii Suzerane?

«Subsemnaţii, interpreţi oficiali ai simţimintelor naţiunii, îşi fac o datorie imperioasă semnalând atenţiunii Puterilor tendinţele Inaltei Porţi, de a se amestecà direct sau indirect în afacerile administraţiei locale. Acest amestec are de urmare exercitarea unei influinţe prejudiciabile asupra rezultatului viitoarelor alegeri de deputaţi şi de Domn; el încurajează îndrăzneala câtorvà răsvrătiţi incorigibili, cari visează răsturnarea ordinei legale în favoarea unei candidaturi princiare, mărturisită făţiş şi proclamată de partidul lor; ea împiedică în mod sistematic mersul regulat al Guvernului local şi, lucru şi mai grav, calcă drepturile de Autonomie, de cari Principatele sunt chemate a se bucurà prin voinţa colectivă a şapte auguşti Suverani.

«In fața faptelor ce am expus, subsemnații ne credem autorizați a ne adresà tuturor Inaltelor Puteri, rugându-le să binevoească a luà măsuri pentru executarea Convenției din 19 August, în ce privește respectul datorit Autonomiei țării, și ei cred că primul pas de făcut pe această cale este rechemarea Comisarului Otoman, care de sigur a căutat să provoace ingerința Inaltei Porți.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.»

Aplicarea articolului 8 din Memorand s'a consemnat în Procesul verbal XXXII, făcând cunoscut această hotărîre logofătului Ștefan Catargiu și visternicului I. A. Cantacuzino.

Proces verbal No. XXXII al Căimăcămiei Moldovei, din 20 Decemvrie 1858 (1 Ianuarie 1859).

«Mai multe săptămâni au trecut de când s'a născut o neînțelegere regretabilă între membrii Căimăcămiei Moldovei. In această trecere de vreme, d-lui logofătul Ștefan Catargiu, urmând unor fatale înrâuriri, a luat în fața colegilor săi o poziție din ce în ce mai ostilă și a ridicat în contra lor un șir de învinovățiri pe cât nedrepte pe atât și violente. Tânguirile și protestațiile sale cele exagerate au răsunat prin toate jurnalele Europei și au avut de scop a aduce în rătăcire nu numai opinia publică, dar și aceea a Curții Suzerane și a Ambasadorilor Marilor Puteri. Ele au provocat în adevăr conferințe în Constantinopole și au motivat un Memorandum, care atribue Căimăcămiei o tendință de a păși peste marginile puterii sale și o acuză că ar fi lipsit respectului cuvenit către Curtea Suzerană.

«Totuș, subscrișii cred în conștiință că nu au făcut alta decât a se mănține în calea celei mai stricte legalități, pe calea ce le erà însemnată mai dinainte prin însăș Convenția din 7 (19) August.

«Ei au destituit (cu împreună lucrare a d-sale logofătului Catargiu) Ministerul fostului Caimacam, pentrucă nu da destule închezășluiri de nepărtinirea cerută prin Fermanul Imperial de instalare.

«Ei au schimbat pe mai mulți administratori (cari sunt funcționari ai Statului, iar nu amploiați ai Departamentului din Lăuntru), pentrucă contractase, ca și ministrii fostului Caimacam, legăminte serioase în favoarea candidaturii acestuia.

«Ei au depărtat pe directorul Departamentului din Lăuntru (un om condamnat chiar de către însuș d-lui logofătul Catargiu), pentrucă acesta, urmând exemplul dat de șeful lui, părăsise postul său, pentrucă, din pricina acestei îndoite abțineri a Ministrului și a Directorului, administrația țării rămăsese lipsită de șefii săi superiori.

«Acestea sunt motivele cari au ţinut până acum pe d-l logofăt Catargiu depărtat de colegii săi.

«Nici simţirea datoriilor către Patrie, nici rugămintele adevăraţilor săi amici, nici sfaturile oficioase a mai mulţi dintre domnii Consuli, nici concesiile propuse de colegii săi ca ţel de împăcare, nimic nu a putut învinge îndărădnicia d-sale logofătului, cu atât mai vinovată cu cât eră vătămătoare intereselor ţării.

«O mână ascunsă îl purtà negreşit într'o cale atât de nepotrivită cu dignitatea unui om de vârsta şi de poziţia sa; căci d-lui a răspuns totdeauna cu cea mai mare violenţă la moderaţia colegilor săi, şi a opus necurmat o resistenţă îndărădnică, dacă nu calculată, la toate concesiile propuse de către subscrişii, pentru a pune capăt unei neînţelegeri de puţină importanţă. D-lui a preferat mai bine să caute soluţia unei chestii de simplă administraţie locală în intervenţia Inaltei Porţi.

«Inaintea sosirii Memorandului, subscrişii au dat o netăgăduită dovadă de spiritul împăcător ce-i insuflă, prin declaraţia adresată tuturor agenţilor înaltelor Puteri din Iaşi. De asemenea după cetirea Memorandului, ei au dat dovadă de deferinţa către d-l logofăt Catargiu, propuindu-i de a schimbà pe directorul Departamentului din Lăuntru, precum şi pe ceilalţi funcţionari numiţi în timpul abţinerii sale de bunăvoie dela Căimăcămie, dacă purtarea acestora ar înfăţişà motive de bănueală. D-lui logofătul Catargiu a combătut toate aceste propuneri prin pretenţii cari erau cu totul contrarii dispoziţiilor Memorandului: d-lui a cerut reinstalarea Ministerului Vogoride, reintegrarea fostului director al Ministerului din Lăuntru, d-lui Pruncu, depărtarea tuturor funcţionarilor numiţi fără participarea d-sale, şi, în sfârşit, anularea tuturor actelor majorităţii Căimăcămiei, chiar şi acelora săvârşite mai înainte cu învoirea unanimă a tus-trei membri ai Căimăcămiei.

«Dupa ce a dat ultimatul acesta, d-l Ştefan Catargiu a părăsit iarăş postul, ameninţând pe subscrişii cu o nouă protestaţie către Inalta Poartă şi, chiar în aceeaş zi, d-lui le-a împărtăşit hotărîrea sa, prin o scrisoare care, pe lângă forma atăcătoare pentru dignitatea ocârmuirii, cuprinde şi formala declaraţie de a se abţineà în viitor de toate lucrările cu colegii săi.

«Nici o îndoeală nu mai poate existà dinaintea acestor fapte. D-lui logofătul Catargiu a rupt însuş cu mânile sale vălul ce acoperià proiectele sale şi astăzi oricine poate vedeà ţelul adevărat al purtării sale politice. D-lui este organul unei partizi ostile majorităţii Căimăcămiei, pentrucă aceasta, respectând şi voind a face să se respecte Convenţia, şi-a luat de deviză nepărtinirea, şi pentrucă nepărtinirea poate face nesigură probabilitatea candidaturii pregătite de mai înainte.

«Exageraţia pretenţiilor d-sale are de scop de a legitimà abţinerea sa, iar

această abținere calculată caută a pune pe Căimăcămie într'o stare anormală, în cât privește facerea listei viitoare a candidaților pentru domnie, urmare care reclamă conlucrarea a tus-trei membri ai Căimăcămiei, în speranță fiind d-lui logofătul, că, cu asemenea chip, s'ar puteà invalidà alegerile, dacă ele nu vor fi favorabile proiectelor sale.

«In urma celor mai sus arătate, și în privire că operația electorală s'a încheiat; In privire că Adunarea are a fi în curând convocată; In privirea neapăratei trebuințe de a se face lista candidaților la domnie; In privirea declarației d-sale logofătului Catargiu de a nu luà mai mult parte la lucrările ocârmuirii: *Subscrișii se socot autorizați a considerà această declarație ca un caz de vacanță în sânul Căimăcămiei și, cu vie părere de rău, se văd nevoiți de gravitatea împrejurărilor a împlinì o mare datorie, completând Căimăcămia cu un al treilea membru, conform rostirii Memorandului.*

«Prin urmare, în puterea art. 8 din Memorandum, subscrișii declară vacant postul încredințat de Convenție d-sale logofătului Catargiu și chiamă pe d-l Ministru de Finanțe a îndeplinì funcțiunile d-sale logofătului în Căimăcămie.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.
«Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

Această hotărîre să face cunoscut logofătului Ștefan Catargiu și Visternicului Ioan A. Cantacuzino.

«*Onorat Domniei Sale Logofătului Ștefan Catargiu.*

«Subscrișii au onoare a Vă comunicà copie de pe Procesul verbal ce au încheiat ieri pentru linia de conduită ce s'au văzut siliți a adoptà, conformându-se art. 8 din Memorandum; aceasta cu onoare vi se comunică spre regula Domniei Voastre.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.
«No. 458. Iași, 21 Dec. 1858. «Secretarul Caimăcămiei, (s.) D. Sturdza».

«*Onorat Domniei Sale Visternicului Iancu A. Cantacuzin.*

«In urmarea procesului verbal încheiat în 20 a curentei, Domnia Voastră sunteți invitat a vă întrunì cu subscrișii pentru a luà de acum parte la Căimăcămie ca membru al ei în locul lăsat vacant de d-lui logofătul Ștefan Catargiu.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.
«No. 459. Iași, 21 Dec. 1858. «Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

In urma acestei comunicări, Căimăcămia în unanimitate pășește la lucrările sale.

Proces verbal XXXIII.

«Anul 1858 Dncemvrie în 22 zile.

«Conform procesului verbal încheiat XXXII, prin care se înlocueşte postul de Caimacam lăsat vacant de d-lui Logofătul Ştefan Catargiu prin d-lui Visternicul, conform art. 8 din Memorandum; subscrişii Vornicul Vasile Sturdza, Vornicul Anastase Panu şi Visternicul Iancu Alecu Cantacuzin, s'au întrunit astăzi şi au încheiat acest proces verbal, după care Caimăcămia fiind întrunită de tus-trei membrii săi, va păşi de acum întru împlinirea celorlalte lucrări relative la competenţa sa. Procesul acesta verbal dinpreună cu acel de sub No. XXXII se vor comunicà Consiliului spre a regulà comunicarea lui locurilor respective şi înaintarea celorlalte lucrări în asemenea.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu, I. A. Cantacuzin.
Secretarul Căimăcămiei, (s.) D. Sturdza.»

O altă scrisoare a Vornicilor V. Sturdza şi A. Panu a fost trimisă E. S. Fuad Paşa, în 21 Decemvrie (2 Ianuarie).

«Ca răspuns la scrisoarea ce E. V. a binevoit a adresà direct Caimăcămiei, comunicându-i Memorandul din 28 Noemvrie, subsemnaţii au onoare a vă informà, că în dorinţa de a se conformà unui act atât de important, ieşit din înţelegerea Inaltei Porţi cu Reprezentanţii Puterilor Garante la Constantinopole, au propus d-lui Catargiu schimbarea Directorului Ministerului de Interne, înlocuirea acelora dintre funcţionarii Statului, a căror purtare este reprobabilă, precum şi revizuirea actelor ce au fost făcute în timpul abţinerii voite a colegului lor.

«La toate aceste propuneri cari dovedesc cu prisosinţă simţimintele pacinice ale subsemnaţilor, d-l Catargiu a răspuns că nu primeşte, după cum se constată din procesele verbale anexate aci, şi dintr'o scrisoare vehementă, a cărei copie o alăturăm, şi în care declară că este decis să prelungească, printr'o nouă abţinere, starea anormală în care se află Căimăcămia de câtvà timp.

«O asemenea declaraţie, pe care de altfel nimic nu o poate justificà, echivalează în împrejurările actuale cu o dimisie din postul de Caimacam şi subsemnaţii s'au văzut cu mare regret în trista necesitate de a o considerà ca atare.

«Alegerile s'au terminat şi trebue să se convoace Adunarea; în baza Convenţiei deputaţii vor trebuì să procedeze la alegerea Domnului în termin de 9 zile cu începere dela deschiderea Camerei şi Căimăcămia va trebuì să le prezinte prealabil lista candidaţilor, cari întrunesc calităţile cerute pentru a se urcà pe tron.

«Iar d-l Catargiu refuzând să iea parte de acum înainte la lucrările Guvernului, subsemnaţii s'au văzut obligaţi să procedeze la completarea Caimăcămiei în vederea formării listei candidaţilor la Domnie şi pentru aceasta s'au conformat dispoziţiilor art. 8 din Memorand, numind pe d-l Ministru de Finanţe în postul de Caimacam, devenit vacant prin abţinerea fostului lor coleg.

«Subsemnaţii speră că E. V. va aprecià motivele cari l-au silit să cedeze unei datorii atât de imperioase şi va binevoì a crede cu cât regret au trebuit să adopteze o măsură dictată de gravitatea împrejurărilor.

«In această speranţă ei roagă pe E. V. să primească, etc.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu.»

O asemene comunicare a Vornicilor V. Sturdza şi A. Panu este adresată Consulilor Puterilor Garante la Iaşi, din 21 Decemvrie (2 Ianuarie), asupra înlocuirii Logofătului Ştefan Catargiu prin Visternicul I. A. Cantacuzin.

«Subsemnaţii au onoarea a Vă informà, că în dorinţa de a se conformà Memorandului ce li s'a comunicat de E. S. Fuad Paşa, au propus d-lui Catargiu schimbarea Directorului Ministerului de Interne, înlocuirea acelora dintre funcţionarii Statului, a căror purtare ar fi reprobabilă, precum şi revizuirea actelor cari au fost făcute în timpul abţinerii voite a colegului lor.

«La toate aceste propuneri, cari dovedesc cu prisosinţă simţimintele de împăcare ale subsemnaţilor, d-l Catargiu a răspuns că nu primeşte, după cum se constată din procesele verbale anexate acì, şi drintr'o scrisoare vehementă, a cărei copie o alăturăm, în care declară că este decis să prelungească, printr'o nouă abţinere, starea anormală în care se află Caimăcămia de câtvà timp.

«O asemenea declaraţie, pe care de altfel nimic nu o poate justificà, echivalează în împrejurările actuale cu o dimisie a sa din postul de Caimacam şi subsemnaţii s'au văzut cu mare regret în trista necesitate să o considere ca atare.

«Alegerile s'au terminat şi trebue să se convoace Adunarea; în baza Convenţiei deputaţii vor trebuì să procedeze la alegerea Domnitorului în termin de 9 zile, cu începere dela deschiderea Camerei şi Caimăcămia va trebuì să le prezinte prealabil lista candidaţilor, cari întrunesc calităţile cerute pentru a sė urcà pe tron.

«Iar d-l Catargiu refuzând să iea parte de acum înainte la lucrările Guvernului, subsemnaţii s'au văzut obligaţi să procedeze la completarea Căimăcămiei, în vederea formării listei candidaţilor la Domnie şi pentru aceasta s'au conformat dispoziţiunilor art. 8 din Memorand, numind pe d-l Ministru

de Finanțe în postul de Caimacam, devenit vacant prin abținerea fostului lor coleg.

«Subsemnații semnalându-vă aceste fapte, vă roagă să le aduceți la cunoștința E. S. d-lui Ambasador al... la Constantinopole. Ei speră că E. S. va aprecià motivele cari i-au silit să cedeze unei datorii imperioase și va binevoì să creadă cu cât regret au trebuit să adopteze o măsură dictată de gravitatea împrejurărilor.

«Primiți, etc.

«(Ss.) V. Sturdza A. Panu».

Logofătul Stefan Catargiu încheie comunicările sale prin o ultimă scrisoare adresată vornicilor Vasile Sturdza și Anastasie Panu în 24 Decemvrie (5 Ianuarie 1859). Adresa acestei scrisori ca și sfârșitul ei dovedesc că logofătul Catargiu abdică însuș din situațiunea sa de membru activ al Căimăcămiei Moldovei.

«Onor. Domniilor sale Vornicii Vasile Sturdza și Anastasie Panu.

«Adresa d-voastră din 21 Decemvrie am primit cu alăturata copie a Procesului verbal XXXII din 20 Decemvrie. Am cetit cele într'însul cuprinse, și nici cum nu este deșanțat că d-voastră v'ați luat însușire de a mă concedià din dreptatea numirii de Caimacam. Nimic nu este mai consecvent decât după ce v'ați îmbrăcat cu dreptul de sine stăpânitori directori, în loc de a vă mărginì a fi numai membrii Căimăcămiei interimare; după ce subt asemenea putere ați silnicit Regulamentul, ați răstălmăcit Convenția, și nu v'ați supus Memorandumului Reprezentanților Puterilor Garante, după cum se văd socotințele d-voastre în protocolul iscălit de noi, apoi fără îndoeală a trebuit să-mi luați puterea acea care prin Convenție ne-a numit Caimacami, și să destituiți pe acel al treilea membru al Căimăcămiei interimare, ce are asemenea drepturi ca și d-voastră, măcar că ați fi putut și fără această măsură să alcătuiți listele candidaților la domnie, cari au să fie cercetate de Adunare, de vreme ce v'ați însușit dreptul a face alegerile deputaților în potriva tuturor protestațiilor, răstălmăcind Legea Electorală anexată la Convenție după plăcerea și scopul d-voastre.

«Nu este dar nimic de mirat sborul ce ați făcut din treaptă în treaptă până la cea mai înaltă putere; dar ceeace este cu adevărat de mâhnit, văd că d-voastră vă cercați a mă învinovăți pe mine pentru un necunoscut rău ce credeți că aș fi putut face, și nu voiți a vă încredință și a condamnà înseși lucrările d-voastre, cari au produs cea mai fățișă părtinire și silnicie; asemenea cu mâhnire cetesc în actul d-voastre ce mi-ați trimis, că ați fi făcut concesii ca o înaltă putere către un subaltern, și că m'ați înduplecat să mă fac unealtă lucrărilor împreună cu d-voastră; însă eu nu am văzut

din partea d-voastre decât îndărătnicire a călcà legea, iar din partea mea nu ați văzut decât o liniștită abținere, fără a mă face organul unei închipuite opoziții a d-voastre, ci ca organ apărător legilor și Convenției.

«Nu, d-lor, nu! Nici o înrâurire, nici o mână tainică (precum ziceți) nu m'au putut abate din drumul legalității; din potrivă, este un mare adevăr de toți cunoscut, că o așà mână străină vă împinge cu putere în lucrările d-voastre, povățuindu-vă cu duhul secret, care este condamnat din partea tuturor puterilor Europei.

«Nu, d-lor, nu! Eu nu am dat demisia mea de membru al Comisiei interimare, pentru ca să se socotească locul vacant; *eu m'am depărtat numai de a luà parte la lucrările pline de părtinire și ilegalități, dar am arătat toate împrejurările la toate Puterile, cari acelea numai pot aveà dreptul a mă destituì, dacă m'ar fi găsit vinovat, și acum văzând această lucrare arbitrară, voiu protestà, iarăș la toate Puterile, dela care atârnă soarta nenorocitei țări ocârmuită de o putere dictatorială.*

«(Subscris:) Șt. Catargiu».

Ultima atitudine luată de Guvernul Otoman a indicat de sine Căimăcămiei, lucrând acum în unanimitate, a luà măsuri de apărare în contra reînnoirii poruncilor directe ori indirecte dela Constantinopole.

Pe de o parte Căimăcămia Moldovei trimite o circulară (No. 72) Prefecților de Covurluiu, Putna, Bacău, Neamț, Suceava, Dorohoiu, Botoșani și Ismail, din 23 Decemvrie 1858 (4 Ianuarie 1859).

«*Domniei sale d-lui administrator*,

«Guvernul a luat știință că un nou Comisar turcesc are să vie în Moldova cu misii deosebite din partea Inaltei Porți. De datoria dar a Căimăcămiei fiind a se conformà celor prescrise în asemenea ocaziuni, de Capitulații, cari sunt sfințite prin Convenția din 7 (19) August, se pune d-tale *în vedere art. 10 din Tractatul încheiat de Vasile Lupu, suveranul Moldovei, cu sultanul Mahomet IV, la anul 1634.* Acest articol cuprinde: «Turcii, pre cari Poarta «îi va trimete cu scrisori adresate Principelui, nu vor trece Dunărea, ci se «vor oprì pe malul opus al acestui râu, dând depeșile în mâna guvernato«rului dela Galați, cari le va trimete Principelui, și asemenea va da curie«rilor Inaltei Porți și răspunsurile dela aceasta».

«Se ordonează dar d-tale ca, îndată ce va sosì vreun trimis sau comisar din Partea Inaltei Porți, să te conformezi în totul acelor prescrise de citatul mai sus articol și, primind scrisorile ce vor fi adresate guvernului, prin stafetă să le trimiți către Căimăcămie și, până la primirea răspunsului, te vei

silì a da toate cinstirile cuvenite, potrivit cu rangul ce va aveà trimisul Inaltei Porţi, făcându-i şi toate înlesnirile trebuincioase pe ţărmul opus de hotarul ţării, unde se va aflà.

Domnia-ta vei răspunde îndată de primirea acestui ofis şi de îndeplinirea lui la vreme în totul.

«(Subscrişi:) V. Sturdza, A. Panu, I. Cantacuzin.
«Secretar de Stat, (subscris) V. Alecsandri».

Pe de altă parte s'a trimis de Căimăcămie telegrama No. 38 Colonelului Steriadi, Prefectul porturilor Dunărei, din 23 Decemvrie 1858 (4 Ianuarie 1859).

«Domniei-Sale Colonelului Steriadi, Prefectul Porturilor Dunărei.

«Guvernul a luat ştiinţă că un nou Comisar turcesc are să vie în Moldova cu misii deosebite din partea Inalţei Porţi. La această ocazie dându-se instrucţiile cuvenite d-lor administratori, prin ofisul No. 72, Căimăcămia invită pe d-voastră ca, în înţelegere cu d-lui administratorul ţinutului, să îndepliniţi întocmai cele prescrise prin citatul ofis.

«(Ss.) V. Sturdza, A. Panu, I. Cantacuzin.
«Secretar de Stat, (s.) V. Alexandri».

Analele Academiei Române

Inst. de Arte Grafice „CAROL GOBL" S-sor I. S. Rasidescu.